

UNIVERSITATEA DE STAT „BOGDAN PETRICEICU HASDEU” DIN CAHUL

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE INTEGRĂRII
ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI
EDUCAȚIEI**

**PROSPECTS AND PROBLEMS OF RESEARCH
AND EDUCATION INTEGRATION INTO THE
EUROPEAN AREA**

Volumul X, Partea I

Coordonator: Sergiu CORNEA

CAHUL 2023

Articolele incluse în volum au fost elaborate și prezentate de autori în cadrul celei de-a X-a ediții a Conferinței Științifice Internaționale „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, care s-a desfășurat la Cahul pe data de 7 iunie 2023.

Articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”.

Comitetul științific:

- **Acad. Ioan-Aurel POP**, Președintele Acad. Române, dr., prof. univ., Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
- **Acad. Victor SPINEI**, Academia Română, dr., prof. univ., Universitatea „A.I. Cuza” din Iași
- **Acad. Ion BOSTAN**, Academia de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei
- **Acad. Boris GĂINĂ**, Academia de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Univ. Tehnică a Moldovei
- **Acad. Grigore BELOSTECINIC**, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
- **Acad. Ionel CÂNDEA**, dr., prof. univ., mem. cor. al Academiei Române
- **Alexandru STRATAN**, dr. hab., prof. univ., rector, Academia de Studii Economice din Moldova
- **Victor JUC**, dr. hab., prof. univ., Director al Institut. de Cerce. Jurid., Pol. și Socio., USM, mem. cor. Acad. de Șt. a Moldovei
- **Gheorghe COJOCARU**, dr. hab., prof. univ., Director al Institut. de Istorie, USM, mem. cor. Acad. de Științe a Moldovei
- **Sergiu CORNEA**, dr. hab., conf. univ., rector, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
- **Viorel BOSTAN**, dr. hab., prof. univ., rector, Universitatea Tehnică a Moldovei
- **Lucian Puiu GEORGESCU**, dr. ing., prof. univ., Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
- **Tudorel TOADER**, dr., prof. univ., Universitatea „A.I. Cuza” din Iași
- **Andy PUȘCĂ**, dr., conf. univ., președintele Universității „Danubius” din Galați
- **Yaroslav KICHUK**, dr., prof. univ., rector, Universitatea Umanistă din Ismail
- **Dinu OSTAVCIUC**, dr., conf. univ., comisar-șef, rector, Academia „Ștefan cel Mare” din Chișinău
- **Silvius STANCIU**, dr. ing. hab., prof. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Elena BULATOVA**, dr. hab., prof. univ., prorector, Universitatea de Stat din Mariupol
- **Lily TSYGANENCO**, dr. hab., prof. univ., prorector, Universitatea Umanistă din Ismail
- **Gina Aurora NECULA**, dr., conf. univ., Facult. Trans., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Nicoleta-Elena HEGHEȘ**, dr., prof. univ., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” din București, cercet. șt. gr. II, Institutul de Cercetări Juridice, „Acad. Andrei Rădulescu” Academia Română
- **Maria-Georgeta STOIAN**, dr., prof. univ., Universitatea „Titu Maiorescu” din București
- **Lucian MARINA**, dr., conf. univ., Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia
- **Flavia GHENCEA**, dr., conf. univ., Universitatea „Ovidius” din Constanța
- **Dinu ȚURCANU**, dr., conf. univ. prorector Universitatea Tehnică din Moldova
- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova
- **Anatol PETRENCU**, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova
- **Ion ȘIȘCANU**, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova
- **Andrei POPA**, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
- **Vitalie JITARIUC**, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
- **Liliana CECLU**, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
- **Simona FRANGULOIU**, dr., lect. univ., Universitatea „Transilvania” din Brașov
- **Florin TUDOR**, dr., prof. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **George ENACHE**, dr., prof. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Arthur Viorel TULUȘ**, dr., prof. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Valentina CORNEA**, dr., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Angela IVAN**, dr., conf. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
- **Maricica STOICA**, dr., conf. univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Colegiul de redacție:

Ion Ghelețchi	Consilier editorial
Maria Donea	Secretar editorial
Ilie Gîrneț	Științe Administrative
Vasile Andrieș	Științe Politice
Oxana Ciudin	Științe Juridice
Irina Șchiopu	Științe Economice
Marina Bunea	Științe Exacte și Inginerești
Snejana Cojocari-Luchian	Științe Pedagogice și Psihologice
Polina Lungu	Științe Istorice
Costin Croitoru	Științe Auxiliare ale Istoriei
Liliana Grosu	Științe filologice: Limba și Literatura română
Irina Pușnei	Științe filologice: Limbi moderne

CUPRINS:

I. ȘTIINȚE ADMINISTRATIVE

CORNEA Sergiu UNIFICAREA ADMINISTRATIVĂ A ROMÂNIEI ÎNTREGITE: PERSPECTIVE BASARABENE.....	7
GRAUR Oleg DIMENSIUNEA EFICIENTIZĂRII ACTIVITĂȚII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE ÎN PERIOADA ANILOR 2023-2030.....	19
IONESCU Romeo-Victor NOI PROVOCĂRI PENTRU IMPLEMENTAREA POLITICII SOCIALE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	25
PAU Claudia, VĂDUVA Răzvan ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI GUVERNAREA LA NIVEL EUROPRAN.....	34

II. ȘTIINȚE POLITICE

SPRINCEAN Serghei PERSPECTIVE DE AJUSTARE A PRINCIPILOR SECURITĂȚII UMANE ÎN CONDIȚIILE UNUI NOU CONTEXT GEOPOLITIC.....	40
KURTSKHALIA Alexandru, PANFILI Nicolae CADRUL NORMATIV-LEGAL DE SOLUȚIONARE A CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE DIN GEORGIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA.....	45
ANDRIEȘ Vasile CULTUL RĂZBOIULUI ȘI POLITICA EXTERNĂ AGRESIVĂ – COMPONENTA ESENȚIALĂ A IDEOLOGIEI PUTINISTE.....	56
ANDRIEȘ Vasile, KIMBERLY Osbern CONTRIBUTIONS OF THE UNITED STATES TO STRENGTHENING THE SECURITY AND ECONOMIC STABILITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	60
MOȘNEAGA Gheorghe MIGRAȚIA CETĂȚENILOR REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ: CAUZELE ȘI DIRECȚIILE.....	65

III. ȘTIINȚE JURIDICE

ARMEANIC Alexandru, PAȘCANEANU Tudor IMPOZITAREA ȘI EVITAREA DUBLEI IMPUNERI FISCALE.....	76
BALTAG Dumitru NIHILISM JURIDIC - FENOMEN MULTIDIMENSIONAL AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE.....	80
BALTAGA Ecaterina REGLEMENTĂRI NORMATIVE PRIVIND PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL.....	85
BONTEA Oleg , ASPECTE TEORETICE ȘI LEGISLATIVE PRIVIND EGALITATEA ÎN DREPTURI A FEMEII CU BĂRBATUL.....	91
BOȘCANEANU Marcel IMPORTANȚA RESPONSABILITĂȚII PUBLICE ÎN DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR.....	97
BOTNARI Elena REDIMENSIONAREA CONȚINUTULUI CONȘTIINȚEI JURIDICE.....	102
BRAGOI Constantin PERICOLUL SOCIAL AL INFRAȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ.....	108
BUCUR Mihaela-Corina CYBERBULLYING ȘI BULLYING ÎN CONTEXT LEGISLATIV.....	114
CALENDARI Dumitru ORICE PERSOANĂ ALE CĂREI INTERESE LEGITIME AU FOST PREJUDICIATE PRINTR-O MĂSURĂ SAU PRINTR-UN ACT AL INSTANȚEI – TITULARII DREPTULUI DE APEL.....	120
CÎRSTEA Laurențiu Gabriel PRINCIPIUL PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ÎN PROCESUL PENAL.....	124

COJOCARI Eugenia, TATAR Olga PROCEDURA DE RESTRUCTURARE SAU APLICAREA PROCEDURII PLANULUI FAȚĂ DE PERSOANA INSOLVABILĂ ȘI EFECTELE JURIDICE ALE ACESTUIA.....	127
GUȘTIUC Andrei, GUȘTIUC Ludmila CONSACRAREA SISTEMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE PERSOANELOR PRIN REGÂNDIREA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	132
VASILIȚA Vladimir, LUNGU Andrei ASPECTE ALE DETECTĂRII INSTRUMENTALE A COMPORTAMENTULUI SIMULAT LA INVESTIGAREA OCAZIUNII FISCALE.....	142
NEGRITU Ludmila EXAMENUL JURISPRUDENȚIAL ÎN MATERIA INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 197 DIN CODUL PENAL AL RM.....	148
PASAT Aurel Octavian HOTĂRĂRILE CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI.....	156
PETRAȘCO Alexandrina, PAȘCANEANU Tudor ASPECTE PRIVIND SISTEMUL DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV ÎN CHINA.....	166
PAȘCANEANU Tudor, ARMEANIC Alexandru EVOLUȚIA PRINCIPIULUI ELIGIBILITĂȚII AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE DUPĂ ADOPTAREA CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA DIN 1994.....	173
PASCARU Nicolae EVOLUȚIA LICENȚIERII ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA VERSUS STATELE UNITE ALE AMERICII - ANALIZĂ COMPARATĂ.....	179
PRISAC Alexandru DEOSEBIREA DINTRE COMPETENȚA GENERALĂ ȘI COMPETENȚA JURISDIȚIONALĂ.....	194
PRISAC Alexandru, RUSU Dumitrița COMPETENȚA JURISDIȚIONALĂ LA ÎNAINȚAREA ACȚIUNII PRIVIND EXERCITAREA DREPTULUI DE GAJ.....	200
SUHOV Vadim, SULT Gheorghe DEZVOLTAREA INSTITUȚIEI DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ ÎN BASARABIA DUPĂ ADERAREA LA REGATUL ROMÂNIEI.....	206
TATAR Olga, MIHALACHE Iurie RELATIONSHIP OF THE LAW ENFORCEMENT OF CUSTOMS TO CIVIL CONTRACTUAL RELATIONS AND TO INTERNATIONAL CONTRACTUAL RELATIONS.....	210
TATAR Olga INFORMATION TECHNOLOGY „LEGAL TECH” AS A NECESSARY ELECTRONIC TOOL IN THE PROCESS OF FORMING CONTRACTS.....	216
КОСТРОМИЦКИЙ Анатолий НОРМАТИВНЫЕ ГАРАНТИИ АВТОНОМИИ В РАЗЛИЧНЫХ НАЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ.....	221
BODLEV Sergiu, VINOVAȚIA - FACTOR DECIZIONAL ÎN ANGAJAREA RĂSPUNDERII ADMINISTRATIV-DISCIPLINARE A FUNCȚIONARILOR VAMALI.....	227
JITARIUC Vitalie, TUDURUȚA Cristi PARTICULARITĂȚILE ADMINISTRĂRII, FOLOSIRII ȘI APRECIERII PROBELOR ÎN CAZURILE PRIVIND INFRAȚIUNILE DE RĂZBOI.....	233
BÂLC Mihai Bogdan REFLECȚII PRIVIND DEFINIREA NOȚIUNII DE CRIMINALITATE ORGANIZATĂ.....	240
BOTEZATU Igor UNELE ASPECTE PRIVIND DELIMITAREA INFRAȚIUNII DE ESCROCHERIE DE PSEUDOACTIVITATEA DE ÎNȚEPRINZĂTOR.....	246
JITARIUC Vitalie, CIUDIN Oxana PROFILAREA CRIMINALILOR CIBERNETICI ȘI ROLUL EI ÎN ELABORAREA ȘI DEZVOLTAREA STRATEGIILOR EFICIENTE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A INFRAȚIUNILOR CIBERNETICE.....	251
RUSU Oleg UNELE CONSIDERENTE PRIVIND CONSECINȚELE NEGATIVE ALE PRIVĂRII DE LIBERTATE.....	258
STATI Vitalie, ȘTEFĂNOAIE Mihai ATRIBUTELE ȘI SIMBOLURILE DE AGRESIUNE MILITARĂ VS. LIBERTATEA DE EXPRIMARE.....	264
TÎLTU Natalia REFORMAREA ACTIVITĂȚII DE SUPRAVEGHERE BANCARĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL DE INTEGRARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	270
SĂFTOIU Mihaela INTEGRAREA CETĂȚENILOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR NAȚIONALE.....	277

MUNTEANU Rita CADRUL NORMATIV JURIDIC DE REGLEMENTARE A FENOMENULUI DE PROFANARE A SIMBOLULUI DE STAT.....	285
---	------------

IV. ȘTIINȚE ECONOMICE

POPA Andrei RISCURILE GLOBALE ȘI MANAGEMENTUL RISCURILOR CA PARADIGMĂ ÎN ASIGURAREA SUSTENABILITĂȚII IMM-urilor.....	291
PETROIA Andrei EVOLUȚIA CONSECINȚELOR CRIZELOR ASUPRA INDICATORILOR BUGETAR-FISCALI LA NIVEL INTERNAȚIONAL.....	304
CIOBOTA Catalin Emanuel, MUNTEANU Victor, TUREATCA Manuela DIGITALIZAREA, DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI TRANSFORMAREA ECONOMIILOR.....	312
ȘCHIOPU Irina POSIBILITĂȚI DE FINANȚARE A DOMENIULUI CULTURAL ÎNTRU CONSOLIDAREA RESPECTĂRII DREPTULUI LA CULTURĂ.....	319
GONCEARENCO Ludmila STRATEGII DE FINANȚARE ȘI DEZVOLTARE PENTRU ENTITĂȚILE DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI: PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI.....	327
SECRIERU Iulian, BÎRSAN Svetlana, KENIG Eduard TEHNOLOGIA BLOCKCHAIN: OPORTUNITĂȚI DE EXTINDERE A INCLUZIUNII FINANCIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	331
GUDANĂ VRABIE Tincuța MANAGEMENTUL STRUCTURILOR ORGANIZATORICE.....	338
CONSTANDACHE Nicoleta ANALIZA INDICATORILOR ECONOMICO-FINANCIARI ȘI IMPACTUL ACESTORA ÎN ACTIVITATEA SOCIETĂȚILOR COMERCIALE.....	344
ПАРМАКЛИ Дмитрий, ДУДОГЛО Татьяна, КУРАКСИНА Светлана, ТОДОРИЧ Людмила МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ДИНАМИКИ ПРОИЗВОДИМОЙ ПРОДУКЦИИ В ЗОНАХ НЕУСТОЙЧИВОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ.....	354
DONEA Sofia IMPORTANȚA EVIDENȚEI CREAȚELOR LA ÎNTREPRINDERE CU SCOP DE CONTROL ȘI GESTIUNE.....	363
VICOL Iulia, ȘCHIOPU Irina EFICIENTIZAREA CONTABILIZĂRII DATORIILOR CU EFECT ASUPRA ÎMBUNĂTĂȚIRII GESTIUNII FINANCIARE AL LOR.....	371
IACHIMOVȘCHI Anatolie ASPECTE PROBLEMATICE CU PRIVIRE LA MODERNIZAREA SISTEMULUI DE MANAGEMENT A CALITĂȚII ÎN AUDIT.....	379
ЛЕВИТСКАЯ Алла, ЯНИОГЛО Надежда К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ.....	383
КЮРКЧУ Виталий РОЛЬ И МЕСТО РЕГИОНАЛЬНОГО АСПЕКТА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН (НА ПРИМЕРЕ КОМПАТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА).....	390
PIȘCENCO Marina, MINCIUNĂ Vitalie, VRABIE Valeria, DANILIUȘ Aliona, CUCIUREANU Gheorghe MANIFESTĂRILE ȘTIINȚIFICE CA PARTE A EVALUĂRII ȘI ADMINISTRĂRII CERCETĂRII ÎN ANUL 2022.....	398
MOȘCAN Vladimir O NOUĂ ABORDARE A EVALUĂRII ȘTIINȚEI: UTILIZAREA INDICELUI TIMMY.....	403
NONI Ludmila CLUSTERUL TURISTIC VIA CAHUL O NOUĂ PERSPECTIVĂ DE DEZVOLTARE A SECTORULUI DE TURISM ÎN REGIUNEA CAHUL.....	408

V. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

BÎCLEA Diana UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE LA REZOLVAREA UNOR PROBLEME DE MATEMATICĂ (PROBLEME DE MIȘCARE).....	416
BUCUR Bogdan ASPECTE INOVATOARE ÎN PROIECTAREA DE CONCEPT.....	422

PĂDURARU-GRAUR Iulia A COMPREHENSIVE REVIEW AND IMPLICATIONS OF NATURAL COMPOSITE MATERIALS FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION.....	431
BĂLCĂNUȚĂ Nicolae PROIECTAREA UNUI COLECTOR SOLAR CU AER.....	437
BĂLCĂNUȚĂ Nicolae VALORIFICAREA ENERGIEI REGENERABILE PENTRU TEHNOLOGIA DE USCARE A FRUCTELOR.....	444

I. ȘTIINȚE ADMINISTRATIVE

UNIFICAREA ADMINISTRATIVĂ A ROMÂNIEI ÎNTREGITE: PERSPECTIVE BASARABENE

THE ADMINISTRATIVE UNIFICATION OF UNIFIED ROMANIA: BESSARABIAN PERSPECTIVES

Sergiu CORNEA, dr. hab., conf. univ.

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: sergiu.cornea@adm.usch.md

ORCID ID: 0000-0002-0888-5902

Rezumat: *Căutarea soluțiilor de unificare administrativă era una din cele mai importante sarcini ale agendei guvernamentale după realizarea Unirii provinciilor românești în anul 1918. Deoarece provinciile românești alipite s-au aflat un timp îndelungat sub ocupație străină, au preluat modele, structuri și practici administrative străine.*

Elitele politice și administrative din provinciile integrate vedeau soluționarea problemei pornind de la experiența acumulată de-a lungul timpului și de la instituțiile și practicile administrative înrădăcinate și acceptate de către populație. În cazul Basarabiei, ne referim la influența sistemului administrativ rusesc, care a funcționat aici mai mult de un secol și care a determinat modalitatea de constituire și funcționare a structurilor administrative la nivel regional și local.

Sunt examinate viziunile și propunerile elitelor politice, academice și administrative din Basarabia referitor la procedeele, etapele, modalitățile de realizare a procesului de integrare administrativă a Basarabiei în cadrul României întregite.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, România, unificare administrativă, zemstva.*

Abstract: *The search for administrative unification solutions was one of the most important tasks of the government agenda after the Union of the Romanian Provinces in 1918. Since the annexed Romanian provinces were under foreign occupation for a long time, they adopted foreign models, structures and administrative practices.*

The political and administrative elites of the integrated provinces saw the solution of the problem starting from the experience, accumulated over time, and from the institutions and administrative practices rooted and accepted by the population. In the case of Bessarabia, we are referring to the influence of the Russian administrative system, which operated here for more than a century and which determined the way administrative structures were set up and operated at the regional and local level.

The visions and proposals of the political, academic and administrative elites in Bessarabia are examined, regarding the procedures, stages and ways of achieving the process of administrative integration of Bessarabia within Romania.

Keywords: *Bessarabia, Romania, administrative unification, zemstva.*

Introducere

La 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România. Problema revenirii Basarabiei în componența României a fost discutată preliminar în cadrul întâlnirilor autorităților României cu cele ale Republicii Democratice Moldovenești, care au avut loc înainte de memorabilul eveniment. În cadrul întâlnirii din 2 martie 1918 a delegației Sfatul Țării cu noul Guvern român al lui Alexandru Marghiloman, Ion C. Inculeț, dorind asigurări din partea Guvernului român că realizările obținute după revoluție în Basarabia vor fi menținute, a propus realizarea unirii în baza unor condiții. Consiliul de miniștri al României a decis să respecte condițiile formulate de delegații basarabeni.¹ Prim-ministrul Alexandru Marghiloman nota la 20 martie: „Lungă întrevvedere cu membrii delegațiunei Basarabiei: Inculeț, președintele Sfatului Țării, dr. Ciugureanu preșident al consiliului miniștrilor și Halippa, vice-preșident al Sfatului Țării. Teza mea: Basarabia prea slabă pentru a trăi singură și despărțită; Ucrainenii pândesc nordul și litoralul mării;

¹ Bobeică A. Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale. Chișinău, 1993, p. 138.

nici bani, nici armată. Unirea le-ar face un singur serviciu: să oprească dezmembrarea. Inculeț, ex-agent al lui Kerenski, nu vrea decât unirea cu autonomie deplină; ceilalți doi unirea. Le vorbesc de egalitate de drepturi, de miniștri luând loc printre noi, etc”.¹

Condițiile, în baza cărora s-a realizat unirea se conțineau în Declarația de unire a Basarabiei cu România din 27 martie 1918. Realizarea acestor condiții asigurau Basarabiei o autonomie reală în cadrul Statului român. Le enumerăm pe cele mai importante:

1. Sfatul Țării rămânea mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare, după nevoile și cererile poporului. Hotărârile Sfatului Țării erau recunoscute de Guvernul român. Competența Sfatului Țării era: a) de a vota bugetele locale; b) controlul tuturor organelor Zemstvelor și orașelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său executiv, iar funcționarii înalți erau confirmați de Guvern;

2. Basarabia își păstra autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie;

3. Legile în vigoare și organizația locală (Zemstve și orașe) rămâneau în putere și vor putea fi schimbate de parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentantul Basarabiei;

4. Doi reprezentanți vor intra în Consiliul de miniștri român, desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român;

5. Basarabia va trimite în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct, și secret.²

La 9 aprilie 1918, Regele Ferdinand I a semnat Decretele Regale referitor la organizarea administrativă a Basarabiei. Prin Decretul Regal nr. 842 din 9 aprilie 1918 s-a promulgat *Declarația de unire a Basarabiei cu România*. Odată cu sancționarea Unirii, se extindea, în mod tacit și în Basarabia Constituția României din 1866 și, în același timp se mențineau în regiune, temporar, legile imperiale rusești.

Conform *Actului unirii*, interesele Basarabiei erau reprezentate în Guvernul Central de doi miniștri fără portofoliu. Prin Decretul Regal nr. 849 din 9 aprilie 1918 au fost numiți în Guvernul României ca miniștri secretari de Stat fără portofoliu, reprezentanții Basarabiei Ion Inculeț și Daniel Ciugurenu. Câteva zile mai înainte, la 3 aprilie 1918, în legătură cu faptul că Ion C. Inculeț urma să reprezinte Basarabia în Guvernul Central, Sfatul Țării și-a ales un nou președinte în persoana lui Constantin Stere.³

Idealul unității naționale integrale realizat la 1 Decembrie 1918 a pus pe agenda politică a elitelor politice noi sarcini și obiective. După cum afirma istoricul Gh. Buzatu, România Mare „trebuia să devină și România Nouă, un stat al tuturor cetățenilor, liberi și egali în fața legilor”.⁴

Deoarece provinciile românești alipite s-au aflat un timp îndelungat sub ocupație străină, au preluat modele, structuri și practici administrative străine. După cum constata Anibal Teodorescu, „între toate aceste sisteme, în afară de oarecare puncte comune tuturor legiurilor de organizare administrativă, nu există nicio înrudire; ele sunt sisteme juridice care, deși fuseseră aplicate în mare parte unei populațiuni de aceeași rasă, izvorâseră din concepția de organizare a guvernanților unor State cu totul deosebite unele de altele. În adevăr, alte idei fundamentale, alte scopuri și administrative, și politice, însuflețiseră guvernele din București și altele guvernele din Petersburg, Viena sau Budapesta”. În cazul Basarabiei, ne referim la influența sistemului administrativ rusesc, care a funcționat aici mai mult de un secol și care a determinat modalitatea de constituire și funcționare a structurilor administrative.

Era evident faptul că România întregită trebuia să-și reconceptualizeze sistemul administrativ existent la noile realități politice, administrative, economice, sociale etc. Astfel, căutarea soluțiilor de unificare administrativă era la ordinea zilei.

Fiecare provincie nou alipită vedea soluționarea problemei pornind de la experiența acumulată de-a lungul timpului. Și reprezentanții elitelor politice, juridice și administrative din Basarabia au acordat o atenție deosebită unificării legislative ca parte integrantă a procesului de consolidare a bazelor României

¹ Marghiloman Al. Note politice. Volumul III (1917 – 1918). București: Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu” S. A., 1927, pp. 443-444.

² Basarabia și basarabenii. Chișinău, 1991, p. 246-247.

³ Cornea S. Redimensionarea sistemului administrativ al Basarabiei în primele luni după Unire. În: Totalizarea activității de cercetare a cadrelor didactice. Secția Istorie și limbi moderne, conf. șt. (2007; Cahul). Cahul: USC, 2007, pp. 10-11.

⁴ Buzatu Gh. Unirea deplină a românilor în dezbaterile parlamentare. <https://historia.ro/sectiune/general/unirea-deplina-a-romanilor-in-dezbaterile-571827.html> (accesat la 11.05.2023).

Mari și desăvârșire a semnificațiilor statului național român, unitar și indivizibil. Din perspectiva reprezentanților Basarabiei, unificarea legislativă nu se reducea doar la introducerea în provincie a legilor din Vechiul Regat, ci presupunea crearea unei noi legislații naționale, care să corespundă cu percepțiile despre sistemul juridic ale populației, cu cultura ei. În acest sens se considera necesară menținerea sau introducerea de instituții juridice care și-au dovedit vitalitatea și utilitatea lor, fapt pentru care, de pildă, s-a menținut notariatul și, pentru o vreme, unele dispoziții din codul penal și de procedură penală rusești.

La curent cu evoluțiile din planul doctrinei juridice europene a vremii, dar și a experiențelor proprii anterioare, juriștii basarabeni observau și se pronunțau pentru o apropiere a „formulelor juridice abstracte” de viață reală, în sensul eliberării științei dreptului de empirismul tradițional care părea că o rupe de contactul viu și direct cu actualitatea și a-i stăvili mersul normal înainte.¹

Reprezentanții Basarabiei, de asemenea, au manifestat un mare interes față de problemele unificării administrative ca parte esențială a procesului de consolidare și desăvârșire a statului național român unitar și indivizibil.

Ne propunem să examinăm câteva aspecte importante privind eforturile unificatoare a politicianilor, universitarilor, oamenilor de cultură, funcționarilor din structurile administrative locale și regionale.

Studierea proiectelor, propunerilor, opiniilor privind procesul unificării administrative a României, generalizarea viziunilor teoretice și a experienței practice acumulate, oferă șansa de a nu repeta greșelile înaintașilor și de a valorifica cu randament maxim realizările științifice acumulate.

Metodologia cercetării

Metodologia de investigație a avut ca suport epistemologic cunoașterea științifică a edificării și evoluției organizării administrative a Basarabiei în componența României întregite. Problema unificării politice, juridice, economice și administrative a fost amplu discutată în primii ani de după Unire. Politicienii, reprezentanții mediului academic, dar și funcționarii publici au înaintat diverse proiecte și viziuni privind compatibilizarea administrativă armonioasă și eficientă a Basarabiei cu sistemul administrativ din Regat.

În procesul realizării obiectivelor cercetării, am aplicat mai multe metode de cercetare științifică, relevante pentru desfășurarea investigațiilor subiectului cercetat. Demersul interdisciplinar a constituit un element definitoriu al procesului de investigație, implicând integrarea diferitelor domenii ale științei politice și a istoriei, permițând influențele reciproce de ordin metodologic și conceptual. Partea empirică a investigației prezintă analiza calitativă a datelor disponibile: a) documente și rapoarte emise de instituțiile și autoritățile competente, b) documente elaborate de partidele politice din timpurile respective, c) documente redactate și aprobate de forurile administrative basarabene, d) lucrări aparținând funcționarilor publici care activau în sistemul autorităților publice din Basarabia, e) publicații ale autorilor din mediul academic.

Rezultate

A. Eforturile de reorganizare a sistemului administrativ basarabean

În fața instituțiilor administrative basarabene stăteau sarcini de o mare complexitate și care necesitau o soluționare în timp restrâns. Se impunea înlocuirea vechiului sistem cu forme corespunzătoare noului statut al Basarabiei. Forme de organizare și structuri corespunzătoare erau necesare și pentru celelalte domenii ale vieții: economice, sociale, culturale și spirituale.

Pentru lucrările curente de unificare și descărcare a serviciilor publice din provincii, au fost instituite, cu titlu provizoriu, din ziua de 8 aprilie 1920, comisii regionale de unificare și descărcare. Comisia regională din Chișinău era alcătuită din următorii funcționari: un președinte, nouă secretari generali și nouă delegați ai Guvernului central, numiți prin decret regal, pe timp nedeterminat, după recomandarea Consiliului de miniștri.² Ea se află sub autoritatea directă a Comisiei centrale, având de îndeplinit lucrările de lichidare și a prezenta Comisiei centrale propuneri referitoare la procesul de unificare a serviciilor publice. Comisiile regionale primeau directive necesare de la Comisia centrală prin președenția Consiliului de miniștri. În chestiunile locale urgente a căror executare depindeau de mai multe departamente, Comisia regională era abilitată să propună secretarilor generali respectivi soluții spre executare. Prin decizia președenției Consiliului de miniștri din 15 mai 1920 se preciza că „secretariatele generale sunt instituții de stat, care pe

¹ Dușu M. Contribuția basarabeană la unificarea legislativă și dezvoltarea științei juridice românești interbelice. În: Studii și Cercetări Juridice – Serie Nouă, nr. 2, 2018, pp. 116-117.

² *Monitorul Oficial al României* din 19 mai 1920.

lângă menirea ce o au de a duce la bun sfârșit opera de unificare a serviciilor publice, sunt datoare să facă administrație în acele părți ale țării. În așa fel, că bunul mers al treburilor statului să fie asigurat și locuitorii să se poată bucura de toate drepturile garantate lor și să supună tuturor obligațiilor prevăzute prin legi, regulamente și instrucțiuni în vigoare”.¹

Secretarii generali se situau în fruntea serviciilor publice din Basarabia și aveau următoarele atribuții:

- să conducă serviciul în fruntea căruia au fost numiți în strânsă legătură cu departamentele centrale corespunzătoare;

- să asigure continuitatea lucrărilor acelor servicii;

- să facă propuneri și să ia măsuri în limita competenței de care dispun pentru integrarea treptată a serviciului în departamentul central corespunzător.²

Pe lângă fiecare secretar general funcționa un delegat al departamentului corespunzător din Guvernul central, ales dintre funcționarii superiori. Ei acționau conform ordinelor de serviciu primite de la departamentele ai căror delegați erau și aveau următoarele atribuții:

- de a informa departamentul corespunzător din guvernul central și de a ajuta secretarii generali în lucrările de unificare;

- de a ține permanent la curent departamentul al căror delegați sunt asupra mersului acelor lucrări și asupra dificultăților ce apar în realizarea atribuțiilor funcționale;

- de a contribui prin experiența lor la opera de îndrumare către departamentul corespunzător al serviciilor publice din teritoriu.³

Pentru ca opera de unificare să se poată face mai lesne și în mai deplină cunoștință a măsurilor ce se iau în vederea acestei unificări, se prevedea ca secretarii generali din comisiile regionale să trimită pe lângă departamentele din București câte unul sau doi funcționari din partea fiecărui secretariat general, spre a le servi ca agenți de informații și ca organe pentru transmiterea corespondenței.⁴

Guvernul central se străduia să delimiteze cât mai precis posibil atribuțiile noilor instituții administrative și prin decizia nr. 33812 din 4 iunie 1920 a președintelui Consiliului de miniștri și ministrului de interne, s-a stabilit că secretarii generali de interne din Cluj, Chișinău și Cernăuți sunt reprezentanții Ministerului de interne în Transilvania, Basarabia și Bucovina. Pentru exercitarea funcțiilor cu care au fost însărcinați ei trebuiau să soluționeze pe propria lor responsabilitate toate problemele curente de înțeles local care țineau de competența Ministerului de interne.⁵

Schimbările efectuate în administrația Basarabiei în primii ani de după Unire au contribuit substanțial la bunul mers al lucrărilor din provincie, însă n-au rezolvat pe deplin multiplele și complexe probleme de ordin administrativ existente. Problemele și neajunsurile în activitatea administrației basarabene au constituit obiectul unei anchete parlamentare. În septembrie – decembrie 1920 o comisie parlamentară, creată ad-hoc, a supus unui control riguros întreg sistemul administrativ basarabean. În urma anchetei efectuate a fost întocmit un raport care a fost prezentat parlamentului de către P. Dragomirescu, deputat de Iași. Acest raport are o importanță deosebită datorită faptului că elucidează starea reală de lucruri și problemele cu care se confrunta administrația basarabeană la acel moment. În raport se constată următoarea situație: „Organizarea administrativă a fost și încă mai e șubredă, ceea ce dă loc la nemulțămiri și neînțelegeri. Aceasta provine din lipsa de personal și mai ales de personal pregătit. ... Golurile au fost completate cu puținile elemente din vechiul regat, din care unele n-au fost la înălțimea chemării și cu elementele basarabene cărora, dacă nu le lipsea priceperea conducerii treburilor obștești ca funcționari, nu cunoșteau îndeajuns de bine limba și legile române spre a face față îndatoririlor lor în momentul numirilor, ori mai târziu”.

Și dacă, după multă trudă, s-a ajuns încetul cu încetul, la o ameliorare a organizării diferitelor servicii cu funcționari mai conștienți de chemarea lor, apoi a survenit acțiunea distructivă a influențelor politice. Orice numire, orice înlocuire, se făcea și se face în vederea intereselor politice.

În Basarabia prefectul n-a avut aproape nici o normă de conducere, fiindcă legea de organizare a serviciilor exterioare, dependente de ministerul de interne nu s-a aplicat. În schimb însă, au fost trimise

¹ Ibidem..

² Colecțiune de legi, decrete – lege, regulamente, decrete, deciziuni ministeriale. Vol. IV. București, 1921, p. 31.

³ Ibidem.

⁴ *Monitorul Oficial al României* din 19 mai 1920.

⁵ Nistor I.S. L'unification institutionelle et administrative de la Roumanie parachevee. In: *Nouvelles etudes d'histoire*. V. 7, București, 1985, p. 139.

circulare instructive contradictorii. Prefectul era între Scyla și Carybda, dacă satisfăcea ordinele guvernului, supăra secretariatele. Dacă secretariatele tăceau, protestau parlamentarii. Și dacă strigau cetățenii, se alarma guvernul.

Din cauza felului cum este organizat și funcționează aparatul administrativ în Basarabia, precum și din cauza lipsei de norme în autoconduceri, starea de lucruri e cam aceasta: Zemstvele sunt autoconduse. Volostele depind de zemstve. Satele de voloste. Unii preoți sunt autonomiști. Învățătorii, aproape ai minorităților. Minoritățile – stat în stat. Funcționarii – oameni politici. Oameni politici – potențați, înțelegând a se amesteca în cele mai mici amănunte ale administrației, prefecti supuși la ordine. Contradicție între regimul de drept din Basarabia și vechiul regat”.¹

Analizând situația creată, membrii comisiei parlamentare care a efectuat ancheta în Basarabia, au propus unele soluții pentru depășirea dificultăților existente:

- reorganizarea administrativă pe bază de unificare, descentralizare și stabilitate;
- recrutarea riguroasă a personalului administrativ;
- instituirea a trei-patru funcții de inspectori administrativi, care să locuiască în Basarabia, pentru ca Guvernul să poată exercita prin ei un control serios, învățământului public;
- selecționarea personalului administrativ pe bază de pregătire, experiență și moralitate;
- întronarea reală a stabilității în funcții. (La Tighina s-au schimbat 4 prefecti în 2 ani; la Bălți 5 prefecti; la Hotin 7 prefecti);
- întemeierea unor norme uniforme de conducere în administrație;
- revizuirea atribuțiilor trupelor de jandarmi aflate în Basarabia.²

Aceste propuneri, în bună parte, au fost realizate, lucru ce a contribuit la lichidarea neajunsurilor existente și la instaurarea ordinii și stabilității în domeniul administrației publice basarabene.

Mulți funcționari, cărora Unirea nu le era pe plac, în toate neajunsurile și problemele existente învinuiau administrația română. Răspunzându-le lor, D. Ciugureanu scria: „...știn să fac cunoscut că răspunderea pentru neajunsurile de administrație și de ocârmuire din Basarabia nu o poartă elementele venite din vechiul regat. Conducerea cârmuirii Basarabiei a fost, mai ales de un an încoace, în mâinile basarabenilor. În fruntea directoratelor au stat basarabeni. Funcționarii din vechiul regat, veniți în Basarabia nu au fost impuși de guvernul central, ci au fost aduși de noi, basarabeni sau numiți cu învoirea noastră”.³

Drept confirmare a afirmațiilor lui D. Ciugureanu, prezentăm un tabel ce reflectă raportul dintre funcționarii din vechiul Regat și cei din Basarabia către sfârșitul anului 1920:

Tabelul 1

DENUMIREA INSTITUȚIEI	FUNCȚIONARI	
	din Basarabia	din V. Regat
Secretariatul general al învățământului	26	19
Secretariatul general al internelor	113	16
Secretariatul general al finanțelor	289	401
Secretariatul general al industriei și comerțului	68	3
Secretariatul general al agriculturii	253	50
Direcția regională a muncii	19	16
Magistratura din Basarabia	124	169
Prefecturile județelor Bălți, Soroca, Orhei și Tighina	329	113

Sursa: Raportul Comisiunii Parlamentare asupra anchetei făcute în Basarabia. București, 1921, p. 69

B. Dezbateri privind menținerea zemstvelor în sistemul administrativ românesc

Instituția administrativă distinctă a sistemului administrativ al Basarabiei era zemstva. Sistemul administrativ zemstval a fost extins asupra Basarabiei în anul 1869. Zemstva n-a fost extinsă și în județele Ismail și Cahul, retrocedate Rusiei în 1878, aici menținându-se instituțiile administrative românești.

Aria activității zemstvelor era restrânsă la problemele administrative și edilitar-gospodărești de importanță locală. În grija zemstvelor, de asemeni, au fost transmise chestiunile ce necesitau cheltuieli materiale și eforturi financiare din partea birocrăției administrative rusești, care, profitând de această ocazie

¹ Raportul Comisiunii Parlamentare asupra anchetei făcute în Basarabia. București, 1921, pp. 63-64.

² Ibidem, p. 66.

³ *Sfatul Țării* din 19 februarie 1920.

și-a ușurat substanțial propria existență. Multe din atribuțiile zemstvei nu aveau nimic comun cu necesitățile locale, dar datorită faptului că ele țineau de interesul statului, erau îndeplinite, în mod obligatoriu, de zemstve. Printre aceste atribuții improprii zemstvelor menționăm următoarele: întreținerea încăperilor pentru arestați; asigurarea cu locuințe a funcționarilor organelor de poliție; convoierea arestaților; construirea și întreținerea drumurilor; asigurarea transportului pentru deplasarea funcționarilor de stat și altele.

Zemstvele, cu toate că se aflau sub tutela și controlul total al funcționarilor și instituțiilor de stat, nu erau finanțate de către stat. Pentru a-și acoperi cheltuielile, zemstva era abilitată să colecteze taxe și impozite locale. Veniturile zemstvei erau formate din impozitarea veniturilor întreprinderilor industriale și comerciale, precum și din taxele percepute pentru averea mobilă și imobilă. Practic, majoritatea cheltuielilor zemstvei erau suportate de țăranii, pământul cărora era împovărat cu plăți în folosul zemstvei de două ori mai mari ca moșiile nobilimii. Principalele articole de cheltuieli erau întreținerea instituțiilor zemstvei și a organelor de poliție.

Chiar și în condițiile unui control strict din partea autorităților de stat, zemstva a reușit să obțină anumite realizări, vitalitatea sa fiind asigurată de două principii esențiale în baza cărora fuseseră constituite și activau: autoadministrarea și autofinanțarea.¹

Necesitatea menținerii zemstvelor pentru o anumită perioadă de tranziție a fost condiționată și de faptul că ele aveau unele tradiții, experiență de activitate și chiar o anumită autoritate în rândurile populației.

În același timp, mizând pe faptul că zemstva a fost un important instrument de realizare a politicii coloniale rusești în regiune, adversarii Unirii au încercat să transforme zemstvele în centre de activitate antiromână. În acest context, menționăm că P. Cazacu, analizând activitatea zemstvei basarabene constata că toate activitățile în cadrul zemstvei erau conduse de funcționari ruși și că 80-90 la sută din funcționarii zemstvei erau importați în Basarabia. Printre defecțiunile esențiale ale zemstvei basarabene era enumerat faptul că această instituție era străină și nu servea decât scopurilor statului rus.

Zemstvele județene au fost menținute, dar treptat, ele au fost private de o parte din atribuțiile îndeplinite de ele anterior. În aprilie 1919, organizațiile tehnice de drumuri de pe lângă zemstvele județene sau comisiile interimare, instituite anterior, au trecut sub administrația Direcției generale de poduri și șosele din Ministerul lucrărilor publice.² După cum rezultă din raportul comisiei Parlamentului român asupra anchetei făcute în Basarabia în octombrie – decembrie 1920, această decizie n-a fost cea mai reușită. Serviciile tehnice fiind în subordinea autorităților de stat nu realizau nici un fel de activitate fără aprobarea instanțelor superioare, iar finanțarea lucrărilor se făcea din contul zemstvelor.³

Începând cu luna mai 1919, administrarea volostelor și a zemstvelor la care mandatele expiraseră, se înfăptuia de către comisii interimare, numite prin decret regal și care preluau drepturile și atribuțiile instituțiilor menționate potrivit cu legea zemstvei din 1917. În iunie 1919, serviciile sanitare ale zemstvelor și consiliilor orășenești au fost trecute la inspectoratul sanitar.⁴

Unificarea administrativă a provinciilor alipite României era una dintre cele mai importante probleme ale acelei perioade. În acest context, problema menținerii sau a lichidării zemstvelor a focalizat atenția politicianilor, funcționarilor din administrație, cât și a teoreticienilor din domeniul dreptului administrativ și a științei administrației.

Trebuie menționat faptul că o bună parte din funcționarii administrației basarabene optau pentru menținerea zemstvelor ca exponenți ai interesului local. Astfel, Eugen Ionescu-Dârzeu constata: „Acuma când Gubernatorul a dispărut, când prin votul universal poate ajunge oricine la conducerea zemstvei; când nu mai este nici un obstacol din afară pentru bunul mers se va putea ca zemstvele în deplină libertate de acțiune să utilizeze cu folos, toate căile disponibile, să facă din această instituțiune, unică în felul ei – pârgă de progres și civilizație a populației locale, prin repercusiune al Statului”.⁵

Paul Gore considera că în analiza instituției zemstvei e necesar de a ține cont de următorii factori importanți: spațiul, timpul, societatea și statul. În viziunea sa, zemstva a avut foarte puține părți pozitive și prea multe negative. Părțile pozitive, în opinia sa, au fost: pregătirea populației pentru însușirea ideii de

¹ Cornea S. Zemstva în sistemul administrativ al Basarabiei (1918-1925). În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria „Științe socioumanistice”, Vol. II, Chișinău, 2005, p. 44.

² *Monitorul Oficial al României* din 16 aprilie 1919.

³ Raportul comisiei parlamentare asupra anchetei făcute în Basarabia. București, 1921, p. 64.

⁴ *Monitorul Oficial al României* din 16 mai 1919; *Monitorul Oficial al României* din 25 octombrie 1919.

⁵ Ionescu-Dârzeu V. Organizarea administrativă a Basarabiei. Chișinău, 1920, p. 58.

autoadministrare; folosul adus de zemstve populației. Iar părțile negative a zemstvelor erau determinate de falsitatea teoriei sociale de autoadministrare care stătea la baza ideii zemstvei și erau următoarele: considerarea nevoilor gospodărești și economice ale guberniilor și județelor ca străine pentru stat și transferarea lor în competența zemstvelor; dualismul guvernării locale, bazat pe antiteza principiilor guvernamentale și ale zemstvei; lupta dintre administrație și zemstvă în dauna intereselor populației; caracterul nefiresc al sistemului de supraveghere a activității zemstvei din partea guvernului; lipsa de apropiere și de legătură morală între zemstve și masa populației; influența uneori prea mare asupra zemstvei a partidelor politice locale; lipsa puterii de execuție care împedica toată activitatea zemstvei; influența prea mare în organizarea zemstvelor a lozincei favorite birocrăției ruse „uniformitatea pe toată întinderea imensului imperiu”. În concluzie, Paul Gore menționa că nu-i înțelege pe cei „care doresc introducerea în Basarabia nu a unei autoadministrări adevărate, ci a Zemstvouului rusesc”.¹

Alți funcționari ai administrației basarabene, mai ales cei veniți din Regat, considerau coexistența a două tipuri de instituții administrative cu aceleași funcții drept o abatere de la direcția generală de unificare administrativă a României. De exemplu, C. Filipescu și E. Giurgea afirmau: „Faptul, că pentru aceleași atribuții sunt două instituții, constituie o anomalie, care se răsfrânge în rău asupra spiritului populației. A se fi desființat însă zemstvele, care, oricât s-ar zice, au prins rădăcini în popor ar fi un rău, după cum tot un rău ar fi fost, dacă s-ar fi lăsat numai în sama acestor zemstve, conducerea administrativă a județelor. Cu organizația lor în prezent, dar mai ales cu intransigența spiritului de autonomie și cu oamenii vechi din capul lor, cei mai mulți ruși sau rusificați, care nici într-un caz nu ar fi consimțit să se alipească la o politică românească și deci să administreze în spiritul vremilor de azi. Așa că de o schimbare, se simțea nevoie. Dar această nevoie mai e justificată, și prin faptul unificării sistemului nostru administrativ. Nu se poate ca în aceeași țară să existe două feluri de administrație. Aceasta ar îngreua prea mult aplicarea legilor și menținerea ordinii publice”. Ei considerau că este necesar „să se vadă care atribuțiuni erau aduse la îndeplinire, în mod salutar pentru populație, să se înlăture toate celelalte, care îngreuiiau acest mers, și apoi să se generalizeze aceste măsuri, pentru toată țara, sub forma unor consilii administrative de județ și plasă”. Autorii nu puneau la îndoială „că o reformă în această privință trebuie să se facă” și se declarau convinși „de reaua organizație administrativă, nu atât ca executare, cât ca măsuri de îmbunătățire și bună orânduire, în care se găsește astăzi administrația județelor, cu ale consiliilor județene existente și cu administratorii de plăși, fără niciun un consiliu, pentru ca să lăsăm să dănuiască mai departe, această stare de lucruri”. Dar, în același timp, considerau că nu ar fi bine de a adapta „un sistem nu pe deplin studiat”. Și, de aceea, considerau că „s-a făcut bine, de s-au lăsat să funcționeze și mai departe zemstvele de județ și plasă, alături de organizația românească, pentru că numai astfel s-a putut face o paralelă, între lipsurile fiecărui sistem în parte. După un an de dublă funcționare, se vor putea trage concluzii”.²

La începutul anului 1921, a fost publicat în Buletinul Oficial al Ministerului de Interne (Suplimentul nr. 2) „Proiectul pentru o nouă împărțire a României în județe”, care urma să stea la baza ulterioarei reforme teritorial-administrative. Inițierea reorganizării teritorial-administrative a României întregite a fost motivată de faptul că județele existente prezentau mai multe anomalii: nepotriviri ca suprafață, nepotriviri ca număr de populație, nepotriviri ca înlesniri de comunicație, anomalii de formă, excentricitatea capitalelor.

În ședința Adunării reprezentanților zemstvelor județene din 6 aprilie, s-a luat decizia de a constitui o Comisie specială pentru examinarea proiectului de lege și formularea propunerilor de modificare pentru a fi înaintate autorităților centrale. Tot în aprilie 1921, Adunarea reprezentanților zemstvelor județene din Basarabia a înaintat guvernului obiecțiile sale privind reorganizarea administrativă a României.³

La 2 iunie 1921, președintele Adunării reprezentanților zemstvelor județene din Basarabia a venit cu o rugămintă către ministrul delegat al Basarabiei de a interveni la ministrul de Interne pentru amânarea discutării proiectului reformei administrative până în toamnă. Era cerută convocarea în vara anului 1922, la București, a unui Congres al reprezentanților tuturor județelor și orașelor din România pentru discutarea proiectului de lege privind reforma administrativă. După aceasta urma să se convoace Comisia Administrativă pentru a examina propunerile elaborate la Congres. Se solicita permisiunea pentru

¹ Gore P. Autoadministrarea și zemstvoul. Chișinău, 1920, pp. 28-29.

² Filipescu C., Giurgea E. Basarabia. Considerațiuni generale, agricole, economice și statistice. Chișinău, 1919, p. 298.

³ Moraru P. Basarabia și reforma teritorial-administrativă a României din 1925. În: Administrația publică în perspectiva integrării Europene: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 27-28 octombrie, 2006. Chișinău, 2007, pp. 31-35.

convocarea la Chișinău, în vara anului 1922, a unui Congres al reprezentanților tuturor comisiilor interimare ale zemstvelor și orașelor din Basarabia, la care să participe deputații și senatorii Basarabiei, indiferent de apartenența lor politică, pentru discutarea proiectului legii organizării administrative și elaborarea amendamentelor la proiectul de lege respectiv.¹

Tot în același an, zemstvele județene din Basarabia, au elaborat un amplu document de peste 200 de pagini intitulat „Amendamentele Zemstvelor Județene din Basarabia la Proiectul de lege asupra organizației administrației locale” în care au fost inserate amendamentele zemstvei la proiectul legii privind administrația locală. Reprezentanții zemstvelor județene stăruiau asupra faptului că vor să-i dea proiectului „caracterul corespunzător principiilor de autoadministrație”, care în opinia lor se rezumau la următoarele:

- „1) Toate organele autoadministrative trebuie să fie alese, iar nu numite,
- 2) Organele administrative ale Cuvernului trebuie să aibă numai supravegherea activității legale a acestor organe,
- 5) Dreptul de judecare al acestor instituții, trebuie să aparțină instanțelor judiciare, iar nicidecum celor administrative,
- 4) Legea trebuie să dea organelor autoadministrative drepturi, iar nu îndatoriri,
- 5) Organele de autoadministrație trebuie să aibă dreptul de impunere și să dispună liber de fondurile lor bănești, de averea și de funcționarii lor”.²⁵

Reprezentanții zemstvelor județene din Basarabia și-au exprimat opinia că „toată activitatea organelor de autoadministrare nu este fructul inițiativei populare, ci îndeplinirea atribuțiilor încredințate de stat”. Chiar și în activitatea de realizare a acestor atribuții instituțiile autoadministrării locale, în viziunea lor, nu erau libere, deoarece în consiliile comunale, județene, municipale și regionale urmau să fie incluși și membri de drept, adică funcționarii din teritoriu ai Statului: președintele regiunii – în consiliul regional, prefectul de județ – în consiliul județean și municipal. Ei erau obligați să asiste la toate ședințele, puteau interveni „cât găsesc necesar” și toate propunerile lor, consiliile erau obligate să le discute. Nicio chestiune specială nu putea fi discutată fără un referat al specialiștilor, care în consiliile județene și regionale erau funcționarii dependenți de guvernul central.

Funcționarii zemstvelor județene nu erau de acord și cu faptul că organele executive ale consiliilor județene, municipale și regionale erau numite de guvernul central, dar nu de consiliile alese.²

Politica statului român de lichidare treptată a zemstvelor a fost înfăptuită în teritoriu în condițiile unor tensionări a situației din partea unor funcționari ai zemstvelor fapt ce a creat o atitudine ostilă din partea autorităților române față de zemstve. Acest proces a fost influențat, în unele cazuri, de dorința administrației românești de a grăbi evenimentele, fapt ce a generat unele abuzuri. Astfel, lichidându-se zemstva gubernială, averea și finanțele ei au fost transferate, de fapt, în administrarea statului, fără a fi elaborat un mecanism clar de predare - primire a averilor zemstvei.³

Odată cu extinderea și consolidarea instituțiilor administrative românești, rolul zemstvelor în sistemul administrativ al Basarabiei s-a redus considerabil. Începând cu 1 aprilie 1923, au fost anulate impozitele pentru întreținerea cârmuirilor de voloste. Prin ordinul ministrului de interne din 28 noiembrie 1923, comisiile interimare județene au fost abilitate, în comun cu autoritățile locale de stat, cu inventarierea și lichidarea afacerilor zemstvelor de voloste. Procesul de lichidare a zemstvelor de voloste a durat pe întreg parcursul anului 1924 și începutul anului 1925. Odată cu intrarea în vigoare de la 1 ianuarie 1926 a *Legii pentru unificarea administrativă* din 14 iunie 1925, au fost desființate și zemstvele județene.⁴

C. Autoadministrarea locală în viziunea profesorului basarabean Constantin Stere

După Unire, în viziunea oamenilor politici ai vremii (Ion I. C. Brătianu, Vintilă V. Brătianu, Ion G. Duca, Iuliu Maniu, Virgil Madgearu ș.a.), a multor istorici, economiști și sociologi (Nicolae Iorga, Dumitru Gusti, Mihail Manoilescu, Constantin Rădulescu-Motru), se impunea, în mod necesar, un nou așezământ constituțional, cu aplicabilitate pe întreg teritoriul României întregite, pentru a da o confirmare juridică

¹ Ibidem, p. 36.

² Ibidem, pp. 1-2.

³ Expunerea de motive la proiectul de lege asupra instituțiilor zemstvei pentru Basarabia. Chișinău, 1921, p. 4.

⁴ Cornea S. Zemstva în sistemul administrativ al Basarabiei (1918-1925). În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, Vol. II, Chișinău, 2005, p. 46.

unității naționale a poporului român.¹

Cu ocazia adoptării unei noi Constituții, s-a pus întrebarea cum ar trebui să fie viitoarea organizare administrativă a statului. Partidele din opoziție au contrapus propriile lor viziuni anteproiectului de Constituție al guvernului liberal.² Au fost elaborate patru anteproiecte de lege fundamentală: Anteproiectul Cercului de Studii al PNL din anul 1921; Anteproiectul Partidului Național Român din Transilvania, elaborat de universitarul clujean Romul Boila; Anteproiectul profesorului cernăuțean Constantin Berariu și, Anteproiectul Partidului Țărănesc.³

Referitor la ultimul Anteproiect, deși titlul documentului publicat sugerează că anteproiectul a fost elaborat de Secția de Studii a Partidului Țărănesc, iar lui Constantin Stere îi aparține compartimentul „Expunere de motive”, în realitate, varianta textului propriu-zis al proiectului de constituție a fost elaborată, de asemenea, de către basarabeanul Constantin Stere, profesor de Drept Constituțional la Universitatea din Iași.⁴

În „Expunere de motive” la „Ante-proiectul de Constituție întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc”, Constantin Stere afirma: „Din nenorocire, neexistând actul constituțional, formal acceptat de țară, necesar pentru aplicarea și precizarea formelor și a normelor constituționale, ca și pentru asigurarea respectului lor, s-a putut naște acea dureroasă contradicție între starea de drept și starea de fapt, care caracterizează haosul în care ne sbatem”.⁵

În viziunea steriană, pentru edificarea unui regim democratic în stat sunt necesare două condiții esențiale: *supremația legii* și *autonomia locală* care include asigurarea libertății individuale și a libertății comunale.⁶ Autonomia locală, potrivit concepțiilor lui Constantin Stere, era o organizație administrativă pentru reglarea unor anumite interese obștești, în care toate interesele exclusiv locale, sunt reglate de cetățenii înșiși ai acelei localități fie direct, fie prin reprezentanții lor. Iar „acele interese obștești încep a se manifesta în organizația cea mai simplă obștească, în celula vieții de stat, care e comuna și acel principiu general începe, în sfârșit, prin a se manifesta în comună. Interesele comunale trebuiesc reglate de cetățenii înșiși sau de reprezentanții lor. Interesele mai multor comune întrunite într-o organizație mai întinsă, județul, trebuiesc reglate de cetățenii lor.”⁷

Pornind de la premisa că în România țăranii „nu trăesc împrăștiați pe pământurile lor, ca în cele mai multe țări din Apus, ci se grupează în sate și cătune”, Constantin Stere considera că aceste „centre naturale de populațiune, în care trăește majoritatea covârșitoare a națiunii”, din punctul de vedere al autonomiei locale, ar trebui să constituie punctul de plecare al organizării administrative a statului.⁸

Constantin Stere a criticat și faptul că la organizarea administrativă a României nu au fost luate în calcul provinciile, care erau centre naturale de populație, drept unități administrative, afirmând că „o organizare administrativă cinstită și serioasă nu poate face abstracție de realități, ea trebuie să se sprijine, cât e cu putință, pe organisme vii, nu pe niște mecanisme arbitrar și artificial combinate, fără viață proprie. Numai astfel pot lua naștere izvoare bogate de energie națională și activitate cetățenească”.⁹

Unificarea mecanică a diferitor componente teritoriale nu trebuia confundată cu unirea. Și noi, menționa Constantin Stere, „avem nevoie nu de uniformizare mecanică, ci de unire intimă în cuget și în

¹ Banciu D. Problematika României Întregite după 1918, în dezbaterile organizate de Institutul Social Român (1921–1923). În: Revista română de sociologie, serie nouă, anul XXIX, nr. 3–4, 2018, p. 342.

² Carp R. Descentralizare și regionalizare în contextul dezbaterilor posteroare Marii Uniri din 1918. În: Polis, Volum VI, nr. 4 (22), 2018, p. 33.

³ Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: Revista Națională de Drept, nr. 6 (176), 2015, p. 29.

⁴ Grecu R., Coptileț V. Contribuția lui Constantin Stere la modernizarea instituțiilor naționale: anteproiect de constituție. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 6 (176), p. 18; Duțu M. Fundamente istorice și permanențe definitorii ale culturii juridice românești. Tradiție neolatină, sinteză europeană și amprentă proprie în unificarea constituțional-legislativă. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai: Iurisprudentia, nr. 4, 2020, pp. 256-258.

⁵ Anteproiect de Constituție întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere. București: „Viața Românească” s.a. „Universala”, 1922, p. 22.

⁶ Ibidem, p. 36.

⁷ Stere C. Curs de drept constituțional ținut la Facultatea de Drept a Universității din Iași în anii 1910-1911. Chișinău: Cartier, 2016, pp. 361-362.

⁸ Anteproiect de Constituție întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere. București: „Viața Românească” s.a. „Universala”, 1922, p. 42.

⁹ Ibidem, p. 44.

simțire, care nu poate rezulta decât din respectul particularităților și al caracteristicilor naturale ale fiecăruia și din activitatea cu adevărat liberă a tuturor. Puterea reală nici o dată nu poate izvorî din monotonia unei mecanizări exterioare, ci numai din diversitatea organică, plină de viață”.¹ „Himera unei uniformizări mecanice e natural să răsară la suflete pustiite de un îndelungat despotism, din disprețul libertăților publice și al vieții cetățenești, dar sub regimul unei constituțiuni, întemeiate pe principiul de suveranitate națională, cum s-a putut naște această mentalitate nefastă, grație căreia pentru provinciile emancipate unirea a avut de prim efect dispariția și a germenilor de autonomie locală, pe care le aveau sub opresiunea străină?” - se întreba retoric Constantin Stere.²

Nodul întregii probleme constituționale se afla, potrivit opiniei lui Constantin Stere, în „asigurarea efectivă a condițiilor de libertate și de intensă viață cetățenească”. În continuare, Constantin Stere afirma: „Dacă viitoarea constituție nu va aduce în această privință remedii eficace, dacă nu va pune la dispoziția cetățenilor mijloacele reale de apărare a drepturilor și a libertăților individuale, dacă nu va crea centre de emanație a activității cetățenești, în sate, orașe, județe, provincii, atunci, oricare va fi aparatul central adoptat, nu vom avea un regim constituțional real, nu vom avea un stat democratic, nu vom avea măcar o ordine de drept, în înțelesul adevărat al cuvântului.

Am adăuga însă, pe lângă asigurarea libertăților și a autonomiei locale, încă o condiție esențială a oricărui regim constituțional, la care nici un european, desigur, nu se va gândi, dar care, fiind date realitățile vieții noastre politice, nu poate lipsi dintr-o Constituție românească: asigurarea libertății alegerilor”.³

Articolul 137 al capitolului IV (Despre instituțiile de autonomie locală) din titlul III (Despre puterile Statului) al *Ante-proiectului* de Constituție elaborat de Constantin Stere stabilea statutul instituțiilor autonomiei locale.

Se prevedea că activitatea instituțiilor provinciale, județene, comunale și sătești să fie reglementată de legi care vor avea la bază principiile descentralizării și autonomiei locale.

Satele și cătunele, considerate drept centre naturale populate, formau o unitate administrativă. Satele și cătunele cu o populație de până la 500 de locuitori urmau să fie conduse de Obștea satului, iar cele cu o populație mai mare – de un Sfat sătesc ales. Dar și în aceste sate, hotărârile care impuneau sarcini financiare și bugetele urmau să fie confirmate și prin sufragiu obștesc. Satele cu o populație de sub 500 de locuitori, dar care aveau mai mult de 100 săteni, puteau alege și ele, cu aprobarea Consiliului județean, un sfat sătesc. Se prevedea că organele executive să fie alese.

Satele și cătunele urmau a fi grupate în comune rurale, cu o populație totală de cel puțin 10.000 de locuitori. Organul deliberativ al comunei rurale era Consiliul Comunal ales, care își alege organele executive. Satele și târgușoarele cu o populație de cel puțin 8.000 de locuitori puteau forma și ele o comună rurală, organizată după aceleași principii.

Orașele cu o populație până la 50.000 de locuitori formau comunele urbane, iar cele cu o populație mai mare – municipiile. Comunele urbane și municipiile urmau să fie administrate de Consilii comunale sau municipale, electiv, cari își aleg organele lor executive. Comunele urbane erau incluse în cadrul județelor, iar municipiile formau o unitate administrativă egală în rang cu județul.

Județele și provinciile urmau să fie administrate de consiliile lor electiv, care își aleg organele executive. Se prevedea posibilitatea pentru Consiliile județene și municipale de a trimite delegați în Consiliul provincial pentru reprezentarea și apărarea intereselor lor.

Toate sfaturile și Consiliile locale trebuiau alese prin sufragiu universal, egal, direct, secret și obligatoriu, pe baza, reprezentării proporționale. Dreptul de vot aparținea tuturor cetățenilor din unitatea administrativă respectivă, înscriși în listele electorale pentru Adunarea Deputaților.

Se prevedea ca autorităților sătești, comunale, județene și provinciale să le fie atribuite toate chestiunile de interes local, sătesc, comunal, județean sau provincial, cu rezerva aprobării eventuale a actelor lor, în cazurile și în modul determinat de lege în vederea respectării interesului general.

Era prevăzută posibilitatea de asociere pentru sfaturile sătești sau Consilii comunale, județene și provinciale, în condițiile stabilite de lege, pentru a regla și a gira în chestiunile de interes comun.

Referitor la control și tutela administrativă, Consiliile județene și organele lor executive urmau să fie prima instanță pentru administrațiile sătești și comunale, iar Consiliile provinciale și organele lor executive – a doua instanță de control și tutelă administrativă pentru administrațiile sătești și comunale și prima pentru

¹ Ibidem, 1922, p. 45.

² Ibidem, pp. 45-46.

³ Ibidem, p. 49.

administrațiile municipale și județene.

Poliția în comunele rurale și urbane urma să fie subordonată autorităților comunale, iar în județe și provincii – autorităților județene și provinciale.¹

Discuții

Unificarea politică realizată în anul 1918 impunea cu insistență atât unificarea administrativă, cât și cea legislativă. Această operă putea fi realizată prin două metode:

- a) extinderea sistemului legislativ, administrativ și instituțional din Vechiul Regat în Basarabia;
- b) menținerea pentru o anumită perioadă tranzitorie a instituțiilor și legilor administrative existente în provinciile componente, unificarea urmând să fie realizată în mod etapizat.

Deși din punct de vedere tehnic, prima metodă ar fi fost mult mai simplă de realizat, s-a impus atunci a fi mai oportună cea de-a doua metodă.

Elitele intelectuale basarabene au insistat asupra luării în considerare a particularităților locale la integrarea noilor provincii alipite, pornind de la premisa că schimbările mecanice, operate abuziv ar putea trezi nemulțumirea populației.

Unificarea administrativă prin extinderea legislației administrative asupra teritoriilor alipite nu s-a putut realiza din următoarele cauze:

- a) legislația administrativă din Vechiul Regat prevedea o organizare administrativă de tip centralizat, iar provinciile alipite aveau o organizare administrativă locală descentralizată;
- b) în condițiile în care provinciile alipite s-au aflat sub regimuri politice și administrative diferite un regim centralizat, nu ar fi fost unul adecvat realităților existente;
- c) legislația administrativă a Vechiului Regat necesita o evaluare și reactualizare în conformitate cu realizările științei și practicii administrative a acelei perioade.²

Concluzii

Organizarea administrativă a Basarabiei, în primele luni după Unire a fost determinată de condițiile stipulate în Actul Unirii.

După Unire, în România funcționau patru modele administrative diferite ca fundamente conceptuale, cutume administrative, concepții organizaționale și modalități de acțiune: cel din Vechiul Regat, simbioza austro-ungară din Ardeal, varianta austriacă din Bucovina și cel de sorginte rusească din Basarabia. Diversitatea reglementărilor legale și a structurilor administrative constituia un impediment considerabil în consolidarea și dezvoltarea statului unitar român și, din aceste considerente, unificarea administrativă era o condiție indispensabilă funcționării eficiente a României întregite.

Căutarea soluțiilor de unificare administrativă era una din cele mai importante sarcini polițienilor vremii. Opera de unificare era dificil de realizat și datorită faptului că provinciile românești alipite s-au aflat un timp îndelungat sub ocupație străină și au preluat modele, structuri, instituții și practici administrative străine.

Elitele politice și administrative din Basarabia vedeau soluționarea problemei pornind de la experiența acumulată de-a lungul timpului și de la instituțiile și practicile administrative înrădăcinate și acceptate de către populație. În cazul Basarabiei, ne referim la influența sistemului administrativ rusesc, care a funcționat aici mai mult de un secol și care a determinat modalitatea de constituire și funcționare a structurilor administrative la nivel regional și local.

Bibliografie:

1. Amendamentele Zemstvelor Județene din Basarabia la Proiectul de lege asupra organizației administrației locale. Chișinău: Tipografia Institutului moldovenesc de arte grafice, 1921.
2. Ante-proiect de Constituție întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc cu o Expunere de motive de C. Stere. București: „Viața Românească” s.a. „Universala”, 1922.
3. Banciu D. Problematika României Întregite după 1918, în dezbaterile organizate de Institutul Social Român (1921–1923). În: Revista română de sociologie, serie nouă, anul XXIX, nr. 3–4, 2018.
4. Basarabia și basarabenii. Chișinău, 1991.
5. Bobeică A. Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale. Chișinău, 1993.

¹ Ibidem, pp. 162-166.

² Tarangul Er. D. Tratat de drept administrativ român. Cernăuți, 1944, p. 147.

6. Buzatu Gh. Unirea deplină a românilor în dezbaterile parlamentare. Disponibil: <https://historia.ro/sectiune/general/unirea-deplina-a-romanilor-in-dezbaterile-571827.html> (accesat la 11.05.2023).
7. Carp R. Descentralizare și regionalizare în contextul dezbaterilor posteroare Marii Uniri din 1918. In: Polis, Volum VI, nr. 4 (22), 2018.
8. Colecțiune de legi, decrete – lege, regulamente, decrete, deciziuni ministeriale. Vol. IV. București, 1921.
9. Cornea S. Redimensionarea sistemului administrativ al Basarabiei în primele luni după Unire. În: Totalizarea activității de cercetare a cadrelor didactice. Secția Istorie și limbi moderne, conf. șt. (2007; Cahul). Cahul: USC, 2007.
10. Cornea S. Zemstva în sistemul administrativ al Basarabiei (1918-1925). În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, Vol. II, Chișinău, 2005.
11. Dutu M. Contribuția basarabească la unificarea legislativă și dezvoltarea științei juridice românești interbelice. În: Studii și Cercetări Juridice – Serie Nouă, nr. 2, 2018.
12. Duțu M. Fundamente istorice și permanente definiții ale culturii juridice românești. Tradiție neolatină, sinteză europeană și amprentă proprie în unificarea constituțional-legislativă. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai: Iurisprudentia, nr. 4, 2020.
13. Expunerea de motive la proiectul de lege asupra instituțiilor zemstvei pentru Basarabia. Chișinău, 1921.
14. Filipescu C., Giurgea E. Basarabia. Considerațiuni generale, agricole, economice și statistice. Chișinău, 1919.
15. Gore P. Autoadministrarea și zemstvoud. Chișinău, 1920.
16. Grecu R., Coptileț V. Contribuția lui Constantin Stere la modernizarea instituțiilor naționale: anteproiect de constituție. In: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 6 (176).
17. Ionescu-Dârzeu V. Organizarea administrativă a Basarabiei. Chișinău, 1920.
18. Marghiloman Al. Note politice. Volumul III (1917 – 1918). București: Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu” S. A., 1927.
19. Moraru P. Basarabia și reforma teritorial-administrativă a României din 1925. În: Administrația publică în perspectiva integrării Europene: Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 27-28 octombrie, 2006. Chisinau, 2007.
20. Nistor I.S. L'unification institutionelle et administrative de la Roumanie parachevee. In: Nouvelles etudes d'histoire. V. 7, București, 1985.
21. Raportul Comisiunii Parlamentare asupra anchetei făcute în Basarabia. București, 1921.
22. Stere C. Curs de drept constituțional ținut la Facultatea de Drept a Universității din Iași în anii 1910-1911. Chișinău: Cartier, 2016.
23. Tarangul Er. D. Tratat de drept administrativ român. Cernăuți, 1944.
24. Teodorescu An. Viitoarea organizare administrativă a României. In: Noua Constituție a României și Noile Constituții Europene. București: Cultura Națională, f.a.
25. Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: Revista Națională de Drept, nr. 6 (176), 2015.

**DIMENSIUNEA EFICIENTIZĂRII ACTIVITĂȚII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE ÎN
PERIOADA ANILOR 2023-2030**

**THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION'S ACTIVITY DURING THE YEARS
2023-2030**

Oleg GRAUR, drd.
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: oleg.graur@mai.gov.md

Rezumat: La data de 15 martie 2023, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023 – 2030.

Drept rezultat, se declară optimist că, „Republica Moldova va avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării”.

Or, perpetuarea unui sistem ineficient al administrației publice poate amplifica problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și eroda încrederea oamenilor în instituțiile statului.

În studiul de față ne propunem să analizăm în ce măsură preocuparea de eficientizare și eficacitate a administrației publice este ancorată pe realitățile din Republica Moldova și itinerarul integraționist în Uniunea Europeană, avându-se în vedere obiectivele strategice ce urmează a fi realizate către anul 2030.

Cuvinte-cheie: *eficiență, reformă, administrație publică, factori de influență, Uniunea Europeană, 2030.*

Abstract: *On March 15, 2023, the Government of the Republic of Moldova approved the Public Administration Reform Strategy for the years 2023-2030.*

As a result, it is optimistically declared that „the Republic of Moldova will have an efficient, transparent and responsible central and local public administration, which will provide quality services to citizens and the business environment, ensuring the sustainable development of the country”.

However, the perpetuation of an ineffective public administration system can amplify the country's structural problems and vulnerabilities and erode people's trust in state institutions.

In the present study, we propose to analyze to what extent the concern for efficiency and effectiveness of the public administration is anchored on the realities of the Republic of Moldova and the integrationist itinerary in the European Union, considering the strategic objectives to be achieved by 2030.

Keywords: *efficiency, reform, public administration, influencing factors, European Union.*

Introducere

Guvernul Republicii Moldova a aprobat la data de 15 martie 2023, Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023 – 2030 [5].

Autoritățile precizează că o astfel de strategie a fost necesară pentru a înlătura „numeroasele probleme structurale, care pot avea consecințe negative în perioada următoare” și este importantă în contextul aspirațiilor de integrare a R. Moldova în Uniunea Europeană.

Aprobarea a fost precedată de consultările publice lansate pe marginea respectivului proiect [14].

Scopul cercetării este de a studia dacă Republica Moldova are șansa de a avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării.

Principalele rezultate înregistrate: Analiza conținutului Strategiei a permis identificarea obiectivelor și direcțiilor prioritare ale Strategiei, existența sau lipsa unei preocupări privind eficientizarea activității administrației publice.

Metodologia cercetării

Metodele de cercetare sunt diverse: metoda analitică, comparativă, istorică, deducția.

Demersul științific va demara cu o incursiune în chintesența Strategiei, fiind expuse elementele-cheie ale reformei administrativ-teritoriale. Ulterior, vom analiza situația în domeniul eficientizării activității administrației publice și acțiunile ce urmează a fi întreprinse. Cercetarea se va realiza pe 5 direcții fundamentale de eficientizare: 1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici; 2. Cadrul

Instituțional al Administrației Publice Centrale; 3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice; 4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice; 5. Administrația Publică Locală.

Rezultate

Prima etapă a reformei prevede ca localitățile R. Moldova să treacă printr-un proces de amalgamare, adică satele, comunele, orașele și municipiile mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic să fie absorbite de localitățile din apropiere cu capacități administrative mai puternice.

Pentru a fi creată, o unitate administrativ-teritorială ar trebui: să aibă cel puțin 3.000 de locuitori; să existe legături rutiere între toate unitățile administrative vechi; distanța din centrul noii UAT până la cel mai îndepărtat sat să fie nu mai mică de 25-30 km; primăria să poată acoperi cheltuielile pentru cel puțin 12 angajați.

Acest proces urmează să aibă loc voluntar până în anul 2027, iar, ulterior, va fi reglementat în legislație. În funcție de rezultatele obținute în urma amalgamării, raioanele ar putea dispărea și ar putea să fi formate **5+1 regiuni**: Regiunea Administrativă **Nord** – municipiul Bălți și raioanele Briceni, Dondușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnița, Râșcani, Sângerei, Soroca; Regiunea Administrativă **Centru** – raioanele Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hâncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni; Regiunea Administrativă **Sud** – raioanele Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă, Taraclia; Autonomia **Găgăuzia**; Municipiul **Chișinău**; Unitatea Teritorială **Nistru**, statutul căreia va fi stabilit în cadrul procesului de negocieri în problema transnistreană, dintre cele două maluri ale Nistrului.

O variantă de optimizare a raioanelor o reprezintă reorganizarea pe baza actualelor regiuni de dezvoltare: Regiunea Nord, Regiunea Centru, Regiunea Sud, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, Municipiul Chișinău (și Transnistria).

După consultările publice a proiectului strategiei, în varianta finală a documentului a fost inclusă o modalitate alternativă de reorganizare a raioanelor - în **zece districte**: Districtul Bălți - municipiul Bălți, raioanele Fălești, Glodeni, Râșcani, Sângerei; Districtul Căușeni – raioanele Anenii Noi, Căușeni, Ștefan Vodă; Districtul Cahul – raioanele Cahul, Cantemir, Taraclia; Districtul Edineț – raioanele Briceni, Dondușeni, Edineț, Ocnița; Districtul Hâncești – raioanele Basarabeasca, Cimișlia, Hâncești, Leova; Districtul Orhei – raioanele Orhei, Rezina, Șoldănești, Telenești; Districtul Soroca – raioanele Drochia, Florești, Soroca; Districtul Ungheni – raioanele Călărași, Nisporeni, Ungheni; UTA Găgăuzia; Municipiul Chișinău.

Harta districtelor coincide aproape în totalitate cu cea a județelor R. Moldova, care a existat din 1998 până în 2003, când s-a trecut la raioane. Lipsește doar fostul județ Taraclia, creat suplimentar în 1999 [15].

De fapt, se poate observa că sunt urmărite teritoriile gestionate actualmente de oficiile Cancelariei de Stat. În acest scenariu, distribuția funcțiilor este aproape neschimbată. Agenția pentru Dezvoltare Regională și Consiliile pentru Dezvoltare Regională ar continua să funcționeze.

De menționat că, pe parcursul a celor 30 de ani de independență a Republicii Moldova, a fost organizată, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale: Raioane (prezent) și 11 Județe (1998-2003).

Iar actualmente, Republica Moldova este organizată din punct de vedere administrativ în 896 unități administrative teritoriale (UAT) de nivelul I (sate, comune, orașe și municipii) și 35 unități administrativ-teritoriale (UAT) de nivelul II (32 raioane, mun. Chișinău și Bălți, unitatea teritorială autonomă Găgăuzia), pentru o populație mai mică de 3 milioane de locuitori (2,9 milioane conform recensământului din 2014).

O altă problemă a fi luată în considerație, reprezintă situația demografică - populația Republicii Moldova este în continuă scădere. Rezultatele recensământului din 2014 arată că populația a atins 2,9 milioane locuitori, comparativ cu 3,5 milioane în urmă cu zece ani. Dintre aceștia, 329.108 locuiesc în străinătate, rămânând doar 2,58 milioane de utilizatori efectivi de servicii și contribuabili la bugetele locale.

Considerăm că cifra de 2,58 milioane este una exagerat de optimistă. Conform unui studiu recent, în deceniile viitoare declinul demografic va continua cu ritmuri rapide, numărul populației Republicii Moldova micșorându-se până la 1755,6 mii (cu 34,5%) către anul 2040 [1, p.4]. Este și firesc că în atare condiții, regândirea procesului de eficientizare a administrației publice este unul imperativ.

Ceea ce caracterizează administrația publică locală de nivelul I este fragmentarea și numărul foarte mare (aproape 90%) de UAT cu o populație redusă, sub 5000 locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare. Numărul mediu

de locuitori într-o unitate administrativ-teritorială este de 275342. Pentru fiecare 100.000 locuitori revin 36.3 UAT – o valoare mai mare decât în cele mai fragmentate țări europene [9].

În perioada următoare, autoritățile centrale și locale vor colabora pentru elaborarea documentelor necesare implementării Strategiei, inclusiv a Legii privind amalgamarea voluntară [6].

Drept rezultat, se declară optimist că, „Republica Moldova va avea o administrație publică centrală și locală eficientă, transparentă și responsabilă, care va oferi servicii de calitate cetățenilor și mediului de afaceri, asigurând dezvoltarea sustenabilă a țării” [5].

Este ca și cum clar de la sine că, aprobarea noii strategii de reformă a administrației publice este importantă în contextul aspirațiilor Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană. Or, perpetuarea unui sistem ineficient al administrației publice poate amplifica problemele și vulnerabilitățile structurale ale țării și eroda încrederea oamenilor în instituțiile statului. Prin urmare, este prioritară trasarea în continuare a unor obiective strategice care să permită edificarea unei administrații publice moderne, eficiente, profesioniste, orientate spre furnizarea de servicii publice de înaltă calitate, conform nevoilor și așteptărilor cetățenilor și mediului de afaceri din Republica Moldova.

Discuții

După o trecere în revistă a tuturor problemelor și obstacolelor ce stau în calea atingerii unei eficiențe a activității administrației publice, în textul Strategiei 2023-2030 sunt înserate mai multe obiective și direcții de îmbunătățire a situației respective.

Identic matricei de expunere a problemelor, soluțiile și direcțiile prioritare de acțiune pot fi convențional divizate pe dimensiunile:

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici;
2. Cadrul Instituțional al Administrației Publice Centrale
3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice
4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice
5. Administrația Publică Locală

Le vom examina consecutiv pe toate și vom evidenția acțiunile ce urmează a fi întreprinse în ceea ce privește eficientizarea și eficacitatea activității administrației publice.

1. Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici. Drept urmare al reformelor, Republica Moldova va avea un sistem al funcției publice și al funcționarilor publici integru și competent, care să gestioneze cu eficiență și echitabil servicii publice de calitate și accesibile, prin profesionalizare și stabilitate, susținute de un sistem profesionist/meritocratic, transparent și motivațional de management al resurselor umane în serviciul public.

2. Cadrul instituțional al Administrației Publice Centrale. Obiectivul general declarat: Un sistem instituțional flexibil și eficient al administrației publice centrale prin consolidarea rezultatelor obținute până acum, cu definirea clară a mandatelor instituțiilor publice centrale, eliminarea suprapunerilor, delimitarea clară a rolurilor între instituții de fundamentare a politicilor publice, instituții de implementare (agenții publice).

Un interes sporit o prezintă Direcția Prioritară 1: Sistemul administrației publice centrale va fi raționalizat și eficientizat printr-un cadru de reglementare unitar, coerent și transparent, care folosește o terminologie adecvată și care definește clar diferențele dintre autoritate publică și instituție publică de implementare, raporturile ierarhice, structuri organizaționale interne omogene și cât mai simple.

Totodată, se declară drept activitate prioritară - evaluarea periodică calitativă pe baza următoarelor criterii: Crearea de noi instituții publice se face numai pe baza unor evaluări ex-ante care să demonstreze raționalitatea, eficiența și eficacitatea (value for money) [5, Pct.I.1.3 alin.(2)].

3. Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice. În calitate de obiectiv general se prezintă: Sistemul de fundamentare și implementare a politicilor publice pe bază de dovezi va fi generalizat, consolidat și va funcționa eficient, prin: coordonarea cu procesul de transpunere și implementare a acquis-ului UE, integrarea intereselor grupurilor celor mai defavorizate, îmbunătățirea coordonării și planificării strategice a politicilor în raport de toate resursele financiare disponibile (interne și internaționale) și creșterea semnificativă a capacității de monitorizare și evaluare [5, pct.203]. Totodată, procesul decizional va fi bazat pe dovezi, transparentizat și va fi organizat mai aproape de oameni, asigurându-se coerența, eficiența și predictibilitatea acestuia.

În mod special, prezintă interes șirul activităților preconizate a fi realizate, întru sporirea eficientizării activității administrației publice. Printre cele mai relevante evidențiem: [5, pct. 204]

Activitatea 1.2. Eficientizarea procesului de comunicare dintre Guvern și Parlament pentru susținerea implementării politicilor.

Activitatea 1.7. Dezvoltarea și implementarea unui sistem informatic în domeniul planificării strategice și operaționale, conectat cu cadrul bugetar de planificare, pentru monitorizarea calitativă a implementării documentelor de planificare strategică, a transpunerii actelor UE în legislația națională, creșterea eficienței implementării politicilor publice și simplificarea proceselor de lucru în administrația publică.

Activitatea 1.8. Evaluarea periodică a cadrului normativ de evaluare a politicilor publice în vederea identificării măsurilor de eficientizare și optimizare a acestuia și aliniere la bunele practici europene de planificare și implementare a politicilor publice.

Activitatea 2.3. Consolidarea sistemului de planificare financiară și bugetare multi-anuală a politicilor, în vederea sporirii predictibilității și eficienței cheltuielilor publice și racordării cadrului de planificare bugetară la prioritățile de dezvoltare pe termen mediu, stabilite în Planurile Naționale de Dezvoltare.

Activitatea 3.1. Evaluarea eficienței cadrului normativ privind transparența în procesul decizional și ajustarea acestuia pentru asigurarea unui proces participativ și incluziv în tot ciclul de politici publice.

Activitatea 3.2. Dezvoltarea capacităților de leadership la nivel central și local, de comunicare strategică și consultare activă a părților interesate, inclusiv consolidarea dialogului instituționalizat cu sectorul asociativ și privat, în scopul sporirii eficienței, sustenabilității și relevanței procesului decizional/politicilor publice.

Activitatea 3.3. Evaluarea soluțiilor digitale, instrumentelor și platformelor de consultare publică și eficientizarea acestora.

Activitatea 3.4. Asigurarea sistematică a unei comunicări eficiente și accesibile cetățenilor despre politicile publice promovate, desfășurarea campaniilor de informare și educare a societății privind procesul decizional și politicile publice.

4. Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice. Obiectivul general vizează problematica eficienței, declarându-se că, până la finalul anului 2030, Republica Moldova va avea o administrație publică eficientă, care dispune de practici democratice și oferă servicii de înaltă calitate cetățenilor și mediului de afaceri într-un mod transparent și eficient prin utilizarea tehnologiilor moderne și a serviciilor inovatoare care să respecte cerințele integrării europene printr-un proces administrativ imparțial, profesionist și responsabil.

Întru realizarea dezideratelor enunțate, este specificată Direcția Prioritară 2: Până la sfârșitul anului 2030, ecosistemul de e-Guvernare a Republicii Moldova va fi consolidat prin menținerea sistemelor existente și dezvoltarea de noi soluții guvernamentale partajate, întru asigurarea condițiilor necesare pentru eficientizarea proceselor administrative și de prestare a serviciilor publice.

5. Administrația Publică Locală. Cu referire la eficientizarea activității administrației publice locale, Strategia prevede procesul de alocare a responsabilităților - cu alte cuvinte ce feluri de servicii/bunuri publice oferă fiecare nivel de administrație: centrală, regională (raională) sau locală – are un rol foarte important în creșterea eficienței și eficacității administrației publice în general.

În mod deosebit, prezintă interes șirul activităților preconizate a fi realizate, întru sporirea eficientizării activității administrației publice locale. Printre cele mai relevante evidențiem activitatea 1.1: [5, pct.215] elaborarea, adoptarea și implementarea pe perioada 2023 – 2026 a unui proces coerent și bine organizat de amalgamare voluntară la nivelul I al administrației publice locale. La finalul anului **2026** se vor evalua rezultatele procesului de amalgamare voluntară și vor fi definite politicile cele mai eficiente de continuare a consolidării teritoriale la nivelul I al administrației publice locale, inclusiv trecerea la amalgamare normativă. În acest sens, Cancelaria de Stat va organiza evaluarea periodică a performanțelor administrației publice locale conform metodologiei elaborate. În baza rezultatelor evaluării, și luând în considerare alte studii conexe, Cancelaria de Stat va identifica și propune soluții de eficientizare administrativă și consolidare teritorială, care vor fi examinate în ședință de Guvern. Conform deciziilor aprobate, vor fi aplicate soluțiile identificate, inclusiv prin eficientizarea administrativă și consolidarea teritorială - amalgamarea UAT-urilor care nu îndeplinesc condițiile minime de populație și capacitate (instituțională și financiară) [5, pct.230].

Alte două activități relevante eficientizării activității administrației publice locale sunt: activitatea 1.4.: creșterea eficienței în furnizarea serviciilor publice din domeniul sănătății, asistenței sociale și educației prin crearea de servicii desconcentrate ale Ministerului Educației și Cercetării, Ministerului

Sănătății și Ministerului Muncii și Protecției Sociale pe structura actualelor regiuni de dezvoltare și transferul către aceste noi structuri a funcțiilor actuale îndeplinite în aceste domenii de către consiliile raionale și activitatea 1.5.: constituirea unor structuri administrative regionale eficiente și eficace care să preia funcțiile consiliilor raionale și eventual ale structurilor actuale de dezvoltare regională. Cu această ocazie se va definitiva și alocarea funcțiilor/responsabilităților între nivelul I al administrației publice locale, nivelul II al administrației publice locale și administrația publică centrală/deconcentrată [5, pct.230].

Concluzii

În anul 2022, după transmiterea chestionarului de către Comisia Europeană, autoritățile guvernamentale au prezentat în scurt timp răspunsurile la peste 2100 de întrebări, ce au vizat practic toate aspectele cheie ale sistemului politic și instituțional, dar și ale cadrului de politici din Republica Moldova. Acest prim-pas oficial pe drumul către aderarea la UE înseamnă că Republica Moldova îndeplinește deja un număr semnificativ de criterii propuse pentru candidați, dar urmează o muncă enormă la anumite capitole, inclusiv eficientizarea activității administrației publice pentru oferirea serviciilor publice de calitate cetățenilor.

Cu toate acestea, Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030 vine să consacre și să remedieze anumite aspecte lacuniare în domeniul eficientizării activității administrației publice. Prin realizarea obiectivelor setate în Strategie, considerăm că, efortul Republicii Moldova de integrare în spațiul Uniunii Europene va fi fortificat.

În calitate de **propunere**, pare a fi necesară completarea Strategiei cu o definiție mai clară, în sensul delimitării principiilor eficienței și eficacității. Redactarea actuală este una ambiguă și lasă spații de interpretare.

Bibliografie:

1. BUZU, A., GAGAUZ, O., LUPUȘOR, A., PROHNIȚCHI, V. Teoria schimbării pentru reziliența demografică – adaptare, atenuare, ajustare. – Ch.: UNFPA și „Expert-Grup”, 2022. 43 p.
2. Date recensământ 2014, excluzând Mun. Chișinău. „Raport privind Opțiunile pentru reorganizarea structurii administrativ-teritoriale în Republica Moldova”, Ionescu A., Drezgic S., Rusu I. Ch.: PNUD, 2017.
3. Evaluarea finală (ex-post) a Strategiei Naționale de Descentralizare 2012-2018.
4. European Commission ”Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova’s application for membership of the European Union” pagina 46, Brussels, 1.2.2023, SWD(2023) 32 final.
5. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030> (accesat la 15.03.2023).
6. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2023-2030, discutată la ședința comisiei paritare pentru descentralizare. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-pentru-anii-2023-2030-discutata-la-sedinta> (accesat la 21.03.2023).
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.657 din 06.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea structurii și efectivului-limită ale Cancelariei de Stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.162 din 10.11.2009. art.Nr.724.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.911 din 25.07.2016 pentru aprobarea Strategiei privind reformă administrației publice pentru anii 2016-2020. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.256-264 din 12.08.2016. art.Nr.1033.
9. Încep dezbaterile strategiei de reformare a administrației publice 2023-2030. Ce va alege Moldova, să fie organizată în raioane sau județe? <https://conde.md/incep-dezbaterile-strategie-de-reformare-a-administratiei-publice-2023-2030-ce-va-alege-moldova-sa-fie-impartita-in-raioane-sau-judete/> (accesat la 21.03.2023).
10. Legea Republicii Moldova Nr.68 din 05.04.2012 privind aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei Naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.143-148 din 13.07.2012. art.Nr.465.
11. Legea Republicii Moldova Nr.315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”.

12. Legea Republicii Moldova Nr.435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.29-31 din 02.03.2007. art.Nr.91. Art.11, alin.5 prevede că activitatea UAT care nu corespund criteriilor stabilite va fi examinată în ședință de Guvern, la propunerea Cancelariei de Stat, în vederea identificării unor soluții de eficientizare administrativă sau de consolidare teritorială.
13. Legea Republicii Moldova Nr.764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.16 din 29.01.2002. art.Nr.53. Art. 17 prevede ca UAT-urile trebuie să aibă un număr minim de 1500 locuitori și mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei și instituțiilor sferei sociale.
14. Proiectul Strategiei de reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-strategiei-de-reforma-a-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030/9685> (accesat la 15.03.2023).
15. Radio Europa Liberă Moldova. Sate comasate, regiuni sau districte. Guvernul a dat undă verde reformei administrative. În: <https://moldova.europalibera.org/a/sate-comasate-regiuni-sau-districte-guvernul-a-dat-und%C4%83-verde-reformei-administrative-/32319450.html> (accesat la 20.03.2023)
16. Raportul de evaluare ex-post al Strategiei de reformă a administrației publice pentru anii 2016-2020.
17. Raportul delegației Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei cu privire la implementarea Foii de parcurs revizuite privind democrația locală și regională în Republica Moldova, întocmit ca urmare a celor două mese rotunde, din februarie 2022 și iunie 2022, organizate în cadrul procedurii de postmonitorizare a Republicii Moldova privind implementarea Cartei europene a autonomiei locale.
18. Recomandarea 436/2019 privind democrația locală și regională în Republica Moldova a Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei precum și Foaia de parcurs privind democrația locală și regională din 15 aprilie 2021, parte a procesului de postmonitorizare.
19. SWIANIEWICH, P. Between Active Appreciation, Passive Approval and Distrustful Withdrawal; Citizens' Perception of Local Governments Reforms and Local Democracy in Central and Eastern Europe. In: Paweł Swianiewicz (ed.) Public Perception of Local Governments. Budapest: OSI/LGI, 2001.

NOI PROVOCĂRI PENTRU IMPLEMENTAREA POLITICII SOCIALE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

NEW CHALLENGES IN IMPLEMENTING SOCIAL POLICY IN EUROPEAN UNION

Romeo-Victor IONESCU, Ph. D. prof. hab.
Dunărea de Jos University Galati, România
E-mail: ionescu_v_romeo@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-3055-5969

Rezumat: *Politica socială europeană își sporește importanța în contextul actualei crize economice globale și al războiului din Crimeea. Obiectivul principal al acestei cercetări este de a realiza o analiză comparativă a noilor provocări pentru politica socială în UE27 și în fiecare stat membru. Analiza evidențiază o creștere a disparităților sociale între statele membre, ceea ce reprezintă o nouă provocare pentru obiectivele politicii de coeziune pe termen scurt și mediu. Cele mai recente date statistice oficiale sunt utilizate pentru a sprijini analiza și pentru a formula concluzii pertinente. În cazul României, se constată dificultăți deosebite în implementarea politicii sociale și în susținerea creșterii bunăstării populației.*

Cuvinte-cheie: *politică socială, Pachetul de Investiții Sociale, riscul de sărăcie și excluziune socială, rata sărăciei materiale și sociale.*

Abstract: *The European social policy is increasing its importance in the context of the present global economic crisis and the war in Crimea. The main objective of this research is to realise a comparative analysis of the new challenges for the social policy in EU27 and in each Member State. The analysis points out an increase in social disparities across the Member States which represents a new challenge for the Cohesion Policy's goals on short and medium term. The latest official statistical data are used in order to support analysis and to formulate pertinent conclusions. In the case of Romania, there are particular difficulties in implementing social policy and sustaining growth in the welfare of the population.*

Keywords: *social policy; Social Investment Package; risk of poverty or social exclusion; material and social deprivation rate.*

Introduction

European social policy is a multi-level policy. The European Commission intervenes directly in the social policies of the Member States, imposing its own standards in this area. As a result, Member States have lost control over their own social policies.¹

Current social policy needs to address challenges related to a multitude of economic, demographic, social, technological, etc. issues (see Figure 1).²

In line with the Europe 2020 Strategy, European Social Policy must support the achievement of ambitious targets related to the employed population, the education system and the population at risk of poverty.³

The economic effects of the recent global economic crisis, the not-so-positive economic outlook and the demographic trend at EU level are leading to the deregulation of the European economic and social environment. The statistical data forecast for 2030 speak of a 68% increase in the number of people aged over 80, against a 15% reduction in the working-age population by 2030.⁴

¹ Liebfried, S. & Pierson, P. (2004). *Social policy*, in Wallace H., Wallance W. (ed.) *The political process in the EU*, Arc, Chișinău, Moldova.

² Ionescu R.V., Antohi V.M. & Zlati M.L. (2019). *Redefinirea Uniunii Europene vs. redefinirea politicilor publice. Spre o nouă construcție europeană*. Editura Economica, Bucuresti.

³ European Commission (2010). *EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM(2010) 2020, Brussels, 3.3.2010.

⁴ European Commission (2013). *Social Investment Package – key facts and figures*. Brussels, February.

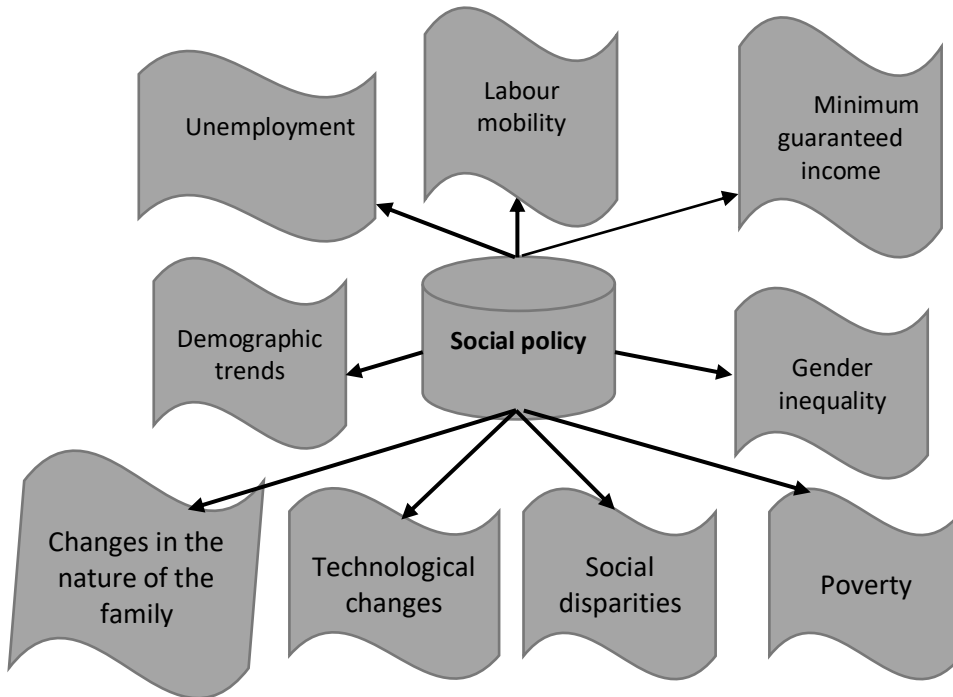

Figure 1. Challenges for current EU social policy

As a result, social protection and social inclusion policies must be affordable and financially sustainable. The European Social Policy is financed from the following sources: the European Social Fund (ESF); the European Global Adjustment Fund (EGF); the European Fund for the Most Deprived Persons; the European Programme for Employment and Social Innovation. The European Social Fund (ESF) has experienced a positive trend in total value over the last three financial programming periods (see Figure 2).

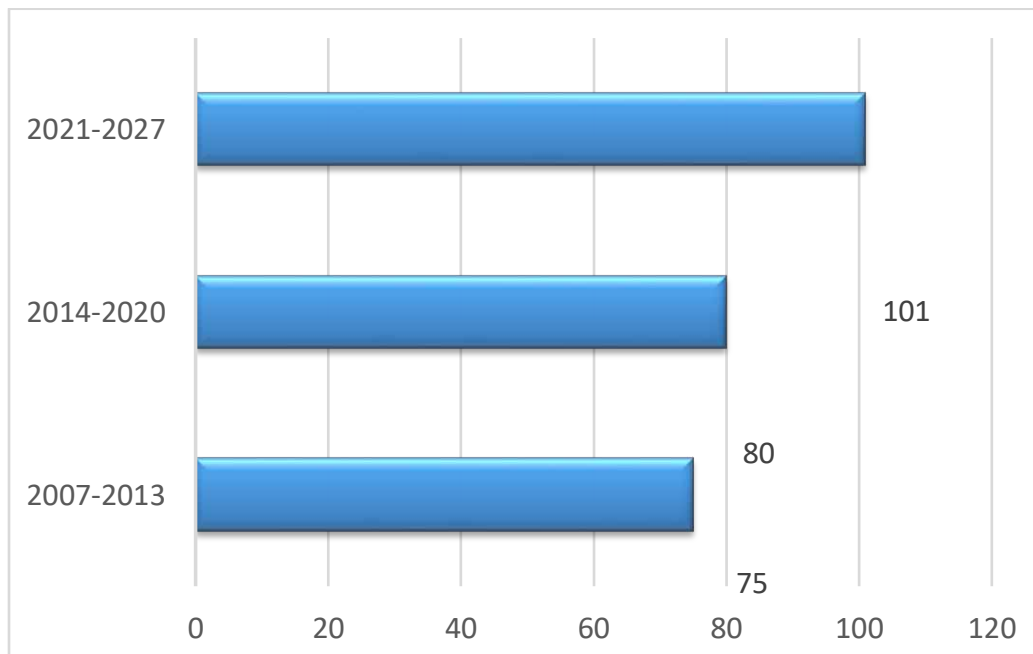

Figure 2. European Social Fund funding (€ bn)

The new Financial Perspective 2021-2027 brings a new ESF, the European Social Fund Plus (ESF+). ESF+ allocations will target public policy priorities and citizens' needs. These priorities and demands will be identified through the European Semester, which is the framework in which Member States coordinate their economic policies, discussing their economic and budgetary plans and monitoring progress (see Figure

3).

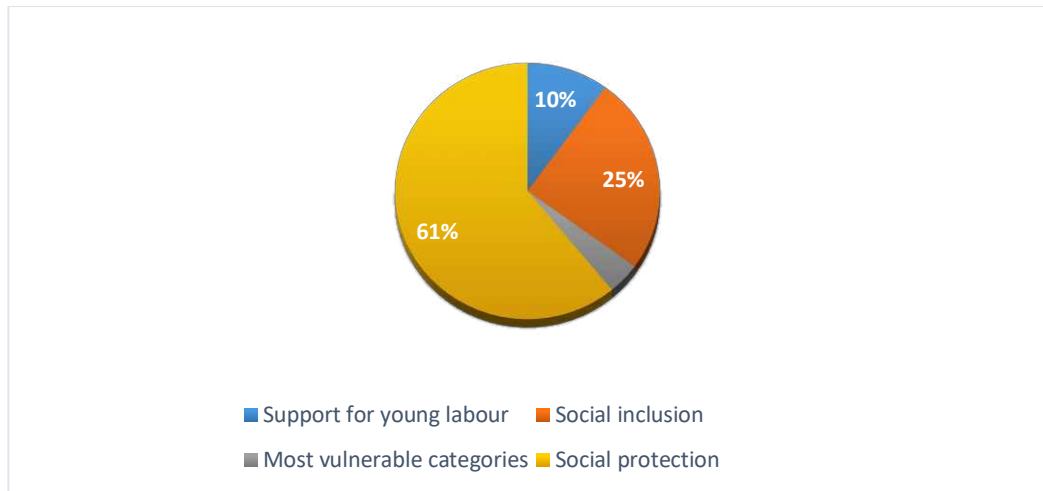

Figure 3. Structure of the European Social Fund + (%)

According to Figure 3, the main allocation covers social protection. It is followed by social inclusion, while the other two components cover lower values.

Metodologia cercetării

The analysis in the paper is based on a comparative dynamic approach in which the main representative indicators are presented in order to point out the regional disparities resulted from the implementation of the social policy across the EU27.

In order to realise this, the analysis takes into consideration the following indicators: people at risk of poverty, unemployment rate and minimum wage.

People at risk of poverty have a disposable income of less than 60% of the national average (after social transfers). According to the latest official statistics, the population at risk of poverty or social exclusion represents 21.7% of the total EU population (see Figure 4).¹

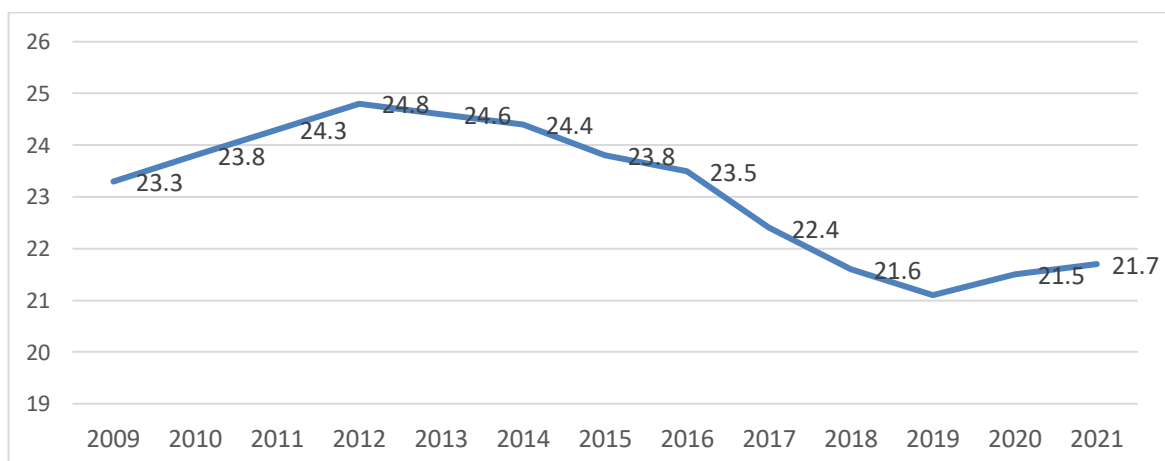

Figure 4. Evolution of the population at risk of poverty or social exclusion (% of total population)
There are large disparities between Member States on this indicator.

The employed population at EU level has started to increase since 2013, when the economic recovery ended in most Member States. The employment rate became lower in the euro area than the EU average,

¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TGS00107/default/table?lang=en>. Retrieved at 26.05.2023.

but kept the same trend as in the EU (see Figure 5).¹

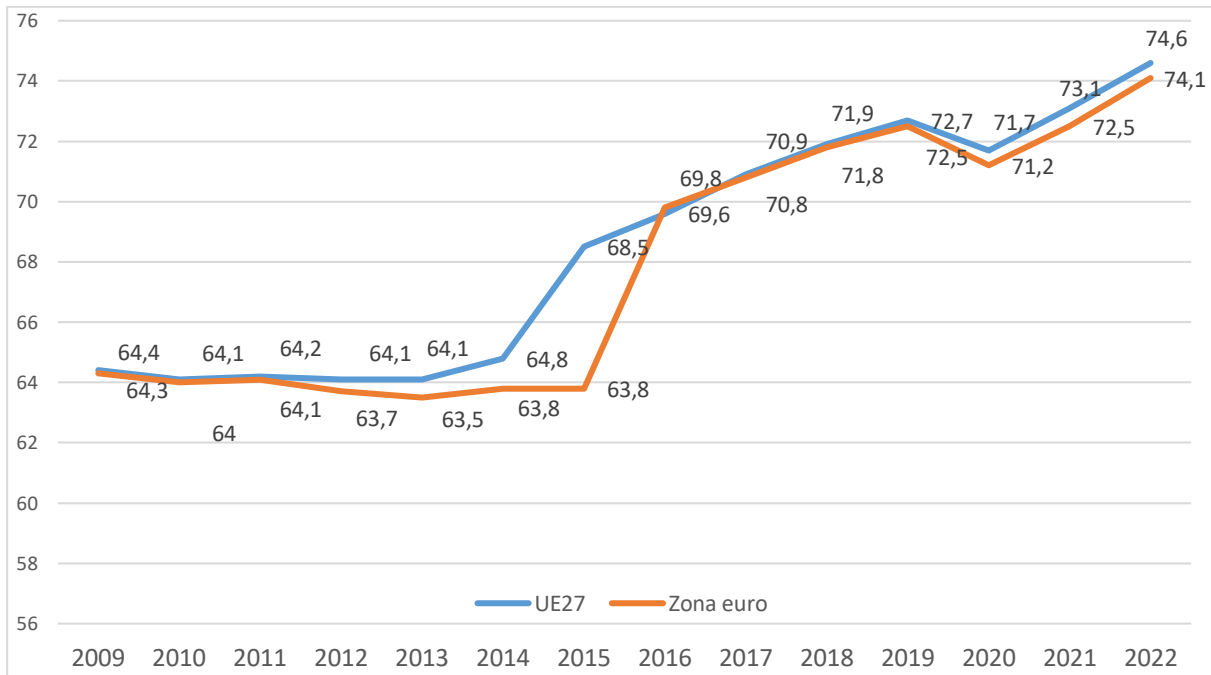

Figure 5. Employment trends in the EU and the euro area
(% of total working age population)

The issue of harmonising legislation on the guaranteed minimum wage was raised as early as 2006 and was a real success when 18 Member States, two acceding countries at that time (Romania and Bulgaria) and one candidate country (Turkey) joined the initiative. The minimum wage is calculated at EU level on the basis of a 40-hour working week, with the exceptions of France (35 hours), Belgium (38 hours), the United Kingdom (38.1 hours), Ireland (39 hours) and Germany (39.1 hours).

Results

There are large disparities between Member States on this indicator. The lowest rates of this indicator are found in the Czech Republic and Slovenia. At the opposite end of the scale are Romania and Bulgaria with rates above 30%. Nine Member States face to poverty rates greater than EU average (see Figure 6).²

¹ Eurostat (2023). Employment - annual statistics (%), April 2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics#Employment_in_2022_compared_with_the_EU_target

² Eurostat. Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01N/default/table?lang=en Retrieved at 26.05.2023.

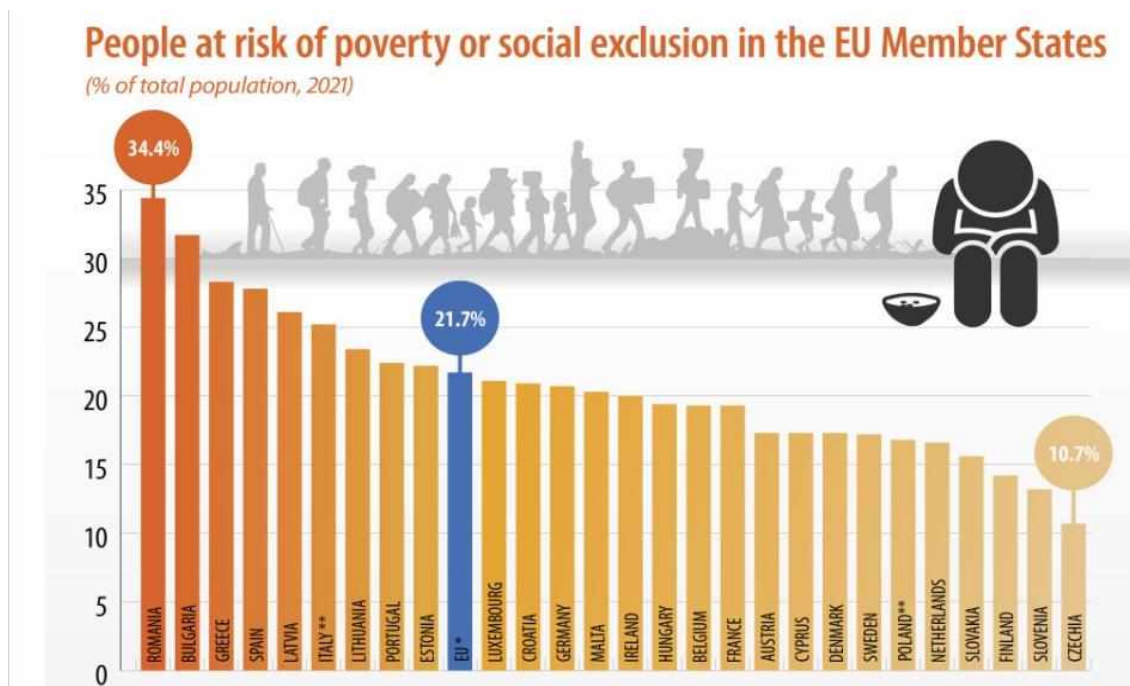

Figure 6. Population at risk of poverty or social exclusion by Member State (2021, % of total population)

Poverty and social exclusion rates are correlated with the population living in households with low labour intensity or with the population experiencing severe material deprivation. The population living in low labour-intensive households represents a significant segment of the total working population. The values of this indicator at EU Member State level in 2022 are shown in Figure 7.¹

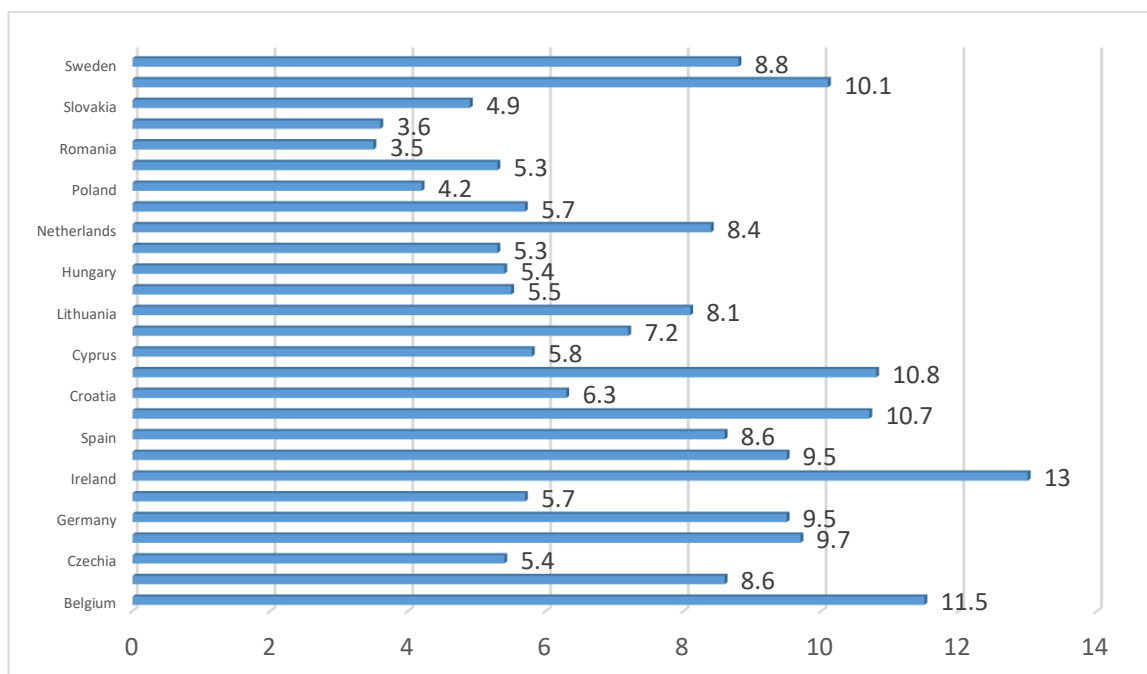

Figure 7. Population in low labour-intensive households by Member State (2022, % of total working population)

Severe material deprivation highlights the proportion of the population living in households that are unable to cover at least four of the following nine items: mortgage or rent payments, utility bills, purchase

¹ Eurostat (2023). In-work at-risk-of-poverty rate by age and sex. 26.05.2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/ilc_iw01

or other loan payment commitments, a week's holiday away from home, a meal of meat, chicken, fish or vegetarian equivalent every 2 days, unplanned financial expenditure, a telephone; a colour TV, a washing machine, a car, normal home heating. The situation of this indicator at EU27 Member State level in 2022 is shown in Figure 8.¹

According to this chart, the lowest rates of severe poverty are found in Sweden and Finland. In contrast, Romania, Bulgaria and Greece face rates of over 29%. The rate of the population living in severe material deprivation is higher for young people under 18 and for households consisting of one person and/or three or more children.

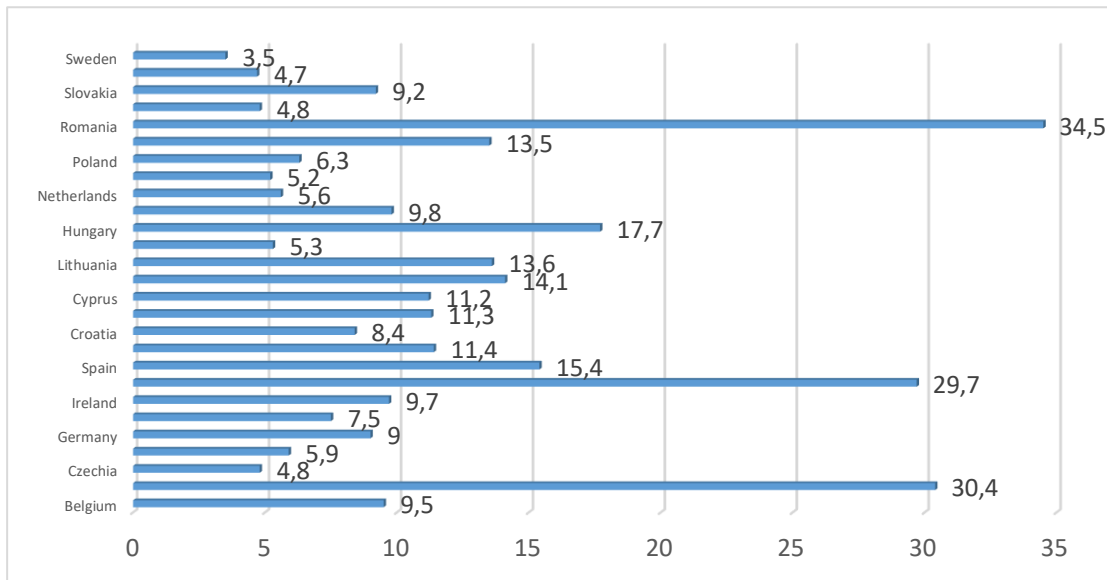

Figure 8. Population living in severe material deprivation by Member State (2022, % of total population)

There are significant variations in employment rates across Member States, as well. The employment rate has a direct proportional influence on the unemployment rate. Over the period 2013-2022, the euro area unemployment rate remained higher than the EU average (see Figure 9).²

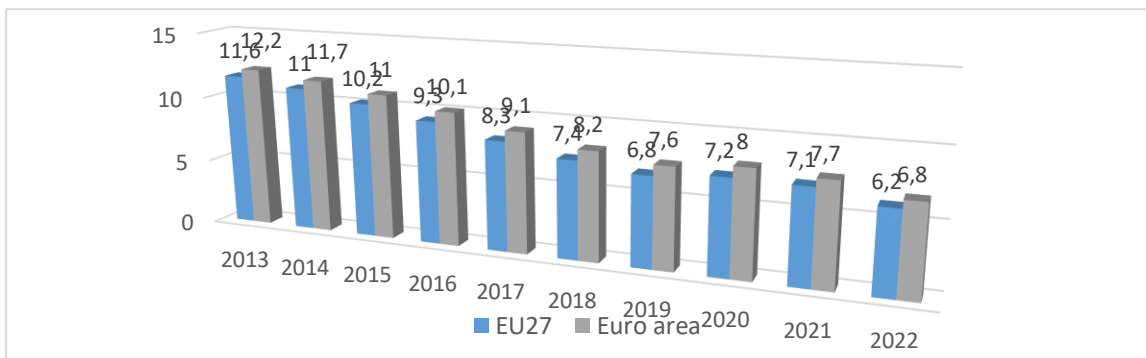

Figure 9. Unemployment rate developments in the EU and the euro area (%)

Discussions

The latest official statistical data on unemployment in the Member States are shown in Figure 10. The countries with the lowest unemployment rates in 2022 are the Czech Republic, Poland and Malta (below 3%). At the other end of the scale are Greece and Spain with unemployment rates above 12%.

¹ Eurostat (2023). Severe material deprivation rate by age and sex. Brussels, 19/05/2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdspd11/default/table?lang=en

² Eurostat (2023). Unemployment rates by sex, age and citizenship (%). 27.04.2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_URGAN__custom_182084/default/table?lang=en

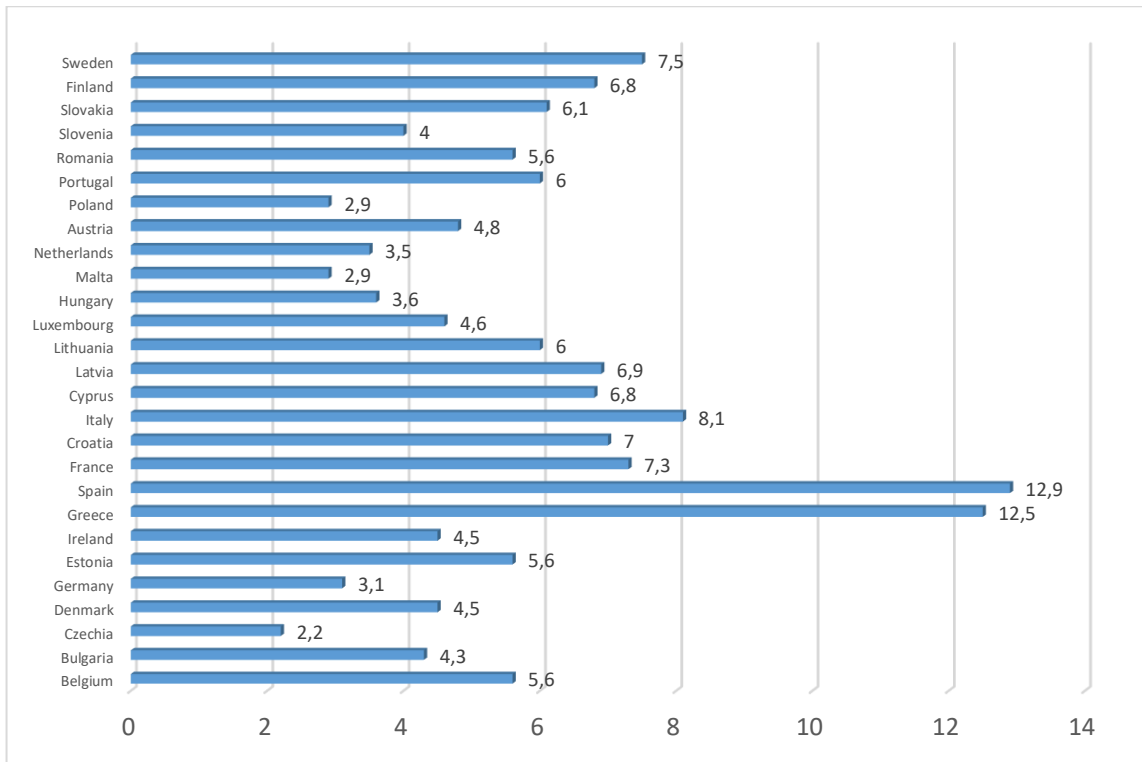

Figure 10. Unemployment rate at Member State level (2022, %)

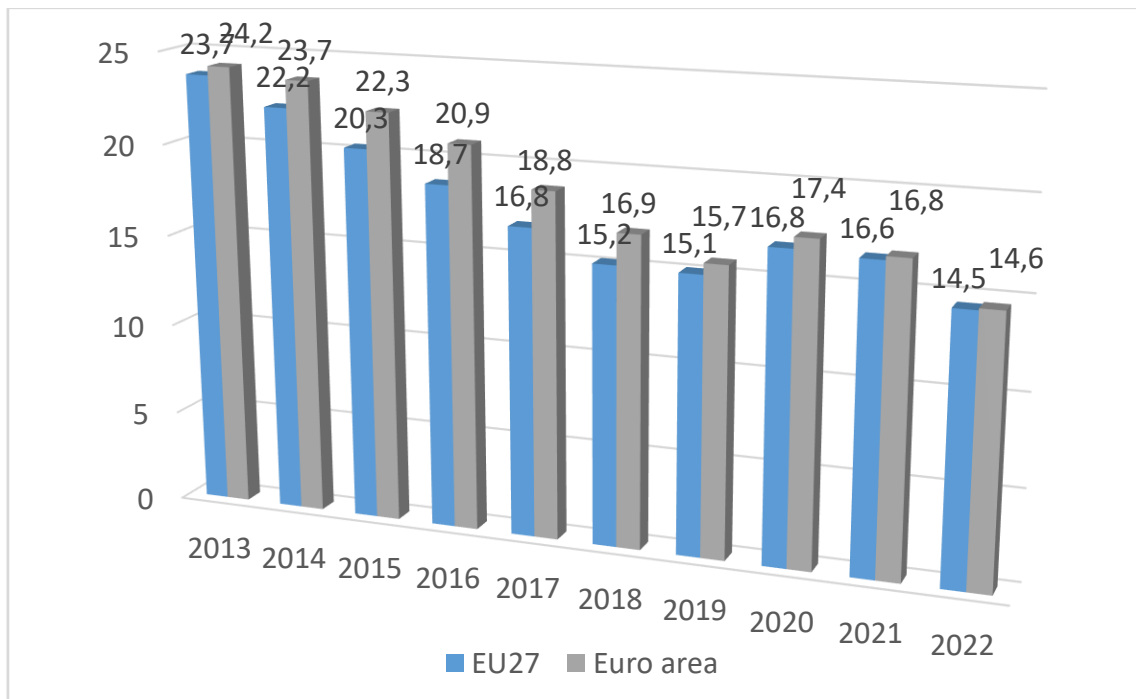

Figure 11. Youth unemployment rate at EU and euro area level (15-24 years, %)

The level of minimum wages at the beginning of 2023 is shown in Figure 12.¹

A new challenge for the EU is the low unemployment rates in some Member States, which may affect the equilibrium unemployment situation in specific markets. There are differences in the size of unemployment

¹ Eurostat (2023). Minimum wage statistics. January 2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics

between the sexes. Women are more affected by unemployment than men. The situation is the same at both EU and euro area level. A negative element at EU and euro area level is the process of keeping youth unemployment high. The most vulnerable age group is 15-24 years (see Figure 11).

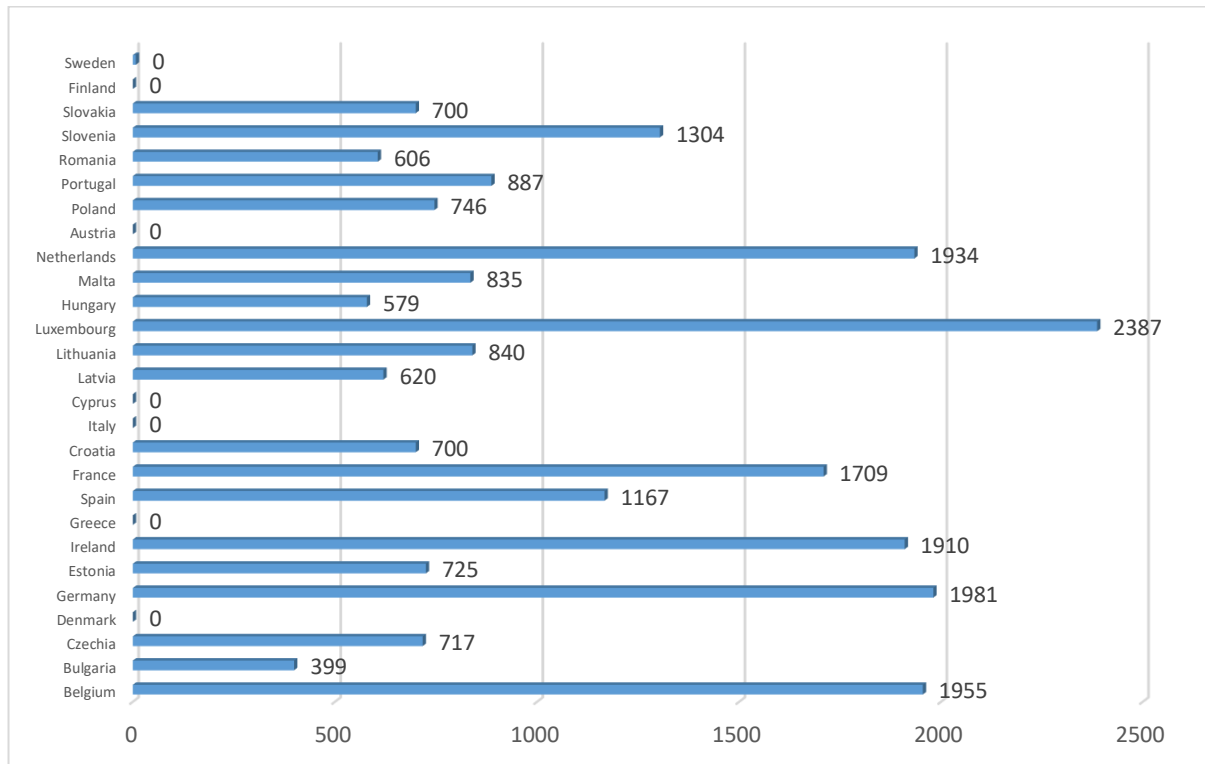

Figure 12. Minimum wage on 01.01.2023 (euro)

It should be noted that Austria, Denmark, Finland, Italy, Cyprus and Sweden use effective collective benefit agreements instead of the minimum wage.

The highest minimum wage is paid in Luxembourg and the lowest in Bulgaria. The ratio between the highest and lowest minimum wage is 6:1, which is extremely high. According to the size of the minimum wages paid, the 22 Member States are divided into: countries with a minimum wage above €1000 (Luxembourg, Ireland, Spain, the Netherlands, Belgium, Germany, France and Slovenia), countries with a minimum wage between €500 and €1000 (Malta, Portugal, Estonia, Poland, the Czech Republic, Slovakia, Romania, Hungary, Latvia, Lithuania and Croatia) and countries with a minimum wage below €500 (Bulgaria).

Conclusions

Post-pandemic developments at EU27 level were intended to focus on the transition to the green economy and digitisation in the context of increasing social inclusion. Russia's invasion of Ukraine forced the European Commission to face new challenges related to geo-political and military instability, reduced energy dependence on Russian fuel imports and galloping inflation. Amid rising energy, fuel and food prices, EU27 Member States have faced and continue to face large protests, strikes and trade union movements as living conditions for European citizens deteriorate. The geo-political crisis is amplified by the manifestation of other regional and global crises such as the healthcare crisis, the economic and financial crisis and the climate crisis. These phenomena have 'diverted' the initial allocations from the EU budget²⁷ towards at least partial solutions and have required a new EU strategy. Budgetary imbalances have directly affected social protection spending, sparking discontent among European citizens.

On the other hand, the progress made by the EU27 on minimum wages, health and safety at work, and working conditions of people working through platforms cannot be ignored.

The new national recovery and resilience plans allow Member States to improve the financing of social protection measures. The EU27 has ambitious targets, such as a European Health Area, better

European governance and a European minimum income.¹

References:

1. European Commission (2010). EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020, Brussels, 3.3.2010.
2. European Commission (2013). Social Investment Package – key facts and figures. Brussels, February. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TGS00107/default/table?lang=en>. Retrieved at 26.05.2023.
3. Eurostat (2023). Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01N/default/table?lang=en Retrieved at 26.05.2023.
4. Eurostat (2023). In-work at-risk-of-poverty rate by age and sex. 26.05.2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/ilc_iw01
5. Eurostat (2023). Material and social deprivation rate by age and sex. Brussels, 19/05/2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_md07/default/table?lang=en
6. Eurostat (2023). Severe material deprivation rate by age and sex. Brussels, 19/05/2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_md011/default/table?lang=en
7. Eurostat (2023). Employment - annual statistics (%), April 2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics#Employment_in_2022_compared_with_the_EU_target
8. Eurostat (2023). Unemployment rates by sex, age and citizenship (%). 27.04.2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_URGAN__custom_182084/default/table?lang=en
9. Eurostat (2023). Minimum wage statistics. January 2023, Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics
10. Ionescu R.V., Antohi V.M. & Zlati M.L. (2019). Redefinirea Uniunii Europene vs. redefinirea politicilor publice. Spre o nouă construcție europeană. Editura Economica, Bucuresti.
11. Liebfried, S. & Pierson, P. (2004). Social policy, in Wallace H., Wallance W. (ed.) The political process in the EU, Arc, Chișinău, Moldova.
12. Vanhercke, B., Sabato, S. and Spasova, S. (Editors) (2023). Social policy in the European Union: state of play 2022. The European Trade Union Institute (ETUI), Belgium.
13. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TGS00107/default/table?lang=en>. Retrieved at 26.05.2023.

¹ Vanhercke, B., Sabato, S. and Spasova, S. (Editors) (2023). *Social policy in the European Union: state of play 2022*. The European Trade Union Institute (ETUI), Belgium.

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI GUVERNAREA LA NIVEL EUROPEAN

PUBLIC ADMINISTRATION AND GOVERNANCE AT EUROPEAN LEVEL

Claudia PAU

E-mail: claudia.pau@ubbcluj.ro
ORCID ID: 0000-0002-5188-9220

Răzvan VĂDUVA

Centrul Universitar UBB din Reșița,
Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării
E-mail: razvan.vaduva@stud.ubbcluj.ro
ORCID ID: 0000-0001-7650-1539

Rezumat: *Guvernarea se referă la modul în care o organizație este condusă și funcționează. Etica, managementul riscului, conformitatea și administrarea sunt componente esențiale ale guvernării. Guvernarea implică toate procesele de interacțiune din cadrul unei societăți organizate și poate fi aplicată în diverse contexte, inclusiv în Guvern sau în cadrul unei organizații. Politica se referă la procesele de luare a deciziilor colective într-un grup formal sau informal, în timp ce guvernarea se folosește de elemente administrative pentru procesul de conducere. Conceptul de „bună guvernare” se referă la normele și principiile referitoare la modul în care instituțiile publice gestionează resursele publice. O guvernare eficientă implică respectarea drepturilor omului, implicarea cetățenilor, implementarea regulilor și legilor, egalitatea de gen, politici economice și sociale adecvate și combaterea sărăciei. Administrația publică are rolul de a implementa politicile guvernamentale și asigură buna funcționare a guvernului prin furnizarea serviciilor publice și gestionarea eficientă resurselor.*

Cuvinte-cheie: *buna guvernare; implicare cetățenească; eficiență.*

Abstract: *Governance refers to the way an organization is led and operates. Ethics, risk management, compliance, and administration are essential components of governance. Governance encompasses all the processes of interaction within an organized society and can be applied in various contexts, including government or within an organization. Politics refers to the processes of collective decision-making in a formal or informal group, while governance employs administrative elements for the leadership process. The concept of "good governance" refers to the norms and principles regarding how public institutions manage public resources. Effective governance involves respecting human rights, citizen engagement, implementing rules and laws, gender equality, appropriate economic and social policies, and combating poverty. Public administration has the role of implementing government policies and ensuring the smooth functioning of the government through the provision of public services and efficient resource management.*

Keywords: *good governance; citizen participation; efficiency.*

Introducere

Tema cercetării noastre privind guvernarea și administrația publică este foarte relevantă în contextul actual. Guvernarea eficientă și responsabilă are un impact semnificativ asupra societății, asigurând implementarea politicilor guvernamentale, furnizarea de servicii publice de calitate, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și promovarea dezvoltării și bunăstării. Într-o perioadă în care instituțiile publice sunt supuse unor presiuni și provocări tot mai mari, înțelegerea și studiul guvernării și administrației publice, devin esențiale. Acestea sunt fundamentale pentru asigurarea integrității și transparenței deciziilor.

Cercetarea explorează diverse aspecte ale guvernării, inclusiv mecanismele prin care organizațiile sunt conduse și funcționează, trăsăturile unei bune guvernări, relația dintre guvernare și politică, tipurile de guvernare întâlnite în diferite contexte și importanța administrației publice în punerea în aplicare a politicilor guvernamentale.

Metodologia cercetării

Această cercetare propune o revizuire a literaturii de specialitate privind administrația publică și guvernarea la nivel european, însoțită de interpretarea rezultatelor unui sondaj Eurobarometru recent

efectuat. Scopul este de a analiza modul în care aspectele de guvernare și participare cetățenească interacționează și de a evidenția provocările și perspectivele care rezultă în contextul unei Uniuni Europene care se reface post-pandemie.

Studiile din domeniul administrației publice și guvernării la nivel european abordează diverse aspecte legate de structurile, funcționarea și procesele de guvernare în cadrul Uniunii Europene ca întreg, precum și la nivel individual al statelor membre. Acestea au inclus analize ale instituțiilor și organismelor europene, relațiilor dintre UE și statele membre, procesul de luare a deciziilor, implementarea politicilor publice, evaluarea performanței, etc.

În literatura de specialitate, sunt descrise diverse trăsături ale unei forme de guvernare publică (Hufty, 2011, p. 169):

1. Prin intermediul parteneriatelor public-private sau prin colaborarea cu organizații din comunitatea respectivă.
2. Prin utilizarea mecanismelor pieței, în care principiile concurenței sunt folosite pentru a aloca resurse în conformitate cu reglementările guvernamentale.
3. Prin intermediul metodelor de guvernare de sus în jos, care implică guvernele și birocrăția de stat în luarea și implementarea deciziilor.

Literatura de specialitate și specialiștii din domeniul dezvoltării internaționale utilizează termenul „bună guvernare” pentru a descrie normele și principiile referitoare la modul în care instituțiile publice gestionează resursele publice (Bell, 2002). Acest concept oferă un cadru de comparație între economiile sau organizațiile politice ineficiente și cele viabile (Rotberg, 2014). Accentul este pus pe responsabilitatea guvernelor și a organismelor de conducere de a satisface nevoile populației. Deoarece țările adesea considerate „cele mai de succes” sunt state liberal-democrate, în special în Europa și pe continentele americane, standardele de bună guvernare sunt deseori utilizate pentru a evalua și compara alte instituții statale în raport cu aceste state (Rotberg, 2014).

Rezultate

Guvernarea, conform definiției Institutului de guvernare din Australia, reprezintă modul în care o organizație este condusă și funcționează, cuprinzând mecanismele prin care aceasta și membrii săi sunt trași la răspundere. În cadrul guvernării, etica, managementul riscului, conformitatea și administrarea reprezintă componente esențiale. Acestea sunt aspecte fundamentale ale modului în care instituțiile publice își desfășoară activitățile, asigură integritatea și transparența deciziilor, se conformează regulilor și legilor relevante și gestionează riscurile într-un mod eficient.

Guvernarea implică toate procesele de interacțiune care se desfășoară prin intermediul reglementărilor, normelor, legilor, managementului, puterii sau limbajului în cadrul unei societăți organizate. Aceste procese se manifestă asupra unui sistem social, indiferent de forma acestuia, fie că este vorba de o structură formală sau informală, precum statul sau familia (Bevir, 2012). Simplu spus, guvernarea este strâns legată de procesele politice care au loc în cadrul unui grup formal sau informal.

Există diferite tipuri de entități sau organisme de conducere care exercită guvernarea. Unul dintre cele mai cunoscute este guvernul, care are responsabilitatea de a lua decizii obligatorii în cadrul unui sistem geopolitic, stabilind norme, reglementări și legi. Această formă de guvernare se numește guvernare statală. Pe lângă guvernul statal, există și alte tipuri de guvernare care pot fi întâlnite în diverse contexte. De exemplu, într-o organizație, poate exista o formă de guvernare în cadrul unei corporații recunoscute ca entitate juridică de către un guvern. Astfel, există o varietate de structuri și mecanisme de guvernare care se aplică în diferite contexte și, adaptate specificului acestora.

Conceptul de „guvernare” își are originea în verbul grecesc „kubernaein” [kubernáo], la fel ca și conceptul de „govern”. Acest verb poate fi tradus ca „a conduce” conform Oxford Dictionary.

Procesul de guvernare se referă la maniera în care legile, normele și acțiunile sunt dezvoltate, organizate, susținute, reglementate și evaluate (Offe, 2009). Guvernarea poate să adopte diferite tipuri și forme, fiind determinată de rezultate și motivații variate. Un exemplu de formă de guvernare este democrația, în care cetățenii votează reprezentanții lor și exercită guvernarea statului prin aleși, având binele public ca obiectiv suprem. În cadrul unei organizații non-profit sau a unei corporații, putem întâlni o altă formă de guvernare, unde un consiliu de administrație gestionează și conduce organizația, urmărind obiective mai specifice.

Există o distincție între guvernare și politică în ceea ce privește relația lor. Politică la nivel de stat implică procesele prin care cetățenii aleși, aflați la guvernare (oameni care pot avea opinii sau interese

diferite, chiar opuse) iau decizii colective, care devin ulterior obligatorii și sunt aplicate sub forma unei politici comune. Guvernarea, pe de altă parte, se folosește de elementele administrative și cadrul administrativ pentru procesul de conducere. (Offe, 2009).

Cu toate acestea, în practica și având în vedere teoria contemporană referitoare la guvernare, există o tendință de a pune la îndoială diferențele dintre politică și guvernare, sugerând că ambele concepte se referă în egală măsură la aspecte de putere și responsabilitate. Astfel, se poate argumenta că guvernarea și politica sunt intrinsec legate și interconectate în exercitarea puterii și luarea deciziilor într-un sistem de conducere.

Termenul „bună guvernare” a apărut în documentele eliberate de Banca Mondială spre sfârșitul anilor 1980 și a fost recunoscut ca o precondiție pentru acordarea ajutoarelor financiare internaționale. Acest concept a devenit tot mai important în analiza nivelului de dezvoltare al unei națiuni și modului său de guvernare (Pau, 2020). Începând cu anul 1992, conceptul a fost definit în raportul „Governance and Development” ca un factor care influențează decizia de creare sau consolidare a unui mediu favorabil pentru o economie robustă. Banca Mondială recunoaște patru domenii prin care se poate evidenția buna guvernare într-un sistem guvernamental: reforma sectorului public, responsabilitatea politică, cadrul legislativ al dezvoltării și informația și transparența (Pau, 2021, pp. 292-293).

O guvernare eficientă poate fi evidențiată prin îndeplinirea următoarelor aspecte:

- Respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.
- Implicarea și responsabilitatea cetățenilor în luarea deciziilor.
- Implementarea regulilor, legilor și practicilor care promovează interacțiunile sociale adecvate între cetățeni.
- Respectarea egalității de gen atât în sfera publică, cât și în cea privată, în procesul decizional.
- Absența discriminării bazate pe rasă, clasă socială, gen sau orice alt atribut.
- Politici economice și sociale adaptate la nevoile cetățenilor.
- Adoptarea de politici care urmăresc eradicarea sărăciei, reintegrarea și incluziunea cetățenilor aflați în situații vulnerabile.
- Reflectarea nevoilor tinerilor în politicile adoptate.
- Dezvoltarea instrumentelor solide pentru participarea și reprezentarea partidelor politice la nivel guvernamental. (Pau, 2021, p. 293).

Administrația publică este responsabilă de punerea în aplicare a politicilor guvernamentale. Ca disciplină academică, administrația publică este o știință care studiază și oferă pregătirea necesară cetățenilor care doresc să se implice activ în serviciul public. Domeniul de activitate al administrației publice are o aplicabilitate vastă, având ca obiectiv dezvoltarea managementului și politicilor pentru a asigura buna funcționare a guvernului (Rabin et al, 1989, p. iii). Prin intermediul administrației publice, se urmărește furnizarea serviciilor publice de calitate, gestionarea eficientă a resurselor și luarea deciziilor în interesul cetățenilor.

Administrația publică reprezintă un element comun în toate națiunile, indiferent de sistemul lor de guvernare. Într-un stat, administrația publică este implementată la diferite niveluri: central, intermediar și local. În majoritatea țărilor, existența unor clase administrative, executive sau directoriale, cu o pregătire specializată în acest domeniu, a transformat administrația publică într-o profesie distinctă. Grupul de persoane care activează în administrația publică este cunoscut sub numele de serviciul public sau corpul funcționarilor publici (Chapman, 1959).

Pe fondul unei pandemii cu o evoluție rapidă, guvernul român încă de la început a încercat să impună ceea ce ar putea părea a fi măsuri preventive drastice, au fost instaurate stări de urgență, stări de alertă, au fost închise școli și universități, au fost închise locuri publice, circulația populației a fost restricționată și afectată libertatea de mișcare, angajații și companiile au fost încurajate să lucreze de acasă atunci când a fost posibil. Autoritățile publice din România și-au propus să evite un număr al cazurilor de Covid-19 care ar putea depăși capacitatea de spitalizare.

Măsurile de prevenție impuse de ministerele statului român ar fi și creșterea numărului persoanelor din diaspora, care au fost nevoite să revină în țară în această perioadă, mai ales ca rezultat al situației severe din Italia și Spania, acestea fiind statele cele mai afectate de criza globală la acea vreme.

Similar altor țări din Uniunea Europeană, și România a impus măsuri diferite în încercarea de a stopa răspândirea virusului, diferite ramuri au fost susținute prin programe guvernamentale, prin ordonanțe și hotărâri ale Guvernului (pornind cu sistemul medical, și ajungând la companii, grupuri vulnerabile, familii, copii etc.). Protocoale de tratament au fost instituite la nivel de zone, de state și vaccinurile menite

să blocheze infectarea cu Covid-19 (pe bază de ARNm și bază de adenovirus) au devenit disponibile la nivelul întregii țări prin diferite centre de vaccinare stabilite în marile orașe, dar și prin unități mobile, prin intermediul unităților medicale etc. Procesul de vaccinare al populației a început la sfârșitul lunii decembrie 2020, acest lucru fiind posibil doar după ce Agenția Europeană a Medicamentului a autorizat utilizarea acestor tipuri de vaccinuri la nivel național.

În acea perioadă, sondajele naționale au indicat procente de aproximativ 30% dintre români care și-au exprimat acordul și dorința de a se vaccina. Factorii care determină acest eșec în ceea ce privește vaccinarea, dar și în ceea ce privește măsurile de prevenție ale Guvernului României au fost multipli:

- I. economici și sociali, datorită unei implementări incomplete a măsurilor de prevenire, dar și o relaxare mult prea rapidă a restricțiilor, o decizie ce a fost determinată de cadrul politic și care nu a susținut sub nici o formă progresul unei campanii de vaccinare;
- II. sprijinul mult prea slab oferit campaniei de vaccinare, sprijin ce nu a fost conectat cu alte acțiuni de prevenție la nivel național, care nu avea finanțare suficientă și nici resurse potrivite pentru a fi o campanie de succes;
- III. hiperpoliticizarea tuturor măsurilor de sănătate publică, în contextul în care au fost organizate și două tururi de alegeri generale și locale, acțiuni ce au condus spre un fals sentiment de protecție și de securitate la nivelul publicului larg.

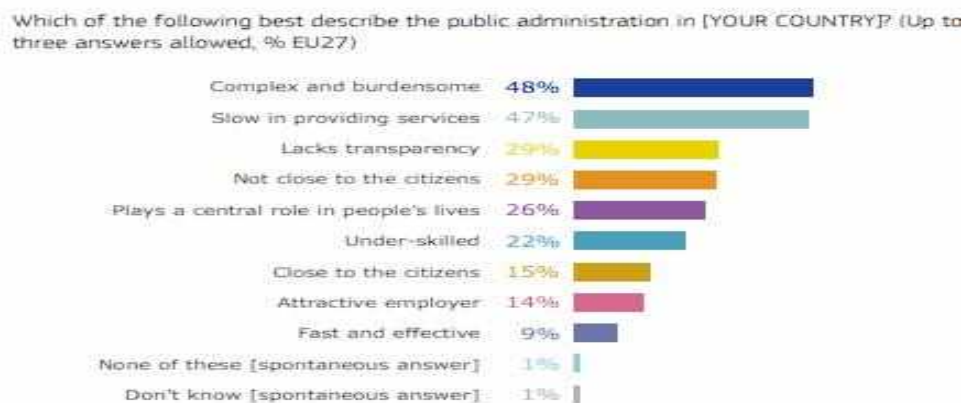
Astfel, în martie 2020, un guvern în totalitate schimbat a decis să pună în aplicare restricții drastice și a instaurat starea de urgență (o perioadă critică pentru poporul român, când spitalizarea a devenit obligatorie chiar și pentru persoanele asimptomatice), acțiuni ce au zguduit drepturile umane, deoarece:

- testele au fost insuficiente, urmărirea îmbolnăvirilor neclară și nerealistă, și în plus, de cele mai mult ori boala nu a fost corect diagnosticată sau au fost realizate evaluări greșite ale prevalenței infectărilor la nivelul populației și la modul de răspândire al virusului;
- mass media a prezentat și a sprijinit cu o mare generozitate susținători anti-vaccin și reprezentanți ce au vorbit despre conspirații, minciuni și control al umanității constant;
- foarte mulți specialiști, mai ales din domeniul de sănătate publică, au refuzat vaccinarea;
- sancțiunile administrative și judiciare împotriva dezinformării au lipsit cu desăvârșire, în schimb sancțiunile pentru nerespectarea ordonanțelor au fost aplicate cu exces de zel;
- consultarea populației, a societății civile a lipsit cu desăvârșire, nu a fost consultat mediul academic, specialiști în domeniu, etc.

Discuții

Revenind în zilele noastre, post-pandemice, cetățenii europeni au îngrijorări și așteptări în privința revenirii la normalitate și reconstrucției societății. În acest sens, sondajul recent, comandat de Comisia Europeană și realizat în perioada 3 aprilie - 18 aprilie 2023, asupra cetățenilor tuturor statelor membre ale Uniunii Europene, a scos în evidență nevoile europenilor după pandemie și prioritățile acestora în procesul de refacere.

Fig. 1: Sondaj Eurobarometru

Sursă: Eurobarometru

Potrivit rezultatelor unui sondaj Eurobarometru din 2023, cetățenii din statele membre consideră că administrațiile publice ar putea deveni mai eficiente și mai eficace. Peste 45% dintre respondenți consideră că administrația publică din țara lor este complexă și lentă. (Eurobarometru, 2023)

Pentru a spori încrederea în administrația publică a țării lor, europenii cred că ar trebui să fie mai puțin birocratică, conform opiniei a mai mult de 50% dintre respondenți, și mai transparentă în privința deciziilor și utilizării fondurilor publice. Aproximativ o treime dintre respondenți consideră că o comunicare mai bună și o interacțiune simplificată cu cetățenii, precum și funcționari publici mai bine pregătiți, ar ajuta la îmbunătățirea încrederii în administrația publică. (Eurobarometru, 2023)

Aproape jumătate dintre europeni cred că administrația publică ar trebui să fie mai aproape de oameni, prin utilizarea diverselor canale directe de comunicare, inclusiv interacțiuni în persoană, și să furnizeze informații mai clare despre proceduri și servicii. De asemenea, europenii solicită extinderea serviciilor digitale și servicii guvernamentale electronice mai ușor de utilizat. (Eurobarometru, 2023)

Concluzii

Există o necesitate imperioasă pentru o administrație publică și guvernare eficiente la nivel european. Această concluzie se bazează pe multiplele provocări și cerințe cu care se confruntă Uniunea Europeană și statele membre în gestionarea fondurilor publice și în asigurarea bunăstării cetățenilor.

Pe baza rezultatelor studiului, pot fi trase mai multe concluzii, printre care:

Un procent semnificativ de cetățeni europeni consideră administrația publică din țara lor ca fiind complexă, împovărătoare și lentă. Aceasta sugerează nevoia de îmbunătățire în ceea ce privește eficiența și efectivitatea acesteia.

Pentru a crește încrederea în administrația publică, europenii subliniază importanța reducerii birocrăției și sporirii transparenței. Ei doresc informații mai clare despre decizii, utilizarea fondurilor publice și procedurile decizionale ale instituțiilor UE.

Aceștia consideră că o comunicare mai bună și o interacțiune simplificată cu cetățenii ar contribui la construirea încrederii în administrația publică. Se relevă așadar importanța promovării dialogului deschis și a implicării între administrație și societatea civilă.

Studiul evidențiază de asemenea importanța unui guvern cu funcționari publici bine pregătiți și competenți. Investiția în dezvoltarea profesională a acestora este considerată crucială pentru îmbunătățirea calității serviciilor publice.

Europenii își doresc ca administrația publică să fie mai apropiată de cetățeni, cu mai multe canale directe de comunicare, inclusiv interacțiuni în persoană. În plus, există o cerere pentru servicii digitale extinse și soluții guvernamentale electronice ușor de utilizat.

Ca rezultat general, încrederea publicului românesc a fost afectată grav conform situațiilor și statisticilor prezentate la nivel național, mai ales că în România a fost cuantificat și adăugat pe listă un al patrulea val al pandemiei la sfârșitul anului trecut fără respectarea restricțiilor, în sensul în care și numărul cetățenilor vaccinați era insuficient și societatea complet divizată. Astfel, putem afirma că și rezultatele studiului prezentat în cadrul lucrării de față, referitor la implementarea strategiilor guvernamentale la nivel de țară și la percepția cetățenilor asupra măsurilor și strategiilor guvernamentale aplicate în această perioadă critică sunt în corelație cu rezultatele oferite de statisticile naționale.

O administrație publică și guvernare eficientă la nivel european este esențială pentru a asigura buna funcționare a Uniunii Europene, precum și pentru a satisface nevoile și așteptările cetățenilor europeni. Prin adoptarea unor abordări inovatoare, colaborarea între statele membre și instituțiile europene, precum și o responsabilitate crescută, se poate construi o administrație publică și guvernare mai eficientă, în beneficiul tuturor.

Bibliografie:

1. Bell, S., 2002. *Economic Governance and Institutional Dynamics*, Oxford University Press, Melbourne, Australia
2. Bevir, M., 2012. *Governance: A very short introduction*. Oxford, UK: Oxford University Press.
3. Chapman, B. 1959. *The profession of government : the public service in Europe*. London: Allen & Unwin.

4. Hufty, M., 2011, „Governance: Exploring four approaches and their relevance to research”. în Wiesmann, U., Hurni, H., et al., 2011, *Research for Sustainable Development: Foundations, Experiences, and Perspectives*. Bern: Geographica Bernensia: 165–183.
5. Rabin J., Bartley Hildreth W., Miller G.J., 1989, *Handbook of Public Administration*, New York.
6. Shamsuddin, Z., 2021. *The Certified Governance, Risk Management and Compliance Specialist*. Lulu Press, Inc
7. Offe, C, 2009. "Governance: An "Empty Signifier"?. *Constellations*. 16: 550–62. doi:10.1111/j.1467-8675.2009.00570.
8. Pau, Cl. L. (2021). Teoria și practica administrării publice. Dezbateri și teorii relevante privind buna guvernare. *Teoria și practica administrării publice*, pp 292-296
9. Rotberg, R., 2014. Good Governance Means Performance and Results. *Governance*. 27 (3): 511–518. doi:10.1111/gove.12084.
10. Comisia Europeană, Bruxelles (2023). *Flash Eurobarometer 526 (Understanding Europeans' Views on Reform Needs)*. GESIS, Cologne. <https://doi.org/10.4232/1.14116>.

II. ȘTIINȚE POLITICE

PERSPECTIVE DE AJUSTARE A PRINCIPIILOR SECURITĂȚII UMANE ÎN CONDIȚIILE UNUI NOU CONTEXT GEOPOLITIC¹

PERSPECTIVES FOR ADJUSTING THE PRINCIPLES OF HUMAN SECURITY UNDER THE CONDITIONS OF A NEW GEOPOLITICAL CONTEXT

Serghei SPRINCEAN, dr. hab., conf. univ.

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova,

E-mail: sprinceans@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-7411-9958

Rezumat: *Situația geopolitică este actualmente în plină ajustare și modificare radicală, datorate mai multor factori, printre care se regăsește problematica războiului total declanșat de Federația Rusă în Ucraina în 24 februarie 2022. Date fiind aceste condiții nou create în plan geostrategic, problematica securității în general, capătă noi valențe și noi perspective. Din întregul spectru de tipuri și forme ale securității, iese în evidență, în aceste condiții nou create, securitatea umană, care vine să accentueze valoarea vieții umane, în primul rând, calitatea vieții comunității, diversitatea de aspecte necesare de protejat și de promovat în vederea fortificării securității umane ca o totalitate complexă de domenii interdependente, vital importante pentru bunăstarea omului și comunităților. În noile condiții geopolitice, securitatea umană și siguranța persoanei trebuie să fie extinse de la definiția lor îngustă, expusă într-un alt context securitar, dar și în legislația națională și internațională, care vizează cu predilecție protecția integrității corporale și fizice. Securitatea umană și siguranța persoanei este necesar să fie completate cu noi aspecte, printre care și integritatea psiho-socială a omului. Astfel, siguranța persoanei este necesar să cuprindă inevitabil și perspectivele de evoluție benefică pentru securitatea sa pe parcursul întregii sale vieți.*

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, securitate umană, securitate națională, sistem de securitate, riscuri de securitate.*

Abstract: *The geopolitical situation is currently in full adjustment and radical change, due to several factors, among which is the issue of the total war unleashed by the Russian Federation in Ukraine on February 24, 2022. Given these newly created geostrategic conditions, the issue of security in general, acquires new valences and new perspectives. From the whole spectrum of types and forms of security, in these newly created conditions, human security stands out, which comes to emphasize the value of human life first of all, the quality of community life, the diversity of aspects that need to be protected and promoted in order to the strengthening of human security as a complex totality of interdependent fields, vitally important for human person and community well-being. In the new geopolitical conditions, human security and personal safety must be expanded from their narrow definition, exposed in a different security context, but also in national and international legislation, which primarily aims at the protection of bodily and physical integrity. Human security and the safety of the person need to be supplemented with new aspects, including the psycho-social integrity of the person. Thus, the safety of the person must inevitably include the perspectives of beneficial evolution for his security throughout his entire life.*

Keywords: *human rights, human security, national security, security system, security risks.*

Introducere

Asigurarea securității umane reprezintă o preocupare de prim rang pentru societatea contemporană amenințată de noi pericole și riscuri de securitate, majoritatea dintre care sunt determinate de progresul necontrolat al tehnologiilor. În acest context, siguranța persoanei devine elementul central al preocupării

¹ Articolul este elaborat în cadrul proiectului de cercetare:

20.80009.1606.05 Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.

umane pentru asigurarea securității în societate. Într-un context mai larg, bunăstarea persoanei devine un obiectiv primordial în contextul atingerii dezideratului siguranței personale [1, p. 84].

Pe de altă parte, actuala situație geopolitică este în plină ajustare și modificare radicală. Se caracterizează printr-un grad ridicat de imprevizibilitate și volatilitate, mai cu seamă situația geostrategică din regiunea estului Europei din care face parte și Republica Moldova [2, p. 74]. Contextul geopolitic nou, cu proeminențe securitare bine reliefate, se datorează mai multor factori, printre care se regăsește și problematica războiului total declanșat de Federația Rusă în Ucraina în 24 februarie 2022.

Contextul geopolitic nou, poate însemna o redimensionare a domeniului politicii externe în cel mai larg sens al termenului, o redefinire a importanței securității în plan geostrategic, dar cel mai important, contextul geopolitic nou creat înseamnă o re poziționare a actorilor internaționali față de problema securității internaționale și regionale, dar și o nouă ierarhizare a importanței acestor actori în domeniul politicii externe [3, p. 180]. Date fiind aceste condiții nou create în plan geostrategic, problematica securității în general, capătă noi valențe și noi perspective.

Astfel, contextul geostrategic nou se remarcă ca fiind într-o conexiune organică cu aspectele securității internaționale și ale statelor ca principali actori internaționali. Din întregul spectru de tipuri și forme ale securității, iese în evidență, în aceste condiții nou create, securitatea umană, care vine să accentueze valoarea vieții umane în primul rând, calitatea vieții comunității, diversitatea de aspecte necesare de protejat și de promovat în vederea fortificării securității umane ca o totalitate complexă de domenii interdependente, vital importante pentru bunăstarea omului și comunităților [4, p. 27].

Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei [5, p. 81]. Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității [6, p. 93]. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în articolul 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Dacă e să analizăm în detaliu concepția securității umane, este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminent sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane [7, p. 11]. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană [8, p. 91]. Fără securitate umană, drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni [9, p. 178].

Supportul metodologic

Sunt frecvent menționate următoarele mijloace de asigurare a securității umane: intervenția umanitară sau de acordare a ajutorului umanitar, operațiuni de menținere a păcii, consolidarea păcii, respectarea drepturilor și libertăților omului, dezvoltarea economică durabilă, avertizarea timpurie, misiuni diplomatice, edificarea unei societăți civile puternice etc. Abordările diferă, acordându-se prioritate mijloacelor menționate mai sus. Mulți analiști susțin că este mai ușor să se asigure securitatea umană, ca un fundament pentru realizarea interesului național, prin prevenirea timpurie decât printr-o intervenție ulterioară [10, p. 9]. Cu toate acestea, abordarea dată nu este aplicată întotdeauna în practică din varii motive.

O privire de ansamblu asupra mijloacelor și modalităților de asigurare a securității umane sugerează că securitatea umană a devenit o parte inseparabilă a politicilor naționale și internaționale de securitate, executate de state, de organizații internaționale și organizații non-guvernamentale. Securitatea umană joacă un rol direct, formator și metodologic în formularea și punerea în aplicare a acestor politici [11, p. 326].

Rezultatele cercetării

Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării

respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului [12, p. 268].

Dintre cele trei elemente organice legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Generalizând, se constată că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere [13, p. 30].

Conceptual vorbind, siguranța persoanei reprezintă elementul central al concepției securității umane în configurația sa contemporană, în contextul în care accentul se pune pe bunăstarea persoanei ca finalitate a acțiunilor de asigurare a securității umane. Sistemul de asigurare a securității umane presupune integrarea a unui șir de elemente dintre care se evidențiază corelația strânsă dintre nevoile persoanelor, pe de o parte, și drepturile și libertățile acestora, pe de alta.

Considerăm că siguranța persoanei trebuie să fie tratată ca o stare de bine în condiții de protecție și respect referitor la persoana concretă, tratată în complex din perspectiva tuturor componentelor și elementelor sale constitutive și necesare unei existențe și vieți în stare optimă.

Din altă perspectivă, siguranța persoanei induce un spectru larg de noi valențe și nivele ale sistemului de securitate umană, dintre care se profilează ca o axă centrală conceptul de „ proiect de viață” a persoanei că fiind unul integrator și referențial pentru activitatea curentă de asigurare a eliberării de nevoi, de frici și angoase, dar și în contextul necesității omului de a trăi cu demnitate, acestea fiind pilonii principali ai conceptualizării stării de securitate umană.

Securitatea umană și siguranța omului reprezintă componente importante ale procesului de modernizare și eficientizare a sistemului de asigurare a securității atât la nivel național, cât și internațional, mai cu seamă prin potențialul conceptual-metodologic specific acestor noi domenii.

În noile condiții geopolitice, securitatea umană și siguranța persoanei trebuie să fie extinse de la definiția lor îngustă, expusă într-un alt context securitar, dar și în legislația națională și internațională, care vizează cu predilecție protecția integrității corporale și fizice.

Principiile concepției securității umane sunt strict legate de noțiunea de libertate. Astfel, libertatea umană, respectul pentru drepturile omului, stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc., este recunoscută de către comunitatea internațională ca condiții sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii [14, p. 7].

Securitatea umană a populației dintr-un anumit spațiu mediatic poate fi periclitată prin interferența în acest spațiu a diverselor interese contrare și distructive, generate de factori destabilizatori, de origine externă sau internă față de sistemul în cauză. Dreptul omului la informare corectă, la participare politică în condiții echitabile la fel poate fi desconsiderat și neglijat prin transformarea procesului politic, a dezbaterilor publice într-un spectacol regizat de anumite elite sau cercuri influente.

Securitatea umană și siguranța persoanei este necesar să fie completate cu noi aspecte, printre care și integritatea psiho-socială a omului, Astfel, siguranța persoanei este necesar să cuprindă inevitabil și perspectivele de evoluție benefică pentru securitatea sa pe parcursul întregii sale vieți.

Deși în legislația națională și internațională subiectul siguranței persoanei este tratat ca fiind subsidiar și complementar categoriei libertății personale, considerăm că societatea contemporană în demersul său spre modernizare și extinderea drepturilor omului, inevitabil va conștientiza importanța dezvoltării, inclusiv normative, a conținutului și semnificației conceptului siguranței persoanei în sensul conferirii acesteia unor valențe conceptuale inedite, reieșind din valorificarea metodologică și conceptuală în jurisprudență și în științele sociale a categoriei de demnitate umană.

Pentru a dezvolta conceptul de siguranță a persoanei dincolo de semnificația sa actuală în textul normei constituționale drept set de garanții pentru libertatea individuală, este necesar să analizăm sursele de extindere ale acesteia, pe care le extragem din concepția securității umane. Această concepție a securității umane a atras multă atenție a comunității academice în ultimele decenii, dar mai ales a forurilor

internaționale specializate, fiind înregistrat și un număr destul de mare de surse bibliografice la această temă.

Destinul Republicii Moldova, în contextul redimensionării securității regionale din estul Europei se dovedește a fi foarte dependent de evoluția confruntării militare dintre trupele de invazie ale Federației Ruse cu forțele militare ale Ucrainei, în contextul conflagrației la scară largă declanșată de regimul lui V. Putin la 24 februarie 2022. Atitudinea întregii comunități internaționale, a SUA și, mai cu seamă a Uniunii Europene față de acest război, a activizat procesele integraționiste europene cu referință la Ucraina și Republica Moldova.

Astfel, parcursul european de ultimă oră a Republicii Moldova a fost concretizat și a primit o nouă perspectivă în rezultatul organizării Consiliului European la 23 iunie 2022, atunci când liderii UE au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată la UE. În acest context, Comisia Europeană a fost invitată să transmită Consiliului un raport cu privire la îndeplinirea condițiilor prevăzute în avizul Comisiei privind cererea de aderare a Republicii Moldova.

Anterior, Republica Moldova a depus o cerere de aderare la UE în martie 2022. Astfel, urmare a acestor acțiuni, într-un context în care motorul principal de aderare a Republicii Moldova a fost rezistența eroică a Ucrainei contra invaziei Federației Ruse, acesteia i s-a acordat statutul de țară candidat la UE în iunie 2022. În continuare, pentru ambele state, Ucraina și Republica Moldova, urmează un proces anevoios de negocieri de preaderare, după care Consiliul va decide cu privire la următoarele etape de îndată ce Ucraina și Republica Moldova vor îndeplini condițiile prezentate în avizul Comisiei Europene privind cererea lor de aderare la UE. Totuși, condiția de bază pentru aderarea Republicii Moldova, dar mai ales a Ucrainei la UE rămâne a fi evoluția pozitivă și victoria pe câmpul de luptă a Ucrainei contra trupelor ruse de agresiune.

Din acest context, nu trebuie să ne scape și evenimentele recente, când la 23 martie 2023, Consiliul European a reafirmat faptul că Uniunea Europeană va continua să ofere tot **suportul și asistența** posibilă pentru a fortifica reziliența, securitatea, stabilitatea și economia Republicii Moldova și pentru a o sprijini în calea sa către aderarea la UE. În acest context, Consiliul European a invitat Comisia să prezinte un pachet de sprijin în luna martie 2023.

O importantă etapă în apropierea Republicii Moldova de UE a constituit și summit-ul Comunității Politice Europene, care a avut loc pe 1 iunie la vinăria Castelul Mimi din satul Bulboaca, raionul Anenii Noi. În acest context, Republicii Moldova i s-a promis ajutorul celor mai importanți actori de pe plan european, mai ales de către președintele Franței E. Macron, în implementarea standardelor europene de viață în condiții de securitate.

Vom constata astfel că procesul de aderare a Republicii la UE diferă foarte mult prin context, simbolism și conținut în comparație cu modul și contextul de aderare a celorlalte state ale UE, mai cu seamă a celor din Europa Centrală și de Est. Dar acest aspect poate avea și consecințe benefice, nu doar negative, din moment ce Republica Moldova este văzută de UE ca fiind un stat cu un potențial semnificativ de ajustare a politicilor, modelelor civilizaționale, a vieții sociale la standardele și modelele europene. Procesul de aderare a Ucrainei și Republicii Moldova la UE este conceput ca o reacție a lumii occidentale la criza militară, de securitate, umanitară, energetică și economică, declanșată de invazia Federației Ruse în Ucraina.

Prin urmare, investigația întreprinsă a arătat și a scos în evidență mai multe aspecte specifice referitor la o legătură strânsă dintre ajustarea concepției securității umane, implementarea acesteia în plan practic pe de o parte, și evoluția de ultimă oră a procesului de aderare a Republicii Moldova la UE, pe de alta.

Procesele, fenomenele și evenimentele sociale, economice, politice, militare, culturale sau ecologice ce se produc într-un spațiu geostrategic comun, precum e regiunea sud-est europeană din care face parte și Republicii Moldova, sunt interdependente și se inter-influentează reciproc, fiind caracterizate prin complexitate și multidimensionalitate, determinând apariția unui șir de riscuri și amenințări la adresa securității naționale, regionale și globale.

Astfel, vom conchide că cercetarea căilor de ameliorare calitativă a vieții omului devine o preocupare extrem de oportună în vederea conferirii unui traiect socialmente benefic, util și pozitiv aplicării noilor cunoștințe din domeniile siguranței persoanei și securității umane în practica securitară și politică modernă, în viața publică, în contextul cursului firesc al dezvoltării științelor sociale la etapa contemporană, al evoluției societății umane în ultimă instanță, în condițiile necesității stringente a redimensionării priorităților civilizației contemporane în perspectiva depășirii sustenabile a crizei regionale de securitate din estul Europei, asigurând un standard optimal al securității umane, al demnității omului și al respectării libertăților sale fundamentale.

Bibliografie:

1. Sprincean, Serghei, *Securitatea umană și bioetica. Monografie*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2017.
2. Sprincean S., Sohoțchi T-S. *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova*. În: MOLDOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
3. Sprincean S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. șt. V. Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
4. Kaldor, Mary, *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention*, Cambridge, Polity Press. 2007.
5. Sprincean S. *Problematica securității umane în contextul evoluției societății contemporane*. În: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.
6. Sprincean S., Becciu S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu”) [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
7. Sprincean S. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”. 11 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Tipogr. "PrintCaro", 2019, p. 9-20.
8. Battersby, Paul, Siracusa, Joseph, M., *Globalization and Human Security*, New York, Rowman & Littlefield Publishers, 2009.
9. Sprincean S. *Componenta socio-culturologică a securității umane în contextul dezvoltării sustenabile a sociumului*. În: Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. Nr. 2 (31), 2017, p. 176-183.
10. Sprincean S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale (Partea a III-a). / Red. șt. Natalia Albu. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
11. Sprincean S., Mitrofanov Gh. *Modernizare prin securizare globală*. În: Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală: Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională organizată cu ocazia Zilei Internaționale a Drepturilor Omului „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală”, 10-11 decembrie 2020. USM. / coord. R. Ciobanu. Chișinău: Artpoligraf. 2021, p. 325-332.
12. Suhrke A. *Human Security and the Interests of States*. In: Security Dialogue, vol. 30, no. 3, 1999, p. 265-276.
13. Sprincean S. *Imperativele securitare ale societății contemporane*. În: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației / Prospects and problems of research and education integration into the European area. Conferință științifică internațională, ediția a VI-a, 6 iunie 2019. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Volumul VI. Partea 1, 2019, p. 29-33.
14. Sprincean S. *The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova*. In: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.

**CADRUL NORMATIV-LEGAL DE SOLUȚIONARE A CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE DIN
GEORGIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA**

**THE LEGAL-NORMATIVE FRAMEWORK FOR RESOLVING FROZEN CONFLICTS
IN GEORGIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Alexander KURTSKHALIA, dr. în drept
Curtea Supremă de Justiție din Georgia
E-mail: a.kurtskhalia@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3832-2406

Nicolae PANFILII, drd.
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
E-mail: n.panfilii22@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-3640-6849

Rezumat: *Problematika războiului și a păcii este problema fundamentală a relațiilor internaționale contemporane. Conflictele armate și actele de terorism reprezintă amenințări grave la siguranța, securitatea și pacea populației. Amenințările la adresa păcii și terorismul internațional nu pot fi oprite decât prin utilizarea mijloacelor legale.*

Este cunoscut faptul că dreptul internațional public formează instrumentul de realizare a politicii externe a statelor. Analiza proceselor politice internaționale ne permite să ajungem la concluzia că eterogenitatea statelor în plan internațional este sursa contradicțiilor inclusiv în materia creării și aplicării dreptului internațional.

Cercetarea aspectelor de drept internațional în contextul reglementării conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia este o temă deosebit de actuală, complexă și extrem de tentantă prin problemele care se pun a fi soluționate. Acest subiect se remarcă prin polemicile pe care le generează, dar și prin diversitatea soluțiilor practice care pot fi identificate. Anume din aceste motive, reglementarea conflictelor teritoriale își menține actualitatea, mai exact datorită faptului că în activitatea practică apar numeroase situații dificile care necesită un răspuns.

Cuvinte-cheie: *conflict teritorial, diferend, reglementare, drept internațional, gestionarea conflictelor.*

Abstract: *The problem of war and peace is the fundamental problem of contemporary international relations. Armed conflicts and acts of terrorism pose serious threats to the safety, security and peace of the population. Threats to peace and international terrorism can only be stopped by using legal means.*

It is known that public international law forms the instrument for realizing the foreign policy of states. The analysis of international political processes allows us to come to the conclusion that the heterogeneity of states in international terms is the source of contradictions including in the matter of the creation and application of international law.

Researching the aspects of international law in the context of the settlement of territorial conflicts in the Republic of Moldova and Georgia is a particularly current, complex and extremely tempting topic due to the problems that have to be solved. This topic stands out for the controversies it generates, but also for the diversity of practical solutions that can be identified. Precisely for these reasons, the regulation of territorial conflicts maintains its topicality, more precisely due to the fact that in practical activity numerous difficult situations arise that require a response.

Keywords: *territorial conflict, dispute, regulation, international law, conflict management.*

Introducere

Actualitatea temei de cercetare. Lucrarea conține o serie de concluzii și recomandări științifice, care vin să completeze problematica juridică în domeniul reglementării conflictelor teritoriale pe baza exemplului Republicii Moldova și Georgiei, însoțită de perfecționarea cadrului normativ-juridic internațional în materia conflictelor teritoriale.

Gradul de cercetare a problemei. Problema științifică importantă soluționată constă în investigarea complexă a conflictelor teritoriale, cu privire specială la cazul Republicii Moldova și Georgiei, ceea ce a

permis elucidarea principalelor probleme juridice și politice ce afectează reglementarea conflictelor teritoriale și identificarea celor mai reușite soluții de perfecționare a normelor dreptului internațional în materie.

Formularea problemei. În baza cercetărilor realizate, s-a constatat existența unor curenți și omisiuni de ordin teoretico-normativ. Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, au fost formulate concluzii și recomandări menite să îmbunătățească calitatea cadrului normativ din sfera de reglementare a conflictelor teritoriale, cu precădere a celor din Republica Moldova și Georgia. Drept rezultat, au fost relevate recomandări practice a căror implementare poate influența în mod decisiv existența și consolidarea legislației în domeniu.

Obiectivele cercetării. Pornind de la cele menționate, obiectivele prezentei lucrări constau în realizarea unui studiu complex și aprofundat asupra reglementărilor de drept internațional în materia conflictelor teritoriale, cu privire specială asupra celor mai importante probleme juridice ce grevează procesul de soluționare a conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia.

Metodologia cercetării

Supportul metodologic al cercetării științifice este cuprins de un ansamblu de teorii și concepte specifice domeniului de cercetare a dreptului internațional public, materializate ca finalitate în conținutul tezei de doctor prin intermediul metodelor de analiză: a) *logică* (deductivă, inductivă, de specificare etc.), constând în utilizarea legităților, categoriilor și raționamentelor logice cu referire la analiza opiniilor doctrinare susținute de diferiți autori și sintetizarea reglementărilor ce vizează aspecte de drept internațional privind reglementarea conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia; b) *sistemică*, manifestată prin cercetarea normelor juridice ce reglementează conflictele teritoriale; c) *istorică*, folosită pentru cercetarea cauzelor și apariției conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia, pornind de la perioada anterioară proclamării independenței statelor până în prezent; d) *sintetică*, constând în exprimarea generalizatoare a particularităților de drept internațional privind reglementarea conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia, în vederea perfecționării legislațiilor naționale în domeniu; e) *metoda cantitativă*, utilizată la studierea și sistematizarea bazei normative și doctrinare, naționale și internaționale privind reglementarea conflictului teritorial, rezultată cu concluzii și posibilitatea elucidării unor soluții corespunzătoare pentru reglementarea conflictelor deja existente, dar și prevenirea și rezolvarea unor eventuale.

Rezultate

Rezultatele cercetării au fost expuse în textul articolului științific, fiind reiterate beneficiile dezvoltării continue a științei dreptului internațional și european public, mai ales prin abordarea complexă a reglementărilor internaționale și naționale privind conflictele teritoriale din Republica Moldova și Georgia. Rezultatele și concluziile, ce reflectă soluțiile teoretice degajate, servesc drept suport pentru perfecționarea legislației la acest capitol.

Aspecte introductive privind aplicarea normelor dreptului internațional de către state

Conform dreptului internațional, suveranitatea determină limitele în care statul își stabilește propriile prerogative și priorități constituționale. Această regulă este consacrată în Carta Organizației Națiunilor Unite¹, care consfințește în art. 2 - principiul egalității suverane a statelor.

În general, dreptul internațional păstrează tăcerea în ceea ce se referă la forma și maniera în conformitate cu care regulile sale sunt încorporate în dreptul intern al statului. Modalitățile de aplicare a dreptului internațional în ordinea internă sunt lăsate la discreția statelor care adoptă, în acest sens, soluții diferite². De exemplu, dreptul comunitar, prin directivele sale, se impune statelor membre, dar le mai lasă

¹ Carta Națiunilor Unite, adoptată la 26 iunie 1945, în San Francisco. Disponibilă la: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/> (accesat la 04.06.2023).

² Mansell W., Openshaw K. *International Law: A Critical Introduction*, Ediția a-2-a. Oxford: Hart, 2019, p. 54. ISBN: 1509926712.

și libertatea de alegere a mijloacelor pentru a-l pune în aplicare (art. 189 alin. (3) al Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene¹).

Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor² conține aceleași prevederi. Astfel, în art. 26 prevede principiul *pacta sunt servanda*, iar art. 27, prevede supremația dreptului internațional în raport cu dreptul intern – nici o dispoziție nu vine să precizeze modalitățile de aplicare a dreptului internațional în ordinea juridică a statelor. Deci, statele membre la o organizație internațională decid singure, cum prevederile actelor, adoptate de organizația în cauză, să producă „efecte directe” în ordinea internă a statelor. Sancțiunea pentru nerespectarea de către statul membru a supremației actului obligatoriu al organizației internaționale este aceeași – statul vinovat poartă răspundere internațională.

Raportul dintre dreptul internațional public și dreptul intern constituie una dintre problemele de bază ale filozofiei juridice, având totodată și o deosebită importantă practică³. Dreptul internațional public și dreptul intern al statelor sunt două sisteme de norme și două tipuri de drept distincte, cu obiect de reglementare, izvoare și metode diferite. Deși diferite, însă, cele două sisteme se întrepătrund prin intermediul statelor, care sunt creatoare atât ale normelor de drept internațional, cât și ale normelor de drept intern și care veghează la aplicarea lor atât în ordinea internă a statelor, cât și în ordinea internațională.

Unele controverse din doctrină evidențiază faptul că raportul de intercondiționare dintre dreptul internațional și dreptul intern se înfăptuiește diferit în fiecare țară printr-o practică eterogenă care depășește semnificațiile și soluțiile teoriilor moniste sau dualiste. Prescripțiile constituționale, jurisprudența diferitelor state, legile speciale alcătuiesc o astfel de practică eterogenă, caracterizată prin prezența dominantă a soluțiilor bazate pe *supremația (primatul) dreptului internațional*, dar fără a înlătura dualitatea celor două sisteme juridice⁴. De exemplu, în țări ca Norvegia sau Suedia – tradițional dualiste, sau Irlanda, Marea Britanie, Australia sau Danemarca un tratat încheiat devine aplicabil prin încorporarea sa într-o lege internă.

În conformitate cu art. 8 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova: „*Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional*”. Cu referire la respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale, Constituția Georgiei⁵ conține prevederi asemănătoare, și anume în art. 4 alin. (5), cu cele din Constituția Republicii Moldova, adică „*legislația Georgiei trebuie să respecte principiile și normele universal recunoscute ale dreptului internațional. Un tratat internațional la care Georgia este parte, va avea prioritate față de actele normative interne, cu excepția cazului în care acesta intră în conflict cu Constituția sau Acordul constituțional al Georgiei*”. Din interpretarea acestor articole, putem observa supremația dreptului internațional față de legile interne ale ambelor state. De altfel, putem deduce că primatul dreptului internațional în raport cu dreptul intern al statelor este un imperativ al timpurilor noastre care corespunde aspirațiilor civilizației umane spre pace, securitate și bunăstare.

De regulă, odată introdus în dreptul intern, tratatul este considerat, în general, ca având forța juridică a unei legi, iar în cazul unui conflict între lege și tratat, tribunalele interne vor aplica principiile în materia conflictului dintre legile interne⁶. Însă, pentru ca normele juridice internaționale prevăzute în tratate internaționale sau diverse acorduri internaționale să fie aplicate corect este necesară o interpretare a acestor norme⁷, iar în opinia noastră, statele au posibilitatea de a analiza și interpreta aceste norme potrivit voinței lor, putând aduce modificări sau putând anula un acord internațional, atâta timp cât nu aduc atingere dreptului internațional.

¹ Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (CEE), adoptat la Roma (Italia) 25 martie 1957. Disponibil la: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome> (accesat la 02.06.2023).

² Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, nr.1969 din 23.05.1969 // *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, 1998, nr. 4.

³ Shaw-Malcolm N. *The International Law of Territory*. Oxford: University Press, 2018, p. 89.

⁴ Björqvinnson D. *The intersection of international law and domestic law: a theoretical and practical analysis*. Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd, 2015, p. 92.

⁵ Constituția Georgiei, aprobată de Parlamentul Georgiei la 24 august 1995. Disponibil la: <https://constcourt.ge/en/court/legislation/constitution-text> (accesat la 02.06.2023).

⁶ Mansell W., op. cit., p. 73.

⁷ Björqvinnson D. op. cit., p. 85.

Totodată, orice stat este competent să adopte reguli ce guvernează conduitele subiectelor de drept în ordinea internă, publicând reguli de drept civil, de drept comercial, administrativ, de dreptul muncii etc. și, în același timp, el trebuie să fie în măsură să asigure executarea sa și sancțiunea specifică. Cu alte cuvinte, înseamnă posibilitatea statului de a se folosi de orice *cale de execuție forțată* sau mijloc de constrângere pentru a face să fie respectată ordinea sa juridică internă. Constatăm că există și cazuri rare în care aceste două tipuri de competențe expuse anterior nu aparțin în mod cumulativ unui singur stat: atunci când acesta pretinde să le exercite, se găsește în fața unor dificultăți internaționale serioase și delicate ținând de *conflicte de jurisdicție*, adică punând în prezență și în opoziție două suveranități statale.

Ca regulă generală, statele își exercită competențele cu măsură și moderație pentru a evita conflictele cu țările terțe¹. Pentru a se evita astfel de conflicte, statele încheie convenții bi- sau multilaterale de cooperare și întraajutorare sau cooperare judiciară (de exemplu, Convenția de la Haga din 1970 privind reprimarea capturării ilegale a aeronavelor apărută ca răspuns la o serie de acte teroriste îndreptate împotriva aviației civile și a agravării actelor de terorism mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, lucru care a determinat statele să se angajeze să pedepsească asemenea acte și să coopereze în acest sens).

În ceea ce privește competența teritorială, observăm că validitatea acestor legi se oprește la limita teritoriului în care statul își exercită jurisdicția și competențele. Însă, există legi naționale care prin definiție își fac simțit efectul în ordinea juridică a țărilor terțe: este vorba de cele referitoare la *statutul personal al indivizilor*. Un exemplu îl oferă art. 2586 alin. (1) și art. 2587 alin. (1) din Codul civil² care stabilește că „*capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanei fizice sunt guvernate de legea sa națională*”, precum și art. 23 alin. (1) din Legea Georgiei nr. 1361 din 29.04.1998 cu privire la dreptul internațional privat³ referitor la capacitatea juridică a persoanelor fizice care dispune că „*capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanei fizice sunt guvernate de legea sa națională, dacă prin dispoziții speciale nu se prevede altfel*”.

Analizând toate aceste afirmații, concluzionăm că acțiunile de violare a suveranității teritoriale a unui stat constituie în mod evident acte contrare dreptului internațional public; ele sunt susceptibile de a antrena responsabilitatea internațională a statului, în contul căruia au fost comise aceste delictе.

Considerăm că, prin conduita sa, un stat poate să accepte în mod tacit acțiunea unui stat străin pe teritoriul său și în această situație se acoperă ilegalitatea care a fost comisă. De asemenea, este posibil ca, printr-un tratat, un stat să poată accepta ca alt stat să efectueze acte de suveranitate pe propriul său teritoriu. O asemenea practică nu este neobișnuită în domeniul vamal, de exemplu, între țările frontaliere: astfel, vămile franceze activează la Geneva, pe teroriu elvețian sau serviciile vamale și de migrare americane își exercită funcțiile la Montreal pe teroriu canadian⁴. Inclusiv, statele trebuie să respecte interesele comunității internaționale întrucât ele trebuie să-și exercite competențele într-un mod conform cu normele generale ale dreptului internațional.

Particularitățile aplicării normelor dreptului internațional în contextul conflictului teritorial din Transnistria

Chestiunea privind jurisdicția aplicabilă în raport cu membrii forțelor armate ale Federației Ruse care staționează pe teritoriul Republicii Moldova este una actuală pentru dreptul internațional public. Dat fiind faptul că *principiul egalității suverane a statelor* este unul din principiile fundamentale în dreptul internațional public, este evident că fiecare stat își păstrează dreptul să-și exercite jurisdicția în raport de persoane și de bunuri situate pe teritoriul țării sau în afara acestuia⁵.

Prin urmare, o soluție unică pentru rezolvarea acestei probleme nu poate exista, asemenea situații putând fi reglementate prin acorduri internaționale, inclusiv bilaterale și multilaterale. Acordurile internaționale pot prevedea aplicarea jurisdicției statului în anumite condiții, cerințele de predare și

¹ Björgevinsson D., op. cit., p. 97.

² Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002 // Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 467-479 din 23.12.2018.

³ Legea Georgiei nr. 1361 din 29.04.1998 cu privire la dreptul internațional privat (în vigoare din 01.10.1998) // Парламентские ведомости Грузии № 19-20 din 29.04.1998.

⁴ Czaplinski W., Kleczkowska A. *Unrecognised Subjects in International Law*. Warsaw: Scholar Publishing House Ltd., 2019, p. 102. ISBN: 978-83-7383-964-9

⁵ Luban D., O'Sullivan J., Stewart D. *International and Transnational Criminal Law*, Ediția a-3-a. London: Wolters Kluwers, 2018, p. 39.

extrădare a persoanelor, instituirea unor Comisii de Anchetă sau de Conciliere în scopul reglementării situațiilor conflictuale etc.

Considerații privind aplicarea normelor dreptului internațional umanitar în soluționarea conflictului transnistrean. Luând în considerație că dreptul internațional umanitar se aplică numai pe timp de conflict armat, în mod prioritar ar trebui să elucidăm faptul dacă există un conflict armat în regiunea transnistreană. În acest scop, recurgem la definiția formulată de către Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPIY) în cauza *Prosecutor vs Tadić*¹ care stabilește că, „*un conflict armat există ori de câte ori suntem în prezența folosirii forței armate între state sau a unei violențe prelungite între autoritățile guvernamentale și grupuri armate organizate sau între astfel de grupuri în interiorul unui stat*”.

Deși conflictul transnistrean ar putea fi considerat a fi unul înghețat, așa cum ostilitățile au încetat în anul 1992, definiția din Decizia Tadić pare să includă conflictul dintre Republica Moldova și regiunea transnistreană ca „un conflict armat”, deoarece a existat un conflict armat prelungit între o autoritate guvernamentală (Republica Moldova) și un grup armat organizat (Transnistria), dar o soluționare pașnică nu a fost încă realizată. Ar sugera oare acest lucru că dreptul internațional umanitar ar trebui să se aplice în regiunea transnistreană, așa cum se arată în definiția Deciziei Tadić, că dreptul internațional umanitar se extinde și pe timp de pace? Dincolo de încetarea ostilităților, până la încheierea păcii? sau până când o soluționare pașnică se realizează?

Cu toate că au existat o serie de inițiative care au încercat să aducă pacea în Transnistria, acestea au eșuat, și trupele rusești sunt încă prezente în regiune într-o capacitate de menținere a păcii. Transnistria a întreprins o inițiativă de consolidare a statalității, neavând în același timp nici o recunoaștere din partea comunității internaționale, ca și stat, și șanse mici de a obține o astfel de recunoaștere. În cazul retragerii trupelor rusești de menținere a păcii, o revenire la conflict ar putea fi posibilă. Prin urmare, conchidem că o situație de conflict armat a existat și continuă să existe în regiunea transnistreană și că ar trebui să se aplice dreptul internațional umanitar.

În cele ce urmează, este necesar să determinăm categorisirea acestui conflict și, dacă implicarea Federației Ruse are vreun impact asupra acestei categorisiri, pentru a vedea amploarea potențială de aplicare a dreptului internațional umanitar în regiune. Reiterăm că Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a fost parte la Convențiile de la Geneva din 1949², inclusiv la Protocoloalele Adiționale I și II din 1977³, iar Republica Moldova este stat-parte prin succesiune, în corespundere cu dispozițiile Hotărârii Guvernului nr. 442 din 17.07.2015 privind aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare și încetare a tratatelor internaționale⁴.

În ultimii ani, au existat o serie de apeluri pentru modificarea dreptului internațional umanitar prin abandonarea diviziunii dintre conflictele armate internaționale și regionale sau locale, dar clasificarea

¹ *Prosecutor vs Tadić*, Appeal Chamber Decision, (Case No. IT-94-1-A), 14 December 1995, Tadić Jurisdiction Decision // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40277f504.html> (accesat la 05.06.2023).

² Convenția I pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 9-34; Convenția II pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate maritime semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 34-55; Convenția III cu privire la tratamentul prizonierilor de război semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 55-123; Convenția IV cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 123-184.

³ Protocolul I Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale semnat la 10 iulie 1977. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 184-253; Protocolul II Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional semnat la 10 iulie 1977. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 253-263.

⁴ Hotărârea Guvernului nr. 442 din 17.07.2015 privind aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare și încetare a tratatelor internaționale // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 190-196.

respectivă mai rămâne încă în vigoare¹. În legătură cu aceasta, întrebarea este dacă implicarea Federației Ruse a transformat conflictul transnistrean într-un conflict armat internațional, declanșând astfel potențialul de aplicare a întregului corp de drept internațional umanitar. Este cu atât mai important ca un regim juridic, și în special un regim juridic expansiv, să fie efectiv aplicat în cazuri cum ar fi Transnistria, deoarece, așa cum acest teritoriu este un stat *de facto*, nu există obligații și posibilitatea de a aplica standardele și normele internaționale, lăsând populația din Transnistria lipsită de protecție juridică internațională².

Regimul de drept internațional umanitar oferă un anumit nivel de protecție pentru populație, prescriind crimele de război, cum ar fi violul, omorul și tortura, protejând bunurile civile, și oferind o opțiune pentru urmărirea penală a infractorilor prezumați³. Cu toate acestea, după cum am menționat mai sus, nivelul potențial de protecție depinde de clasificarea conflictului.

Deseori a fost susținut faptul că situația din Transnistria este folosită ca un instrument al politicii Federației Rusiei în „vecinătatea apropiată”⁴, însă examinarea detaliată a conflictului este necesară pentru a se stabili în ce măsură Federația Rusă a fost implicată în planificarea și dirijarea conducerii din Transnistria. Această problemă, precum și existența în continuare a stării *de facto* a Transnistriei, a fost abordată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) în cauza *Ilașcu și alții vs Moldova și Federația Rusă*⁵, unde Curtea a examinat problema în scopul de a determina dacă implicarea Rusiei în conflict a fost suficient pentru a aduce conflictul sub jurisdicția Rusiei. Această cauză examinată de CtEDO este principala sursă de informații cu privire la implicarea Federației Ruse în conflictul transnistrean. În hotărârea sa, Curtea a considerat că: „*Federația Rusă este responsabilă de actele ilegale comise de către separatiștii transnistreni, ținând cont de sprijinul politic și militar acordat pentru a ajuta instituirea regimului separatist și participarea a personalului militar rus la lupte. Acționând astfel, autoritățile ruse au contribuit atât militar, cât și politic la el crearea unui regim separatist în regiunea Transnistriei, care face parte din teritoriul Republicii Moldova*”. Curtea, de asemenea, a mai remarcat faptul că, chiar și după Acordul de încetare a focului în iulie 1992, Federația Rusă a continuat să sprijine militar, politic și economic regimul separatist Transnistrean, „*permițându-i astfel să supraviețuiască, întărindu-se și obținând o anumită cantitate de autonomie vis-à-vis de Moldova*”. În acest mod, CtEDO a stabilit o puternică legătură între Federația Rusă și autoritățile de la Tiraspol, vorbind de o „influență decisivă” și chiar despre o „autoritate eficace”.

Specificul aplicării normelor dreptului internațional în contextul conflictului teritorial din Abhazia și Osetia de Sud

În literatura de specialitate, majoritatea autorilor au considerat că teritoriile disputate din Europa de Est sunt produsul direct al politicii fostei Uniuni Sovietice de schimbare treptată a frontierelor statale pentru a dejuca eventualele tentative separatiste și a asigura unitatea URSS⁶.

Conform Legii URSS din 3 aprilie 1990 cu privire la procedura de soluționare a problemelor apărute în legătură cu ieșirea republicilor unionale din componența URSS⁷, *popoarele republicilor autonome și entităților autonome au avut dreptul să decidă în mod independent dacă să rămână în componența URSS, ridicând problema statutului lor juridic*. Entitățile statale separate din componența URSS puteau fi considerate noi state numai dacă erau luate în considerație interesele tuturor popoarelor din cadrul URSS și după respectarea procedurii care să asigure fiecărei națiuni dreptul la alegerea apartenenței statale. Fără ca dispozițiile Legii URSS din 3 aprilie 1990 să fie respectate, dezmembrarea Uniunii Sovietice a dus la

¹ Willmott, D. *Removing the distinction between international and non-international armed conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court*. In: *Melbourne Journal of International Law (Australia)*, 2004, nr. 5, p. 34.

² O'Reilly, K., Higgins, N. *The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective* // *Irish Studies in International Affairs (Ireland)*, 2008, vol. 19, p. 63.

³ Sassòli M. *International humanitarian law: rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare*. Northampton: Edward Elgar Pub., 2019, p. 118.

⁴ Voronovici A. Internationalist Separatism and the Political Use of „Historical Statehood” in the Unrecognized Republics of Transnistria and Donbass // *Problems of Post-Communism (USA)*, May 2019, p. 15.

⁵ Cauza *Ilașcu și alții vs. Moldova și Rusia*, App. No. 48787/99 (E.C.H.R., July 8, 2004), par. 59 // [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (accesat la 03.06.2023).

⁶ Riegl M., Doboš B. *Unrecognized states and secession in the 21st century*. Cham: Springer, 2017, p. 65.

⁷ Закон СССР от 3 апреля 1990 года № 1409-1 „О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР” // *Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР*, 1990, №15.

conflicte complexe în fostele republici sovietice, care nu au fost încă soluționate și continuă să provoace tensiuni între Federația Rusă și vecinii săi. Drept exemplu, sunt conflictele din Osetia de Sud și Abhazia care au degenerat în conflicte violente, purificare etnică și tensiuni grave în relațiile dintre Federația Rusă și Georgia.

Autoproclamarea independenței de către Osetiei de Sud și Abhaziei a declanșat dezbateri științifice cu privire la aplicabilitatea dreptului la autodeterminare, inclusiv dreptul la secesiune¹. Autodeterminarea și secesiunea constituie chestiuni fundamentale ale dreptului internațional public. În legătură cu aceasta, unii cercetători (C. Walter, A. Ungern-Sternberg etc.) au menționat că dreptul la autodeterminare și chiar la secesiune de care beneficiază popoarele și grupurile etnice, se află în conflict direct cu suveranitatea și integritatea teritorială a statelor². Alți cercetători au afirmat că dreptul statelor la integritatea teritorială ar putea să nu fie absolut și necalificat, deoarece „dezvoltarea dreptului internațional al drepturilor omului a limitat în multe privințe conceptul de suveranitate a statului”³. Această abordare introduce ideea de secesiune corectivă – un set de condiții care ar putea justifica secesiunea unui popor sau unui grup etnic din statul său părinte ca un „remediu de ultimă instanță”⁴.

Doctrina secesiunii ca „remediu de ultimă instanță” a fost invocată de multe state care au recunoscut Kosovo. În mod similar, Federația Rusă a preluat doctrina secesiunii ca remediu pentru a justifica recunoașterea independenței Osetiei de Sud și Abhaziei după încheierea conflictului armat cu Georgia din anul 2008⁵. Astfel, Osetia de Sud și Abhazia *de jure* rămân parte din Georgia, deși Georgia nu are controlul efectiv asupra acestor republici autoprocimate. O situație similară există în Republica Moldova, în legătură cu autoprocimata republică Transnistria.

Din perspectiva științelor politice, aceste conflicte sunt etichetate ca „conflicte înghețate” prin care se înțelege că deși ostilitățile militare au încetat, soluții pentru rezolvarea acestor conflicte nu au fost găsite⁶. Prin prisma dreptului internațional, „conflicte înghețate” indică pretențiile de suveranitate concurente asupra unui anumit teritoriu și o posibilă ciocnire a diferitelor norme de drept internațional, în care un grup invocă dreptul la autodeterminare, în timp ce statul mamă solicită respectarea integrității teritoriale a statelor⁷. Prin urmare, ca și în cazul Transnistriei, Osetia de Sud și Abhazia pretind că au nu doar dreptul la autodeterminare, ci și dreptul la secesiune, prin separare teritorială de Georgia⁸. Atât Osetia de Sud, cât și Abhazia își bazează pretențiile pe acuzații de discriminare și încălcări masive ale drepturilor omului comise de Georgia, temeiuri care constituie baza dreptului la secesiune ca „remediu de ultimă instanță”.

În prezent, majoritatea populației cvasi-statelor din Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud au statutul de cetățeni ruși și în conformitate cu prevederile Constituției Federației Ruse, cetățenii țării au dreptul la protecție în cazul încălcării drepturilor lor constituționale, inclusiv atunci când locuiesc pe teritoriul cvasi-statelor nerecunoscute.

Luând în considerare acest fapt, în doctrina din Federația Rusă⁹ s-a propus soluția ca conflictele emergente de cetățenie ale populației cu jurisdicție legală pe teritoriile Georgiei și Republicii Moldova să fie soluționate atât pe baza unor acorduri interstatale privind protecția drepturilor și a intereselor legitime ale cetățenilor, cât și pe baza unui model de act normativ, dezvoltat la nivelul structurilor ONU.

¹ Шепенко Р.А. Реализация принципа самоопределения народов и налоговое право: опыт Грузии // Российский журнал правовых исследований. 2017, № 2 (11), p.64.

² Walter C., Ungern-Sternberg A. *Self-determination and secession in international law*. Oxford: University Press, 2014, p. 293.

³ Volk Ch. *The Problem of Sovereignty in Globalized Times* // Law, Culture and the Humanities (USA), 2019, no.2, p.21.

⁴ Laurinavičiūtėn L., Biekša L. *The Relevance of Remedial Secession in the Post-Soviet „Frozen Conflicts”* // *International Comparative Jurisprudence* (Lithuania), 2015, Volumul 1, Issue 1, p. 67.

⁵ Laurinavičiūtėn L., Biekša L., op. cit., p.68.

⁶ Walter C., op. cit., p.295.

⁷ Distefano G. *Fundamentals of Public International Law*. A Sketch of the International Legal Order. Brill: Nijhoff, 2019, p. 35.

⁸ Walter C., op. cit., p. 296.

⁹ Литвиненко В.Т. *Политические процессы становления государственности Абхазии, Южной Осетии и Приднестровья в контексте обеспечения безопасности граждан России, проживающих в этих республиках. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук*, Москва, 2010, p. 17.

Punctul de referință în ceea ce privește desfășurarea conflictului din Georgia este Raportul misiunii internaționale independente de informare privind conflictul din Georgia din septembrie 2009¹, condusă de Heidi Tagliavini. Raportul a clarificat faptul că Guvernul georgian condus de Mihail Saakașvili a început războiul în data de 7 august 2008, când forțele georgiene au atacat și capturat orașului Tskhinvali din Osetia de Sud, dar a precizat că „un conflict violent era deja în toi în Osetia de Sud” și că ofensiva georgiană nu era „adecvată” ca răspuns la atacurile premergătoare războiului².

Până în prezent, statutul teritoriilor Osetia de Sud și Abhazia rămâne o chestiune în litigiu. Prin Propunerea de rezoluție depusă pe baza declarației Vicepreședintei Comisiei/Înaltă Reprezentantă a Uniunii Europene pentru afaceri externe și politica de securitate depusă în conformitate cu articolul 123 alineatul (2) din Regulamentul de procedură referitoare la teritoriile georgiene ocupate la zece ani de la invazia rusă (2018/2741(RSP))³, s-a menționat că Organizația Națiunilor Unite și majoritatea guvernelor lumii consideră aceste teritorii o parte din Georgia, în timp ce Rusia și alte patru state membre ale ONU recunosc republicile Osetia de Sud și Abhazia. Întrucât ambele republici depind foarte mult de Rusia din punct de vedere economic, politic și militar, o soluție durabilă la conflictele din această regiune se poate găsi numai dacă se garantează dreptul populației din Abhazia și Osetia de Sud de a-și determina viitorul și de a-și apăra identitatea națională.

În dreptul internațional, cadrul juridic de reglementare a relațiilor privind conflictul teritorial din Georgia se bazează pe Acordul de încetare a focului din 12 august 2008, mediat de UE și semnat de Georgia și de Federația Rusă, precum și Acordul de implementare din 8 septembrie 2008⁴. Alte acte internaționale în domeniu sunt: Rezoluția din 21 ianuarie 2016 referitoare la acordurile de asociere/zonile de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina⁵, Rezoluția din 13 decembrie 2017 referitoare la Raportul anual referitor la punerea în aplicare a politicii externe și de securitate comune⁶, Recomandarea din 15 noiembrie 2017 adresată Consiliului, Comisiei și SEAE privind Parteneriatul Estic, în perioada premergătoare reuniunii la nivel înalt din noiembrie 2017⁷.

În temeiul actelor sus-menționate, UE susține categoric suveranitatea și integritatea teritorială a Georgiei în interiorul granițelor sale recunoscute internațional, iar prin Propunerea de rezoluție depusă pe baza declarației Vicepreședintei Comisiei/Înaltă Reprezentantă a Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, UE a indicat ferm că la zece ani de la izbucnirea conflictului ruso-georgian și invazia Georgiei de către Rusia, Federația Rusă continuă ocupația ilegală și încearcă să anexeze *de facto* regiunile georgiene Abhazia și Tskhinvali/Osetia de Sud, încălcând dreptul internațional și sistemul internațional bazat pe norme. În plus, UE a indicat că la zece ani după războiul dintre Rusia și Georgia, Federația Rusă continuă să-și încalce obligațiile internaționale și refuză să pună în aplicare acordul de încetare a focului din 12 august 2008, mediat de UE.

De asemenea, urmează a se sublinia faptul că în anul 2017, Rusia și Georgia au constituit un comitet mixt condus de ministrul adjunct de externe al Rusiei și reprezentantul special al prim-ministrului Georgiei pentru relațiile cu Rusia, iar începând cu anul 2018, relațiile economice și contactele interpersonale cu Federația Rusă s-au intensificat, statul rus devenind cel de-al doilea partener comercial al Georgiei.

¹ Tagliavini H. *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia*, Report of the Council of the European Union, Brussels, Volumele I-III, September 2009, p. 11.

² Lott A. *The Tagliavini Report Revisited: Jus ad Bellum and the Legality of the Russian Intervention in Georgia* // Utrecht Journal of International and European Law (The Netherlands), 2012, nr. 28 (74), p. 6-7.

³ European Parliament resolution on Georgia's breakaway regions 10 years after the war with Russia, B8-0279/2018, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2018-0278_EN.html (accesat la 02.06.2023).

⁴ Phillips D. *Implementation review: six-point ceasefire agreement between Russia and Georgia*. Institute for the Study of Human Rights, Columbia University, August, 2011, p. 8-14.

⁵ Rezoluția din 21 ianuarie 2016 referitoare la acordurile de asociere/zonile de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina // Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 11 din 21.01.2016.

⁶ Rezoluția din 13 decembrie 2017 referitoare la Raportul anual referitor la punerea în aplicare a politicii externe și de securitate comune. Texte adoptate, P8_TA(2017)0493, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0493_RO.html (accessed at 02.06.2023).

⁷ Recomandarea din 15 noiembrie 2017 adresată Consiliului, Comisiei și SEAE privind Parteneriatul Estic, în perioada premergătoare reuniunii la nivel înalt din noiembrie 2017. Texte adoptate, P8_TA(2017)0440, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0440_RO.html?redirect (accesat la 02.06.2023).

Discuții

Investigațiile efectuate în cadrul prezentei lucrări au pus în lumină actualitatea și importanța temei de cercetare. Ajunși la finalul acestui studiu, considerăm că scopul urmărit a fost atins, iar obiectivele propuse au fost elucidate.

Pe parcursul lucrării am analizat numeroase surse doctrinare și acte internaționale fapt ce ne-a ajutat în conturarea cu claritate aspectele de drept internațional privind reglementarea conflictelor teritoriale, în special cazul Republicii Moldova și Georgiei. Astfel, au fost fundamentate științific și prezentate complet și obiectiv, situația generală în domeniul reglementării conflictelor teritoriale prin optica normelor de drept internațional public, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curenților existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea normelor dreptului internațional.

Concluzii

Intervenția părților terțe în soluționarea conflictelor din Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud este o acțiune pe cât de necesar, pe atât de complicată, deoarece, în funcție de interesele urmărite, terța parte poate să contribuie atât la soluționarea conflictului, cât și la agravarea acestuia. Cea mai gravă problemă rezidă în rolul distorsionat pe care partea terță îl poate avea la procesul de negocieri, deoarece ea poate urmări realizarea propriilor interese, încălcând grav normele dreptului internațional.

Privite în ansamblu, conflictele din Republica Moldova și Georgia demonstrează elocvent că procesul de gestionare a conflictelor internaționale doar aparent se desfășoară potrivit cadrului juridic unanim stabilit și recunoscut de comunitatea internațională. De facto, acest proces este dominat de statele mai puternice, care urmăresc satisfacerea propriilor interese. Acest fapt denotă și ineficiența structurilor internaționale de a aplica echidistant cadrul legal internațional față de marile puteri ale lumii, nefiind în stare să le influențeze și cu atât mai mult să le sancționeze.

Evoluțiile legate de procesul de reglementare transnistreană pun în evidență susținerea separatismului de către Federația Rusă care are, de fapt, un statut triplu: de stat care a încurajat izbucnirea separatismului și care controlează regiunea transnistreană aspect militar, economic, financiar etc.; de mediator în procesul de negocieri și de garant al acordurilor atinse; de parte interesată direct în menținerea conflictului. Punctul central care împiedică soluționarea conflictelor din Republica Moldova și Georgia este că Federația Rusă a fost recunoscută ca parte-terță la aceste conflicte.

Prin urmare, cauza insuccesului soluționării conflictelor teritoriale nu rezidă în imposibilitatea părților (Republicii Moldova și Transnistria) de a conveni asupra unor soluții reciproc avantajoase, dar în implicarea Rusiei ca „terță parte” și a eforturilor ei de a-și realiza interesele proprii în regiune. Aceste momente dovedesc persuasiv că conflictul transnistrean este un conflict internaționalizat, în care deciziile sunt luate de Federația Rusă în numele Transnistriei.

Potențialele soluții pentru rezolvarea conflictului transnistrean pot consta în fie în înlăturarea Federației Ruse din procesul de negocieri și din misiunea de pacificare, fie acceptarea modelului de soluționare a conflictului propus de către Federația Rusă, care din câte se știe, contravine sub toate aspectele intereselor Republicii Moldova ca stat suveran și independent.

Bibliografie:

1. Carta Națiunilor Unite, adoptată la 26 iunie 1945, în San Francisco. Disponibilă la: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/> (accesat la 04.06.2023).
2. Mansell W., Openshaw K. International Law: A Critical Introduction, Ediția a-2-a. Oxford: Hart, 2019, p. 54. ISBN: 1509926712.
3. Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (CEE), adoptat la Roma (Italia) 25 martie 1957. Disponibil la: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome> (accesat la 02.06.2023).
4. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, nr.1969 din 23.05.1969 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte, 1998, nr. 4.
5. Shaw-Malcolm N. The International Law of Territory. Oxford: University Press, 2018, p. 89.
6. Björngvinsson D. The intersection of international law and domestic law: a theoretical and practical analysis. Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd, 2015, p. 92.
7. Constituția Georgiei, aprobată de Parlamentul Georgiei la 24 august 1995. Disponibil la: <https://constcourt.ge/en/court/legislation/constitution-text> (accesat la 02.06.2023).

8. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002 // Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 467-479 din 23.12.2018.
9. Legea Georgiei nr. 1361 din 29.04.1998 cu privire la dreptul internațional privat (în vigoare din 01.10.1998) // Парламентские ведомости Грузии № 19-20 din 29.04.1998.
10. Czaplinski W., Kleczkowska A. *Unrecognised Subjects in International Law*. Warsaw: Scholar Publishing House Ltd., 2019, p. 102. ISBN: 978-83-7383-964-9
11. Luban D., O’Sullivan J., Stewart D. *International and Transnational Criminal Law*, Ediția a-3-a. London: Wolters Kluwers, 2018, p. 39.
12. Prosecutor vs Tadić, Appeal Chamber Decision, (Case No. IT-94–1-A), 14 December 1995, Tadić Jurisdiction Decision // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40277f504.html> (accesat la 05.06.2023).
13. Convenția I pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 9-34;
14. Convenția II pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragațiilor din forțele armate maritime semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 34-55;
15. Convenția III cu privire la tratamentul prizonierilor de război semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 55-123;
16. Convenția IV cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război semnată la 12 august 1949 la Geneva. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 123-184.
17. Protocolul I Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale semnat la 10 iulie 1977. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999. p. 184-253; Protocolul II Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional semnat la 10 iulie 1977. În: *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Chișinău: Garuda-art, 1999, p. 253-263.
18. Hotărârea Guvernului nr. 442 din 17.07.2015 privind aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare și încetare a tratatelor internaționale // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 190-196.
19. Willmott, D. Removing the distinction between international and non-international armed conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court. In: *Melbourne Journal of International Law (Australia)*, 2004, nr. 5, p. 34.
20. O’Reilly, K., Higgins, N. The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective // *Irish Studies in International Affairs (Ireland)*, 2008, vol. 19, p. 63.
21. Sassòli M. *International humanitarian law: rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare*. Northampton: Edward Elgar Pub., 2019, p. 118.
22. Voronovici A. Internationalist Separatism and the Political Use of „Historical Statehood” in the Unrecognized Republics of Transnistria and Donbass // *Problems of Post-Communism (USA)*, May 2019, p. 15.
23. Cauza Ilașcu și alții vs. Moldova și Rusia, App. No. 48787/99 (E.C.H.R., July 8, 2004), par. 59 // [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (accesat la 03.06.2023).
24. Riegl M., Doboš B. *Unrecognized states and secession in the 21st century*. Cham: Springer, 2017, p. 65.
25. Закон СССР от 3 апреля 1990 года № 1409-1 „О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР” // *Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СС Шепенко Р.А. Реализация принципа самоопределения народов и налоговое право: опыт Грузии // Российский журнал правовых исследований*. 2017, № 2 (11), p.64.
26. Walter C., Ungern-Sternberg A. *Self-determination and secession in international law*. Oxford: University Press, 2014, p. 293.
27. Volk Ch. The Problem of Sovereignty in Globalized Times // *Law, Culture and the Humanities (USA)*, 2019, no.2, p.21.

28. Laurinavičiūtė L., Biekša L. The Relevance of Remedial Secession in the Post-Soviet „Frozen Conflicts” // *International Comparative Jurisprudence (Lithuania)*, 2015, Volumul 1, Issue 1, p. 67.
29. Distefano G. *Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order*. Brill: Nijhoff, 2019, p. 35.
30. Литвиненко В.Т. Политические процессы становления государственности Абхазии, Южной Осетии и Приднестровья в контексте обеспечения безопасности граждан России, проживающих в этих республиках. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук, Москва, 2010, p. 17.
31. Tagliavini H. *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia*, Report of the Council of the European Union, Brussels, Volumele I-III, September 2009, p. 11.
32. Lott A. The Tagliavini Report Revisited: Jus ad Bellum and the Legality of the Russian Intervention in Georgia // *Utrecht Journal of International and European Law (The Netherlands)*, 2012, nr. 28 (74), p. 6-7.
33. European Parliament resolution on Georgia’s breakaway regions 10 years after the war with Russia, B8 0279/2018, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2018-0278_EN.html (accesat la 02.06.2023).
34. Phillips D. Implementation review: six-point ceasefire agreement between Russia and Georgia. Institute for the Study of Human Rights, Columbia University, August, 2011, p. 8-14.
35. Rezoluția din 21 ianuarie 2016 referitoare la acordurile de asociere/zonile de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina // *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 11 din 21.01.2016*.
36. Rezoluția din 13 decembrie 2017 referitoare la Raportul anual referitor la punerea în aplicare a politicii externe și de securitate comune. Texte adoptate, P8_TA(2017)0493, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0493_RO.html (accesat la 02.06.2023).
37. Recomandarea din 15 noiembrie 2017 adresată Consiliului, Comisiei și SEAE privind Parteneriatul Estic, în perioada premergătoare reuniunii la nivel înalt din noiembrie 2017. Texte adoptate, P8_TA(2017)0440, http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0440_RO.html?redirect (accesat la 02.06.2023).

CULTUL RĂZBOIULUI ȘI POLITICA EXTERNĂ AGRESIVĂ - COMPONENTA ESENȚIALĂ A IDEOLOGIEI PUTINISTE

WAR CULT AND AGGRESSIVE FOREIGN POLICY - THE ESSENTIAL COMPONENT OF PUTINIST IDEOLOGY

Vasile ANDRIEȘ, dr., lect. univ.
Catedra Științe Politice și Administrative
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: andriesvasile@yahoo.fr
ORCID ID: 0000-0002-8312-8741

Rezumat: În cadrul prezentului articol ne-am propus să urmărim evoluția formulării bazei ideologice în Federația Rusă, ca urmare a accederea la conducerea statului a lui Vladimir Putin. Astfel, identificăm câteva etape: 2000-2003; 2003-2012; 2014-2021; 2022-prezent. Cu fiecare etapă, discursul politic devenea tot mai radical, iar regimul tot mai dictatorial. Menționăm că una dintre componentele esențiale ale ideologiei putiniste este agresivitatea în relațiile externe și promovarea cultului puterii și al războiului. Totuși, această falsă ideologie este una a trecutului, fără a oferi cetățenilor speranța în viitor.

Cuvinte-cheie: ideologie, putinism, șovinism, trecut istoric, patriotism.

Summary: In this article, we aim to follow the evolution of the formulation of the ideological base in the Russian Federation, as a result of Vladimir Putin's accession to the leadership of the state. Thus, we identify several stages: 2000-2003; 2003-2012; 2014-2021; 2022-present. With each stage, the political discourse became more radical and the regime more dictatorial. We note that one of the essential components of the Putinist ideology is aggressiveness in foreign relations and the promotion of the cult of power and war. However, this false ideology is one of the past, without giving citizens hope for the future.

Keywords: ideology, putinism, chauvinism, historical past, patriotism.

Introducere

Majoritatea regimurilor dictatoriale, în special cele totalitare au promovat și promovează o politică externă agresivă și, în măsura posibilităților expansionistă, de cucerire a unor noi teritorii. Este vorba de Germania nazistă, Italia fascistă, Japonia militaristă, URSS, Coreea de Nord, dar și Federația Rusă. Analizând o gamă variată de abordări transversale referitor la un astfel de comportament, am constatat următoarele cauze sau motivări:

1. Problemele psihologice ale personalității dictatoriale (deseori necarismatice și complexate), care impunându-se publicului intern, pretinde să se manifeste și la nivel internațional, în vederea obținerii recunoașterii, legitimității sau chiar supunerii.
2. Necesitatea legitimării interne a regimului dictatorial prin crearea imaginii dușmanului extern, care amenință STATUL și suveranitatea sa.
3. Inițierea operațiunilor militare și mobilizarea societății spre cuceriri și succese. Această motivare poate reieși din următoarele considerente:
 - Intenția de a obține resursele economice ale statului agresat;
 - Regimul s-a epuizat social-economic în plan intern și prin succesele externe motivează populația;
 - Regimul consideră că prin intermediul acestei politici poate șantaja comunitatea internațională în vederea recunoașterii sau aprecierii.

Totodată, această politică poate conduce și la efecte negative asupra regimului prin: izolarea politică și economică, izolarea informațională, circulația cetățenilor, etc.

În anii 1950, politologul Carl Joachim Friedrich și asistentul său Zbigniew Brzezinski au identificat drept „totalitar” un regim în care existau elementele: o ideologie oficială, un singur partid de „masă”, monopolul mass-media, cel al forțelor armate și o economie planificată. Au urmat mai multe studii, realizate de R. Aron, K. Jaspers, H. Arendt, et. alt. Ideea de bază a constat în faptul că totalitarismul a fost produsul anilor '20-40 ai secolului XX, fiind provocat de mai mulți factori, pe care nu-i considerăm oportunitate de comentat, dar care au relevanță și pentru prezent.

Știința politică europeană a însușit un câmp de investigare nou, generat de regimurile autoritare din anii '60-70: Spania, Portugalia, Grecia, Cili, etc. Deși, mai persistau reflecții asupra totalitarismului în

condițiile existenței Uniunii Sovietice, deja la începutul anilor '90 s-a impus subiectul democratizării și cel al tranziției democratice, F. Fukuyama declarând sfârșitul istoriei, în sensul eliminării confruntării dintre cele două blocuri antagoniste.

Evident că lucrurile au evoluat după ascensiunea la conducerea Federației Ruse a lui Vladimir Putin, care treptat a început a consolida/monopoliza puterea atât pe verticală, cât și pe orizontală, transformând sistemul politic în unul centralizat. Deja în anii 2004, mai mulți analiști semnalau prezența unui regim autocrat. Locul central în consolidarea puterii îi revine factorului ideologic. Mai mult decât atât, *ideologia războiului* este componenta esențială a regimului putinist.

Metodologia cercetării este reprezentată de propriile observații și reflecții; examinarea aprecierilor unor analiști, filosofi și publiciști ruși, dar și străini; examinarea declarațiilor președintelui Federației Ruse, dar și a altor oficiali; examinarea publicațiilor mediatiche. Comportamentul liderului de la Kremlin a fost analizat prin intermediul metodei psihologice și celei behavioriste, principiile ideologice – ale metodei structuraliste.

Rezultatele cercetării

Vladimir Putin s-a familiarizat încă în anii '90 cu operele filosofilor ruși Ivan Ilyin și Vasiliy Kliucevskii, exponenți ai slavofilismului, operând cu astfel de teze, precum: Moscova – a treia Romă; spiritualitatea și moralitatea poporului rus; civilizația occidentală este perfidă și degradează; poporul rus – salvatorul civilizației umane, etc. [1, p. 341].

La finele anilor '90, Putin încă nu pretindea la formularea oficială a „valorilor și principiilor” sale politice, fiind preocupat de aspectele economice și cele de securitate. Anume „statul puternic” și securitatea acestuia devin temele centrale ale discursului său politic, menționând faptul că președintelui i-a revenit sarcina grea de salvare a Rusiei de fărâmițare și dezastru și aducerea ei în era stabilității și prosperității. Totuși, în acea perioadă încă mai persista retorica de genul „caracterul european al Rusiei”, „Rusia trebuie să devină un stat normal”, „intrarea în lumea civilizată”.

Potrivit lui Anatol Țăranu, doctrina Putin a început a se umple de conținut chiar în debutul primului mandat prezidențial, în condițiile când exista o cerere acută de justificare a politicilor Moscovei în raport cu Cecenia rebelă. Succesorul lui Elțin a renunțat atunci la orice metode civilizate de aplanare a conflictului secesionist, recurgând fără tăgadă la practicile genocidale militare de „îmblânzire” a cecenilor răsculați, practicate în secolul al XIX-lea încă de generalul țarist Ermolov în zona Caucazului cucerit de ruși. Fraza lui Putin devenită generică - „будем мочить их и в сортире” (din argoul penal, aprox. „a ucide pe cineva în closet”) - s-a materializat într-o cruzime fără limite a militarilor ruși și distrugerea până la temelie a capitalei Grozni, cu multiple victime printre civili [2].

Eroizarea imaginii noului președinte în stadiul inițial s-a bazat în principal pe lupta împotriva amenințării teroriste și a amenințării la adresa integrității teritoriale a țării. Astfel, imaginea unui lider puternic a întruchipat „ideea națională” - „Rusia mare și puternică”.

Z. Miloshevich susține că transformările au intervenit în 2003, după stabilizarea economiei (ca urmare a creșterii prețurilor mondiale la resursele energetice), lichidării opoziției (oligarhilor care l-au adus la putere) și centralizării administrative (deși acest proces va fi unul continuu). Începând cu anul 2004, mass-media occidentală lansează o serie de publicații, în care este abordat subiectul formulării unei noi ideologii de stat, celei putiniste, în calitate de regim dictatorial, care încalcă drepturile și libertățile fundamentale [5]. Menționăm că art. 13 al Constituției Federației Ruse interzice existența oricărei ideologii oficiale (chiar dacă în prezent se aud voci ale deputaților servili de a modifica acest articol).

Schimbările care au avut loc în sistemul politic în anii 2000–2008, precum centralizarea controlului instituțional, alinierea verticală a puterii și schimbarea principiilor electorale necesitau o legitimare ideologică, astfel se operează cu două concepte „dictatura legii” și „verticala puterii”, ultimul fiind motivat prin ineficacitatea și corupția puterilor regionale și necesitatea consolidării administrative.

Anul 2003 este și anul lansării partidului „Yedínaya Rossiya (Rusia Unită)”, constituit în jurul figurii președintelui, chiar dacă acesta declara menținerea nepartizanatului politic. Formațiunea a devenit un fel de bază materială pentru implementarea și funcționarea construcției ideologice, o resursă de mobilizare a maselor largi de populație. Totodată, noul sistemul ideologic nu poseda doctrinalitate și rigiditate. Tezele ideologice ale „partidului majoritar” se transformă în funcție de procesele politice externe și interne. În mod tradițional, constructul ideologic include imagini cu „noi și alții”.

Dacă la începutul anilor '90 reperele ideologice ale Statului Rus, erau formulate în opoziție cu „trecutul comunist” sau „epoca totalitară”, ideologia anilor 2000 i-a identificat în calitate de inamici pe „liberalii”, „forțele pro-occidentale” și Occidentul propriu-zis. În același timp începe elogierea „trecutul eroic” [8, p.81-82].

Astfel, în cadrul partidului V. Surkov, șef adjunct al Administrației Prezidențiale a Federației Ruse, a inițiat o discuție asupra priorităților naționale, lansând în 2006 conceptul de „democrație suverană”. În 2007 a publicat lucrarea „Principalele tendințe și perspective pentru dezvoltarea Rusiei moderne”, afirmând că „democrația în Rusia este serioasă și pentru o lungă perioadă de timp” și că „în mod paradoxal, o societate democratică... este mult mai ideologizată decât una totalitară, unde frica înlocuiește ideea”. Într-o expunere amplă și detaliată a tot ceea ce este legat de democrația suverană, Surkov avertizează că adevărata amenințare la adresa suveranității ruse sunt „riscurile camuflate”, prin „degradarea valorilor, ineficiența statului și provocarea conflictelor interne”, pericol care nu a fost eliminat.

Vladimir Putin, fără a utiliza conceptul, a declarat că Rusia, în calitate de „țară suverană” are dreptul exclusiv „de a-și determina în mod independent termenii și condițiile implementării principiilor libertății și democrației”. Putin a declarat în 2007 că nu există astăzi prea multe țări în lume care au plăcerea și fericirea să declare că sunt suverane. Acestea sunt China, India, Rusia și alte câteva țări. Toate celelalte sunt într-o anumită și foarte semnificativă dependență fie unul față de celălalt, fie față de liderii blocului [6, p.26-29].

Radicalizarea discursului ideologic se produce după acțiunile de protest din piața Boltnyi din anii 2011-2012. Astfel, s-a renunțat la elementele modernizatoare ale ideologiei oficiale, iar în locul lor au venit „valorile tradiționale” menite să asigure „stabilitatea”, care au servit ca desemnare a aceleiași inamovibilități a puterii. Aceste „valori tradiționale” erau cultul Victoriei, care s-a transformat într-o religie oficială, și homofobia agresivă, complet străină culturii ruse și promovată de lumea occidentală.

Evoluția negativă a continuat după 2014. „Cucerirea Crimeii”, sancțiunile și contra-sancțiunile au modelat în cele din urmă modelul ideologic, în care populația țării a fost împărțită într-o „majoritate covârșitoare” și o „minoritate” de suprimat, iar fosta „clasă creativă” a fost redenumită „ parmezan” și „jamon”, adică potențiali trădători. Acest nou model era unul fundamental-izolaționist și bazat pe idei vagi despre „calea specială” a Rusiei, împărtășită de majoritatea populației. Ideea unei „căi speciale” a înlocuit dorința de a deveni o țară „normală” și a fost în mod distinct de natură anti-occidentală. De aceea, probabil, mulți observatori de astăzi subliniază caracterul izolaționist al construcției ideologice care s-a conturat după izbucnirea războiului, legând-o de moștenirea ideologică a slavofililor [3].

Declanșarea războiului împotriva Ucrainei a necesitat o articulare mai clară a ideologiei. Canonizarea a fost necesară și pentru că regimul militant, anti-liberal, anti-occidental, izolaționist, paternalist, brutal autoritar al lui Putin a intrat în faza de maturitate între 2020 și 2022. Ideea unei astfel de sistematizare și codificare a ideologiei a dus ideea introducerii în universități a unei „discipline ideologice”.

Cursul urmează să fie compus din patru secțiuni: istorie (politica istorică sub forma impunerii unei versiuni oficiale mitologizate a istoriei - și acesta este unul dintre instrumentele de control al conștiinței rușilor); coduri culturale (denumirea în sine sugerează că vorbim despre transferul din generație în generație a valorilor tradiționale „spirituale și morale”, care, conform instrucțiunilor președintelui, trebuie să fie unificate prin eforturile guvernului și ale autorităților regionale); Rusia în lume (justificarea izolaționismului, antioccidentalismului, superiorității naționale); o imagine a viitorului (nu există o stabilire de obiective în țară și este nevoie de o convenție despre ceea ce, pe lângă înfrângerea Ucrainei și distrugerea coloanei a cincea, statul urmează ce să facă și încotro va merge) [4].

Încă până la invadarea Ucrainei (anii 2020), în ideologia rusească se observă prezența rasismului anti-ucrainean (anti-asiatic exista mereu și se manifesta nu doar la adresa migranților din țările Asiei centrale, dar și a asiaticilor din Federația Rusă). Dacă inițial discursul rasist anti-ucrainean era susținut de propagandiști, deja în preajma războiului a fost preluat chiar de Putin. Acesta publică în 2021 articolul „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor”. Mai târziu, are loc radicalizarea discursului, principalele teze fiind:

- rușii și ucrainenii reprezintă un singur popor;
- Ucraina nu a fost stat independent, dar creată de Lenin;
- teritoriile estice ale Ucrainei sunt declarate Malorossiya (Rusia Mică);
- nu există limba ucraineană, etc.

În 2022, Rada supremă a Ucrainei a declarat regimul rus unul totalitar și rasist, motivând prin:

- încălcări sistematice ale drepturilor omului și libertăților fundamentale;

- cultul forței și militarismului;
- cultul persoanei aflate în vârful verticalei puterii și sacralizarea instituțiilor statului;
- valorificarea Rusiei și a rușilor prin oprimare violentă și/sau negare a existenței altor popoare;
- utilizarea practicii de răspândire a limbii și culturii ruse, a Bisericii Ortodoxe Ruse, a mass-media, a instituțiilor politice și publice și a propagandei ideilor „lumii ruse” între alte popoare în vederea implementării unei politici de stat expansioniste;
- încălcarea sistematică a principiilor și normelor de drept internațional universal recunoscute, inclusiv respectarea suveranității altor state, a integrității lor teritoriale și a frontierelor recunoscute internațional, precum și nerespectarea principiului neutilizării forței sau a amenințării cu forța;
- crearea, finanțarea și sprijinirea armată a grupurilor armate ilegale și a mișcărilor separatiste pe teritoriul altor state suverane, crearea și sprijinirea organizațiilor teroriste;
- utilizarea metodelor de război interzise și comiterea sistematică de crime de război și crime împotriva umanității;
- organizarea și executarea sistematică a crimelor în masă, execuției, torturii, deportării, crearea de condiții artificiale de foamete, alte tipuri de teroare fizică în masă, genocid, persecuție pe motive etnice, naționale, religioase, politice sau de altă natură;
- recurgerea regulată la șantaj economic și energetic împotriva altor state;
- amenințări regulate de a folosi arme nucleare împotriva altor state și de a crea dezastre provocate de om [7].

Concluzii

Brian D. Taylor în lucrarea *The Code of Putinism* menționează că putinismul nu poate fi plasat în același spectru cu alte „isme”, precum marxismul sau leninismul, deoarece nu reprezintă o ideologie în adevăratul înțeles al cuvântului. A. Kolesnikov afirmă că putinismul ca și ideologie încă nu s-a fundamentat, deși războiul a accelerat procesul. Totuși, este încă la nivelul tezelor, ideilor, conceptelor.

În ciuda tuturor încercărilor de a-i conferi procesului ideologic un caracter ordonat și sistematizat, ideologia în sine este lipsită de una dintre componentele principale - obiectivele de dezvoltare și imaginea viitorului. O victorie abstractă asupra „diavolului” și altor călăreți ai apocalipsei, cu un arhaic strigăt „goyda” nu pot umple golul în care rămâne statul rus [4].

Ideologia lui Putin este ideologia trecutului și nu a viitorului. Prezentarea trecutului întunecat ca viitorul strălucit nu este suficientă pentru a oferi națiunii ceva plăcut ca compensație pentru suferințele trăite în timpul luptei cu „diavolul” sub forma unui „naționalist ucrainean” și a armelor NATO. Iar inventarea unei simple idei naționale, așa cum încearcă să facă politologii de la Kremlin, este imposibilă.

Referințe bibliografice:

1. Ackerman G., Courtois S. Cartea neagră a lui Putin. București, Humanitas, 2022.
2. Țăranu A. Războiul ca ideologema de stat a Rusiei lui Putin, https://www.ipn.md/ro/razboiul-ca-ideologema-de-stat-a-rusiei-lui-putin-7978_1094514.html#ixzz84VKT4JXM
3. Зорин А. Крестовый поход и колесо обозрения. Как менялась идеология путинского режима на протяжении двадцати лет. <https://re-russia.net/expertise/022/>
4. Колесников А. Научный путинизм. Как в России оформляется официальная идеология, <https://carnegieendowment.org/politika/88295>
5. Милошевич З. „Путинизм” - современная идеология Российской Федерации, <https://cyberleninka.ru/article/n/putinizm-sovremennaya-ideologiyarossiyskojfederatsii/viewer>
6. Пляйс Я. «Суверенная демократия» – новый концепт партии власти. În: Власть Nr. 4, 2008.
7. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України "Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20/print>
8. Скочилова В.Г. Идеология в политическом процессе современной России. În: Вестник Томского Государственного Университета № 3, 2010.

CONTRIBUTIONS OF THE UNITED STATES TO STRENGTHENING THE SECURITY AND ECONOMIC STABILITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Vasile ANDRIEȘ, cercet. șt.

Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”

E-mail: andriesvasile@yahoo.fr

ORCID ID: 0000-0002-8312-8741

Kimberly OSBERN

Fulbright Researcher 2021-2023

Moldova State University

E-mail: kimberlyosbern64@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5934-9264

Abstract: *The United States of America has been a steadfast partner in supporting regional development in Moldova since 1992 [16, p.1]. Through federally-funded development agencies, as well as the partnership between Moldova and the state of North Carolina, the United States has contributed to development in infrastructure, democracy building, and financial self-sustainability. This development has increased Moldova’s capabilities to support and protect its citizens, and increased their quality of life. In this article, I endeavor to investigate the ways in which the United States federal (and North Carolina state) government has assisted development efforts in Moldova, and analyze the importance of these development efforts for the future of Moldova and future US-Moldova relations.*

Keywords: *United States, regional development, Moldova, North Carolina, USAID.*

Introducere

Since the United States began diplomatic relations with Moldova in 1992, it has been one of Moldova’s most important partners, both in terms of financial support given and impact of programs. The US has provided more than \$1.7 billion of financial assistance to Moldova, including 640 million from the United States Agency for International Development (USAID) alone [21, p.1]. Though many of the projects funded by the United States federal government have been carried out in conjunction with other development organizations including United Kingdom Agency for International Development (UKAID), Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), and the United Nations Development Programme, U.S. federal assistance agencies often provide the majority portion of the funding. The United States has provided significant development funding to Moldova through federal assistance agencies, including USAID, the Millenium Challenge Corporation (MCC), the Defense Security Cooperation Agency (DSCA), and several bureaus within the U.S. Department of State.

In addition to federal assistance agencies, the state of North Carolina has also provided assistance to Moldova through the North Carolina - Moldova partnership. Though it began as a partnership between the North Carolina National Guard and the Moldovan military, the NC-Moldova partnership has since expanded to include state-wide and regional non-governmental organizations, including the Greensboro Jewish Federation, the Wake Forest University Baptist Medical Center, the Guilford Rotary Club Charity Foundation, the University of North Carolina, and many more [14, p. 1]. The partnership began in 1999 as part of the State Partnership Program, a bilateral cooperation program wherein U.S. states partner with a Warsaw Pact or former Soviet country [3, p. 1]. It has since developed into a framework for collaboration between North Carolinian organizations and Moldovan civil society, in addition to the bilateral collaboration between governments. The NC-Moldova partnership has cultivated over 60 cultural, economic, educational, medical and philanthropic projects in Moldova since 1999 [6, p1]. The state government itself has been the biggest donor, and encourages organizations in North Carolina to further develop the partnership.

United States support for regional development in Moldova can be grouped into two main sectors: infrastructure and financial self-sustainability. Infrastructure can be defined as “the basic physical and organizational facilities needed for the operation of a society,” [7, p.1]. Physical infrastructure includes things like roads, energy systems, water and sewage systems, and physical buildings. Soft infrastructure includes healthcare systems, educational systems, and systems of governance. For the purposes of this

article, we will focus on the development of roads, healthcare, emergency services, and anti-corruption efforts within governmental institutions.

The United States' goal in supporting Moldova has been to help Moldova reach a level of development and self-sustainability to where it no longer relies on financial assistance from other countries by developing capabilities in Moldova. The more self-sufficient Moldova is, the less susceptible it is to outside influence or coercion. Since March 3rd, 2022 when Moldova officially applied for EU membership, funding regional development projects has the added benefit of preparing Moldova for accession to the European Union [19, p.1]. By supporting development efforts in Moldova, the U.S. is promoting democratic values and building capacities in Moldova, all with the purpose of creating a more independent Moldova and increasing the quality of life for Moldovans.

Research methods

In this article, I used induction, deduction, analysis and synthesis. This research article discusses the role of the United States federal government, and the government of the state of North Carolina, in promoting regional development in Moldova. This article examines the role of various U.S. federal foreign assistance agencies and their field of development to reach the conclusion that the United States has been and will continue to be an important partner in promoting development in Moldova in the fields of infrastructure, democracy promotion, and financial self-sustainability.

Results

In 2008, the roads in Moldova were internationally recognized as some of the worst in the world [9, p. 1]. The state of the roads made it difficult both for private citizens to get around the country, but also made transportation of products throughout Moldova difficult. Poorly developed roads also posed a problem for emergency services, such as medical services or police to quickly arrive at a location. To solve these problems, development agencies focused on improving the quality of roads in Moldova, first in terms of reducing potholes and transforming more regional dirt roads into paved roads, and recently by expanding roads from one lane roads to multi-lane highways. The Moldova Compact Road Rehabilitation Project is a great example of this. Funded by the Millenium Challenge Corporation and carried out by USAID, the project rebuilt 96 km of the M2 highway [12, p. 1]. The project also created side roads for farm equipment to allow farmers to bypass the main highway and improved road safety standards in Moldova [12, p. 1]

Road safety standards save lives, as do the emergency services that are called when accidents occur. In its commitment to promoting safety in Moldova, the U.S. contributed to the construction and modernization of police and fire stations across Moldova. The Defense Security Cooperation Agency has funded the construction of 12 fire stations in Moldova each at a cost of around \$450,000 [15, p. 1]. The goal of building these fire stations is to increase the capacity of local government to respond to emergencies in towns and villages, protecting citizens' safety and their private property. The DSCA has also funded three police stations, each costing around \$140,000 [18, p. 1]. These were built to improve police accountability to the public, and allow for greater accessibility for community services, including legal assistance [17, p. 1]. Building emergency service stations has and will continue to increase the Moldovan government's capacity to support and protect its citizens.

Another important facet of a government's capacity to support and protect its citizens is through healthcare. The US has been supporting Moldova's steps to improve the quality and availability of healthcare. In collaboration with the United Nations Population Fund (UNFPA), the U.S. Defense Security Cooperation Agency funded the modernization of 22 delivery rooms in 7 maternity wards and 2 specialized hospitals in 2022 and 2023. [20, p. 1]. The UNFPA and DSCA together provided modern equipment, medication, and technical assistance to hospitals in Chisinau, Edinet, Ungheni, Ceadir-Linga, Balti and Cahul, helping them to provide quality healthcare to local populations [22, p. 1].

During the Covid-19 pandemic, the U.S. Department of State donated 458,010 vaccines, valued at over \$1.6 million, to Moldova, free of charge [8, p. 1]. In addition to providing vaccines to help safeguard Moldovans against the threat of Covid, the Department of State donated over \$600,000 worth of medical devices to Moldovan hospitals to help them treat patients who were suffering from Covid19. Among the supplies donated were 13 ventilators, which were vital in treating patients suffering from advanced respiratory symptoms of Covid-19. This increased Moldovan hospitals' capacity to respond to the Covid-19 pandemic and keep Moldovans safe from health threats. In total, the United States contributed more than \$5.6 million in Covid-19 assistance to Moldova [16, p.1].

It has not just been federally-funded organizations that have increased Moldova’s healthcare capacity. The state of North Carolina has also provided significant support to Moldova in the field of healthcare, particularly in dental care [5, p. 1]. From 1999 until 2014, the North Carolina National Guard collaborated with dental professionals from North Carolina to provide dental care to rural communities in Moldova and training to Moldovan dental professionals [5, p. 1]. The North Carolina National Guard has supported Moldova in many ways, ranging from medical care to military training. One such example is the Joint Combined Exchange Training program, or JCET, which provides experiential education in areas such as counterterrorism and counternarcotics. Moldova has been a part of this training nearly yearly since the early 2000s [11, p. 1].

The U.S. has not just been supporting healthcare as part of development of soft infrastructure in Moldova - it has also been increasing the institutional capabilities of the government through Moldovan-led anti-corruption efforts. One of the most impressive U.S.- funded efforts to combat corruption began under the Millenium Challenge Corporation (MCC)’s Moldova Threshold Program, which took place from 2006 to 2010. The Millenium Challenge Corporation, founded in 2004, is a U.S. foreign assistance agency that supports countries with the greatest need and focuses on providing developmental support to countries that need more deep development assistance than normally provided by USAID [4, p. 1]. The MCC funded two main programs in Moldova: the Moldova Threshold Program, and the Moldova Compact [1, p. 1]. As establishing a compact, a 5-year grant agreement designed to reduce poverty and stimulate economic growth, requires a country to meet certain standards of anti-corruption, the MCC first introduced the Moldova Threshold Program to help Moldova reach the necessary standards to be eligible for a compact grant.

Through the MCC Moldova Threshold Program, Moldova reformed its judicial system to include a secure case management system and allow for court records to be available to the public, created „enforceable codes of conduct” for judges and attorneys, and created a system through which to report corrupt civil servants [23, p. 1]. The Moldova Threshold Program also provided training to NGOs tasked with monitoring government anti-corruption efforts, and made it easier to report and evaluate corruption with the Moldovan fiscal service, police force, and border police. Since 2010, the United States has continued to partner with Moldovan institutions to combat corruption, including collaborating with the National Anti-Corruption Center and the Anti-Corruption Prosecutor’s Office to provide training and guidance on Moldova’s continued anti-corruption efforts [23, p. 1]. Furthermore, from 2019-2022, the Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs supported the development of legal training reforms for prosecutors and judges at the Moldovan National Institute of Justice, and funded the renovation of training facilities there [2, p. 1].

While infrastructure is incredibly important to the wellbeing of Moldovans, an equally important aspect of development is the promotion of financial self-sustainability, which in Moldova is achievable through agriculture. Having been an agricultural powerhouse during the Soviet Union, Moldova lost much of the knowledge and infrastructure of mass agricultural production, as well as financial capabilities to sustain it, when it gained independence in 1992. As such, Moldova has great capacity for growth in the agricultural sector, a factor which many regional development agencies hope Moldova will capitalize on. In fact, since the early 2000s, many development programs have focused on increasing the mass production capacity in the agricultural sector in Moldova, as well as developing export infrastructure for the country to be able to profit from this increased agricultural production.

One great example of development in the Moldovan agricultural sector is the Transition to High Value Agriculture (THVA) Project, part of the 5-year Moldova Compact grant funded by the Millenium Challenge Corporation. The THVA Project provided more than \$129 million to Moldova to increase local high-value-added agricultural production capacity. It focused on providing expertise and modern agricultural technology (including irrigation technology), and increasing farmers’ access to financing and markets through which to sell their products [13, p. 1]. Co-financed by USAID, the project fixed 10 irrigation systems (totaling over 11,500 hectares), trained over 6,000 farmers and helped more than 300 companies sell their products on the global market [13, p.1]. This project laid the groundwork for continued efforts by USAID and other development organizations to assist Moldovans in growing their production capacities in the agricultural sector.

Conclusions

Supporting regional development in the fields of infrastructure and financial self-sustainability help

Moldova develop the capacities it needs to support its population. Improving its roads ensures Moldovans and Moldovan products can safely travel throughout the country; expanding emergency services and healthcare means Moldovans are better protected when emergencies strike and less likely to experience significant disruptions to their lives when they do. Increasing anti-corruption efforts makes the government more accountable to the people, and ensures Moldovans are getting fair treatment at all levels, from a local police officer to the Supreme Court. And improving Moldova’s agriculture industry gives locals the financial resources to grow the economy, which will continue to improve the quality of life in Moldova.

As Moldova continues to develop its infrastructure, combat corruption, and advance its agricultural sector, Moldovans will continue to experience an increase in quality of life. The country will rely less on financial or experiential assistance from other countries to provide for its people, and will therefore be less open to outside influence. This will allow Moldova to have more agency in its choices in domestic and global affairs. Additionally, the more Moldova advances in these fields, the more it will advance on the path to joining the European Union.

Many assume that support for Moldova’s development efforts, both financial and otherwise, is a recent development. While support for Moldova certainly has increased since the Russian invasion of Ukraine menaced Moldova’s territorial integrity, the United States has been supporting regional development in Moldova consistently since Moldova first became an independent country. It has always sought to support democracy and self-sufficiency in Moldova, and it will continue to do so in the future.

References:

1. About MCC. Retrieved from <https://www.mcc.gov/about>
2. Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs: Moldova Summary. Retrieved from <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/moldova-summary/#:~:text=In%202019%2C%20the%20Moldovan%20Ministry,Development%20Strategy%20for%202016%2D2020>
3. Marshall, T. (2012, January 19). State partnership program emphasizes building relationships. Retrieved from https://www.army.mil/article/72048/State_partnership_program_emphasizes_building_relationships/
4. MCC Values. Retrieved from <https://www.mcc.gov/about/values>
5. Moldova Partnership - Medical Projects. Retrieved from https://www.sosnc.gov/divisions/moldova_partnership/medical_projects
6. Moldova Partnership Projects. Retrieved from https://www.sosnc.gov/divisions/moldova_partnership/projects
7. Oxford Languages: Infrastructure. Retrieved from <https://languages.oup.com/google-dictionary-en/>
8. U.S. Department of State: Moldova - United States. Retrieved from <https://www.state.gov/countries-areas/moldova/>
9. (2008, Jan. 10) The quality of the roads from Republic of Moldova, worse than in some African villages, according to a World Economic Forum rating <https://www.moldova.org/en/the-quality-of-the-roads-from-republic-of-moldova-worse-than-in-some-african-villages-according-to-a-world-economic-forum-rating-86449-eng/>
10. (2010, February 28). Moldova Threshold Program. Retrieved from <https://www.mcc.gov/where-we-work/program/moldova-threshold-program>
11. (2015, June 26). Joint Exercise “JCET 2015”. Retrieved from https://www.army.md/index.php/duhovniceti/inf/pr_hg_1388.pdf?lng=3&action=show&cat=122&obj=3402
12. (2017, May). Road Rehabilitation Project. Retrieved from <https://www.mcc.gov/resources/story/section-mda-ccr-road-rehabilitation-project>
13. (2017, May). Transition to High Value Agriculture. Retrieved from <https://www.mcc.gov/resources/story/section-mda-ccr-agriculture-project>
14. (2020, March 9). Ajutor Umanitar Din Carolina de Nord, SUA, Pentru Programul Asistență Medicală Generală. Retrieved from <https://usmf.md/ro/noutati/ajutor-umanitar-din-carolina-de-nord-sua-pentru-programul-asistenta-medicala-generalata>

15. (2020, September 18th.) Dedication of the Fire and Rescue Station in Hincesti. Retrieved from <https://md.usembassy.gov/dedication-of-the-fire-and-rescue-station-in-hincesti/>
16. (2021, Aug. 27). U.S. Relations with Moldova. Retrieved from <https://www.state.gov/u-s-relations-with-moldova/>
17. (2021, October 22). Încă un sector de poliție din sudul țării renovat conform standardelor europene. Retrieved from <https://politia.md/ro/content/inca-un-sector-de-politie-din-sudul-tarii-renovat-conform-standardelor-europene>
18. (2021, October 22). Sectorul de poliție din municipiul Cahul a fost renovat, cu sprijinul SUA și PNUD. Retrieved from <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/sectorul-de-poli%C8%9Bie-din-municipiul-cahul-fost-renovat-cu-sprajinul-sua-%C8%99i-pnud>
19. (2022, March 3). Ultima oră! Moldova a semnat cererea de aderare la Uniunea Europeană. Sandu: „Vrem să fim parte a lumii libere”. Retrieved from <https://unimedia.info/ro/news/a8324ceb4727c9a2/ultima-ora-moldova-a-semnat-cererea-de-aderare-la-uniunea-europeana-declaratia-maiei-sandu.html>
20. (2022, November 3). Lifesaving maternal and reproductive health care even in times of crises. Retrieved from <https://moldova.un.org/en/206937-lifesaving-maternal-and-reproductive-health-care-even-times-crises>
21. (2023, January 5). The United States Contributes \$30 Million to Support the Government of Moldova to Address Energy Impacts. Retrieved from <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/jan-05-2023-united-states-contributes-30-million-support-government-moldova-address-energy-impacts#:~:text=Since%201992%2C%20the%20American%20people,needs%20of%20refugees%20from%20Ukraine.>
22. (2023, March 13). UNFPA and the US Government had made a huge contribution to improving the conditions in moldovan maternity hospitals. Retrieved from <https://moldova.un.org/en/223152-unfpa-and-us-government-had-made-huge-contribution-improving-conditions-moldovan-maternity>
23. (2023, March 15). Joint Statement on the Moldova - U.S. Strategic Dialogue. Retrieved from <https://md.usembassy.gov/joint-statement-on-the-moldova-u-s-strategic-dialogue/>

**MIGRAȚIA CETĂȚENILOR REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ:
CAUZELE ȘI DIRECȚIILE**

**MIGRATION OF CITIZENS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN
UNION: CAUSES AND DIRECTIONS**

Gheorghe MOȘNEAGA, lect., drd.

Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale și Științe Politice,
Departamentul Relații Internaționale

Rezumat: *Acest articol analizează principalele cauze și direcții ale migrației moldovenești în Uniunea Europeană. Autorul remarcă că migrația moldovenilor în UE a început la sfârșitul anilor 1990, sub impactul crizei financiare și economice regionale, care a redus atractivitatea migrației forței de muncă și a veniturilor în Federația Rusă. Principalele cauze ale migrației moldovenilor în UE sunt salariile și standardele de viață scăzute, instabilitatea politică și poziția necompetitivă a Republicii Moldova în comparație cu UE.*

În articol se evidențiază principalele forme de migrație internațională din Republica Moldova (migrația de muncă, migrația pentru studii, reîntregirea familiei, migrația ilegală, migrația pe termen scurt în condițiile regimului fără vize, etc.) și se subliniază că procesele migraționiste din Republica Moldova în Uniunea Europeană devin tot mai complicate. Acestea sunt influențate de diverși factori (pandemia COVID-19, invazia rusă în Ucraina, etc.).

În articol se identifică mai multe etape de dezvoltare a migrației forței de muncă moldovenești în UE și se prezintă factorii, care influențează alegerea țării de emigrare (factorul lingvistic, disponibilitatea locurilor de muncă, piața forței de muncă dezvoltată, prezența rețelelor sociale în țările de destinație, politica în domeniul imigrației al țărilor de destinație, etc.).

Cuvinte-cheie: *migrația moldovenilor în UE, principalele motive și cauze ale migrației, principalele forme și volume ale migrației, direcțiile și țările de migrație în UE.*

Abstract: *The following article analyzes the principal causes and direction of Moldovan migration into the European Union. The author remarks that Moldovan migration into the EU began in the late 1990's under the influence of the financial and regional economic crises that negatively impacted the attractivity of, and the incomes in the Russian Federation among the migrant workforce. The principal causes of Moldovan migration into the EU were low salaries and living standards, political instability, and the uncompetitive position of the Republic of Moldova compared to the EU.*

The article identifies the principal forms of international migration from the republic of Moldova (labor migration, study migration, family reunification, irregular migration, short-term migration in visa-free conditions, etc.) and underlines that the migration processes from the Republic of Moldova to the European Union are becoming increasingly more complex. The processes in question are influenced by a diversity of factors (the COVID-19 pandemic, the Russian invasion of Ukraine, and others).

The article also identifies the different stages of development of Moldovan workforce migration to the EU and presents the factors that influence the choice of emigration country (the linguistic factor, the availability of workplaces, a developed labor market, presence of social networks in the destination country, the destination countries' policies in the field of immigration, etc.).

Keywords: *moldovan migration into the EU, principal motives and causes of migration, principal forms and volumes of migration, directions and destination countries in the EU.*

Republica Moldova a început să se implice activ în procesele de migrație la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea. În această perioadă, migrația moldovenească a fost influențată în primul rând de factori politici / etnopolitici și ideologici, condiționați de procesul de formare a statului independent moldovenesc și de consolidarea identității național-statale [24]. Migrația internațională a forței de muncă a devenit o tendință dominantă începând cu a doua jumătate a anilor 1990.

Pornind de la regiunile de migrație tradițional familiare – Rusia și Ucraina, migranții de muncă moldoveni au început treptat să exploreze țările Uniunii Europene, Israel, SUA și Canada, acordând prioritate țărilor europene mediteraneene (Italia, Spania, Grecia, Portugalia, Franța etc.). Criza financiară

și economic regional de la sfârșitul anilor 1990 a cauzat deteriorarea situației sociale și economice în țările CSI, în primul rând în Rusia, ceea ce a stimulat reorientarea migranților de muncă moldoveni către Uniunea Europeană.

Pandemia COVID-19 și acțiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei au contribuit la o nouă scădere a numărului de migranți de muncă moldoveni în Rusia. Potrivit datelor oficiale, la începutul lunii mai 2022, în Federația Rusă se aflau 76.645 persoane (Diagrama 1). Numărul de cetățeni moldoveni în Rusia s-a redus aproape la jumătate pe parcursul anului și a scăzut de aproximativ 3,5 ori față de mai 2020. Comparativ cu luna mai 2019, numărul moldovenilor din Rusia a scăzut de peste patru ori, iar față de sfârșitul anului 2014, scăderea este de aproximativ 7,5 ori [7].

Diagrama 1. Numărul de cetățeni moldoveni în Rusia, 2002-2022

Sursa: [22]

Începând cu a doua jumătate a anilor 2000 și mai târziu, în anii 2010, la alegerea țării de destinație, migranții de muncă moldoveni au început să depășească / să meargă dincolo de „lumea latină”, tendință de apropiere lingvistică a țării de destinație și au început să „exploreze” cu succes Irlanda, Marea Britanie, Germania și Polonia [1]. Migrația forței de muncă în țările Uniunii Europene a fost un fenomen nou pentru populația moldovenească. În țările UE nu existau comunități de moldoveni, rețele sociale, care ar fi ajutat migranții de muncă reali și potențiali să aleagă una sau alta dintre țările de migrație a forței de muncă [27].

În acest articol, cercetarea se va axa, în primul rând, pe cauzele migrației cetățenilor moldoveni în Uniunea Europeană și, în al doilea rând, pe identificarea principalelor direcții de migrație a cetățenilor moldoveni în UE.

Înainte de a trece la analiza cauzelor de migrație a cetățenilor moldoveni în țările Uniunii Europene, trebuie să menționăm că în procesele de migrație se disting factorii de împingere și de atracție. Printre factorii de împingere se numără sărăcia, salariile și standardele de viață scăzute, șomajul, conflictele, războaiele etc. De la sfârșitul anilor 2000, instabilitatea politică tot mai mare din Republica Moldova acționează, de asemenea, ca un factor de împingere. Adesea ea este factorul principal care îi forțează pe cetățenii moldoveni să plece în străinătate în căutarea unei vieți mai bune, precum și care reține întoarcerea migranților de muncă în țara lor de origine.

Standardele ridicate de trai și salariile din țările UE, oportunitățile de angajare și condițiile bune de muncă, siguranța și securitatea sunt factorii de atracție. De-a lungul timpului, în țările UE s-au dezvoltat rețele de migranți ale cetățenilor moldoveni. Acest lucru, la rândul său, devine un factor de atracție.

În plus, am dori să menționăm factorul de concurență socială scăzută a Republicii Moldova în comparație cu țările de primire a migranților de muncă moldoveni. După ce au obținut statutul legal de ședere și de angajare în țările de destinație, cetățenii moldoveni au posibilitatea de a simți cu adevărat atractivitatea politicii de integrare a țărilor de destinație din Uniunea Europeană [14].

După cum arată practica și confirmă cercetările sociologice efectuate în 2016-2017 și 2022-2023, cauza principală și constantă a migrației cetățenilor moldoveni rămâne a fi factorul economic. Situația

financiară dificilă a familiilor, lipsa locurilor de muncă, lipsa unor venituri suficiente pentru un trai decent, necesitatea de a rezolva diverse probleme sociale și de gospodărie rămân importante și continuă să fie cauza dominantă. Emigrarea forței de muncă este văzută de oameni ca fiind unica soluție, o oportunitate de a-și schimba viața în bine. Dar, deși emigrarea forței de muncă se baza pe dorința de a rezolva problemele financiare și de a asigura bunăstarea materială, motivația economică actuală a migranților de muncă moldoveni este mai complicată.

În ultimii ani, numărul migranților moldoveni care au avut locuințe, locuri de muncă și salarii bune în țara lor de origine, a crescut. Oamenii au devenit migranți de muncă pentru că au avut dorința de a câștiga mai mult decât ar putea avea acasă pentru aceeași muncă, îmbunătățind astfel situația financiară a familiilor lor. Acest lucru arată că forța de muncă din Republica Moldova devine mai „capricioasă” și optează pentru o muncă mai profitabilă, condiții de muncă mai acceptabile și mai decente, o atitudine mai umană și mai civilizată față de persoană, angajat, cetățean din țara gazdă.

Printre migranții moldoveni există un alt grup mic, format din tineri din familii înstărite, pentru care problemele materiale nu reprezintă principala preocupare. Factorul principal care îi împinge să migreze este dorința de a încerca să lucreze în străinătate, intenția de a-și schimba mediul, de a vedea lumea și de a câștiga bani în același timp [31, p. 88].

Dacă să luăm în considerare structura motivelor în țările studiate din Uniunea Europeană, rezultatele sondajului din 2016-2017 arată că ponderea cauzelor economice în structura generală a cauzelor de emigrare este de aproximativ 75%. Trebuie remarcat faptul că în cauza „o astfel de decizie a fost luată de familie” (care reprezintă aproximativ 4%), aspectul economic este, de asemenea, foarte semnificativ (Tabelul 1).

Sondajul din 2022-2023 a arătat că cauzele economice sunt în continuare principalul motiv pentru care cetățenii moldoveni pleacă în țările UE. Comparativ cu primul sondaj, ponderea acestora în structura cauzelor de migrație a crescut ușor și, în total, (s-a oferit un loc de muncă, dorința de a găsi un nou loc de muncă, familia a decis) s-a ridicat la 78%.

Tabel 1: Principalele cauze de migrație ale cetățenilor moldoveni peste hotare

Sondajul 2016-2017	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul 2022-2023
Studii	11.2%	5.4%	13.8%	19.4%	12.5%	13.6%
S-a oferit (am găsit) de lucru	26.4%	45.9%	43.7%	35.5%	37.9%	77.8%
Dorința de a găsi un nou loc de muncă	52.0%	27.0%	32.2%	19.4%	32.7%	-
Decizia familiei	4.0%	8.1%	3.4%	0%	3.9%	-
Reîntregirea familiei	6.4%	13.5%	6.9%	25.8%	13.2%	7.4%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Cauzele economice au fost importante pentru persoanele care au migrat în Italia - 78%, Germania - 76% și Portugalia - 74%. În același timp, doar pentru jumătate dintre respondenții care au migrat în Regatul Unit, motivele economice au fost motivația directă a emigrării (aproximativ 55%). „Studiile”, ca cauză de emigrare a reprezentat 12,5% în primul studiu și 13,6% în cel de-al doilea. Creșterea acestui indicator, deși mică, indică un interes tot mai mare al tinerilor din Republica Moldova de a beneficia de o educație europeană pentru implementarea cu succes a strategiilor de viață.

Cauzele umanitare („reîntregirea familiei”) au reprezentat 13% în primul sondaj și sunt cele mai frecvente cauze de emigrare în Regatul Unit (26%) și Portugalia (14%). În alte țări, această cauză se înregistrează într-o măsură mai mică. Sondajul din 2022-2023 a arătat o scădere semnificativă a acestui indicator, ceea ce indică faptul că atât generațiile mai tinere (copii), cât și cele mai în vârstă (părinți) ale familiilor migranților de muncă moldoveni se mută cu traiul în țările de destinație.

O nouă tendință în migrația forței de muncă din Republica Moldova este reorientarea acesteia spre emigrarea forței de muncă. Timpul petrecut în străinătate a avut un impact semnificativ asupra planurilor inițiale ale migranților de muncă. La etapele inițiale migranții nu renunțau la ideea de a se întoarce acasă, chiar dacă într-o perspectivă incertă sau pe termen lung. De la sfârșitul anilor 2000, această reorientare către

emigrarea forței de muncă a devenit o realitate. Acest lucru este evidențiat de procese precum reintegrarea familială, relocarea membrilor de familie neangajabili (copii și părinți ai migranților, pensionari) în țările de emigrare.

Începând cu a doua jumătate a anilor 2000, educația devine un nou scop de migrație a moldovenilor spre țările Uniunii Europene. Plecările în scopul studiilor în universitățile din UE au devenit masive începând cu a doua jumătate a anilor 2000. În același timp, trebuie luat în considerare faptul că țara inițială de migrație educațională a fost Franța. De la sfârșitul anilor 1990 absolvenții moldoveni tot mai des se înscriu la universitățile din Franța și la finalizarea studiilor își găsesc acolo un loc de muncă. Acest lucru a dus la apariția anumitor trăsături specifice ale Franței în comparație cu alte țări ale UE. După cum o definesc experții, Franța este o țară de elită a migrației forței de muncă moldovenești [3; 5].

România este, de asemenea, în mare măsură, o țară de migrație pentru studii. Cetățenii moldoveni studiază la liceele și universitățile din această țară, obțin o diplomă recunoscută la nivel internațional și sunt apoi incluși în migrația forței de muncă în țările UE. O parte mică dintre absolvenți rămân să lucreze în România.

Astăzi, geografia migrației educaționale s-a extins. Tinerii din Republica Moldova pleacă la studii nu doar în România și Franța, ci tot mai des aleg Marea Britanie, Germania și alte țări ca loc de studiu. Rezultatele sondajului sociologic din 2016-2017 arată că motivele educaționale sunt caracteristice pentru fiecare al cincilea migrant moldovean în Marea Britanie (peste 19%) și pentru fiecare al șaptelea în Germania (14%).

Deși recunoaștem importanța și valoarea incontestabilă a acestor fenomene și procese, în același timp nu trebuie să supraestimăm această dorință de a avea o educație universitară europeană. După cum arată practica, pentru mulți tineri și pentru părinții acestora, migrația pentru studii nu se referă atât la dorința de a obține o educație mai prestigioasă și de mai bună calitate, care deschide perspective largi pentru un loc de muncă mai bun în străinătate sau în țară, cât la stabilirea în țara de destinație, la găsirea unui loc de muncă, la o viață decentă [23, p. 157].

Dacă în perioada inițială de familiarizare cu țările UE alegerea țării de migrație a forței de muncă a fost adesea aleatorie, ulterior această alegere este conștientă și condiționată de diverși factori [14, p. 157-159].

În primul rând, factorul românesc. Îl distingem ca factor separat, deoarece este un factor multidimensional, care implică în realitate acțiunea mai multor factori (limba, emigrarea familiei, rețelele sociale, disponibilitatea locurilor de muncă, migrația pentru studii etc.). După căderea regimului Ceaușescu în România și prăbușirea URSS, comunicarea dintre Republica Moldova și România s-a intensificat, iar volumul și intensitatea contactelor umane a crescut. Un număr semnificativ de cetățeni moldoveni s-au mutat în România pentru ședere permanentă. Devine popular pentru tinerii moldoveni să studieze în liceele și universitățile din România. După terminarea studiilor, mulți rămân să locuiască în România. Cetățenii români care au intrat în migrația internațională a forței de muncă la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 și-au inclus rudele din Republica Moldova în rețelele lor sociale. Aceștia au fost cei care au influențat alegerea țării de migrație a forței de muncă din Republica Moldova în UE, în special Italia.

În al doilea rând, factorul de disponibilitate a locurilor de muncă, venituri mari. Practica a demonstrat că disponibilitatea locurilor de muncă, a posturilor neocupate / vacante pe piața muncii din țările de destinație este benefică pentru politicile de primire și integrare a migranților. La sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000, un astfel de factor de atracție a fost Portugalia, care se pregătea pentru Campionatul European de Fotbal din 2004 și avea nevoie de muncitori în domeniul construcțiilor. La sfârșitul anilor 2000, un factor de atracție similar pentru migranții de forță de muncă a fost Germania, care se confrunța cu un boom al construcțiilor în orașe. În plus, migranții de muncă moldoveni sunt atrași de nivelul ridicat al salariilor, de piața muncii dezvoltată și de sistemul social al statului german.

În al treilea rând, factorul lingvistic. În alegerea țării de migrație a forței de muncă, moldovenii au fost adesea ghidați de preferințele lingvistice, de cunoașterea limbii. Deoarece populația moldovenească vorbește o limbă din grupul limbilor romanice, țările lumii latine (Portugalia, Italia, Spania, Franța, Elveția, Belgia, Luxemburg etc.) au fost alese ca țări de destinație pentru migrația forței de muncă. Cunoașterea limbii țării de destinație este un aspect important al adaptării și integrării sociale a migrantului. Practica a demonstrat că migranții de muncă moldoveni însușesc limba locală a limbii din grupul romanic în decurs de 2-3 luni, fără a urma cursuri speciale de limbi străine [8].

În al patrulea rând, factorul migrației familiale. Procesul de reintegrare în masă a familiilor migranților de muncă a început în anii 2010. Acest proces afectează nu numai copiii, ci și părinții pensionari

ai migranților de muncă. Cel mai bine și mai clar acest proces poate fi observat în Italia. Reîntregirea familiei are un efect pozitiv asupra integrării migranților de muncă și asupra vieții profesionale a acestora.

În al cincilea rând, factorul rețelelor sociale. Existența unor rețele sociale bine stabilite în țara de destinație, numeroase rude și prieteni care oferă informații, asistență materială și psihologică în etapa de adaptare inițială a migrantului, îl ajută la angajarea sa în muncă. Cu ajutorul muncitorilor migranți români, cetățenii moldoveni au descoperit, așa cum am menționat deja, Italia, unde au început să se formeze rapid comunități moldovenești care, la rândul lor, au început să atragă noi muncitori migranți moldoveni prin intermediul rețelelor sociale [9; 1].

De asemenea, trebuie menționați o serie de alți factori care țin de consolidarea valorilor democratice în societatea moldovenească și care influențează procesele de migrație spre Uniunea Europeană. Este vorba despre o mai mare deschidere a societății moldovenești către lume, extinderea posibilităților de liberă circulație în afara țării, mobilitatea crescândă a oamenilor, în primul rând a tinerilor, depășirea, mai ales de către tinerii și persoanele de vârstă mijlocie, a psihologiei dependenței sociale, înrădăcinarea noilor trăsături și calități în conștiința și comportamentul migranților: disponibilitatea pentru risc, încrederea în sine și nu în paternalismul de stat, care în condițiile moldovenești moderne și-a demonstrat insolvența totală. Statul s-a dovedit incapabil să ofere soluții eficiente la problemele urgente ale oamenilor [25, p. 36].

În procesul de migrație a forței de muncă, cetățenii moldoveni au utilizat diferite forme de intrare, ședere și angajare în UE. În anii '90 - începutul anilor 2000, o formă obișnuită de intrare legală în UE era reprezentată de vizele turistice sau de invitațiile oficiale la diverse tipuri de evenimente culturale sau sportive, programe educaționale etc. Cu toate acestea, după cum a demonstrat practica, pseudo-turiștii moldoveni nu se întorceau acasă, ci rămâneau și lucrau ilegal în țările de destinație, fiind identificați și deportați. Acest lucru a dus la faptul că multe țări au impus sancțiuni agențiilor de turism și turiștilor moldoveni. Din acest motiv, Spania a închis porțile agențiilor de turism și a interzis intrarea turiștilor din Republica Moldova. În consecință, Spania, spre deosebire de Italia nu a devenit una din țările de atracție pentru migranții de muncă moldoveni în UE [13].

La sfârșitul anilor '90 și începutul anilor 2000, o altă formă de intrare a cetățenilor moldoveni pe teritoriul Uniunii Europene a fost trecerea ilegală a frontierei cu acte falsificate sau trecerea frontierei în „zona verde”. Migranții de muncă ilegali erau mai concentrați în țările din sudul Europei (Portugalia, Italia, Spania, Grecia), precum și în Republica Cehă [21, p. 144].

Conform cercetărilor empirice, în perioada anilor 1999 și 2011 au fost depistate aproximativ jumătate de milion de cazuri de încălcare a controlului la frontieră și a regimului de ședere în UE de către cetățenii moldoveni [2]. Iar deja acolo deveneau migranți ilegali, și munceau fără să aibă permis oficial. În 2001, autoritățile moldovenești au demonstrat reprezentanților structurilor europene că majoritatea covârșitoare a migranților moldoveni au intrat legal în UE. Dar în țările UE, aceștia rămâneau ilegal și lucrau fără autorizație oficială.

Din a doua jumătate a anilor 1990 începe procesul de dobândire a cetățeniei străine de către cetățenii moldoveni. Acest proces a devenit deosebit de masiv în anii 2000. La aceasta au contribuit următoarele circumstanțe: pe de o parte, complicarea procesului de obținere a vizelor turistice în UE, care s-a explicat prin neîncrederea autorităților statelor membre ale UE față de aspirațiile turistice ale cetățenilor moldoveni. Pe de altă parte, politica României de acordare a cetățeniei cetățenilor Republicii Moldova, originari din Basarabia, care au fost cetățeni români în perioada 1918-1944 și moștenitorilor acestora. Potrivit estimărilor experților, între 500 de mii și 1 milion de cetățeni moldoveni au cetățenie română [21, p. 144]. Aproximativ 70 mii de cetățeni moldoveni au cetățenie bulgară [25]. Trebuie remarcat faptul că, în prezent, cea mai mare parte a cetățenilor moldoveni locuiesc și lucrează în țările UE, în principal cu pașapoarte românești. Acesta este principalul canal de intrare și ședere în țările UE. Cetățenii moldoveni dețin, de asemenea, pașapoarte ale țărilor baltice, Poloniei, Cehiei etc. Dar aceștia sunt considerabil mai puțini.

Liberalizarea politicii Republicii Moldova în domeniul cetățeniei, sub influența Uniunii Europene, la fel a fost un factor important. În 2002, autoritățile moldovenești au permis dubla cetățenie și, de asemenea, un cetățean avea dreptul de a deține două pașapoarte moldovenești în același timp.

Începând cu anii 2010, o serie de țări (Portugalia, Italia etc.) au început să acorde cetățenia UE migranților de muncă moldoveni care locuiesc și muncesc în mod legal în țara de destinație, conform perioadei de timp stabilite de lege.

Contractul oficial de muncă, datorită căruia cetățenii moldoveni aveau posibilitatea de intrare, ședere, și angajare legală în țările UE a fost un alt canal de migrație în Uniunea Europeană. Cu toate acestea, nu

este foarte răspândit, având în vedere opțiunea menționată mai sus de dobândire a cetățeniei României și a altelor state-membri UE [16].

În 2014, Moldova a primit un regim fără vize pentru Uniunea Europeană, ceea ce a devenit un alt canal pentru migrația forței de muncă a populației moldovenești [28]. Regimul fără vize oferă dreptul de ședere neîntreruptă și liberă în țările UE pe o perioadă de până la 90 zile, în decurs de 6 luni, dar nu acordă dreptul de a munci în această perioadă de timp. Dar regimul fără vize a deschis, de asemenea, ușa migrației și pentru moldovenii mai săraci, care au văzut posibilitatea de a se angaja semilegal / ilegal pentru o perioadă de până la trei luni. Majoritatea cetățenilor moldoveni angajați ilegal tind să nu încalce regula celor 90 de zile de teama sancțiunilor pentru încălcarea regimului fără vize. Dar există o anumită parte, mai mică, de migranți de muncă care comit în mod deliberat încălcări. Aceștia sunt expulzați și li se interzice intrarea în UE în conformitate cu normele și procedurile stabilite.

Dacă ne uităm la geografia migrației forței de muncă moldovenești, cele mai atractive țări pentru cetățenii moldoveni sunt Italia (19%), Portugalia, Germania, Franța, Marea Britanie, Spania, Polonia, Grecia, Republica Cehă, Irlanda și România [6]. Atractivitatea acestor țări este legată de faptul că, în primul rând, acestea sunt, în principal, țări mari, unde s-a format o piață de muncă dezvoltată și, în al doilea rând, acestea sunt țările în care s-au format rețele de migrație moldovenești.

Datele obținute sunt confirmate și de sondajul sociologic efectuat de către autor în 2022-2023.¹ Dacă inițial Italia era liderul absolut în atragerea migranților de muncă moldoveni, astăzi liderul este Germania. În același timp, sondajul a arătat că volumul migrației forței de muncă moldovenești în alte țări din UE și Comunitatea Economică Europeană - Bulgaria, Austria, Olanda, Elveția, Estonia etc. este de asemenea în creștere. Acest lucru indică, pe de o parte, o extindere a geografiei migrației și, pe de altă parte, faptul că comunitățile moldovenești din aceste țări devin vizibile.

Italia este atractorul principal pentru migranții de muncă moldoveni în Uniunea Europeană. Alegerea Italiei în calitate de țară de migrație a forței de muncă este condiționată de următorii factori. În primul rând, standarde de viață și salarii mult mai ridicate decât în Republica Moldova. În plus, datorită dezvoltării turismului, agriculturii și serviciilor, Italia oferă oportunități excelente de angajare pentru migranții de muncă. Italia, alături de Portugalia, Spania și Grecia, este inclusă în grupul țărilor mediteraneene cu o pondere ridicată a sectorului informal în economie. În acest sector există o cerere mare de forță de muncă pentru îngrijirea și întreținerea copiilor, a bolnavilor și a persoanelor în vârstă. În al doilea rând, apropierea limbilor română și italiană a facilitat și încurajat integrarea cetățenilor moldoveni în societatea italiană. În al treilea rând, Italia s-a dovedit a fi una dintre cele mai apropiate țări ale Uniunii Europene din punct de vedere al distanței. În al patrulea rând, ca țară de emigrare tradițională, Italia are o lungă istorie de toleranță și deschidere față de imigranți. În al cincilea rând, existența unei rețele extinse de migrație a migranților de muncă moldoveni care au ajutat la găsirea de locuri de muncă, a facilitat procesele de adaptare socială și integrarea în societatea italiană [30].

Spania de asemenea, prezintă interes pentru migranții de muncă moldoveni. O serie de factori care determină alegerea Spaniei ca țară de migrație a forței de muncă pentru cetățenii moldoveni sunt similari cu cei care determină alegerea Italiei: standarde de viață și salarii mai ridicate; oportunități bune de angajare; proximitatea limbilor; prezența unei rețele extinse de migrație. În plus, limba spaniolă a fost studiată în mod activ în Republica Moldova în perioada sovietică și post-sovietică. Acest fapt a contribuit la formarea unui anumit strat de cetățeni vorbitori de limbă spaniolă din Republica Moldova care au acționat ca „exploratory” ai Spaniei și ai pieței sale de muncă în a doua jumătate a anilor '90 ai secolului XX. Într-un context în care oamenii călătoreau în obscuritate totală, fără capital social, acesta a fost un factor important în atragerea migranților [32, p. 134-135].

Pe de altă parte, îndepărtarea Spaniei și Portugaliei de Republica Moldova este cea care a stimulat interesul și planurile de migrație pentru aceste țări. În opinia experților, aceste două țări ar trebui să fie considerate o destinație unică sau cel puțin interconectată pentru migranții de muncă moldoveni. Pentru o lungă perioadă de timp, Portugalia a jucat rolul principal în această legătură.

Acest lucru s-a datorat faptului că, la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI, Portugalia a cunoscut un boom major în domeniul construcțiilor, datorat, așa cum am menționat mai sus, pregătirilor pentru Campionatul European de Fotbal (2004), crearea în legătură cu acesta a unei puternice infrastructuri sportive, hoteliere și de transport. După desfășurarea Campionatului, cererea de muncitori în construcția

¹ Sondajul a fost efectuat prin intermediul anchetării. Aproximativ 300 migranți de muncă moldoveni din țările UE au fost anchetați la momentul scrierii acestui articol.

scăzut, și mulți din ei au început să plece în Spania, unde piața muncii este mai dezvoltată și mai dinamică. În același timp migranții de muncă moldoveni, legalizați în Portugalia, adesea lucrau în Spania în „bază de rotație” [32, p. 135].

Cu toate acestea, acest proces a fost complicat de criza economică și financiară din 2009, care a avut cel mai mare impact asupra economiei spaniole și, în consecință, asupra pieței forței de muncă, ceea ce a făcut foarte dificilă găsirea unui loc de muncă atât pentru populația spaniolă, cât și pentru lucrătorii migranți.

Un motiv important al atractivității Portugaliei pentru cetățenii moldoveni a fost apropierea lingvistică dintre limbile portugheză și română. În plus, trebuie subliniat faptul că, pentru a compensa dezavantajele legate de salariile mici și de depărtarea țării, autoritățile portugheze adoptă și pun în aplicare o politică de migrație tolerantă, orientată spre integrarea migranților în societatea portugheză. Acest lucru explică faptul că migranții de muncă moldoveni preferă să rămână în Portugalia cu salarii mici, decât să plece în alte țări unde politicile de migrație sunt mai restrictive [32, p. 137].

Începutul celui de-al doilea mileniu se caracterizează prin intensificarea fluxurilor de migrație, diversificarea țărilor de emigrare, transformarea migrației temporare a forței de muncă în emigrație a forței de muncă și formarea populației moldovenești permanente în țările de destinație. La începutul anilor 2000, numărul cetățenilor moldoveni în UE a ajuns la 100 de mii, aproximativ 70 de mii se aflau în țările din Europa de Sud. Acest lucru a fost facilitat de amnistie privind migrația într-o serie de state din sudul Europei (Italia, Legea 189/2002, cunoscută sub numele de Legea Bossi-Fini, Portugalia, Decretul-Lege nr. 4/201, Spania, Decretul Regal nr. 2393/2004), care au inițiat legalizarea în masă a lucrătorilor migranți [21, p. 145].

După anul 2011 se observă noi tendințe în comportamentul migraționist al cetățenilor moldoveni. Emigrarea în țările din sudul Europei și în Republica Cehă este în scădere și devine mai puțin atractivă. Până în 2016, în comparație cu perioadele anterioare, fluxurile de migrație ale cetățenilor moldoveni către Italia și Spania au scăzut semnificativ, iar către Portugalia și Republica Cehă au scăzut aproape de zero. Pe de altă parte, s-a înregistrat o creștere a numărului de cetățeni moldoveni în țările din Europa de Vest, care s-a datorat ridicării restricțiilor de pe piața muncii pentru cetățenii români de la 1 ianuarie 2014. Prin urmare, un număr mare de cetățeni moldoveni cu cetățenie română au început să aleagă ca destinație țările din Europa de Vest. Această tendință este clar documentată în statisticile oficiale germane, care au arătat o creștere semnificativă a numărului de migranți.

Tabel 2. Fluxurile de migrație în UE 1989-2016, mii de persoane

	1989-1995	1996-2000	2001-2006	2007-2010	2011-2016
Italia	0.5	1.9	49.1	78.4	40.8
Spania	-	0.8	10.9	7.9	4.4
Germania	5.8	9.8	7.1	2.9	14.0
Cehia	-	0.2	7.3	8.4	1.8
Portugalia	-	-	10.9	7.1	2.4

Sursă [21, p. 144]

Germania are un potențial economic puternic, o piață a muncii imensă și un sistem social dezvoltat. Această țară prezintă un interes deosebit datorită faptului că înregistrează de fapt două fluxuri de emigranți. Primul flux, care a început încă din perioada sovietică, a fost caracterizat de plecarea pentru reședință permanentă a rezidenților moldoveni de origine germană și evreiască și a membrilor familiilor acestora. Cel de-al doilea a fost migrația de muncă în masă a cetățenilor moldoveni [15, p.98]. Spre deosebire de Italia, Spania, Portugalia, Germania ca țară de migrație a forței de muncă pentru cetățenii moldoveni a început să se deschidă abia de la începutul anilor 2010. Printre migranții moldoveni se numără mulți medici, programatori, persoane cu studii superioare și calificări înalte, care sunt angajați în funcție de calificările și specializarea lor.

În ultimii ani crește numărul studenților moldoveni la universitățile germane. Marea majoritate a acestora își găsesc un loc de muncă în Germania după absolvire și nu se mai întorc în Moldova. Experții remarcă faptul că adesea este dificil de spus ce scop urmăresc tinerii - să obțină o educație în Germania sau să găsească un loc de muncă în Germania, profitând de educația primită. În acest caz, este vorba de o combinație de obiective pe termen scurt și pe termen lung în strategiile cetățenilor moldoveni care vin să

studieze în Germania. După cum subliniază experții, niciunul dintre ei nu vrea sau nu intenționează să se întoarcă în Republica Moldova [25, p. 18].

Regatul Unit este atractiv pentru migranții moldoveni care doresc să muncească, fiind caracterizat de o economie dezvoltată și o piață a muncii mare, prin urmare poate găzdui un număr considerabil de emigranți. Cea mai mare parte a cetățenilor moldoveni (90-95%) rămân în Marea Britanie în baza pașapoartelor din țările UE, România, Polonia și statele baltice. Există, de asemenea, mulți emigranți moldoveni care s-au mutat în Marea Britanie din Grecia, Portugalia, Spania, Cipru, Italia și alte țări, unde au dobândit cetățenia țării gazdă și au devenit cetățeni ai UE. O parte mai mică a migranților de muncă moldoveni dețin doar cetățenia Republicii Moldova, locuiesc și muncesc în Marea Britanie în baza unor contracte de muncă sau au o viză britanică (peste 1.800 de persoane). Aceste persoane au statut legal, permis de ședere și de muncă. În același timp, observăm că există numeroase cazuri când cetățenii moldoveni (atât cu pașaport moldovenesc, cât și cu pașaport UE) obțin cetățenia britanică / pașaportul britanic. Între 2000 și 2016, câteva mii de cetățeni moldoveni au primit cetățenia britanică [26, p. 18].

În același timp, există o stare de incertitudine cauzată de BREXIT. Aceasta are un impact negativ asupra businessului, potențialilor investitori, precum și asupra stării psihologice, atitudinilor și planurilor cetățenilor moldoveni care se află în Marea Britanie și se confruntă cu anumite riscuri și temeri.

Trebuie menționat faptul că migrația către țările studiate se desfășoară în mod diferit, cu propriile sale particularități. Unele țări, după ce au pornit ca lideri în formarea comunităților moldovenești, își pierd pozițiile, cedând locul altor țări.

Tabel 3. Timpul sosirii în țara de destinație

	IT	PT	DE	UK	Total	Sondajul 2022-2023
1992-1996			2.27%		2.27%	1.2%
1997-2002	9.60%	13.16%	1.14%	-	5.97%	9.2%
2003-2008	27.20%	36.84%	5.68%	27.27%	24.24%	6.0%
2009-2014	48.80%	42.11%	55.68%	51.52%	49.52%	12.8%
2015-2016	14.40%	7.89%	30.68%	21.21%	18.54%	50.2% (2015-2020)
2021-2022	-	-	-	-	-	20.6%

Sursă: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

După cum s-a menționat mai sus, imigrarea în Italia și Portugalia a avut cel mai lung caracter de masă și a început să se manifeste în a doua jumătate a anilor 1990. În același timp, diaspora moldovenească modernă din Portugalia este mai veche în comparație cu cealaltă țară lider - Italia (Tabelul 3). Primele două perioade de șase ani (1997-2002 și 2003-2008) sunt dominate de Portugalia. Cea de-a treia perioadă de șase ani este caracterizată de o scădere a atractivității țării, fiind depășită de Italia. În ultimii ani, Portugalia a pierdut din avânt în ceea ce privește formarea diasporei. Este singura țară studiată care prezintă indici de o singură cifră, în timp ce toate celelalte au indici de două cifre. În acest caz, rata de creștere a liderului - Germania - este de 4 ori mai mare decât cea a outsiderului Portugalia [31, p. 89-90].

Marea Britanie și Germania au devenit mai târziu atractive pentru migranții moldoveni. Marea Britanie în perioada 2003-2008 și Germania în perioada 2009-2014. În ceea ce privește formarea de comunități moldovenești în perioada 2003-2008, Marea Britanie se poziționează pe locul trei, după Portugalia (primul loc) și Italia (locul doi).

Cea de-a treia perioadă (2009-2014) și bienala 2015-2016 sunt caracterizate de o dominație indiscutabilă a Germaniei. În ceea ce privește comunitatea moldovenească, creșterea este de 86%. În timp ce celelalte țări au cifre mult mai modeste: Marea Britanie - 73%; Italia - 63%; Portugalia - 50% [31, p. 90].

Rezultatele sondajului în rândul migranților de muncă moldoveni din 2022-2023 au arătat că jumătate dintre respondenți au ajuns în țara de destinație între 2015 și 2020 (50%). Fiecare al cincilea respondent a plecat la muncă în străinătate în timpul pandemiei COVID-19 (20,6%). Acesta este un indicator foarte important, care arată că, chiar și în timpul stării de urgență, cetățenii moldoveni au căutat să plece în străinătate pentru a munci. Dar, în aceeași perioadă, a fost înregistrat și un contra-flux de migranți moldoveni de muncă, care și-au pierdut locurile de muncă în străinătate și s-au întors acasă, în Republica Moldova.

Marea majoritate a migranților moldoveni au ales ca țară de destinație dorită țara gazdă (Tabelul 4). Acest lucru a fost indicat de peste 80% dintre respondenți. Migranții din Portugalia au desemnat fără ambiguitate (100%) această țară ca destinație de emigrare dorită. Urmează Germania (91%), Italia (88%), Marea Britanie (82%). Cifra absolută pentru Portugalia poate fi explicată prin faptul că această țară se află în partea opusă a Europei și să traversezi toată Europa presupune că faci o alegere foarte conștientă.

Tabel 4. Țara de destinație dorită

Sondajul 2016-2017	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total
Da	88.1%	100.0%	91.0%	81.8%	90.2%
Nu	11.1%	0%	6.7%	18.2%	9.0%
Fără răspuns	8%	0%	2.2%	0%	2.6%

Sursă: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova.

În același timp, fiecare al zecelea respondent nu consideră că țara de destinație este o țară dorită. Cel mai mare procent de respondenți care nu consideră că țara gazdă este o țară dorită din punct de vedere al imigrației se înregistrează în Regatul Unit (18%). Presupunem că acesta este rezultatul BREXIT-ului și al stării de incertitudine pe care o trăiesc migranții moldoveni ca urmare a rezultatelor acestuia, din cauza căreia migranții moldoveni își exprimă intenția de a migra în alte țări. Urmează în această categorie Italia - 11% și Germania - aproximativ 7%.

În pofida faptului că aproximativ un milion de cetățeni moldoveni se află peste hotare, Republica Moldova nu și-a epuizat încă potențialul de migrație, posibilitățile de creștere a migrației forței de muncă spre Uniunea Europeană. Mulți cetățeni moldoveni caută să plece la muncă în străinătate, iar printre țări de destinație dorite sunt preferate Germania, Italia, Franța, Marea Britanie, Spania, România [20]. Printre factorii care determină alegerea țării de migrație a forței de muncă de către potențialii migranți, rolul principal este jucat de nivelul salariilor, legalitatea angajării, condițiile de muncă și informația concretă despre angajator.

Migrația în UE și bunăstarea migranților moldoveni au fost puternic afectate de pandemia COVID-19. Un sondaj realizat de misiunea OIM în Moldova în aprilie-mai 2020 [18] a arătat că 83% dintre migranții intervievați au raportat o scădere a veniturilor, pierderea locului de muncă, a locuinței din cauza pandemiei. Aproape fiecare a doua persoană (47%) a menționat suspendarea activităților profesionale sau pierderea locului de muncă, 62% dintre persoanele intervievate au indicat reducerea venitului lunar. Aproape 55.000 de migranți s-au întors acasă înainte de declararea stării de urgență la 15 martie 2020, iar alți 30% dintre migranții moldoveni (aproximativ 255.000 de persoane) au avut această intenție [4].

În același timp, sondajul a arătat că 28% dintre respondenți s-au declarat în favoarea reluării migrației forței de muncă după pandemie. Potrivit sondajului, aproape 71.000 de persoane vor avea nevoie de sprijin pentru a migra în siguranță și în mod legal [4].

Concluzii

1. Analiza cauzelor și direcțiilor de migrație a cetățenilor moldoveni în Uniunea Europeană ne permite să sintetizăm unele rezultate. Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Uniunea Europeană devine un fenomen în masă de la sfârșitul anilor '90 - începutul anilor 2000. Principalele cauze ale migrației moldovenilor în Uniunea Europeană sunt de ordin economic și social, reîntregirea familiei și dorința de a obține studii universitare europene. În același timp, acestea au cunoscut o anumită evoluție, condiționată de maturizarea forței de muncă moldovenești în ceea ce privește migrația internațională a forței de muncă, conștientizarea posibilităților și valorii lor.

2. Cele mai atractive țări pentru migrația forței de muncă moldovenești sunt Italia, Germania, Franța, Marea Britanie, Spania și Portugalia. După cum arată studiile sociologice, există o anumită transformare a atractivității geografiei migrației migranților de muncă moldoveni prin stabilirea acestora și în alte țări ale Uniunii Europene. În procesul de migrație a forței de muncă, cetățenii moldoveni utilizează diferite canale de intrare și ședere în UE: vize turistice, trecerea ilegală a frontierei, angajarea ilegală și contracte de muncă legale, cote de muncă, regimul fără vize.

3. În procesul de migrație a forței de muncă, cetățenii moldoveni au folosit diferite forme de intrare, ședere și de angajare în UE, atât legale, cât și ilegale. Migrația circulară a forței de muncă a cetățenilor moldoveni în UE în regim fără vize permite o combinație de intrare legală și angajare ilegală pentru o perioadă de până la 90 de zile, cu scopul de a câștiga și, în același timp, de a înlocui și menține locul de muncă al unui migrant moldovean.

4. Pandemia COVID-19 a avut un impact semnificativ asupra migrației forței de muncă a cetățenilor moldoveni în țările UE: volumele, motivația și veniturile au scăzut, iar reemigrarea a crescut. După pandemie, aproximativ o treime dintre re-emigranți au planificat să reia migrația forței de muncă. Aceștia vor avea nevoie de sprijin și de organizarea unei migrații sigure și legale, iar statul, societatea civilă și diaspora moldovenească pot oferi asistență în acest sens.

Referințe bibliografice:

1. Cheianu-Andrei, D. Cartografierea diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii. Chișinău: OIM, 2013. 142 p.
2. Cirlig, V., Mosneaga, V. Migration Movements between Moldova and the EU: Policies and Numbers. // ICMPD, Research Papers drafted within the framework of the “Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)” project. Internship to ICMPD, September 2011, Vienna, OstWest Media, 2012
3. Dusciac, D., Guzun, D., Dobrin, M., Revineala, S., Sintov, R. Centrul Satelit NEXUS-Paris: Un nou model de susținere a migrației circulare de succes și de integrare a migranților în societatea țării-gazdă. // Moraru, V. (coord.) Migrația, diaspora, dezvoltare: noi provocări și perspective. – Chisinau, Sirius, 2016, p.193-204
4. Evaluarea rapidă a OIM privind impactul COVID-19 asupra bunăstării migranților moldoveni: date empirice privind strategiile și contribuțiile migranților. – Chișinău, OIM, 2020, file:///C:/Users/User/Downloads/IOM+Diaspora+Survey+Report-RO_FINAL.pdf.
5. Guzun, D., Dușciac, D., Mindicanu, A., Ayad, S., Boisard, F. Role of the elites in the fight against vulnerable situations. Case study: the Moldovan community in France. // Moraru, V. (coord.) Migrația, diaspora, dezvoltare: noi provocări și perspective. – Chisinau, Sirius, 2016, p.204-213
6. Lucke, M., Mahmoud, T.O., Steinmayr, A. Labor migration and remittances in Moldova: is it boom over? – Chisinau, IOM, 2009
7. Migranții de muncă moldoveni pleacă din Rusia în masă: este imposibil de a transfera banii rudelor, călătoria acasă este scumpă, migranții din Asia ocupă locurile de muncă. <https://www.kp.md/daily/27431/4632624/> (Accesat 24.09.2022)
8. Marques, J.C., Gois, P. Imigranții din Europa de Est în Portugalia: asemănări și deosebiri între ucraineni, ruși și moldoveni. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XLIII), 2008, p.81-103
9. Moraru, V., Mosneaga, V., Turcan, V., Rusnac, Gh. Fetetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia. - Chisinau, Editerra Prim, 2011
10. Mosneaga, V. (coord.) Visa-free regime: international and Moldovan experience. - Chisinau, USM, 2019
11. Mosneaga, V. Migrant support measures from an employment and skills perspective (MISMES). Republic of Moldova. - Torino, European Training Foundation, 2015
12. Mosneaga, V., Mosneaga, Gh. Moldovan labor migration into the European Union. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.1 (LXXXIV), 2019. – Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2019, p.154-187
13. Mosneaga, V., Iatco, M. Caminos de emigration de la Europa del este a Espana. Un analisis comparada: Romania, Bulgaria, Moldavia y Ucraina. // Revista de Estudios Europeos, #62, 2013, p.13-35
14. Mosneaga, V., Mosneaga, Gh. Moldovan labor migration into the European Union. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.1 (LXXXIV). – Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2019, c.157-159

15. Moșneaga, V., Turco, T., Moșneaga Gh. Moldovan Labor Migrants in EU Countries: Status and Prospects (Based on Sociological Research in Germany, Italy, Portugal, UK) In: Mihalik J., Bardovic, J. (eds.) Migration – The Challenge of European States. Ibidem-Verlag, Stuttgart, 2019
16. Mosneaga, V., Moraru, V. Moldovan Labour Migration in Italy and Spain. // Montanari, A. (ed.) BraiNet-Working: Migration Flows Feeding into Business Internationalisation. Rome, Rubbettino, 2010, pp.199-238
17. Mosneaga, V., Moraru V., Turcan, V., Rusnac, Gh. Fetetele unui proces: migratia fortei de munca din Republica Moldova in Italia. – Chisinau, Editerra Prim, 2011
18. Organizația Internațională pentru Migrație (oficiul în Republica Moldova) a efectuat o serie de sondaje asupra tendințelor migrației moldovenești în contextul pandemiei COVID-19. Primul sondaj a fost dedicat influenței COVID-19 asupra migrației de muncă al populației moldave. El a fost efectuat între 17 aprilie și 17 mai, 2020. Au fost anchetați (online) 1.186 migranți de muncă moldoveni în 10 țări de destinație (Regatul Unit, Germania, Irlanda, Spania, Italia, Israel, Polonia, Portugalia, Rusia, și Franța). În aceste țări se află aproximativ 80% din toți migranții moldoveni.
19. Sondajul a fost efectuat prin intermediul anchetării. Aproximativ 300 migranți de muncă moldoveni din țările UE au fost anchetați la momentul scrierii acestui articol.
20. Survey on migration and human trafficking in Ukraine, Moldova, Belarus and Georgia, 2019. Kyiv, IOM, 2019, file:///C:/Users/User/Documents/projects/projects2020/portugal2020/materials/traffic/iom_regional_ct_survey_2019_eng_print.pdf.
21. Tabac, T., Gagauz, O. Migration from Moldova: Trajectories and Implications for the Country of Origin. In: Migration from the Newly Independent States. Switzerland: Springer, 2020, p.144 (143-168) ISBN 978-3-030-36074-0
22. „Комсомольская правда”, 15 августа, 2022
23. Мошняга, Г. Молдавская трудовая миграция в Европейский Союз: основные черты и специфика. În: Știința politică și administrativă: provocări globale, soluții locale 2021. Conferința "Știința politică și administrativă: provocări globale, soluții locale" - Chișinău, Moldova, 13 noiembrie 2020
24. Мошняга, В. Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. - Кишинэу: САРТЕС, 2000. 200 р.
25. Мошняга, В. Картографирование молдавской диаспоры в Германии, Великобритании, Израиле, Италии, Португалии и России. – Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova (OIM). – Chișinău: Б. и., 2017
26. Мошняга, В. Молдавская трудовая миграция в Европейский Союз. Аналитический отчет. August, 2018
27. Мошняга, В., Бурдельный, Е., Васильева, Л., Малиновская, Е. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из ЕС в страны пограничья. Вильнюс, ЕГУ, 2012
28. Мошняга, В., Мошняга, Г. Безвизовый режим стран Восточного Партнерства с ЕС: эффекты и политики. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). – nr.2 (LXXXI), 2018. - Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2018, с.106-133
29. Мошняга, В., Морару, В., Руснак, Г. Италия глазами молдавских трудовых мигрантов. În: MOLDOSCOPIE, 2009, Nr. 3 (46), pp. 90-133
30. Мошняга, В., Морару, В., Руснак, Г. Маятник миграции. – Кишинэу: Tipografia-Sirius, 2012
31. Мошняга, В., Цуркан, В., Мошняга, Г. Современная миграция молдавского населения: основные причины и мотивы (по результатам социологических исследований в Великобритании, Германии, Израиле, Италии, России и Португалии). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică), nr.1 (LXXX), 2018, pp.84-99.
32. Мошняга, В., Цуркан, В., Слободенюк, Г. Испания глазами молдавских трудовых мигрантов. În: MOLDOSCOPIE, 2009, Nr. 3 (46), pp. 134-135.

III. ȘTIINȚE JURIDICE

IMPOZITAREA ȘI EVITAREA DUBLEI IMPUNERI FISCALE

TAXATION AND AVOIDANCE OF DOUBLE TAXATION

Alexandru ARMEANIC, lect. univ., dr. în drept
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România
E-mail: alexandru.armeanic@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-4466-8884

Tudor PAȘCANEANU, conf. univ., dr. în drept
Academia de Studii Economice din Moldova
E-mail: tudorp2005@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6293-1247

Rezumat: *Impozitele pe care le percepe un stat sunt stabilite prin legile interne respective, ele constituind un drept suveran al statului. Conform art. 4 și 8 din Constituția Republicii Moldova, persoanele au îndatoriri fundamentale, instituite de tratate și convenții internaționale ratificate de Parlamentul Republicii Moldova, care sunt parte integrantă a dreptului intern. În acest context, intrarea în vigoare a unei convenții sau tratat internațional care conține dispoziții contare cu dreptul intern, va pune în aplicare directă actul internațional ratificat de statul – Republica Moldova. Supunerea unei materii impozabile, de către două state diferite, la același tip de impozit, în cadrul aceluiași exercițiu financiar, este cunoscută sub denumirea de dublă impunere juridică internațională. Acest fenomen se produce nu datorită structurilor diferite ale sistemelor fiscale sau gradului diferit de fiscalitate din statele considerate, ci anume diversităților conceptuale, care stau la baza impunerii, fapt ce a determinat ca prin norme convenționale internaționale să atenueze aceste procese duble de impozitare.*

Cuvinte-cheie: *Impozit, convenții internaționale, dubla impunere, procese de dublă impozitare, convenții fiscale privind evitarea dublei impunerii fiscale, venit; capital.*

Abstract: *The taxes that state charges are established by the respective internal laws, they constitute a sovereign right of the state. According to art. 4 and 8 of the Constitution of the Republic of Moldova, individuals have fundamental duties, established by treaties and international conventions ratified by the Parliament of the Republic of Moldova, which are an integral part of domestic law. In this context, the entry into force of an international convention or treaty containing provisions contrary to domestic law, will directly implement the international act ratified by the state - the Republic of Moldova. The subjection of a taxable matter, by two different states, to the same type of tax, within the same financial year, is known as double international legal taxation. This phenomenon is produced not due to the different structures of the tax systems or the different degree of taxation in the considered states, but rather to the conceptual diversities, which are the basis of taxation, a fact which determined that through international conventional norms to mitigate these double taxation processes.*

Keywords: *Tax, international conventions, double taxation, double taxation processes, tax conventions regarding the avoidance of double taxation, income, capital.*

Introducere

Impozitele pe care le percepe un stat sunt stabilite prin legile interne respective, ele constituind un drept suveran al statului. Conform art. 4 și 8 din Constituția Republicii Moldova, persoanele au îndatoriri fundamentale, instituite de tratate și convenții internaționale ratificate de Parlamentul Republicii Moldova, care sunt parte integrantă a dreptului intern. În acest context, intrarea în vigoare a unei convenții sau tratat internațional care conține dispoziții contare cu dreptul intern, va pune în aplicare directă actul internațional ratificat de statul – Republica Moldova. Datorită acestei realități, pentru amplificarea cooperării economice și financiare internaționale, a devenit necesară reglementarea procedurii de impunere a veniturilor realizate și capitalurilor deținute de persoane fizice și juridice în alte țări, decât cea căreia îi aparțin, astfel încât să se evite dubla impunere fiscală în baza convențiilor internaționale de evitare a dublei impunerii fiscale

ratificate de statul nostru și puse în aplicare în baza art. 4 și 8 din Constituția Republicii Moldova.

Așadar, există însă cazuri în care venitul total, averea totală sau elementele de venit ori de capital, inclusiv câștigurile provenite din înstrăinarea bunurilor mobile sau imobile, retribuțiile plătite de o firmă sau creșterea valorii unor bunuri aparținând unei persoane fizice sau juridice sunt impuse concomitent de autoritățile fiscale din două state, potrivit legislației fiecărui stat. Această situație apare, de exemplu, atunci când sursa de venit sau obiectul impozabil se află pe teritoriul unui stat, iar beneficiarul sau proprietarul este rezident al altui stat. Asemenea situații sunt frecvente în cazurile de plată a dividendelor, dobânzilor, sumelor convenite pentru utilizarea brevetelor de invenție, drepturilor de autor etc. În aceste situații, impozitele aferente sunt percepute atât de statul pe teritoriul căruia se află sursa de venit sau obiectul impozabil, cât și de statul al cărui rezident este persoana beneficiară a veniturilor sau obiectelor impozabile: avem de-a face cu o dublă impunere^[6; pag. 140].

Metodologia cercetării

Dublă impunere fiscală internațională reprezintă supunerea la impozit a aceleiași materii impozabile și pentru aceeași perioadă de timp de către două autorități fiscale din țări diferite. Dublă impunere se manifestă sub două forme, și anume:

- ca *dublă impunere economică*, respectiv supunerea, în cadrul unei țări, a aceluiași venit sau a aceluiași capital, la mai multe impozite;
- ca *dublă impunere juridică*, respectiv impunerea aceleiași materii impozabile, de două ori, în țări diferite.

Dublă impunere fiscală internațională poate apărea numai în cazul impozitelor directe, respectiv al impozitelor pe venit și al celor pe capital, deoarece pentru mărfurile și serviciile cumpărate de cetățenii unei țări din altă țară ei nu mai plătesc în țara lor impozite indirecte similare cu cele incluse în prețul de cumpărare al mărfurilor sau serviciilor respective.

Apariția dublei impunerii se datorează modului în care sunt aplicate criteriile care stau la baza impunerii veniturilor sau capitalului. În practica fiscală internațională criteriile care stau la baza impunerii veniturilor sau capitalului sunt:

- criteriul rezidenței (sau al domiciliului fiscal), potrivit căruia impunerea veniturilor sau capitalului se realizează de autoritatea fiscală din țara căreia aparține rezidentul, indiferent dacă veniturile sau capitalul, care fac obiectul impunerii, sunt obținute sau se află pe teritoriul acelei țări sau în afara acesteia;
- criteriul naționalității, potrivit căruia o țară impune naționaliilor săi, care realizează venituri sau posedă avere din (în) țara respectivă, indiferent dacă aceștia locuiesc sau nu în țara lor;
- criteriul originii veniturilor (teritorialității), potrivit căruia impunerea se efectuează de către organele fiscale din țara pe al cărei teritoriu s-au realizat veniturile sau se afla averea, indiferent de rezidența sau naționalitatea beneficiarilor de venituri.

Modul în care sunt aplicate criteriile prezentate anterior poate conduce la apariția dublei impunerii. De exemplu, dacă în țara A impunerea se bazează pe criteriul rezidenței, iar în țara B - pe criteriul originii veniturilor, atunci o persoană din prima țară dacă realizează venituri în țara a doua va necesita să plătească impozite pe veniturile sale atât în țara de rezidență, cât și în țara de origine a veniturilor.

Rezultate

Efectele negative pe care dubla impunere le are asupra dezvoltării relațiilor economice și financiare dintre diferite țări au determinat găsirea unor soluții pentru înlăturarea ei.

Dublă impunere poate fi evitată, fie pe baza unor măsuri legislative unilaterale, fie prin încheierea unor acorduri bilaterale sau multilaterale între diferite țări.

Dezvoltarea și perfecționarea mijloacelor de producție, lărgirea pieței dincolo de hotarele țării, extinderea tranzacțiilor cu efecte comerciale și hârtii de valoare (valori mobiliare), etc. au influențat evoluarea sistemelor de impunere practicate în secolul trecut. Astfel, de la impozite reale sau obiective s-a trecut, cu timpul, la impozite personale sau subiective^[5; pag.45].

În condițiile impozitelor de tip real, obiectul impunerii îl constituiau bunurile care alcătuiau averea populației de la sate și orașe: terenurile, clădirile, construcțiile și alte valori fără vreo legătură cu veniturile produse de acestea; activitățile meșteșugărești, comerciale, industriale etc., desfășurate în mod individual sau în grup și apreciate în funcție de: forța de muncă utilizată, cantitatea de materie primă prelucrată, volumul producției obținute, mărimea localității în care se desfășura activitatea comercială, tipul comerțului

practicat (cu ridicata sau cu amănuntul etc.); capitalul mobilier deținut etc.

În urma trecerii la impozitele de tip personal, obiectul impunerii îl formează veniturile realizate sub formă de salarii, câștiguri din profesii libere, beneficii din industrie, comerț și activități bancare, venit net din exploatarea pământului și din arenze, chirii, dobânzi la sumele de bani împrumutate, dividendele la acțiuni și părți sociale etc. Impunerea se face separat, pe fiecare categorie de venit, sau global, adică pentru totalitatea veniturilor realizate din diverse surse, în cote proporționale sau progresive, după caz. În noile condiții, se ține seama, de regulă, atât de mărimea venitului net obținut de contribuabil în perioada considerată, cât și de situația personală a acestuia (singur, necăsătorit, divorțat sau văduv, fără persoane la întreținere, căsătorit fără copii, căsătorit cu copii ori cu alte persoane la întreținere).

Impunerea personală a constituit un pas înainte în calea traducerii în viață a principiului echității fiscale; dar ea a avut și reversul său. În cadrul impozitelor reale - impozitul funciar, impozitul pe clădiri, impozitul pe uși și ferestre, patenta (impozitul pe activități meșteșugărești, comerciale etc.) ș. a. - la baza impunerii stătea concepția teritorială. Astfel, erau impuse bunurile situate (activitățile desfășurate) pe teritoriul unității administrativ-teritoriale considerate sau, pe un plan mai general, pe teritoriul aflat sub jurisdicția statului. Prin urmare, aplicarea concepției teritoriale nu dădea loc la impuneri repetate ale aceluiași obiect sau ale aceiași activități.

În cazul impozitelor personale însă se pot întâlni situații, când unele venituri sau elemente de avere se supun la două sau mai multe impozite distincte. Astfel, de exemplu:

a) Partea din profitul societății comerciale care se distribuie acționarilor cu titlu de dividend este impusă, în numeroase țări, odată cu impozitul pe profitul societății comerciale, care vizează profitul total, înainte de repartizare și a doua oară la impozitul pe venitul persoanelor fizice (dividendele încasate de aceștia se include în venitul global al acestora^[1; art.18]);

b) În Germania persoanele fizice datorează un impozit pe venit pentru veniturile prin reținere la sursa plății, iar societățile – la un impozit pe beneficiu. Separat de acestea, atât persoanele fizice, cât și societățile comerciale datorează un impozit comercial, care se determină în funcție de beneficiul exploatarei și de capitalul acesteia. Prin urmare, veniturile realizate de persoanele fizice din întreprinderile individuale și beneficiile societăților comerciale se impun de două ori. Aceste impozite se împart în mod diferit între verigile sistemului bugetar. Din impozitele pe venit federația și landurile încasează câte 42,5% din total, comunele câte 15%, din impozitele asupra societăților comerciale, federația și landurile primesc câte 50%, iar din impozitul comercial, comunele rețin 76%, iar federației și landurilor se transferă câte 12%.^[4; pag.47]

c) La anumite produse de fabricație indigenă se percep două impozite și anume: taxe de consumație (accize) și TVA, iar dacă acestea provin din import, ele suportă și un al treilea impozit sub forma taxelor vamale.

Discuții

În aceste exemple s-a ilustrat fenomenul dublei impuneri economice, care constă în supunerea unei anumite materii impozabile la două sau mai multe impozite în favoarea aceleiași autorități sau a unor autorități publice diferite, în același exercițiu financiar^[2; pag.175]. Impunerea repetată a unor categorii de venit, elemente de capital, bunuri de import sau de proveniență autohtonă etc. – constituie un act conștient, deliberat al suveranității fiscale, care are loc în interiorul statului considerat.

Dubla impunere juridică este efectul nemijlocit al modernizării economiei, al dezvoltării și diversificării relațiilor economice dintre state. Prin urmare, se va ajunge la efectul demonstrat mai sus, adică la impunerea unor venituri sau elemente de capital (active nete), aparținând unei persoane fizice sau juridice, de către două sau mai multe suveranități fiscale. Suma impozitelor datorate de un contribuabil statelor care își revendică dreptul de impunere este evident mai mare decât cea pe care acesta ar fi trebuit s-o plătească dacă n-ar fi existat un asemenea conflict de reglementări emanând de la două sau mai multe state diferite^[3].

Concluzii

Supunerea unei materii impozabile, de către două state diferite, la același tip de impozit, în cadrul aceluiași exercițiu financiar este cunoscută sub denumirea de dublă impunere juridică internațională. Acest fenomen se produce nu datorită structurilor diferite ale sistemelor fiscale sau gradului diferit de fiscalitate din statele considerate, ci anume a diversităților conceptuale, care stau la baza impunerii, fapt ce a determinat ca prin norme convenționale internaționale să atenueze aceste procese duble de impozitare.

Bibliografie:

1. Codului fiscal Nr.1163-XIII din 24.04.97, republicat în Monitorul Oficial nr.102-103 din 23.08.2001.
2. Strugaru M., Convenții pentru evitarea dublei impuneri – instrumente de dezvoltare și diversificare a relațiilor economice, comerciale și culturale între țări, Revista „Impozite și taxe” nr.3, București, 1997, Edit. „Tribuna Economică”.
3. Nastas A., Cernomoreț S., Cebotari O. *Răspunderea penală pentru declarațiile cu rea-voință în statele aparținând sistemului de drept anglo-saxon*. În: Revista științifico-practică „Relații Internaționale Plus”, nr.1 (17), Chișinău, 2020. ISSN1857-4440, ISSN 2587-3393.
4. Armeanic A., Fiscalitatea în statele contemporane (note de curs), Edit. „CE USM”, Chișinău, 2003.
5. Văcărel I., „Relații financiare internaționale”, Editura Academiei Române, București, 1995.
6. Costin C., Kirițescu E., Dobrescu M., „Moneda / Mică enciclopedie”, Colecția „Biblioteca Băncii Naționale”, Editura enciclopedică, București 1998.

NIHILISM JURIDIC – FENOMEN MULTIDIMENSIONAL AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

LEGAL NIHILISM - A MULTIDIMENSIONAL PHENOMENON OF CONTEMPORARY SOCIETY

Dumitru BALTAG, dr. hab., prof. univ.
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-6966-7119

Rezumat: Tema abordată în articolul de față extinde viziunile teoretico-doctrinare existente vis-à-vis de fenomenul nihilismului juridic. Studiul s-a axat asupra înțelegerilor doctrinare contemporane ale nihilismului ca fenomen social și concept juridic. Analizând nihilismul juridic, oferim înțelegerea configurațiilor ale apariției, dezvoltării și impactului acestui fenomen asupra societății contemporane. Cercetarea a permis identificarea principalelor caracteristici ale nihilismului juridic, prin prisma factorilor sociali, religioși, politici și juridici ce asigură apariția și existența acestui fenomen. Identificarea formelor nihilismului distructiv și analiza multilaterală a caracteristicilor acestora permite identificarea măsurilor de prevenire și combatere a acestui fenomen vicios.

Cuvinte-cheie: nihilism, nihilism juridic, fenomenul nihilismului.

Abstract: The topic addressed in this article expands the existing theoretical-doctrinal views vis-à-vis the phenomenon of legal nihilism. The study focuses on contemporary doctrinal understandings of nihilism as a social phenomenon and legal concept. Analyzing legal nihilism, we offer an understanding of the configurations of this phenomenon's emergence, development and impact on contemporary society. The research allowed the identification of the main characteristics of legal nihilism through the lens of the social, religious, political and legal factors that ensure the emergence and existence of this phenomenon. Identifying the forms of destructive nihilism and the multilateral analysis of their characteristics allows the identification of measures to prevent and combat this vicious phenomenon.

Keywords: nihilism, legal nihilism, the phenomenon of nihilism.

Introducere

Investigația propune să demonstreze că argumentele pentru nihilism au un conținut obiectiv și sunt întâlnite în societățile moderne începând cu sec. XVIII-lea. Printr-un prim aspect, se identifică deformarea conștientizării juridice prin nihilism ca fenomen multidimensional negativ și ca o amenințare la adresa societății și a ierarhiei valorilor sociale. Prin al doilea aspect - limitele conceptului de deformare a conștientizării juridice din perspectivele psihologice, ideologice și juridice.

Dezbaterile constau în analiza teoretică și practică a nihilismului juridic, cu manifestarea acestui fenomen la realitățile contemporane, cu analiza celor mai eficiente modalități de reducere și depășire a acestui fenomen.

Metodologia cercetării

Pentru a identifica trăsăturile caracteristice a nihilismului juridic a fost aplicată metoda istorică și comparativă. Cu scopul identificării trăsăturilor caracteristice și formelor nihilismului juridic au fost aplicate metoda logică, analiza și sinteza. Totodată, la baza studiului au stat mai multe materiale de referință din literatura de specialitate autohtonă și străină.

Rezultate

Nihilismul juridic este un element deformativ al conștiinței juridice, antipod al culturii juridice, ce neagă valorile dreptului; este creat de mediul social prin negarea activă sau pasivă a normelor de drept elaborate și aplicate de stat și care stopează dezvoltarea evolutivă a societății.

Cauzele hotărâtoare în apariția nihilismului juridic sunt: natura injustă a puterii de stat; specificul istoric de dezvoltare a statului; aplicarea unei legislații autoritare; existența lacunelor în legislație și în sistemul juridic; aplicarea metodelor administrative de comandă în sfera politică și economică a societății; necunoașterea sau lipsa tradițiilor democratice și juridice naționale etc.

Existența și dezvoltarea nihilismului juridic indică stringenta necesitate de a acționa conștient și eficient în direcția eliminării acestuia și dezvoltării culturii și conștiinței juridice la nivel de cetățean și

societate. În acest scop e necesară promovarea: educației juridice a cetățenilor; ridicării nivelului de cultură juridică și, prin urmare, al conștiinței juridice; perfecționării legislației; asigurării legalității și a ordinii de drept; protejării eficiente a drepturilor și libertăților omului; profilaxiei abaterilor comise de reprezentanții puterii publice.

Discuții

Putem afirma că, susținerea unei atitudini pozitive și respectuoase față de drept din partea tuturor subiecților, nu pare posibilă, în timp ce atitudinea negativă față de legea actuală în rândul unui anumit grup de indivizi este un fenomen obiectiv. Acesta din urmă (fenomen), având în vedere potențialul său social amenințător, care este cauzat de atitudinea negativă față de cei ce acceptă în mod comun legea, ar trebui să fie monitorizat, controlat, neutralizat și chiar sancționat.

Genealogia nihilismului recitește istoria occidentală în lumina logicii nihiliste și se concretizează în epoca noastră actuală într-o manieră virulentă periculoasă. Termenul „nihilism” poate fi găsit în literatura teologică medievală începând cu secolul al XII-lea. Acesta era numele unei doctrine eretice care neagă natura divino-umană a lui Hristos, iar susținătorii acestui punct de vedere erau numiți, respectiv, „*nihilisti*”. Mult mai târziu, în secolul al XVIII-lea, acest concept este fixat în limbile europene și are sensul negației normelor și valorilor general acceptate.

Poate fi urmărită o genealogie a nihilismului de la Parmenides la A. Badiou, prin Plotinus, Avicenna, I. Duns Scotus, W. Ockham, R. Descartes, B. Spinoza, Im. Kant, G. W. F. Hegel, M. Heidegger, J.-P. Sartre, J. Lacan, G. Deleuze și J. Derrida, în dezvoltare, cu consecințe devastatoare pentru modul în care trăim.

Nihilismul are multe fețe, poate fi moral, juridic, politic, ideologic, religios etc., în funcție de ce valori sunt negate, ce domeniu de cunoaștere și practică socială se discută - cultură, știință, artă, etică, politică, economie.

Trăsătura caracteristică a nihilismului nu este obiectul negației, care nu poate fi decât un factor determinant al formei sale specifice și al gradului, adică al intensității, caracterului categoric și fără compromisuri a acestei negații - cu un început predominant subiectiv, cel mai des individual.

Nihilismul, în diferite forme pe care le-a luat în filosofia continentală, ar putea fi situat ca o specie a tradiției contra-iluministe și a criticii rațiunii. Inițial, termenul „nihilism” ne duce la Fr. Jacobi [5]. Aceasta nu este o simplă coincidență, studiile de specialitate ne învață că Jacobi a fost primul care a folosit acest termen în filozofie – de altfel: în condamnarea doctrinei științei în momentul disputei asupra ateismului.

Ulterior, discursul german despre nihilism poate fi găsit în lucrările lui F. Nietzsche. Nietzsche consideră nihilismul ca pe un destin al gândirii occidentale care își are rădăcinile în lucrările lui Platon și conținutul nihilist al tradițiilor și valorilor sociale este strâns legat de conținutul metafizic.

Nihilismul lui F. Nietzsche poate fi descompus în patru paliere [4]: a) pesimismul; b) nihilismul incomplet; c) nihilismul pasiv; d) nihilismul activ.

a) pesimismul este o combinație de „dezgust și nervozitate”; este o „formă premergătoare a nihilismului”;

b) nihilismul incomplet este conștient de demonetizarea vechilor valori, dar refuză să le revoce fundamentul ideal; este o formă tranzitorie către nihilismul pasiv;

c) nihilismul pasiv, este înțeles ca „declin și diminuare a spiritului” [3] sau ca reacțiune și „împotrivire”; este o înțelegere a faptului că valorile sunt total depășite dar și constatarea imposibilității acțiunii;

d) nihilismul activ poate fi caracterizat prin „revolta deliberat destructivă”. Nihilismul activ nu acceptă principiul conform căruia nu există adevăr în sine, creându-și propriul adevăr.

În secolul al XX-lea, nihilismul cuprinde o varietate de aspecte filosofice și estetice, poziții care, într-un sens sau altul, au negat existența unor adevăruri sau valori morale autentice, au respins posibilitatea cunoașterii sau comunicării și au afirmat lipsa de sens sau lipsa scopului final al vieții sau al universului. Astfel, societatea contemporană „postmodernă” ar fi caracterizată prin *consumerism*, uniformizare, respingerea elitelor autentice, superficialitate, „forma a devenit, pe nesimțite, conținut”, în ciuda unei bunăstări materiale care o distinge de predecesoarele sale.

W. Bain [1] susține că, „sistemul modern al statelor reflectă un mod de gândire medieval - un Evul Mediu modern”. El arată, de asemenea, cum rolul lui Dumnezeu, odată conceput, a fost eliminat treptat din concepțiile moderne despre ordine, punând accent pe problema normativă occidentală modernă, ce a permis de a găsi justificări pentru ordinea internațională actuală.

Și, nihilismul modern s-a născut din creștinismul medieval potrivit lui Bain, sau ceea ce el numește „teoria ordinii impuse”. Autorul susține că, nihilismul este atât rezultatul necesar al unei lumi transformate de libertatea creștină, cât și fundamentul ordinii liberale moderne și a tuturor acțiunilor politice viitoare.

Ne convingem că, astăzi, nihilismul a devenit o modalitate din ce în ce mai populară de a descrie o atitudine larg răspândită față de starea actuală a lumii.

Astfel, *nihilismul juridic* – se formează în cadrul a trei modele de bază ale relației dintre individ și societate [2].

1. Primul model - *idealismul juridic* - se caracterizează printr-o supraestimare, idealizare a dreptului. Dezvoltarea simțului idealist al dreptății cu corecții suplimentare armonioase, interacțiunea lor în cadrul realității juridice clarifică punctele de vedere ale idealistului despre lege și permite navigați cu succes în evenimente semnificative din punct de vedere juridic. În caz contrar, există trei opțiuni principale:

a) *aprofundarea idealismului juridic*, care, cuplat cu o cunoaștere insuficientă individuală, duce la *infantilism juridic* (versiunea pasivă) sau la *diletantism juridic* (versiune activă);

b) formarea *pozitivismului juridic*, „reducerea dreptului la sistemul actelor juridice normative, iar persoana și societatea ca purtători de obligații sunt „subiecte de drept”. Ideea juridică își pierde semnificația anterioară, compensând o creștere excesivă a rolului normelor juridice în evaluarea situațiilor legate de lege.

Idealismul juridic în țara noastră a dat naștere unei crize de credință la o parte semnificativă a oamenilor în sistemul legislativ, și mai larg, în modurile parlamentare și constituționale de soluționare a problemelor urgente, în noile instituții progresiste. Încă de la început, unele dintre sloganurile „perestroika”, apoi ale perioadei de reformă, au suferit de idealism. Am vrut să transpunem rapid toate acestea în legi, să le reparăm legal, să le proclamăm în constituții. De fapt, trecerea forțată a societății de la un stat la altul nu a funcționat, așteptările s-au târât. S-a instalat o „mahmureală socială”, amară și dureroasă. Pentru proiectele idealiste, precoce, de regulă, vine o răzbunare severă.

Răspândirea idealismului juridic a fost facilitată și de faptul că în țara noastră a predominat multă vreme o abordare pur pragmatică a dreptului (instrument, mijloace, pârghie etc.). Dreptul nu a fost considerată o valoare socială și culturală, o idee umanistă, o instituție a democrației. În conformitate cu aceasta, a fost pusă o „povară insuportabilă” asupra legii, s-au pus speranțe prea mari, care nu erau justificate în viitor.

c) *nihilismul juridic* se formează atât în cazul deprecierei, cât și al subestimării ideii de drept și lege. De aceea, atunci când luptăm cu nihilismul legal, nu trebuie să mergem la cealaltă extremă - *fetishism legal, voluntarism, idealism*. Astfel, în timp ce idealistii juridici uneori pur și simplu nu pot înțelege de ce unii încalcă normele legale, știind despre ele, un nihilist legal caută să înțeleagă aceste norme tocmai pentru a învăța cum să le încalce cu impunitate – de exemplu, prin găsierea de „lacune” în lege. Acest lucru sugerează modalități de a-și gestiona activitățile relevante din punct de vedere juridic.

Idealistul juridic este denaturat de evadarea socială și conformismului, în timp ce nihilistul juridic – prin antagonismul social. Idealismul juridic și nihilismul juridic sunt fenomene legate între ele. Mai devreme sau mai târziu, idealismul juridic se transformă în nihilism legal, iar nihilismul juridic hrănește idealismul juridic. Ambele fenomene au rădăcini similare. Prin urmare, este necesar să se lupte atât cu idealismul juridic, cât și cu nihilismul juridic în același timp.

2. Al doilea model - *diletantismul juridic (amateurismul)* caracterizează subiectul de drept, având o cunoaștere și înțelegere parțială a sistemului juridic, conceptul și ideologia dreptului, dar fără a identifica situațiile corespunzătoare vieții cotidiene.

3. Al treilea model - *conformismul juridic* – când hotărârile și acțiunile subiectului se corelează nu cu legea, ci cu sistemul de comportament comun, interpretat într-un mediu determinat în care subiectul juridic se regăsește într-un moment dat. El (subiectul), situațional grupează ideile și demonstrează acceptarea lor deplină, chiar știind despre greșeli, riscuri și consecințe negative ale anumitor acțiuni din punct de vedere juridic, cu scopul de a nu fi respins de societate. Întrucât mediul social este foarte eterogen, conformismul trebuie să aibă cea mai mare varietate de subtipuri în comparație cu deformările conștiinței juridice discutate mai sus. Astfel, acțiunile conformistului în situații semnificative din punct de vedere juridic sunt determinate în mare măsură de apartenența socială și, în același timp, sunt foarte adaptative.

După cum vedem, teoriile actuale ale dreptului sunt diverse, adesea extrem de abstracte și este dificil să le regrupăm în declarații clare despre teme generale sau să identificăm direcții teoretice neechivoce.

Preocupările țin de natura dreptului în societățile moderne, alături de o nouă atenție asupra efectelor creșterii pluralității și complexității sociale. Există dezamăgire față de statul național, în primul rând, în

sensul că controlul sau reglementarea socială nu mai este monopolizată de guvernele naționale și, în al doilea rând, că statul intervenționist bazat pe programe legislative pentru a implementa scopurile sociale a eșuat parțial în toate formele sale, de la politici ale fostului bloc sovietic către statele sociale liberal-democratice.

Justiția socială și reforma prin intervenție juridică și stabilirea legislativă/administrativă a programelor care au avut ca scop ameliorarea diferitelor inegalități și nedreptăți nu au fost implementate complet. Tendințele spre internaționalizare în tranzacțiile comerciale, mișcarea populațiilor, preocuparea pentru drepturile omului și globalizare pot însemna că procesele juridice naționale sunt mai puțin dominante și mai puțin izolate. Aceste tendințe au condus la noi teorii care decuplă dreptul de activitățile statelor naționale și ale instituțiilor lor juridice.

Problemele nihilismului, credem, că țin de crizele existente în societate. În momentul în care societatea a refuzat metodele autoritare de conducere a statului totalitar, iar oamenilor li s-au oferit, mai mult sau mai puțin, posibilități de a-și folosi drepturile și libertățile, s-a simțit destul de pregnant nivelul scăzut al culturii juridice a societății în ansamblu, indiferența față de drept și subevaluarea acestuia, momente ce au persistat decenii la rând.

Criza nu atât intelectuală, ci mai degrabă morală și spirituală domină în societățile contemporane. Există o lipsă de dezvoltare a viziunii morale în rândul ființei umane împreună cu dezvoltarea științifică și tehnologică. Bogăția adorată ca zeu. Mândria a devenit un crez. Egoismul este înrădăcinat în intelect. Ego-ul este etalat, iar dorințele devin o podoabă. Neprihănirea a devenit în lume doar o figură. Compasiunea s-a secăt. Recunoștința a slăbit și a secăt. Ipocrizia a devenit semnul principal al vieții, iar dragostea și afecțiunea au devenit necazuri pofitoare.

Este o sarcină descurajantă să examinăm natura crizei valorilor de astăzi în acest climat sumbru. Încă există o scăpare de ea? Trebuie să luptăm cu ea cât se poate de bine.

Încă Mahatma Gandhi a afirmat că șapte păcate capitale sunt comise de un individ. Aceste păcate sunt [6]: bogăție fără muncă, plăcere fără conștiință; cunoaștere fără conștiință; comerț fără moralitate; știință fără umanitate; religie fără sacrificiu; și politică fără principii.

Fiecare dintre aceste perversiuni reflectă lipsa de valori.

În această situație, dreptul apare și există ca o componentă importantă în teoria generală a sistemelor. „Dreptul ar trebui tratat ca un mecanism generalizator de control social care operează difuz în toate sectoarele societății” [7]. Legea, deși este un tip de control social, se situează, în primul rând, la nivel instituțional „ca un set de prescripții, permisiuni și interdicții care se referă la acțiunea socială ...” [8].

Legea atenuează conflictele și facilitează interacțiunea socială; reglează relațiile părților diferențiate între ele. Numai prin aderarea la un sistem de reguli poate avea loc interacțiunea socială fără a se descompune într-un conflict deschis, cronic. Având în vedere nivelul ridicat de diferențiere structurală și pluralism în societățile moderne, sistemul juridic devine deosebit de semnificativ pentru că „poate media între ordinele normative și culturale care au devenit atât de importante într-o societate complexă cu un vast complex de interese în special economice și politice, care sunt centrul principal al presiunilor centrifuge” [8].

Se identifică patru probleme principale care ar trebuie rezolvate înainte ca sistemul de reguli juridice să poată reglementa interacțiunea socială:

- ea trebuie să aibă o bază de legitimitate pentru a obține conformitatea/conformitatea;
- ea trebuie să rezolve problema interpretării, cu privire la care reguli juridice abstracte guvernează situații particulare și definesc drepturi specifice;
- ea trebuie să prevadă sancțiuni pentru urmărirea neconformității, să specifice de către cine sunt aplicate și care pot varia de la pură incitare la constrângere;
- ea trebuie să stabilească jurisdicția pentru a determina în ce circumstanțe se aplică o anumită regulă sau un set complex de reguli.

Concluzii

În concluzie, menționăm că, *nihilismul juridic*, în sensul cel mai general înseamnă negarea sau subestimarea dreptului. Ca nihiliști legali, actorii politici, judiciari și cetățenii se caracterizează printr-o conștiință juridică deficitară, care se reflectă în lipsa de respect sau relativizare a normelor juridice și conținutul de valoare încorporate în acestea.

În totalitatea lor, cele menționate indică stringenta necesitate de a acționa conștient și eficient în direcția eliminării nihilismului juridic și a dezvoltării culturii și conștiinței juridice la nivel de cetățean și

societate.

E necesară promovarea: educației juridice a cetățenilor; ridicării nivelului de cultură juridică și, prin urmare, al conștiinței juridice; pregătirii juriștilor de înaltă calificare; perfecționării legislației; asigurării legalității și a ordinii de drept; protejării eficiente a drepturilor și libertăților omului; profilaxiei abaterilor comise de reprezentanții puterii publice.

Bibliografie:

1. Bain W. Political Theology of International Order. Oxford: Oxford University Press, 2020. 272 p.
2. Gorbunova M. V., Lukmanova R. Kh., Stoletov A. I., Parkhomenko E. V., Starshinina S. V. The relevance of legal awareness distortions in risk and innovative management. În: *Espacios*, Vol. 40, 2019, nr. 28, pp. 10-19.
3. Heidegger M. Nietzsche. Vol. 2, Pfullingen. Neske Verlag. În: *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, Vol. 40, 1965, nr. 4, pp. 314-318.
4. Granier J. Nietzsche. PUF: Paris, 1982. 408 p.
5. Jacobi Fr. H. Die Philosophie Friedrich Heinrich Jacobis. München: Fink, 1969. 213 p.
6. Sharma N. Value Crisis: A Global Phenomenon. În: *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*. Vol. 2, 2014, nr. 9, pp. 66-69.
7. Parsons T. Action Theory and the Human Condition. New York: Free Press, 1978. 448 p.
8. Parsons T. Toward a general theory of action. Harper & Row, New York, 1962. 506 p.

REGLEMENTĂRI NORMATIVE PRIVIND PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL

NORMATIVE REGULATIONS OF THE PROTECTION OF PERSONAL DATA

Ecaterina BALTAGA, conf. univ., dr. în drept
Universitatea Tehnică din Moldova.
ORCID ID: 0000-0003-4240-249X

Rezumat: *Investigarea temei privind protecția datelor cu caracter personal a fost efectuată cu scopul de a evalua semnificația, valoarea și importanța acordată confidențialității și protecției datelor cu caracter personal. Am făcut încercări de a face o distincție între conceptul de confidențialitate și protecția datelor. Pe acest motiv a fost nevoie de analizat cadrul general normativ de protecție a datelor cu caracter personal la nivel internațional și național. În plus, s-au analizat rezultatele supravegherii activității autorităților publice de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal privind respectarea și exercitarea mecanismului de control asupra utilizării datelor cu caracter personal.*

Cuvinte-cheie: *confidențialitate, date, date cu caracter personal, cadrul normativ.*

Abstract: *The study of the protection of personal data was carried out with the aim of assessing the meaning, value and importance given to the confidentiality and protection of personal data. We have made attempts to draw a distinction between the concept of confidentiality and data protection. For this reason, it was necessary to analyze the general normative framework for protecting personal data at the international and national levels. In addition, the results of the supervision of the activity of public authorities by the National Center for the Protection of Personal Data regarding the observance and exercise of the control mechanism over the use of personal data were analyzed.*

Keywords: *confidentiality, data, personal data, regulatory framework.*

Introducere

Cercetarea a fost axată pe analiza legislației naționale și internaționale care reglementează mecanismele de utilizare și protecție a datelor cu caracter personal. S-a pus accent pe importanța confidențialității datelor, fiindcă lipsa controlului accesului cu privire la informațiile personale pot expune persoanele unui risc de fraudă sau furt de identitate. În plus, o încălcare a datelor la nivel guvernamental poate pune în pericol securitatea țării întregi. Aici, intervin reglementările normative privind protecția datelor.

Metodologia cercetării. Cercetările întreprinse s-au bazat pe studierea doctrinei și legislației existente în domeniul. Printre metodele de cercetare utilizate evidențiem: metoda logică, metoda sistematică, precum și cea comparativă. Metodologia de cercetare a înglobat și metoda dialectică privind posibilitatea cunoașterii realității obiective, căile, mijloacele și metodele de percepere științifică.

Rezultate

Drepturile personalității, care recunosc o persoană ca persoană fizică și ființă spiritual-morală, sunt astăzi protejate în diferite țări într-o măsură mai mare sau mai mică. Dreptul de identitate poate fi perceput din două accepțiuni: prima, ca un *privilegiu de expunere* și ca un *privilegiu de protecție*.

O persoană identificabilă este o persoană fizică, care poate fi identificată direct sau indirect, în special, cu referință la un element de identificare, cum ar fi: un nume, un număr de identificare, adresă de domiciliu, un identificator on-line, sau la unul sau mai multe elemente specifice, proprii identității sale fizice, fiziologice, genetice, psihice, economice, culturale sau sociale.

Principalele componente ale securității informației sunt: confidențialitatea; integritatea; disponibilitatea. Pentru a identifica datele cu caracter personal, legislația impune respectarea anumitor principii: a) prelucrarea în mod legal, echitabil și transparent față de persoana vizată; b) colectate în scopuri determinate, explicite și legitime; c) adecvate, relevante și limitate la ceea ce este necesar în raport cu scopurile în care sunt prelucrate; d) exacte și, în cazul în care este necesar, să fie actualizate; e) păstrate într-o formă care permite identificarea persoanelor vizate pe o perioadă care nu depășește perioada necesară îndeplinirii scopurilor.

Discuții

Confidențialitatea are o multitudine de semnificații și nuanțe distincte care se schimbă în conformitate cu diferite perioade, societăți și contexte. Începând cu secolul al XVII-lea, a însemnat o viață liniștită, izolată în interiorul zidurilor. În ultimul deceniu al sec. XIX a fost dezvoltată ideea unui „drept general al personalității” și din care drepturi sau interese ale personalității se poate forma, cum ar fi: dreptul la integritate fizică, libertate și demnitate.

Astăzi, confidențialitatea este asociată cu un drept, recunoscut și protejat atât de dreptul național, cât și de dreptul internațional. Ca consecință, confidențialitatea a devenit un loc de siguranță în care individul are puterea de a fixa limitele întinderii sentimentelor și gândurilor sale pe care le dorește să le comunice celorlalți.

După cel de-al Doilea Război Mondial au fost recunoscute mai multe documente juridice internaționale prin care dreptul la intimitate a fost recunoscut ca drept fundamental de prima generație, protecția căruia a fost preluată de legislațiile naționale și regionale.

Declarația Universală a Drepturilor Omului [1] a reprezentat prima expresie globală a drepturilor ființelor umane în care demnitatea apare în prima teză a Preambulului, apoi în articolul 1, 22, 23 confirmând că, „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi”.

Această idee se regăsește în art. 17 al Pactul Internațional privind drepturile civile și politice [2], care oferă protecția onoarei și reputației personale, iar statele sunt sub obligația de a furniza o legislație adecvată în acest scop.

Convenția cu privire la drepturile copilului [3] afirmă dreptul copilului la intimitate în termenii exacti ai Pactul Internațional privind drepturile civile și politice: „Niciun copil nu va fi supus unei imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața sa privată, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondența sa, precum și nici unui fel de atac ilegal la onoare și reputația sa” (art.16).

Evoluțiile legislative internaționale au stabilit orientări privind protecția datelor preluate de Convenția Consiliului Europei privind protecția datelor, care a influențat regimul în care s-a constituit și s-a dezvoltat dreptul Uniunii Europene.

Prima convenție de protecție a datelor din lume este adoptată de Consiliul Europei în 1981 pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal [4].

Convenția 108 este singurul acord multilateral cu caracter juridic obligatoriu în domeniul protecției datelor cu caracter personal. Obiectivul convenției este protejarea dreptului la viața privată, recunoscut la art. 8 din CEDO.

Art. 2 din Convenție [4] definește datele cu caracter personal ca „... orice informații referitoare la o persoană fizică, identificată sau identificabilă („persoana respectivă”)”. Datele cu caracter personal care constituie obiectul prelucrării automatizate vor fi (art. 5): a) obținute și prelucrate în mod corect și legal; b) înregistrate pentru scopuri determinate și legitime și nu pot fi utilizate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri; c) adecvate, pertinente și non excesive scopurilor pentru care au fost înregistrate; d) exacte și dacă este necesar, actualizate; e) păstrate sub o formă ce permite identificarea persoanelor respective pentru un termen nu mai mare decât cel necesar scopurilor pentru care au fost înregistrate datele.

Integrarea economică și socială care rezultă din instituirea și funcționarea pieței interne al UE, progresul tehnologiilor informaționale a condus în mod necesar la o creștere substanțială a fluxului transfrontalier de date cu caracter personal între cei implicați, în calitate de participanți privați sau publici la activitatea economică și socială din statele membre.

Cu acest scop se adoptă Directiva 95/46/CE [5], care stabilește criteriile privind legitimitatea prelucrării și condițiile în care operațiunile de prelucrare a datelor cu caracter personal sunt legale și garantând astfel că prelucrările nu pot să aduc atingere drepturilor și libertăților persoanelor vizate.

Extinderea domeniului de aplicare a anumitor dispoziții ale Directivei 95/46/CE se efectuează prin dispozițiile Directivei 97/66/CE [6], care „... se aplică prelucrării datelor cu caracter personal în legătură cu furnizarea de servicii de telecomunicații accesibile publicului în rețelele publice de telecomunicații din Comunitate, în special prin intermediul rețelelor digitale cu servicii integrate (ISDN) și al rețelelor mobile digitale”(art. 3).

Rapiditatea progresului tehnologic și caracterul global al Internetului impun o abordare deschisă a tuturor tehnologiilor și serviciilor care permit autentificarea datelor pe cale electronică. Cu scopul promovării interoperabilității produselor de semnătură electronică se adoptă Directiva 1999/93/CE privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice [7]. Semnăturile electronice sunt utilizate în sectorul public, în cadrul administrațiilor naționale și comunitare și în comunicările dintre respectivele administrații,

precum și cu cetățenii și agenții economici, de exemplu, în cadrul sistemelor de contracte de achiziții publice, fiscalitate, asigurări sociale, sănătate și justiție.

Noile tehnologii digitale avansate, introduse în rețelele de comunicații publice din UE, a dat naștere la cerințe specifice de protecție a datelor personale și a confidențialității utilizatorului. Dezvoltarea societății informaționale s-a caracterizat prin introducerea de noi servicii de comunicare electronică. Accesul la rețelele digitale mobile a devenit posibil pentru publicul larg.

Internetul a răsturnat structurile de piață tradiționale furnizând o infrastructură comună la nivel global pentru o gamă foarte largă de servicii de comunicare electronică. Serviciile de comunicare electronică publice prin internet au deschis noi posibilități pentru utilizatori, dar reprezintă și noi riscuri pentru datele lor personale și pentru confidențialitatea comunicațiilor lor.

Cu acest scop, a fost necesară armonizarea actelor normative UE pentru a evita obstacolele pe piața internă a comunicațiilor electronice.

Prin adoptarea Directivei 2002/58/CE [8] s-au luat măsuri pentru a evita accesul neautorizat la comunicații; pentru a proteja confidențialitatea acestora, atât în privința conținutului, cât și a datelor referitoare la comunicații în sine, realizate prin rețelele de comunicații publice sau prin servicii publice de comunicații electronice. Directiva asigură armonizarea prevederilor naționale, *”... în vederea asigurării unui nivel echivalent de protecție a drepturilor și a libertăților fundamentale, în special a dreptului la confidențialitate și la respectarea vieții private, în domeniul prelucrării de date cu caracter personal în sectorul comunicațiilor electronice și a asigurării liberei circulații a acestor date și a serviciilor și echipamentelor de comunicații electronice în interiorul”* UE.

Directiva 2009/136/CE [9] vine cu reformarea cadrului de reglementare al UE pentru rețelele și serviciile de comunicații electronice, împreună cu definirea unei strategii de gestionare eficientă a spectrului de frecvențe și consolidare a dispozițiilor pentru utilizatorii finali cu handicap. Actul reprezintă un pas important către realizarea unui spațiu informațional european unic și, în același timp, al unei societăți informaționale accesibile tuturor.

Noi concepte și idei în legislația europeană privind protecția datelor, reformând structura instituțională se stabilesc prin Regulamentul (UE) 2016/679 [10]. Regulamentul conține norme referitoare la protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal, precum și normele referitoare la libera circulație a datelor cu caracter personal.

În interesul unei abordări coerente a protecției datelor cu caracter personal în întreaga Uniune, precum și al liberei circulații a datelor cu caracter personal în Uniune, ca normele de protecție a datelor ale instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii să fie aliniate cât mai mult posibil la normele de protecție a datelor adoptate pentru sectorul public din statele membre se adoptă Regulamentul (UE) 2018/1725 [11].

Regulamentul stabilește normele referitoare la protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile și organele Uniunii precum și normele referitoare la libera circulație a datelor cu caracter personal între acestea sau către alți destinatari stabiliți în Uniune. În sensul prezentului regulament, se aplică noțiuni cum ar fi: *„date biometrice”, „date privind sănătatea”, „date genetice”* ... [11].

Urmărim ultimii ani că evoluțiile tehnologice rapide și globalizarea au generat noi provocări pentru protecția datelor cu caracter personal. Volumul colectării și a schimbului de date a crescut semnificativ. *„În vederea asigurării unui nivel uniform de protecție pentru persoanele fizice în întreaga Uniune și a preîntâmpinării discrepanțelor care împiedică libera circulație a datelor în cadrul pieței interne..”* a fost necesară elaborarea unui regulament *„în scopul de a furniza securitate juridică și transparență pentru operatorii economici, inclusiv microîntreprinderi și întreprinderi mici și mijlocii, precum și de a oferi persoanelor fizice în toate statele membre același nivel de drepturi, obligații și responsabilități opozabile din punct de vedere juridic pentru operatori și persoanele împuternicite de aceștia ...”*[11].

Cadrul juridic național din domeniul protecției datelor cu caracter personal este în concordanță cu cel al Uniunii Europene. De exemplu, pentru asigurarea cadrului juridic necesar aplicării Directivei 95/46/CE privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, a fost adoptată Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal [13]. Iar dispozițiile art. 28 al Constituției Republicii Moldova [12] reafirmă poziția Statului care respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată.

În ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal, în special, a dreptului la inviolabilitatea vieții intime, familiale și private, a fost adoptată Legea nr. 17/2007 cu privire la protecția datelor cu caracter

personal [14], care legiferează relații juridice, care apar în procesul de prelucrare a datelor cu caracter personal ce fac parte dintr-un sistem de evidență sau care sunt destinate să fie incluse într-un asemenea sistem, efectuată în totalitate sau în parte prin mijloace automatizate, precum și prin alte mijloace decât cele automatizate.

Prin Legea nr. 182/2008 este instituit Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal [15], o autoritate publică autonomă, independentă și imparțială față de alte autorități publice. Centrul are drept obiectiv apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor fizice, în special a dreptului la viață privată în legătură cu prelucrarea și transmiterea transfrontalieră a datelor cu caracter personal (punct. 2).

Tabel 1. Statistica comparativă a documentelor de corespondență pentru anii 2014-2021

Anul	Total corespondență	Documente intrate	Documente ieșite	Petiții	Documente interne
2014	4361	1738	1836	302	485
2015	5408	2425	2098	420	465
2016	5654	2811	2055	410	374
2017	6692	3605	2455	554	316
2018	8361	4180	3113	637	431
2019	10468	4982	4217	743	526
2020	11191	5115	4564	833	679
2021	11600	5083	4549	860	1108

Sursa: <https://datepersonale.md/en/>

Creșterea constantă, pe parcursul anilor, a numărului documentelor de corespondență examinate de Centrul, denotă nivelul tot mai ridicat de cunoaștere de către societate a importanței domeniului protecției datelor cu caracter personal. În plus, se constată creșterea numărului plângerilor înaintate de subiecții de date cu caracter personal și în intenția acestora de a-și realiza în fapt aceste drepturi [20] (Vezi: Tabel 1).

Posibilități extraordinare de prelucrare automatizată a datelor cu caracter personal care vizează aproape orice aspect al vieții noastre sunt considerate esențiale pentru economia informațională de astăzi și pentru societate în general.

În acest scop, Programul strategic de modernizare tehnologică a guvernării (*e-Transformare*), aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 710 din 20 septembrie 2011 [18] și-a propus eficientizarea guvernării prin asigurarea interoperabilității sistemelor TI, precum și prin consolidarea și reutilizarea resurselor TI, interacționându-se pe o platformă tehnologică comună. Prezentul Program strategic va fi implementat pentru a face instituțiile publice mai performante, mai dinamice și mai aproape de nevoile cetățenilor.

Adoptarea Legii Nr. 305 din 26.12.2012 cu privire la reutilizarea informațiilor din sectorul public [16], a avut ca scop consolidarea agendei de date deschise în Guvern. Pentru a pune în aplicare această lege, Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor a elaborat norme metodologice de implementare. Acestea stabilesc termenii și condițiile pentru accesarea și re folosirea ISP și a elaborat o licență de date deschisă pentru datele publice ale Republicii Moldova.

Cadru de interoperabilitate pentru sectorul public va asigura interoperabilitatea și coerența sistemelor TI prin însușirea sau revizuirea regulamentelor tehnice și a standardelor. În acest scop se adoptă Legea Nr. 142 din 19.07.2018 cu privire la schimbul de date și interoperabilitate [17], care va facilita și a eficientiza schimbul de date și interoperabilitatea în cadrul sectorului public, precum și între sectorul public și cel privat, în vederea creșterii calității serviciilor publice prestate, a creării noilor servicii publice electronice și a asigurării securității informaționale.

Pentru a avansa în continuare în dezvoltarea unei societăți moderne digitizate, Guvernarea și-a formulat o viziune clară în acest sens, prin implementarea Strategiei naționale de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020” [19], cu dezvoltarea în continuare a infrastructurii de comunicații electronice, dezvoltării conținutului digital local și a serviciilor, educației TIC, consolidării încrederii și siguranței în spațiul virtual.

Și proiectul Twinning „Consolidarea capacităților Parlamentului Republicii Moldova în procesul de armonizare a legislației naționale cu legislația UE”, implementat în perioada 2017- 2019, a avut scopul de a optimiza procedurile interne și de a consolida capacitățile personalului Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova, pentru o mai bună înțelegere a legislației naționale cu legislația UE.

Concluzii

În concluzie, menționăm că, standardele internațional legale se bazează pe cinci principii identificate de legislație: notificare; alegerea și consimțământul; acces și participare; integritate și securitate; aplicarea.

Cadrul juridic național din domeniul protecției datelor cu caracter personal este în concordanță cu cel al Uniunii Europene, procesul de armonizare a legislației a fost și este unul continuu, pentru a face față schimbărilor permanente generate de evoluția domeniului de referință. Instrumentul juridic internațional care a pus premisele reglementării proceselor automatizate de prelucrare a datelor cu caracter personal, a constituit Convenția nr. 108 din 28.01.1981 pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal.

Setul de acte normative ce reglementează protecția datelor în Republicii Moldova la etapa actuală țin de: politica de securitate; crearea și funcționarea SID; accesul la informație; securitatea informațională.

Bibliografie:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf.
2. Pact internațional cu privire la drepturile civile și politice* Nr. 31 din 16-12-1966. În: Tratatul Internațional Nr. 1 din 30-12-1998 art. 31.
3. Convenția cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989. https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/conventia_cu_privire_la_drepturile_copilului.pdf
4. Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal* Nr. 208 din 28.01.1981. În: Tratatul Internațional Nr. 44 din 30-12-2015 art. 208.
5. Directiva 95/46/CE din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 23.11.1995, L 281/31.
6. Directiva 97/66/CE din 15 decembrie 1997 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul telecomunicațiilor. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 30.1.1998, L 24.
7. Directiva 1999/93/CE din 13 decembrie 1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 13/12, din 19.1.2000.
8. Directivei 2002/58/CE din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice). În: Jurnalul Oficial al Comunităților Europene 31.7.2002, L 201/37.
9. Directiva 2009/136/CE a Parlamentului european și a Consiliului din 25 noiembrie 2009 de modificare a Directivei 2002/22/CE privind serviciul universal și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile de comunicații electronice, a Directivei 2002/58/CE privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 privind cooperarea dintre autoritățile naționale însărcinate să asigure aplicarea legislației în materie de protecție a consumatorului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 337/11, 9002.21.81.
10. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului european și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 4.5.2016, L 119/1.
11. Regulamentul (UE) 2018/1725 din 23 octombrie 2018 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 45/2001 și a Deciziei nr. 1247/2002/CE. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 21.11.2018, L 295/39.
12. Constituția Nr. 1 din 29.07.1994 Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 78 din 9.03.2016 art. 140.
13. Legea Nr. 133 din 08-07-2011 privind protecția datelor cu caracter personal. În: Monitorul Oficial Nr. 170-175 din 14-10-2011 art. 492.
14. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția datelor cu caracter personal Nr. 17-XVI din 15.02.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 170-175 din 14.10.2011 art. 492.

15. Legea Nr. 182 din 10.07.2008 cu privire la aprobarea Regulamentului Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal structurii, personalului-limită și a modului de finanțare a Centrului Național pentru Protecția Datelor. În: Monitorul Oficial Nr. 140-142 01-08-2008 art. 578.
16. Legea Republicii Moldova Nr. 305 din 26.12.2012 cu privire la reutilizarea informațiilor din sectorul public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 64-68 din 29.03.2013 art. 197.
17. Legea Republicii Moldova Nr. 142 din 19.07.2018 cu privire la schimbul de date și interoperabilitate. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 295-308 din 10-08-2018 art. 452.
18. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 710 din 20 septembrie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 156-159 din 23.09.2011 art. Nr: 780.
19. 46. Hotărârea de Guvern al Republicii Moldova Nr. 857 din 31-10-2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale “Moldova Digitală 2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 252-257 din 08-11-2013 art. 963.
20. Raport anual de activitate Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației din 2021. https://anrceti.md/files/filefield/Raport_21.pdf

ASPECTE TEORETICE ȘI LEGISLATIVE PRIVIND EGALITATEA ÎN DREPTURI A FEMEII CU BĂRBATUL

THEORETICAL AND LEGISLATIVE ASPECTS REGARDING THE EQUAL RIGHTS OF WOMEN WITH MEN

Oleg BONTEA, conf. univ., dr. în drept
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: obontea@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-6726-7936

Rezumat: *Acest studiu are drept scop de a efectua o investigație științifică a materialului legislativ ce reglementează subiectul egalității în drepturi a femeii cu bărbatul din legislația internă a Republicii Moldova, cât și cea europeană în acest domeniu. Cercetarea se va fundamenta pe metodologia științifică de rigoare în materia științei dreptului. Lucrarea este structurată pe două compartimente diferite dar care interacționează: 1) discriminarea bazată pe sex în reglementările internaționale, europene și ale UE; 2) egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în Republica Moldova.*

Studiul va finaliza cu acele concluzii, la care ajunge autorul și cu recomandările sale.

Cuvinte-cheie: *egalitate, discriminare, responsabilități, drepturi.*

Abstract: *This study aims to carry out a scientific investigation of the legislative material that regulates the subject of equal rights of women and men in the internal legislation of the Republic of Moldova, as well as the European legislation in this field. The research will be based on rigorous scientific methodology in the field of legal science. The work is structured on two different but interacting compartments: 1) gender-based discrimination in international, European and EU regulations; 2) equality of rights between women and men in the Republic of Moldova.*

The study will complete you with those conclusions reached by the author and with his recommendations.

Keywords: *equality, discrimination, responsibilities, rights.*

Introducere

Problema studiată rămâne a fi una actuală în legislația țării noastre în pofida faptului efectuării unei activități continue de aducere la o concordanță legislației interne cu cea internațională la acest capitol. Problema ridicată este importantă pentru investigare și din aspectul punerii în practică a și însăși practica judiciară la acest capitol. Problema este slab cercetată în literatura de specialitate autohtonă, motiv în plus de a efectua acest studiu. Ca obiectiv al acestei investigații, putem nota realizarea unui studiu bazat pe două aspecte: elucidarea stării legislative și a practicii judiciare din sistemul nostru juridic și cercetarea reglementărilor europene și internaționale la acest capitol.

Este de la sine înțeles în ce constă discriminarea pe criterii de sex, ea referindu-se la discriminarea care se bazează pe faptul că o persoană este femeie iar alta este bărbat. Dacă este să ne referim la problema în cauză ce ține de Uniunea Europeană, acesta reprezintă aspectul cel mai dezvoltat al politicii sociale a Uniunii Europene și este considerat de multă vreme un drept fundamental. Elaborarea protecției în privința acestui criteriu a avut un **dublu scop**, economic și politic:

- **scopul economic** se exprimă prin faptul că el a contribuit la eliminarea denaturării concurenței pe o piață care devenise tot mai integrată;
- **scopul politic**, a oferit Comunității o fațetă destinată progresului social și îmbunătățirii condițiilor de viață și de muncă.

În consecință, protecția față de discriminarea bazată pe sex a fost și a rămas o funcție fundamentală a Uniunii Europene. Acceptarea importanței sociale și economice a asigurării egalității de tratament a fost cristalizată și mai mult prin poziția centrală pe care a primit-o în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În mod similar, în temeiul Convenției Europene a drepturilor Omului, protecția față de discriminare pe criterii de sex este bine dezvoltată.

Metodologia cercetării

Cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei și doctrinei dreptului precum: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc. La elaborarea acestui studiu au fost folosite materialul juridic prevăzut în legislația UE și instrumentele juridice internaționale în domeniu, precum și legislația Republicii Moldova.

Rezultate și discuții

1. Discriminarea bazată pe sex în reglementările internaționale, europene și ale UE

Deși cazurile de discriminare bazată pe sex implică în mod obișnuit un tratament mai puțin favorabil acordat femeilor, aceasta nu este singura situație întâlnită. Astfel, în cauza *Difrenne/Sabena*, reclamanta a invocat faptul că primea o remunerație mai mică decât omologii săi bărbați, cu toate că aveau sarcini de serviciu identice. Curtea Europeană de Justiție (În continuare - CEJ) a susținut că era în mod clar un caz de discriminare bazată pe sex. În luarea acestei decizii, CEJ a subliniat dimensiunea economică, dar și cea socială a Uniunii, precum și faptul că nediscriminarea ajută UE să avanseze către aceste obiective [1, p.98].

Precum și în cazul altor forme de discriminare, discriminarea bazată pe sex, deseori se manifestă printr-o negare a drepturilor victimei individuale (sau a grupului) de care alții se bucură, cum ar fi drepturile civile și politice, drepturile de muncă și drepturile de proprietate. Cu toate acestea, discriminarea bazată pe sex include, de asemenea, aspecte specifice referitoare la statutul femeilor, cum ar fi problemele legate de sarcină (concediul de maternitate).

Exemplu, *Webb*, CEJ, 199483 [2]. Doamna Webb a fost angajată de o companie mare pentru a înlocui o angajată, care urma să plece în curând în concediu de maternitate. Cu toate acestea, era preconizat că dacă doamna Webb finaliza cu succes perioada de probă, ea ar fi fost angajată la sfârșitul perioadei fixe pentru care a fost inițial angajată. Doamna Webb a început să lucreze pentru companie și două săptămâni mai târziu a descoperit că era însărcinată și și-a informat imediat angajatorul. La două săptămâni după, doamna Webb a primit o scrisoare de concediere din partea administrației. Curtea Europeană de Justiție a calificat măsura drept discriminatorie, fiindcă doar femeile pot fi însărcinate și în comparație (Curtea a folosit drept comparator un bărbat bolnav), măsura nu a fost proporțională, necesară și rezonabilă.

Discriminarea pe motiv de sex sau „gender” este larg interzisă de instrumentele internaționale și regionale privind drepturile omului și în sistemele juridice naționale. În anumite discuții, „sexul” și „gender” sunt definite separat, sexul având o conotație mai biologică, pe când genul abordează o sferă mai largă și mai sociologică.

Există mai multe moduri diferite de a înțelege ceea ce constituie sexul și, astfel, ceea ce constituie o discriminare pe acest motiv. Cea mai comună înțelegere este distincția între bărbați și femei. Cu toate acestea, instanțele au extins înțelegerea sexului pentru a include discriminarea cu privire la activități sau responsabilități biologice sau în mod tradițional asociate cu fiind de sex feminin, cum ar fi sarcina și îngrijirea copiilor.

Articolele 2 și 26 din **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice** interzic discriminarea pe bază de sex. Conform Comentariului General nr. 18 (la alineatul 6) al CDO, statele au obligația pozitivă de a asigura prin mijloace legislative, administrative și alte măsuri, drepturi egale pentru soți, în consonanță cu principiile Pactului.

În cazul în care diferența de tratament se bazează pe unul dintre motivele specifice enumerate la articolul 26, cum ar fi sexul, statului parte îi revine sarcina dificilă pentru a explica motivul pentru astfel de diferențiere. Cu alte cuvinte, o astfel de diferențiere este supusă unui control mai mare. Articolul 3 din **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice** prevede obligația Statelor semnatare de a asigura drepturi egale pentru bărbați și femei în exercitarea drepturilor prevăzute în Pact.

Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor se referă în mod specific la problemele de discriminare pe motiv de sex. În articolul 1 definește discriminarea împotriva femeilor ca: „*orice deosebire, excludere sau restricție bazată pe sex, care are ca efect sau scop să compromită sau să anihileze recunoașterea, folosința sau exercitarea de către femei, indiferent de statutul lor marital, pe baza egalității dintre bărbați și femei, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu.*”

În conformitate cu articolul 2, statele părți la Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor „sunt de acord să continue prin toate mijloacele adecvate și

fără întârziere o politică de eliminare a discriminării față de femei” și, printre altele, în acest scop, se angajează:

- să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femei de către orice persoană, organizație sau întreprindere;
- să ia toate măsurile necesare, inclusiv legislative, pentru a modifica sau abroga legile, regulamentele, cutumele sau practicile care constituie o discriminare față de femei.

Astfel, una dintre cele mai importante aspecte ale Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor este că se referă nu numai Statelor, ci, de asemenea, se referă în mod explicit la sfera privată, ca un domeniu în care au loc de obicei cele mai grave încălcări ale drepturilor femeii.

Una dintre dispozițiile mai progresiste din Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, articolul 5, îndeamnă Statele să modifice modelele sociale și culturale de conduită a bărbaților și femeilor. Mai mult, această prevedere promovează stabilirea responsabilității comune a bărbaților și femeilor în creșterea și dezvoltarea copiilor lor.

Articolul 16 promovează egalitatea în toate aspectele legate de căsătorie și relațiile de familie. În plus dispozițiilor care menționează în mod expres interzicerea discriminării împotriva femeilor în toate sferile, Comitetul Convenției internaționale asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor a afirmat în Recomandarea Generală nr. 19 cu privire la violența împotriva femeilor, că „violența pe bază de gen este o formă de discriminare care inhibă grav capacitatea femeilor de a-și exercita drepturile și libertățile pe bază de egalitate cu bărbații” (la punctul 1). De asemenea, Curtea constată (la punctul 9) că „Statele pot fi, de asemenea, responsabile pentru acțiuni private, în cazul în care nu reușesc să acționeze cu diligență pentru a preveni încălcările drepturilor sau pentru a investiga și de a pedepsi actele de violență, precum și pentru acordarea de compensații”.

2. Egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în Republica Moldova

Egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul se bazează pe realitatea că femeile reprezintă o mare parte din populația țării și că în toate împlinirile materiale și spirituale este încorporată și munca lor.

Egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul privește: exercitarea egală a tuturor drepturilor și libertăților; egalitatea în ce privește ocuparea funcțiilor și a demnităților publice; la munca egală un salariu egal etc.

Problema egalității salariului presupune elucidarea unei alte probleme și anume modul în care se poate cuantifica munca pentru a se putea determina egalitatea ei. În acest scop există mai multe metode și anume:

- calcularea diferenței de randament între bărbați și femei;
- prețul de cost sau valoare de ansamblu a mâinii de muncă;
- natura muncii;
- analiza muncii;
- sistemele de clase [3, p. 50-55].

Pentru prima dată problema s-a pus la Conferința sindicală de la Berna 1919, iar principiul salarizării egale a bărbatului cu femeia a fost înscris, pentru prima dată, în partea a VIII-a a Tratatului de la Versailles.

Discuții

În jurisprudența Curții Constituționale din România s-a decis în sensul celor de mai sus că nu deosebirea de sex poate atrage un tratament juridic diferit, ci situația socială care decurge din această deosebire, situație care justifică protecție. Discriminare există numai când diferența de tratament juridic este în mod exclusiv determinată de deosebirea de sex [4, p.384].

Curtea Europeană a decis că este contrar Convenției Europene crearea unor dificultăți bărbaților străini în acțiunea lor de a se reuni cu logodnicele sau cu soțiile lor spre deosebire de situația femeilor străine cărora nu li se creează asemenea dificultăți în cazul reunirii cu soții lor [5, p.114]; crearea unor diferențe legale privitoare la termenul de prescripție mai scurt în care un bărbat poate contesta paternitatea, față de termenul mai lung, pe care îl are la dispoziție o femeie pentru a stabili paternitatea unui copil, acesta fiind până la majoratul copilului [6, p.116]; reglementarea unui tratament sancționar penal diferit între activitățile homosexuale realizate între un bărbat de 21 de ani și unul sub această vârstă spre deosebirile de actele de acest fel realizate sub aceste vârste. [8, p.116].

Republica Moldova, devenind parte la numeroase instrumente internaționale de protecție a drepturilor omului, în special, la Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, și-a luat angajamentul de a lua toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femei, precum și de a lua toate măsurile necesare, inclusiv legislative, pentru a modifica sau abroga legile, regulamentele, cutumele sau practicile care constituie o discriminare față de femei.

În acest sens a fost adoptată Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați [9] cu scopul de a asigura exercitarea drepturilor lor egale de către femei și bărbați în sfera politică, economică, socială, culturală, în alte sfere ale vieții, drepturi garantate de Constituția Republicii Moldova, în vederea prevenirii și eliminării tuturor formelor de discriminare după criteriul de sex.

Art. 5 din Legea menționată indică că: „în Republica Moldova, femeile și bărbații beneficiază de drepturi și libertăți egale, fiindu-le garantate și șanse egale pentru exercitarea lor”. Promovarea unei politici sau efectuarea de acțiuni care nu asigură egalitatea de șanse între femei și bărbați se consideră discriminare și trebuie să fie înlăturată de autoritățile publice competente, conform legislației.

În domeniul public accesul egal la ocuparea funcțiilor publice este garantat potrivit art. 6 din lege: „în cazul înaintării condițiilor pentru ocuparea de funcții publice centrale și locale, este necesar să se asigure șanse egale de participare la concurs pentru femei și bărbați”.

Stabilirea unor restricții directe sau indirecte după criteriul de sex în caz de anunțare, organizare și admitere la concurs pentru ocuparea unei funcții publice este interzisă, cu excepțiile prevăzute de prezenta lege.

Nu se permite anunțarea și organizarea de concursuri numai pentru persoane de un anumit sex.

În domeniul electoral, Comisia Electorală Centrală, consiliile și birourile electorale de circumscripție asigură respectarea principiului egalității între femei și bărbați în domeniul electoral. Partidele politice sunt obligate să contribuie la asigurarea egalității de drepturi și de șanse între membrii săi femei și bărbați, respectând o cotă minimă de reprezentare de 40% pentru ambele sexe la:

- asigurarea reprezentării în organele de conducere;
- reprezentarea femeilor și bărbaților în listele de candidați fără discriminare după criteriul de sex.

În domeniul social-economic, statul garantează drepturi și șanse egale, tratarea egală a femeilor și bărbaților la plasare în câmpul muncii.

Pentru asigurarea egalității între femei și bărbați, angajatorul are următoarele obligații [9, art.10]:

- a) să asigure egalitatea de șanse și de tratament tuturor persoanelor la angajare potrivit profesiei, la perfecționare profesională, la promovare în serviciu, fără discriminare după criteriul de sex;
- b) să aplice aceleași criterii de evaluare a calității muncii, de sancționare și de concediere;
- c) să asigure remunerare egală pentru munci de valoare egală;
- d) să întreprindă măsuri de prevenire a discriminării după criteriul de sex și/sau a hărțuirii sexuale a femeilor și bărbaților la locul de muncă, precum și a persecutării pentru depunere în organul competent a plîngerilor;
- e) să asigure condiții egale pentru femei și bărbați de îmbinare a obligațiilor de serviciu cu cele familiale;
- f) să introducă în regulamentul de organizare și funcționare a unității dispoziții pentru interzicerea discriminărilor după criteriul de sex și de hărțuire sexuală;
- g) să furnizeze angajaților și/sau reprezentanților acestora informații despre prevederile legale cu privire la egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați în cadrul unității.

Se consideră **discriminatorii** următoarele acțiuni ale angajatorului [9, art.11]:

- a) plasarea anunțurilor de angajare cu cerințe și criterii ce presupun priorități pentru unul dintre sexe, cu excepția cazurilor specificate la art.5 alin.(6) lit.c);
- b) refuzul neîntemeiat de angajare a persoanelor de un anumit sex;
- c) stabilirea pentru angajați, în funcție de sex, a unui program de lucru mai favorabil, cu excepția cazurilor stipulate de legislație;
- d) refuzul neîntemeiat de a admite, în cadrul programului de perfecționare profesională, o persoană pe motiv de sex, modificarea ori rezilierea contractului de muncă sau angajarea pe același motiv;
- e) aplicarea după criteriul de sex a unor condiții diferite de remunerare pentru munci de valoare egală;
- f) distribuirea diferențiată, după criteriul de sex, a sarcinilor de muncă avînd ca urmare atribuirea unui statut mai puțin favorabil;

- g) crearea de impedimente ori condiții adverse persoanei care a depus în organul competent plângere împotriva discriminării după criteriul de sex;
- h) solicitarea neîntemeiată a informației despre starea civilă a candidaților;

Se consideră **refuz neîntemeiat** de angajare, de perfecționare, de promovare în serviciu a persoanelor de un anumit sex, în pofida corespunderii lor cerințelor, sub pretextul:

- a) necesității prezentării unor documente suplimentare care nu sînt specificate în avizul ofertei;
- b) necorespunderii unor criterii elaborate la moment;
- c) existenței unor obligații familiale;
- d) necorespunderii unor alte condiții ce nu au nimic comun cu profesionalismul necesar îndeplinirii muncii solicitate cu unele excepții stabilite de lege.
- e) unor alte condiții avînd consecințe similare.

Concluzii

Ca orice studiu care are o finalitate, este plauzibilă trasarea unor concluzii individuale ale cercetătorului. În acest sens, putem conchide că problematica investigată are o importanță deosebită pentru societatea contemporană, democratică în care trăim, societate în care problema egalității și nediscriminării pe diverse criterii este pusă ca o „piatră de temelie” printre șirul de valori democratice apărute de constituția țării, întreg sistemul legislativ și pus în funcțiune și practică prin sistemul judiciar al Republicii Moldova.

Soluționând în practica sa mai multe cauze privind discriminarea bazată pe sex, Curtea Europeană de Justiție a subliniat atât dimensiunea economică, dar și cea socială a Uniunii Europene, precum și faptul că nediscriminarea ajută UE să avanseze către aceste obiective.

Discriminarea bazată pe sex deseori se manifestă printr-o negare a drepturilor individuale ale victimei (sau a grupului) de care alții se bucură, cum ar fi drepturile civile și politice, drepturile de muncă și drepturile de proprietate.

Discriminarea bazată pe sex include, de asemenea, aspecte specifice referitoare la statutul femeilor, cum ar fi problemele legate de sarcină (concediul de maternitate).

Legislația europeană antidiscriminatorie bazată pe sex este fermă în a înțelege că oblația de a evita discriminare este pusă în sarcina nu doar a Statelor, ci, de asemenea, se referă în mod explicit și la sfera privată, ca un domeniu în care au loc de obicei cele mai grave încălcări ale drepturilor femeii.

Statele să modifice modelele sociale și culturale de conduită a bărbaților și femeilor. Mai mult, această prevedere promovează stabilirea responsabilități comune a bărbaților și femeilor în creșterea și dezvoltarea copiilor lor.

Legislația UE devine tot mai progresistă în această materie îndemnând statele să modifice modelele sociale și culturale de conduită a bărbaților și femeilor, promovând totodată stabilirea responsabilității comune a bărbaților și femeilor în creșterea și dezvoltarea copiilor lor.

Uniunea Europeană promovează prin legislația sa egalitatea în toate aspectele legate de căsătorie și relațiile de familie, interzicerea discriminării împotriva femeilor în toate sferile,

Printre recomandările statelor membre la instrumentele juridice europene în materia non-discriminării se subliniază și faptul că violența pe bază de gen este o formă de discriminare care inhibă grav capacitatea femeilor de a-și exercita drepturile și libertățile pe bază de egalitate cu bărbații.

Egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul privește aspecte precum: exercitarea egală a tuturor drepturilor și libertăților; egalitatea în ce privește ocuparea funcțiilor și a demnităților publice; dreptul ca pentru exercitarea unei munci egale, salariu trebuie să fie tot egal etc.

Promovarea unei politici sau efectuarea de acțiuni care nu asigură egalitatea de șanse între femei și bărbați se consideră discriminare și trebuie să fie înlăturată de autoritățile publice competente, conform legislației.

Egalitatea de șanse dintre bărbați și femei se asigură în diverse domenii precum: accesul egal la ocuparea funcțiilor publice; se interzice stabilirea unor restricții directe sau indirecte după criteriul de sex în caz de anunțare, organizare și admitere la concurs pentru ocuparea unei funcții publice; Nu se permite anunțarea și organizarea de concursuri numai pentru persoane de un anumit sex.

Este binevenită includere în legislație ce reglementează domeniul electoral, dispoziția legală precum că Comisia Electorală Centrală, consiliile și birourile electorale de circumscripție asigură respectarea principiului egalității între femei și bărbați în domeniul electoral, iar Partidele politice sunt obligate să contribuie la asigurarea egalității de drepturi și de șanse între membrii săi femei și bărbați, respectând o cotă minimă de reprezentare de 40% pentru ambele sexe;

În domeniul social-economic, statul trebuie să garanteze drepturi și șanse egale, tratarea egală a femeilor și bărbaților la plasare în câmpul muncii.

Bibliografie:

1. Manual de drept european privind nediscriminarea. Chișinău, 2013. 162 p.
2. Carole Louise Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd., Case C-32/93 [1994] QB 718 <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Webb.pdf>
3. Bernstein Al. Egalitatea remunerațiilor dintre bărbați și femei pe plan internațional. În: // Al 3-lea seminar de drept de la Valois-1986 "Egalitatea dintre bărbați și femei. Bilanț și perspective", Lausanne, 1988, 263 p.
4. Decizia nr.27/20.IX.1996, publicată în C.D.H.1995-1996, 646 p.
5. Speța Abdulaziz Cabales și Balkandali versus United Kingdom – 1985. În: // Donna Gomien. Short guide to the European Convention Human Rights, Strasburg, 1991. 182 p.
6. Speța Rasmussen versus Danmark – 1984. În: // Donna Gomien. Short guide to the European Convention Human Rights, Strasburg, 1991. 182 p.
7. Speța Dudgeon versus, United Kingdom – 1981. În: // Donna Gomien. Short guide to the European Convention Human Rights, Strasburg, 1991. 182 p.
8. Speța Dudgeon versus, United Kingdom – 1981. În: // Donna Gomien. Short guide to the European Convention Human Rights, Strasburg, 1991. 182 p.
9. Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr.5 din 09.02.2006. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 47-50 art. 200 din 24.03.2006.

IMPORTANȚA RESPONSABILITĂȚII PUBLICE ÎN DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR

THE IMPORTANCE OF PUBLIC RESPONSIBILITY IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Marcel BOȘCANEANU, conf. univ., dr. în drept
Șef al Direcției studii și management al calității,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: marcelboscaneanu84@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4776-9349

Rezumat: *La etapa actuală, toată societatea așteaptă ca, din punct de vedere social, instituțiile de învățământ superior, mediul academic contemporan să acționeze responsabil în interesul public și în beneficiul tuturor părților interesate, atât la nivel intern, cât și extern. De aceea, în acest articol vrem să ne concentrăm pe analiza conceptului de responsabilitate publică dintr-o perspectivă sociologică, aplicată învățământului superior, evidențind dimensiunile etice, sociale și de mediu ale acestuia.*

Fiecare instituție de învățământ superior indiferent că este publică sau privată datorează societății o responsabilitate publică, acest fapt se referă la viitorul umanității. Responsabilitatea publică le revine organelor de conducere, personalului de conducere din cadrul delegării puterii în mediul universitar. Managementul, personalul de conducere trebuie să răspundă și să fie responsabil în fața comunității academice pe care o reprezintă. Serviciile în folosul comunității reprezintă o practică de responsabilitate socială care contribuie la transformarea instituțiilor de învățământ superior într-o instituție de învățământ responsabilă din punct de vedere etic, promovând calitatea studiilor, cu un caracter ce cuprinde toate elementele sistemului de învățământ superior și incluziv în societate.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate publică, organe și personal de conducere, învățământ superior, instituții de învățământ superior.*

Abstract: *At the current stage, the whole society expects that, from a social point of view, the institutions of higher education, the contemporary academic environment, act responsibly in the public interest and for the benefit of all interested parties, both internally and externally. Therefore, in this article we want to focus on the analysis of the concept of public responsibility from a sociological perspective, applied to higher education, highlighting its ethical, social and environmental dimensions.*

Every higher education institution, regardless of whether it is public or private, owes society a public responsibility, this fact refers to the future of humanity. Public responsibility rests with the governing bodies, the management staff within the delegation of power in the university environment. The management, the leading staff must answer and be re-responsible to the academic community they represent. Community service re-presents a practice of social responsibility that contributes to the transformation of higher education institutions into an ethically responsible educational institution, promoting the quality of studies, with a character that encompasses all the elements of the higher education system and inclusive in society.

Keywords: *public responsibility, governing bodies and personnel, higher education, higher education institutions.*

Introducere

În opinia noastră, preocuparea principală a universităților nu trebuie să fie creșterea capitalului, ci oferirea de servicii educaționale de calitate, implementarea acestora și grija față de toate părțile interesate, am putea spune că instituția acționează responsabil public doar dacă acționează în interesul public și în beneficiul tuturor părților interesate. Mai mult decât atât, modul în care funcționează astăzi organizațiile, instituțiile de învățământ superior are un impact semnificativ asupra calității vieții oamenilor datorită furnizării de produse și servicii din ce în ce mai diversificate și dezvoltate din cauza condițiilor de muncă, a drepturilor omului, a mediului, a educației și a formării continue.

Primele încercări de utilizare a conceptului de responsabilitate socială a companiilor au început în jurul anilor 1950, constatându-se că responsabilitatea față de societate poate constitui un element de diferențiere foarte puternic pentru companii, întrucât consumatorii încep să fie mai receptivi la mesajele

companiilor care urmăresc dezvoltarea durabilă a societății, decât cele care sunt pasive la acest lucru și sunt percepute având ca unică direcție profitul [7, p.49].

Sistemul educațional trebuie să fie mai mult decât un proces de dobândire a competențelor practice, abilităților și cunoștințelor - sarcina sa este de a modela personalitatea și caracterul tinerilor și de a-i ajuta să devină cetățeni maturi și responsabili. Aceasta include transmiterea valorilor în mod deschis și critic. Procedând astfel, trebuie să considerăm că toți suntem expuși multor influențe, în primul rând prin intermediul rețelelor de socializare și că toți cei care intră în universități, academii au dobândit deja valori specifice.

Prin urmare, instituțiile ar trebui să fie conștiente de cercul virtual - ele educă specialiști, care unii din ei vor activa în funcții cheie în stat, alții chiar vor preda într-o zi elevilor, studenților, alții chiar vor documenta diferite tipuri de contravenții, infracțiuni. Într-un fel spus, studenții de astăzi care vor modela lumea de mâine, nu ar trebui să învețe (doar) despre valorile de ieri, ci ar trebui să ia în considerare că valorile de mâine sunt într-o dezvoltare permanentă. Instituțiile de învățământ superior trebuie să se asigure că această abordare devine și o competență de bază în societățile noastre. Dacă responsabilitatea publică față de societate urmează să devină o parte centrală a misiunii universității, atunci acțiunile ar trebui întreprinse și la nivelul organelor centrale.

Scopul lucrării este de a estima și accentua gradul de importanță și utilitate a responsabilității publice în dezvoltarea instituțiilor de învățământ superior, dar și cea a evidențierii particularităților acestei responsabilități.

Metodologia cercetării

În vederea executării prezentului studiu, au fost utilizate mai multe metode, dintre care menționăm: analizei, deducției, dialectică, logico-juridică și sistematică.

Totodată, cercetările întreprinse s-au bazat pe studierea doctrinei și legislației în vigoare, existente în domeniul dat.

Rezultate obținute și discuții

După cum se afirmă în literatura de specialitate și „pe bună dreptate, că responsabilitatea socială nu mai poate fi tratată ca un termen „la modă” în domeniul educației, cu atât mai mult în cadrul învățământului superior [6, p.218]. Este deja înglobat în realitatea celor mai bune universități, împreună cu misiunea lor obișnuită. Comunitatea și mediul mai larg al universităților devin din ce în ce mai implicate, extinzând rolurile tradiționale ale instituțiilor de învățământ superior. De asemenea, s-ar putea afirma că instituțiile de învățământ superior, în special, reprezintă o componentă esențială a co-creării și co-învățării cunoștințelor.

Responsabilitatea socială reprezintă o dinamică emergentă în domeniul actual al învățământului superior. Ea decurge din conștientizarea din ce în ce mai clară a impacturilor inevitabile pe care le implică activitatea universitară în această lume globalizată. Ea afectează întregul mediu de învățământ superior — predare, cercetare, transfer de cunoștințe și management — cu un impact social sau de mediu. De asemenea, contribuie la întărirea proximității și a dimensiunilor umane, încurajând un sentiment de comunitate și angajament civic [4, p. 58].

În contextul dat, tot în literatura de specialitate se specifică responsabilitatea este considerată ca fiind obligația unei persoane de a efectua ceva, de a răspunde, a da socoteală de ceva, suportând consecințele pentru efectele produse. A fi responsabil implică a avea o funcție de răspundere, o atitudine conștientă și simț de răspundere față de obligațiile sociale. În fond, este vorba de o răspundere pe care și-o asumă cineva, ceea ce implică o anumită conștiință a datoriei și o activitate depusă cu conștiinciozitate [5, p. 10].

Termenul de „responsabilitate publică” se regăsește frecvent în asociere cu „morală și etică” organizațiilor și instituțiilor. Aspectul etic al responsabilității morale este legat de acțiunile întreprinse și de consecințele lor în plan social. De aceea, discursul despre responsabilitate nu poate fi rupt de discursul privind aspectele formalizate ale culturii organizaționale (coduri etice, coduri de conduită profesională etc.) și de aspectele intrinseci și neformalizate – asumare, inițiativă organizațională, independență decizională și chiar rezistență la presiuni, în numele responsabilității publice, al legalității în integralitatea sa și al unei raționalități izvorâte din asumarea conștientă a misiunii” [5, p. 12].

Luând în considerare subtilitățile enunțate, totuși suntem de părerea că responsabilitatea publică, într-adevăr, este un concept central în învățământul superior. Legat de alte concepte cruciale (libertate academică, cercetare, management, asigurarea calității, guvernare și autonomie universitară, autoguvernare

studentească, evaluare continuă, acreditare instituțională, internaționalizarea, mobilitatea, practicile interne și externe etc.), responsabilitatea ordonă și dă sens tuturor celorlalți.

Elementele strategice care alcătuiesc învățământul superior corespund următoarelor: guvernanta și structura universității/academiei – facultăți, școli doctorale, departamente, catedre, institute de cercetare – finanțare universitară, predare-învățare-evaluare, cercetare, învățare pe parcursul vieții, studenți, personal didactic și de cercetare, personal administrativ/ auxiliar. Toate aceste procese trebuie gestionate de o instituție care vrea să fie responsabilă public. Guvernarea instituției de învățământ superior se bazează pe mai multe idei, cele mai importante sunt reprezentarea și delegarea.

Factorul de bază al conducerii și structurii universității nu este participarea directă la luarea deciziilor, ci alegerea unui/unor reprezentanți — rector, prorector, decan, membru al senatului/ consiliul pentru dezvoltare strategică instituțională/ consiliul de administrație, membru al consiliului facultății/ comisiei de asigurare a calității, șef/director de catedră/departament sau institut — care, „în numele colegilor”, îi reprezintă și conduc structurile respective. Această delegare a puterii către organele de conducere/colegiale se află la originea conducerii și reprezentării instituțiilor și a responsabilității paralele pe care o pretinde fiecare membru/ angajat, de obicei celor care conduc. Pentru buna funcționare a organelor de conducere, structurilor universitare, această reprezentare trebuie să fie însoțită de mecanisme care să garanteze că întregul cadru instituțional se bazează pe acordul comunității universitare și pe voința celor conduși.

În context, printre diversele părți interesate ale învățământului superior de a avea o responsabilitate publică cât mai vizibilă și corectă, sunt studenții, personalul didactic și științific. Studenții reprezintă de fapt unul dintre grupurile prioritare. Situația agravată în respectarea drepturilor și libertăților studenților, obținerea unui loc de muncă îi determină pe absolvenți să ia în considerare în mod critic ceea ce au câștigat în perioada de studii, care a fluctuat între productivitatea formală și cunoștințele reale. De fapt această situație, este nucleul moral al responsabilității publice a învățământului superior, care urmărește un echilibru între câștiguri și calitate. Legislația și politica învățământului superior sunt cruciale pentru a permite acordarea diplomelor într-un domeniu atunci când este garantată calitatea înaltă. În caz contrar, această calitate nu va exista.

Așadar, implicarea studenților în activități academice, de conducere, organe reprezentative face să crească responsabilitatea publică, se combină procesele de învățare curriculară și serviciul comunitar într-un singur proiect bine articulat în care participanții, studenții și cadrele didactice, învață lucrând din nevoile reale ale mediului pentru a-l îmbunătăți permanent.

Structura actuală trebuie adaptată pentru a realiza o relație mai bună între participarea instituției și managementul de zi cu zi (beneficiarii), pe lângă planificarea strategică a fiecărei instituții. Delegarea și reprezentarea funcționează în mod legitim doar dacă sunt însoțite de responsabilitatea organelor de conducere față de comunitatea universitară. Mecanismele de participare și control al managementului universitar corespund organelor de conducere ale instituției. Participarea angajatorilor, mediului academic, studenților este un element fundamental care trebuie reglementat și în care comunitatea academică în ansamblu, în exercitarea autonomiei sale, trebuie să se simtă implicată. Oricum ar fi, în guvernarea instituției nu ar trebui să existe delegare de putere fără responsabilitate și responsabilitate efectivă față de cei care sunt delegați.

Astfel, legătura între reprezentativitate și responsabilitate este un element cheie în înțelegerea modului în care funcționează instituțiile noastre de învățământ superior. Prin urmare, existența unui arbitru independent universitar, ca exemplu rectorul sau președintele Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională este crucială pentru existența unei responsabilități publice efective în instituțiile de învățământ superior.

Prin urmare, în vederea dezvoltării și îmbunătățirii acestui domeniu de responsabilitate publică, poate fi fezabil să se sublinieze acordarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare un rol proeminent, profesionalizând unele dintre funcțiile acestuia, cu scopul de a genera o comunicare agilă, critică și independentă între instituții și societate, cu scopul de a crea o sensibilitate deosebită față de această problemă în rândul membrilor comunității academice care să permită judecarea responsabilității publice fără a fi degradată de soluții și activități simpliste.

În contextul dat, în literatura de specialitate [3, p. 44] se menționează că „organizațiile sunt responsabile atunci când au capacitatea sau puterea de a acționa, își exercită singure puterea și cunosc circumstanțele specifice ale acțiunii, aleg să desfășoare acțiunea în mod deliberat și conștient și produc consecințe ca rezultat al acțiunii exercitate”.

După cum observăm, responsabilitatea publică nu este un act unic, ci un proces de durată, care constă din mai multe activități.

Activitățile ce cuprind responsabilitatea publică conform cadrului normativ național pe segmentul educațional, și anume sistemul de învățământ superior, se regăsesc în Codul Educației nr.152/2014, unde la art.107 este menționată responsabilitatea publică. Astfel, la acest art.107 alin.1) se menționează că responsabilitatea publică a instituției de învățământ superior constă în [1]:

- a) respectarea legislației în vigoare, a Cartei universitare și a politicilor naționale în domeniul învățământului superior;
- b) aplicarea reglementărilor în vigoare cu privire la asigurarea și evaluarea calității în învățământul superior;
- c) respectarea politicilor de echitate și etică universitară cuprinse în Carta universitară;
- d) asigurarea eficienței utilizării resurselor și a calității actului managerial, conform codului educației;
- e) asigurarea transparenței proceselor decizionale și a activităților desfășurate, conform legislației în vigoare;
- f) respectarea libertății academice a personalului didactic și științific, precum și a drepturilor și libertăților studenților.

În contextul dat, la alin.2) al aceluiași art.107 din Codul educației [1] se menționează cine sunt persoanele responsabile pe acest segment, astfel că „Rectorul și președintele Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională sînt responsabili de asigurarea respectării obligațiilor ce derivă din principiul de responsabilitate publică”.

Așadar, putem distinge din cele menționate supra, trei dimensiuni ale responsabilității publice: de mediu, socială și etică. Aceste trei dimensiuni alcătuiesc conținutul acesteia și este necesar să le luăm în considerare pe toate trei pentru a se proceda la o implementare adecvată în domeniul învățământului superior. Cu toate acestea, integrarea managementului public responsabil în învățământul superior pare a fi legată de inovare și procese de calitate, astfel încât o instituție de învățământ superior nu poate implementa managementul public responsabil dacă nu se concentrează și pe inovare, respectarea legislației, politicilor, asigurarea transparenței proceselor decizionale, respectarea libertății academice a drepturilor și libertăților și nu în ultimul rând pe calitate. Incorporarea responsabilității publice în governanța strategică a instituției are ca rezultat îmbunătățirea calității educației. Costurile sale inițiale reprezintă o investiție ale cărei beneficii trebuie interpretate în termeni de îmbunătățire continuă și obținere de avantaje competitive suplimentare și diferite față de instituțiile de învățământ care nu o aplică.

După cum am observăm în cele menționate supra, responsabilitatea de asigurarea respectării obligațiilor ce derivă din principiul de responsabilitate publică îi revine unui cerc restrâns de persoane Rectorul și președintele Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională. Dar dacă e să analizăm actul normativ a Ministerului Educației și Cercetării ce reglementează organizarea și funcționare organelor de conducere ale instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova [2], la art.3 se menționează că „Personalul de conducere din învățământul superior este format din rector, prorector, decan, șef de departament sau șef de catedră, directorul școlii doctorale”, vedem că președintele Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională nu se regăsește în categoria personalului de conducere. În acest sens, venim cu recomandarea către Ministerul Educației și Cercetării de a aduce în concordanță ordinul MEC nr.10/2015 cu Codul Educației nr.152/2014.

În concluzie, reiterăm importanța responsabilității publice în dezvoltarea instituțiilor de învățământ superior, la exercitarea calitativă a atribuțiilor funcționale pe segmentul educațional.

Astfel, se constată că responsabilitatea publică a apărut pe agenda reformării sistemului național al învățământului superior din cauza schimbărilor din societate și din mediul instituțiilor de învățământ superior, odată cu adoptarea Codului Educației a Republicii Moldova în anul 2014. Cu toate acestea, considerăm că instituțiile au pus în aplicare prevederile acestui cod, în special cerințele pe acest segment, au îmbunătățit calitatea educației, însă în opinia noastră s-ar necesita ca toate instituțiile de învățământ superior să mai depună eforturi de a identifica să definească și, în cele din urmă, să implementeze, mai serios cerințele necesare pentru a-și îndeplini responsabilitatea publică prevăzută în codul educației.

Totodată, instituțiile de învățământ superior trebuie să desfășoare toate activitățile necesare pentru monitorizarea și asigurarea calității funcționării lor, respectând cerințele de responsabilitate publică, să planifice și să implementeze continuu procesele de asigurare a acestei responsabilități. Nu contează dacă sunt publice sau private, calitatea nu are culoare și nici semn politic. Eliberarea de diplome pe calea rapidă

nu ar trebui să fie singura prioritate a instituției, fără a ține cont de alte întrebări deschise privind asigurarea calității. Calitatea percepută și recunoscută a diplomei obținute și a cunoștințelor dobândite deschide multe uși absolvenților în căutarea unui loc de muncă. Cu toate acestea, valorile mai largi reflectate de instituție sunt, de asemenea, o parte infailibilă a ofertei și funcționării instituției. Prezentarea și informarea publicului cu privire la aceste valori și activitățile instituțiilor permite cunoașterea și diseminarea opiniilor pozitive și crește reputația instituției în țară și în întreaga lume.

În vederea creșterii calității și gradului de dezvoltare a responsabilității publice instituțiilor de învățământ superior, sugerăm ca acestea să urmeze următorii pași:

1. Să formuleze valorile organizaționale cât mai clar și să includă principiile, obiectivele, activitățile de bază ce privesc responsabilitatea publică printre valorile instituției.

2. Să încorporeze responsabilitatea publică în misiunea, viziunea și obiectivele pe termen lung ale activităților lor.

3. Să dezvolte o strategie independentă pe segmentul responsabilității publice sau să includă acest segment în strategia instituțională. Responsabilitatea publică ar trebui inclusă în funcție de funcțiile individuale ale instituției de învățământ superior și ar trebui să se bazeze pe relația cu toate părțile interesate.

4. Implementarea activă a strategiei instituției și, prin urmare, indirect responsabilitatea publică cu informarea mediului academic cu privire la posibilele schimbări pentru atingerea obiectivelor.

5. Monitorizarea implementării strategiei și orice modificare sau îmbunătățire.

6. Să încurajeze beneficiarii, angajatorii, alte organizații din domeniu de activitate cu care cooperează să încorporeze principiile responsabilității publice în activitățile lor prin experiență și dezvoltare și să comunice activitățile responsabile din punct de vedere social cu publicul larg.

În context, venim și cu recomandarea către Ministerul Educației și Cercetării de a aduce în concordanță ordinul MEC nr.10/2015 cu Codul Educației nr.152/2014.

Activitățile în ce constă responsabilitatea publică sunt descrise suficient în legislația educațională, fapt ce poate contribui la perfecționarea, îmbunătățirea, precum și la dezvoltarea continuă a proceselor și procedurilor pe segmentul învățământului superior. Toate atribuțiile instituțiilor de învățământ superior sunt orientate spre același obiectiv major, de a asigura buna îndeplinire a responsabilității publice.

În vederea garantării atribuțiilor instituțiilor de învățământ superior la exercitarea responsabilității publice este necesară susținerea totală din partea ministerului educației și cercetării, și în cazul instituțiilor cu dubla subordonare și din partea ministerului de resort.

Bibliografie:

1. Codul educației al Republicii Moldova. Nr.152 din 17.07.2014. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.10.2014, nr.319-324/634.
2. Ordinul Ministerului al Republicii Moldova. Nr.10 din 14.01.2015 cu privire la aprobarea și punerea în aplicare a Regulamentului – cadru privind organizarea și funcționarea organelor de conducere ale instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova.
3. Begoña Arrieta Heras, Cristina de la Cruz Ayuso. La dimensión ética de la responsabilidad social. Bilbao: Universidad de Deusto, 2005. 153 p.
4. Maria Neves Tapia. Aprendizaje-servicio, un movimiento pedagógico mundial. În revista: Aprendizaje-servicio (ApS): claves para su desarrollo en la Universidad. Barcelona: Editura Octaedro-ICE, 2017. 55-71 p.
5. Mântăluță O. Sisteme de responsabilitate publică în administrarea învățământului preuniversitar. București: Institutul de Științe ale educației. 2007.
6. Catherine Deri. Preventing University Student Radicalisation: A Social Responsibility for Institutions of Higher Education. În revista: Socially Responsible Higher Education: International Perspectives on Knowledge Democracy. Leiden/Boston: Editura Brill sense, 2021. 216-227 p. https://www.dcu.ie/sites/default/files/engaged_research_editor/2022-08/Budd%20L.%20Hall%20C%20Rajesh%20Tandon%20-%20Socially%20Responsible%20Higher%20Education_%20International%20Perspectives%20on%20Knowledge%20Democracy-Brill%20Sense%20%282021%29.pdf (accesat 17.05.2023).
7. Stancu A., Orzan M. Responsabilitatea socială a companiilor românești – un pas pentru dezvoltarea durabilă. Revista de Marketing Online – vol.1 nr.2, 2007. 49-53 p. https://www.researchgate.net/publication/4983252_Responsabilitatea_sociala_a_companiilor_romanesti_-_un_pas_catre_dezvoltarea_durabila (accesat 17.05.2023).

REDIMENSIONAREA CONȚINUTULUI CONȘTIINȚEI JURIDICE

RESIZING THE CONTENT OF LEGAL CONSCIOUSNESS

Elena BOTNARI, conf. univ., dr. în drept
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
E-mail: elena.botnari@usarb.md
ORCID ID: 0009-0002-9600-8292

Rezumat: *Conștiința juridică este unul din elementele sistemului juridic al societății care determină existența dreptului obiectiv (pozitiv) și a raporturilor juridice. Conținutul conștiinței juridice se constituie din elemente de natură ideologică, psihologică și comportamentală. Ideologia juridică este componenta intelectuală a conștiinței juridice care include ideile, cunoștințele juridice, convingerile și reprezentările raționale privind fenomenul juridic al societății. Redimensionarea ideologiei juridice, ca parte a conținutului conștiinței juridice, este obiectivul studiului dat, realizat prin utilizarea metodologiei adecvate. Vedem necesitatea restructurării ideologiei juridice prin extinderea acesteia de la sistemul dreptului obiectiv (pozitiv) la dreptul natural (metafizic, moral, transcendent, absolut). Conștiința juridică metafizică (naturală, morală) este ancora pentru conștiința juridică pozitivistă. Redimensionarea conținutului conștiinței juridice prin acceptarea dimensiunii metafizice în ideologia juridică, a unui drept natural nescris care ar inspira legiuitorul și ar fundamenta dreptul pozitiv, necesită cunoașterea Legilor (Principiilor) universale, numite și Cosmice: Ierarhia, Cooperarea, Unitatea, Cauzalitatea, Ciclicitatea etc.*

Cuvinte-cheie: *conștiință juridică, ideologie, metafizic, drept.*

Abstract: *Legal consciousness is one of the elements of society's legal system that determines the existence of objective (positive) law and legal relationships. The content of legal consciousness consists of ideological, psychological and behavioural elements. Legal ideology is the intellectual component of legal consciousness that includes ideas, legal knowledge, beliefs and rational representations of the legal phenomenon of society. The re-dimensioning of legal ideology as part of the content of legal consciousness is the objective of the given study, carried out using appropriate methodology. We see the need to restructure legal ideology by extending it from the system of objective (positive) law to natural (metaphysical, moral, transcendental, absolute) law. Metaphysical (natural, moral) legal consciousness is the anchor for positivist legal consciousness. The re-dimensioning of the content of legal consciousness by accepting the metaphysical dimension in legal ideology, of an unwritten natural law that would inspire the legislator and ground positive law, requires knowledge of universal, also called Cosmic Laws (Principles): Hierarchy, Cooperation, Unity, Causality, Cyclicity, etc.*

Keywords: *conscience legal, ideology, metaphysical, law.*

Introducere

Conștiința juridică este unul din elementele componente ale sistemului juridic al societății care determină existența dreptului obiectiv (pozitiv) și a raporturilor juridice. Conștiința juridică este fundamentul ontologic al realității juridice a societății. Rolul conștiinței juridice în societate este extrem de important. Ca parte integrantă a sistemului juridic, conștiința juridică pătrunde în toate etapele procesului de legiferare și își găsește expresia în conținutul normelor juridice. Conștiința juridică are un impact semnificativ asupra realizării dreptului, punerii în aplicare a prescripțiilor legale, în special, și asupra comportamentului cetățenilor, în general. De fapt, toate procesele sociale sunt marcate de conștiința juridică.

Actualitatea cercetării conștiinței juridice derivă din dinamica, dar și statica realității juridice sociale. În special, prezintă interes structura conștiinței juridice și dinamismul componentelor acesteia: ideologia juridică și psihologia juridică. Însuși conținutul conștiinței juridice se constituie din elemente de natură ideologică, psihologică și comportamentală.

Ideologia juridică este componenta intelectuală a conștiinței juridice care întrunește ideile, cunoștințele juridice, convingerile și reprezentările raționale privind fenomenul (realitatea) juridic al societății. Ideologia juridică se configurează sub acțiunea politicii legislative a statului, doctrinei juridice, instruirii juridice, factorilor politic, economic, național, internațional etc. Psihologia juridică este

componenta afectivă a conștiinței juridice care include stările sufletești (emoții, sentimente, aprecieri subiective etc.) prilejuite de fenomenul juridic al societății sau manifestate în raport cu acesta. De regulă, între psihologia juridică și ideologia juridică se înregistrează interdependențe [1, p. 249].

Redimensionarea ideologiei juridice, ca parte determinantă a conținutului conștiinței juridice, este *obiectivul* studiului dat.

Metodologia cercetării încorporează ansamblul metodelor inerente obiectului cercetării: metoda observației, metoda analizei, metoda sintezei, metoda analogiei, metoda comparativă etc.

Conștiința juridică este partea componentă a conștiinței sociale care include în sine ansamblul ideilor și cunoștințelor juridice, reprezentărilor și stărilor sufletești cu privire la fenomenul juridic al societății. Conștiința juridică este în conexiune cu conștiința politică, morală, religioasă etc. În același timp, conștiința juridică este în legătură indispensabilă cu realitatea economică a societății [1, p. 248].

Distingem elementele intrinseci ale conștiinței juridice: ideologia juridică și psihologia juridică, precum și elementele extrinseci, de comportament (licit, ilicit). Elementele de comportament uman se bazează pe elementele de ordin ideologic și psihologic. Astfel, psihologia juridică se formează în baza ideologiei juridice, precum cea din urmă este condiționată de psihologia juridică [1, p. 249].

Psihologia juridică, în viziunea unor doctrinari, este primordială, deoarece sentimentele și emoțiile juridice sunt adeseori precursorii ideilor juridice. Starea emoțională poate avea un impact semnificativ asupra comportamentului juridic al unei persoane. Odată cu înțelegerea psihologică a realității juridice începe să se formeze atitudinea față de drept, iar pe baza acesteia se construiesc ulterior teorii, principii și doctrine, consideră doctrinarul Kolotov [2, p. 193].

Conținutul psihologiei juridice se exprimă în reacțiile psihologice ale unui individ, grup fie societate față de lege, instituțiile statului și alte elemente ale realității juridice sociale (practica juridică, raporturile juridice). Clasificarea, prezentată în doctrină, se rezumă la următoarele patru elemente ale psihologiei juridice: 1) interesul, motivele, voința, scopurile activității, care decurg din locul ocupat de un individ sau de un grup în structura societății; 2) elementele relativ stabile: obiceiurile, tradițiile, prejudecățile, credințele, inerente grupurilor sociale; 3) elementele dinamice, cum ar fi sentimentele, stările de spirit; 4) elementele care influențează formarea psihologiei juridice: imitația, sugestia, contagiunea [2, p. 193].

Revenind la ideologia juridică, pe care ne centrăm, observăm că este o parte a ideologiei, în general, și componenta conștiinței juridice, în special, ca un sistem de idei, puncte de vedere, teorii, atitudini și doctrine juridice. Specificul ideologiei juridice, observat de savanții Matuzov și Malico, constă în faptul că ideologia juridică reflectă dreptul în toate stările și manifestările sale, ceea ce o deosebește de alte tipuri de ideologie [3, p. 118]. Ideologia juridică se manifestă la nivel individual, de grup și social.

Așadar, în centrul ideologiei juridice se poziționează dreptul obiectiv (pozitiv) ca sistem de norme juridice adoptate și asigurate de stat, adus la cunoștința populației prin publicare și care reglementează relațiile sociale de la data intrării în vigoare. Prin urmare, ansamblul cunoștințelor, opiniilor, teoriilor, ideilor, în dinamica și statica lor, ca ideologie juridică vizează dreptul obiectiv (pozitiv).

În dependență de criteriile calitativ și cantitativ, ideologia juridică se divizează în științifică, profesională și comună. Cea mai avansată ideologie juridică se prezumă a fi cea științifică (doctrinară), nivel la care se poziționează savanții. După care urmează ideologia juriștilor (profesioniștilor). Nivelul inferior al ideologiei juridice este nivelul comun, al neprofesioniștilor. Implicit, ideologia juridică are un impact semnificativ asupra comportamentului oamenilor, asupra viziunii lor asupra lumii și asupra modului lor de viață.

Astfel, conduita licită și ilicită a membrilor societății este determinată de gradul și nivelul ideologiei juridice, dar evident, și psihologiei juridice. Conduita licită este efectul direct al gradului avansat de ideologie juridică și psihologie juridică adecvată a membrilor societății. Dimpotrivă, conduita ilicită este efectul insuficienței ideologiei juridice și psihologiei juridice a membrilor societății, manifestată în raport cu dreptul pozitiv.

În ordinea ideală a lucrurilor, odată cu avansarea ideologiei juridice și psihologiei juridice, sporește gradual comportamentul licit (respectarea, executarea, aplicarea normelor juridice), instaurându-se regimul de legalitate și consecința acestuia – ordinea legală [1, p. 249].

În ipoteza realității juridice echilibrate, vedem necesitatea restructurării ideologiei juridice, ca parte integrantă a conștiinței juridice, prin extinderea acesteia de la sistemul dreptului obiectiv (pozitiv) la dreptul natural. Așa cum afirmă Al. Văllimărescu, *în măsura în care admitem existența unor norme de purtare universale și neschimbătoare, care derivă din natura omului și sunt impuse de rațiune, este indiferent dacă le calificăm drept natural sau morală naturală* [4, p. 113]. Observăm, că în afirmația *supra* dreptul natural

se identifică cu morala, morala naturală. Distincția definitorie între dreptul pozitiv și dreptul natural identificat cu morala este prezența sancțiunii materiale în cazul normelor dreptului pozitiv. Ideatic și teleologic, morala și dreptul formează un tot întreg, fiind componente ale sistemului normativ social; evolutiv, morala este fundamentul dreptului pozitiv. Ambele însă au *esență superioară, de natură mistică sau metafizică* [4, p. 114].

Problema esenței metafizice a dreptului pozitiv a provocat discuții, căutându-se răspuns la întrebarea *Se bazează dreptul pe o idee absolută pe care o descoperă rațiunea omenească sau este doar o realitate socială? Metafizica este domeniul absolutului, ceea ce depășește simțurile umane, spre deosebire de relativul pe care-l constituie fenomenele. Metafizica juridică va căuta fundamentul dreptului, ideea care se află la baza lui* [4, p. 286]. Este cert că dreptul pozitiv este produsul legiferării, emanația corpului de legiuitori. Dreptul natural (metafizic) însă ar fi antecedentul dreptului pozitiv, ar afirma *un principiu superior, transcendente, obiectiv, care să se impună oamenilor, nu să depindă de oameni de a-l construi în mod arbitrar* [4, p. 287]. Prin urmare, dreptul natural (metafizic) exclude arbitrarul, care este caracteristic legiuitorului. De aceea, pentru a evita arbitrarul legiuitorului, *trebuie să admitem existența unui drept a priori, degajat de rațiunea omenească, și care să se impună și legiuitorului* [4, p. 287]. Este pregătit legiuitorul să accepte un astfel de drept metafizic (natural, moral), drept absolut, care i-ar subordona/limita voința? Este pregătit legiuitorul pozitivist contemporan să recunoască caracterul imperfect al dreptului pozitiv și accepte poziția ierarhic superioară a dreptului absolut, dreptului natural? Acceptul ar putea fi încurajat de sancțiuni materiale distincte, însă impunerea dreptului metafizic (natural, absolut, moral) poate fi doar prin sancțiuni metafizice (morale). *Acest drept, spre a se impune chiar legiuitorului, chiar celui ce deține forța, trebuie să aibă un caracter universal, neschimbător și transcendent, superior voinței omenești* [4, p. 289].

Marii gânditori ai omenirii Platon, Aristotel, Seneca, Thoma de Aquino, Leibnitz, Spinoza, Kant și jurisconșulții tuturor timpurilor au meditat profund și au căutat soluția problemei, problemă care este actuală și în sec. XXI, marcând *renașterea dreptului natural*. Renaștere care a debutat odată cu Marea Revoluție franceză, actualitatea căreia a fost remarcată de Geny, Hauriou, Renard, Le Fur, Bonnacase, Charmont, Cuche etc. La etapa contemporană identificăm resuscitarea dreptului natural în conceptul statului de drept și, în special, în fundamentul drepturilor inerente ființei umane. Această renaștere este speranța revigorării conștiinței juridice sociale, a ideologiei juridice. Or, cum ne convinge Al. Văllimărescu, *dreptul de esență metafizică, dreptul natural ca principii absolute, universale și neschimbătoare, pe care le descoperă rațiunea umană, este expresia unei profunde tendințe a spiritului omenească: tendința spre absolut, spre metafizică* [4, p. 288].

În căutarea legilor universale, neschimbătoare, nescrise, dar nepieritoare, ajungem nu doar la fundamentul moral, dar și religios (spiritual) al dreptului pozitiv. Afirmând existența unei realități juridice metafizice, afirmăm exigențele spiritului omenească. Chiar și cei mai înverșunați pozitiviști totuși caută un principiu absolut la baza dreptului. Explicația o găsim în conștiința juridică, în nesatisfacția juridică, prin care se recunoaște opoziția, conflictul dintre drept și lege, altfel zis, dreptul metafizic (natural) versus dreptul pozitiv. *Oamenii nu sunt niciodată mulțumiți de dreptul în vigoare, postulează Al. Văllimărescu* [4, p. 289].

În viziunea filosofului Ivan Iliin, epoca contemporană trebuie conștientizată ca epoca deconspirării și revizuirii spirituale. Omenirea rămâne antrenată în războaie și cataclisme, care denotă decadența culturii spirituale și încrâncenarea sufletului omenească. Lumea contemporană nu învață nimic din lecțiile triste ale trecutului. Însă autocunoașterea și autotransformarea spiritului omenească este fundamentul vieții fără de care nu poate fi depășit haosul, degradarea și starea critică a conștiinței juridice contemporane. De aceea apare și dreptul nedrept, care este ostil față de dreptul natural (metafizic, moral). Dreptul „drept” poate fi instaurat doar prin experiență interioară și prin descoperirea dreptului natural (metafizic, moral). Astfel se configurează *conștiința juridică naturală* care alimentează dreptul pozitiv. Această conștiință juridică naturală este, în viziunea lui Iliin, *conștiință juridică normală*, care este de fapt ideală, dar nu și nerealizabilă. Acest concept implică la nivel ideologic cunoașterea dreptului și realizarea lui în viață, la nivel comportamental, or, altfel spus, *lupta pentru drept*. Luptă, la nivel de conștiință juridică, contra viziunii relativiste a dreptului, potrivit căreia dreptul pozitiv este condiționat de aici și acum, or, timp, loc, interes, putere, voință, împrejurări și hazard. Însă cu adevărat putem numi *lege*, doar acea lege care este intangibilă și indestructibilă, care nu este încălcată. [5, p. 15 – 22; 33]

Prin urmare doar conștiința juridică metafizică (naturală, morală) este ancora pentru conștiința, în special, ideologia juridică pozitivistă.

Părintele normativismului juridic Hans Kelsen, afirma că *dreptul pozitiv este justificat de o normă sau o ordine normativă căreia dreptul pozitiv, după conținutul său, poate să-i corespundă sau să nu-i corespundă, deci poate fi drept sau nedrept. Norma de bază stabilită de Doctrina Pură a Dreptului (N.B. Kelsen este creatorul Teoriei Pure a Dreptului) ca fiind condiția valabilității obiective a dreptului pozitiv, fiecărei ordini coercitive* [6, p. 269].

Evaluarea dreptului pozitiv ca fiind justă sau nedreaptă se bazează cel mai frecvent pe doctrina dreptului natural, potrivit căreia dreptul pozitiv este valabil numai dacă corespunde dreptului natural, care constituie o valoare absolută a justiției. Presupunând că acest lucru este adevărat, o normă de drept pozitiv care contrazice dreptul natural nu poate fi considerată validă.

Dacă o normă de drept pozitiv este valabilă numai în măsura în care corespunde dreptului natural, atunci numai dreptul natural este de fapt valabil în această normă. Aceasta este concluzia care se desprinde din doctrina dreptului natural, care afirmă validitatea unei anumite legi naturale alături și chiar de asupra dreptului pozitiv și care, de asemenea, distinge baza validității dreptului pozitiv în această lege naturală. Prin urmare, conform acestei teorii, numai dreptul natural și nu dreptul pozitiv ca atare poate fi considerat valabil în realitate. [7, p. 434].

Cu adevărat, timpul nostru este pregătit pentru o întoarcere cu fața la sacru, prezența lui inclusiv în drept. Însă această întoarcere la sacralitate, spiritualitate, dimensiune metafizică, indiferent cum o numim, este un proces ce evoluează extrem de lent, proces de eliberare dificilă a forțelor latente ale spiritului omenesc. Totuși, este un proces realizabil și necesar, chiar dacă legități generale de dezvoltare a conștiinței nu există.

Creșterea conștiinței este o muncă asiduă de ascensiune spirituală, comparată cu șlefuirea unui cristal [8, p. 12-13].

Întreaga evoluție a vieții în Univers, progresul omenirii în ansamblu, poate fi redus la dezvoltarea conștiinței. Toate realizările omenirii, întregul proces de cunoaștere materializat în achiziții științifice, este rezultatul dezvoltării conștiinței omenesti. *Conștiința dezvoltată este valoarea supremă și unică, spre care trebuie să aspire omenii*, deoarece, așa cum s-a remarcat, este achiziția care transformă omul din rob în stăpân [8, p. 12]. Însă conștiința se dezvoltă individual, după propriul traseu, fiind un proces nelimitat în timp. Ascensiunea conștiinței pretinde idei și aspirații înalte, care deschid conștiința spre cunoștințe adevărate. De remarcat, că conștiința nu se dezvoltă prin constrângeri exterioare, dimpotrivă, este un act volitiv în sine. În perioadele de tranziție, de la o epocă la alta, conștiința are nevoie de salturi și explozii pentru a-și accelera creșterea. În această epocă tranzitorie, de accelerare per ansamblu a tempoului vieții, în care ne aflăm în prezent, ceea ce necesită o sută de ani pentru devenire, se realizează acum în cinci ani [8, p. 15].

La ordinea zilei este obiectivul de extindere și creștere a conștiinței sociale, în special a conștiinței juridice. Acest deziderat implică redimensionarea conținutului conștiinței juridice prin acceptarea dimensiunii metafizice în ideologia juridică, acceptarea unui drept natural (absolut, metafizic, moral) care ar inspira legiuitorul și ar fundamenta dreptul pozitiv. Această deschidere imperioasă necesită cunoașterea Legilor (Principiilor) universale, numite și Cosmice, care acționează indiferent de faptul cunoașterii, necunoașterii, respectării, încălcării sau neglijarii lor.

Principii (Legi) universale sunt Ierarhia, Cooperarea, Unitatea, Cauzalitatea, Ciclicitatea etc. Caracterul absolut al acestor Legi nu este afectat de relativitatea dreptului pozitiv, care variază de la stat la stat, de la o epocă la alta. Abordarea Principiilor (Legilor) universale are vechimea umanității, la nivel de gândire filosofico-religioasă, le putem identifica ca fundament al religiilor mondiale. Mai aproape în timp, la sfârșitul sec. XIX, Principiile (Legile) Cosmice au fost interpretate de Elena Blavatscaia, în trilogia *Doctrina secretă* (sinteza științei, religiei și filosofiei) [9]. La începutul sec. XX (1924 - 1938), au fost prezentate în ciclul de 15 lucrări *Etica vie* (Agni Yoga) de Elena Roerich [10, 11].

Enunțarea Principiilor (Legilor) universale de drept absolut (natural, moral, metafizic), ca ar da valoare și autoritate dreptului pozitiv, este o sarcină dificilă, totuși intenționăm să le prezentăm sintetic.

Unitatea – Principiu universal de interconexiune și interdependență a tuturor elementelor sistemelor la nivel macro și micro.

Ierarhia – Principiu universal de construcție graduală de la superior la inferior, prin supraordonarea subsistemului superior și subordonarea subsistemului inferior în cadrul unui sistem.

Cooperarea – Principiu universal de acțiune concordată, evolutivă a elementelor unui sistem, situate pe poziție de egalitate.

Cauzalitatea – Principiu universal al determinismului, Legea cauză - efect, numită în Orient și

Karma, Legea Justiției universale, potrivit căreia orice efect (faptă) este determinat de cauză (gând/uri, dorință/e), care sunt părți dependente ale unui lanț infinit al cauzalității (cauză - efect).

Ciclicitatea – Principiu universal de conservare a energiei, de transformare a unei forme de materie în alta, de repetare a unor cicluri de dezvoltare a sistemelor.

În cercetările ulterioare intenționăm să abordăm în particular, dezvoltând Principiile enunțate supra.

Deoarece conștiința nu este o dimensiune constantă, nici conștiința juridică nu este o dimensiune constantă și perfectă, dimpotrivă, atât la nivel individual, de grup și în masă, cât și la nivel științific, profesional și comun, se înregistrează mutații ascendente și descendente, calitative și cantitative. În consecință, se atestă deformări și defecte ale conștiinței juridice [1, p. 249].

Deformările conștiinței juridice sunt distorsiunile conștiinței juridice, care se constată în urma acțiunii factorilor nefavorabili asupra ei. În dependență de grad, deformările conștiinței juridice sunt: a) profesionale - consecința unor factori nocivi profesionali; b) represive – aplicarea conștientă a violenței față de populație de către reprezentanții organelor de drept; c) criminale – atitudinea tolerantă a reprezentanților organelor de drept față de încălcările de drept și săvârșirea faptelor ilicite [1, p. 251].

Defectele conștiinței juridice sunt neajunsurile conștiinței juridice, care ne arată un grad insuficient de maturitate a acesteia. Defectele conștiinței juridice sunt: nihilismul juridic, fetișismul juridic, idealismul juridic, relativismul juridic, subiectivismul juridic și infantilismul juridic. Cel mai frecvent în realitatea juridică socială contemporană înregistrăm relativismul juridic și subiectivismul juridic.

Relativismul juridic este un defect al conștiinței juridice care se manifestă în conștientizarea caracterului relativ (marginal) al dreptului, prin urmare, comportamental se manifestă ca respectare, executare, aplicare relativă, în raport cu conjunctura și împrejurările realității sociale în dinamică.

Subiectivismul juridic este acel defect al conștiinței juridice care se manifestă în atitudinea unilaterală față de prevederile legale: acceptarea drepturilor subiective și neglijarea îndatoririlor juridice. Acest defect derivă din riscurile luptei pentru drepturile omului, care, fiind abordate unilateral, sunt supradimensionate, exercitate abuziv, excesiv, în detrimentul comportamentului trebuincios, de executare a obligațiilor juridice de către subiecți. Totuși, relativismul și subiectivismul juridic, spre deosebire de nihilismul juridic și idealismul juridic, nu se situează la extremele conștiinței juridice defecte. De aceea pot și trebuie „tratate”, asanate prin eliminarea defectului propriu-zis. Tratament care ar putea fi realizat prin extinderea conștiinței juridice defectuoase, deschiderea conținutului acesteia pentru dreptul natural (metafizic, absolut, moral) și Legile (Principiile) de drept absolut (metafizic).

Ființa umană, ca microcosm, poate descoperi prin factorul volitiv dreptul natural (metafizic, absolut, moral) și Legile (Principiile) de drept metafizic, ca expresie a Macrocosmului, cărora li se subordonează Universul. Cunoașterea acestor Legi universale le transformă în prieteni și slugi ale oamenilor, în caz contrar, ignorarea lor le transformă în inamici ai celor care li se opun [8, p. 28-29]. Or, preluând principiul dreptului pozitiv, necunoașterea Legilor (Principiilor) de drept metafizic, absolut, nu înlătură răspunderea pentru încălcarea lor. Însă răspunderea nu se exprimă în sancțiuni materiale, ci în cauzalitate (determinism) care leagă efectul de cauză și cauza de efect.

În Legile universale este o consecutivitate neschimbătoare, inevitabilă, indestructibilă, deoarece aceste Legi (Principii) sunt expresia Voinței Supreme care este statornică și nu poate fi anulată, abrogată. [8, p. 37]. Dorințele, emoțiile, gândurile fluctuante ale oamenilor nu afectează mecanismul intangibil al Legilor (Principiilor) de drept metafizic, absolut, care se situează de asupra voinței umane. Înțelegând acest specific al dreptului metafizic, putem să apropiem conștiința, cea juridică în special, de cunoașterea lui. Cunoașterea va atrage implicit după sine stăpânirea acestor Legi (Principii), dezvoltarea conștiinței și armonizarea (echilibrarea) dreptului pozitiv cu dreptul metafizic (natural, absolut).

În urma cercetării efectuate, putem formula unele *concluzii*, care ar impulsiona cercetările ulterioare:

1. Dreptul pozitiv nu se identifică cu dreptul natural (metafizic, absolut, moral);
2. Conștiința juridică include, la nivel de ideologie juridică, cunoștințele și ideile referitor la dreptul obiectiv (pozitiv);
3. Dreptul pozitiv se situează în raport de subordonare față de dreptul natural (metafizic, absolut, moral);
4. Redimensionarea conștiinței juridice se exprimă în acceptarea și cunoașterea dreptului metafizic (natural, absolut, moral) la nivel de ideologie juridică;
5. Acceptarea și cunoașterea dreptului metafizic (natural, absolut, moral) este un proces evolutiv, individual, volitiv, non-violent, realizabil prin deschiderea ideologiei juridice și ascensiunea conștiinței juridice în ansamblu;

6. Dreptul metafizic (natural, absolut, moral), indiferent de denumire, implică acceptarea și cunoașterea Legilor (Principiilor) Universale intangibile: Ierarhia, Cooperarea, Unitatea, Cauzalitatea, Ciclicitatea etc., în general și în particular;

7. Redimensionarea conștiinței juridice prin acceptarea și cunoașterea dreptului metafizic (natural, absolut, moral) este un deziderat de neamânat, care anticipează și ar contribui la realizarea cursului tuturor reformelor sociale, în special la depășirea defectelor conștiinței juridice.

Bibliografie:

1. BOTNARI, Elena. *Teoria generală a dreptului*: Note de curs. - Ediția a II-a, revizuită și adăugită. – Bălți: S. n., Tipografia din Bălți, 2021. - 246 p.
2. *Теория государства и права в вопросах и ответах: учебное пособие*. Издание второе, исправленное и доработанное / А. Ф. Колотов, О. С. Вырлеева-Балаева, В. Н. Симонов, И. В. Скуратов, Ю. В. Ярыгина. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2013. - 233 с.
3. *Теория государства и права: учебник* под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. Юристъ, 2004. - 245 с.
4. VĂLLIMĂRESCU, Alexandru. *Tratat de enciclopedia dreptului*. București: Lumina Lex, 1999. - 411 p.
5. ИЛЬИН, И. А. *О сущности правосознания*. Москва: Парогъ, 1993. - 235 с.
6. KELSEN, Hans. *Doctrina Pură a Dreptului* / trad. Ioana Constantin. București: Humanitas, 2000. - 424 p.
7. КЕЛЬЗЕН, Ганс. *Чистое учение о праве*. 2-е изд пер. с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. — СПб.: ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2015. - 542 с.
8. КЛИЗОВСКИЙ, Александр. *Основы миропонимания новой эпохи*. В 3-х т. – 3-е, стереотип. изд. – Т.2. - Рига: ВИЕДА, 1992. – 269 с.
9. БЛАВАТСКАЯ, Е. П. *Тайная доктрина: синтез науки, религии и философии*. В 3-х томах. Ленинград, 1991 г.
10. Учение Живой Этики (АГНИ ЙОГА). В 6-ти томах. – М.: Русский Духовный Центр, 1992 г.
11. *Живая Этика: Избранное*/ Сост. М. Ю. Ключниковой. – М.: Республика, 1992. – 414 с.

**PERICOLUL SOCIAL AL INFRAȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI
ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ**

**THE SOCIAL DANGER OF THE CRIMES OF INTERFERENCE IN THE ADMINISTRATION
OF JUSTICE AND CRIMINAL PROSECUTION**

Constantin BRAGOI, drd.
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: bragoiconstantin5s@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-0457-9636

Rezumat: În cadrul prezentului studiu ne-am propus să demonstrăm pericolul social al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală (art. 303 CP RM). Astfel, scopul cercetării îl prezintă aprofundarea cunoașterii pericolului social și consecințelor infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM. În conținutul lucrării sunt analizate motivele incriminării amestecului în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală. Este dovedit faptul că prin sancționarea penală a faptelor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală se urmărește un singur obiectiv de a asigura legalitatea, independența și imparțialitatea în procesul de înfăptuire a actului de justiție.

Cuvinte-cheie: pericol social, infracțiune, justiție, urmărire penală, garanții juridice.

Summary: In this study, we aimed to demonstrate the social danger of crimes of interference in the administration of justice and criminal prosecution (art. 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova). Thus, the purpose of the research is deepening the knowledge of the social danger and the consequences of the crimes provided for in art. 303 Criminal Code of the Republic of Moldova. The content of the paper analyzes the reasons for the criminalization of interference in the administration of justice and criminal prosecution. It is proven that through the criminal sanctioning of acts of interference in the administration of justice and criminal prosecution, a single objective is pursued to ensure legality, independence and impartiality in the process of carrying out the act of justice.

Keywords: social danger, crime, justice, criminal prosecution, legal guarantees.

Introducere

Pentru Republica Moldova, funcționarea eficientă a justiției a fost și rămâne o prioritate majoră, care are o importanță covârșitoare pentru întreaga societate și constituie o condiție esențială pentru aspirațiile europene. Astfel, promovarea celor mai importante valori sociale, protecția lor și asigurarea încrederii societății în actul de justiție continuă să fie punctul principal țintit în procesul de reformare a sistemului de drept.

Independența sistemului judecătoresc și a instituțiilor care gravitează spre realizarea sarcinilor de înfăptuire a justiției este o condiție esențială pentru asigurarea supremației legii și constituie un postulat central al statului de drept. În acest sens, un rol fundamental în înfăptuirea justiției și în realizarea unei anchete eficiente, revine judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și personalului instanțelor de judecată internaționale. Iar pentru ca aceștia la rândul lor să își îndeplinească în mod corespunzător atribuțiile de serviciu, trebuie să beneficieze de un statut și anumite garanții speciale, cum ar fi instituirea mecanismului de protecție penală, prin incriminarea faptelor prevăzute la art. 303 CP RM.

În literatura de specialitate este unanim recunoscut faptul că pericolul social al unei fapte este acel indice de care se ține seama la incriminarea sau dezincriminarea unei infracțiuni. Astfel, deși în Republica Moldova amestecul în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală este sancționat penal încă de la aplicarea prevederilor Codului penal din 24 martie 1961, până la etapa actuală în știința dreptului penal nu există un studiu asupra pericolului social al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală.

Problema principală care urmează a fi supusă soluționării în urma investigației întreprinse constă în evaluarea teoretico-științifică și practică a nivelului și gradului de pericol social al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală. Iar pentru atingerea scopului propus au fost trasate următoarele obiective: a) analiza teoriilor oamenilor de știință, care au supus investigării pericolul social și consecințele infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM; b) cercetarea pericolului social al infracțiunilor specificate la art. 303 CP RM; c) înaintarea unor recomandări cu privire la incriminarea faptelor prevăzute la art. 303 CP RM.

Metodologia cercetării

În procesul de analiză a pericolului social al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală, au fost utilizate mai multe procedee mixte, atât teoretice, cât și practice de cunoaștere a acestui fenomen. Pentru efectuarea prezentului studiu, a fost utilizată pe larg metoda analizei comparative, prin intermediul căreia a fost cercetată legislația națională, lucrările științifice realizate în Republica Moldova și în alte state. La fel, a fost folosită metoda analizei logice, constând în folosirea raționamentelor logice pentru sintetizarea opiniilor doctrinare ale diferitor autori. Iar utilizând metoda prospectivă s-a încercat a face un bilanț al tendințelor de dezvoltare și îmbunătățire a cadrului legal național în domeniul asigurării unei justiții independente și imparțiale.

Rezultate și discuții

În legislația penală sunt recunoscute ca infracțiuni numai acele fapte care sunt socialmente periculoase, iar pericolul social, este cel mai important semn material al infracțiunii, o însușire obiectivă a infracțiunii, ce-i descoperă esența socială [15, p. 66].

Potrivit alin. (1) art. 14 CP RM, „Infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală” [2].

Din această dispoziție rezultă că fapta care prezintă un pericol social este o acțiune sau inacțiune prin care se aduce atingere uneia din valorile sociale enumerate în art. 2 CP RM și pentru sancționarea căreia este necesară aplicarea unei pedepse.

Astfel, deși pericolul social al faptei stă la baza incriminărilor faptelor antisociale și reprezintă una din trăsăturile esențiale ale infracțiunii, observăm că legislatorul moldav folosește noțiunea de „faptă prejudiciabilă” și nu „faptă social periculoasă”. De aceea majoritatea doctrinarilor consideră că termenul „prejudiciabil” și „pericol social” utilizat în legea penală a Republicii Moldova au același sens juridic.

În doctrină mai mulți autori au abordat în lucrările lor aspecte legate de pericolul social al infracțiunii. Astfel, în opinia doctrinarului V. Dobrinoiu, „Pericolul social al faptei reprezintă atingerea pe care acea faptă a adus-o sau, în mod obiectiv, poate să o aducă unei valori sociale pe care legea penală o apără” [13, p. 112].

În viziunea autoarei N. F. Kuznețova, „Pericolul social al faptei îl constituie caracterul dăunător al acțiunii ce constă în cauzarea sau în amenințarea cu cauzarea vătămării intereselor ocrotite de legea penală” [20, p. 74].

Prezintă interes și precizările doctrinei M. M. Dolghieva cu referire la faptul că „Legiuitorul ar trebui să recurgă la incriminare numai atunci când nu există măsuri alternative de influențare, când normele juridice existente nu sunt eficiente, iar instituirea unor interdicții de drept penal este singura opțiune. Într-un asemenea caz, unele interese ale societății urmează a fi sacrificate în favoarea altora. Tocmai de aceea incriminarea trebuie să fie aprobată de societate” [19, p. 74].

Deci, pentru ca fapta să fie recunoscută ca infracțiune, trebuie să existe anumite premise pentru incriminarea acesteia, spre exemplu: a) existența unui comportament social periculos, care necesită a fi interzis prin legea penală; b) viziunea negativă a societății asupra faptei socialmente periculoase; c) eficacitatea aplicării normei în practică; d) îndeplinirea de către stat a obligațiilor internaționale privind apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei.

La etapa actuală de reformare a sistemului de drept din Republica în Moldova, existența unor garanții de independență a actorilor din domeniul justiției a devenit și mai necesară, astfel încât, în legislația penală a Republicii Moldova, un rol deosebit îi revine grupului de infracțiuni care aduc atingere independenței organelor care înfăptuiesc justiția prin influențarea ilegală a persoanelor care participă la înfăptuirea justiției.

Aplicarea măsurilor de constrângere penală pentru faptele social periculoase ce împiedică realizarea cu succes a justiției este unul din cele mai puternice și efective mijloace de apărare a ei. De aceea fiecare stat este interesat ca înfăptuirea justiției să fie nu numai strict reglementată, dar și garantată prin incriminarea faptelor ce împiedică normala sa desfășurare [16, p. 9].

Codul Penal al Republicii Moldova în Capitolul XIV „Infracțiuni contra justiției” a instituit un mecanism amplu de protecție penală a înfăptuirii justiției, ce joacă un rol crucial pentru desfășurarea în bune condiții a procedurilor judiciare.

În doctrina autohtonă s-a expus opinia susținută de majoritatea autorilor că obiectul juridic generic al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală îl constituie „valorile și relațiile sociale privitoare la buna înfăptuire a justiției” [16, p. 10].

În opinia autorului rus I. S. Vlasov, obiectul juridic generic al infracțiunilor contra justiției îl constituie „realizarea actului de justiție în strictă conformitate cu ordinea, scopurile și sarcinile stabilite de lege” [17, p. 96].

Doctrinara T. N. Dobrovoliskaia consideră că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra justiției îl constituie „atentarea la efectuarea corectă a actului de justiție de către instanța de judecată” [18, p. 148].

Cu toate că de cele mai multe ori noțiunea de „justiție” este limitată doar la activitatea instanțelor de judecată, deoarece potrivit reglementărilor constituționale justiția se desfășoară în numele legii numai de instanțele judecătorești, menționăm că efectuarea actului de justiție nu se limitează strict la activitatea acestora, în vederea examinării și soluționării cauzelor penale. Astfel, „justiția” în sensul legii penale a Republicii Moldova urmează a fi interpretată într-un sens mai larg ca activitate nu numai a instanței, dar și a altor organe de stat ce contribuie la aplicarea sarcinilor și a obiectivelor justiției.

Pe această dimensiune, relevantă este afirmația autorea N. Iliescu conform căreia „Înfăptuirea justiției, ca valoare socială apărată prin incriminările din acest capitol (Capitolul II, Titlul VI din Partea Specială a Codului penal român „Infracțiuni care împiedică înfăptuirea justiției”) trebuie înțeleasă în accepțiunea cea mai largă a acestei noțiuni. Acest înțeles larg, în raport cu ocrotirea penală, cuprinde complexul de funcțiuni prin care se desfășoară justiția, adică diversele activități funcționale caracteristice operei de realizare a justiției. Această accepțiune largă se răsfrânge și asupra înțelesului termenului de „organ care desfășoară justiția” [14, p. 162].

Tot aici, considerăm necesar de a menționa opinia doctrinarului A. G. Lebedev, care afirmă că „Componentele de infracțiune înglobate în capitolul infracțiunilor contra justiției asigură protecția juridică nu a unui singur, ci simultan a trei obiecte juridice speciale: este vorba de infracțiunile contra justiției; infracțiunile comise împotriva organelor de urmărire penală; infracțiunile comise în privința organelor care pun în executare pedepsele” [21, p. 7].

În continuare, analizând prevederile art. 303 CP RM constatăm că prin incriminarea faptelor de amestec în desfășurarea justiției și în urmărirea penală legislatorul a decis să apere în cadrul unei singure norme atât relațiile sociale cu privire neadmiterea imixtiunii în activitatea instanțelor judecătorești naționale și internaționale (alin. (1) art. 303 CP RM), cât și relațiile sociale cu privire la neadmiterea imixtiunii în activitatea organelor de urmărire penală sau a personalului instanțelor de judecată internaționale (alin. (2) art. 303 CP RM).

Respectiv putem afirma cu certitudine că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM este reprezentat de relațiile sociale referitoare la activitatea instanței judecătorești ca unic promotor al actului de justiție, precum și la efectuarea urmăririi penale de către organele de stat împuternicite de lege sau la activitatea personalului instanțelor internaționale.

Tocmai datorită specificului activității judecătorului, procurorului, ofițerului de urmărire penală, personalului instanțelor internaționale, legislatorul a prevăzut o serie de garanții legale care să asigure funcționarea efectivă a principiului independenței. Astfel, considerăm cert faptul că existența art. 303 CP RM este justificată prin necesitatea de a proteja justiția în persoana judecătorului, procurorului, ofițerului de urmărire penală și personalului instanțelor internaționale de amestecul sub orice formă în judecarea cauzelor aflate pe rolul instanțelor naționale sau internaționale și, respectiv, de amestecul sau împiedicarea cercetării rapide, complete și obiective a cauzelor penale aflate în fază de urmărire penală.

Prima facie am putea afirma că prevederile art. 303 CP RM reprezintă o garanție personală a judecătorului, procurorului, ofițerului de urmărire penală sau a personalului instanțelor internaționale, însă analizând conținutul dispozițiilor art. 303 CP RM în raport cu premisele și normele de drept ce au generat incriminarea respectivelor fapte, conchidem că în realitate beneficiarul final al acestei norme nu este judecătorul, procurorul, ofițerul de urmărire penală sau personalul instanțelor internaționale, dar cetățeanul, drepturile și libertățile cărui sunt protejate și garantate, de judecători, procurori, ofițeri de urmărire penală și personalul instanțelor internaționale.

La nivel legislativ, o confirmare în acest sens poate fi atestată în prevederile art. 20 din Constituția Republicii Moldova [1], potrivit căreia, „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție”.

Prezintă relevanță și prevederile alin. (1) art. 116 din Constituție, care stipulează că „Judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii”.

În acord cu alin. (1) și (2) al art. 13 din Legea privind organizarea judecătorească [5], „Imixtiunea în desfășurarea justiției este interzisă. Exercițarea de presiune asupra judecătorilor cu scopul de a împiedica

judicarea completă și obiectivă a cauzei sau de a influența emiterea hotărârii judiciare atrage răspundere contravențională sau penală conform legii”.

Potrivit alin. (1) și (4) art. 26 din Codul de procedură penală [3], „La înfăptuirea justiției în cauzele penale, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Judecătorii judecă cauzele penale pe baza legii și în condiții care exclud orice presiune asupra lor. Justiția penală se înfăptuiește fără careva imixtiune. Judecătorul este obligat să se opună oricărei încercări de a exercita presiune asupra sa. Exercițarea de presiune asupra judecătorului la judecarea cauzelor penale cu scopul de a influența emiterea hotărârii judecătorești atrage răspundere conform legii”.

Conform alin. (2) art. 20 din Codul de procedură civilă [4], „La înfăptuirea justiției în cauze civile, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege”.

Sub acest aspect, prezintă interes și prevederile art. 3 din Legea cu privire la procuratură [6], potrivit căreia „Procuratura este independentă de puterile legislativă, executivă și judecătorească, de orice partid politic sau organizație social-politică, precum și de oricare alte instituții, organizații sau persoane. Imixtiunea în activitatea Procuraturii este interzisă. Procuratura cooperează cu alte autorități pentru realizarea funcțiilor prevăzute de prezenta lege”.

Nu în ultimul rând, conform alin. (3) art. 10 al Legii privind statutul ofițerului de urmărire penală [7], „Imixtiunea sub orice formă în activitatea organelor de urmărire penală atrage răspunderea stabilită de legislație”.

De asemenea, potrivit alin. (4) art. 57 din Codul de procedură penală [3], „Ofițerii de urmărire penală sunt independenți, se supun legii și indicațiilor scrise ale procurorului. În exercitarea atribuțiilor procesuale, ofițerul de urmărire penală decide, în mod independent, cu privire la orientarea urmăririi penale și efectuarea acțiunilor de urmărire penală, cu excepția cazurilor când legea prevede încuviințarea, autorizarea sau confirmarea acestora de către procuror ori, după caz, de către judecătorul de instrucție. Ofițerul de urmărire penală se supune prevederilor prezentului cod și indicațiilor scrise ale procurorului și ale conducătorului organului de urmărire penală. Orice imixtiune în activitatea ofițerului de urmărire penală este interzisă”.

La nivel internațional, în documentul Principiile de bază ale ONU privind independența puterii judecătorești [9], se afirmă că „Independența sistemului judiciar va fi garantată de către stat și consfințită în Constituție și în legile țării. Este de datoria instituțiilor guvernamentale să respecte independența sistemului judiciar. Sistemul judiciar va avea jurisdicție asupra tuturor chestiunilor de natură juridică și va avea autoritate exclusivă de a decide dacă o chestiune ce îi este supusă spre a decide se află în competența sa după cum a fost prevăzut de lege. Magistratii soluționează litigiile cu care sunt sesizați, imparțial, conform circumstanțelor de fapt și de drept, fără restricții, influență, presiune și intervenții din partea cuiva”.

În cadrul Principiilor de la Bangalore privind Conduita Judiciară din 2002 [10], primul principiu denotă că „Independența justiției este premisa statului de drept și o garanție fundamentală a procesului echitabil. În consecință, judecătorul va apăra și va servi ca exemplu de independență a justiției, atât sub aspect individual, cât și sub aspect instituțional”.

Consiliul Europei dorind să promoveze independența judecătorilor, care este un element inerent al Statului de drept și indispensabil pentru imparțialitatea judecătorilor și funcționarea sistemului judiciar, în anul 2010, Comitetul de Miniștri a adoptat Recomandarea CM/Rec (2010) 12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile [11], care prevede în preambulul acesteia că „independența justiției asigură oricărei persoane dreptul la un proces echitabil și, prin urmare, nu este un privilegiu pentru judecători, ci o garanție a respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, permițând fiecărei persoane să aibă încredere în sistemul de justiție”.

Recomandarea Rec (2000) 19 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 6 octombrie 2000 [12], în cadrul pct. 14 precizează că „În țările în care procurorii sunt independenți de guvern, statul trebuie să ia măsuri efective pentru a garanta că natura și scopul independenței procurorilor este stabilită prin lege”.

Punctul 16 al aceleiași recomandări enunță faptul că „Procurorii trebuie, în orice caz, să se găsească în situația de a acuza fără nicio piedică oficialii publici pentru infracțiuni comise de aceștia, în mod particular pentru corupție, abuz de putere, violări grave ale drepturilor omului și alte crime recunoscute de dreptul internațional”.

Carta de la Roma, adoptată de către Consiliul Consultativ al Procurorilor Europeni în 2014 [8], declară principiul independenței și autonomiei procurorilor, astfel în cadrul punctelor IV și V este stipulat că „Independența și autonomia parchetelor constituie un corolar indispensabil al independenței

judecătorilor. De aceea, tendința generală de întărire a independenței și de asigurare a unei autonomii efective a parchetelor trebuie încurajată. Procurorii trebuie să fie autonomi în deciziile pe care le iau și să își îndeplinească sarcinile fără nicio presiune sau interferență externă, în conformitate cu principiul separației puterilor și principiului responsabilității”.

În contextul celor enunțate, se poate concluziona că asigurarea integrității actorilor în sectorul justiției, responsabilizarea acestora, precum și lupta împotriva corupției au fost declarate obiectiv național prin diverse angajamente internaționale și documente naționale. Iar Republica Moldova și-a îndeplinit obligația legală internațională de a proteja justiția prin reflectarea standardelor internaționale în legislația națională. În special, statul Republica Moldova s-a preocupat de recunoașterea principiilor justiției, independenței judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală, personalului instanțelor internaționale și stabilirii răspunderii penale pentru imixtiune în activitățile organelor judiciare.

Făcând o paranteză, ținem să menționăm că judecătorii, procurorii și ofițerii de urmărire penală la exercitarea funcțiilor publice sunt asimilați cu statul însăși, astfel încât, amestecul în activitatea acestora cauzează în principal prejudicii semnificative autorității statale. Iar consecința unei astfel de intervenții este adesea insecuritatea juridică a cetățenilor, încălcarea drepturilor și libertăților acestora. Drept urmare, putem afirma cu certitudine că amestecul sub orice formă în activitățile instanțelor judecătorești sau organului de urmărire penală este periculos din punct de vedere social și necesită a fi interzis prin legea penală.

În urma celor expuse, pledăm pentru faptul că protecția independenței judecătorilor și procurorilor nu trebuie limitată la stabilirea răspunderii penale pentru amestecul în activitatea acestora. În opinia noastră, aceasta nu este o garanție suficientă a asigurării autorității instanței de judecată sau procuraturii în societate. Independența judecătorilor și procurorilor, pe lângă interzicerea influenței asupra acestora, ar trebui asigurată în mod corespunzător prin garanții precum: inviolabilitatea judecătorilor și procurorilor, procedura legală de administrare a justiției, sistemul organelor de autogovernare judiciară, crearea condițiilor organizatorice, tehnice și informaționale necesare activității instanțelor și procuraturii, sprijinirea materială și socială a judecătorilor și procurorilor etc.

Concluzii

Stabilirea răspunderii penale pentru amestecul în îndeplinirea justiției și în urmărirea penală a fost dictată de necesitatea de a stabili autoritatea instanțelor de judecată și organului de urmărire penală, în special de a asigura independența reală, și nu doar formală, a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și personalului instanțelor de judecată internaționale.

Incriminarea faptelor de amestec în îndeplinirea justiției și în urmărirea penală este justificată, or, ingerința în activitatea instanțelor judecătorești și a organului de urmărire penală reprezintă o amenințare semnificativă pentru securitatea națională a statului. Respectiv fiind dovedit faptul că prin sancționarea penală a faptelor de amestec în îndeplinirea justiției și în urmărirea penală se urmărește un singur obiectiv de a asigura legalitatea, independența și imparțialitatea în procesul de îndeplinire a actului de justiție, considerăm că în continuare urmează să fie menținută incriminarea faptelor prevăzute la art. 303 CP RM.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 27.08.1994.
2. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 130-134.
5. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 - XIII din 06.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 185.
6. Legea cu privire la Procuratură, nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 69-77.
7. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală, nr. 333 din 10.11.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 195-198.
8. Carta de la Roma. Adoptată prin Avizul Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni, nr. 9 (2014), în

- atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind normele și principiile europene referitoare la procurori. Strasbourg, 17 decembrie 2014. Disponibil: www.rm.coe.int/16807482b3 (vizitat la 05.06.2023).
9. Principiile fundamentale asupra independenței sistemului judiciar. Adoptate la cel de-al șaptelea Congres al Națiunilor Unite privind Prevenirea infracțiunilor și tratamentul infractorilor susținut la Milano din 26 august până în 6 septembrie 1985 și avizate prin Rezoluțiile 40/32 din 29 noiembrie 1985 și 40/146 decembrie 1985 ale Adunării Generale. Disponibil: www.old.csm1909.ro (vizitat la 05.06.2023).
 10. Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară. Adoptate de Grupul Judiciar pentru Întărirea Integrității Justiției, așa cum a fost revizuit la Masa Rotundă a Președinților Curților Supreme ținută la Palatul Păcii, Haga, 25-26 noiembrie 2002 și însușit ca atare de Consiliul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 2006/23. Disponibil: www.unodc.org (vizitat la 05.06.2023).
 11. Recomandarea CM/Rec 2010/12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile. Adoptată de Comitetul Miniștrilor în 17 Noiembrie 2010, la cea de-a 1098-a întâlnire a delegaților miniștrilor. Disponibil: www.rm.coe.int (vizitat la 05.06.2023).
 12. Recomandarea 2000/19 a Comitetului de Miniștri al statelor membre privind rolul urmăririi penale în sistemul de justiție penală. Adoptată de Comitetul de Miniștri la data de 6 octombrie 2000. Disponibil: www.unodc.org (vizitat la 05.06.2023).
 13. Dobrinou V. ș.a. Drept penal. Partea Generală. București: Europa Nova, 1999. 576 p.
 14. Dongoroz V. ș.a. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol. IV. București: Ed. Academiei Române, 1972. 1035 p.
 15. Macari I. Drept penal. Partea generală. Chișinău: CE USM, 2002. 398 p.
 16. Ulianovschi Gh. Infracțiuni care împiedică îndeplinirea justiției. Chișinău: Garuda-art, 1999. 174 p.
 17. Власов И. С. Об объекте преступлений против правосудия. Ученые записки Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. Выпуск 18. М., 1964, с. 96-105.
 18. Добровольская Т. Н. Понятие советского социалистического правосудия. Ученые записки Виюн. Выпуск 16. М., 1963, с. 15-21.
 19. Долгиева М. М. Социальная обусловленность возникновения уголовно-правовых запретов нарушений, совершаемых в сфере оборота криптовалюты. В: Актуальные проблемы российского права, 2018, № 10, с. 225-235.
 20. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1969. 290 с.
 21. Лебедев А. Г. Привлечение заведомо невиновного к уголовной ответственности по уголовному праву России. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Саратов, 2004. 25 с.

CYBERBULLYING ȘI BULLYING ÎN CONTEXT LEGISLATIV

CYBERBULLYING AND BULLYING IN A LEGISLATIVE CONTEXT

Mihaela-Corina BUCUR

SRV Founding member

Teacher – „Carol Davila” Post-Secondary Health School

University Bioterra from București – Faculty of Law

Mihaela-Corina Bucur Mediator Office

Rezumat: *Accesul rapid și ușor la mijloacele tehnologia informației și comunicațiilor poate reprezenta un mare beneficiu al erei digitale, dar și un mare pericol; depinde de spiritul de discernământ, care determină modul de utilizare a tehnologiei. Violența psihologică - bullying în instituțiile de învățământ a fost prevăzută de Legea 221/2019 pentru modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011 și se referă la acțiuni de hărțuire fizică, verbală, relațională și/sau cibernetică, care implică un dezechilibru de putere, iar violența cibernetică a fost inclusă doar ca componentă a violenței domestice, în Legea 106/2020 pentru modificarea și completarea Legii 217. /2003, referindu-se la orice tip de hărțuire prin mijloace digitale, cu scopul de a stingheri, umili, speria, amenința, reduce la tăcere victima. Factorii de risc pentru bullying și cyberbullying sunt: comportamentul impulsiv, asumarea riscurilor, depresia și reacțiile la evenimente majore care schimbă viața. Cyberbullicidul, sinuciderea influențată direct sau indirect de experiențele online violente, este un fenomen din ce în ce mai îngrijorător, iar copiii sunt cei mai vulnerabili. Principalele structuri responsabile de prevenire și intervenție sunt: Poliția, Parchetul și Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului, însă intenția și chiar mijloacele prin care s-au desfășurat aceste acțiuni sunt adesea greu de demonstrat. Măsurile preventive s-au dovedit adesea ineficiente sau au fost criticate pe motiv că sunt în conflict cu drepturile și libertățile consacrate în Constituția României, precum libertatea de exprimare. În ceea ce privește violența domestică, organizațiile guvernamentale dezvoltă și difuzează materiale documentare despre prevenirea, cauzele și consecințele acesteia. Copiii trebuie educați să folosească tehnologia în mod responsabil. O societate ai cărei elevi învață de la o vârstă foarte fragedă să adopte atitudini non-violente față de cei din jur și să-și trateze semenii cu respect și toleranță, va deveni o societate sănătoasă.*

Cuvinte-cheie: *bullying, cyberbullying, hărțuire, tehnologia informației și comunicațiilor, violență psihologică.*

Abstract: *Quick and easy access to the means of information and communication technology can represent a great benefit of the digital age, but also a great danger; it depends on the spirit of discernment, which determines how to use the technology. Psychological violence - bullying in educational institutions was provided by Law 221/2019 for the amendment and completion of the National Education Law no. 1/2011 and refers to actions of physical, verbal, relational and/or cyber harassment, involving an imbalance of power, and cyber violence was included only as a component of domestic violence, in Law 106/2020 for the amendment and completion Law 217/2003, referring to any type of harassment by digital means, with the aim of embarrassing, humiliating, scaring, threatening, silencing the victim. Risk factors for bullying and cyberbullying are: impulsive behavior, risk-taking, depression, and reactions to major life-changing events. Cyberbullicide, suicide directly or indirectly influenced by violent online experiences, is an increasingly worrying phenomenon, and children are the most vulnerable. The main structures responsible for prevention and intervention are: the Police, the Prosecutor's Office and the General Directorate of Social Assistance and Child Protection, but the intention and even the means by which these actions took place are often difficult to demonstrate. Preventive measures have often proven ineffective or have been criticized on the grounds that they conflict with rights and freedoms enshrined in the Romanian Constitution, such as freedom of expression. Regarding domestic violence, governmental organizations develop and disseminate documentary materials on its prevention, causes and consequences. Children must be educated to use technology responsibly. A society whose students learn from a very early age to adopt non-violent attitudes towards those around them and to treat their fellows with respect and tolerance, will become a healthy society.*

Keywords: *bullying, cyberbullying, harassment, information and communication technology, psychological violence. JEL classification: K14, K24.*

Context

Societatea contemporană este caracterizată de evoluția rapidă a tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC), care prezintă multe beneficii prin posibilitatea de a accesa un volum foarte mare și variat de informații și prin facilitarea comunicării și transmiterii datelor, ducând la crearea unui mediu propice pentru apariția și diversificarea formelor de violență, accesul facil și posibilitatea păstrării anonimatului fiind factori de creștere a agresiunilor pe Internet.

România se află pe locul trei în Europa privind incidența cyberbullyingului, mai ales a mesajelor de tip sexting, care semnifică expedierea electronică de mesaje text, fotografii sau videoclipuri cu conținut sexual.

Cadru legislativ

Legea 221/2019 pentru modificarea și completarea Legii Educației Naționale 1/2011 - prevede combaterea „violenței psihologice - bullying” în unitățile de învățământ, iar normele metodologice din iunie 2020 de aplicare a Legii 221/2019 prevăd ca în fiecare școală să existe un grup antibullying format din: directorul unității de învățământ, profesorul consilier școlar, trei cadre didactice formate în problematica violenței, inclusiv a bullyingului, doi sau mai mulți reprezentanți ai elevilor, un reprezentant al părinților și reprezentanți ai autorităților locale.

Legea 106/2020 pentru modificarea și completarea Legii 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice – reglementează și introduce conceptul de „violență cibernetică” în sfera „violenței domestice”:

Violența domestică (conform Legii 106/2020) constituie orice inacțiune/acțiune intenționată de violență fizică, sexuală, psihologică, economică, socială, spirituală sau cibernetică, produsă în mediul familial/ domestic ori între soți/foști soți/actuali sau foști parteneri, indiferent dacă agresorul locuiește/a locuit împreună cu victima.

În mod nespecific, bullyingul, respectiv cyberbullyingul, pot fi incriminate de următoarele infracțiuni din Codul Penal: art. 206 – Amenințarea unei persoane cu săvârșirea unei infracțiuni sau fapte păgubitoare îndreptate împotriva sa ori a altei persoane, dacă este de natură să îi producă o stare de temere; art. 207 – Șantajul desemnează constrângerea unei persoane să dea, să facă, să nu facă sau să sufere ceva, în scopul de a dobândi în mod injust un folos nepatrimonial, pentru sine ori pentru altul; amenințarea cu darea în vileag a unei fapte reale sau imaginare, compromițătoare pentru persoana amenințată sau pentru un membru de familie al acesteia; circumstanța agravantă este ca faptele să fie comise în scopul de a dobândi în mod injust un folos patrimonial, pentru sine sau pentru altul; art. 208 – Hărțuirea reprezintă urmărirea unei persoane în mod repetat, fără drept sau fără un interes legitim, supravegherea locuinței, locului de muncă sau a altor locuri frecventate de către aceasta, cauzându-i astfel o stare de temere; efectuarea de apeluri telefonice sau comunicări prin mijloace de transmitere la distanță care, prin frecvență sau conținut, îi cauzează o temere; art. 191 CP - Determinarea sau înlesnirea sinuciderii, având ca circumstanțe agravante: săvârșirea faptei față de un minor cu vârsta între 13 și 18 ani sau care nu a împlinit 13 ani sau față de o persoană cu discernământ diminuat sau față de o persoană care nu a putut să-și dea seama de consecințele acțiunilor sau inacțiunilor sale sau nu putea să le controleze; art. 226 - Violarea vieții private e constituită de atingerea adusă vieții private fără drept, prin fotografierea, captarea sau înregistrarea de imagini, ascultarea cu mijloace tehnice sau înregistrarea audio a unei persoane aflate într-o locuință sau încăpere ori dependință ținând de aceasta sau a unei convorbiri private; divulgarea, difuzarea, prezentarea sau transmiterea, fără drept, a sunetelor, convorbirilor ori a imaginilor către o altă persoană sau către public; art. 221 - Coruperea sexuală a minorilor se raportează la comiterea unui act de natură sexuală împotriva unui minor care nu a împlinit 13 ani, precum și determinarea minorului să suporte ori să efectueze un astfel de act. circumstanțele agravante sunt atunci când: minorul este rudă în linie directă, frate sau soră; se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului; fapta a fost comisă în scopul producerii de materiale pornografice.

Concepte

Violența psihologică – bullying (conform Legii 221/2019) este acțiunea/seria de acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetică, într-un context social dificil de evitat, săvârșite cu intenție, care implică un dezechilibru de putere, provocând atingerea demnității sau crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptate împotriva unei persoane/ grup de persoane, vizează aspecte de discriminare și excludere socială, ce pot fi legate de apartenența la o rasă / naționalitate

/ etnie / religie / categorie socială / categorie defavorizată / convingeri / sex / orientare sexuală / caracteristici personale / acțiune / serie de acțiuni, comportamente ce se desfășoară în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale.

Există trei criterii definitorii pentru bullying: repetiția, intenționalitatea, dezechilibrul de putere. Se observă faptul că definiția nu include ideea de repetabilitate, aspect important, care deosebește bullyingul de acțiuni pasagere, accidentale, impulsive.

Conform noilor prevederi legislative, în definiția cyberbullyingului se încadrează: faptele de hărțuire online; mesajele online instigatoare la ură pe bază de gen; faptele de urmărire online; amenințările online; publicarea nonconsensuală de informații și conținut grafic intim; accesul ilegal de interceptare a comunicațiilor și datelor private; orice altă formă de utilizare abuzivă a TIC prin calculatoare/telefoane mobile inteligente/alte dispozitive similare care folosesc telecomunicațiile sau se pot conecta la Internet și pot transmite și utiliza platformele sociale/de e-mail, cu scopul de a face de rușine, umili, speria, amenința, reduce la tăcere victima.

Limitări legislative

Aplicabilitatea prevederilor antibullying din Legea 221/2019 - limitată la spațiul unităților de învățământ și la situațiile în care există dezechilibru de putere fizică și/sau socială.

Aplicabilitatea prevederilor anticiberbullying din Legea 106/2020 – limitată la condițiile prevăzute de lege pentru sancționarea violenței domestice; nu este o reglementare cu titlu general, ci doar o completare a tipurilor de violențe care intră în aria “violentei domestice”; dacă fapta de violență cibernetică se petrece în afara mediului domestic și între persoane care nu au una din calitățile menționate în lege, prevederile nu vor fi incidente.

Includerea cyberbullyingului în definiția violenței domestice nu incriminează și cyberbullyingul din partea unor persoane necunoscute sau cunoscute, dar cu care victima nu are o relație de tipul celor enumerate de lege,

Pentru sancționarea acestor fapte, cu caracter penal sau contravențional: nu există cadru legislativ expres, toate faptele de violență cibernetică sunt analizate: raportat la diferite infracțiuni (hărțuire, șantaj, violarea vieții private), în măsură în care întrunesc elementele constitutive ale acestora, de către Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal, pentru aspectele care intră în competența sa.

Pentru tipul de cyberbullying denumit „revenge porn” sau „pornografie nonconsensuală”, s-a depus un proiect de lege în completarea art. 266 din Legea 286/2009 privind violarea vieții private, care introduce câteva alineate noi ce stipulează: divulgarea, difuzarea, prezentarea sau transmiterea, în orice mod, a unei imagini intime a unei persoane identificate sau identificabile după informațiile furnizate, fără consimțământul persoanei înfățișate, de natură să provoace acesteia o suferință psihică sau o știrbire a imaginii sale, se pedepsește cu închisoare de la trei luni la doi ani sau cu amendă, unde prin „ imagine intimă” se înțelege orice reproducere, indiferent de suport, a imaginii unei persoane nude, care își expune total sau parțial oricare dintre organele intime sau care este implicată într-un raport sexual.

Nu constituie infracțiune fapta săvârșită: dacă a fost necesară pentru prevenirea, surprinderea sau dovedirea săvârșirii unei infracțiuni; dacă a fost autorizată, în cazuri temeinic justificate, de către un organ judiciar în cursul unor proceduri judiciare.

Cyberbullyingul include insistențele interlocutorului de a trimite poze nud; aici se încadrează și „dick picks” (imagini obscene explicite), care apar din senin în mesageria privată.

Prin folosirea sintagmei „în orice mod”, legiuitorul a lăsat posibilitatea ca orice mod prin care poate avea loc această acțiune să fie incriminată, inclusiv prin mediul online.

Legislație specifică internațională

În Statele Unite ale Americii, 49 de state au legislație specifică pe bullying, 16 state pe cyberbullying și 47 de state au legislație care include hărțuirea prin mijloace electronice.

În Canada, nu există legislație specifică pe cyberbullying, dar în urma sinuciderii din cauza hărțurii cibernetice a Amandei Todd, guvernul a introdus o lege care: permite înființarea unei unități speciale de investigare a sesizărilor de cyberbullying și de a recomanda curții ordine de protecție în beneficiul victimelor și familiilor acestora, agresorii riscă să le fie confiscate toate instrumentele de comunicare, amenzi de până la 5.000 de dolari și închisoare până la șase luni, chiar dacă este prima abatere.

În Europa, nu există legislație specifică pe cyberbullying, dar există o arie vastă de legi care acoperă multe dintre comportamentele acestuia, precum: atac, amenințări, extorcere, șantaj, urmărire, hărțuire etc.

Factori de risc și consecințe ale bullyingului și cyberbullyingului

Comportamentul impulsiv – persoanele impulsive tind să nu se gândească la consecințele acțiunilor lor. Internetul le permite să pună în practică unele comportamente dintr-un singur click și sunt predispuse să spună sau să facă lucruri pe care mai apoi le regretă.

Asumarea riscurilor – multe oportunități de experimentare regăsite în online pot fi inofensive, dar persoanele care își testează limitele proprii și pe ale altora, vor încerca să le încalce.

Nesiguranța socială - persoanele preocupate de statusul lor social și de cum se raportează în relațiile cu ceilalți: sunt mai puțin sigure de ele; au un risc crescut de a se exprima agresiv în mediul online.

Izolarea – persoanele care nu au relații de prietenie solide în viața reală tind să se reinventeze în mediul virtual și să lege astfel noi relații de prietenie;

își pot asuma o identitate creată de ei și deseori lasă garda jos, fiind astfel mult mai vulnerabili agresiunilor online; se pot refugia în virtual pentru a se răzbuna pe cei care i-au ignorat de-a lungul vremii.

Depresia - multe persoane sunt copleșite de sentimente de inutilitate și se simt lipsite de speranță, își pot folosi profilele online pentru a se confesa, în speranța de a găsi înțelegere și suport. În schimb, ele pot fi ridiculizate, hărțuite, ceea ce nu face decât să le adâncească starea de depresie. Ignorată și lăsată netratată, depresia poate fi fatală.

Reacții la evenimente importante care le schimbă viața - trecerea prin momente dificile în viață provoacă sentimente puternice greu de exprimat verbal. Divorțul părinților, un deces în familie, mutarea într-un loc nou, o despărțire dureroasă, eșec școlar sau profesional duc la simțăminte de copleșire și dezechilibru. Vulnerabilitatea față de influențele negative exterioare generează implicare în activități riscante, care de obicei nu ar fi luate în calcul.

Adolescenții, fie agresori, fie victime ale bullyingului și cyberbullyingului, pot avea probleme în a dezvolta relații interpersonale pe viitor. Tinerii cu rol de victime agresive (care au fost agresati, dar care la rândul lor au agresat alți colegi de școală) au trăsături psihosociale și background mai apropiat de agresorii "puri" decât de victime. În agresivitatea online, linia dintre agresori și victime este din ce în ce mai neclară, adesea victimele ripostând la rândul lor prin comportament agresiv online.

Victimele din bullying și cyberbullying au aceleași caracteristici de dezvoltare și de personalitate, pot somatiza, dezvoltând, de exemplu, probleme gastrointestinale cauzate de stres, raportează stări de depresie, stimă de sine scăzută, sentimente de neajutorare, anxietate socială, evitarea activităților de grup, concentrare redusă, înstrăinare, absenteism și abandon școlar, performanțe școlare scăzute, se simt singure, triste, frustrate și în unele cazuri au tendințe de suicid.

Agresorii sunt și ei predispuși la abandon școlar și la implicare în bătăi, vandalizări, încarcerare.

Cyberbullicide

În acest context, a apărut un nou fenomen, din ce în ce mai îngrijorător – „cyberbullicide”, reprezentând sinuciderea direct sau indirect influențată de experiențele violente din mediul online.

Amanda Todd era o adolescentă de 16 ani din Canada. Pe data de 7 septembrie 2012, ea a postat pe YouTube un filmuleț sub numele “My Story: Struggling, bullying, suicide and self harm”, prin intermediul căruia, folosind cartonașe, își povestește experiențele legate de cyberbullying.

În clasa a șaptea, folosea video-chatul pentru a-și face noi prieteni. Astfel, a ajuns ca un necunoscut s-o convingă să-și arate sânii, apoi i-a făcut un print screen, de care s-a folosit pentru a o amenința și a-i cere alte favoruri sexuale pe Internet, pe care adolescenta le-a refuzat. După o serie de urmărituri, hărțuiri online, amenințări din partea agresorului care răspândise deja acea fotografie pe Internet, care o urmărea și trimitea fotografia către colegii și profesorii de la fiecare școală la care se muta, în fiecare oraș, Amanda a început să sufere de depresie, atacuri de panică, anxietate, să folosească droguri și alcool, să aibă rezultate slabe la școală, să se automutilizeze și a încercat să se sinucidă de câteva ori. În ciuda terapiei, a consilierii și a tratamentului medicamentuos, pe 10 octombrie 2012, în ziua externării din spital, Amanda a fost găsită acasă spânzurată.

Deși speța nu s-a aflat în jurisdicția Uniunii Europene, în analiza acestui caz, se constată numeroase încălcări ale legislației, raportat la cea existentă în România, dar și ale reglementărilor internaționale, și anume: infrațiunile de hărțuire, amenințare, șantaj, determinarea sau înlesnirea sinuciderii, violarea vieții private, coruperea sexuală, Legea 272/2004, art.85 - dreptul de a fi protejat împotriva oricăror forme de

violență, rele tratamente sau neglijență, drepturile fundamentale ale copilului: dreptul de a fi protejat împotriva oricărei forme de violență, abuz sau neglijență și dreptul la viață, drepturi garantate prin Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului, care are ca principiu fundamental interesul superior al copilului - adoptată pe 20 noiembrie 1989 și intrată în vigoare în septembrie 1991, Convenția a fost ratificată de toate țările din lume, mai puțin SUA și Somalia. România a ratificat Convenția pe 28 septembrie 1990 prin legea 18/1990 și a avut-o ca bază în elaborarea legii 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

Abuzul asupra copilului constituie orice acțiune voluntară a unei persoane aflată într-o relație de răspundere, încredere sau de autoritate față de acesta, prin care este periclitată viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului.

Neglijarea copilului reprezintă omisiunea, voluntară sau involuntară, a unei persoane care are responsabilitatea creșterii, îngrijirii sau educării copilului de a lua orice măsură subordonată acestei responsabilități, fapt care pune în pericol viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, art. 2, prevede respectarea drepturilor de către statele părți și garantarea tuturor copiilor care țin de jurisdicția lor, fără nicio distincție, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului/părinților/ reprezentanților săi legali, de originea lor națională/etnică/socială, de situația lor materială, de incapacitatea lor, de nașterea lor sau de altă situație, statele părți angajându-se să ia toate măsurile pentru ca copilul să fie protejat împotriva oricărei forme de discriminare/sanctiuni motivate de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților săi/reprezentanților săi legali/membrilor familiei sale.

De asemenea, a fost încălcată "Convenția europeană privind cybercriminalitatea", ratificată de România în 23 noiembrie 2001, și intrată în vigoare pe 20 aprilie 2004, din care au fost introduse în Codul Penal infracțiuni ca pornografia infantilă, "Acordul European privind siguranța minorilor pe internet", semnat în 2009 de către 17 rețele sociale și furnizori de servicii online (Facebook, MySpace, Yahoo, Microsoft Europe, Google, YouTube, Bebo), are ca scop îmbunătățirea siguranței minorilor care folosesc rețelele sociale.

Sesizarea cazurilor de bullying și cyberbullying

Referitor la intenția și chiar mijloacele prin care s-au produs delictele de bullying și cyberbullying, aceste acțiuni sunt de multe ori greu de demonstrat. Pe victime, implicarea responsabilă a Poliției le-ar putea ajuta să-și recapete controlul asupra vieții, puterea și stima de sine de care au fost private de către agresori.

Principalele structuri responsabile de prevenire/intervenție în situațiile de sesizare a cazurilor de cyberbullying sunt: Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC), Parchetul – Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism (DIICOT), Brigada de Combatere a Criminalității Organizate (BCCO) din cadrul Inspectoratelor de Poliție.

Victima unui caz de hărțuire cibernetică și orice altă persoană ce se consideră vătămată în drepturile sale are posibilitatea: formulării unei plângeri penale la Poliție sau către organele de urmărire penală, cu screenshoturi, filmări, poze, înregistrări cu fapta suspectului, pentru a dovedi că reclamația este fondată și deschiderii unui proces civil, întemeiat pe răspunderea civilă delictuală, care reprezintă o instituție de drept reglementată de Codul Civil, art. 1349, iar dreptul la viață privată, încălcat prin procedeele cyberbullyingului, este reglementat de art. 71.

Sanctiunile pot varia de la amendă penală la maximum șapte ani de închisoare, pentru șantajul săvârșit cu scopul de a obține un folos patrimonial. Rezoluția are în vedere repararea prejudiciului moral suferit, obligarea la acordarea de despăgubiri (daune civile) și de scuze în mod public, pentru încălcarea drepturilor victimelor.

Modalități de prevenție

Măsurile de prevenire s-au dovedit de multe ori inefficiente sau au fost criticate pe motiv că intră în conflict cu drepturi și libertăți consacrate de Constituția României, ca libertatea de exprimare.

Mult timp nu s-a acordat aceeași atenție și nu au fost tratate cu aceeași importanță agresiunile din mediul virtual față de cele desfășurate în mediul real.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor (MTIC) elaborează și difuzează materiale documentare privind prevenirea, cauzele și consecințele violenței domestice.

Prin instituirea în sarcina MTIC - prin organismele aflate în coord. sa, responsabile de prevenirea, analiza, identificarea și reacția la incidente în cadrul infrastructurilor cibernetice, a obligației de a stabili programe și alocarea de buget pentru: dezvoltarea de campanii de sensibilizare publică privind violența cibernetică, îndeosebi asupra fetelor și femeilor; asistență practică oferită autorităților centrale și locale în prevenirea și răspunsul la violență cibernetică; alfabetizare digitală pentru a spori gradul de educație.

DGASPC și Poliția se implică în campanii naționale sau regionale de prevenire pe diverse comportamente ce pot fi incluse în categoria cyberbullyingului: pornografia infantilă, promovarea utilizării într-un mod mai sigur și responsabil a tehnologiei online și a telefoanelor mobile, mai ales de către copii și adolescenți, gradului de informare și a conștientizării copiilor, cadrelor didactice și părinților asupra pericolelor navigării nesupravegheate pe Internet și modalitățile de prevenire a acestora.

Propuneri de lege ferenda

În contextul creșterii substanțiale a utilizării spațiilor virtuale, a sporit frecvența agresiunilor în mediul online, ducând la o nevoie stringentă de reglementare explicită a unor mecanisme de protecție a victimelor acestor agresiuni, cu caracter general, aplicabilă și în afara sferei violenței domestice, care să incrimineze toate activitățile violente din mediul online, indiferent de relația dintre victimă și agresor.

Ar fi de dorit să se instituie sancțiunea privind munca în folosul comunității de la vârsta de 14 ani, precum și prezumția relativă de iresponsabilitate pentru minorul între 16-18 ani, dacă în momentul săvârșirii faptei avea un nivel de dezvoltare moral și intelectual care nu îi permitea înțelegerea caracterului ilicit al conduitei sale.

Concluzii

Tehnologia a deschis o lume cu totul nouă adulților și copiilor. Comunicarea este facilitată prin platforma Web 2.0 și totul este mai ușor, mai rapid, dar și mai plin de pericole ca niciodată.

Oportunitățile de învățare și socializare sunt nelimitate, dar la fel sunt și cele prin care se pot aduce prejudicii serioase altor persoane.

Însă noile tehnologii au și contribuit la apariția cyberbullyingului.

Oamenii nu sunt încă pe deplin conștienți de existența acestor fenomene și nu există o traducere exactă în multe limbi naționale a termenilor "bullying" și "cyberbullying".

Problema și mai gravă la nivel social este atunci când actorii implicați sunt minori: copiii trebuie să fie educați să folosească responsabil TIC, pentru că odată cu libertatea, vin și responsabilitățile. O societate ai cărei elevi învață de la o vârstă foarte timpurie să adopte atitudini nonviolente față de cei din jur și să își trateze semenii cu respect și toleranță, va deveni o societate sănătoasă.

Puterea unei societăți și valorile sale culturale și morale se măsoară și conform cu reacțiile sale față de actele de violență.

Viața privată, siguranța în orice cadru social, libertatea și integritatea personală sunt cruciale.

Bibliografie:

1. Lohmann R. C.; Taylor J. V. (2013) The Bullying Workbook for Teens - Activities to Help You Deal with Social Aggression and Cyberbullying, Ed. Instant Help Books, New Harbinger Publications
2. Stănculescu, E.(2013) Psihologia educației de la teorie la practică, Ed. Universitară
3. Zecheru, N. (2013). Medierea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar. Editura Ministerului Afacerilor Interne, București. Sursa: <https://promediere.files.wordpress.com/2017/04/medierea-unor-conflicte-dde-natura-penala.pdf>
4. Prevenirea și combaterea violenței în școală: ghid practic pentru directori și cadre didactice – Buzău, ED. Alpha MDN, 2006
5. www.didactic.ro
6. https://b.politiaromana.ro/files/pages_files/BULLYING.pdf
7. <http://www.unicef.ro/media/fenomenul-bullying-cum-il-depistam-si-cum-il-combatem-pentru-scoli-mai-sigure/>

ORICE PERSOANĂ ALE CĂREI INTERESE LEGITIME AU FOST PREJUDICIATE PRINTR-O MĂSURĂ SAU PRINTR-UN ACT AL INSTANȚEI - TITULARII DREPTULUI DE APEL

HOLDERS OF THE RIGHT OF APPEAL - ANY PERSON WHO'S LEGITIMATE INTERESTS HAVE BEEN HARMED THROUGH A MEASURE OF ACT OF THE COURT

Dumitru CALENDARI, lect. univ., dr. în drept
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: dimitru.calendari@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8668-3345

Rezumat: *Dreptul la atacarea sentinței cu apel îl au persoanele indicate în legea procesual-penală, și anume în art. 401 Codul de procedură penală al Republicii Moldova [1].*

La fel, este în drept de a depune apel împotriva soluției primei instanțe orice persoană ale cărei interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței. Este important să fie identificat cercul de persoane care fac parte din această categorie. Astfel, în prezentul articol sunt prezentate și analizate chestiuni și considerații despre alte persoane ca titularii dreptului de apel.

Cuvinte-cheie: *proces penal, instanța de apel, titular al dreptului de apel, interese legitime, măsura sau act al instanței.*

Abstract: *The persons indicated in the criminal procedure law have the right to appeal the sentence, namely in art. 401 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova. Any person whose legitimate interests have been prejudiced by a measure or act of the court is entitled to file an appeal against the decision of the first court. It is important to identify the circle of people who belong to this category. Thus, in this article, issues and considerations about other persons as holders of the right of appeal are presented and analyzed.*

Keywords: *the criminal process, appeal proceeding, holder of the right of appeal, legitimate interests, measure or act of the court.*

Introducere

„Căile de atac sunt mijloace prin care, la cererea titularului dreptului la folosirea căilor de atac, se pune în mișcare un control judiciar în scopul desființării hotărârilor penale nelegale și neîntemeiate” [17, p. 1; 19, p. 835].

În reglementarea Codului de procedură penală, apelul este o cale ordinară de atac prin care se promovează la instanța imediat superioară o rejudecare a cauzei în fond, sub toate aspectele de fapt și de drept, cu aptitudinea de a se schimba sau modifica soluția dată prin hotărârea atacată în privința părții care a declarat apel sau la care se referă declarația de apel, în limitele calității procesuale [15, p. 5].

Potrivit art. 401 alin. (1) pct.6) CPP RM, este în drept de a depune apel împotriva soluției primei instanțe *orice persoană ale cărei interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței.*

Metodologia cercetării

Rățiunile examinării chestiunilor legale privind considerații despre alte persoane ca titularii dreptului de apel s-au bazat pe recombinarea a mai multor metode de cercetare. Astfel, autorul a recurs la utilizarea metodelor analitice și comparative, dar și particulare: documentarea, studii de caz, înregistrarea datelor, fiind folosite surse din doctrina și practica judiciară.

Rezultate

În urma cercetării temei au fost realizate toate obiectivele propuse. Analiza doctrinei, a legislației naționale și internaționale, precum și a practicii judiciare pe cauzele penale aflate pe rol la instanțele de apel și Curtea Supremă de Justiție a RM, precum și a jurisprudenței Curții Constituționale a RM a permis formularea concluziilor în lucrare.

Discuții

„Dreptul de a declara apel există virtual încă din momentul în care cauza penală este adusă în fața primei instanțe, însă el poate fi exercitat efectiv după pronunțarea hotărârii de către această instanță” [16, p.46].

Dreptul la atacarea sentinței cu apel îl au persoanele indicate în legea procesual-penală, și anume în art. 401 CPP RM [1].

La fel, potrivit art. 401 alin. (1) pct. 6) CPP RM este în drept de a depune apel împotriva soluției primei instanțe *orice persoană ale cărei interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței*.

Potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM - „5.6 În categoria altor persoane ale căror interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței se includ persoanele fizice sau juridice, care nu sânt parte la proces, dar care au suferit în urma măsurii sau actului instanței de judecată o lezare a interesului personal, cum ar fi sechestrarea sau confiscarea bunurilor, încredințarea sub cauțiune, spre reeducare și corectare a unui inculpat organizației obștești sau colectivului de muncă în lipsa demersului organizației sau colectivului ș.a.” [10, pct.5.6].

Curtea Constituțională a RM a reținut că, „...art. 401 CPP RM penală stabilește cercul de persoane care pot exercita calea de atac a apelului. Totodată, potrivit art. 421 CPP RM, pot declara recurs procurorul și persoanele indicate în art. 401. Instanțelor ierarhic superioare le revine sarcina de a aprecia dacă persoanei i s-a prejudiciat un drept legitim printr-o măsură sau printr-un act judecătoresc.” [5, p. 23, 25]

Aceste reglementări vorbesc concepția legiutirorului, impusă în practică, „de a nu limita sfera titularului apelului numai la subiecții procesuali care au participat în cauza penală, lăsând posibilitatea, în mod practic, oricărei persoane vătămate în drepturile sale legitime, prin desfășurarea procesului penal, să ceară anularea actului sau a măsurii dispuse de instanță și prin care i-au fost prejudiciate interese legitime” [14, p. 327].

Din analiza normelor legale și a doctrinei, putem deduce anumite condiții care sunt cerute a fi îndeplinite pentru această categorie de persoane – titularii dreptului de apel [14, p. 327; 19, p.855; 4, p. 544].

În primul rând, în calitate de „orice persoană” nu poate fi persoana vătămată sau o altă parte în proces, străină de cauza penală, deoarece acete sunt deja titularii dreptului de apel prevăzute în pct. 1) – 5) din alin.(1) art.401 CPP RM.

În al doilea rând, obiectul unui asemenea apel vizează aspecte ce nu sunt legate de fondul cauzei, adică soluția privind condamnare, achitare sau încetare a procesului penal, ci doar a acele măsuri și acte ale instanței cu privire la chestiuni complementare fondului.

Trei, se cere ca prin măsura sau act al instanței să fi produs o vătămare, de natura directă și personală, dar care nu recurge din soluția de fond a cauzei privind părțile din proces.

Luga M. a indicat că, pentru aceste persoane nu pot declara apel reprezentantul legal sau apărătorul, ca substituit procesual [11, p. 30]. Careva propuneri sau interpretări nu sunt aduse.

Într-adevăr, potrivit alin.(2) din art.401 CPP RM – „*Apelul poate fi declarat în numele persoanelor menționate în alin.(1) pct.2)-4) și de către apărător sau reprezentantul lor legal*”. Adică, *apărătorul și reprezentantul legal* poate declara apel în numele tuturor persoanelor, cu excepția: martorului, expertului, interpretului, traducătorului, apărătorului și oricărei persoane ale cărei interese legitime au fost prejudiciate (pct.5)-6) din alin.(1) art.401 CPP RM).

Potrivit opiniei Theodoru Gr., Neagu I., Damaschin M., în cazul persoanelor a căror interese legitime au fost vătămate nemijlocit printr-un act sau măsură a instanței, poate face apel și reprezentantul legal sau apărătorul.

Considerăm că, la această categorie poate fi atribuită victima (art.58 CPP RM). Or, victima nu este prevăzută expres în art. 401 alin.(1) CPP RM ca titular al dreptului la apel, fiind menționată doar partea vătămată.

Însă, potrivit Declarației principiilor fundamentale ale justiției privind victimele criminalității și victimele abuzului de putere, adoptate la 29.11.1985 de Adunarea Generală a ONU, noțiunea de victimă a fost definite după cum urmează: „*Persoanele care, individual sau colectiv, au suferit un prejudiciu, în special o atingere integrității lor corporale sau mintale, o suferință morală, o pierdere materială sau o atingere gravă drepturilor lor fundamentale, ca urmare a acțiunilor sau inacțiunilor prevăzute de legea*

penală în vigoare în statul membru, inclusiv în cele care incriminează abuzul de putere.” De asemenea, victima dispune și de dreptul accesului liber la justiție [9, pct. pct. 1,4,18].

Analizând prevederile legale, art.58 alin. (1), alin. (3) pct.4), 6), 10), 12), alin. (4), (8) și (10) CPP RM, în coroborare cu prevederile art.401 alin.(1) pct.6) CPP RM, dar și alte acte internaționale [2, art.16; 3, art.10; 18, art.7-8], victima poate fi parte în proces cu drepturile și obligațiile respective. Astfel, nu se exclude ca victima să aibă posibilitatea de a-și apăra drepturile și interesele sale prin folosirea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești.

Prevederile legii dau posibilitate, în mod practic, oricărei persoane, care nu este parte în procesul penal, dar ale cărei interese personale, străine de fondul cauzei, au fost vătămate prin desfășurarea procesului penal, să ceară, prin exercitarea apelului, desființarea actului sau a măsurii care o prejudiciază, dispusă de prima instanță [13, p. 543-546; 12, p. 214; 16, p.64-67; 6]. Această posibilitate aparține atât persoanelor fizice, cât și celor juridice.

Apelul declarat de către alte persoane în afară de cele menționate mai sus, trebuie să fie respins ca fiind inadmisibil, conform practicii instanțelor de apel [8] și a CSJ RM [7], în conformitate cu care instanțele judecătorești au constatat că, persoanele care au declarat apelurile nu pot fi considerate ca titularii dreptului de apel, deoarece nu erau recunoscute ca părți și participanți în proces, precum și interese lor legitime nu au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței și care nu au suferit în urma măsurii sau actului instanței de judecată o lezare a interesului personal, cum ar fi sechestrarea sau confiscarea bunurilor.

În literatura juridică s-a admis că, pot ataca hotărârea: persoana care, fără a avea calitatea de învinuit sau inculpat ori de parte responsabilă civilmente, se pretinde vătămată prin aplicarea unui sechestrului sau prin luarea măsurii de siguranță a confiscării speciale asupra unor bunuri care îi aparțin în exclusivitate [13, p. 214; 13, p. 546; 20, p. 245-246; 16, p. 65; 17, p. 63], persoana – necitată de prima instanță – care, cumpărând cu bună-credință un bun de la inculpat, ridicat apoi de la ea și restituit păgubașului, pretinde restituirea prețului plătit [16, p. 65]; persoana prejudiciată prin restituirea unor probe materiale altei persoane decât ei înșiși sau prin declararea ca fals, în totalitate, a unui înscris, deși acesta ar fi trebuit anulat numai parțial [17, p. 64]; persoana căreia i s-a încredințat supravegherea unui minor [17, p. 64], unitatea căreia i s-a repartizat un condamnat pentru executarea pedepsei la locul de muncă [16, p. 66].

În opinia lui Paraschiv C.S. „nu pot declara apel rudele apropiate ale celor condamnați, dacă suferă moral și material de pe urma condamnării; autoritatea tutelară în cauzele cu inculpați minori, deoarece, în aceste cauze, ea nu figurează în proces în interesul său propriu, ci în vederea unui interes general, acela ca inculpatul minor, dacă va fi găsit vinovat, să fie supus celei mai corespunzătoare sancțiuni de drept penal; acela care a reclamat o persoană pentru mărturie mincinoasă, când acea persoană, deși trimisă în judecată pentru infracțiunea imputată, a fost achitată de prima instanță, căci, prin imposibilitatea ce i s-a creat de a se prevala de acea mărturie mincinoasă într-o cerere de revizuire, nu i s-a vătămat un interes legitim; unitățile care se pretind prejudiciate prin săvârșirea infracțiunii, dar care nu s-au constituit parte civilă și în privința cărora nici procurorul nu a exercitat din oficiu acțiunea civilă.” [17, p. 64-65; 19, p. 856].

Concluzii

În calitate de titular al dreptului de apel poate fi orice persoană ale cărei interese legitime au fost prejudiciate printr-o măsură sau printr-un act al instanței.

Din categoria *orice persoană* fac parte un număr mare de persoane.

Nu este necesar ca măsură sau act al instanței să fie ilegal, ci important să fie constatat că acestea afectează interesele legitime ale persoanei la care se referă.

Este necesară respectarea drepturilor și intereselor legitime a oricărei persoane implicate direct sau indirect în procesul penal, astfel se atinge unul din scopurile procesului penal - protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite.

Bibliografie:

1. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14.03.2003*. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
2. *Convenția Națiunilor Unite de la New York împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000* (ratificată prin Legea RM nr.15-XV din 17.02.2005, în vigoare pentru Republica Moldova din 16.10.2005) În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1954-2005)*, 2006, vol.35,

Chișinău, Editura „Moldpres”, p. 333.

3. *Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, semnată de la Varșovia din 16.05.2005* (ratificată prin Legea RM nr.67-XVI din 30.03.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-69/277 din 28.04.2006.

4. Crișu A. *Drept procesual penal. Ediția a 4-a, revizuită*. București, Editura „Hamangiu”, 2013. 766 p. ISBN 978-606-678-624-9.

5. *Decizia Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 401 alin.(1) pct.6) din CPP, nr.92 din 30.07.2020*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.235-239/139 din 18.09.2020.

6. *Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție a RM din 28.05.1998. Dosarul nr.1ca-33/98*. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova [Citat 25.03.2023] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php

7. *Decizia Colegiului Penal lărgit al CSJ din 18.07.2017. Dosarul nr.1ra-1062/2017*. [Citat 02.11.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=9333

8. *Decizia Curții de Apel Cahul din 01.03.2018. Dosarul nr.05-1a-44-10012018*. [Citat 02.11.2022] Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integrati/pdf/d41b6065-2434-e811-80d7-0050568b4d5b

9. *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 29 November 1985, 96th plenary meeting*. [Citat 13.04.2023] Disponibil: <https://undocs.org/en/A/RES/40/34>

10. *Hotărârea Plenului Surtii Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22 din 12.12.2005*. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, p.10.

11. Iuga M. *Căile legale de atac în procesul penal*. Chișinău, Editura „Garuda-art”, 2000. 210 p. ISBN 9975-9588-6-9.

12. Mateuț Gh. *Procedura penală. Partea specială. Vol. II*. București, Editura „Lumina Lex”, 1998. 368 p. ISBN 973-588-079-2.

13. Neagu I. *Tratat de procedură penală*. București, Editura „Pro”, 1997. 732 p. ISBN 973-97447-9-6.

14. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea specială. Ediția a III-a revizuită și adăugată*. București, Editura „Universul juridic”, 2021. 736 p. ISBN 978-606-39-0601-5.

15. Pamfil M.L. *Soluțiile la judecata în apel în procesul penal*. București, Editura „Hamangiu”, 2007. 197p. ISBN 978-973-1720-44-9.

16. Papadopol V., Turianu C. *Apelul penal*. București, Casa de editură și presă „Șansa”- SRL, 1994. 293 p. ISBN 973-9167-15-2.

17. Paraschiv C.S. *Apelul penal*. București, Editura „Hamangiu”, 2019. 257 p. ISBN 978-606-27-1275-4.

18. *Protocol privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, aditional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate de la New York din 15.11.2000, art.7-8* (ratificat prin Legea RM nr.17-XV din 17.02.2005. În vigoare pentru Republica Moldova din 16.10.2005). În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1954-2005), 2006, vol.35, Chișinău, Editura „Moldpres”, p. 339.

19. Theodoru Gr., Chiș I-P. *Tratat de Drept procesual penal. Ed. a 4-a*. București, Editura „Hamangiu”, 2020. 1171p. ISBN 978-606-27-1671-4.

20. Volonciu N. *Tratat de procedură penală. Vol. II. ediția a II-a, revăzută și adăugată*. București, Editura „Paideia”, 1996. 514 p. ISBN 973-9131-24-7.

PRINCIPIUL PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ÎN PROCESUL PENAL

THE PRINCIPLE OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Laurențiu Gabriel CÎRSTEA, drd.
Academia „Ștefan cel Mare” al MAI RM
E-mail: cirstealg2018@yahoo.com
Școala doctorală „Științe juridice”

Rezumat: *Plecând de la contextul actual al transformărilor sociale, politice, economice și de securitate ale statelor se pot observa modificări psihocomportamentale la nivel de comunitate, microgrup social și/sau individ. Predispoziția individuală spre adoptarea comportamentelor infracționale influențată de aceste schimbări la nivel macrosocial amplifică diversitatea metodelor prin care individul aderă la actul infracțional și trecerea la act. Astfel, specialiștii în prevenirea, combaterea și eradicarea conduitelor infracționale au responsabilitatea de a se informa, a cunoaște și a acționa în consecință pentru menținerea securității și siguranței naționale respectând prevederile legislației aflate în vigoare printre care și principiul prezumției de nevinovăție.*

Cuvinte-cheie: *istorie, perioadă, probe, analize, proces penal, sinteze.*

Abstract: *Starting from the current context of the social, political, economic and security transformations of the states, psycho-behavioral changes can be observed at the community, social microgroup and/or individual level. The individual predisposition towards the adoption of criminal behaviors influenced by these changes at the macrosocial level amplifies the diversity of methods by which the individual adheres to the criminal act and the transition to the act. Thus, the specialists in preventing, combating and eradicating criminal conduct have the responsibility to inform themselves, know and act accordingly to maintain national security and safety, respecting the provisions of the legislation in force, including the principle of the presumption of innocence.*

Keywords: *history, period, evidence, analyses, criminal process, summaries.*

În perioada antică, mai precis în dreptul roman, prezumția de nevinovăție, nu s-a putut identifica, doar în perioada medievală, s-a putut deduce din actele engleze de protejare a unor drepturi fundamentale [1, p. 2].

Declarația drepturilor omului și ale cetățenilor din 1789, ca o reacție împotriva folosirii excesive și abusive a măsurii arestării preventive, care facilita folosirea torturii [2, p. 2].

Nici ulterior prezumția de nevinovăție nu a recunoscut o largă recunoaștere, această perioadă s-a prelungit și în secolul al XX lea.

Declarația Universală a Drepturilor Omului, la nivel internațional, reglementează în art.11 alin.1, prezumția de nevinovăție, ”orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale”. Iar în art.14 alin 2: „orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sa nu a fost stabilită în mod legal”.

Prezumția de nevinovăție, în dreptul comparat, este consacrată explicit în statele din Franța, Italia, Rusia. În sistemele din common law, prezumția de nevinovăție, nu cunoaște o consacrare juridică dar, îi este recunoscută valoare cât și semnificația în cadrul procesului penal. Am putea spune că, dacă în sistemele romano-germanice prezumția de nevinovăție este afirmată cu tărie, în ceea ce privește common law, aceasta este respectată cu strictețe [3, p. 22]. Prezumția de nevinovăție, se include marea categorie a prezumțiilor, chiar dacă în dreptul procesual penal, nu este definită, în schimb în art. 1199 din Codul civil definește prezumția ca fiind „consecințele ce legea sau magistratul trage din un fapt cunoscut la un fapt necunoscut”.

În doctrina penală s-a acceptat ideea că prezumția de nevinovăție, ar fi în realitate o ficțiune juridicală [2, p. 28], prin care se obligă a nu se recunoaște pe cel acuzat vinovat, numai după o hotărâre judecătorească definitivă. De fapt, s-a urmărit un obiectiv primordial și anume acela de a pune capăt abuzurilor și erorilor judiciare.

Potrivit legislației procesuale penale sovietice organele judiciare nu au dreptul să tracă asupra învinutului obligația probațiunii și nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni și supus unei pedepse decât în temeiul unei hotărâri judecătorești [4, p. 31].

Miezul prezumției de nevinovăție reiese din faptul ca învinutul, de obicei, nu este neapărat vinovat și presupune în primul rând că, neexistența unei hotărâri definitive, nu există o persoană vinovată de comiterea vreunei infracțiuni. În ceea ce privește vinovăția persoanei, aceasta nu se consideră a fi probată și nu se poate considerată vinovată de comiterea unei infracțiuni, supusă unor anumite îngrădiri în drepturi, excepție făcând procedurile de lucru privind cercetarea penală, ale căror principii și ordine de aplicare sunt în conformitate cu legile în vigoare. Amprenta prezumției de nevinovăție în Codul de procedură penală, în forma de principiu general, nu înlătură din oficiu toate consecințele privind aplicarea convenabilă a acestui principiu în activitatea operativă a organelor judiciare.

În spațiul public unde s-au discutat pe larg unele știri a unor portaluri media on-line care informau despre comiterea unei posibile infracțiuni de viol, parte avătămată fiind un minor. Toate informațiile privind localitatea unde se presupune că s-a consumat fapta sau identitatea presupusului autor au fost menționate în aceste știri, fiind preluate de mai multe posturi TV, în acest caz modul cum a fost abordat acest subiect a făcut obiectul unor dezbateri, dezbateri ce au fost și în spațiul gazetar, în acest caz a fost încălcat în mod flagrant principiul prezumției de nevinovăție.

Prezumția de nevinovăție este garantată de Constituția din Republica Moldova, care prevede că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar. În principiu prezumția de nevinovăție nu ține numai de divulgarea datelor. Nu se va numi un parlamentar hoț sau tâlhar cineva despre care se presupune că ar fi comis faptele, această sigtagmă precum hoț și tâlhar, ar putea fi utilizate, în concret după ce se probează asemenea fapte, ar fi mai corect dacă s-ar folosi parlamentar este bănuit de tâlhărie.

O altă cauză relevantă este hotărârea Ageyevy [5], unde Curtea a constatat încălcarea art.8 CEDO. Reclamanta s-a plâns că instanțele naționale au protejat reputația și procedurile pe care le-a inițiat în legătură cu articolele din presă care menționau că ea și-ar fi maltratat fiul adoptiv. Curtea a acceptat că suspiciunile de violență domestică împotriva unui copil ar putea fi considerate de interes public. Cu toate acestea, orice mediatizare a incidentului trebuia să țină cont de dreptul reclamantului de a fi prezumat nevinovat și de faptul că incidentul a implicat o persoană (inclusiv una minoră) într-un context extrem de privat. Publicațiile au dat aprecieri premature, inexacte și defăimătoare, iar materialul a fost prezentat într-o formă senzațională. Chiar dacă dosarul cauzei a dat motive să se creadă că jurnaliștii au acționat cu bună-credință, în mod evident, aceștia nu au luat măsurile necesare pentru a aborda incidentul într-o manieră obiectivă, în conformitate cu regulile deontologiei profesionale.

Pentru a concluziona, reiterez importanța, dreptul și necesitatea mass-mediei să informeze publicul asupra problemelor de interes public și să efectueze investigații jurnalistice în probleme de interes public. Astfel, jurnaliștii trebuie să fie atenți totuși la conținutul și forma articolului elaborat.

Cu toate acestea, nu se împiedică autoritățile să informeze mass-media și implicit publicul cu privire la cercetările în curs, dar impun autorităților ca acest lucru să fie făcut cu discreție pentru a nu fi lezate drepturile persoanei a fi bănuite că a comis fapta.

În ceea ce privește o hotărâre a CEDO, Y.B. și alții versus Turcia [6], din februarie 2004, unde autoritățile statului turc au avut obligația de a păstra o oarecare discreție asupra anchetelor în curs și de a nu îndemna publicul să creadă în vinovăția unei persoane înainte ca aceasta să fire legal stabilită.

Cei cinci reclamanți au fost arestați pentru participare la activitățile unei organizații criminale. Imediat după reținerea lor și înainte de a fi duși în fața unui magistrat pentru a fi arestați, poliția turcă a organizat o conferință de presă în cursul căreia au fost prezentați ziaristilor, afirmându-se că aceștia sunt membrii unei organizații criminale și că participarea lor la actele organizației a fost deja stabilită. Principalele edituri au publicat ulterior fotografiile reclamanților, însoțite de numerele lor și de descrierea faptelor de care au fost acuzați, ulterior au fost condamnați pentru faptele respective.

Putem avea și următoarea prezumție de nevinovăție și anume Curtea Constituțională din România a analizat o speță foarte interesantă. Astfel, printr-o excepție de neconstituționalitate, în care este invocată neconformitatea cu textul constituționala dispozițiile art.490, alin.1 CPP ROM, care permite instanței să dispună de îndată a măsurii educative, a internării medicale, chiar dacă aceasta nu este definitivă. Instanța noastră constituțională a respins excepția invocată, aducând următoarele argumente: internarea într-un centru de reeducare reprezintă potrivit dispozițiilor procedural-penale române, o măsură educativă [2, p. 141] iar prin Decizia 30 din 16 aprilie 2007, pronunțată într-un recurs în interesul legii că, în timp ce

pedepsele, ca sancțiuni penale, prin pronunțatul său caracter coercitiv-represiv, au o vocație complexă, de constrângere, reeducare și prevenire a săvârșirii de noi infracțiuni, iar măsurile de siguranță, lipsite de caracter represiv propriu-zis, au ca scop înșăturarea unei stări de pericol și preîntâmpinarea săvârșirii de fapte prevăzute de legea penală, măsurile educative care pot lua în cazul minorului care a săvârșit o infracțiune vizează în principal, asigurarea reeducării acestuia... Regimul juridic al pedepselor, respectiv al măsurilor educative, conținutul și rolul lor sunt diferite, în acest sens statuând și Înalta Curte de Casație și Justiție. [7]

Concluzii și recomandări:

Ca o concluzie, putem admite că specificul prezumției de nevinovăție, care urmează a fi combătut în mod obligatoriu în procesul cercetării cauzei penale și ulterior de regulă respins de sentința de condamnare, nu a putut să nu se repercute asupra evoluției sale istorice, reglementării legislative și percepției de către practica judiciară.

Bibliografie:

1. Magna Charta, din 1215 ori Habeas Corpus din 1679 aveau ambele ca efect protejarea persoanei împotriva detenției arbitrare, În: Voicu Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Editura Juridică, București, 2010, 720 p.
2. Voicu Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Editura Juridică, București, 2010, 720 p.
3. B.E. Bergman N. Holander Wharton criminal Evidence, 15 th edition, vol I. West Group, Eagan Minnesota 1997, pag. 23, În: Voicu Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Editura Juridică, București, 2010, 720 p.
4. Ion Gh. Gheorgăneanu *Prezumția de nevinovăție*, București, 1996, 31 p.
5. Hotărârea CtEDO pe Cauza Ageyevy împotriva Rusiei nr. 7075/10, din 18 aprilie 2013 vizualizată pe: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118602>, la data de 31.05.2023;
6. Hotărârea CtEDO pe Cauza Y.B. și alții contra Turciei, nr. 48173/99 și 48319/99, din 28.02.2004, vizualizată pe: <https://legeaz.net/hotarari-cedo/yb-si-altii-contra-pcc>, la data de 31.05.2023.
7. Decizia nr. 30 din 16 aprilie 2007 cu privire la aplicarea dispozițiilor art. 449 din Codul de procedură penală în caz de concurs de infracțiuni săvârșite de un inculpat minor cărui i s-au aplicat atât pedepse, cât și măsuri educative, În: M.Of., Partea I, nr 763 din 12/11/2007, vizualizată pe: <https://www.iccj.ro> >2007/04/16, la data de 03.06.2023.

**PROCEDURA DE RESTRUCTURARE SAU APLICAREA PROCEDURII PLANULUI FAȚĂ DE
PERSOANA INSOLVABILĂ ȘI EFECTELE JURIDICE ALE ACESTUIA**

**THE RESTRUCTURING PROCEDURE OR THE APPLICATION OF THE PLAN
PROCEDURE TO THE INSOLVENCY PERSON AND ITS LEGAL EFFECTS**

Eugenia COJOCARI, conf. univ., dr. în drept
E-mail: ecojocari@rambler.ru

Olga TATAR, conf. univ., dr. în drept
Universitatea de Stat din Comrat
E-mail: oleatatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: *Societatea, ca și natura, trăiește după anumite legi strict definite, în conformitate cu care toate cele imperfecte și neajustificate se distrug, mor, se asimilează în mediu sau se adaptează în el, și prelungesc viața sa și entourage-ul său. Această regulă se aplică și la activitatea întreprinderilor, și întreprinzătorilor individuali a căror principală sarcină este de a asigura propria supraviețuire, dar scopul este - creștere, dezvoltare, supraviețuire. Apariția problemei de restabilirea solvabilității societăților în economia noastră este direct legată de reglementarea juridică a activității agenților economici, caracterizată de fenomenul solvabilității financiare (faliment). Legea insolvenței de astăzi, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova a inclus tot ce este mai bun în legile din occident, și se simte încercarea de a aduce la realitatea moldovenească contemporană, adaptată pentru următoarele decenii și este destinată să stimuleze și îmbunătățească economia țării.*

Cuvinte-cheie: *faliment, cifra de afaceri economică, instituții, progres, economie.*

Summary: *Society, like nature, lives according to certain strictly defined laws, according to which all the imperfect and unjustified are destroyed, die, assimilate into the environment or adapt to it, prolong its life and its entourage. This rule also applies to the activity of companies and individual entrepreneurs whose main task is to ensure their own survival, but the goal is - growth, development, survival. The emergence of the problem of restoring the solvency of companies in our economy is directly related to the legal regulation of the activity of economic agents, characterized by the phenomenon of financial solvency (bankruptcy). Today's insolvency law, adopted by the Parliament of the Republic of Moldova, included the best of western laws, and one can feel the attempt to bring it to the contemporary Moldovan reality, adapted for the next decades and intended to stimulate and improve the country's economy.*

Keywords: *bankruptcy, economic turnover, institutions, progress, economy.*

Introduction

Restructuring is an insolvency procedure applied to the debtor, which consists in carrying out a set of financial, organizational, operational and legal measures, aimed at the financial and economic remediation of the enterprise based on capitalization, reorganization, change in the structure of assets and modification of to the operational production process, as well as other measures that do not contravene the legislation in force [1].

Article 182 of the Insolvency Law [2] provides that restructuring is an insolvency procedure applied to the debtor in order to pay off his debts, which provides for the preparation, approval, implementation and compliance of a restructuring procedure plan, including, together or separately:

- a) operational and/or financial restructuring of the debtor;
- b) corporate restructuring by changing the share capital structure;
- c) restricting the activity by liquidating some assets from the debtor's patrimony;
- d) any other actions not prohibited by the legislation in force.

The restructuring procedure is applied by the insolvency court on the basis of a decision of the meeting of creditors. The conclusion of the insolvency court approving the decision of the meeting of creditors regarding the application of the restructuring procedure or regarding the non-admission of the debtor's restructuring can be appealed by the person who submitted the plan, the insolvency administrator, the debtor or the creditors.

With the application by the insolvency court of the restructuring procedure, a moratorium is immediately instituted on the forced execution of the creditors' pecuniary obligations existing at the date of application of the restructuring procedure, with the exception of claims regarding the payment of salaries and alimony, regarding the recovery of damages caused to the health of employees or with the exception of claims arising in connection with their death, claims for reclaiming patrimony from illegal possession, as well as pecuniary and fiscal claims whose maturity occurred in the period after the opening of the restructuring procedure.

The methods used in writing the article were: comparative legal, historical legal and formal logic. During the restructuring procedure, the interest calculation related to the guaranteed claims is not interrupted.

The effects provided for in articles 73, 74 and 80 of the Insolvency Law are applied accordingly, with the exceptions established in article 184.

From the date of application of the restructuring procedure, the phrase "under restructuring procedure" is used in the official name of the debtor.

With the acceptance of the plan of the restructuring procedure, the meeting of creditors chooses the insolvency administrator, who is confirmed by the insolvency court.

The insolvency administrator takes office from the date of confirmation of his appointment by the insolvency court and is active for the entire period of realization of the plan of the restructuring procedure or until the release by the insolvency court.

During the debtor's restructuring period, the insolvency administrator is obliged to:

- a) to keep the register of validated claims;
- b) to convene the creditors' meeting and/or the creditors' committee in the cases provided for by this law;
- c) to examine the reports regarding the execution of the debt settlement program and/or the plan of the restructuring procedure, submitted by the debtor, and to present to the creditors' meeting/creditors' committee reports on compliance with the tax debt settlement program and/or on compliance with the plan from the restructuring procedure;
- d) supervise that the debtor executes the current obligations of the mass on time;
- e) to supervise that the debtor fulfills the plan of the restructuring procedure and/or the debt settlement program, as well as to control that the funds are transferred on time and in full volume to the creditors' account;
- f) in case of non-execution of the debt settlement program, to ask the persons who have guaranteed the execution of obligations by the debtor to settle the creditors' claims, according to the program approved by the insolvency court, by executing the means of guarantee;
- g) to fulfill other obligations provided by this law.

In the debtor's restructuring procedure, the insolvency administrator has the right:

- a) to ask the executive body to present information and/or reports about the debtor's current activity;
- b) to participate in the inventory of the debtor's stock if it is carried out by the debtor;
- c) verify and approve the debtor to conclude legal acts or take decisions in the cases provided by law, informing the creditors about the approved legal acts;
- d) to apply to the insolvency court for dismissal of the executive body of the debtor in the manner provided by this law;
- e) to request the insolvency court to apply additional measures to ensure the debtor mass or cancel such measures;
- f) to file in the insolvency court actions for the revocation, dissolution or nullity of the legal acts concluded or executed by the debtor, in the manner provided by this law;
- g) to carry out other actions provided by this law or the plan of the restructuring procedure.

In the framework of the restructuring procedure and the implementation of the plan, the provisions of art. 63-72 regarding the method of appointment, dismissal and resignation of the insolvency administrator, regarding his rights and obligations are applied accordingly.

In the framework of the restructuring procedure, the submission, contestation and validation of claims are carried out according to the provisions of section 1 of chapter V of the Insolvency Law. If the plan of the restructuring procedure specifies other conditions, its organizational part will include restrictions and regulations for each class of creditors.

The plan of the restructuring procedure

The plan, which gives expression to this arrangement, has been qualified in the legal literature as „a kind of judicial contract”.

Other authors argued - on the contrary - that the plan is a jurisdictional act, the result of a jurisdictional decision, a decision that absorbs all the elements of a contractual nature arising during the preparation of the draft plan. The jurisdictional character (not of a judicial contract) of the plan results, in the arguments of the authors who are of this opinion, also from the fact that it is confirmed under conditions strictly established by law, the court imposing on the debtor some conditions or limitations for carrying out the activity, consistent with the confirmed plan, and from art. 69 of Law no. 64/1995 (republished) it follows that in the case of forced execution, the confirmed plan will be considered as a final decision against the debtor [3].

The right to propose the plan belongs to the following categories of persons who can propose a plan of the restructuring procedure under the conditions below:

- a) the debtor can submit the plan together with the introductory application or with reference to the introductory application of the creditors, or in an express application addressed to the insolvency court, but no later than the deadline set at the reporting meeting at which its restructuring was approved;
- b) the insolvency administrator may propose, at the request of the creditors' meeting or the creditors' committee, or on his own initiative, the recovery of the debtor based on a plan, from the date of his appointment and until the deadline for the presentation of the plan, established at the creditors' meeting for reporting to that the restructuring of the debtor was approved;
- c) central or local public administration authorities can propose the plan in case of insolvency of enterprises of vital importance for the national economy referred to in art. 190 paragraph (6) of the Insolvency Law [2].

The insolvency administrator, the creditors, the creditors' committee, if formed, the employees' representatives and the debtor can contribute to the elaboration of the plan of the restructuring procedure.

The debtor who, in an interval of 3 years prior to the formulation of the introductory requests, has been the subject of a procedure established on the basis of this law, cannot propose a plan for the restructuring procedure, nor the debtor whose administrators, directors and/or associates (members, participants) have criminal records, as well as in other cases provided by this law.

If the plan of the restructuring procedure is not presented to the insolvency court within the term established by the meeting of reporting creditors, the court may decide to initiate bankruptcy proceedings and liquidate the debtor.

If several intentions to submit plans for the restructuring procedure have been expressed, the insolvency court will establish a maximum term for their submission, so that the voting of the accepted plans is done at the same meeting of creditors. In such circumstances, the insolvency court may extend, at the request of the insolvency administrator, the creditors or the debtor, the deadline for presenting the plan, but not more than 30 days.

The structure of the plan of the restructuring procedure is provided by article 189 of the Insolvency Law.

The plan of the restructuring procedure is composed of a descriptive part and an organizational part.

The descriptive part includes the measures undertaken after the filing of the insolvency process or to be applied in order to establish, through the plan procedure, a way of exercising the rights of the participants. This part can also include data about the grounds, opportunity and consequences of applying the plan, important for creditors to decide on the plan, and for the insolvency court to approve it.

In the organizational part, the way to modify, through the plan of the restructuring procedure, the legal status of the participants in the insolvency process is established.

The content of the restructuring procedure plan provides:

(1) The plan of the restructuring procedure will indicate the recovery prospects in relation to the possibilities and the specifics of the debtor's activity, the available financial means and the market's demand against the debtor's offer and will include measures not prohibited by law.

(2) The plan of the restructuring procedure shall include, obligatorily, a schedule of repayment of debts in the form of a table of debts, the amount of the sums that the debtor undertakes to settle and/or pay to the creditors, by reference to the definitive table of receivables and to the cash flows related to the plan, as well as the terms at which the debtor is to repay and/or pay these amounts.

The debt settlement program must provide for the settlement of the claims included in the table of validated claims, but no later than one month before the expiration date of the term established for the debtor's restructuring procedure, as well as the settlement of the first and second rank claims no later than 6 months from the date of opening the restructuring procedure.

The plan of the restructuring procedure will expressly provide for:

a) the classes of creditors whose claims will not be disadvantaged by the plan, within the meaning of this law;

b) the treatment of classes of creditors whose claims are disadvantaged by reducing their amount or by reducing guarantees or other accessories, such as the rescheduling of payments to the disadvantage of the creditor, if and to what extent the debtor, members of the economic interest group, associates from companies in collective name and limited partners of the limited companies will be exempted from liability;

c) the compensations to be offered to the holders of all classes of creditors, compared to the estimated value that could be received through distribution, in case of bankruptcy, which will be calculated on the date of the plan proposal.

The plan of the restructuring procedure will specify the appropriate measures for its implementation, such as:

a) depriving the debtor of the right of administration or preserving, in whole or in part, his right to conduct his activity, including the right of disposal over the assets of his patrimony, with the supervision of his activity by the insolvency administrator;

b) modification of the operational production process with its re-profiling and the termination of unprofitable activities, as the case may be;

c) obtaining financial means for the implementation of the plan, their origin, including credits or loans from third parties, or from associations (shareholders, members) of the debtor, or from the forced collection of debtor debts, or from their sale (assignment), etc. ;

d) reorganization of the debtor under the law;

e) the capitalization of all or some of the debtor's assets, separately or in a block, free of any encumbrance, or the sale of the enterprise as a unique patrimonial complex, or the lease of the enterprise together with the debtor's obligations;

f) modification or extinguishment of real guarantees, together with the mandatory granting, for the benefit of the secured creditor, of an equivalent guarantee or protection, such as the novation of the guarantee obligation by constituting an additional guarantee, real or personal, or by replacing the object of the guarantee with another object;

g) postponing the due date, changing the interest rate, the penalty or any other clause in the contract or the other sources of his obligations;

h) modification of the constitutive act of the debtor in accordance with the law;

i) increasing the social capital of the debtor through additional contributions paid by associates (members) of the debtor or by third parties, including as a result of the additional issue of shares or securities;

j) extinguishment of validated claims by compensation, by confusion, by remission of the debt, by novation, by conversion of debts into shares of the debtor's social capital or into shares, by conversion of obligations and other securities into shares, by other means legal ways to settle debts;

k) other financial, organizational, operational and legal measures aimed at the financial and economic remedy of the debtor not prohibited by law.

The execution of the plan of the restructuring procedure will not exceed 3 years, calculated from the date of confirmation. The debtor has the right to execute the plan in advance. If the debtor is of vital importance for the national economy, at the request of the creditors or the specialized central bodies of the public administration or local public administration, the duration of the restructuring can be extended by decision of the meeting of creditors only once, for a period of up to 2 years. The list of debtors of vital importance for the economy will be approved by the Government.

Article 191 of the Insolvency Law no. 149, provides for a special grouping of creditors into classes.

Thus, if, when determining the rights of the participants in the application of the plan of the restructuring procedure, creditors are offered a different legal regulation, they are to be grouped into the following classes:

a) class of secured creditors;

b) the class of budgetary creditors with claims of rank three and four provided for in art. 43;

- c) the class of unsecured creditors, with the exception of lower-ranking creditors;
- d) the class of unsecured creditors of lower rank.

Within a class, creditors have the same rights.

With the consent of creditors in a class, some creditors may be treated differently. In such cases, the agreement of each corresponding creditor in this class shall be attached to the plan of the restructuring procedure.

The plan of the restructuring procedure will establish the same treatment for each claim within a distinct category, unless the holder of a claim in that category consents to a less favorable treatment for his claim.

Any agreement of the insolvency administrator, the debtor or other persons with any creditor by which they will be favored for their behavior in voting or for other actions in the insolvency process not provided for in the plan of the restructuring procedure is null and void.

Article 193 of the Insolvency Law no. 149, establishes the rights of secured creditors. Thus, the right of secured creditors to capitalize on their claims against the goods on which their guarantees are extended cannot be reached if the plan of the restructuring procedure does not establish otherwise.

If the plan of the restructuring procedure provides for a regulation other than that in paragraph (1), the secured creditors must be indicated, in the organizational part of the plan, the rate of reduction of their claims, the period for which the execution of the claims was postponed, other regulations at to which those claims may be subject.

Article 194 of Law no. 149, establishes the rights of unsecured creditors, which stipulates that the organizational part of the plan for creditors not mentioned in art. 193 will record the reduction rate of their claims, the period for which the execution of claims was postponed, the method of guaranteeing them, other regulations to which their claims may be subject.

If the claims are to be satisfied from the income of the enterprise, still managed by the debtor or a third party, a table of the patrimony is attached to the plan of the restructuring procedure, in which, if confirmed, the value of the assets and obligations of the debtor is indicated. It will also specify the amount of possible expenses and income from the period of debt satisfaction, in the sequence of which the company's solvency will be restored in the process of executing the plan.

If the restructuring procedure carried out by continuing the capitalization and distribution of the debtor's mass may prejudice this mass, the insolvency court, at the request of the debtor or the insolvency administrator, may order the suspension of the capitalization and distribution.

The insolvency court will not accept the request for suspension or will order the cessation of the capitalization and distribution of the debtor's mass if there is a danger of considerable damage to this mass or if the insolvency administrator, with the consent of the creditors' committee or the creditors' meeting, requests the continuation of the capitalization and distribution. (art. 195-196)

In order to trigger the realization of the plan of the restructuring procedure it is necessary to obtain references and opinions on this plan. In order to obtain a reference on the plan of the restructuring procedure, the insolvency court orders the dispatch of:

- a) the creditors' committee, if it has been constituted;
- b) the debtor, if the plan was submitted by the administrator/liquidator;
- c) the administrator/liquidator, if the plan was submitted by the debtor.

The deadline for presenting references and opinions on the plan is established by the insolvency court. The plan of the restructuring procedure with all the annexes, the supporting documents and the opinions on it are kept in the insolvency court, where the participants in the process can get acquainted with them.

Bibliographical references:

1. Decision of the Plenum of the CSJ of the Republic of Moldova of 24.03.2014, no. 2 - Regarding the application in judicial practice of the Insolvency Law.
2. Insolvency Law, no. 149 of 29.06.2012// Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, no. 193-197.
3. Patulea V. The relationship between the forced execution procedure and the judicial reorganization and liquidation procedure // Law 8/117, 2002.

**CONSACRAREA SISTEMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE
PERSOANELOR PRIN REGÂNDIREA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

**STRENGTHENING THE SYSTEM OF PROTECTION OF THE ECONOMIC RIGHTS OF
PEOPLE BY RECONSIDERATION THE ACTIVITY OF ANTI-CORRUPTION INSTITUTIONS
FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Andrei GUȘTIUC, conf. univ., dr. în drept
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: agustiuc@yahoo.com

Ludmila GUȘTIUC, drd., cercet.
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: lgustiuc@yahoo.com

Rezumat: *Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că la moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește respectarea drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor fizice și juridice. În acest sens, este relevant să cităm constatările Departamentului de Stat al SUA în Raportul cu privire la drepturile omului în Republica Moldova pentru anul 2018: „...Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor”*

Drept argument al poverii crescânde a fraudei bancare servește informația furnizată de Banca Națională a Moldovei în toamna anului 2022. Conform estimărilor experților BNM, valoarea prejudiciului în dosarul fraudă bancară a mai crescut cu 15 miliarde lei, totalizând astfel, circa 65 de miliarde lei. Este o cifră extrem de descurajantă pentru toți cei care cred în statul de drept și în drepturile financiar-bancare ale persoanelor.

De aici și interdependența extrem de vizibilă dintre corupție și nesocotirea drepturilor economice ale persoanelor, pe care ne propunem să le cercetăm în articolul de față.

Cuvinte-cheie: *drepturi economice; drepturi financiar-bancare; corupție; anticorupție; drepturi fundamentale.*

Abstract: *The actuality of the investigated subject is determined by the fact that at the moment, in the Republic of Moldova, there are serious deficiencies in respect of the economic (financial-banking) rights of individuals and legal entities. In this sense, it is relevant to quote the findings of the US State Department in the Report on human rights in the Republic of Moldova for the year 2018: "...the Republic of Moldova violates the economic rights of its citizens".*

In reality, the value of the damage in the bank fraud file increased by 15 billion lei, thus totaling about 65 billion lei. It is an extremely discouraging figure for all those who believe in the rule of law and in the financial-banking rights of individuals.

Hence the highly visible interdependence between corruption and the disregard for the economic rights of individuals, which we propose to investigate in this article.

Keywords: *Economic rights, financial-banking rights, corruption, anticorruption, fundamental rights.*

Introducere

Importanța cercetării se manifestă prin aceea că, schimbările fundamentale care au avut loc în ultimii 5 ani în sistemul politic și economic a Republicii Moldova, au dus la schimbări fundamentale societale. Evidențiem două, cele mai importante: 1) Furtul miliardului și 2) Acceptarea Republicii Moldova în calitate de țară candidat de aderare la Uniunea Europeană. Respectiv, a apărut necesitatea unei reconceptualizări și reconsiderări a situației drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, inclusiv prin racordarea lor la legislația, standardele și practicile din Uniunea Europeană.

Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că la moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește respectarea drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor fizice și juridice. În acest sens, este relevant să cităm constatările Departamentului de Stat al

SUA în Raportul cu privire la drepturile omului în Republica Moldova pentru anul 2018: „...Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor” [6].

Totodată, furtul „miliardului”, prin faptul că a cauzat un prejudiciu financiar imens statului, a scos la iveală faptul că datorită unei corupții endemice din sfera publică și în speță cea de pe segmentul financiar-bancar, au fost nesocotite drepturile economice (financiar-bancare) fundamentale ale cetățenilor. Drept urmare, pe umerii întregii societăți a fost pusă rambursarea unei sume enorme de 17 mld.lei (care, datorită dobânzilor achitate, de fapt, va fi mult mai mare), fapt care afectează acum și va afecta în următorii ani încrederea societății în domeniul financiar-bancar, în capacitatea statului de a le apăra drepturile economice (financiar-bancare) și în însăși calitatea actului de justiție.

Drept argument al poverii crescânde a fraudei bancare servește informația furnizată de Banca Națională a Moldovei în toamna anului 2022. Conform estimărilor experților BNM, valoarea prejudiciului în dosarul fraudă bancară a mai crescut cu 15 miliarde lei, totalizând astfel, circa 65de miliarde lei [10]. Este o cifră extrem de descurajantă pentru toți cei care cred în statul de drept și în drepturile financiar-bancare ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, activitățile de recuperare a prejudiciului cauzat de fraudă bancară patinează, autoritățile reușind să recupereze doar 75,9 milioane lei în anul 2022 – cea mai mică sumă de până acum și de două ori mai mică decât precedentul anti-record din 2021 [9].

De aici și interdependența extrem de vizibilă dintre corupție și nesocotirea drepturilor economice ale persoanelor, pe care ne propunem să le cercetăm în articolul de față.

Rezultate obținute și discuții

La moment, constatăm că, deși există probleme grave în sectorul financiar-bancar, nu sunt manifestate preocupări reale pentru eliminarea consecințelor negative și prevenirii unor situații similare în viitor. Totodată, problemele din sectorul financiar-bancar au un impact direct asupra securității naționale. Cetățeni sărăciți și un sector financiar-bancar devalizat reprezintă pericole reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova, fapt care în ultimă instanță poate aduce atingere suveranității și independenței naționale. Prin urmare, există o nevoie acută de cercetare a impactului fenomenului corupției asupra securității financiar-bancare a Republicii Moldova și oferirea de soluții doctrinare și practice în ceea ce privește asigurarea și apărarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât destul de recent au fost propuse modificări-completări la cadrul normativ în domeniul financiar-bancar, fapt care, dacă nu va fi abordat cu atenție și cu grija pentru respectarea drepturilor economice ale persoanelor – s-ar putea solda cu perturbări în societate și cu alte consecințe grave.

De menționat faptul că, acțiunile de consolidare a drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, enunțate de documentele de politici publice, au și început a fi realizate, cu precădere la finele anului 2022 – debutul anului 2023. În șirul actelor normative, venite să transpună prevederile documentelor de politici publice se înscriu:

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public [48].
2. Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție [36].
3. Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt) [35].
4. Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă.
5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale [43].

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public

Importanța problematicii accesului la informațiile de interes public a fost și este subliniată de nenumărate ori de experți ai Uniunii Europene, care își aduc aportul la remediarea problemei date în Republica Moldova.

Avem ferma convingere că, dreptul de a avea acces la informație de interes public este corelat cu apărarea drepturilor persoanelor, la general și dreptul economice, în special, ale persoanelor. Iar gradul de corupție este cu atât mai mare, cu cât este mai mică transparența și este îngrădit accesul la informație.

Despre respectiva corelare au vorbit și unii factori decizionali. Spre exemplu, ministrul justiției a menționat absolut corect că, „...Dreptul de acces la informații este un drept constituțional, precum și o condiție prealabilă pentru exercitarea altor drepturi politice, economice și sociale...” și „...în contextul luptei împotriva corupției, este mai mult decât necesară asigurarea garanțiilor dreptului la informație, care încurajează transparența și care la rândul său atenuează corupția...” [42].

În esență, prevederile legale ce reglementează actualmente domeniul accesului la informație, sunt cuprinse în textul Legii nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație.

Legea nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație a fost un element de modernizare a statului și dreptului autohton, la momentul adoptării ei. Însă, după două decenii de aplicare, considerăm că este necesară o nouă reglementare care să elimine inadvertențele identificate, care să aducă, mai aproape de momentul actual, textul legii.

În studiul de față nu ne propunem să analizăm amănunțit Legea nr.982/2000. Respectiva lege a fost criticată de oricine și oricând. Subsemnații, cu nenumărate ocazii și în nenumărate studii am arătat că există lacune magistrale în asigurarea drepturilor economice ale persoanelor și în prevenirea corupției, datorate în mod special modului defectuos, lacunar de acces la informațiile de interes public. În mod special, critici dure au fost aduse din partea organizațiilor non-guvernamentale.

Guvernarea actuală, fiind pătrunsă de importanța problemei, a elaborat proiectul legii privind accesul la informațiile de interes public, supunându-l consultărilor publice în lunile ianuarie-februarie 2023 [48].

Realizarea acestei acțiuni se impune, în special, în contextul în care la 1 decembrie 2020 a intrat în vigoare Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, adoptată la Tromsø la 18 iunie 2009 (în continuare – Convenția de la Tromsø), fiind primul tratat internațional obligatoriu care consfințește și reglementează dreptul general de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice.

Elementele de noutate cele mai importante ale proiectului legii privind accesul la informațiile de interes public, sunt:

1. Așa cum este definiția prevăzută la art. 1 § 2 (b) din *Convenția de la Tromsø*, cea oferită în prezentul proiect de lege este de o generalitate absolută, *i.e.* prin informații de interes public urmează a fi înțelese **toate informațiile deținute de furnizorii de informații**: a) indiferent de forma de exprimare (text, reprezentare grafică, imagine, sunet, etc.); b) indiferent de suportul de stocare (hârtie, stickurile de memorie USB, CD-ROM-urile, DVD-urile, cardurile de memorie sau discurile dure ale computerelor, mesajele transmise prin poșta electronică, informațiile stocate în formă electronică/digitală, precum și orice alte suporturi care permit reproducerea informațiilor stocate); c) indiferent de tipul sau caracterul informațiilor (date cu caracter personal, secret comercial, etc.); d) indiferent dacă au fost create/elaborate de însăși furnizorii de informații sau au fost colectate/recepționate de la alte persoane sau organizații.
2. **Furnizori de informații** sunt instituite următoarele entități: a) autoritățile publice (art.7 din Codul administrativ nr.116/2018); instituțiile publice (art.307 alin.1 din Codul civil nr.1107/2002); întreprinderile de stat sau municipale (Legea nr.246/2017 cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală); persoanele juridice de drept privat care prestează servicii publice (în privința informațiilor care se referă la prestarea serviciilor publice) (Legea nr.234/2021 cu privire la serviciile publice și Legea nr.1402/2002 serviciilor publice de gospodărie comunală); asociațiile profesionale și organele de autoadministrare ale profesiilor conexe sectorului justiției (Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, Camera Notarială, Uniunea administratorilor autorizați); executorii judecătorești și notarii (în privința informațiilor care se referă la exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege); partidele politice și organizațiile social-politice.
3. Pornind de la prevederile Constituției Republicii Moldova și a Convenției de la Tromsø, precum și de la standardele internaționale în materie, art. 6 alin. (1) prevede că **accesul la informațiile de interes public poate fi limitat** doar în cazul în care este necesar de a proteja unul din următoarele scopuri legitime reglementate de lege: a) apărarea sau securitatea națională; b) siguranța sau ordinea publică; c) prevenirea sau descoperirea infracțiunilor ori contravențiilor; d) efectuarea urmăririi penale; e) desfășurarea procedurii judiciare sau administrative; f) viața privată; g) secretul comercial sau bancar; h) proprietatea intelectuală (cu excepția informației produse în baza unui contract încheiat cu autoritățile publice, instituțiile publice ori întreprinderile de stat sau municipale).
4. Intrarea în vigoare a legii este prevăzută pentru **1 iunie 2023**. Or, conform Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană la 4 august 2022, termenul-limită pentru intrarea în vigoare a legii este iunie 2023. După cum este și firesc, la data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr. 982/2000 privind accesul la informație.

La data finalizării acestui studiu (20 mai 2023), proiectul legii trecuse deja de prima lectură (11.05.2023).

Considerăm că, o dată cu adoptarea și intrarea în vigoare a noii legi privind accesul la informațiile de interes public, este nevoie de o modificare-ajustare concomitentă a legislației conexe: Constituția RM; Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal; Legea nr.245/2008 cu privire la secretul de stat; Codul administrativ nr.116/2018; Codul de procedură civilă nr.225/2003; Codul muncii nr.154/2003 și multe altele.

2. Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție

Zilele acestea se scrie nu doar acest articol științific, ci și istorie. Guvernarea vine cu o reformă amplă, ce vizează instituția Curții Supreme de Justiție, instituție ce a moștenit paradigma sovietică și care a rămas inertă timp de peste trei decenii.

La data de 16 martie 2023 proiectul dat a fost votat în primă lectură de Parlamentul Republicii Moldova. Ulterior, la 30 martie urmează adoptarea proiectului în a doua lectură, ca într-un final, la 6 aprilie 2023 să fie publicată legea adoptată. [36].

Prevederile revoluționare se referă, în mod special la:

1. Unul din obiectivele proiectului constă în transformarea CSJ în autoritatea principală care se va concentra pe asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție. În vederea asigurării interpretării și aplicării uniforme a legii, CSJ va putea întreprinde un șir de măsuri stabilite în lege, lista cărora nu va fi exhaustivă: va publica generalizările practicii judiciare; va elabora și publica ghiduri cu privire la aplicarea legislației procedurale (similar CtEDO) și sancțiunilor penale (similar României și altor țări); la solicitarea instanțelor judecătorești va emite avize consultative (similar Curții Europene de Justiție și CtEDO); va putea emite hotărâri obligatorii pe marginea demersului în interesul legii.
2. Curtea Supremă de Justiție va fi constituită din 20 de judecători (art.6 din proiect).
3. Judecătorii CSJ vor fi numiți, după cum urmează: 11 din rândul judecătorilor și 9 din rândul avocaților, procurorilor sau profesorilor universitari în domeniul dreptului (art.7 alin.(1) din proiect).

La toate cele menționate supra, trebuie să facem o remarcă că, noua reformă ce vizează judecătorii Curții Supreme de Justiție urmează a fi coroborată cu procedura de pre-vetting și vetting.

3. Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt)

În șirul reformelor întreprinse de guvernare, delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție (PA) și Centrului Național Anticorupție (CNA) este acțiunea cea mai fundamentală și cu un impact magistral asupra reconfigurării raporturilor anticorupționale în Republica Moldova.

Nevoia creării unui „DNA românesc” persistă în spațiul mediatic din Moldova ultimii 6-7 ani. Numeroși autori, printre care și subsemnații au indicat asupra necesității specializării Procuraturii Anticorupție pe cauze de corupție mare și cea politică.

Într-un final, discuțiile doctrinarilor și practicienilor s-au materializat într-un proiect de lege [35], aprobat în ședința Guvernului din 22 martie 2023.

La data de 30 martie și 14 aprilie, respectiv, proiectul este adoptat de Parlament în primele două lecturi.

Ulterior, la data de 02 mai 2023 textul legii este publicat, cu mențiunea că, intrarea în vigoare a respectivei legi va avea loc la expirarea a 3 luni de la data publicării, adică la 02 august 2023.

Chiar dacă încă nu a intrat în vigoare, considerăm că, suntem îndreptățiți să facem o radiografie a conținutului proiectului și să evidențiem principalele 6 elemente de noutate:

1. Se propune ca funcția de investigare penală pentru **corupția la nivel înalt** să fie concentrată în cadrul PA, iar CNA ar trebui să investigheze **corupția sistemică**, pe când **corupția mică** ar trebui să fie investigată de către organul de urmărire penală a Ministerului Afacerilor Interne (MAI),
2. MAI urmează să restructureze **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție** (SPIA), astfel încât acest serviciu să fie capabil să **acopere întreg teritoriul Republicii Moldova**, din punct de vedere zonal (nord, centru și sud).
3. Se propune la **art. 269 alin. (1) pct. 2** reglementarea limitei mărimii beneficiului ilicit de 4000 de unități convenționale (200 000 lei) și a prejudiciului cauzat de 40000 de unități convenționale (2 000

- 000 lei). Anume depășirea acestor cuantumuri ale pragului pecuniar vor constitui criteriu de delimitare a competențelor de urmărire penală pentru infracțiunile de corupție ce vor intra din jurisdicția organului de urmărire penală al MAI în jurisdicția CNA.
4. Modificările care acordă competența de investigare a **corupției sistemice CNA-ului și corupției mici MAI-ului**, urmăresc de fapt sporirea eficienței și capacității **Procuraturii Anticorupție la investigarea corupției la nivel înalt**, având drept efect reducerea considerabilă a listei persoanelor care cad sub incidența mandatului procurorilor din Procuratura Anticorupție (doar înalții demnitari/funcționari). În acest context, la **art. 270¹** din *Codul de procedură penală* se propune ca Procuratura Anticorupție să exercite urmărirea penală în cazurile infracțiunilor date în competența CNA, dacă sunt săvârșite de: a).Președintele țării; b).deputați; c).membri ai Guvernului; d).judecători; e).procurori; f).angajații Centrului Național Anticorupție în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu; g).directorul, directorul adjunct al Serviciului de Informații și Securitate și ofițerii de informații și securitate.
 5. Odată cu includerea în sarcina organului de urmărire penală al MAI a atribuției de investigare a circa **70 de componente de infracțiuni noi**, acesta trebuie să preia o sarcină pe care o realiza până la moment organul de urmărire penală a CNA. De aceea, pe lângă preluarea atribuțiilor atribuite prin proiect (din 1 septembrie 2023) de către actuala subdiviziune specializată (SPIA), care are în jur de 110 funcții publice cu statut special, suplimentar, o soluție tranzitorie ar fi **excluderea de sub moratoriu a mai multor funcții vacante** existente în sistemul MAI-ului, pentru a evita stagnarea procesului de investigare a noilor infracțiuni atribuite în competența organelor de urmărire penală a MAI [35].

4. Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă

Delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție de cele ale Centrului Național Anticorupție este o inițiativă mai mult decât binevenită. Totuși, doar o simplă delimitare nu va fi în stare să impulsioneze activitatea PA. Se cere o reconceptualizare a regimului juridic de activitate al Procuraturii Anticorupție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât **în anii 2020/2021 nici un oficial de rang înalt nu a fost condamnat pentru acte de corupție!**

Procuratura anticorupție, ca una din procuraturile specializate, a fost supusă unei reorganizări promițătoare în anul 2016, o dată cu adoptarea Legii cu privire la procuraturile specializate [41].

Suntem nevoiți să constatăm că la 7 ani de la modernizarea Procuraturii anticorupție, multe probleme, dintre cele fundamentale, rămân a fi nesoluționate și astfel, diluând din eficiența activității acestei instituții.

Este șocant să constatăm că practic un deceniu este pierdut. Încă în anul 2014 apăruse un studiu excepțional de bun al autorilor Vladislav Gribincea și Laura Ștefan – „Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova” [14]. Multe din problemele enunțate în studiul respectiv persistă și astăzi, chiar dacă s-au scurs aproape 10 ani de la punctarea acestor probleme și chiar dacă Procuratura Anticorupție a trecut printr-un proces de reformă în 2016, care ipotetic ar fi trebuit să proiecteze lucrurile pe făgașul normalității.

Spre exemplu, prin reforma procuraturilor specializate din 2016 se intenționa ca procuratura anticorupție să cerceteze doar cazuri de corupție mare. Respectiv, după reforma PA era preconizată reforma Centrului Național Anticorupție. Situația actuală este însă de așa natură că circa 80% din dosarele de corupție sunt conduse de CNA și doar 20% de către PA. Prin urmare, mâinile procurorilor sunt „legate” de capacitățile CNA de a le oferi asistență/echipament.

O altă problemă este că, după aproape 7 de ani de implementare a legii cu privire la procuraturile specializate, nici o prevedere cu referire la drepturile procuraturii anticorupție nu s-au implementat (buget, autonomie etc.). Drept urmare, pe alocuri se creează impresia că, în fapt, Procuratura anticorupție nu este condusă de PA, ci de CNA, iar Procuratura anticorupție nu are instrumente viabile pentru ași realiza autonomia sa.

Iată de ce, considerăm absolut necesară întreprinderea unor acțiuni urgente, de natură să remedieze unele din cele mai importante deficiențe în activitatea Procuraturii Anticorupției:

- a) A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de flagrant delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul expertizelor – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind – posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).

- b) A extinde numărul de specialiști-experti în statele de personal al Procuraturii anticorupție. Aceasta deoarece la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.
- c) A elabora bugete separate pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.
- d) A digitaliza activitatea Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.

5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale

La moment, nu prea se cunosc multe în ceea ce privește forma și conținutul acestei inițiative. Mass-media a difuzat un mesaj cu o singură propoziție - „...În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc...” [43].

Cert este faptul că respectivul demers urmează a fi coroborat cu ideile desprinse din Studiul fostului judecător din Germania și expert în materie anticorupțională – dr.Tilman Hoppe – „**Sanțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate / complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova**” elaborat și publicat la Berlin în februarie 2021 [54].

Din textul studiului pot fi desprinse câteva idei, grupate pe următoarele dimensiuni teoretico-practice:

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

§2. Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

În textul Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC) nu se regăsește nici o mențiune cu privire la curțile anticorupționale sau cu privire la vre-o obligativitate de instituire a atare curți. Totuși, așa cum reiese din opinia dlui Tilman Hoppe, UNCAC ar saluta o atare instituție. În acest sens se face trimitere la capitolul „Succese și bune practici” din Mecanismul pentru Evaluarea Implementării UNCAC evidențiază că instanțele anticorupție pot fi o complementare efectivă pentru agențiile anticorupție [54, p. 53].

§2. Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

Exemplul Ucrainei de instituire a unei curți anticorupționale este unul cel mai recent.

În fapt, practica judiciară mondială atestă exemple de instituire a unor curți anticorupționale specializate. Este vorba de: Madagascar, Bulgaria, Malaysia, Indonezia (2016); Armenia și Afganistan (2020, proiecte de lege) și Ucraina (2018).

Adevărul este că există și forme mixte, cum ar fi, spre exemplu, instanțe specializate anticorupție cu competențe orientate asupra cazurilor anticorupție, apelurile fiind depuse la Curtea Supremă. Atare sisteme sunt instituite în state precum: Slovacia, Tanzania și Thailanda (2016); Albania, Croația, Sri Lanka, Senegal, Nepal, Burundi, Camerun, Pakistan (2018).

Cu referire la **Ucraina**, instanța specializată anticorupție este denumită – **Înalta Curte Anticorupție (ÎCA)**.

Probabil este prea devreme de a parveni cu o evaluare întemeiată a performanței curții. Totuși, o revizuire preliminară a cazurilor examinate de ÎCA indică o imagine tentativă de istorie de succes. Experiența destul de recentă a curții până la moment relevă arestări și condamnări în cazuri de funcționari de rang înalt, cât și cazuri de mite de mărimi mari și de delapidări de sume mari [54, p. 72].

Concluzii

Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele concluzii:

1. Corupția din **justiție** este cea mai periculoasă deoarece pune sub semnul întrebării tot mecanismul de combatere a corupției în stat.
2. Corupția și problemele grave din justiție, dacă nu vor fi remediate, inclusiv prin intermediul instrumentelor științifico-doctrinare, vor continua să distrugă din interior statul Republica Moldova;
3. Introducerea procedurii de pre-**Vetting** s-a dovedit a fi elementul cheie inovator, care pare să răstoarne carul încărcat de probleme din sectorul justiției.
4. În perspectivă imediată există o consecință nefastă a procedurii de pre-**vetting**: din motivul că circa 30-40 la sută din judecători și procurori au șansele să nu treacă evaluarea (fie de bună voie, fie forțat),

sistemul va ajunge în stare de **colaps**, cu dosare amânate și examinate la nesfârșit și cu multiple funcții vacante (pe care nu întotdeauna există posibilitatea suplinderii rapide, așa cum se întâmplă, la moment, în cadrul CNA)

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate într-un șir de **propuneri**:

1. A elabora Proiectului **Concepției Securității Financiar-Bancare** a Republicii Moldova;
2. A institui cadrul legal pentru consacrarea și dezvoltarea mecanismelor de **protecție a consumatorilor de servicii financiar-bancari**;
3. A crea instituția „**Ombudsman-ului financiar-bancar**” cu atribuții de consacrare și apărare a drepturilor financiar-bancare ale persoanelor fizice și juridice (societăți economice) din Republica Moldova.
4. A urgenta procesul de dezoligarhizare normativă a sistemului politic și economic al Republicii Moldova, în sensul că, urmează a fi transpuse în legislație și în practică ideile expuse în unele studii [44].
5. A institui cât mai urgent **Curtea anticorupțională** – instanță care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc.

Bibliografie:

1. 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed.FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p.
2. 2023 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking> (accesat la 25.03.2023).
3. Comisia de pre-vetting. A se vedea: <https://vetting.md/> (accesat la 31.03.2023).
4. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078> (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
5. Constituția Republicii Moldova.
6. Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684> (accesat la 01.03.2023).
7. DOWELL-JONES M., & KINLEY D. The Monster Under the Bed: Financial Services and the Ruggie Framework, in The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementations, 193-216 (Radu Mares, ed., 2012); Sydney Law School Research Paper No. 11/61.
8. EPSTEIN L., Walk T. Constitutional Law for a Changing America: A Short Course. Los Angeles: CQ Press College, 2011. 800 p.
9. Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din fraudă bancară. Chișinău, 15 martie 2023. <https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperata-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara> (accesat la 16.03.2023).
10. Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. <https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii> (accesat la 02.03.2023).
11. FREEMAN K. Secret Weapon: How Economic Terrorism Brought Down the U.S. Stock Market and Why It can Happen Again. Washington DC: Regnery Publishing, 2012. 256 p.
12. GEITHNER T. Stress Test: Reflections on Financial Crises. New York: Crown; First Edition, 2014. 592 p. (accesat la 22.03.2023).
13. GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii **procuraturii** și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p.
14. GUȘTIUC, Andrei. Background Note summarizing the existing legal framework of anti-corruption institutions. Chisinau: Delegation of the European Union to Moldova, 2016. 14 p. (0,9 c.a.).
15. GUȘTIUC, Andrei. Compendium of materials: ECHR judgments, CoE recommendations etc., to be used as a teaching materials during the course dedicated to Internet Human Rights and Internet Governance. Chisinau: Council of Europe, 2016. 36 p.
16. GUȘTIUC, Andrei. Evoluțiile de ultimă oră în reglementarea activității bancare din Republica Moldova. În: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 6 decembrie 2017 „Mecanisme de protecție a drepturilor omului”, Academia de Administrare Publică. Chișinău: CEP USM, 2018. pp.45-52. (0,5 c.a.). ISBN 978-9975-71-978-0.

17. GUȘTIUC, Andrei. Impactul noii legislații bancare asupra activității de creditare din Republica Moldova. În: Revista Administrarea publică Nr.4(100). Chișinău: AAP, 2018. pp.76-83. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
18. GUȘTIUC, Andrei. Încălcarea și urmarea gravă în activitatea bancară. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.134-146. (0.8 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
19. GUȘTIUC, Andrei. Pilonii reconfigurării arhitecturii juridice bancare din anul 2018. În: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2018 „Rolul instituțiilor Democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019. pp.53-58. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3240-3-8. CZU 351/354:342(082)=135.1=161.1.
20. GUȘTIUC, Andrei. Reflecții asupra regimului juridic de organizare a sectorului bancar din Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.54-62. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
21. GUȘTIUC, Andrei. Reforma bancară din Republica Moldova și impactul asupra securității financiar-bancare. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european: Culegere. Chișinău: ICJPS, 2019, pp. 67-76. (0,7 c.a.). ISBN 978-9975-3298-2-8.
22. GUȘTIUC, Andrei. Report on Adaptation of the Academy of Public Administration’s existing LL/MAMSc curricula for civil servants with a number of hours dedicated to Internet governance and Internet human rights standards and related ECHR case-law. Chisinau: Council of Europe, 2016. 32 p. (2,0 c.a.).
23. GUȘTIUC, Andrei. Rolul învățământului superior din Republica Moldova în domeniul instruirii și popularizării drepturilor și libertăților economice fundamentale ale omului. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, pp. 34-42. (0,55 c.a.). ISBN 978-9975-115-99-5.
24. GUSTIUC, A., BANUH, E. Controlul administrației publice centrale privind administrarea finanțelor publice. În: Revista Administrarea publică Nr.3(99). Chișinău: AAP, 2018. pp.44-52. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
25. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. **Impactul corupției asupra drepturilor omului** în Republica Moldova. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124. (0.7 c.a.)
26. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. (0.6 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
27. GUȘTIUC A., TÎLTU N. L’autonomie financiar-fiscale et la coherence des politiques gouvernementales centrales vis-a-vis d’administrations locales. (Trad.din l.franceză – „Autonomia financiar-fiscală și coerența politicilor guvernamentale centrale față de administrațiile locale”). În: Orlov M. L’organisation de l’administration publique locale en Moldavie. Sarrebruck (Germania): Editions Universitaires Europeennes, 2016. pp.125-142. (1,1 c.a.). ISBN 978-3-639-52628-8. (Articol în culegere editată în străinătate, în limba franceză).
28. GUȘTIUC L. Cadrul legal de **integritate** în Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.42-52. (0.7 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
29. GUȘTIUC L. Corupția – element ce periclitează **securitatea națională** a Republicii Moldova. În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-66-565-0
30. GUȘTIUC, Ludmila. Implementarea **standardelor anticorupție ale Consiliului European** în Republica Moldova. Articol științific. În: Studii și cercetări juridice. Partea 3/2021. Chișinău, 2021. pag. 137-148. ISBN 978-9975-3201-7-7

31. GUȘTIUC, Ludmila. Rolul **politicilor anticorupționale regionale** în fortificarea vectorului european al Republicii Moldova. p. 58-65. Studii și cercetări juridice Partea nr. 5/2023 Chișinău 2023 CZU 34(082) S 934 ISBN 978-9975-3430-3-9
file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice__PARTEA%205-1.pdf
32. GUȘTIUC, Ludmila. **Standarde internaționale anticorupție**. p. 63-75. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 6/2023 Chișinău 2023. CZU 34 (082) S 93 ISBN 978-9975-3430-4-6
file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii si cercetari juridice__PARTEA 6.pdf
33. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030> (accesat la 15.03.2023).
34. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).
35. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 31.03.2023).
36. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526, 23.08.2019
37. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a **Comisiei independente de evaluare a integrității** candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.
38. Impactul corupției asupra realizării **drepturilor omului** în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.
39. Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.
40. Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la **procuraturile specializate**. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.
41. LITVINENCO Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).
42. Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. <https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-funcionala-curtea-anticoruptie/> (accesat la 24.03.2023).
43. **Oligarchs in Ukraine**, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p.
44. Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e) (accesat la 23.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
45. Opinie comună Amicus Curiae privind infracțiunea de îmbogățire ilicită (Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR despre infracțiunea de îmbogățire ilicită). Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Veneția, 2022. 18 p. <https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2491&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-i-a-OSCEODIHR-despre-infraciunea-de-imbogatire-ilicita> (accesat la 13.03.2023).
46. OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, <https://www.osce.org/eea/13738> (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.56.
47. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967> (accesat la 01.02.2023).

48. RICKARDS J. *Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis*. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012. 320 p.
49. Riscurile de corupție în domeniul controalelor de stat și reglementării activității de întreprinzător. Sub redacția lui Grigore Vieru. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 30 p.
50. Sectorul companiilor de stat: carențe legislative și instituționale care determină o performanță redusă a companiilor de stat și expunere sporită pentru bugetul de stat. Sub redacția lui Vitalie Rapcea. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 36 p.
51. TALMACI Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.
52. *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.
53. TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instance specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
54. World Justice Project. *Rule of Law Index – 2019*. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.
55. *World Happiness Report – 2023*. <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022> (accesat la 26.03.2023).

**ASPECTE ALE DETECTĂRII INSTRUMENTALE A COMPORTAMENTULUI SIMULAT LA
INVESTIGAREA EVAZIUNII FISCALE**

**ASPECTS OF THE INSTRUMENTAL DETECTION OF SIMULATED BEHAVIOR IN THE
INVESTIGATION OF TAX EVASION**

Vladimir VASILIȚA, drd.

Șef al Serviciului juridic al Academiei

„Ștefan cel Mare” a MAI

E-mail: vladimir.vasilita@mai.gov.md

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7295-0932>

Andrei LUNGU, drd.

master în drept,

master în psihologie, poligrafolog

E-mail: andrei.lungu@mai.gov.md

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0214-828X>

Rezumat: *Acest articol explorează detectarea comportamentului simulat în investigarea evaziunii fiscale utilizând poligraful. Se examinează conceptul de poligraf și modul în care acesta poate fi folosit pentru identificarea minciunii și intențiilor de evaziune fiscală. Aspectele legale și etice legate de utilizarea poligrafului în investigațiile fiscale sunt analizate, cu accent pe reglementările și dezbaterile privind confidențialitatea și drepturile individuale. Eficiența poligrafului în detectarea comportamentului simulat este evaluată, luând în considerare avantajele, limitările și criticile acestuia. Articolul se încheie cu concluzii care rezumă principalele aspecte abordate și oferă o evaluare generală a utilității poligrafului în investigarea evaziunii fiscale, sugerând, totodată, direcții viitoare de cercetare.*

Cuvinte-cheie: *poligraf, evaziune fiscală, comportament simulat.*

Abstract: *This article explores the detection of simulated behavior in the investigation of tax evasion using the polygraph. It examines the concept of the polygraph and how it can be used to identify deception and intentions of tax evasion. The legal and ethical aspects related to the use of the polygraph in tax investigations are analyzed, with a focus on regulations and debates regarding privacy and individual rights. The effectiveness of the polygraph in detecting simulated behavior is evaluated, considering its advantages, limitations, and criticisms. The article concludes with summaries of the main aspects discussed and provides a general assessment of the utility of the polygraph in investigating tax evasion, while also suggesting future research directions.*

Keywords: *polygraph, tax evasion, simulated behavior.*

Introducere

Detectarea evaziunii fiscale este un aspect deosebit de important și complex în domeniul fiscal. Întrucât evaziuniștii dezvoltă strategii tot mai sofisticate pentru a ascunde veniturile și a evita plata impozitelor, investigarea acestor practici ilegale devine o provocare pentru autoritățile fiscale. În acest context, utilizarea poligrafului în detectarea comportamentului simulat a câștigat o atenție considerabilă.

Poligraful, cunoscut și sub numele de „detector de minciuni”, este un dispozitiv care măsoară și înregistrează diferite semne fiziologice ale unei persoane, cum ar fi ritmul cardiac, tensiunea arterială și activitatea electro-dermală, în timp ce aceasta răspunde la întrebări. Scopul utilizării poligrafului în investigarea evaziunii fiscale este de a identifica indicii care sugerează un comportament simulat sau o încercare de a ascunde adevărul în legătură cu situația fiscală.

Această lucrare de cercetare se concentrează pe aspectele esențiale ale detectării comportamentului simulat în investigarea evaziunii fiscale utilizând poligraful. Vom explora funcționarea poligrafului și modul în care acesta poate fi utilizat pentru a identifica indicii de comportament simulat. De asemenea, vom analiza implicațiile legale și etice ale utilizării poligrafului, precum și eficacitatea acestuia în detectarea comportamentului simulat în contextul investigațiilor fiscale.

Prin examinarea acestor aspecte, vom obține o înțelegere mai profundă a utilității și limitărilor poligrafului în lupta împotriva evaziunii fiscale. De asemenea, vom identifica posibilele provocări și direcții

viitoare de cercetare în acest domeniu. Prin urmare, acest studiu este conceput pentru a contribui la dezvoltarea cunoștințelor și a perspectivei noastre în detectarea comportamentului simulat în investigarea evaziunii fiscale prin utilizarea poligrafului.

Metodologia cercetării

În scopul realizării acestei cercetări, autorii valorifică metode de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice, dintre care metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, descrierea, deducția, metoda istorică. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicațiile savanților din domeniu, precum și legislația relevantă. De asemenea, baza științifică a cercetării o constituie diverse studii cuprinse în culegeri de materiale ale conferințelor, articole științifice, comentarii aplicative etc.

Rezultate obținute și discuții

Poligraful reprezintă un dispozitiv utilizat în investigații pentru a evalua veridicitatea declarațiilor unei persoane. Este cunoscut și sub numele de detector de minciuni și funcționează pe baza ideii că atunci când o persoană minte, anumiți parametri fiziologici se modifică.

Principiul de bază al poligrafului se bazează pe înregistrarea simultană a unor măsurători fiziologice precum ritmul cardiac, tensiunea arterială, respirația și activitatea electro-dermală. În timpul unui interviu, subiectul este supus unor întrebări relevante pentru investigație, iar poligraful înregistrează reacțiile fiziologice ale acestuia.

Detectarea comportamentului simulat reprezintă unul dintre aspectele cheie în utilizarea poligrafului. Atunci când o persoană încearcă să ascundă adevărul sau să răspundă în mod fals, se pot observa modificări în semnalele fiziologice înregistrate de poligraf. Aceste modificări pot include creșterea ritmului cardiac, creșterea tensiunii arteriale, modificări ale modelelor respiratorii și schimbări în conductivitatea pielii.

Cu toate acestea, este important de menționat că poligraful nu poate furniza o dovadă concludentă a minciunii sau a comportamentului simulat. Este un instrument care furnizează indicii și informații suplimentare, iar interpretarea rezultatelor obținute este complexă și trebuie realizată de către un expert în poligraf.

În ciuda utilizării largi a poligrafului în diferite domenii, există și critici și controverse asociate cu această tehnologie. Unii susțin că poligraful nu este suficient de precis și poate genera erori sau rezultate false pozitive sau false negative. De asemenea, există dezbateri privind confidențialitatea și drepturile individuale în legătură cu utilizarea poligrafului în investigații.

Considerăm că, conceptul de poligraf și detectarea comportamentului simulat reprezintă un subiect de interes în investigații. Poligraful poate oferi indicii suplimentare în evaluarea veridicității declarațiilor unei persoane, dar interpretarea rezultatelor trebuie făcută cu atenție și luând în considerare multiplele aspecte legate de utilizarea poligrafului.

Poligraful este un dispozitiv utilizat în investigații pentru a evalua veridicitatea declarațiilor unei persoane prin înregistrarea și analizarea unor semnale fiziologice. Acesta este compus din mai multe componente, inclusiv senzori care măsoară și înregistrează diverse parametri fiziologici, precum ritmul cardiac, tensiunea arterială, respirația și activitatea electro-dermală.

Modul de funcționare al poligrafului este fundamentat de faptul, că atunci când o persoană minte sau încearcă să ascundă informații, se produc anumite modificări în reacțiile fiziologice. Aceste modificări pot fi detectate și înregistrate de poligraf, furnizând astfel indicii cu privire la sinceritatea sau comportamentul simulat al subiectului.

Utilizarea poligrafului în investigațiile fiscale pentru detectarea comportamentului simulat este un aspect important. În timpul testării, subiectul este supus unor întrebări specifice privind aspectele fiscale relevante. Poligraful înregistrează și analizează reacțiile fiziologice ale subiectului în timpul răspunsurilor sale, căutând indicii care pot sugera un comportament simulat sau o încercare de a ascunde adevărul în legătură cu situația fiscală.

Pentru identificarea comportamentului simulat, poligraful utilizează diverse tehnici și metodologii. Acestea pot include teste de control, în care subiectul este supus unor întrebări de referință, care nu sunt legate direct de investigația fiscală, dar sunt utilizate pentru a stabili o bază de comparație a răspunsurilor. De asemenea, pot fi utilizate întrebări provocatoare, care sunt concepute pentru a genera reacții emoționale și fiziologice în cazul în care subiectul ascunde informații relevante.

Analiza rezultatelor obținute de la poligraf implică evaluarea schimbărilor fiziologice înregistrate și interpretarea acestora în contextul întrebărilor și situației investigației fiscale. Este important de menționat că poligraful nu oferă o dovadă concludentă a comportamentului simulat, ci furnizează doar indicii și informații suplimentare care pot fi utilizate în procesul de investigație.

Considerăm că, poligraful reprezintă un instrument util pentru detectarea comportamentului simulat în investigațiile fiscale. Prin măsurarea și analizarea parametrilor fiziologici ale subiectului, poligraful poate oferi indicii suplimentare cu privire la sinceritatea sau comportamentul simulat al acestuia. Tehnicile și metodologiile utilizate în procesul de identificare a comportamentului simulat variază și sunt adaptate la specificul investigației fiscale.

Utilizarea poligrafului în cadrul investigațiilor ridică numeroase aspecte legate de legalitate și etică. De-a lungul anilor, aceste aspecte au fost dezbătute în diferite țări și sisteme juridice, iar regulamentele și legislațiile privind utilizarea poligrafului variază.

Din punct de vedere legal, există țări în care utilizarea poligrafului este strict reglementată și necesită consimțământul explicit al persoanei supuse testului. În alte țări, utilizarea poligrafului poate fi restricționată doar în anumite domenii sau în circumstanțe speciale, cum ar fi investigațiile penale sau angajarea în anumite profesii sensibile.

În Republica Moldova, activitatea specialiștilor poligraf și modul de aplicare a poligrafului este reglementată de Legea 269/2008 [1], precum și prin normele metodice și regulamentele emise de Comisia de Stat pentru testări cu utilizarea poligrafului[2].

În ceea ce privește aspectele etice, utilizarea poligrafului ridică preocupări legate de confidențialitate și respectarea drepturilor individuale. Informațiile obținute în urma unui test cu poligraf sunt considerate confidențiale și trebuie protejate în conformitate cu legile privind confidențialitatea datelor și drepturile individuale.

În Republica Moldova, aspecte de etică și deontologie sânt prevăzute de Codul deontologic al poligrafologului și al asistentului acestuia, aprobat prin Hotărârea Comisiei de stat pentru testări cu utilizarea poligrafului nr. 2 din 24.04.2015 [3].

De asemenea, există îngrijorări cu privire la precizia și validitatea poligrafului, care pot afecta drepturile și reputația persoanelor evaluate. Există dezbateri continue în comunitatea științifică cu privire la eficacitatea poligrafului și posibilitatea de erori și rezultate incorecte.

Organizațiile și profesioniștii care utilizează poligraful sunt adesea obligați să respecte standarde etice stricte și să obțină acreditări sau certificări pentru a asigura calitatea și integritatea procesului de testare.

În țara noastră, organele polițienești au în dotare ultimul model de sisteme computerizate de tip poligraf Lafayette LX6 fabricat de compania americană Lafayette Instrument Company, care au o acuratețe declarată de producător de până 89 %.

Considerăm că, utilizarea poligrafului ridică aspecte legale și etice importante. Este esențial ca utilizarea poligrafului să fie în concordanță cu legislația și regulamentele aplicabile și să respecte drepturile individuale, confidențialitatea și standardele etice. De asemenea, este important să se continue cercetările pentru a îmbunătăți precizia și validitatea poligrafului și pentru a asigura utilizarea responsabilă a acestui instrument în cadrul investigațiilor.

Evaziunea fiscală reprezintă o problemă complexă și răspândită în întreaga lume, care afectează bugetele statelor și compromite echitatea și eficiența sistemelor fiscale.

În acest context, este crucial să se dezvolte și să se implementeze metode eficiente de combatere a evaziunii fiscale.

În continuare, vom explora câteva metode și strategii utilizate pentru a combate acest fenomen.

- Îmbunătățirea legislației fiscale: Un prim pas în combaterea evaziunii fiscale este revizuirea și consolidarea legislației fiscale. Aceasta implică clarificarea și extinderea definițiilor, crearea de sancțiuni mai aspre pentru încălcările fiscale și introducerea de măsuri preventive și de descurajare.
- Creșterea conformității voluntare: O abordare eficientă în combaterea evaziunii fiscale constă în promovarea conformității voluntare. Acest lucru poate fi realizat prin educarea și conștientizarea contribuabililor cu privire la importanța respectării obligațiilor fiscale, facilitarea procesului de conformare și oferirea de stimulente și recompense pentru cei care respectă regulile fiscale.
- Utilizarea tehnologiei și a automatizării: Tehnologia joacă un rol crucial în detectarea și combaterea evaziunii fiscale. Sistemele informatice avansate pot fi utilizate pentru a monitoriza și analiza datele financiare și tranzacțiile în timp real, identificând discrepanțe și modele suspecte. De asemenea,

instrumente precum facturarea electronică și plata online pot contribui la reducerea evaziunii fiscale și la creșterea transparenței fiscale.

- Cooperarea internațională: Evaziunea fiscală este adesea o problemă transfrontalieră, de aceea cooperarea internațională este esențială în combaterea acesteia. Schimbul de informații între autoritățile fiscale din diferite țări, precum și colaborarea în investigații și urmărirea penală a evazioniștilor, pot ajuta la identificarea și sancționarea celor implicați în astfel de practici.
- Audit și verificări fiscale: Efectuarea de audituri și verificări fiscale regulate și riguroase reprezintă o metodă importantă de a combate evaziunea fiscală. Acest proces implică examinarea atentă a înregistrărilor financiare, documentelor și tranzacțiilor pentru a identifica nereguli și încălcări ale legislației fiscale.

Anume la acest punct, **considerăm** că aplicarea cunoștințelor speciale în detectarea comportamentului simulat și a minciunii în declarații poate fi cel mai eficient.

Este important de menționat că combaterea evaziunii fiscale este o luptă continuă și necesită o abordare multidimensională, care să combine eforturile autorităților fiscale, alegerea de politici adecvate și cooperarea între diferitele părți implicate. Prin implementarea unor strategii eficiente și adaptate la specificul fiecărei țări, se poate reduce semnificativ nivelul evaziunii fiscale și se poate asigura o colectare corectă și echitabilă a impozitelor și taxelor.

Detectarea comportamentului simulat în investigarea evaziunii fiscale cu ajutorul poligrafului reprezintă un subiect de interes pentru cercetători, specialiști și practicieni în domeniul investigațiilor fiscale. Există diverse tehnici și metode utilizate în acest proces, iar analiza doctrinară poate oferi o perspectivă mai detaliată asupra acestora.

Una dintre tehnicile frecvent utilizate în detectarea comportamentului simulat este testul de control al reactivității (Control Question Test - CQT), dezvoltată de John E. Reid în anul 1947.

Acesta implică administrarea unui set de întrebări de control, care sunt irelevante pentru investigația fiscală, în paralel cu întrebări relevante pentru evaziunea fiscală. Scopul este de a monitoriza reacțiile fiziologice ale subiectului și de a identifica diferențele între răspunsurile la întrebările de control și cele relevante. Dacă există discrepanțe semnificative în reacțiile fiziologice, există posibilitatea ca subiectul să simuleze sau să ascundă informații relevante pentru investigație.

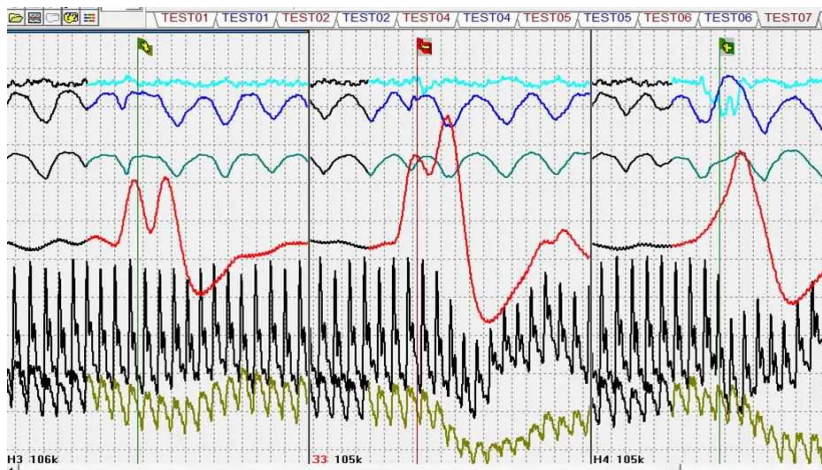
Tehnica este fundamentată teoretic prin faptul că o persoană nesinceră va reacționa puternic la întrebările relevante și slab la cele de control, în timp ce persoana nevinovată, aflată sub investigație, va reacționa exact invers [4]. Extrem de eficientă este aplicarea metodei CIT - testul ce prezumă vinovăția, (Concealed Information Test).

Particularitățile metodologice ale testului CIT constau în utilizarea unor informații specifice, circumstanțe, referitoare la evaziune, pentru a identifica, dacă o persoană posedă cunoștința despre ele. Întrebările se referă la detaliile, cunoscute doar de autorul faptei și persoanele care cercetează cauza. În acest context, doar persoana vinovată va reacționa puternic la întrebările relevante din cadrul testării.

O altă metodă utilizată în detectarea comportamentului simulat este analiza vocală. Aceasta implică evaluarea caracteristicilor vocii subiectului în timpul testului poligraf. Schimbările în tonalitate, frecvență și alte aspecte ale vocii pot furniza indicii cu privire la sinceritatea și veridicitatea răspunsurilor subiectului.

Analiza vocală poate fi utilizată în combinație cu alte măsurători fiziologice obținute de poligraf, pentru a obține o evaluare mai completă și precisă a comportamentului simulat.

Pe lângă aceste tehnici, există și alte metodologii utilizate în detectarea comportamentului simulat cu poligraful, cum ar fi analiza măsurătorilor timpului de reacție, evaluarea coerenței răspunsurilor subiectului și utilizarea de teste suplimentare pentru confirmarea sau infirmarea rezultatelor obținute în cadrul testului poligraf.

Menționăm că, interpretarea rezultatelor obținute cu poligraful în detectarea comportamentului simulat necesită expertiză și cunoștințe solide în domeniu. Există dezbateri în rândul specialiștilor cu privire la eficacitatea și fiabilitatea poligrafului în identificarea comportamentului simulat, iar unele studii sugerează că rezultatele acestuia pot fi influențate de factori precum experiența subiectului sau abilitățile examinatorului.

Detectarea comportamentului simulat cu ajutorul poligrafului în investigațiile fiscale a fost utilizată într-o serie de studii de caz relevante, care au adus lumină asupra eficacității și aplicabilității acestei tehnici.

Iată câteva exemple:

- *Studiu de caz privind detectarea fraudei fiscale:* Un grup de cercetători din SUA a efectuat un studiu în care au utilizat poligraful pentru a investiga un caz de fraudă fiscală într-o companie de asigurări. A fost aplicat poligraful în cazul unor angajați suspectați de implicare în evaziunea fiscală. Rezultatele testului au fost utilizate în cadrul investigației și au oferit indicii suplimentare pentru identificarea persoanelor implicate în infracțiunea fiscală. În acel caz, a fost deconspirat modul de operare a persoanei suspecte.
- *Studiu de caz privind corupția și evaziunea fiscală:* Într-un alt studiu, care a avut loc în Canada în 2014, poligraful a fost utilizat pentru a investiga cazuri de corupție și evaziune fiscală la nivel guvernamental. Funcționarii implicați în acte de corupție și evaziune fiscală au fost supuși testelor poligraf pentru a obține informații suplimentare și a identifica eventualele minciuni sau comportament simulat. Rezultatele obținute au fost folosite ca bază pentru acțiuni disciplinare și procese judiciare.
- *Studiu de caz privind investigarea fraudelor financiare:* În domeniul investigațiilor financiare, poligraful a fost utilizat pentru detectarea fraudelor în diverse sectoare, cum ar fi bancar. În 2008 într-o bancă comercială din Republica Moldova au existat suspiciuni că un conducător de filială eliberează cu intenție frauduloasă, credite de consum neperformante. În urma testărilor poligraf au fost deconspirate 3 persoane care participau la această fraudă.

Aceste studii de caz demonstrează că utilizarea poligrafului în detectarea comportamentului simulat poate fi benefică în investigațiile fiscale.

Cu toate acestea, **insistăm** că este important să se recunoască că rezultatele obținute cu poligraful trebuie interpretate cu prudență și în contextul altor probe și informații disponibile în cadrul investigației. Expertiza specialiștilor și respectarea principiilor legale și etice sunt esențiale în utilizarea poligrafului în investigațiile fiscale.

În această ordine de idei **constatăm că**, pe baza studiile de caz prezentate mai sus, putem scoate concluzia, că poligraful poate fi un instrument util în detectarea comportamentului simulat în investigațiile fiscale. Cu toate acestea, este important să se continue cercetarea și dezvoltarea tehnologiei poligrafului, precum și evaluarea constantă a fiabilității și validității sale în scopul unei justiții eficiente și echitabile în combaterea evaziunii fiscale.

În concluzie, prezentul studiu a abordat aspectele relevante ale detectării comportamentului simulat cu ajutorul poligrafului în investigarea evaziunii fiscale. S-a evidențiat că poligraful poate furniza informații suplimentare și sprijin în identificarea comportamentului neadevărat al subiecților investigați. Totuși, este esențial să se țină cont de faptul că poligraful nu reprezintă o metodă infailibilă și că interpretarea rezultatelor obținute trebuie efectuată cu precauție și în contextul altor probe și informații disponibile în cadrul investigației.

În contextul aspectelor legale și etice, se impune respectarea principiilor de confidențialitate și drepturi individuale în utilizarea poligrafului în investigațiile fiscale. Reglementările adecvate trebuie să fie puse în aplicare pentru a asigura protecția drepturilor și a vieții private a persoanelor supuse testelor poligraf. Expertiza specialiștilor în domeniu și respectarea standardelor etice sunt esențiale pentru o utilizare corectă și justă a poligrafului în cadrul investigațiilor fiscale.

În ceea ce privește evaziunea fiscală, aceasta reprezintă o problemă majoră cu impact negativ asupra economiei și societății în ansamblu. Utilizarea poligrafului ca instrument suplimentar în investigațiile fiscale poate contribui la identificarea și sancționarea celor implicați în astfel de activități ilegale. Cu toate acestea, trebuie avută în vedere natura complexă a evaziunii fiscale și necesitatea integrării poligrafului într-un cadru investigativ cuprinzător, care să includă și alte tehnici și metode relevante.

Analiza doctrinară a tehnicilor și metodelor utilizate în detectarea comportamentului simulat cu poligraful a relevat avantajele și limitele acestei tehnologii. Este important să se recunoască că interpretarea

rezultatelor obținute cu poligraful necesită expertiză și prudență, având în vedere dezbaterile și limitările asociate cu utilizarea acestei tehnologii.

Generalizând cele expuse, conchidem că utilizarea poligrafului în detectarea comportamentului simulat în investigarea evaziunii fiscale poate aduce beneficii semnificative, furnizând indicii suplimentare și sprijin în identificarea comportamentului neadevărat al subiecților investigați. Cu toate acestea, este important să se recunoască că poligraful nu este o metodă infailibilă și că interpretarea rezultatelor obținute cu aceasta trebuie realizată cu prudență și în contextul altor probe și informații disponibile.

În viitor, cercetarea și dezvoltarea tehnologiei poligrafului ar trebui să continue, în paralel cu evaluarea constantă a fiabilității și validității acesteia. Utilizarea poligrafului în investigațiile fiscale ar trebui să fie însoțită de respectarea principiilor legale și etice, asigurându-se confidențialitatea și respectarea drepturilor individuale. Numai prin abordarea echilibrată și responsabilă a acestei tehnologii putem contribui la eficiența și corectitudinea investigațiilor fiscale și, implicit, la combaterea evaziunii fiscale.

Bibliografie:

1. Legea Republicii Moldova privind aplicarea testării la detectorul comportamentului simulat (poligraf) nr. 269-XVI din 12.12.2008.
2. <https://www.cna.md/tabview.php?l=ro&idc=109&t=/Comisia-de-stat-pentru-testari-cu-utilizarea-poligrafului/Despre-comisie&> (vizitat la 7.06.2023).
3. https://www.cna.md/public/files/hotarirea_CSTUP_nr._2_din_24.04.2015.PDF (vizitat la 7.06.2023).
4. ODAGIU, Iurie, LUNGU, Andrei. „Particularitățile metodologice ale aplicării poligrafului în SUA.”. În: Revista Științifico-practică „Legea și Viața”. 2021, nr. noiembrie-decembrie, p. 10, ISSN -1810-309X.
5. N. Diaconu, „Dreptul comunitar al comerțului”, Editura Sylvi, București,. 2004
6. BUJOR, Valeriu, POP, Octavian. Criminalitatea în domeniul fiscal. Timișoara : Ed. Mirton, 2002.
7. BERLIBA, Viorel. Răspunderea penală pentru delictele fiscale: Autoref. tezei de doctor habilitat în drept. Chișinău
8. BUSUIOC, Nadejda. Reflecții asupra particularităților de încadrare juridică a faptelor de evaziune fiscală. În: Legea și Viața, 2016, nr. 12, pp. 42-46. ISSN 1810-309X.

**EXAMENUL JURISPRUDENȚIAL ÎN MATERIA INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.
197 DIN CODUL PENAL AL RM**

**THE JURISPRUDENTIAL EXAMINATION IN THE MATTER OF THE CRIMES PROVIDED
FOR IN ART. 197 OF THE CRIMINAL CODE OF THE RM**

Ludmila NEGRITU

Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: ludmilanegrisor@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-6705-3177

Rezumat: *Prezentul demers științific este îndreptat spre analiza experienței decizionale a instanțelor judecătorești privind art.197 CP RM, în scopul relevării unor aspecte practice, a identificării particularităților disonante în aplicarea prevederilor respective, și, totodată, în vederea relevării particularităților disputabile între modul de aplicare a unor prevederi ale art.197 CP RM, litera legii și interpretarea doctrinară incidentă situațiilor supuse dezlegării jurisprudențiale. În particular, este abordată problematica privind determinarea obiectului material; interpretarea judiciară a modalităților laturii obiective în vederea identificării criteriilor de evaluare a daunei cauzate; aplicarea alin.(2) lit.a) din perspectiva relevării situațiilor faptice incidente și a funcției sintagmei estimative „o altă modalitate periculoasă”; oportunitatea diversificării răspunderii penale pentru infracțiunea de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor.*

Cuvinte-cheie: *distrugerea bunurilor, deteriorarea bunurilor, interpretarea judiciară, infracțiunea de distrugere.*

Abstract: *This scientific approach is directed towards the analysis of the decision-making experience of the courts regarding art. 197 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in order to reveal some practical aspects, to identify the dissonant particularities in the application of the respective provisions, and, at the same time, in order to reveal the disputable particularities between the way of applying some provisions of art. 197 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the letter of the law and the doctrinal interpretation incident to situations subject to jurisprudential resolution. In particular, the issue of determining the material object is addressed; the judicial interpretation of the modalities of the objective side in order to identify the criteria for evaluating the damage caused; the application of paragraph (2) letter a) from the perspective of revealing the incidental factual situations and the function of the estimated phrase "another dangerous way"; the opportunity to diversify criminal liability for the crime of intentional destruction or damage to property.*

Keywords: *destruction of property, damage to property, judicial interpretation, the crime of destruction.*

Introducere

Proprietatea este o valoare socială fundamentală și mereu a constituit o preocupare pentru toate orânduirile statale, pornind cu legislațiile antice. Apărarea proprietății și garantarea realizării dreptului de proprietate sunt priorități ale politicii de stat și ale politicii penale a Republicii Moldova. Incriminarea faptei de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor la art.197 Cod penal al Republicii Moldova, constituie cel mai restrictiv mijloc de apărare a patrimoniului persoanelor, respectiv a bunurilor. „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate” (alin.(3) art.1) [1]. Forma și exprimarea normelor juridice, în mod special a normelor juridico-penale, exactitatea și claritatea acestora, eficacitatea acțiunii lor constituie condițiile imperative ale funcționării statului de drept și al garanțiilor constituționale. De calitatea actelor normative adoptate de legiuitor depinde eficiența aplicării lor și, corespunzător, realizarea scopului legii penale. „Analiza studiilor științifice contemporane în materie penală demonstrează că acestea se limitează adesea la interpretarea dogmatică (uneori, chiar lingvistică) a dispozițiilor unor sau altor norme juridico-penale fără a se atrage atenția la abordarea problemelor ce țin de eficiența și calitatea normelor date în general, a locului acestora în sistemul dreptului” [2, p.335-336].

Obiectivul principal al acestei cercetări rezidă în analiza eficienței aplicării normei de drept prevăzute la art. 197 CP RM, prin prisma rezultatelor interpretării judiciare a acestuia.

Ipotezele cercetării presupun: 1. Examinarea oportunității diversificării răspunderii penale pentru fapta de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor, având ca punct de plecare exemplele de răspundere penală nuanțată în baza sistemului circumstanțelor agravante, prezent în cadrul unităților structurale de tehnică legislativă a Capitolului VI – Infracțiuni contra patrimoniului; 2. Interpretarea judiciară a modalităților laturii obiective în vederea identificării criteriilor de evaluare a daunei cauzate prin infracțiune; 3. Aplicarea alin.(2) lit.a) din perspectiva relevării situațiilor faptice incidente și a funcției sintagmei apreciative „o altă modalitate periculoasă”; 4. Determinarea obiectului material, având în vedere formularea de la alin.(1) art.197 CP RM „distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor” (sublinierea – n.a).

Metodologia cercetării

În prezentul studiu s-au aplicat metode de referință în domeniul cercetării juridice, predominant metoda hermeneuticii juridice. S-a apelat la un model complex de interpretare de *lege lata*, din perspectiva dispozițiilor penale incidente studiului propus, a directivelor de raționament juridic, a jurisprudenței instanțelor de judecată, a alegațiilor doctrinare pertinente și a considerațiilor axiologice specifice.

Rezultate

În unele hotărâri din practica judiciară relevantă, s-a constatat că la calificarea infracțiunilor în baza alin.(1) art 197 CP RM, instanțele de judecată nu fac o delimitare expresă dintre infracțiunea de distrugere și infracțiunea de deteriorare a bunurilor. Analiza unor hotărâri judecătorești a indicat la lipsa de relevanță a cuantumului daunei cauzate prin infracțiune, care depășește marja „proporțiilor mari”, la stabilirea diferențiată a răspunderii penale. Modul de formulare a dispoziției de la alin.(1) art. 197 CP RM admite interpretări echivoce în ceea ce privește expresia „distrugerea sau deteriorarea bunurilor”. În rezultatul prospecțiunilor realizate, am constatat aplicarea neuniformă a prevederilor stabilite la lit.a) alin.(1) art.197 CP RM, în sensul nerespectării *ratio legis-ului* agravantei în cauză.

Discuții

În vederea evidențierii contradictorialității pe marginea criteriilor de reper aplicate la stabilirea valorii daunelor cauzate, obiectiv important pentru a delimita infracțiunile de distrugere sau deteriorare a bunurilor de ilicitul contravențional – art.104 Codul contravențional al Republicii Moldova [3], facem trimitere la o speță examinată de Curtea Supremă de Justiție [4]: „*În susținerea apelului, avocatul (...) a menționat că semnul [constitutiv] necesar pentru calificarea acțiunilor în baza art.197 Cod penal este cauzarea unui prejudiciu în proporții mari. Reieșind din învinuirea înaintată lui U.V., prejudiciul cauzat părții vătămate este de 187 911 lei, fapt ce nu corespunde realității, deoarece a fost pus în baza învinuirii prețul de piață a autocamionului și nu valoarea prejudiciului cauzat autocamionului. Astfel, a considerat că, de către partea acuzării, în situația dată, urma să fie de la început constatat faptul distrugerii totale a autocamionului și numai după constatarea respectivă, a putut să fie pus în baza învinuirii prețul real de piață a autocamionului. Pe când, reieșind din fotografiile anexate la materialele cauzei, se constată că autocamionul nu a fost distrus, ci numai deteriorat, ceea ce face imposibilă includerea sumei de 187 911 lei în învinuirea înaintată inculpatului U.V.*”

Potrivit Comentariului Codului penal al Federației Ruse, „Specificul deteriorării proprietății constă în posibilitatea restabilirii obiectului și a proprietăților acestuia cu ajutorul costurilor de reparație necesare, pentru a-l utiliza în continuare după destinație” [5, p. 437-438], care este diferit de distrugerea proprietății, care constă în „pierderea completă a proprietăților sale de consum, care nu pot fi restaurate, și a valorii economice, aducându-l într-o stare în care nu există posibilitatea de a-l folosi după destinație” [5, p. 437].

În rezultatul studierii practicii judiciare privind infracțiunea corespondentă art.197 CP RM, autorul A.B. ЗАРУБИН a afirmat că „Infracțiunea a fost calificată drept distrugere și deteriorare intenționată a bunurilor altcuiva, ceea ce este inacceptabil, întrucât latura obiectivă a infracțiunii în temeiul art. 167 din Codul penal al Federației Ruse este exprimat în comiterea a două acțiuni diferite. Iar dacă în infracțiunea săvârșită există semne de deteriorare, atunci aceeași faptă nu poate fi calificată drept distrugere a aceluiași bun. „Când se decide dacă proprietarului sau altui posesor al proprietății i s-au cauzat daune [considerabile], trebuie să se pornească de la valoarea bunului distrus sau de la costul refacerii bunului deteriorat” [6, p. 38-39].

În vederea stabilirii diferenței dintre distrugere (totală) și deteriorare, aplicate în cazul unui autovehicul, potrivit situației din speța enunțată, servește drept reper prevederile Legii nr. 414 din 22.12.2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule [7]. În acest sens, art.2 „Noțiuni principale” fixează noțiunea de daună parțială și daună totală, ce semnifică „avarierea autovehiculului în măsura în care recondiționarea sau înlocuirea părților componente și a pieselor avariate este posibilă și valoarea pagubei real suportate nu depășește 75% din valoarea autovehiculului la data producerii accidentului” și, corespunzător, „distrugerea sau avarierea autovehiculului în măsura în care recondiționarea sau înlocuirea părților componente și a pieselor avariate nu mai este posibilă ori în care valoarea pagubei real suportate depășește 75% din valoarea autovehiculului la data producerii accidentului”.

Potrivit alin.(1) art.126 CP RM: „*Se consideră proporții mari valoarea bunurilor (..) distruse, (..) valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei*”.

Din cele expuse, reiese că obiectul proporțiilor mari poate fi valoarea bunurilor distruse, fie valoarea pagubei cauzate, cea din urmă considerăm – prin deteriorare. Respectiv, apărătorul, pe bună-dreptate, a criticat baza de calcul al daunei cauzate, în condițiile în care acuzarea a pretins că fapta prejudiciabilă constă în deteriorarea autocamionului.

Noțiunea de daună patrimonială este o categorie aplicată în dreptul penal, cu caracter obiectiv, care derivă dintr-un concept civil mai larg al prejudiciului patrimonial. Potrivit alin.(2) art.19 al Codului civil al RM prin „*se consideră prejudiciu patrimonial cheltuielile pe care persoana lezată le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului sau interesului recunoscut de lege încălcat, distrugerea sau deteriorarea bunurilor sale (daună reală), precum și profitul ratat ca urmare a încălcării dreptului sau interesului recunoscut de lege (profit ratat).*”

Prin urmare, valoarea „daunei reale” este unul din criteriile delimitative dintre o infracțiune și o altă faptă ilegală. Modul de stabilire și evaluare a prejudiciului patrimonial, corespunzător al daunei reale este stabilit de dispozițiile dreptului civil care reglementează răspunderea delictuală, Cap.XXXIII al Codului civil al RM. În acest sens, prevederile legii civile interesează pentru stabilirea modului de reparare a daunei reale, prin distrugere sau deteriorare a bunurilor. Art.205 Cod civil al RM indică la alin.(1) „Repararea prejudiciului se face în natură, prin restabilirea situației anterioare (..) repararea bunului deteriorat etc. (..). Alin. (2) al aceluiași articol prevede că în cazul deteriorării unui bun, despăgubirea va fi egală cu pierderea valorii bunului și nu a costului reparației dacă costul reparației depășește disproporționat pierderea valorii. (..).”

Opinia privind efectul stabilirii quantumului daunelor cauzate este susținută și în doctrina rusă și anume „în lipsa acestor semne [daunelor în proporții mari] în fapta săvârșită, distrugerea sau deteriorarea proprietății constituie delict civil sau [contravenție]”. „Cu toate acestea, în raport cu normele de drept penal în conceptul de daună, sunt incluse doar pierderile reale, iar profiturile pierdute sunt supuse despăgubirii în ordinea procesului civil” [8, p. 175-176].

„În cazurile în care victimei îi este greu să determine valoarea bunului distrus sau deteriorat (de exemplu, a cumpărat-o cu mult timp în urmă, proprietatea i-a fost donată), precum și în alte cazuri când este imposibil să se determine prețul, valoarea imobilului se determină pe baza unei expertize” [9, p. 39].

Pentru determinarea valorii bunurilor, în dependență de categoria acestora, poate fi efectuată expertiza merceologică, autotehnică, expertiza echipamentelor industriale și mașinilor-unelte, cât și alte tipuri de expertiză.

În virtutea celor menționate, prin interpretare sistematică a prescripțiilor civile, adaptate la criteriile răspunderii penale, înțelegem că în cazul distrugerii fizice totale a bunului dauna reală va fi stabilită în baza prețului de piață al acestuia; în cazul deteriorării, criteriul de stabilire a daunelor va constitui costul acțiunii de reabilitare (restabilire) a bunului. Dacă bunul nu poate fi reparat sau restaurat sau nu este convenabilă reabilitarea, atunci mărimea prejudiciului se stabilește în rezultatul diferenței prețului de piață a bunului înainte de deteriorare și după deteriorare. La evaluarea pagubelor ca urmare a distrugerii sau a deteriorării bunurilor uzate, se ia în considerare amortizarea acestuia.

Într-o altă speță, examinată de această dată de Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău [10], (pct.11), care are ca obiect condamnarea în temeiul lit.a) alin.(2) art.197 CP RM, subliniem următoarele circumstanțe constatate și prezentate ca dovezi de partea acuzării în susținerea învinuirii: „*din declarațiile reprezentantului părții vătămate SRL „N” a declarat că, incendiul din decembrie 2011 a avut și are în*

continuare consecințe grave asupra activității economice a SRL "N", generând prejudiciu în proporții deosebit de mari de peste 28 milioane lei, precum și venituri ratate mult mai mari". (...) Prejudiciul material cauzat a fost stabilit prin actul de inventariere efectuat la acel moment și raportul de expertiză. Suma prejudiciului material cauzat este indicată în rechizitoriu”.

O speță similară [11], în care dauna cauzată corespunde proporțiilor deosebit de mari (în sensul art.126 alin.(1¹) CP RM), dauna a fost calificată ca proporții mari: „(...)având scopul distrugerii bunurilor altei persoane, acționând cu intenție unică, a incendiat casa de locuit a concubinei sale, situată în s. X, r-l Soroca, cauza producerii incendiului fiind, conform actului de constatare a incendiului din 22.06.2019, eliberat de către DSE Soroca-incendiere intenționată, astfel, în urma incendiului imobilelor și bunurilor personale ale părților vătămate Belinschi Galina și Baran Parascovia fiindu-le cauzată ultimelor o daună materială în sumă totală de 540 000,00 lei, ceea ce constituie daune în proporții mari.”

Lit.a) alin.(2) art.197 CP RM se prevede aceleași acțiuni „săvârșite prin incendiere, explozie sau prin o altă modalitate periculoasă”. Pentru ca faptele de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor să fie încadrate în temeiul agravantei citate, potrivit regulilor de calificare a infracțiunilor, este necesar să fie întrunite condițiile de la alin.(1) art.197 CP RM, și anume: fapta prejudiciabilă să fie producătoare daune în proporții mari. Din spețele la care am făcut referire mai sus, reiese că valoarea daunelor cauzate este în mărime de peste 28 mln. lei, respectiv, în a 2-a speță, 540 000 lei – proporții deosebit de mari. „Proporții mari”, potrivit alin.(1) art.126 CP RM, constituie valoarea bunurilor distruse fie valoarea pagubei pricinuite, ca urmare a deteriorării, care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Pentru anul 2021 [12], de exemplu, salariul mediu pe economie prognozat este de **8716** lei. În consecință pentru a trage la răspundere penală pentru fapta de distrugere sau deteriorare a bunurilor în temeiul alin.(1) art.197 CP RM este necesar să se constate că făptuitorul a comis o daună în valoare de peste 174 320 lei. Dauna în proporții deosebit de mari ar presupune quantumul de 348 640 lei, însă o agravantă de tipul respectiv lipsește în structura art.197 CP RM. Conchidem că pentru distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor prin incendiere, explozie sau altă modalitate periculoasă, independent de valoarea daunei cauzate, dar care depășește suma de 174 320 lei, legea penală prevede aceeași sancțiune, fără a se face o diferențiere a răspunderii penale.

Cuantumul prejudiciului cauzat prin infracțiune determină gradul de pericol sporit faptei comise. În aceste circumstanțe, considerăm că legiuitorul Republicii Moldova trebuie să diferențieze răspunderea penală în raport cu gravitatea faptei, asigurând respectarea principiului proporționalității dintre pericolul social al faptei și sancțiunea atribuită acesteia.

În acest sens, după modelul răspunderii penale delimitate pe praguri valorice ale daunei patrimoniale cauzate specifice infracțiunilor contra patrimoniului, făcându-se abstracție de Legea nr.247/2022 pentru modificarea unor acte normative [13], considerăm oportun de a completa art.197 CP RM cu următoarea agravantă: „care au cauzat daune în proporții deosebit de mari”.

Într-o altă decizie, adoptată de Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție (pct.3; pct.3.2) [14], relevăm următoarele circumstanțe constatate de instanță, premisă a următoarei prospecțiuni: Sentința a fost atacată cu apel de către procuror, cât și de partea vătămată, prin care au solicitat casarea acesteia în partea stabilirii pedepsei, (...) prin care lui R.I. pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art.197 alin.(2) lit. a) Cod penal, să-i fie numită o pedeapsă mai aspră, având în vedere următoarele argumente: „*pericolul social sporit al deteriorării intenționate de către R.I. a bunului, comis în prezența acestei circumstanțe agravante lit. a) alin.(2) art.197 Cod penal, rezultă din faptul că metodele la care a recurs inculpatul a pus în pericol nu numai integritatea bunurilor - automobilelor parcate în imediata apropiere cu automobilul supus incendiului de model Audi Q5 care îi aparținea părții vătămate C.A., dar și viața și sănătatea persoanelor - locatarilor blocurilor aflate în imediata apropiere, adică în fața și spatele automobilului incendiat*”.

Împrejurările comiterii faptei de distrugere prin incendiere, în condițiile existenței pericolului real de extindere a focului și a afectării bunurilor altor persoane, cât și, propriu-zis, a sănătății și vieții persoanelor, în cauza citată, atestă necesitatea deosebirii acestora de împrejurările în care nu se constată respectivele circumstanțe. În acest sens, într-o altă speță [15], evidențiem următoarele: „*continuându-și acțiunile infracționale, în scopul ascunderii urmelor atacului tâlhăresc, la indicația lui Roșca I., aproximativ la orele 06.00, s-a întors în pădurea dintre satele Cărpineni, Călmățui și Tălăești, r-nul Hîncești, unde intenționat a incendiat automobilul de model „Citroen Berlingo” n/i HN AW 149, ce aparținea lui C. P.*”

În vederea calificării acțiunilor sau inacțiunilor în baza agravantei de la lit.a) alin.(1) art 197 CP RM, literatura de specialitate națională exprimă următoarea condiție: „pericolul social sporit al distrugerii sau deteriorării intenționate a bunurilor, comise în prezența acestei circumstanțe agravante, rezultă din faptul

că metodele la care recurge făptuitorul pun în pericol viața sau sănătatea mai multor persoane, creând posibilitatea afectării unei pluralități de victime” (sublinierea – n.a) [16, p.983].

O altă opinie similară o găsim în alegerile doctrinare ale autorului rus A.B. ЗАРУБИН, care identifică o serie de semne ce fac posibilă recunoașterea metodei de distrugere sau deteriorare a proprietății altcuiva ca fiind în general periculoasă și anume: „mijloacele folosite de făptuitor sunt de așa natură încât utilizarea lor poate pune în pericol alte obiecte ale proprietății altcuiva, [obiectele de asigurare a nevoilor vitale], viața și sănătatea oamenilor sau să provoace alte consecințe grave; (...) sunt puse în pericol în momentul distrugerii sau deteriorării unor bunuri specifice și atunci când o astfel de amenințare continuă să existe pentru un anumit timp din cauza particularităților mijloacelor utilizate; există un risc real de vătămare [6, p.43-44]. Prezența unui pericol real se stabilește în fiecare caz concret pe baza metodei utilizate, a situației specifice și a altor circumstanțe.

Considerațiile doctrinare și practice sunt aduse în susținerea criteriului delimitativ care trebuie să fie aplicat la calificarea incendiului, exploziei sau unei alte modalități similare în calitate de metodă de distrugere sau deteriorare a bunurilor, respectiv, calificarea în cea de-a doua speță s-ar efectua în temeiul variantei-tip, prevăzută la alin.(1) art.197 CP RM; or, distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor prin incendiere, prin explozie sau prin o altă modalitate periculoasă, în calitate de agravantă, poate fi incidentă doar în cazul aplicării unei modalități ce a prezentat un real pericol pentru bunurile, viața sau sănătatea mai multor persoane.

Pentru a dizolva aceste ambiguități, legiuitorul român, în aplicarea dispoziției corespondente în Codul penal al României, a prevăzut agravanta inspectată în următoarea redacție „distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun, săvârșită prin incendiere, explozie ori prin orice alt asemenea mijloc și dacă este de natură să pună în pericol alte persoane sau bunuri (alin. (4) art. 253 Cod penal al României) [17].

În vederea relevării următoarei chestiuni, cităm o altă decizie judecătorească [18]: „(..) cu scopul distrugerii intenționate a bunurilor prin incendiere, după comiterea violenței în familie, aflându-se la domiciliul din sat R.N, raionul I., fiind în stare de ebrietate alcoolică, în mod intenționat a incendiat casa de locuit care aparține și soției sale, M.A., cauzându-i ultimei un prejudiciu material în valoare de 302 000 lei, ce constituie proporții deosebit de mari, iar conform încheierii din (..) a Serviciului Protecției Civile și Situații Excepționale Ialoveni, cauza generării incendiului fiind incendiere intenționată”. Făptuitorul în această speță a fost condamnat pentru infracțiunile prevăzute la lit.b) alin.(1) art.201¹ CP RM și lit. a) alin.(1) art. 197 CP RM (distrugerea intenționată a bunurilor prin incendiere). Din speță, reiese că obiectul material al infracțiunii de distrugere îl reprezintă bunurile soției, dar și bunurile proprii, adică bunuri care sunt obiect al proprietății comune.

Inter alia, în doctrina italiană [19, p. 43], una din opiniile exegetice dominante pe marginea acestei problematice, raportează dispoziția care exclude punibilitatea faptelor penale, cu excepțiile de rigoare, în cazul relațiilor de rudenie, în categoria cauzelor personale de exonerare de pedeapsă penală, adică în categoria acelor circumstanțe care nu înlătură caracterul penal al faptei, dar împiedică aplicabilitatea sancțiunii din rațiuni particulare de politică penală.

Din dispoziția normei de incriminare de la art. 197 CP RM, relevăm că legiuitorul nu a particularizat obiectul material sub aspectul relației dintre bun și făptuitor: bunuri proprii sau bunuri străine pentru acesta. Chiar dacă este contraproductiv din punct de vedere a legislației civile (art.500 Codul civil al RM) a interpreta dispoziția în cauză ca distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor proprii, reieșind din prerogativele proprietarului de a dispune deliberat de bunurile sale, practica judiciară studiată ne demonstrează că este posibil, în anumite situații.

În planul comparației modelelor de incriminare a infracțiunii de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor, remarcăm că legiuitorii altor state au statuat asupra concretizării caracterului juridic al bunurilor, formulând dispoziția cu indicarea expresă a sintagmei „bunurile altora” sau „bunurile străine”. *In concreto*, art.635 Codul penal al Italiei prevede: „Orice persoană care distruge, dispersează, deteriorează sau aduce în stare de neîntrebuințare, totală sau parțială, bunuri mobile sau imobile ale altora”; alin.(1) art. 253 Codul penal al României „Distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia, specificând *expressis verbis* ca excepție, la alin. (5) art.253 Codul penal al României că „dispozițiile prevăzute în alin. (3) și alin. (4) se aplică chiar dacă bunul aparține făptuitorului”; alin. (1) art.167 CP al Federației Ruse prevede: „Distrugerea sau deteriorarea intenționată a proprietății altuia”. Din aceste exemple din drept penal comparat, reiese că legiuitorii altor state au reglementat în dispoziția normei analizate regula generală și nu excepția, în cazul României le-a prevăzut pe ambele.

Particularitățile obiectului material al infracțiunii de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor sunt obiect de polemică în acest sens, deoarece incriminarea respectivei infracțiuni conduce la o concurență de norme de drept civil și penal care aparent reglementează aceleași raporturi sociale de conflict. Regimul juridic al bunurilor în proprietate comună este stabilit în Codul civil al R.Moldova la Capitolul III – Proprietatea comună.

Pentru a stabili limitele de acțiune a fiecăreia este necesar de a prevedea posibilele excepții și anume când bunul, obiect al proprietății comune, în devălmășie sau pe cote-părți poate fi obiect material al infracțiunii în cauză.

În speța enunțată, bunurile distruse aparțineau ambilor soți, cu titlu de proprietate comună. Suscită interes modalitatea de evaluare a daunei reale cauzate, din moment ce 1/2 din imobil, în cazul proprietății comune în devălmășie, îi aparține făptuitorului.

În aprecierea profesorilor S.Brînză și V.Stati, „obiectul material al infracțiunii specificate la alin. (1) art.197 CP RM îl reprezintă bunurile (...) străine pentru făptuitor”[16, p.980].

În doctrina și în practica judiciară a Federației Ruse se consideră că dacă „bunul aparține făptuitorului cu drept de proprietate comună [acesta] face obiectul infracțiunilor prevăzute la art. 167 și 168 din Codul penal al Federației Ruse” [6, p.35].

În conformitate cu paragr. 8 din Hotărârea Plenului Curții Supreme a Federației Ruse nr. 14 din 06.05.2002 [20] „dacă, în urma incendiului propriei proprietăți, s-au cauzat daune considerabile bunurilor sau bunurilor altcuiva care era proprietatea comună a autorului incendiului și a altor persoane, acțiunile unui astfel de persoana care și-a dorit apariția acestor consecințe sau nu le-a dorit, dar le-a permis cu bună știință sau le-a tratat indiferent, ar trebui calificată drept distrugere sau deteriorare intenționată a proprietății altcuiva prin incendiere (alin.(2) art. 167 din Codul penal al Federației Ruse). Subliniem că excepția enunțată privește distrugerea sau deteriorarea bunurilor prin incendiere.

Pe bună-dreptate, în aceste cazuri Curtea Supremă a Federației Ruse menționează că, „valoarea bunurilor aparținând autorului incendiului trebuie exclusă din valoarea totală a prejudiciului cauzat ca urmare a distrugerii sau a deteriorării bunurilor care era proprietatea sa comună cu alte persoane” [20].

Se consideră ca „patrimoniul nu este străin pentru fondatorii instituțiilor și întreprinderilor individuale private, dar în raport cu alte persoane juridice membrii săi nu dețin drepturi reale asupra bunurilor acestora, respectiv bunurile rămân străine pentru ei”[21, p.15]. Se atestă niște particularități, disputate în doctrină, în dependență de categoria de bunuri la care facem referință. Se afirmă că „nu constituie infracțiune de distrugere a bunului fungibil, în limitele propriei cote-părți, din lipsa daunei patrimoniale și în virtutea principiului proporționalității juridice, pentru că faptul, mai grav, al sustragerii și al imposesiunii a unui asemenea lucru nu este pedepsibil (în sistemul de reglementare a răspunderii penale)”[22, p.129].

Cu referință la răspunderea penală, în situațiile când bunul în calitate de obiect material al infracțiunii de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor, nu este străin pentru făptuitor, în sensul în care asupra acestuia își exercită dreptul de proprietate mai mulți titulari, deci în proprietate-comună (alin.(1) art.543 CC RM), considerăm că poate surveni în următoarele condiții cumulative: 1. elementul subiectiv este exprimat prin vinovăție în forma intenției directe sau indirecte; 2. valoarea daunei reale cauzate este în proporții mari, quantum care exclude valoarea cotei-părți deținute de făptuitor din proprietatea comună; 3. distrugerea sau deteriorarea bunurilor s-a comis prin aplicarea unei modalități periculoase pentru integritatea altor bunuri, viața și sănătatea persoanelor (lit.a) alin.(1) art.197 CP RM).

Concluzii

În rezultatul examenului științific efectuat am conchis asupra importanței delimitării infracțiunii de distrugere de infracțiunea de deteriorare a bunurilor, cerință ce se impune pentru stabilirea corectă a modului de evaluare a daunei reale cauzate prin infracțiune, ceea ce constituie o premisă pentru încadrarea juridică justă a faptelor prejudiciabile. La fel, se justifică necesitatea intervenției legiuitorului în sensul completării dispoziției de la art.197 CP RM cu sintagma „bunurilor altuia”. Am concluzionat că obiectul material poate fi format din bunurile făptuitorului care sunt deținute în proprietate comună doar în prezența a trei condiții cumulative: dauna reală în proporții mari, vinovăția în forma intenției și aplicarea unei modalități periculoase, precum incendierea, explozia, ș.a. (lit.a) alin.(1) art.197 CP RM). În cele din urmă, am stabilit că aplicarea lit.a) alin.(1) art.197 CP RM poate fi realizată în situația când fapta de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor a prezentat un real pericol pentru bunurile altor persoane, viața și sănătatea persoanelor, circumstanțe ce trebuie să constituie obiect al probatoriului în procesul penal.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.78.
2. BUGA, Larisa. Calitatea legii penale: criterii și particularități. În: *Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale*, 11 decembrie 2013, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2014, pp. 335-350. ISBN 978-9975-4241-8-9.
3. Codul Contravențional al Republicii Moldova: nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 78-84.
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 7 februarie 2023. Dosarul nr. 1ra-861/22 (1-15142747-01-1ra-07062022) Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=22905 [accesat:15.05.2023]
5. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (научно-практический, постатейный). 6-е изд., перераб. и доп. / под ред. Н.Г. Кад-никова. М.: Юриспруденция, 2019. 1096
6. ЗАРУБИН, А. В.. *Уголовно-правовая характеристика уничтожения или повреждения чужого имущества*: учебное пособие — Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. 60 с.
7. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de autovehicule: nr. 414 din 22.12.2006 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 44-48.
8. ШИШКИН, Н.А. Соотношение терминов „ущерб” и „размер” в составах преступлений предусмотренных в ст.167 и 168 УК РФ. В: Вестник Московского университета МВД России № 10, 2009. pp.175-176.
9. БЕЗВЕРХОВ, А.Г., ШЕВЧЕНКО, И.Г., Ответственность за уничтожение и повреждение чужого имущества : учеб. пособие / А.Г. Безверхов, И.Г. Шевченко. Самара : Изд-во «Универс групп», 2011. – 219 с. ISBN 978-5-467-00233-0.
10. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 12.02.2021. Dosarul nr.1a-2280/19 (1-18129622-02-1a-10122019). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f6514c65-8b20-42f2-bc55-54e0bcbe0b0b [accesat: 16.05.2023]
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 30 martie 2022. Dosarul nr. 1ra-40/2022. (1-19141093-01-1ra-11012022) Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20900
12. Hotărârea Guvernului privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2021: nr.923 din 22 decembrie 2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 359.
13. Legea pentru modificarea unor acte normative: nr. 247 din 29.07.22 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.267-273.
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.10.2021. Dosarul nr.1ra-805/2021 Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19763 [accesat:16.05.2023]
15. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29.09.2016. Dosarul nr.4-1re-160/2016 Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1096 [accesat:16.05.23]
16. Brînza, S., Stati, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău – Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7.
17. Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 510, din 24.07.2009, în vigoare din 01.02.2014.
18. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel din 16.10.2018. Dosar nr. 1a-1690/18. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/df595a26-70f1-e811-80d6-0050568b7027 [accesat:16.05.2023]
19. FIANDACA, Giovanni, MUSCO, Enzo. *Diritto penale. Parte Speciale*, vol.II, tomo secondo. I delitti contro il patrimonio, 5-a ed. Bologna: Zanichelli edit. S.p.a., 2007. 296 p. ISBN 978-8808064790.
20. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 05.06.2002 N 14 (ред. от 18.10.2012) "О судебной практике по делам о нарушении правил пожарной безопасности, уничтожении или повреждении имущества путем поджога либо в результате неосторожного обращения с огнем", п.8.

21. ШИШКИН, Н.А. Особенности предмета преступлений, связанных с уничтожением или повреждением имущества (ст.ст.167 и168 УК РФ). В: Вестник Воронежского Института МВД России, N. 2, 2009. pp.9-14.
22. MANTOVANI, Ferrando. Diritto Penale. Parte Speciale II. Delitti contro il patrimonio. Padova: CEDAM - Wolters Kluwer Italia S.r.l., 2012. 284p. ISBN 9788813315481.

HOTĂRĂRILE CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI

JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AGAINST ROMANIA

Aurel Octavian PASAT

Universitatea Dunărea de Jos din Galați,
Facultatea Transfrontalieră
E-mail: Aurel.Pasatt@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-7239-0808

Rezumat: Scopul lucrării constă în analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, ce conține elemente care contribuie la protejarea dreptului omului și care este la fel de importantă ca și înțelegerea procesului și a mecanismelor interpretative utilizate, necesare pentru implementarea corectă a acestora la nivel național, instanțele naționale deținând un rol important în interpretarea Convenției Europene pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, prin cazurile care sunt aduse în fața lor, în lumina principiului subsidiarității.

Curtea procedează adesea la o analiză comparativă pentru a susține argumentele sale în interpretarea Convenției. În unele cazuri, această metodă poate duce la stabilirea unui consens european sau a unui standard european comun. Cu toate acestea, textul Convenției nu prevede nici definiția, nici criteriile de utilizare a acesteia. Acest aspect a fost dezvoltat cu ajutorul jurisprudenței și poate fi definit doar ca urmare a unei analize a cazurilor în care a fost utilizat.

Cuvinte-cheie: jurisprudență, principiul subsidiarității, mecanisme interpretative, instanțe naționale.

Abstract: The purpose of the paper is to analyze the jurisprudence of the European Court of Human Rights, which contains elements that contribute to the protection of human rights and which is as important as understanding the process and interpretive mechanisms used, necessary for their correct implementation at national level, national courts holding an important role in the interpretation of the European Convention on Human Rights, through the cases that are brought before them, in the light of the principle of subsidiarity.

The Court often conducts a comparative analysis to support its arguments in interpreting the Convention. In some cases, this method may lead to the establishment of a European consensus or a common European standard. However, the text of the Convention provides neither the definition nor the criteria for its use. This aspect has been developed with the help of case law and can only be defined as a result of an analysis of the cases in which it was used.

Keywords: jurisprudence, principle of subsidiarity, interpretative mechanisms, national courts.

Introducere

În sistemul de protecție a drepturilor omului și a libertăților fundamentale create de Consiliul Europei, Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale ocupă un loc special. De asemenea, în ultimii cincizeci de ani, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adus o contribuție excepțională la promovarea și garantarea drepturilor în Europa. Jurisprudența sa a stat la originea unor progrese legislative semnificative, în ceea ce privește comunicarea sau chiar echilibrul procedurilor juridice.

Înființată în 1959, a servit ca model pentru alte instanțe regionale pentru drepturile omului, cum ar fi Curtea interamericană a drepturilor omului, înființată în 1979 și Curtea africană pentru drepturile omului și a popoarelor, înființată în 2006. Cu toate că deține jurisdicție regională, este, incontestabil, instanța cu influența cea mai mare, dintre toate instanțele internaționale, chiar și decât Curtea Internațională de Justiție sau Curtea Penală Internațională.

Aceste aspecte sunt de o importanță deosebită, deoarece acceptarea Convenției Europene a Drepturilor Omului reprezintă primul pas către punerea în aplicare a acesteia în dreptul național, în timp ce Convenția lasă statelor libertatea de a decide singuri cum să răspundă angajamentului lor de a respecta și a aplica dispoziția sa. Modul în care statul va face acest lucru, depinde în primul rând de răspunsul la întrebarea dacă Convenția Europeană poate fi aplicată direct și de statutul său în ierarhia normelor juridice naționale.

Cu toate acestea, simpla încorporare a Convenției europene în sistemul juridic intern nu este în măsură să rezolve toate problemele apărute în aplicarea acesteia și nici nu garantează aplicarea completă și eficientă a acesteia.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului acoperă o gamă largă de subiecte care decurg din aplicarea prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului și a protocoalelor sale. În acest sens, Registrul Curții publică o serie de materiale pentru a ușura înțelegerea jurisprudenței Curții și a textelor oficiale.

Este de o importanță crucială ca, Convenția, să fie interpretată și aplicată într-o manieră care să-i stabilească drepturile sale practice și eficiente, nu teoretice și iluzorii. Nerespectarea de către Curte a unei abordări dinamice și evolutive ar risca într-adevăr să obstrucționeze reforma sau perfecționarea.

Astfel, se desprinde ideea că în ceea ce privește drepturile omului, CEDO are un rang supralegislativ, iar toate instanțele sunt obligate să pună în aplicare drepturile convenționale în urma jurisprudenței CEDO; toți judecătorii trebuie să interpreteze legislația internă pe cât posibil, în conformitate cu interpretarea Curții.

Rolul pe care îl îndeplinește CEDO ca dezvoltator de doctrine juridice privind drepturile omului s-a bazat pe obiectul și scopul Convenției. După cum a reiterat Curtea de la Strasbourg în interpretarea Convenției, trebuie să se țină seama de caracterul său special de tratat pentru aplicarea colectivă a drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Curtea vorbește și despre spiritul general al Convenției. Prin urmare, interpretarea acesteia trebuie să fie legată de menținerea și promovarea idealurilor și a valorilor unei societăți democratice.

De la De Visscher (1953) și chiar de la adoptarea articolelor 31-33 din Convenția de la Viena (1969), lumea s-a schimbat profund. Apariția internetului continuă să ne schimbe modul de gândire. Lumea nu numai că a devenit mai mică, ci evoluează într-un ritm care poate fi descris ca amețitor. Documentele internaționale au devenit mai accesibile și totul se datorează documentelor disponibile. De asemenea, nu poate fi trecut cu vederea impactul asupra problemei de interpretare. Nici măcar instanțele naționale nu sunt imune la dezbateri: în Statele Unite, de exemplu, dezbaterile cu privire la oportunitatea trimiterii la jurisprudența străină face furori, deoarece este mai accesibilă ca niciodată. La nivel internațional, proliferarea organismelor internaționale și-a lăsat amprenta. Crearea instanțelor internaționale, sau cel puțin apelul mai frecvent la acestea, a creat o altă realitate juridică. Prin urmare, o nouă lumină asupra legăturilor dintre teoria interpretării și realitatea dreptului internațional public nu este de prisos.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie

Un stat este obligat nu numai în raport cu hotărârile pronunțate împotriva statului însuși; toate statele europene care înscrise la convenție sunt obligate să țină pasul cu hotărârile pronunțate de Curte. În acest fel, statele trebuie să își adapteze legislația și jurisprudența pentru a le alinia hotărârilor Curții.

Convenția conține o listă de drepturi, caracterizate în principal ca „*civile și politice*”; cu toate acestea, protejează și anumite drepturi, care ar putea fi considerate „*economice și sociale*”. Drepturile de fond cuprinse în Convenții acoperă o serie de domenii: de exemplu, dreptul la viață, dreptul la respectarea vieții private și de familie și libertatea de gândire, conștiință și religie.

De exemplu, prin art. 8 garantează orice ingerență privind ***Dreptul la respectarea vieții private și de familie***, care prevede:

1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora [1].

Instanțele au interpretat foarte pe larg conceptul de „viață privată”. Acesta acoperă mai multe interpretări, precum dreptul unei persoane privind orientarea sexuală, stilul de viață sau modul în care o persoană arată sau se îmbracă. Conceptul de viață privată acoperă, de asemenea, dreptul unei persoane de a-și dezvolta identitatea personală și de a crea prietenii și alte relații. Aceasta include dreptul de a participa la activități esențiale economice, sociale, culturale și de agrement.

Determinarea unei plângeri formulate de către o persoană în conformitate cu articolul 8 din Convenție implică în mod necesar un test în două etape. Prima etapă se referă la aplicabilitatea articolului 8; cu alte cuvinte, este dreptul cu care se plânge o persoană, un drept garantat de fapt de articolul 8 alin. 1 din Convenție.

Acest lucru va implica adesea discuția despre, de exemplu, ceea ce constituie viața privată sau locuința în sensul articolului 8 alin. 1.

Dacă judecătorul consideră, pe baza jurisprudenței Curții Europene, că dreptul invocat de o persoană fizică (de exemplu, dreptul de a i se oferi locuință gratuită) nu este de fapt un drept acoperit de garanțiile prevăzute la articolul 8 alin. 1, atunci articolul 8 este inaplicabil și plângerea se va încheia acolo.

Dacă, totuși, se consideră că articolul 8 este aplicabil, Curtea va trece la a doua etapă a evaluării. Cea mai frecventă situație este aceea în care solicitantul a pretins că statul a luat măsuri prin care el consideră că i s-au încălcat drepturile sale în conformitate cu articolul 8; în această situație, Curtea va analiza dacă interferența cu dreptul la articolul 8 poate fi justificată cu referire la cerințele articolului 8 alin. 2.

Este, de asemenea, adevărat că solicitanții se plâng, deși mult mai rar, de faptul că statul sau autoritățile publice ar fi trebuit, dar nu au reușit să întreprindă acțiuni pe care solicitanții susțin că ar fi fost necesare pentru a oferi „respectul” necesar pentru drepturile sale protejate prin articolul 8. În acest caz, Curtea ar trebui să analizeze dacă statul avea, în circumstanțe, o obligație pozitivă de a acționa în așa fel încât să respecte elementul „*respect*” al articolului 8 [2].

Cauza *Convertito* și alții împotriva României [3]

Problema analizată a fost anularea unor diplome de licență obținute în România de către cinci resortisanți italieni, denumiți în continuare *solicitanți*. Reclamanții, care au sesizat Curtea la 16 aprilie 2014, în temeiul articolului 34 din Convenție, critică autoritățile României pentru anularea diplomelor, din motive care nu le pot fi atribuite, după ce au urmat șase ani de studii universitare și susțin că le-a fost încălcat dreptul lor la respect pentru viața privată - anularea diplomelor la sfârșitul studiilor medicale pentru neregulile administrative sunt imputabile Universității din Oradea și Ministerului Educației din România și nu lor.

Având în vedere asemănarea obiectului cererilor, Curtea a considerat oportun să examineze cele 5 cereri împreună, printr-o singură hotărâre.

În fapt la 17 octombrie 2003, decanul Facultății de Medicină și Farmacie din cadrul Universității din Oradea a acceptat cererile de înregistrare în primul an de medicină și farmacie pentru specializarea „medicină dentară” formulate de patru dintre solicitanți. La 7 octombrie 2004, el a acceptat, de asemenea, o cerere similară formulată de al cincilea solicitant. Deciziile de înscriere, au inclus cuvintele „procesate” în coloana rezervată pentru indicarea numărului de aprobare atribuit de Ministerul Educației. În urma acestor decizii, solicitanții și-au început studiile universitare.

În luna septembrie 2005, Ministerul Educației a emis scrisori de acceptare către ultimii patru dintre solicitanți, valabile începând cu anul universitar 2005/2006. Solicitanții și-au continuat studiile și au plătit taxe școlare lunare de aproximativ 300 de euro (EUR).

Prin scrisoarea din 7 iulie 2008, președintele Universității din Oradea a reamintit Ministerului Educației că se impune transmiterea scrisorii de acceptare către cel de-al cincilea solicitant cât mai curând posibil, pentru a se evita ca persoana în cauză să sufere posibile consecințe negative la sfârșitul studiilor.

La 11 noiembrie 2008, primii patru solicitanți au fost supuși, la cererea expresă a administrației universitare, la teste de competență în limba română pe care le-au trecut și li s-au eliberat certificate de competență lingvistică. La 21 ianuarie 2009, i s-a eliberat și celui de-al cincilea solicitant un certificat de competență lingvistică, după ce a trecut și un test de competență în limba română. Cele cinci certificate, întocmite de decanul Facultății de Litere din aceeași universitate, atestă cunoștințe lingvistice echivalente la nivel european B2 („utilizator independent”) din cadrul european comun de referință pentru limbi (CEFR) instituit de către Consiliul Europei.

La începutul anului 2009, a avut loc un schimb privind scrisorile de acceptare pentru 39 de studenți străini, inclusiv solicitanții, între președintele Universității din Oradea și reprezentanții Ministerului Educației. Acest schimb a dezvăluit că primul solicitant nu a primit acea scrisoare de acceptare și că celelalte scrisori de acceptare care au fost emise celor patru solicitanți nu erau pentru anul universitar de înregistrare, ci pentru anul următor. În acest context, președintele Universității din Oradea a solicitat de două ori avizul Ministerului Educației cu privire la oportunitatea tuturor studenților, inclusiv a solicitanților, să participe la examenele finale. În plus, el a solicitat decanului Facultății de Medicină și Farmacie să nu autorizeze înregistrarea celor patru solicitanți pentru examenele finale.

La 16 februarie 2009, departamentul juridic al Ministerului Educației a trimis președintelui universității o notă informativă, scrisă în extrase relevante pentru caz: „(...) Universitatea este obligată să elibereze diplome de stat cetățenilor străini care au promovat examenele finale. Orice consecințe negative

care decurg din situația prezentată vor fi suportate de cei care nu și-au îndeplinit obligațiile, mai ales că principiul autonomiei universitare este direct legat de principiul responsabilității personale și publice pentru calitate, activitate educațională și cercetare științifică (...) [3] ”

La 4 noiembrie 2009, primul solicitant a primit o scrisoare de acceptare eliberată de către Ministerul Educației. În diferite alte date, senatul universității a decis să accepte propunerea decanului Facultății de Medicină și Farmacie care consta în autorizarea celor cinci solicitanți să participe la examenele finale. Patru solicitanți au participat la examenul de licență, în sesiunea organizată februarie 2010. Au trecut examenele și le-au fost emise în martie 2010, diplome de licență în medicină dentară. Al cincilea solicitant a participat la sesiunea organizată în septembrie 2010, și-a susținut examenele și a primit diploma de licență în noiembrie 2010. După obținerea diplomelor, solicitanții au continuat demersurile pentru ca acestea să fie recunoscute de autoritățile italiene, în vederea exercitării profesiei de medic stomatolog în țara de origine.

În 2011, în contextul desfășurării unei proceduri de verificare a autenticității diplomelor anumitor studenți străini, de către Ministerul Educației și la solicitarea autorităților italiene, situația a 54 de studenți străini din diferite universități (inclusiv a solicitanților) a fost supus unui control administrativ. Un raport întocmit în urma acestei măsuri a concluzionat că au existat nereguli în emiterea cu întârziere a scrisorilor de acceptare pentru mai mulți studenți, inclusiv patru solicitanți. De asemenea, pe 9 și 22 septembrie 2011, Ministerul Educației a solicitat președintelui Universității din Oradea anularea diplomelor de licență ale solicitanților din cauza întârzierii în emiterea scrisorilor de acceptare. Pe 15 septembrie 2011, Ministerul Educației Naționale a făcut o cerere similară pentru cel de-al cincilea solicitant. În consecință, Senatul și președintele universității au anulat diplomele de licență acordate solicitanților, în conformitate cu articolul 146 din Legea 1/2011 [4], pe baza concluziilor procedurii de verificare.

Solicitanții au depus fiecare plângere preliminară împotriva deciziilor luate de senat și de președintele universității. Administrația Universității din Oradea a respins plângerile pentru lipsa de fundament. De asemenea, reclamanții au contestat actele prin contencios administrativ, solicitând în același timp suspendarea executării acestor decizii și despăgubiri pentru prejudiciul material și moral, susținându-se că a fost cauzat de anularea diplomelor. În sprijinul acțiunii lor, aceștia au invocat că au îndeplinit toate formalitățile administrative necesare, au trecut examenele și au plătit taxele de școlarizare. De asemenea, aceștia au precizat că scrisorile de acceptare referitoare la acestea au fost eliberate în cele din urmă, deși cu întârziere, și că participarea lor la studiile finale a fost autorizată de către administrația Universității din Oradea.

Printr-o hotărâre preliminară din 15 martie 2012, Tribunalul Județean Bihor a dispus suspendarea executării deciziilor atacate până la încheierea procedurii contenciosului. A reținut că nu există nicio dovadă de fraudă sau de necunoașterea codului de etică și comportament profesional al universității din partea solicitanților și că obligația de a obține o scrisoare de acceptare a fost stabilită prin Ordinul nr. 4501/2003 al Ministerului Educației [5], care a intrat în vigoare după înregistrarea administrativă a părților interesate. Această hotărâre a fost confirmată printr-o hotărâre a Curții de Apel din Oradea din 14 noiembrie 2012.

La 25 aprilie 2013, Tribunalul Județean Bihor și-a pronunțat hotărârea pe fond, prin care a permis parțial litigiul reclamanților și a anulat deciziile administrative din 14 și 23 septembrie 2011. Toate părțile au făcut apel împotriva acestei hotărâri.

Într-o hotărâre din 16 octombrie 2013, Curtea de Apel Oradea a respins apelurile reclamanților, a admis apelul universității și a respins hotărârea pe fond a reclamanților. A declarat că nu au respectat reglementările referitoare la înscrierea studenților în universități, pe motiv că s-a permis înregistrarea numai pentru anul universitar 2005/2006. Potrivit Curții de Apel, reclamanții au întocmit cererile de înregistrare abia la 16 ianuarie 2004, când Ordinul nr. 4501/2003 era intrat în vigoare, astfel că s-au adresat CEDO.

Autoritățile române au considerat că articolul 8 din Convenție nu se aplică în cazul de față, deoarece, potrivit acestora, solicitanții nu dovediseră că, în timpul studiilor, au stabilit legături cu lumea exterioară alta decât relațiile administrative specifice oricărui curs universitar sau o interacțiune reală cu alte persoane și că aceștia de fapt aveau nevoie de acele diplome pentru a exercita profesia de medic stomatolog în Italia. În sfârșit, diplomele în cauză ar fi necesitat recunoașterea din partea autorităților italiene și, prin urmare, nu ar fi acordat dreptul la exercitarea profesiei fără îndeplinirea formalităților prealabile (guvernul a citat, a contrario, *Bigaeva v. Grecia*, nr. 27613/05, 28 mai 2009 [6] și *Sahin Kus împotriva Turciei*, nr. 33160/04, 7 iunie 2016 [7]).

Reclamanții au contestat argumentele autorității române și au susținut că deținerea diplomelor de stat menționate anterior era condiția *sine qua non* pentru accesul la profesia de specialist în stomatologie. Potrivit acestora, anularea diplomelor de stat reprezintă, în temeiul Convenției, o încălcare a dreptului lor

la viață privată și are ca efect excluderea oricărei posibilități pentru exercitarea acestora din activitatea profesională în domeniul pentru care au studiat timp de șase ani (reclamanții invocă cauzele Niemietz c. Germania, 16 decembrie 1992, § 29, seria A nr. 251-B și Mólka împotriva Poloniei (dec.), nr. 56550/00, CEDO 2006 - IV [8]). Referindu-se la dreptul la liberă circulație a persoanelor în Uniunea Europeană, reclamanții consideră că argumentul autorităților române referitor la viitorul loc de exercitare a activităților lor profesionale nu este relevant în cazul de față.

CEDO, cu referire la principiile bine stabilite în jurisprudența sa privind sfera conceptului de „viață privată” în sens larg (Bărbulescu c. România [CG], nr. 61496/08, §§ 70-71, CEDO 2017 [9]), a reamintit că a examinat deja efectul asupra „vieții private” a opoziției față de refuzul de a autoriza un resortisant străin, în cazul de față un solicitant de naționalitate rusă, să participe la examenul de avocatură din Grecia, decizie care a avut repercusiuni atât asupra vieții private, cât și profesională a persoanei în cauză.

În speță, Curtea a observat că este evident faptul că reclamanții aveau în plan să obțină o diplomă de licență în stomatologie, pentru a putea exercita o profesie în acest domeniu, iar intenția lor de a porni în cariera pe care o vizau a fost brusc frustrată. În aceste condiții, Curtea consideră că măsura atacată a avut consecințe asupra reclamanților privind dreptul la respectarea „vieții private” în sensul articolului 8 din Convenție (a se vedea, mutatis mutandis, Denisov c. Ucraina [CG], nr 76639/11, § 115, 25 septembrie 2018 [10]). Pentru a stabili dacă într-adevăr a fost încălcat articolul 8 din Convenție, Curtea a analizat dacă a fost justificată în conformitate cu alineatul (2) din acest articol, cu alte cuvinte dacă era „în conformitate cu legea” și „necesare într-o societate democratică” pentru atingerea unuia sau altuia dintre „scopurile legitime” enumerate în acest text (X v. Letonia [CG], nr. 27853/09, § 54, CEDO 2013 [11]). Astfel, Curtea a observat că încă de la început Curtea de Apel Oradea a adoptat trei motive pentru a justifica măsura în litigiu, și anume: latența în problema scrisorilor de acceptare, latența în „obținerea certificatelor de competență lingvistică și absența semnăturii președintelui universității în deciziile de înregistrare a solicitanților. Cu toate acestea, Curtea a remarcat că un singur motiv a servit ca temei pentru deciziile de anulare a diplomelor reclamanților, și anume, tardivitatea scrisorilor de acceptare.

Curtea a remarcat că autoritățile române au justificat anularea diplomelor de stat ale solicitanților prin necesitatea asigurării protecției sănătății populației și a unui învățământ superior de calitate, de asemenea, a remarcat că aceste obiective ar putea intra sub conceptele de „ordine” și „protecție a drepturilor altora”, și anume cele ale persoanelor care solicită asistența medicală pe care ar fi putut-o acorda solicitanții, însă a rămas de văzut dacă ingerința în cauză a fost „necesară într-o societate democratică” în sensul articolului 8 § 2 din convenție și dacă motivele invocate de autoritățile naționale pentru a-l justifica par a fi relevante și suficiente. În acest sens, Curtea observă că deciziile de înregistrare ale reclamanților au fost emise și semnate de un reprezentant al unității, respectiv decanul Facultății de Medicină și Farmacie, înainte de a obține certificatele de competență lingvistică. Prin aceste decizii, solicitanților li s-a permis să urmeze un curs universitar complet de șase ani în stomatologie. Mai mult, Curtea a observat că autoritățile au permis solicitanților să se înscrie nu numai la universitate și să își continue studiile, ci și să participe la examenele finale, ceea ce era esențial în opinia sa. Solicitanții nu ar fi avut niciun motiv aparent să urmeze șase ani de studii de medicină dentară și să participe la examenele finale dacă universitatea ar fi *ab initio* a refuzat înregistrarea lor administrativă. Ca atare, observă că senatul universității, la propunerea decanului Facultății de Medicină și Farmacie și în conformitate cu principiul autonomiei universitare, a confirmat legalitatea situației administrative a solicitanților și a validat participarea la examenele de final de studiu prin decizii luate în 2009 și 2010. În sfârșit, Curtea a luat act de faptul că, anulând diplomele de licență ale reclamanților în circumstanțele descrise mai sus, autoritățile au schimbat brusc situația profesională a solicitanților.

Având în vedere considerațiile de mai sus, Curtea consideră că măsurile reclamate nu răspundeau unei necesități sociale stringente și că, în orice caz, nu erau proporționale cu obiectivele legitime urmărite. Prin urmare, ele nu erau necesare într-o societate democratică. În consecință, a existat o încălcare a articolului 8 din Convenție.

Totodată, Curtea a stabilit ca statul român să plătească daune morale, fiecăruia dintre solicitanți, în termen de trei luni de la data la care hotărârea devine definitivă în conformitate cu articolul 44 § 2 din convenție, 10.000 euro, plus orice sumă care poate fi datorată pentru această sumă sub formă de impozit, pentru daune morale.

Interzicerea torturii - Cazul Buturugă împotriva României

Integrarea în funcție de sex a fost promovată în anii 90 ca abordare pentru a remedia protejarea femeilor sau a copiilor de puterea superioară a bărbaților, violenți fizic ori verbal. Dar, deși s-au realizat

unele etape - adică abuzul domestic nu mai este considerat a fi o problemă care nu intră în sfera drepturilor omului - jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (Curtea) cu privire la violența în familie arată că transformarea necesară a sistemului nu este încă la vedere.

Cazul Buturugă împotriva României [12] din luna februarie 2020 oferă un alt exemplu clasic în acest sens, chiar dacă observațiile Curții cu privire la violența cybernetică ca aspect al abuzurilor domestice sunt demne de remarcat. Cea mai semnificativă concluzie care se extrage în cazul Buturugă este că integrarea în funcție de sex - sau (aplicarea constantă a unei abordări sensibile la gen) - rămâne în mod evident o sarcină aparent prea dificilă pentru Curte.

Cazul se întemeiază pe o cerere (nr. 56867/15) împotriva României, introdusă de doamna Gina-Aurelia Buturugă („reclamanta”), la 11 noiembrie 2015 în conformitate cu articolul 34 din Convenția pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Cererea are ca temei legal art 3 și art 8 • Obligații pozitive • Respect pentru corespondență • Cyberviolența ca formă de violență în familie • Neadaptarea autorităților de a aborda ancheta penală din unghiul violenței domestice • Lipsa examinării pe fond plângere pentru cyberviolență strâns legată de plângerea pentru violență în familie • Necesitatea de a înțelege în mod cuprinzător fenomenul violenței domestice sub toate formele sale.

În cererea formulată în fața Curții, Buturugă afirmă că MV a supus-o în mod repetat violenței fizice și amenințărilor cu moartea în timpul căsătoriei lor. Se presupune că violența se înrăutățește în noiembrie 2013. La 17 decembrie 2013, MV amenință să o împingă pe reclamantă de pe balcon „pentru a face să pară o sinucidere” și, la 22 decembrie 2013, o atacă din nou și spune că o va omorî cu un topor . A doua zi, reclamanta merge la poliție și depune o plângere. La 6 ianuarie 2014 depune o nouă plângere împotriva lui MV și își reiterează acuzațiile, însă, potrivit doamnei Buturugă, autoritățile au încercat să o convingă să își retragă plângerea pe motiv că leziunile ei erau ușoare. În martie 2014, reclamanta solicită, de asemenea, o verificare electronică a computerului de familie, precizând că MV i-a verificat conturile electronice, inclusiv contul de Facebook și a făcut copii ale conversațiilor private, ale documentelor și ale fotografiilor.

În martie 2014, instanța de fond - la cererea reclamantei - a emis un ordin de protecție pe șase luni aferent evenimentelor din 22 decembrie 2013. Buturugă spune că MV a încălcat ordinul în mai multe rânduri și că a informat poliția, dar că aceasta nu a ajutat-o cu nimic. Ea depune o nouă plângere penală împotriva MV pentru încălcarea confidențialității corespondenței în septembrie 2014.

Printr-o decizie din 17 februarie 2015, urmărirea penală respinge dosarul penal împotriva lui MV. Acesta susține că comportamentul acestuia nu este suficient de grav pentru a-l califica drept infracțiune și constată că, deși certificatul medico-legal eliberat la data 23 decembrie 2013 dovedește că reclamanta a suferit răni, nu a stabilit că această violență s-a datorat lui MV. Plângerea reclamantei cu privire la încălcarea confidențialității corespondenței sale este respinsă ca nefiind depusă în termen.

La 29 octombrie 2015, MV ar fi urmărit reclamanta pe stradă. Procedura penală este însă pendinte când domna Buturugă depune plângerea la Curte. Reclamanta se plânge în fața instanței de lipsa de eficiență în ancheta penală și consideră că siguranța personală nu a fost asigurată în mod adecvat. De asemenea, critică refuzul autorităților de a-i examina plângerea cu privire la încălcarea confidențialității corespondenței sale de către fostul soț.

CEDO examinează plângerea reclamantei în temeiul articolelor 3 (libertate împotriva torturii, tratament inuman și degradant) și a art. 8 (dreptul la viața privată) din Convenție și examinează dacă statul și-a respectat obligațiile pozitive în ceea ce privește plângerile acesteia, privind violența în familie. Acesta constată că autoritățile au abordat faptele cauzei în conformitate cu articolele din noul cod penal, care pedepsesc violența între persoane și nu dispozițiile care pedepsesc mai sever violența în familie. Curtea constată că există deficiențe în cadrul anchetei, întrucât nu s-a ținut cont de caracteristicile specifice ale abuzurilor domestice și consideră că autoritățile de anchetă ar fi trebuit să ia măsurile necesare pentru identificarea persoanei responsabile pentru leziunile dovedite în raportul medico-legal.

Apoi, Curtea examinează ancheta privind presupusa încălcare a confidențialității corespondenței și consideră că aceste afirmații cer o examinare de fond a autorităților pentru a putea înțelege în mod cuprinzător fenomenul violenței domestice sub toate formele sale. Curtea constată că, în acest caz, autoritățile au arătat „un formalism excesiv” în respingerea oricărei legături cu actele de violență în familie și, prin urmare, nu au luat în considerare diferitele forme pe care le poate lua violența în familie.

Curtea decide că a existat o încălcare a obligațiilor pozitive ale statului parte în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție.

Convenția nu conține o interdicție explicită a violenței în familie sau, a violenței împotriva femeilor și, din acest motiv, Curtea trebuie să reanalizeze dispozițiile existente pentru a le aplica în circumstanțele specifice care afectează de obicei femeile. În acest sens, nu este suficient ca Curtea „doar să adauge” aceste experiențe în domeniul de aplicare al Convenției. Mai degrabă modul în care Curtea abordează aceste încălcări în hotărârile sale trebuie transformat. După cum se observă, aceasta înseamnă că Curtea trebuie să aprobe o analiză contextuală pentru orice caz [13, 335].

Problema în cazul de față este dacă autoritățile interne ar fi trebuit să efectueze o anchetă cu privire la presupusa „violență cybernetică”, adică accesarea și salvarea datelor electronice, a fotografiilor și a conversațiilor reclamantei de către MV, ca parte a investigării. România susține că acestea sunt probleme separate și că, prin urmare, nu a avut nicio obligație să o facă, în timp ce reclamanta susține, în mod corect, că nu sunt și consideră că autoritățile ar fi trebuit să urmărească problema. Curtea este de acord cu reclamanta în această privință și leagă violența cybernetică de celelalte acuzații de abuz în familie. În hotărâre, observă că cyberviolența este recunoscută ca un aspect al violenței împotriva femeilor și poate lua multe forme, inclusiv „Încălcări ale confidențialității legate de intruziunea în computerul victimei și preluarea, distribuirea și manipularea datelor și imaginilor, inclusiv a datelor intime [14]”. Aceasta susține că, în contextul violenței domestice, cyberviolența este adesea realizată de parteneri intimați și „acceptă argumentul reclamantei că acțiuni precum monitorizarea, accesarea sau salvarea corespondenței unui partener fără autorizație pot fi luate în considerare atunci când investighează acte de violență în familie. Prin urmare, Curtea recunoaște natura multidimensională a abuzurilor domestice și recunoaște că „violența cybernetică” poate fi una din formele în care se manifestă acest abuz.

Cu toate acestea, în schimb, structurarea raționamentelor instanțelor și trimiterea acestora la articolul 8 din Convenție prezintă o imagine diferită. Întrucât Curtea decide să soluționeze plângerea reclamantei în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție și împarte examinarea cazului în două secțiuni: una cu privire la „investigarea maltratării” și alta privind „investigarea încălcării confidențialității corespondenței”, pare să considere „abuzul în familie” și „violența cybernetică” ca probleme separate. Această noțiune este consolidată de concluzia Curții potrivit căreia: „În privința anchetei cu privire la actele de violență nu a fost efectuată nicio examinare asupra temeiniciei plângerii de încălcare a confidențialității corespondenței, care, în opinia Curții, este strâns legată de plângerea privind violența. Prin urmare, a existat o încălcare a obligațiilor pozitive în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție și o încălcare a acestor dispoziții. [12]”. Prin urmare, ceea ce s-ar putea îndepărta de această hotărâre este că violența cybernetică este o problemă care trebuie abordată (separat) în temeiul articolului 8 din Convenție, mai degrabă decât în articolul 3. Acesta nu este un precedent binevenit. Analizând contextul în care se manifestă violența cibernetică și sentimentele de teamă și angoasă pe care trebuie să le suporte, merită să fie încadrate ca maltratare, mai degrabă decât una de confidențialitate. Întrucât acesta este primul caz în care Curtea discută despre cyberviolență în contextul abuzurilor domestice, este nefericit că Curtea nu își clarifică motivele pentru soluționarea cazului în ambele dispoziții. Ar fi fost util ca Curtea să încadreze cyberviolența împotriva femeilor în mod explicit ca fiind o problemă a articolului 3 din Convenție.

Art. 3 din Convenție, sub titlul „Interzicerea torturii”, afirmă că „nimeni nu va fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” [1]. Spre deosebire de alte clauze convenționale, nu permite excepții. Atunci când a interpretat acest articol în hotărârile sale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a declarat că, chiar și în cele mai dificile circumstanțe, precum lupta împotriva terorismului, Convenția interzice complet tortura și tratamentul sau pedeapsa inumane sau degradante, indiferent de conduita persoanei în cauză. De exemplu, în cazul Saadi împotriva Italiei [14], Curtea a statuat că, în cazul în care decizia autorităților italiene de a deporta solicitantul în Tunisia ar fi aplicată, ar exista o încălcare a articolului 3 din Convenție. Reclamantul, Nassim Saadi, care locuia la Milano, a susținut că a fost condamnat în 2005 în Tunisia, în absența sa, la 20 de ani de închisoare pentru apartenența la o organizație teroristă și că, dacă este deportat, ar fi expus riscului să fie supus torturii sau tratamentului inuman și degradant. Curtea a considerat că solicitantul aparținea grupului cu risc de maltratare și că există motive substanțiale pentru a crede că există un risc real că va fi supus unui tratament contrar articolului 3 dacă va fi deportat.

De asemenea, Curtea a interpretat că, pentru ca maltratarea să se încadreze în domeniul de aplicare al articolului 3, acesta trebuie să atingă un nivel minim de gravitate și este necesar să se evalueze circumstanțele cazului, cum ar fi durata tratamentului, fizicul unei persoane sau efectele mentale și alți factori, cum ar fi scopul maltratării. Astfel, într-o hotărâre pronunțată în 1999 în cauza Selmouni împotriva Franței [15], Curtea a reținut că a existat o încălcare a articolului 3 și a articolului 6 § 1 (dreptul la o audiere

într-un termen rezonabil). În 1991, reclamantul Ahmed Selmouni a fost ținut în arest și interogat timp de patru zile de polițiști în legătură cu traficul de droguri. Examinările medicale au arătat ulterior că o serie de răni de pe corpul său au fost cauzate în timpul custodiei sale. Curtea a ajuns la concluzia că, în timp ce se afla în custodia poliției, reclamantul a fost expus la dureri și suferințe fizice și mentale cu scopul de a-l face să mărturisească infracțiunile de care era suspectat că le-a comis. Curtea a constatat că violența comisă împotriva lui a cauzat dureri și suferințe și a fost deosebit de gravă și crudă și a fost considerată a fi o tortură în sensul articolului 3.

Hotărârile Curții au considerat că „tratamentul inuman” are loc atunci când a fost premeditat, aplicat timp de o oră și a cauzat fie o vătămare corporală reală, fie o suferință fizică și psihică intensă. Pe de altă parte, a considerat că „tratamentul degradant” a existat atunci când a creat sentimente de teamă, angoasă și inferioritate, capabile să umilească și să-și înfrângă victimele și, eventual, să le rupă rezistența fizică sau morală, sau să-i determine să acționeze împotriva voinței sau a conștiinței lor.

Totodată, Curtea a ajuns la concluzia că amenințarea unei persoane cu tortura poate constitui cel puțin un tratament inuman.

Concluzii

Putem aprecia că, Convenția Europeană a Drepturilor Omului constituie o categorie particulară de drept internațional, prin care persoanele, în mod excepțional, sunt împuternicite să acționeze datorită statutului lor de deținători de drepturi.

Pentru a exista un mecanism de control a respectării drepturilor inserate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în anul 1959 a fost înființată o instanță, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pentru ca drepturile fundamentale să dobândească forță obligatorie.

Încă de la înființare și până în prezent, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reprezintă cea mai influentă instanță internațională în privința apărării drepturilor omului, interpretând articolele inserate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărârile pe care le adoptă.

După mai bine 70 de ani de la adoptarea Convenției Europene a Drepturilor Omului și 60 de ani în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a emis hotărâri prin care au fost apărute drepturile unor persoane ce au fost lezate de către statele ce au ratificat Convenția, concluzia nu s-ar schimba: rolul CEDO pentru dezvoltarea sistemelor juridice naționale este de apreciat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului este ultima „conștiință”, o ultimă instanță juridică, sau un organism decizional similar cu o curte constituțională.

În multe cazuri, a dat îndrumări instanțelor naționale - așa cum face o instanță națională constituțională. Uneori, chiar descoperă probleme structurale care pot fi rezolvate doar prin adaptarea și modificarea sistemului juridic. Modificarea sistemului juridic este influențată de cele mai bune practici europene, sau cel puțin de o practică mai bună.

Deciziile CEDO sunt obligatorii pentru statul membru în cauză și, în general și pentru celelalte state membre. Centralitatea individului în calitate de solicitant în fața CEDO este dovedită de faptul că marea majoritate a cazurilor CEDO se compun din astfel de cereri. Dar indivizii nu sunt singurii actori care participă la interpretarea drepturilor omului. Actorii non-statali, în special actorii împuterniciți de stat, sunt din ce în ce mai relevanți pentru elaborarea și modelarea dreptului internațional, inclusiv interpretarea, aplicarea și dezvoltarea acestuia.

Drepturile inserate în Convenție și jurisprudența generată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, stimulează sistemul de protecție în conformitate cu dreptul constituțional. Pe lângă aceasta, completează tot mai mult garanțiile naționale. Ambele funcții sunt de maximă importanță și duc la rezultate mai bune pentru cetățeni, dar, în final, și pentru statele democratice bazate pe statul de drept. Deși aceste funcții sunt, în principiu, necontestate, măsura în care sunt exercitate nu trebuie pusă la îndoială, mai ales în lumina jurisprudenței recente. Marja doctrinei de apreciere s-a dovedit de mult timp un concept consistent și flexibil. Aceasta trebuie să fie modelată în continuare pentru a ajunge la un echilibru între nevoile unui control eficient al CEDO, o consecvență în jurisprudența și practica internă în domeniul drepturilor omului. Această practică trebuie să dețină un rol important, deoarece în cele mai multe cazuri ajută la îmbunătățirea standardului de protecție a drepturilor omului.

Astfel, prin cele două cauze expuse, s-a dorit a se reliefa contribuția pe care o aduce jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în privința protecției drepturilor omului.

În cauza *Convertito și alții*, Curtea a dezvoltat dreptul la respectarea vieții private și de familie, drept inserat în art. 8 al Convenției, un drept ce poate îmbrăca mai multe interpretări, cum ar fi orientarea sexuală,

stilul de viață sau modul în care arată o persoană, ori chiar anularea unor diplome de licență obținute în România de către cinci resortisanți italieni, în cazul nostru.

În cel de-al doilea caz Buturugă împotriva României, am expus modul în care Curtea interpretează art. 3, interzicerea torturii, coroborat cu alte articole din Convenție. Pentru ca maltratarea să se încadreze în domeniul de aplicare al articolului 3, aceasta trebuie să atingă un nivel minim de gravitate și este necesar să se evalueze circumstanțele cazului, cum ar fi durata tratamentului, fizicul persoanei sau efectele mentale și alți factori, cum ar fi scopul maltratării.

Astfel cum s-a întreprins până în prezent prin modificările aduse asupra Convenției Europene a Drepturilor Omului, este foarte probabil ca CEDO să lărgescă în viitor domeniul de aplicare al drepturilor omului, iar jurisprudența acesteia să contribuie considerabil la promovarea protecției împotriva oricărui abuzuri.

Considerăm că cele mai importante și, probabil, cele mai semnificative progrese în domeniul drepturilor omului vor proveni dintr-un dialog constant, continuu și respectuos între toți cei pentru care justiția nu este doar o funcție și o preocupare, ci și o experiență și o virtute, întrucât este vorba despre umanitatea noastră comună.

Bibliografie:

1. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
2. F Sudre, Europa drepturilor omului, Drepturi. Revizuirea franceză a teoriei juridice, nr. 14, 1991 (Europa și dreptul);
3. Cererea nr. 30547/14 și alte 4, Strasbourg 3 martie 2020, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secțiunea a IV-a, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-201551%22%7D>;
4. Legea 1/2011, privind legea educației naționale, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://legeaz.net/legea-educatiei-nationale-1-2011/art-146>;
5. Ordinul nr. 4501/2003 pentru aprobarea Normelor metodologice privind înscrierea la studii a cetățenilor străini, a cetățenilor străini de origine etnică română și a cetățenilor români cu domiciliul în străinătate la instituțiile de învățământ superior particular acreditate din România, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://lege5.ro/gratuit/gq2dembv/ordinul-nr-4501-2003-pentru-aprobarea-normelor-metodologice-privind-inscrierea-la-studii-a-cetatenilor-straini-a-cetatenilor-straini-de-origine-etnica-romana-si-a-cetatenilor-romani-cu-domiciliul-in-s>
6. Cauza Bigaeva v. Grecia, nr. 27613/05, 28 mai 2009, [Accesat 16.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2227613/05%22%7D>
7. Cauza Sahin Kus împotriva Turciei, nr. 33160/04, 7 iunie 2016, [Accesat 16.09.2020], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2233160/04%22%7D>
8. Cauzele Niemietz c. Germania, 16 decembrie 1992, § 29, seria A nr. 251-B și Mólka împotriva Poloniei (dec.), nr. 56550/00, CEDO 2006 - IV, [Accesat 16.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2256550/00%22%7D>;
9. Cauza Bărbulescu c. România [CG], nr. 61496/08, §§ 70-71, CEDO 2017, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2261496/08%22%7D>
10. Cauza Denisov c. Ucraina [CG], nr 76639/11, § 115, 25 septembrie 2018, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2276639/11%22%7D>;
11. Cauza X v. Letonia [CG], nr. 27853/09, § 54, CEDO 2013, [Accesat 16.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2227853/09%22%7D><
12. Cazul Buturugă împotriva României, 56867/15, [Accesat 16.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-200842%22%7D>;
13. A. Edwards, Violența împotriva femeilor în temeiul dreptului internațional privind drepturile omului, Cambridge: Cambridge University Press;
14. Cauza Saadi împotriva Italiei, 37201/06, [Accesat 15.03.2023], Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Saadi%20v.%20Italiei%22,%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22%3A%22001-184262%22%7D>;

15. Cauza Selmouni împotriva Franței, 25803/94, [Accesat 15.03.2023], Disponibil:
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Selmouni%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D>

ASPECTE PRIVIND SISTEMUL DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV ÎN CHINA

ASPECTS OF THE ADMINISTRATIVE LITIGATION SYSTEM IN CHINA

Alexandrina PETRAȘCO, master în dreptul afacerilor
ASEM
E-mail: alexia123a@gmail.com

Tudor PAȘCANEANU, conf. univ., dr. în drept,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: tudorp2005@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6293-1247

Rezumat: *Sistemul juridic al Republicii Populare Chineze este unul mixt, acesta reprezentând o fuziune a tradițiilor juridice din trecut și a legislației moderne ce are la bază ideile socialismului caracteristic chinez, dar și unele principii ale dreptului romano-german. Cultura juridică a Chinei se caracterizează prin predominanța normelor morale tradiționale asupra normelor de drept, în procesul reglementării oricăror aspecte ce au un caracter public. Comparativ cu statele occidentale, unde instituția contenciosului administrativ a luat naștere acum două sute ani și mai bine, odată cu principiul separației puterilor în stat, care a destrămat puterea absolută a regilor, această instituție în China, a apărut abia la sfârșitul secolului XX.*

Cuvinte-cheie: *socialism, contencios administrativ, control judiciar, măsuri administrative.*

Abstract: *The legal system of the People's Republic of China is a mixed one, representing a fusion of legal traditions from the past and modern legislation based on the ideas of characteristic Chinese socialism but also some principles of Romano-German law. China's legal culture is characterized by the predominance of traditional moral norms over legal norms, in the process of regulating any aspects that have a public character. Compared to Western states, where the institution of administrative litigation was born two hundred years ago and more, with the principle of separation of powers in state, which broke the absolute power of kings, this institution in China only appeared at end 20th century.*

Keywords: *socialism, administrative litigation, judicial control, administrative measures.*

Introducere

Actualitatea acestui studiu are la bază dorința autorilor de a pune la dispoziția publicului interesat, aspectele contenciosului administrativ, caracteristic sistemului de drept chinez.

Instituția contenciosului administrativ în China este reglementată de Legea contenciosului administrativ, adoptată în 1989 de către Congresul Național al Poporului și nu a fost revizuită un timp îndelungat.

Legea Contenciosului Administrativ în RPC conține 75 de articole, cu 11 secțiuni care acoperă dispozițiile generale, sfera de aplicare a cauzei de către instanțe, competența, părțile în procedură, probele, introducerea unei acțiuni și acceptarea cauzelor de către instanțe, procese și hotărâri judecătorești, executarea unei hotărâri, răspunderea compensatorie pentru încălcarea drepturilor și procedura administrativă. Identică cu modelul obișnuit al legilor procedurale din China, Legea contenciosului administrativ este generală și concisă.

Aceasta conferă dreptul de a elabora normele detaliate de implementare Curții Populare Supreme. În 1991, Curtea Populară Supremă a emis un aviz, ce avea 115 articole, cu privire la o serie de chestiuni legate de aplicarea Legii procedurale administrative [3], însă a fost abrogat prin Hotărârea Curții Supreme Populare asupra anumitor aspecte de aplicare a dreptului procedural administrativ al RPC din anul 2000 (98 articole) [9].

De asemenea, pe parcursul a 20 ani, Curtea Populară Supremă a emis mai multe prevederi importante, cum ar fi: Prevederile Curții Populare Supreme cu privire la unele aspecte ce se referă la cazurile de compensare administrativă (1997) [5]; Regulamentul cu privire la anumite aspecte ale probelor în cadrul procedurilor administrative (2002) [8]; Dispoziția Curții Supreme Populare cu privire la competența judiciară în cauzele administrative (2008) [4]; Dispoziția Curții Populare Supreme cu privire la retragerea litigiilor administrative (2008) [15]; Dispoziția Curții Populare Supreme cu privire la judecarea

cauzelor de licențiere administrativă (2009) [7] și Hotărârea Curții Supreme Populare cu privire la anumite aspecte ale examinării cauzelor administrative privind divulgarea informațiilor guvernamentale[6].

Deși problema statutului juridic și ierarhiei interpretărilor judiciare în China este încă în dezbateră, în practică, Legea contenciosului administrativ și aceste interpretări judiciare ale Curții Populare Supreme constituie principalele surse ale normelor juridice pe care judecătorii le folosesc în cauzele administrative.

Aceste interpretări judiciare au extins, într-o oarecare măsură, prevederile din Legea contenciosului administrativ. De exemplu, a fost extins formatul hotărârilor prin adăugarea a două noi tipuri de hotărâri datorită Hotărârii Curții Supreme Populare asupra anumitor aspecte de aplicare a dreptului procedural administrativ al RPC din anul 2000. Acestea sunt: hotărârea de respingere a pretențiilor reclamantului și hotărârea de confirmare în cele patru formate inițiale (susținerea, anularea sau modificarea acțiunii administrative inițiale și obligarea pârâtului să își îndeplinească atribuțiile) (art. 54 din Legea contenciosului administrativ) [17].

Metode aplicate și materiale utilizate

Metodele utilizate la elaborarea acestui studiu sunt: metoda comparativă, metoda analitică-sintetică, metoda logică și metoda istorică. Din punct de vedere al documentării științifice, la elaborarea acestei lucrări s-a utilizat un larg material bibliografic constituit din autori chinezi și occidentali.

Rezultate obținute și discuții

Domeniul de aplicare a controlului judiciar este reglementat de art. 2 și art. 11 din Legea Contenciosului administrativ. De asemenea, legea contenciosului administrativ prevede atât domeniul de aplicare al aspectelor ce nu pot fi revizuite cât și a celor care pot fi revizuite.

Cât despre aspectele ce pot fi revizuite, este prevăzut că persoanele, companiile și organizațiile nonguvernamentale, ale căror drepturi au fost încălcate prin acțiunile specifice ale organelor administrative sau ale funcționarilor publici, sau care au anumite interese legitime în cadrul unor acțiuni administrative, au posibilitatea de a se adresa instanțelor de judecată.

Articolul 11 din Legea contenciosului administrativ enumeră circumstanțele în care instanța poate accepta spre examinare cererile cu privire la următoarele acțiuni administrative:

- Refuzul conformării unei sancțiuni administrative cum ar fi: revocarea licenței sau a permisului de afaceri, amenzile, emiterea unui ordin de suspendare a producției sau a activităților comerciale sau confiscarea bunurilor;
- Măsuri administrative cum ar fi, privarea de libertate sau sechestrarea/înghețarea bunurilor;
- Încălcarea de către un organ administrativ a autonomiei de conducere a unei afaceri;
- Refuzul de a elibera sau refuzul de a răspunde, în conformitate cu prevederile legii, unei cereri de autorizație sau licență;
- Refuzul de a proteja drepturile personale și de proprietate (obligație prevăzută de lege);
- Cazurile în care se consideră că un organ administrativ nu a eliberat pensia potrivit legii;
- Cazurile în care se consideră că un organ administrativ a cerut în mod ilegal îndeplinirea unor atribuții;
- Cazurile în care se consideră că un organ administrativ a încălcat alte drepturi ale persoanei.

Pentru a nu fi limitat complet de cele opt tipuri de acțiuni, art. 11 se încheie cu prevederea generală că instanțele trebuie să judece și alte cauze administrative care pot fi inițiate în conformitate cu prevederile legilor și reglementărilor relevante. De asemenea, art. 12 din Legea contenciosului administrativ prevede că instanțele nu ar trebui să accepte spre examinare cererile cu privire la următoarele cauze:

- Acte ale statului privind apărarea și afacerile externe;
- Norme și reglementări administrative sau decizii și ordine general obligatorii emise de autoritățile administrative. Acestea sunt de obicei denumite acțiuni administrative abstracte.
- Hotărâri ale organului administrativ privind promovarea, pedepsirea, numirea și eliberarea din funcție a salariaților organului administrativ. Din motiv că acestea sunt considerate acțiuni interne de personal;
- Acte administrative definitive, decizia asupra cărora, în conformitate cu procedura stabilită de lege, se ia de către un organ administrativ.

Acțiuni administrative specifice versus abstracte. Termenul „acțiune administrativă specifică” este utilizat în mod explicit în Legea contenciosului administrativ și în Explicații pentru a exclude „acțiunea administrativă abstractă” de la controlul judiciar. Acțiunile administrative abstracte se referă la reglementări

administrative emise de Consiliul de Stat, reglementări administrative emise de organe de nivel ministerial, hotărâri administrative și ordine cu putere juridică generală. A existat o lungă dezbateră dacă ar trebui sau nu făcută o astfel de distincție. Susținătorii excluderii acțiunilor administrative abstracte din controlul judiciar susțin în esență că, modificarea unor astfel de acțiuni administrative generale poate fi efectuată de către legiuitor printr-un sistem de control legislativ.

Guvernul superior are dreptul de a modifica sau de a revoca deciziile sau hotărârile luate de către Guvernul inferior, însă, din cauza naturii forței generale obligatorii a acțiunilor administrative abstracte, în cazul în care unei persoane i se va permite înaintarea unei cereri în judecată împotriva acestui tip de acțiuni, instanțele vor fi copleșite de numărul de cazuri. Susținătorii includerii acțiunilor administrative abstracte în sfera controlului judiciar afirmă că sistemul de supraveghere legislativă nu are o procedură clară și este foarte rar aplicat în practică. Acest lucru a dus la crearea a numeroase hotărâri și reglementări administrative care au încălcat drepturile și interesele legitime ale persoanelor fizice/juridice și a business-urilor, și nu pot fi contestate sub nici o formă. Aceste reglementări și reguli administrative sunt numite „documente cu sigiliu roșu”. Un exemplu evident al unei astfel de încălcări este colectarea diferitelor taxe de către administrațiile locale. De asemenea, în anumite circumstanțe este dificil sau chiar imposibil să se facă distincția între acțiunile administrative abstracte și specifice.

În aprilie 2008, Curtea Populară Supremă a emis o Declarație de deplină conștientizare a rolului procedurilor judiciare administrative în asigurarea garanțiilor judiciare eficiente ale mijloacelor de trai ale oamenilor (modificată ulterior în 2017) [14]. Aceasta a specificat domeniul de aplicare al cazurilor administrative, inclusiv cazurile referitoare la dreptul cetățenilor la educație, dreptul la muncă, distribuirea veniturilor, îngrijirea medicală și alte domenii legate de mijloacele de trai ale oamenilor.

Legătura dintre reevaluarea administrativă și contenciosul administrativ. În cadrul legal actual al Chinei, sistemul de reevaluare administrativă și sistemul de contencios administrativ sunt cele două mecanisme principale de remediere administrativă. Primul este stabilit oficial prin Ordonanța cu privire la controlul administrativ promulgată de Consiliul de Stat în 1990, revizuită în 1994 și înlocuită de Legea reevaluării administrative din 1999.

Un principiu general al raportului dintre reevaluarea administrativă și contenciosul administrativ este prevăzut în art. 37 din Legea contenciosului administrativ din 1989: ‘reclamantii pot alege să se adreseze organului administrativ superior, în limitele prevăzute de legislație, pentru o reexaminare administrativă. În cazul în care reclamantul nu este mulțumit de decizia de reexaminare, acestuia i se poate totuși permite înaintarea procesului în instanță. În practică, reconsiderarea administrativă nu este frecvent utilizată. În practică, revizuirea administrativă este rar utilizată. Potrivit estimărilor aproximativ 70% din cazurile administrative nu sunt revizuite înainte de a merge în instanță.[16] Există, însă, trei excepții de la principiul general:

1) În anumite circumstanțe, reevaluarea administrativă este o procedură prealabilă, care se efectuează înainte ca reclamantul să poată înainta un proces. Acestea includ cazuri legate de confirmarea deținerii sau utilizării resurselor naturale (art. 30(1) din Legea reevaluării administrative din 1999), cazurile ce se referă la litigiile fiscale (art. 88 din Legea cu privire la administrarea fiscală din 2001), cazurile legate de deciziile luate de autorități monopoliste privind interzicerea sau restrângerea concentrării operatorilor (art. 53 din Legea antimonopol din 2008) și cazuri ce se referă la aplicarea mărcilor (art. 32 din Legea cu privire la aplicarea mărcilor din 2001);

2) Reclamantul poate alege între a depune o cerere de reevaluare administrativă sau de contencios administrativ, cu toate acestea, dacă primul este ales, reclamantul nu are dreptul să depună o cerere împotriva deciziei de reevaluare, iar decizia luată va fi definitivă și obligatorie (art. 14 din Legea reevaluării administrative din 1999);

3) Reclamantul poate solicita doar reevaluarea administrativă, iar decizia de reevaluare va fi definitivă, fără drept de atac. (art. 30 alin.(2) din Legea reevaluării administrative din 1999).

Deși sistemul de reevaluare administrativă a fost legalizat mai târziu decât cel de contencios administrativ, acesta joacă un rol din ce în ce mai important în oferirea de căi de atac cetățenilor. În ultimii ani, unii savanți au propus ca reevaluarea administrativă să fie mecanismul principal de soluționare a litigiilor administrative. Astfel, în propunerea de modificare a Legii contenciosului administrativ din 1989, unii savanți susțin că reexaminarea administrativă ar trebui prescrisă ca procedură preliminară înaintea oricărui litigiu[18]. Cu toate acestea, persistă controverse, deoarece alți cercetători subliniază că alegerea ar trebui lăsată la latitudinea cetățenilor și că este o necesitate reformarea sistemului de reconsiderare prin sporirea echității și eficienței acestuia [19].

Potrivit Legii contenciosului administrativ (art. 37, 39 și 41), există șase condiții care trebuie îndeplinite înainte de admiterea și clasarea unui caz:

1. Reclamantul consideră că o anumită acțiune administrativă a încălcat drepturile și interesele legitime ale acestuia;
2. Pârâțul trebuie să fie specificat;
3. Trebuie să existe o pretenție specifică și o bază faptică aferentă;
4. Procesul trebuie să se încadreze în sfera și competența instanței de judecată;
5. Trebuie înaintată o cerere de reevaluare administrativă, dacă o astfel de procedură este o condiție prealabilă pentru litigiu;
6. Cererea trebuie formulată în termenul prevăzut de lege.

Cererile înaintate pot întâlni dificultăți de acceptare de către instanță și anume:

În primul rând, instanțele pot refuza admiterea cauzei furnizând motivele că acțiunea administrativă nu intră în sfera cauzelor care sunt admisibile. De exemplu, este o decizie administrativă definitivă, o acțiune administrativă abstractă, o acțiune care nu are efecte substanțiale asupra drepturilor cetățenilor sau o acțiune internă. În majoritatea cazurilor, instanțele nici măcar nu oferă un motiv specific de ce cazul nu intră în domeniul de aplicare.

În al doilea rând, instanțele pot, de asemenea, să respingă cauzele argumentând că reclamantul nu este îndreptățit să introducă o cerere, întrucât interesele sale nu sunt direct afectate.

În al treilea rând, instanțele pot respinge un caz din lipsa de revendicări clare sau nerespectarea unui format specific.

În final, lipsa de competență poate servi și ca pretext pentru ca instanțele să refuze judecarea unui caz. Ulterior, reclamantii trebuie să apeleze de nenumărate ori la instanțele de diferite niveluri, iar din motiv că nu primesc răspunsuri judiciare satisfăcătoare la cererile lor, ei sunt nevoiți să se adreseze organului central cu o cerere de restabilire a justiției.

Motivele refuzului sau lipsei de voință a instanțelor de a iniția cauze administrative sunt multiple. Unii savanți folosesc conceptul de „politică de admitere” pentru a explica acest fenomen. Ei subliniază că, atunci când instanțele iau decizii cu privire la admiterea sau nu a unui caz, trebuie să revizuiască nu numai condițiile de formă prevăzute de Legea contenciosului administrativ, ci și relația dintre litigiul în cauză și circumstanțele locale, ordinea publică și nevoile Partidului Comunist din China, precum și relația dintre instanțele locale, autoritățile locale și autoritățile de partid [15].

Trebuie menționat că, din cauza specificului procedurilor administrative, pârâții în cauze administrative sunt organele administrative și funcționarii de stat. În acest context, independența justiției nu poate fi garantată. Unele autorități locale au emis instrucțiuni politice care fie interzic instanțelor să audieze anumite tipuri de cazuri, fie direcționează instanțele să contacteze autoritățile vizate în prealabil acceptării acestor cauze [22]. Evident, instanțele sunt în mare măsură constrânse de o astfel de ingerință din partea autorităților. Astfel multe cazuri administrative sunt atât de sensibile din punct de vedere politic încât instanțele nu sunt dispuse sau nu sunt în măsură să le rezolve, iar cultura și ideologia tradițională chineză provoacă parțial această problemă. Totodată, există o lipsă de voință politică la nivel central de a împuternici instanțele să supravegheze efectiv organele și funcționarii statului la toate nivelurile, obligându-i să respecte cu strictețe legea în îndeplinirea atribuțiilor lor.

În Republica Populară Chineză nu există o instanță administrativă specializată. Litigiile administrative sunt examinate de către camerele de contencios administrativ, prezente în fiecare jurisdicție. În comparație cu camerele civile și penale și cu judecătorii acestora, camerele administrative și judecătorii se confruntă cu o situație mai dificilă, din punct de vedere a popularității acestor tipuri de litigii.

În cadrul instanțelor, cauzele administrative au o pondere relativ mică, în comparație cu litigiile civile sau comerciale, care ar putea aduce taxe benefice în instanță. Litigiile penale sunt luate în serios de Partidul Comunist și guvernele de la toate nivelurile pentru a menține securitatea socială și ordinea, oferind în același timp un sprijin relativ generos. În perspectivă, marea majoritate a reclamantilor din cauzele administrative sunt oameni din pături social-vulnerabile, iar costurile legale sunt semnificativ scăzute. În unele instanțe, în special în zonele îndepărtate, numărul de judecători alocați unei camere de contencios administrativ este inadecvat și, în unele dintre cele mai grave situații, numărul judecătorilor poate să nu fie suficient pentru a forma un complet colegial cu o cerință minimă de trei judecători. Relativ vorbind, judecătorii adesea preferă munca în alte camere decât cea de contencios administrativ, atât din motive economice cât și politice.

Unul din motivele principale ar fi lipsa independenței judiciare. Există atât factori interni cât și externi care interferează cu activitatea judiciară și, prin urmare, dăunează independenței judiciare. Pe intern, în cadrul fiecărei instanțe există un comitet judiciar, în conformitate cu art. 10 din Legea organică cu privire la tribunale din 2006 [13], astfel de comisii au funcția de a colecta experiența judiciară și de a discuta cauze complexe sau de o importanță majoră și alte aspecte relevante.

Din punct de vedere extern, alte organe ale statului, precum Partidul, Congresul Poporului și guvernele, intervin în examinarea cauzelor administrative. Datorită naturii deosebite a pârâților în procedurile administrative, precum și a faptului că unele cauze administrative implică aspecte sensibile care pot provoca instabilitate socială, implicarea organelor statutare în cadrul examinării cauzelor administrative este mai mare decât în examinarea altor cauze. Aproximativ 90 la sută din cauzele administrative sunt soluționate de instanțele de fond populare [10]. Astfel, cea mai mare parte a ingerințelor în examinarea cauzelor administrative de către instanțele de judecată provine de la organele de stat la nivel local. Deși guvernul central ar putea intenționa să corecteze comportamentul defectuos al administrației locale, adică interferența necorespunzătoare în activitatea judiciară a instanțelor, este dificil pentru un astfel de guvern să acționeze eficient la nivel local în ceea ce privește problemele protecționismului local și inegalității locale din China. Mai mult ca atât, este o practică normală ca în timpul desfășurării ședinței plenare anuale a Congresului, activitatea camerelor de contencios administrativ să fie suspendată, iar unele dintre cazuri, ce necesită o atenție sporită, să fie amânate spre examinare imediat după finalizarea sesiunii.

În ceea ce privește managementul instanțelor și a judecătorilor, congresele populare locale sunt împuternicite să numească și să elibereze din funcție judecători, iar finanțele instanțelor sunt strict controlate de autoritățile locale. Aceasta acționează ca un puternic contra balansant pentru guverne, astfel încât acestea să fie într-o poziție superioară. În practică, unele instanțe locale au mers la compromisuri cu autoritățile locale în ceea ce privește aspectul procedurilor administrative, pentru a schimba beneficiile alocațiilor personale și fiscale. În unele cazuri extreme, se cere în mod explicit ca inițierea unui dosar administrativ să se bazeze pe aprobarea prealabilă a oficialilor guvernamentali, iar unele instanțe ce au inițiat cazuri, au fost forțate să nu desfășoare procese de tip deschis [21].

Presiunea exercitată asupra instanțelor de judecată și judecătorii în sine se exprimă în continuare prin intermediul administrației judiciare interne. În practică, judecătorii sunt evaluați în conformitate cu indicatori precum rata de apel, rata rejudecării prin procedurile de control judiciar, rata petițiilor înaintate de către reclamanți la autoritățile superioare etc. Rezultatele unei astfel de evaluări sunt strâns oportunitățile de promovare a judecătorilor, onoruri, premii etc. Acest lucru a făcut ca judecătorii să fie reticenți în a lua în considerare unele cazuri administrative fără a explica solicitanților motivele.

Consecințele unui astfel tip de sistem se reflectă asupra întregului proces de contencios administrativ, cea mai explicită fiind dificultatea de a depune un dosar în instanță. Mai mult, chiar dacă cazurile sunt acceptate de către instanțe, rezultatele lor sunt adesea dezamăgitoare. Acest lucru este dovedit de nivelul ridicat al refuzurilor reclamanților, care este strâns legat de utilizarea obligatorie a concilierii în procesul administrativ.

Articolul 50 din Legea contenciosului administrativ prevede în mod explicit că instanțele nu sunt în drept să recurgă la mediere în cazul în care examinează litigii administrative. Cu toate acestea, medierea este des folosită întru soluționarea conflictelor administrative, însă, pentru a evita o eventuală încălcare a legii, este folosit cuvântul „conciliere”. Însă, pe parcursul ultimilor ani, datorită popularizării medierii în instanțe, aceasta a fost, într-o oarecare măsură, „legitimată” de către practica judiciară.

În ianuarie 2007, Curtea Supremă a emis mai multe avize privind asigurarea garanției judiciare pentru construirea unei societăți socialiste armonioase, care au abordat problema utilizării corecte a concilierii în litigiile administrative. În luna martie a aceluiași an, Curtea a emis mai multe dispoziții privind rolul pozitiv al medierii și a precizat că, în funcție de împrejurările litigiului analizat, instanțele ar trebui să promoveze concilierea între părți prin referire la principiile și procedurile medierii. În iunie 2010, Curtea a emis mai multe avize cu privire la implementarea principiului de lucru „Prioritatea medierii, combinarea între mediere și adjudecare” [1].

Medierea poate fi adoptată în următoarele cazuri:

- 1) Litigii administrative - pentru soluționarea disputelor civile între părți cu statut egal;
- 2) Confirmarea drepturilor - pentru a verifica și confirma dreptul de proprietate și alte drepturi;
- 3) Sancțiunile administrative, exproprierea administrative, compensarea administrativă și contractele administrative, la discreția autorităților administrative;
- 4) Cazurile în care o acțiune administrativă este contrară legii sau este legală, dar irațională.

În ceea ce privește ultimul tip de cazuri, instanța trebuie să depună eforturi întru a convinge organul administrativ să-și corecteze acțiunile ilegale fie prin confirmarea nulității acțiunilor sale administrative specifice, fie prin luarea unei noi decizii.

Totodată, unele instanțe locale au promovat așa-numitul model de „litigiu la masa rotundă”, unde reclamantii, pârâții și judecătorii stau în jurul unei mese rotunde în loc de aranjamentul tradițional a două părți ce stau una față de cealaltă în timpul procesului.

Utilizarea modelului mesei rotunde de către instanță, chiar și în scopuri formale, dovedește clar că, medierea și concilierea sunt utilizate pe o scară mai largă în instanțele locale.

Deși medierea în cauzele administrative sub pretextul așa-numitei „reconcilieri” este promovată atât la nivel central, cât și la nivel local, legitimitatea acestei inițiative „ascunse” este încă contestată și pusă la îndoială în mediul academic. Atunci când se ajunge la un acord de conciliere în a doua instanță, instanța de fond are dreptul să anuleze hotărârea inițială, ceea ce îi permite reclamantului să își retragă pretențiile înaintate anterior [11]. Această prevedere contravine prevederii din Legea contenciosului administrativ conform căreia „decizia de a permite sau nu reclamantului să-și retragă pretențiile trebuie luată înainte ca hotărârea să fie luată” (art. 51 din Legea Contenciosului Administrativ).

Întrucât acordul de conciliere nu este obligatoriu din punct de vedere juridic, acesta nu poate fi pus în aplicare de către instanțele de judecată și prin urmare drepturile cetățenilor sunt încă amenințate. Pe lângă problema nerezolvată a legitimității „medierii și concilierii” din punct de vedere teoretic, există probleme serioase cu aplicarea ei practică. Constrângerea medierii indică că rezultatul procesului va fi același, indiferent dacă va fi sau nu acceptată medierea, sau chiar mai rău, în cazul în care va fi acceptată această procedură.

Concluzii

Fiind în vigoare de mai bine de 30 de ani, Legea contenciosului administrativ s-a marcat ca un simbol al instituirii oficiale a sistemului modern de contencios administrativ în China. Deși un astfel de sistem modern se deosebește de percepția tradițională chineză că „funcționarii sunt de ‘rang înalt’ și cetățenii sunt umili” și oferă cetățenilor obișnuiți dreptul de a da în judecată organele publice, este încă discutabil dacă s-a distanțat sau nu sistemul de contencios chinez de la cultura adânc înrădăcinată a Chinei. Prin urmare, măsura în care Legea contenciosului administrativ și-a îndeplinit sarcina principală de a proteja drepturile cetățenilor necesită, până în momentul de față, o monitorizare constantă.

Odată cu evoluția sistemului contenciosului administrativ, sunt relevante probleme atât în ceea ce privește Legea contenciosului administrativ, cât și implementarea acesteia.

În primul rând, prevederile legale descrise în Legea contenciosului administrativ sunt simplificate excesiv și învechite. Acest lucru este redat de analiza asupra sferei de acceptare a cauzelor administrative, precum și de controversa medierii în litigiile administrative. Pe de o parte, unele cereri contestă condițiile restrictive stabilite în Legea contenciosului administrativ, iar, pe de altă parte, prevederile prohibitive din Legea contenciosului administrativ sunt eschivate cu viclenie din cauza necesității care decurge din practicile judiciare.

În al doilea rând, dificultatea de a accepta și analiza un caz în instanță este complicat. Acest lucru se datorează parțial intervenției arbitrare din partea guvernelor locale și lipsei de voință a instanțelor și judecătorilor de a trata anumite tipuri de cazuri. Consecințele acestor fenomene sunt dezamăgitoare și distructive. Deoarece multe litigii administrative nu pot fi soluționate la timp, reclamantii sunt obligați să caute căi de atac extrajudiciare, cum ar fi petiții către guvernul central. În unele situații mai grave, reclamantii recurg la soluții violente care au ca rezultat tulburări frecvente în masă și instabilitate socială.

În al treilea rând, lipsa competențelor judiciare, care duce la faptul că instanțele și judecătorii rămân blocați într-o situație dificilă: Camera de contencios administrativ este un pilon periferic și social în corectitudinea judecătorilor atunci când examinează cauzele administrative dificile. În cadrul unei structuri centralizate pe guvern, instanțele sunt inferioare puterii administrative atât ideologic, cât și practic.

Pentru a putea adapta Legea contenciosului administrativ la nevoile sociale practice și pentru a consolida capacitatea acesteia de a proteja drepturile cetățenilor, o revizuire este inevitabilă.

Îmbunătățirea sistemului de contencios administrativ al Chinei necesită nu numai o simplă modificare a Legii contenciosului administrativ, ci și o reformă politică de sprijin, educarea cetățenilor, contribuții din partea avocaților și a societății civile, dar și promovarea și controlul de către mass-media.

Bibliografie:

1. Chan, PCH 2016. *The position of mediation in contemporary Chinese civil justice: a proceduralist perspective*, Doctor of Philosophy, Maastricht University, Maastricht, pp. 67, 92-93. <https://doi.org/10.26481/dis.20160610pc>.
2. *China Statistical Yearbooks 1991- 2021*;
3. Fa (xing) fa, nr.19 (1991) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=7697>[citată 18 martie 2022];
4. Fashi, nr.1 (2008) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=243717>[citată 18 martie 2022];
5. Fashi, nr.10 (1997) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=328>[citată 18 martie 2022];
6. Fashi, nr.17 (2011) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=358265>[citată 18 martie 2022];
7. Fashi, nr.20 (2009) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=305821>[citată 18 martie 2022];
8. Fashi, nr.21 (2002) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=40817>[citată 18 martie 2022];
9. Fashi, nr.8 (2000) Disponibil: <https://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=33>[citată 18 martie 2022];
10. Fu, F., 2004. *Woguo Xingzheng Shepan de Lishi Huigu yu Zhanwang*. Xingzheng Zhifa yu Xingzheng Shenpan, 10, p.182;
11. Hua, L., 2007. *Opinions of the Shanghai Higher People's Court on strengthening the coordination and reconciliation of administrative cases*. [online] Gov.eastday.com. Disponibil: <<http://gov.eastday.com/renda/gonggao/node2524/node8854/node8855/node8859/u1a1362349.html>> [citată 19 aprilie 2022];
12. Kellogg, T., 2007. „*Courageous Explorers*”? : *Education Litigation and Judicial Innovation in China*. Harvard Human Rights Journal, 20, pp.141-188;
13. Lawinfochina.com. 2006. *Organic Law of the People's Courts of the People's Republic of China (2006 Amendment)*. [online] Disponibil: <<http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=5623&CGid=>> [citată 17 aprilie 2022];
14. Lawinfochina.com. 2008. *Notice of the Supreme People's Court on Issuing the Several Opinions on Further Protecting and Regulating the Legal Exercise of Administrative Litigation Rights by the Parties*. [online] Disponibil: <<http://www.lawinfochina.com/display.aspx?id=26396&lib=law&SearchKeyword=Administrative%20Litigation&SearchCKeyword=>> [citată 20 aprilie 2022];
15. LI, JI. 2017. *The Power Logic of Justice in China*. The American Journal of Comparative Law, 65(1), pp. 95–144. ISSN: 0002919X;
16. Li, L., 2006. *Qicheng Xingzheng Susong Anjian Suqian Weijing Xingzheng Fuyi*. [online] News.sina.com.cn. Disponibil: <<https://news.sina.com.cn/o/2006-12-04/082310675886s.shtml>> [citată 19 martie 2022];
17. NPC.gov.cn. 2015. *Administrative Procedure Law of the People's Republic of China*. [online] Disponibil: <http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383912.htm> [citată 18 aprilie 2022];
18. Songnian, Y., 2011. *Ba Xingzheng Fuyi Zhidu Jianshe Chengwei Woguo Xingzheng Zhengyi de Zhu Qudao*. Faxue Luntan (Legal Forum), (5), pp.5-9;
19. Weidong, Y., 2018. *Can the Introduction of Administrative Reconsideration Committees Help Reform China's System of Administrative Reconsideration?*. Penn Law Journals, 13(1), pp.107 – 136;
20. Xing, Y., 2009. *Li'an Zhengzhixue yu Xingzheng Susonglv de Paihuai: Huabei Liangshi Jiceng Fayuan de Dibi Yanjiu*. Zhengfa Luntan, 20(6), pp.111-112;
21. Youxi, C., 1993. *Due Xingzheng Susong Kunjing de Hongguan Sikao*. Xingzheng Faxue Yanjiu, 4, p.44;
22. Peerenboom, R., 2003. *A Government of Laws: Democracy, rule of law and administrative law reform in the PRC*. Journal of Contemporary China, 12(34), p.55;

**EVOLUȚIA PRINCIPIULUI ELIGIBILITĂȚII AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI
PUBLICE LOCALE DUPĂ ADOPTAREA CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA DIN 1994**

**THE EVOLUTION OF THE PRINCIPLE OF ELIGIBILITY OF LOCAL PUBLIC
ADMINISTRATION AUTHORITIES AFTER ADOPTION OF THE CONSTITUTION OF THE
REPUBLIC OF MOLDOVA IN 1994**

Tudor PAȘCANEANU, conf. univ., dr. în drept,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: tudorp2005@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-6293-1247

Alexandru ARMEANIC, conf. univ., dr. în drept,
ASEM
E-mail: armeanic@ase.md
ORCID ID: 0000-0002-4466-8884

Rezumat: *Prezentul studiu contribuie la analiza evoluției principiului eligibilității autorităților administrației publice locale care este consacrat în Constituția Republicii Moldova, subliniind decalajul care există între acest principiu și modul în care el se reflectă în reglementările legislative intervenite în aplicarea lui după 1994.*

Cuvinte-cheie: *principiu, autonomie locală, consiliu local, primar, consiliu raional, Guvernator, Adunare Populară.*

Abstract: *This study contributes to the analysis of the evolution of the principle of eligibility of local public administration authorities which is enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova, highlighting the gap that exists between this principle and the way in which it is reflected in the legislative regulations involved in its application after 1994.*

Keywords: *principle, local autonomy, local council, mayor, district council, Governor, People’s Assembly.*

Introducere

Actualitatea acestui studiu este argumentată de lipsa în domeniu a unor cercetări temeinice a evoluției cadrului legal al eligibilității autorităților administrației publice locale, în contextul transformărilor din Republica Moldova, având drept obiectiv integrarea în Uniunea Europeană.

Eligibilitatea autorităților administrației publice locale caracterizează elementul organizatoric cuprins în sfera noțiunii de autonomie locală [7, p.52] și este recunoscută expres de către Constituția R. Moldova ca unul din principiile de bază ale administrației publice locale.

Dat fiind că această noțiune, în plan juridic, este folosită în cadrul unor reglementări normative în calitate de principiu de drept, înainte de toate, se impune să se precizeze noțiunea de „principiu al dreptului”.

Cuvântul „principiu”, din punct de vedere etimologic, este de origine latină, derivând din termenul de „principium” care avea înțelesul de: izvor primordial, început, cauză primară sau punct de plecare. Prin evoluție, cuvântul „principiu” dobândește și accepțiunea de: element fundamental, temei, idee, lege sau normă de bază a unei existențe [9, p.68].

În literatura juridică, noțiunea de „principiu” s-a definit ca: „atât un fundament al sistemului de drept, cât și o modalitate de coordonarea normelor juridice în jurul unor idei călăuzitoare” [1, p. 186].

Pentru ca un principiu să se constituie într-o regulă de bază a unui sistem sau acțiuni, el trebuie să îndeplinească mai multe cerințe:

- să fie o regulă esențială în organizarea și funcționarea sistemului în cauză;
- să fie o regulă determinată de modul de acționare a sistemului;
- prin el să se manifeste caracterele puterii publice;
- să fie legal formulat sau să se deducă din reglementările aplicabile sistemului asupra căruia acționează [3, p. 72].

Principiul eligibilității autorităților publice locale vine să-l completeze pe cel al autonomiei și descentralizării serviciilor publice locale. Autonomia va avea un conținut adecvat intereselor colectivității locale numai în cazul când va fi realizată de autorități publice reprezentative, alese pe cale democratică de către membrii acestei colectivități [5, p. 85].

Metode aplicate și materiale utilizate

Metodele utilizate la elaborarea acestui studiu sunt: metoda istorică, metoda logică, metoda analitică-sintetică și metoda comparativă. Au fost utilizate în mare parte lucrările științifice ale unor autori autohtoni, români și francezi.

Rezultate obținute și discuții

Pentru o înțelegere corectă a rolului principiului eligibilității administrației publice locale ca element organizatoric cuprins în sfera noțiunii de autonomie locală [6, pp.101-102], unele precizări în legătură cu evoluția lui după adoptarea Constituției Republicii Moldova, sunt necesare.

Astfel, principiul eligibilității administrației publice locale presupune că consiliile raionale, consiliile locale și primarii se aleg prin vot universal, egal, secret, direct și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani în condițiile stabilite de Codul electoral din 21.11.1997 cu modificările ulterioare, (titlul V intitulat: Alegerile locale).

Până la adoptarea Codului Electoral din 21.11.1997, modul de alegere a autorităților administrației publice locale era stabilit de Legea nr.308 XIII din 07.12.1994 cu privire la alegerile locale.

Articolul 1 din Legea cu privire la alegerile locale stabilea că consiliile raionale, orașenești (municipale) și satești (comunale), primarii orașelor (municipiilor) și satelor (comunelor) se alegeau prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Articolul 56 (3) din aceeași lege stabilea că alegerile erau nule, dacă la ele au participat jumătate sau mai puțin de jumătate din alegătorii din circumscripție incluși în listele electorale, iar articolul 57 (3) - prevedea că în cazul în care și după votarea repetată, alegerile se declarau nule ori nevalabile, a treia oară nu se mai efectuau alegeri. În acest caz Președintele Republicii Moldova numea în teritoriul respectiv un organ executiv în frunte cu primarul, dacă acesta nu era ales la votarea repetată. Conform articolului 58 aliniatele (2) și (3) din Legea nr.308-XIII din 07.12.1994, dacă la noile alegeri nu erau aleși cel puțin jumătate plus unu din numărul stabilit de consilieri, consiliul respectiv nu se constituia, iar organul administrației publice locale era numit conform prevederilor articolului 57 (3), adică Președintele Republicii Moldova numea în teritoriul respectiv un organ executiv în frunte cu primarul, dacă acesta nu era ales la votarea repetată, iar dacă primarul nu putea să-și îndeplinească funcțiile până la noile alegeri Președintele Republicii Moldova numea pentru acea perioadă un primar interimar.

Articolul 7 aliniatele (6) și (7) din Legea privind administrația publică locală nr. 310-XIII din 07.12.1994(abrogată) stabilea că președinții comitetelor executive raionale, primarii municipiilor se alegeau de către consiliul respectiv, la propunerea Guvernului, din rândul consilierilor și se confirmau în funcție de către Președintele Republicii Moldova. Dacă prima candidatură propusă de Guvern nu era acceptată de consiliu, Guvernul propunea, într-un termen de 15 zile o altă candidatură. Dacă nici a doua candidatură nu era acceptată de consiliu, președintele comitetului executiv raional sau primarul municipiului era numit într-un termen de 10 zile, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Guvernului, luându-se în considerație configurația politică a consiliului.

Articolul 49 al Legii menționate stabilea că dacă acțiunile primarului, președintelui comitetului executiv raional contraveneau Constituției și legislației, aceștea erau destituiți de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Guvernului, iar atribuțiile lor erau exercitate de un viceprimar sau de un primar interimar, de un vicepreședinte interimar, numit de Președintele Republicii Moldova la propunerea Guvernului.

Dispoziții similare, referitoare la revocarea din funcție a primarului satului (comunei), orașului, președintelui comitetului executiv raional, primarul municipiului de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Guvernului conținea și articolul 31 aliniatul (3), articolul 45, articolul 49 aliniatele (1) și (2), articolul 55 și articolul 56 din Legea menționată.

În opinia Curții Constituționale (HCC nr.13 din 14.03.2002), autonomia autorităților administrației publice locale constă în dreptul unităților administrativ-teritoriale de a-și satisface interesele proprii fără amestecul autorităților centrale, ceea ce atrage după sine descentralizarea administrativă, autonomia fiind un drept, iar descentralizarea - un sistem, care implică autonomia. Descentralizarea se prezintă ca un sistem

care cuprinde descentralizarea teritorială-raioane, orașe (municipii), sate (comune) - având caracterul de persoană de drept public, cu toate atribuțiile acesteia. Persoanele de drept public, descentralizate, nu sunt supuse puterii ierarhice a autorităților centrale, ele fiind independente de acestea.

De aici rezultă că autoritățile administrației publice locale nu pot fi numite și destituite de la centru, ci trebuie să fie alese și revocate de cetățenii unităților administrativ-teritoriale. Alegerile sunt criteriul descentralizării, care se fundamentează pe liberul exercițiu al drepturilor și libertăților cetățenilor la nivel local, considerat de Curtea Constituțională, ca un aspect esențial al statului de drept. Descentralizarea este asigurată de cetățeni prin participarea lor activă la soluționarea treburilor publice locale, la alegerea și revocarea, în caz de necesitate, a reprezentanților care constituie autoritățile administrației publice locale, precum și la controlul deciziilor acestora.

Totodată, Curtea Constituțională consideră indiscutabil că regulile de constituire a autorităților administrației publice locale sunt manifestări ale subordonării acestora ideii unității statului, fapt reiterat în articolul 109 alin.(3) din Constituție, care stipulează că aplicarea principiilor menționate nu poate afecta caracterul unitar al statului.

Potrivit prevederilor articolelor 112 și 113 din Constituție consiliile locale se constituie în sate, orașe și raioane, ca autorități ale administrației publice locale, ele reprezentând expresia realizării practice a principiului autonomiei locale concretizate prin atribuțiile și autoritatea publică de care dispun și garantată prin normele legale ale alegerii și constituirii lor. Aceleași norme constituționale indică că autorități ale administrației publice locale în aceste localități în afară de consiliile locale alese, sunt și primarii aleși. În acest sens, normele constituționale fundamentează funcționarea primarilor ca autorități administrative autonome, precizând că acestea rezolvă treburile publice din sate și orașe.

În dezvoltarea prevederilor Constituției, Legea nr.310-XIII din 07.12.1994(abrogată) clarifica prin dispozițiile sale rolul și raportul dintre autoritățile deliberative și cele executive, precum și competențele ce le sunt conferite.

Articolul 7 alin.(1) din Legea menționată prevedea că consiliile satești (comunale), orașenești (municipale) și raionale - ca autorități deliberative, iar primarii satelor (comunelor), orașelor (municipiilor), comitetele executive raionale și președinții comitetelor executive raionale - ca autorități executive ale administrației publice locale - realizează autonomia locală.

În Hotărârea Curții Constituționale nr.13 din 14.03.2002, Curtea subliniază că un element caracteristic al autorităților publice locale constituie modul de formare, bazat pe principiul constituțional al eligibilității acestora. Acest mod de alegere se realizează prin scrutin uninominal pentru primar și scrutinul de listă pentru consiliul local, pe baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat de către cetățenii cu drept de vot care domiciliază în unitatea administrativă respectivă.

Modalitățile de scrutin folosite în cazul primarului (cel uninominal), iar în cazul consiliului local (cel de listă), sunt cele care se folosesc și în cazul alegerii Președintelui Republicii Moldova și Parlamentului, ceea ce subliniază importanța ce se acordă autorităților administrației publice locale.

Regimul electoral pentru alegerea primarilor și consilierilor ce compun consiliile locale era stabilit prin normele Legii cu privire la alegerile locale nr. 308-XIII din 07.12.1994 (abrogată), care dezvoltă dispozițiile constituționale. Se stabilea astfel că membrii consiliilor locale erau aleși „*prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat*”.

Legea privind administrația publică locală nr. 310-XIII din 07.12.1994 (abrogată), dezvoltând normele constituționale, prin art. 6 stabilea natura juridică a consiliilor raionale și președinților comitetelor executive raionale, consiliilor municipale și primarilor municipiilor, declarând că ele sunt autorități reprezentative ale administrației publice locale. Ca urmare, prin art. 7 din legea organică menționată se prevedea că consiliile satești (comunale), orașenești (municipale) și raionale se alegeau în condițiile Legii nr. 308-XIII din 07.12.1994, iar primarii satelor (comunelor), orașelor (municipiilor), comitetele executive raionale, președinții comitetelor executive raionale, se alegeau de către consiliile respective, subliniindu-se astfel caracterul lor democratic.

Din textele citate rezultă cu claritate caracterul electiv al autorităților publice, care erau constituite direct de către cetățenii săi, iar în unele cazuri, de către consiliile locale alese la rândul lor.

În cazul în care unele autorități ale administrației publice cu caracter executiv erau constituite de către consiliile locale, aceste autorități asigurau realizarea conducerii operative a treburilor administrației publice respective și îndeplineau nemijlocit hotărârile consiliilor care le-au ales. Ele aveau aceeași competență materială generală, dar se subordonau și răspundeau în fața consiliilor care le alegeau.

În conformitate cu art. 2 din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Articolul 38 din Constituție stabilește că voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Cetățenii au drept la vot, lor le este garantat și dreptul de a fi aleși.

Din analiza textelor legilor se desprinde concluzia că numirea sau destituirea autorităților publice la orice nivel de către o altă autoritate publică, fie acesta și Președintele Republicii Moldova, contravin principiilor de bază ale administrației publice locale stabilite la art. 109 din Constituție și principiului că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, consfințit în art. 2 din Constituție.

Potrivit Legii nr. 796 -XV din 25.01.2002 cu privire la modificarea Codului electoral, viitorii consilieri în consiliile raionale, orașenești (municipale) și satești (comunale) se vor alege prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani. Pe când primarii satelor (comunelor), orașelor (municipiilor), potrivit Legii nr. 781-XV din 28.12.2001 privind modificarea Legii nr. 186-XIV din 06.11.1998 (abrogată), se alegeau din rândul consilierilor de către consiliul respectiv, la propunerea a cel puțin o treime din consilierii aleși, prin vot secret, cu votul majorității consilierilor aleși.

În unitatea teritorial-administrativă Găgăuzia (UTAG), Adunarea populară este compusă din 35 de deputați care sunt aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat pentru un mandat de 4 ani în condițiile stabilite de Legea nr. 344 – XIII din 23.12.1994; de Regulamentul (Ulojenie) Găgăuziei nr. 28-XXXI din 1998 [12], de legea locală nr. 25 - XXV/1998 [13, p. 5] și legea locală nr. 35 XXXVII/1999 [14, p. 9].

Guvernatorul (bașcanul), căruia i se subordonează toate autoritățile administrației publice din UTAG, este ales prin vot universal, egal, direct și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani, în circumscripții electorale pe baza scrutinului uninominal în condițiile legilor mai sus menționate, precum și în condițiile legii locale nr. 31 - XXXII/1998 [13, p. 56].

Potrivit Legii nr. 344-XIII din 23.12.1994, a Regulamentului Găgăuziei și a legii locale nr. 31 - XXXII/1998 [13, p. 56], Comitetul executiv este organul executiv permanent al UTAG, fiind numit de către Adunarea Populară la propunerea Guvernatorului (Bașcanul), la prima sesiune, pentru durata mandatului Adunării Populare.

Consiliul local al municipiului Comrat, consilierii orașelor și satelor (comunelor) și primarii acestor localități din UTAG, se aleg în condițiile Legii nr. 344 – XIII din 23.12.1994, precum și în condițiile Codului electoral cu modificările ulterioare.

Prin prevederile titlului V al Codului electoral se stabilesc condițiile pentru a avea calitatea de alegător și de a fi ales.

Referitor la calitatea de alegător, se prevede că au dreptul de a alege cetățenii R. Moldova care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, cu excepția celor privați de acest drept în modul stabilit de lege (lipsite de dreptul la vot prin hotărârea definitivă a instanței de judecată).

De asemenea, la alegerile locale nu participă militarii care își satisfac serviciul militar în termen și alegătorii care nu domiciliază în unitatea administrativ-teritorială respectivă.

Dreptul de a fi ales consilier în consiliile locale îl au cetățenii R. Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani. Au dreptul de a fi aleși primari cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 ani.

Desemnarea, depunerea candidaturilor și înregistrarea condițiilor se face în condițiile art. 46 - 49 ale Codului Electoral. Data alegerilor locale se stabilește printr-o lege a Parlamentului.

Dreptul de a fi ales Guvernator (Bașcan) al UTAG-lui îl are cetățeanul R. Moldova, cu drept de vot, care a împlinit vârsta de 35 de ani, locuiește sau a locuit pe teritoriul UTAG, cu condiția de a cunoaște limba găgăuză. Nici o persoană nu poate îndeplini funcția de Guvernator decât pentru cel mult două mandate succesive.

Instituirea censului lingvistic pentru alegerea Guvernatorului din UTAG este condamnată, întrucât este de natură să favorizeze o parte din cetățenii R. Moldova și anume minoritatea găgăuză, cunoscătoare ai limbii găgăuze, care în UTAG sunt majoritari comparativ cu ceilalți locuitori. Mai mult ca atât, ea subminează garanția constituțională a egalității tuturor cetățenilor R. Moldova în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Totodată, prin îngrădirea accesului cetățenilor, necunoscători ai limbii găgăuze, la funcția de Guvernator, sfidează dreptul de a fi administrat prevăzut în dispozițiile Constituției R. Moldova.

Prin urmare, este de ajuns ca, la alegerile pentru funcția de Guvernator al UTAG, candidatul să cunoască limba de stat. Bineînțeles, cunoașterea mai multor limbi îl va puncta în plus pe candidat în fața corpului electoral.

Dreptul de a fi ales deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei îl are cetățeanul R. Moldova cu drepturi electorale care a îndeplinit vârsta de 21 de ani și la momentul efectuării alegerilor locuiește pe teritoriul circumscripției electorale, pe care o va reprezenta.

Referitor la calitatea de alegător a deputatului în Adunarea Populară a Găgăuziei precum și a guvernatorului UTAG, condițiile le sunt aceleași cu cele prevăzute de Codul electoral al R. Moldova.

Data alegerilor pentru funcția de Guvernator și pentru funcția de deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei se stabilește printr-o hotărâre a Adunării Populare nu mai târziu de trei luni după expirarea mandatului Guvernatorului și nu mai târziu de trei luni după expirarea mandatului deputaților Adunării Populare sau, dacă este dizolvată, nu mai târziu de trei luni de la data dizolvării.

În cele ce urmează este necesar să facem unele precizări în legătură cu Legea nr. 781-XV din 28.12.2001 privind modificarea Legii nr. 186 – XIV din 06.11.1998 (abrogată).

Prin prevederea acestei legi, potrivit căreia alegerea primarilor satelor (comunelor), orașelor (municipiilor) se face din rândul consilierilor de către consiliul respectiv, la propunerea a cel puțin o treime din consilierii aleși, prin vot secret, cu votul majorității consilierilor aleși, în opinia noastră, se aduce atingere principiului constituțional al eligibilității administrației publice locale. Aceasta pentru că, Constituția consfințește eligibilitatea drept principiu democratic de bază al organizării și funcționării administrației publice locale.

Caracterul eligibil al autorităților administrației publice locale rezultă din art. 112 din Constituție. Această prevedere constituțională precizează categoric că printre autoritățile administrației publice locale în unitățile de bază, în afară de consiliile locale alese, sunt și primarii aleși. Alegerile au loc prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat, potrivit art. 38 din Constituție.

Trebuie observat că în literatura juridică [2, p. 28] se face o distincție între votul direct și votul indirect:

- în cadrul votului direct, alegătorii desemnează ei înșiși, iar nu prin intermediul unor delegați desemnați de ei, pe reprezentanții lor la formarea unor organe de stat.
- în cadrul votului indirect, alegătorii nu-și aleg ei înșiși reprezentanții care formează anumite organe de stat, ci, în acest scop, desemnează un număr de intermediari, numiți alegători de gradul al doilea, care procedează apoi la alegerea reprezentanților în organele respective.

Constituția precizează la art. 39 că cetățenii R. Moldova au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor. Totodată, oricărui cetățean i se asigură, potrivit legii, accesul la o funcție publică.

Or, Legea nr. 781 - XV din 28.12.2001 (abrogată) prin prevederile sale îngreuează accesul la funcția de primar prin impunerea condiției de a fi aleasă persoana din rândul consilierilor de către consiliul respectiv, reducând, totodată, numărul electorilor la cel de consilieri locali, instituind astfel atât alegători cât și aleși de gradul doi.

În acest context, **Carta europeană a autonomiei locale** ratificată de Republica Moldova în 1997, impune alegerea tuturor organelor administrative deliberative, de la toate nivelurile, prin vot universal direct, ceea ce înseamnă că în prezent, legiuitorul din Republica Moldova nu mai poate să reglementeze alt tip de alegere, decât votul universal, direct pentru consiliile locale, consiliile raionale și pentru Adunarea Populară a Găgăuziei. Prin modificările ulterioare ale Codului Electoral al RM, ajustate la legislația europeană, a fost instituit cadrul legal de alegere a primarilor, prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

În concluzie, din perspectiva europeană, sufragiul universal le conferă autorităților locale autonome (consiliul local, consiliul raional, primarul, Adunarea Populară a Găgăuziei și Guvernatorul Găgăuziei), nu numai o coloratură politică, dar și poziția de organe democratice, fără a încălca angajamentele internaționale.

Bibliografie:

1. Boboș, Gheorghe, Teoria generală a statului și dreptului, București: Didactică și pedagogică, 1983.
2. Drăganu, Tudor, Drept constituțional și instituții politice, vol. II, București: editura Lumina Lex, 1998.

3. Iorgovan, Antonie, Gilescu Valentina, Drept administrativ, București, 1986.
4. Lobadieré, André de, Venezia, Jean-Claude, Gaudemet, Yves, Droit administratif. Manuel, Paris: L. G. D. J. 1995.
5. Orlov, Maria, Belecciu, Ștefan, Drept administrativ, Chișinău, 2005.
6. Pașcaneanu, Tudor, Dreptul colectivităților teritoriale, Chișinău: UCCM, 2010.
7. Popa, Eugen, Autonomia locală, București: ALL BECK, 1998.
8. Popescu, Corneliu-Liviu, Autonomia locală și integrarea europeană, București: ALL BECK, 1999.
9. Sida, Andrei, Introducere în teoria generală a dreptului, Timișoara: Augusta, 1997.
10. Codul Electoral, nr. 1381 din 21.11.1997 cu modificările ulterioare.
11. Legea 344 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Găgăuz – Yeri).
12. Regulamentul Găgăuziei (Gagauz-Yeti), Comrat, 1998
13. Vedomosti Narodnogo Sobranija, vypusk VIII, Comrat, 1998.
14. Vedomosti Narodnogo Sobranija, vypusk IX, Comrat, 1999.

EVOLUȚIA LICENȚIERII ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA VERSUS STATELE UNITE ALE AMERICII - ANALIZĂ COMPARATĂ

THE EVOLUTION OF BUSINESS LICENSING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA VERSUS THE UNITED STATES OF AMERICA - COMPARATIVE ANALYSIS

Nicolae PASCARU, drd.

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: pascaru.nicolae.95@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5392-5539>

Rezumat: În acest articol se analizează evoluția instituției de acordare a licențelor în Republica Moldova în comparație cu Statele Unite ale Americii, în special, măsura în care acest concept a fost consacrat în legislație, dar și cercetat în literatura de specialitate. Începând cu anul 1991, odată cu trecerea Republicii Moldova la economia de piață, au avut loc schimbări fundamentale în toate sferile societății, în special în cele economice. În ultimele decenii, în Republica Moldova au avut loc transformări economice majore: o schimbare a structurii economice, renașterea instituției proprietății private și dezvoltarea activității de întreprinzător. Dezvoltarea societății a dovedit necesitatea participării active a statului la dezvoltarea economiei, ceea ce a necesitat și crearea unor noi pârghii de influență managerială care nu au avut analogie în perioada anterioară de dezvoltare a țării. Aceste procese au condus la creșterea interesului statului și al legiuitorului față de o astfel de instituție precum acordarea de licențe. În acest sens, potrivit modelelor occidentale, legiuitorul din Republica Moldova a mers spre calea creării unor astfel de pârghii, cum ar fi licențierea anumitor genuri de activități de întreprinzător, iar analiza comparată cu un stat cum este Statele Unite ale Americii, în care licențierea activității de întreprinzător are deja o istorie înrădăcinată, permite identificarea și implementarea în Republica Moldova a celor mai bune practici legate de licențiere a anumitor activități.

Cuvinte-cheie: act permisiv, licență, licențiere, instituție de licențiere, licențiere pentru anumite tipuri de activități, interes public, activitate de întreprinzător.

Abstract: This article analyses the evolution of the licensing institution in the Republic of Moldova in comparison with the United States of America, in particular, the extent to which this concept has been enshrined in legislation, but also researched in the literature. Since 1991, with the transition of the Republic of Moldova to a market economy, fundamental changes have taken place in all spheres of society, especially in the economic sphere. Major economic transformations have taken place in the Republic of Moldova in recent decades: a change in the economic structure, the revival of the institution of private ownership and the development of entrepreneurial activity. The development of society proved the need for active participation of the state in the development of the economy, which also required the creation of new levers of managerial influence that had no analogue in the previous period of the country's development. These processes have led to increased state and legislator interest in such an institution as licensing. In this regard, according to Western models, the Moldovan legislator has moved towards the creation of such levers, such as the licensing of certain types of entrepreneurial activities, and the comparative analysis with a state such as the United States of America, where the licensing of entrepreneurial activity already has a deep-rooted history, allows the identification and implementation in the Republic of Moldova of the best practices related to the licensing of certain activities.

Keywords: permissive act, license, licensing, licensing institution, licensing for certain types of activities, public interest, entrepreneurial activity.

Introducere

Actualitatea temei de cercetare

Subiectul licenței și licențierii în activitatea de întreprinzător, reprezintă un interes sporit pentru cercetare atât pentru autorii din Republica Moldova cât și pentru doctrinarii din alte țări. Astfel, datorită importanței sale pentru economia unui stat, un număr mare de autorii din Republica Moldova, cât și autorii din Statele Unite ale Americii (în continuare - SUA sau Statele Unite), Federația Rusă, România, etc., acordă o atenție deosebită cercetărilor legate de instituția licenței și licențierii activității de întreprinzător.

Caracterul actual al prezentului studiu, este determinat de faptul că subiectul ales pentru cercetare, se numără printre subiectele importante, dar și în același timp și problematice pentru Republica Moldova, or, realizarea și menținerea unui mediu de afaceri cât mai prielnic și cu un cadru legal favorabil pentru întreprinzători și bine reglementat, ocupă printre principalele sarcini ale politicilor publice pe plan național dar și internațional al Republicii Moldova. Totodată, o analiză comparativă a evoluției licențierii activității de întreprinzător în Republica Moldova și Statele Unite ale Americii, reprezintă un interes teoretic și practic major din perspectiva identificării celor mai bune practici privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, or, așa cum studiile arată, licența privind activitatea de întreprinzător în Statele Unite are un istoric bogat atât din prisma cercetărilor doctrinare, cât și din perspectiva reglementărilor normative, în acest sens practica SUA în cercetarea și reglementarea subiectului prenotat are importanță deosebită pentru R. Moldova.

Republica Moldova este un stat relativ tânăr, iar începând cu declararea Independenței și până în prezent, din partea legiutorului în permanență se atestă un proces continu de modificare a cadrului legal privind reglementarea instituției licențierii, iar un ultim exemplu relevant la acest aspect este reflectat prin prisma modificărilor operate prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 185 din 21.09.2017 [1]. În acest sens, în urma modificărilor care au fost operate prin legea prenotată, numeroase activități de întreprinzător care necesitau licență, au fost scutite de a fi necesară obținerea licențelor de activitate, iar numărul total de acte permissive pentru inițierea activității de întreprinzător, în toate domeniile de activitate, pentru anul 2017, a scăzut până la 180 de documente, comparativ cu perioadele precedente, atunci când în Republica Moldova existau peste 400 de acte permissive (licențe/autorizații, etc). Astfel, observăm actualitatea subiectului ales spre cercetare și prin prisma faptului că legiutorul național, în permanență a optat pentru revizuirea listei activităților de întreprinzător licențiate, în scopul identificării unei eventuale posibilități de înlocuire a licențierii, cu alte reglementări mai puțin rigide a domeniilor care nu reprezintă o amenințare asupra intereselor publice. De asemenea, de menționat este și faptul că introducerea licențierii în Republica Moldova a fost cauzată de schimbări în natura impactului statului asupra relațiilor socio-economice, care au necesitat crearea unui nou cadru legal pentru a reglementa dezvoltarea activă a activităților de întreprinzător, în acest sens fiind preluate mai multe modele de licențiere din diferite sisteme de drept, Statele Unite ale Americii, fiind un stat cu o istorie bogată privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, inclusiv prin prisma cercetărilor doctrinare legate de licențiere.

În acest sens, reieșind din cele prenotate putem menționa că subiectul licențierii activității de întreprinzător, reprezintă în permanență un subiect actual pentru cercetare și trebuie de evaluat în mod complex prin prisma mai multor aspecte, cum ar fi: necesitatea licențierii sau nu a anumitor activități de întreprinzător, eliminarea anumitor proceduri birocratice inutile din procesul de obținere a licențelor de activitate pentru anumite domenii, lista clară și exhaustivă a actelor necesare pentru ca un întreprinzător să poată desfășura un anumit gen de activitate supus licențierii, durata de timp în care se eliberează licența, evitarea costurilor suplimentare pentru obținerea licenței de activitate, etc.

Astfel, caracterul novator al prezentei cercetări, este determinat de faptul că subiectul ales pentru cercetare, se numără printre subiectele cheie pentru Republicii Moldova, iar un studiu complex privind licențierea inclusiv prin metoda de comparație cu alte state, este binevenit și prin prisma faptului că tematica aleasă este încă puțin cercetată la nivel național, dar și în același timp și problematice pentru Republica Moldova prin prisma lipsei de criterii clare pentru activitățile de întreprinzător care necesită a fi licențiate și care nu.

Gradul de cercetare a problemei

Nivelul de cercetare în timp a tematicii respective este identificat prin cercetările din literatura juridică de specialitate care a fost analizată în procesul de elaborare a prezentului articol. Cercetările doctrinare ale autorilor din Republica Moldova la subiectul licențierii activității de întreprinzător sunt destul de diverse și se află într-un permanent proces de completare. Definirea conceptului și identificarea naturii juridice a licenței, licențierii și particularitățile specifice ale acestor instituții de drept, reprezintă dintre subiectele cercetate și abordate de către autori în literatura juridică națională. În acest context putem menționa contribuția la cercetarea și dezvoltarea subiectului licenței a doctrinarilor autohtoni: N. Roșca, S. Baieș, G. Mărgineanu, L. Mărgineanu, L. Gribincea, etc., în manualele de drept civil, comercial, afacerilor. Totodată, de menționat este și faptul că deși subiectul licențierii în Republica Moldova reprezintă unul dintre subiectele de cercetare ale multor autori, de menționat este că la majoritatea autorilor nu identificăm

un studiu comparativ al licenței în activitatea de întreprinzător cu alte state, ceea ce denotă și necesitatea și actualitatea subiectului cercetat.

De asemenea, în literatura juridică din străinătate printre autorii care au analizat subiectul licenței și licențierii, interesului public și interesului privat, precum și balanței de interese putem enumera: M. Porter, R. Scase, J. Simmie, D. Smallbone and F. Welter, H. Stevenson, D. Gumpert, D. Storey and N. Sykes, P. Van der Zwan, I. Verheul and R. Thurik, I. Verzea, G.P. Luca, F. Welter and D. Smallbone, etc.

Formularea problemei cercetate

Ipozeza de cercetare constă în studierea coraportului dintre activitatea de licențiere a diferitor activități de întreprinzător din Republica Moldova versus analiza acestor aspecte în Statele Unite ale Americii, precum și identificarea și clarificarea anumitor particularități legate de formarea, menținerea și dezvoltarea relațiilor dintre întreprinzători ca reprezentanți ai mediului privat și autoritățile responsabile de eliberarea, reperfectarea și/sau retragerea actelor permissive în activitatea de întreprinzător, inclusiv identificarea criteriului de echilibru de interese publice/private ale licențierii, criteriu care din păcate este identificat nici în cadrul prevederilor normative, nici în doctrina națională.

Totodată, prezenta cercetare se axează și pe justificarea necesității reglementării principiului echilibrului de interese în prevederile cadrului normativ care reglementează activitățile de întreprinzător licențiate, principiu prezent în reglementările din SUA, unde licența se eliberează în activitatea de întreprinzător inclusiv, ținându-se cont de acest principiu. În acest sens, sperăm că această analiză complexă și comparată a două sisteme de licențiere, va răspunde în mare parte multor întrebări atât de ordin teoretic, cât și de natură practică legate de conceptul de licență, licențiere, interes public versus interes privat în reglementarea prin licențiere a anumitor activități de întreprinzător. Din categoria întrebărilor la cercetarea tematicii alese ar putea fi: În ce măsură este necesar ca anumite activități de întreprinzător să fie licențiate? Care sunt criteriile de impunere a licenței pentru anumite activități și exonerării pentru alte activități?

Unde este „granița”, dintre interesul public și interesul privat în activitatea de licențiere? Există sau nu o intervenție prea excesivă din partea statului în domeniul licențierii anumitor activități de întreprinzător?

Astfel, reieșind din aceste întrebări, putem deduce și importanța, dar și necesitatea stringentă de cercetare a tematicii respective. De asemenea, în prezenta cercetare, o atenție aparte va fi acordată analizei cadrului normativ care reglementează raporturile juridice de practicare a diferitor activități de întreprinzător prin intermediul licențelor.

Totodată, realizarea ipotezei de cercetare nominalizate, implică, desigur realizarea obiectivelor de cercetare prenotate, în urma unei cercetări complexe din punct de vedere teoretico-practic a licențierii activității de întreprinzător prin prisma interesului public și privat.

Obiectivele cercetării

Prezenta lucrare are drept scop cercetarea instituției licențierii activității de întreprinzător și dezvoltarea acesteia în Republica Moldova și Statele Unite ale Americii, precum și identificarea unor mecanisme juridice de asigurare a echilibrului de interese în sfera reglementării prin licențiere activităților de întreprinzător.

În vederea realizării acestui scop, ne-am axat pe soluționarea următoarelor obiective:

- Identificarea și cercetarea multiaspectuală a definiției/conceptului de „licență”, „licențiere”, formulate în doctrină și în legislație prin prisma raportării la activitatea de întreprinzător atât din Republica Moldova, cât și din Statele Unite ale Americii.
- Identificarea legăturii dintre licențierea anumitor activități de întreprinzător și interesul public/privat.
- Analiza evoluției cadrului normativ în materie de reglementare a activităților practicate prin licență și identificarea direcțiilor de orientare a legiuitorului în licențierea activităților de întreprinzător prin metoda studiului comparat.
- Identificarea, delimitarea, clasificarea și înțelegerea clară a criteriilor de bază care stau la baza licențierii sau nu a anumitor activități de întreprinzător.

Metodologia cercetării

Principalele metode de cercetare utilizate în prezenta cercetare sunt următoarele:

- metoda descriptivă, pentru descrierea genezei și a conceptului de licență, licențiere. Totodată această metodă va permite și identificarea trăsăturilor și caracteristicile principale ale conceptului de licențiere expuse atât la nivel teoretic cât și în prevederile cadrului normativ;
- metoda de analiză a fenomenului, a acțiunilor, tendințelor, cauzelor, formelor și conjuncturii istorice care au favorizat progresul și dezvoltarea cadrului legal în Republica Moldova și în Statele Unite ale Americii, a instituției licențierii;
- metoda de sinteză a elementelor comune ale licențierii din Republica Moldova și din SUA, pentru a putea găsi caracteristici generale sau particulare ale licențierii;
- metoda de comparare a tendințelor de dezvoltare a licențierii în diferite state, în scopul evidențierii și găsirii soluțiilor pentru problemele ce apar în cadrul procesului de licențiere din Republica Moldova versus SUA;
- metoda concluziei va fi folosită pentru a stabili clar și concis recomandările care vor fi desprinse din analiza subiectului propus spre cercetare; etc.

De asemenea, abordarea dialectică a cunoașterii a făcut posibilă explorarea cuprinzătoare și obiectivă a categoriei „echilibrul intereselor publice și private” în raport cu licențierea activității de întreprinzător, pentru a evalua dezvoltarea teoretică și aplicarea sa practică.

Totodată, studiul se bazează pe cerințele de concretețe și completitudine a cunoștințelor, unitatea de analiză și sinteză. Folosirea metodei de ascensiune de la concret la abstract a condus la studiul unor fenomene noi care nu au încă o justificare științifică suficient de completă și convingătoare.

Metoda modelării s-a dovedit a fi utilă în determinarea modalităților de îmbinare a diferitelor interese în reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător.

Baza empirică a studiului este formată din Constituția Republicii Moldova, legile organice care reglementează activitățile de întreprinzător supuse licențierii, Hotărârile Guvernului Republicii Moldova, deciziile Curții Constituționale pe diferite subiecte legate de activitatea licențiată de întreprinzător, deciziile și hotărârile explicative a Curții Supreme de Justiție, hotărârile și decizii ale Curții Europene a Drepturilor Omului, etc.

Rezultatele cercetării

Rezultatele cercetării au drept scop de bază să contribuie la îmbogățirea doctrinei naționale cu unele aspecte de drept comparat legate de licențierea activității de întreprinzător, precum și din punct de vedere practic cu unele idei pentru cadru normativ privind licențierea, or, licența reprezintă una dintre formele de reglementare de stat a activității de întreprinzător și reprezintă o procedură de atestare oficială a dreptului unei persoane (persoană juridică sau întreprinzător individual) de a desfășura anumite genuri de activități cu respectarea cerințelor și standardelor de reglementare, fiind în acest sens necesară în permanență noi idei, abordări și propuneri novatoare atât din considerente doctrinare, cât și din aspecte practice.

Datorită complexității subiectului, licențierea activității de întreprinzător reprezintă una dintre temele de cercetare care a fost în permanență analizată în cercetările mai multor autori. Astfel, la nivel național, așa cum am menționat anterior, din categoria doctrinarilor, care au abordat anumite aspecte legate de subiectul licenței, licențierii, activitatea de întreprinzător, putem enumera aportul următorilor autori: Baieș. S, Roșca. N., Mărgineanu. G, Mărgineanu. L, Gribincea. L, Mihalache. Iu, Cuznețov. A, Slutu. N, Ardelean. G, etc, în manualele de dreptul afacerilor, comercial, civil, etc.

În acest sens, analizând o cercetare în mod cronologic, putem enumera contribuția de bază și de temelie privind studiul licențierii activității de întreprinzător ale autorilor Baieș Sergiu și Roșca Nicolae, care de fapt sunt și printre primii autori doctrinari din Republica Moldova care au abordat subiectul licenței și licențierii, începând cu manualul de Dreptul afacerilor ediția din anul 1997 [1], urmată de alte ediții și cercetări precum culegerea de scheme intitulată Dreptul afacerilor (Scheme) [2, p. 163], și manualele de Dreptul Afacerilor Volumul I și Volumul II Chișinău 2004 și 2006 și respectiv manualul de Dreptul Afacerilor Ediția a III a, din anul 2011 [3, p. 458].

Astfel, în manualele prenotate, autorii prenotați definesc și analizează conceptul de licență în activitatea de întreprinzător, precum și abordează mai multe aspecte legate de rolul licenței în activitatea de întreprinzător, definesc licențierea și identifică care este rolul statului prin intermediul autorităților de licențiere în reglementarea activității de întreprinzător, inclusiv necesitatea imperativului licențierii pentru unele activități de întreprinzător de importanță majoră și de interes public.

Potrivit autorilor Baieș S. și Roșca N., „Pentru a proteja interesele publice în desfășurarea unor genuri de activitate, statul impune obținerea de licențe, respectarea standardelor, respectarea regulilor liberei concurențe, respectarea normelor de protecție a consumatorilor, a mediului etc.” [4, p. 38]

Din cele expuse, deducem scoaterea în evidență de către autori a necesității de a fi necesară licența de activitate pentru acele domenii care sunt de un interes public major și care necesită o reglementare și un control mai special din partea legiuitorului în vederea ocrotirii drepturilor consumatorilor și interesului general al societății, care include securitatea statului, securitatea mediului înconjurător, etc. Totodată, din cele prenotate, deducem și rolul deosebit de important al statului în reglementarea prin norme juridice, dar și dirijarea anumitor activități de întreprinzător (prin intermediul obligației obținerii licenței) de importanță majoră, în scopul ocrotirii anumitor valori de interes public. Suplimentar, din cele enunțate de autori, deducem concluzia potrivit căreia licențierea sau nu a unor activități de întreprinzător, depinde în mare parte de interesul public al acestor activități, mai exact de impactul acestor activități asupra valorilor generale ale societății ocrotite de lege.

Într-o altă opinie a autorilor prenotați, „licențierea este o intervenție a statului în activitatea economică, o limitare a dreptului la activitate de întreprinzător și o restrângere a capacității civile a subiecților. Fiind o activitate a statului, licențierea nu numai că autorizează întreprinzătorul să practice o anumită activitate economică, dar și exercită față de el o funcție de control, asigurând astfel respectarea legalității, protecția drepturilor, intereselor și sănătății cetățenilor, apărarea și securitatea statului, ocrotirea moștenirii culturale a poporului, altor interese publice.” [5, p. 42]. Din cele enunțate, putem deduce mai multe caracteristici ale licențierii enumerate de autori și anume că licențierea reprezintă o intervenție, o dirijare din partea statului a anumitor activități practicate de întreprinzători, astfel reprezentând și o intervenție legală și justificată a statului în activitatea economică.

De asemenea, din cele prenotate mai putem deduce că licențierea reprezintă și o prerogativă exclusivă a statului, care prin intermediul organelor sale abilitate (autorități de licențiere), permite întreprinzătorilor să practice un anumit gen de activitate de interes public.

Totodată, definiția expusă de autori evidențiază și scopul instituției licențierii, și anume ca fiind acela de a ocroti tot ce înseamnă un interes public.

În prima ediție a manualului de Dreptul afacerilor din anul 1997, autorii Baieș S. și Roșca N., definesc licența ca fiind „un document oficial eliberat de organul de stat împuternicit, prin care se atestă capacitatea și dreptul deținătorului acestuia de a desfășura un anumit gen de activitate în condițiile ce vor asigura beneficiarilor un înalt nivel de calitate și siguranță în mărfurile procurate și serviciile prestate. Astfel, statul își asumă în fața consumatorilor obligația ca agentul economic, autorizat prin licență, să producă mărfuri, să execute lucrări sau să presteze servicii, și să facă aceasta la nivelul cuvenit.” [6, p. 43]. În sensul celor prenotate, putem deduce că această definiție a licenței, o putem califica drept una complexă, care scoate în evidență mai multe caracteristici ale licenței, și anume: caracterul oficial al licenței, adică faptul că emană de la o autoritate publică de stat împuternicită să elibereze licențe de activitate într-un anumit domeniu, și caracterul exclusiv al licenței, prin faptul că doar întreprinzătorul care a obținut licența de activitate și întrunește toate condițiile, poate să practice un anumit gen de activitate de întreprinzător de interes public. De asemenea, similar altor definiții expuse de autori, și în cazul acestei definiții a licenței propuse de autori, putem evidenția și argumentarea imperativului licenței de activitate pentru anumite domenii de activitate de întreprinzător, care este acela de a proteja un interesele publice în care intră interesul consumatorilor de a beneficia de niște produse, servicii de calitate, precum și interesul protejării securității statului în anumite domenii și protejarea mediului înconjurător, etc. Totodată, analizând această definiție, putem deduce că obținerea licenței într-un anumit domeniu de activitate, oferă titularului de licență o capacitate juridică civilă specială, și anume cea de a putea practica un anumit gen de activitate doar dacă întrunește anumite cerințe/condiții speciale pentru a putea practica genul respectiv de activitate.

În continuare, un alt autor din Republica Moldova, și anume autoarea Ciobanu. N., este de părere că: „Din momentul înregistrării de stat a unei persoane juridice, aceasta are dreptul să desfășoare orice gen de activitate, care nu este interzis de lege. Legislația Republicii Moldova stabilește că, pentru unele genuri de activitate, este obligatoriu obținerea unui act, denumit licență, care acordă antreprenorului dreptul să desfășoare genul de activitate indicat în ea. [...]”, iar în opinia autoarei, „licența este un act administrativ, cu caracter permisiv, eliberat de autoritatea de licențiere în procesul de reglementare a activității de întreprinzător, ce atestă dreptul titularului de licență de a desfășura, pentru o perioadă stabilită, genul de activitate indicat în aceasta, integral sau parțial, cu respectarea obligatorie a condițiilor de licențiere.” [7, p. 42].

Suplimentar, autoarea Ciobanu. N, evidențiază că „licența este guvernată de un șir de principii care sunt enumerate expres de către legiuitor în cadrul normativ.” [8, p. 43].

Reieșind din cele expuse supra de către autoarea prenotată, putem deduce că în această definiție a licenței aferent caracterului administrativ și permisiv al licenței, autoarea mai adaugă și caracterul deplin sau parțial al dreptului întreprinzătorului de a desfășura o anumită activitate de întreprinzător în baza licenței. Astfel, o licență poate împuternici titularul de licență cu drepturi depline să desfășoare toate activități incluse în licență sau doar să se limiteze la anumite activități mai restrânse.

Altă categorie de autori (Cuzenețov A., Mihalache Iu., ș.a), definesc licența ca fiind „un permis special în baza căruia persoana poate să desfășoare o anumită activitate care îi aduce profit. Lista activităților care se desfășoare în baza licenței este prevăzută de lege, iar dreptul de a practica activitatea pentru care este necesară licența apare numai din momentul obținerii acesteia.” [9, p.125]. În continuarea ideii prenotate, într-o altă lucrare, autorii prenotați sunt de părere că „intervenția statului în activitatea de întreprinzător, este dictată de necesitatea de proteja interesele majore ale societății și de asigura: formarea bugetului de stat, deschiderea noilor locuri de muncă, protecția drepturilor consumatorului, concurența legală, protecția mediului înconjurător etc.” [10, p. 117]. Reieșind din această opinie, putem evidenția că aferent elementelor comune din această definiție a licenței cu alte definiții enumerate, autorii identifică un scop al obținerii licenței de activitate pentru întreprinzător, și anume acela de a aduce profit.

O altă categorie de autori (Volcinschi V. și Cojocar. E), definesc licența ca fiind „un act oficial, emis de organul de licențiere, ce confirmă dreptul titularului licenței de practicare a genului de activitate indicat în această licență pe parcursul unui termen și în conformitate cu condițiile stabilite în ea.” [11, p. 42].

Similar opiniei prenotate, autorii Mărgineanu. G și Mărgineanu. L, sunt de părere că pentru desfășurarea anumitor genuri speciale de activitate, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare, întreprinzătorul, este obligat să obțină licența de stat pentru genul dat de activitate. Astfel în opinia autorilor, „licența este un act oficial, eliberat de autoritatea pentru licențiere, ce atestă dreptul și capacitatea titularului de licență de a desfășura, pentru o perioadă determinată genul de activitate indicat în aceasta, cu respectarea obligatorie a condițiilor de licențiere.” [12, p.3 55].

Astfel, procesul de adaptare permanentă a cadrului normativ care reglementează activitatea de întreprinzător prin licență, la realitățile social-economice, presupune o analiză complexă a mai multor factori, dar și se extinde și la dezvoltarea capacităților instituționale și a stimulentele pentru încurajarea punerii integrale în practică a modificărilor cadrului de reglementare, cu impact pozitiv maxim asupra competitivității sectorului privat.

Din perspectiva evoluției reglementărilor cadrului normativ privind licențierea în activitatea de întreprinzător în Republica Moldova, putem menționa faptul că la începutul anilor 1990, țările europene au început să întreprindă măsuri pentru a evalua și elimina barierele administrative excesive în activitatea de întreprinzător, iar după declararea Republicii Moldova ca stat independent, țara noastră a început același parcurs.

Astfel, începând cu anul 1991, în Republica Moldova, a existat o tendință clară a legiuitorului în vederea adoptării unui cadru normativ cât mai bine reglementat și eficient în domeniul eliberării licențelor de activitate pentru anumite domenii de activitate, dar și raționalizarea procedurii de acordare a licențelor, reducerea listei genurilor de activități care să necesite licențe, similar cu alte țări europene.

Astfel, la etapa incipientă de apariție a primelor reglementări privind licențierea anumitor activități de întreprinzător, printre principalele probleme cu care se confrunta legiuitorul din Republica Moldova putem evidenția următoarele:

1. Lipsa în general a cadrului normativ care să reglementeze activitatea de întreprinzător practică prin licență.
2. Ulterior, s-a constatat că legislația adoptată nu avea suficientă transparență și era dificil de aplicat în practică și multe norme juridice erau neclare și netransparente.
3. De multe ori obținerea licenței reprezenta o pierdere uriașă de timp și bani.
4. Exista o mare contradicție între legi și alte reglementări privind procedura etapele și termenii de acordare a licențelor.
4. Lipseau reglementările privind competența clară în acordarea licențelor a autorităților de licențiere, precum și competența ulterioară de control asupra respectării condițiilor de licențiere, etc.

5. Reglementările privind licența în activitatea de întreprinzător, se regăseau în numeroase Hotărâri de Guvern, sau alte acte instituționale ale autorităților de licențiere, unele nefiind nici publicate în Monitorul Oficial.

6. De multe ori, prevederile care reglementau procedura și etapele de obținere a licențelor de activitate, crea diferite practici neuniforme și interpretări, uneori abuzive, în aplicarea cadrului legal.

Toate aceste dificultăți și lacune, au contribuit la necesitatea reglementării permanente, actualizarea și adaptarea reglementărilor privind licențierea la necesitățile sociale și economice.

Totodată, având drept una dintre priorități crearea un mediu de afaceri cât mai bun, legiuitorul din Republica Moldova a căutat în permanență să implementeze un șir de reforme ale cadrului de reglementare a activității licențiate de întreprinzător în vederea stimulării competitivității economiei naționale.

Un prim pas spre uniformizare a reglementărilor privind autorizarea prin licențiere a activităților de întreprinzător a fost odată cu adoptarea Hotărârii Guvernului nr.581/1995 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova (actualmente abrogată) [13].

Astfel, în Hotărârea nr. 581/1995, legiuitorul indică expres și exhaustiv Lista genurilor de activitate (inclusiv genurile de activități de întreprinzător) ce necesitau autorizare prin licență pentru a putea fi practicate.

De asemenea, în această hotărâre, legiuitorul pentru prima dată definește licența ca fiind un document oficial prin care se atestă capacitatea și dreptul deținătorului de a desfășura un anumit gen de activitate în condiții ce vor asigura beneficiarilor un înalt nivel calitativ și siguranță, în conformitate cu legislația în vigoare și pe un anumit termen.

Totodată, hotărârea prevedea și un Regulament cu privire la modul de eliberare a licențelor pentru desfășurarea anumitor genuri de activitate, în care era indicată procedura de obținere a licențelor de activitate pentru anumite activități, termenele și etapele, documentele necesare, cazurile și temeiurile de suspendare sau retragere a licențelor, precum și Lista genurilor de activitate ce necesita autorizare prin licențe eliberate de ministere, departamente și alte organe de stat ale Republicii Moldova.

Hotărârea nr.581/1995, a fost abrogată prin Hotărârea cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova nr. 888 din 19.09.97 [14].

De menționat este că analizând HG nr. 888/1997, putem deduce că spre deosebire de reglementarea anterioară, Hotărârea Guvernului nr. 888/1997, prevedea includerea unor noi categorii de licențe pentru unele activități cum ar fi spre exemplu licențierea întreprinzătorilor care practică activitate de import a băuturilor alcoolice sau importul articolelor din tutun, licențele în aceste genuri de activități fiind eliberate de Ministerul Economiei și Reformelor, sau licențierea activități editoriale, licența eliberată de Departamentul Edituri, Poligrafie și Comerțului cu Cărți. De asemenea, prin Hotărârea Guvernului nr. 888/1997, legiuitorul a transferat și competența de eliberare a licențelor de la unele autorități de licențiere la altele, un exemplu în acest sens ar fi transferul competenței de eliberare a licențelor în domeniul organizării turismului extern de la Compania de Stat "Moldova-tur" către Ministerul Economiei și Reformelor, etc.

Astfel, putem menționa că legiuitorul prin Hotărârea Guvernului nr. 888/1997 a majorat și numărul activităților de întreprinzător care au fost supune licențierii, majorând astfel și lista autorităților care erau împuternicite cu eliberarea licențelor în diferite domenii de activitate, totodată modificând și competența anumitor autorități de licențiere. De asemenea, prin Hotărârea Guvernului nr. 888/1997, aferent procedurii de suspendare a licenței, legiuitorul a adăugat și procedura de sistare a licenței, care de fapt nu presupunea altceva decât dublarea procedurii de suspendare.

Hotărârea Guvernului nr. 888/1997 a fost abrogată prin Hotărârea Guvernului nr. 110 din 02.02.98 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova [15].

Similar reglementărilor anterioare, prin Hotărârea Guvernului nr. 110/1998, legiuitorul a majorat numărul de activități licențiate, respectiv și competența unor autorități de licențiere. Un exemplu relevant în acest sens, ar fi suplینirea considerabilă a genurilor de activități licențiate eliberate de Comisia de Stat pentru Piața Hârtiilor de Valoare cu 13 categorii noi de licențe, și anume: activitatea de mediere cu hârtiile de valoare; activitatea comercială cu hârtiile de valoare; activitatea de comision cu hârtiile de valoare; activitatea de consulting și expertiză în domeniul hârtiilor de valoare; activitatea Bursei de Valori; activitatea fondurilor de investiții; activitatea companiilor fiduciare; activitatea managerului fondurilor de investiții; activitatea managerului companiilor fiduciare; activitatea depozitarului fondului de investiții; activitatea de ținere a registrului deținătorilor hârtiilor de valoare (a unui sau mai multor emitenți); activitatea de ținere a registrului clienților deținătorului nominal; activitatea depozitarului central;

activitatea depozitarului hârtiilor de valoare. De asemenea, prin Hotărârea Guvernului nr. 110/1998, legiuitorul a inclus noi autorități de licențiere cum ar fi spre exemplu Departamentul Controlului Vamal, care elibera licențe de activitate pentru crearea și funcționarea depozitelor vamale libere, acordarea serviciilor pentru completarea declarațiilor vamale cu privire la mărfuri.

Ațiunea în timp a Hotărârii Guvernului nr. 110/1998 a fost scurtă, mai exact, peste aproximativ 6 luni de la intrare în vigoare, prin Hotărârea Guvernului nr. 859 din 13.08.98 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova [16], a abrogat Hotărârea nr. 110/1998.

Astfel, prin Hotărârea Guvernului nr. 859/1998, legiuitorul a redus numărul activităților licențiate. Reiterând exemplul Comisiei de Stat pentru Piața Hârtiilor de Valoare, din numărul de 14 domenii de activitate care necesitau licență, Comisia potrivit noilor reglementări (Hotărârea nr. 859/1998), elibera licența doar pentru 3 genuri de activități: activitatea profesională cu hârtiile de valoare, activitatea Bursei de Valori, activitatea fondurilor de investiții. În partea ce ține de modul de eliberare a licențelor pentru desfășurarea anumitor genuri de activitate, prevederile au rămas practic similare cu cele anterioare.

Hotărârea Guvernului nr. 859/1998 a fost abrogată de legiuitor prin Hotărârea Guvernului nr. 893 din 28.08.2001 cu privire la abrogarea unor hotărâri ale Guvernului [17].

Multitudinea de reglementări care erau abrogate în perioade relativ scurte, a determinat legiuitorul în anul 1999 să adopte Legea nr. 332/1999 privind acordarea de licențe pentru unele genuri de activitate (actualmente abrogată) [9], în calitate de lege specială care să reglementeze activitatea de licențiere.

Analizând prevederile Legii nr. 332/1999, putem să deducem tendința legiuitorului de a facilita crearea unui cadru normativ uniformizat referitor la activitățile de întreprinzător care necesită licență.

În sensul art. 2 alin. (1) din Legea nr.332/1999, licența era definită de legiuitor ca fiind „un act prin care se atestă capacitatea și dreptul titularului de a desfășura un anumit gen de activitate în condiții care să asigure calitatea și siguranța mărfurilor și serviciilor.”.

Totodată, în prevederile Legii nr.332/1999, legiuitorul prevedea forma, conținutul licenței, durata licenței, actele necesare pentru a obține licența, organele competente să elibereze licențe de activitate, cazurile de suspendare dar și de retragere a licențelor, drepturile și obligațiile titularului de licență, etc.

De asemenea, reieșind din prevederile Legii nr.332/1999, deducem că legiuitorul introduce noi domenii care necesită licență cum ar fi competența Serviciului de Stat Migrațiune, care era împuternicit să elibereze licențe de activitate pentru organizarea angajării provizorii peste hotare a cetățenilor Republicii Moldova, precum și plasarea în câmpul muncii pe teritoriul Republicii Moldova a cetățenilor străini.

Ulterior în anul 2001, legiuitorul a adoptat Legea nr. 451 din 30.07.2001 privind licențierea unor genuri de activitate [18].

Astfel, în sensul art. 2 din Legea nr. 451/2001, licența era definită de legiuitor ca fiind un act administrativ cu caracter permisiv, eliberat de autoritatea de licențiere în procesul de reglementare a activității de întreprinzător, ce atestă dreptul titularului de licență de a desfășura, pentru o perioadă stabilită, genul de activitate indicat în aceasta, integral sau parțial, cu respectarea obligatorie a condițiilor de licențiere.

Reieșind din această definiție, putem deduce că legiuitorul definește licența într-un mod mai complex, și scoate în evidență mai multe caracteristici de bază ale licenței. De asemenea, spre deosebire de reglementarea anterioară, în Legea nr. 451/2001, legiuitorul indică expres că licența este un act administrativ, adică este un act care emană de la o autoritate publică împuternicită prin lege cu dreptul de a elibera licențe de activitate într-un anumit domeniu de interes public pentru societate.

De asemenea, în prevederile Legii nr. 451/2001, legiuitorul operează și cu noțiunea de licențiere, definind-o în mod separat de licență. Astfel, prin prisma prevederilor Legii nr. 451/2001, legiuitorul definea licențierea ca totalitatea procedurilor de reglementare a activității de întreprinzător legate de eliberarea, prelungirea, reperfectarea, suspendarea, reluarea valabilității și retragerea licențelor, eliberarea copiilor și duplicatelor acestora, ținerea dosarelor de licențiere și a registrelor de licențe, controlul asupra respectării de către titularii de licențe a condițiilor de licențiere, adoptarea prescripțiilor privind lichidarea încălcărilor ce țin de condițiile de licențiere.

Totodată, prin Legea nr. 451/2001, s-a redus considerabil numărul de autorități competente să elibereze licențe în activitatea de întreprinzător, multe domenii privind eliberarea licențelor de activitate în diferite domenii de întreprinzător au trecut în competența Camerei Înregistrării de Stat (actuala Agenție Servicii Publice). Astfel, prin Legea nr. 451/2001, legiuitorul a preluat toate atribuțiile de eliberare a licențelor în activitatea de întreprinzător de la ministere, și le-a pus în competența Agenției Servicii Publice

și a altor autorități de licențiere, ministerele fiind degrevate dreptul de a mai elibera licențe de activitate întreprinzătorilor.

De asemenea, Legea nr. 451/2001 prevedea expres și care erau taxele pentru eliberarea licențelor pentru diferite domenii de activitate de întreprinzător.

Ulterior, reformarea cadrului normativ privind licențierea activităților de întreprinzător, a continuat prin adoptarea de către legiuitor a Legii nr.424-XV din 16 decembrie 2004 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător [19].

În sensul prevederilor legii prenotate, scopul adoptării unei asemenea legi a fost acela de a stabili expres care sunt principiile și acțiunile necesare pentru revizuirea cadrului normativ în scopul eliminării și evitării reglementărilor care nu corespund legislației și care nu sunt orientate spre economia de piață, precum și pentru asigurarea stabilității și calității reglementării activității de întreprinzător întru evitarea barierelor împovărătoare pentru mediul de afaceri.

Un moment important în partea ce ține de reformarea cadrului normativ privind reglementarea prin licență a activităților de întreprinzător inclusiv cele practicate prin licență a fost continuată prin adoptarea Legii nr.235-XVI din 20 iulie 2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător [20]. Astfel, în sensul art. 2 din Legea nr. 235/2006, scopul acestei legi constă în crearea unui cadru juridic favorabil mediului de afaceri (inclusiv pentru activitățile practicate prin intermediul licențelor) și climatului investițional pentru dezvoltare social-economică.

Totodată, prin Legea nr. 235/2006, legiuitorul stabilește care sunt principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător. Astfel, în sensul prevederilor art. 4 al Legii nr. 235/2006, reglementarea activității de întreprinzător are loc potrivit următoarelor principii de bază: previzibilitatea reglementării activității de întreprinzător; transparența decizională și transparența reglementării activității de întreprinzător; analiza impactului de reglementare; reglementarea materială și procedurală a inițierii, desfășurării și lichidării afacerii prin acte legislative; echitabilitatea (proporționalitatea) în raporturile dintre stat și întreprinzător.

În anul 2011 legiuitorul a adoptat Legea nr.160 privind reglementare prin autorizare a activității de întreprinzător, adoptată la 22.07.2011 [21].

În sensul Legii nr.160/2011, legiuitorul definește licența ca fiind un act permisiv care investește titularul cu drept de a desfășura un anumit gen de activitate, integral sau parțial, asupra căruia se răsfrâng criteriile de licențiere stabilite de lege. Reieșind din această definiție legală, putem menționa că licența se încadrează în categoria de acte permissive alături de autorizații, permise, etc.

Un aspect important prevăzut de Anexa nr. 1 la Legea nr.160/2011, se referă la faptul că spre deosebire de reglementările anterioare, legiuitorul a prevăzut și NOMENCLATORUL ACTELOR PERMISIVE eliberate de autoritățile de licențiere. Astfel, Nomenclatorul actelor permissive potrivit Legii nr. 160/2011, este divizat în trei compartimente de acte permissive , și anume, licențe, autorizații și certificate, adică fiecare domeniu practicat prin intermediul unui act permisiv în dependență de genul de activitate fiindu-i atribuit categoria de autorizație care necesită a fi obținută.

Aferent actelor normative prenotate, din categoria actelor normative care reglementează activitatea de întreprinzător (inclusiv prin licențiere), cu titlu de exemplu putem aduce următoarele legi: Legea nr. 845 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptată la 03.01.1992 [22], lege care stabilește agenții economice care au dreptul, în numele lor (firmelor lor), să desfășoare activitate de antreprenoriat în Republica Moldova și determină principiile juridice, organizatorice și economice ale acestei activități. Potrivit prevederilor art. 7 din Legea nr. 845/1992, una dintre obligațiile întreprinzătorului, în conformitate cu legislația în vigoare, este obligația de a obține licențe pentru genurile de activitate care se desfășoară în bază de licență.

Din punct de vedere doctrinar, datorită complexității subiectului, licența și licențierea activității de întreprinzător reprezintă dintre temele de cercetare care a fost în permanență analizată în cercetările mai multor autori. Astfel, la nivel național, din categoria doctrinarilor, care au abordat anumite aspecte legate de subiectul licenței, licențierii, activitatea de întreprinzător.

Altă categorie de autori (Cuzenețov A., Mihalache Iu., ș.a), definesc licența ca fiind „un permis special în baza căruia persoana poate să desfășoare o anumită activitate care îi aduce profit. Lista activităților care se desfășoare în baza licenței este prevăzută de lege, iar dreptul de a practica activitatea pentru care este necesară licență apare numai din momentul obținerii acesteia.” [22, p. 125].

Similar opiniei prenotate, autorii Mărgineanu. G și Mărgineanu. L, sunt de părere că pentru desfășurarea anumitor genuri speciale de activitate, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare,

întreprinzătorul, este obligat să obțină licența de stat pentru genul dat de activitate. Astfel în opinia autorilor, „licența este un act oficial, eliberat de autoritatea pentru licențiere, ce atestă dreptul și capacitatea titularului de licență de a desfășura, pentru o perioadă determinată genul de activitate indicat în aceasta, cu respectarea obligatorie a condițiilor de licențiere.” [23, p. 335].

Astfel, în doctrina juridică națională, identificăm mai multe cercetări și accepțiuni ale conceptului de licență, licențiere și rolul statului în reglementarea prin licențiere a anumitor activități de întreprinzător. Studiarea subiectului legat de licența în activitatea de întreprinzător, reprezintă un interes deosebit de important atât din punct de vedere doctrinar, cât și din punct de vedere practic [24, p. 146]. De asemenea, reieșind din doctrina națională și gradul de cercetare a subiectului licențierii în activitatea de întreprinzător, putem menționa că licența în activitatea de întreprinzător reprezintă unul dintre subiectele care a fost cercetat de mai mulți autori, iar majoritatea autorilor abordează subiectul licențierii în mare parte prin prisma definiției licenței și licențierii, și prin prisma identificării rolului statului în activitatea de întreprinzător.

Analiza dezvoltării licențierii în SUA: Analiza cercetărilor doctrinare din alte state la subiectul licențierii, analiza diferitor probleme legate de aplicarea cadrului normativ în procesul licențierii activităților de întreprinzător, contribuie la formarea unor idei clare a posibilelor abordări și direcții de orientare legislative în domeniul licențelor și pe plan național.

Astfel, la cercetarea conceptului de licență, licențiere și rolul statului în implementarea unei politici de stat eficiente în acest domeniu, este necesară și trebuie luată în considerare, experiența țărilor în care instituția licențierii are o istorie solidă, iar țările înseși au o economie de piață și starea societății și a economiei acestor țări, permite să preluăm cele mai bune practici și pentru Republica Moldova în materia de licențiere a anumitor activități de întreprinzător.

În acest sens, Statele Unite ale Americii, poate servi ca o astfel de țară de referință. Subiectul licențierii, are o istorie bogată în Statele Unite ale Americii, unde instituția licențierii anumitor genuri de activități de întreprinzător, conține numeroase cercetări doctrinare, cât și reglementări normative.

În Statele Unite, licențierea anumitor genuri de activități a început practic odată cu perioada colonială, și a trecut printr-o serie de etape în dezvoltarea sa.

Autorul Grant. B, menționează că „în doctrina americană este acceptat punctul de vedere conform căruia licențierea ca formă de reglementare are o origine medievală, iar prototipul de licențiere a fost activitatea breslelor profesionale, care erau folosite pentru a proteja împotriva practicilor comerciale ilegale și pentru a limita concurența.” [19, p.303]. Reieșind din cele prenotate de autoarea nominalizată, putem deduce că în SUA licențierea activităților de întreprinzător are o istorie îndelungată care practic s-a format odată cu formarea primelor așezăminte pe teritoriul Statelor Unite.

Inițial, în Statele Unite, licența de activitate, a fost aplicată în principal persoanelor fizice. Ulterior, la începutul secolului al XX-lea, licențierea în Statele Unite, a dobândit caracteristici fundamentale diferite și s-a bazat pe auto-reglementarea comunității profesionale [20, p.24]. O caracteristică a construcției sistemului de licențiere în această perioadă în Statele Unite, a fost că inițiativa de introducere a licenței nu a venit de la organele de stat, ci de la membri ai comunității profesionale, syndicate, asociații de întreprinzători etc. În acest sens, având în vedere că la începutul secolului al XX-lea, afacerea bazată pe cunoașterea unei anumite profesii a fost organizată în Statele Unite în principal ca persoană fizică, mai degrabă decât corporativă, instituția juridică în curs de dezvoltare s-a format mai mult sub forma unei instituții de licențiere a activităților profesionale.

Ulterior, începând cu primul sfert al secolului al XX-lea, rolul licențierii a crescut ca formă de reglementare a activităților persoanelor juridice, apoi a corporațiilor, extinzându-și activitățile pe întreg teritoriul Statelor Unite.

De asemenea, din punct de vedere doctrinar, în SUA, subiectul licențierii a început să fie analizat la începutul secolului al XX-lea [21, p. 100]. Astfel, în prima jumătate a secolului XX-lea au fost publicate o serie de lucrări legate de licențierea activității de întreprinzător, dar o reflecție serioasă asupra instituției licențierii a fost făcută la mijlocul secolului XX. În acest sens, printre autorii care au avut o mare contribuție la cercetarea subiectului licențierii au avut Caplow. T, Gellhorn. V, Friedman. L. [22, p. 487].

A doua jumătate a secolului XX-lea, așa cum menționează unii autori, se caracterizează prin aspectul unei serii de studii comparative bazate pe legislația diferitelor state federale din SUA [23, p. 417].

De asemenea, în perioada respectivă la acordarea de licențe pentru diferite genuri de activități, se utiliza atât autoguvernarea profesională largă, cât și reglementarea directă a statului, precum și o gamă largă de alte forme de reglementare.

De la începutul secolului XX-lea, numărul de activități și profesii supuse licențierii a crescut constant în fiecare stat din SUA, iar până în anul 1934, așa cum menționează unii autori, erau în vigoare circa 250 de activități de întreprinzător și profesii supuse licențierii.

Astfel, așa cum menționează autorul Hetherington. J, „acordarea de licențe este un instrument foarte eficient pentru combaterea reducerii nejustificate a prețurilor, a comportamentului ilegal sau neetic al persoanelor membri ai comunității profesionale.” [24, p. 226].

În context, autorul Platt. R, este de părere că „în unele cazuri, acordarea de licențe poate fi utilizată ca mecanism legal de reglementare a prețurilor. În plus, prin exagerarea cerințelor pentru solicitantii de licență, concurența dintre reprezentanții profesiei licențiate poate fi redusă.” [25, p. 195].

Într-o altă opinie, autorul Wallace D., definește licența ca fiind „un permis, în sensul unui document legal pentru angajarea în anumite activități.” [26, p. 1].

Autorul Holmer F., definește licența ca fiind „o implementare administrativă a interdicției legislative.” [27, p. 4]. Această definiție, scoate în evidență natura prohibitivă a licențelor în activitatea de întreprinzător prin neadmiterea tuturor întreprinzătorilor de a practica un anumit gen de activitate, ci doar a aceluia care corespund cerințelor specifice pentru a putea practica acest gen de activitate.

În opinia autorului Hirschborg M, „în dreptul american, nu există o clasificare a licențelor. Cu toate acestea, licențele pot fi separate în licențe ocupaționale sau profesionale, licențele de afaceri și alte licențe.” [28, p. 345].

Totodată, în doctrina juridică din Statele Unite, unii autori au încercat să identifice natura juridică a licenței, și anume dacă licența este un drept sau o permisiune/privilegiu.

Astfel, potrivit opiniei autorului Franckiewicz V., „dacă licența este un drept, titularul licenței are dreptul de a participa la luarea deciziilor cu privire la licență în cazul întrunirii condițiilor de licențiere prevăzute de lege. Din altă perspectivă, dacă licența este o permisiune sau un privilegiu, eliberarea unei licențe este un drept, nu o obligație, al autorității emitente.” În continuare, autorul prenotat, este de părere că „pentru a determina dacă o anumită licență este un drept sau un permis, este necesar de a examina natura activității care este licențiată. De exemplu, ca activitate care nu este de natură utilă, se consideră vânzarea de băuturi alcoolice sau activități legate de organizarea cazinoului. Astfel, în cazurile în care activitatea nu este în mod vădit benefică pentru societate și interesului public, această activitate poate fi interzisă în întregime, iar licența în cauză trebuie privită ca un permis, care se eliberează de autoritatea de licențiere [29, p. 135].

Această opinie a fost criticată de către alți autori, pe motiv că abordează licențiatul ca și cum ar practica o activitate interzisă sau ilegală, în timp ce statul a restricționat de fapt doar implementarea acesteia. În plus, autorul este de părere că aprecierea utilității unei activități este, de asemenea, dificilă [30, p. 1102].

Un alt aspect important dezvoltat în cadrul licențierii activității de întreprinzător în SUA, se referă la principiul echilibrului de interese în licențierea activității de întreprinzător, mai exact echilibrul dintre interesul public și cel privat.

Principiul echilibrului intereselor publice în raport cu cele private în procesul de licențiere presupune respectarea de către stat a intervenției limitate în interesele private ale întreprinzătorilor, a menținerii unui echilibru între interesele private și publice, formarea unei ordini juridice în care participanții la raporturile juridice de licențiere să poată prevedea consecințele comportamentului lor și să aibă încredere în invarianța statutului lor oficial stabilit, a drepturilor dobândite și a eficacității protecției lor de stat și lege.

De asemenea, gradul de asigurare a echilibrului dintre interesele private și cele publice este o măsură a eficacității reglementării legale în domeniul licențierii activităților de întreprinzător sub aspectul îndeplinirii principalelor sarcini ale dreptului, care include, pe de o parte, protecția drepturilor întreprinzătorilor titulari de licență, pe de altă parte, asigurarea protecției drepturilor și interesului public. Cu alte cuvinte, eficacitatea reglementării legale în domeniul licențierii activităților de întreprinzător, este determinată de măsura în care reglementarea normativă existentă permite un echilibru just între interesele private și cele publice.

Din punct de vedere doctrinar, echilibrul de interese apare ca o condiție specială ce trebuie în mod indubitabil de consacrat la nivel normativ, acesta fiind unul dintre principiile care asigură un mod optim de funcționare a statului, a societății și a individului. Principiul echilibrului de interese, se exprimă prin luarea în considerare și respectarea exactă a raporturilor proporționale dintre interesele legitime ale subiecților societății. Asigurarea echilibrului are ca scop crearea și menținerea condițiilor pentru a asigura realizarea și protecția intereselor legitime pe baza garanțiilor normative existente și introduse. Totodată, în doctrina americană se consideră că principiul echilibrului intereselor publice și cele private este capabil să ofere un

efect general de ghidare asupra mișcării întregului sistem juridic în special în reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător. De asemenea, acest principiu este capabil și, să stabilizeze, să ajute practica juridică în rezolvarea unui număr de probleme care nu sunt reglementate sau incomplet reglementate de legislația actuală, de exemplu, la completarea lacunelor, rezolvarea conflictelor juridice legate de acordarea, reperfectarea, suspendarea și retragerea licenței în activitatea de întreprinzător.

În doctrina/legislația din R. Moldova privind acordarea licențelor în activitatea de întreprinzător, echilibrul de interese nu este consacrat în mod direct/formal în lege. Astfel, pentru a obține un echilibru just al intereselor private și publice în procesul de licențiere a activității de întreprinzător, este de mare importanță consacrarea directă în legislația națională a Republicii Moldova. Astfel din considerentele expuse supra, există toate motivele pentru a include principiul echilibrul de interese ca fiind una dintre principiile de bază ale dreptului civil dar și administrativ, în special în cadrul procedurii de licențiere a activității de întreprinzător.

Concluzii: Reieșind din abordările doctrinare identificate ale autorilor din Republica Moldova comparativ cu Statele Unite ale Americii, legate de cercetarea tematicii licenței și licențierii în activitatea de întreprinzător, putem deduce mai multe concluzii: licența în activitatea de întreprinzător în Statele Unite, are o istorie îndelungată comparativ cu această instituție în Republica Moldova. Inițiativa de a introduce licențele a venit „de jos”, de la reprezentanții ai comunității profesionale, și nu de la autoritățile publice așa cum sa dezvoltat această instituție în alte state, inclusiv în Republica Moldova. Din punct de vedere istoric, în Statele Unite, acordarea de licențe a fost în special de natura reglementării activităților profesionale. În legătură cu aceasta, subiectul principal al politicii permisive (de licențiere), îl constituiau persoanele fizice angajate într-un anumit tip de activitate (o anumită activitate profesională).

Un rol important în dezvoltarea instituției licențierii în Statele Unite, la jucat modelul american de federalism, ceea ce permitea și permite în continuare statelor să-și exercite o mai mare autonomie în soluționarea problemelor legate de în special cu înregistrarea și acordarea de licențe. Astfel, statele federale, au dreptul de a-și stabili propriile cerințe pentru licențierea anumitor tipuri de activități în absența unor astfel de reglementări la nivel federal. În cazurile în care activitatea licențiată este reglementată la nivel federal, statele, au dreptul de a consacra prevederi clarificatoare și de precizare, precum și de a stabili cerințe suplimentare.

În Republica Moldova, similar altor state din sistemul de drept continental, statul a determinat ce tipuri de activități și în funcție de interesul public al acestei activități, fac obiectul licenței, iar după introducerea licenței, s-a decis dacă un întreprinzător, întrunește toate condițiile necesare să se angajeze în anumite activități de întreprinzător.

Totodată, în Statele Unite, nevoile pieței, ale societății, dar și inițiativa privată a unor întreprinzători, au servit drept imbold pentru crearea unui cadru juridic și a unei noi forme de reglementare prin licențiere.

De asemenea, analizând experiența Statelor Unite ale Americii privind licențierea, putem conchide că în legislația americană licențierea s-a format mai mult ca un instrument pentru reglementarea anumitor activități profesionale decât a unor activități antreprenoriale, or, așa cum am menționat supra, în Statele Unite, inițiativa de a introduce licențele a venit mai mult de la reprezentanții comunității profesionale, decât din partea statului, așa cum este în mare parte în sistemul de drept continental din care face parte și Republica Moldova.

De asemenea, generalizând cele expuse, mai putem menționa faptul că legislația privind licențierea a fost formată treptat în Republica Moldova, formarea sa a avut loc la începutul anilor '90. Aceasta a fost legată de tranziția Republicii Moldova către o economie de piață și de formarea statului de drept. În această perioadă a devenit urgentă necesitatea unui tip special de supraveghere de stat asupra activităților întreprinzătorilor implicați în diferite genuri de activități, licențierea fiind una dintre soluțiile cele mai eficiente.

Începând cu anul 1991, a existat o tendință clară a legiuitorului spre raționalizarea procedurii de acordare a licențelor și reducerea listei de activități licențiate. Așa cum putem să deducem din analiza cronologică a cadrului normativ privind licențierea, neajunsurile și lacunele primelor reglementări ale procesului de obținere a licențelor în activitatea de întreprinzător, au transformat procesul de obținere a licențelor într-un proces birocratic cu implicarea unor costuri suplimentare atât de bani, cât și de timp. Unul dintre punctele cheie în formarea unor reglementări eficiente care să contribuie la dezvoltarea activităților de întreprinzător a fost eliminarea barierelor administrative excesive în calea practicării acestor activități. Îmbunătățirea cadrului normativ în domeniul licențierii activității de întreprinzător, reprezintă un proces

continuu de constatare și evaluare a problemelor, de identificare a soluțiilor, precum și de revizuire a legilor. Eforturile legislative în cadrul reformei în domeniul licențierii până în prezent au încorporat principiile bunei reglementări care presupune eliminarea actelor de reglementare inutile ale autorităților administrației publice responsabile de eliberarea licențelor în diferite domenii de activitate, stabilind principiile bunei reglementări pentru progresul viitor în îmbunătățirea mediului de reglementare și analiza impactului de reglementare, ca nucleu al unui sistem mai rațional în elaborarea reglementărilor privind licențierea.

Suplimentar, analizând experiența Statelor Unite ale Americii în domeniul licențierii activității de întreprinzător, putem menționa faptul că analiza experienței Statelor Unite ale Americii în domeniul licențierii, este necesară, deoarece în această țară, de la apariția instituției licențierii și până în ultimii ani, statul a încercat să creeze un echilibru optim între libertatea de a face afaceri și interesele societății, considerând-o ca fiind cel mai important dintre factorii care determină bunăstarea economică și socială a populației, starea securității naționale și a competitivității capacitatea industriei americane pe piața mondială. competitivitatea pe piața globală, or, licențierea are un impact puternic asupra ritmului de dezvoltare a activității de întreprinzător.

De asemenea, așa cum am putut să identificăm, prin Legea nr. 185/2017, a scăzut considerabil numărul actelor necesare pentru dreptul de a obține licență întru desfășurarea unei anumite activități de întreprinzător prin licență.

Din analiza celor prenotate, putem menționa faptul că de la declararea R. Moldova ca stat independent și până în prezent, legiuitorul din Republica Moldova a făcut progrese considerabile și importante în ajustarea cadrului legal privind licența în activitatea de întreprinzător, procedura de eliberare, suspendare și/sau retragere a actelor permissive în activitatea de întreprinzător, etc.

Astfel, putem afirma faptul că pentru a identifica o eventuală soluție la problemele identificate, legiuitorul din Republica Moldova, a atras atenția mereu asupra procedurii de acordare a licențelor, cadrul legal în acest domeniu fiind mereu revizuit.

De asemenea, lista activităților licențiate a fost revizuită pentru a identifica posibilitatea înlocuirii licențierii ca metodă de stat mai strictă reglementarea prin alte respingeri mai blânde sau complete ale reglementărilor de stat. Acest lucru a făcut posibilă soluționarea simultană a mai multor probleme presante: au fost identificate activități, a căror implementare nu necesită intervenția statului prin impunerea de licențe, reducând astfel atât numărul de activități, cât și numărul de cerințe arhaice și rudimentare pentru antreprenori.

Totodată, pentru a opri practica aprobării prin acte departamentale a listelor de lucrări și servicii care alcătuiesc tipuri de activități autorizate, precum și pentru a reduce numărul acestora, acest drept a fost transferat unor autorități competente strict cu reglementarea și supravegherea anumitor activități concrete care să elibereze licențe de activitate într-un anumit domeniu.

De asemenea, au fost luate măsuri pentru îmbunătățirea sistemului de control al licențelor în vederea reducerii numărului de inspecții efectuate, reducerea drastică a numărului de organisme abilitate să desfășoare activități de control și supraveghere, precum și eficientizarea activității organismelor de control și de reglementare.

Responsabilitatea autorităților de acordare a licențelor a fost sporită. Suplimentar au fost introduse și norme menite să reducă costul real al licenței, care a depășit taxele de licență de sute de ori, reducând numărul de concluzii și diferite tipuri de expertiză necesare pentru obținerea unei licențe.

Totodată în prezent prin utilizarea mijloacelor moderne de comunicare (Internet, comunicații mobile, e-mail) și a metodelor avansate de organizare a procesului de acordare a licențelor sunt furnizate, volumele și formele de documentație necesare pentru obținerea unei licențe, de asemenea a fost unificat și sistemul cerințelor administrative formale pentru participanții la afaceri, prin acesta fiind și mult mai simplificat.

Toate măsurile de mai sus vizează rezolvarea sarcinii principale - slăbirea presiunii birocratice asupra antreprenorilor și creșterea nivelului de libertate economică pentru toți participanții la activitatea economică.

Bibliografie:

1. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Dreptul Afacerilor, Editura Cartier Juridic, Chișinău, 1997.
2. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Dreptul Afacerilor (Scheme), Chișinău, 2001, p. 163
3. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Dreptul Afacerilor Volumul I. Chișinău 2004, 458 pag.

4. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 185 din 21.09.2017 Monitorul Oficial nr.371-382/632 din 27.10.2017.
5. Natalia Ciobanu, Dreptul Afacerilor, Curs universitar, Chișinău, 2013, 385 p.
6. Баженов Б.С., Баженов Ю.А. Малое предпринимательство: практическое руководство по организации и ведению предпринимательства - М: ИВЦ «Маркетинг», 2004. – с.104.
7. Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: Учебное пособие. М.: Инфра – М, 2005 –с. 457.
8. Hotărârii Guvernului nr.581/1995 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova Monitorul Oficial al R. Moldova nr.59-60/471 din 26.10.1995.
9. Alexandru CUZNEȚOV, Iurie MIHALACHE, ș.a, Dreptul Afacerilor, Curs introductiv, Chișinău, 2011, CEP USM, 296p, pag.125.
10. Alexandru CUZNEȚOV, Vlad Vlaicu, Iurie MIHALACHE, ș.a, Dreptul Afacerilor, Ediția a II-a. Revăzută și adăugită, Chișinău, 2013, CEP USM, 400p, pag.117.
11. Hotărârea cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova nr. 888 din 19.09.1997 Monitorul Oficial al R. Moldova nr.77-78/791 din 27.11.1997.
12. Gabriel Mărgineanu, Lilia Mărgineanu, DREPTUL AFACERILOR, Elena – V – I, Chișinău, 2004, 716p, pag.355.
13. Hotărârea Guvernului nr. 110 din 02.02.98 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova Monitorul Oficial al R. Moldova nr.24-25/178 din 19.03.1998.
14. Hotărârea Guvernului nr. 859 din 13.08.98 cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova Monitorul Oficial al R. Moldova nr.79-80/842 din 26.08.1998.
15. Hotărârea Guvernului nr. 893 din 28.08.2001 cu privire la abrogarea unor hotărâri ale Guvernului Monitorul Oficial al R. Moldova nr.108-109/945 din 06.09.2001.
16. Legea nr. 332/1999 privind acordarea de licențe pentru unele genuri de activitate Monitorul Oficial al R. Moldova nr.62-64 art.290 din 17.06.1999. Abrogată prin Legea R. Moldova nr.451-XV din 30.07.2001.
17. Legea nr. 451 privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, adoptată la 30.07.2001, publicată la 18.02.2005 în Monitorul Oficial Nr. 26-28, abrogată prin Legea nr.185 din 21.09.2017 Monitorul Oficial nr.371-382/632 din 27.10.2017.
18. Legea nr.424-XV din 16 decembrie 2004 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1-4 art.16 din 07.01.2005.
19. Legii nr.235-XVI din 20 iulie 2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător Monitorul Oficial nr.126-130 art.627 din 11.08.2006.
20. Legea nr.160 din 22.07.2011 privind reglementare prin autorizare a activității de întreprinzător publicată la 14.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175.
21. Legea nr. 845 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptată la 03.01.1992 publicată la 28.02.1994 în Monitorul Oficial Nr. 2.
22. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Dreptul Afacerilor, Editura Cartier Juridic, Chișinău, 1997, pag.43.
23. Alexandru CUZNEȚOV, Iurie MIHALACHE, ș.a, Dreptul Afacerilor, Curs introductiv, Chișinău, 2011, CEP USM, 296p, pag.125.
24. Gabriel Mărgineanu, Lilia Mărgineanu, DREPTUL AFACERILOR, Elena – V – I, Chișinău, 2004, 716p, pag.355.
25. Pascaru Nicolae, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, „ANALIZA CONCEPTULUI DE LICENȚĂ ÎN ACTIVITATEA DE ÎNTREPRINZĂTOR”, publicat în revista de categoria B, Administrarea Publică, nr. 2 din 2021, pag.146-150.
26. Grant. B, The Guild Returns to America // Journal of Politics. № 4,1942. – p. 303.
27. Мельничук Г.В. О некоторых аспектах организации лицензирования профессиональной деятельности физических лиц в США // Юрист, № 8, 1998, с.24.
28. Haight I. About: Licenses // New York Times (Magazine), 05.03.1961. – p. 100.
29. Caplow T. The Sociology Of Work. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1954. Gellhorn W. Individual Freedoms And Governmental Restraints – Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1956. Friedman L. Freedom of Contract and Occupational Licensing 1890-1910: A Legal and Social Study // California Law Review. № 53, 1965. – P. 487-534.

30. Fesler J. The Politics Of The Administrative Process – New York: Chatham House Publishers, Inc, 1991. Cathcart J. Graff G. Occupational Licensing: Factoring It Out // Pacific Law Journal. № 9, 1978. – P. 417-424.
31. Hetherington. J State Economic Regulation and Substantive Due Process of Law // Northwestern University Law Review, № 53, 1958. – P. 226, 249.
32. Plott. R Occupational Self-Regulation: A Case Study of the Oklahoma Dry Cleaners // Journal of Law & Economy, № 8, 1965. – P. 195.
33. Wallace D, Professional and Occupational Licensing Directory. – Michigan, Farmington Hills: Gale Group, 1993. – P. 1.
34. Holmer F. The Role and Function of State Licensing Agencies // State Government, № 40, 1967. – P. 4, 35.
35. Hirschborg M., Gilchrist K. Licensing In Iowa // Iowa Law Review, № 33 1947-1948. – P. 345.
36. Franckiewicz, V. The States Ante Up: An Analysis Of Casino Gam-ing Statutes // Loy Law Review, № 38, 1992-1993. – P. 135 – 136.
37. Rydel J. Due Process Limitations On Occupational Licensing. // Virginia Law Review. № 59, 1973. – P. 1102-1103.

DEOSEBIREA DINTRE COMPETENȚA GENERALĂ ȘI COMPETENȚA JURISDIȚIONALĂ DISTINCTION BETWEEN GENERAL JURISDICTION AND JURISDICTION

Alexandru PRISAC

Universitatea de Studii Europene din Moldova

E-mail: alexandruprisac@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

Rezumat: În acest articol au fost evidențiate diferența dintre competența generală și competența jurisdicțională. Inițial au fost definite aceste instituții juridice și apoi au fost expuse particularitățile distincte ale acestora. S-a pornit de la părerile mai multor autori privind aceste două instituții, ca în final să fie formulată o concluzie proprie. În special, a fost evidențiat că competența generală constituie o instituție interramurală comparativ competenței jurisdicționale, care constituie o instituție juridică ramurală.

Aceste deosebiri au fost evidențiate pornind de la legislația Republicii Moldova, în special de la prevederile Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, fiindcă este actul legislativ de bază ce conține reglementări fundamentale privind aceste două instituții juridice.

Cuvinte-cheie: competență, jurisdicție, instituție, procesual.

Abstract: In this article, the difference between general competence and jurisdictional competence was highlighted. Initially, these legal institutions were defined and then their distinctive features were set forth. It started from the opinions of several authors regarding these two institutions, so that in the end an own conclusion was formulated. In particular, it was highlighted that the general competence constitutes an interbranch institution compared to the jurisdictional competence, which constitutes a branch legal institution.

These differences were highlighted starting from the legislation of the Republic of Moldova, especially from the provisions of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, as it is the basic legislative act that contains fundamental regulations regarding these two legal institutions.

Keywords: competence, jurisdiction, institution, procedural.

Introducere

Cercetarea competenței generale a organelor jurisdicționale, precum și a competenței jurisdicționale reprezintă o necesitate stringentă pornind de la tendința legislatorului de a reforma competența acestor instituții publice. Investigarea acestor două instituții juridice, luând în considerare dificultățile practice pentru instanțele judecătorești în delimitarea competenței organelor jurisdicționale, reprezintă o încercare originală de a aborda tematica propusă în vederea explicării aplicării corecte în practica judiciară a normelor privind competența generală și de a fi adoptate prevederi legislative ce vor înlătura conflictele de competență existente între organele jurisdicționale din Republica Moldova.

Normele privind competența generală și competența jurisdicțională din Republica Moldova comportă mai multe imperfecțiuni juridice determinată de reformele dinamice realizate în cadrul sistemului organelor jurisdicționale. Inerția rapidă a acestor reforme lasă în urma sa lacune legislative, în particular, în privința competenței generale a organelor jurisdicționale, ceea ce ne îndreaptă de a identifica soluțiile legislative optime pentru această instituție juridică.

Metodologia cercetării

Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea modalității reglementării competenței generale și a competenței jurisdicționale în Republica Moldova.

Rezultate

Competența generală este acea instituție juridică interramurală ce îndeplinește funcția de delimitare a cauzelor ce urmează a fi examinate și soluționate de către instanța de judecată sau de alte organe jurisdicționale. De exemplu art. 41 al Codului familiei, prevede competența generală a instanțelor de judecată la declararea nulității căsătoriei, iar art. 37 Codul familiei prevede cazurile de desfacere a căsătoriei

doar pe cale judecătorească. Normele instituției competenței generale sunt prevăzute și de Codul civil (art. 168 art. 546, alin. (2), art.554 CC) și de alte legi [12, p. 136-137]. Competența generală constituie o instituție juridică interramurală fiindcă conține norme juridice a mai multor ramuri de drept procedural.

Competența jurisdicțională constituie acea instituție strict procesuală, a căror norme juridice reglementează delimitarea în cadrul sistemului judecătorec a împuternicirilor stabilite de lege instanțelor judecătorești de a examina și soluționa o anumită pricină civilă concretă [12, p. 148].

Dacă competența generală îndeplinește funcția de delimitare a împuternicirilor diferitelor organe jurisdicționale la soluționarea litigiilor, atunci competența jurisdicțională îndeplinește funcția de delimitare a împuternicirilor de a examina o cauză civilă concretă a instanțelor judecătorești în interiorul sistemului judecătorec [12, p. 148].

În ceea ce privește consecutivitatea aplicării regulilor competenței generale și jurisdicționale, sunt aplicate mai întâi regulile competenței generale, iar regulile competenței jurisdicționale sunt aplicate ulterior, dacă s-a stabilit potrivit regulilor competenței generale abilitatea instanței judecătorești de a examina cauza civilă [12, p. 148].

În art. 33 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [1] denumit „Competența generală a instanțelor judecătorești”, instituția juridică supusă de noi cercetări este întâlnită sub denumirea de „Competență generală”, însă, doar a instanțelor judecătorești. Legislația Republicii Moldova utilizează această denumire folosind două cuvinte: 1) „Competență”; 2) „Generală”. Deși, o mare parte din reglementările Codului de procedură civilă al Republicii Moldova sunt preluate din Codul de procedură civilă al Federației Ruse, totuși, referitor la această denumire, legiuitorul moldav nu a identificat o denumire a acestei instituții juridice care să conțină doar un singur cuvânt ca cel din dreptul procesual civil al Federației Ruse „Подведомственности”, ce pornește de la cuvântul din limba rusă „ведомство”, care se referă la sfera de activitate a unor organe de drept. În legislația Republicii Moldova s-a inclus o denumire deja utilizată în dreptul procesual civil român de „Competență generală”, care este comună sistemului dreptului continental întâlnit în limba franceză „Compétence générale” și similară cu denumirea din sistemul aglo-saxon, care în engleză este „General jurisdiction”.

La momentul actual, instituția juridică analizată este denumită și reglementată mai îngust „Competența generală a instanțelor judecătorești” în art. 33 din CPC, comparativ reglementărilor din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, care erau în vigoare de până la modificarea acestuia prin Legea nr. 155 din 05.07.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova [8], în care se consfințea un capitol distinct „Capitolul III”, cu denumirea „Competența generală”. În viziunea noastră, legiuitorul moldav nu urma să denumească într-o modalitate atât de îngustă această instituție juridică, prin limitarea ei doar la activitatea instanțelor judecătorești, dar și la activitatea altor organe de jurisdicție ca și în versiunea anterioară. În lipsa unei astfel de denumiri, competența generală își pierde acea claritate în reglementare, fiindcă nu există nici un alt act normativ care are menirea de a reglementa mai amplu această instituție juridică. Acesta deoarece Codul de procedură civilă pentru majoritatea normelor de procedură civilă constituie un act legislativ de drept comun și în lipsa unei reglementări ample în acest act normativ, o reglementare mai amplă nu este posibilă într-un alt izvor formal de drept.

Mai mult, competența generală constituie o instituție juridică distinctă de cea a competenței jurisdicționale și este una generică față de cea din urmă instituție juridică și nu este corect de a fi reglementată în același capitol. Or, astfel, în reglementarea actuală a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova se crează aparența că instituția competenței generale nu este generică în raport cu instituția competenței jurisdicționale, ci viceversa, competența jurisdicțională ar fi generică pentru competența generală. În doctrina juridică [16, p. 9], competența jurisdicțională este considerată o subinstituție juridică a competenței generale, iar cea din urmă este o instituție juridică interramurală. La fel, este important de menționat că în practica judiciară este confundată des instituția competenței generale cu instituția competenței jurisdicționale, în special, pe portalul csj.md, la rubrica Baza de date a hotărârilor Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție [2], deciziile [3, 4, 5, 6] și încheierile [7] care se referă la soluționarea problemelor privind competența jurisdicțională sunt atribuite la problemele de drept privind competența generală.

Pornind de la cele menționate, propunem *de lege ferenda* ca în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova să fie introdus un nou capitol „Capitolul” cu denumirea specifică instituției juridice analizate „Competența generală,” în care să se conțină reglementările actuale ale art. 33 din CPC.

Competența generală o considerăm și ca o premisă esențială a diversității formelor de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei. De asemenea, această constituie și o premisă de exercitare a dreptului la acțiune. Toate aceste din considerentul că pentru a exista o activitate reglementată de lege, este evident că trebuie să existe o normă juridică pentru a regelementa această activitate. Similar, pentru a exista unui raport procesual civil este necesar să existe o normă procesual juridică. Această normă juridică constituie și una din premisă de apariție a unui raport procesual civil.

Prin forma de apărare a drepturilor civile, trebuie de înțeles o activitate legală a organelor competente în apărarea drepturilor ce se rezumă la constarea circumstanțelor de fapt a cauzei civile, aplicarea normelor juridice corespunzătoare, stabilirea metodei de apărare și emiterea hotărârii [14, p. 10]. În lipsa unor împuterniciri a organelor jurisdicționale stipulate printr-o reglementare de competență generale, nici nu poate să existe o activitate de apărarea a drepturilor subiective civile. În această ordine de idei, este de remarcat opinia autorului LEȘ Ioan, care menționează: „[...] pentru ca o altă autoritate statală să aibă competența de a soluționa o cauză civilă este necesară o dispoziție expresă a legii care să-i confere atare atribuții. Situațiile în care anumite litigii pot fi soluționate de alte organe statale decât instanțele judecătorești sunt foarte diverse și ele vizează litigii de natură extrem de diferită [9, p. 162].”

În literatura de specialitate [13, p. 43] s-a menționat că „unele clasificări a felurilor competenței generale sunt elaborate pentru a forma o prezentare generală privind formele de apărare a drepturilor civile.” Deci, diversitatea formelor de apărare a drepturilor subiective civile depinde de multitudinea împuternicirilor diferitor organe jurisdicționale ce desfășoară o anumită activitate de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Bunăoară, în art. 169, alin. (1) lit. a) și art. 265, lit. a) din CPC, prevede competența generală drept o premisă de exercitare a dreptului la acțiune. Astfel, reglementările privind competența generală constituie și o premisă a existenței formei judiciare a drepturilor civile, fiindcă activitatea instanței judecătorești de apărarea a drepturilor subiective nu ar fi existat dacă această autoritate publică nu ar fi fost competentă de a examina aceste cazuri, cu alte cuvinte, dacă nu ar avea o împuternicire în virtutea competenței generale.

În această ordine de idei, este de menționat că în literatura rusă de specialitate s-a enunțat următoarele două condiții pentru a exista o formă procesuală de apărare a drepturilor civile: a) obligativitatea respectării consecutivității de realizare a împuternicirilor; b) existența unei competențe înalte și bine cunoscute în soluționarea cauzelor în activitatea organizată a fiecărui organ de stat [15, p. 280]. Opinăm că această obligativitate de respectarea a consecutivității realizării împuternicirilor a organelor jurisdicționale este stabilită în totalitate de regulile privind competența generală. Deci, nu poate să existe o formă procesuală în lipsa stabilirii prin competența generală a împuternicirii instanței de judecată de a desfășura activitatea ei în ordinea ei consecutivă relementată de lege. Astfel, condiția ce a fost menționată, reprezintă competența generală ca o premisă de apariție a acestei forme procesuale de apărare a drepturilor civile.

Deoarece un drept subiectiv e diferit după natura sa, există și mai multe forme de apărare a drepturilor, libertăților legitime ale persoanelor. Dacă există necesitatea de fi soluționat litigiul de către un alt organ de jurisdicție decât instanța de judecată, regulile privind competența generală vor direcționa mijlocul de apărare folosit de către justițiabil către autoritatea publică competentă sau organizație nestatală, care constituie acea formă de apărare potrivită pentru apărarea dreptului subiectiv. Deci, în lipsa normelor privind competența generală ce ar împuternici un organ jurisdicțional de a soluționa un litigiu civil, nu ar exista formele de apărare a drepturilor subiective civile. Pornind de la interacțiunea normelor privind competența generală cu formele de apărare a drepturilor civile, precum și de la specificul ordinei de apărare a drepturilor și a statutului juridic al organelor de jurisdicție ce desfășoară o anumită activitate de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei, putem enumera următoarele forme de apărare a drepturilor civile pentru care competența generală constituie o premisă de existență: forma judiciară, forma administrativă, forma obștească (privată) și forma mixtă [11, p. 5-13].

Competența generală este premisă de exercitare a dreptului la acțiune, însă competența jurisdicțională constituie o condiție de exercitare a dreptului la acțiune. Condițiile de exercitare a dreptului la acțiune sunt stipulate în art. 170 din Codul de procedură civilă. Aceste dispoziții stipulează în mod exhaustiv temeiurile de restituire a cererii de chemare în judecată. Totodată, temeiurile enumerate întruchipează condițiile de exercitare a dreptului la intentarea procesului. Ele obligă reclamantul să se conformeze unor reguli stabilite de lege pentru intentarea procesului, care au drept scop soluționarea justă și rapidă a cauzei civile. Condițiile date nu se referă la forma și conținutul cererii de chemare în judecată,

care pot fi cu ușurință îndeplinite după depistarea lor în ordinea prevăzută în art. 171 CPC. De regulă, pentru îndeplinirea lor se impune o perioadă mai lungă de timp [10, p. 560].

Această condiție rezultă din prevederile art. 170 alin. (1), lit. b) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, care stipulează: judecătorul restituie cererea de chemare în judecată dacă instanța nu este competentă să judece cauza. În aceste reglementări procesuale civile, Legiuitorul nu a prevăzut expres care reguli de competență ale instanței de judecată nu au fost respectate. Prin urmare, apare problema de a ști dacă se are în vedere nerespectarea regulilor competenței generale sau a competenței jurisdicționale. Dat fiind faptul că în art. 169 alin. (1) lit. a) CPC este stipulat un temei de refuz în primirea cererii de chemare în judecată pe motivul nerespectării normelor de competență generală, temeiul de restituire a cererii stipulat în art. 170 alin. (1) lit. b) CPC, prin aplicarea metodei excluderii, se referă doar la încălcarea normelor de competență jurisdicțională [10, 560].

Discuții

Deosebirea dintre competența generală și competența jurisdicțională rezidă și în efectele încălcării regulilor acestor feluri de competență.

În cazul încălcării regulilor cu privire la competența generală se produce următoarele efecte:

1. *Refuz de a primi cererea de chemare în judecată.* Refuzul judecătorului de a primi cererea exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, având același obiect și aceleași temeiuri (art. 169 alin. (3) CPC). Doar în baza temeiurilor expres prevăzute de Codul de procedură civilă, judecătorul refuză de a primi cererea de chemare în judecată. Potrivit art. 169 alin. (1), lit.a) CPC, judecătorul refuză să primească cererea de chemare în judecată, dacă cererea nu urmează a fi judecată în instanță judecătorească în procedură civilă. Acest temei de refuz în primirea cererii include cazurile de adresare greșite către anumite organe de jurisdicție. Însă, în cazul respectiv nu se are în vedere încălcarea normelor de competență generală multiplă condițională sau imperativă [12, p. 145].

2. *Încetarea procesului.* Dacă în cazul refuzului de a primi cererea, constatarea lipsei dreptului la intentarea acțiunii civile are loc până la primirea cererii de chemare în judecată, atunci în cazul încetării procesului lipsa dreptului la intentarea acțiunii civile se constată după primirea cererii de chemare în judecată. Temeiurile de refuz și încetare a procesului, în ceea ce privește încălcarea regulilor de competență generală, sunt în principiu identice. Acestea diferă doar după momentul constatării încălcării regulilor de competență generală, adică a adresării greșite către instanța de judecată în procedura civilă. Potrivit art. 265 lit.a) CPC, instanța judecătorească dispune încetarea procesului în cazul în care cauza nu urmează a fi judecată în procedură civilă [12, p. 145].

De asemenea, efectul încetării procesului este același ca și în caz de refuz de a primi cererea de chemare în judecată. Astfel, încetarea procesului exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași pârți, cu aceeași acțiune împotriva aceluiași pârât, având același obiect și aceleași temeiuri (art. 266 alin. (2) CPC) [12, p. 145].

3. *Restituirea cererii de chemare în judecată.* În caz de încălcare a competenței generale multiple condiționale sau imperative în cazul prevăzut de art. 170 alin. (1) lit.a) CPC, judecătorul va restitui cererea de chemare în judecată. Potrivit art. 170 alin. (1) lit.a) CPC, judecătorul restituie cererea de chemare în judecată, dacă reclamantul nu a respectat procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară, prevăzută de lege pentru categoria respectivă de cauze sau de contractul părților. Pentru nerespectarea condiției de respectare a procedurii de soluționare prealabilă a cauzei pe cale extrajudiciară, cerută în cazul competenței generale multiple condiționale, instanța de judecată nu va primi cererea de chemare în judecată [12, p. 145].

Efectul restituirii cererii de chemare în judecată, potrivit art. 170, alin. (4) CPC, nu exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant, cu aceeași acțiune, împotriva aceluiași pârât, cu același obiect și aceleași temeiuri, dacă reclamantul a lichidat încălcările.

4. *Scoaterea cererii de pe rol.* La fel ca și în cazul refuzului de a primi cererea de chemare în judecată și a încetării procesului, diferența dintre restituirea cererii de chemare în judecată și scoaterea cererii de pe rol este momentul constatării încălcării regulilor cu privire la competența generală. Potrivit art. 267 lit. a) CPC, instanța judecătorească scoate cererea de pe rol în cazul în care reclamantul nu a respectat procedura, prevăzută de lege sau prin contractul părților, de soluționare prealabilă a cauzei pe cale extrajudiciară. Deci, temeiul și efectul scoaterii cererii de pe rol în cazul încălcării competenței generale

multiple condiționale și imperative este identic cu acela de restituire a cererii de chemare în judecată [12, p. 145].

Instanța de judecată va scoate cererea de pe rol și în cazul încălcării competenței generale multiple contractuale în temeiul art. 267 lit. e) CPC care prevede: instanța de judecată scoate cererea de pe rol în cazul în care părțile au încheiat un contract prin care litigiul urmează a fi soluționat pe cale arbitrală, iar până la examinarea cauzei în fond, pârâtul a ridicat obiecții împotriva soluționării litigiului în judecată. De asemenea, art. 9 al Legii nr. 23/2008 cu privire la arbitraj, prevede: instanța de judecată unde este intentată acțiunea privind litigiul care constituie obiectul unei convenții de arbitraj, la solicitarea unei părți făcută nu mai târziu de prima sa declarație asupra fondului litigiului, scoate cererea de pe rol și trimite litigiul spre soluționare în arbitraj, cu excepția cazului în care instanța de judecată constată că acea convenție este nulă, nevalabilă sau nesusceptibilă de executare [12, p. 146].

5. *Anularea actului administrativ, desființarea și neîncuviințarea executării hotărârilor arbitrale.* Dacă cauza civilă a fost soluționată de către un alt organ jurisdicțional, în cazul în care acest litigiu este atribuit în competența exclusivă a instanțelor judecătorești, actul emis de organul jurisdicțional va fi lipsit de efecte juridice [12, p. 146].

Însă în cazul încălcării regulilor privind competența jurisdicțională se produc următoarele efecte juridice: restituirea cererii de chemare în judecată; strămutarea cauzei; casarea hotărârii judecătorești.

Concluzii

Pornind de la cele menționate, concluzionăm că cele mai mari deosebiri dintre competența generală și competența jurisdicțională constau în următoarele: 1) sfera de aplicare a competenței generale este un mult mai largă decât competența jurisdicțională, cea din urmă limitându-se doar la sistemul instanțelor de judecată; 2) competența generală constituie o premisă de existență a formelor de apărare a drepturilor civile și o premisă de exercitare a dreptului la acțiune, însă competența jurisdicțională constituie o condiție pentru exercitarea dreptului la acțiune; 3) efectele juridice ale încălcării regulilor privind competența generală sunt mai multe la număr și sunt diferite de cele ale încălcării competenței jurisdicționale; 4) competența generală constituie o instituție juridică interramurală, iar competența jurisdicțională reprezintă o instituție juridică ramurală.

Bibliografie:

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2003, nr. 111-115, art. 451.
2. Curtea Supremă de Justiție. Baza de date a hotărârilor Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție, ©2018.
3. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție: nr. dosar 3r-6/18 din 10 ianuarie 2018. [citată 07.10.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=41468;
4. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție: nr. dosar 2r-842/2015 din 18 noiembrie 2015. [citată 07.10.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=23898
5. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție: nr. dosar nr. 3r-147/15 din 10 iunie 2015. [citată 07.10.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=20047.
6. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție: nr. dosar 2ra-779/15 din 22 aprilie 2015. [citată 07.10.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=18739.
7. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție: nr. dosar 2ac-206/15 din 30 septembrie 2015. [citată 07.10.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=22553.
8. Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 155 din 05 iulie 2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 185, art. 662.
9. Leș I. Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole: art. 1- 1133. București: Editura C.H. Beck, 2013, 1419 p.
10. Prisac A. Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, 1316 p.

11. Prisac A. Formele de apărare a drepturilor civile. În: Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova. Ediția I-a [online]. Chișinău: USEM, 2012, p. 5-13.
12. Prisac A., Bănărescu A., Bănărescu I. *Drept procesual civil. Partea Generală*. Chișinău: S.n., 2021. 392 p.
13. Бурова И. Подведомственность дел арбитражным судам. Дис. кандидата юрд. наук. Санкт-Петербург, 2005. 186 с.
14. Власова А. (отв. ред.). Гражданское процессуальное право Российской Федерации, учебник. Москва: Издат. Юрайт – 2003, 448 с.
15. Недбало П. Е., Горшенева В. М. [Обш. ред.]. Юридическая процессуальная форма. Теория и практика. Москва: Юридическая литература, 1976. 280 с.
16. Норкина Е. Подведомственность как общеправовая категория. Автореферат дис. кандидата юрд. наук. Саратов, 2010. 23 с.

COMPETENȚA JURISDICȚIONALĂ LA ÎNAINȚAREA ACȚIUNII PRIVIND EXERCITAREA DREPTULUI DE GAJ

JURISDICTION FOR THE SUBMISSION OF THE ACTION REGARDING THE EXERCISE OF THE RIGHT OF PLEDGE

Alexandru PRISAC

Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: alexandruprisac@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

Dumitrița RUSU

Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: dumitrita.rusu.98@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6043-7864>

Rezumat: În acest articol sunt evidențiate particularitățile competenței jurisdicționale la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj. Inițial, au fost analizate regulile diferitor feluri de competență jurisdicțională la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj. De asemenea, au fost evidențiate caracteristicile acestei instituții juridice pornind de la categoria obiectului acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj. La toate din aceste subiecte a fost evidențiată o interacțiune dintre dreptul material și procesual la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj. S-a pornind de la părerile mai multor autori privind instituțiile juridice analizate ca, în final, să fie formulată o concluzie proprie. În special, s-a evidențiat problematica interpretării normelor juridice privind competența jurisdicțională la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj.

Reglementările privind competența jurisdicțională la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj au fost analizate pornind de la legislația Republicii Moldova, în special, de la prevederile Codului de procedură civilă al Republicii Moldova și a Codului civil al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: competență, gaj, instanță, jurisdicție, instituție, procesual.

Abstract: In this article, the particularities of the jurisdictional jurisdiction when submitting the action regarding the exercise of the right of lien are highlighted. Initially, the rules of different types of jurisdiction were analyzed when submitting the action regarding the exercise of the right of pledge. The characteristics of this legal institution were also highlighted, starting from the category of the object of the action regarding the exercise of the right of pledge. In all of these subjects, an interaction between material and procedural law was highlighted when filing an action regarding the exercise of the right of pledge. It started from the opinions of several authors regarding the analyzed legal institutions to finally formulate an own conclusion. In particular, the problem of the interpretation of the legal norms regarding the jurisdictional competence when submitting the action regarding the exercise of the right of lien was highlighted. The regulations regarding the jurisdictional competence when bringing the action regarding the exercise of the right of lien were analyzed starting from the legislation of the Republic of Moldova, especially from the provisions of the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova and the Civil Code of the Republic of Moldova.

Keywords: jurisdiction, pledge, court, jurisdiction, institution, procedural.

Introducere

Cercetarea competenței jurisdicționale în diferite cauze civile este oportună, fiindcă în fiecare proces aceasta comportă anumite particularități specifice. Una din aceste cauze este cea privind exercitarea dreptului de gaj. Deși există reguli tipice ce sunt aplicate la stabilirea competenței instanțelor de judecată la examinarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj, totuși, toate celelalte norme juridice urmează a fi cercetate sub aspectul oportunității și eficienței lor. La momentul actual, în legislația procesuală civilă a Republicii Moldova operează tot mai multe modificări a competenței jurisdicționale determinate de anumite necesități pentru îmbunătățirea reglementărilor în acest domeniu.

Exercitarea dreptului de gaj permanent a fost o problemă actuală, fiindcă transmiterea silită în posesie a bunului gajat este o modalitate eficientă de exercitare a acestui drept. Pentru analiza detaliată a

procedurii judiciară de exercitare a dreptului de gaj, urmează a fi studiată de la acea condiție de intentarea a procesului civil – respectarea competenței jurisdicționale.

Metodologia cercetării

Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea modalității reglementării competenței jurisdicționale la înaintarea acțiunii civile privind exercitarea dreptului de gaj în Republica Moldova.

Rezultate

Competența jurisdicțională este definită ca fiind acea instituție strict procesuală, a căror norme juridice reglementează delimitarea în cadrul sistemului judecătoresc a împuternicirilor stabilite de lege instanțelor judecătorești de a examina și soluționa o anumită pricină civilă concretă. Competența jurisdicțională constituie o garanție procesuală civilă în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Cunoscând instanța judecătorească care este în drept să i se adreseze pentru apărarea drepturilor și intereselor lor, persoanele fizice sau juridice pot cere ca anume această instanță judecătorească să examineze litigiul lor. Din acest considerent, competența jurisdicțională trebuie să fie într-un mod clar și riguros prevăzută de lege [12, p. 5.]. Dacă competența generală îndeplinește funcția de delimitare a împuternicirilor diferitelor organe jurisdicționale la soluționarea litigiilor, atunci competența jurisdicțională îndeplinește funcția de delimitare a împuternicirilor de a examina o cauză civilă concretă a instanțelor judecătorești în interiorul sistemului judecătoresc [9, p. 148].

Creditorul gajist/ipotecar este în drept să exercite dreptul de gaj/ipotecă dacă debitorul nu execută în conformitate cu prevederile contractului obligația garantată sau o execută necorespunzător, precum și în alte cazuri prevăzute de contractul de gaj/ipotecă [1, p. 669]. Prevederile alin. (1) al art. 757 din Codul civil al Republicii Moldova [5] stipulează: „Creditorul gajist care nu poate intra în posesia bunului corporal gajat conform art. 755 sau, în cazul ipotecii, conform art. 756 are dreptul să obțină posesia bunului:

a) în baza unei ordonanțe sau hotărâri judecătorești, conform dispozițiilor Codului de procedură civilă și ale Codului de executare. Doar împrejurările prevăzute la art. 761 alin. (2) lit. a)

e) constituie obiecții motivate pe care debitorul gajist le poate înainta împotriva ordonanței judecătorești; sau

b) fără a recurge la procedură judecătorească, prin intermediul unui executor judecătoresc, conform dispozițiilor prezentului capitol și ale Codului de executare.” Deci, Codul civil al Republicii Moldova stipulează că instanța de judecată este competentă de a examina acțiunea privind exercitarea dreptului de gaj.

Există trei feluri ale competenței jurisdicționale: 1) competența jurisdicțională materială sau după obiect; 2) competența jurisdicțională teritorială; 3) competența jurisdicțională funcțională. Art. 33¹ din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [6] stipulează regulile generale privind competența jurisdicțională materială a judecătorilor de drept comun [7, p. 139].

Competența jurisdicțională *materială* delimitează împuternicirea instanțelor judecătorești de a soluționa cauzele civile pe „verticală”. Prin urmare, se stabilește nivelul instanței care este competentă să soluționeze cauza civilă în fond: judecătorii, curțile de apel și Curtea Supremă de Justiție, dacă le este atribuită prin lege această competență [7, p. 139]. Legislația Republicii Moldova stipulează competența judecătorilor la examinarea acțiunilor civile cu privire la exercitarea dreptului de gaj. Deducem aceasta prin aplicarea metodei excluderii, deoarece nu atribuie nici în competența curților de apel și nici în competența Curții Supreme de Justiție împuternicirea de a examina aceste acțiuni în fond. Or, potrivit art. 33¹ din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, judecătorii examinează și soluționează în fond toate cauzele civile, dacă legea nu prevede altfel.

Competența jurisdicțională *funcțională* delimitează pe verticală felul atribuțiilor instanțelor judecătorești de a examina și soluționa cauzele civile în prima instanță, apel, recurs și revizuire. În literatura de specialitate, competența jurisdicțională funcțională este considerată ca parte componentă a competenței materiale [3, p. 129]. La analiza acestui fel de competență jurisdicțională nu pot fi ridicate multe probleme, fiindcă este evident că acțiunea civilă privind exercitarea dreptului de gaj se examinează în prima instanță, iar hotărârea judecătorească poate fi atacată cu apel și cu recurs.

Cele mai multe discuții la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj apar în legătură cu aplicarea normelor privind competența jurisdicțională *teritorială*. Aceasta este definită ca fiind acel fel al competenței jurisdicționale ce delimitează competența instanțelor judecătorești de același grad de a examina

și soluționa cauzele civile în funcție de teritoriul asupra căruia se extinde activitatea lor [10, p. 197]. În funcție de caracterul normelor de competență jurisdicțională teritorială [2, p. 253], aceasta se divizează în mai multe feluri. Potrivit acestui criteriu, competența jurisdicțională teritorială se împarte în: 1) competența jurisdicțională teritorială generală; 2) competența jurisdicțională teritorială alternativă (facultativă); 3) competența jurisdicțională teritorială excepțională (exclusivă); 4) competența jurisdicțională teritorială după legătura obiectivă a pretențiilor înaintate spre soluționare [8, p. 167].

Felul competenței jurisdicționale teritoriale aplicate la determinarea instanței judecătorești competente la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj depinde de categoria bunului gajat. Dacă este un bun mobil, se vor aplica regulile unor feluri de competență jurisdicțională teritorială, iar dacă este un bun imobil – acțiunea civilă privind exercitarea dreptului de ipotecă va fi înaintată conform prevederilor privind competența jurisdicțională teritorială excepțională.

Dacă obiectul acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj se referă la un bun mobil, se vor aplica regulile următoarelor feluri de competență jurisdicțională teritorială: 1) competența jurisdicțională teritorială generală; 2) competența jurisdicțională teritorială alternativă (facultativă); 3) competența jurisdicțională teritorială după legătura obiectivă a pretențiilor înaintate spre soluționare.

Regula generală a competenței jurisdicționale teritoriale generale își află originea încă în dreptul privat roman, care prevedea „*actor sequitur forum rei*” [3, p. 147], ceea ce în traducere în limba română înseamnă că „cererea se face la instanța domiciliului pârâtului”. Această regulă este prevăzută în art. 38 alin. (1) și (2) al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, care prevede: „Reclamantul poate intenta acțiunea în oricare din sediile instanței în a cărei rază teritorială se află domiciliul pârâtului. (2) Acțiunea împotriva unei persoane juridice se intentează în unul dintre sediile instanței în a cărei rază teritorială se află sediul persoanei juridice respective.” În temeiul acestei reguli, reclamantul este cel care trebuie să se deplaseze la instanța în a cărei circumscripție teritorială domiciliază pârâtul și nu pârâtul la instanța domiciliului reclamantului [8, p. 171-172]. Această regulă se va aplica la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj în privința bunurilor mobile atunci când nu există circumstanțele ce permit aplicarea regulilor privind competența jurisdicțională teritorială alternativă și privind competența jurisdicțională teritorială după legătura obiectivă a pretențiilor înaintate spre soluționare.

Competența jurisdicțională teritorială alternativă se va aplica la înaintarea acestor acțiuni și la alegerea reclamantului când există una din următoarele circumstanțe prevăzute în art. 39 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, care prevede:

(1) Acțiunea împotriva pârâtului, al cărui domiciliu nu este cunoscut sau care nu are domiciliu în Republica Moldova, poate fi intentată în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor acestuia sau în instanța de la ultimul lui domiciliu din Republica Moldova.

(2) Acțiunea împotriva unei persoane juridice sau a unei alte organizații poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor acestora.

(3) Acțiunea care izvorăște din activitatea unei sucursale sau reprezentanțe a unei persoane juridice sau a unei alte organizații poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la locul unde sucursala sau reprezentanța își are sediul.

(4) Acțiunea pentru plata pensiei de întreținere și acțiunea pentru constatarea paternității pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului.

(5) Acțiunea de desfacere a căsătoriei poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului dacă în grija lui se află copiii minori sau dacă deplasarea lui la instanța de la domiciliul pârâtului întâmpină dificultăți întemeiate.

(6) Acțiunea de divorț în cazul în care unul dintre soți este declarat, în modul stabilit, dispărut fără veste, este supus unei măsuri de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) ori este condamnat la privațiune de libertate, poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului.

(7) Acțiunile ce țin de restabilirea în dreptul la muncă, la pensie, la locuință, de revendicare a bunurilor sau a valorii lor, de reparare a prejudiciului cauzat prin condamnare ilegală, tragere ilegală la răspundere penală, prin aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma impunerii angajamentului scris de a nu părăsi localitatea ori prin aplicarea ilegală a sancțiunii administrative a arestului pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului.

(8) Acțiunile în reparare a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale ori prin altă vătămare a sănătății sau prin deces pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului ori în oricare dintre sediile instanței de la locul prejudiciului.

(9) Acțiunile în reparație a daunei cauzate bunurilor unei persoane fizice sau ale unei organizații pot fi intentate și în oricare dintre sediile instanței de la locul daunei.

(10) Acțiunea în apărare a drepturilor consumatorului poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul încheierii sau executării contractului.

(11) Acțiunea născută din contractul în care se indică locul executării lui poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței din acel loc.

(11¹) Acțiunea ce ține de încasarea datoriei scadente din contractul încheiat între agenții economici poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la sediul reclamantului.

(12) Acțiunea împotriva pârâtului, care este o organizație sau un cetățean al Republicii Moldova cu sediul ori cu domiciliul pe teritoriul unui alt stat poate fi intentată și în oricare dintre sediile instanței de la sediul ori domiciliul reclamantului sau în oricare dintre sediile instanței de la locul de aflare a bunurilor pârâtului pe teritoriul Republicii Moldova.

(13) Acțiunile în materie de asigurare se pot depune în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul asiguratului, de la locul aflării bunurilor sau de la locul accidentului.

(14) Alegerea între instanțele care, conform prezentului articol, sunt competente să judece cauza, aparține reclamantului.

(16) În acțiunea în constatare a existenței sau inexistenței dreptului, competența instanței se determină după regulile prevăzute pentru acțiunile care au ca obiect executarea prestației.

Unele din aceste reguli pot fi aplicate la alegerea instanței de judecată pentru înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj ce au ca obiect bunurile mobile. În particular, pot fi aplicate prevederile alin. (1), alin. (2), alin. (3), alin. (11), alin. (12) din art. 39 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova la alegerea instanței de judecată pentru înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj ce au ca obiect bunurile mobile.

La înaintarea acțiunii privind exercitarea *dreptului de ipotecă* în instanța de judecată sunt aplicate reguli speciale pentru determinarea competenței jurisdicționale teritoriale. Aceste reguli sunt prevăzute în art. 40 alin. (1) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova care prevăd următoarele: „Acțiunile cu privire la dreptul asupra terenurilor, subsolurilor, fișiiilor forestiere, plantațiilor perene, resurselor acvatice izolate, asupra unor case, încăperi, construcții, altor obiective fixate de pământ, acțiunile posesorii privitoare la aceste bunuri, precum și acțiunile în ridicare a sechestrului de pe bunuri, se întentează în instanța de la locul aflării acestor bunuri. Dacă bunurile ce constituie obiectul acțiunii sunt situate în circumscripția mai multor instanțe, cererea se depune în orice instanță în a cărei rază teritorială se află o parte din bunuri.”

Discuții. Legislatorul în dispozițiile art. 40 alin. (1) CPC nu utilizează pentru determinarea competenței teritoriale excepționale termenul „bun imobil”. Neutilizarea acestui termen este destul de justificată [11, p. 182], deoarece legislația civilă atribuie la categoria de bunuri imobile nu numai obiectele menționate mai sus, dar și alte bunuri care, de fapt, nu au o fixare de pământ: *Rămân bunuri imobile materialele separate în mod provizoriu de un teren, pentru a fi reîntrebuințate, atât timp cât sînt păstrate în aceeași formă, precum și părțile integrante ale unui bun imobil care sînt detașate provizoriu de acesta dacă sînt destinate reamplasării. Materialele aduse pentru a fi întrebuințate în locul celor vechi devin bunuri imobile* (art. 459 alin. (3) Cod civil RM). De asemenea, prin lege, la categoria de bunuri imobile pot fi raportate și alte bunuri (art. 459 alin. (4) Cod civil RM). În acest, caz legea poate să raporteze la categoria bunurilor imobile și alte bunuri care nu au o fixare stabilă de pământ. Însă, Codul de procedură civilă raportează competența excepțională, în acest caz, doar la obiectele fixate de pământ [9, p. 158-159].

Totuși, în explicațiile menționate în pct. 5 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea unor dispoziții ale Codului civil și ale altor acte normative referitoare la dreptul de proprietate privată asupra imobilelor, inclusiv, asupra construcțiilor anexe nr. 2 din 27.03.2006, se dă o apreciere mult mai largă a categoriilor de bunuri ce au o fixare stabilă de pământ la determinarea competenței teritoriale excepționale. Potrivit pct. 5 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 2 din 27.03.2006, competența teritorială în acțiunile cu privire la dreptul de proprietate asupra *imobilelor* este excepțională și aparține instanțelor de la locul aflării acestor bunuri [9, p. 159]. Deși sunt date mai multe explicații cu privire la noțiunea de bun imobil, totuși, în cazul acțiunii privind exercitarea dreptului de ipotecă nu pot apărea întrebări dacă are ca obiect alte bunuri decît cele imobile. Prin urmare, prevederile art. 40 alin. (1) din CPC sunt aplicabile la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de ipotecă.

O altă problemă privind competența jurisdicțională la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj, poate fi și strămutarea cauzei.

Principiul ce guvernează întreaga competență jurisdicțională este principiul imutabilității competenței jurisdicționale. Acest principiu garantează că nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță sau de judecătorii în a căror competență cauza respectivă este dată prin lege, cu excepția cazurilor expres stabilite de lege (art. 32 alin. (1) CPC). Orice persoană are dreptul în virtutea acestui principiu de a pretinde la judecarea cauzei sale de către instanța investită prin lege de a examina și soluționa cauza civilă respectivă [7, p. 161].

O altă garanție pentru asigurarea examinării cauzelor civile, potrivit competenței jurisdicționale, constituie regula generală prevăzută de art. 43 alin. (1) CPC, care prevede: cauza pe care instanța a reținut-o spre judecare, cu respectarea normelor de competență, se soluționează de aceasta în fond, inclusiv în cazul devenirii ei ulterioare de competența unei alte instanțe –regula stabilității examinării cauzei civile de către instanță investită cu respectarea normelor de competență [7, p. 161].

Excepție de la aceste două reguli este strămutarea cauzei în cazurile prevăzute expres de lege. Strămutarea cauzei constituie remediul procesual prevăzut de lege, aplicat de către instanța de judecată după intentarea procesului, ce constă în schimbarea competenței jurisdicționale teritoriale. Aceasta constituie un remediu procesual, deoarece, în principiu, are drept scop înlăturarea unor situații care împiedică desfășurarea normală a procesului sau remedierea erorilor cu privire la respectarea normelor de competență jurisdicțională [7, p. 161].

Temeiurile de strămutare a cauzei pot fi grupate în două categorii. Acestea sunt prevăzute expres și exhaustiv de art.43 alin. (2) CPC. În funcție de instanța împuternicită de a decide strămutarea cauzei, deosebim:

- 1) strămutarea cauzei efectuată de instanța în care este intentat procesul (art. 43 alin. (2) lit. a) b) și c) CPC);
- 2) strămutarea cauzei efectuată de instanța ierarhic superioară (art. 43 alin. (2) lit. d) e) f) și g) CPC).

Cele mai multe probleme de interpretare la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj pot apărea la aplicarea prevederilor art. 43 alin. (2), lit. a), b) și c) din Codul de procedură civilă care prevăd:

- a) pârâtul, al cărui domiciliu nu era cunoscut, cere strămutarea cauzei la instanța de la domiciliul său atestat prin dreptul de proprietate, calitatea de locatar sau viza de reședință;
- b) cauza a fost reținută spre judecare cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională;
- c) ambele părți solicită strămutarea cauzei la instanța de la locul aflării majorității probelor.

Temeiului prevăzut în art. 43 alin. (2) lit. a) din CPC poate fi aplicat în cauzele privind exercitarea dreptului de gaj atunci când această cauză are ca obiect al litigiului bunuri mobile. În cazul bunurilor imobile, acest temei nu poate fi aplicat.

La fel temeiul prevăzut în art. 43 alin. (2) lit. c) din CPC poate fi aplicat în cauzele privind exercitarea dreptului de gaj atunci când această cauză are ca obiect al litigiului bunuri mobile. Dacă este un bun imobil, părțile nu vor putea cere strămutarea cauzei la instanța de la locul aflării majorității probelor, fiindcă se vor aplica regulile competenței teritoriale excepționale (art. 40 din CPC).

Concluzii. Pornind de la cele menționate, concluzionăm că regulile privind competența jurisdicțională sunt diferite la înaintarea acțiunii privind exercitarea dreptului de gaj în funcție de obiectul material al acestei acțiuni – este un bun mobil sau imobil. În cazul fiecărui fel de competență jurisdicțională se aplică reguli diferite. În particular, acestea se referă la: 1) competența jurisdicțională materială sau după obiect; 2) competența jurisdicțională teritorială; 3) competența jurisdicțională funcțională.

Bibliografie:

1. Baieș S., Mițu Gh., Cazac O. [et. al.]. Teoria generală a obligațiilor. Chișinău: S.n., 2015 (Î.S.F.E. – P. „Tipografia Centrală”). 752 p.
2. Bodoașcă T., Competența instanțelor judecătorești în materie civilă. Editura, All Beck, București, 2002, p. 253.
3. V. M. Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Teoria Generală. Vol.II. București: Național, 1996. p. 129.
4. Viorel Mihai Ciobanu. Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I., Editura Național, București, 1996.

5. Codul civil al Republicii Moldova: nr. 1107 din 06 iunie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86, art. 661. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 66-75, art. 132.
6. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2003, nr. 111-115, art. 451.
7. Prisac A. Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, 1316 p.
8. Prisac A. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2013, 372 p.
9. Prisac A., Bănărescu A., Bănărescu I. *Drept procesual civil. Partea Generală*. Chișinău: S.n., 2021. 392 p.
10. Гражданский процесс. Общая часть, учебник под. общ. ред. Беловой Т. А., Колядко И.Н., Юркевича Н.Г., изд. Амалфея, Минск: 2001. с. 197.
11. Гражданский процесс, учебник под ред. В. В. Яркова, 5-изд., Woltersklwer, Москва: 2004, p. 584.c.
12. Каменков В. Правила подсудности Хозяйственного процессуального кодекса Республики Беларусь – гарантия права на судебную защиту. В: *Вестник высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2008, N. 12, с. 5.

**DEZVOLTAREA INSTITUȚIEI DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ ÎN BASARABIA DUPĂ
ADERAREA LA REGATUL ROMÂNIEI**

**DEVELOPMENT OF THE LEGAL AID INSTITUTION IN BASARABIA AFTER ACCESSION
TO THE KINGDOM OF ROMANIA**

Vadim SUHOV, drd.

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: luna230568@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8699-7216

Gheorghe SULT, conf. univ., dr. în drept,

Universitatea de Stat din Comrat

E-mail: sultgg@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3636-2359

Rezumat: *Articolul descrie principalele puncte de unificare a sistemului judiciar din Basarabia într-o singură legislație românească și de creare a barourilor din România. Odată cu anexarea Basarabiei la România, la nivel legislativ-instituțional a început un amplu proces de extindere treptată a normelor juridice ale Regatului în noile teritorii, inclusiv în Basarabia. Scopul, crearea unei noi legislații unitare a României Mari.*

Cuvinte-cheie: *România, Basarabia, unificarea sistemului judiciar, legislație unică, asistența juridică, avocatura.*

Abstract: *The article describes the main points of the unification of the judicial system in Bessarabia into a single Romanian legislation and the creation of the Romanian bar associations. With the annexation of Bessarabia to Romania, an extensive process of gradual extension of the Kingdom's legal norms to the new territories, including Bessarabia, began at the legislative-institutional level. The aim was to create a new unitary legislation of Greater Romania.*

Keywords: *Romania, Bessarabia, unification of the judicial system, single legislation, legal assistance, advocacy.*

După victoria revoluției din 1917, Republica Democrată Moldovenească a fost proclamată pe teritoriul Basarabiei, în care, până la adoptarea legislației sale, au rămas în vigoare legile Imperiului Rus, inclusiv legislația privind activitățile baroului și acordarea de asistență juridică.

La 27 martie 1918, Sfatul Țării, organul suprem al Republicii Moldovenești, a adoptat o declarație prin care anunța integrarea acesteia în România.

Unul dintre punctele declarației se menționa că legile existente rămân în vigoare și nu pot fi modificate de Parlamentul României până când reprezentanții Basarabiei nu iau parte la lucrările acestuia.

Astfel, justiția românească a fost introdusă în Basarabia într-un timp scurt. Inclusiv legile rusești au fost traduse din limba rusă în limba română într-o perioadă scurtă de timp, pentru a fi aplicate de instanțele basarabene cu titlu provizoriu.

Viața juridică a Basarabiei în momentul unirii cu România a fost caracterizată de o rusificare totală. Judecătorii erau în mare parte români rusificați sau ruși. Limba rusă a fost limba oficială a justiției în toate instanțele judiciare din regiune. Aceeași stare de fapt a fost și în rândul avocaților. Acestea nu au fost organizate în colegiu, dar au fost enumerate în Consiliul avocaților jurați din Odesa. Avocații basarabeni se aflau pe platforma autonomiei politico-administrativă a Basarabiei cu toate instituțiile și legile Rusiei în vigoare [10].

În aceste condiții, după anexarea Basarabiei la România, la nivel legislativ-instituțional a început un amplu proces de extindere treptată a normelor juridice ale Vechiului Regat în noile teritorii. A urmat procesul de creare a unei noi legislații unitare pentru România Mare. Sistemul judiciar a fost unificat treptat, iar în Basarabia au fost înființate barouri de avocați români [4].

Având în vedere că actul de unificare prevedea aplicarea inițială a legii rusești, s-a decis continuarea aplicării acesteia, investită cu forma procesuală românească. La 9 octombrie 1918, a fost publicat un decret

regal care stabilea principiile de armonizare a dreptului material rusesc cu cele de organizare a instanțelor din Vechiul Regat. Acesta a făcut posibilă aplicarea statutelor judiciare rusești într-o structură organică românească, cu introducerea limbii române ca limbă oficială a procedurilor judiciare [10].

Activitatea judiciară a fost practic neîntreruptă, iar structurile judiciare au fost înlocuite rapid. Pentru persoanele din provincie care nu vorbeau limba română, mai ales în orașe, legiuitorul a introdus interpreți jurați în tribunale și curți. Avocaților basarabeni, care nu vorbeau limba română, li s-a oferit posibilitatea de a prezenta acte redactate în limba rusă, însoțite de o traducere în limba română. Inițial, Baroul basarabean a fost înființat în cadrul Curții de Apel Chișinău, în baza legii rusești, și a continuat sub această formă până la desființarea sa prin Legea pentru unificarea funcționării Corpului de Advocați din 1921 și unificarea și reformarea Baroului român în 1923 [5].

Având în vedere că șaizeci la sută dintre avocații basarabeni erau persoane aparținând minorităților etnice [9], avocații din Vechiul Regat au fost trimiși în provincie pentru a naționaliza atât sistemul judiciar, cât și Baroul. Unul dintre ei a fost Andrei Dumitrescu, care a sosit la Chișinău din București printre primii magiștri în 1918 și a preluat funcția de procuror al Tribunalului de la Chișinău, iar din 1920 a devenit avocat la Chișinău. A fost ales membru al Consiliului disciplinar și prodecan [7 p. 53]. Apostolescu Demir, sosit din București și ales decan al Colegiului, a avut o mare contribuție la naționalizarea Baroului Lapusna [7 p. 6].

După intrarea reprezentanților Basarabiei în Parlamentul României în 1919, au fost luate măsuri pentru armonizarea legislației Basarabiei cu limba română, prin extinderea valabilității legislației românești și desființarea celei rusești. Astfel, la 1 iulie 1919, prin decret regal, Codurile Penale și de procedură penală ale României, au fost promulgate instrucțiuni privind investigarea și examinarea cazurilor de infracțiuni evidente pe teritoriul Basarabiei [11].

Codul de procedură penală român din 1864, adoptat în Basarabia, prevedea participarea avocatului apărării numai în cauzele audiate de juriu. În cazul în care inculpatul nu avea un avocat ales, i-a fost numit un avocat din oficiu. În caz contrar, toate acțiunile procedurale ulterioare au fost considerate nevalabile. În instanțele de poliție și tribunalele care se ocupă de infracțiuni și delikte minore, participarea unui apărător nu a fost asigurată [2].

Noul Cod de procedură penală, adoptat în 1936, a extins în mod semnificativ dreptul inculpatului la asistență juridică, inclusiv gratuit. Acum, inculpatul ar putea apela la serviciile unui avocat atât în timpul cercetării cauzei, cât și în timpul examinării în instanță. În cercetarea cauzei, inculpatul a avut dreptul la asistență juridică din partea unui avocat după primul interogatoriu. În plus, acesta a trebuit să fie înștiințat cu privire la acest drept al său sub amenințarea nulității tuturor acțiunilor procedurale ulterioare. În cazul în care inculpatul nu își putea permite un avocat la alegere, acesta putea solicita unul gratuit. Cu toate acestea, dacă interesele anchetei o impuneau, judecătorul putea interzice inculpatului să comunice cu oricine, inclusiv cu un avocat, timp de până la cincisprezece zile, care puteau fi prelungite cu încă zece zile. Această interdicție putea fi atacată cu recurs [3].

În cazurile de infracțiuni, dacă inculpatul nu avea fonduri pentru a plăti serviciile apărătorului ales, el putea cere instanței să-i numească gratuit un apărător. În cauzele penale, participarea în instanță a unui apărător, ales sau numit, era obligatorie. În instanță, inculpatul putea comunica cu un avocat în timpul procedurii, dar nu avea dreptul să apeleze la el pentru sfaturi cu privire la modul de a răspunde la întrebarea pusă de instanță [3].

Inculpatul trebuia să fie prezent personal la instanța de judecată. În cazul infracțiunilor care se pedepsesc cu mai puțin de trei luni de închisoare și în cazul în care legea a făcut posibilă concilierea, inculpatul ar putea fi reprezentat în instanță de un reprezentant cu procura corespunzătoare. Dar instanța, în orice caz, ar putea decide că prezența inculpatului în ședință este obligatorie și ar putea dispune aducerea sa [3].

Codul de procedură civilă al României, adoptat pe teritoriul Basarabiei la 1 august 1919, conferea părților dreptul de a se prezenta în instanță personal sau prin intermediul unui reprezentant, precum și de a apela la serviciile unui avocat. Costul serviciilor unui avocat a fost legat de cheltuielile de judecată și a fost recuperat de la partea care a pierdut procesul [1].

Legea privind organizarea și unificarea Baroului din 1923 [8] interzicea, sub amenințarea cu închisoarea de până la șase luni, acordarea de asistență judică plătită persoanelor care nu erau avocați.

Potrivit acestei legi, care era în vigoare pe întreg teritoriul Regatului, cetățenii români de ambele sexe care au împlinit vârsta de douăzeci și patru de ani, dețineau o diplomă de licență sau un doctor în drept obținut la o instituție de învățământ din România, care au efectuat un stagiu preliminar de trei ani și au

promovat examenele de admitere, au putut intra în barou. Persoanele care au fost declarate în stare de faliment și condamnate pentru o serie de infracțiuni nu au fost admise la barou.

Examenele de admitere au fost susținute de comisii speciale. În cazul în care un candidat reușea să treacă cu succes examenele, primea un certificat special care confirma că a trecut examenele și că a fost admis în barou.

Candidatul se va adresa apoi decanului colegiului relevant pentru a fi admis în barou, însoțit de recomandările a doi avocați în activitate. Decizia de admitere era luată de consiliul colegiului, iar decanul îi elibera o diplomă de avocat noului admis. Înainte de începerea activității, avocatul era obligat să depună jurământul în fața plenului Camerei de Apel sau în fața tribunalului.

Înainte de începerea fiecărui an judiciar, Consiliul baroului a întocmit o listă a avocaților care aveau dreptul să acorde asistență judică. Lista a fost trimisă tuturor autorităților judiciare și barourilor din țară, precum și tuturor autorităților din regiune.

Fiecare avocat a fost obligat să fie înregistrat la Colegiul de la locul de reședință și să își desfășoare activitățile aici. Din când în când i se permitea să facă afaceri în alte domenii. Dar a face acest lucru în mod permanent a fost interzis sub amenințarea responsabilității disciplinare. Transferul de la un colegiu la altul a fost permis.

Legea a stabilit participarea obligatorie a unui avocat în aproape toate cauzele civile, cu toate acestea, în 1925, această cerință a fost eliminată.

Baroul din fiecare district era o persoană juridică reprezentată de decan. Bugetul Baroului a constat în expulzarea membrilor săi.

Decanul și consiliul colegiului erau aleși de adunarea generală a avocaților, cu doisprezece membri în orașe și cinci membri în alte districte, pentru o perioadă de trei ani. Consiliul alegea dintre membrii săi pe prodecan și pe casier.

Organul general al tuturor barourilor din România era Consiliul Baroului Român, cu sediul la București, compus din decanii sau alți reprezentanți ai fiecărui colegiu. Consiliul era condus de o comisie permanentă aleasă de acesta, formată dintr-un președinte, trei vicepreședinți și unsprezece membri.

Una dintre atribuțiile comisiei a fost aceea de a stabili tarifele onorariului minim al avocatului. O persoană care nu reușea să ajungă la un acord cu un avocat cu privire la plata pentru întocmirea unui document se putea adresa decanului, care avea dreptul de a numi un avocat care să ofere asistență juridică și de a stabili un onorariu pentru care avocatul era obligat să întocmească documentul.

Legea a acordat o mare atenție protecției onoarei și demnității Baroului, reglementând răspunderea disciplinară a avocaților pentru infracțiuni care pun în pericol onoarea și prestigiul Baroului. În același timp, a protejat avocații împotriva plângerilor nefondate din partea organelor de stat, prin stabilirea unei proceduri speciale pentru tratarea acestora.

Codul penal din 1864 [2] și Codul penal din 1936 [3], care l-a înlocuit, sancționau avocații de rea-credință care, în mod intenționat, își prejudiciuau clienții în procesul de acordare a asistenței juridice.

Legea din 1923 a dezvoltat instituția asistenței judiciare introdusă în România în 1907 [6].

Consiliul de administrație al fiecărui barou a fost obligat să organizeze un serviciu de asistență judiciară în circumscripția sa. Serviciul era condus de unul dintre consilierii baroului, asistat de mai mulți avocați care își ofereau serviciile în mod constant. Serviciul implica, de asemenea, în măsura posibilităților, pe bază de voluntariat, angajați ai baroului care nu erau avocați: secretarul-arhivist și alții.

În orașele mari, asistența judiciară a fost organizată în raioanele instanțelor municipale rurale sub supravegherea unui avocat numit de consiliu. În cazul în care niciun avocat nu a putut fi delegat pentru a conduce serviciul, asistența judiciară a fost supravegheată de un judecător al municipalității rurale, cu sprijinul secretarului său.

Asistența judiciară prin numirea unui serviciu de asistență juridică era un serviciu subvenționat. Acesta era utilizat în cazurile în care legile speciale nu prevedeau și nu reglementau asistența juridică în condiții mai favorabile pentru beneficiar.

Potrivit legii, serviciile de asistență judiciară urmau să funcționeze, dacă este posibil, zilnic sau cel puțin de două ori pe săptămână, în timpul orelor stabilite de consiliul de administrație al colegiului, anunțate în biroul decanului și în toate organele judiciare și administrative ale teritoriului deservit. În timpul acestor ore, directorul serviciului sau asistenței săi primeau persoanele care solicitau asistență judiciară și, după ce se asigurau că solicitanții erau eligibili pentru această asistență, îi ascultau și îi sfătuiau în mod gratuit. Dacă a fost necesar, s-a format un caz, care a fost distribuit unuia dintre stagiați pentru studiu sub îndrumarea directorului serviciului, precum și inițierea sau susținerea ulterioară a acțiunilor procedurale necesare în

instanța relevantă.

Dreptul la asistență judiciară era deținut de persoane care să dovedească lipsa fondurilor necesare pentru plata serviciilor unui avocat prin intermediul unui certificat eliberat în orașe de către autoritatea polițienească competentă, iar în județe de către funcționarii fiscali. Adeverința trebuia să indice bunurile, ocupația, vârsta și numărul membrilor de familie ai solicitantului de asistență juridică gratuită.

Directorul de serviciu decide dacă persoana care a solicitat ajutorul a îndeplinit condițiile pentru a beneficia de acesta. Persoanele nemulțumite de decizia directorului de serviciu pot face apel la decan. Decizia decanului era definitivă.

În cazul proceselor de importanță excepțională, directorul serviciului ar putea delega un avocat pentru a asista stagiarul desemnat să acorde asistență judiciară. Avocații erau numiți în funcție de o listă de așteptare. O astfel de sarcină nu putea fi încredințată unui avocat mai mult de două ori pe lună, pentru a nu-l deranja pe acesta în treburile sale.

Persoanele care și-au îmbunătățit situația financiară prin obținerea asistenței judiciare erau obligate de instanță să plătească pentru serviciile prestate în quantumul stabilit de aceasta.

Bugetul barourilor respective prevedea o sumă de bani pentru fiecare an, din care erau recompensați stagiarii care reușeau să ofere asistență juridică.

Legea prevedea că consiliile de comune și de orașe din localitatea în care se află serviciile de asistență judiciară, precum și consiliile județene, puteau prevedea în bugetele lor fonduri pe care le puteau aloca barourilor locale în scopul acordării de asistență judiciară.

Bibliografie:

1. Codul de Procedura Civilă din 1865, disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/heztqjz/codul-de-procedura-civila-din-1865>,
2. Codul de Procedura Penală din 02.12.1864, disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/g42timjv/codul-de-procedura-penala-din-1864>,
3. Codul de Procedura Penală din 19.03.1936, disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/g42dsnru/codul-de-procedura-penala-din-1936>,
4. Duțu M. Dezvoltarea științei și culturii juridice românești în ultimul secol. I. Perioada interbelică (1918-1945). În: Studii și Cercetări Juridice. 2018, nr. 1, p. 17-57,
5. Duțu M. Contribuirea basarabeană la unificarea legislativă și dezvoltarea științei juridice românești. În: Studii și Cercetări Juridice, 2018, nr. 2, p. 109-134,
6. Enciclopedia a României, V. 1. București: 1938, Imprimeria natională, 1002 p,
7. Figuri contemporane din Basarabia. Chișinău: 1939, ARPID, 160 p.,
8. Lege organizarea și unificarea corpului de avocați nr. 610 din 21.02.1923, disponibil: <http://legex.ro/Legea-610-1923-29.aspx>,
9. Pătrașcu Ș. Istoria Baroului Dolj. 1928 - 1948. Craiova: 2018, SITECH, 220 p.,
10. Radu S. Activitatea lui Vespasian Erbiceanu în funcția de consilier tehnic pe lângă Directoratul de Justiție al Basarabiei În: Archiva Moldaviae 2014 nr.6, p. 119-137,
11. Tașcă M. Introducerea dreptului penal românesc în Basarabia după Marea Unire din 1918 și unificarea legislației penale a Basarabiei cu cea din Vechiul Regat. În: Revista de Științe Penale, 2007, p. 133-141.

**RELATIONSHIP OF THE LAW ENFORCEMENT OF CUSTOMS TO CIVIL CONTRACTUAL
RELATIONS AND TO INTERNATIONAL CONTRACTUAL RELATIONS**

**RELAȚIA ORGANELOR VAMALE PRIVIND RELAȚIILE CONTRACTUALE CIVILE ȘI
RELAȚIILE CONTRACTUALE INTERNAȚIONALE**

Olga TATAR, conf. univ., dr. în drept,
Universitatea de Stat din Comrat
E-mail: oleatatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Iurie MIHALACHE, conf. univ., dr. hab.
University „C. Stere”
E-mail: mihalacheiurie@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

Rezumat: *Articolul prezentat dezvăluie trăsăturile corelațiilor și aplicării legii vamale cu relațiile contractuale civile și cu relațiile contractuale internaționale. Atenția se concentrează asupra influenței și reglementării aplicării obiceiurilor într-un anumit domeniu al raporturilor de drept civil, precum și asupra rolului acestora în practica contractuală internațională. Se subliniază semnificația deosebită a obiceiurilor, care sunt un factor care justifică legitimitatea unei norme juridice, deoarece este o cutumă juridică care este considerată ca o modalitate garantată la nivel național de creare a unui sistem juridic.*

Cuvinte-cheie: *raporturi de drept civil, tratate internaționale, reguli de conduită, practică contractuală, principii, obiceiuri.*

Abstract: *The presented article reveals the features of correlations and law enforcement of customs to civil contractual relations and to international contractual relations. Attention is focused on customs application and influence in a certain area of civil law relations, as well as their role in international contractual practice. It emphasizes the special significance of customs, which are a factor that justifies the legitimacy of a legal norm, because it is a legal custom that is considered as a nationwide guaranteed way to create a legal system.*

Keywords: *civil law relations, international treaties, behavior, contractual practice, principles, customs.*

Introduction

Everyday life of people is measured by various types of regulators, as well as non-legal social norms. This type of regulators includes, for example, holiday ceremonies, etc. It is widely believed that donating knives or forks in order to avoid any quarrels, the donee pays the donor some of the money, while the payment is not regarded as a countergift, without wearing equivalent compensation. Payment of a symbolic amount does not affect the qualification of relations arising from a donation agreement as gratuitous [22, p. 295].

Among the large number of social regulators of civil law relations, a significant place is given to legal custom. Since it is custom that is considered the original “form of expression of positive law” [20, p. 61]. In the field of property turnover, due to its diversity and complexity, the custom has a significant role as a source of law [2, p. 43-47]. *As a legal custom, one should understand the norm of behavior generally accepted and applied in certain areas of civil legal relations, although not established in a normative act, but also not violating the law, the deal being concluded, the rule of law, as well as the foundations of morality.*

When writing the article, the following **methods were used:** comparative legal, logical, imperial, historical.

Long before law arose, relations between people developed from the customs of a separate tribe, clan. Over time, they began to go beyond the tribe and clan, influencing both the family and the economic sphere. From the moment of the birth and further development of law, customs began to receive legislative formalization. For example, references to customs can be found in the Laws of the XII tables. The study of customs began from the 2nd century AD. The Roman jurist Ulpianus wrote that „a custom that has been

practiced for a long time should be observed as a right and a law in cases where there is no written law” [17, p. 256].

In the case when such rules of conduct for the inhabitants of Rome did not enjoy the protection of the state, they remained in the form of simple customs, and if they received recognition, in this case they were already considered legal customs. They were supposed to reflect legal practice in the life of more than one generation, while presenting the necessary need for legal regulation of a particular situation that had arisen and constituted customary law. *The value of customs was that they replaced the definitions of other sources of law. In this case, the norms of customary law were: customary law, the law of ancestors (mores maiorum), the custom established in the practice of priests (commentarii pontificum), the custom established in the practice of magistrates (commentarii magistratum), customary practice (usus), the custom established during the imperial period (consuetudo)* [25, p. 19].

Inveterata consuetude pro iure non immerito custoditur et hoc est ius quod dicitur moribus esse constitutum, nam cum ipsae legis nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae sunt, merito et ea, quae sine ullo scripto populus probavit tenebunt omnes: nam quid interest suffraglo populus voluntatem suam declaret an rebus ipsis et facis? quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffraglo legislatoris sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur [7].

A custom established from ancient times is deservedly observed as a law, and this is a right, which is said to be established by mores. After all, those very laws bind us for no other reason than that they were adopted by the decision of the people. It is also deservedly observed that the people, without any record, express their will in reality and facts. Therefore, even such a rule is quite correctly accepted that laws are repealed not only by the decision of the legislator, but also by virtue of the tacit consent of all, by non-application. It should be noted a characteristic feature of Roman customs, which manifests itself in close connection with legal morals. It was this feature that determined the religious essence of the Roman people, nourished by good morals. So in the period of the principate, legal customs were endowed with the force of law [25, p. 20].

Everyone was governed by customary law: both kings, and pontiffs, and magistrates, and ordinary people [19, p. 12].

In 451 BC. e. the customs were recorded in the Law of the XII tables. The use of both laws and legal customs for a long time could cause a wave of bewilderment. In this regard, Roman jurists argued that the application of legal customs was due to the fact that the laws could no longer be used, and in this case, legal customs come to the rescue [24, p. 21].

Legal custom has been a constant companion of the formation of law for many centuries, carrying with it the motto: "everyone did it before us". For joint existence, establishing the limits of what was permitted, norms were formed - strict rules of behavior that made it possible to control the activities of various social groups. These norms - rules reflected the interests and values of people who connected individuals with society and at the same time established the boundaries of the proper behavior of an individual or social group.

The formation of customs is a gradual process based on rational and acceptable types of behavior of the individual, leading to a positive and useful result, both for the individual himself and for society. Along with the term "custom", the term "tradition" is used, but "tradition" is a broader concept than custom. "Tradition" - is a set of ideas, rules of conduct, habits and skills of practical activity, passed down from generation to generation, acting as regulators of social relations, while custom is historically established, relatively stable stereotypical, habitual patterns of behavior, prohibitions that rooted in social practice as a result of repeated application, an established approach to assessing a certain type of relationship [18, p. 44-54]. W. Dali W. Dali [8] in his Explanatory Dictionary synchronizes the term custom with the term custom. This opinion is held both in Spain, an example of this is Art. 3 of the Civil Code of Spain: "Legal usages are considered as a custom" [21], as well as the legislation of Japan and the United States, where trading habits are recorded as a legal custom [13, p. 43].

In essence, the custom (also referred to in the literature as the custom of business turnover) is considered as a kind of dispositive rule of law ("customary law"). The Civil Code of the Republic of Moldova (Article 5) legitimized the application of business customs in practice. Customs are the primary institutional forms of law and the fundamental principles of any society and its culture, the conditions for its normal existence. Thanks to customs, communication between generations is ensured and stability and stability of the social environment is formed [13, p. 94].

Inside the custom are properties that determine its legal nature, acting as a factor that justifies the legitimacy of this legal norm. In European countries, only in the second half of the XIX century. enrolled custom as an independent source, until that time legislation was recognized as a source, and so on. judicial precedent. A custom is endowed with binding force only if there is the approval of the legislature (*consensus imperantis*). The only contradiction is what kind of consent should be - (*consensus generalis*) - general consent, or (*consensus specialis*) - special consent [11, p. 294].

Applying the custom as a result of the regulation of public relations with the condition of compliance with Part (1) Art. 5 Civil Code of the Republic of Moldova [3] where it is provided: “Custom is a norm of behavior, which, not being provided for by law, is generally accepted and regularly applied in a certain area of civil legal relations”, the subject of law does not go beyond the legal field, t.to. custom is the source of law. Here we should talk about consideration within the framework of the current legislation, as well as beyond it. Staffing considerations are impacted by: intellectual potential; ethical norms of ethics, morality, morality in society. Each person, being in a society, is under the influence of its customs. Fulfillment of their requirements and prescriptions has a significant and permanent impact on the formation of attitudes, culture of feeling and behavior [14, p. 24]. The custom includes not only a material element (continued, repetitive, monotonous behavior), but also a psychological one (belief in the need for these actions) [26, p. 27].

As a rule, a legal custom can be considered as a nationwide guaranteed way to create a legal system. The legal custom is focused on the “reasonable” and “unreasonable” norm of a certain social group. The essence of legal custom lies in its two-sided perspective: 1) material perspective - *diuturnus usus*; 2) spiritualistic perspective - *opinion neecessitatis*. Changes in legal customs are associated with various processes and only the desire of the parties is not enough, they should smoothly complement a single complex, like investing the missing puzzle into the overall picture. However, the consideration of a legal custom in the form of a rule of conduct that is predetermined by the state also has its own view, for example, I.B. Novitsky notes that “the very formation of a custom is the result of its repeated application, in which the rule acquires a typical character and, if it is recognized by the state, it turns into a norm that is mandatory for application in the future [16, p. 15]. Also in the legal literature there is the concept of “contradictory custom” (“customs against the law”) [1, p. 10-18], when competition is brewing between law and custom, where preference is given to custom. For example, buying a car “by proxy”. A power of attorney is a kind of document by which a person can represent the interests of another person. This document is drawn up in the event that, due to some circumstances, a person cannot be present at the execution of a legal act or cannot contact any institution at all.

Having issued a power of attorney, the person who bought the car considers himself to be its owner, but this is not so. The difference between a power of attorney and a contract is that the power of attorney itself is a one-sided document, where it is enough to find the person represented who wants to transfer certain powers to another person. The power of attorney itself details the rights and powers of the representative. The validity of the power of attorney is limited, and persons with an expired power of attorney cannot find the owner, are limited in conducting a technical inspection or in the ability to insure the car against various accidents. There are frequent cases when the power of attorney itself, which was issued to people close to him, is disputed. This document is mandatory for execution within the time specified in the document itself. Over time, disagreements can arise between people, so you need to carefully choose a trusted person. If the power of attorney lists the points by which the representative is given freedom of choice, then the representative has the right to make decisions in different ways. The law assumes that the power of attorney can be canceled by means of a submitted application, but all signed documents or actions that were completed before the application was made will be considered lawful and remain in force. A power of attorney certified by a notary can also be canceled by applying to a notary, where it will be indicated the person’s desire to cancel a previously issued power of attorney. It is very important to decide on the choice of the person who is responsible for representing your interests. In the event of an accident and the person who was driving is not at the scene of the accident, the police will look for the owner, who subsequently must prove that he was not driving at the time of the accident. It is very common to sell vehicles “by proxy”, instead of concluding a sales contract car. The person in whose name the power of attorney was issued pays the cost of the car, but at the same time is not its owner, and besides, it is exposed to certain types of risk, because with the power of attorney he considers himself the owner of the car. If the actual owner of the car dies, then the previously issued power of attorney can no longer be used. In the absence of a sales contract and if there is only a power of attorney, you can lose the recognition

of assignees that in fact the car belongs to the person who purchased it. Thus, the most reliable way out is to conclude a contract for the sale of a car, and not buying a car by proxy, because by concluding this type of contract, you get proof and a guarantee that you paid money for the car and the seller does not have any objections related to car sale. It is very important to note the technical condition of the car in the contract itself, in order to avoid further claims regarding the quality of the car sold. Thus, “custom does not give rise to conflict and continues to perform the function of a regulator of social relations and social control as long as it contributes to the realization of public interests” [12, p. 76].

Thus, the legal vector is a long-term rule of social behavior based on reasonableness and usefulness, expressed in fairness, authority and obligation both for the individual and for a certain society, through which the legal essence of social relations is reflected.

The custom must be distinguished from the customs and practice of the relationship of the parties in contractual obligations. Habits are a kind of commonly recognized usages, whether codified and published. We are talking about the Rules for the Interpretation of International Trade Terms „Incoterms”, as well as the Uniform Customs and Practice for Documentary Letters of Credit. It should be clarified that the rules become binding when they are directly referred to in the contract. In the same way and practice of mutual relations of the parties.

Regarding the customs of business turnover, they are widely used in foreign trade turnover. This is largely due to the fact that direct references to them are contained in the acts regulating the procedure for resolving foreign trade disputes, as well as in some international acts. Based on the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980 [30], among other things, the following are recognized: 1) customs and practices, the application of which the parties have agreed; 2) customs, the application of which the parties did not agree on, but knew or should have known about their existence. Customs to be applied by virtue of Art. 1.9. (2) The UNIDROIT principles of international commercial contracts are characterized by the following: 1) they are well known and regularly observed by the parties in the relevant field of trade; 2) respected in international trade [9, p. 305-313]. In the regulation of international private contractual relations, international trade customs have traditionally played an important role. As a rule, they are understood as uniform, constantly observed and widely known rules of conduct for international trade, behind which participants in trade recognize a legally binding character [15, p. 164].

The main difference is that the business practice is followed regardless of whether it was used by the parties in their practice and whether it was generally known to the parties. This circumstance allows us to note the closeness of business customs to dispositive norms, with the difference, however, that dispositive norms still enjoy priority. Examples of such customs are the norms of time for loading and unloading vessels, often used in seaports, taking into account the subtleties associated with tonnage, type of cargo and vessel, weather, etc. conditions of maritime transportation [10, p. 56].

International trade customs are created by long-term practice of business circles, systematized and formalized by international institutions, i.e. are non-state legal norms. The most important issue related to the application of international trade customs is the question of the extent to which they can be applied to the regulation of certain relations in the event of a dispute [9, p. 305-313]. It also depends on which body decides the dispute. It is worth pointing out the importance of customs through the resolution of disputes by international commercial arbitration. Based on Art. 28(1) of the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: “the arbitral tribunal shall decide the dispute in accordance with the rules of law which the parties have chosen as applicable to the merits of the dispute” [27].

Consider this position on the example of the legislation of individual countries, such as: France, the Netherlands, Switzerland, Germany.

So, in Art. 1496 Code of Civil Procedure of France[4]:”Application of customary law to international private contractual relations that the arbitrator must decide the dispute in accordance with the rules of law chosen by the parties or, in the absence of such a choice, in accordance with the rules of law which he considers applicable. In all cases, he must take into account the customs of the trade”. A similar rule is spelled out in Art. 1054 of the Dutch Code of Civil Procedure[6]: “In all cases, the arbitral tribunal shall take into account any relevant commercial usages”. For example, according to Art. 187 Swiss Private International Law [23]:“The arbitral tribunal makes a decision according to the law chosen by the parties, and if there is no choice, then with the law with which the relationship is closely related, resolving the dispute in fairness” Based on Art. 1051 of the German Code of Civil Procedure: “The arbitration court decides on the merits in accordance with the provisions of the law applicable to the essence of legal disputes. Where the parties to the dispute agree otherwise, the term "laws" or "legal system" of a particular state

should be understood as a direct reference to the substantive law of that state, and not to the rules of conflict of laws. If the parties to the dispute do not agree, the arbitral tribunal shall apply the laws of the state with which the subject matter of the dispute has close ties. The arbitral tribunal makes a fair decision only if the parties to the dispute expressly authorized it to do so. The arbitral tribunal decides on the basis of the terms of the contract and takes into account any commercial practice” [9, p. 305-313].

With regard to the customs applied on the basis of Art. 9 (2) of the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980, such usages are quite well known in international trade, and therefore we talk about their observance by the signatories of the contract in the relevant area of trade. The predominant basis for the application of customs in accordance with Art. 9 (2) of the Vienna Convention what the parties should be aware of the existence of such a custom. The fact that the parties are aware of the existence of custom is illustrated by the case considered by the Supreme Court of Austria, namely: on the one hand, the German seller, on the other hand, the Austrian buyer signed a contract for the supply of timber. After the expiration of time, the buyer sent a written complaint to the seller about the non-conformity of the goods, refusing to pay for the goods, the seller, referring to local customs in trade, argued that the buyer had to inform the buyer about the non-conformity of the goods within 14 days, thereby losing his right to claim. The buyer, on the other hand, was inclined to provide notice of the non-conformity of the goods sold to him and local custom had nothing to do with it. Thus, the buyer was denied satisfaction of his claims. The decision was subsequently upheld by the Supreme Court, which declared that international recognition was not mandatory, but its application must be recognized by persons operating in this area of trade. Since the parties have previously entered into such contracts and the fact that the seller refers to local customs suggests that the buyer should have known about local customs.

Regarding the customs in the Principles of International Treaties (UNIDROIT Principles), recognized as a set of principles that clearly reflect the practice of concluding international treaties, because they are a set of commercial customs. In 1994, the International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) first published the UNIDROIT Principles, intended to provide parties with the rules applicable to international commercial contracts in cases where national law does not apply, or the parties themselves have expressed a desire to apply the UNIDROIT Principles. So according to Art. 1.9. UNIDROIT principles [28]: “The parties are bound by any usage which they have agreed upon and by any practice which they have established in their mutual relations. The parties are bound by a usage which is widely known and regularly observed in international trade by the parties in the relevant trade, unless the application of such usage would be unreasonable”.

The practice approved by the parties to the concluded agreement automatically binds the parties, except for it by the parties themselves. At the same time, as a rule, the conclusion of only one agreement between the parties is not sufficient to assert that a “practice” has developed between them [29]. In case of unreasonable application of custom, the UNIDROIT Principles exclude its application.

Conclusions

1. Legal custom - is nothing more than a multiple and long-term rule of conduct, formed through constant repetition.
2. The legal custom is aimed at the individual-volitional vector, through reasonableness, usefulness and expediency.
3. The security of legal customs is determined by their universal validity, authority and fairness of application.

Bibliographic references:

1. Belov V.A. Entertaining civil law: Essays on small but interesting issues of civil law. No. 1, Moscow, 2006, p. 10-18.
2. Borshevsky A., Sosna B. Legal aspects of the application of customary law in Moldova. In: Revista Nationala de Drept Nr. 9, 2009, p. 43-47.
3. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86. Republished in: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 (6989-6998), din 03/01/2019.
4. Code de procédure civile. Livre IV: L'arbitrage (Modifié par Décret n 2011-48 du 13 janvier 2011 – art. 2). [citât 17.04. 2023]. Disponibil: <http://www.legifrance.gouv.fr>.
5. Code of Civil Procedure as promulgated on 5 December 2005 (Bundesgesetzblatt (BGBl., Federal Law Gazette) I page 3202; 2006 I page 431; 2007 I page 1781), last amended by Article 3 of the Act dated

- 24 September 2009 (Federal Law Gazette I page 3145).[citat 17.04. 2023]. Disponibil: http://www.gesetze-iminternet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.
6. Code of Civil Procedure. [citat 17.04. 2023]. Disponibil: <http://www.dutchcivillaw.com/civilprocedu-releg.htm>.
 7. D. 1.3.32.1.
 8. Dali V. Explanatory Dictionary. Moscow 1903. [citat 16.04. 2023]. Disponibil: <https://www.prlib.ru/item/457655>.
 9. Dikovskaya I.A. Application of legal customs to international private contractual relations. In: *Bulletin of the Perm University*. No. 1 (23), 2014, p. 305-313.
 10. Frunze Yu.I. Fundamental institutions of civil law. Tipogr. "A&V Poligraf". Komrat 2021. 453 p.
 11. Korkunov N.M. Lectures on the general theory of law. Moscow, 1994. 387 p.
 12. Kudryavtsev N.V. Legal conflict: scope and mechanisms. Moscow, 2006. 265 p.
 13. Kulagina M.N., Puginsky V.K. Civil and commercial codes: a textbook. Moscow, 1996. 189 p. Lamakina I.B. Customary Law: An Institutional Aspect. Petersburg, 2005. 342 p.
 14. Majidova B. Folk traditions and customs as a means of forming the moral qualities of children in the family: abstract of the dissertation of a doctor of sciences. Dushanbe, 2004. 349 p.
 15. Merezhko A.A. Transnational trade law (lex mercatoria). Kyiv: Takson, 2002. 377 p.
 16. Novitsky I.B. Roman law. Moscow, 1994. 402 p.
 17. Peretersky I.S. Digests of Justinian. Moscow: Nauka, 1984. 386 p.
 18. Ponomarenkov V.A. Legal custom in the system of sources of law. In: *Legal policy and legal life*. No. 3, 2009, p. 44-54.
 19. Safarov R.I. Roman law. Rostov-on-Don: Phoenix, 2008. 248 p.
 20. Shershenevich G.F. Textbook of Russian civil law: in 2 volumes. Volume 1. Moscow, 2005. 467 p.
 21. Spanish Civil Code of July 24, 1889. [citat 16.04. 2023]. Disponibil: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081085856/%D0%98%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%202013%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4.pdf>.
 22. Suhanov E.A. Civil law: textbook: general part. Property law. Inheritance law. Intellectual rights. Moscow, 2010. 411 p.
 23. Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL). [citat 17.04. 2023]. Disponibil: <http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf>.
 24. Tatar, O. Roma özel hukuku Ders Kitabı. Komrat: S.n.,2023. Tipogr. "A&V Poligraf". 240 p.
 25. Tatar, O. Roman Private Law. Study Guide (Author's Course of Lectures). Tipogr. "A&V Poligraf", Comrat, 2021. 262 p.
 26. Tsaregorodskaya E.V. Legal custom: essence and mechanism of action: abstract of the thesis of a candidate of legal sciences. St. Petersburg, 2004. 381 p.
 27. UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration. [citat 17.04. 2023]. Disponibil: <http://www.uncitral.org/pdf/english/clout/MAL-digest-2012-e.pdf>.
 28. UNIDROIT Principles 1994. International Institute for the Unification of Privat Law (UNIDROIT), 1994. [citat 17.04. 2023]. Disponibil: <https://docs.cntd.ru/document/901784163>.
 29. UNIDROIT Principles of International commercial Contracts, 2010. Rome: UNIDROIT, 2010. 489 p.
 30. Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods of 11.04.1980. [citation 16.04. 2023]. Disponibil: <https://www.cisg.info/tekst-venskoj-konvencii-polnostyu.php>.

**INFORMATION TECHNOLOGY „LEGAL TECH” AS A NECESSARY ELECTRONIC TOOL
IN THE PROCESS OF FORMING CONTRACTS**

**TEHNOLOGIA INFORMAȚIEI „LEGAL TECH” CA INSTRUMENT ELECTRONIC
NECESAR ÎN PROCESUL DE FORMARE CONTRACTE**

Olga TATAR, conf. univ., dr. în drept,
Universitatea de Stat din Comrat
E-mail: oleatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: În articol, autorul a identificat problemele și, în același timp, perspectivele de formare a contractelor, prin tehnologii informaționale precum „LEGAL TECH”. Natura juridică a contractului în curs de încheiere este dezvăluită în detaliu, întrucât prin semnarea contractelor se rezolvă problemele cele mai stringente și sunt satisfăcute nevoile emergente ale subiecților raporturilor juridice.

Cuvinte-cheie: contract, perspective, probleme, relevanță, importanța tehnologiilor inovatoare Legal Tech.

Abstract: In the article, the author identified the problems, and at the same time the prospects for the formation of contracts, through such information technologies as “LEGAL TECH”. The legal nature of the contract being concluded is disclosed in detail, since by signing contracts the most pressing issues are resolved and the emerging needs of the subjects of legal relations are satisfied.

Keywords: contract, prospects, problems, relevance, significance of Legal Tech innovative technologies.

The relevance of the presented topic results from the need for digitalization of legal, economic and social relations. With the help of IT technologies, it is possible to predict the further development of legal, economic and social relations that will help meet the needs of society's subjects. The use of innovative Legal Tech technologies will favor the digitalization of both legislative and law enforcement activities in the near future.

The aim of this article is the need to identify problems and prospects for further conclusion of contracts within the framework of innovative Legal Tech technologies, which will be effectively used both as business models for large law firms and in various areas of society. Companies seeking digital transformation must determine how best to integrate these digital technologies into their own business models, using a new, more advanced way of doing business [28, p. 115-119].

For instance, the EU has a directive “On Electronic Commerce” (Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council dated June 8, 2000 [20] on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the internal market (“Directive on Electronic Commerce”), which has a number of provisions regarding the conclusion of contracts via the Internet, and in the UK there are “Rules on electronic commerce” (E-Commerce Regulations, 2002) establishing the legal rules that online stores and service providers must comply with when working with consumers in 27 member countries of the European Union (EU) [1]. In the Russian Federation, the general rules of the Civil Code of the Russian Federation [18] on the conclusion of an agreement and the Decree of the Government of the Russian Federation dated September 27, 2007 No. 612 “On Approval of the Rules for the Sale of Goods Remotely” [27]. In the Republic of Moldova, the conclusion of contracts using electronic means is regulated by Article 1020 of the Civil Code of RM [17], as well as the provisions of the Law of the RM “On Electronic Commerce” No. 284 dated 22.07.2004 [22] and the Law of the Republic of Moldova “On Electronic Signature and Electronic Document” No. 91 dated May 29, 2014 [21]. In Ukraine, an electronic contract establishes, changes or terminates civil legal relations in accordance with the provisions of the Law of Ukraine „On Electronic Commerce” [23] and in accordance with Article 207 of the Civil Code of Ukraine [19].

In modern society, the contract occupies an important position in the implementation of any kind of activity, since it acts as an integral tool for individual legal regulation of relations that develop between the subjects of society. It is through the conclusion of an agreement that it is realistic to fix the processes associated with the movement and redistribution of various objects of civil and business turnover. Given

the need for legal fixation of the movement and alienation of such objects, a better instrument-regulator than a contract cannot be found in jurisprudence. Any construction of the contract is a new model, consisting of various conditions and features that reflect the interests of both society and the state as a whole [12, p. 54].

The modern vector of regulation of civil and business turnover should be directed to the introduction and modernization of new Legal Tech technologies, through which the entire complex process of legal regulation of both civil and business relations in the market will be transformed.

Circumstances are developing in such a way that it became necessary to use Legal Tech technologies in various areas, through the conclusion of various types of unnamed (unspecified or nameless contracts) - business contracts that fall on the dawn of commercial relations in Ancient Rome [11, p. 210]. Such contractual structures make it possible to determine the terms of business contracts included in their content, to establish general rules for contractual cooperation between the parties-entrepreneurs in the future [24, p. 20]. Innovative technologies help find legally relevant information more efficiently (e.g. search technologies, e-discovery technologies, contract analysis, contract management systems). “Legal Tech” technologies of legal infrastructure include new systems and platforms that help connect stakeholders in the legal system more productively (for example, platforms/networks for selecting lawyers) [13].

Legal Tech originated in the USA, and the first Legal Tech company is Lexis Nexis [2]. According to the latest results of a study by the Boston Consulting Group, Legal Tech executes up to 50% of the tasks usually performed by lawyers [14]. The digital world needs a new innovative model of contractual legal regulation, which will function through the latest Legal Tech technologies, but with the condition of their use within the framework of a legal and adequate mechanism of legal regulation, aimed at the observance of law and order.

An analysis of public relations within the framework of digital reality, passing through the prism of legal regulation, will give us the opportunity to create a favorable factor in the development of both civil and business relations, providing various areas of public life. Effective regulation of public relations in the context of digital reality allows opening up new opportunities for Legal Tech innovative projects that will improve the quality, accessibility, and transparency of public administration [16, p. 11]. It has been repeatedly noted in foreign literature that digital business transformation is a way of doing business and its transformation from traditional to digital [7, p. 55].

The Legal Tech system is an up-to-date way of automating all kinds of services and processes using various modern technologies, the so-called artificial intelligence, aimed at obtaining a specific result that will not be limited by human capabilities in the future. Cybernetics specialist Andrew A. M. argued that artificial intelligence is a field of research aimed at performing functions that are currently too difficult, primarily those functions that people are able to perform in order to facilitate their existence [32, p. 45]. As Holger Zscheige stated: “Lawyers must optimize their processes, as this is the requirement of the main consumer of legal services - business, and in the XXI century optimization of processes without the use of modern technologies is impossible. As a result, the work of lawyers will become more technologically advanced, because it will be performed by the algorithm in the foreseeable future. This will save lawyers from routine work, reduce the cost of legal services and eliminate human errors” [6, p. 20-36].

To date, the importance of using information technology is very high, for instance, a program that understands the human language of contracts (Leverson). A Berlin-based developer has come up with software that correctly interprets confusing legal texts, helping company lawyers find the right answers, or the latest CRM systems (from the English Customer Relationship Management), or a new kind of big data technology - online justice that improves analysis of legislation, as well as the collection of data for the trial, or more complex IT systems, such as Casebook or Casepro and others [33].

Before making a conclusion about the competitiveness of the concluded contracts within the framework of the Legal Tech innovative technologies, it is necessary to analyze the positive and negative sides, prospects, as well as the risks identified when concluding such contracts in various service sectors. The contract is one of the main, basic regulators of civil, business, organizational and other public relations that develop between business entities [25, p. 31]. The regulation of civil relations is possible not only by fixing them in a normative manner, but also by individually securing an agreement between certain subjects, in a certain order and on certain conditions, since the subjects of civil circulation, guided by the principle of freedom of contract, are free to conclude contracts both named and unnamed by law [30, p. 99]. The conclusion of contracts within the framework of Legal Tech innovative technologies is due to the fact that the subjects of civil legal relations have new needs associated with the growth of scientific and

technological progress, the improvement of information networks in a competitive environment [29, p. 17-28].

For example, let's take the banking system and the contracts concluded within the framework of the innovative technologies of Legal Tech are still unnamed, unspecified by civil law. Banks are constantly "breaking" traditional civil constructions, adapting them to their needs [15, p. 208]. Today, in banking practice, a greater number of deposit transactions are made using non-cash money (la monnaie scripturale). Often, such deposits arise in the course of receipt by the employee of wages transferred by the employer to the employee's account. The employee pays the necessary expenses by transfer or using a bank card [31]. One of the key tools for promoting Legal Tech in the field of contractual relations is smart contracts. These are a kind of digital agreements, consisting of conditions, based on the freedom and independence of the parties and not going beyond the law. In other words, smart contracts are agreements, the execution of which is automated [9]. Remarkably, such Smart contracts in the field of Legal Tech are formed on Blockchain technology. Blockchain is a decentralized, independent database operating on the basis of a network of peer-to-peer blocks using cryptographic technology [8, p. 9].

The goal of a smart contract within the framework of the Legal Tech system is the ability of anonymous parties to conclude agreements (usually via the Internet) without the involvement of an intermediary [26, p. 359-363]. We should focus on such an agreement as an electronic agreement, which includes the following qualifying features:

1. Remote nature of the contract. Registration of this type of legal relationship at a distance is carried out using computer technology.

2. Freedom, will and desire of the subjects of the electronic document to conclude an agreement.

The conclusion of the contract is possible using "intelligent agents of computer programs" [3]. What are the prospects for the peculiarities of concluding such contracts? There are several such features, namely: autonomy, ability to interact and mobility [4, p. 244]. **Autonomy** implies the manifestation of initiative on the part of the agent itself. The agent's **ability to interact**, one way or another, involves its cooperation with various objects and subjects to achieve the optimal solution. **Mobility** involves collaboration with the user remotely through a computer.

The virtuality of the concluded contract is its vulnerability and the fact that it is problematic, since a broken computer or a power outage is an obstacle to the subsequent conclusion of an agreement, and as a result complete impossibility to cooperate in the future. Thus, the loss of security is the initial problem in the conclusion of an electronic contract, and therefore the prospect for a contract concluded on paper. Further, the actual problematic moment of concluding an electronic contract should be considered the place of its signing - the entire vast Internet. Since communication takes place via the Internet, in the process of exchanging an offer and acceptance, the parties to the contract are deprived of the possibility of perceiving each other's will, which may not have such a favorable effect on the contract itself.

Thus, two confirming procedures act as features of the conclusion of an electronic contract: the first of which includes confirmation of the order by the consumer, and the second - confirmation of receipt of the order by the seller (the theory of two computer mouse clicks) [5, p. 193]. It should be emphasized that in order to protect consumer rights, when concluding a contract using the electronic technologies of Legal Tech, it is necessary to provide for the fact that the contractor must first send information about the sequence of performing all the technical actions necessary for concluding a contract, starting with identified errors and ending with the essential terms of the contract [31].

The present study has identified the following issues:

- underdevelopment and uneven introduction of digital technologies;
- use of outdated technology;
- control of information threats;
- insufficient experience of working with innovative Legal Tech technologies;
- unwillingness to learn and apply new Legal Tech technologies,
- fatigue from constant work with information resources, which can subsequently adversely affect health;
- lack of personal contact;
- the need for constant costs for updating all information systems;
- the costs associated with the training of employees, the costs aimed at creating, and in the future updating information security systems;
- the presence of legal problems (inflexibility of the current civil legislation, restrictions, or refusal to protect violated rights in the event of a technical failure or data loss);

- recovery of lost information (data) as a result of a technical failure;
- the emerging need for duplication of information (data) both on paper and on electronic media,
- downsizing and social vulnerability of workers.

Let us recall the statement by the Oxford Law School professor Richard Susskind that the active introduction of artificial intelligence systems will lead to the dualism of the concept of "court", because it can be perceived both as a real institution and as an interactive service [10, p. 34]. Everything leads to the fact that in the near future there will be cyber courts, cyber banks, cyber offices that will virtually perform various kinds of services.

Bibliography:

1. E-Commerce Regulations, 2002 г. [accessed 21.03.2023]. Available at: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/Electronic-Commerce-EC-Directive-Regulations-2002>.
2. <https://www.lexisnexis.ru/pages/content-aggregation>. [accessed 21.03.2023].
3. James Martin. Hyperdocuments and How to Create. 1990. Ethan Katsh. Law in a Digital World. New York Oxford. Oxford University press. 1995. [accessed 21.03.2023]. Available at: <http://bookfi.net/book/624640>.
4. Kablan Serge A. Pour une évolution du droit des contrats : le contrat électronique et les agents intelligents. Thèse présentée à la Faculté des études supérieures de l'Université Laval dans le cadre du programme de doctorat en droit pour l'obtention du grade de docteur en droit (LL.D.) Faculté de droit. Université Laval Québec. 2008. [accessed 20.03.2023]. Available at: <https://corpus.ulaval.ca/jspui/handle/20.500.11794/19829?locale=en>
5. Kablan Serge A. Pour une évolution du droit des contrats: le contrat électronique et les agents intelligents. Thèse présentée à la Faculté des études supérieures de l'Université Laval dans le cadre du programme de doctorat en droit pour l'obtention du grade de docteur en droit (LL.D.) Faculté de droit. Université Laval Québec. 2008. [accessed 20.03.2023]. Available at: <https://corpus.ulaval.ca/jspui/handle/20.500.11794/19829?locale=en>
6. Legal tech and lawyers of the future. Expert comments. In: *Zakon* No. 11 November. 2017, c. 20-36.
7. Li F. The digital transformation of business models in the creative industries: A holistic framework and emerging trends. Technovation. 2018.
8. Nakamoto S. Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. S. Nakamoto, Bitcoin Project Whitepaper. 2008.
9. Raskin M. The Law and Legality of Smart Contracts / M. Raskin – Georgetown Law Technology Review – Electronic text data. – Mode of access: <https://georgetownlawtechreview.org/wp-content/uploads/2017/05/Raskin-1-GEO.-L.-TECH.-REV.-305-.pdf> (accessed: 20.03.2023).
10. Susskind R., Susskind D. The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts / Susskind R., Susskind D // Oxford University Press. 2021.
11. Tatar, O. Roman Private Law. Study Guide (Author's Course of Lectures). Tipogr. "A&V Poligraf", Comrat. 2021.
12. Tatar, O. Unnamed Contracts as a Means of Updating the Contractual System of the Republic of Moldova. Monograph. Typ. "A&V Poligraf". Comrat. 2021.
13. The Coming of Age of Legal Technology. In: Stanford Law School. [accessed 19.03.2023]. Available at: <https://law.stanford.edu/publications/the-coming-of-age-of-legal-technology/>.
14. Veith C., Bandlow M., Harnisch M., Wenzler H., Hartung M., Hartung D. How Legal Technology will change the business of law Boston Consulting Group – Bucerius Law School. 2021.
15. Blajeev V.V., Egorova M.A. Digital law: textbook. Moscow: Prospect. 2022.
16. Vasilyeva A.A. Transformation of law in the digital age. Monograph. Barnaul: Alt. university 2020.
17. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86. Republished In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 (6989-6998), din 03/01/2019.
18. Civil Code of the Russian Federation № 14-ФЗ от 26.01.1996. [accessed 19.03.2023]. Available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_76306/.
19. Civil Code of Ukraine от 16 января 2003 года № 435-IV. [accessed 19.03.2023]. Available at: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30418568.

20. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 июня 2000 г. [accessed 19.03.2023]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32000L0031>.
21. . Law of the Republic of Moldova “On Electronic Signature and Electronic Document” No. 91 dated May 29, 2014. In: Monitorul Oficial RM No. 174-177 of 07/04/2014.
22. Law of the Republic of Moldova “On Electronic Commerce” No. 284 of 22.07.2004. In: Monitorul Oficial RM No. 136-144 of 08/13/2004.
23. Law of Ukraine “On Electronic Commerce” No. 675-VIII dated September 3, 2015 [accessed April 19, 2022]. Available at: <http://www.singlewindow.org/docs/152>.
24. Levushkin A. N. Special contractual structures: framework, option and subscription agreements. In: Actual problems of Russian law. 2018. No. 2. p. 20.
25. Levushkin A.N. Organizational business contracts in the system of norms of the law of obligations and judicial practice. In: Laws of Russia: experience, analysis, practice. 2018. No. 8. p. 31.
26. Miroshnichenko O.I., Safin N.I., Khokhlova M.S. artificial intelligence in professional legal activity. In: Baltic Humanitarian Journal. 2019, Vol. 8, No. 4(29), p. 359-363.
27. Decree of the Government of the Russian Federation of September 27, 2007 No. 612 “On approval of the rules for the sale of goods by remote means. [accessed 03/19/2023]. Available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_71418/.
28. Sushkova O.V. Civil Law Means of Digital Transformation of Business Processes in the Entrepreneurial Sphere. In the book: Law and business. Monograph. M., 2021. p. 115-119.
29. Tatar O. Unnamed contracts - the driving force behind the evolution of civil law regulation of public relations (past and present). In: Science and innovations: modern problems of law. Moscow: Prospekt. 2021. p. 17-28.
30. Tatar O. Historical and theoretical aspects of unnamed contracts: monograph. Chisinau: Tipocart Print. 2019.
31. Tatar O. Qualification of an unnamed business contract in the context of technology development Legal Tech. In: Family Business and Legal Tech: Scientific Solutions for Professional Legal Practice and Entrepreneurship. Moscow: Prospekt. 04/15/2022.
32. Andrew A.M. Artificial intelligence. Moscow: Mir. 1995.
33. Lawyer 2020: what will change in the profession in the next five years. [accessed 03/19/2023]. Available at: <https://pravo.ru/story/view/126312/>.

НОРМАТИВНЫЕ ГАРАНТИИ АВТОНОМИЙ В РАЗЛИЧНЫХ НАЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ

NORMATIVE GUARANTEES OF AUTONOMIES IN DIFFERENT NATIONAL LEGAL SYSTEMS

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ, докторант,
Молдавский Государственный Университет
E-mail: anatoly.kostromitsky@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6981-2547

Rezumat: *Acest articol analizează garanțiile constituționale și juridice ale autonomiei pentru entitățile subnaționale în diferite state europene. Este examinată diversitatea abordărilor privind descentralizarea și protecția autonomiei regionale în cadrul statelor unitare și federale. Studiul examinează gradul de protecție constituțională și de recunoaștere a entităților subnaționale în Europa.*

Cuvinte-cheie: *Garanții normative, Autonomie, Protecție constituțională, Decentralizare.*

Abstract: *This article is devoted to the study of constitutional and legal guarantees of autonomy of subnational formations in different states of Europe. The variety of approaches to decentralization and protection of regional autonomy within unitary and federal states are considered. The study examines the degree of constitutional protection and recognition of subnational formations in Europe.*

Keywords: *Normative Guarantees, Autonomy, Constitutional Protection, Decentralization.*

Введение

Правовой и территориальный статус региональных субнациональных образований (особенно обладающих законодательными полномочиями и конституционной автономией) в рамках национального законодательства варьируется между государствами-членами Совета Европы. Влияние внешних факторов, таких как глобализация, финансовые и экономические ограничения, а также интеграция в Европейский союз, вносит динамические изменения, влияющие на баланс между принципами государственной целостности и субнациональной автономии. Внутренние факторы, такие как деятельность региональных политических партий и экономическое неравенство, также оказывают влияние на этот баланс. В связи с этим, необходимо постоянно корректировать и адаптировать правовые рамки, чтобы обеспечить устойчивое соответствие между этими противоположными принципами.

Глубокая адаптация может привести к изменениям в распределении полномочий и даже изменению правового или конституционного статуса субнациональных образований. В результате чего, часто возникают разногласия и конфликты между национальным правительством и субнациональными образованиями. Эти разногласия могут быть разрешены путем политических договоренностей, формальных или неформальных процедур в учреждениях или через судебные инстанции [1, с. 163–165].

В ряде государств в последнее время были проведены реформы, предусматривающие либо предоставление большей автономии, либо децентрализацию полномочий. Некоторые из них также повлияли на территориальную структуру государства (например, регионы во Франции) или некоторых образований (например, Воеводина в Сербии). Движения за независимость в Шотландии и Каталонии символизируют стремление к территориальной реконфигурации снизу вверх.

В целом необходим баланс между гарантиями автономии и правовой определенности, с одной стороны, и необходимостью динамических изменений для адаптации, с другой. В Рекомендации Rec(2004)12 Комитета министров государствам-членам о процессах реформирования границ и/или структуры местных и региональных органов власти уже изложены многочисленные указания по созданию или реформированию таких органов, в частности необходимость проведения консультаций между органами власти [2].

Уважение верховенства права (в процедурах и институтах), а также достоинство и взаимное уважение (в качестве взаимодополняющих принципов) необходимы во всех горизонтальных и вертикальных отношениях между уровнями государственного управления. Общий настрой в пользу

компромисса может быть создан только через взаимную лояльность и солидарность (между частями большого целого), что в свою очередь позволит обеспечить необходимую адаптацию балансов, требуемых в качестве реакции на изменение ситуации внутри государства и внешнего контекста. В Справочной системе Совета Европы по региональной демократии MCL-16(2009)11 (далее: Справочная система) содержатся ценные указания в этом отношении [3].

Они призваны служить «ориентиром для любого правительства, желающего начать процесс регионализации или реформирования своих местных и региональных структур, не расставляя их источники в каком-либо порядке приоритетности». В Справочной системе собраны важные принципы и «правила жизни». Их конкретное сочетание в рамках конкретного государственного устройства составляет суть принципов демократии и автономии. Однако они подвергаются проверке, когда важные изменения затрагивают территорию, статус или полномочия субнациональных образований.

Методологическая основа исследования

В настоящем исследовании будет собрана и сопоставлена правовая информация о том, каким образом статус, полномочия, ресурсы и границы субнациональных образований (автономий) могут быть изменены в соответствии с внутренним законодательством ряда отдельных государств. На основе сравнительного метода был рассмотрен ряд исследовательских вопросов для ряда стран, представляющих различные примеры субнациональных образований. Выбор стран отражает разнообразие моделей, которые можно найти в Европе, в частности, в отношении симметрии или асимметрии правовых механизмов и способов разрешения разногласий. Сравнительная оценка должна выявить передовой опыт различных европейских государств и связать его с эталонной структурой региональной демократии.

Нормативную и эмпирическую основу исследования составили нормы Конституций государств-членов Совета Европы, а также нормативные акты международных организаций.

Результаты

Для сравнения были выбраны следующие страны: Австрия, Бельгия, Босния и Герцеговина, Франция, Германия, Италия, Молдова, Северные автономии, Сербия, Испания, Швейцария и Великобритания. Уже краткий сравнительный обзор показывает высокую степень дифференциации между институциональными и территориальными механизмами выбранных стран.

Федеральные системы Австрии (ч. (9) ст. 11), Германии (ч. (3) ст. 84) и Швейцарии (ст. ст. 186, 187) сочетают в себе сильные субъекты федерации и сильное федеральное правительство, каждое из которых наделено полномочиями, делегированными ему народом через конституцию, каждое уполномочено напрямую взаимодействовать с гражданами при осуществлении своих законодательных, административных и налоговых полномочий [4–6].

В других федеративных странах, таких как Бельгия (ст. ст. 96-114) и еще больше в Боснии и Герцеговине (п.1 Статьи III), полномочия центрального правительства сравнительно менее развиты [7, 8].

Испания, Италия и Великобритания по форме государственного устройства являются унитарными государствами, что означает, что высшая власть принадлежит центральному правительству, но в то же время, они включают в свой состав конституционно защищенные субнациональные единицы, наделенные значительной законодательной, административной и/или финансовой автономией.

Северные автономии, такие как Фарерские и Аландские острова, а также территория Гренландии, часто приводятся в пример как модели «федераций». Это означает, что эти маленькие территории связаны с более крупным государством, в то же время они сохраняют значительную степень автономии. Они играют незначительную роль в центральном правительстве, а их отношения с государством могут быть изменены или прекращены по взаимному согласию.

На примере Франции, Молдовы и Сербии можно наблюдать механизмы децентрализации, которые можно интерпретировать как переход от централизованной традиции к асимметричному составному государству с автономными территориями, обладающими особым правовым статусом. В случае Франции, это, в частности, относится к Корсике и недавним реформам регионализации, в Молдове - к Гагаузии [9, 10], а в Сербии - к Воеводине.

Нормативные гарантии

Каждая территориально составная система любого характера состоит из двух или более порядков управления, действующих в определенных рамках, состоящих из национальной конституции и, как это часто бывает, конституций автономий. Согласно принципу A1.3 Справочной системы, «Там, где существуют региональные органы власти, принцип регионального самоуправления должен быть признан во внутреннем законодательстве и/или, при необходимости, в конституции» [3]. Степень, в которой национальные конституции признают или регулируют субнациональные единицы, сильно варьируется. Поскольку последние сами не являются (полностью) суверенными, их собственная конституционная автономия, если она существует, ограничивается в большей или меньшей степени национальной конституцией. Нормативные гарантии могут быть включены в различные источники внутреннего права и/или международного права, и они могут значительно различаться по степени защиты.

Важно отметить, что эта конституционная автономия включает в себя право на институциональную и процедурную самоорганизацию, включая такие важнейшие вопросы, как избирательная система, законодательная процедура, отношения между субнациональной законодательной и исполнительной властью или дополнительные основные права. Эти полномочия влекут за собой значительные различия в отношении некоторых из вышеупомянутых вопросов. Тем не менее, полномочия автономий, конечно, всегда ограничены положениями об однородности, включенными в соответствующие национальные конституции.

В Германии такое положение обеспечивает соответствие субнациональных конституций «принципам республиканского, демократического и социального правления, основанного на верховенстве закона» и основным правам, гарантированным Основным законом (ст. 28) [5]. В Швейцарии аналогичное положение гарантирует демократический характер кантональных конституций и, в целом, их совместимость с федеральным законодательством (ст. 51) [6], а в Австрии конституции земель не имеют права «влиять» на национальную конституцию (ч. (1) ст. 99) [4]. Подобно этим классическим федеративным государствам, нормативные гарантии в отношении двух субъектов Боснии и Герцеговины, т.е. Республики Сербской и Федерации Боснии и Герцеговины, включены как в конституцию государства, так и в две полноценные субнациональные конституции.

В некоторых случаях укрепление автономии сопровождается значительной деконституционализацией, то есть передачей части полномочий субнациональным образованиям во внеконституционные источники права. Что касается автономных сообществ Испании и специальных регионов Италии, то основные рамки распределения полномочий определены в национальных конституциях, но их конкретизация оставлена на усмотрение двусторонне согласованных статутах автономий. В случае Испании конституция перечисляет исключительные полномочия государства, предлагая автономным сообществам определенные предметы ведения, которые далее уточняются в статутах каждого отдельного автономного сообщества (ст. 147) [11]. Разногласия по поводу субнациональных полномочий во время принятия национальной конституции в 1978 году стали причиной этой частичной отсрочки и деконституционализации распределения полномочий. Асимметрия была, по крайней мере, первоначально, ее результатом.

В Бельгии также как в Испании и Италии, компетенция субнациональных образований, не регулируется исключительно федеральной конституцией. Однако, в отличие от первых двух случаев, спецификация опирается не на двусторонне согласованные статуты, а на специальные законы, принятые федеральным парламентом. Для принятия таких законов в обеих палатах требуется большинство в две трети голосов плюс большинство в голландской и французской языковых группах при наличии большинства членов этих групп (ст. 4(3) Конституции).

Таким образом, федеральная конституция Бельгии фактически разделяет компетенцию между федеральным законодательством и специальными законами, обеспечивая право вето обеим языковым группам в парламенте. Этот механизм гарантирует участие и представительство членов парламента, говорящих на голландском и французском языках. Такое устройство системы позволяет учитывать языковые и культурные различия в Бельгии при принятии решений и распределении компетенций между различными уровнями власти.

В странах Скандинавии, Центральной и Восточной Европы можно обнаружить несколько случаев конституционно гарантированной автономии определенных субнациональных образований в рамках унитарных, и зачастую высокоцентрализованных, государств. Этот подход к

децентрализации отчетливо контрастирует с западноевропейским опытом общей децентрализации. Так, особый статус автономии закреплен, например, за Гагаузией (ст. 111 Конституции Молдовы) [9], Воеводиной (ст. 182-183 Конституции Сербии) [12]. В этих случаях объем и содержание автономии подробно определены в подзаконных актах, дополняющих конституцию (Закон «Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери)», Закон «Об определении юрисдикции автономной провинции Войводина») [10, 13]. Например, в случае Аландских островов нормативные гарантии частично включены в конституцию Финляндии, а остальные аспекты регулируются Законом об автономии Аландских островов [14].

Таким образом, эти примеры показывают, что в ряде стран региональная автономия имеет особый конституционный статус, и ее объем и характеристики четко определены в законодательстве. Это свидетельствует о разнообразии подходов к децентрализации в разных регионах Европы и о стремлении учесть особенности и потребности конкретных территорий в рамках унитарных государств.

В других случаях наблюдается полное отсутствие конституционной защиты субнациональных образований. Например, в Соединенном Королевстве процесс деволюции, начатый в 1998 году [15, с. 364], основывается, в отсутствие кодифицированной Конституции Великобритании, исключительно на обычных законах, утвержденных Вестминстером (Закон о Шотландии [16], Закон о Правительстве Уэльса [17] и Закон о Северной Ирландии [18]). Аналогичным образом, статус Корсики в составе Франции не имеет конституционного закрепления. Некоторая степень автономии была введена обычным законом 1982 года (с поправками 1991 года), который предоставил острову статус территориального образования (*collectivité territoriale*) и учредил Корсиканскую ассамблею [19].

Помимо нормативных гарантий, предусмотренных внутренним законодательством, субнациональные образования в ряде случаев дополнительно защищены международными соглашениями, обеспечивающими внешнюю основу и/или гарантию их автономного статуса. Помимо Аландской конвенции 1921 года, автономия Южного Тироля также восходит к международному соглашению, т.е. Соглашению Де Гаспери-Грубера 1946 года между Австрией и Италией. Это соглашение гарантирует, что нарушение основных элементов автономии может быть оспорено на международных форумах, включая Международный Суд. Конституция Боснии и Герцеговины и, следовательно, правовая защита двух ее образований даже являются частью международного соглашения в качестве приложения IV к Дейтонскому мирному соглашению 1995 года [20].

Обсуждение

Подводя итоги полученных результатов, исследование позволяет нам сделать вывод о разнообразии подходов к гарантированной автономии субнациональных образований в Европе. Включение положений в национальные конституции, принятие специального законодательства, международные соглашения и двусторонние согласования являются некоторыми из механизмов, используемых для защиты автономного статуса регионов.

Однако, несмотря на разнообразие правовых источников, которые гарантируют автономию субнациональных образований, всегда существуют ограничения, определенные в национальных конституциях.

Кроме этого, обсуждение приведенных в исследовании примеров подчеркивает важность баланса между централизацией и децентрализацией в системах управления. Четко определенные конституционные гарантии и международные соглашения могут играть важную роль в обеспечении прав и автономии субнациональных образований, при условии, что они учитывают потребности и особенности каждого региона. Это также подчеркивает необходимость гибкости и адаптации систем управления к изменяющимся обстоятельствам и запросам региональных сообществ.

Заключение

В заключении хотелось отметить, что субнациональные образования обычно признаются и защищаются путем закрепления в национальной конституции, хотя и в большей или меньшей степени. Корсика во Франции и деволюция в Великобритании являются в этом отношении явными исключениями. Нормативные гарантии, предоставляемые национальным конституционным правом, дополняются довольно разнообразными другими правовыми источниками, начиная от

полноценных субнациональных конституций (Германия, Австрия, Швейцария, а также Босния и Герцеговина), двусторонне согласованных и централизованно утвержденных уставов (Испания и Италия) и специального законодательства, требующего согласия различных языковых групп (Бельгия), до актов, принятых национальным парламентом в отношении отдельных субнациональных образований (скандинавские страны и некоторые страны Центральной и Восточной Европы). В некоторых случаях, когда автономия реализуется как инструмент урегулирования конфликтов или защиты меньшинств, внутренние правовые гарантии также основаны на гарантиях, вытекающих из международного права. В качестве примера можно привести Аландские острова и Южный Тироль, а также, Северную Ирландию и Боснию и Герцеговину.

Даже если автономия субъекта сильно закреплена, например, в субнациональной конституции, она всегда находит свои пределы в положениях об однородности, которые закреплены в национальной конституции для обеспечения правовой согласованности, необходимой для функционирования всей системы. Характерной чертой (конституционной) автономии субнациональных образований является ее договорной характер, форма закрепления автономии зависит от конкретного исторического и системного контекста каждого случая. В федеративных странах, образованных путем объединения ранее суверенных субъектов, переговоры являются выражением паритета членов и сердцевинной федеративного договора. В других странах, где автономия субнациональных образований является результатом процесса деволюции, элемент переговоров отражается в двустороннем подходе к разработке автономных статуты или в процедурах специального законодательства, требующих межгруппового сотрудничества.

Библиография:

1. Ирхин И. В. Принцип субсидиарности: в поисках баланса между централизацией и децентрализацией (государственно-правовой аспект) В: Актуальные проблемы российского права. 2020, Т. 15 - № 11. с. 160–171.
2. Recommendation Rec (2004) 12 of the Committee of Ministers to member states on the processes of reform of boundaries and/or structure of local and regional authorities. Adopted by the Committee of Ministers on 20 October 2004 at the 900th meeting of the Ministers' Deputies. [Онлайн], [Прочитано: 22.05.2023]. Доступно на: <https://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Recommendation-Rec200412-on-the-processes-of-reform-of-boundaries-and-or-structure-of-local-and-regional-authorities.pdf>.
3. Cadre de référence du Conseil de l'Europe pour la démocratie régionale. Adopted by the Conférence du Conseil de l'Europe des Ministres responsables des collectivités locales et régionales 16e Session, Utrecht, 16–17 novembre 2009. [Онлайн], [Прочитано: 22.05.2023]. Доступно на: <https://rm.coe.int/1680747f23>.
4. Конституции Австрии, Федеральный конституционный закон с последними изменениями от 25 июля 2012 г., (Вестник федеральных законов 65/2012) [Онлайн]: Verfassungen Österreichs, [Прочитано: 20.05.2023]. Доступно на: <https://verfassungen.at/indexheute.htm>.
5. Основной закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 г. (BGBl. п. 1), с последними изменениями от 19 декабря 2022 г. [Онлайн]: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, [Прочитано: 20.05.2023]. Доступно на: <https://www.bundestag.de/gg>.
6. Федеральная конституция Швейцарской Конфедерации от 18 апреля 1999 г. (по состоянию на 13 февраля 2022 г.) [Онлайн]: Constitution fédérale de la Confédération Suisse, [Прочитано: 20.05.2023]. Доступно на: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/fr>
7. Конституция Бельгии в редакции, обновленной после пересмотра Конституции 17 марта 2021 года (Бельгийский официальный вестник от 30 марта 2021 года) [Онлайн]: The Belgian Constitution, [Прочитано: 28.05.2023]. Доступно на: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf.
8. Конституция Боснии и Герцеговины, принята 21 ноября 1995 года. [Онлайн], [Прочитано: 27.05.2023]. Доступно на: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/constitution.pdf
9. Конституция Республики Молдова №01 от 29.07.1994 года. В: Monitorul Oficial №1 статья №05, 12.08.1994.

10. Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) №344 от 23.12.1994 года. В: Monitorul Oficial №3-4 статья №51, 14.01.1995.
11. Конституция Испании, принята 6 декабря 1978 года на конституционном референдуме, вступила в силу 29 декабря 1978 года, [Онлайн]: Constitución Española, [Прочитано: 01.06.2023].
Доступно на: <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html#t4>
12. Конституция Республики Сербия. Официальные ведомости РС №98/2006, 16/2022 [Онлайн]: Устав Републике Србије. [Прочитано: 01.06.2023]. Доступно на: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>.
13. Закон Об определении юрисдикции автономной провинции Войводина. «Официальный вестник РС», № 99/2009, 67/2012. [Онлайн], [Прочитано: 01.06.2023]. Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_utvrđivanju_nadleznosti_autonomne_pokrajine_vojvodine.html
14. Закон Республики Финляндии № 1144/1991 «Акт об автономии Аландов»/ Act on the Autonomy of Åland. [Онлайн] "Finlex Data Bank", [Прочитано: 22.05.2023]. Доступно на: <https://www.finlex.fi>
15. Остапенко Г.С., Прокопов А.Ю. Новейшая история Великобритании: XX начало XXI века. Учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2012. - 472 с. ISBN 978-5-16-005388-2.
16. Закон о Шотландии 1998 г. В: Общие государственные законы Великобритании 1998 г. с. 46. [Онлайн], [Прочитано: 22.05.2023]. Доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents>
17. Закон о Правительстве Уэльса 1998 г. В: Общие государственные законы Великобритании 1998 г. с. 38. [Онлайн], [Прочитано: 06.06.2023]. Доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/38/contents>
18. Закон о Северной Ирландии 1998 г. В: Общие государственные законы Великобритании 1998 г. с. 47. [Онлайн], [Прочитано: 06.06.2023]. Доступно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>
19. Закон Франции № 82-213 от 2 марта 1982 г. о правах и свободах муниципалитетов, департаментов и регионов С последними изменениями на 01 марта 2022 г. [Онлайн], [Прочитано: 06.06.2023]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006338468/1982-07-23/>
20. Общее рамочное соглашение о мире в Боснии и Герцеговине инициировано в Дейтоне 21 ноября 1995 года и подписано в Париже 14 декабря 1995 года. [Онлайн], [Прочитано: 26.05.2023]. Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf>.

VINOVĂȚIA - FACTOR DECIZIONAL ÎN ANGAJAREA RĂSPUNDERII ADMINISTRATIV-DISCIPLINARE A FUNCȚIONARILOR VAMALI

GUILT - A DECIDING FACTOR IN THE IN HIRING ADMINISTRATIV-DISCIPLINARY LIABILITY OF CUSTOMS OFFICIALS

Sergiu BODLEV, asist. univ.

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul,

E-mail: sergiubodlev@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-9903-8732

Rezumat: *Din perspectivă filosofică, răspunderea derivă din libertatea de acțiune a persoanei, impunându-i acesteia să își asume responsabilitatea pentru toate acțiunile sale. Această abordare a răspunderii se aliniază și cu principiile morale și religioase conform cărora fiecare persoană este responsabilă pentru propriile fapte, fiind supusă atât răspunderii reglementate de legile umane, cât și judecății divine, care este considerată indubitabilă și de la care nu se poate sustrage.*

Cuvinte-cheie: *Legislație vamală, funcționar vamal, răspundere administrativ-disciplinară, vinovăție, norme de drept.*

Abstract: *From a philosophical perspective, responsibility derives from a person's freedom of action, requiring him to take responsibility for all his actions. This approach to responsibility is also in line with moral and religious principles according to which each person is responsible for his or her own actions, being subject both to the responsibility regulated by human laws and to divine judgement, which is considered unquestionable and from which he or she cannot escape.*

Keywords: *Customs legislation, customs official, administrative-disciplinary liability, guilt, rules of law.*

Introducere: În măsura în care omul trăiește în societate, comportamentul său este supus evaluării și reacției din partea acesteia. Aprecierea comportamentului său constă în compararea lui cu modelul de conduită stabilit de diferite categorii de norme sociale, morale, politice, juridice etc.

Odată cu intrarea în vigoare a Codului administrativ, adoptării Codului civil modernizat, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară-candidat pentru aderare la UE principala prioritate a cercetării în domeniul răspunderii administrative în dreptul vamal este identificarea celor mai bune căi și metode de aplicare în practică a noilor prevederi legislative cât și practicilor europene. Pentru a evalua gradul de cercetare a problemei **vinovăției ca factor decizional în angajarea răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali**, considerăm necesar a identifica principalele aspecte ale acesteia, care pe parcursul studiului vor fi elucidate. În acest sens, suntem de părerea că există cel puțin două momente ce merită a fi diferențiate, și anume: vinovăția funcționarilor vamali exprimată prin fapte și vătărite cu intenție cât și culpa de serviciu. În prezent, problema vinovăției ca factor decizional în angajarea răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali este mai puțin cunoscută și cercetată în Republica Moldova, în comparație cu alte țări. Cu scopul de a releva esența fenomenului răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali, în prezenta lucrare ne-am propus să abordăm din punct de vedere teoretic această instituție, pentru a evidenția particularitățile ce o disting de răspunderea disciplinară a salariaților prin prisma codului muncii și pentru a sublinia locul și importanța ei în cadrul procesului de reglementare a relațiilor sociale.

Obiectivele cercetării actuale sunt: identificarea conceptului de vinovăție ca factor decizional în angajarea răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali, expus în doctrină cât și în acte normative naționale, analiza și relevarea vinovăției în angajarea răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali în legislația națională cât și internațională din domeniul vamal, prezentarea conceptului, expunerea concluziilor și recomandărilor prin analiza imperfecțiunilor legislative și propunerilor de *lege ferenda*, care în perspectivă își vor aduce aportul la îmbunătățirea activității autorității vamale.

Pentru a atinge scopul cercetării, au fost utilizate mai multe metode, atât teoretice cât și practice, pentru a reflecta conținutul lucrării într-un mod comprehensibil și bine fundamentat.

Metoda sistemică, care a fost aplicată pentru analizarea contribuțiilor referitoare la instituția răspunderii administrative în domeniul dreptului vamal, atât la nivel național, cât și internațional, luând în considerare cele trei aspecte principale ale acesteia.

metoda juridico-formală – care ne-a ajutat să elucidăm particularitățile formelor concrete de răspundere administrativă în domeniul vamal;

metoda logică și procedeele acesteia analiza și sinteza, folosite pe întreg parcursul cercetării, care au contribuit la cercetarea profundă a esenței și formelor concrete de răspundere administrativă în domeniul vamal.

metoda comparativă – care ne-a ajutat să trasăm o paralelă între instituția răspunderii în domeniul vamal în Republica Moldova cât și în alte țări.

În dreptul administrativ, răspunderea administrativ-disciplinară a funcționarilor vamali este aceeași instituție juridică, un set de norme conform cărora un funcționar vamal este răspunzător pentru acțiunile și faptele sale dacă încalcă normele disciplinare stabilite pentru îndeplinirea sau în legătură cu îndeplinirea funcțiilor publice în cadrul relațiilor de subordonare ierarhică, a raporturilor administrative și juridice în domeniul organizării executării și aplicării legislației.

Sanctiunile administrativ-disciplinare apar în mai multe forme, cum ar fi ”*avertisment, mustrare, mustrare aspră, suspendarea dreptului de a fi promovată în funcție în decursul a doi ani, destituirea din funcția publică, retrogradarea în funcție și/sau în grad de calificare*”. iar conform Legii cu privire la serviciul vamal acestea pot lua forma de: ”*avertisment; mustrare; mustrare aspră; retrogradarea în funcție cu o treaptă pe un termen de până la 6 luni; retrogradare cu un grad special pe un termen de până la 1 an; suspendarea dreptului de a fi promovată în funcție pe o perioadă de 2 ani; suspendarea dreptului de a fi avansat în trepte de salarizare pe o perioadă de până la 1 an; destituire din funcție.*” [6, art. 52]

În doctrina dreptului administrativ [11, p. 42] se susține că pentru a reglementa în mod clar funcția publică și în special modul în care aceasta este exercitată, este necesară instituirea unui set distinct de norme juridice. Aceasta implică, în mod obligatoriu, stabilirea unui sistem sancționator specific, care să ia în considerare trăsăturile distinctive ale modului în care funcția publică este îndeplinită.

În acest context, [8, p. 285], în literatura de specialitate, se afirmă că în ceea ce privește conduita unui funcționar public, răspunderea juridică derivă din responsabilitatea sa profesională. Prin definiție, un funcționar public este responsabil pentru acțiunile sale. În general, răspunderea disciplinară este considerată o formă specifică a răspunderii juridice, reglementată de dreptul muncii. Aceasta implică sancționarea salariatului pentru încălcarea cu vinovăție a normelor legale, regulamentului intern, contractului individual sau colectiv de muncă, precum și a ordinelor și dispozițiilor legale ale superiorilor ierarhici. [18, p. 777]. Pornind de la diferitele variante de definire a răspunderii disciplinare, în doctrină au fost identificate câteva trăsături proprii acestei instituții, după cum urmează [16, p. 769-770; 273, p. 27- 28; 17, p. 646]:

- răspunderea disciplinară are o natură contractuală. Dacă în cazul salariaților această natură a răspunderii disciplinare este evidentă, întrucât aceștia muncesc în baza contractelor individuale de muncă, atunci în cazul funcționarilor publici – natura contractuală a răspunderii disciplinare este incidentă;

-transpunerea răspunderii disciplinare într-o constrângere morală este necesară, întrucât legislația muncii interzice aplicarea de sancțiuni pecuniare pentru abaterile disciplinare săvârșite.

-răspunderea disciplinară este strict personală, bazată pe natura intuitu personae a contractului individual de muncă sau a raportului de serviciu. Astfel, nu este posibilă răspunderea pentru acțiunile altor persoane sau transferul răspunderii către moștenitori.

-răspunderea disciplinară este independentă față de alte forme de răspundere juridică, ceea ce înseamnă că pentru aceeași faptă pot fi angajate mai multe forme de răspundere juridică, precum cea civilă, penală sau contravențională.

- răspunderea disciplinară îndeplinește un rol triplu, acționând ca un instrument de sancționare, prevenție și educație, având ca scop apărarea și restabilirea ordinii în cadrul unei instituții.

Latura subiectivă este caracterizată prin vinovăție (intenție directă sau indirectă). Funcționarul public este conștient de natura prejudiciabilă a acțiunilor sale și anticipază posibilitatea apariției consecințelor, cu excepția infracțiunii de "neglijență în serviciu".

Dacă e să ne referim la abaterea sub aspect administrativ, analizând latura subiectivă, putem menționa că este săvârșită cu vinovăție, unde răspunderea administrativă fiind întemeiată pe culpă, fie culpa organului administrativ, a structurii nestatale, a funcționarului public sau al altei persoane fizice *in eligendo*, fie culpa *in vigilando*. Sub aspectul probator, dovada culpei incumbă autorității competente a iniția procedura tragerii la răspundere, în aceste circumstanțe subiectul activ în raporturile juridice poate atrage

răspunderea administrativ-disciplinară. În această ordine de idei, putem spune de o gradare a culpei, sancțiunile administrativ-disciplinare urmând să fie aplicate în funcție de gradul de vinovăție a autorului abaterii administrative. Discuții se poartă relativ la vinovăția organelor administrative colegiale, întrucât legislația stipulează răspunderea fiecărui membru al respectivelor organe, atât pentru culpa proprie cât și pentru culpa organului, prin dispoziții constituționale privind răspunderea membrilor Guvernului. [4, p. 362]

Mecanismul de aplicare a răspunderii administrativ-disciplinare este activat atunci când se comite și se constată o abatere disciplinară săvârșită cu vinovăție. Cu referire la specificul abaterilor disciplinare, constatăm că abaterea disciplinară reprezintă, potrivit autoarei V. Vedinaș, „fapta săvârșită cu vinovăție de către funcționarul public, prin care acesta încalcă obligațiile ce îi revin din raportul de funcție publică sau în legătură cu aceasta și care afectează statutul său socioprofesional și moral” [19, p. 257]. Considerăm că în conformitate cu opinia exprimată de savant, putem afirma că atunci când definim o abatere disciplinară, ar trebui să includem și expresia "încalcă normele de conduită profesională" ca parte integrantă a tuturor elementelor definitorii.

Responsabilitatea juridică este un aspect distinct al statutului juridic al funcționarului public și reprezintă răspunsul statului (societății) la încălcarea responsabilității juridice (transformarea raportului juridic de conformare într-unul de conflict) prin aplicarea, de către organul abilitat conform legii, a uneia dintre formele răspunderii juridice, în funcție de natura și gravitatea faptei ilicite săvârșite cu vinovăție. [10, p. 264]

În comparație cu reglementările naționale, Legea României privind Statutul funcționarilor publici, nr. 188/1999 [7], oferă o definiție clară a răspunderii disciplinare. Potrivit articolului 77 alineatul (1), abaterea disciplinară este definită ca fiind "încălcarea cu vinovăție de către funcționarii publici a îndatoririlor corespunzătoare funcției publice pe care o dețin și a normelor de conduită profesională și civică prevăzute de lege". Observăm că zona de acoperire a obiectului abaterii disciplinare este extinsă, deoarece se includ atât normele de conduită profesională, cât și normele de conduită civică, fără a fi limitate la "timpul de serviciu".

Norma de conduită impusă necesită o gamă largă de activități pentru a fi promovată, studiată și înțeleasă, inclusiv educație și, desigur, sancționarea funcționarilor vamali care încalcă norma juridică. O constatare a deficiențelor constă în absența unui mecanism de analiză a încălcărilor normelor de conduită profesională, de investigare a problemelor care au contribuit la producerea incidentului, de identificare și eliminare, pe cât posibil, a factorilor care ar putea duce la repetarea acestuia.

Consolidarea controlului și monitorizării conduitei profesionale a funcționarilor vamali, acordarea de consiliere etică, analiza incidentelor de integritate și promovarea unei culturi organizaționale care respectă normele deontologice ar putea fi realizate prin instituirea unui control asupra eticii în cadrul autorităților vamale. Pentru a promova o conduită integră, contează în primul rând responsabilitatea managerială în dezvoltarea și promovarea unei politici privind etica și deontologia în cadrul autorității vamale, iar integritatea în serviciu trebuie plasată în fruntea priorităților agendei manageriale.

Pornind de la trăsăturile răspunderii disciplinare, conturate în doctrina dreptului muncii (ca drept comun în cazul dat, care are trăsături comune cu ale funcționarilor vamali), cercetătorii au identificat unele trăsături specifice răspunderii disciplinare a magistraților (în contextul dreptului special disciplinar [2, p. 650]), după cum urmează [9, p. 56- 57]:

- este o răspundere de drept public;
- presupune existența unei abateri disciplinare prevăzute în mod expres de lege;
- poate fi exercitată doar de anumite persoane cărora legea le recunoaște calitatea de titular al acțiunii disciplinare;
- poate fi angajată numai după o procedură specială prevăzută de lege; instanța în fața căreia se desfășoară procedura disciplinară este una specială;
- calea de atac împotriva unei hotărâri în materie disciplinară se soluționează de instanța supremă.

Trăsăturile răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali în mare parte se bazează pe trăsăturile răspunderii disciplinare a funcționarilor publici, care în doctrina dreptului administrativ se consideră a fi [1, p. 314-315]:

- este o răspundere de drept public;
- intervine numai în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare calificată ca atare prin norme de drept ---public, deci în cadrul unor raporturi de drept public;

-funcționarul public reprezintă subiectul activ, în timp ce autoritatea sau instituția publică la care acesta este încadrat devine subiectul pasiv.

-normele speciale reglementează procesul de constatare, aplicare și contestare a sancțiunilor disciplinare.

-abaterile și sancțiunile disciplinare sunt prevăzute prin norme cu putere de lege sau, în baza acestora, prin statute speciale.

Într-o altă opinie [10, p. 448], la categoria trăsăturilor răspunderii disciplinare (văzută ca o răspundere administrativ-disciplinară pentru a fi diferențiată de răspunderea disciplinară din cadrul dreptului muncii) sunt atribuite următoarele:

- raporturile de răspundere disciplinară constituie obiect de reglementare al normelor de drept public;

-subiecții ai răspunderii disciplinare pot fi numai funcționarii cu statut juridic special (funcționarii publici, procurorii, judecătorii, polițiștii etc.);

-subiectul activ al răspunderii disciplinare poate fi numai o autoritate publică sau reprezentantul ei, iar decizia privind aplicarea sancțiunii disciplinare are regim juridic de act administrativ;

-abaterile disciplinare și sancțiunile disciplinare sunt expres stabilite de lege;

-sancțiunile disciplinare pot fi aplicate numai în conformitate cu procedura prevăzută de lege; -sancțiunile disciplinare pot fi aplicate numai după desfășurarea cercetării de serviciu.

Prin urmare, se poate de concluzionat [3, p. 107] că doar derogând de la regimul general al funcției publice și de la răspunderea disciplinară a funcționarilor publici, pot fi identificate trăsăturile răspunderii disciplinare..., întrucât, după cum a fost constatat, aceștia reprezintă o categorie distinctă de funcționari publici, cu un statut juridic special.

Totodată, este de precizat că abaterile disciplinare în domeniul public (deci, comise de către funcționarii publici în sens larg), influențează negativ asupra calității serviciilor publice și aplicării legilor, ducând la scăderea încrederii cetățenilor în autoritățile publice. Tolerarea comiterii de abateri disciplinare de către funcționari poate determina criza de autoritate publică și compromite însuși statul de drept. De aceea, legiuitorul a determinat, în concret, faptele care constituie abateri disciplinare și a stabilit sancțiunile care pot fi aplicate funcționarilor publici vinovați de aceste fapte [17, p. 161].

Din considerentul că răspunderea disciplinară reprezintă o formă a răspunderii juridice, este evident că trebuie să respecte condițiile generale aplicabile în toate formele de răspundere juridică, incluzând: subiectul, fapta/conduita ilicită, rezultatul periculos asociat cu fapta ilicită, legătura de cauzalitate între fapta ilicită și rezultatul periculos, existența vinovăției în săvârșirea faptei și absența unui motiv care să împiedice impunerea sancțiunii. În cazul răspunderii disciplinare a funcționarilor publici, există anumite particularități adăugate la aceste condiții generale, conform doctrinelor existente: subiectul activ al răspunderii disciplinare este un funcționar public, adică o persoană calificată și îndeplinind funcții publice; fapta ilicită este delimitată la abaterile disciplinare, astfel încât răspunderea disciplinară nu poate fi aplicată în cazul unei fapte ilicite care nu constituie o abatere disciplinară, indiferent de gravitatea acesteia sau consecințele sale; rezultatul periculos este adesea de natură nematerială, ceea ce presupune că există o prezumție de legătură de cauzalitate între acest rezultat periculos și fapta ilicită. În ceea ce privește cauzele de nesancționare sunt regăsite apropierea cu cele din dreptul penal, întrucât atât răspunderea disciplinară, cât și răspunderea penală fac parte din categoria largă a răspunderii cu scop punitiv [11, p. 50].

Vorbind nemijlocit de răspunderea administrativ-disciplinară a funcționarilor vamali, desigur că există și o serie de particularități ale acestor condiții, care se referă mai ales la calitatea de subiect activ, la fapta ilicită, la urmarea imediată și la existența legăturii de cauzalitate între fapta comisă și rezultatul produs.

Vinovăția, ca aspect subiectiv al abaterii disciplinare, poate fi exprimată în două forme: intenție (directă sau indirectă) sau culpă (cu prevedere sau fără prevedere). Intenția directă apare atunci când un funcționar vamal anticipează rezultatul acțiunii sale și intenționat îl produce prin încălcarea îndatoririlor sale de serviciu. În schimb, intenția indirectă se manifestă atunci când funcționarul vamal anticipează rezultatul acțiunii sale și conștientizează că trebuie să respecte îndatoririle sale de serviciu, chiar dacă nu intenționează să producă acel rezultat. El înțelege că comportamentul său contravine normelor disciplinare. [11, p. 93].

În concluzie, precizăm că este necesară o atenție deosebită din partea specialiștilor și a legiuitorului în sistemul de drept pentru a revizui și îmbunătăți complet asigurarea legislativă a răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor vamali, cu scopul de a o optimiza. Această soluție devine indispensabilă, în special din perspectiva necesității de a implementa un mecanism eficient și impecabil pentru asigurarea responsabilității funcționarilor vamali, trebuie să se demonstreze faptul concret al abaterii comise de

funcționarii vamali, iar vinovăția lor trebuie să fie confirmată, sancțiunea aplicată trebuie să fie corectă, justă și proporțională. De asemenea, sancționarea funcționarilor vamali pentru abaterile disciplinare trebuie să fie nu numai adecvată, ci și inevitabilă. Aceasta se bazează pe premisa că "răul trebuie să fie pedepsit". În același timp, sancțiunea trebuie să aibă și un scop profilactic, astfel încât să devină evident pentru ceilalți funcționari vamali că comiterea unor abateri similare va fi în mod obligatoriu sancționată disciplinar. În cele din urmă, credem că pentru asigurarea unei proceduri disciplinare eficiente și echitabile în cazul funcționarilor vamali, este absolut necesar să se respecte un set de condiții cu valoare de principiu, printre care se numără: prezumția nevinovăției funcționarului vamal, garantarea dreptului la apărare, contradictorialitatea, proporționalitatea, legalitatea și unicitatea sancțiunii.

În urma cercetărilor efectuate pe marginea răspunderii administrativ-disciplinare în domeniul dreptului vamal avem a conchide că răspunderea administrativ-disciplinară este reglementată de normele Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008, Legii cu privire la Serviciul Vamal nr. 302 din 21.12.2017 în special, precum și de Statutul disciplinar, cât și alte acte normative emise de către Serviciul Vamal, care se aplică tuturor funcționarilor serviciului vamal, pentru comiterea unor abateri, pentru care administrația serviciului vamal aplică una din sancțiunile disciplinare prevăzute de legislație, statutele sau instrucțiunile emise de către serviciul vamal pentru acea categorie de funcționari care a comis abaterea administrativ-disciplinară.

Răspunderea disciplinară a funcționarilor publici cu statut special din cadrul Serviciului Vamal se caracterizează prin faptul că este o răspundere juridică de drept public, se angajează numai pentru o abatere de la disciplina funcției publice cu statut special reglementată prin Legea cu privire la Serviciul Vamal nr. 302 din 21.12.2017 și care poate să fie unică sau în concurs cu o faptă penală, contravențională sau civilă, se angajează numai după o procedură specială prevăzută de lege, se împlătește numai dacă nu există o cauză care să o împiedice (cazul fortuit, legitima apărare etc.), se angajează pentru simpla încălcare a competenței funcționarului public cu statut special sau a interdicțiilor impuse de legiuitor prin stabilirea incompatibilităților funcției, indiferent dacă se cauzează un prejudiciu material sau moral.

Bibliografie:

1. APOSTOL TOFAN, D. Drept administrativ. Vol. I. București: All Beck, 2003. 321 p. ISBN 973-6553-30-2
2. BOIȘTEANU, E., ROMANDAȘ, N. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: S.n., 2015. 736 p. ISBN 978-9975-53-444-4,
3. COZMA, D. Răspunderea judecătorului în România și Republica Moldova. Monografie. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. Chișinău: S.n., 2019 (Tipografia „Print-Caro”). 488 p. ISBN 978-9975-56-640-7
4. IORGOVAN, A. *Drept administrativ*, vol. III. București: Procardia, 1993. 427 p.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04 iulie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, (840)
6. Legea RM Cu privire la Serviciul Vamal 302
7. Legea României privind Statutul funcționarilor publici, Nr. 188 din 08 decembrie 1999. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, 8.12.1999, nr. 600
8. GHEORGHIU, R. Iu. Drept administrativ. București: Editura Economică, 2005
9. GÂRBULEȚ, I. Abaterile disciplinare ale magistraților. București: Universul Juridic, 2016. 548 p. ISBN 978-606-673-922-1
10. GUȚULEAC, V. Drept administrativ. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 600 p, ISBN 978-9975-53-152-8
11. Mocanu-Suciu A. Răspunderea funcționarilor publici. București, C.H.Beck, 2015,
12. Mostovei T., Teza de doctor ”Responsabilitatea funcționarului public prin prisma deontologiei, Chișinău, 2017, C.Z.U.: 342.98:35.08.(043.3), 169 p.
13. Orlov M. Drept administrativ. Chișinău: ed. Epigraf, 2001. 216 p,
14. Orlov M., Studii de Drept Administrativ, București, Ed. Universitară, 2023, 452 p., ISBN 978-606-28-1612-4
15. Popovici T. Unele aspecte ale eticii judiciare și responsabilitatea judecătorului în Republica Moldova (cercetare comparativă de dr. procesual penal). Teză de dr. în drept. Chișinău, 2001. 170 p.
16. ȘTEFĂNESCU, I.T. Tratat teoretic și practic de dreptul muncii. Ed. a 3-a. București: Universul Juridic, 2014. 992 p. ISBN 978-606-673-405-9

17. TRĂILESCU, A. Drept administrativ. Tratat elementar. București: All Beck, 2002. 375 p. ISBN 973-655-190-3
18. ȚICLEA, Al. Tratat de dreptul muncii. Ediția a III-a. București: Universul Juridic, 2009. 1029 p. ISBN 978-973-127-130-9
19. Vedinaș, V. Elemente de protocol. București: Lumina Lex, 2000. 271 p

**PARTICULARITĂȚILE ADMINISTRĂRII, FOLOSIRII ȘI APRECIERII PROBELOR ÎN
CAZURILE PRIVIND INFRAȚIUNILE DE RĂZBOI**

**THE PARTICULARITIES OF THE ADMINISTRATION, USE AND ASSESSMENT OF
EVIDENCE IN WAR CRIMES CASES**

Vitalie JITARIUC, lect. univ., dr.
Universitatea de Stat „Bogdan-Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: vjitariuc@gmail.com
ORCID ID: 0000 0002 9361 4460

Cristi TUDURUȚA, drd.
Școala Doctorală în Drept,
Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE
E-mail: cristituduruta@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0007-2815-4561

Rezumat: *Prioritatea folosirii forței militare pentru soluționarea contradicțiilor de ordin național, etnic, religios, politic, teritorial, economic etc. rămâne în categoria celor mai substanțiale caracteristici a lumii contemporane. În ciuda ratificării unui număr mare de tratate internaționale de domeniul dreptului internațional umanitar și a încercării asidue de a combate încălcarea lor, practic, toate războaiele și conflictele armate sunt însoțite de comiterea celor mai grave infracțiuni de război. Din păcate, marea majoritate a crimelor comise în lume, care au „zguduit” omenirea rămân nepedepsite, făptuitorii beneficiind de inviolabilitate în umbra suveranității statale. Totodată, la momentul de față, perspectivele juridice privind pedepsirea infractorilor sunt, într-o anumită măsură, incerte. Reieșind din cele menționate, anume importanța exclusivă a elaborării și cercetării problemelor legate de investigarea infracțiunilor de război în condițiile actuale, precum și stricta necesitate de conștientizare și studiere a lor determină importanța acestui studiu.*

Cuvinte-cheie: *infracțiuni de război, probatoriu, obiect al probatoriului, probe, apreciere, relevanță, admisibilitate, mijloace de probă, corpuri delictive, acțiuni de urmărire penală, urmărire penală, apărare, acuzare, judecată, forme de cooperare.*

Summary: *The priority given to the use of military force to resolve national, ethnic, religious, political, territorial, economic, etc. contradictions remain one of the most significant features of the contemporary world. Despite the ratification of numerous international treaties in the field of humanitarian law and the efforts to combat their violation, practically all wars and armed conflicts are accompanied by the commission of serious war crimes. Unfortunately, the vast majority of crimes committed in the world that have 'shaken' humanity remain unpunished, with the perpetrators enjoying immunity in the shadow of state sovereignty. At the same time, the legal prospects for punishing the perpetrators are currently somewhat uncertain. In the light of the above, the importance of this study is defined by the exclusive importance of the elaboration and research of the problems related to the investigation of war crimes in the current conditions, as well as the strict necessity of their awareness and study.*

Keywords: *war crimes, evidence, object of evidence, evidence, proof, relevance, admissibility, means of prosecution, corpus delicti, indictment, charge, defense, prosecution, trial, forms of cooperation.*

Introducere

Termenul de „crimă de război” este o expresie care desemnează încălcarea normelor de purtare a războiului de către orice persoană sau persoane, militare sau civile [1, p. 292]. Ele reprezintă infracțiunile ce constau în încălcarea legilor și obiceiurilor războiului. Noțiunea de crime de război s-a lărgit considerabil mai ales după cel de-al doilea război mondial. Or, numeroase fapte care altădată nu erau socotite contrare dreptului internațional, sunt azi calificate infracțiuni sau crime [5, p. 108].

Crimele de război, alături de crimele contra umanității, se încadrează în categoria crimelor grave. And în vedere că gravitatea acestor crime internaționale este determinată de importanța valorilor sociale asupra cărora atentează, săvârșirea lor reclamă un grad sporit de răspundere.

Conceptul de crimă de război se asociază cu imagini înfiorătoare, precum: lagăre de concentrare, apurări etnice, executare a prizonierilor de război, violuri, bombardamente, atacuri asupra orașelor etc. Crimele de război constituie o categorie importantă de fapte ilicite, prin care se încalcă grav regulile stabilite de tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și bunuri [2, p. 45-46].

În opinia autorului A. Cauia, cea mai adecvată clasificare a crimelor de război este realizată în funcție de caracterul conflictului armat în cadrul căruia sunt comise. Astfel, putem face distincție între: 1) crime de război comise în cadrul conflictului armat internațional; 2) crime de război comise în cadrul conflictului armat fără caracter internațional.

Clasificarea efectuată în baza criteriului conflictului armat în care au fost comise crimele anulează orice confuzii cu privire la legea aplicabilă față de aceste infracțiuni, cât și raportarea la ceteoriile de persoane care urmează a fi subiecți ai răspunderii internaționale [3, p. 294-295].

La etapa actuală, o importanță științifico-practică substanțială o are probatoriul în cazurile privind infracțiunile de război, comise de părțile beligerante din cadrul conflictelor armate, care constă în invocarea de probe, propunerea de probe, admiterea și administrarea lor în scopul constatării circumstanțelor care au importanță pentru cauză, în verificarea și aprecierea probelor privind vinovăția făptuitorilor în comiterea infracțiunilor de război.

În afară de aceasta, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale nu fixează o listă clară a probelor, ceea ce creează dificultăți privind folosirea lor în practica judiciară și, de asemenea, nu conține o normă specială care ar reglementa obiectul probatoriului. Or, în calitate de probe în cauzele privind infracțiunile de război sunt orice date de fapt în temeiul cărora Curtea Penală Internațională și procurorul, în ordinea determinată de statutul Curții Penale Internaționale și de Regulamentul de procedură și de probe stabilesc prezența sau lipsa circumstanțelor suficiente pentru constatarea temeiurilor de a presupune că o anumită persoană a comis infracțiuni de război, precum și a altor circumstanțe care au importanță pentru cauza penală [11, p. 254].

Metodologia cercetării

În procesul de elaborare a acestui studiu ne-am ghidat de un spectru larg de metode de cercetare științifică, specifice pentru științele juridice la general, și pentru dreptul internațional și procesual penal, în special. Or, acestea fiind spuse, putem cataloga următoarele metode de cercetare: metoda logică, metoda sistemică, metoda comparativă, metoda gramaticală etc. Toate acestea au determinat și formularea unor concluzii pertinente în materia administrării, folosirii și aprecierii probelor în cazurile referitoare la infracțiunile de război.

Rezultate

Până la momentul de față nu este soluționată corespunzător întrebarea privind în ce modalitate pot fi folosite în cadrul Curții Penale Internaționale probele administrate de organele naționale de justiție penală în conformitate cu prevederile legislației procesual-penale naționale, deoarece ordinea de invocare, propunere, admitere, administrare și apreciere a lor, prevăzută de Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [6] și de Regulamentul de procedură și de probe [4] se deosebesc substanțial de reglementările procesual-penale naționale. Or, pentru recunoașterea probelor prezentate organelor de justiție penală internațională ca fiind admisibile și pertinente, materialele prezentate trebuie să ne vorbească despre respectarea procedurilor obligatorii și condițiilor actelor juridice internaționale și a legislației naționale a statului solicitat. De asemenea, trebuie respectată și ordinea stabilită de perfectare și expediere a acestor materiale de către statele solicitate.

Discuții

Actualmente, Curtea Penală Internațională este unica autoritate cu caracter penal internațional competentă să judece persoanele vinovate de comiterea infracțiunilor deosebit de grave care aduc atingere intereselor și securității comunității internaționale. Curtea este competentă să judece și să pedepsească persoanele fizice vinovate de comiterea infracțiunilor precizate în Statut (articolele 5-8: crime de genocid; crime împotriva umanității; crimele de război; crimele de agresiune),¹ dacă au atins vârsta de 18 ani [2, p. 171-172].

Lecturând reglementările naționale din acest domeniu, putem constata cu absolută certitudine că în calitate de probe în cauzele penale privind infracțiunile de război sunt folosite: 1) declarațiile oricărei

persoane (bănuțit, învinuit, martor, parte vătămată), fixate în ordinea stabilită de Statutul Curții Penale Internaționale și de Regulamentul de procedură și de probe, făcute la faza urmăririi penale la examinarea cauzei penale în fond; 2) rapoartele de expertiză și declarațiile experților; 3) procesele-verbale (transcrierile) acțiunilor de urmărire penală sau ale cercetării judecătorești, efectuate de Curte, de procurorul Curții Penale Internaționale sau de autoritățile naționale, fixate atât pe suport de hârtie, cât și cu ajutorul tehnicii audio-video; 4) corpurile delictelor, obiecte ale cercetării care cuprind nu doar obiectele materiale ale lumii înconjurătoare, dar și persoane fizice (în viață sau cadavre), diferite procese, documente care conțin informații privind prezența sau lipsa circumstanțelor, suficiente pentru a constata, a presupune că persoana a comis o infracțiune de război; 5) alte circumstanțe, relevante pentru cauza penală, care sunt prezentate atât de participanții la proces, cât și de organele competente ale statelor solicitate sau de organizațiile interguvernamentale [4].

De asemenea, reținem că pct. 1 din art. 93 al Statutului Curții Penale Internaționale – „*Alte forme de cooperare*” – deși nu conține o listă exhaustivă a mijloacelor de probă în cauzele penale privind infracțiunile de război, în același timp, specifică și nominalizează o parte considerabilă a acestora: a) identificarea unei persoane, locul unde se află aceasta sau localizarea bunurilor; b) strângerea probelor, inclusiv a declarațiilor făcute sub jurământ, și producerea de probe, inclusiv expertizele și rapoartele de care Curtea are nevoie; c) interogatoriul persoanelor care fac obiectul unei anchete sau urmăririi; d) înmânarea de documente, inclusiv actele de procedură; e) măsurile proprii să faciliteze înfățișarea voluntară în fața Curții a persoanelor care depun declarații ca martori sau experți; f) transferul temporar de persoane; g) examinarea de locații și situri, în special, exhumarea și examinarea de cadavre îngropate în gropi comune; h) efectuarea de percheziții și sechestrări; i) transmiterea de dosare și documente, inclusiv dosarele și documentele oficiale; j) protejarea victimelor și martorilor și păstrarea elementelor de probă; k) identificarea, localizarea, înghețarea sau sechestrarea produsului crimelor, a bunurilor, a activelor și instrumentelor care sunt legate de crime, în scopul confiscării eventuale a acestora, fără a prejudicia drepturile terților de bună-credință; l) orice altă formă de asistență care nu este interzisă de legislația statului solicitat, menită a facilita ancheta și urmările referitoare la crime care țin de competența Curții [6].

În ciuda absenței în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale a unei norme speciale care ar reglementa obiectul probatoriului, el concretizează că instanța de judecată urmează să examineze „toate circumstanțele relevante și substanțiale, necesare pentru dovedirea, demonstrarea faptului comiterii infracțiunii”.

Cercetătorul A. Iu. Belii, în rezultatul analizei prevederilor Statutului Curții Penale Internaționale de la Roma și a conținutului Regulamentului de procedură și de probe, susține pe bună dreptate că în calitate de circumstanțe suficiente pentru stabilirea temeiurilor substanțiale și semnificative de a presupune că persoana a comis infracțiunea de război de care este acuzată, în procesul penal internațional sunt recunoscute următoarele: a) faptul infracțiunii de război (infracțiune consumată, pregătire, tentativă de infracțiune), care nimerește sub jurisdicția Curții Penale Internaționale; b) comportamentul – consecințele – circumstanțele infracțiunii; c) vinovăția persoanei în comiterea infracțiunii (conștiințiozitatea comiterii faptei, intenția directă sau indirectă în raport cu fapta săvârșită și urmările survenite; d) motivele și scopurile infracțiunii, care pot avea importanță pentru calificarea infracțiunilor de război; e) răspunderea individuală a persoanelor fizice, care au atins vârsta de 18 ani; f) caracterul și mărimea prejudiciului cauzat de infracțiunile de război (fiind determinate prin hotărârea Curții Penale Internaționale, proporția și mărimea oricărui prejudiciu, pierderi, daune aduse prin comiterea infracțiunilor de război părților vătămate servesc drept temei pentru recuperarea lor, incluzând restituirea, compensarea și reabilitarea (art. 75 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale); g) circumstanțele ce caracterizează persoana învinuitului (caracteristica pozitivă a persoanei infractorului militar poate determina stabilirea măsurii de pedeapsă de către instanță; cea negativă, în virtutea gravității infracțiunii militare poate atrage pedeapsa detenției pe viață; h) la aplicarea pedepsei pot avea importanță următoarele circumstanțe ce se referă la persoana făptuitorului: vârsta; studiile; statutul social și economic a persoanei recunoscute vinovate; i) cauzele care înlătură caracterul penal al faptei și cele care determină liberarea de răspundere penală (persoana nu este supusă răspunderii penale conform prevederilor Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale dacă fapta, la momentul comiterii ei, nu constituia infracțiune de război, aflată sub jurisdicția Curții penale Internaționale (art. 22 din Statut); j) persoana nu este supusă răspunderii penale pentru faptele comise până la intrarea în vigoare a Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale; k) circumstanțele care atenuează și agravează pedeapsa (la determinarea măsurii de pedeapsă, instanța de judecată ia în calcul gravitatea infracțiunii de război și persoana celui condamnat (art. 75 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale), precum

și gradul de prejudiciu cauzat, caracterul comportamentului ilegal și mijloacele folosite pentru comiterea infracțiunii, gradul de participare a făptuitorului, materializarea intenției, factorii care se atribuie la modalitatea, timpul și locul comiterii infracțiunii de război); l) gradul esențial de handicap mintal sau de constrângere, comportamentul post-criminal al persoanei); m) circumstanțele care pot determina eliberarea de la răspunderea penală internațională și de la pedeapsă (dacă persoana a fost anterior condamnată de Curtea penală Internațională fie de o altă instanță de judecată pentru comiterea infracțiunilor de război – art. 20 al Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale); n) dacă persoana, la momentul comiterii infracțiunii de război suferă de anumite boli psihice sau dereglări, se află în stare de intoxicare, fie că a acționat rațional pentru apărarea sa, fie a altei persoane sau că fapta acesteia a reprezentat o reacție forțată de răspuns la amenințările privind moartea sigură sau cauzarea leziunilor corporale grave (art. 31 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale); o) eroarea de fapt sau de drept conform prevederilor art. 32 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale; p) comiterea infracțiunilor de război la ordinul la ordinul Guvernului sau a superiorului, conform prevederilor pct. 1 al art. 33 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [8, p. 24-25].

Colectarea (strângerea) probelor în cazurile privind infracțiunile de război în cadrul Curții Penale Internaționale este reglementată în capitolul V al Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale – *Ancheta și urmărirea*. Strângerea probelor o efectuează de partea acuzării (Procurorul Curții Penale Internaționale, locțiitorii acestuia, angajații Serviciului de Secretariat al Curții Penale Internaționale), partea apărării (bănuitul, învinuitul și avocații lor, care acționează individual sau de comun) și organele competente ale statelor participante solicitate în ordinea executării cererilor Curții Penale Internaționale privind colaborarea. Astfel, potrivit pct. 1 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, „Curtea este abilitată să adreseze cereri de cooperare statelor-părți. Aceste cereri sunt transmise pe cale diplomatică sau pe orice altă cale potrivită pe care fiecare stat o alege în momentul ratificării, acceptării sau aprobării Statutului. Orice modificare ulterioară a alegerii căii de transmitere este făcută conform Regulamentului de procedură și de probe”. De asemenea, în caz de adresare a cererilor din partea Curții Penale Internaționale către statele-participante privind cooperarea, acestea, conform prevederilor art. 88 din Statut pot efectua acțiuni procesuale conform legislației naționale (de exemplu, în procesul efectuării audierilor autoritățile naționale, conform art. 55 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, efectuează acest procedeu probatoriu conform reglementărilor procesual-penale interne).

Procurorul, în vederea stabilirii adevărului, va extinde ancheta asupra tuturor faptelor și va acumula probatoriul relevant, pentru a aprecia dacă există responsabilitate penală, potrivit Statutului, scopul fiind de a analiza atât circumstanțele incriminante, cât și cele exonerante. Procurorul va întreprinde măsurile necesare pentru a realiza eficient ancheta și acuzarea asupra infracțiunilor aflate sub incidența Curții, ținând cont totodată și de interesele, situația personală a victimelor și a martorilor, inclusiv vârsta, gebul, sănătatea acestora, precum și de natura particulară a infracțiunii săvârșite, mai ales în partea care se referă la actele de violență sexuală sau violență comisă împotriva copiilor [3, p. 332].

Strângerea probelor se realizează:

1) pe teritoriul statelor-membre, conform prevederilor pct. 3 din art. 57 al Statutului Curții Penale Internaționale (la sediile oficiale ale organelor competente, în limita teritoriului stabilit – art. 119 din Regulamentul de procedură și de probe), la locul de trai al persoanei, cu luarea în calcul a posibilei aplicări a mijloacelor individuale de îngrădire a libertății (art. 120 din Regulamentul de procedură și de probe);

2) în incinta reședințelor Curții Penale Internaționale (Cancelariile procurorilor, în locurile de detenție etc.;

3) pe teritoriul statelor care nu sunt participante la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, conform prevederilor pct. 5 din art. 87 al Statutului în baza unor acorduri separate cu aceste state.

De asemenea, instanța poate ruga orice organizație interguvernamentală să ofere anumite documente ori informații. Ea poate solicita și acordarea de ajutor, asistență și colaborare și sub alte forme care pot fi coordonate cu aceste organizații, ele fiind conforme cu împuternicirile și mandatul lor.

În ceea ce privește modalitatea de folosite în cadrul Curții Penale Internaționale a probelor obținute de către organele naționale de justiție penală, apoi în rezultatul studierii reglementărilor din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale și ale Regulamentul de procedură și de probe, autorii A. Iu. Vinokurov [9, p. 243-247] și A. Gh. Volevodz [10, p. 67] concluzionează că probele obținute pe teritoriul unui stat străin de către autoritățile publice au aceeași forță juridică ca și în cazul strângerii lor de către autoritățile Curții Penale Internaționale și persoanele publice din cadrul acestora.

Aprecierea și folosirea lor în cadrul procedurii prejudiciare, cât și în ședințele de judecată generează, însă anumite dificultăți, deoarece aprecierea materialelor, documentelor și probelor transmise de state se efectuează exclusiv din punct de vedere al corespunderii lor cerințelor reglementărilor statutare a Curții Penale Internaționale. Or, probele nu sunt prezentate de către state, ci de părțile procesului penal internațional – acuzarea și apărarea, iar în unele cazuri și în ordinea executării solicitării instanțelor de judecată privind colaborarea în acest domeniu.

Organele justiției penale internaționale apreciază probele din punct de vedere al pertinentei, admisibilității, utilității și concludenței lor, ea fiind efectuată chiar din momentul prezentării lor. De asemenea, vom reține că în conformitate cu prevederile art. 74, alin. (2) din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale „Camera de prima instanță își întemeiază decizia pe aprecierea probelor și în raport cu ansamblul procedurilor. Decizia sa nu poate depăși faptele și circumstanțele descrise în învinuiri și modificările aduse acestora. Decizia se întemeiază exclusiv pe probele prezentate și examinate în proces”. Or, toate deciziile trebuie să se bazeze doar pe probele care: 1) au fost prezentate Curții; 2) au fost examinate în cadrul Curții; 3) au fost recunoscute de Curte ca fiind admisibile.

Deci, cu referire la termenul de „probe” examinate în cadrul Curții se menționează că în conformitate cu art. 74, alin. (2) din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, instanța își argumentează deciziile doar pe probele care i-au fost prezentate, care au fost examinate în ședința de judecată, devenind parte componentă ale proceselor-verbale judiciare.

În ceea ce privește confirmarea probelor directe și indirecte, reținem că în conformitate cu normele de procedură ale Curții Penale Internaționale, ea nu este în drept să solicite confirmarea probelor prin alte mijloace de probă pentru a demonstra faptul comiterii infracțiunii. De asemenea, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale nu interzice Curții să se bazeze pe probe indirecte. Or, în sistemul de organe de justiție penală internațională, de fapt, ca și în instanțele de judecată din sistemul de drept anglo-saxon, se aplică practica prezentării probelor scrise fără citarea martorilor [11, p. 260].

Conform art. 66 alin. (2) din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, „Procurorului îi incumbă sarcina de a dovedi vinovăția acuzatului”. Standardul general acceptat de care se ghidează organele justiției penale internaționale, când dovedirea vinovăției este pusă în sarcina acuzării, ține de regula „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Conform art. 66 alin. (3) din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale „Pentru a condamna acuzatul, Curtea trebuie să fie convinsă de vinovăția acestuia dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Aceasta înseamnă că, la aprecierea anumitor fapte, judecătorii trebuie să fie convinși, dincolo de orice îndoială rezonabilă, în autenticitatea acestora.

În aceste condiții, susținem că pentru recunoașterea probelor prezentate organelor de justiție penală internațională ca fiind admisibile și pertinente, materialele prezentate trebuie să ne vorbească despre respectarea procedurilor obligatorii și condițiilor actelor juridice internaționale și a legislației naționale a statului solicitat. De asemenea, trebuie respectată și ordinea stabilită de perfectare și expediere a acestor materiale de către statele solicitate. La rândul său, aprecierea probelor obținute de Curtea Penală Internațională din partea statelor trebuie efectuată de pe poziția corespunderii legislației statului solicitat și a normelor de drept internațional, folosite în procesul de strângere a probelor, prevederilor principiilor generale de drept aplicate în sfera procesului penal în materia respectării drepturilor participanților la proces.

În conformitate cu art. 69, alin. (7) și (8) al Statutului de la Roma al Curții penale Internaționale, „Probele care sunt obținute printr-un mijloc care încalcă prezentul statut sau drepturile omului recunoscute pe plan internațional, nu sunt admisibile: a) dacă încălcarea pune serios în discuție credibilitatea probelor; b) dacă admiterea acestor probe ar fi de natură să compromită procedura și să aducă o gravă atingere integrității sale”. De asemenea, conform aceleiași norme, atunci când se pronunță asupra pertinentei sau admisibilității probelor prezentate de către un stat, Curtea nu se pronunță asupra aplicării legislației naționale a acestui stat.

Respectiv, în primul rând, normele de drept internațional în cazul aprecierii probelor nu concurează cu legislația procesual penală națională, fiind aplicate subsidiar, completând prevederile corespunzătoare ale legislației naționale în materia aprecierii probelor după anumite criterii; în al doilea rând, normele de drept internațional pot fi folosite pentru aprecierea probelor doar din punct de vedere al admisibilității lor, deoarece aceasta reprezintă unica cerință înaintată față de probe care poate fi apreciată în procesul strănerii lor.

În ceea ce privește pertinenta probelor, ea este determinată în baza unei singure reguli care se regăsește în sistemele de drept din toată lumea. Conform ei, în calitate de probe pot fi folosite orice

informații, orice date de fapt în temeiul cărora instanța de judecată constată prezența sau lipsa circumstanțelor care urmează a fi stabilite în cadrul procesului penal, precum și a altor circumstanțe care au importanță pentru cauzele penale.

De asemenea, vom reține că la aprecierea admisibilității unei probe concrete, obținute de către organele justiției penale internaționale, este necesar să luăm în calcul următoarele circumstanțe: a) în calitate de probe de bază în activitatea organelor de justiție penală internațională se regăsesc declarațiile martorilor, părților vătămate, ale învinuiților, precum și documentele; b) prezentarea declarațiilor de către martori este precedată în mod obligatoriu de angajamentul de a spune adevărul; c) probele sunt cercetate nemijlocit de către Curtea Penală Internațională; d) este prevăzută și aplicată instituția probelor privilegiate (de exemplu, datele prezentate de către Comitetul Internațional al Crucii Roșii); e) în activitatea organelor de justiție penală internațională este răspândită pe larg practica fixării preliminare a probelor cu aplicarea mijloacelor tehnice [7, p. 154].

În continuare, vom puncta pe faptul că procedura de obținere a declarațiilor martorilor în cadrul ședințelor de judecată se confruntă cu un șir de dificultăți. În primul rând, Curtea Penală Internațională nu poate ordona martorilor să se prezinte la ședință. De regulă, marea majoritate a martorilor care își manifestă acordul de a face declarații în ședința de judecată trebuie să fie prezenți faptic, doar dacă instanța nu va lua o altă hotărâre. De asemenea, sunt aplicate măsuri corespunzătoare în ceea ce privește protecția martorilor și a părților vătămate care doresc să facă declarații. În al doilea rând, pentru transmiterea provizorie către Curtea Penală Internațională a persoanelor care sunt deținute în stare de arest sau care își execută pedeapsa privativă de libertate pentru comiterea altor infracțiuni, în vederea prezentării de declarații sau a recunoașterii persoanelor bănuite, învinuite de comiterea infracțiunilor de război, citate de Curtea Penală Internațională, este insuficient doar acordul statului în care persoana vizată, potențial martor, este deținută în stare de arest sau își execută pedeapsa privativă de libertate. Mai este necesar și acordul nemijlocit a însuși persoanei martor în privința transmiterii provizorii.

Audierea părții vătămate, a specialistului sau expertului are loc în aceeași ordine procesuală, caracteristică pentru audierea martorilor.

În aceste circumstanțe, putem susține că organele naționale de justiție penală trebuie să se bazeze pe faptul că, în primul rând, probele strânse pe durata urmăririi penale, în principiu, pot fi examinate, acceptate în perspectivă doar în calitate de documente; în al doilea rând, este rațională folosirea pe scară largă a mijloacelor tehnice pentru fixarea lor.

Totodată, este puțin probabil ca materialele cauzelor penale care pot fi prezentate de către state prin organele sale competente să fie examinate în calitate de probe directe, deoarece statele nu participă în calitate de parte a procesului penal.

Concluzii

Cercetarea și analiza situației din acest domeniu ne permite să menționăm că pentru a asigura recunoașterea probelor prezentate organelor de justiție penală internațională ca fiind admisibile și pertinente, organele naționale de justiție penală, în procesul strângerii probelor în activitatea de cercetare a infracțiunilor de război, urmează să înlocuiască documentarea scrisă tradițională a acțiunilor de urmărire penală cu înregistrarea video și perfectarea acestora cu prin intermediul proceselor-verbale video.

Astfel, înregistrarea video digitală a acțiunilor procesuale și de urmărire penală, legată de cronologia faptelor și evenimentelor cu o precizie la nivel de secunde și posibilitatea reproducerii lor ulterioare, asigură fixarea completă și exactă a circumstanțelor care, de obicei, nu își găsesc reflectarea corespunzătoare în procesele-verbale perfectate scriptic. Or, în acest fel, putem observa o superioritate substanțială a înregistrării video digitale în raport cu documentarea scrisă și, respectiv, reflectarea și afișarea rapidă a circumstanțelor comiterii infracțiunii.

De asemenea, analiza ordinii procesuale de strângere, administrare și prezentare a probelor în cazurile privind infracțiunile de război ne permite să menționăm că Curtea Penală Internațională este cointereseată, la maximum, în efectuarea unor procese de judecată echitabile și în aprecierea corectă a probelor.

Bibliografie:

1. Balan O., Rusu V., Nour V. *Drept internațional umanitar*. Departamentul Editorial al Universității de Criminologie. Chișinău, 2003. 310 p.

2. Barbăneagră Al., Gamurari V. *Crimele de război*. Agenția Națiunilor Unite pentru Refugiați. Centrul de Drept al Avocaților. Chișinău, 2008. 495 p.
3. Cauia Al. *Drept internațional umanitar. Manual*. Universitatea Liberă Internațională din Moldova. Chișinău, 2020. 416 p.
4. *Regulamentul de procedură și de probe*. [online] [citat 20.06.2023]. Disponibil: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/53a1a3754.pdf>.
5. Rusu V., Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de Drept internațional umanitar*. Ed. PONTOS. Chișinău, 2007. 359 p.
6. *Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale*, din 17 iulie 1998 [online] [citat 20.06.2023]. Disponibil: <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>.
7. Белый И. Ю. *Производство по делам о военных преступлениях в органах международного уголовного правосудия (проблемы становления и перспективы развития)*. Монография, М., 2011. 208 с.
8. Белый И. Ю. *Сбор и представление доказательств по делам о военных преступлений в международном уголовном суде*. // Право в вооруженных силах, №8/2012. с. 19-31.
9. Винокуров А. Ю. *Международно-правовые, теоретические и организационные основы уголовного преследования за совершение военных преступлений а отношении гражданского населения*. Диссертация доктора юридических наук. М., 2011. 297 с.
10. Волеводз А. Г. *Материалы Научно-консультативного Совета*. // Вестник Следственного Комитета при Прокуратуре РФ, №3 (5)/2009. с. 62-73.
11. Григорян Г. М. *Международно-правовые основы расследования военных преступлений*. Монография. Ереван, 2018. 560 с.

REFLECȚII PRIVIND DEFINIREA NOȚIUNII DE CRIMINALITATE ORGANIZATĂ

REFLECTIONS ON DEFINING THE NOTION OF ORGANIZED CRIME

Mihai Bogdan BĂLC, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: mihai.balc@hotmail.com
ORCID ID: 0009-0008-5654-8645

Rezumat: *Crima organizată a devenit o realitate care nu poate fi ignorată, suferind schimbări majore în ultimii ani, iar previziunile sale de dezvoltare sunt cele mai îngrijorătoare pentru organele de drept. Prin urmare, majoritatea țărilor au dezvoltat și adoptat prevederi legale specifice sub îndrumarea organizațiilor internaționale. Pentru a combate eficient criminalitatea organizată, este nevoie de o definiție clară a fenomenului criminal. O definiție precisă a crimei organizate ajută la identificarea și descrierea grupurilor criminale și a activităților lor ilicite, precum și la înțelegerea modului în care acestea afectează societatea. Acest lucru este esențial pentru stabilirea unui temei juridic pentru acțiunea împotriva acestor grupuri și pentru asigurarea unei aplicări adecvate. Acest articol evidențiază diferențele terminologice privind utilizarea diverșilor termeni pentru a analiza tendințele în definirea fenomenului crimei organizate.*

Cuvinte-cheie: *crimă organizată, organizație criminală, grup infracțional organizat, asociații mafioate.*

Abstract: *Organized crime has become a reality that cannot be ignored, undergoing major changes in recent years, and its development predictions are the most concerning for law enforcement agencies. Therefore, most countries have developed and enacted specific legal provisions under the guidance of international organizations. To effectively combat organized crime, there is a need for a clear definition of the criminal phenomenon. A precise definition of organized crime helps to identify and describe criminal groups and their illicit activities, as well as to understand how they affect society. This is essential for establishing a legal basis for action against these groups and for ensuring adequate enforcement. This article highlights the terminological differences regarding the use of various terms in order to analyze trends in defining the phenomenon of organized crime.*

Keywords: *organized crime, criminal organization, organized criminal group, mafia associations.*

Introducere

Globalizarea și accesul rapid la informații au favorizat dezvoltarea și diversificarea organizațiilor criminale. Crima organizată a crescut rapid, inclusiv prin exploatarea lacunelor legislative și a reacțiilor lente ale autorităților în prevenirea acestui fenomen periculos. Extinderea și liberalizarea piețelor, precum și eliminarea granițelor fizice între state, au favorizat propagarea și dimensiunea transfrontalieră a crimei organizate. Grupurile criminale sunt dinamice și se adaptează la cerințele pieței internaționale.

În timpul celui de-a zecelea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea și tratamentul infractorilor (Viena, 8-17 mai 2020), Pino Arlacchi, director executiv al Oficiului Națiunilor Unite pentru controlul drogurilor și prevenirea criminalității afirmă faptul că „Nu au fost niciodată atât de multe perspective economice pentru atât de mulți oameni. Dar niciodată nu au fost atât de multe oportunități pentru ca organizațiile criminale să utilizeze sistemul”. Criminalitatea organizată afectează economia și dezvoltarea socială, iar ambițiile organizațiilor criminale de a obține profit au dus la o evoluție surprinzătoare. Autoritățile au reacționat insuficient din cauza amploarei fenomenului și a lipsei unui cadru legislativ clar pentru infracțiunile de criminalitate organizată.

Obiectivul studiului este clarificarea terminologiei folosite în definirea fenomenului infracțional care prin implementarea în legislație poate crea condițiile favorabile combaterii eficiente a criminalității organizate. Prin definirea precisă a crimei organizate, autoritățile pot identifica mai ușor aceste grupuri și activitățile lor, precum și modul în care acestea afectează aspecte precum impactul asupra economiei, asupra sănătății publice, asupra securității cetățenilor, sau chiar asupra stabilității politice. O definiție precisă poate ajuta la identificarea și descrierea acestor grupuri criminale și activităților lor, ceea ce poate fi esențial pentru stabilirea unui temei juridic pentru acțiunea împotriva acestor grupuri și pentru asigurarea unei aplicări adecvate a legii.

Conceptul de crimă/criminalitate organizată

Inconsecvența terminologiei utilizate în definirea conceptului îngreunează definirea crimei/criminalității organizate. În literatura de specialitate se remarcă folosirea a unor exprimări cum ar fi „criminalitate organizată”, „organizație criminală”, „crimă organizată”, „grup criminal”, „grup infracțional organizat”. În pofida faptului că termenii enumerați sunt aparent sinonimi, remarcăm tendințe diferite de definire a fenomenului crimei organizate.

Prin comparație, cei doi termeni folosiți „crimă” și „criminalitate” sunt două noțiuni care reprezintă două lucruri diferite și nu sunt nicidecum sinonime. Prin „crimă” se înțelege o *acțiune sau inacțiune periculoasă din punct de vedere social și în consecință supusă penalizării juridice*. Din punct de vedere juridic, criminalitatea reprezintă totalitatea comportamentelor umane recunoscute drept infracțiuni, incriminate și sancționate ca atare, în baza unei legi penale¹. Așadar, crima reprezintă acțiunea de comitere a unei infracțiuni, pe când, criminalitatea reprezintă un fenomen social stabilit de frecvența și regularitatea comiterii de infracțiuni. Însă prin adăugarea termenului de „organizat”, la termenul „criminalitate” duce la nașterea unui concept nou. Așadar, o acțiune periculoasă care a fost comisă printr-o pregătire prealabilă sau un grup de persoane care se reunesc pentru a comite anumite infracțiuni nu se încadrează în mod obligatoriu în fenomenul de *criminalitate organizată*, fiind mai degrabă vorba pluralitatea de infractori sau de complicitate la săvârșirea unei infracțiuni.

Criminalitatea organizată reprezintă ansamblul manifestărilor antisociale comise în mod organizat, structurat iar crima organizată reprezintă comiterea într-un mod organizat, a unor acțiuni ce intră sub incidența legii penale. Luând în considerare literatura de specialitate, se poate remarca folosirea celor două noțiuni, cea de *crimă organizată* și *criminalitate organizată*, în același context, majoritatea autorilor studiați considerându-le sinonime². Chiar dacă se observă o preferință asupra utilizării termenului de „crimă organizată” aceasta provenind din traducerea lucrărilor internaționale de specialitate unde se face referire la termenul de „organized crime”, legiuitorul român folosește termenul de „criminalitate organizată” în titlul Legii nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea *criminalității organizate*.

Definiții doctrinare

Primele documente care fac referire la termenul de „crimă organizată” datează din 1896 și au fost făcute de către un profesor în psihologie din Chicago, Statele Unite ale Americi, care era de părere că fenomenul criminalității organizate cuprinde: gangsterismul, marele banditism și mafia³. În Europa, raportul politicianului Leonardo Franchetti, marchează momentul primei definiții și descrieri a criminalității organizate evidențiind Mafia ca fiind „o clasă violentă de infractori pregătiți oricând să ucidă.”⁴

Din studiul colecției de definiții strânse de către profesorul Klaus von Lampe⁵ poate fi remarcat faptul că unii autori folosesc „crima organizată” ca fiind sinonim cu organizația criminală, cartel criminal sau sindicat al crimei. Sintagma organizație criminală sau altă formă precum cea de grup infracțional organizat, este folosită în definirea criminalității organizate pentru a prezenta caracteristica antreprenorială.

Profesorul american de drept penal la Universitatea St. John, Howard Abadinski definește crima organizată ca fiind „o întreprindere non-ideologică implicând un număr de persoane angajate în relații sociale strânse, organizată ierarhic având cel puțin trei niveluri ierarhice, cu scopul de a genera profit și putere prin implicarea în activități atât ilegale cât și legale”⁶.

În general, organizațiile criminale pot avea o structură ierarhică variată, în funcție de specificul lor și de activitățile pe care le desfășoară însă nu este o regulă. De exemplu, organizațiile de tip mafiot sau cartelurile pot avea o structură ierarhică mai complexă și să fie implicate în activități criminale mai diversificate, iar organizațiile de tip gang pot avea o structură mai simplă, dar să fie implicate în activități criminale violente și impredictibile. În contrast cu opinia profesorului american, cu privire la necesitatea organizației de a avea cel puțin trei niveluri ierarhice, practica judiciară ne arată că, în deosebi, organizațiile

¹ Dr. N. Moldoveanu, “Criminalitatea economico-financiară” Editura Global Print, București, 1999, p. 13.

² G.F. Treverton, C. Matthies, K.J. Cunningham, J. Goulka, G. Ridgeway, A. Wong, Film Piracy, *Organized Crime and Terrorism*, RAND Corporation, 2009, p. 12.

³ F.D. Cașuneanu, *Criminalitatea organizată în legislațiile penale europene*, Universul Juridic, București 2013 p. 10

⁴ J. Dickie, *Cosa Nostra: a history of the Sicilian Mafia*, Vol. 2, Ed. Palgrave Macmillan, New York, 2004, p. 59.

⁵ Klaus von Lampe, Definitions of Organized Crime, www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm

⁶ Abadinsky, Howard (1994). *Organized Crime*, 4th ed., Chicago.

criminale care au ca specializare criminalitatea economică sau pirateria informatică nu dețin o structură de comandă aceasta fiind înlocuită cu o formă de management participativ al operațiunilor criminale, în care membrii grupării decid împreună viitorul organizației cât și operațiunile pe care le execută.

Definirea criminalității organizate nu poate fi făcută atribuindu-se un număr minim de nivele ierarhice, deoarece organizațiile criminale pot avea o structură ierarhică variată, în funcție de specificul lor și de activitățile pe care le desfășoară însă nu este o regulă. În sensul definirii criminalității organizate, trebuie depășită paradigma grupurilor criminale clasice, fie ca e vorba de mafia italiana sau de Yakuza japonez. Grupurile de crima organizată se adaptează la tendințele organizaționale care impun trecerea de la *forma mecanică* a organizației care pune accentul pe impunerea unor condiții ferme având caracteristică definitorie întărirea structurii ierarhice prin localizarea luării deciziilor în vârful ierarhiei iar activitatea și conduita subordonaților sunt dirijate prin deciziile venite de la superior, la o *formă organică* a organizației care se remarcă prin flexibilitate și adaptabilitate iar în ceea ce privește comanda ierarhică, punctul de control se poate afla oriunde în organizație, comunicarea între membrii bazându-se în principal pe consultare decât pe comandă.

În mod similar, cu referire la conceptul de asociere antreprenorială implicată în activități ilegale, profesorul britanic Michael Levi consideră criminalitatea organizată drept fiind „orice, de la sindicate italiene importante, cu oameni îmbrăcați în costume scumpe sau în costume țărănești siciliene până la trei spărgători încruntați care au o firmă de spălat geamuri și își împart rolurile, unul stând de pază, altul dând spargerea, iar al treilea spălând banii. Dacă vreo componentă a acțiunilor lor implică o altă țară, aceștia devin infractori transnaționali organizați!”¹.

Unii autori consideră că este necesar să se definească conceptul de crimă organizată prin enumerarea caracteristicilor pe care le consideră relevante pentru o descriere cât mai precisă a fenomenului infracțional, astfel profesorul James Finckenauer consideră ca acele caracteristici pe care un grup le comite, pentru a fi considerate crime organizate trebuie să includă un grad de sofisticare criminală, structura, auto-identificare și autoritatea reputației, precum și dimensiunea și continuitatea lor. Organizațiile criminale urmăresc obținerea de profit prin furnizarea de bunuri și servicii licite și ilicite, infiltrându-se adesea în economia legitimă sau asumând roluri guvernamentale. Etichetele precum bandă, cartel sau rețea criminală nu sunt esențiale în definirea lor, iar clasificarea se poate face fără a ține cont de identitatea etnică sau rasială. Scopul lor principal este să facă cât mai mulți bani posibil.²

Chiar dacă folosirea violenței ca element esențial în definirea criminalității organizate, fie că este vorba de utilizarea actelor de violență sau doar amenințarea cu aceasta, componentă regăsită în majoritatea definițiilor, considerăm ca aceasta caracteristică nu este necesară în definirea criminalității organizate. Odată cu diversificarea portofoliului ocupațional al organizațiilor criminale, noile modele de business nu mai necesită folosirea violenței ca metodă de descurajare a concurenței sau. Organizațiile criminale care sunt orientate spre comiterea de infracțiuni economice, informatice sau fraudă cu carduri bancare necesită membri cu un grad ridicat de expertiză iar interacțiunile cu societatea civilă este limitată, astfel uzul violenței devine mai degrabă o excepție.

Unii autori consideră că este necesar să facem o distincție între criminalitatea organizată și infracțiunile de criminalitatea economico-financiară³. N. Onțanu, consideră că cele două tipuri de infracțiune sunt divergente sub trei aspecte principale. Autorul subliniază faptul originea celor două categorii de infracțiuni este diferită, criminalitatea organizată avându-și rădăcinile în subcultura infracțională, clanuri, cartelul sau bande pe când criminalitatea economică își are originea în întreprinderi active în viața economică formală. Indiferent de originea membrilor, scopul grupurilor criminale, fie că provin din pătura inferioară a societății sau este formată din absolvenți a unei instituții prestigioase de învățământ, este acela de a crește profiturile prin comiterea de infracțiuni atât economice cât și de alt tip. O a doua diferență menționată în lucrare sunt metodele de acțiune, însă în ambele cazuri nu se remarcă o diferență majoră între cele două infracțiuni, ambele folosindu-se de corupție, șantaj, fals, fraudă și alte metode ilicite de îndeplinire a obiectivelor organizației criminale. Singura diferență notabilă sta în utilizarea

¹ M. Levi, The Organization of Serious Crimes for Gain, în: M. Maguire, R. Morgan, and R. Reiner (Eds.), The Oxford Handbook of Criminology, Oxford: Oxford University Press, 2012, 597-8.

² Finckenauer, James O. (2005). Problems of Definition: What is Organized Crime?, Trends in Organized Crime, 8(3), 63-83.

³ N. Onțanu, Despre distincția între infracțiunile de corporație și crima organizată, revista de investigare a criminalității, Anul I, Nr 1/2008, p 38

violenței, care ar fi o caracteristică a criminalității organizate, însă, pentru simplul fapt că o anume organizație nu recurge la acte de violență nu o face mai puțin periculoasă pentru societate. Cum s-a menționat anterior, astfel de organizații pot recurge la externalizarea anumitor activități, astfel, un grup infracțional care săvârșește infracțiuni economice poate să recurgă la externalizarea anumitor „servicii”.

De asemenea, există o părere comună a experților în criminalitate organizată privind folosirea corupției în desfășurarea activității organizațiilor criminale prin compromiterea oficialilor guvernamentali. Pe lângă criteriile necesare ca o infracțiune să îndeplinească condițiile pentru a putea fi inclusă în sfera criminalității organizate, o componentă majoră este relația dintre grupul infracțional și organele de stat. Având la dispoziție un capital considerabil, organizațiile criminale fac uz de corupție și șantaj pentru a penetra cât mai multe nivele din structurile statului cu scopul de a-și crea un avantaj concurențial sau obținerea de imunitate pentru membrii și operațiunile acestora. Corupția generează un teren fertil pentru creșterea vulnerabilităților, în special în domeniul politic, diplomatic și economic. Prin mecanismele sale și prin relațiile pe care le corupe, corupția produce efecte sociale grave și creează oportunități pentru apariția unor „nișe” în sistem, pe care elementele antisociale le exploatează. Consiliul Europei a atras atenția asupra legăturilor dintre criminalitatea organizată și corupție și a adoptat, în 1997, unul dintre cele 20 de principii care ghidează lupta împotriva corupției, care ia în considerare aspectele legate de lupta împotriva corupției și posibilele conexiuni cu criminalitatea organizată și spălarea banilor.¹

Este bine cunoscut faptul că actele de corupție sunt adesea legate de criminalitatea organizată, spălarea banilor sau anumite infracțiuni cibernetice. Atunci când organizațiile criminale se infiltrează în instituțiile statului, corupția se poate auto-întări și se poate răspândi. Uneori, activitatea criminală este atât de strâns integrată și interconectată cu politica coruptă și afacerile legitime, încât poate fi dificil să le despărțim.

Corupția generată de crima organizată și ingerința acesteia în mediul privat a fost menționată ca un fenomen de care publicul era mai puțin conștient. Ca urmare, unele companii private pot fi vizate de grupurile criminale organizate care doresc să-și spăleze veniturile din infracțiuni. Statutul companiei în cauză depinde de sectorul economic în care activează. Aceste companii pot fi victime ale acestor crime sau pot coopera cu crima organizată. Un alt punct de vedere este că corporațiile înșiși conduc crima organizată și reinvestesc capitalul ilicit în afaceri legitime.²

Definiții ale crimei organizate în documentele internaționale și legislațiile penale

În noiembrie 1994, la Napole, Italia, a avut loc Conferința Ministerială a O.N.U. în cadrul căreia a fost adoptat Planul Mondial de Acțiune împotriva criminalității transnaționale în care s-au expus caracteristicile de bază ale criminalității organizate transnaționale printre care: formele de organizarea a grupurilor cu scop infracțional, structurile ierarhice care permit controlul și conducerea grupului; nevoie de a recurgerea la violență și corupție pentru obținerea controlului unor piețe sau teritorii; reintroducerea în economie profiturilor ilicite în orice activitate licită sau ilicită; potențial de expansiune transfrontalieră și cooperarea cu alte grupuri criminale³. Astfel, se pun bazele unei mecanisme de cooperare între statele membre în vederea prevenirii, investigării și sancționării „infracțiunilor grave”, fiind un pas important în lupta împotriva criminalității organizate.

Consiliul Uniunii Europene prin Comisia de Justiție și Afaceri Interne vine să definească conceptul de organizație criminală prin Acțiunea comună nr. 98/733/JAI din 21 decembrie 1998. În viziunea specialiștilor din cadrul Consiliului UE, „Organizația infracțională” reprezintă o asociație structurată, stabilă pe parcursul unui anumit timp, formată din cel puțin două persoane, care acționează în comun cu scopul de a comite infracțiuni ce sunt pedepsite prin privarea de libertate sau o ordonanță de reținere de cel puțin patru ani sau o pedeapsă mai gravă, indiferent dacă aceste infracțiuni reprezintă un scop în sine sau

¹ Council of Europe: Resolution (97) 24 on the 20 Guiding Principles for the fight against corruption, 06.11.1997, disponibil pe <http://www.coe.int>.

² „Studiu privind relaționarea dintre criminalitatea organizată și corupție” disponibil pe http://www.mai-dga.ro/wp-content/uploads/2017/01/Raport-de-cercetare_CRIMA-ORGANIZATA-CORUPTIE.pdf

³ I. Hurdubaie, Spațiul penal paneuropean din perspectiva Consiliului Europei, Ed Universal Pan, București 1999, p.12

un mijloc de obținere a beneficiilor materiale și, după caz, de influențare improprie a activității autorităților publice¹.

Articolul 2 lit a) din Convenție definește expresia „grup infracțional organizat” desemnează un grup structurat² alcătuit din trei sau mai multe persoane, care există de o anumită perioadă și acționează în înțelegere, în scopul săvârșirii uneia ori mai multor infracțiuni grave sau infracțiuni prevăzute de prezenta convenție, pentru a obține, direct ori indirect, un avantaj financiar sau un alt avantaj material”.

România ratifică Convenția Națiunilor Unite privind criminalitatea transnațională organizată, adoptată la 15 noiembrie 2000 la New York, SUA, prin Legea nr. 565/2000³ iar, în legislația din Republica Moldova, Convenția Națiunilor Unite privind criminalitatea transnațională organizată, a fost ratificată prin Legea R. Moldova nr.15-XV din 17.02.2005⁴.

În legislația Republicii Moldova, criminalitatea organizată este definită de către Art. 2 din *Legea nr. 50 din 22-03-2012 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate*⁵ ca fiind „fenomen social care cuprinde grupurile și organizațiile criminale, activitatea criminală a acestora, faptele infracționale comise de membrii grupurilor și organizațiilor criminale, actele preparatorii ale grupurilor și organizațiilor criminale și ale membrilor acestora în vederea comiterii de infracțiuni, precum și alte infracțiuni care, conform Codului penal, se consideră comise de un grup sau o organizație criminală;” iar grupul criminal la care se face referire atât în Legea 50/2012 cât și în Art. 284 din Codul penal al Republicii Moldova, este definit de către Art. 46 Codul penal al Republicii Moldova ca fiind „o reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracțiuni”. În ceea ce privește condițiile necesare pentru a fi întrunite în vederea „constituirii unui grup infracțional organizat”.

Putem observa că la nivel conceptual, ambele state, au o abordare asemănătoare în ceea ce privește definirea criminalității organizate ceea ce denotă o abordare aproximativ unitară asupra problemei și o transpunere similară a reglementărilor internaționale cu privire la combaterea criminalității organizate.

Concluzii

În urma interpretării definițiilor mai sus menționate se pot remarca două curente de opinie în ceea ce privește definirea criminalității organizate, unul care vede crima organizată prin prisma caracteristicilor organizaționale iar al doilea care definește crima organizată din perspectiva activității pe care grupurile criminale o desfășoară.

Criminalitatea organizată definită din punct de vedere al caracteristicilor organizaționale recurge la mai multe noțiuni cum ar fi mărimea organizației, cu referire la numărul minim de membri necesari pentru a constitui grupul infracțional, structura ierarhică a organizației atât pe verticală cât și pe orizontală, existența în timp a grupului infracțional și regulile de aderare la grup.

Prin perspectiva activității pe care aceste grupuri o desfășoară, criminalitatea organizată este înțeleasă ca fiind o organizație constituită cu scopul de a desfășura activități ilegale, de a presta servicii ilicite sau de a furniza materiale ilegale în vederea obținerii de profit. Pentru a-și atinge obiectivele, organizațiile criminale fac uz de diferite metode de „persuasiune”, care merg de la folosirea violenței sau amenințarea cu acte de violență până la mituirea oficialilor pentru a-și securiza operațiunile. Aceste grupuri criminale pot fi specializate pe un singur domeniu de activitate, criteriul de aderare fiind specializarea individului în specificul organizației. Însă, în cele mai multe cazuri, societățile sunt angajate în multiple tipuri de activități infracționale, care duc la o diferențiere pe orizontală a structurii criminale aceasta căpătând caracteristicile corporatiste de segregare a muncii, activitățile criminale fiind coordonate de un consiliu de conducere.

În consecință, pentru a elabora o definiție amplă a criminalității organizate este nevoie de reunirea tuturor noțiunilor cheie mai sus prezentate. Astfel, în opinia noastră, **criminalitatea organizată reprezintă o formă de activitate infracțională desfășurată de un grup de persoane nemotivate ideologic, cu continuitate în timp sau care prezintă intenția și tendința de dezvoltare și acționează în mod**

¹ Acțiune adoptată în temeiul articolului K.3 din tratatul privind Uniunea europeană, privind incriminarea participării la o organizație criminală în statele membre ale Uniunii Europene, JO nr. 351 din 29 decembrie 1998, p. 1-3

² Expresia „grup structurat” desemnează un grup care nu s-a constituit la întâmplare pentru a comite neapărat o infracțiune și care nu deține neapărat un anumit rol de continuitate sau de structură elaborată pentru membrii săi.

³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 219 din 18 mai 2002.

⁴ Disponibilă pe <http://msmps.gov.md>

⁵ Publicat : 29-05-2012 în Monitorul Oficial Nr. 103 art. 343

planificat, coagulat în jurul aceluiași scopuri. Pentru a obține beneficii financiare sau influență politică, grupurile de crima organizată, recurg la metode care includ dar nu se limitează la utilizarea de violență, amenințări și intimidare, penetrând sistemul judiciar și politic prin coruperea oficialilor statului.

Procesul de definire a fenomenului de criminalitate organizată va continua, iar forma de definire a acestuia va suferi modificări și ajustări în concordanță cu evoluția organizațiilor criminale. Chiar dacă nu se va ajunge la un consens general, ceea ce este imposibil datorită complexității fenomenului, fiecare stat este moral obligat de a reglementa lupta împotriva criminalității organizate, în vederea asigurării securității și siguranței sociale.

Fără adoptarea unei legislații corespunzătoare precum și dezvoltarea capacităților de contracarare a structurilor abilitate din organul de stat responsabile, lupta cu organizațiile criminale ar fi dificil de purtat, având efecte devastatoare în societate. Așadar, activitatea legislativă trebuie să fie un proces continuu și bine organizat de adoptare a unor norme de drept penal material și procedural, drept penal execuțional, drept administrativ, reglementarea de norme sau actualizarea reglementărilor actuale privind organizarea unor organe de stat specializate în combaterea criminalității organizate cât și ajustări ale normelor de drept civil din domeniul economico-financiar, administrativ și a altor ramuri afectate de flagelul infracțional.

Bibliografie:

1. H. Abadinsky, *Organized Crime*, 4th ed., Chicago, 1994
2. Europol (2021), *European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Disponibil pe <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021>
3. F. Shanty, P. Paban Mishra, *Organized Crime: from trafficking to terrorism*, vol. 1, Ed. ABC-CLIO LLC, Santa Barbara CA, 2008, p. 44.
4. F.D. Cașuneanu, *Criminalitatea organizată în legislațiile penale europene*, Universul Juridic, București 2013, p. 10
5. O.J. Finckenauer, *Problems of Definition: What is Organized Crime?*, *Trends in Organized Crime*, 2005, p. 63-83.
6. G.F. Treverton, C. Matthies. K.J.Cunningham. J. Goulka, G. Ridgeway, A. Wong, *Film Piracy, Organized Crime and Terrorism*, RAND Corporation, 2009, p. 12.
7. J.Dickie, *Cosa Nostra: a history of the Sicilian Mafia*, Vol. 2, Ed. Palgrave Macmillan, New Yprk, 2004, p. 59.
8. I. Hurdubaie, *Spațiul penal paneuropean din perspectiva Consiliului Europei*, Ed Universal Pan, București 1999, p.12
9. Klaus von Lampe, *Definitions of Organized Crime*, www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm
10. P. Lunde și J. Morton, *Organized crime: An Inside Guide to the World's Most Successful Industry*, Dorling Kindersley, Londra, 2004, p. 11
11. M. Levi, *The Organization of Serious Crimes for Gain*, în: M. Maguire, R. Morgan, and R. Reiner (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Oxford University Press, 2012, 597-8.
12. Dr. N. Moldoveanu, *Criminalitatea economico-financiară*, Editura Global Print, București, 1999, p. 13.
13. N. Onțanu, *Despre distincția între infracțiunile de corporație și crima organizată*, revista de investigare a criminalității, Anul I, Nr 1/2008, p 38
14. P. Lunde și J. Morton, *Organized crime: An Inside Guide to the World's Most Successful Industry*, Dorling Kindersley, Londra, 2004, p. 11
15. „Studiu privind relaționarea dintre criminalitatea organizată și corupție” disponibil pe http://www.mai-dga.ro/wp-content/uploads/2017/01/Raport-de-cercetare_CRIMA_ORGANIZA_TA-CORUPTIE.pdf
16. Emil Plywaczewski, *Organised Crime*, in: A. Siemaszko (ed.), *Crime and Law Enforcement in Poland on the threshold of the 21st century*, Warsaw: Oficyna Naukowa, 95-104.
17. P. Buneci, *Crima organizată. Considerații privind grupul infracțional organizat*, Revista de criminologie, criminalistică și penologie nr. 4/2009, p. 31

UNELE ASPECTE PRIVIND DELIMITAREA INFRAȚIUNII DE ESCROCHERIE DE PSEUDOACTIVITATEA DE ÎNTREPRINZĂTOR

SOME ASPECTS REGARDING THE DELIMITATION OF THE CRIME OF FRAUD FROM THE PSEUDO-ACTIVITY OF AN ENTREPRENEUR

Igor BOTEZATU, lect. univ., dr. în drept,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Rezumat: *Lucrarea face parte din domeniul Dreptului penal, Partea Specială. Scopul rezidă în identificarea unor recomandări în vederea perfecționării cadrului incriminator privind infracțiunea de escrocherie, ceea ce ar asigura aplicabilitatea uniformă a normelor penale prevăzute la art. 190 CP RM. Delimitarea infracțiunii prevăzute la art. 190 CP RM de unele infracțiuni și contravenții conexe; elaborarea unor propuneri de lege ferenda care ar înlătura carențele tehnico-legislative. Noutatea o confirmă contribuția personală a autorului la investigarea celor mai controversate probleme de ordin teoretic și practic din domeniul infracțiunii de escrocherie, Interpretarea normelor penale, analiza jurisprudenței în domeniu și analiza critică a materialelor științifice studiate îi conferă lucrării un caracter autentic. Studiul efectuat a permis constatarea existenței unor deficiențe ale reglementărilor infracțiunii de escrocherie,.*

Cuvinte-cheie: *escrocherie, infracțiune, victimă, sustragere, acțiuni adiacente, întreprinzător.*

Abstract: *The present paper refers to the field of Criminal Law, Special Part. The aim is to identify some recommendations in order to improve the incriminating framework regarding the crime of fraud, which would ensure the uniform applicability of the criminal rules provided for in art. 190 Criminal code of Republic of Moldova. The delimitation of the offense provided by the art. 190 of the Criminal Code of the Republic of Moldova for some crimes and related misdemeanors; the elaboration of some proposals of **de lege ferenda** that would remove the technical-legislative deficiencies. The innovation is confirmed by the author's personal contribution to the investigation of the most controversial theoretical and practical problems in the field of the crime of fraud. The interpretation of criminal norms, the analysis of jurisprudence in the field and the critical analysis of the scientific materials studied, gives to the present work an authentic character. The study carried out allowed the disclosure of the existence of some deficiencies in the regulations of the crime of fraud.*

Keywords: *fraud, crime, victim, theft, adjacent actions, enterprising.*

Fiind o infracțiune complexă escrocheria, are similitudini cu alte infracțiuni incriminate de legislația penală.

Între infracțiunea de escrocherie și pseudoactivitatea de întreprinzător există suficiente asemănări, vom cerceta delimitarea complexă a acestor componente, după multiple semne ce se referă la diferite elemente constitutive.

Asa, între escrocherie faptă stabilită de art.190 CP RM și pseudoactivitatea de întreprinzător faptă stabilită de art.242 CP RM există mai multe tangențe:

1) înșelăciunea reprezintă punctul de convergență dintre ambele infracțiuni cercetate, aceasta constituind procedeul de atingere a scopului infracțional;

2) conform modalității componentei infracțiunii, atât componenta prevăzută la art.242, cât și cea de la art.190 CP RM sunt componente materiale; or, pentru consumarea lor este obligatoriu survenirea urmărilor prejudiciabile;

3) aceste două infracțiuni comparate pot fi săvârșite numai cu intenție directă, având în vedere că scopul infracțiunilor stabilite la art.242 și la art.190 CP RM reprezintă un semn facultativ obligatoriu al laturii subiective.

Coraportul dintre pseudoactivitatea de întreprinzător și escrocherie este reliefat și de multiple deosebiri. În primul rând, aceste incriminări se disting după obiectul juridic generic. Autorul V.Stati¹, susține că, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, obiectul juridic generic este reprezentat de relațiile

¹ Brînza S., Ulianovschi X., Stati V. ș.a. Drept penal. Vol.II. Chișinău: Cartier, 2005, p.413-414.

sociale economice, bazate pe următoarele principii de desfășurare a activității economice: libertatea activității economice; buna-credință a subiecților activității economice; exercitarea activității economice în temeiuri legale; concurența loială a subiecților activității economice; interzicerea formelor vădit infracționale ale conduitei subiecților activității economice. Totodată, obiectul juridic generic al escrocheriei îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Așa, obiectul juridic special al escrocheriei este unul complex, pe când obiectul juridic special al pseudoactivității de întreprinzător este simplu. Aceasta, deoarece obiectul juridic special al escrocheriei este compus dintr-un obiect juridic principal – relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile și unul adiacent – relațiile sociale cu privire la libertatea manifestării de voință și minimul necesar de încredere. Obiectul juridic special al infracțiunii stabilite la art.242 CP RM este reprezentat de relațiile sociale referitoare la caracterul efectiv al activității de întreprinzător sau bancară.

În cazul infracțiunii de escrocherie, obiectul material îl constituie bunul mobil, străin făptuitorului, care provine din munca umană, are cost determinat și valoare materială. În contrast, pseudoactivitatea de întreprinzător nu are obiect material.

Infracțiunile stabilite la art.190 și 242 CP RM se deosebesc și sub aspectul laturii obiective. În primul rând, infracțiunile supuse confruntării se deosebesc prin structura faptei prejudiciabile. Aceasta, deoarece escrocheria este formată dintr-o acțiune principală însoțită de două acțiuni adiacente alternative, pe când pseudoactivitatea de întreprinzător este alcătuită, din punctul de vedere al laturii obiective, dintr-o acțiune de creare de întreprinderi urmată de inacțiunea de nedesfășurare a activității de întreprinzător sau bancare. Deși această inacțiune nu este una explicită în norma de incriminare, ea urmează a fi dedusă din sediul materiei. În acest sens, considerăm ca fiind plină de justete opinia exprimată în literatura de specialitate autohtonă, potrivit căreia sintagma „fără intenția de a desfășura activitatea de întreprinzător sau bancară” evocă o inadverență terminologică. Astfel, V.Stati susține, întemeiat, că, deși, în aparență, această expresie s-ar referi la latura subiectivă, în realitate ea desemnează inacțiunea din cadrul faptei prejudiciabile. Din aceste rațiuni, ea trebuie să fie înțeleasă în accepțiunea: „nedesfășurarea activității de întreprinzător sau bancare”.¹

În alt context, am susținut mai sus că înșelăciunea poate constitui procedeele de atingere a scopului atât în cazul escrocheriei, cât și în cazul pseudoactivității de întreprinzător. Totuși, în cazul art.190 CP RM înșelăciunea reprezintă o modalitate normativă alternativă a acțiunii adiacente, parte componentă a faptei prejudiciabile, pe când în cazul art.242 CP RM înșelăciunea nu reprezintă un semn obligatoriu al laturii obiective, aceasta constituind doar una dintre modalitățile faptice ale pseudoactivității de întreprinzător; or, crearea de întreprinderi fictive nu este altceva decât o modalitate specifică a înșelăciunii. Această alegație este promovată și de alți autori. Bunăoară, Iu.Kraveț susține că pseudoactivitatea de întreprinzător implică înșelăciunea, dat fiind faptul că activitatea pseudoîntreprinderii nu corespunde documentelor de constituire.²

Linia de deosebire dintre componentele supuse comparării o constituie și esența sau conținutul înșelăciunii. Astfel, conținutul înșelăciunii în cazul pseudoactivității de întreprinzător are o altă fațetă decât conținutul înșelăciunii în cazul escrocheriei, anume: dacă în cazul infracțiunii stabilite la art.190 CP RM înșelăciunea poate viza atât forma activă, cât și forma pasivă, atunci conținutul înșelăciunii în cazul pseudoactivității de întreprinzător este limitat prin forma activă a înșelăciunii. Aceasta se rezumă la faptul că fondatorul (fondatorii) ascunde intențiile sale reale la crearea structurii de întreprinzător și adevărata activitate ilegală sub acoperirea întreprinderii deja create în baze legale. În afară de procedura creării întreprinderii, a cărui scop niciodată nu va fi realizat, făptuitorul va utiliza documente contrafăcute, acte juridice fictive, scrisori de garanție fictive etc. Toate acestea presupun o manifestare activă.

De asemenea, înșelăciunea în cazul normei art.242 CP RM are un caracter concretizat; or, aceasta constă în crearea de pseudoîntreprinderi. De aceea, are dreptate S.A. Jovnić când afirmă că înșelăciunea în cazul pseudoactivității de întreprinzător mereu se bazează pe fapte juridice legale – acțiunile organului corespunzător de înregistrare a subiectului activității de întreprinzător. În contrast, înșelăciunea specifică escrocheriei nu este neapărat concretizată.¹ Ea poate fi verbală, în formă scrisă sau poate chiar să se

¹ Ibidem, p.449.

² Кравец Ю., Отграничение лжепредпринимательства от мошенничества. В: Уголовное право, nr.3 din 2003, p.37.

¹ Жовниць С.А., Уголовно-правовая оценка лжепредпринимательства. В: „Черные дыры” в Российском Законодательстве, nr.3 din 2002, p.415.

manifeste prin acțiuni concludente; important pentru făptuitor este ca prin intermediul înșelăciunii să i se transmită cvasibenevol bunurile străine. Înșelăciunea poate să se manifeste și în promisiuni de genul obținerii unor venituri impunătoare din depuneri bănești atrase pe contul întreprinderilor fictive în corespundere cu documentele de constituire. Din aceste perspective, înregistrarea oficială a întreprinderii favorizează înșelăciunea, facilitând formarea unei încrederi. Această ipoteză trebuie privită ca o modalitate de comitere a escrocheriei prin înșelăciune.²

Și conținutul urmărilor prejudiciabile este divergent. Aceasta deoarece parametrii valorici ai urmărilor prejudiciabile nu sunt identici. În cazul pseudoactivității de întreprinzător, consecința infrațională se exprimă în daune în proporții mari, aceasta constituind, potrivit normei art.126 CP RM, 2500 u.c. În schimb, daunele în proporții mari în cazul escrocheriei generează incidența variantei agravate prevăzute la alin.(4) art.190 CP RM.

Deși ambele infracțiuni comparate constituie componente materiale, momentul de consumare a acestora este diferit. Spre exemplu, escrocheria fiind o sustragere se consumă din momentul în care făptuitorul, intrând în posesia ilegală asupra bunurilor altei persoane, obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de acestea la dorința sa. Componenta stabilită la art.242 CP RM se consumă însă din momentul cauzării daunelor în proporții mari. De remarcat că daunele în proporții deosebit de mari cu relevanță asupra încadrării juridice a faptei constituie urmarea prejudiciabilă doar a escrocheriei (alin.(5) art.190 CP RM); or, pseudoactivitatea de întreprinzător este incriminată doar într-o variantă-tip.

E de menționat, că există deosebiri și sub aspectul conținutului urmărilor prejudiciabile. La aprecierea conținutului consecinței infraționale a escrocheriei trebuie să se ia în considerație numai prejudiciul patrimonial efectiv, pe când la calcularea cuantumului prejudiciului patrimonial, survenit ca urmare a pseudoactivității de întreprinzător, trebuie să se ia în considerație atât prejudiciul patrimonial efectiv, cât și venitul ratat.

Din punctul de vedere al laturii subiective, se constată, că între art.242 și art.190 CP RM divergența de scopuri. Astfel, scopul de cupiditate este semnul secundar obligatoriu al escrocheriei, pe când scopul acoperirii genurilor activității de întreprinzător ilicite alcătuiește semnul facultativ obligatoriu al laturii subiective a pseudoactivității de întreprinzător.³ Diferențe implică și subiectul infracțiunilor abordate. Deci, în acord cu normele alin.(4) art.21 CP RM, potrivit cărora persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracțiunile pentru a căror săvârșire este prevăzută sancțiune pentru persoanele juridice în Partea Specială a Codului penal, rezultă că doar în cazul pseudoactivității de întreprinzător persoana juridică apare ca subiect al infracțiunii. Totodată, nu putem nega implicarea persoanei juridice la comiterea escrocheriei; or, dobândirea ilicită a bunurilor prin înșelăciune sau abuz de încredere poate fi realizată cu ajutorul unei persoane juridice. În condițiile în care unica și principala orientare a făptuitorului a fost dobândirea ilicită a bunurilor, poate oare activitatea desfășurată din momentul creării persoanei juridice să fie una de întreprinzător? Având în vedere că răspunsul la această întrebare este unul evident, în literatura de specialitate a fost susținută opinia, potrivit căreia, în contextul escrocheriei, persoana juridică este un mijloc de comitere a infracțiunii.⁴

Schimbând vectorul de cercetare, vom examina și posibilitatea existenței concurenței de norme dintre art.190 și art.242 CP RM. Aceasta se impune mai cu seamă în ipoteza creării de pseudoîntreprinderi în scopul săvârșirii escrocheriei. De aceea, în literatura de specialitate, pseudoactivitatea de întreprinzător este concepută drept: varietate a escrocheriei în sfera activității economice; metodă de comitere a escrocheriei; formă a legalizării actelor de escrocherie; formă a tăinuirii actelor de escrocherie; formă specifică a escrocheriei; modalitate faptică a înșelăciunii, în contextul infracțiunii de escrocherie.

² Sîrbu Nina, Delimitarea complexă a pseudoactivității de întreprinzător de escrocherie și soluționarea problemei existenței concursului de infracțiuni sau a concurenței de norme. În: Revista Națională de Drept Numărul 4(127) din 2011, p. 52-53.

³ Sîrbu N., Delimitarea complexă a pseudoactivității de întreprinzător de escrocherie și soluționarea problemei existenței concursului de infracțiuni sau a concurenței de norme. În: Revista Națională de Drept nr. 4(127) din 2011, p. 52-53.

⁴ Мерзогитова Ю.Я., Ответственность за мошенничество в сфере финансово-кредитных отношений: уголовно-правовой и криминологический аспекты: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998, p.125.

Având în vedere aceste alegații, nu putem fi de acord cu autorul V. Kotin, potrivit căruia, în situația în care scopul special al creării unei organizații comerciale este sustragerea averii, vom aplica concursul de infracțiuni dintre sustragere și pseudoactivitate de întreprinzător, având în vedere că în asemenea circumstanțe însăși metoda sustragerii prezintă un grad de pericol social înalt și alcătuiește o componentă de sine stătătoare.¹ Totodată, această soluție de încadrare ar încălca cel puțin două principii ale dreptului penal material, și anume: principiul non bis in idem și principiul legalității. În vederea raționalizării dezacordului nostru cu referire la soluția concursului de infracțiuni, vom aduce următoarele explicații:

1. Cerința minimă de existență a concursului de infracțiuni este aceea ca în acțiunile făptuitorului să se regăsească toate elementele constitutive ale celor două sau mai multor componente, care se constituie ca infracțiuni nomen iuris. În acest context, dacă crearea de pseudoîntreprinderi a fost săvârșită cu intenția determinată de acaparare a averii străine, având ca finalitate sustragerea bunurilor altei persoane, atunci consecința infracțională se află în legătură de cauzalitate cu fapta de dobândire a bunurilor prin înșelăciune. Această interpretare ne ajută să sesizăm că există doar o urmare imediată. Din aceste considerente, aplicarea concursului de infracțiuni dintre normele art.190 și art.242 CP RM ar conduce la încălcarea flagrantă a principiului non bis in idem, principiu stipulat la alin.(2) art.7 CP RM; or, făptuitorul va fi tras la răspundere penală de două ori în prezența aceleiași consecințe (urmări) prejudiciabile.

2. Crearea de pseudo-întreprinderi cu scopul sustragerii bunurilor contribuie la pierderea individualității art.242 CP RM; or, așa cum corect s-a afirmat în doctrină, în acest caz acțiunea adiacentă de înșelăciune se asociază cu acțiunea principală de sustragere, având la bază o intenție unică complexă.

Astfel, dacă crearea de întreprinderi fictive (pseudoîntreprinderi) s-a săvârșit în scopul sustragerii bunurilor altei persoane, nu se va impune soluția concursului de infracțiuni dintre art.190 și art.242 CP RM, fiind reținută doar norma cu privire la escrocherie, opinie care este împărțită de majoritatea autorilor care au avut în vizor cercetarea pseudoactivității de întreprinzător. Indubitabil, în plan legislativ național dispunem și de o regulă de calificare strict determinată în cazul concurenței dintre o parte și un întreg, deoarece tocmai această concurență se impune în cazul escrocheriei și pseudoactivității de întreprinzător. Reieșind din regula stipulată la art.118 CP RM, calificarea infracțiunilor în acest caz se efectuează în baza normei care cuprinde în întregime toate semnele faptei prejudiciabile săvârșite. Aceasta este norma prevăzută la art.190 CP RM, deoarece escrocheria cuprinde fapta prejudiciabilă în întregime. Concluzionăm că delimitarea componentelor de infracțiune conexe prezintă interes nu doar teoretic, dar și practic; or, identificarea liniilor de demarcare contribuie la facilitarea alegerii normei corespunzătoare aplicabile, realizându-se prin acest procedeu o încadrare juridică corectă a faptelor comise și, pe cale de consecință, atingerea scopului imediat al procesului penal, stipulat la alin.(2) art.1 CPP RM

Bibliografie:

1. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. ș.a. Drept penal. Vol.II. Chișinău: Cartier, 2005, p.413-414.
2. Ibidem, p.449.
3. Кравец Ю., Отграничение лжепредпринимательства от мошенничества. В: Уголовное право, nr.3 din 2003, p.37.
4. Жовнир С.А., Уголовно-правовая оценка лжепредпринимательства. В: „Черные дыры” в Российском Законодательстве, nr.3 din 2002, p.415.
5. Sîrbu Nina, Delimitarea complexă a pseudoactivității de întreprinzător de escrocherie și soluționarea problemei existenței concursului de infracțiuni sau a concurenței de norme. În: Revista Națională de Drept Numărul 4(127) din 2011, p. 52-53.
6. Мерзогитова Ю.Я., Ответственность за мошенничество в сфере финансово-кредитных отношений: уголовно-правовой и криминологический аспекты: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998, p.125.
7. Карпович О.Г., Уголовная ответственность за лжепредпринимательства. В: Российский судья, nr.2 din 2013, p.9.
8. Лимонов В., Отграничение мошенничества от смежных составов. В: Законность, nr.3 din 1998, p.40.
9. Лопашенко Н.А., Разграничение лжепредпринимательства и мошенничества. В: Законность, nr.9 din 2007, p.20.
10. Бойцов А.И., Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс,

¹ Kotin В., Ответственность за лжепредпринимательство. В: Законность, nr.6 din 1997, p.16-17.

2002, p.381.

¹1.Гырла Л.Г., Табарча Ю.М., Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том I. – Кишинэу: Cartdidact, 2010, p.630.

²2. Igor Botezatu, Răspunderea penală pentru escrocherie: Material didactico-științific. Chișinău: CEP USM, 2010, p.243.

³3.Котин В., Ответственность за лжепредпринимательство. В: Законность, nr.6 din 1997, p.16-17.

PROFILAREA CRIMINALILOR CIBERNETICI ȘI ROLUL EI ÎN ELABORAREA ȘI DEZVOLTAREA STRATEGIILOR EFICIENTE DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A INFRAȚIUNILOR CIBERNETICE

CYBERCRIMINAL PROFILING AND ITS ROLE IN DESIGNING AND DEVELOPING EFFECTIVE STRATEGIES TO PREVENT AND COMBAT CYBERCRIME

Vitalie JITARIUC, dr., lect. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: vjitariuc@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9361-4460

Oxana CIUDIN, asist. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: ciudin.oxana@usch.md
ORCID ID: 0000-0002-5990-478X

Rezumat: *Studierea criminalității cibernetice este extrem de relevantă în lumea de azi din mai multe motive:*

Creșterea rapidă a tehnologiei informaționale: În ultimii ani, tehnologia informațională a evoluat foarte rapid și a devenit din ce în ce mai accesibilă pentru oameni din întreaga lume. Aceasta a dus la o creștere exponențială a utilizării internetului și a dispozitivelor conectate la internet, oferind un teren fertil pentru infractorii cibernetici să comită infracțiuni.

Încălcarea vieții private: Oamenii își trimit informații personale pe internet, inclusiv informații financiare, informații medicale și detalii despre locul de muncă și despre viața lor personală. Aceste informații sunt valoroase pentru infractorii cibernetici, care le pot folosi pentru a comite infracțiuni, inclusiv furtul de identitate și fraudă.

Impact economic negativ: Crimele cibernetice au un impact negativ asupra economiei și asupra companiilor. Acestea pot cauza pierderi financiare semnificative, precum și afectarea încrederii clienților și a reputației companiei.

Amenințare la adresa securității naționale: Infracțiunile cibernetice pot reprezenta, de asemenea, o amenințare la adresa securității naționale, atunci când hackerii sau infractorii cibernetici țintesc instituții guvernamentale sau organizații importante.

Prin urmare, este important să se studieze criminalitatea cibernetica și să se ia măsuri pentru a preveni astfel de infracțiuni. Profilarea criminalității cibernetice și dezvoltarea teoriilor care explică personalitatea infractorilor cibernetici sunt esențiale pentru a dezvolta strategii eficiente de prevenire și combatere a infracțiunilor cibernetice.

Cuvinte-cheie: *criminalitate cibernetică, cyberspațiu, doxing, stalking, phishing, hacking, profilare reactivă, profilare proactivă.*

Abstract: *The study of cybercrime is highly relevant in today's world for several reasons: Rapid growth of information technology: in recent years, information technology has evolved very rapidly and has become increasingly accessible to people around the world. This has led to an exponential increase in the use of the internet and internet-connected devices, providing fertile ground for cybercriminals to commit crimes.*

Breach of privacy: people send personal information over the internet, including financial information, medical information and details of their work and personal lives. This information is valuable to cybercriminals, who can use it to commit crimes including identity theft and fraud.

Negative economic impact: cybercrime has a negative impact on the economy and businesses. They can cause significant financial losses as well as damage customer confidence and company reputation.

Threat to national security: cybercrime can also pose a threat to national security when hackers or cybercriminals target government institutions or important organisations.

It is therefore important to study cybercrime and take measures to prevent such crimes. Profiling cybercrime and developing theories that explain the personality of cybercriminals are essential to develop effective strategies to prevent and combat cybercrime.

Keywords: *cybercrime, cyberspace, doxing, stalking, phishing, hacking, reactive profiling, proactive profiling.*

Introducere

Infrațiunile cibernetice sunt una dintre cele mai rapide forme de infracțiuni care se dezvoltă în prezent, iar această creștere se datorează în mare parte utilizării extinse a tehnologiei informației și a internetului. Infrațiunile cibernetice includ o gamă largă de activități ilegale, cum ar fi phishing, hacking, furtul de date, fraudă prin intermediul internetului și a altor mijloace electronice.¹ Situația devine și mai complexă din cauza creșterii caracterului transnațional al criminalității cibernetice. Infracțorii cibernetici pot comite infracțiuni de pe orice loc de pe glob și pot utiliza tehnologii care le permit să-și mascheze identitatea și locația. Acest lucru face ca urmărirea și prinderea acestora să fie extrem de dificilă și necesită cooperare internațională și eforturi concertate din partea autorităților de aplicare a legii din diferite țări. În plus, costurile și efectele infracțiunilor cibernetice pot fi foarte mari și pot afecta atât persoane fizice, cât și persoane juridice sau chiar anumite platforme guvernamentale. Aceste efecte pot include pierderi financiare, deteriorarea reputației, expunerea datelor personale sau de afaceri și chiar daune fizice sau pierderi de vieți.

Aspectele negative ale utilizării cyberspațiului, cum ar fi faptul că acesta oferă o percepție de anonimitate care poate duce la comiterea de acte ilegale, precum cyberbullying-ul, furtul de identitate, hacking-ul și alte infracțiuni cibernetice, în plus utilizarea excesivă a cyberspațiului poate duce la izolare socială și la reducerea capacității de a empatiza cu ceilalți, deoarece comunicarea în mediul virtual poate fi mai puțin personală și mai puțin profundă decât comunicarea față în față.²

Rezultate și discuții

Infrațiunile informatice se referă la orice comportament ilegal care implică utilizarea tehnologiei informaționale și de comunicații pentru a efectua o infracțiune, săvârșită împotriva unui sistem informatic, rețea sau echipament telematic sau pentru a obține acces neautorizat la acestea.

Infrațiunile cibernetice care se concentrează pe hărțuirea și intimidarea victimelor prin utilizarea tehnologiei cyberstalking și cyberbullying sunt fenomene tot mai răspândite în ultimii ani, datorită creșterii utilizării internetului și a rețelelor sociale. Aceste comportamente pot cauza daune grave victimelor, inclusiv afectarea emoțională și psihologică, stres, anxietate, depresie și chiar sinucidere. *Cyberbullying-ul* poate fi realizat prin intermediul mesajelor text, email-urilor, postărilor pe rețelele de socializare, fotografiile sau videoclipuri insultante, sau prin alte mijloace de comunicare online. *Cyberstalking-ul*, pe de altă parte, poate fi definit ca urmărirea unei persoane prin intermediul tehnologiei, inclusiv prin intermediul mesajelor text, apelurilor telefonice, mesajelor instantanee etc.³

Edwin Sutherland, un criminolog american, a introdus termenul de „criminalitate cu guler alb” pentru a descrie activitățile criminale comise de către persoane care ocupă poziții de putere și încredere în mediul economic și financiar. Acest tip de criminalitate se concentrează în general pe obținerea de profituri financiare ilegale prin fraudă, înșelăciune sau alte activități ilegale.

În ceea ce privește tipurile de infracțiuni enumerate de Sutherland, acestea includ falsificarea situațiilor financiare ale companiilor, agiotajul bursier, corupția directă sau indirectă a funcționarilor publici pentru obținerea de contracte și decizii avantajoase, publicitatea falsă, fraudă în exercitarea comerțului, delapidarea și deturnarea de fonduri, fraudă fiscală, abatere în caz de eșec și faliment.⁴

În contextul sectorului economico-financiar, criminalitatea cibernetică poate include atacuri asupra sistemelor informatice ale companiilor și instituțiilor financiare, precum și utilizarea frauduloasă a

¹ Greco Fulvio, Greco Gianpero, Investigative Techniques in the digital age: Cybercrime and criminal profiling, *European Journal of Social Sciences Studies*, Vol. 5, Issue 3, 2020, ISSN 2501-8590, DOI: 10.5281/zenodo.3877668, p.2, <https://oapub.org/soc/index.php/EJSSS/article/view/821>, accesat la 19.02.2023.

² Dodge Martin, Kitchin Rob, *Mapping Cyberspace*, first published 2001 by Routledge New Fetter Lane, London, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge 29 West 35th Street, New York, NY 10001 Reprinted 2001 (twice), p.124.

³ Martellozzo Elena, Jane Emma A., *Cybercrime and its Victims*, first published 2017 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN and by Routledge 711 Third Avenue, New York, NY 10017, ISBN: 978-1-138-63944-7 (hbk), ISBN: 978-1-315-63719-8 (ebk), p. 56.

⁴ Sutherland Edwin, *Il crimine dei colletti bianchi*, Editore: Giuffrè, ISBN: 8814011818, Milano 1987, pp.211-231.

informațiilor financiare pentru a obține profituri ilicite sau pentru a comite alte tipuri de fraude economice. De exemplu, hackerii pot utiliza metode precum phishing, scam-uri online sau ransomware pentru a obține acces la informații financiare sau pentru a solicita plăți pentru a le debloca.

De asemenea, infractorii cibernetici pot utiliza tehnici sofisticate de hacking sau exploatarea vulnerabilităților de securitate pentru a accesa sistemele de tranzacționare bursieră sau alte sisteme financiare, cu scopul de a obține informații confidențiale sau de a manipula piețele financiare în avantajul lor.

Stalkingul este considerat un comportament infracțional care poate provoca daune psihologice, emoționale și fizice victimei. Psihologia a dezvoltat diferite clasificări ale profilurilor comportamentale ale stalkerului pentru a ajuta la identificarea și prevenirea acestui comportament infracțional. Iată câteva dintre aceste profiluri:

Resentimentalul - cea persoană care încearcă să răzbune abandonul partenerului cu o conduită persecutorie repetată; furia îl îndeamnă să încerce să distrugă viața victimei;

Necesarul de afecțiune este un profil de stalker care încearcă să stabilească o relație de prietenie cu victima, până la dependența propriu-zisă. Este un fel de urmărire care se găsește cel mai frecvent în relațiile pacient-medic sau profesor-student;

Peșitorul incompetent este un subiect care se poate ascunde printre colegii de muncă sau colegii de universitate și care începe să curteze victima cu simpla atenție până când aceasta devine persistentă, generând acesteia din urmă o stare de enervare;

Respinsul se dovedește a fi ca urmare a unui refuz al fostului partener sau al unui pretendent, încercând în mod persistent să creeze o legătură cu victima - deși negativă - și preferând o relație similară mai degrabă decât dizolvarea acesteia;

În fine, *prădătorul* este unul dintre cei mai violenți subiecți. În acest caz, dorința urmăritorului este doar sexuală; este un planificator și un vânător, căutând să controleze și să intimideze victima.¹

Există o diferență importantă între *stalking* și *cyberstalking*. În cazul *stalking-ului* tradițional, *stalker-ul* trebuie să urmărească și să pândească victima în viața reală, ceea ce poate fi limitat în timp și în spațiu. În schimb, *cyberstalker-ul* utilizează tehnologia pentru a persecuta victima, ceea ce poate fi mai greu de detectat și poate continua fără întrerupere.

Psihologia a încercat să identifice un profil comportamental al *cyberstalker-ului*. Astfel, se pare că acesta utilizează internetul pentru a-și persecuta victima prin trimiterea de e-mail-uri, mesaje jignitoare și postarea de informații înjositoare despre aceasta pe forumuri online sau rețele sociale. De asemenea, *cyberstalker-ul* poate asuma identitatea victimei în scopuri rău intenționate sau poate încerca să intre în sistemul informatic al victimei. În general, *cyberstalking-ul* este considerat o formă mai insidioasă și mai persistentă de *stalking* decât *stalking-ul* tradițional, deoarece poate continua fără întrerupere și poate fi foarte dificil de detectat și de opri.²

Hărțuirea cibernetică se manifestă prin intermediul diferitelor mijloace tehnologice, cum ar fi e-mail-uri, mesaje instantanee, postări pe rețele sociale, site-uri web sau bloguri, care sunt folosite pentru a exprima amenințări, insulte sau comportament abuziv față de o persoană sau un grup de persoane. Aceste mijloace permit hărțuitorilor să pătrundă în spațiul personal al victimei, să o urmărească, să o intimideze și să o terorizeze în mod constant și persistent. De asemenea, hărțuirea cibernetică poate include distribuția neautorizată de informații private, dezvăluirea de fotografii sau video compromițătoare sau manipularea și falsificarea informațiilor online despre victimă. Toate aceste comportamente pot avea efecte grave asupra sănătății emoționale și psihologice a victimei, precum și asupra reputației și integrității ei personale și profesionale.³

Există și alte tipuri de atacuri cibernetice care pot fi folosite în scopuri de hărțuire cibernetică, cum ar fi:

¹ Greco Fulvio, Op.cit., p.4.

² Ziccardi Giovanni, Perri Pierluigi, *Tecnologia e Diritto. Vol. 2: Informatica Giuridica*, ISBN 9788828810353, Editore: Giuffrè, Milano 2019, pp. 270-275.

³ Faliva Cristina, *Tra normalità e rischio. Manuale di psicologia dello sviluppo e dell'adolescenza*, Editore: Maggioli Editore, ISBN-13: 9788838766251, Roma 2011, p. 78, https://books.google.com.ec/books?id=bkMEM0NSOjsC&printsec=frontcover&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false, accesat la 19.02.2023.

Doxing-ul: publicarea informațiilor personale ale victimei (cum ar fi numele complet, adresa, numărul de telefon etc.) fără permisiunea acesteia, cu scopul de a o intimida, de a-i amenința securitatea sau de a o pune în pericol într-un fel sau altul.

Stalking-ul online: urmărirea și monitorizarea constantă a activității și a informațiilor postate de victimă pe rețelele de socializare sau pe alte platforme online, fără consimțământul acesteia.

Vârfurile de trafic: supraîncărcarea site-ului web sau a serverului unei companii cu trafic fals, în scopul de a împiedica utilizatorii legitimi să acceseze serviciile respective.

Phishing-ul: trimiterea de mesaje false sau de e-mail-uri frauduloase, care încearcă să determine victima să dezvăluie informații personale sau să descarce software malițios, care poate compromite securitatea dispozitivului acesteia.

Hacking-ul: accesul neautorizat la conturile sau la dispozitivele personale ale victimei, cu scopul de a-i fura informații sau de a-i distruge datele.

Toate aceste tipuri de atacuri pot avea consecințe grave asupra victimelor, inclusiv pierderea confidențialității, deteriorarea reputației, pierderea încrederii în mediul online și chiar pierderea securității personale.

Groomingul online este o problemă serioasă și o infracțiune care afectează mulți copii și adolescenți din întreaga lume. Pedofilii și alte persoane cu intenții sexuale neadecvate se folosesc de tehnologia modernă pentru a-și selecta și atrage victimele. În general, pedofilii acționează sub un fals pretext de a fi un prieten sau un mentor și își construiesc o relație de încredere cu victima. Ei folosesc tehnici de manipulare și își aleg victimele cu grijă, în funcție de interesele lor.¹

În ultimii ani, rețelele de socializare au devenit principalele canale de comunicare ale pedofililor. Aceștia își creează profile false, folosind fotografii și informații personale furate sau inventate. Ei apoi încep să intre în contact cu copiii și adolescenții prin intermediul comentariilor, mesajelor private sau cererilor de prietenie. De obicei, pedofilii își încep atacul prin a pune întrebări despre viața personală a copilului sau adolescentului, încercând să afle mai multe informații despre interesele și activitățile sale. După ce își construiesc o relație de încredere, aceștia încep să le facă propuneri sexuale sau să încerce să-i convingă să se întâlnească cu ei. În unele cazuri, pedofilii folosesc chiar și jocurile online sau alte activități distractive pentru a-și atrage victimele și a-și construi relații de încredere cu acestea.

Extorsiunea sexuală este un fenomen grav și ilegal care se referă la folosirea unor metode coercitive sau amenințătoare pentru a obține favoriți sexuale sau alte avantaje de la o persoană. Acest tip de extorsiune a devenit din ce în ce mai des întâlnit odată cu creșterea utilizării internetului și a rețelelor sociale.

În general, extorșionarii sexuali folosesc mesaje instantanee, e-mail-uri sau alte forme de comunicare online pentru a se apropia de victimele lor. Ei pot pretinde că sunt interesați de relații romantice, pot folosi falsul profiluri sau pot face apel la empatie pentru a convinge victima să se dezvăluie sau să facă anumite lucruri. Apoi, după ce au acumulat suficiente informații despre victima lor, extorșionarii pot începe să o șantajeze prin amenințări cu dezvăluirea de informații intime sau prin publicarea unor imagini compromițătoare.²

Profilarea și criminalitatea cibernetică

Criminalitatea cibernetică este un fenomen relativ nou, care a evoluat odată cu dezvoltarea tehnologiei și a internetului. Întrucât infractorii ciberneticii utilizează tehnologii avansate pentru a-și comite infracțiunile, este important să înțelegem motivele și caracteristicile lor, precum și impactul asupra victimelor și societății în general. Similar cu infracțiunile tradiționale, crima cibernetică implică o acțiune intenționată de către un criminal care are un anumit scop, care de obicei este de a obține un beneficiu financiar sau informații personale. Acest lucru implică, de asemenea, un *modus operandi specific*, care poate include utilizarea tehnologiei, precum hacking-ul sau phishing-ul, pentru a accesa informații sau sisteme informatice fără autorizație.

Ca fenomen social, crima cibernetică implică utilizarea tehnologiei pentru a comite infracțiuni, care pot afecta atât persoane fizice, cât și persoane juridice sau alte entități. Printre elementele specifice ale criminalității informatice se numără un sistem automat de prelucrare a datelor, spațiul cibernetic, un individ sau un grup de infractori și o acțiune penală sau inacțiune. De asemenea, infractorii ciberneticii pot contesta valorile și normele dezvoltate de societate prin utilizarea tehnologiei pentru a comite infracțiuni, iar uneori

¹ Ziccardi Giovanni, Op.cit., pp. 279-282

² Greco Fulvio, Op.cit., p.7.

pot fi motivați de o nevoie excesivă de a se exprima într-un mod inacceptabil pentru public. Din acest considerent este important ca procesul de profilare a infractorului să fie realizat cu precauție și să se bazeze pe dovezi solide, astfel încât să se minimizeze riscul de a fi influențat de părtiniri cognitive sau prejudecăți personale. Profilarea infractorului poate fi realizată cu ajutorul unor tehnici și metode specifice, cum ar fi analiza comportamentului infractorului, examinarea urmelor digitale și interviurile cu martorii și victimele. În plus, poate fi utilă implicarea unui grup multidisciplinar de specialiști, care să ofere o perspectivă cuprinzătoare asupra cazului. Este important ca procesul de profilare să fie continuu și să fie actualizat pe măsură ce apar noi informații și dovezi în cazul respective.¹

Profilarea criminală poate fi *reactivă* sau *proactivă*, în funcție de modul în care este abordată. *Profilarea reactivă* se concentrează pe analiza comportamentelor expuse la locul crimei sau în cadrul anchetei. În acest caz, profilerii încearcă să deducă informații despre infractor pe baza urmelor și indiciilor lăsate la locul infracțiunii sau în alte aspecte ale anchetei.

Pe de altă parte, *profilarea proactivă* se concentrează pe dezvoltarea unor profiluri ale infractorilor pe baza informațiilor anterioare și a modelelor comportamentale recurente ale acestora. Acest tip de profilare poate fi utilizat pentru a identifica potențiali infractori înainte ca aceștia să comită o infracțiune, permițând forțelor de aplicare a legii să intervină înainte ca infracțiunile să fie comise.

Un profiler poate încerca să deducă anumite caracteristici ale infractorului din comportamentul observat la locul crimei. De exemplu, un profiler poate încerca să deducă sexul sau vârsta infractorului din modul în care a acționat, de exemplu dacă au folosit forță fizică sau abilități tehnice avansate. De asemenea, anumite tipare de comportament pot fi asociate cu anumite grupuri de infractori, cum ar fi infractorii care acționează singuri sau cei care acționează în grupuri. Cu toate acestea, este important să se rețină că deducerea unor astfel de caracteristici din comportamentul infractorului este o chestiune delicată și poate fi influențată de mai mulți factori.

Profilarea criminalilor cibernetici implică o abordare multidisciplinară care include aspecte tehnice, juridice și comportamentale. În cazul infracțiunilor cibernetice, profilarea infractorului poate implica analiza comportamentului online al acestuia, abilitățile tehnice, limbajul utilizat, precum și obiceiurile și interesele personale ale acestuia. Profilarea geografică se referă la analiza datelor de locație și poate ajuta la identificarea zonei geografice în care infractorul își desfășoară activitatea². Profilarea geografică se concentrează pe locațiile în care au fost comise infracțiunile și încearcă să determine caracteristicile geografice și socio-economice ale zonei în care infractorul ar putea locui sau lucra. Acest proces implică analiza datelor disponibile despre locațiile crimei, inclusiv modul în care au fost selectate, precum și analiza altor informații, cum ar fi tipul de infracțiune și modul în care a fost comisă. În unele cazuri, profilarea geografică poate oferi informații valoroase despre infractor, cum ar fi vârsta, sexul, nivelul de educație și situația financiară.³

În cazul profilării criminalului cibernetic, unele dintre aceste tehnici pot fi adaptate și aplicate într-un mod specific domeniului online, cum ar fi analiza datelor de trafic și a activității pe internet. Alte tehnici pot include analiza limbajului utilizat în mesajele sau postările online, analiza comportamentului în mediul virtual și cercetarea istoricului de navigare.⁴

Analiza locului faptei este o parte importantă a procesului de investigare a unei infracțiuni. Aceasta implică examinarea atentă a locului unde s-a petrecut infracțiunea, inclusiv a obiectelor, indiciilor și a altor informații relevante pentru investigație. Scopul analizei locului faptei este de a colecta informații și indicii care pot ajuta la identificarea infractorului, precum și la stabilirea circumstanțelor în care s-a petrecut infracțiunea.

În cazul crimelor informatice, investigația trebuie să ia în considerare o cantitate mare de informații și date electronice. Acest lucru poate include analizarea sistemelor informatice, a rețelelor de calculatoare,

¹ Kahneman Daniel, Slovic Paul, Tversky Amos, Judgment under uncertainty: Heuristics and biases, New York: 1982, Publisher: Cambridge University Press - May 2013, ISBN:9780511809477, p.98, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809477>, accesat la 19.02.2023.

² Bull Ray, Cooke Claire, Hatcher Ruth, Criminal Psychology: A Beginner's Guide (Beginner's Guides), ISBN 978 1851687076, published Oneworld Publications, 2009, p.89.

³ Canter David, Youngs Donna, Principles of Geographical Offender Profiling *1st Edition*, ISBN 9781315246086, London 2008, p.134.

⁴ Kocsis Richard, Criminal Profiling: Principles and Practice *2006th Edition*, ISBN 9781588296399, published Humana Press, Totowa, New Jersey 2006, p. 78.

a datelor și a altor informații digitale care pot fi relevante pentru investigație. În plus, munca de investigare poate implica și colaborarea cu specialiști multidisciplinari din diverse domenii, inclusiv din domeniul tehnic și al criminalisticii. În acest context, rolul psihologului poate fi deosebit de important. De exemplu, un psiholog poate ajuta la identificarea motivelor, comportamentelor și trăsăturilor infractorilor, oferind astfel poliției un profil mai detaliat al suspectului. De asemenea, psihologul poate ajuta la evaluarea credibilității martorilor sau a altor surse de informații relevante pentru investigație. În afară de profilarea infractorilor, psihologii pot juca un rol important și în alte etape ale procesului de investigație, cum ar fi interogarea martorilor sau a suspectilor, evaluarea riscului de recidivă și ajutarea victimelor și familiilor acestora să facă față traumei suferite.

În general, cooperarea între specialiștii din domeniile diferite poate fi esențială pentru o investigație eficientă în cazul crimelor informatice. În acest sens, psihologii pot aduce un aport valoros, contribuind la o mai bună înțelegere a comportamentului infractorilor și a altor aspecte importante ale cazului.

În cadrul profilării comportamentale, se analizează trăsăturile psihologice, valorile, motivațiile și starea emoțională a individului în cauză. Aceste informații pot fi obținute din diverse surse, inclusiv din interviuri cu martorii, cu persoanele apropiate suspectului, din analiza mesajelor și comunicărilor electronice ale acestuia sau din alte surse relevante. De asemenea, profilarea comportamentului infracțional implică analiza modului în care infractorul a acționat în trecut, prin examinarea modului săvârșirii infracțiunii *modus operandi* și *tipului de acțiune* folosit. Aceste informații pot fi utile pentru a dezvolta un profil al infractorului și pentru a identifica posibile conexiuni între diferite infracțiuni.¹

Reconstituirea *modus operandi* al unui criminal cibernetic implică o analiză atentă a experienței, abilităților și evenimentelor din viața infractorului, precum și a datelor obținute de la locul faptei. Profilarea penală a unui criminal cibernetic necunoscut poate fi realizată în trei etape: colectarea datelor de la locul faptei de către ofițerii de poliție, analiza datelor de către profilerii și oferirea de predicții cu privire la natura potențialului criminal. În timpul analizei datelor, profilerii pot utiliza atât tehnici orientate clinic, cât și statistice. Tehnicile orientate clinic se bazează pe intuiția, cunoștințele și experiența profilerilor pentru a genera predicții, în timp ce tehnicile statistice utilizează metode matematice și modele statistice pentru a identifica modele de comportament și pentru a face predicții. În general, profilerii utilizează o combinație de tehnici orientate clinic și statistice pentru a obține cel mai bun profil posibil al criminalului cibernetic.²

Concluzii

În cazul infracțiunilor cibernetice, tehnicile de profiling se bazează pe analiza datelor tehnice și comportamentale colectate de la infractori și de la sistemele informatice afectate. Acest lucru poate include analiza datelor de trafic de rețea, analiza sistemelor de securitate, analiza jurnalurilor de activitate și alte surse de date electronice. Aceste date pot furniza informații valoroase cu privire la modul în care infractorii operează și pot fi folosite pentru a dezvolta profiluri ale acestora. De exemplu, o analiză detaliată a metodelor de atac și a stilului de lucru al infractorilor poate dezvălui detalii despre nivelul lor de competență tehnică, motivație, scopuri și strategii.

Pentru a realiza profilarea unui infractor cibernetic, este necesar un amestec de cunoștințe în diverse discipline, inclusiv tehnici de profilare, tehnologie, securitate cibernetică, criminalistică digitală, interviuri și interogări. Un investigator eficient trebuie să posede o înțelegere profundă a modului în care funcționează tehnologia informatică și a rețelelor, cum funcționează hackerii și infractorii cibernetici și cum aceștia se ascund și își ascund urmele. De asemenea, trebuie să fie capabil să colecteze și să interpreteze probe digitale, să realizeze analize comportamentale și să folosească tehnici de interviu și interogare pentru a obține informații utile de la suspecti.

Profilingul într-o lume digitală poate fi folosit pentru a analiza elementul de grup al criminalității cibernetice și pentru a identifica setul de tipuri de bază ale infractorilor cibernetici. Acesta poate fi un

¹ Knight R. A., Warren J. I., Reboussin R., Soley B. J., Predicting Rapist Type from Crime-Scene Variables, *Criminal Justice and Behavior*, published online June 30, 2016, p. 46, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854898025001004>, accesat la 19.02.2023.

² Snook Brent, Eastwood Joseph, Gendreau Paul, Goggin Claire, Cullen Richard, Taking stock of criminal profiling: A narrative review and meta-analysis, *Criminal Justice and Behavior* Volume 34 Issue 4, April 2007, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854806296925>, accesat la 19.02.2023.

instrument valoros pentru cercetare și practică în domeniile de studiu în criminalitatea cibernetică, ciberpsihologie și criminologie.

Deși profilul infractorilor ciberneticici poate fi mai dificil decât în cazul infracțiunilor tradiționale, această tehnică poate fi la fel de eficientă. Prin înțelegerea modului în care infractorii ciberneticici operează și prin identificarea semnelor lor distinctive, se poate ajuta la prevenirea viitoarelor atacuri și la dezvoltarea unor măsuri de securitate mai eficiente.

În general, profilul în lumea digitală poate fi un instrument valoros pentru a înțelege mai bine criminalitatea cibernetică și pentru a dezvolta strategii eficiente de prevenire și combatere a infracțiunilor ciberneticice.

Bibliografie:

1. Bull Ray, Cooke Claire, Hatcher Ruth, *Criminal Psychology: A Beginner's Guide (Beginner's Guides)*, ISBN 978 1851687076, published Oneworld Publications, 2009, p. 89.
2. Cadoppi Alberto, Canestrari Stefano, Manna Adelmo, Papa Michele, *Trattato di Diritto penale – Cybercrime*, Editore: Utet Giuridica, Torino 2019, p. 98.
3. Canter David, Youngs Donna, *Principles of Geographical Offender Profiling 1st Edition*, ISBN 9781315246086, London 2008, p.134.
4. Dodge Martin, Kitchin Rob, *Mapping Cyberspace*, first published 2001 by Routledge New Fetter Lane, London, Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge 29 West 35th Street, New York, NY 10001 Reprinted 2001 (twice), p.124.
5. Faliva Cristina, *Tra normalità e rischio. Manuale di psicologia dello sviluppo e dell'adolescenza*, Editore: Maggioli Editore, ISBN-13: 9788838766251, Roma 2011, p. 78, https://books.google.com.ec/books?id=bkMEMONSOjsC&printsec=frontcover&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false, accesat la 19.02.2023.
6. Greco Fulvio, Greco Gianpero, *Investigative Techniques in the digital age: Cybercrime and criminal profiling*, *European Journal of Social Sciences Studies*, Vol. 5, Issue 3, 2020, ISSN 2501-8590, DOI: 10.5281/zenodo.3877668, p.2, <https://oapub.org/soc/index.php/EJSSS/article/view/821>, accesat la 19.02.2023.
7. Kahneman Daniel, Slovic Paul, Tversky Amos, *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, New York: 1982, Publisher: Cambridge University Press - May 2013, ISBN:9780511809477, p.98, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809477>, accesat la 19.02.2023.
8. Kocsis Richard, *Criminal Profiling: Principles and Practice 2006th Edition*, ISBN 9781588296399, published Humana Press, Totowa, New Jersey 2006, p. 78.
9. Knight R. A., Warren J. I., Reboussin R., Soley B. J., *Predicting Rapist Type from Crime-Scene Variables*, *Criminal Justice and Behavior*, published online June 30, 2016, p. 46, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854898025001004>, accesat la 19.02.2023.
10. Martellozzo Elena, Jane Emma A., *Cybercrime and its Victims*, first published 2017 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN and by Routledge 711 Third Avenue, New York, NY 10017, ISBN: 978-1-138-63944-7 (hbk), ISBN: 978-1-315-63719-8 (ebk), p. 56.
11. Sutherland Edwin, *Il crimine dei colletti bianchi*, Editore: Giuffrè, ISBN: 8814011818, Milano 1987, pp.211-231.
12. Snook Brent, Eastwood Joseph, Gendreau Paul, Goggin Claire, Cullen Richard, *Taking stock of criminal profiling: A narrative review and meta-analysis*, *Criminal Justice and Behavior* Volume 34 Issue 4, April 2007, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0093854806296925>, accesat la 19.02.2023.
13. Ziccardi Giovanni, Perri Pierluigi, *Tecnologia e Diritto. Vol. 2: Informativa Giuridica*, ISBN 9788828810353, Editore: Giuffrè, Milano 2019, pp. 270-275.

UNELE CONSIDERENTE PRIVIND CONSECINȚELE NEGATIVE ALE PRIVĂRII DE LIBERTATE

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE VIEW OF LIBERTY

Oleg RUSU, dr., conf. univ.,
șef al Departamentului știință,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: articol1@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-0879-4154

Rezumat: În articol sunt analizate efectele socio-psihologice ale mediului penitenciar. Astfel, autorul menționează că asupra personalității omului în condițiile izolării sociale influențează diferiți factori psihogeni, care conduc la reacții nevrotice, tentative de suicid, dereglări psihice etc. Afecțând întreaga personalitate, punându-și amprenta asupra întregului comportament, lipsa libertății marchează profund viața indivizilor și relațiile lor sociale. În context se punctează că o colaborare mai bună între sistemul penitenciar și celelalte instituții ale statului ar susține, cu siguranță, o reintegrare mai ușoară în sânul societății a persoanelor care au ispășit pedepse privative de libertate.

Cuvinte-cheie: detenție, pedeapsă penală, mediu penitenciar, tratament penitenciar, stare psihică.

Abstract: The article analyzes the socio-psychological effects of the penitentiary environment. Thus, the author mentions that the human personality in the conditions of social isolation is influenced by different psychogenic factors, which lead to neurotic reactions, suicide attempts, mental disorders, etc. Affecting the whole personality, making its mark on the whole behavior, the lack of freedom deeply marks the life of individuals and their social relations. In this context, it is pointed out that a better collaboration between the penitentiary system and the other state institutions would certainly support an easier reintegration into society of persons who have served sentences of deprivation of liberty.

Keywords: detention, criminal punishment, penitentiary environment, penitentiary treatment, mental state.

Introducere

Privarea de libertate prin executarea unei pedepse penale într-un penitenciar reprezintă o situație specială deosebit de complexă. Detenția într-un penitenciar nu presupune izolarea totală a infractorului și nu are ca scop producerea de suferințe fizice și psihice, ci reprezintă o măsură de constrângere și un mijloc de reeducare, în scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni. Sistemul pedepsei privative de libertate are ca elemente esențiale regimul de deținere în comun și reeducarea prin muncă a celor ce au încălcat legea. Prin privarea de libertate nu se urmărește dezumanizarea infractorilor, ci recuperarea și reintegrarea lor socială.¹

Au oare închisorile acest efect asupra celor încarcerati? Realitatea ne demonstrează ferm că răspunsul este unul negativ.

Din punct de vedere psihosocial, libertatea constituie pentru om o necesitate fundamentală. Ca posibilitate de a alege între mai multe alternative, libertatea umană reprezintă o trebuință de prim ordin, a cărei satisfacere condiționează formarea și manifestarea echilibrată a personalității. Efectele limitării libertății perturbă evoluția normală a personalității, creează condiții pentru apariția și amplificarea unor tulburări psihice și psihosociale. Afecțând întreaga personalitate, punându-și amprenta asupra întregului comportament, privarea de libertate afectează profund viața persoanei și relațiile ei sociale.²

Prin însăși situația sa deținutul reprezintă un univers uman specific, plin de contradicții, frustrări și neîmpliniri. Fiecare vine în penitenciar ca urmare a unei conduite antisociale flagrante, a săvârșirii unor infracțiuni dintre unele deosebit de grave. Mulți sunt neadaptați social, refractari sau incapabili să se

¹ Problematika psihosocială a mediului penitenciar. Disponibil:
<http://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/PROBLEMATICA-PSIHOSOCIALA-A-ME21.php>

² Problematika psihosocială a mediului penitenciar. Disponibil:
<http://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/PROBLEMATICA-PSIHOSOCIALA-A-ME21.php>

integreze în cerințele normale de conviețuire socială, cu o viață subordonată mai ales instinctelor și trebuințelor primare cu o moralitate dubioasă și cu un trecut încărcat care apasă asupra conștiinței lor.¹

Metode și materiale aplicate

În limitele de studiu ale acestui articol, au fost aplicate metodele: analiza, sinteza, comparația și conștientizarea logică. Materialele utilizate le constituie publicațiile savanților din domeniu.

Rezultate și discuții

Impactul detenției asupra individului se resimte în mod dramatic prin limitarea drastică a spațiului de mișcare și a organizării timpului oricărui deținut. Aceasta denotă necesitatea – impusă de regulamentul instituției penitenciare – elaborării unor noi conduite legate de spațiu și de timp radical diferite de cele ale unui individ ce se află în libertate.²

Maniera în care deținuții se adaptează la acest mediu influențează preocupările lor: relațiile sociale, activitățile pe care le valorizează, importanța intimității etc., iar abilitatea de a face față situației devine predominantă în penitenciar. Paternul comportamental și atitudinile ce emerg pot lua forme extrem de diverse, de la o puternică retragere socială și emoțională la agresivitate și violență extremă.³

Frustrarea se resimte cu o deosebită tărie și pe planul timpului. Aceasta se reflectă printr-o organizare impusă și în general foarte monotonă a timpului.

Regimul zilnic sever reglementează timpul liber. Fiind impus în primele perioade ale detenției, el provoacă sentimentul de frustrare continuă și ca rezultat mărește agresivitatea deținutului.⁴

În activitățile specifice tratamentului penitenciar există mai multe obiective pe care educatorul dorește să le atingă într-o anumită perioadă de timp. Pentru a le putea evalua, ulterior, în mod cât mai corect și mai ales în ce măsură acestea îi satisfac cerințele, educatorul trebuie să cunoască cât mai exact fazele procesului educațional într-un mediu total ostil muncii de reeducare și reclasare socială a condamnaților. Aceste faze sunt următoarele:

a) În prima fază a încarcerării apar fenomene de agitație psihică, anxietate, lipsă de apetit față de alimentația oferită, la fel cum apar și atitudini de agresivitate, tendința de a se manifesta certăreț, etc., toate acestea făcând parte din simptomele psihologiei carcerale cotidiene;

b) În faza a doua a impactului închisorii, asupra individului se resimte în mod dramatic limitarea drastică a spațiului de mișcare și a organizării timpului oricărui condamnat. Reducerea perimetrului de mișcare a individului duce la apariția unui comportament individual de apărare a teritoriului propriu, care se manifestă printr-o îndârjire în „apărarea spațiului personal”. Cu alte cuvinte, fenomenele de teritorialitate devin exacerbate și suscită o agresivitate mărită;

c) A treia fază este resimțită ca frustrare, cu deosebită tărie și pe planul timpului. Organizarea impusă și, în general, foarte monotonă a timpului, programul zilnic sever reglementat, timpul liber desfășurat pe bază de program provoacă sentimentul de frustrare continuă și, în consecință, mărește agresivitatea condamnatului;

d) În a patra fază se accentuează sentimentul de frustrare prin renunțarea impusă la obiectele de uz personal, a căror lipsă este profund resimțită. De asemenea, condamnatul este obligat, prin forța mediului carceral, să renunțe la cele mai multe din trebuințele pe care și le-a putut oferi în libertate, ceea ce-l va duce la căutarea de „surogate de satisfacții”;

e) În faza a cincea sunt resimțite efectele contactului cu subcultura carcerală. În scurtă vreme condamnatul își formează o nouă viziune a propriei persoane și-și elaborează o „strategie de supraviețuire”.

¹ Mediul penitenciar și influențele sale asupra personalității adolescentului. Disponibil: <http://www.scribub.com/sociologie/MEDIUL-PENITENCIAR-SI-INFLUENT1049112011.php>

² Carp S. Efectele mediului penitenciar asupra minorilor condamnați. În: Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 5 octombrie 2007 cu genericul „Probleme interdisciplinare în materia prevenirii și combaterii criminalității juvenile la etapa contemporană”. p. 14

³ Popa E. Partea nevăzută a mediului penitenciar. În: Revista de Practică Penitenciară Nr. 1/2019, p. 16; (pp. 14-18). Disponibil: <https://anp.gov.ro/revista-de-practica-penitenciara/wp-content/uploads/sites/52/2019/01/Partea-nev%C4%83zut%C4%83-a-mediului-penitenciar.pdf>

⁴ Mitrofan N., Zdrengea V., Butoi T., Psihologie judiciară, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1992. p. 30

În acest context este cunoscut fenomenul de „integrare” la cultura deviantă a condamnaților, proces prin care condamnatul ajunge să adopte și să împărtășească punctul de vedere al înțarcerătorilor.¹

În fața detențiunii penitenciare este pusă sarcina de a deprinde condamnatul să ducă un mod de viață social-util, dar ca mijloc de atingere al ei se alege izolarea de societate, adică de acel mediu, în care el trebuie să se învețe să trăiască. Rămâne neclar – cum poate fi deprinsă persoana să locuiască într-un mediu, de care ea a fost preliminar izolată.²

Eficiența pedepsei cu închisoarea este analizată prin prisma rezultatelor unor studii de sociologie și psihologie, care au la bază trei ipoteze:

a) închisoarea, ca „școală a crimei”, unde deținuții învață, de la colegii de celulă, noi tehnici și modalități de comitere a unei game foarte variate de infracțiuni. Această concepție susține că unii condamnați, cu precădere veteranii, îi „formează” pe cei tineri, aflați la începutul carierei lor infracționale, menținându-le sau chiar sporindu-le interesul față de acest gen de activitate;

b) închisoarea, ca mediu patologic, care produce o serie de efecte negative la nivelul sănătății mentale a indivizilor (probleme cu auto-controlul, apatie, letargie, disperare, furie necontrolată, iluzii centrate pe perspectiva răzbunării), efecte care le pot exacerba conduita infracțională;

c) închisoarea, ca tip de instituție socială, în care aspectele oficiale, dar mai ales cele neoficiale ale organizării sociale a închisorii sunt factori determinanți ai comportamentelor, opiniilor și credințelor pe care le adoptă indivizii în perioada de detenție și care pot persista și după eliberare.³

Astfel, influența mediului penitenciar asupra personalității deținuților nu este una favorabilă, știut fiind faptul că pedeapsa își atinge rareori funcția de ispășire și cea de reeducare, că în loc să ducă la corectarea conduitei și la reabilitarea personalității deținutului mediul penitenciar asigură adesea specializarea infractorilor, prin învățarea unor tehnici evoluat, transmise de infractorii cei mai versați. De asemenea, se știe că resursele adaptive ale infractorilor sunt solicitate la maximum în decursul detenției, fapt care se asociază uneori cu o adevărată implozie psihologică. Înainte de a fi o instituție juridică, penitenciarul este un construct psihologic, ale cărui coordonate principale rămân eșecul, patologicul, stresul și disperarea.⁴

Problemele psihologice cauzate de detenție sunt mult mai puțin vizibile decât cele fizice, de multe ori nici deținuții înșiși nu sunt conștienți de ele. Cercetătorii spun că experiența detenției îi provoacă unui om leziuni similare celor suportate într-o încăierare; și că, la fel ca în ringul de box, adrenalina maschează durerea până la final. De-abia după aceea (în cazul deținuților după eliberare) daunele se fac simțite.⁵

Mediul penitenciar stimulează dezvoltarea unei protecții psihologice în fața unei eventuale violențe sau intimidări, ceea ce este legat de convingerea în faptul că pedeapsa este injustă. După cum menționează autorul Iu. Antonean, acest fapt condiționează influența criminală reciprocă, formează bariere emoționale față de cerințele regimului executării pedepsei și principalele mijloace de corijare.⁶

Conform cercetărilor autorului V. Gromov, 51,5% din numărul total de condamnați indică asupra faptului că mediul penitenciar le stimulează comportamentul infracțional. Totodată, 85% din condamnați consideră că cauza principală a recidivei de infracțiuni, comise de către ei după executarea pedepsei cu închisoare, este faptul că, aflându-se în locurile de detenție, au trecut așa-zise „cursuri de perfecționare a calificării infracționale” fie nu se pot adapta vieții la libertate.⁷ Asupra personalității omului în condițiile

¹ Toma T. D. Modelarea personalității condamnaților în penitenciare. Disponibil: <http://focusinstitut.blogspot.com/2007/04/>

² Cușnir V., Zosim A. Principalele alternative ale detențiunii penitenciare în dreptul penal contemporan (studiu monografic). Chișinău, 2007, p. 34.

³ Florian Gh. Fenomenologie penitenciară. Editura Oscar Print: 2003

⁴ Turlici N., Parteni C. Influența mediului penitenciar asupra personalității deținutului. În: Analele științifice ale universității “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Psihologie, Tomul XVII 2008, p. 46

⁵ Popa E. Partea nevăzută a mediului penitenciar. În: Revista de Practică Penitenciară Nr. 1/2019, p. 15; (pp. 14-18). Disponibil: <https://anp.gov.ro/revista-de-practica-penitenciara/wp-content/uploads/sites/52/2019/01/Partea-nev%C4%83zut%C4%83-a-mediului-penitenciar.pdf>

⁶ Антонян, Ю.М. Основные мотивы поведения осужденных. În: Человек: преступление и наказание. 2012, № 1. p. 10

⁷ Громов В.Г. Криминогенность мест лишения свободы и ее нейтрализация: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, Наука, 2012, p. 4

izolării sociale influențează diferiți factori psihogeni, care conduc la reacții nevrotice, tentative de suicid, dereglări psihice etc. Detențiunea deseori conduce la schimbări esențiale ale psihicului.¹

S-a stabilit că aflarea mai mult de cinci ani în condițiile severe ale penitenciarului provoacă schimbări ireversibile în psihicul persoanei. La cei care au executat pedepse cu termene mari, mecanismele adaptării sociale se dovedesc a fi într-atât de dereglate, încât fiecare al treilea are nevoie de ajutorul psihoterapeutului sau chiar a psihiatrului.²

Izolarea mediului penitenciar, posibilitățile extrem de limitate de satisfacere a necesităților vitale, reglementarea istovitoare a comportamentului, monotonia umiltoare a ambianței, violența și batjocoririle colegilor de celulă, iar în unele cazuri și a personalului penitenciar, inevitabil formează trăsături negative de caracter. Deformările de personalitate, în multe cazuri, devin ireversibile.

Aflarea în locurile de detenție, condițiile precare de viață năruie ultima nădejde de conciliere a condamnatului cu societatea. Perceperea mediului extern ca fiind unul străin și detestabil trece la nivel subconștient. Se fixează definitiv directiva antisocială.

Noțiunea de rușine, morală, care ar fi trebuit reanimată, dispar definitiv din conștiința condamnatului. Chinul aflării forțate în condiții de gloată aduce la primitivizarea persoanei, la vulgarizarea sa excesivă, scăderea bruscă a autoaprecierii critice, la pierderea respectului de sine și a rămășițelor de identificare socială.

Mediul social al condamnaților este specific și se caracterizează prin faptul că acesta reprezintă un mediu închis, cu posibilități limitate de comunicare și de menținere a relațiilor sociale cu alte grupuri sociale (familie, școală, colective de muncă, prieteni etc.). Plasarea și aflarea în asemenea mediu este forțată și strict reglementată, condamnații neavând posibilitatea de a-și modifica sfera relațiilor.

În atare condiții sporește considerabil influența din partea mediului social asupra condamnatului. Experiența antisocială, lipsa scopurilor pozitive, degradarea morală a persoanei care își execută pedeapsa privativă de libertate contribuie la formarea în penitenciar a unui mediu negativ. Factorii menționați provoacă condamnaților stări psihice care contribuie la cristalizarea unor astfel de caracteristici ale personalității precum frica, suspiciunea, dubiile, excitabilitatea, iritarea, ostilitatea, agresivitatea, instabilitatea emoțională, subaprecierea, sentimentul inferiorității etc., care devalorizează sentimentul propriei identități.³

După cum remarca Șmarov I.V., la mulți condamnați persistă neliniștea, frica, plictiseala, apatia, iritabilitatea, scăderea capacității de muncă.⁴ Autorii Glotocikin A.D. și Pirojkov V.F., analizând stările psihice ale condamnaților la privațiunea de libertate, evidențiau că una din stările psihice dificile ale condamnaților este frustrarea, în care se reunesc tânjirea, depresia, apatia. Frustrarea se manifestă în mod diferit, provocând fie un activism deosebit, agresivitate, fie pasivitate și inerție.⁵ În psihologia socială frustrarea este examinată ca o stare a psihicului, opusă adaptării, care împiedică includerii condamnatului în viața cotidiană de la libertate. Stările psihice negative indicate, înainte de eliberare nu dispar ci doar se intensifică. Anume în ultimele luni și săptămâni înainte de eliberare alarmarea și frământările se intensifică, iar încordarea lăuntrică crește. O astfel de stare este numită de către psihologi ca „efect al evitării obiectului”. Aproximativ 35% din persoanele eliberate din locurile de detenție necesită un ajutor psihologic sau psihiatric special.⁶

Afectând întreaga personalitate, punându-și amprenta asupra întregului comportament, lipsa libertății marchează profund viața indivizilor și relațiile lor sociale. Reacția socială instituționalizată față de infractori, infracțiune și infraționalitate reprezintă un sistem coerent și unitar de măsuri dozate în funcție de: valorile care sunt ocrotite de normele de drept penal; de dinamica fenomenului infracțional în ansamblu și pe genuri de infracțiuni; de etiologia criminalității; de eficacitatea controlului social exercitat de organele

¹ Лебедев В.И. Личность человека в экстремальных условиях. Москва, Наука, 2013. p. 186

² Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы, Проблемы, дискуссии, предложения. Москва: Юридическая литература, 1991.

³ Casian S. Probleme actuale ale criminalității penitenciare. În: Probleme actuale privind infraționalitatea, Anuar științific al Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, Ediția I, Chișinău, 2000, p. 113

⁴ Шмаров И.В. Предупреждение преступлений среди освобожденных от наказания (Проблема социальной адаптации), Изд. Прогресс-Универс, Москва, 1994. p. 11.

⁵ Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Психологические состояния человека, лишённого свободы. Москва, 1968, p.p. 32-33.

⁶ Хохряков Г.Ф. Криминология, учебник, отв. ред. Кудрявцев В.Н. Москва: Юрист, 2000, p.p. 302-303.

specializate ale statului în activitatea de prevenire și combatere a infracțiunilor; de eficacitatea instituțiilor și mijloacelor extra-penale în prevenirea și combaterea infracționalității.¹

Restrângerea acută a libertății individuale, relațiile impersonale, lipsa informării, regimul autoritar, mediul închis și activitățile monotone, toate acestea resimțite de către deținut drept atingeri ale integrității sale ca ființă umană. În multe cazuri, impactul privării de libertate asupra componentelor personalității este dramatic, generând și permanentizând conduite diferite față de cele avute anterior în mediul liber.

Concluzii

Analizând izolarea fizică, psihică și psihosocială, pe de o parte, și privațiunea de libertate prin executarea unei pedepse penale într-un loc de deținere, pe de altă parte, vom constata că între ele există o multitudine de diferențe ce prezintă aspecte specifice și manifestări complexe. Deosebirile sunt de ordin fundamental și vizează atât latura cantitativă, cât și cea calitativă:

a) din punct de vedere cantitativ, fără îndoială, privările de libertate se întind pe perioade mai mari sau mai mici, durata condamnărilor constituind principalul factor stresant, mai ales că studiile efectuate² demonstrează că peste 92% dintre deținuți, chiar și după executarea unei mari părți din pedeapsă, se consideră încă nedreptățiți (prin aceea că pedeapsa a fost prea aspră);

b) din punct de vedere calitativ, privarea de libertate dă naștere unei game complexe de frământări psihice și psihosociale, începând cu criza de detenție manifestată de la închiderea în „carapacea tăcerii” până la comportamente agresive și autoagresive (sinucideri, autoflăgerări).

Cele relatate explică multiplele cazuri de sinucideri, automutilări și îmbolnăviri psihice ce au loc în rândul persoanelor deținute în mediul penitenciar.

În concluzie, închisoarea determină adoptarea unei atitudini ostile față de personalul închisorii, față de lumea „din afară” și concomitent dezvoltarea unei loialități față de ceilalți condamnați, sprijinirea reciprocă ori de câte ori interesele reale sau imaginare ale unora dintre condamnați intră în conflict cu anumite dispoziții ale autorității penitenciare.

Astfel, o colaborare mai bună între sistemul penitenciar și celelalte instituții ale statului ar susține, cu siguranță, o reintegrare mai ușoară în sânul societății a persoanelor care au ispășit pedepse privative de libertate. Dar, cel mai important lucru trebuie să fie schimbarea mentalității potrivit căreia foștii deținuți sunt niște paria ai societății, pentru care barierele de reintegrare socială nu pot fi depășite.

Bibliografie:

1. Carp S. Efectele mediului penitenciar asupra minorilor condamnați. În: Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 5 octombrie 2007 cu genericul „Probleme interdisciplinare în materia prevenirii și combaterii criminalității juvenile la etapa contemporană”. p. 10-18;
2. Casian S. Probleme actuale ale criminalității penitenciare. În: Probleme actuale privind infracționalitatea, Anuar științific al Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, Ediția I, Chișinău, 2000. p. 92-116;
3. Cușnir V., Zosim A. Principalele alternative ale detențiunii penitenciare în dreptul penal contemporan (studiu monografic). Chișinău, 2007. 187 p.
4. Florian Gh. Fenomenologie penitenciară. Editura Oscar Print: 2003. 328 p.
5. Mediul penitenciar și influențele sale asupra personalității adolescentului. Disponibil: <http://www.scribub.com/sociologie/MEDIUL-PENITENCIAR-SI-INFLUENT1049112011.php>
6. Mitrofan N., Zdrengha V., Butoi T. Psihologie judiciară, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1992. 358 p.;
7. Neagu Mona-Lisa. Consecințele socio-psihologice ale privării de libertate. Disponibil: http://www.academia.edu/10025898/CONSECINTELE_SOCIO-
8. Popa E. Partea nevăzută a mediului penitenciar. În: Revista de Practică Penitenciară Nr. 1/2019, p. 16; (pp. 14-18). Disponibil: <https://anp.gov.ro/revista-de-practica-penitenciara/wp-content/uploads/sites/52/2019/01/Partea-nev%20c4%83zut%20c4%83-a-mediului-penitenciar.pdf>

¹ Neagu Mona-Lisa. Consecințele socio-psihologice ale privării de libertate. Disponibil: http://www.academia.edu/10025898/CONSECINTELE_SOCIO-

² Mitrofan N., Zdrengha V., Butoi T. Psihologie judiciară, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1992. p. 307

9. Problematika psihosocială a mediului penitenciar. Disponibil:
<http://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/PROBLEMATICA-PSIHOSOCIALA-A-ME21.php>
10. Toma T. D. Modelarea personalității condamnaților în penitenciare. Disponibil:
<http://focusinstitut.blogspot.com/2007/04/>
11. Turlici N., Parteni C. Influența mediului penitenciar asupra personalității deținutului. În: Analele științifice ale universității “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Psihologie, Tomul XVII 2008, p. 45-73
12. Антонян, Ю.М. Основные мотивы поведения осужденных. În: Человек: преступление и наказание. 2012, № 1. p. 9 -19;
13. Глоточкин А.Д., Пирожков В.Ф. Психологические состояния человека, лишённого свободы. Москва, 1968. 42 p.
14. Громов В.Г. Криминогенность мест лишения свободы и ее нейтрализация: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, Наука, 2012. 51 p.
15. Лебедев В.И. Личность человека в экстремальных условиях. Москва, Наука, 2013. 303 p.
16. Хохряков Г.Ф. Криминология, учебник, отв. ред. Кудрявцев В.Н. Москва: Юристъ, 2000. 511 p.
17. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы, Проблемы, дискуссии, предложения. Москва: Юридическая литература, 1991. 222 p.
18. Шмаров И.В. Предупреждение преступлений среди освобождённых от наказания (Проблема социальной адаптации), Изд. Прогресс-Универс, Москва, 1994. 136 p.

**ATRIBUTELE ȘI SIMBOLURILE DE AGRESIUNE MILITARĂ VS. LIBERTATEA DE
EXPRIMARE**

**THE ATTRIBUTES AND SYMBOLS OF MILITARY AGGRESSION VS. FREEDOM OF
EXPRESSION**

Vitalie STATI, prof. univ. dr. în drept
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: stativitalie71@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1371-4961

Mihai ȘTEFĂNOAIA, lect. univ. dr. în drept
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
E-mail: stefanoaiamihai@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-7163-4436

Rezumat: În Republica Moldova, panglica Sfântului Gheorghe se consideră simbol general cunoscut, ce este utilizat, inter alia, în contextul unor acțiuni de agresiune militară. În Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 9 din 11.04.2023, s-a ignorat că, în toate cazurile (cu excepțiile stabilite în Legii nr. 54/2003), confecționarea, vânzarea, răspândirea, deținerea în vederea răspândirii sau utilizarea în public a panglicii Sfântului Gheorghe contribuie la mediatizarea și propagarea în societate a unor idei de instigare, justificare, glorificare sau de absolvire de răspundere pentru acțiuni de agresiune militară. Adepții utilizării în continuare a panglicii Sfântului Gheorghe nu și-au exprimat în niciun mod neacceptarea transformării panglicii Sfântului Gheorghe într-un simbol general cunoscut, ce este utilizat, inter alia, în contextul unor acțiuni de agresiune militară. Odată ce nu au făcut-o, rezultă că au acceptat tacit această transformare. Au acceptat că panglica Sfântului Gheorghe reprezintă un simbol al războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Deci, trebuie să accepte și efectele juridice corespunzătoare.

Cuvinte-cheie: simbol; război de agresiune; panglica Sfântului Gheorghe; libertatea de exprimare.

Abstract: In the Republic of Moldova, the St. George's ribbon is considered a generally known symbol, which is used, inter alia, in the context of actions of military aggression. In the Decision of the Constitutional Court of the Republic of Moldova no. 9 of 11.04.2023, it was ignored that, in all cases (with the exceptions established in Law no. 54/2003), the making, selling, spreading, possessing with a view to spreading or using in public the St. George's ribbon contributes to the mediatization and propagation in society of ideas of instigation, justification, glorification or absolution from liability for actions of military aggression. Supporters of the continued use of the St. George's ribbon did not in any way express their disapproval of the transformation of the St. George's ribbon into a generally known symbol, which is used, inter alia, in the context of actions of military aggression. Once they did not, it follows that they tacitly accepted this transformation. They accepted that the St. George's ribbon is a symbol of Russia's war of aggression against Ukraine. So, it must also accept the corresponding legal effects.

Keywords: symbol; war of aggression; the St. George's ribbon; freedom of speech.

Introducere

Ca efect al adoptării Legii nr. 102/2022, a fost completată definiția noțiunii „activitate extremistă” de la lit. b) art. 1 al Legii nr. 54 din 21.02.2003 privind contracararea activității extremiste (în continuare – Legii nr. 54/2003). În rezultatul acestei completări, atributele și simbolurile general cunoscute, ce sunt utilizate, *inter alia*, în contextul unor acțiuni de agresiune militară (în continuare prescurtat – ASGSAM), au obținut calitatea de obiect material al activității extremiste. De asemenea, prin Legea nr. 102/2022, Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare – CC RM) a fost completat cu art. 365⁵. Drept urmare, ASGSAM au obținut calitatea de obiect material sau imaterial al faptei prevăzute de acest articol.

Amendamentele examinate au fost inițiate în scurt timp după declanșarea la 24.02.2022 a agresiunii militare a Rusiei împotriva Ucrainei.¹ În susținerea acestei inițiative legislative au fost prezentate

¹ Caracterul de agresiune militară a Rusiei împotriva Ucrainei a fost confirmat oficial în Rezoluția adoptată de Adunarea Generală a ONU la 02.03.2022.*

următoarele argumente: „În contextul războiului din Ucraina se atestă sporirea cazurilor de utilizare pe teritoriul Republicii Moldova a simbolurilor folosite în acest război, care susțin agresiunea, o justifică și glorifică. Utilizarea unei astfel de simbolici, pe lângă faptul că promovează indirect războiul, duce la apariția unor tensiuni sociale și creează premise pentru ațâțarea urii interetnice. Analizând practica legislativă internațională recentă cu referire la acest aspect, s-a constatat că un șir de state au inițiat incriminarea utilizării simbolurilor războiului. În acest context, se consideră oportună modificarea legislației naționale prin introducerea în Codul contravențional a normelor ce interzic utilizarea atributelor și simbolurilor respective.” [1]

Interzicerea prin lege a ASGSAM a generat o reacție din partea unei părți a societății moldave care refuză să recunoască faptul că Rusia poartă un război de agresiune contra Ucrainei. Această reacție a avut ca efect sesizarea Curții Constituționale a Republicii Moldova, invocându-se că interzicerea prin lege a ASGSAM ar încălca libertatea de exprimare, garantată de art. 32 din Constituția Republicii Moldova.

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm soluția pe care Curtea Constituțională a Republicii Moldova a propus-o pentru această problemă. De asemenea, vom exprima propria poziție cu privire la această soluție.

Rezultate

Evocând idei și sentimente, simbolurile, ca fenomen socio-juridic, au ajuns să reprezinte o parte indisolubilă a lumii în care trăim. Astfel privite, simbolurile apar în două ipostaze: mai întâi în cea socială, iar apoi în cea juridică. După se simbolurile devin valori sau antivalori sociale, acestea ajung în vizorul dreptului. În funcție de caracteristicile simbolurilor, acestea pot să constituie fie o parte a ordinii de drept, fie antivalori sociale împotriva cărora trebuie apărută ordinea de drept.

În timpul războiului, simbolurile joacă un rol colosal, având menirea să ridice moralul propriilor forțe sau a forțelor aliate, precum și să suprime spiritul combatant al inamicului. Războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei nu reprezintă o excepție în acest sens. Simboluri ale acestui război au devenit, de exemplu, literele „Z” și „V”, ca însemne neoficiale de distincție ale forțelor militare sau paramilitare ale statului agresor. Datorită asocierii sale cu războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, literele „Z” și „V” au devenit simboluri militariste utilizate în scopuri propagandistice. Ne referim, între altele, la folosirea acestor simboluri de către civili în vederea exprimării susținerii pentru agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei.

Totuși, cele mai mari controverse în societatea moldavă le suscită nu literele „Z” și „V” (care, într-un consens cvasiunanim, simbolizează războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei), ci panglica Sfântului Gheorghe. În opinia adeptilor utilizării în continuare a acesteia, panglica Sfântului Gheorghe ar avea un caracter polisemantic; utilizarea acesteia nu ar trebui să fie interpretată în toate cazurile ca susținere a războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei.

Cu toate acestea, panglica Sfântului Gheorghe a fost interzisă oficial nu doar în Republica Moldova, dar și în: Ucraina; Estonia; Letonia; Lituania. În toate aceste state s-a considerat că libertatea de exprimare (sub aspectul confecționării, vânzării, răspândirii, deținerii în vederea răspândirii sau al utilizării în public a ASGSAM, inclusiv a panglicii Sfântului Gheorghe) trebuie restricționată atunci când exercițiul acesteia pune în pericol interesele și valorile protejate de Constituție.

Are oare panglica Sfântului Gheorghe un caracter polisemantic? Pentru a răspunde la această întrebare, apelăm la punctul de vedere al Centrului de Combatere a Dezinformării din cadrul Consiliului Național de Securitate și Apărare al Ucrainei: „Pentru prima dată, panglica Sfântului Gheorghe a fost introdusă oficial de Ecaterina a II-a la 26 noiembrie (7 decembrie, stil nou), 1769, ca o completare a Ordinului Sfântului Gheorghe. [...] Uniunea Sovietică a considerat panglica Sfântului Gheorghe simbol inamic legat indisolubil de monarhie și de imperiu până în 1943. [...] În 2005, de Ziua Victoriei în Rusia a fost lansată campania de panglică a Sfântului Gheorghe. [...] În același timp, panglica Sfântului Gheorghe [a început să fie] folosită cu entuziasm de forțele pro-ruse și de teroriștii din estul Ucrainei, [și, astfel,] a redevenit simbolul politicii agresive și invazive a Imperiului Rus.” [4] Cineva ar putea să obiecteze și să afirme că nu este nici echidistant, nici corect să apelăm la viziunea uneia dintre părțile beligerante. Drept urmare, vom apela nu doar la viziunea victimei din acest război, dar și la cea a agresorului.

Mai precis, vom aduce ca exemple nu materiale propagandistice oarecare din Rusia, ci mostre de

* Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022: Aggression against Ukraine. <https://digitallibrary.un.org/record/3965290>

propagandă de stat din această țară (adică de propagandă care exprimă politica oficială de stat a Rusiei):

- „Panglica Sfântului Gheorghe (Panglica Unităților Militare de Gardă), care constă din trei dungi negre și două portocalii, este parte integrantă a unui șir de distincții militare ale Imperiului Rus, ale URSS și ale Federației Ruse. Din 2014, acest simbol este folosit de luptătorii din gărzile civile și de voluntarii ai Republicilor Populare Donețk și Lugansk în timpul conflictului armat cu autoritățile ucrainene. În 2022, panglica Sfântului Gheorghe, împreună cu literele latine „Z” și „V”, a devenit un simbol neoficial de sprijin pentru operațiunea militară specială rusă din Ucraina” [5];

- „În 2014, panglica Sfântului Gheorghe a fost folosită de luptătorii din gărzile civile și de voluntarii care au apărat Republicile Populare Donețk și Lugansk (RPD și RPL) împotriva forțelor de securitate ucrainene în timpul așa-numitei «operațiuni antiteroriste» lansate de Kiev în aprilie după lovitura de stat” [6];

- „Anul acesta, toți cei care poartă această panglică (se are în vedere panglica Sfântului Gheorghe – *n.a.*) o vor purta pe automobile, vor face aceasta absolut conștient, între altele în semn de solidaritate cu militarii noștri, cu eroii care desfășoară o astfel de acțiune sanitară în Europa (se are în vedere războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei – *n.a.*), în ciuda tuturor, în condițiile unei rezistențe acerbe” [7];

- „În ultimul an, sensul și semnificația panglicii Sfântului Gheorghe s-au schimbat. Dacă înainte aceasta simboliza o amintire a acelei victorii de demult, dar totodată foarte importante pentru întreaga țară, pentru întregul popor și pentru întreaga lume, atunci astăzi, luptătorii noștri, eroii noștri, care poartă panglica Sfântului Gheorghe, repetă izbânda părinților și bunicilor noștri. Noua semnificație a panglicii Sfântului Gheorghe exprimă sprijinul larg, acordat personalului militar rus de pe prima linie de către locuitorii din noile regiuni ale Rusiei (se are în vedere acea parte a teritoriului suveran al Ucrainei care a fost ocupată de trupele ruse – *n.a.*) și de către cetățenii Ucrainei care «susțin idealurile înalte»” [8].¹

Este important să subliniem că anume autoritățile ruse au inițiat și au dirijat transformarea în ASGSAM a panglicii Sfântului Gheorghe, care înainte de 2014 a reprezentat un simbol al victoriei contra nazismului. Începând cu 2014, dar mai ales după 24.02.2022, în Rusia, propaganda de stat a fost adaptată scopului de pregătire a maselor largi pentru aprobarea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Mașinii propagandistice de stat din Rusia i-a reușit să acopere cu murdărie panglica Sfântului Gheorghe, care a fost considerată un simbol al curajului și al victoriei, și care a fost purtată cu mândrie de veteranii de război. După invadarea Ucrainei, panglica Sfântului Gheorghe a fost transformată într-un simbol inuman de sprijinire a acțiunilor forțelor armate ruse împotriva poporului ucrainean. Această transformare – care reprezintă o expresie a politicii de stat a Rusiei – a compromis definitiv panglica Sfântului Gheorghe. Pentru Ucraina și pentru toți cei care o sprijină, panglica Sfântului Gheorghe nu poate să reprezinte un simbol al victoriei împotriva nazismului. Propaganda de stat rusă folosește panglica Sfântului Gheorghe ca pe o armă informațională în războiul contra Ucrainei. Scopul este de a prezenta Rusia în calitate de victimă care a fost nevoită să se apere împotriva unui „regim nazist” instaurat la Kiev. Având în vedere atrocitățile comise împotriva poporului ucrainean, declarațiile cu privire la denazificarea Ucrainei sună deosebit de cinic. Metodele barbare, pe care le-a aplicat regimul nazist, sunt similare cu faptele abominabile pe care forțele armate ruse le comit astăzi cu scopul de a-i nimici pe ucraineni. Rașismul, actuala ideologie de stat a Rusiei, nu se deosebește ca esență de nazism.

Având în vedere toate aceste considerente, provoacă nedumerire soluția din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 9 din 11.04.2023 (în continuare – HCC nr. 9/2023): „Se recunosc constituționale articolul 365 din Codul contravențional și prevederile articolului 1 din Legea privind contracararea activității extremiste care au fost introduse prin Legea nr. 102 din 14 aprilie 2022, cu excepția celor menționate la pct. 2 din dispozitiv, *în măsura în care sunt aplicabile doar pentru faptele comise în scopul justificării sau glorificării acțiunilor de agresiune militară, a crimelor de război sau a crimelor împotriva umanității* (evid. ns.)” În scurt timp după pronunțarea HCC nr. 9/2023, instanța de contencios constituțional a fost nevoită să se justifice. Într-un comunicat al Curții Constituționale a Republicii Moldova din 12.04.2023 atrag atenția următoarele fragmente: „Curtea nu a «repus în drepturi», nu a «legalizat» purtarea panglicii negru-oranj și a altor simboluri reglementate de legile contestate, astfel cum se propagă în spațiul public. Curtea a decis că sancționarea utilizării acestor simboluri este constituțională. Totuși, pentru a sancționa o persoană trebuie să se constate că simbolul a fost utilizat în scopul justificării sau glorificării acțiunilor de agresiune militară, a crimelor de război sau a crimelor împotriva umanității” [2];

¹ Precizăm că ultimele două mostre de propagandă de stat datează din 27.04.2022 și, respectiv, din 25.04.2023. Autorul ambelor acestor mostre este Dmitri Kiseliiov, directorul Agenției Internaționale de Informații «Rossiya Segodnya».

„[...] Curtea subliniază că legislatorul nu este împiedicat să aplice liniile directorii ale acestei hotărâri și să adopte alte reglementări clare, coerente și care oferă posibilitatea analizării circumstanțelor particulare ale fiecărui caz atunci când sunt interzise simbolurile asociate cu invazia din Ucraina sau când o persoană este sancționată pentru utilizarea lor”. [2]

Nu este greu de observat că o astfel de poziție a instanței de contencios constituțional nu consună cu Opinia Comisiei de la Venetia: „61. [...] Referitor la panglica Sfântului Gheorghe, deși acest simbol poate fi folosit pentru a comemora victoria în „Marele Război pentru Apărarea Patriei”, în utilizarea sa actuală acesta a devenit *in mod predominant* (evid. ns.) un simbol „al puterii militare a statului rus contemporan” și al „sprijinului acordat regimului Putin”, al anexării sale a Crimeii și al războiului din Ucraina. *Simpla utilizare* (evid. ns.) a unuia dintre „simbolurile general cunoscute ce sunt utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară, crime de război sau crime împotriva umanității” ar trebui să fie suficientă pentru a „demonstra susținerea ideilor totalitare” și pentru a echivala, în sine, cu „promovarea ideologiilor totalitare periculoase pentru societate” [3]; „77. [...] Prin prevederea unei serii de referințe, dispoziția [de la lit. b) art. 1 al Legii nr. 54/2003] include definiții pentru termenii relevanți și limitează și mai mult marja de apreciere a autorităților la simbolurile și la conotațiile cunoscute.” [3]

În condițiile unui stat de drept și democratic, semnificația libertății de exprimare este incontestabilă. Libertatea de exprimare poate fi limitată în condițiile prevăzute în alin. (3) art. 32 și art. 54 ale Constituției Republicii Moldova, precum și în art. 3 al Legii nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În același timp, limitarea libertății de exprimare, operată printr-o normă contravențională, trebuie să corespundă prevederilor alin. (2) art. 5 CC RM, care interzice, printre altele, interpretarea extensivă defavorabilă a legii contravenționale. Din acest punct de vedere, în HCC nr. 9/2023 se sugerează că dispoziția de la art. 365⁵ CC RM se caracterizează prin ambiguitate, întrucât ar putea fi imputată celor care urmăresc un alt scop decât susținerea războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei.

Din punctul nostru de vedere, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a neglijat propriile precepte. Bunăoară, în Decizia nr. 23 din 29.03.2018, instanța de contencios constituțional a reținut: „o dispoziție legală nu poate fi ruptă din sistemul normativ din care face parte și nu poate opera în mod izolat. Dimpotrivă, ea trebuie citită în coroborare cu celelalte dispoziții legale incidente, ca făcând parte dintr-un sistem juridic coerent.” Curtea Constituțională a Republicii Moldova a făcut abstracție de faptul că art. 365⁵ CC RM și art. 1 al Legii nr. 54/2003 trebuie citite în coroborare cu celelalte dispoziții legale incidente, ca făcând parte dintr-un sistem juridic coerent. Or, ca efect al adoptării Legii nr. 102/2022, dispoziția de la lit. b) art. 1 al Legii nr. 54/2003 a fost completată cu alineatul 6: „Prin atribute și simboluri general cunoscute ce sunt utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară, [...] se înțeleg [...] banda bicoloră negru-portocaliu, [...] [utilizată] de către participanții la acțiuni de agresiune militară, [...] precum și de către persoane care, fără a fi participanți la acțiunile respective, *contribuie la mediatizarea și propagarea în societate a unor idei de instigare, justificare, glorificare sau de absolvire de răspundere pentru acțiuni de agresiune militară* (evid. ns.), [...]. Caracterul general cunoscut al unor asemenea atribute și simboluri se reține doar în cazurile când *atributele și simbolurile respective, precum și conotațiile specifice ale acestora sunt cunoscute în mod obiectiv publicului larg la nivel internațional și local* (evid. ns.). [...]” Din fragmentele evidențiate rezultă cu claritate că panglica Sfântului Gheorghe are scopul justificării sau glorificării, *inter alia*, a acțiunilor de agresiune militară; mai mult, este de notorietate internațională și locală că panglica Sfântului Gheorghe are un asemenea scop.

Legiuitorul a ales să definească noțiunea de ASGSAM nu în art. 365⁵ CC RM, ci într-o altă normă. Pe această cale s-a ținut cont de regula fixată la lit. d) alin. (1) art. 54 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative: „Textul proiectului actului normativ se elaborează în limba română, cu respectarea următoarelor reguli: [...] noțiunea se redă prin termenul respectiv, *evitându-se definiția acesteia sau utilizarea frazeologică* (evid. ns.)”.

Fragmentul „contribuie la mediatizarea și propagarea în societate a unor idei de instigare, justificare, glorificare sau de absolvire de răspundere pentru acțiuni de agresiune militară” din dispoziția de la lit. b) art. 1 al Legii nr. 54/2003 nu diferă ca esență de următorul fragment evidențiat din HCC nr. 9/2023: „Se recunosc constituționale articolul 365⁵ din Codul contravențional și prevederile articolului 1 din Legea privind contracararea activității extremiste care au fost introduse prin Legea nr. 102 din 14 aprilie 2022, cu excepția celor menționate la pct. 2 din dispozitiv, *în măsura în care sunt aplicabile doar pentru faptele comise în scopul justificării sau glorificării acțiunilor de agresiune militară* (evid. ns.)”.

În context, putem face paralela cu dispoziția de la alin. (3) art. 176¹ CP RM: „Confecționarea, vânzarea, răspândirea, deținerea în vederea răspândirii de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe, precum

și utilizarea în public a acestora”. În acest articol nu se explică ce înseamnă „simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe”. Interpretarea noțiunii în cauză o găsim nu în art. 176¹ CP RM, dar într-o altă normă. Astfel, în alin. (2) art. 134¹⁸ CP RM se stabilește: „Prin simboluri fasciste, rasiste și xenofobe se înțelege drapelele, emblemele, insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne care promovează ideile, concepțiile sau doctrinele prevăzute la alin. (1)”.¹

În Opinia Comisiei de la Veneția, „[...] statele nu sunt împiedicate să adopte legi care să interzică sau chiar să incrimineze utilizarea unor simboluri. Totuși, pentru că o asemenea legislație interferează cu dreptul la libertatea de exprimare, protejat de articolul 10 din CEDO și de articolul 32 din Constituția Republicii Moldova, aceasta trebuie să respecte cele trei condiții ale unor limitări legale, și anume exigența legalității (este prevăzută de lege), legitimității (urmărește o scop legitim) și necesității și proporționalității (este necesară într-o societate democratică)” [3]; „[...] modificările introduse prin Legea nr. 102 îndeplinesc, în principiu, aceste condiții. [...]” [3]

În concluzie, nu este necesar ca art. 365⁵ CC RM să fie remaniat în modul cerut de instanța de contencios constituțional. O asemenea remaniere ar avea un efect tautologic. Aceasta deoarece ar presupune că, de exemplu, fapta de confecționare, de vânzare, de răspândire, de deținere în vederea răspândirii sau de utilizare în public a panglicii Sfântului Gheorghe, care „contribuie la mediatizarea și propagarea în societate a unor idei de instigare, justificare, glorificare sau de absolvire de răspundere pentru acțiuni de agresiune militară”, are „scopul justificării sau glorificării acțiunilor de agresiune militară”.

Considerăm că scopul faptei, prevăzute la art. 365⁵ CC RM, este formulat într-o manieră clară și previzibilă. Sub acest aspect, articolul în cauză nu este susceptibil de interpretare extensivă defavorabilă, deci nu prevede condiții care ar permite încălcarea dreptului garantat de art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În toate cazurile (cu excepțiile stabilite la lit. b) art. 1 al Legii nr. 54/2003²), confecționarea, vânzarea, răspândirea, deținerea în vederea răspândirii sau utilizarea în public a panglicii Sfântului Gheorghe contribuie la mediatizarea și propagarea în societate a unor idei de instigare, justificare, glorificare sau de absolvire de răspundere pentru acțiuni de agresiune militară. Deci, o astfel de faptă este săvârșită în scopul justificării sau glorificării acțiunilor de agresiune militară.

Concluzii

Au criticat, au protestat, au repudiat, s-au revoltat, s-au opus, s-au distanțat oare adepții utilizării în continuare a panglicii Sfântului Gheorghe de transformarea acestei panglici într-un ASGSAM? În calitate de consumatori de propagandă de stat rusă, puteau oare aceste persoane să nu cunoască despre o astfel de transformare? Până acum aceste persoane nu și-au exprimat în niciun mod poziția de neacceptare a respectivei transformări.³ Odată ce nu au făcut-o, rezultă că au acceptat tacit această transformare. Au acceptat că panglica Sfântului Gheorghe reprezintă un simbol al războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei. Deci, trebuie să accepte și efectele juridice corespunzătoare.

Cei, care aprobă chiar și tacit războiul barbar și nejustificat dus de Rusia împotriva Ucrainei, trebuie să fie conștienți că poartă răspunderea morală pentru atrocitățile comise împotriva poporului ucrainean.

¹ Conform acestui alineat, „prin organizație cu caracter fascist, rasist sau xenofob se înțelege orice grup format din trei sau mai multe persoane care își desfășoară activitatea, temporară sau permanent, în scopul promovării ideilor, a concepțiilor sau a doctrinei fasciste, rasiste sau xenofobe, precum ura și violența pe motive etnice, rasiale sau religioase, superioritatea unor rase și inferioritatea altora, antisemitismul, incitarea la xenofobie și extremismul. În această categorie pot fi incluse organizațiile cu sau fără personalitate juridică, partidele și mișcările politice, asociațiile și fundațiile, societățile comerciale, precum și orice alte persoane juridice care întrunesc condițiile prezentului alineat”.

² Astfel, lit. b) art. 1 al Legii nr. 54/2003 prevede, printre altele:

• „Nu constituie atribut și simboluri general cunoscute ce sunt utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară, [...] benzile și panglicile care sunt parte componentă a însemnelor, a medalilor și a ordinelor acordate persoanelor pentru participarea la cel de-al Doilea Război Mondial”;

• „Nu se consideră etalare, confecționare, răspândire sau deținere în vederea difuzării publice a [...] atributelor ori simbolurilor general cunoscute ce sunt utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară [...] reprezentarea acestora în manuale/cărți ori pe un alt suport având caracter științific/educațional, nici expunerea acestora în cadrul unor expoziții cu caracter științific/educațional, nici confecționarea, deținerea sau utilizarea acestora în cadrul reprezentațiilor de teatru/film ori în cadrul activităților de reconstituire istorică în care participanții desfășoară un program după un plan prestabilit pentru a recrea diverse aspecte ale unui eveniment sau ale unei perioade istorice.”

³ În Republica Moldova, spre deosebire de Rusia, o astfel de manifestare a libertății de exprimare nu ar fi reprimată.

Doliul pentru cei, care și-au dat viața în lupta împotriva nazismului, nu trebuie folosit pentru a justifica sau a incita la ură și la violență împotriva altor popoare sau a altor persoane. Respectăm memoria celor care, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, și-au jertfit viața pentru a desființa regimul nazist. În Republica Moldova este permisă comemorarea celor căzuți în această luptă. O astfel de comemorare nu poate fi interzisă nici acum, nici în viitor. Depunând flori și aprinzând lumânări, vom onora în continuare memoria celor care și-au dat viața în lupta împotriva nazismului. În același timp, trebuie să ne abținem să recurgem la simboluri cu ajutorul cărora autorii și susținătorii războiului genocidal împotriva poporului ucrainean promovează uciderea celor nevinovați.

Bibliografie:

1. Amendament la Proiectul de lege nr. 15 din 20.01.2022 privind modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5834/lanuage/ro-RO/Default.aspx>
2. Comunicatul Curții Constituționale cu privire la criticile care i-au fost aduse în legătură cu Hotărârea referitoare la simbolurile general cunoscute utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară, crime de război sau crime împotriva umanității. Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2596&t=/Media/Noutati/Comunicatul-Curtii-Constitutionale-cu-privire-la-criticile-care-i-au-fost-aduse-in-legatura-cu-Hotararea-referitoare-la-simbolurile-general-cunoscute-utilizate-in-contextul-unor-actiuni-de-agresiune-militara-crime-de-razboi-sau-crime-impotriva-umanitatii>
3. Opinie *amicus curiae* pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova privind claritatea prevederilor referitoare la contracararea activităților extremiste, adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2489&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-despre-claritatea-prevederilor-referitoare-la-contracararea-activitatilor-extremiste>
4. Z and V symbolism as a tool for mythologizing russian aggression. Part 3. The “syndrome” of the St. George’s ribbon. Disponibil: <https://cpd.gov.ua/en/articles-en/z-and-v-symbolism-as-a-tool-for-mythologizing-russian-aggression-part-3-the-syndrome-of-the-st-georges-ribbon/>
5. В каких странах запрещали георгиевскую ленту и российскую символику. Disponibil: <https://tass.ru/info/14441339>
6. Гагаузия разрешила георгиевскую ленту вопреки решению Молдавии. Disponibil: <https://www.vesti.ru/article/2718471>
7. Киселев: георгиевская лента будет знаком солидарности с ВС России. Disponibil: <https://ria.ru/20220427/lenta-1785699143.html>
8. Стартовавшая акция «Георгиевская ленточка» обрела новый смысл. Disponibil: <https://ria.ru/20230425/aktsiya-1867606689.html>

**REFORMAREA ACTIVITĂȚII DE SUPRAVEGHERE BANCARĂ ÎN REPUBLICA
MOLDOVA ÎN CONTEXTUL DE INTEGRARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

**REFORM OF BANKING SUPERVISION ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN
THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION**

Natalia TÎLTU, drd.
Consilier în Parlamentul European
E-mail: tiltu.tiltu@mail.ru

Rezumat: *Sfera bancară din Republica Moldova ar fi probabil un domeniu care trezește interesul întregii societăți. Aceasta în principal din cauza fraudei bancare de miliarde de lei și în al doilea rând din cauza falimentului răsunător al băncilor comerciale.*

Toate aceste evenimente au scos la iveală necesitatea unor reforme substanțiale în sectorul bancar. Drept urmare, asistăm la unele eforturi ale Băncii Naționale a Moldovei de reconfigurare a cadrului legal bancar în sensul neadmiterii problemelor sistemice pe viitor.

Prin urmare, aceste trei acte normative sunt: Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor; Legea nr. 232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor; Legea nr.250 privind supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și societăților de investiții într-un conglomerat financiar.

În 2019, noul guvern a lansat câteva acțiuni substanțiale privind modernizarea sistemului bancar.

În finalul studiului facem câteva recomandări și propuneri pentru cercetări ulterioare în următorii ani: 2023-2025.

Cuvinte-cheie: *supraveghere bancară; Banca Națională a Moldovei; integrarea în Uniunea Europeană.*

Abstract: *The banking sphere in the Republic of Moldova would probably be a domain that awakens the interest of the entire society. This mainly because of billions of lei bank fraud and secondly because of the scandalous bankruptcy of commercial banks.*

All these events have revealed the need for substantive banking sector reforms. As a result, we are witnessing some efforts by the National Bank of Moldova to reconfigure the banking legal framework in the sense of not admitting systemic problems in the future.

Therefore, these three normative acts are: Law no.202 of 06.10.2017 on banks' activity; Law no. 232 of 03.10.2016 on Bank Recovery and Resolution; Law no.250 on Supplementary Surveillance of Banks / Insurers / Reinsurers and Investment Companies in a Financial Conglomerate.

In 2019, the new government launched some substantial actions concerning the modernization of banking system.

In the end of the study we make some recommendations and proposals for further research in the coming years: 2023-2025.

Keywords: *banking supervision; National Bank of Moldova; integration into the European Union.*

„Furtul miliardului” și problemele din sectorul financiar-bancar au lovit și vor continua să lovească încă mulți ani înainte în bunăstarea fiecărui cetățean al Republicii Moldova.

Totodată, problemele din sectorul financiar-bancar au un impact direct asupra securității naționale. Cetățeni sărăciți și un sector financiar-bancar devalizat reprezintă pericole reale la adresa securității naționale a Republicii Moldova, fapt care în ultimă instanță poate aduce atingere suveranității și independenței naționale.

Către începutul anului 2019, Republica Moldova a pășit cu un sector bancar lipsit totalmente de încrederea societății și privit drept unul imprezvizibil, lipsit de integritate, ostil și chiar agresiv față de cetățean. În mare parte, acest fapt se datorează fraudei bancare de miliarde și a faptului că rambursarea datoriei a fost pusă pe umerii fiecărui cetățean în parte al societății noastre.

Toate aceste evenimente au relevat necesitatea unor reforme de substanță ale domeniului bancar.

Tocmai din toate acele considerente expuse mai sus, misiunea Băncii Naționale a Moldovei de a redobândi încrederea publicului în sectorul bancar este una dificilă și care necesită efort de lungă durată.

Drept urmare, suntem martorii unor eforturi ale Băncii Naționale a Moldovei de a reconfigura cadrul juridic bancar în sensul neadmiterii pe viitor a unor probleme sistemice.

În ultima perioadă, șirul actelor normative lansate de Banca Națională a Moldovei spre consultare și dezbateră în societate a fost unul consistent și care viza diverse aspecte importante din sfera bancară.

În acest studiu ne vom îndrepta atenția spre unele dintre ele, care prin natura instituirii unor raporturi juridice bancare noi vin să reconceptualizeze și să reconfigureze întreaga filosofie bancară din Republica Moldova, cu impact special asupra activității de creditare și de supraveghere a domeniului dat.

Prin urmare, nu ne propunem să efectuăm o radiografie a tuturor modificărilor normative de ultimă oră, ci doar analiza principalelor dintre ele. În particular, este vorba de trei acte normativ adoptate, publicate și care deja au și intrat în vigoare.

Aceste trei acte normative sunt:

1. Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor¹;
2. Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor²;
3. Legea nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar.³

La moment, activitatea bancară din Republica Moldova este reglementată, în principal, de trei acte normative importante: Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei nr. 548 –XIII din 21.07.95⁴; Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor⁵ și Legea nr. 550 – XIII din 21.07.95 cu privire la instituțiile financiare.⁶

Deși legile nr.548 din 21.07.1995 și nr.550 din 21.07.1995 au o perioadă de aplicabilitate de mai bine de două decenii, la o comparație sumară dintre redactările din 1995 și 2018, ușor constatăm o deosebire radicală atât sub aspectul cantitativ, cât și calitativ.

Cu toate acestea, Legea nr.548 și în special Legea nr.550 devenise depășite moral și nu corespundeau realităților actuale din sfera bancară și aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. În consecință, în ultima perioadă am fost și încă vom mai fi martori ai abrogării respectivelor acte normative și adoptării unui cadru normativ nou.

De fapt, Legea nr.550-XIII din 21.07.95 cu privire la instituțiile financiare s-a aplicat integral doar până în data de 31.12.2017, ulterior, începând cu data de 01 ianuarie 2018 să intre în vigoare noua Lege nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor, iar Legea nr.550-XII din 21.07.1995 cu privire la instituțiile financiare urmând a fi aplicată doar parțial, în partea ce se referă la lichidarea băncilor.

În rândurile ce urmează, vom analiza cele trei acte menționate mai sus, demarând studiul cu Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor, ca ulterior să trecem la Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor și să finalizăm cu Proiectul Legii cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar.

Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor.⁷ Prin această lege, Banca Națională a Moldovei transpune prevederile Directivei 2013/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 cu privire la accesul la activitatea instituțiilor de credit și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și a firmelor de investiții, de modificare a Directivei 2002/87/CE și de abrogare a Directivelor

¹ Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017, art.Nr.727.

² Legea Republicii Moldova Nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.343-346 din 04.10.2016, art.Nr.707.

³ Legea Republicii Moldova Nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor, asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.794 din 29.12.2017.

⁴ Legea Republicii Moldova Nr.548 din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.297-300 din 30.10.2015, art.Nr.544. (republicată).

⁵ Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017, art.Nr.727.

⁶ Legea RM nr. 550 din 21.07.1995 instituțiilor financiare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78-81 din 13.05.2011, art.Nr.199 (republicată).

⁷ Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017, art.Nr.727.

2006/48/CE și 2006/49/CE și a Regulamentului nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și firmele de investiții și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012.

Elementele de noutate ale noii legi sunt multiple și vor constitui obiectul cercetărilor ulterioare, având în vedere caracterul complex al legii, dar și aspectul cantitativ (Legea având un volum de peste 100 de pagini).

Totuși, sunt câteva aspecte de noutate pe care am dori să le evidențiem în mod special:

1. Transpunere în realitățile bancare din Republica Moldova a prevederilor Standardelor Basel III aferente cerințelor de capital, tratamentul prudențial al diferitor riscuri (de credit, de piață, operațional etc.) pentru calculul expunerilor ponderate la risc (să nu uităm că anterior erau luate în calcul doar riscurile de credit).
2. A fost modificată semnificația noțiunilor de filială și sucursală, în sensul aducerii lor în concordanță cu practicile internaționale.
3. Sunt instituite derogări de la Legea privind societățile pe acțiuni cu referire la aspecte precum: atribuțiile adunării generale a acționarilor; consiliului și organului executiv; excluderea comisiilor de cenzori în cazul băncilor comerciale din lista organelor de control ale băncilor.
4. Sunt fortificate atribuțiile de supraveghere prudențială ale Băncii Naționale a Moldovei. În comparație cu legislația actuală, proiectul Legii extinde prerogativele BNM în domeniul dat, în principal fiind vorba de: conferirea unor atribuții suplimentare Băncii Naționale a Moldovei în ceea ce ține de procesul de evaluare și supraveghere a băncilor; diversificarea și instituirea unei palete largi de sancțiuni posibile a fi aplicate băncilor comerciale de către BNM.
5. Băncile comerciale sunt solicitate să-și instituie un capital intern care, în funcție de riscurile la care sunt sau pot fi expuse, ar fi adecvat ca distribuție, calitate și cantitate.
6. Sunt stabilite condiții prin care băncile vor aplica strategii și procese de evaluare și menținere a caracterului adecvat al capitalului lor intern.
7. Aplicabilitatea legii se extinde dincolo de dimensiunea generală (băncilor, persoane juridice din Republica Moldova, inclusiv sucursalelor din străinătate ale acestora și sucursalelor băncilor din alte state în ceea ce privește activitatea acestora desfășurată în Republica Moldova), extinzându-se asupra altor categorii de entități: capitolul II titlul V se aplică societăților financiare holding, societăților financiare holding mixte și societăților holding cu activitate mixtă, persoanelor juridice din Republica Moldova; capitolul V titlul III se aplică societăților de audit ale băncilor și societăților de audit ale societăților financiare holding, societăților financiare holding mixte și societăților holding cu activitate mixtă, persoanelor juridice din Republica Moldova.

În esență, Legea nr.202 supune unei reglementări riguroase aspecte precum: atribuțiile Băncii Naționale a Moldovei în domeniul supravegherii bancare; interdicții; cerințe privind accesul la activitatea băncilor; cerințe prudențiale; politici de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului; secretul bancar și conflictele de interese; supravegherea prudențială și cerințele de publicare pentru Banca Națională a Moldovei.

De menționat că, la data intrării în vigoare a Legii nr.202 (01.01.2018), prevederile Legii nr.550 din 21.07.1995 privind instituțiile financiare au fost abrogate. De fapt, sunt în vigoare doar prevederile ce se referă la lichidarea băncilor: Capitolul VI¹ – lichidarea silită a băncii și Capitolul VI² – lichidarea benevolă a băncii.

Legea nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor.¹ Urmând tradiția, era de așteptat ca și acest act normativ să armonizeze cadrul normativ național bancar la legislația și practicile Uniunii Europene. În principiu, așa și este, doar că ar fi oarecum ciudat faptul că în textul Legii nr.232 nu se face referință la procesul de armonizare a legii la standardele Uniunii Europene în domeniul bancar. Cu toate acestea, chiar dacă nu se menționează expres, este evident că la elaborarea legii s-a ținut cont de directivele Uniunii Europene.

Printre principalele elemente de noutate ale Legii nr.232 evidențiem:

1. În textul Legii sunt transpuse prevederile Directivei 2014/59/UE a Parlamentului european și a Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții și de modificare a Directivei 82/891/CEE a Consiliului și a Directivelor

¹ Legea Republicii Moldova Nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.343-346 din 04.10.2016, art.Nr.707.

- 2001/24/CE, 2002/47/CE, 2004/25/CE, 2005/56/CE, 2007/36/CE, 2011/35/UE, 2012/30/UE și 2013/36/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului, precum și a Regulamentelor (UE) nr.1093/2010 și (UE) nr.648/2012 ale Parlamentului European și ale Consiliului.¹
2. Sunt prevăzute mai multe acțiuni ce se încadrează la compartimentul „Pregătirea”. Acestea sunt: Planificarea redresării și a rezoluției și Posibilitatea de soluționare.
 3. Intervenția timpurie include: Măsurile de intervenție timpurie; Înlocuirea organului de conducere; Desemnarea administratorului temporar.
 4. Rezoluția instituită de Lege include: Stabilirea obiectivelor rezoluției; Condițiile de declanșare a procedurii de rezoluție; Administratorul special; Evaluarea; Instrumentele de rezoluție (instrumentul de vânzare a afacerii; instrumentul băncii-punte; instrumentul de separare a activelor; instrumentul de recapitalizare internă); Instrumentele publice de stabilizare financiară; Reducerea valorii instrumentelor de capital; Competențele de rezoluție; Mecanismele de siguranță; Obligațiile procedurale; Dreptul la contestare și excluderea altor măsuri; Mecanismele de finanțare a rezoluției.
 5. Sunt prevăzute un șir de sancțiuni pe care Banca Națională a Moldovei le poate aplica. Domeniul sancțiunilor, în mod special, este vizat de articolele 315 și 316 din Lege. Constatăm existența unei palete largi de sancțiuni, fapt care conferă flexibilitate și corectitudine BNM în procesul de aplicare a acestor sancțiuni.

Legea nr. 250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar.² Scopul acestei legi este de a transpune Directiva 2002/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2002 privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborării unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate.

Efectiv, legea a fost pusă în aplicare începând cu data de 29 martie 2018.

Elementele de noutate ale acestei legi, într-o formă laconică, pot fi redate în câteva rânduri. În principal, acestea sunt:

1. Pornind de la faptul că conglomeratele financiare sunt entități ce își desfășoară activități în diverse sectoare ale economiei, Proiectul de lege instituie modalități de supraveghere pe diverse dimensiuni, precum: cerințe referitoare la adecvarea capitalului, concentrarea riscurilor, tranzacțiile în interiorul grupului, sisteme de control intern și proceduri de gestionare a riscurilor.
2. Sunt instituite măsuri de facilitare a supravegherii suplimentare și de desemnare a autorității competente – coordonatorul și atribuțiile acesteia.
3. Pentru situația raporturilor juridice din Republica Moldova sunt instituite anumite derogări de la prevederile Directivei 2002/87CE privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborării unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate. Astfel, în sensul Directivei, calitatea de conglomerat financiar este atribuită entității în privința căreia se referă calificarea drept semnificative a activităților desfășurate între subsectoarele grupului, prin stabilirea unui prag minim al activelor bilanțului subsectorului cel mai puțin important din grup în valoare de 6 miliarde Euro. Totuși, ținând cont de volumul relativ nesemnificativ al activelor din sistemul bancar și cel al asigurărilor din Republica Moldova, s-a decis diminuarea pragului respectiv până la suma de 500 milioane lei.

Demersul științific a constatat faptul că, în pofida unui termen redus de aplicare (mai puțin de un an de zile), deja au și fost înregistrate tentative de aplicare a ei față de băncile comerciale. Ne referim aici, în mod special, la situația vânzării acțiunilor din cadrul BC Moldova-Agroindbank.

¹ Directiva 2014/59/UE a Parlamentului european și a Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții și de modificare a Directivei 82/891/CEE a Consiliului și a Directivelor 2001/24/CE, 2002/47/CE, 2004/25/CE, 2005/56/CE, 2007/36/CE, 2011/35/UE, 2012/30/UE și 2013/36/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului, precum și a Regulamentelor (UE) nr.1093/2010 și (UE) nr.648/2012 ale Parlamentului European și ale Consiliului.

² Legea Republicii Moldova Nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor, asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.794 din 29.12.2017.

Salutabil este faptul că, imediat după schimbarea guvernării, în iunie 2019, în Republica Moldova, sectorului bancar i-a fost acordată o atenție sporită. Astfel, evidențiem, cel puțin, trei acțiuni cu impact de rezonanță:

1. **Instituirea Comisiei parlamentare pentru investigarea fraudei bancare.** Fiind la început de cale, Comisia a reușit să trezească interesul societății și astfel, să dea un semnal clar că repetarea unor scenarii similare, în viitor, este imposibil.
2. **Inițierea unui proiect de lege,** prin care vor fi amendate mai multe acte normative bancare și în special, vor fi modificate substanțial prevederile Legii Republicii Moldova Nr.232 din 2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. Prin aceste modificări se încearcă abrogarea unor prevederi care făceau posibilă acordarea asistenței de lichiditate în situație de urgență băncilor insolabile care ulterior falimentează. În mod practic, legiuitorul încearcă să prevină situații de genul celor întâmplăte în anii 2014-2015, când au fost oferite credite celor trei bănci comerciale insolabile – Banca de Economii, Banca Socială și Unibank. În general, proiectul de modificare a legislației se rezumă la atare aspecte importante precum:
 - 2.1. definirea noțiunii de asistență de lichiditate în situații de urgență în Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei;
 - 2.2. statuarea expresă a faptului că asistență de lichiditate în situații de urgență poate fi acordată doar băncilor solvabile și viabile, eliminând astfel ambiguitatea de la art.18 alin.(3) din Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei;
 - 2.3. precizarea listei de active eligibile acceptate de către Banca Națională a Moldovei în calitate de garanții la acordarea de credite băncilor. Se propune excluderea din lista activelor eligibile pentru garantarea creditelor a cambiilor simple și a titlurilor emise cu privire la bunuri sau mărfuri, având în vedere că astfel de instrumente nu sunt utilizate frecvent pe piață autohtonă;
 - 2.4. actualizarea cadrului legal privind rezervele obligatorii, unul din principalele instrumente monetare administrative aplicat de către Banca Națională în scopul controlului monetar și managementului lichidității;
 - 2.5. ajustarea prevederilor Legii nr.419/2006 cu privire datorita sectorului public, garanțiile de stat și recreditarea de stat și a altor legi conexe având în vedere amendamentele operate la Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei”;

În urma efectuării analizei principalelor acte normative cu tentă bancară, ce vin să instaureze realități noi și să reconfigureze raporturile juridice bancare existente, vom formula următoarele **concluzii:**

1. Începând cu data de 1 ianuarie 2018, Legea privind activitatea băncilor instituite un cadru normativ calitativ nou. Prin noua Lege, regulile de joc devin mai clare pentru toți actorii din sfera bancară, iar supravegherea prudențială și implicit activitatea de sancționare din partea Băncii Naționale a Moldovei este expusă într-o variantă aproape de exhaustivitate și care nu admite ambiguități și diverse interpretări abuzive sau cel puțin eronate.
2. La baza Legii cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor/asiguratorilor/reasiguratorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar se află filosofia de instituire a supravegherii prudențiale suplimentare la nivelul grupului, avându-se drept scop prevenirea eventualei risc de contaminare. Cu precădere, supravegherea vizează solvabilitatea, concentrarea riscurilor, tranzacțiile în interiorul grupului, mecanismul de control intern, gestiunea internă a riscurilor la nivelul conglomeratului, precum și reputația și competența conducerii grupurilor financiare.
3. Directiva 204/59/UE a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2015. Principalele elemente ale Directivei ar fi: 1) Prevenirea (planuri și standarde; fondul de rezoluție ex ante); 2) Intervenția timpurie (În scopul asigurării continuării activităților esențiale ale băncii și redresarea rapidă a acesteia, autoritățile naționale de rezoluție au competența de a interveni înainte ca situația unei bănci să se deterioreze în mod ireparabil, recurgându-se la acțiuni precum: solicitarea de punerea în aplicare a unor reforme urgente; solicitarea băncii să elaboreze, împreună cu creditorii săi, un plan pentru restructurarea datoriilor; efectuarea de schimbări la nivelul conducerii băncii și numirea administratorilor speciali sau temporari); 3) Rezoluția (autoritățile naționale de rezoluție au competența: să vândă o parte a instituției; să creeze o bancă-punte care să continue activitățile cele mai importante (transferul temporar al activelor bancare bune către o entitate gestionată de stat); să separe activele bune de cele toxice (acestea din urmă ar urma să fie transferate către o entitate de gestionare a activelor); să aplice măsuri de recapitalizare internă: de exemplu, convertirea datoriilor

în acțiuni sau reducerea acestora, astfel, pierderile sunt impuse acționarilor și creditorilor băncii, conform unei ordini stabilite, și nu contribuabililor). Constatăm că toate aceste prevederi, într-o măsură adaptată, și-au găsit consfințire în textul Legii nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor.

4. Eforturile Băncii Naționale a Moldovei în domeniul instituirii unei supravegheri eficiente au primit recent o susținere din partea Curții Constituționale. Avem în vedere Hotărârea Curții Constituționale publicată la data de 1 decembrie 2017 [7] și prin care se recunoaște constituționalitatea art.38 alin.(7) lit.a) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 și, astfel, se declară inadmisibilă sesizarea.
5. În fine, cumulativ cu toate aceste trei acte normative și cu adoptarea Deciziei Curții Constituționale, dar și eforturile de oră a noii guvernări de a induce o claritate în sectorul bancar, considerăm că, anii 2019-2023 au adus sectorului bancar din Republica Moldova schimbări fundamentale și perspective favorabile unei dezvoltări în condiții de claritate și a unor reglementări ce abordează cu lux de amănunte diverse aspecte care altădată generau ambiguități și litigii. Respectivul fapt nu are decât să aducă beneficii cetățeanului și, în ultimă instanță, stabilitate și bunăstare întregii societăți.
6. De asemenea, a fost stabilit faptul că statul mai mult este preocupat de prevenirea și combaterea corupției în sectorul public, pe când prevenirea și combaterea corupției în sectorul financiar-bancar este oarecum plasată în umbra atenției factorilor responsabili. Aceasta cu atât mai grav, cu cât este pe larg recunoscut faptul că în Republica Moldova, corupția reprezintă un flagel ce afectează buna funcționare a instituțiilor publice și bunăstarea societății.

Bibliografie:

1. Dardac Nicolae. Barbu Teodora Cristina. Instituții de credit. București: Editura ASE, 2012, p.83-84, 123-132.
2. Directiva 2002/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2002 privind supravegherea suplimentară a societăților de credit, a întreprinderilor de asigurare și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar și elaborării unui proiect de lege cu privire la supravegherea suplimentară a entităților reglementate.
3. Directiva 2013/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 cu privire la accesul la activitatea instituțiilor de credit și supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și a firmelor de investiții, de modificare a Directivei 2002/87/CE și de abrogare a Directivelor 2006/48/CE și 2006/49/CE.
4. Directiva 2014/59/UE a Parlamentului european și a Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții și de modificare a Directivei 82/891/CEE a Consiliului și a Directivelor 2001/24/CE, 2002/47/CE, 2004/25/CE, 2005/56/CE, 2007/36/CE, 2011/35/UE, 2012/30/UE și 2013/36/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului, precum și a Regulamentelor (UE) nr.1093/2010 și (UE) nr.648/2012 ale Parlamentului European și ale Consiliului.
5. Gheorghe Carmen-Adriana. Drept bancar comunitar. București: Editura C.H.Beck, 2008. 247p.
6. Guștiuc Andrei. Drept bancar. Vol.1. Chișinău: Editura Elena V.I., 2002. 287p.
7. Hotărârea Curții Constituționale Nr.29 din 06.11.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 (menținerea efectelor produse de către Banca Națională a Moldovei) (sesizarea nr.59a/2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.421-427 din 01.12.2017. art.Nr.122.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.420 din 30.08.2019 cu privire la aprobarea Planului de Acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020. Publicata în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.281-288 din 13.09.2019. art.Nr.618.
9. Legea Republicii Moldova Nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.434-439 din 15.12.2017. art.Nr.727.
10. Legea Republicii Moldova Nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.343-346 din 04.10.2016. art.Nr.707.
11. Legea Republicii Moldova Nr.250 din 01.12.2017 cu privire la supravegherea suplimentară a băncilor, asigurătorilor/reasigurătorilor și a societăților de investiții care aparțin unui conglomerat financiar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.794 din 29.12.2017.

12. Legea Republicii Moldova Nr.548 din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.297-300 din 30.10.2015. art.Nr.544. (republicată).
13. Legea Republicii Moldova nr. 550 din 21.07.1995 a instituțiilor financiare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78-81 din 13.05.2011. art.Nr.199 (republicată).
14. Pîntea Dumitru. Monitorul financiar: Analiza principalelor reforme din sectorul financiar din Republica Moldova. În: Monitorul Financiar nr.2 din aprilie-iulie 2016. Chișinău: Ed.Expert-Grup, 2016. 20 p.
15. Postolache Rada. Drept bancar. București: Editura C.H.Beck, 2012. 368p.
16. Regulamentul nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 privind cerințele prudențiale pentru instituțiile de credit și firmele de investiții și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 648/2012.

INTEGRAREA CETĂȚENILOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

INTEGRATION OF CITIZENS BELONGING TO NATIONAL MINORITIES

Mihaela SĂFTOIU, drd.

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: miha_sft@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-4508-6114

Rezumat: *Articolul tratează problematica minorităților naționale în general, respectiv problematica cetățenilor aparținând etniei rome din România, în special. Astfel, acesta abordează aspecte ce țin de: conceptul de minoritate națională, prezentarea principalelor acte normative naționale și internaționale relevante în domeniu, protecția drepturilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, identitatea etnică, lingvistică și culturală, discriminarea minorităților naționale pe criterii etnice și lingvistice, precum și, în mod rezumativ, factori ce favorizează excluziunea și factori de favorizare a integrării sociale a etnicilor romi.*

Cuvinte-cheie: *minoritate națională, integrare, etnie romă, discriminare, identitate etnico-lingvistică.*

Abstract: *The article deals with the issue of national minorities in general, respectively the issues of citizens belonging to the Roma ethnicity in Romania, in particular. Thus, it addresses aspects related to: the concept of national minority, the presentation of the main national and international normative acts relevant in the field, the protection of the rights of citizens belonging to national minorities, the ethnic, linguistic and cultural identity, the discrimination of national minorities on ethnic and linguistic grounds, as well as, in a summary way, factors that favor exclusion and factors favoring the social integration of Roma ethnics.*

Keywords: *national minority, integration, Roma ethnicity, discrimination, ethnic-linguistic identity.*

Introducere

Actualitatea temei de cercetare

Din punct de vedere istoric, preocupările vizavi de protecția persoanelor aparținând minorităților naționale pot fi divizate în trei etape – 1. perioada inițială în care preocuparea a fost una sporadică ce a constat, în principal, în menționarea unor clauze de protecție în unele tratate internaționale, 2. perioada Societății Națiunilor, în cadrul căreia au fost încheiate mai multe tratate și au fost adoptate unele declarații unilaterale, iar accentul s-a pus pe protecția minorităților din Europa Centrală și de Est, 3. perioada ce a urmat celui de-al doilea război mondial, în cadrul căreia preocuparea pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului a luat avânt, și implicit atenția acordată indivizilor aparținând grupurilor minoritare s-a dezvoltat din ce în ce mai mult, tendință resimțită și în prezent.

Protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale constituie o preocupare actuală a teoreticienilor și practicienilor în drept, dar mai ales a legiuitorului care trebuie să găsească, să conceapă și să aplice măsuri eficiente de incluziune a acestora.

În prezentul studiu, accentul este pus pe minoritatea romă, în special.

Gradul de cercetare a problemei

Doctrina juridică este bogată în ceea ce privește problematica persoanelor aparținând minorităților naționale, iar printre principalele surse bibliografice utilizate la prezentul studiu se află tratate de drept constituțional, manuale diverse care abordează subiectul dreptului la identitate al cetățenilor ce aparțin minorităților naționale, discriminarea pe criterii etnice și lingvistice. Printre autorii ale căror articole/cărți au fost studiate se numără, în principal, prof. Alexandru Arseni, prof. Cristian Ionescu, prof. Ion Diaconu, Ionescu Iustina și alții.

Formularea problemei de cercetare

Prezentul studiu urmărește analiza aspectelor care țin de respectarea identității etnico-lingvistică și culturală a cetățenilor aparținând minorităților naționale, cu accent pe minoritatea romă, cu scopul de a

descoperi acele elemente care favorizează incluziunea acestora.

Obiectivele cercetării

Printre obiectivele prezentei cercetări se numără: definirea conceptului de minoritate națională, prezentarea principalelor acte normative naționale și internaționale relevante în domeniu, protecția drepturilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, identitatea etnică, lingvistică și culturală, discriminarea minorităților naționale pe criterii etnice și lingvistice, factori ce favorizează excluziunea și factori de favorizare a integrării sociale.

Metodologia cercetării

Printre metodele de cercetare folosite se numără: metoda istorică, metoda comparativă, metoda analitică și metoda sintetică, cu accentul pe ultima.

Rezultate

Conceptul de minoritate națională

De-a lungul timpului au existat numeroase tentative de a defini conceptul de minoritate națională, însă în prezent nu există o definiție unanim acceptată a acesteia.

Prof. Cristian Ionescu, atunci când vorbește despre unele elemente specifice oamenilor ce fac parte dintr-o anumită minoritate, precizează, despre aceștia, că sunt *factori catalizatori și unificatori ai sentimentului de apartenență comună la o ... minoritate etnică, grup etnic ori minoritate națională*.

Limba utilizată, obiceiurile și tradițiile comunității respective, stilul de viață asociat unui anumit context economico-social, o istorie comună și dorința de a pune laolaltă toate aceste elemente și nu numai, pentru a prefigura un prezent și un viitor comun. Deci coeziunea comunității se prezintă pe trei axe – trecut, prezent și viitor.

Prof. Cristian Ionescu, de asemenea, precizează că reprezintă o condiție esențială ca cei *care își declară apartenența la o anumită minoritate națională existentă într-un stat, să aibă calitatea de cetățean al acestuia*¹.

Prof. Selejan-Guțan remarcă îmbinarea a două elemente în cadrul conceptului: un element obiectiv și unul subiectiv. În vreme ce elementul obiectiv cuprinde condiția caracterului nedominant al grupului și caracteristici comune specifice etnico-lingvistice și religioase, elementul subiectiv e determinat de „*solidaritatea, sentimentul apartenenței la grup și dorința de a păstra și dezvolta identitatea dată de caracterele distinctive*”².

Prin minoritate națională se înțelege “*orice comunitate de cetățeni români care trăiește pe teritoriul României din momentul constituirii statului modern, numeric inferioară populației majoritare, având propria identitate etnică, exprimată prin cultură, limbă sau religie, pe care dorește să o păstreze, să o exprime și să o dezvolte*”³.

La recensământul⁴ din 2021, din cele 19 milioane de locuitori ai României, și-au declarat etnia 16,5 milioane, din care români 89,3%, maghiari 6%, romi 3,4%, conform declarației celor recenzați.

Acte normative naționale și internaționale ce cuprind dispoziții în domeniu

Pe plan național și internațional au fost adoptate multiple acte normative relevante în materia respectării drepturilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, egalitatea acestora cu ceilalți cetățeni majoritari, incluziunea și interdicția discriminării pe criterii etnico-lingvistice.

Recomandarea⁵ Consiliului Uniunii Europene privind egalitatea, incluziunea și participarea romilor (2021/C93/01) din 12 martie 2021 recomandă statelor membre o serie de măsuri, care se bazează, în principal pe răspunsul adevat la infracțiunile motivate de ură împotriva etnicilor romi, atitudinea antiromă

¹ Ionescu Cristian, Tratat de drept constituțional contemporan, ediția 3, București, Editura C. H. Beck, 2019, ISBN 978-606-18-0862-5, 1434 pag., pag. 864

² Muraru Ioan, coord. Constituția României. Comentariu pe articole. București: Editura C. H. Beck. 2008, ISBN 978-973-115-419-0, 1507 pag., pag. 64

³ Ionescu Cristian, Tratat de drept constituțional european, ediția 3, București, Editura C. H. Beck, 2019, ISBN 978-606-18-0862-5, 1434 pag., pag. 865

⁴ <https://jurnalul.ro/stiri/observator/rezultate-recensamant-2021-922551.html>

⁵ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319(01))

și implicațiile socio-juridice ale acesteia, combaterea sau reducerea discriminării indirecte și a celei directe și a discriminării multiple, măsuri de sensibilizare a cetățenilor majoritari, aspecte care țin de situația femeii române, a copiilor și a persoanelor LGBTI de etnie romă, precum și a vârstnicilor și a persoanelor cu handicap de etnie romă, promovarea egalității și a tratamentului nediscriminator. De asemenea, Recomandarea cuprinde și măsuri de promovare a identității etnice, culturale, lingvistice și istorice a romilor, consecințele negative ale atitudinii ostile promovate în media față de romi dar și aspecte cu privire la protecția socială și ocuparea locurilor de muncă adecvate cu scopul de a obține surse de venit cinstite, combaterea sărăciei, a abandonului școlar și a analfabetismului, precum și măsuri adecvate ce țin de domeniul sănătății.

Legea nr. 2 din 4 ianuarie 2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului stabilește anumite fapte care constituie infracțiuni. În sensul acesteia, prin antițigănist se înțelege, pe de-o parte ura față de persoanele de etnie romă, care are la bază un sentiment negativ profund, cât și orice fel de exteriorizare verbală sau fizică, ce de asemenea are la bază ura, și este orientată către persoanele române „ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor/ONG-urilor, liderilor comunităților române sau lăcașurilor lor de cult, tradițiilor și limbii române”¹. Deși legea face referire la atitudini și fapte calificate ca fiind antițigănești, se observă o necorelare cu prevederile Strategiei Guvernului României din 28 aprilie 2022 de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității române pentru perioada 2022-2027. Strategia recomandă evitarea folosirii termenului de antițigănist care are o conotație peiorativă, întrucât face trimitere la ceva impur. Strategia recomandă astfel utilizarea noțiunii de atitudine antiromă, în loc de antițigănist. Numele de „*țigani (zîngari, tsigans, zigeuner, cigan, cikani în alte limbi) provine din grecescul athinganein, (tradus: "a nu se atinge")*”², întrucât reprezintă o persoană impură. Legea prevede o serie de infracțiuni ce fac referire la atitudinea antiromă avută față de cei ce aparțin acestei etnii. Printre infracțiuni se numără: „*fapta persoanei de a promova, în public, în orice mod, idei, concepții sau doctrine antițigănistice; distribuirea sau punerea la dispoziția publicului, prin orice mijloace, de știri și informații, materiale antițigănistice; confecționarea, vânzarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea răspândirii de simboluri antițigănistice; inițierea sau constituirea unei organizații cu caracter antițigănist, aderarea sau sprijinirea, sub orice formă, a unui astfel de grup*”³.

Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992, publicată în Monitorul Oficial nr. 752 din 6 noiembrie 2007, menționează în art. 2 că prevederile Cartei se aplică limbilor minoritare folosite pe teritoriul României, printre care și limbii române. În înțelesul actului normativ, „*limbile minoritare sau regionale sunt limbile minorităților naționale*”⁴.

Constituția României, în art. 4 cu privire la unitatea poporului și egalitatea între cetățeni, prevede la alin. 2 că „*România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială*”⁵. De asemenea, în art. 16 cu privire la egalitatea în drepturi prevede, la alin. 1, că „*cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.*”⁶

Strategia Guvernului României⁸ din 28 aprilie 2022 de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității române pentru perioada 2022-2027, a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 450 bis din 5 mai 2022, și a intrat în vigoare la data de 05.05.2022. Strategia a fost aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 560 din 28 aprilie 2022, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 450 din 5 mai 2022. Strategia este axată pe 12 puncte și 7 anexe. Cele 12 puncte aduc în prim-plan anumite probleme cu care cetățenii de etnie romă se confruntă în mod frecvent, cum ar fi cele legate de educație, locuire, ocuparea locurilor de muncă și sănătate și stabilește organismele responsabile și măsurile adecvate pentru ameliorarea situației acestora.

¹ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/235923>

² <https://ro.wikipedia.org/wiki/Țigani>

³ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/235923>

⁴ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/86674>

⁵ Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta drepturilor fundamentale a UE, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti International, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5, pag. 14

⁶ Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta drepturilor fundamentale a UE, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti International, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5, pag. 16

⁸ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/255081>

Protecția drepturilor cetățenilor aparținând minorităților naționale

Înțelegerea adecvată și realizarea dreptului la identitate¹ consacrat în art. 6 din Constituția României implică atât cunoașterea destinatarilor acestui drept, cât și cunoașterea tipurilor de identitate specifică, a măsurilor adecvate de incluziune a cetățenilor minoritari și a politicilor antidiscriminare.

Printre elementele specifice asupra cărora se răsfrânge protecția dreptului la identitate se numără limba, obiceiurile, datinile și tradițiile, religia, cultura, istoria și alte elemente biologice specifice.

Toți membri unei comunități etno-culturale împărtășesc trăsături specifice, au o istorie comună și dorința de a transmite și de a perpetua aceste elemente particulare și față de generațiile viitoare. Deci apartenența la o minoritate națională se înscrie pe axa trecut-prezent-viitor, fiind necesară condiția continuității pentru un membru care face parte din această comunitate specifică. Nimeni nu poate fi obligat să își exercite dreptul la identitate prin raportarea la o anumită minoritate națională, dacă nu dorește să se identifice cu aceasta.

De asemenea, protecția dreptului la identitate se raportează numai la acele grupuri nedominante ale populației unui stat, care posedă și doresc să-și mențină caracteristici stabile, evident diferite de cele ale restului populației, care trebuie să includă un număr suficient de persoane, pentru a putea dezvolta astfel de caracteristici.

Prof. Alexandru Arseni menționează că „întrucât reprezintă un procent redus față de majoritatea populației alcătuitoare de stat, nu se pot prevala, potrivit normelor ce guvernează raporturile internaționale, de un drept de autodeterminare”².

Identitatea enică, lingvistică și culturală

Statul român, în concordanță cu standardele democratice universale, recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu singura condiție ca acestea să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români.

Ne raportăm, în România, la identitatea națională și, simultan, la identitatea etnico-lingvistică și culturală a grupurilor minoritare, deoarece ambele variante de identitate oglindesc o realitate socială concretă: conviețuirea alături de națiunea română a 19 minorități naționale.

Între identitatea etnico-lingvistică și culturală a majorității și cea a minorităților naționale trebuie să existe un echilibru așa cum trebuie să existe un echilibru și între identitatea națională și cea comunitară.

Ulterior revoluției din 1989, la nivel social au intervenit schimbări majore în ceea ce privește identitatea națională și cea a minorităților naționale. evoluția tehnologiei, globalizarea și împrumuturile culturale externe au influențat, atât pozitiv, cât și negativ trăsăturile identitare ale populației majoritare și minoritare.

Într-o epocă a diversităților, puritatea etnică este pe un trend de estompere, de uniformizare, de contaminare cu influențe externe, noi, atât pozitive cât și negative.

Discriminarea minorităților naționale pe criterii etnice și lingvistice

Prin discriminare se înțelege „tratatul diferit aplicat unei persoane (sau unui grup de persoane), în legătură cu recunoașterea sau exercitarea drepturilor de către aceasta”³. Acest tratament e cauzat de credința că persoana respectivă are o caracteristică aparte, ce o diferențiază de ceilalți, majoritari. Această însușire subiectivă poate fi reală sau nereală, adică fie persoana aceea face parte dintr-o minoritate, fie nu face parte din acea minoritate, însă din cauza unei sau unor însușiri specifice, similare cu cele ce caracterizează minoritatea respectivă, se crede că acea persoană aparține acelei minorități. De exemplu, persoanele care au o culoare a pielii mai închisă pot fi considerate ca aparținând etniei rome, deși în realitate fac parte din populația majoritară din România, nefiind de etnie romă. Tratatul discriminatoriu poate fi îndreptat împotriva unei persoane sau împotriva unui grup care deține trăsături comune și are aceeași identitate etnico-lingvistică și culturală. Discriminarea se realizează pe baza anumitor criterii, respectiv:

¹ Ionescu Cristian, *Tratat de drept constituțional european*, ediția 3, București, Editura C. H. Beck, 2019, ISBN 978-606-18-0862-5, 1434 pag., pag. 862

² Arseni Alexandru. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată*, Chișinău: CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-149-39-6, 428 pag., pag. 182

³ Ionescu Iustina, ș. a., *Ghid – Discriminarea – cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?*, Centrul de Resurse Juridice din Republica Moldova, Chișinău, 2016, 42 pag., pag. 9

“rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală sau orice alt criteriu similar”¹.

Printre consecințele nefaste ale discriminării se numără excluziunea, lipsa sau reducerea oportunităților de angajare corespunzătoare, îngrădirea sau limitarea accesului la educație, la îngrijire medicală adecvată sau la condiții de locuit propice. Însă cea mai gravă consecință a discriminării o constituie impactul psihologic negativ asupra persoanei discriminate și asupra membrilor familiei acesteia și celor dragi care împărtășesc aceleași caracteristici. Consecințele emoționale ale tratamentului discriminatoriu se raportează atât la prezent, cât și la viitor, neputând fi cuantificabile în timp. Întrucât traumele psiho-emoționale rezistă în timp, ele se perpetuează de la o generație la alta, cu consecințe catastrofale pe termen mediu și lung, afectând exercitarea corespunzătoare a drepturilor și libertăților cetățenești.

Problematica discriminării implică actele normative relevante în domeniu, analiza criteriilor care stau la baza atitudinii discriminatorii și aspecte care țin de motivația persoanelor, soluții pentru prevenirea, respectiv reducerea gradului de discriminare.

Interdicția discriminării este garantată prin articolul 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului care prevede că drepturile și libertățile trebuie exercitate fără vreo deosebire ce ține, în principu, de “sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”²

Protocolul nr. 12 din anul 2000 extinde sfera interdicției de discriminare prin garantarea tratamentului egal în ceea ce privește exercitarea oricărui drept, inclusiv a drepturilor ce revin în baza legii naționale. Astfel, în art. 1 Protocolul prevede interzicerea generală a discriminării, astfel: “1. Exercițarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurată fără nicio discriminare ... 2. Nimeni nu va fi discriminat de o autoritate publică ...”³

În art. 21 din Carta drepturilor fundamentale a UE cu privire la nediscriminare se prevede că “se interzice discriminarea de orice fel ...”⁴, iar în art. 22 Carta prevede că “Uniunea respectă diversitatea culturală, religioasă și lingvistică.”⁵

Toate statele membre ale UE sunt parte la următoarele tratate ale ONU privind drepturile omului care interzic discriminarea: Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, Convenția împotriva torturii, Convenția cu privire la drepturile copilului etc.

Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede, în art. 1, că “toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi ... trebuie să se comporte ... în spiritul fraternității”, iar în următorul articol că “fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație fără nici un fel de deosebire ...”⁶.

Discriminarea este o acțiune care presupune un tratament diferit, nedrept față de persoane din cauza apartenenței lor la un anumit grup social. Există mai multe forme de comportamente discriminatorii, dar toate au comun faptul că implică o anumită formă de respingere.

În România, potrivit Legii nr. 324 din 14 iulie 2006, pentru modificarea și completarea O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, prin discriminare se înțelege „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință”⁷, pe anumite criterii prevăzute cu titlu de exemplu, nelimitativ. Legea prevede că discriminarea poate avea la bază și orice altă motivație care poate conduce sau care a urmărit „restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale...”⁸

¹ Ionescu Iustina, ș. a., Ghid – Discriminarea – cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?, Centrul de Resurse Juridice din Republica Moldova, Chișinău, 2016,42 pag., pag. 9

² Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta drepturilor fundamentale a UE, Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti International, București, 2021, ISBN 978-606-025-068-5, pag. 84

³ idem, pag. 114

⁴ Idem, pag. 154

⁵ Idem, pag. 155

⁶ [https://www.ohchr.org/en/OHCHR/Universal Declaration of Human Rights - Romanian \(Româna\)](https://www.ohchr.org/en/OHCHR/Universal%20Declaration%20of%20Human%20Rights-%20Romanian%20(Rom%C3%A2na))

⁷ www.legislatie.just.ro

⁸ www.legislatie.just.ro

Printre formele discriminării se numără discriminarea directă, indirectă și multiplă. Discriminarea directă implică un tratament diferențiat pe anumite criterii prevăzute expres, exemplificativ sau limitativ de legislația în vigoare. Discriminarea indirectă implică de asemenea un tratament diferențiat însă acesta îmbracă aparența unui tratament neutru, echidistant. Atunci când ca justificare a acestor tratamente diferite avem un element obiectiv și rezonabil, nu putem vorbi despre discriminare. Aceasta intervine doar dacă această justificare obiectivă și rezonabilă lipsește sau există, dar este nelegală. Dintre toate tipurile de tratamente discriminatorii, discriminarea multiplă este cea mai gravă întrucât victima discriminării are mai multe caracteristici specifice considerate de cei care o discriminează ca fiind puncte slabe, cum ar fi statutul simultan de femeie cu handicap de etnie romă, care îmbină discriminarea pe criterii de sex, etnie și stare de sănătate.

În afară de legislație, politicile publice abordate trebuie să facă referire la acele instituții care pot cauza modificări ale atitudinilor și comportamentelor cetățenilor majoritari, dar și ale cetățenilor ce fac parte din minoritățile naționale.

Discuții

Coresponderea rezultatelor obținute cu ipoteza cercetării și generalizarea rezultatelor obținute

În conformitate cu referințele studiate, există mai mulți factori care, pe de-o parte favorizează exclusiunea și alți factori care favorizează incluziunea cetățenilor de etnie romă.

Factori ce favorizează exclusiunea:

1. documentarea populației rome este deficitară, fapt cauzat de: număr mic al căsătoriilor; neperfectarea certificatelor de naștere; desconsiderarea actelor de identitate de către romi;
2. dezinteresul pentru instruire, oglindit în rata mare de abandon școlar și gradul redus de alfabetizare;
3. lipsa resurselor financiare;
4. căsătoriile și nașterile timpurii;
5. romii sunt insistenți în solicitarea unor ajutoare sociale;
6. atitudini antirome în rândul populației majoritare.

Factorii de favorizare a integrării sociale a romilor:

Printre factorii care contribuie la influențarea pozitivă a procesului de incluziune a romilor se află:

1. creșterea gradului de acces la servicii de sănătate prin înscrierea persoanelor de etnie romă la medici de familie într-un procent cât mai ridicat;
2. formarea și pregătirea corespunzătoare a mediatorilor în domeniul școlar și sanitar;
3. creșterea gradului de alfabetizare în rândul persoanelor de etnie romă prin reducerea abandonului școlar și creșterea performanței acestora și participării acestora pe parcursul mai multor ani de studiu, nu doar în ciclul primar;
4. sprijinirea în găsirea unor locuri de muncă adecvate prin dezvoltarea abilităților profesionale, oferirea de credite adecvate posibilităților concrete de plată, instruirea angajatorilor în sensul schimbării mentalităților ce au la bază discriminarea grupurilor vulnerabile;
5. politici naționale eficiente de reducerea a discriminării pe baze etnico-lingvistice.

Sugestii privind aplicarea practică a rezultatelor cercetării

Rezultatele cercetării pot fi folosite atât de teoreticieni cât și de practicieni ai dreptului. În ceea ce privește relevanța practică a acestora, precizez că ele pot fi folosite în interes practic-educativ pentru crearea de programe de formare adecvată de organe responsabile cu aplicarea legii și asigurarea liniștii și ordinii publice, cum ar fi școlile de poliție, școlile de poliție de frontieră, cele de jandarmi și penitenciare întrucât acestea trebuie să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor aparținând minorităților naționale cu care intră în contact în desfășurarea activităților specifice.

Sugestii privind cercetările viitoare

Printre sugestiile legate de cercetările ulterioare enumăr:

1. abordarea aspectelor legate de incluziunea și exclusiunea persoanelor aparținând minorităților naționale, diferit, specializat, în funcție de fiecare minoritate în parte, întrucât există anumite elemente comune însă și multe specifice și concluzii pertinente cu privire la aceste aspecte pot fi luate doar în funcție de fiecare minoritate în parte;
2. delimitări adecvate ale conceptelor de minoritate națională, minoritate etnică, minoritate lingvistică, grup etnici, întrucât nu sunt conturate definiții general acceptate ale acestor noțiuni nu sunt conturate până în prezent;

3. plierea măsurilor luate la nivel național de incluziune a cetățenilor minoritari, în general, respectiv romi, în special în vederea respectării dreptului lor la identitate pe necesitățile și viziunea subiectivă a acestora cu privire la această incluziune, altfel spus cercetări care să aibă ca autor o persoană de etnie romă sau de o altă etnie minoritară în România.

Concluzii

Din moment ce acceptăm ideea existenței unei minorități naționale pe teritoriul României, indiferent de cauzele istorice, politice sau sociale care au condus la formarea minorităților respective, trebuie să acceptăm și ideea de diversitate etnică în cadrul comunității de cetățeni și să facem eforturi comune pentru acceptarea și dezvoltarea multiculturalismului ca formă de întrepătrundere între cultura națională predominantă și cultura cetățenilor ce fac parte dintr-o anumită etnie.

Preocuparea statului pentru respectarea drepturilor minorităților naționale rezultă și din adoptarea anumitor acte normative relevante în domeniu, precum cele enumerate mai sus, care vin să reglementeze anumite aspecte ce țin de egalitate, incluziune, interdicția discriminării cetățenilor români de etnie romă.

În ceea ce privește discriminarea, aceasta reprezintă o devalorizare a persoanei discriminate și este o atitudine aflată în neconcordanță atât cu principiile unui stat de drept cât și cu exigențele Uniunii Europene. Tratatul corespunzător al cetățenilor de altă etnie trebuie să fie unul bazat pe echidistanță, pe dialog și înțelegere, pe respectarea specificității culturale și etnico-lingvistice. Măsurile luate de stat pentru promovarea identității cetățenilor de altă etnie se subscriu garanțiilor prevăzute de Constituția României și vor oglindi, cu necesitate, egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor țării. Însă, așa cum susține și prof. Cristian Ionescu *“angajamentul statului de a lua măsuri de protecție ... nu este un impediment constituțional ... de a interzice anumite tradiții ... care aduc atingere unor valori sau norme de conviețuire socială ocrotite de lege”*¹.

În același sens specifică și prof. Alexandru Arseni, care menționează că *“ignorarea minorităților naționale – ca realitate istorică – poate avea consecințe extreme de păgubitoare. Un astfel de drept, recunoscut și garantat, nu trebuie să degenereze în privilegii”*².

Bibliografie:

1. Arseni Alexandru. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată, Chișinău: CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-149-39-6. 428 p.
2. Constituția României, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta drepturilor fundamentale a UE. Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021. București: Rosetti International. 2021. ISBN 978-606-025-068-5. 184 p.
3. Diaconu Ion. Minoritățile. Statut. Perspective. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial. Institutul Român pentru Drepturile Omului. 1996. ISBN 973-96496-2-9. 216 p.
4. Ionescu Cristian. Tratat de drept constituțional contemporan. Ediția 3. București: C. H. Beck. 2019. ISBN 978-606-18-0862-5. 1434 p.
5. Ionescu Iustina, ș. a.. Ghid – Discriminarea – cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?. Centrul de Resurse Juridice din Republica Moldova. Chișinău. 2016. 42 pag.
6. Muraru Ioan, coord. Constituția României. Comentariu pe articole. București: Editura C. H. Beck. 2008, ISBN 978-973-115-419-0, 1507 p.

Surse web:

1. <https://jurnalul.ro/stiri/observator/rezultate-recensamant-2021-922551.html>
2. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/235923>
3. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/86674>
4. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Țigani>
5. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/255081>
6. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319(01))

¹ Ionescu Cristian, Tratat de drept constituțional european, ediția 3, Editura C. H. Beck, 2019, ISBN 978-606-18-0862-5, 1434 pag., pag. 872

² Arseni Alexandru. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată, Chișinău: CEP USM, 2021, ISBN 978-9975-149-39-6, 428 pag., pag. 183

7. <https://www.ohchr.org/en/> OHCHR | Universal Declaration of Human Rights - Romanian (Româna)
8. www.legislatie.just.ro

**CADRUL NORMATIV JURIDIC DE REGLEMENTARE A FENOMENULUI DE PROFANARE
A SIMBOLULUI DE STAT**

**THE LEGAL NORMATIVE FRAMEWORK FOR REGULATING THE PHENOMENON OF
DEFAMING THE STATE SYMBOL**

Rita MUNTEANU, conf. univ., dr. în drept,
Universitatea Tehnică din Moldova

Rezumat: *Simbolurile statului conferă societatea comunității, îndeplinind în același timp o funcție de stabilire a ordinii. Ele cresc șansele statului de a promova procesul de identificare a cetățenilor cu valorile sale politice și constituționale. Apărarea simbolurilor statului prin incriminarea actelor care exprimă disprețul față de acestea ridică problema ingerinței în sfera libertății protejate de dreptul la libera exprimare și libertatea artistică.*

Cuvinte-cheie: *stat, simbol de stat, profanare, crimă.*

Abstract: *State symbols confer the society of community, while fulfilling a function of establishing order. They increase the state's chances of promoting the process of citizens identifying with its political and constitutional values. Defending state symbols by criminalising acts expressing contempt for them raises the question of interference in the sphere of freedom protected by the right to free expression and artistic freedom.*

Keywords: *state, state symbol, desecration, crime.*

Cadrul normativ juridic care reglementează fenomenul de profanare a simbolului de stat este fundamentat de Constituția Republicii Moldova¹, Legea privind simbolurile publice², Legea cu privire la Imnul de Stat al RM³, Legea cu privire la Drapelul de Stat⁴, Legea privind Stema de Stat a Republicii Moldova⁵, Codul penal al Republicii Moldova⁶, Codul contravențional al Republicii Moldova⁷, etc.

Constituția Republicii Moldova în art. 12 prevede simbolurile statale:

- Republica Moldova are drapel, stemă și imn;
- Drapelul de Stat al Republicii Moldova este tricolor. Culoarele sunt dispuse vertical, în ordinea următoare, începând de la lance: albastru, galben, roșu. În centru, pe fâșia de culoare galbenă, este imprimată Stema de Stat a Republicii Moldova;
- Stema de Stat a Republicii Moldova reprezintă un scut tăiat pe orizontală, având în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară albastră, încărcat cu capul de bour având între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour este flancat în dreapta de o roză cu cinci petale, iar în stânga de o semilună conturată. Toate elementele reprezentate în scut sunt de aur (galbene). Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtând în cioc o cruce de aur (acvila cruciată) și ținând în gheara dreaptă o ramură verde de măslin, iar în cea stângă un sceptru de aur;
- Imnul de Stat al Republicii Moldova se stabilește prin lege organică;

¹ Constituția RM din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.

² Legea Republicii Moldova nr-86 cu privire la simbolurile publice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 2011.nr.164-165.

³ Legea Republicii Moldova nr. 571 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 17.08.1995.

⁴ Legea Republicii Moldova nr. 217 privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 26.11.2010

⁵ Legea Republicii Moldova Nr-32 privind Stema de Stat a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-103, art Nr: 318, 03.05.2013.

⁶ Cod nr. 985 din 18.04.2002, Codul Penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova 985-XV din 18.04.2002). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 128-129/1012 din 13.09.2002.

⁷ Cod Nr. 218 din 24.10.2008, Codul contravențional al Republicii Moldova. Publicat: 16.01.2009. În: Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr: 15, din 16.01.2009.

- Drapelul, stema și imnul sunt simbolurile de stat ale Republicii Moldova și sunt ocrotite de lege Constituția Republicii Moldova.

Articolul, intitulat, „Simbolurile statului”, are o semnificație deosebită. Plasarea lui în Titlul I, principiile generale, nu este deloc întâmplătoare, dat fiind faptul că simbolurile statului, fiind puse în același rând cu principiile fundamentale ale statului, scot în evidență semnele distinctive ale Republicii Moldova ca stat suveran și independent, reprezintă unitatea poporului, reflectă trecutul, prezentul și, indiscutabil, viitorul statului și națiunii. Simbolurile statului, apreciate ca forme superioare de exprimare a adevărului și a sentimentelor naționale, constituie compoziții oficiale care reflectă, prin limbaj plastic, devenirea istorică a poporului pe care îl individualizează.

Alin. (1) prevede expres simbolurile statului, Republica Moldova are drapel, stemă și imn. Prin prevederea constituțională citată se subliniază angajamentul statului de a proteja aceste semne distinctive sfinte pentru orice cetățean al Republicii Moldova¹.

Drapelul de Stat al Republicii Moldova este un simbol major al suveranității și independenței Republicii Moldova. Stema este un semn convențional distinctiv, caracteristic și simbolic al statului. Imnul este un cântec sau o poezie solemnă, compusă pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment, erou etc.²

Problema simbolurilor statului, semnificația acestora nu este formală, ci are o importanță majoră pentru identitatea statului. De aceea, atât Constituția Republicii Moldova, cât și legile organice le iau sub protecție strictă, reglementând detaliat problemele legate de utilizarea lor.

Alin. (2) conține prevederi referitoare la simbolul oficial major al statului, Drapelul de Stat al Republicii Moldova este tricolor.

Culorile sunt dispuse vertical, în ordinea următoare, începând de la lance, albastru, galben, roșu. În centru, pe fâșia de culoare galbenă, este imprimată Stema de Stat a Republicii Moldova. Drapelul de Stat reprezintă o pânză dreptunghiulară, cu proporția dintre înălțimea și lungimea pânzei de 1:2, tripartită, vertical egal, începând de la lance cu culorile albastru, galben și roșu, și având în mijlocul câmpului galben imaginea Stemei de Stat a Republicii Moldova, a cărei lățime constituie 1/5 din lungimea drapelului.

Apariția drapelului, ca simbol al statului, este legată de formarea Statului Moldovenesc independent de la mijlocul secolului al XIV-lea. Conform surselor istorice, în secolele XV-XIX au existat circa douăzeci de drapele.

Alin. (3) se referă la Stema de Stat. Elementele Stemei de Stat a Republicii Moldova sunt cunoscute din timpurile cele mai îndepărtate³.

De exemplu, pe aversul primei monede moldovenești, pusă în circulație în 1350 de Bogdan I, figura capul de bour, care avea între coarne o stea cu cinci colțuri, la stânga o rozetă cu frunze iar la dreapta semilună. Vechea stemă a Statului Moldovenesc avea următoarele:

- în centrul scutului imaginea capului de bour cu o stea în frunte;
- în dreapta semilună;
- în stânga soarele; deasupra scutului o sabie și un buzdugan încrucișate, iar un pic mai sus coroana domnitorului. După ocuparea Basarabiei de către Rusia țaristă, în 1824 este acceptată stema Basarabiei, care avea înfățișat și capul de bour. Stema de Stat a Republicii Moldova înglobează elemente de veche tradiție, care ne-au însoțit pe parcursul a sute de ani.

Dreptul de a folosi imaginea Stemei de Stat de către alte instituții decât cele menționate se acordă numai de Parlament, iar modul de fabricare, tirajare, folosire, păstrare și casare a tiparelor de sigiliu cu înregistrarea Stemei de Stat se stabilește de către Guvernul Republicii Moldova prin Legea Nr-32⁴.

Fapta de profanare a simbolurilor de stat este incriminată în art. 347 CP al RM (2002), într-o variantă - tip și în două variante agravate.

Astfel, varianta-tip de infracțiune, prevăzută la alin.(1) art. 347 CP al RM (2002).

¹ Legea Republicii Moldova nr-86 cu privire la simbolurile publice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 2011.nr.164-165.

² Legea Republicii Moldova nr. 217 privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 26.11.2010

³ Legea Republicii Moldova Nr-32 privind Stema de Stat a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-103, art Nr: 318, 03.05.2013.

⁴ Legea Republicii Moldova Nr-32 privind Stema de Stat a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-103, art Nr: 318, 03.05.2013.

Constă în profanarea simbolurilor de stat (drapel, stemă, imn) ale Republicii Moldova sau ale altui stat arborate, utilizate sau intonate public. În prima sa variantă agravată, consemnată la lit.b) alin.(2) art.347 CP al RM (2002), infracțiunea de profanare a simbolurilor de stat este săvârșită de două sau mai multe persoane.

În fine, în cea de-a doua sa variantă agravată, specificată la alin. (3) art. 347 CP AL RM (2002), infracțiunea de profanare a simbolurilor de stat este săvârșită de persoana cu funcție de răspundere responsabilă pentru respectarea modului de utilizare a simbolurilor național-statale.

În opinia autorului C.I. Palaz: *„simbolurile naționale nu sunt fundamentate doar prin legi, ele sunt în aceeași măsură chintesența idealurilor și aspirațiilor unei națiuni, gândirea comună a cetățenilor care o alcătuiesc. Protejarea lor din punct de vedere juridic la nivelul cel mai înalt se explică prin faptul că acestea sunt însemnele reprezentative pentru suveranitatea, independența și unitatea statului”*¹.

În vederea asigurării unui suport consistent acestor prevederi din Legea Fundamentală, la art.347 CP al RM (2002) se stabilește răspunderea pentru profanarea simbolurilor de stat.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 347 CP al RM (2002), îl formează relațiile sociale cu privire la autoritatea de stat exprimată în simbolurile de stat ale Republicii Moldova sau ale unui alt stat².

Obiectul material al infracțiunii de profanare a simbolurilor de stat îl reprezintă simbolurile de stat (drapelul, stema, imnul) ale Republicii Moldova sau ale altui stat, arborate, utilizate sau intonate public. Se au în vedere entitățile corporale cu încărcătură simbolică, nu entitățile materiale în care pot fi încorporate acestea. De aceea, distrugerea sau deteriorarea bunurilor, în care se reproduc simbolurile național-statale, necesită calificare aparte, în conformitate cu art.322 din Codul contravențional: *„Profanarea simbolurilor naționale ale Republicii Moldova sau ale unui alt stat, altele decât cele indicate la alin. (1), dacă fapta nu constituie infracțiune, sau a simbolurilor teritoriale ori încălcarea cu intenție a modului de folosire a acestor simboluri se sancționează cu amendă de la 9 la 21 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 36 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 30 la 60 de unități convenționale aplicată persoanei juridice”*³.

În corespundere cu Legea Nr-86⁴, simboluri naționale sunt simbolurile de stat și alte însemne care indică identitatea Republicii Moldova ca stat sau ca entitate colectivă (art.3); simboluri naționale sunt: stema de stat; drapelul de stat; imnul de stat; sigiliul de stat; pavilionul de stat; distincțiile de stat; drapelul civil; pavilionul civil; drapelul de război; pavilionul de război; drapelul de luptă; culorile naționale; însemnele de apartenență statală pe transportul internațional; emblemele naționale oficiale complementare (floristice, zoomorfe, monumentale etc.); emblemele naționale oficiale cu caracter economic sau comercial (mărci, branduri etc.); semnele monedei naționale; abrevierile și codurile oficiale internaționale ale denumirii statului; însemnele de funcție (stindard, colan, eșarfa, sceptru etc.) ale Președintelui Republicii Moldova; stindardul Președintelui Parlamentului Republicii Moldova; stindardul Prim-ministrului Republicii Moldova; stindardul ministrului apărării al Republicii Moldova.

Dintre toate simbolurile naționale, în art. 347 CP al RM (2002), sunt specificate numai: stema de stat; drapelul de stat; imnul de stat.

Aceasta înseamnă că toate celelalte simboluri naționale nu pot constitui obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 347 CP AL RM (2002). În acord cu dispozițiile Legii privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova - Drrapelul de Stat al Republicii Moldova este un simbol oficial major al suveranității și independenței Republicii Moldova. Drapelul de Stat reprezintă o pânză dreptunghiulară, cu proporția dintre înălțimea și lungimea pânzei de 1:2, tripartită vertical egal, începând de la lance în culorile albastru, galben și roșu, și având în mijlocul câmpului galben imaginea Stemei de Stat a Republicii Moldova, a cărei lățime constituie 1/5 din lungimea drapelului. Blazonarea heraldică a Drapelului de Stat este: tricolor (1:2) vertical albastru-galben (de aur)-roșu, purtând în mijlocul câmpului galben imaginea Stemei de Stat a Republicii Moldova. Versoul Drapelului de Stat este în oglindă în raport cu fața pânzei. Imaginea grafică

¹ PALAZ, I. *Reguli constituționale privind simbolurile naționale*, București: Orient, 2011. 200 p. ISBN 9574-79-329-6.

² BOTNARU, S., et. alții. *Manual de drept penal, Partea generală*, Chișinău: ARC, 2005, 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

³ Cod Nr. 218 din 24.10.2008, Codul contravențional al Republicii Moldova. Publicat: 16.01.2009. În: Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr: 15, din 16.01.2009.

⁴ Legea Republicii Moldova nr-86 cu privire la simbolurile publice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 2011.nr.164-165.

standard a Drapelului de Stat este prezentată în anexa nr.1 la Legea privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. Nuanțele heraldice ideale ale culorilor Drapelului de Stat sunt albastru (azur) de Berlin, galben crom și roșu vermillon. Recomandările tehnice privind respectarea nuanțelor cromatice și a proporțiilor la fabricarea și reproducerea Drapelului de Stat sunt stabilite în anexa nr.2 la Legea privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. Drapelul de Stat și imaginea acestuia, indiferent de dimensiunile lor, trebuie să corespundă întocmai nuanțelor și proporțiilor stabilite. Drapelul de Stat de ceremonie arborat sau purtat poate avea decoruri vexilare exterioare suplimentare (franșuri, ciucuri, cravate, panglici, vârf de hampă etc.), prevăzute în regulamente speciale avizate de Comisia Națională de Heraldică, acestea neafectând dimensiunile, proporțiile și demnitatea drapelului.

Numai respectând toate aceste condiții o entitate poate reprezenta Drapelul de Stat al Republicii Moldova, deci poate fi considerată obiect imaterial al infracțiunii specificate la art. 347 CP al RM (2002). În lipsa vreuneia din condițiile legale sus menționate, art. 347 CP al RM (2002) este inaplicabil. În acest sens, Drapelul de Stat al Republicii Moldova nu se confundă cu Culorile Naționale ale Republicii Moldova.

Profanarea unor obiecte care reproduc cu aproximație Drapelul de Stat al Republicii Moldova urmează a fi calificată conform alin.(2) art.322 din Codul contravențional. Această normă stabilește răspundere, *inter alia*, pentru profanarea simbolurilor naționale ale Republicii Moldova sau ale unui alt stat, altele decât stema, drapelul sau imnul, dacă fapta nu constituie infracțiune, sau a simbolurilor teritoriale.

Nu pot constitui obiectul material al infracțiunii specificate la art. 347 CP al RM (2002) nici drapelele care nu au calitatea de Drapel de Stat al Republicii Moldova: Stindardul Președintelui Republicii Moldova; Stindardul Președintelui Parlamentului Republicii Moldova; Stindardul Prim-ministrului Republicii Moldova; Stindardul ministrului apărării al Republicii Moldova; drapelele autorităților și instituțiilor naționale; drapelul municipiului Chișinău; drapelul UTA Găgăuzia; drapelele municipale; drapelele raionale; drapelele unităților teritorial-administrative din componența municipiilor și raioanelor; drapelele corporative; drapelele private; drapelele istorice; drapelele etnice etc. Profanarea unor asemenea drapele poate fi calificată potrivit alin.(2) art.322 sau art.354 din Codul contravențional.

Cerința obligatorie pentru ca Drapelul de Stat al Republicii Moldova să aibă calitatea de obiect imaterial al infracțiunii prevăzute la art.347 CP al RM (2002) (2002) este ca acest drapel să fie arborat sau utilizat public, în orice alte condiții, profanarea Drapelului de Stat al Republicii Moldova poate fi calificată în baza art.354 din Codul contravențional.

Conform Legii privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova, Drapelul de Stat se arborează permanent: pe edificiile și în sediile autorităților și instituțiilor publice, în birourile de serviciu ale conducătorilor, în sălile de ședință, de protocol și de festivități ale acestora; în locurile de dislocare permanentă a unităților militare ale Forțelor Armate ale Republicii Moldova; la sediul partidelor, al sindicatelor, al instituțiilor de învățământ, știință și cultură; la punctele de trecere a frontierei de stat, în porturi, debarcadere, aeroporturi, gări, autogări cu trafic internațional ca este prevăzut în Legea Nr-217.

Imaginea grafică etalon a Stemei de Stat, în versiunile color, alb-negru conturat și alb-negru hașurat în coduri heraldice, este reprodusă în anexa nr. 1 la numita lege. Imaginea reprodusă a Stemei de Stat, indiferent de dimensiunile ei, trebuie să corespundă întocmai proporțiilor imaginii grafice etalon. Recomandările tehnice privind respectarea nuanțelor cromatice la confecționarea și reproducerea Stemei de Stat corespund celor stabilite în anexa nr.2 la Legea Nr-32¹.

Stema de Stat a Republicii Moldova poate fi confecționată în orice mod perceptibil vizual, din orice material care nu aduce ofensă acesteia. Numai respectând aceste condiții o entitate poate reprezenta Stema de Stat a Republicii Moldova, deci poate fi considerată obiect imaterial al infracțiunii specificate la art.347 CP al RM (2002).

Profanarea unor obiecte care reproduc cu aproximație Stema de Stat a Republicii Moldova poate fi calificată conform alin.(2) art.322 sau art.354 din Codul contravențional al RM, 2008)

Cerința obligatorie pentru ca Stema de Stat a Republicii Moldova să aibă calitatea de obiect imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 347 CP al RM (2002) este ca această stemă să fie utilizată public. În orice alte condiții, profanarea Stemei de Stat a Republicii Moldova poate fi calificată în baza art.354 din Codul contravențional.

¹ Legea Republicii Moldova Nr-32 privind Stema de Stat a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-103, art Nr: 318, 03.05.2013.

În alt registru, în corespundere cu prevederile Legii Nr-571¹, în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova se consideră cântecul „*Limba noastră*”, versuri de Alexei Mateevici (strofele 1, 2, 5, 8, 12), muzica de Alexandru Cristea, aranjament de Valentin Dînga, cuprins în anexa nr. 1 la numita lege. Numai respectând aceste condiții un cântec poate reprezenta Imnul de Stat al Republicii Moldova, deci poate fi considerat obiect imaterial al infracțiunii specificate la art. 347 CP al RM (2002).

Cerința obligatorie pentru ca Imnul de Stat al Republicii Moldova să aibă calitatea de obiect imaterial al infracțiunii prevăzute la art.347 CP al RM (2002) (2002) este ca acest imn să fie intonat public. În orice alte condiții, profanarea Imnului de Stat a Republicii Moldova nu poate atrage răspundere conform acestei norme penale. În schimb, vor putea fi aplicate prevederile art.354 din Codul contravențional.

În altă privință, menționăm că obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art.347 CP al RM (2002), îl reprezintă nu doar simbolurile de stat (drapelul, stema, imnul) ale Republicii Moldova, arborate, utilizate sau intonate public, dar și simbolurile de stat (drapelul, stema, imnul) ale altui stat, arborate, utilizate sau intonate public.

Accentuăm că simbolurile de stat trebuie să aparțină unui stat recunoscut pe plan internațional, inclusiv recunoscut de Republica Moldova. Pe cale de consecință, nu pot avea calitatea de obiect imaterial al infracțiunii specificate la art. 347 CP al RM (2002), drapelurile, stemele, imnurile aparținând unor entități neconstituționale (de exemplu, Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Karabahul de Munte sau alte asemenea formațiuni autoprocimate). Profanarea unor asemenea simboluri nu poate atrage răspunderea în corespundere cu art. 347 CP al RM (2002).

În alt registru, în raport cu arborarea, utilizarea sau intonarea simbolurilor de stat ale altui stat pe teritoriul Republicii Moldova sunt respectate condițiile similare celor vizând arborarea, utilizarea sau intonarea simbolurilor de stat ale Republicii Moldova.

Bineînțeles, exigențele, pe care trebuie să le îndeplinească o entitate sau alta pentru a putea fi considerată drapel, stemă sau imn al altui stat, se stabilesc de legislația statului respectiv. În cazul în care nu se respectă asemenea exigențe, profanarea entității respective poate fi calificată în conformitate cu alin.(2) art.322 sau art. 354 din Codul contravențional al RM.

Nu pot să constituie obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art.347 CP al RM (2002) drapelul, stema sau imnul unor uniuni interstatale sau organizații internaționale, chiar dacă acestea sunt arborate, utilizate sau intonate public.

Conform alin. (4) art.3 al Legii Nr-217², profanarea Drapelului de Stat al Republicii Moldova prin murdărire, pătare, inscripționare, desenare, aplicare a unor obiecte, ardere, călcare în picioare, utilizare în calitate de față de masă, husă de scaun, draperie etc. atrag răspunderea contravențională sau penală stabilită de legislație.

Profanarea simbolurilor de stat reprezintă tratarea fără respectul cuvenit a acestora, supunerea lor unei batjocuri, unui sacrilegiu, unei pângăririi sau huliri. Doar asupra individualizării pedepsei poate influența metoda de profanare (ardere, rupere, murdărire, pătare, postare a unor inscripții sau imagini licențioase, atașare a unor obiecte cu caracter obscen, utilizare în calitate de față de masă, husă de scaun sau draperie, călcare în picioare, scuipare, huiduire etc.).

În legătură cu conținutul acțiunii prejudiciabile prevăzute la art.347 CP al RM (2002) (2002), este de menționat că, potrivit Legii privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova, cetățenii Republicii Moldova și străinii aflați în Republica Moldova sunt datori să manifeste respect față de Drapelul de Stat al Republicii Moldova și să nu comită acte prin care s-ar aduce ofensă acestuia.

De asemenea, în acord cu Legea privind Stema de Stat a Republicii Moldova, cetățenii Republicii Moldova și străinii aflați în Republica Moldova sunt datori să manifeste respect față de Stema de Stat a Republicii Moldova și să nu comită niciun act prin care s-ar aduce ofensă acesteia. Conducătorii autorităților și instituțiilor publice, șefii misiunilor diplomatice și ai oficiilor consulare ale Republicii Moldova, conducătorii persoanelor juridice și persoanele fizice care utilizează sau reproduc Stema de Stat a Republicii Moldova sunt obligați să asigure utilizarea corectă, demnitatea și integritatea acesteia. Înlocuirea și distrugerea Stemei de Stat a Republicii Moldova uzate sau deteriorate se fac de manieră ceremonială.

¹ Legea Republicii Moldova nr. 571 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 17.08.1995.

² Legea Republicii Moldova nr. 217 privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 26.11.2010.

Nu în ultimul rând, potrivit Legii Nr-571¹, respectul profund față de Imnul de Stat al Republicii Moldova este o datorie patriotică a fiecărui cetățean al Republicii Moldova. La intonarea publică a Imnului de Stat al Republicii Moldova, asistența va sta în picioare, bărbații se vor descoperi. Nerespectarea unor asemenea cerințe este echivalentă cu profanarea simbolurilor de stat, deci urmează a fi calificată în baza art.347 CP al RM (2002).

Totodată, trebuie de precizat că încălcarea cu intenție a modului de folosire a simbolurilor de stat (stema, drapelul, imnul) ale Republicii Moldova sau ale unui alt stat atrage răspundere nu potrivit art. 347 CP al RM (2002), ci conform alin.(1) art. 322 din Codul contravențional. Se are în vedere: arborarea Drapelului de Stat de altă formă, cu alte dimensiuni, alte modele și cu altă intensitate a culorilor decât cele stabilite potrivit legii; nearborarea Drapelului de Stat de către autoritățile și instituțiile publice; arborarea Drapelului de Stat la sediul instituțiilor în alte condiții decât cele prevăzute de lege; arborarea Drapelului de Stat în stare necorespunzătoare; intonarea Imnului de Stat cu alt text sau cu altă partitură decât cele stabilite de lege etc.

Conchidem că art. 322 din Codul contravențional se aplică pentru: încălcarea cu intenție a modului de folosire a simbolurilor naționale ale Republicii Moldova sau ale unui alt stat, altele decât stema, drapelul sau imnul (alin. (2)); încălcarea cu intenție a modului de folosire a simbolurilor corporative ale organelor centrale de specialitate ale administrației publice, a simbolurilor corporative ale altor autorități administrative centrale sau ale Forțelor Armate (alin.(3)); utilizarea neautorizată a simbolurilor particulare înregistrate (alin.(4)); etalarea sau utilizarea în orice mod a unor însemne neînregistrate în modul stabilit de legislația cu privire la simbolurile publice în calitate de simbol național, teritorial sau în calitate de simbol corporativ al unui organ central de specialitate al administrației publice, de simbol corporativ al altei autorități administrative centrale sau al Forțelor Armate (alin.(5)). Infrațiunea prevăzută la art. 347 CP al RM (2002) este o infrațiune formală. Ea se consideră consumată din momentul profanării simbolurilor de stat.

Referințe bibliografice:

1. Constituția RM din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
2. Legea Republicii Moldova nr-86 cu privire la simbolurile publice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 2011.nr.164-165.
3. Legea Republicii Moldova nr. 571 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 17.08.1995.
4. Legea Republicii Moldova nr. 217 privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 26.11.2010
5. Legea Republicii Moldova Nr-32 privind Stema de Stat a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-103, art Nr: 318, 03.05.2013.
6. Cod nr. 985 din 18.04.2002, Codul Penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova 985-XV din 18.04.2002). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 128-129/1012 din 13.09.2002.
7. Cod Nr. 218 din 24.10.2008, Codul contravențional al Republicii Moldova. Publicat: 16.01.2009. În: Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr: 15, din 16.01.2009.
8. BOTNARU, S., et. alții. *Manual de drept penal, Partea general*, Chișinău: ARC, 2005, 624 p.ISBN 9975-79-329-0.
9. PALAZ, I. *Reguli constituționale privind simbolurile naționale*, București: Orient, 2011. 200 p. ISBN 9574-79-329-6.

¹ Legea Republicii Moldova nr. 571 cu privire la Imnul de Stat al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 17.08.1995.

IV. ȘTIINȚE ECONOMICE

RISCURILE GLOBALE ȘI MANAGEMENTUL RISCURILOR CA PARADIGMĂ ÎN ASIGURAREA SUSTENABILITĂȚII IMM-urilor

GLOBAL RISKS AND RISK MANAGEMENT AS A PARADIGM IN ENSURING THE SMEs' SUSTAINABILITY

Andrei POPA, dr. hab., prof. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: 4andreipopa@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2006-6923>

Rezumat: *Întreprinderile Mici și mijlocii (IMM-urile) au fost cele mai expuse riscurilor rezultate din pandemie perioada post-pandemică. Potrivit statisticilor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD), IMM-urile reprezintă 99% din toate întreprinderile din țările membre OECD și produc până la 50-60% din valoarea adăugată în economiile lor. Recentele evenimente legate de pandemia COVID-19 au pus în atenția cercetătorilor problematica sporirii sustenabilității și rezilienței IMM-urilor prin sporirea capacităților de gestionare a riscurilor. În același timp, evenimentele din perioada post-pandemică și, mai ales, conflictul militar din Ucraina, confirmă influența „riscurilor globale” asupra riscurilor antreprenoriale. Obiectul de studiu al cercetării este sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, iar subiectul cercetării a fost investigarea nivelelor de risc și percepția de către IMM a riscurilor globale și antreprenoriale. Lucrarea prezintă o abordare structurată a nivelelor și etapelor de analiză a riscurilor cu scopul de a contribui la îmbogățirea metodologiei de management al riscurilor care poate conduce firmele să reducă incertitudinea în managementul întreprinderii, să asigure continuitatea producției și tranzacționării pe piață, să scadă riscul de eșec și să promoveze imaginea întreprinderii.*

Cuvinte-cheie: *risc global, managementul riscurilor, sustenabilitate.*

Abstract: *Small and medium enterprises (SMEs) have been most exposed to the risks associated with the COVID-19 pandemic and post-pandemic period. According to statistics from the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), SMEs represent 99% of all enterprises in OECD member countries and generate up to 50-60% of the value added in their economies. Recent events related to the COVID-19 pandemic have drawn the attention of researchers to the challenge of enhancing the resilience and resilience of SMEs by enhancing the risk management capabilities. At the same time, the events of the post-pandemic period and, above all, the military conflict in Ukraine, confirms the influence of "global risks" on entrepreneurial risks.*

The article presents a structured approach about the levels and steps of risk analysis and has the aim to enrich the risk management methodology, which can lead firms to reduce uncertainty in the enterprise management, ensure the continuity of production and market trades, to reduce the risk of failure and enhance the image of the enterprise

Keywords: *global risk, risk management, sustainability.*

Introducere

Întreprinderile Mici și mijlocii (IMM-urile) au fost cele mai expuse riscurilor rezultate din pandemie. Potrivit statisticilor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (*Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD*), IMM-urile reprezintă 99% din toate întreprinderile din țările membre OECD și produc până la 50-60% din valoarea adăugată în economiile lor. Conform estimărilor OECD, microîntreprinderilor și întreprinderilor mici cu până la 50 de salariați, le revin până la 43% din toți angajații din țările OECD, iar întreprinderilor mijlocii (care au 50–249 de angajați) le revin 16% din populația ocupată [14, p.7].

Recentele evenimente legate de pandemia COVID-19 au pus în atenția cercetătorilor problematica sporirii sustenabilității și rezilienței IMM-urilor prin sporirea capacităților de gestionare a riscurilor inerente situației economice pandemice și post-pandemice. Datele statistice și estimările efectuate, ne permit să afirmăm că cele mai afectate au fost firmele care își desfășoară activitatea în transporturi, călătorii, producție agricolă, modă și servicii. Anume aceste ramuri au fost extrem de sensibile la efectele negative

ale COVID-19 din cauza numărului limitat de furnizori, a termenelor scurte de livrare etc. Cu cât companiile, în special IMM-urile, au depins mai mult de țările afectate de COVID-19, cu atât au devenit mai vulnerabile.

Guvernele țărilor au adoptat diverse măsuri de sprijin pentru a preveni disponibilizările în masă, inclusiv: reducerea timpului de lucru, crearea de locuri de muncă și locuri de muncă alternative, adoptarea de măsuri pentru protejarea lucrătorilor independenți etc. Multe țări au lucrat intens la adoptarea de măsuri menite să ajute IMM-urile prin găsirea de noi moduri de lucru și de noi piețe, crearea și implementarea diverselor programe de mentorat și seminarii financiare. La fel, multe țări au lucrat intens la adoptarea diferitelor măsuri de sprijin financiar și nefinanciar, cum ar fi finanțare directă, stimulente fiscale, garanții financiare, scutiri de taxe, împrumuturi pe capital de exploatare la o dobândă mai mică etc.

În același timp, având în vedere impactul major al IMM-urilor asupra economiilor naționale și cea globală, precum și faptul că sporirea rezilienței și sustenabilității sectorului privat depinde de capacitatea IMM-urilor de a-și reduce riscurile [5], sunt necesare și activități de promovare în cadrul IMM-urilor a cunoașterii despre riscuri, natura lor și principiilor managementului riscurilor.

Obiectul de studiu al cercetării este sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, iar subiectul cercetării a fost investigarea nivelurilor de risc și percepția de către IMM a riscurilor globale și antreprenoriale.

Metodologia cercetării

Pentru a atinge scopul cercetării, au fost analizate mai multe studii referitoare la Risc și Managementul Riscurilor, actele normative ale Uniunii europene și experiența țărilor UE în gestiunea riscurilor antreprenoriale cu care s-au confruntat IMM-urile în perioada pandemiei COVID-19 și la etapa post-pandemică. La fel, au fost consultate Standardul ISO 31000:2009 – Managementul riscurilor, Rapoartele anuale referitoare la Riscurile Globale (Global Risk Report), datele statistice ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), precum și opiniile antreprenorilor referitoare la riscuri și percepția riscurilor.

Rezultate

Întreprinderile Micro, Mici și Mijlocii (IMM-urile) și antreprenorii au un rol semnificativ în toate economiile și sunt agenți cheie ai ocupării forței de muncă, inovației și creșterii economice. Circa 90% dintre firmele din țările dezvoltate și în curs de dezvoltare sunt IMM-uri. Ele constituie o cotă de 40–60% din PIB-ul acestor țări [12] și generează aproximativ 40% din producția industrială globală și 35% din exporturile mondiale [15]. Întreprinderile micro, mici și mijlocii reprezintă coloana vertebrală a economiei europene, care constituie aproximativ 99,8% din totalul întreprinderilor europene și care contribuie cu aproximativ 65% din totalul persoanelor angajate în economia productivă [8, p. 14]. Având în vedere rolul pe care IMM-urile îl au în economiile naționale și globale, se constată că sporirea rezilienței și sustenabilității sectorului privat depinde de capacitatea IMM-urilor de a-și reduce riscurile [5].

Una dintre primele definiții ale riscului este atribuită lui Daniel Bernoulli [3], care în 1738 a propus să măsoare riscul prin media geometrică și să minimizeze riscul prin distribuția lui pe mai multe evenimente independente. În consecință, definiția tradițională a riscului este determinată de două variabile combinate:

- a) frecvența apariției (probabilitatea) unui eveniment „de risc”, adică numărul de repetări ale unui eveniment riscant pentru o anumită perioadă;
- b) amploarea consecințelor (valorii) pe care evenimentul le generează, adică toate rezultatele producerii acestuia.

Conform opiniei lui C.B. Chapman și Dale F. Cooper [4], riscul este posibilitatea de a suferi pierderi economice și financiare sau daune fizico-materiale, ca urmare a unei incertitudini inerente, asociate acțiunii întreprinse.

În definiția dată de Asociația Bancherilor din Marea Britanie [2], conceptul de risc include consecințele pozitive și negative ale unui eveniment care poate afecta atingerea obiectivelor strategice, operaționale și financiare ale unei companii.

În opinia noastră, **managementul riscurilor** este instrumentarul managerial cu ajutorul căruia organizația își planifică și realizează acțiunile necesare pentru a atinge obiectivele stabilite în condiții de posibile perturbări sau situații extraordinare. Respectiv, managementul riscurilor este un proces ce are sarcina de a proteja organizația sau afacerea de pierderile care îi pot afecta activitatea, utilizând în acest scop diferite instrumente (prevenire, reținere, asigurare etc.), în condițiile respectării calității și costurilor avantajoase ale producției fabricate sau serviciului prestat.

Organizația Internațională pentru Standardizare (ISO) [13] identifică următoarele principii de management al riscurilor, conform cărora acesta trebuie:

- să creeze valoare;
- să fie parte integrantă a proceselor organizaționale;
- să facă parte din luarea deciziilor care abordează în mod explicit incertitudinea;
- să fie sistematic și structurat;
- să se bazeze pe cele mai bune informații disponibile;
- să fie adaptiv;
- să ia în considerare factorul uman;
- să fie transparent și incluziv;
- să fie dinamic, iterativ și receptiv la schimbare;
- să fie capabil de îmbunătățire și perfecționare continuă.

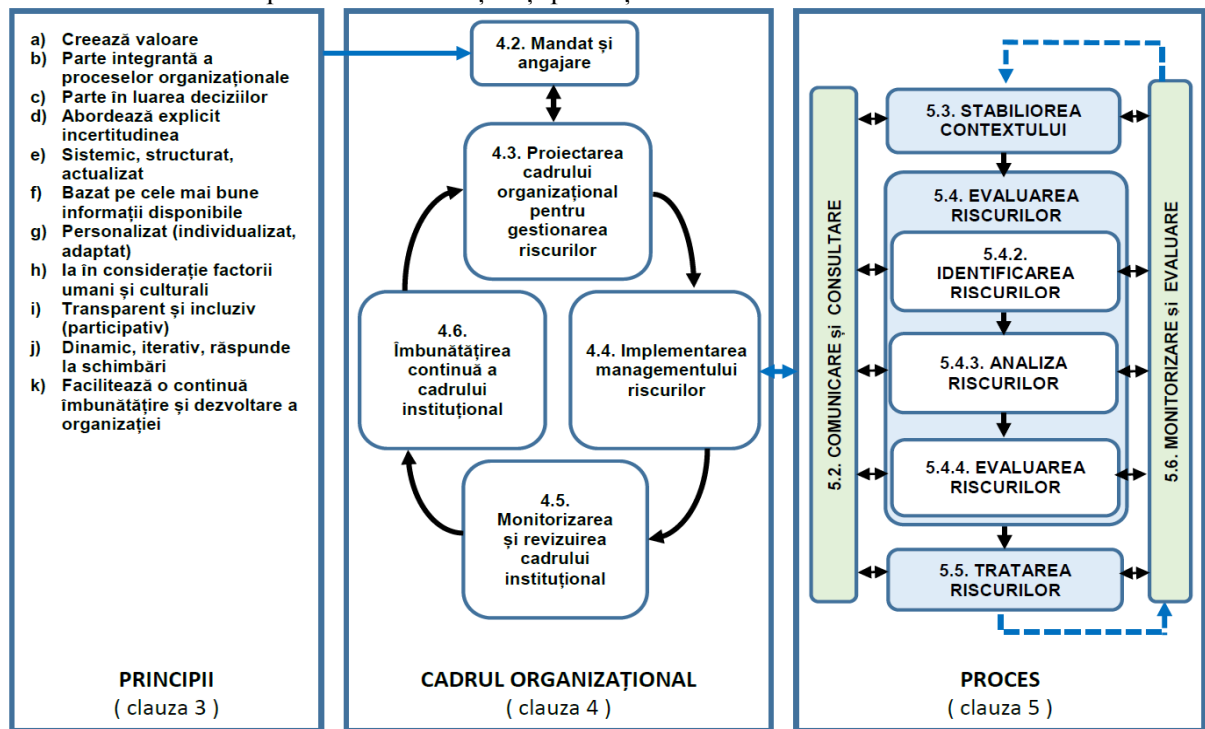

Figura 1. Relațiile dintre principiile, cadrul organizațional și procesul de management al riscurilor
Sursa: [13]

În termeni generali, „managementul riscurilor” se referă la principiile, cadrul și procesele (Figura 1) gestiunii eficiente a riscurilor.

Adoptarea unei metodologii de management al riscurilor permite să se înțeleagă mai bine cum se desfășoară activitățile de executare (operaționale) în cadrul afacerii și capacitatea de a reacționa la diverse schimbări parvenite din interior sau din mediul extern al organizației. Abilitatea de a gestiona riscurile poate conduce firmele să reducă incertitudinea în managementul întreprinderii, să asigure continuitatea producției și tranzacționării pe piață, să scadă pierderile și riscul de eșec și să promoveze imaginea externă și internă a întreprinderii. Prin urmare, Managementul Riscurilor asigură buna desfășurare a proceselor antreprenoriale și contribuie sustenabilitate și reziliența afacerii.

Este important să menționăm că, oricare organizație sau firmă își realizează activitatea într-un mediu compus din diverși factori care o influențează. Factorii mediului extern al organizației se identifică prin influența sa directă sau indirectă și impun organizația să reacționeze la ele pentru „a rămâne în viață” (Figura 2).

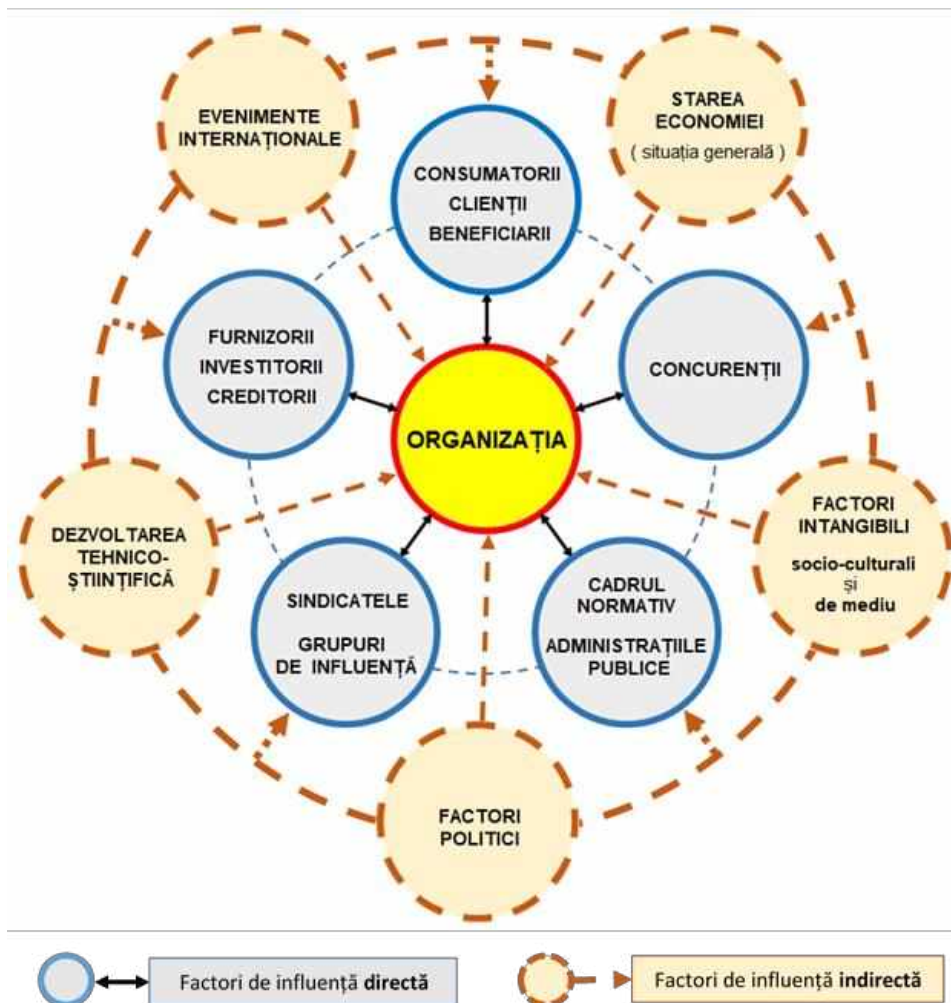

Figura 2. Factorii mediului extern al organizației

Sursa: elaborată de autor

Pentru a identifica și cunoaște riscurile la care poate fi supusă organizația, antreprenorii și managerii trebuie să cunoască factorii externi, dinamica schimbării lor în timp și intensitatea (impactul) și/sau sensibilitatea acestora, precum și modul în care ar putea influența sau afecta organizația. La fel, este important să se țină cont și de faptul că, **factorii de influență indirectă au impact și asupra factorilor de influență directă** ale organizației – consumatorii, furnizorii, concurenții, cadrul normativ și administrațiile publice și sindicatele, și grupurile de influențare. Respectiv, **evaluarea și managementul riscurilor este o activitate complexă care nu poate fi abordată liniar.**

Totodată, procesul de management al riscurilor este un proces etapizat (Figura 3) care invocă parcurgerea consecventă a următorilor pași: [13]

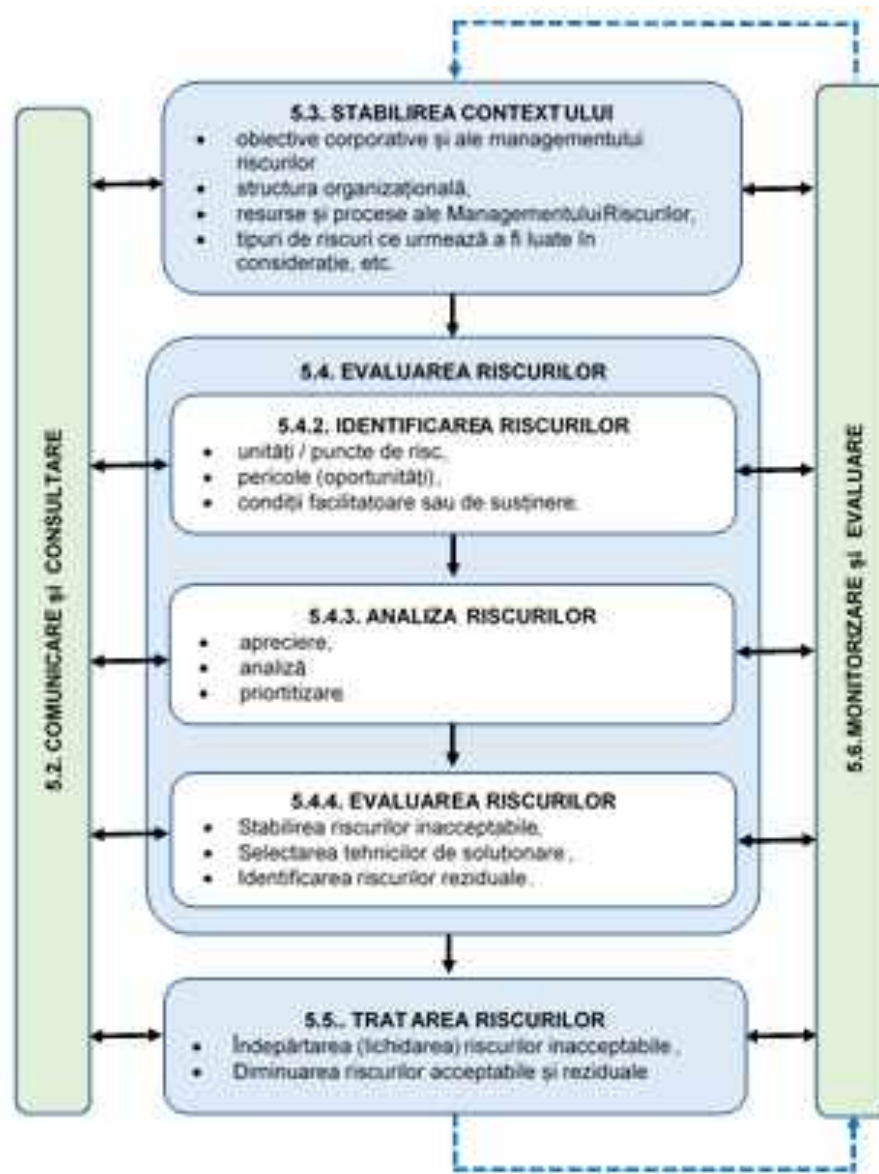

Figura 3. Etapele procesului de management al riscurilor
Sursa: adaptată de autor conform [13]

Etapa pregătitoare (pct. 5.3 în Fig. 2) necesită definirea unui Plan de management al riscurilor în conformitate cu obiectivele strategice de afaceri și analiza contextuală. Propriu-zis, **evaluarea riscurilor** (pct. 5.4) presupune „parcurgerea” mai multor etape. Astfel, prima etapă are ca scop identificarea tuturor riscurilor la care este expusă întreprinderea (pct. 5.4.2). Pentru aceasta sunt analizați factorii mediului extern al organizației, prezentați în Figura 2.

La cea de a doua etapă este efectuată analiza (pct. 5.4.3) și evaluarea riscurilor (pct. 5.4.4), al cărei scop este de a determina probabilitatea și valoarea așteptată asociată cu apariția daunei. Pentru a trece la etapa următoare, este necesar să se determine **pragul de acceptare al riscului** în funcție de **capacitatea sa cu nivelul de reziliență (reacție și rezistență) pentru risc** a conducerii de vârf și de resursele disponibile pentru gestiunea riscului respectiv.

A treia etapă (pct. 5.5 în Fig. 2) este **tratarea riscurilor inacceptabile**, în care sunt determinate cele mai adecvate acțiuni de atenuare a riscurilor.

De menționat că, pe parcursul întregului traseu al etapelor managementului riscurilor, trebuie menținute **comunicarea și consultarea** (pct. 5.2 în Fig. 2) factorilor implicați în procesul decizional de diferite nivele (top – middle–low / operational), precum și este necesară **monitorizarea și evaluarea** continuă (pct. 5.6 în Fig.2) a procesului de identificare și gestiune a riscurilor.

Astfel, implementarea unui sistem de management al riscurilor este un proces pe termen lung, dinamic și interactiv, care trebuie îmbunătățit în permanență și integrat în planificarea strategică a organizației [7].

Pentru a facilita perceperea riscurilor, începând cu anul 2006 [20], Fundația „Forumul Economic Mondial” (*the World Economic Forum Foundation*) – organizație internațională pentru cooperare publică-privată [19], înființată în 1974, la Geneva, Elveția - publică anual Raportul privind Riscurile Globale (*Global Risk Report*), care examinează cele mai importante riscuri globale, clasificate în cinci categorii: economice, de mediu, geopolitice, societale și tehnologice.

Un „risc global” este definit ca un eveniment sau o condiție incertă care, dacă apare, poate avea un impact negativ semnificativ pentru mai multe țări sau industrii în următorii 10 ani. Aceste riscuri sunt evaluate anual conform piniilor exprimate de aproximativ 1000 de jucători și stakeholderi la nivel mondial.

Menționăm că, pe parcursul acestor ani, în dependență de situația globală, și diversificarea activității economice globale, numărul riscurilor formulate și grupate în Raport s-a mărit la 25 în anul 2006 [20, p. 14], la 30 în anul pre-pandemic 2018 [21, pp. 60-61] și 37 riscuri globale în anul 2022 [22, pp. 93-95].

Conform Raportului privind Riscurile Globale din anul 2022, respondenții și-au expus percepția și aprecierea următoarelor riscuri: [22, pp. 93-95].

➤ **Riscuri globale ECONOMICE:**

1. *Spargerea „bulelor de active” din economiile mari*, cauzate de prețurile exagerate, rupte de economia reală, ale activelor imobiliare, investițiilor, acțiunilor etc.

2. *Colapsarea unei industrii globale de importanță sistemică* pentru economia globală, piața financiară sau societate.

3. *Crizele datorilor din economiile mari*, cauzate de indatoririle necontrolate ale corporațiilor și sectorului public care au ca rezultat falimente în masă, incapacități de plată, insolvență, crize de lichiditate sau crize ale datorilor suverane.

4. *Incapacitatea stabilizării traiectoriilor prețurilor*, exprimată prin inabilitatea de a controla creșterea (inflația) sau descreșterea (deflația) necontrolată a nivelului general al prețurilor la bunuri și servicii.

5. *Proliferarea activității economice ilicite*, exprimată prin răspândirea globală a activității economice neformale și/sau ilegale, care subminează dezvoltarea și creșterea economică prin: contrafacere, fluxuri financiare ilicite, comerț ilegal, evaziune fiscală, trafic de ființe umane, crimă organizată etc.

6. *Stagnarea economică prelungită*, exprimată prin zero-creștere sau creștere globală lentă pe durata mai multor ani.

7. *Șocurile severe în circulația mărfurilor*, cauzate de schimbarea bruscă, la scară globală, a cererii și ofertei pentru mărfurile de importanță sistemică, fapt ce stresează bugetele corporațiilor, bugetele publice și/sau gospodărești: produse chimice, emisii, energie, alimente, metale, minerale etc.

➤ **Riscuri globale DE MEDIU:**

8. *Pierderea biodiversității și colapsul ecosistemului* - are efecte ireversibile asupra mediului, omenirii și activității economice și duce la distrugerea ireversibilă a capitalului natural prin dispariția și/sau reducerea speciilor.

9. *Eșecul acțiunii de combatere a schimbărilor climatice*, exprimat prin incapacitatea guvernelor și întreprinderilor de a furniza, de a pune în aplicare sau a investi în măsuri eficiente de adaptare la schimbările climatice și de atenuare a consecințelor lor, de a conserva ecosistemele, de a proteja populația și de a trece la o economie neutră din punct de vedere al emisiilor de carbon.

10. *Evenimentele meteorologice extreme* - pierderi de vieți omenești, deteriorarea ecosistemelor, distrugerea proprietăților și/sau pierderea financiară la scară globală ca urmare a evenimentelor meteorologice extreme: fronturi reci, incendii, inundații, valuri de căldură, furtuni etc.

11. *Daunele antropice (provocate de om) aduse mediului*, caracterizate prin pierderea de vieți omenești, pierderea financiară și/sau deteriorarea ecosistemelor ca urmare a activităților umane, și/sau incapacitatea de a coexista cu ecosistemele lumii animale: dereglementarea ariilor protejate, accidente industriale, scurgeri de petrol, contaminare radioactivă, comerțul cu animale sălbatice etc.

12. *Dezastrele geofizice majore* - pierderi de vieți omenești, pierderi financiare și/sau deteriorare a ecosistemelor ca urmare a dezastrelor geofizice: cutremure, alunecări de teren, furtuni geomagnetice, tsunami, activitate vulcanică etc.

13. *Crizele resurselor naturale* chimice, alimentare, minerale, de apă sau alte resurse naturale la scară globală, care rezultă din supraexploatarea umană și/sau gestionarea defectuoasă a resurselor naturale de importanță critică.

➤ **Riscuri globale GEOPOLITICE:**

14. *Colapsul instituției multilaterale*, cauzat de erodarea și dizolvarea cadrului instituțional multilateral global (relații, organizații, acorduri, norme și principii), înființat pentru soluționarea crizelor economice, de mediu, geopolitice și/sau umanitare cu implicații regionale sau globale: dispute de frontieră, angajamente de mediu, crize migraționale, urgențe sanitare, dispute comerciale etc.

15. *Ruperea relațiilor interstate*, cauzată de rivalitatea economică, politică și/sau tehnologică între puterile geopolitice care duc la o întrerupere a relațiilor bilaterale și/sau la creșterea tensiunii.

16. *Confruntarea geo-economică*, care se exprimă prin utilizarea de către puterile globale sau regionale a pârgurilor economice, inclusiv controlul investițiilor, controalele comerciale, barierele netarifare și/sau măsurile valutare, cu scopul de a submina relațiile economice între alte țări și a-și consolida sferele de influență.

17. *Contestarea geopolitică a resurselor strategice*, exprimată prin politicile statului - de concentrare, exploatare și/sau de limitare a mobilității de bunuri, cunoștințe, servicii sau tehnologii - care sunt critice pentru dezvoltarea umană, în vederea obținerii unui avantaj geopolitic.

18. *Conflictul interstate* – conflict militar bilateral sau multilateral între state cu consecințe globale: atacuri biologice, chimice, cibernetice și/sau fizice, intervenții militare, războaie proxy (*în care puterile beligerante implicate se ciocnesc doar indirect, sprijinind financiar sau material alte puteri sau grupuri militare, care luptă direct pe teren* [17, p. 1869]) etc.

19. *Prăbușirea statului*, cauzată de dezintegrarea unui stat *de importanță geopolitică globală*, ca urmare a unui conflict intern, încălcarea statului de drept, erodarea instituțiilor, lovitura militară, instabilitate regională sau globală.

20. *Actele de terorism* - atacuri teroriste de proporții mari, împrăștiate sau izolate, efectuate de persoane sau grupuri nestatale în scopuri ideologice, politice sau religioase, care au ca rezultat pierderi de vieți omenești, vătămări corporale și/sau pagube materiale grave.

21. *Armele de distrugere în masă* - desfășurarea de arme biologice, chimice, cibernetice, nucleare sau radiologice, care duc la pierderi de vieți omenești, distrugerii și/sau crize internaționale.

➤ **Riscuri globale SOCIETALE:**

22. *Colapsul sau lipsa sistemelor de securitate socială*, manifestate prin absența sau falimentarea în masă a sistemelor de asigurări sociale și/sau reducerea ajutoarelor sociale: invaliditate, vârstnici, familie, accidentare, maternitate, îngrijiri medicale, boală, supraviețuitor, șomaj etc.

23. *Criza ocupării forței de muncă și a mijloacelor de existență*, manifestată prin deteriorarea structurală a perspectivelor de muncă și/sau a standardelor de viață pentru populația economic activă (populația ocupată plus șomerii): șomaj, subocupare, salarii mai mici, contracte instabile, încălcarea drepturilor lucrătorilor etc.

24. *Erodarea coeziunii sociale*, caracterizată prin pierderea capitalului social și scindarea rețelelor sociale, ca urmare a nemulțumirii și furiei publice persistente, a neîncrederii, a dezacordurilor și divizării opiniilor, a lipsei de empatie, a marginalizării minorităților, a polarizării politice etc., toate aceste fenomene afectând negativ stabilitatea socială, bunăstarea individuală și productivitatea economică.

25. *Eșecul infrastructurii publice* care se manifestă prin infrastructură și servicii publice inechitabile și/sau insuficiente ca urmare a gestionării proaste a extinderii urbane (creșterii orașelor), a planificării proaste și/sau a investițiilor insuficiente, care au un impact negativ asupra progresului economic, educației, locuințelor, sănătății publice, incluziunii sociale și mediului.

26. *Bolile infecțioase* - răspândirea masivă și rapidă a virusurilor, paraziților, ciupercilor sau bacteriilor care provoacă transmiterea necontrolată a bolilor infecțioase și rezultă în epidemii sau pandemii cu pierderi de vieți omenești și perturbări economice.

27. *Migrația forțată la scară largă* cauzată de schimbările climatice, discriminare, lipsa oportunităților de dezvoltare economică, persecuții, dezastre naturale sau provocate de om, conflicte violente etc.

28. *Reacția general împotriva științei*, manifestată prin condamnare, negare și/sau scepticism față de datele științifice și comunitatea științifică la scară globală, ceea ce duce la regresia sau oprirea progresului în domeniul combaterii schimbărilor climatice, sănătății umane și/sau inovației tehnologice.

29. *Daunele aduse sănătății umane, cauzate de poluare* - impactul asupra sănătății fizice și mintale din cauza expunerii sănătății fizice și mintale la substanțe chimice dăunătoare sau alte particule din aer,

apă sau alimente, daune ce pot proveni din generarea de energie sau din cauza unor practici industriale și agricole, daune cauzate de eșecuri în gestionarea deșeurilor, de dezastre naturale, de comportamentul uman și de alte surse.

30. **Deteriorarea gravă a sănătății mintale**, cauzată de răspândirea la nivel global și pe mai multe categorii demografice a afecțiunilor și/sau a tulburărilor de sănătate mintală, având un impact negativ asupra bunăstării, coeziunii sociale și productivității: anxietate, demență, depresie, singurătate, stres etc.

31. **Răspândirea pe scară largă a decepției tinerilor**, care se manifestă prin înstrăinarea tineretului, neîncrederea și/sau pierderea încrederii în structurile economice, politice și sociale existente la scară globală, având un impact negativ asupra stabilității sociale, bunăstării individuale și productivității economice.

➤ **Riscuri globale TEHNOLOGICE:**

32. **Rezultatele adverse ale dezvoltării tehnologice**, care se manifestă prin efectele negative intenționate sau neintenționate ale realizărilor tehnologice asupra indivizilor, întreprinderilor, ecosistemelor și/sau economiilor: inteligență artificială (IA), interfețe creier-calculator, biotehnologie, geoingenierie, calcul cuantic etc.

33. **Avarierea infrastructurii critice informaționale**, cauzată de degradarea, saturarea sau deconectarea infrastructurii sau serviciilor fizice și digitale critice, ca urmare a dependenței sistemice de rețelele cibernetice și/sau tehnologiile: sisteme intensive de IA, internet, dispozitive portabile, utilități, sateliți etc.

34. **Inechitatea digitală**, ce rezultă din accesul fragmentat și/sau inegal la rețelele și tehnologiile digitale critice, între țări și în interiorul țărilor, ca urmare a capacităților inegale de investiții, lipsei forței de muncă cu competențele necesare, puterii insuficiente de cumpărare, restricțiilor guvernamentale și/sau diferențelor culturale.

35. **Concentrarea puterii digitale**, care se manifestă prin concentrarea celor mai importante (critice) active, capacități și/sau cunoștințe digitale critice în mâinile unui număr limitat de persoane, întreprinderi sau state și duce la instaurarea mecanismelor de stabilire a prețurilor discreționare, la lipsa de supraveghere imparțială, la acces privat și/sau public inegal etc.

36. **Lipsa măsurilor de securitate cibernetică**- infrastructura și/sau măsurile de securitate cibernetică ale întreprinderilor, guvernelor și gospodăriilor se învechesc sau sunt depășite de infrafracțiunile cibernetice tot mai sofisticate și frecvente, ceea ce duce la perturbări economice, pierderi financiare, tensiuni geopolitice și/sau instabilitate socială.

37. **Eșecurile în managementul tehnologiei**, cauzate de lipsa cadrelor, instituțiilor sau reglementărilor acceptate la nivel global pentru utilizarea rețelelor și tehnologiilor digitale critice, ca urmare a adoptării de către diferite state sau grupuri de state a infrastructurii, protocoalelor și/sau standardelor digitale incompatibile.

De menționat, că Raportul Riscurilor Globale, 2022, indică pentru **Republica Moldova** [22, p. 103] că, **cele mai importante 5 riscuri** sunt:

1. Stagnarea economică prelungită
2. Migrația forțată la scară largă
3. Conflictul interstatal
4. Evenimentele meteorologice extreme
5. Proliferarea activității economice ilicite

Având în vedere că nici o afacere sau organizație comercială nu poate exista izolat, constatăm că riscurile globale trebuie evaluate sistematic, corelate cu analiza influenței lor asupra factorilor mediului extern al organizației și, implicit, apreciate din perspectiva posibilelor crize ce pot fi cauzate de anumite riscuri globale prin impactul lor la nivel de economie națională și/sau de industrie/ ramură economică din țară. Respectiv, în acest context, se vor analiza și evalua riscurile antreprenoriale implicite, precum și managementul lor la nivel de întreprindere / afacere / organizație (Figura 4).

Toate cele expuse mai sus au servit drept motive pentru a efectua o cercetare cu scopul de a descoperi atitudinile antreprenorilor micro, mici și mijlocii față de diversele tipuri de riscuri de afaceri și a crizelor eventuale ce pot fi provocate de aceste riscuri.

Astfel, pandemia de COVID-19 a afectat semnificativ întreprinderile atât din țară, cât și din toată lumea, în special economiile cu lanțuri de aprovizionare și desfacere globalizate – țările Uniunii Europene, SUA, China, Japonia. Mecanismul economic nu permite o oprire a proceselor fără un impact asupra viitorului întreprinderilor, iar atunci când economia se oprește, multe legături de afaceri încetează, temporar

sau definitiv. Măsurile de izolare sanitară impuse de autorități au forțat oprirea sau restricționarea multor procese economice.

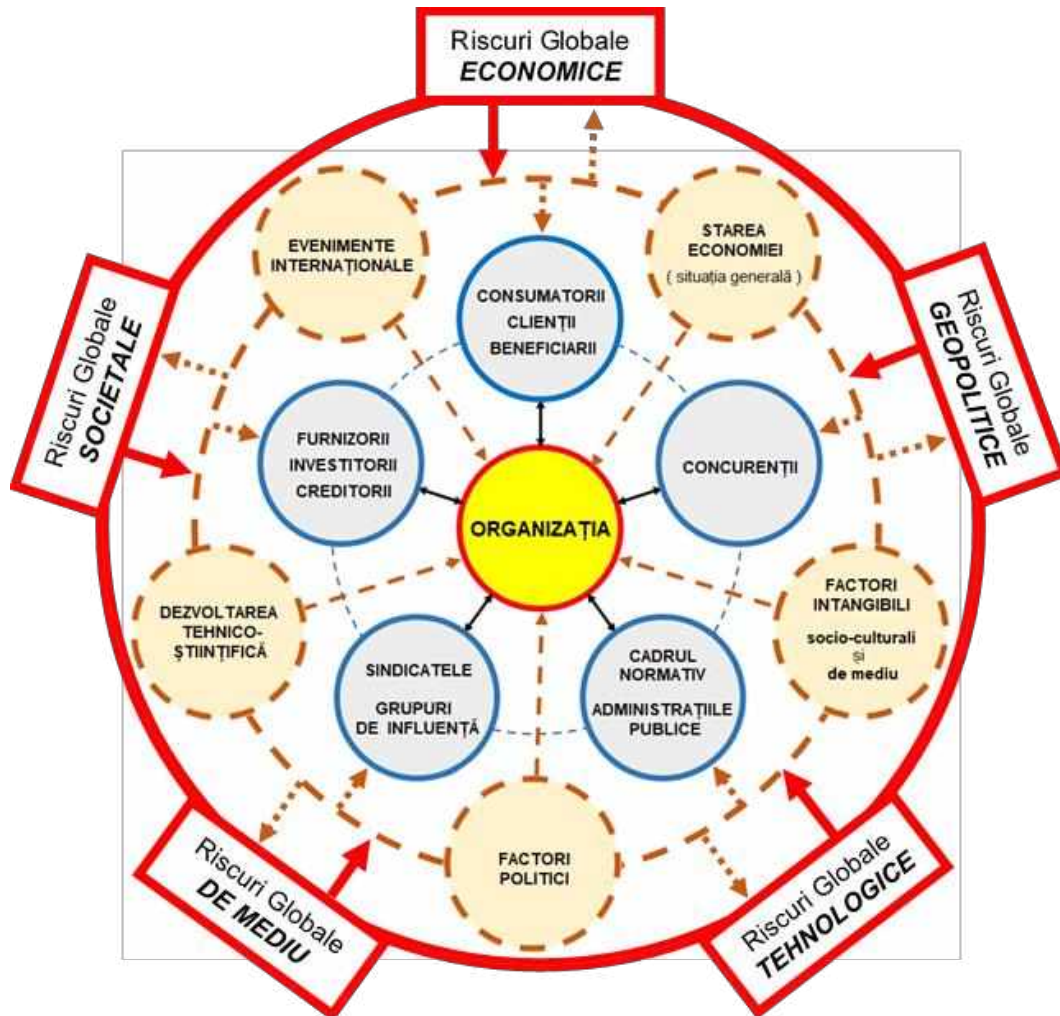

Figura 4. Influența riscurilor globale și interacțiunea lor cu factorii mediului extern al organizației
Sursa: elaborată de autor

Literatura de specialitate relevă că firmele mici sunt mai vulnerabile la crize din cauza nivelurilor mai scăzute de pregătire, lipsei de resurse, pozițiilor de piață relativ slabe și dependenței mai mari de guvern și autoritățile locale [10; 18]. De obicei, în timpul sau după evenimente de criză, IMM-urile suferă pierderi financiare, își reduc volumurile de vânzări, nu sunt apti să respecte termenii contractuali, au dificultăți de flux de numerar, au reduceri de personal și chiar își închid afacerile.

Pe plan global, milioane de afacerimicro, mici și mijlocii (IMM-uri), și-au pierdut veniturile planificate, fiind compromise milioane de locuri de muncă. Respectiv, s-au acutizat dramatic și consecințele socio-economice, deoarece o mare parte a populației a devenit săracă și incapabilă să-și acopere necesarul de consum, acest climat psiho-emoțional și de penurie economică ducând la probleme de sănătate și depresie și, în consecință, rate mai mari ale mortalității la nivel global.

Revenirea IMM-urilor la o „nouă normalitate” în urma pandemiei de COVID-19 a fost perturbată de izbucnirea războiului din Ucraina, ducând la o nouă serie de crize alimentare, energetice și în logistica lanțurilor valorice internaționale.

Cu toate acestea, datorită dimensiunilor reduse și birocrăției reduse, IMM-urile pot avea avantaje în flexibilitate, capacități de învățare, inovație și în relațiile cu clienții [11].

IMM-urile ar trebui să-și stabilească obligativitatea elaborării preventive (în perioadele bune) a *planului de criză*. Astfel, cercetătorii Pablo Muñoz, Jonathan Kimmitt, Ewald Kibler și Steffen Farny [16] au

constatat că firmele mici cu o planificare adecvată a crizei supraviețuiesc și se recuperează mai bine în urma crizei.

Totodată, Gerald R. Ferris, Wayne A. Hochwarter și Timothy A. Matherly [9] au ajuns la concluzia că responsabil de elaborarea unui plan de criză ar trebui să fie **managementul resurselor umane**, care trebuie să implice diferite niveluri organizaționale și să asigure diseminarea promptă a planului respectiv.

De asemenea, Peter Dent, Rhoda Woo și Rick Cudworth [6] au identificat cele **două provocări principale pentru un răspuns eficient la criză** sunt:

- eficiența conducerii (leadership-ul) și a procesului decizional și
- eficacitatea muncii în echipă.

Respectiv, IMM-urile trebuie să ofere managerilor o formare adecvată în gestionarea stresului crizei [9] și soluționarea conflictelor la locul de muncă.

Comunicarea promptă la nivel de management este esențială în timpul crizelor. În această ordine de idei, menționăm că, actualmente, în calitate de un canal de comunicare eficientă în situații de criză, tot mai frecvent sunt folosite rețelele de socializare.

În final, IMM-urile trebuie să-și adapteze rapid strategiile și să-și reorganizeze în termeni oportuni acțiunile implicite [1], respectând condiția obligatorie că, managementul crizelor trebuie să păstreze rigiditatea (fidelitatea) în atingerea scopurilor afacerii / organizației, manifestând, în același timp, capacitatea de a fi coerent și flexibil în acțiunile întreprinse (Figura 5).

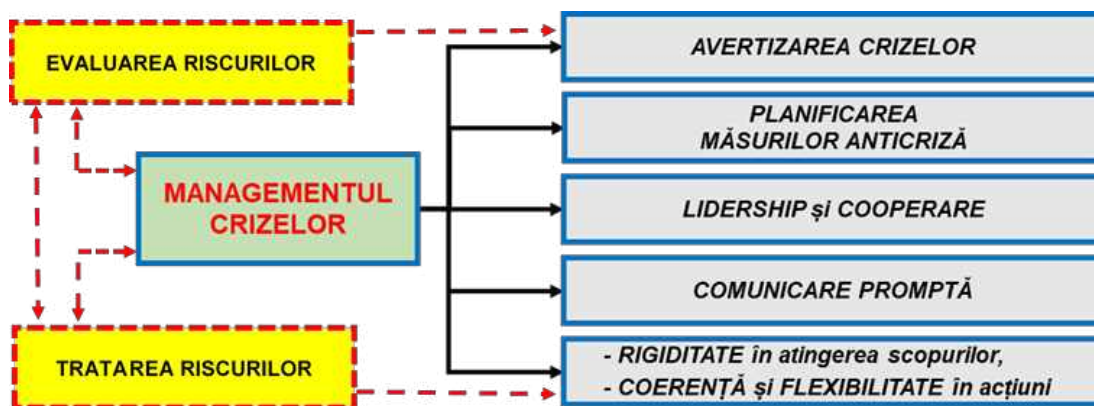

Figura 5. Încadrarea Managementului riscurilor și Managementului Crizelor

Sursa: elaborată de autor

Pandemia COVID-19 a arătat cât de importantă este gestionarea riscurilor antreprenoriale pentru supraviețuirea întreprinderilor micro, mici și mijlocii. Deși este esențial ca IMM-urile să adopte o abordare proactivă a riscurilor, în practică IMM-urile deseori nu reușesc să efectueze un management sistematic al riscurilor, iar acest lucru poate fi fatal pe motiv că au mai puține resurse și experiență decât marile corporații pentru a face față unor scenarii catastrofale.

Managementul riscurilor este o parte esențială a oricărei strategii de afaceri. El ajută compania să identifice și să analizeze orice amenințare la adresa organizației. Identificarea și tratarea la timp a riscurilor ajută IMM-urilor să-și reducă incertitudinea, să planifice detaliat scopurile și să le îndeplinească cu succes, să reducă cheltuielile și pierderile, precum și să-și îmbunătățească reputația.

Precum am menționat, risurile globale influențează declanșarea riscurilor antreprenoriale, care se referă nemijlocit la comportamentul și reacția factorilor mediului extern al organizației.

Există o serie de tipuri-cheie de risc antreprenorial, care deși se manifestă individual, totuși, au însușirea să afecteze și alte zone de risc. De exemplu, pandemia de COVID-19 a expus companiile atât la riscuri financiare, cât și la riscuri strategice și chiar la riscul de închidere a afacerii.

Cele mai importante **categorii de risc antreprenorial** sunt:

- **Riscul financiar** - cel mai mare risc cu care se confruntă majoritatea companiilor. Toate IMM-urile ar trebui să creeze un plan de urgență și să aibă o rezervă de active ce constituie de la trei până la șase luni de costuri de funcționare.

- **Riscul strategic** – poate fi redus cercetare și planificare continuă. IMM-urile trebuie să fie capabile să se adapteze la un mediu extern și la o piață în continuă schimbare. Respectiv, fiecare IMM ar trebui

să aibă o **strategie de afaceri formalizată într-un document**, care să includă viziunea strategică și obiectivele strategice, cercetarea pieței și piața țintă, structura managerială, producția preconizată/ serviciile planificate și vânzările așteptate.

- **Riscuri reglatorii și de conformitate**, legate de obligativitatea tuturor IMM-urilor să respecte **toate cerințele, normele de reglementare și de conformitate** ale industriei/ ramurii/ domeniului economic în care și desfășoară activitatea.

- **Riscul juridic** – răspunderea pentru vătămarea sau prejudiciul adus angajaților și/sau clienților, pentru daune materiale sau neîndeplinirea contractului, poate duce la procese costisitoare și amenzi pe care majoritatea IMM-urilor nu își pot permite să le plătească. Pentru a-și reduce riscul de răspundere, IMM-urile trebuie să **investească în consilierea juridică solidă** și să-și asigure o **acoperire juridică** respectivă și adecvată.

- **Riscul lanțului de aprovizionare** – întreruperea operațiunilor comerciale ale unui sau mai multor furnizori, cauzată de evenimente neprevăzute de natură economică, socială, politică sau de mediu. Vătămarea furnizorului afectează direct activitatea IMM-ului beneficiar. Pentru a nu permite să le fie atinsă capacitatea de producție și volumul vânzărilor, IMM-urile trebuie să aibă **stocuri de siugranță** (de materii prime și materiale, de resurse energetice, de piese de schimb și consumabile etc.) în mărimea volumului producției fabricate și/sau a cifrei de afaceri cu serviciul prestat în perioada de până la activarea soluțiilor alternative de aprovizionare.

- **Riscul operațional/ Riscul de stopare a activității** – acest risc este legat de posibilitatea întreruperii în procesele de zi cu zi ale organizației. Acestea pot include defecțiuni tehnice, cum ar fi blocarea serverului, erori ale angajaților și defecte de proces. În mod similar, producția poate fi oprită ca urmare a unui dezastru natural, cum ar fi o inundație sau un incendiu, care poate închide afacerea. Pentru a minimiza riscul operațional, IMM-urile ar trebui să-și pregătească și să aplice un **plan de continuitate a afacerii**.

- **Riscul capitalului uman**. Oamenii formează coloana vertebrală a majorității întreprinderilor micro, mici și mijlocii, iar plecarea unui angajat considerat a fi esențial pentru locul de muncă respectiv poate afecta continuitatea funcționării afacerii. Pentru a reduce acest risc, IMM-urile trebuie să creeze **manuale de operare pentru toate sarcinile-cheie** și se asigure că lucrătorii firmei poate fi înlocuiți unul cu altul sau pot să completeze unul pe celălalt, precum și să se asigure cu persoanele-cheie necesare. În cazul afacerilor de familie, este nevoie de un plan de succesiune și asigurarea că toți angajații sunt la curent cu posibila evoluție a afacerii.

- **Riscul activelor afacerii**. Pentru a-și păstra siguranța și fiabilitatea, IMM-urile întotdeauna trebuie să-și asigure valoarea activelor împotriva cazurilor de furt, incendiu sau a altor situații de risc.

- **Riscul reputational (de imagine)** - riscul care este cel mai frecvent trecut cu vederea, deși reputația este cel mai mare atu al firmei și al antreprenorului. Pentru IMM-uri este imperativ să aibă o politică de **prezență și comunicare socială (social media)**, precum și să participe, cu prezență fizică sau online, la diverse discuții publice despre afacere.

- **Riscuri de securitate cibernetică**, cauzate de erorile tehnice sau compromiterea/ prăbușirea întregului sistem informațional al companiei. Erorile tehnice sau compromiterea sistemului informațional duc la pierderi financiare sau daune reputaționale. Atacurile cibernetice reprezintă o amenințare reală pentru orice afacere, deoarece urmăresc să deterioreze sau să obțină control sau acces la documente și sisteme importante dintr-o rețea de computere de firmă sau personală. Ca și corporațiile, IMM-urile sunt obligate să își protejeze datele companiei și a clienților săi. Acest risc de securitate trebuie atenuat în mod **activ prin protocoale de securitate și monitorizare continuă**. Utilizarea unui software fiabil și o **strategie cibernetică solidă** poate reduce șansele ca baza de date a firmei să fie afectată de un atac cibernetic.

- **Riscul de proprietate intelectuală**. Asemenea companiilor mari (corporațiilor), IMM-urile trebuie să fie capabile să-și protejeze drepturile de proprietate intelectuală. Pentru ca inovațiile companiei să nu fie furate sau copiate, IMM-urile trebuie să identifice, să licențieze, să protejeze, să înregistreze, să pună în aplicare și să monetizeze proprietatea sa intelectuală.

Înțelegerea categoriilor de risc prezentate mai sus, poate servi ca reper și ajutor pentru întreprinderile micro, mici și mijlocii în analiza influenței acestor riscuri asupra activității pe care o desfășoară.

Concluzii

Recentele șocuri cauzate de pandemia COVID-19, inflația emergentă și războiul din Ucraina, au impus guvernele naționale să-și sporească atenția asupra vulnerabilității sistemelor de importanță critică,

inclusiv pe potențialele perturbări legate de hrană, apă, adăposturi, serviciile esențiale de comunicare și siguranță publică.

Rezultatele cercetării efectuate subliniază importanța evaluării de către IMM-uri a riscurilor globale. Pe măsură ce creșterea importanței și rolului IMM-uri în economiile locale, naționale și globale, înțelegerea de către acestea a impactului pe care riscurile globale le-ar putea avea asupra lor, ar permite antreprenorilor și manegilor entităților micro, mici și mijlocii să fie pregătiți pentru tratarea riscurilor antreprenoriale aferente.

În urma discuțiilor cu managerii și antreprenorii, se constată că, deși interesul pentru managementul riscului aplicat IMM-urilor este destul de mare, totuși acest subiect nu este prezent semnificativ în literatura de specialitate. Managementul riscului pentru IMM-uri este încă un subiect „punctat”, în pofida faptului ca acestea au o importanță economică și socială majoră.

Risurile globale influențează declanșarea riscurilor antreprenoriale, care afectează direct organizația și care se referă nemijlocit la comportamentul și reacția factorilor mediului extern al organizației. Pentru a face față riscurilor antreprenoriale provocate de riscurile globale, IMM-urile trebuie să adopte o abordare proactivă a riscurilor, iar evaluarea și managementul riscurilor urmează a fi abordate într-o formă complexă.

Totodată, procesul de management al riscurilor este un proces etapizat care invocă parcurgerea consecventă a unor pași metodologic de analiză și luare a deciziei. Prin cunoașterea și aplicarea managementului riscurilor, IMM-urile vor fi pregătite să facă față diverselor crize, să-și adapteze rapid strategiile și să-și reorganizeze în termeni oportuni acțiunile implicite, repectând condiția obligatorie că, managementul crizelor trebuie să păstreze rigiditatea (fidelitatea) în atingerea scopurilor afacerii / organizației, manifestând, în același timp, capacitatea de a fi coerent și flexibil în acțiunile întreprinse.

Managementul riscurilor este o parte esențială a oricărei strategii de afaceri. El ajută compania să identifice și să analizeze orice amenințare la adresa organizației. Identificarea și tratarea la timp a riscurilor ajută IMM-urilor să-și reducă incertitudinea, să planifice detaliat scopurile și să le îndeplinească cu succes, să reducă cheltuielile și pierderile, precum și să-și îmbunătățească reputația.

Bibliografie:

- 1 ANSELL Chris, BOIN Arjen, KELLER Ann., Managingtransboundarycrises: Identifyingthe building blocks ofan effectiveresponsesystem. In: Journal of ContingenciesandCrisis Management, 2010, Volume 18, Issue 4, pp. 195-207. **Online ISSN:1468-5973**. Available: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2010.00620.x>
- 2 BBA - British Bankers' Association, International SwapsandDerivatives Association, PricewaterhouseCoopers LLP (Assotiation). Operationalrisk: thenextfrontier, RMA, Philadelphia, 1999. - 113 p. **ISBN: 1570703019, 9781570703010**.
- 3 BERNOULLI Daniel, Exposition of a newtheory on themeasurement of risk. In: Econometrica, 1954, Vol. 22, No. 1, pp. 23-36. **Print ISSN: 0012-9682, Online ISSN: 1468-0262**. Available at: <https://www.jstor.org/stable/1909829> or <https://doi.org/10.2307/1909829>
- 4 CHAPMAN C.B., COOPER Dale F., Risk engineering: Basic controlled interval andmemorymodels. In: The Journal of theOperationalResearch Society, 1983, Vol. 34(, No. 1, pp. 51-60. **Print ISSN: 0160-5682, Online ISSN: 1476-9360**. Available at: <https://www.jstor.org/stable/2581603> or <https://www.jstor.org/stable/2581603>
- 5 CHATTERJEE Ranit, SHIWAKU Koichi, DAS GUPTA Rajarshi, NAKANO Genta, SHAW Rajib., Bangkok toSendaiandbeyond: Implications for disasterriskreduction in Asia. In: International Journal of DisasterRiskScience, 2015, Volume 6, Issue 2, pp. 177–188. **ISSN: 2095-0055, ISSN (Online): 2192-6395**. Availabel at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13753-015-0055-4>
- 6 DENT Peter, WOO Rhoda, CUDWORTH Rick., Stronger, fitter, better: Crisis Management for theResilient Enterprise. In: DeloitteInsights, 2018. – 20 p. Available: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/risk/ch-en-global-crisis-management-report.pdf>
- 7 DI SERIO, Luiz Carlos; DE OLIVEIRA, LucielHenrique, SIEGERT SCHUCH, LuizMarcelo., OrganizationalRisk Management: A Case Study in Companiesthathave won the Brazilian Quatity Award Prize . In: Journal of Technology Management &Innovation [online]. 2011, Volume 6, Issue 2, pp.230-243. **ISSN 0718-2724**. Avalable: <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-27242011000200016> or <https://scielo.conicyt.cl/pdf/jotmi/v6n2/art16.pdf>
- 8 EUROPEAN COMMISSION.,Annual report on European SMEs 2020/2021. Digitalisation of SMEs : background document, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. - 102 p.,

- ISBN: 978-92-9469-351-8, ISSN:2467-0162, doi: 10.2826/164089.** Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/sme-performance-review_en
- 9 FERRIS Gerald R., HOCHWARTER Wayne A., MATHERLY Timothy A. , HRM after 9/11 and Katrina: Current Issues and Perspectives (chapter 13, - 15 p., pp. 172-185) in (book) *Managing Human Resources in North America.*, Edited by Steve Werner pp. London, Routledge, 2007. – 224 p. **eBook ISBN: 9780203815243.** Available: <https://doi.org/10.4324/9780203815243>
 - 10 HERBANE Brahim., Exploring crisis management in UK small-and-medium-sized enterprises. In: *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 2013, Volume 21, Issue 2, pp. 82-95. **Online ISSN:1468-5973.** Available: <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12006>
 - 11 HONG Paul, HUANG Chenglei and LI Bo., Crisis management for SMEs: insights from a multiple-case study. In: *International Journal of Business Excellence*, 2012, Volume 5, No. 5, pp. 535-553. **ISSN online 1756-0055 ; ISSN print 1756-0047.** Available: <https://doi.org/10.1504/IJBEX.2012.048802>
 - 12 IGWE P.A., AMAUGO A.N., OGUNDANA O.M., EGERE O.M., ANIGBO J.M., Factors affecting the investment climate, SMEs productivity and entrepreneurship in Nigeria. In: *European Journal of Sustainable Development*, 2018, Volume 7, No. 1, pp. 182–200, **ISSN: 2239-5938, EISSN: 2239-6101.** Available at: <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/612/609> or **DOI:** <http://doi.org/10.14207/ejsd.2018.v7n1p182>
 - 13 ISO - International Organisation of Standardisation. ISO 31000:2009(en) Risk management — Principles and guidelines. Disponibil: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-1:v1:en> sau https://kupdf.net/download/sr-iso-31000-managementul-riscului-principii-si-linii-directoare-pdf_5aa2b7b8e2b6f5135945d642_pdf
 - 14 LEVASHENKO Antonina, KOVAL Alexandra, Measures of Financial and Non-Financial Support to Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) in the Wake of COVID-19 (May 17, 2020). Monitoring of Russia's Economic Outlook. Trends and Challenges of Socio-economic Development. Moscow: IEP. 2020. No. 9, pp. 7-10, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3629597> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3629597>
 - 15 MBUYISA Busisiwe, LEONARD Awie, The role of ICT use in SMEs towards poverty reduction: A systematic literature review. In: *Journal of International Development*, 2017, Volume 29, issue 2, pp. 159-197. **Online ISSN:1099-1328.** Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/jid.3258> or **DOI:** <https://doi.org/10.1002/jid.3258>
 - 16 MUÑOZ Pablo, KIMMITT Jonathan, KIBLER Ewald, FARNY Steffen., Living on the slopes: entrepreneurial preparedness in a context under continuous threat. In: *Entrepreneurship & Regional Development*, 2019, Volume 31, Issue 5-6, pp. 413-434. **Print ISSN: 0898-5626 Online ISSN: 1464-5114.** Available: <https://doi.org/10.1080/08985626.2018.1541591>
 - 17 OSMANÇZYK Jan Edmund., *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements.*, Abingdon: Routledge Books, 2002.- 3500 pages, - p. 1869. **ISBN 978-0415939201**
 - 18 RUNYAN Rodney C., Small Business in the Face of Crisis: Identifying Barriers to Recovery from a Natural Disaster. In: *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 2006, Volume 14, Issue 1, pp. 12-26. **Online ISSN:1468-5973.** Available: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2006.00477.x>
 - 19 WTF – World Economic Forum (official website)., About: Our Mission. Available: https://www.weforum.org/about/world-economic-forum?_gl=1*19s1s1u*_up*MQ..&gclid=CjwKCAjw9pGjBhBEiwAa5jl3IK9DiBT_YxNH3Vz9Rq8w-y1zozOLaLhQFJFmJ_q0rFFkhYrVPSFwBoCgfMQAvD_BwE
 - 20 WEF - World Economic Forum, *Global Risks 2006.*, A World Economic Forum Report, in collaboration with MMC (Marsh & McLennan Companies, Inc.), Merrill Lynch and Swiss Re, and in association with the Risk Management and Decision Processes Center at the Wharton School of the University of Pennsylvania., World Economic Forum, Geneva, 2006. – 26 p. Available: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2006.pdf
 - 21 WEF - World Economic Forum, *The Global Risks Report 2018*, 13-th edition, Insight report., World Economic Forum, Geneva, 2018. – 80 p., ISBN: 978-1-944835-15-6. Available: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf
 - 22 WEF - World Economic Forum, *The Global Risks Report 2022*, 17-th edition, Insight report., World Economic Forum, Geneva, 2022. – 117 p., ISBN: 978-2-940631-09-4. Available: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf

EVOLUȚIA CONSECINȚELOR CRIZELOR ASUPRA INDICATORILOR BUGETAR-FISCALI LA NIVEL INTERNAȚIONAL

EVOLUTION OF CONSEQUENCES OF THE CRISES ON THE FISCAL-BUDGETARY INDICATORS AT INTERNATIONAL LEVEL

Andrei PETROIA

Academia de Studii Economice din Moldova, ASEM

E-mail: apetroia@ase.md

ORCID ID: 0000-0003-1674-0700

Rezumat: *Statul joacă un rol crucial în reglementarea structurii economice a societății. El contribuie la creșterea economică stabilă și la sustenabilitatea economiei prin analiza meticuloasă a indicatorilor bugetar-fiscali. Indicatorii bugetar-fiscali reprezintă coloana vertebrală a unei politici fiscale eficiente, inclusiv coordonarea și supravegherea politicii bugetare atât la nivel național, cât și cel internațional.*

Criza financiară poate lovi atât țările în curs de dezvoltare, cât și cele dezvoltate, îndreptând milioane de oameni în sărăcie. Pentru majoritatea celor mai săraci oameni, impactul crizei va depinde de ceea ce fac guvernele cu bugetele lor – cât cheltuiesc pentru a lupta împotriva crizei și cum găsesc cele mai bune modalități de a finanța deficitele bugetare.

Scopul cercetării este de a evidenția cele mai importante crize care au afectat economiile la nivel internațional și de a analiza impactul acestora asupra indicatorilor bugetar-fiscali. Aceasta presupune studiul și analiza evoluției indicatorilor bugetar-fiscali în timpul crizelor financiare globale.

Cuvinte-cheie: *evoluția economiei, indicatori bugetar-fiscali, buget, impactul crizei, finanțe publice, venituri publice, cheltuieli publice, datoria publică.*

Abstract: *State plays a crucial role in the regulation of the economic structure of the society. It contributes to stable economic growth and sustainability of the economy by meticulous analysis of budgetary-fiscal indicators. Budgetary-fiscal indicators are the backbone of effective fiscal policy-making, including the coordination and surveillance of budgetary policy both at national and international levels.*

The financial crisis can hit both developing and developed countries hard, driving millions people into poverty. For most of the poorest people, the impact of the crisis will depend on what governments do with their budgets – how much they spend to fight against the crisis and how they find the best ways to finance budget deficits.

The aim of the research is to highlight the most important crises that have affected the economies at international level and to analyze their impact on the budgetary-fiscal indicators. This involves the study and analysis of budgetary-fiscal indicators' evolution during global financial crises.

Keywords: *evolution of economy, fiscal-budgetary indicators, budget, impact of the crisis, public finance, public revenues, public expenditures, public debt.*

Introduction

State plays a crucial role in the regulation of the economic structure of the society. It contributes to stable economic growth and sustainability of the economy by meticulous analysis of budgetary-fiscal indicators. Budgetary-fiscal indicators are the backbone of effective fiscal policy-making, including the coordination and surveillance of budgetary policy both at national and international levels.

The financial crisis can hit both developing and developed countries hard, driving millions people into poverty. For most of the poorest people, the impact of the crisis will depend on what governments do with their budgets – how much they spend to fight against the crisis and how they find the best ways to finance budget deficits.

The aim of the research is to highlight the most important crises that have affected the economies at international level and to analyze their impact on the budgetary-fiscal indicators. This involves the study and analysis of budgetary-fiscal indicators' evolution during global financial crises.

Research Methodology

Methodological foundations are the literature, articles, as well as internet sources of information. In

this paper were analyzed graphics, tables and diagrams from the international statistical data, used methods of comparison and analogy.

Findings

General overview of the impact of the crises on the global economy

One of the most notable period in newly history, which was marked by several economic and social events, is the period during 2007-2008. The financial global crisis affected all sectors of global economy and lead to severe consequences for both developed and developing countries all over the world.

Nowadays there are several hypotheses that explain the main triggers of the financial and economic crisis. One hypothesis is that the main source was loose fiscal discipline: fiscal optimism led to economic overheating, which, in turn, led to wage and price increases, reducing competitiveness and finally inducing an imbalance in the balance of payments. Another hypothesis is that the economic crisis was triggered by the crisis in the banking sector: increasing private sector expenditure was financed by the banking sector, but the credits were used suboptimally.¹

The global financial crisis led to a lower demand for goods and services, the drying up of credit availability and rising protectionism. The combined effect of these three factors significantly affected trade prices and volumes in developing economies, especially in those countries with a high degree of trade openness and exports concentration, and highly dependent on crisis-hit markets.

The intensity of crisis is different between countries and it has affected mainly the resource rich countries, such as Russia, Kazakhstan and Ukraine. In general, the crisis affected the economy in the region through reduced capital flows, namely a decline in investments, a decline in domestic production and exports, and a decline in remittances.²

After the economic crisis, many countries decided to introduce budgetary rules for the preservation of the financial 'health' of the local level.

The methods of these were the following:

- balanced local budget and/or defined reduction target: Austria, Estonia, Finland, Greece, Italy, the Netherlands, Poland, Portugal, Slovakia, Spain, Sweden, United Kingdom: England, Scotland and Wales,
- the regulation of taking out loans: Belgium, Croatia, France, Luxembourg, Slovenia, United Kingdom: NorthernIreland, Romania,
- the combination of the two: The Czech Republic, Denmark, Germany, Hungary, Ireland, Latvia (Vértessy, 2019). Understanding the regulatory environment is used in elaborating our first aim.³

Recovery of the international financial markets started at the end of the second quarter of 2009. In line with the international markets, the decline in industrial output in Eastern Europe and Central Asia slowed down or even reversed in some countries and confidence indicators stabilized. However at the same time, the ripple effects of the crisis on the industry and the households became clear, with effects on unemployment, the exchange rate and the number of non-performing loans.¹

The global economy was recently effected by the global pandemic crisis (Covid-19). The emergence of COVID-19 has negatively affected the global economy's economic growth beyond anything experienced within the past 100 years.

The spread of the infection has slowed down economies. As a result, many countries are facing an

¹ Economic crisis, health systems and health in Europe. Country experience.:

https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/279820/Web-economic-crisis-health-systems-and-health-web.pdf

² THE IMPACT OF THE GLOBAL ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS ON FOOD SECURITY AND THE AGRICULTURAL SECTOR OF EASTERN EUROPE AND CENTRAL ASIA:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/meetingdocument/wcms_367022.pdf

³ Comparative Analysis of Budgetary Indicators of European Municipal Subsystems in the Post-Crisis Term between 2009–2018.:

https://cdn.fsbx.com/v/t59.270821/317553008_671252014400930_2135588654021769131_n.pdf/A_Hegedus-Lentner_2020_1.pdf?nc_cat=106&ccb=17&nc_sid=0cab14&nc_ohc=sTHvqER0ZgAX9igayT&nc_ht=cdn.fsbx.com&oh=03_AdTHW7OEVLnEoUNZ948wpEgIVeh0JCDO8XiYsQht80uIQ&oe=6387B901&dl=1

¹ THE IMPACT OF THE GLOBAL ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS ON FOOD SECURITY AND THE AGRICULTURAL SECTOR OF EASTERN EUROPE AND CENTRAL ASIA:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/meetingdocument/wcms_367022.pdf

economic, social, and health crisis and trying to revive its economic growth to improve individuals' quality of life.

In January 2020, WHO professed the spread of the coronavirus as a world health emergency. Since then, the arrival of the pandemic (COVID-19) emergency has led to a global economic, social, and public health crisis, resulting in the loss of 90 trillion USD to global economies. Globally, governments have initiated steps to balance often-competing economic policy objectives to address the social and public health crisis with economic considerations to revive economic growth to stabilize their economies.¹

All these challenges have had a great impact on the quality of public finance, and as a result, on the measures and actions undertaken by the authorities regarding public finance management.

Analysis of the evolution of the impact of the consequences of the crises on the budgetary-fiscal indicators at international level

The global financial crisis led to the big fiscal holes in many countries. A fiscal hole is a fall in availability of budget revenue to fund spending. Figure 1 shows the changes in revenues for Low-Income Countries between 2008 and 2009–10, overall and broken down by regions, and according to whether countries had IMF programmes in place.

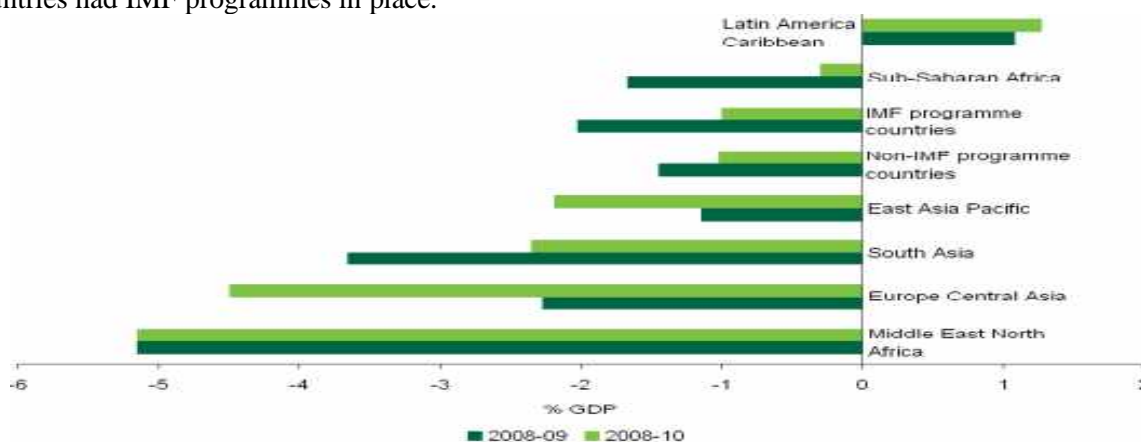

Figure 1. The fiscal hole (% of GDP)

Source: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

According to Figure 1 on average, revenues fell by 1.8 per cent of GDP, or 8 per cent of 2008 revenue, in 2009, in all regions except Latin America and the Caribbean. The sharpest falls were in South Asia, Europe and Central Asia, and the Middle East and North Africa. In 2010, although recovering somewhat, revenues will still be 1.1 per cent of GDP, or 5 per cent of 2008 revenue, lower than in 2008. The revenue impact of the crisis will not wear off by the end of 2010.

Figure 2 shows the revenue hole: in 2009, revenues fell by \$52.6bn from 2008 levels, and in 2010 they were still \$12.1bn lower.

¹ Global Financial Crisis, Smart Lockdown Strategies, and the COVID-19 Spillover Impacts: A Global Perspective Implications From Southeast Asia:

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2021.643783/full>

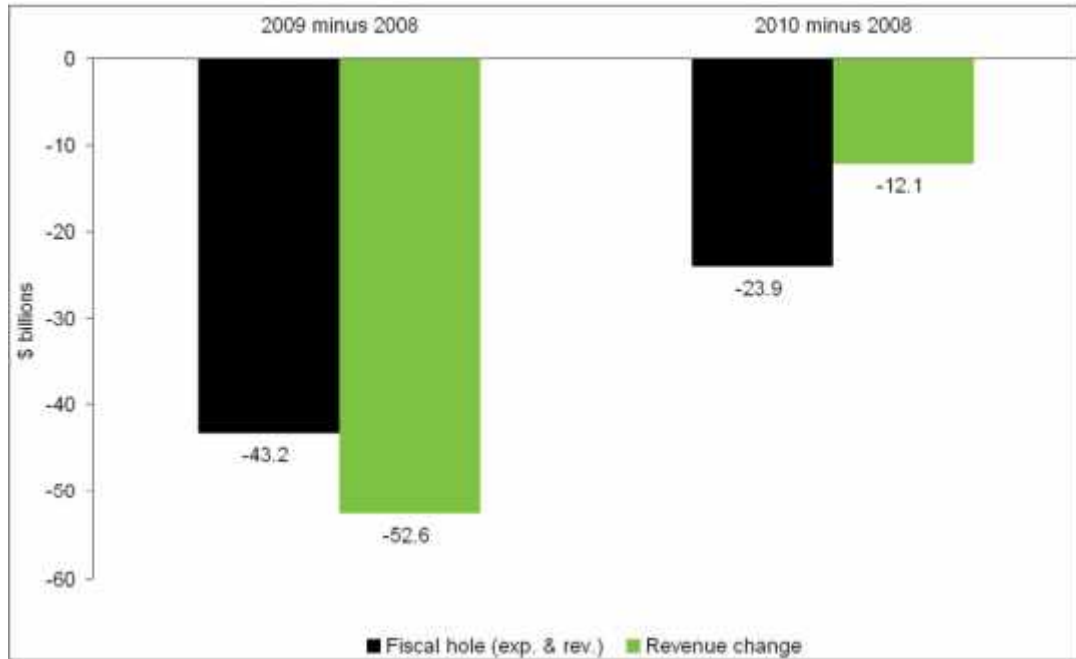

Figure 2. Total fiscal and revenue holes in Low-Income countries

Source: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

Figure 3 shows changes for individual countries. In 2009, revenues as a percentage of GDP were below 2008 levels for 29 LICs, but rose in 20. In 2010, they were still below 2008 levels for 24 countries, but for 25 were higher. So for half of LICs, 2010 revenues will still be below 2008 levels; the negative effects of the crisis on revenues have still to unwind.

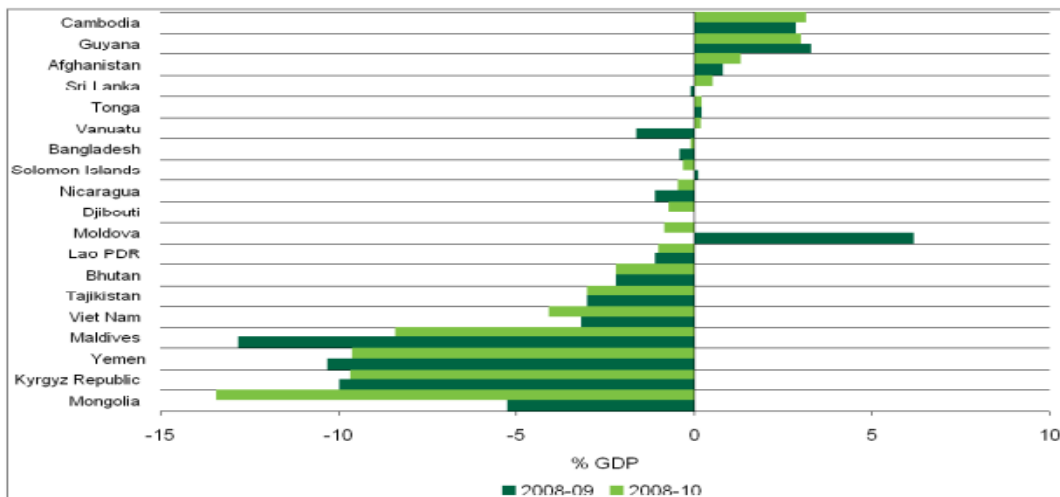

Figure 3. Revenue changes of Low-Income Countries

Source: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

In 2009, 14 countries earning most of their revenues from exports of oil and/or gas (ten) and minerals (four) suffered most of the sharpest falls, but 15 others also suffered falls. In 2010, some of the sharpest revenue increases came in six oil-producing countries, as world oil prices rose, but revenues from minerals stagnated, and there were also revenue rises in 13 other countries. So at the end of 2010, two-thirds of countries that will have lower revenues/GDP than in 2008 will be oil or minerals exporters, but the other third will not. Rises in revenues/GDP in either year (and 11 countries saw rises in both years) tended to reflect new minerals discoveries or contracts, specific tax rises to reduce high budget deficits, or ongoing

intensive tax reform programmes (although in two-thirds of these countries revenue levels fell short of forecast increases due to the crisis).¹

Figure 4 shows what kinds of revenue have accounted for these falls.

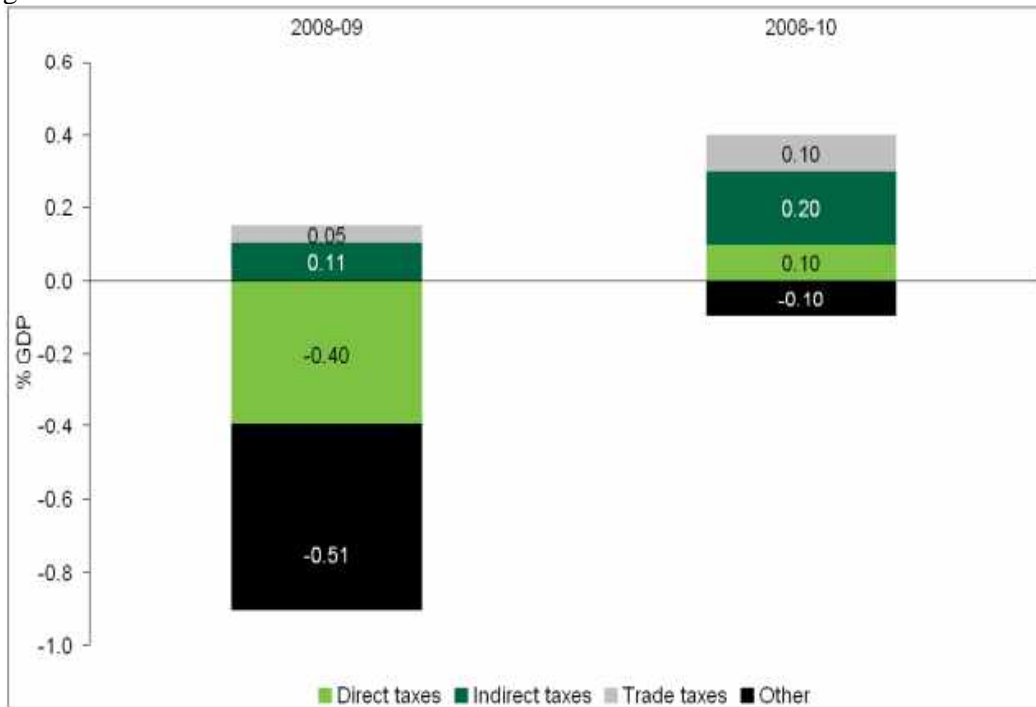

Figure 4. Revenue trends by type (December 2009 budgets, % GDP)

Source: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

Direct taxes (on income or property of individuals or enterprises) fell in 38 per cent of countries in 2009, but rose in 50 per cent. In 2010 direct taxes will recover in most countries and will fall in only 20 per cent. Indirect taxes (on consumption or expenditures) fell in 50 per cent of countries in 2009 and will fall in 30 per cent in 2010. In most cases, this reflected lower revenues from VAT, but excise taxes were important in Zambia, for instance, and tourism levies fell in Gambia, Kenya, and the Maldives. Trade taxes fell in 42 per cent of countries in 2009, but rose in 38 per cent. They will continue to fall for 31 per cent of LICs in 2010. Other revenues (royalties and other payments for oil or minerals concessions) fell sharply in oil-exporting countries in 2009, but are mostly recovering in 2010. They also fell in mineral-exporting countries such as Niger (uranium) and Zambia (copper, cobalt), but have shown little sign of recovery in 2010. However, minerals revenues rose in Liberia and Mongolia in 2009 and will rise further in 2010, due to new contracts and mines.²

¹ The Impact of the Global Economic Crisis on the Budgets of Low-Income Countries: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_lowincome_countries.pdf

² The Impact of the Global Economic Crisis on the Budgets of Low-Income Countries: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_lowincome_countries.pdf

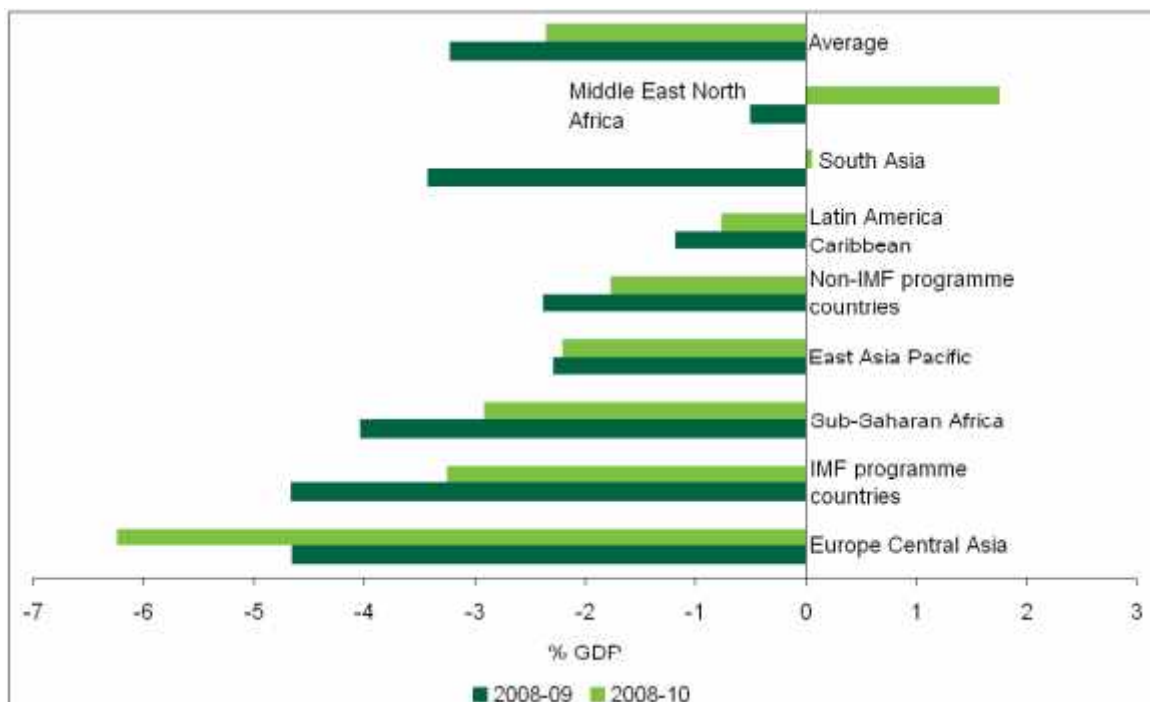

Figure 5. Change in fiscal balance

Source: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

Figure 5 shows that two-thirds of the countries surveyed increased their budget deficit in 2009, and 24 per cent will continue to do so in 2010. Figure 6 shows trends by region and for countries with and without IMF programmes. This presents a dramatic contrast with the response to the Asian crisis in the 1990s, when most countries (especially those with IMF programmes) reduced their deficits sharply and thus aggravated the recession, as well as cutting social spending. Deficits grew more sharply for countries with an IMF programme in 2009 – indicating that the IMF played a positive role in allowing countries to increase deficits. However, countries with IMF programmes are also the ones that are cutting their deficits more sharply in 2010, suggesting that the IMF is not doing all that it could to prevent this fiscal tightening.¹

The COVID-19 pandemic resulted in a global health crisis and precipitated a sharp decline in economic activity that is without precedent in recent history. In just a few months, the COVID-19 pandemic turned from a health crisis into a global economic crisis causing a much larger contraction in global GDP than the global financial crisis in 2008. It has caused a significant deterioration in public finances, which calls for a rethink of tax and spending policies once the recovery is well underway. However, government debt in relation to GDP has reached the highest levels seen over the past several decades, which means that once the recovery is well advanced, policymakers will have to grapple with the challenge of ensuring public debt sustainability over a medium to long-term horizon.²

Figure 6 shows the GDP growth rates from 2005 to 2022.

¹ The Impact of the Global Economic Crisis on the Budgets of Low-Income Countries: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf

² Tax and fiscal policies after the COVID-19 crisis: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tax-and-fiscal-policies-after-the-covid-19-crisis-5a8f24c3/>

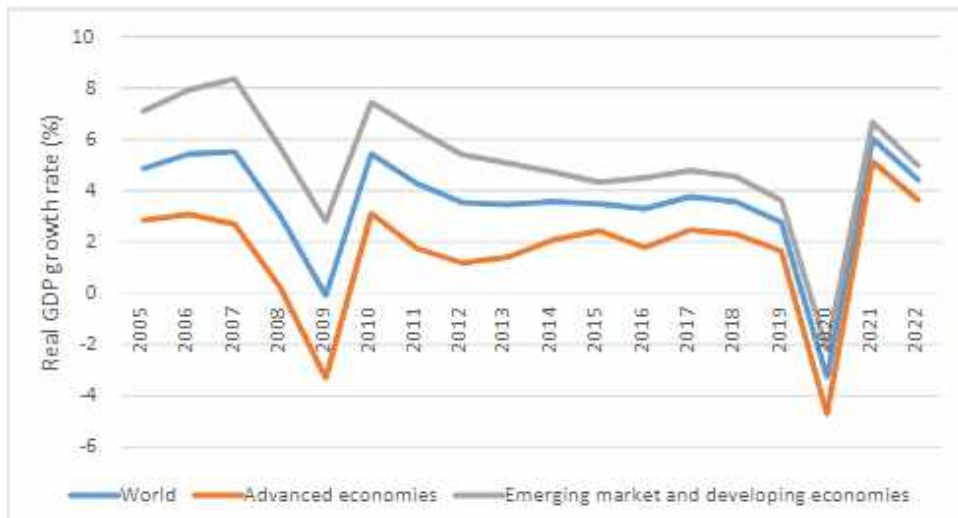

Figure 6. GDP growth rates from 2005 to 2022 (%)

Source: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2021 update, accessed 12.04.2021.

The latest IMF World Economic Outlook Estimates (April 2021) confirm a severe contraction in global GDP in 2020 of -3.3 per cent, which is an improvement on the estimates released in October 2020 (-4.4 per cent) and January 2021 (-3.5 per cent).⁴ Despite the revisions, the COVID-19 crisis remains a far deeper and more global downturn than witnessed in 2009 (Figure 2.6). In the global financial and economic crisis, the world economy declined by 0.1 per cent, but this was mainly driven by a sharp fall in output in advanced economies, which shrunk by 3.3 per cent in 2009. In contrast, emerging markets and developing countries experienced a slowdown in that year but still managed to grow by 2.8 per cent. In 2020, the pandemic devastated nearly all countries due to the economic and jobs crisis precipitated by the lockdown and other containment measures, most notably in the second quarter of 2020. Consequently, output in emerging and developing economies is estimated to have declined by 2.2 per cent in 2020 compared with a fall of 4.7 per cent in advanced economies, representing a difference of just 2.5 percentage points compared with a difference of 6.1 points in 2009.¹

Figure 7. Budget deficit, % of GDP

Source: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn06167/>

Since 1970, the average annual budget deficit is 3.6% of GDP. It has varied significantly over this period as the chart below shows. Aside from 2020/21, large budget deficits occurred in the mid-1970s and early 1990s and more recently after the 2008-2009 financial crisis. Governments across the world are

¹ Statistical Brief. An update on the youth labour market impact of the COVID-19 crisis: https://www.researchgate.net/publication/352354498_Statistical_Brief_An_update_on_the_youth_labour_market_impact_of_the_COVID-19_crisis

borrowing more due to the coronavirus pandemic. The International Monetary Fund (IMF) say that across advanced economies borrowing averaged 10.8% of GDP in 2020. For the G7 group of advanced economies borrowing averaged 12.2% of GDP. (Figure 7).

Conclusions

The impact of crises on budgetary-fiscal indicators is closely linked to the evolution of macroeconomic indicators, which are also influenced by crises, whether economic, financial, political, energy, etc.

During the years 2007 - 2021, the global economies have to struggle with two main crises: global financial crisis (2007-2008) and global pandemic crisis (Covid-19). Thus, all states that were affected by the crises had to implement fiscal and budgetary policies in order to keep public revenue, public expenditure and the budget deficit within the figures set by legislation. However, the study shows an upward trend in macroeconomic indicators, which are closely interrelated.

In the period 2007-2021, the budgetary policies applied and the main public finance indicators were directly correlated with the macroeconomic development of the global economy and the main priorities of the states' general economic policies.

This paper shows how countries all over the world started to recover from financial crisis (2007-2008). Although, the pandemic crisis of 2020 had an impact not only on the health system but also on the global economy as a whole. Domestic and external consumption has declined, investment has been substantially reduced.

The consequences of these events had a severe impact on fiscal-budgetary indicators and led to a slowdown in economic development.

Bibliography:

1. Economic crisis, health systems and health in Europe. Country experience. [online] Available: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/279820/Web-economic-crisis-health-systems-and-health-web.pdf
2. THE IMPACT OF THE GLOBAL ECONOMIC AND FINANCIAL CRISIS ON FOOD SECURITY AND THE AGRICULTURAL SECTOR OF EASTERN EUROPE AND CENTRAL ASIA. [online] Available: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/meetingdocument/wcms_367022.pdf
3. Comparative Analysis of Budgetary Indicators of European Municipal Subsystems in the Post-Crisis Term between 2009–2018. [online] Available: https://www.penzugyiszemle.hu/upload/pdf/penzugyi_szemle_angol/volume_65_2020_1/A_Hegedus-Lentner_2020_1.pdf
4. Global Financial Crisis, Smart Lockdown Strategies, and the COVID-19 Spillover Impacts: A Global Perspective Implications From Southeast Asia. [online] Available: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2021.643783/full>
5. The Impact of the Global Economic Crisis on the Budgets of Low-Income Countries. [online] Available: https://www.oxfam.de/system/files/the_impact_of_the_economic_crisis_on_the_budget_of_low-income_countries.pdf
6. Tax and fiscal policies after the COVID-19 crisis. [online] Available: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tax-and-fiscal-policies-after-the-covid-19-crisis-5a8f24c3/>
7. Statistical Brief. An update on the youth labour market impact of the COVID-19 crisis. [online] Available: https://www.researchgate.net/publication/352354498_Statistical_Brief_An_update_on_the_youth_labour_market_impact_of_the_COVID-19_crisis

DIGITALIZAREA, DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI TRANSFORMAREA ECONOMIILOR
DIGITIZATION, SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THE TRANSFORMATION OF
ECONOMIES

Catalin Emanuel CIOBOTA

Universitatea Valahia Târgoviște
E-mail: ciobota_catalin@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0007-6905-7119

Victor MUNTEANU, prof. dr.

Universitatea Valahia Târgoviște
E-mail: a2c_vm@yahoo.com

Manuela TUREATCA

Universitatea Dunărea de Jos Galați
E-mail: mvtdeclaratii@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-9501-8170

Rezumat: *Un studiu recent al lui Camodeca și Almici (2021) oferă dovezi empirice cu privire la relația pozitivă dintre digitalizare și dezvoltarea durabilă a companiilor cotate la burse italiene. Până în prezent, abordările teoretice contradictorii din literatura de specialitate, împreună cu lipsa rezultatelor empirice, au lăsat această relație nedeterminată. Acest studiu intenționează să umple această lacună evaluând măsura în care digitizarea afectează durabilitatea, luând în considerare în special protecția mediului natural, așa cum este propusă de Pactul Verde European.*

Informațiile digitale pot fi reprezentate universal, iar datele pot fi manipulate pe dispozitive digitale fără a fi degradate. Pe de altă parte, atunci când se lucrează cu informații non-digitale, există o limită a ceea ce se poate face din cauza diferitelor formate, cum ar fi hârtie sau bobina de film. Transformarea digitală este una dintre mega tendințele globale care duce la reforme structurale și organizaționale în sectoarele public și privat prin adoptarea tehnologiei informației.

Cuvinte-cheie: *contabilitate, digitalizare, dezvoltare.*

Abstract: *A recent study by Camodeca and Almici (2021) provides empirical evidence on the positive relationship between digitization and the sustainable development of Italian listed companies. To date, conflicting theoretical approaches in the literature, along with a lack of empirical results, have left this relationship undetermined. This study intends to fill this gap by assessing the extent to which digitization affects sustainability, taking into account in particular the protection of the natural environment as proposed by the European Green Deal.*

Digital information can be universally represented and data can be manipulated on digital devices without degradation. On the other hand, when working with non-digital information, there is a limit to what can be done because of different formats, such as paper or film reel. Digital transformation is one of the global mega trends leading to structural and organizational reforms in the public and private sectors through the adoption of information technology.

Keywords: *accounting, digitization, development.*

Introducere

Digitalizarea nu are loc fără intrarea utilizatorului. Digitalizarea a fost un proces care a remodelat comerțul încă din anii 1970, prin sisteme de înregistrare electronică care la acea vreme erau relativ benigne pentru clienți. Schimbările de astăzi aduse de digitalizare au loc în fața noastră; ele implică clientul din ce în ce mai mult, aspecte ale produsului, care în urmă cu cinci decenii erau considerate intrinseci, devenind expuse și importante pentru client. De exemplu, utilizarea codurilor de bare a fost anterior un element important pentru lanțurile de aprovizionare, util doar pentru sistemele IT din magazine, dar lipsit de sens pentru consumatori. Odată cu răspândirea dispozitivelor mobile, codurile de bare au devenit semnificative și în rândul consumatorilor - aceștia pot acum să folosească aplicații dedicate și să obțină mai multe informații despre produs sau ingredientele acestuia. Digitalizarea se manifestă astfel ca un proces inovator

în care cercetarea și aplicarea ei în viața reală sunt o premisă necesară.

Transformările economiei pe care le-am văzut au fost stimulate de apariția piețelor online și a noilor modele de afaceri. Acestea au dus la mai multe valuri de inovare (Figura nr.1), cum ar fi: dezvoltarea bazelor de date în anii 1960 care a dus la limbaje de programare și modemuri, apoi computere în anii 1970 și software în anii 1980, de exemplu. Tranziții ca aceasta au dus la schimbări fără precedent în sectoare și la reformarea a ceea ce implică afaceri. Tehnologiile de-a lungul acestor tranziții includ: smartphone-uri din 2007, inteligență artificială din 2010 și tehnologie blockchain sau registru distribuit din 2009.

Figura 1. Valurile de inovare specifice secolului XX

Sursa: concepere autor

În prezent, se estimează că digitalizarea va avea un impact uriaș asupra economiei țărilor UE. Potrivit unei estimări făcute de Comisia Europeană, vor exista venituri anuale de 110 miliarde de euro în 2023 pentru industrie și acest lucru va duce la creșterea productivității. Având în vedere că sectorul TIC reprezintă 5% din activitățile economice ale UE și 16% din cheltuielile pentru cercetarea și dezvoltarea întreprinderilor comerciale din UE, este doar 1% din toate companiile cunoscute sub numele de unicorni care sunt concentrate în statele membre (+6% în Regatul Unit). În mod similar, investițiile private în inteligența artificială ale companiilor din UE au fost de 2,7-3,6 miliarde EUR în 2016. În comparație, China a direcționat investiții în valoare de 7-11 miliarde EUR pentru a dezvolta această nișă, în timp ce SUA au investit peste 14-21 miliarde EUR - de cinci ori mai mult decât ceea ce a fost investit de companiile din UE

În ultimele decenii, industriile globale nu s-au confruntat doar cu schimbări tehnologice care au condus la noi oportunități, cum ar fi o mai mare flexibilitate și individualizare a produselor și serviciilor, dar au fost nevoite să facă față diferitelor provocări care decurg din schimbările tehnologice rapide, din creșterea complexității produselor și servicii și schimbarea preferințelor cu clienții. Cu alte cuvinte, pe măsură ce digitizarea devine mai importantă, se transformă și într-o problemă strategică care trebuie gestionată la cele mai înalte niveluri ale organizației. Din acest motiv, strategia digitală a devenit necesară sau chiar indispensabilă într-o companie sau instituție publică .

Guvernele pot funcționa mai eficient datorită tehnologiilor digitale. Acest lucru a făcut ca cetățenii să aibă acces mai ușor la servicii, în special cei care nu au licențe sau sunt departe de capitala țării lor. Există unele provocări care vin împreună cu noile tehnologii, cum ar fi constrângerile bugetare și complexitatea operațională. Dar tehnologia informației și comunicațiilor atinge noi niveluri de maturitate, unde autoritățile publice o pot folosi în producția și furnizarea de servicii.

„Odată cu adoptarea strategiei digitale, a devenit din ce în ce mai evident că digitalizarea în sectorul public a adus și provocări legate de gradul de pregătire al cetățenilor în interacțiunea cu platformele online.” Cu alte cuvinte, pentru ca digitalizarea în cadrul serviciilor publice să aibă succes, cetățenii trebuie să aibă anumite cunoștințe despre utilizarea platformelor online.

În prezent, există multe domenii în care digitalizarea furnizării de servicii este posibilă. Un prim exemplu este domeniul medical, care a văzut digitalizarea trecând de la fluxul de lucru administrativ la actul medical. Printre etapele în care digitizarea poate fi implementată cu succes se numără: diagnostic, terapie și post-îngrijire. Tehnologiile digitale pot accelera programele de screening și pot permite transferul rezultatelor către un laborator. De asemenea, pot ajuta la urmărirea tratamentelor, a simptomelor zilnice și a documentelor importante, precum și la monitorizarea pacienților cu afecțiuni cronice - toate de la distanță și în orice moment. În acest fel, costurile sunt economisite atât pentru pacient, cât și pentru sistemele de sănătate. Un proiect excelent la nivelul UE este MyHealth Avatar, care demonstrează modul în care un

serviciu digital poate modela viitoarea asistență medicală.

Digitalizarea serviciilor se extinde rapid, inclusiv în industria financiară. Consumatorii achiziționează din ce în ce mai mult împrumuturi online, atât pe plan intern, cât și internațional, ceea ce a determinat jucătorii consacrați să își adapteze practicile de marketing. În plus, pe piață au apărut noi jucători care implementează modele de afaceri inovatoare precum fintechD și insurtechZI. Având în vedere importanța digitalizării pentru economie, Parlamentul European a demarat o serie de inițiative în 2014-2019 în industrie, servicii publice, telecomunicații, securitate cibernetică, comerț electronic, drepturi de autor și protecția datelor. Digitalizarea reprezintă astfel o oportunitate de dezvoltare și este o necesitate inclusiv pentru reducerea efectelor unor probleme în domenii precum îngrijirea sănătății și educația. În același timp, poate facilita cu adevărat accesul persoanelor vulnerabile la furnizorii de servicii interziși, cum ar fi cadrele medicale care nu sunt dispuși să călătorească pe distanțe lungi sau persoanele care nu au infrastructură adecvată disponibilă în apropiere, indiferent de motiv. În aceste cazuri, cei cu acces redus pot cere ajutor de la profesioniști precum profesori sau asistenți sociali sau chiar poliție - sau orice număr de alte domenii care au profitat de această trecere către digitalizare.

Obiective și caracteristici specifice digitalizării

a. Obiective specifice

Digitalizarea și automatizarea sunt procese complexe care afectează toate entitățile - de la companiile mari până la cele mici și mijlocii. Implementarea strategiilor specifice digitalizării are ca scop îmbunătățirea performanței, reducerea costurilor, diminuarea riscurilor și accelerarea valorificării oportunităților. În termeni mai simpli, digitalizarea sau automatizarea proceselor îmbunătățesc modul de lucru prin înlocuirea sarcinilor banale. Oferă eficiență, rapiditate, productivitate mai mare și reduce probabilitatea de greșeli. Acest lucru eliberează în cele din urmă, timp pentru activități mai complexe care necesită un grad mai mare de imprevizibilitate.

Transformările datorate digitalizării vor afecta toate tipurile de activități și vor crea roluri noi atât pentru lucrătorii actuali, cât și pentru cei viitori. Strategia Națională de Apărare a României 2020-2024 subliniază acest lucru prin enumerarea ca obiectiv prioritar „înființarea infrastructurii necesare digitalizării României în vederea eficientizării activităților aparatului său administrativ și ridicării calității serviciilor publice”.

Digitalizarea este o soluție eficientă care aduce beneficii clare atunci când este implementată acolo unde este necesar. Atunci când un proces nu atinge rezultatele dorite și împiedică entitatea să își atingă obiectivele, digitalizarea poate fi benefică. În mediul economic de astăzi, în continuă schimbare, este esențial să se manifeste competitivitate și să profite de orice oportunitate pentru a spori succesul. Digitalizarea servește ca un sprijin major pentru afaceri, ajutând să profite eficient de șansele care le ies în cale. În plus, digitalizarea joacă un rol-cheie în:

Relația cu clienții:

Datorită multitudinii de opțiuni disponibile clienților, aceștia devin din ce în ce mai selectivi. Prin digitalizarea entității, aceasta poate oferi clienților săi servicii de calitate, precum o aplicație descărcabilă pusă la dispoziție de către entitate, tranzacții efectuate cu ușurință și furnizarea de servicii și produse cât mai rapid posibil.

Experiența de angajare:

Scopul principal al unei entități este de a oferi angajaților săi o experiență mai simplă și mai modernă prin implementarea celei mai noi tehnologii.

Statisticile demonstrează că investiția în digitalizarea operațiunilor companiei poate ușura viața angajaților și crește satisfacția acestora. În plus, le oferă instrumentele de care au nevoie, precum și acces la informații, indiferent de locație. Succesul unei entități în furnizarea de servicii de calitate clienților și personalului său este determinat de procesele interne. Îmbunătățirea performanței personalului, digitizarea fluxurilor de lucru și automatizarea sarcinilor sunt doar câteva dintre modalitățile de a crea eficiență și de a îmbunătăți viteza de lucru în cadrul companiei. Digitalizarea activităților educaționale și utilizarea mai larg a media digitală nu ar trebui privite doar ca un mijloc de obținere a valorii, ci ca instrumente eficiente pentru promovarea și susținerea acesteia, potrivit participanților din domeniul sistemului educațional.

Acele principii pedagogice pe care un stat își propune să le realizeze trebuie susținute de digitalizarea în educație. Digitalizarea nu ar trebui să fie un scop în sine, ci mai degrabă un mijloc de a ajuta sănătatea, comerțul cu amănuntul și finanțele. Progresul economic nu poate fi realizat fără digitalizare.

În vederea îmbunătățirii furnizării de informații și servicii către cetățeni, digitalizarea instituțiilor publice presupune utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor cu obiectivul de a se asigura că instituția este responsabilă în mod transparent și eficient prin încurajarea cetățenilor să participe la procesele decizionale.

Un proiect de digitalizare pentru instituțiile publice ar trebui să îndeplinească, în principal, următoarele obiective, ținând cont de resursele disponibile și de nevoile existente:

- Deservirea rapidă și eficientă prin îmbunătățirea accesului la informațiile și serviciile oferite de către administrația publică.

- Reorganizarea și restructurarea proceselor administrative sau/și chiar eliminarea unor procese.

- Îmbunătățirea schimbului de informații și servicii între autoritățile publice centrale și autoritățile subordonate.

- Îmbunătățirea calității serviciilor publice de către Administrația Publică Centrală.

- Promovarea responsabilității, eficienței și transparenței serviciilor publice oferite.

Beneficiile digitalizării

- Creșterea eficienței activității și rentabilității serviciilor publice furnizate prin îmbunătățirea competitivității economice.

- Optimizarea timpului necesar prestării serviciilor și a utilizării resurselor materiale/umane prin crearea unui mediu mai atractiv pentru investiții.

- Scăderea evaziunii fiscale prin implementarea unui sistem modern, eficient, tehnologizat și transparent.

- Creșterea productivității internă a muncii prin: dezvoltarea infrastructurii informaționale electronice, reducerea costurilor operative, eficientizarea fluxurilor cu exteriorul în care sunt implicate entități economice.

Privite, în general, obiectivele specifice ale digitalizării unei entități sunt prezentate, schematic, în Figura nr. 2.

Figura 2. Obiectivele specifice digitalizării unei entități
Sursa: prelucrare și concepere autor

b. caracteristici specifice

Digitalizarea este importantă, pentru orice entitate, ea răspunzând unui ritm intens de lucru și situațiilor care necesită soluții rapide. Când o companie și-a transformat operațiunile interne trebuie să-și impună aplicații pentru administrarea personalului, salarizare, timp și prezență, recrutare și instruire a angajaților.

Procedurile tehnologice interne facilitează colectarea centralizată a datelor pentru angajați și companie, ceea ce este crucial pentru eficiența activităților profesionale. Potrivit cercetărilor efectuate de CMS Wire, 95% dintre organizațiile din întreaga lume sunt de acord cu importanța digitalizării locului de muncă, dar numai 38% au implementat-o efectiv.

Specific procesului de digitalizare se rețin următoarele caracteristici:

1. Nivel ridicat de productivitate și retenție

Utilizarea sistemelor intuitive la locul de muncă ajută la creșterea ratelor de retenție în entități. Companiile acordă importanță digitalizării, deoarece aceasta contribuie în mod semnificativ la păstrarea personalului. Deloitte a descoperit că implicarea angajaților crește cu până la 78% atunci când aceasta este stimulată de un mediu de lucru digital. Cu ajutorul software-ului pentru operațiuni administrative, activitățile zilnice devin mai ușor de efectuat și productivitatea muncii crește. Potrivit unui sondaj realizat de CoSo Cloud, 77% dintre lucrătorii la distanță chestionați au raportat că digitalizarea proceselor care le eficientizează sarcinile de zi cu zi le-a crescut nivelul de productivitate. Solicitățile clienților pot fi rezolvate mult mai rapid, deoarece gestionarea documentelor este simplificată.

2. Importanța digitalizării pentru zona creativă a angajaților

Poate fi dificil pentru angajați să vină cu idei inovatoare sau să fie creativi, mai ales dacă sunt împovărați cu proceduri birocratice și administrative. Datorită acestui fapt, digitalizarea are un efect și în acest sens, deoarece permite oamenilor să efectueze o gamă largă de sarcini mult mai rapid. Rezultatul este că au mai mult timp să dezvolte diverse strategii pentru a-și dezvolta compania.

3. Reducerea costurilor

Ca urmare a implementării instrumentelor digitale pentru procedurile interne în entități, costurile pe termen lung sunt reduse semnificativ. Documentele electronice pot fi accesate cu ușurință, reducând costul consumabilelor și eliminând necesitatea unei suprafețe mari de arhivă. Prin economisirea resurselor materiale, compania le poate investi în alte segmente sau în dezvoltarea echipei sale, permițând atingerea mai ușor a obiectivelor strategice.

4. Importanța digitalizării pentru securitatea datelor

Securitatea datelor din companii poate fi uneori amenințată, așa că este esențial să fie protejate cu sisteme performante. Prin implementarea unui program de management al resurselor umane, o companie poate crește securitatea informațiilor angajaților și a altor date importante, astfel încât să le poată accesa doar cei care au nevoie de acces.

Securitatea datelor poate prezenta o problemă atunci când încercați să implementați tehnologii mai noi și este necesar un standard de conformitate. Atacurile cibernetice rămân o amenințare, prezentând o altă provocare în drumul către digitalizare. Companiile din România tind să opteze pentru ruta mai ieftină, sacrificând succesul în favoarea eficienței costurilor. Această decizie are ca rezultat, de obicei, cheltuieli suplimentare, deoarece necesită fonduri suplimentare pentru a remedia deciziile proaste. Expertiza nu este întotdeauna recunoscută și, uneori, este privită cu dispreț, ceea ce ar putea fi mai costisitor pe termen lung decât consultarea profesională la începutul fiecărui proiect.

5. Promovarea unui mod echilibrat de lucru

Platformele digitale la locul de muncă promovează starea de bine și echilibrul sănătos dintre muncă și viață prin atenuarea stresului angajaților și trunchierea timpului necesar pentru îndeplinirea sarcinilor de zi cu zi. În consecință, digitalizarea poate fi extrem de benefică pentru moralul angajaților și pentru obiectivele generale ale companiei. Succesul pe termen lung este condiționat de gestionarea eficientă a sarcinilor zilnice, precum și de un nivel ridicat de productivitate din partea tuturor celor implicați. Prin modernizarea procedurilor interne prin tehnologie, entitățile devin capabile să perfecționeze procesele de lucru și să valorifice multiplele avantaje ale soluțiilor digitale avansate.

Procesul de digitalizare este posibil sau împiedicat de oameni. Ei sunt inventatorii și campionii tehnologiei, dar, în același timp, propriii lor lideri sunt un obstacol mare. Studiile au indicat că, de obicei, afacerile se potrivesc cu eficiența liderilor lor. Când vine vorba de digitalizare, mulți lideri decid să nu integreze noile tehnologii în funcțiile corporative din cauza dorinței de superioritate. De obicei, lipsa unui buget alocat sau a unui mediu ne suportator pentru proiectele pilot creează și bariere. Reticența angajaților

de a adopta noile procese/fluxuri de lucru bazate pe tehnologie este încă un alt obstacol în digitalizare. Formarea este esențială, dar mulți nu sunt dornici să o primească. În plus, integrarea noilor platforme și tehnologii cu canalele existente poate fi percepută ca un efort prea dificil, provocând astfel prejudecii temporare profiturilor liniilor de servicii și satisfacției clienților.

A avea un obiectiv clar în minte este esențial și acest lucru trebuie comunicat tuturor membrilor echipei. Angajații din mediul de conducere și din prima linie trebuie, de asemenea, să înțeleagă viziunea. Nu contează dacă managementul nu este format din experți în transformarea digitală, ceea ce este mai important este să își încurajeze colegii să se alătore „călătoriei” în procesul de digitalizare, oferind un ideal pe care cei implicați îl pot accepta, urmări și împlini. În timp ce cele mai recente tehnologii, cum ar fi inteligența artificială, pot fi benefice, ele sunt doar ajutoare; fără îndrumare adecvată sau personal instruit, acestea vor duce doar la întâzieri sau irosirea banilor. Expertiza umană este parte integrantă a productivității oricărei companii. Amestecul potrivit de oameni și tehnologie, într-un cadru perfect și adaptabil, având în vedere clientul, este esențial. Entitățile care stăpânesc digitalizarea sunt cele care se laudă cu un leadership prevăzător, o combinație ideală de seturi de abilități și tehnologie, precum și alegeri capabile de tehnologii cu protocoale de securitate prestabilite, menite să reacționeze la modificările reglementărilor oficiale privind administrarea datelor.

Care sunt principalele convingeri limitative despre digitalizare?

Liderii de afaceri pot fi împărțiți în privința gândurilor lor despre digitalizare. Unii dintre cei mai conservatori o văd doar ca pe o rețea de socializare - o jucărie în mâinile tinerilor și nu o muncă reală. Alții cred că nu se aplică industriei lor. Unele companii mari, înrădăcinate, cred că digitalizarea funcționează cel mai bine pentru întreprinderile mici, în timp ce altele consideră că înregistrează soluții IT care ar fi apărut oricum, dar acum, cu un proces de integrare, numim digitalizare.

În orice caz, atunci când această retorică nu este de-a dreptul eronată, ea este cel mult conservatoare. Pentru a asigura o bună gestionare a investițiilor, avocații, adesea factorii de decizie, înțeleg importanța unei viziuni puternice de unificare, a unei guvernări robuste și a unei culturi corporative puternice. În aceste tipuri de companii, managerii de top sunt sceptici cu privire la valoarea noilor tendințe digitale, în timp ce preocuparea prudentă față de cheltuieli duce la pierderea oportunităților în avantajul concurenței.

Studiile efectuate arată că ținând cont de cei doi indicatori (EBIT și marja de profit net), companiile conservatoare din punct de vedere digital au o profitabilitate de doar 9% față de companiile al căror management este axat pe transformarea digitală cu o profitabilitate de 26%.

Ce greșeli mari fac/pot face managerii în legătură cu digitalizarea?

Pandemiile, care se caracterizează printr-un impact impersonal, îi obligă chiar și pe cei mai reticenți să accepte schimbarea. Nu mai au scuze și nu mai au pe nimeni altcineva de vina. Valul îi mătură dacă nu au flotabilitatea operațională pe care o oferă cel puțin soluțiile digitale. Companiile sunt „construite” din oameni, așa că, în calitate de manager, este rațional să se asigure că echipa pe care o conduce poate „rămâne pe linia de plutire” atunci când se scufundă în domeniul tehnologiilor digitale. Succesul general al transformării necesită implicarea angajaților în digitalizare și, din păcate, acesta este un pas greșit pe care managerii îl fac în ceea ce privește digitalizarea.

Dacă li se atribuie un rol de comandă sau de conducere, este nevoie de mai mult decât doar semnarea documentelor și sprijinirea supusă a digitalizării. Pentru a obține acceptarea persoanelor, administratorii trebuie să susțină cu entuziasm digitalizarea înainte de a motiva și inspira personalul de la toate gradele să participe.

O altă eroare comună este reducerea autonomiei proceselor interne. În acest sens, se recomandă adoptarea unui sistem CRM care înregistrează toate procesele interne, construiește rețele logice și deduce informații despre clienți. Sistemele CRM (Customer Relationship Management) pot automatiza multe sarcini de rutină și esențiale dacă sunt implementate corect.

Concluzii

Nu tehnologia conduce digitalizarea, ci oamenii din entitate. Printre cauzele pe care le-am identificat s-au numărat liderii și absența digitalizării în planurile lor de dezvoltare a companiei, precum și pasivitatea managerilor și nedorința angajaților de a accepta schimbarea.

Cei care nu cred în potențialul tehnologiei de a-și dezvolta compania suferă de „sindrom Kodak”. Ei sunt cei care creează tehnologia și o fac să funcționeze. Oamenii sunt problema și soluția. Cu alte cuvinte, ei refuză sau sunt de acord să accepte realitatea situației lor.

Formarea continuă a oamenilor, stabilirea unei culturi a învățării, implementarea proiectelor de

îmbunătățirea proceselor și contractarea de experți pentru a adopta soluții tehnologice relevante sunt doar câteva dintre modalitățile prin care o companie poate crește.

Bibliografie:

1. Camodeca, R. and Almici, A., 2021. Digital Transformation and Convergence toward the 2030 Agenda's Sustainability Development Goals: Evidence from Italian Listed Firms. *Sustainability*, [e-journal] 13(21), 11831. doi.org/10.3390/su132111831.
2. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_ro
3. https://www.researchgate.net/publication/344237271_DIGITALISATION_OF_SERVICES_IN_THE_EUROPEAN_UNION
4. European Commission, 2021. COM/2021/118 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade, [pdf] Available at: < COM(2021)118_1.pdf >
5. European Investment Bank, 2020. Digital technologies and firm performance: Evidence from Europe. [online]
6. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_ro
7. <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20210414STO02010/transformarea-digitala-importanta-avantaje-si-politici-ue>
8. <https://medicalavatar.com/>
9. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2022:486:FULL&from=EN>

POSSIBILITĂȚI DE FINANȚARE A DOMENIULUI CULTURAL ÎNTRU CONSOLIDAREA RESPECTĂRII DREPTULUI LA CULTURĂ

FUNDING POSSIBILITIES OF THE CULTURAL FIELD WHILE CONSOLIDATING RESPECT FOR THE RIGHT TO CULTURE

Irina ȘCHIOPU, dr., conf. univ.
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”
E-mail: schiopu.irina@usch.md
ORCID ID: 0000-0002-8790-3469

Rezumat: *Cultura, la etapa actuală, a devenit un instrument de dezvoltare națională și chiar internațională. De aceea, odată cu recunoașterea impactului asupra economiei a culturii, a apărut necesitatea lărgirii posibilităților de investiții și finanțare a acestui domeniu. Alocațiile din partea statului au fost și rămân importante, dar iau amploare și sursele adiționale de finanțare a afacerilor din acest domeniu, grație prezenței întreprinderilor de profit nu doar non-profit. Aceste posibilități conduc la dezvoltarea domeniului cultural și totodată la creșterea gradului de consolidare a respectării dreptului la cultură.*

Cuvinte-cheie: *alocații publice, cultură, domeniul cultural, finanțare, finanțare privată.*

Abstract: *Culture, at the current stage, has become an instrument of national and even international development. That's why with the recognition of the impact on the economy of culture, there was a need to expand the investment and financing possibilities of this field. Allocations from the state were and remain important, but the additional sources of business financing in this field are also growing, thanks to the presence of profit and not only non-profit enterprises. These possibilities lead to the development of the cultural field and at the same time to the increase in the degree of consolidation of the respect for the right to culture.*

Keywords: *public allocations, culture, cultural field, financing, private financing.*

Introducere

Domeniul culturii este unul foarte important pentru fiecare țară, dar și foarte amplu. Biblioteci și centre culturale, companii de producere a filmului, circuri, asociații socio-culturale, muzee, companii de teatru, artiști vizuali, companii de design și arhitectură, toate aparțin domeniului cultural, însă, după cum bine ne dăm seama, modelele lor de afaceri, structurile de costuri și nevoile de finanțare sunt foarte diverse. Mai ales că o parte din ele sunt organizații/instituții non-profit, altele activează pentru profit, de aici și necesitățile și posibilitățile de finanțare sunt destul de diverse.

Așadar, domeniul cultural, nu se poate baza exclusiv doar pe surse de finanțare publice sau doar private. Acest domeniu face parte dintr-un ecosistem financiar complex care cuprinde o diversitate de actori și resurse, majoritatea organizațiilor/instituțiilor domeniului respectiv bazându-se pe finanțarea mixtă. În consecință, multe politici guvernamentale la nivel național și regional au căutat să faciliteze o mai bună integrare a finanțării publice, private și filantropice a domeniului cultural. Toate acestea vor contribui la dezvoltarea și mai mult al domeniului cultural, domeniu important pentru viața fiecărei țară/națiuni.

În ceea ce privește alocațiile publice, sursa de proveniență este clară, bugetul de stat, însă obiectivul de bază al autorului este a determina care sunt posibilitățile de finanțare în afara celor publice la atapa actuală și care este eficiența folosirii lor pentru domeniul cultural.

Metodologia cercetării

Pentru realizarea obiectivelor enunțate, autorul a utilizat următoarele metode generale științifice: metoda analizei și sintezei, inducția și deducția, principiul logicii, metode de analiză comparată. Acestea au permis explorarea domeniului cercetat și realizarea unei sinteze.

Suportul informațional utilizat la realizarea acestei cercetări este după cum urmează:

- publicațiile științifice ce reflectă tema studiată;
- diverse studii realizate la nivel european și național cu privire la finanțarea domeniului cultural și potențialul lui de dezvoltare cu efect asupra consolidării dreptului la cultură;

- legislația europeană și națională în domeniu, statisticile acesteia, etc.

Rezultate și discuții

Reieșind din diversitatea organizațiilor/instituțiilor precum și a întreprinderilor ce fac parte din domeniul cultural, determinăm că și nevoile de finanțare a acestora nu corespund unui model uniform și echivalent. Domeniul cultural încorporează unele sectoare care sunt în mare măsură subvenționate, adică finanțate din sursele bugetare, cum ar fi muzeele și teatrele, și unele care mai mult sau mai puțin sunt determinate de necesitățile pieței și condițiile acestora, cum ar fi arhitectura sau publicitatea [12]. Motivațiile sunt diverse, unele sectoare fiind motivate în primul rând de dorința de a îndeplini obiectivele sociale, iar altele sunt orientate spre realizarea de profit. Mai mult, modelele de afaceri, structurile de costuri și nevoile de finanțare ale organizațiilor/instituțiilor din cadrul acestora variază. De exemplu, organizațiile cu infrastructură proprie, cum ar fi muzeele, vor avea costuri fixe ridicate și, posibil, de asemenea, o sursă potențială de venit, în timp ce meșteșugăritul poate avea costuri variabile mult mai mari. În mod similar, producțiile audiovizuale necesită o cantitate mare de surse de finanțare anticipate, dar au potențialul de a genera venituri substanțiale în timp. De asemenea în sectoarele spectacolelor live, cum ar fi teatrul/concertul, costurile variabile mai mari trebuie suportate de o piață mai mică, redusă de limitele prezenței fizice, deși tehnologiile digitale oferă noi posibilități al căror potențial real de piață este încă în curs de explorare. În plus, fiecare sector cuprinde o serie de orientări de afaceri diferite, inclusiv furnizarea de bunuri sau furnizarea de servicii fie către consumatori, fie către alte întreprinderi și o serie de diferiți actori non-profit. În consecință, nu există un model unic de ecosisteme financiare pentru domeniul culturii.

Posibilități de finanțare a domeniului cultural.

Ecosistemele financiare a domeniului cultural sunt complexe și nu sunt determinate doar de sprijinul bancar sau de investițiile publice. Sectoarele culturale și creative beneficiază de o gamă largă de mecanisme de finanțare posibile: de la autofinanțare la finanțare publică și privată. Așadar, acestea vor fi prezentate în figura ce urmează:

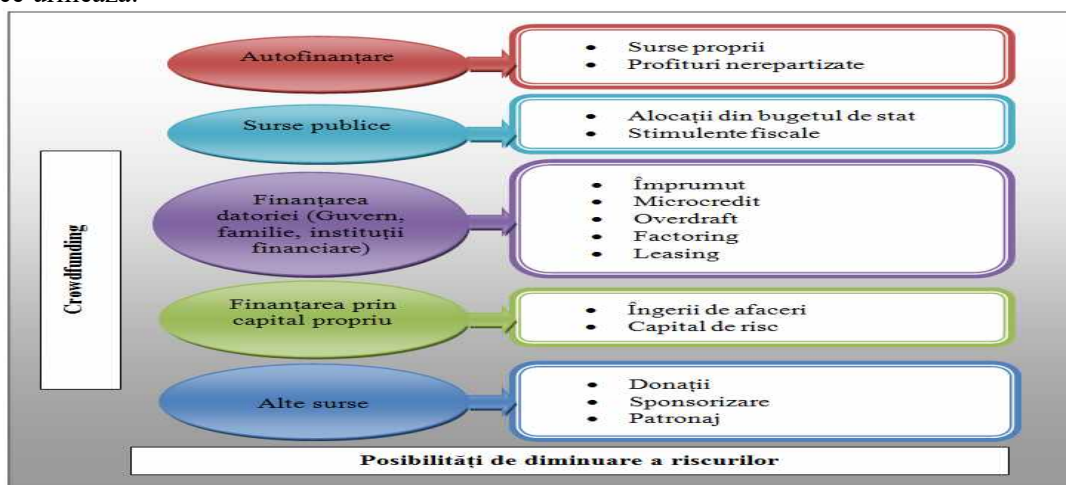

Figura 1. Tipologia surselor de finanțare a domeniului culturii

Sursa: Adaptată de autor conform sursei [8]

Conform figurii 1, deducem că există cinci surse principale de finanțare pentru întreprinderile și organizațiile culturale și creative. În primul rând, autofinanțarea care pentru multe start-up-uri și întreprinderi mici și mijlocii (IMM-uri) poate include investiții personale, iar pentru organizațiile sau întreprinderile înființate de o perioadă mai îndelungată, aceasta reprezintă profiturile nerepartizate din anii precedenți de gestiune. În al doilea rând, există finanțare din sectorul public, fie sub formă de granturi directe, fie într-o serie de potențiale stimulente fiscale. În al treilea rând este finanțarea datoriei, realizată prin intermediul a diferitor tipuri de împrumuturi și credite. Acest tip de sursă de finanțare este una dintre cele mai comune forme de finanțare pentru afaceri din orice sector, dar prezintă un risc inerent. În al patrulea rând este finanțarea prin capital propriu, în care banii sunt schimbați în coproprietate sau acțiuni ale întreprinderii. Și, în cele din urmă, există surse de donații, sponsorizare și patronaj, unde banii sunt oferți gratuit întreprinderilor din motive de comunicare, caritabile sau filantropice.

Din tipologia prezentată pot fi identificați o serie de actori cheie: întreprinderile și organizațiile înseși, guvernele, instituțiile financiare, îngerii de afaceri și investitorii, și publicul de capital de risc, publicul și comunitățile. Combinația fiecăruia dintre acești actori și a fiecăruia dintre aceste mecanisme de finanțare a domeniului cultural este cea care modelează ecosistemul financiar.

Ecosistemul financiar al domeniului cultural este definit de o serie de factori interni și externi. Ecosistemul financiar a domeniului cultural include aspecte interne ale organizației/instituției cum ar fi: situația financiară a acestora, structura resurselor umane, propriile scheme organizaționale, modelele personale de afaceri, și altele care sunt externe organizației/instituției, cum ar fi: accesul la surse financiare, poziția organizației/instituției pe piață, cadrul de reglementare existent, sprijinul politicilor etc. [10]

Figura 2. Reflecții privind ecosistemele financiare ale domeniului cultural
Sursa: Adaptată de autor conform sursei [8]

Cadrele de politici și reglementările existente la nivel global, național și local determină oportunitățile de interacțiune a tuturor participanților la ecosistem [8]. Politicile și cadrele de finanțare variază de la o țară la alta, de la o abordare puternică de stat, în care sectorul public este principalul furnizor de sprijin și finanțare, până la un sector puternic susținut de domeniul privat, unde au fost dezvoltate conexiuni de piață din ce în ce mai eficiente între producătorii culturali și finanțatorii privați. Prima abordare a fost adoptată în principal de țările europene, însă într-o măsură diferită, în timp ce, cea de-a doua abordare a predominat în SUA. Există, de asemenea, modele „mixte” în care producțiile culturale se bazează pe un amestec de surse de finanțare publice, private și câștigate. Acesta a fost așa-numitul „model de trepied” și a fost adoptat în Canada și din ce în ce mai mult în Europa. În plus, ponderea veniturilor obținute și a finanțării publice și private pentru organizațiile/instituțiile artistice și culturale continuă să evolueze.

În mod similar, modelele de guvernare și management ale organizațiilor care primesc direct fonduri publice prezintă diferențe semnificative. Cele două extreme ale gamei includ, pe de o parte, guvernele care dețin, administrează și își finanțează propriile facilități culturale, un model integrat vertical de politică culturală. Pe de altă parte, există o responsabilitate comună cu alți actori, fie prin externalizarea gestionării facilităților și evenimentelor culturale către organizații cu scop și nonprofit, fie prin organizații independente finanțate prin granturi.

Noile forme de producție culturală și creativă (de exemplu, co-crearea cu publicul) se reflectă în formele de sprijin financiar. Având în vedere această complexitate crescândă a proceselor de producție, formele convenționale de finanțare sau investiții întâmpină mai multe dificultăți în a identifica unde sunt necesare resurse sau cum subvențiile sau granturile ar putea atinge în mod adecvat ținta dorită. Astfel, în paralel cu apariția abordărilor inovatoare ale producției culturale și creative, în ultimii ani s-au dezvoltat noi forme de sustenabilitate financiară. De exemplu, deoarece unele noi practici de producție culturală și creativă constau într-o multitudine de inițiative de jos în sus, adesea conectate în rețea, comunitățile de la bază au oferit nu numai idei și conținuturi noi, ci și diverse forme de sprijin material și financiar și forme de finanțare.

În cele ce urmează vom caracteriza particularitățile surselor de finanțare a domeniului cultural, altele decât cele alocate de stat.

Autofinanțare

Potențialul de generare a veniturilor și în special al profiturilor la întreprinderile domeniului cultural este diferit. De exemplu, o asociație culturală cu calitate de membru plătitor primește contribuții de membru, în timp ce multe organizații culturale precum muzee, producători de concert și festivaluri pot genera venituri din vânzarea de bilete, sponsorizare sau activități de catering. Cea mai evidentă sursă de venit este vânzarea unui produs fizic („vânzarea de active”), cum ar fi o carte, o piesă de îmbrăcăminte, o piesă de mobilier sau un tablou. Venitul poate fi, de asemenea, generat de taxe de utilizare („taxa de utilizare”), cum ar fi taxele pentru serviciul vestiar, accesul la internet sau o taxă anuală pentru un serviciu de streaming de filme sau muzică.

Măsura în care întreprinderile sau organizațiile /instituțiile domeniului cultural se pot baza pe piață pentru finanțarea durabilă a activităților depinde de caracteristicile specifice sectorului și de produsul sau serviciul oferit [9]. Asupra valorii acestuia poate influența interacțiunea a trei factori:

1. dimensiunea pieței accesibile;
2. costurile fixe și variabile pentru producerea de bunuri sau conținuturi creative; și
3. capacitatea potențială de a transcende orizonturile de timp și spațiu [2, 4].

Aceasta oferă o tipologie pentru formele de producție culturală și creativă și gradul lor de „dependență durabilă pe piață”. De exemplu, muzeele sunt limitate pe piața lor accesibilă, deoarece în general necesită participare fizică, făcându-le mai puțin capabile să se bazeze doar pe veniturile proprii.

Finanțare prin capitaluri proprii și datorii

Pe lângă sursele tradiționale de finanțare ca veniturile proprii și subvențiile care deseori sunt insuficiente pentru a satisface toate nevoile de finanțare, apare necesitatea și de fonduri intermediare și acestea pot fi împrumutate de la terți pentru a finanța proiecte, investiții sau creșterea. În schimbul furnizării de bani, finanțatorul poate primi dobândă sau poate fi remunerat sub formă de acțiuni pe care le poate vinde în timp. Acest finanțator ar putea fi o instituție financiară tradițională, un furnizor de microcredite, un înger al afacerilor, un capitalist de risc, un individ (așa-numita „familie, prieteni, fani și proști”) sau chiar guvern. [10]

Întreprinderile domeniului cultural nu neapărat au performanțe slabe în ceea ce privește profitul sau soliditatea financiară în comparație cu alte sectoare. Cu toate acestea, rămâne un decalaj între furnizorii de finanțare privați și accesul financiar pentru companiile din domeniul cultural, având în vedere particularitățile lor, cu care mulți potențiali creditori sau investitori nu sunt familiarizați. Există multe caracteristici ale domeniului cultural de care instituțiile tradiționale de creditare rămân precaute. În primul rând, întreprinderile domeniului cultural se caracterizează printr-o incidență ridicată a întreprinderilor mici și micro, alături de o prezență puternică a antreprenorilor individuali și a lucrătorilor independenți. În consecință, multe dintre problemele de acces la finanțare întâlnite de IMM-uri, cum ar fi dificultățile de a obține garanții/colateral pentru a fi solvabile, sunt deosebit de dificil de accesat în acest domeniu. În al doilea rând, întreprinderile domeniului cultural produc bunuri care sunt în mod inerent creative sau simbolice în natură. Ca atare, evaluările valorii sunt adesea subiective și se confruntă cu niveluri ridicate de incertitudine. În al treilea rând, natura bazată pe proiecte a multor întreprinderi creative limitează, de asemenea, capacitatea acestora de a accesa finanțare privată. În consecință, nivelurile ridicate de incertitudine și riscurile percepute ale investițiilor în domeniul cultural reprezintă bariere cheie pentru investitorii privați care caută rentabilitate rapidă sau cu risc scăzut al investiției. [10]

Un alt moment cu care se confruntă întreprinderile domeniului cultural este că ele se bazează în mare măsură pe activele necorporale și aceasta poate conduce la dificultatea de a determina valoare de piață obiectivă a activelor întreprinderii. Întreprinderile domeniului cultural se caracterizează adesea prin faptul că au o valoare foarte mică sau chiar zero de active corporale, bazându-se majoritar sau chiar exclusiv pe valoarea proprietății intelectuale și pe abilitățile lor creative. Așadar, înțelegerea și evaluarea acestor active poate ajuta o companie să negocieze accesul la credit sau la alte forme de finanțare și poate ajuta la negocierea unor condiții mai bune pentru respectiva finanțare.

Tot din cauza valorii reduse de active apare și problema cu garanțiile pentru a garanta riscul împrumuturilor și aceasta are drept implicații importante asupra capacității întreprinderilor domeniului cultural de a solicita cu succes finanțare prin canale formale. Sondajul Comisiei Europene din 2013 privind finanțarea întreprinderilor domeniului cultural a constatat că problemele legate de modelele de afaceri reprezintă o barieră cheie în calea finanțării pentru multe întreprinderi ale acestui domeniu „din moment ce adesea, dar nu întotdeauna, modelele de afaceri din domeniul cultural nu se potrivesc cu produsele financiare tradiționale oferite de băncile generale, deoarece nu există nicio garanție subiacentă” [5].

Reieșind din dificultățile sus menționate, cu care se confruntă multe întreprinderi culturale și creative în accesarea finanțării prin capital propriu și prin datorii, guvernele intervin din ce în ce mai mult pentru a-și asuma rolul sectorului privat în finanțarea întreprinderilor domeniului cultural prin finanțare prin datorii și capitaluri proprii. De exemplu, programul de investiții Creative England al Regatului Unit oferă împrumuturi pentru start-up și extinde capitalul exclusiv pentru afaceri din industriile creative. Evaluarea portofoliului lor de investiții din 2012-2017 a arătat că pentru fiecare 1 Liră sterlină de investiții din sectorul public au fost mobilizați 4 Lire sterline de capital extern, majoritatea din surse comerciale private [11].

În plus, există o tendință în creștere în investițiile cu impact social și filantropia de risc care urmăresc în mod explicit investiții care generează un randament social ridicat, alături de unul financiar. Obiectivul principal al investiției de impact este de a asigura rentabilitatea investiției, având în același timp un impact pozitiv asupra societății, prin utilizarea modelelor tradiționale de investiții pentru a sprijini financiar afacerile cu obiective sociale.

Filantropia de risc este o formă de finanțare în care atât sprijinul financiar, cât și cel nefinanciar sunt combinate pentru a crea organizații „investite” mai puternice, astfel încât acestea să își poată crește impactul social [9]. Această abordare poate acoperi întregul spectru de instrumente financiare (granturi, datorii, capitaluri proprii, etc) și instrumente nefinanciare (consiliere, coaching și mentorat în afaceri, acces la rețele, management financiar, strategie de strângere de fonduri și venituri, management, etc). În timp ce granturile guvernamentale și filantropia privată se concentrează de obicei pe finanțarea pe termen scurt a unor proiecte specifice, investițiile cu impact social și filantropia de risc se concentrează în general mai mult pe obiective pe termen lung și pe sprijinirea dezvoltării capacităților la nivel organizațional.

Filantropie și patronaj

O altă sursă de finanțare pentru organizațiile/instituțiile domeniului cultural sunt donațiile caritabile de la diferite persoane [9]. Persoanele fizice pot oferi prin donații sau patronaj, iar organizațiile pot da prin donații sau prin oferte de sponsorizare. Prin donații, o persoană sau o organizație oferă bani în mod gratuit, fără a aștepta vre-un profit tangibil. Donațiile sunt adesea făcute pentru a sprijini un anumit proiect sau program de lucru. Atunci când donațiile sunt făcute în mod regulat și nu sunt destinate să susțină un anumit proiect, acest lucru este cunoscut sub numele de patronaj. Cu patronaj, un artist individual sau o organizație culturală primește bani de la un patron - cineva care donează bani pentru a sprijini activitățile beneficiarilor. Adică, un patron îl plătește pe artist nu pentru a obține o operă de artă în schimb, ci pentru a-i oferi mijloace de existență, pentru a acoperi costurile materialelor, ale unei expoziții sau ale execuției unei opere de artă. [10]

Pe lângă donații și patronaj, multe organizații se angajează în filantropia corporativă, oferind sprijin financiar sau în natură pentru afacerile domeniului cultural. Acest sprijin poate fi sub formă de donații unice, sau sub formă de mecenat. Patronajul corporativ diferă de ofertele de sponsorizare, deoarece scopul său este pur filantropic. Spre deosebire de sponsorizare, compania nu se așteaptă la nicio „apreciere directă” sau impact asupra activităților sale de tranzacționare, deși beneficiul de imagine pozitivă este un impact indirect căutat. Pe lângă fondurile filantropice corporative ale unei singure companii, există și fonduri filantropice corporative colective, în care resursele diferitelor companii sunt combinate pentru a susține aceeași misiune socială.

În multe țări ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), ponderea finanțării individuale și filantropice a organizațiilor culturale tinde să crească în comparație cu scăderea sprijinului direct de la stat [1]. Dovezile din Sondajul din 2014 privind sponsorizarea culturală europeană a 13 țări europene sugerează că veniturile din sponsorizare din mixul de finanțare al organizațiilor culturale au reprezentat în medie aproximativ 166,6 milioane euro per țară [3]. Cele 251 de instituții culturale care au participat la sondaj au evaluat calitatea managementului sponsorizării în instituțiile culturale europene și viitorul potențial al unei piețe europene de sponsorizare culturală. Potrivit acestui sondaj, 74% dintre instituțiile culturale au recunoscut importanța tot mai mare a sponsorizării.

Crowdfunding

Crowdfundingul este înțeles ca „o inițiativă întreprinsă pentru a strânge bani pentru un nou proiect propus de cineva, prin colectarea de investiții mici și mijlocii de la mai multe persoane (adică o mulțime)”[6]. Crowdfundingul a apărut recent ca o sursă alternativă și bine utilizată pentru strângerea de fonduri de investiții private pentru proiecte culturale și creative. Crowdfundingul oferă oportunități sporite de a accesa finanțare de la o gamă largă de indivizi și reprezintă o alternativă pentru a minimiza sau chiar a eradica numărul de intermediari între crearea și consumul de produse culturale.

Există patru tipuri principale de *crowdfunding*. Acestea sunt reprezentate în figura 3.

Figura 3. Tipuri de crowdfunding

Sursa: Adaptată de autor conform sursei [7]

În *modelele bazate pe acțiuni*- investitorii individuali oferă bani în schimbul unei cote de capital din compania sau proiectul care este finanțat. În *crowdfunding-ul bazat pe împrumuturi*- fondurile sunt furnizate sub formă de împrumut și, prin urmare, acest tip de finanțare este adesea denumit „peer-to-peer” sau împrumut P2P. În ambele cazuri, investitorii sunt motivați să finanțeze proiecte prin perspectiva unui beneficiu fiscal sau rentabilitate a investiției. *Modelele bazate pe recompense și modelele bazate pe donații* sunt ambele forme de crowdfunding non-financiar, în care banii sunt dați fie în schimbul unui fel de „recompensă” nefinanciară, cum ar fi mici cadouri ale primelor produse fabricate, fie banii sunt donați de persoane fizice, pentru mijloace pur filantropice. Ca atare, crowdfunding-ul bazat pe acțiuni poate fi privit ca o alternativă la finanțarea cu capital de risc, crowdfunding-ul bazat pe împrumuturi ca o alternativă la datoria bancară tradițională, crowdfunding-ul bazat pe donații ca o extensie a modelelor de patronaj și crowdfunding-ul bazat pe recompense ca un hibrid de patronaj și vânzări. În timp ce crowdfundingul bazat pe donații și pe recompense sunt deosebit de potrivite pentru finanțarea unor proiecte culturale specifice, modelele de crowdfunding bazate pe împrumuturi și pe acțiuni sunt mult mai axate pe finanțarea organizațională. [9].

Crowdfundingul are mai multe caracteristici care îl fac un instrument interesant pentru finanțarea domeniului cultural. În primul rând, avantajele înființării unei campanii de crowdfunding depășesc simpla

colectare de bani. Poate crește implicarea părților interesate, poate construi o comunitate sau poate fi folosit pentru a comunica publicului o viziune. Aceștia sunt factori importanți pentru ca actorii culturali să își crească sprijinul și impactul asupra societății. În al doilea rând, o mare parte din nevoile de finanțare din sectorul cultural sunt legate de proiecte specifice și de microfinanțare. Este adesea dificil să satisfacăți aceste nevoi de finanțare prin forme tradiționale de finanțare bancară, în timp ce campaniile de crowdfunding pot stabili obiective mai mici de strângere de fonduri. În al treilea rând, întreprinderile domeniului cultural sunt constituite din actori foarte diferiți. Unele sunt foarte dependente de subvenții, în timp ce altele au mai multe oportunități de a genera venituri pe piață. Unele instituții din acest domeniu sunt în mod clar ancorate la nivel local, în timp ce alți actori sunt activi în lanțurile valorice internaționale (de exemplu, film, muzică). Diferitele forme de crowdfunding oferă oportunități pentru nevoile de finanțare ale diferiților actori. Și, în sfârșit, crowdfunding-ul are o valoare „semnal” importantă, în demonstrarea potențialului de piață al unor produse și proiecte specifice investitorilor și finanțatorilor tradiționali. Campaniile de succes pot fi văzute ca un indicator de sprijin și astfel facilitează cofinanțarea ulterioară de către finanțatorii tradiționali.

Însă cu toate avantajele lui, Crowdfundingul nu va înlocui finanțarea publică. Posibil, va coexista cu acesta din urmă ca o formă incluzivă, de jos în sus a filantropiei. În domeniul cultural, crowdfunding este văzut din ce în ce mai mult ca o sursă potențială de finanțare alternativă, dar până în prezent, din păcate are o contribuție modestă la ecosistemul financiar al domeniului cultural.

Concluzii

La etapa actuală, ținând cont de evoluția dinamică a tuturor domeniilor, inclusiv și al celui cultural, ultimul necesită atragerea unor surse de finanțare considerabile ce vor oferi posibilitatea dezvoltării domeniului cultural într-un ritm cu trendul de necesități. De aceea parteneriatele în special din punct de vedere financiar, public-privat, public-public și public-civice se regăsesc din ce în ce mai mult în multe intervenții culturale. Deoarece ecosistemele creative și culturale implică o multitudine de părți interesate, parteneriatele dintre guvernele locale, creatorii și alți contributory majori sunt esențiale pentru a permite un ecosistem creativ înfloritor prin alinierea intereselor și priorităților reciproce. În acest sens, guvernele își transformă formele de intervenție pentru a sprijini o mai mare interacțiune între întreprinderile, organizațiile/instituțiile domeniului cultural și finanțatorii privați. În același timp, organizațiile culturale oferă o gamă largă de oportunități de investiții private în schimbul unor profituri economice sau sociale. Acest lucru contribuie la lărgirea sferei de aplicare a parteneriatelor public-privat menite să sporească sustenabilitatea financiară domeniului culturii. Astfel, se deschid noi căi de colaborare sub formă de alianțe și acorduri între o gamă largă de actori din sectorul public, sectorul privat și sectorul terț.

Așadar, rolul finanțelor publice trece de la sprijinul direct la intermediere și canalizarea strategică a investițiilor private. Sprijinul public pentru domeniul cultural ar putea fi sub formă de sprijin direct prin granturi, finanțare indirectă prin scutiri de taxe, întărirea finanțării private, de exemplu prin garanții pentru împrumuturi publice, sau fonduri de potrivire pentru a mobiliza investițiile private. Guvernele își transformă treptat participarea la ecosistemul financiar al domeniului cultural de la susținători direcți la intermediari, stimulând investițiile private și promovând resurse transversale pentru companii în anumite etape.

Fortificând aceste eforturi cât mai mult, se va reuși dezvoltarea domeniului cultural și ca efect vom avea un grad mai sporit de consolidare în respectarea dreptului la cultură.

Mulțumiri: Cercetarea este realizată în cadrul Proiectului „Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice”, finanțat prin Programul de Stat, înregistrat în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 20.80009.0807.35.

Bibliografie:

1. ANTOSHYNA, I., BONDARENKO, A. *Models of administrative and legal regulation of sponsorship and patronage in the EU*, Baltic Journal of Economic Studies, Vol. 5/5, 2020, p. 18. Disponibil: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-18-27>
2. BAUMOL, W. *On the performing arts: The anatomy of their economic problems*, The American Economic Review, Vol. 55/1/2, 1965, pp. 495-502
3. CAUSALES, *The European cultural sponsorship market – Quo vadis?*, 2014. Disponibil: <https://cultural-brands.com/knowledge/the-european-cultural-sponsorship-market-quo-vadis>

4. CAVES, R., *Creative Industries: Contracts Between Art and Commerce* , Harvard University Press, 2000
5. EC, *Survey on Access to Finance for Cultural and Creative Sectors: Evaluate the Financial Gap of Different Cultural and Creative Sectors to Support the Impact Assessment of the Creative Europe Program* , Oficiul pentru Publicații al Comisiei Europene, Luxemburg, 2013. Disponibil: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/65344>
6. FISK, R., *Crowd-fining: Transforming customers into investors through innovative service platforms*, Journal of Service Management , Vol. 22/4, 2011, p. 443-470. Disponibil: <https://doi.org/10.1108/09564231111155079>
7. HOSSAIN, M., OPARAOCHA, G., *Crowdfunding: Motive, definitions, typology and ethical challenges*, Entrepreneurship Research Journal , Vol. 7/2, 2017
8. OMC, *Towards More Efficient Financial Ecosystems* , Uniunea Europeană, Luxemburg, 2016. Disponibil: <https://doi.org/10.2766/59318>
9. OECD, *Culture and Local Development Background Report*, OECD Publishing, Paris, 2018. Disponibil: <http://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/Culture-and-Local-Development-Venetia.pdf>
10. *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries*, disponibil: <https://www.oecd.org/publications/the-culture-fix-991bb520-en.htm>
11. *The Good Economy , Creative England Investment Program 2012–2017 Impact Report* , The Good Economy, Bath, 2018
12. THROSBY, D., *The concentric circles model of the cultural industries*, Cultural Trends, Vol. 17/3, 2008, pp. 147–164.

STRATEGII DE FINANȚARE ȘI DEZVOLTARE PENTRU ENTITĂȚILE DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI: PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI

FINANCING AND DEVELOPMENT STRATEGIES FOR JUSTICE SECTOR ENTITIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Ludmila GONCEARENCO

Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: ludmilagoncearenco@gmail.com

ORCID ID: 0009-0008-6976-8671

Rezumat: Acest articol examinează provocările și oportunitățile legate de finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare. Sectorul justiției este crucial pentru promovarea statului de drept, protejarea drepturilor omului și stimularea dezvoltării socio-economice. Cu toate acestea, multe țări cu venituri reduse se confruntă cu o insuficiență acută de resurse și cu constrângeri în sistemul lor de justiție. Articolul discută rolul actorilor-cheie în finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției, inclusiv guvernele, donatorii și actorii sistemului de justiție. De asemenea, identifică beneficiile și provocările care decurg din dependența de ajutorul internațional pentru finanțarea entităților din sectorul justiției și evaluează impactul acestuia asupra proprietății locale și a sustenabilității. Articolul se încheie prin oferirea de recomandări pentru strategiile de finanțare și dezvoltare care să sprijine proprietatea locală, diversificarea surselor de finanțare, promovarea sustenabilității, creșterea transparenței și responsabilității și investiția în tehnologie. Articolul subliniază importanța consolidării sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare pentru promovarea dezvoltării incluzive și durabile.

Cuvinte-cheie: dezvoltarea sectorului justiției, strategii de finanțare, mecanisme inovatoare de finanțare.

Abstract: This article examines the challenges and opportunities related to financing and developing the justice sector in developing countries. The justice sector is critical for promoting the rule of law, protecting human rights, and fostering socio-economic development. However, many low-income countries face significant resource gaps and capacity constraints in their justice systems. The paper discusses the role of key stakeholders in financing and developing the justice sector, including governments, donors, and justice system actors. It also identifies the benefits and challenges of relying on international aid to fund justice sector entities and evaluates its impact on local ownership and sustainability. The paper concludes by offering recommendations for financing and development strategies that foster local ownership, diversify funding sources, promote sustainability, increase transparency and accountability, and invest in technology. The article highlights the importance of strengthening the justice sector in developing countries to promote inclusive and sustainable development.

Keywords: justice sector development, financing strategies, innovative financing mechanisms.

Introducere

În țările în curs de dezvoltare, sectorul justiției este esențial pentru promovarea statului de drept, protejarea drepturilor omului și stimularea dezvoltării socio-economice. Totuși, aceste țări se confruntă adesea cu lacune semnificative în resurse și capacități în sistemul lor de justiție [1, 2]. De asemenea, lipsa de acces la justiție poate contribui la agravarea sărăciei și inegalității, reducerea investițiilor și stimularea corupției [3].

Scopul acestui articol este de a explora provocările și oportunitățile în finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare. În acest sens, articolul examinează rolul diferitelor părți interesate în finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției, inclusiv guvernele, donatorii și actorii sistemului de justiție. De asemenea, se identifică beneficiile și provocările de a depinde de ajutorul internațional pentru finanțarea entităților din sectorul justiției și se evaluează impactul acestuia asupra proprietății locale și a sustenabilității.

Structura acestui articol începe cu prezentarea contextului general și importanței sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare. Apoi, se trece la discutarea principalelor provocări și oportunități în finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției, urmată de o evaluare a diferitelor mecanisme inovatoare de finanțare și implicarea finanțării internaționale în sectorul justiției. În continuare, se prezintă exemple de strategii de

dezvoltare a sectorului justiției și se evaluează beneficiile și limitările acestora. În final, se oferă concluzii și recomandări pentru finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare, urmate de bibliografie.

Metodologie

Această cercetare a utilizat un design bazat pe revizuirea literaturii, care a permis o înțelegere profundă a subiectului prin analiza lucrărilor de cercetare preexistente [4].

Studiul a început cu o revizuire extensivă a literaturii pentru a identifica și sintetiza cercetările existente privind finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare. În cadrul acestei revizuii, au fost analizate surse academice relevante, cum ar fi cărți, articole de revistă, rapoarte de cercetare și documente guvernamentale.

Revizuirea literaturii a urmărit să răspundă la următoarele întrebări de cercetare:

- Care sunt provocările și oportunitățile legate de finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare?
- Care este rolul actorilor-cheie în finanțarea și dezvoltarea acestui sector?
- Care sunt beneficiile și provocările asociate cu dependența de ajutorul internațional pentru finanțarea entităților din sectorul justiției?

Revizuirea literaturii a permis identificarea unor teme cheie, a unor lacune în cunoașterea existentă și a unei înțelegeri aprofundate a subiectului. Rezultatele revizuirii literaturii au fost folosite pentru a ghida discuțiile și concluziile ulterioare ale studiului [5].

Rezultate și discuții

A. Finanțarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare

Definirea și caracterizarea sectorului justiției se referă la totalitatea instituțiilor și actorilor implicați în aplicarea legii și justiția, inclusiv instanțele judecătorești, procuratura, poliția și penitenciarele [1, 2]. Sectorul justiției are un rol crucial în asigurarea respectării legii și a drepturilor cetățenilor, precum și în promovarea transparenței, responsabilității și bunei guvernări.

Cu toate acestea, finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare se confruntă cu numeroase provocări și oportunități. Printre principalele provocări se numără lipsa de resurse și capacități, corupția și neîncrederea cetățenilor în sistemul de justiție [6]. De asemenea, îmbunătățirea accesului la justiție și îmbunătățirea performanțelor sectorului justiției necesită o abordare interdisciplinară și coordonarea cu alte sectoare și instituții [1, 2].

În acest context, diferiți actori au roluri și responsabilități importante în finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției. Guvernele sunt responsabile pentru crearea și implementarea politicilor și strategiilor de dezvoltare a sectorului justiției, precum și pentru alocarea resurselor financiare și a personalului [7]. Donatorii internaționali pot oferi sprijin financiar și tehnic pentru îmbunătățirea capacităților și performanțelor sectorului justiției. De asemenea, actorii din sistemul de justiție, cum ar fi judecătorii, avocații și procurorii, sunt esențiali în asigurarea calității și eficienței justiției, precum și în promovarea reformelor și a schimbării culturale [8].

B. Mecanisme inovatoare de finanțare a sectorului justiției

În ultimii ani, au fost dezvoltate o serie de mecanisme inovatoare de finanțare a sectorului justiției, care au ca scop îmbunătățirea accesului la justiție și creșterea capacităților sistemului de justiție în țările în curs de dezvoltare.

Un exemplu de mecanism inovator de finanțare a sectorului justiției este reprezentat de taxele pe serviciile de justiție. Aceste taxe sunt percepute pentru a acoperi costurile serviciilor oferite de sistemul de justiție și pentru a asigura resurse financiare suplimentare pentru sectorul justiției [9]. Un alt mecanism inovator de finanțare a sectorului justiției îl reprezintă parteneriatul public-privat, care implică colaborarea dintre guverne și companii private pentru a finanța și dezvolta proiecte în domeniul justiției [1, 2]. Crowdfunding-ul este un alt mecanism inovator de finanțare a sectorului justiției, care permite colectarea de fonduri din partea comunității pentru a finanța proiecte specifice în domeniul justiției [3].

Beneficiile acestor mecanisme inovatoare de finanțare includ îmbunătățirea accesului la justiție, creșterea autonomiei financiare a sectorului justiției și diversificarea surselor de finanțare [7]. Cu toate acestea, există și anumite limitări, cum ar fi costurile ridicate și nevoia de a dezvolta capacități specifice pentru administrarea acestor mecanisme [8].

În general, mecanismele inovatoare de finanțare pot reprezenta o oportunitate importantă pentru a spori finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare, însă este important să fie evaluate cu atenție beneficiile și limitările lor pentru a putea fi implementate cu succes.

C. Implicațiile finanțării internaționale a sectorului justiției

Finanțarea internațională poate fi o sursă importantă de finanțare a sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare, însă este important să se evalueze impactul acestei finanțări asupra proprietății locale, sustenabilității și responsabilității.

În ceea ce privește proprietatea locală, finanțarea internațională poate afecta capacitatea guvernului local și a altor părți interesate de a dezvolta și implementa politicile și strategiile proprii de dezvoltare a sectorului justiției [7]. De asemenea, dependența excesivă de finanțarea internațională poate reduce gradul de implicare a comunităților locale în procesul de dezvoltare a sectorului justiției și poate afecta sustenabilitatea acestuia pe termen lung [1, 2].

Cu toate acestea, există și exemple de finanțare internațională care au avut un impact pozitiv asupra proprietății locale și sustenabilității sectorului justiției. Un exemplu îl reprezintă programul „Drept și ordine în Afganistan”, care a implicat guvernul afgan și alte părți interesate în procesul de dezvoltare a sectorului justiției și a promovat participarea cetățenilor în deciziile privind finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției [7].

Pentru a promova proprietatea locală și sustenabilitatea sectorului justiției, este important să se identifice cele mai bune practici și lecțiile învățate. Acestea pot include implicarea și consultarea comunităților locale în procesul de dezvoltare a sectorului justiției, îmbunătățirea transparenței și a responsabilității în utilizarea fondurilor și promovarea diversificării surselor de finanțare [6].

Finanțarea internațională poate avea atât beneficii, cât și limitări în dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare. Este important să se identifice și să se implementeze cele mai bune practici pentru a promova proprietatea locală și sustenabilitatea sectorului justiției și pentru a asigura un impact pozitiv pe termen lung.

D. Strategii de dezvoltare a sectorului justiției

Dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare necesită o abordare integrată și coordonată, care să ia în considerare diversele aspecte ale sistemului de justiție. Investiția în tehnologie, dezvoltarea capacităților și reforma sistemului juridic sunt câteva exemple de strategii de dezvoltare a sectorului justiției.

Investiția în tehnologie poate contribui la îmbunătățirea performanțelor și eficienței sectorului justiției prin reducerea timpului necesar pentru procesarea cazurilor și îmbunătățirea accesului la informații [8]. Un exemplu în acest sens îl reprezintă implementarea de sisteme electronice de gestionare a cazurilor, care permit procesarea eficientă a informațiilor și reducerea timpului de așteptare pentru judecarea cauzelor [1, 2].

Dezvoltarea capacităților reprezintă o altă strategie importantă pentru îmbunătățirea sectorului justiției. Aceasta poate include formarea și dezvoltarea profesională a personalului din sistemul de justiție, precum și dezvoltarea capacităților instituțiilor și organizațiilor din domeniul justiției [7]. De asemenea, implicarea comunității locale în dezvoltarea și implementarea politicii și strategiilor de dezvoltare a sectorului justiției poate contribui la creșterea capacității acestuia și la creșterea implicării și a responsabilității cetățenilor [8].

Reforma sistemului juridic poate fi, de asemenea, o strategie importantă pentru îmbunătățirea sectorului justiției. Aceasta poate include îmbunătățirea legislației și procedurilor juridice, precum și consolidarea independenței și transparenței sistemului de justiție [6]. Un exemplu în acest sens îl reprezintă reforma sistemului de procuratură din Ucraina, care a implicat creșterea independenței și responsabilității procurorilor și îmbunătățirea performanțelor sistemului de justiție [7].

Beneficiile acestor strategii de dezvoltare a sectorului justiției includ îmbunătățirea performanțelor și eficienței sectorului justiției, creșterea accesului la justiție și îmbunătățirea transparenței și responsabilității. Cu toate acestea, există și anumite limitări, cum ar fi costurile ridicate și nevoia de a dezvolta capacități specifice pentru implementarea acestor strategii [8].

Dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare necesită o abordare integrată și coordonată, care să ia în considerare diversele aspecte ale sistemului de justiție. Investiția în tehnologie, dezvoltarea capacităților și reforma sistemului juridic sunt câteva exemple de strategii de dezvoltare a

sectorului justiției care pot fi implementate pentru a îmbunătăți performanțele și eficiența acestuia. Pentru a asigura succesul acestor strategii, este important să se ia în considerare beneficiile și limitările acestora, precum și să se promoveze implicarea și consultarea comunității locale în procesul de dezvoltare a sectorului justiției.

Concluzii

Dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare este crucială pentru promovarea statului de drept, protejarea drepturilor omului și stimularea dezvoltării socio-economice. Cu toate acestea, sectorul justiției se confruntă cu numeroase provocări, inclusiv lipsa de resurse și capacități. În acest context, finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției necesită o abordare integrată și coordonată, care să ia în considerare diversele aspecte ale sistemului de justiție.

În ceea ce privește finanțarea sectorului justiției, este important să se identifice și să se promoveze mecanisme inovatoare de finanțare, care să sprijine proprietatea locală, diversificarea surselor de finanțare și investiția în tehnologie. De asemenea, finanțarea internațională poate fi o sursă importantă de finanțare, dar este important să se ia în considerare impactul acesteia asupra proprietății locale, sustenabilității și responsabilității.

Pentru a dezvolta sectorul justiției, este important să se ia în considerare strategii de dezvoltare care să sprijine investiția în tehnologie, dezvoltarea capacităților și reforma sistemului juridic. Aceste strategii pot aduce beneficii în ceea ce privește îmbunătățirea performanțelor și eficienței sectorului justiției, creșterea accesului la justiție și îmbunătățirea transparenței și responsabilității.

În viitor, este important să se continue cercetarea în acest domeniu, pentru a identifica cele mai bune practici și pentru a îmbunătăți abordările existente în ceea ce privește finanțarea și dezvoltarea sectorului justiției în țările în curs de dezvoltare.

Bibliografie:

1. Nash, R., *Financing access to justice: Innovating possibilities to promote access for all*. Hague Journal on the Rule of Law, 2013. 5(1): p. 96-118.
2. Doss, D.A., W.H. Sumrall III, and D.W. Jones, *Strategic finance for criminal justice organizations*. 2012: CRC Press.
3. Banerjee, A., A.V. Banerjee, and E. Duflo, *Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty*. 2011: Public Affairs.
4. Creswell, J.W. and J.D. Creswell, *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 2017: Sage publications.
5. Bryman, A., *Social research methods*. 2016: Oxford university press.
6. UNDP. *Rule of law, justice, security and human rights*. 2020 [cited 2023/04/02; Available from: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/2030-agenda-for-sustainable-development/peace/rule-of-law.html>].
7. OECD. *States of Fragility 2018*. 2018 [cited 2023/04/12; Available from: https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/OECD%20Highlights%20documents_web.pdf].
8. World Bank. *Justice for the Poor*. 2020 [cited 2023/04/12; Available from: <https://www.worldbank.org/en/topic/justice-for-the-poor>].
9. Doss, D.A., et al., *Economic and financial analysis for criminal justice organizations*. 2013: CRC Press.

**TEHNOLOGIA BLOCKCHAIN: OPORTUNITĂȚI DE EXTINDERE A INCLUZIUNII
FINANCIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**BLOCKCHAIN TECHNOLOGY: OPPORTUNITIES FOR EXPANDING FINANCIAL
INCLUSION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Iulian SECRIERU

Academia de Studii Economice a Moldovei

E-mail: iu_secrieru@yahoo.com

ORCID ID: 0009-0007-7429-0417

Svetlana BÎRSAN

Academia de Studii Economice a Moldovei

E-mail: birsan.svetlana@ase.md

ORCID ID: 0000-0001-8349-2714

Eduard KENIG

Academia de Studii Economice a Moldovei

E-mail: editlv@mail.ru

ORCID ID: 0009-0001-0785-3386

Rezumat: *Incluziunea financiară presupune că indivizii și comunitățile au acces la servicii, produse și instrumente financiare adecvate, indiferent de statutul lor economic sau social. Recunoașterea incluziunii financiare ca parte a drepturilor omului subliniază importanța asigurării faptului că toți indivizii au șanse egale de a accesa și de a beneficia de servicii financiare. Guvernele, factorii de decizie și părțile interesate ar trebui să lucreze împreună pentru a crea un mediu favorabil care ar promova incluziunea financiară, ar implementa reglementări de susținere și încurajare a inovării în sistemul financiar.*

Tehnologia blockchain are potențialul să contribuie la extinderea incluziunii financiare, oferind soluții inovatoare persoanelor care nu sunt deservite de sistemele financiare tradiționale. Ca rezultat, persoanele fizice pot avea control asupra activelor sale financiare, pot accesa împrumuturi și pot participa la economia globală.

Cuvinte-cheie: *sistem financiar, incluziune financiară, tehnologia blockchain.*

Abstract: *Financial inclusion is the concept of ensuring that individuals and communities have access to appropriate financial services, products and instruments, regardless of their economic or social status. The recognition of financial inclusion as part of human rights emphasizes the importance of ensuring that all individuals have equal opportunities to access and benefit from financial services. Governments, policy makers and stakeholders should work together to create an enabling environment that promotes financial inclusion, implement regulations that support, encourage innovation in the financial system.*

Blockchain technology has the potential to contribute to financial inclusion by providing innovative solutions to people who are underserved by traditional financial systems. As a result, individuals can have control over their financial assets, access loans, and participate in the global economy.

Keywords: *financial system, financial inclusion, blockchain technology.*

Introducere

Semnificația sistemelor financiare în configurarea dezvoltării economice este remarcabilă și diversă. Sistemele financiare furnizează și gestionează sistemul de plăți aferent schimbului de bunuri și servicii, modelează mecanismul de colectarea economiilor pentru finanțarea proiectelor investiționale, asigură soluțiile de transfer a resurselor economice în timp și între regiuni geografice și industrii, asigură gestionarea incertitudinii și riscurilor, generează informații despre prețuri, facilitând coordonarea procesului decizional diverse sectoare ale economiei, asigură modalitatea de lucru cu informația asimetrică.

Sistemele financiare din țările cu venituri mici dominate, de obicei, de sectoarele lor bancare sunt în mod tradițional relativ izolate de la evoluțiile financiare internaționale, având în vedere accesul limitat la finanțarea externă.

Criza energetică, efectele pandemiei, dar și conflictul din Ucraina au produs schimbări majore asupra economiei globale și a sistemelor financiare. Aceste aspecte au schimbat și modul în care clienții relaționează cu instituțiile financiare, astfel că acum consumatorii preferă să devină clienți ai instituțiilor financiare care pot furniza servicii financiare și bancare prin intermediul diverselor soluții digitale. În acest moment, instituțiile financiare sunt în plin proces de transformare digitală, iar platformele financiar-bancare au devenit principalul canal de comunicare și interacțiune cu consumatorii.

Prezenta lucrare își propune în calitate de obiectiv fundamental: analiza sistemului financiar din Republica Moldova, identificarea problemelor cu care se confruntă acesta și formularea soluțiilor de extindere a incluziunii financiare în Republica Moldova prin aplicarea tehnologiei blockchain.

Pentru atingerea obiectivului formulat au fost planificate următoarele acțiuni:

- ◆ fundamentarea teoretică și metodologică a relației dintre sistemul financiar și tehnologiile informaționale;
- ◆ identificarea specificului tehnologiilor informaționale referitoare la sistemul financiar;
- ◆ prezentarea cadrului de reglementare a sistemelor informaționale din cadrul instituțiilor financiare;
- ◆ identificarea specificului sistemelor informaționale la nivelul instituțiilor financiare;
- ◆ analiza sistemului financiar din perspectiva tehnologiei blockchain;
- ◆ analiza experienței internaționale în domeniul aplicării tehnologiei blockchain în sistemul financiar și instituțiile acestuia;
- ◆ formularea soluțiilor de creștere a eficienței sistemului financiar prin extinderea incluziunii financiare în Republica Moldova ca rezultat al aplicării tehnologiei blockchain.

Realizarea tuturor acțiunilor propuse permit o bună evaluare a perspectivelor de implementare a tehnologiei blockchain în sistemul financiar din Republica Moldova cu scopul extinderii incluziunii financiare.

Metodologia cercetării

Drept suport metodologic și teoretico-științific au fost utilizate rezultatele fundamentale ale cercetărilor realizate în țară și peste hotare cu privire la sistemul financiar, tehnologiile informaționale și perspectiva soluționării cu care se confruntă sistemul financiar din lume și Republica Moldova prin tehnologia blockchain.

Atingerea obiectivului propuse în cadrul cercetării a fost posibilă prin aplicarea metodelor generale de cercetare empirice, precum ar fi: metoda analitică, în baza căreia a fost identificată esența problemei cercetate; metoda analizei sistemice, prin intermediul căreia a fost cercetată situația sistemului financiar din Republica Moldova; metoda sintezei, utilizată pentru stabilirea corelației dintre fenomenele cercetate; metoda analizei cantitative și calitative, aplicată la evaluarea și interpretarea indicatorilor financiar care reflectă eficiența sistemului financiar și nivelul incluziunii financiare.

Incluziunea financiară ca componentă a drepturilor omului

Incluziunea financiară este considerată o componentă esențială a drepturilor omului din mai multe motive.

Promovarea drepturilor economice, prin accesul persoanelor fizice la servicii financiare, cum ar fi conturi bancare, economii, credit și asigurări, poate da indivizilor puterea de a-și gestiona finanțele, de a investi în educație sau afaceri și de a-și îmbunătăți bunăstarea economică. Acest fapt le permite să se elibereze de ciclul sărăciei și diverse dependențe.

Incluziunea financiară ajută la reducerea decalajului dintre diferitele grupuri socio-economice, oferind oportunități egale pentru populațiile marginalizate, încurajând integrarea socială și reducând inegalitatea.

Incluziunea financiară le permite persoanelor să acceseze și să plătească pentru servicii esențiale, cum ar fi asistența medicală, educația și serviciile comunale. Ca rezultat, persoanele nu sunt excluse de la serviciile critice și își pot exercita dreptul la un nivel de viață decent.

Accesul la servicii financiare poate acționa ca o plasă de siguranță în timpul situațiilor de urgență sau evenimente neașteptate. În plus, permite persoanelor fizice să economisească, să formeze active și să obțină o acoperire de asigurare, sporindu-le capacitatea de a face față șocurilor financiare și de a-și proteja drepturile la securitate și bunăstare.

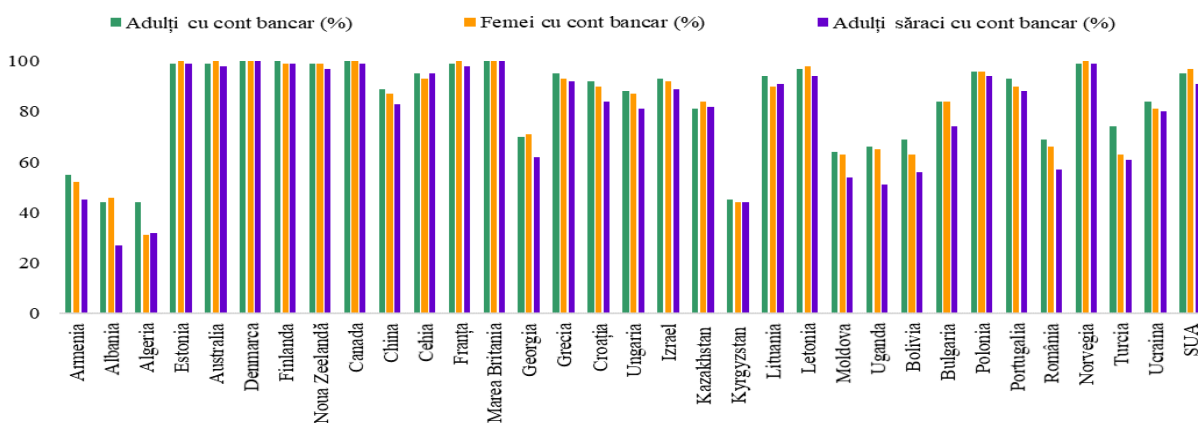
Incluziunea financiară dă persoanelor fizice împuternicirea să ia decizii financiare informate,

sporindu-le capacitatea de a-și exercita drepturile și libertățile. Le permite oamenilor să economisească pentru viitor, să investească în prioritățile lor și să facă alegeri care se aliniază cu valorile și aspirațiile lor.

Indicatori și parametri de măsurare a incluziunii financiare

Următorii indicatori sunt considerați ca parametri de măsurare a incluziunii financiare: proporția populației adulte cu conturi în instituții financiare; proporția femeilor cu conturi în instituții financiare; ponderea adulților săraci cu conturi în instituții financiare în numărul total de respondenți.

Figura 1. Incluziunea financiară măsurată prin numărul de deținători ai conturilor bancare, în %, 2021
Sursa: elaborat de autor în baza The Global Findex Database - 2021, World Bank Group [online]. [citat 05 mai

2023]. Disponibil: <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex/Report>

După cum se poate observa din informațiile prezentate în Figura 1, țările cu un nivel ridicat de dezvoltare economică se caracterizează printr-un nivel mai ridicat de incluziune financiară. În același timp, este adevărată și relația inversă: țările care se preocupă de incluziunea financiară maximă posibilă a tuturor segmentelor de populație înregistrează, în consecință, un nivel mai ridicat de creștere economică.

Republica Moldova a înregistrat un nivel mai ridicat de incluziune financiară în comparație cu nivelurile actuale din Armenia, Albania, Algeria și Kârgâzstan. Totodată, prin prisma acestui indicator, Republica Moldova nu se află doar sub nivelul țărilor dezvoltate, ci și sub nivelul pe care îl demonstrează Uganda, Bolivia, Turcia, Ucraina, Georgia.

Experiențe internaționale în domeniul aplicării tehnologiei blockchain în sistemul financiar și instituțiile acestuia

În ultimii 5-6 ani tehnologia blockchain a câștigat o atenție semnificativă și a fost explorată pe scară largă în diferite domenii. În deosebi au fost apreciate potențialele aplicații în sistemul financiar și instituțiile acestuia. Un imbold major în acest proces l-a avut acceptarea noii tehnologii de organizații oficiale naționale și internaționale. Mai multe țări și organizații internaționale au explorat și implementat în mod activ tehnologia blockchain pentru a îmbunătăți diferite aspecte ale sectorului financiar.

În continuare sunt prezentate câteva aspecte cheie referitoare la experiența internațională în aplicarea tehnologiei blockchain în sistemul financiar și instituțiile acestuia ca instrument de extindere a incluziunii financiare.

1. Monede și plăți digitale.

Tehnologia Blockchain a fost utilizată pentru dezvoltarea monedelor și a sistemelor de plată digitale. Criptomonede precum Bitcoin și Ethereum, care se bazează pe blockchain, au câștigat încrederea utilizatorilor și ca rezultat importantă și sunt folosite ca forme alternative de monedă și plăți.

Piața criptomonedelor este foarte dinamică și volatilă și cifrele se pot schimba esențial. Cu toate acestea, vom oferi câteva statistici generale/cheie despre criptomonede ca forme alternative de monedă. Este important de menționat că piața criptomonedelor este în continuă evoluție, iar noi tendințe și statistici apar în mod regulat.

Capitalizarea pieței: capitalizarea totală de piață a criptomonedelor a atins apogeul în mai 2021, depășind 2 trilioane de dolari. Bitcoin, cea mai mare criptomonedă, a reprezentat o parte semnificativă a acestei capitalizări bursiere. La moment, în baza a 24,039 criptomonede și informației de la 627 burse,

capitalizarea pieței este de \$1,137,273,822,766, volumul în ultimele 24h - \$30,752,629,628 dominanța bitcoinului BTC – 47.0% [1].

Numărul de criptomonede: există mii de criptomonede diferite, iar altele noi sunt create în mod regulat. Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin și Cardano sunt printre cele mai cunoscute și utilizate pe scară largă criptomonede.

Dominanța Bitcoin: Bitcoin a dominat în mod tradițional piața criptomonedelor, reprezentând cea mai mare parte a capitalizării sale de piață. Cu toate acestea, cota de piață a altor criptomonede, denumite adesea „altcoins”, a crescut în ultimii ani.

Volatilitate: Criptomonedele sunt cunoscute pentru volatilitatea lor. Prețurile pot experimenta fluctuații semnificative în perioade scurte, influențate de factori precum sentimentul pieței, evoluțiile reglementărilor și progresele tehnologice.

Acceptarea plății: De-a lungul timpului, mai multe companii au început să accepte criptomonede ca formă de plată. Companiile majore, inclusiv Microsoft, AT&T și Overstock, au integrat opțiuni de plată în criptomonede în platformele lor.

Adopție (Adoption and User Base): Adopția criptomonedelor a crescut constant, milioane de oameni din întreaga lume utilizând activ criptomonede în diverse scopuri, inclusiv investiții, achiziții online, remitențe și strângere de fonduri prin ofertele inițiale de monede (initial coin offerings – ICOs).

Cadrul de reglementare: Guvernele și organismele de reglementare au lucrat și continuă să lucreze la stabilirea de cadre și reglementări pentru criptomonede pentru a aborda preocupări precum spălarea banilor, fraudă și protecția investitorilor. Peisajul de reglementare variază de la o țară la alta, unele acceptând criptomonede mai mult decât altele.

Unele țări au progresat chiar spre dezvoltarea monedelor digitale ale băncilor centrale (central bank digital currencies - CBDC) pentru a-și digitaliza monedele naționale.

Mai jos sunt prezentate câteva exemple.

China: Banca Populară Chineză a fost în fruntea dezvoltării CBDC. Ei au desfășurat teste extinse și programe pilot ale monedei lor digitale numite Digital Currency Electronic Payment (DCEP) sau Digital Yuan din 2014. DCEP își propune să sporească incluziunea financiară, să reducă costurile și să îmbunătățească eficiența tranzacțiilor [2].

Suedia: Riksbank, banca centrală a Suediei, explorează dezvoltarea unei e-krona din 2017. Proiectul e-krona își propune să abordeze scăderea utilizării numerarului fizic și să asigure că sistemul de plăți suedez rămâne accesibil, sigur și eficient [3].

Bahamas: Banca Centrală a Bahamas a lansat Sand Dollar în 2020, devenind prima țară care a lansat oficial un CBDC. Sand Dollar este o versiune digitală a dolarului bahamean și are ca scop promovarea incluziunii financiare, îmbunătățirea eficienței plăților și reducerea costurilor asociate cu gestionarea numerarului în zonele îndepărtate [4].

Uniunea valutară din Caraibe de Est (Eastern Caribbean Currency Union - ECCU): ECCU, care cuprinde mai multe țări din regiunea Caraibe, a explorat dezvoltarea unui CBDC regional numit DCash. DCash are scopul de a promova incluziunea financiară, de a reduce costurile de tranzacție și de a facilita plățile transfrontaliere în cadrul uniunii [5].

Specificul fiecărui CBDC poate varia în ceea ce privește designul, tehnologia și considerentele de politică și restricții.

2. Plăți și remitențe transfrontaliere.

Blockchain are potențialul de a revoluționa plățile și remitențele transfrontaliere, oferind tranzacții mai rapide, mai ieftine și mai transparente.

Criptomonedele au potențialul de a reduce costurile plăților și remitențelor transfrontaliere. Metodele tradiționale implică adesea intermediari, cum ar fi băncile și operatorii de transfer de bani, ceea ce poate duce la comisioane mari. Criptomonedele pot elimina sau minimiza nevoia de intermediari, ceea ce duce la costuri mai mici de tranzacție.

Criptomonedele oferă potențialul unor tranzacții transfrontaliere mai rapide în comparație cu metodele tradiționale, care pot fi supuse întârzierilor din cauza proceselor de reglementare și a implicării mai multor intermediari. Cu criptomonede, tranzacțiile pot fi procesate într-un mod peer-to-peer, permițând timpi de decontare mai reduși.

Criptomonedele pot promova incluziunea financiară, permițând persoanelor fără acces la serviciile bancare tradiționale să participe la tranzacții transfrontaliere. Oamenii din regiunile deservite sau nebanarizate pot folosi criptomonede ca mijloc de a primi remitențe și de a efectua plăți, ocolind eventual

limitările infrastructurii financiare tradiționale.

Criptomonedele pot facilita fluxurile de remitențe, oferind o metodă alternativă de trimitere de fonduri peste granițe. Acest lucru este relevant în special pentru persoanele care se confruntă cu provocări, cum ar fi comisioane mari, accesibilitate limitată sau probleme de schimb valutar.

Ripple, de exemplu, este o platformă bazată pe blockchain care permite plăți transfrontaliere în timp real pentru instituțiile financiare.

Trebuie de remarcat faptul că adoptarea și utilizarea criptomonedelor în plăți și remitențe transfrontaliere pot varia în funcție de țară și regiune. Evoluțiile de reglementare, infrastructura și dinamica pieței joacă un rol crucial în modelarea peisajului tranzacțiilor transfrontaliere cu criptomonede. Guvernele și organismele de reglementare evaluează în mod activ impactul și implementează cadre pentru a aborda preocupările legate de spălarea banilor, protecția consumatorilor și stabilitatea financiară.

3. Reglementare și conformitate.

Tehnologia Blockchain are potențialul de a îmbunătăți procesele de reglementare și de conformitate în sistemul financiar. Imuabilitatea și transparența înregistrărilor blockchain pot ajuta la reducerea fraudei, la îmbunătățirea procedurilor KYC (Know Your Customer) și permițând autorităților de reglementare să aibă acces în timp real la datele financiare.

Utilizarea blockchain-ului în procesele de reglementare și de conformitate poate aduce mai multe beneficii în comparație cu metodele tradiționale.

Tehnologia Blockchain oferă un registru transparent și imuabil în care sunt înregistrate toate tranzacțiile și activitățile. Această transparență permite autorităților de reglementare și ofițerilor de conformitate să aibă vizibilitate în timp real asupra întregului ciclu de viață al tranzacțiilor și al activităților legate de conformitate. Natura descentralizată a blockchain-ului asigură rezistența la falsificare a tuturor înregistrărilor, sporind încrederea și auditabilitatea informațiilor și datelor.

Natura imuabilă a tehnologiei Blockchain creează succesiuni/lanțuri permanente și infalsabile a tuturor tranzacțiilor și activităților legate de conformitate. Această caracteristică permite autorităților de reglementare și auditorilor să verifice și să valideze cu ușurință integritatea și acuratețea datelor. Abilitatea de a urmări și audita, în orice moment, tranzacțiile poate facilita conformitatea cu reglementările, investigațiile și raportarea.

Toate aceste posibilități sunt realizate cu condiția că utilizatorii își pot menține proprietatea și controlul asupra datelor lor, acordând acces pe baza necesității de a cunoaște.

Potențialul tehnologiei blockchain de a extinde nemijlocit incluziunea financiară

Tehnologia blockchain are potențialul de a contribui la incluziunea financiară, oferind soluții inovatoare persoanelor care nu sunt deservite de sistemele financiare tradiționale. Ca rezultat, persoanele fizice pot avea control asupra activelor sale financiare, pot accesa împrumuturi și pot participa la economia globală.

Iată câteva exemple despre modul în care tehnologia blockchain poate promova incluziunea financiară:

Platformele bazate pe blockchain pot oferi resurse educaționale și informații despre alfabetizarea financiară, dând persoanelor fizice abilități de cunoștințe și abilități pentru a lua decizii financiare informate. Aceste platforme pot oferi tutoriale, ghiduri și instrumente interactive, îmbunătățind nivelurile de alfabetizare financiară și permițând persoanelor să își gestioneze mai bine finanțele.

Platformele bazate pe blockchain pot permite plăți și remitențe transfrontaliere cu costuri reduse și eficiente. Prin folosirea criptomonedelor sau a monedelor stabile (stablecoins), persoanele fizice pot trimite și primi fonduri la nivel internațional fără a se baza pe sistemele bancare tradiționale. Acest lucru poate fi deosebit de benefic pentru persoanele din regiunile cu acces limitat la servicii bancare sau comisioane mari de remitere.

Tehnologia Blockchain poate oferi persoanelor fizice identități digitale auto-suverane, permițându-le să stocheze și să gestioneze în siguranță informațiile personale. Acest lucru poate fi deosebit de valoros pentru persoanele fără documente oficiale de identificare sau pentru cei care locuiesc în zone îndepărtate. Identitățile digitale de pe blockchain pot permite accesul la servicii financiare, beneficii guvernamentale și alte servicii esențiale. Această oportunitate poate fi utilizată de autorități și în cazuri de calamități/dezastre pe un termen limitat de timp sau teritoriu.

Platformele bazate pe blockchain pot facilita microcreditarea și creditarea P2P, permițând persoanelor să acceseze credite și capital fără a se baza pe instituțiile financiare tradiționale. Acest lucru dă

putere persoanelor care nu au garanții sau istoric de credit să obțină împrumuturi și să participe la activități economice.

Platformele bazate pe blockchain pot oferi persoanelor fizice oportunitatea de a economisi și de a investi în active digitale, chiar și cu capital minim. Proprietatea fracționată și tokenizarea activelor le permit oamenilor să investească într-o gamă largă de active, inclusiv imobiliare, mărfuri și acțiuni. Acest lucru permite indivizilor să-și diversifice portofoliile și să participe la acumularea și creșterea averii.

Tehnologia Blockchain poate oferi servicii financiare direct populației nebancaizate. Cu doar un smartphone și acces la internet, persoanele pot crea portofele digitale bazate pe blockchain și pot accesa servicii precum plăți, remitențe, economii și asigurări. Aceste servicii pot ocoli nevoia de conturi bancare tradiționale, permițând celor nebancaizati să participe la economia digitală.

Platformele de donații bazate pe blockchain pot crește transparența și responsabilitatea în donațiile caritabile. Donatorii pot urmări fluxul de fonduri, asigurându-se că contribuțiile lor ajung la destinatarii vizați și sunt utilizate în scopurile prevăzute. Această transparență poate spori încrederea în procesul de donație, încurajând mai mulți indivizi să contribuie la cauze sociale.

Aceste exemple evidențiază potențialul tehnologiei blockchain de a furniza servicii financiare, de a îmbunătăți cunoștințele financiare și de a promova participarea economică a persoanelor care sunt în prezent subservite de sistemele financiare tradiționale.

Este important de reținut că, deși tehnologia blockchain este foarte promițătoare, există și provocări de depășit, cum ar fi scalabilitatea, preocupările legate de confidențialitate, cadrele de reglementare și interoperabilitatea. Cu toate acestea, experiența internațională demonstrează un interes din ce în ce mai mare pentru explorarea și implementarea tehnologiei blockchain pentru a îmbunătăți eficiența, transparența și securitatea sistemului financiar.

Discuții

Valorificarea tehnologiei blockchain la nivel național, prin dezvoltarea și implementarea unei multiple game variate de servicii financiare în baza unor platforme descentralizate și contractele inteligente, va oferi o automatizare, dezintermediere și transparență sporită a proceselor financiare tradiționale. Acest fapt va permite într-o perioadă de timp foarte scurtă, apariția de noi posibilități pentru toate categoriile de utilizatori de servicii financiare.

Ținând cont, că această tehnologie și-a demonstrat realul potențial și a obținut o vastă răspândire nu cu mult timp în urmă (5-6 ani) și că domeniul TIC este printre liderii de dezvoltare în Republica Moldova, există o bună oportunitate de creare a unui ecosistem digital financiar performant. În plus, acceptul la nivel guvernamental al acestei tehnologii, chiar doar la nivel de declarație, poate atrage investiții majore în economia națională. În trimestrul I al anului 2021, investițiile doar israeliene în Fintech au crescut cu 260% fata de trimestrul I al anului 2020, în primele șase luni investindu-se 2,33 miliarde USD, iar cererea în noi sisteme de plăți a crescut cu 28% [6].

Trebuie de menționat faptul că se dorește sau nu, o re tehnologizare a tehnologiilor serviciilor financiare se cere și va fi necesară. Acest fapt se poate de afirmat în baza a următoarelor trei considerente:

- 1) așteptările utilizatorilor/consumatorilor determină inovația digitală în fiecare domeniu, dar în sistemul financiar din RM ele sunt vădite;
- 2) tehnologia învechită reprezintă provocarea majoră cu care se confruntă firmele de servicii financiare la implementarea sau dezvoltarea instrumentelor de gestionare a banilor digitali [7];
- 3) este necesară o reacție la scăderea utilizării numerarului fizic, care poate afecta negativ accesibilitatea, siguranța și eficiența sistemului de plăți moldovenești.

Orice soluție propusă domeniului financiar existent trebuie să ofere servicii de încredere, ieftine, transparente și rapide.

Concluzii

Trebuie de înțeles corect și de la bun început, că nu toate potențiale beneficii ale tehnologiei blockchain pot fi obținute la nivelul Republicii Moldova. Acest fapt se datorează teritoriului mic al țării, populației mici și îmbătrânite, nivelului scăzut a veniturilor pe cap de locuitor și exodului existent de populație. Implementarea unor soluții, ce țin cont de limitările existente, vor micșora riscurile neacceptării unei noi tehnologii.

Evident, că pentru a-și demonstra utilitatea și viabilitatea, adică caracterul său de a se dezvolta în timp, tehnologia blockchain, printre primele, trebuie să ofere noi soluții pentru serviciile tradiționale

existente: gestionarea conturilor de tranzactionare, atât clasice (conturile bancare) cât și cele de monedă digitală/electronică/cripto; Servicii de plata bazate pe noile tehnologii blockchain și Inteligența Artificială (IA); Conturi de economii; Servicii de investitii; Servicii de creditare; Asigurari.

Chiar de la bun început, noile servicii financiare, bazate pe tehnologia Blockchain, contracte inteligente și IA, va permite utilizatorilor să beneficieze de:

- costuri reduce a tranzacțiilor în termeni de timp, resurse și cheltuieli administrative asociate;
- tranzacții mai rapide;
- o transparență reală la orice etapă a tranzacției;
- o incluziune financiară sporită;
- o îmbunătățirea eficienței tranzacțiilor;
- minimizarea riscurilor prin automatizare în baza contractelor inteligente (eliminarea potențialului de eroare umană);
- diverse facilități a plăților transfrontaliere sau comunitare (ex. UE).

Implementarea unor soluții mai eficiente, doar pentru aceste servicii financiare tradiționale, va trezi un interes „sănătos” față de noile tehnologii, care va fi necesar doar de amplificat prin noi soluții în alte domenii și sectoare.

Mulțumiri. Această publicație este elaborată în cadrul proiectului „Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice” (cifru 20.80009.0807.35), finanțat prin intermediul Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare.

Bibliografie:

1. <https://coinmarketcap.com/>
2. Qian, Yao. The technology behind central bank digital currency: A conversation with the People’s Bank of China. In: Journal of Financial Transformation, 2017; Xiabing, Wang. Design choices for central bank digital currency: Policy and technical considerations. In: China Finance Review International, 2020.
3. Teigland, Robin. Central Bank Digital Currencies: A Comparative Review. In: SSRN Electronic Journal, 2020. Ingves, Stefan. Central Bank Digital Currency and Financial Stability: A Review. In: Sveriges Riksbank Economic Review, 2020.
4. Ashique, Habib, James, Robert. Central Bank Digital Currency and Financial Inclusion: A Case Study of The Bahama. In: SSRN Electronic Journal, 2021. Frost, Jon. E-Money: A Pathway to Central Bank Digital Currency in The Bahamas. IMF Working Paper, 2021.
5. Kiyohiko G. Nishimura. Digital Currency for Eastern Caribbean Currency Union (ECCU). International Monetary Fund, 2020; Marek, Dabrowski, Skala, Dorota. Digital Currency for the Eastern Caribbean Currency Union (ECCU): A Design Approach. CASE Network Reports, 2020.
6. Cision. Israeli FinTech is Booming: H1/2021 Investments climb by 260% compared to H1/2020, 2021. Disponibil: <https://www.prnewswire.com/news-releases/israeli-fintech-is-booming-h12021-investments-climb-by-260-compared-to-h12020-301341900.html>
7. Backbase, 2021. Disponibil: <https://www.backbase.com/banking-financial-wellness-apac/>

MANAGEMENTUL STRUCTURILOR ORGANIZATORICE

MANAGEMENT OF ORGANIZATIONAL STRUCTURES

Tincuța GUDANĂ VRABIE

Universitatea Dunărea de Jos Galați

E-mail: vrabietincuta@yahoo.com

ORCID ID: 0009-0006-7726-5359

Rezumat: Pragmatismul managementului este determinat de gândirea, de stilul de conducere și de performanța managerului. Astfel se ajunge la studierea metodelor și tehnicilor manageriale. Un rol important în utilizarea acestora îl are structura organizatorică în interiorul căruia se aplică studiul stadiului relaționării manageriale, se studiază și se urmărește legalitatea, funcționalitatea și eficacitatea principiilor manageriale. Obținerea și creșterea performanțelor structurilor organizatorice trebuie guvernate de înțelegerea și utilizarea unor concepte de sisteme, tehnici și metode manageriale. Centrarea managementului pe structurile organizaționale va determina interdependența între gândirea individuală a managerului și sistemul în care este integrat, astfel încât obiectivele sale ca individ/manager să se întrepătrundă cu obiectivele structurii organizaționale. Optimizarea structurilor organizatorice, este condiționată de obținerea performanței, având la bază componenta sistemului de management. Creșterea performanței pentru managementul structurilor organizaționale este determinată atât de condiționarea obținerii profitului sau calității, cât și de climatul și cultura organizațională.

Cuvinte-cheie: management, structură organizațională, performanță.

Abstract: Management pragmatism is determined by the thinking, leadership style and performance of the manager. This is how we arrive at the study of managerial methods and techniques. An important role in their use is played by the organizational structure with in which the stage of the managerial relationship is applied, the legality, functionality and effectiveness of managerial principles are studied and monitored. Achieving and increasing the performance of organizational structures must be governed by the understanding and use of systems concepts, techniques and managerial methods. Centering management on organizational structures will determine interdependence between the individual thinking of the manager and the system in which he is integrated, so that his goals as an individual/manager intertwine with the goals of the organizational structure. The optimization of organizational structures is conditional on achieving performance, based on the management system component. The increase in performance for the management of organizational structures is determined both by the conditioning of obtaining profit or qualities, as well as by the organizational climate and culture.

Keywords: management, organizational structure, performance.

Introducere

Alegerea unui tip de structură organizatorică trebuie să țină cont de criterii, indicatori de evaluare și de operaționalizarea compartimentelor acesteia pentru buna desfășurare a proceselor și a procedurilor organizației, a procesului decizional, a fluxului informațional, motivarea personalului pentru obținerea performanțelor. Structurile organizatorice sunt ierarhice¹ și caracterizate prin faptul că „un salariat are un singur șef care dă ordine” și funcționale, caracterizate pe principiul specializării, „un subordonat poate avea mai mulți șefi în conformitate cu competențele sale”.

Creșterea performanțelor și urmărirea depășirii indicatorilor de performanță pentru structurile organizatorice este impusă de adoptarea și utilizarea unor noi sub-structuri iar pentru optimizarea și dimensionarea optimă a acestora se poate utiliza metode de programare matematică. Astfel, sistemul de management de nivel superior poate prevedea, decide și controla nivelurile inferioare de management și ca instrument de informare poate avea un tablou de bord pentru fiecare sub-structură, ce oferă informații pertinente pentru operaționalizarea proceselor decizionale; eficacitatea comunicării în interiorul și exteriorul mediului organizației de care va depinde de realizarea, implementarea și utilizarea sistemului informațional.

¹ Momar, SokhnaDiop; ”Managementul resurselor umane. Noi abordări”, Editura C.F. Beck, București, 2012, pag.11

O bună politică de comunicare influențează pozitiv mediul intern al organizației, prin asigurarea înțelegerii politicilor organizaționale, iar în mediul extern, prin promovarea organizației în vederea obținerii performanțelor, inclusiv cele manageriale. Sistemul informațional trebuie să fie simplu, fără perturbări interne și externe informaționale.

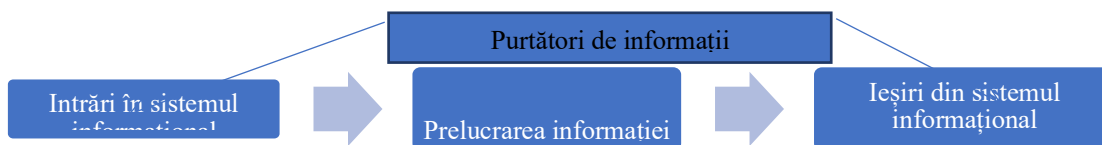

Figura 1. Sistem informațional simplu

Sursa: Elaborată de autor

Analizarea componentelor întregului sistem de management românesc, scoate în evidență că pentru sectorul privat prezența structurilor organizatorice este întâlnită atât în sectorul public dar și în sectorul privat.

Complexitatea și diversificarea socială, economică, politică administrativă, națională și internațională, determină o combinație a tipurilor de structuri organizatorice, astfel că în cazul unei structuri organizatorice putem întâlni structuri organizatorice matriciale sau structura organizatorică pe produs/serviciu.

Pentru o organizare eficientă și cu respectarea prevederilor legale, este important ca organismul care a înființat structura organizatorică să aibă în vedere:

- ✓ mediul general și condițiile care au determinat înființarea acestora;
- ✓ identificarea și cunoașterea mărimii și a complexității nevoilor din zona supusă prestării serviciilor sau producerii de lucrări/produse;
- ✓ evidențierea grupului țintă în ceea ce privește acoperirea satisfacerii interesului beneficiarilor;
- ✓ elementele care pot duce la o influență pozitivă sau negativă a dezvoltării și continuității acestora;
- ✓ instrumentele care să determine dezvoltarea și performanța activității structurilor.

Modul de constituire a structurii organizaționale, mărimea organizației, ierarhiile din interiorul acesteia, tendințele culturii organizaționale, modelul de organizare, obiectivele organizației și valorile organizaționale sunt caracteristici determinante pentru funcționalitatea și managementul structurilor organizatorice.

Literatura de specialitate¹, definește *structura organizatorică* ca fiind „ansamblul posturilor și al compartimentelor de muncă ce o compun, modul lor de constituire, grupare și subordonare, precum și principalele legături care se stabilesc între ele pentru asigurarea în cele mai bune condiții a realizării obiectivelor firmei”.

O altă opinie de specialitate² susține ideea că „structura organizatorică reprezintă legăturile existente într-o organizație (întreprindere, asociație ș.a.) care constituie infrastructura pentru circulația și aplicația regulilor, normelor și procedurilor ce stau la baza previzionării conducerii și controlului”.

Așadar, se desprinde ideea că organizarea unei structuri se realizează printr-o identificare a funcțiilor, activităților, atribuțiilor și sarcinilor pentru atingerea scopului fiecăruia dintre ele, având la bază unul sau mai multe criterii, astfel încât să se asigure atingerea obiectivelor. Legăturile și relaționările care se stabilesc, totalitatea personalului și simbioza organizației, vor duce la un rezultat favorabil sau nefavorabil privind organizarea structurii.

O definiție a structurii organizatorice, simplă și interesantă este dată de teoreticienii managementului³ și anume că este „un cadru ce cuprinde diferitele compartimente de muncă dispuse într-o schemă care sugerează ordine, o sistematizare logică și relații armonioase”.

¹ Marius-Dan Dalotă, „*Management general*”, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Pro Universitaria București, 2007, pag.163

² Maria, Gâf-Deac, „*Management*”, Editura Fundației România Mare, București, 2004, pag.47

³ Viorel Cornescu; Ioan, Mihăilescu; Sica, Stancu; „*Management*”, ediția a III-a, Editura Actami, București, 1997, pag.109

Un aspect diferit, dar atotcuprinzător pentru a defini structura organizatorică, îl întâlnim în jurul anilor 2000¹, când „prin structura organizatorică” se înțelege ansamblul persoanelor și compartimentelor întreprinderii, precum și al relațiilor dintre ele, plasate într-o configurație coerentă care asigură premisele organizatorice ale atingerii obiectivelor planificate.

Așadar, o structură organizatorică reflectă capacitatea managerială de a obține performanță printr-o îmbinare legală, logică și eficientă a proceselor manageriale, împreună cu valorificarea relaționării resurselor umane în mediile de activitate.

1. Tipologia și managementul structurilor organizatorice

Cadrul organizatoric este util și important pentru fiecare formațiune organizatorică în vederea asigurării proceselor manageriale pentru realizarea performanțelor. Întrepătrunderea componentelor și principiilor manageriale, precum și organizarea managementului, se reflectă în structurile organizatorice, având ca suport resursele umane, financiare, logistice și informaționale. Eficientizarea managementului structurilor organizatorice va depinde de arhitectura și utilizarea acestor resurse și astfel va reflecta funcționalitatea entității.

Analiza elementelor componente ale unei structuri organizatorice va determina organizarea sarcinilor și activităților pe componente similare, coordonarea acestora în funcție de specific, dar și prognozarea și controlul competențelor și responsabilităților.

Indiferent de funcționalitatea sau operaționalitatea structurilor organizatorice, acestea au la bază, conform unei enumerări în literatura de specialitate² „aceleași categorii de componente primare, care definite de la simplu la complex, sunt: postul, funcția, compartimentul, relațiile organizatorice, ponderea ierarhică și nivelul ierarhic”.

Evoluția și dezvoltarea științei managementului a determinat identificarea unor criterii de analiză a structurilor organizatorice, în funcție de modalitatea de plasare și arhitectura componentelor primare enumerate mai sus, autoritatea exercitată asupra acestora, concentrarea puterii, adaptabilitatea structurii la influențele mediului intern sau extern, precum și rolul principal ocupat de anumite componente primare.

Aspectele supuse analizei prezente asupra structurilor organizatorice o vom realiza după specificul activităților, care determină compartimentarea structurii în funcție de specialitatea activităților, de nivelul pregătirii și alocarea resurselor specifice.

1.1. Structura organizatorică antreprenorială sau familială se regăsește, după cum și denumirea arată, în mediul afacerilor mici sau de familie, unde managerul este și proprietarul afacerii, de cele mai multe ori, el participând și la activitățile care fac obiectului de activitate, alături de membrii familiei restrânse sau extinse. Astfel se asigură definirea, conceperea și implementarea tuturor funcțiilor de management (prevederea, organizarea, coordonarea, antrenarea și control-reglarea).

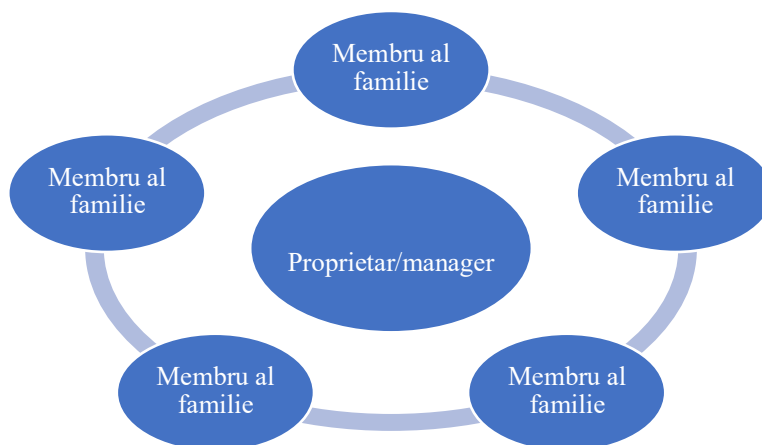

Figura 2. Structura organizatorică antreprenorială sau familială în sistemul de management

Sursa: Elaborată de autor

¹ Coord. Radu Emilian, „Inițiere în managementul serviciilor”, Editura Expert, București, 2001

² Constantin Telespan, „Bazele managementului”, volumul 2, Editura Hermannstadt, Sibiu, 2004, pag.60-61

Tabelul 1. Privind avantajele și dezavantajele structurii organizatorice de tip antreprenorial

Avantajele structurii organizatorice de tip antreprenorial	Dezavantajele structurii organizatorice de tip antreprenorial
Existența unei singure structuri	Diferențiere scăzută a atribuțiilor și responsabilităților
Colaborare directă	Sistem decizional unic
Concentrare pe activitatea producătoare	Supracîncărcare cu atribuții și sarcini
Mecanisme utilizate simple	Costuri ridicate

Sursa: Elaborat de autor

Într-o astfel de structură, managementul este asigurat de „proprietar”, care trebuie să aibă capacitate de planificare, organizare, coordonare, motivare și control a tuturor componentelor, chiar dacă pe sistem liniar de management. Este o structură ce se pliază pentru desfășurarea unor activități independente, importante dar limitate ca și organizare (comerț cu amănuntul, croitorie, etc.) sau pentru entități mici ca dimensiune, ce au ca obiect producția. Această structură simplă are conducere aplatizată și o întâlnim în perioade tranziție sau de schimbări sociale mari, întrucât monopolul în domeniul de activitate al lor este deținut de marile entități.

1.2 *Structura organizatorică* cel mai des întâlnită este cea de tip *funcțională*. Criteriile definitorii pentru acest tip de structură sunt reprezentate de funcțiile de coordonare și control a întregii activități asupra componentelor structurale. Funcționalitatea acestora are la bază activitățile specializate, gruparea activităților în componente structurale și managerii fiecărei componente realizează conducerea directă asupra activității. Astfel se realizează o unicitate a activității manageriale dar care poate duce la integrarea organizațională a activității, întrucât nivelurile ierarhice converg vertical în ambele sensuri, ele fiind în legătură succesivă față de funcțiile manageriale și cele de execuție.

Avantajele și dezavantajele structurii organizatorice de tip funcțională, este prezentat mai jos, astfel:

Tabelul 2. Privind avantajele și dezavantajele structurii organizatorice de tip funcțional

Avantajele structurii organizatorice de tip funcțional	Dezavantajele structurii organizatorice de tip funcțional
Dezvoltarea și perfecționarea resursei umane	Diminuarea comunicării între componentele orizontale
Eficiențizarea activității pe sectoare de activitate	Creșterea unor responsabilități secvențiale
Fluidizarea coordonării activității	Ineficiență în măsurarea performanțelor
Modernizarea logisticii	Disfuncționalități asupra unor sarcini
Creșterea dimensiunii activității	Pregătire neadecvată actualității

Sursa: Elaborat de autor

Practica managerială a impus adaptarea structurilor organizatorice la influențele mediului intern și extern acestora, astfel încât se poate ajunge la o funcționalitate propriu-zisă, teritorială sau dictată de beneficiarii și partenerii direcți sau indirecti activităților structurii.

1.3. Evoluția socială își face simțită influența și asupra structurilor organizatorice care adaptându-se la cerințele pieței și la dinamica demografică, au reușit să interconecteze criterii și componente structurale, astfel încât s-a obținut o *structură organizatorică de tip matriceal*, utilizată în general de entități de dimensiuni mari și cu activități din domenii diferite. Acest tip de structură organizatorică poate fi întâlnită și organizată, din punct de vedere geografic, teritorial în cadrul uneia sau mai multor unități administrativ-teritoriale. Datorită structurii matriceale, funcțiile manageriale de coordonare și control se realizează pe orizontală și pe verticală, care uneori poate crea disfuncționalități în activitate dacă nu se realizează în timp util, reacție la condițiile și cerințele specifice mediilor.

Specificul structurii organizatorice de tip matriceal constă în sistemul managerial de autoritate situat pe două niveluri, aflate la intervale diferite de autoritate, ceea ce uneori poate crea disfuncționalități în activitate dacă nu se are în vedere mecanismele specifice fiecărei activități în parte și a modului de distribuire a puterii în integralitatea entității.

Tabelul 3. Privind avantajele și dezavantajele structurii organizatorice de tip matriceal

Avantajele structurii organizatorice de tip matriceal	Dezavantajele structurii organizatorice de tip matriceal
Favorizarea comunicării în interiorul și exteriorul acesteia	Confuzie în colaborare
Fluidizarea fluxului informațional	Creșterea responsabilităților și a intensității activității
Motivarea managerilor și non-managerilor	Disfuncționalități de coordonare și conducere a activității
Responsabilizare adecvată	Posibile conflicte manageriale
Dezvoltarea cooperării interne	Birocratizare pentru anumite activități

Sursa: Elaborat de autor

Indiferent de tipul structurii organizatorice și de domeniul activităților desfășurate în interiorul acesteia, există adaptări manageriale privind componentele structurii în funcție de pregătirea proiectării activității dar și de perfecționarea acestora, impuse de variabilele organizaționale.

2. Tendințele evolutive ale structurilor organizatorice

Tendințele evolutive ale structurilor organizatorice vor duce la adaptarea și schimbarea unor componente din structura organizatorică sau chiar la întreaga structură. Trecerea de la un tip de structură organizațională la altul, impune filtrarea unor informații concurențiale, favorizarea inovației în domeniul specific activității și modificarea structurii manageriale. Centralizarea sau descentralizarea activităților specifice vor determina influențe asupra resurselor utilizate prezente și viitoare în funcție de cerințele mediului în care sunt reorganizate. Astfel se va ajunge la o metamorfozare a sistemului piramidal managerial care va avea drept consecință implementarea unei noi strategii manageriale și bazate pe dimensiunile reale ale structurii organizatorice, pe asimilarea conceptelor manageriale, flexibilitatea transpunerii rapide a noului.

Ajustarea și armonizarea activităților va avea efect pozitiv sau negativ asupra întregii structuri organizatorice și se va configura într-o proiectare organizațională a fiecărui element component.

Important pentru oricare structură organizatorică este proiectarea și adaptarea acesteia astfel încât să se ajungă la performanță. Așadar, structura organizatorică trebuie să țină cont de influențele mediului intern și a celui extern ei. Putem admite, la un moment dat, în viața entității organizatorice, ca o componentă a acesteia să fie alternativă pentru altă componentă sau chiar concurentă dar optimizarea acestora se realizează prin raportarea la funcționalitatea lor în mediul acestora.

Managementul structurilor organizatorice se constituie în funcție de întinderea geografică, de dimensiunea numerică pe fiecare componentă, de tipul și de domeniul de activitate. Gradul de ierarhizare, tipul de comunicare și distribuția muncii sunt factorii de care managerul ține seama pentru asigurarea funcționalității structurii organizatorice.

Analizarea componentelor întregului sistem de management, scoate în evidență reflecția componentei societății/comunității din mai multe aspecte: social, economic, politic, administrativ, informațional, psiho-social, juridic etc.

Într-o interpretare imagistică a celor de mai sus, se poate evidenția ideea că structura organizatorică antreprenorială poate face parte dintr-o structură organizatorică de tip funcțional, care la rândul ei se poate integra într-o structură organizatorică de tip matriceal. Practic, acest aspect este real, întrucât o structură organizatorică de dimensiuni mici, funcționează de sine stătător dar este conectată funcțional și matriceal la managementul organizațional.

Concluzii

Structurile organizatorice sunt importante pentru activitatea lor proprie dar și pentru structurile exterioare acestora din diferite domenii: economice, non-economice și comunitare. Odată constituite, ele devin instrumente eficiente și operaționale pentru relațiile și raporturile acestora, devenind disponibile și funcționale mediului lor de activitate.

Speciala privire asupra structurilor organizatorice reliefează importanța și flexibilitatea specialiștilor practicieni și teoreticieni, care printr-un dinamism continuu fluidizează cerințele comunității și economiei și le adaptează la puterea proprie de organizare. Traseul organizatoric depinde de etapele și contextul în care funcționează fiecare tip de structură organizatorică, ce tip de management procesează și implementează pentru atingerea performanței.

Bibliografie:

1. Constantin Teleşpan, „*Bazele managementului*”, volumul 2, Editura Hermannstadt, Sibiu, 2004
2. Maria, Gâf-Deac, „*Management*”, Editura Fundației România Mare, București, 2004
3. Marius-Dan Dalotă, „*Management general*”, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Pro Universitaria București, 2007
4. Momar, Sokhna Diop; „*Managementul resurselor umane. Noi abordări*”, Editura C.F. Beck, București, 2012
5. Radu, Emilian Coord., „*Inițiere în managementul serviciilor*”, Editura Expert, București, 2001
6. Viorel Cornescu; Ioan, Mihăilescu; Sica, Stancu; „*Management*”, ediția a III-a, Editura Actami, București, 1997

ANALIZA INDICATORILOR ECONOMICO-FINANCIARI ȘI IMPACTUL ACESTORA ÎN ACTIVITATEA SOCIETĂȚILOR COMERCIALE

ANALYSIS OF ECONOMIC AND FINANCIAL INDICATORS AND THEIR IMPACT ON THE ACTIVITY OF COMMERCIAL COMPANIES

Nicoleta CONSTANDACHE

Universitatea Danubius Galați

E-mail: constandache.nicoleta@univ-danubius.ro

ORCID ID: 0009-0003-1927-5434

Rezumat: În contextul actual al unei economii mondiale într-o continuă transformare, schimbul de mărfuri între țări este esențial. Nu există țară care să fabrice tot ce se cere pe piața națională. Prin urmare, se recurge la troc, proces care are loc prin intermediul companiilor. Cuantificarea volumului de schimburi comerciale se realizează pe baza sistemului informațional de la nivelul companiei, sistem în care rolul principal îl au situațiile financiare care stau la baza deciziilor economice. Diagnosticul economico-financiar reprezintă o metodă fundamentală care dovedește nivelul performanței economico-financiare la nivelul societăților comerciale.

Cuvinte-cheie: performanță, diagnostic, decizie.

Abstract: In the current context of a world economy in continuous transformation, the exchange of goods between countries is essential. There is no country that produces everything that is required on the national market. Therefore, barter is resorted to, a process that takes place through companies. The quantification of the volume of commercial exchanges is carried out on the basis of the information system at the company level, a system in which the main role is played by the financial statements that are the basis of economic decisions. The economic-financial diagnosis represents a fundamental method that proves the level of economic-financial performance at the level of commercial companies.

Keywords: performance, diagnosis, decision.

Introducere

Succesul unei afaceri depinde de echilibrul pe care îl conferă dezvoltarea durabilă și menținerea acesteia într-un mediu de afaceri caracterizat de instabilitate financiară. Transporturile navigabile prezintă avantaje care conduc la creșterea gradului de eficiență, fiind cele mai ieftine datorită consumului foarte scăzut și a gradului scăzut de poluare a mediului.

Totodată, creșterea prețului petrolului a condus la creșterea tarifelor de transport ce se regăsesc în prețul mărfurilor, ceea ce a produs perturbații în alegerea mijloacelor de transport și a rețelelor de transport.

Pentru măsurarea performanței și riscurilor în cadrul companiei analizate am oferit o definiție clară a problemei supuse cercetării, iar pe baza unei analize financiare comparative utilizând mijloace clasice și moderne am prelucrat sursele primare a informațiilor financiare oferite de bilanț și contul de profit și pierdere.

Această analiză s-a realizat prin aplicarea metodelor privind compararea situațiilor financiare, ce au oferit o bază de date corespunzătoare în elaborarea unui diagnostic.

Indicatorii abordați în acest studiu sunt intercorelați între ei, formând un sistem ce identifică și evaluează problemele și obstacolele din calea performanței, ceea ce conduce la elucidarea punctelor forte și a punctelor slabe, de care trebuie să se țină cont în decizia managerială pentru stabilitatea și continuitatea activității viitoare a companiei.

Metodologia cercetării

Pentru atingerea obiectivelor propuse în cadrul cercetării, demersul științific s-a bazat pe o abordare deductivă de la teorie la practică, de la general la particular. Interesul temei de cercetare este nuanțat de caracterul interdisciplinar ce implică cunoștințe din domeniul contabilității, analizei economico-financiare, managementului, statisticii și informaticii.

Cercetarea cuprinde două părți, astfel că prima parte se bazează pe o *cercetare de tip fundamental* (teoretică), care vizează studiul preponderent calitativ al literaturii de specialitate privind conceptul de performanță, dar și studierea reglementărilor contabile impuse de legislația în vigoare.

Cea de-a doua parte are în vedere o *cercetare de tip aplicativ* concretă, bazată pe date și informații reale obținute din sursele financiar-contabile interne ale entității ce au servit la evaluarea performanței și riscurilor pe baza indicatorilor financiari, astfel că, prin utilizarea metodologiei analizei economico-financiare, instrument indispensabil al sistemului de conducere, studiul întreprins a condus în final la elaborarea unui diagnostic.

Din îmbinarea *cercetării calitative* și a *cercetării cantitative* a rezultat o *abordare integrată*, ce cuprinde *analiza diagnostic* ca element central, din care se desprind concluzii ce oferă soluții pentru un management performant.

Rezultate

Sursa primară în măsurarea performanței și aprecierea riscurilor este informația contabilă transpusă prin *Contul de profit și pierdere*, unul din cele mai reprezentative documente de sinteză ale contabilității.

Performanța și riscurile pe baza Contului de profit și pierdere

Evaluarea performanței și riscurilor pe baza Contului de profit și pierdere constituie unul din obiectivele majore ale diagnosticului financiar-contabil realizat pe o perioadă de 6 ani. Performanța și riscurile pot fi exprimate prin eficiența cheltuielilor aferente veniturilor, evaluarea soldurilor intermediare de gestiune, prin ratele de rentabilitate și prin pragul de rentabilitate (CAcritică) și evaluarea riscului de exploatare, financiar și total.

1. Performanța prin eficiența cheltuielilor aferente veniturilor

Informațiile pe care le oferă Contul de profit și pierdere sunt structurate în funcție de natura activității desfășurate (exploatare, financiară, extraordinară), reflectată sub forma veniturilor (efect), cheltuielilor (efort) și rezultatelor.

Eficiența presupune comparația dintre efort/efect sau așa-numita *rată de eficiență a cheltuielilor aferente veniturilor(I)*:

$$I = \frac{\text{Cheltuieli}}{\text{Venituri}} \times 1000 \quad (1)$$

Acest raport trebuie să prezinte o valoare < 1000, astfel încât activitatea întreprinderii să fie rentabilă, ceea ce constituie rezultatul unei corelații de eficiență:

$$I_{\text{Cheltuieli}} < I_{\text{Venituri}} \quad (2)$$

Ponderea cea mai reprezentativă în totalul cheltuielilor și veniturilor din cadrul companiei o reprezintă activitatea de exploatare, astfel încât eficiența pe baza raportului dintre cheltuieli și venituri din exploatare se prezintă în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Eficiența cheltuielilor și veniturilor din exploatare

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
	Cheltuieli din exploatare	145,903	152,033	191,361	150,938	189,490	217,370
	Indici (%)	100.00	104.20	125.87	78.88	125.54	114.71
1	Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile și alte cheltuieli materiale	48,629	41,416	60,502	35,964	54,689	73,280
	Indici (%)	100.00	85.17	146.08	59.44	152.07	133.99
2	Alte cheltuieli externe (energie și apă)	288	391	500	520	524	616
	Indici %	100.00	135.46	128.07	103.99	100.62	117.60
3	Cheltuieli privind mărfurile - Reduceri comerciale primite	4,428	1,431	546	188	178	1,053
	Indici %	100.00	32.31	38.19	34.44	94.86	589.90
4	Cheltuieli cu personalul	4,601	5,327	9,142	20,541	24,786	24,444
	Indici %	100.00	115.78	171.66	224.69	120.66	98.62
5	Ajustări de valoare privind imobilizările corporale și necorporale	16,439	17,089	25,151	24,041	25,984	27,188

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
	Indici %	100.00	103.95	147.17	95.59	108.08	104.63
6	Ajustări de valoare privind activele circulante	541	403	446	332	4,418	725
	Indici %	100.00	74.51	110.63	74.49	1329.73	16.40
7	Alte cheltuieli de exploatare	70,854	82,180	96,614	69,927	78,808	93,262
	Indici %	100.00	115.98	117.56	72.38	112.70	118.34
8	Ajustări privind provizioanele	122	3,796	(1,540)	(576)	102	(3198)
	Indici %	100.00	311.85	(40.56)	37.40	(17.79)	(31.22)
	Venituri din exploatare	142,919	157,034	203,558	159,241	191,778	212,757
	Indici (%)	100.00	109.88	135.40	78.23	120.43	110.94
9	$I = \frac{Ch_{exp}}{V_{exp}} \times 1000$	1020.87	968.15	940.01	947.86	988.06	1021.68
	Indici (%)	100.00	94.83	97.09	100.83	104.24	103.40

Respectarea corelației $I_{Ch} < I_V$ reflectă valoarea indicatorului ce depășește 1000 lei în anii N, N+4 și N+5, ceea ce indică o utilizare ineficientă a resurselor plasând întreprinderea în zona pierderilor. În perioada N+1 – N+3, corelația este respectată, iar valoarea indicatorului este sub 1000 lei plasând întreprinderea în zona de beneficiu.

Analizând aceste evoluții se poate constata pe de o parte, o creștere a cheltuielilor cu combustibilul, taxele și serviciile către terți într-un ritm ce depășește tarifele încasate pe transport, iar pe de altă parte datorită schimbării strategiei comerciale la noile cerințe ale pieței transporturilor (loturi mici de mărfuri ce trebuie distribuite în mai multe puncte de încărcare/descărcare), ceea ce a condus la o creștere a necesarului de resurse.

2. Performanța economică și financiară pe baza Soldurilor Intermediare de Gestione (SIG)

Tabloul soldurilor intermediare de gestiune reprezintă o variantă a Contului de profit și pierdere și permit analiza activității și rentabilității întreprinderii, contribuind la caracterizarea comportamentului economic al acesteia.¹

Aceste solduri, determinate sub formă de marje (diferențe), pot fi împărțite în două categorii: **SIG – activitate** și **SIG – rentabilitate**.²

A. Performanța financiară prin **SIG – activitate**, măsoară nivelul activității de exploatare (cifra de afaceri, marjă comercială, producția exercițiului, valoarea adăugată), respectiv modul de folosire a resurselor materiale, financiare și umane în activitatea întreprinderii, în timp ce **SIG – rentabilitate**, măsoară „soliditatea financiară a afacerii”³ prin intermediul fluxului de rezultate înregistrate în cursul exercițiului financiar.

Performanța economică și financiară este exprimată prin rezultatele obținute de întreprindere, rezultate care exprimă:

A. Performanța economică prin **SIG – activitate** vizează:

1) Cifra de afaceri (CA) - indicator de performanță economică care măsoară nivelul veniturilor pe baza relației:

$$CA = \text{Producția vândută} + \text{Venituri din vânzarea mărfurilor} - \text{Reduceri comerciale} + \text{Venituri din dobânzi înregistrate de entitățile care au în derulare contr. de leasing} + \text{Venituri din subvenții de exploatare aferente cifrei de afaceri} \quad (3)$$

Nivelul cifrei de afaceri trebuie să acopere cheltuielile de exploatare și să asigure realizarea unui beneficiu, precum să prezinte și o tendință de creștere reală, pentru a asigura creșterea reală a volumului afacerilor întreprinderii.⁴

¹ Lala-Popa, I. & Miculeac, E.M., *Analiză economico-financiară – Elemente teoretice și studii de caz*, Editura Mirton, Timișoara, 2009, p. 189

² Petrescu, S., *Analiză și diagnostic financiar-contabil, ghid teoretico-aplicativ* (ed. a III-a, revizuită și actualizată), Editura CECCAR, Iași, p. 87

³ Băileșteanu, G., *Diagnostic, risc și eficiență în afaceri*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 598

⁴ Buglea, A., *Analiză financiară. Concepte și studii de caz*, Editura Mirton, Timișoara, 2005, p. 582

2) **Marja comercială (Mc)** sau adaosul comercial în cazul mărfurilor aduce un plus de valoare activității de comercializare. Indicatorul se determină pe baza relației:

$$Mc = Venituri\ din\ vânzarea\ mărfurilor - Cheltuieli\ privind\ mărfurile \quad (4)$$

3) **Producția exercițiului (Pex)** este indicatorul valoric care măsoară volumul global al activității desfășurate de întreprindere în cursul unui exercițiu financiar.

Producția exercițiului se compune din bunurile și serviciile produse de întreprindere, indiferent de destinație: vânzare, stocare sau imobilizare, fiind apreciată ca *producția globală* a exercițiului financiar.¹ Se determină pe baza relației:

$$Pex = Pv + Ps + Pi \quad (5)$$

în care:

Pv = Producția vândută cuprinde pe lângă Cifra de afaceri și Venituri din vânzarea mărfurilor;

Ps = Producția stocată cuprinde veniturile aferente costului producției sau serviciilor în curs de execuție;

Pi = Producția realizată de întreprindere pentru scopuri proprii și capitalizată (producția imobilizată)

4) **Valoarea adăugată (VA)** reprezintă plusul de valoare pe care întreprinderea îl adaugă la procesul economic și se determină cu ajutorul relației:

$$Vad = Pex + Mc - Ci \quad (6)$$

în care:

Ci = Consumurile intermediare ce participă la realizarea producției. Ele constau în consumuri de materii prime și consumabile, energie și apă, prestări servicii.

Schematic Tabloul **SIG - activitate** pe baza datelor financiare din Contul de profit și pierdere al companiei analizate se prezintă în *Tabloul 2*:

Tabloul 2. SIG - activitate

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
1	Producția vândută	137,689	153,233	199,397	155,961	185,476	198,623
2	(+)Venituri din vânzarea mărfurilor	4,451	1,431	548	199	429	737
3	Cifra de afaceri (lei)	142,140	155,233	199,945	156,160	185,905	199,360
	Indici (%)	100.00	109.21	128.80	78.10	119.05	107.24
4	Cheltuieli privind mărfurile	4,428	1,431	546	188	178	1,053
5	Marja comercială (lei)	23	0,552	2	11	251	(316)
	Indici (%)	100.00	2.44	314.31	631.76	228.68	(126.08)
6	Venituri aferente costului producției în curs de execuție ($\pm\Delta$)	-	-	-	-	-	-
7	Producția realizată pentru scopuri proprii și capitalizată	-	-	389	14	217	497
8	Producția exercițiului (lei)	137,689	153,233	199,786	155,975	185,693	199,120
	Indici (%)	100.00	111.29	130.38	78.07	119.05	107.23
9	Consumurile intermediare, din care:	106,315	107,324	132,545	85,222	106,720	133,542
	Indici (%)	100	100.94	123.49	64.29	125.23	125.13
	Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	48,072	40,668	59,970	35,607	54,018	72,540
	Alte cheltuieli materiale	557	752	532	357	671	740
	Alte cheltuieli externe (energie și apă)	288	391	500	520	524	616

¹ Petrescu, S., *Op. Cit.*, 2010, p.61

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
	Cheltuieli privind prestațiile externe	57,398	65,513	71,543	48,737	51,507	59,646
10	Valoarea adăugată (lei)	31,396	45,914	67,243	70,764	79,224	65,262
	Indici (%)	100.00	146.24	146.45	105.24	111.95	82.38

Grafic, evoluția cifrei de afaceri se prezintă în *Figura 1*:

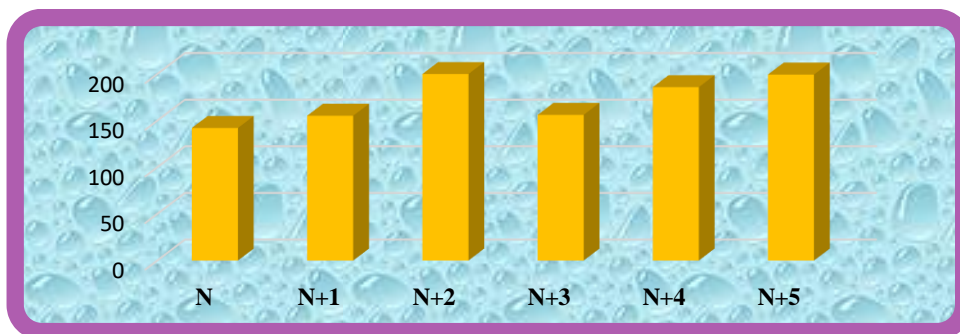

Figura 1. Evoluția cifrei de afaceri

Evoluția *cifrei de afaceri* este ascendentă ca urmare a creșterii producției vândute și a diminuării vânzărilor de mărfuri, cu excepția anului N+3 când aceasta scade cu aproximativ 23% față de anul N+2, ca urmare a declinului declanșat de criza economică mondială.

Evoluția grafică a producției exercițiului este menționată în *Figura 2*:

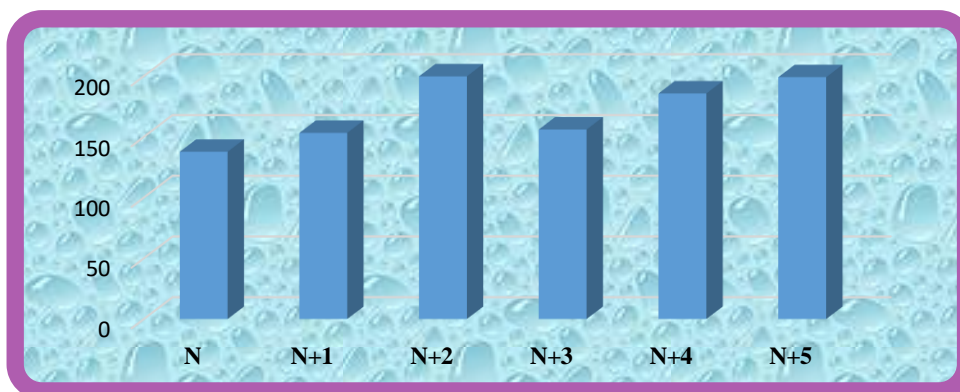

Figura 2. Evoluția producției exercițiului

În perioada analizată se constată, că *producția exercițiului* a înregistrat cea mai mare creștere în anul N+2, iar în anul N+3 o diminuare, situație ce revine la normal în anul N+5 cu o creștere de 7,23%. În toți cei șase ani se constată că veniturile din prestări servicii și lucrări executate participă efectiv la formarea producției exercițiului.

Reprezentarea grafică a evoluției valorii adăugate este redată în *Figura 3*:

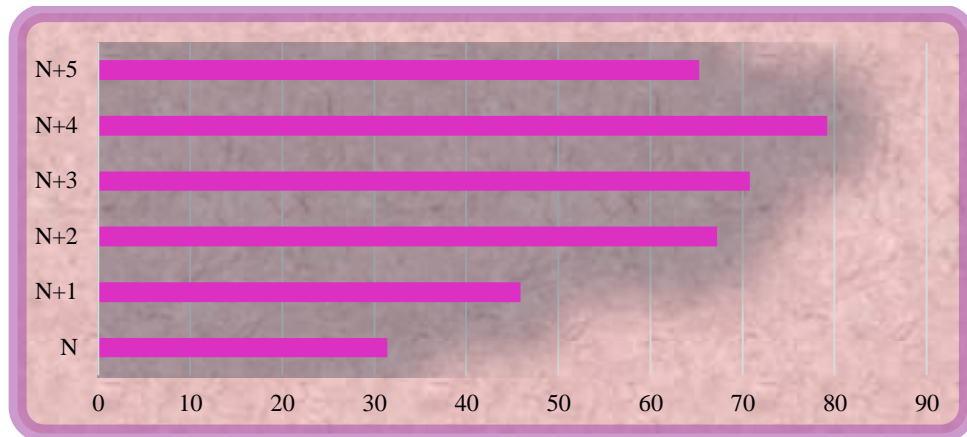

Figura 3. Evoluția valorii adăugate

Creșterea *valorii adăugate* reflectă o majorare a bogăției pe seama utilizării resurselor întreprinderii. Acest fapt se datorează sporirii marjei comerciale și a producției exercițiului. Consumurile intermediare au avut cea mai semnificativă creștere în anul N+5 față de anii anteriori, ceea ce a condus la diminuarea valorii adăugate. Totodată, se observă că indicii de creștere al producției exercițiului ($I_{Pex} > I_{VA}$, respective $107.23 > 82.38$), semnifică reducerea gradului de valorificare a resurselor, respectiv diminuarea capacității de a crea bogăție și reprezintă un semnal de alarmă pentru întreprindere.

B. Performanța financiară prin *SIG – rentabilitate* vizează:

1) Excedentul brut de exploatare (EBE) sau (*Earning Before Interests and Taxes - EBIT*) reflectă capacitatea întreprinderii de a-și finanța investițiile pentru exploatare. Acest indicator se determină conform relației:

$$EBE = \text{Valoarea adăugată} + \text{Venituri din subvenții aferente cifrei de afaceri} - \text{Cheltuieli cu alte impozite, taxe și vărsăminte asimilate} - \text{Cheltuieli cu personalul} \quad (7)$$

2) Rezultatul din exploatare (Rexp) măsoară performanța industrială și comercială pornind de la Excedentul brut din exploatare și nu depinde de politica fiscală și financiară dar ia în considerare ajustările și provizioanele, determinându-se cu ajutorul formulei:

$$Rexp = \text{Excedentul brut din exploatare} + \text{Ajustări de valoare privind imobilizările corporale și necorporale} + \text{Ajustări de valoare privind activele circulante} + \text{Ajustări de valoare privind provizioanele} - \text{Alte cheltuieli de exploatare privind despăgubiri, donații și active cedate} \quad (8)$$

sau

$$Rexp = \text{Venituri din exploatare} - \text{Cheltuieli din exploatare} \quad (9)$$

3) Rezultatul financiar (Rfin) caracterizează activitatea financiară a întreprinderii și stabilește profitul sau pierderea financiară, prin diferența:

$$Rfin = \text{Venituri financiare} - \text{Cheltuieli financiare} \quad (10)$$

4) Rezultatul brut al exercițiului (Rbr) însumează rezultatele celor trei activități (exploatare, financiară și extraordinară) sau constituie diferența dintre veniturile totale și cheltuielile totale ale perioadei de raportare.

$$Rbr = \text{Venituri totale} - \text{Cheltuieli totale} \quad (11)$$

5) Rezultatul net al exercițiului (Rnet) stabilește soldul final după deducerea impozitului pe profit aferent rezultatului brut al exercițiului.

$$Rnet = \text{Rezultatul brut} - \text{Impozitul pe profit} \quad (12)$$

Indicatorii **SIG – rentabilitate** permit determinarea fluxului de rezultate pornind de la valoarea adăugată, așa cum reiese din *Tabelul 3*. Din analiză se constată că:

Excedentul brut din exploatare a înregistrat o diminuare începând cu anul N+3 până în anul N+5, ca urmare a majorării cheltuielilor cu personalul. Această diminuare a EBE reflectă faptul că întreprinderea are un mod deficitar de a-și utiliza resursele de trezorerie, ceea ce conduce la un rezultat în scădere.

Rezultatul din exploatare a generat o pierdere în anul N+5, ca urmare a scăderii excedentului din exploatare, datorită majorării altor cheltuieli din exploatare.

Rezultatul financiar a înregistrat profit în anii N+4 și N+5, datorită majorării veniturilor financiare din interese de participare, și pierderi în anii N+1, N+2 și N+3.

Rezultatul net a scăzut treptat, astfel încât în anul N+5 asistăm la un rezultat nefavorabil (pierdere) de aproximativ 156%, ceea ce reprezintă un semn al diminuării performanței financiare.

Tabelul 3. SIG – rentabilitate

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
1	Valoarea adăugată	31,396	45,914	67,243	70,764	79,224	65,262
	Indici (%)	100.00	146.24	146.45	105.24	111.95	82.38
2	(+) Subvenții de exploatare	-	-	-	-	-	-
3	(-) Cheltuieli cu alte impozite, taxe și vărsăminte asimilate	203	224	294	629	584	496
4	(-) Cheltuieli cu personalul	4,601	5,327	9,142	20,541	24,786	24,444
5	Excedentul brut din exploatare	26,593	40,363	57,807	49,594	53,854	40,322
	Indici (%)	100.00	151.78	143.22	85.79	108.59	74.87
6	(+) Alte venituri din exploatare	537	1,519	3,224	3,066	5,656	12,900
7	(+) Ajustări de valoare privind imobilizările corporale și necorporale	16,439	17,089	225,151	24,041	25,984	27,188
8	(+) Ajustări de valoare privind activele circulante	541	403	446	332	4,418	725
9	(+) Ajustări privind provizioanele	122	3,796	(1,540)	(576)	102	(3,198)
10	(-) Alte cheltuieli de exploatare cu despăgubiri, donații și active cedate	13,254	16,443	24,777	20,561	26,717	33,121
11	Rezultatul din exploatare						
	Profit (+)		5,001	12,197	8,302	2,289	(4,612)
	Pierdere (-)	(2,983)					
	Indici (%)	(100.00)	167.62	243.89	68.07	27.65	(201.54)
12	Venituri financiare	7,994	7,508	8,977	8,041	10,295	9,623
13	(-) Cheltuieli financiare	3,366	9,021	10,120	8,822	9,113	8,461
14	Rezultatul financiar						
	Profit (+)	4,628					
	Pierdere (-)		(1,513)	(1,143)	(780)	1,182	1,162
	Indici (%)	100.00	(32.68)	(75.58)	(68.24)	1514.23	98.36
15	Rezultatul brut al exercițiului						
	Profit (+)	1,645	3,488	11,054	7,522	347	(3,450)
	Pierdere (-)						
	Indici (%)	100.00	212.07	316.87	68.05	4.61	(994.27)
16	(-) Impozitul pe profit	165	916	1,369	1,255	1,255	-
17	Rezultatul net al exercițiului						
	Profit (+)	1,479	2,573	9,685	6,267	2,215	(3,450)
	Pierdere (-)						
	Indici (%)	100.00	173.90	376.41	64.71	35.34	(155.79)

Reprezentarea grafică a acestor indicatori ai tabloului SIG – rentabilitate este redată în *Figura 4*:

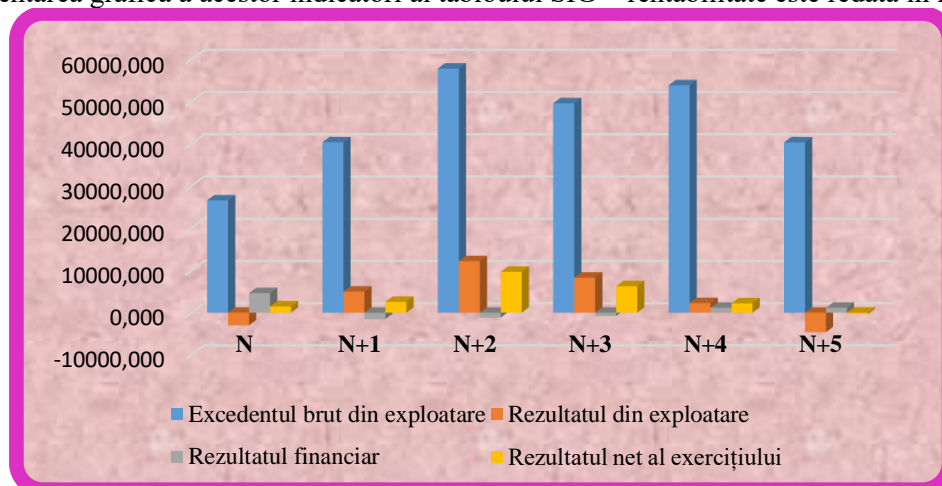

Figura 4. Evoluția indicatorilor SIG – rentabilitate

C. Performanța financiară prin *soldurile reziduale de flux* vizează:

1) Capacitatea de autofinanțare (CAF) reflectă potențialul financiar degajat de activitatea rentabilă a întreprinderii, după deducerea tuturor cheltuielilor care au generat venituri unui exercițiu financiar, potențial care trebuie să asigure:

- Remunerarea capitalurilor proprii (dividende datorate);
- Finanțarea de investiții noi sau nevoi ale gestiunii curente;
- Rambursarea împrumuturilor contractate;
- Acoperirea riscurilor probabile prin constituirea de provizioane.

Relația de calcul utilizată în determinarea CAF este cea care pornește de la rezultatul net conform metodei aditive (analitice):

$$CAF = \text{Rezultatul net} + \text{Ajustări de valoare privind imobilizările corporale și necorporale} + \text{Ajustări de valoare privind activele circulante} + \text{Ajustări de valoare privind provizioanele} \quad (13)$$

Există o altă denumire a capacității de finanțare, aceea de cash-flow ce desemnează un flux de trezorerie care cuprinde ansamblul încasărilor și plăților activității curente, fără a apela la resurse străine. Calculul cash flow-ului are ca punct de plecare rezultatul net la care se adaugă amortismentele și provizioanele.¹

2) Autofinanțarea (AF) constituie partea din capacitatea de autofinanțare care rămâne la dispoziția întreprinderii după deducerea dividendelor distribuite acționarilor.

$$AF = CAF - \text{Dividende distribuite acționarilor} \quad (14)$$

Nivelul ideal de autofinanțare este dificil de apreciat, dar în principiu trebuie să acopere total sau parțial necesitățile financiare generate de investițiile de creștere și de întărirea necesarului de fond de rulment.

Pentru aprecierea politicii de autofinanțare trebuie să se urmărească evoluția în timp, pe mai mulți ani a ratei de autofinanțare a imobilizărilor corporale și a ratei de autofinanțare a nevoilor globale de fond de rulment.

Etapele formării soldurilor reziduale de flux sunt redată în *Tabelul 4* și *Figura 5*.

Tabelul 4. Soldurile reziduale de flux

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
1	Rezultatul net al exercițiului Profit (+)	14,779	2,573	9,685	6,267	2,215	

¹ Petrescu, S., *Op. Cit.*, 2010, p.368

Nr. crt.	Elemente de calcul (mii lei)	Exercițiul financiar					
		N	N+1	N+2	N+3	N+4	N+5
	Pierdere (-)						(3,450)
	Indici (%)	100.00	173.90	376.41	64.71	35.34	(155.79)
2	(+)Ajustări de valoare privind imobilizările corporale și necorporale, activele circulante și provizioanele	17,102	21,288	24,057	23,797	30,504	24,715
3	Capacitatea de autofinanțare	18,581	23,861	33,742	30,065	32,720	21,264
	Indici (%)	100.00	128.42	141.41	89.10	108.83	64.99
4	(-) Dividende distribuite	-	-	-	-	-	-
5	Autofinanțarea	18,581	23,861	33,742	30,065	32,720	21,264
	Indici (%)	100.00	128.42	141.41	89.10	108.83	64.99

Evoluția capacității de autofinanțare și autofinanțarea este prezentată în *Figura 5*:

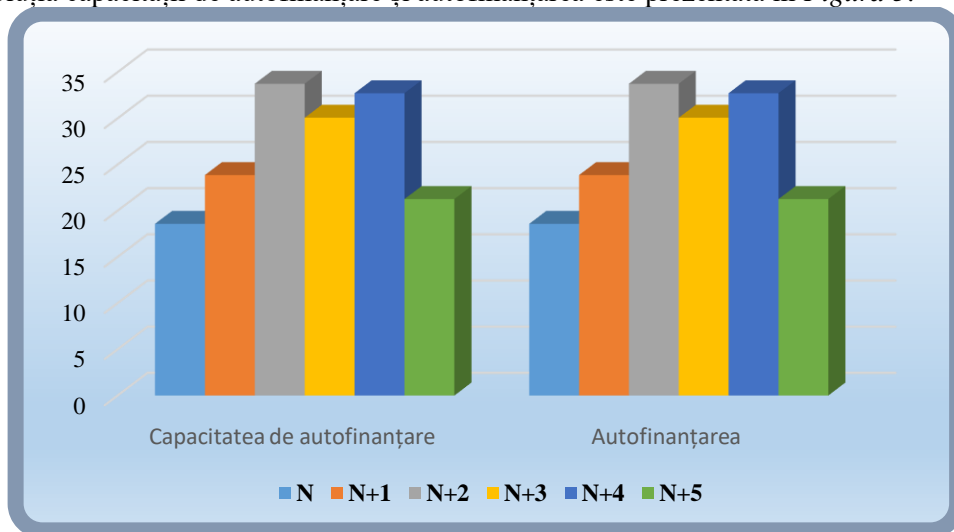

Figura 5. Evoluția capacității de autofinanțare și autofinanțarea

În ceea ce privește evoluția soldurilor reziduale de flux CAF și AF se constată o egalitate între capacitatea de autofinanțare și autofinanțarea ca urmare a lipsei dividendelor distribuite în cei șase ani analizați, datorită condițiilor prevăzute în contractul de împrumut semnat cu IFC, condiții care prevăd faptul că dividendele nu pot fi distribuite decât cu aprobarea IFC.

Din analiză se remarcă că societatea a înregistrat solduri pozitive, dar fluctuante. Cea mai mare creștere se înregistrează în anul N+2, iar în perioada următoare acestea se diminuează, ceea ce indică o reducere a performanței financiare a întreprinderii. Acest lucru majorează riscul de neplată a creditelor contractate.

Discuții

Cercetarea efectuată este o analiză limitativă. Privind sinteza rezultatelor se constată că majoritatea companiilor încă utilizează aplicații informatice clasice limitând astfel fluxul de informații și nu oferă o viziune de ansamblu a întregii companii.

Aspectul limitativ impune analiza mai în detaliu a indicatorilor de performanță și risc și se propune ca în cercetarea viitoare să se pună accent pe dezvoltarea de soluții de integrare a relației informație – analiză – decizie cu punctarea următoarelor aspecte de cercetare: instrumente informatice utilizate în domeniul managementului și gestiunii resurselor prin intermediul aplicațiilor de tip Business Intelligence și anume Balanced Scorecard, un instrument de management al performanței organizaționale bazat pe utilizarea indicatorilor financiari și nonfinanciari ce oferă o viziune de ansamblu asupra activității desfășurate.

Concluzii

Sistemul informațional face parte dintr-o structură organizatorică, grup de entități (oameni, mecanisme, concepte etc.) legate între ele pentru a realiza un scop comun. Orice companie deține un sistem informațional propriu, iar scopul sistemului informațional îl constituie informația pe care o societate comercială o preia din mediul intern sau extern al acesteia pentru a putea fi prelucrată prin diverse mijloace, cu scopul de a fi valorificată în procesul decizional. Între sistemul informațional și procesul decizional al acesteia există o legătură de la parte la întreg.

Reproiectarea sistemului informațional se realizează pe etape, într-o succesiune logică pornind de la analiza preliminară a sistemului informațional. Sistemul informațional al unei firme este influențat semnificativ de crizele financiare, care apar periodic și perturbă mediul economic; Informațiile financiare stau la baza procesului decizional, iar de acestea pot beneficia investitorii, angajații, creditorii, furnizorii, clienții, instituțiile statului și alte autorități, publicul. Din păcate, situațiile financiare sunt în majoritatea cazurilor necunoscute de către aceștia.

Bibliografie:

1. Băileșteanu, G., *Diagnostic, risc și eficiență în afaceri*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 598
2. Buglea, A., *Analiză financiară. Concepte și studii de caz*, Editura Mirton, Timișoara, 2005, p. 582.
3. Lala-Popa, I. & Miculeac, E.M., *Analiză economico-financiară – Elemente teoretice și studii de caz*, Editura Mirton, Timișoara, 2009, p. 189.
4. Onofrei, M., & Lupu, D., *Managementul situațiilor de declin economic și dimensiunea schimbării organizaționale*, Revista Amfiteatru Economic, Vol. XIV, Nr. 32, 2012, disponibil la: http://www.amfiteatruconomic.ro/RevistaDetalii_RO.aspx?Cod=46.
5. Păvăloaia, V. D., *Integrarea tehnologiilor informaționale în analiza financiară*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.
6. Petrescu, S., *Analiză și diagnostic financiar-contabil, ghid teoretico-aplicativ* (ed. a III-a, revizuită și actualizată), Editura CECCAR, Iași, p. 87.
7. Petrescu, S., *Performanță și risc în afaceri. Cocepte - metode – aplicații*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2013.

**МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ДИНАМИКИ ПРОИЗВОДИМОЙ ПРОДУКЦИИ В ЗОНАХ
НЕУСТОЙЧИВОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ**

**METHODOLOGY FOR ASSESSING THE DYNAMICS OF MANUFACTURED PRODUCTS IN
THE ZONES OF UNSTABLE AGRICULTURE**

Дмитрий ПАРМАКЛИ, др. хаб. э. н.
профессор Комратского государственного университета,
E-mail: parmada741@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2002-6104
УДК338.43:633/635

Татьяна ДУДОГЛО, д. э. н.
конференциар Комратского государственного университета,
E-mail: dudoglo_tatiana@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-0015-9057

Светлана КУРАКСИНА, д. э. н.
конференциар Комратского государственного университета,
E-mail: s.kuraksina@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-3542-7808

Людмила ТОДОРИЧ, д. э. н.
конференциар Комратского государственного университета,
E-mail: todorich24@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-3492-1890

Резюме: Подчеркивается, что на производство продукции растениеводства сильное влияние оказывают природные факторы, особенно в зонах неустойчивого земледелия, что приводит к значительным колебаниям производства продукции. В связи с этим актуальным являются поиск новых подходов по совершенствованию методик оценки деятельности предприятий в динамике. Исследование выполнено на примерах производства ведущих – пшеницы, кукурузы и подсолнечника - АТО Гагаузия за последние 12 лет. Представлен анализ темпов роста валового сбора и урожайности ведущих культур. На базе данных коэффициента вариации и размаха вариации дана оценка стабильности урожайности. Подчеркивается необходимость изучения динамики производства за первый и второй периоды исследования. Представлены методики расчетов потенциальных значений продуктивности земли в отрасли и среднегодовых скользящих показателей, а также особенности их применения при оценке динамики. Подчеркивается, что представленная в статье методика оценки динамики производимой продукции в зонах неустойчивого земледелия является вполне доступной как для специалистов сельскохозяйственных предприятий, так и для студентов учебных заведений.

Ключевые слова: пшеница, кукуруза, подсолнечник, урожайность, темпы роста, стабильность, потенциал.

Abstract: It is emphasized that crop production is strongly influenced by natural factors, especially in areas of unstable agriculture, which leads to significant fluctuations in production. In this regard, the search for new approaches to improve methods for assessing the activities of enterprises in dynamics is relevant. The study was carried out on examples of the production of the leading ones - wheat, corn and sunflower - ATU Gagauzia over the past 12 years. An analysis of the growth rates of gross harvest and productivity of leading crops is presented. Based on the data of the coefficient of variation and the range of variation, an estimate of the yield stability was given. The necessity of studying the dynamics of production for the first and second periods of the study is emphasized. Methods for calculating the potential values of land productivity in the industry and average annual moving indicators are presented, as well as the features of their application in assessing the dynamics. It is emphasized that the methodology presented

in the article for assessing the dynamics of production in areas of unstable agriculture is quite accessible both for specialists in agricultural enterprises and for students of educational institutions.

Keywords: *wheat, corn, sunflower, yield, growth rate, stability, potential.*

Введение

Как известно на производство продукции растениеводства сильное влияние оказывают природные факторы. В южном регионе Республики Молдова незначительный уровень облесения, ограничены запасы воды, часть земель подвержены водной и ветровой эрозией почв. В связи с этим на сельскохозяйственных предприятиях наблюдаются значительные колебания производства продукции растениеводства. В условиях рискованного (неустойчивого) земледелия использование земельных ресурсов во времени имеет неустойчивый, циклический характер, которое отображает особенность потенциала природных ресурсов. В связи с этим, валовые сборы и урожайность сельскохозяйственных культур носят циклический характер с характерными спадами и подъемами [1, с.90].

Актуальность темы

При оценке итогов деятельности предприятий в динамике, например за последние 5-7 лет, обычно используются показатели последнего года и сравниваются с показателями предыдущих лет. Рассчитывается также среднегодовой уровень за рассматриваемый период. Надо отметить, что данная методика проведения анализа не позволяет достаточно объективно оценить как успехи, так и недостатки деятельности предприятий. Дело в том, что в силу целого ряда причин объективного и субъективного характера итога работы предприятий характеризуются низкой устойчивостью. В зависимости от отраслевой принадлежности субъектов хозяйствования годовые показатели могут значительно различаться, изменяясь от высокой рентабельности до убыточных значений в последующем году. В связи с этим актуальными являются поиск новых подходов по совершенствованию методик оценки деятельности предприятий в динамике, позволяющих выявить характер тенденции, «скорости» роста или падения, устойчивости или стабильности показателей и других характеристик исследуемых субъектов хозяйствования [2, с.56].

Цель статьи – предложить методические подходы выявления наиболее оптимальных вариантов проведения оценки динамики производимой продукции на предприятиях сельского хозяйства расположенных в зонах неустойчивого земледелия.

Методологическая основа исследования

В статье были использованы экономико-математический, абстрактно-логический и графический методы исследований.

Результаты

Высокая нестабильность годовых показателей производства характерна, к примеру, для сельскохозяйственных предприятий Автономно-территориального объединения Гагаузия (АТО Гагаузия), расположенных в эпицентре зоны неустойчивого земледелия. Зачастую неблагоприятные погодные условия влияют не только на качество, но и не дают возможности произвести запланированный объем продукции, и как следствие получить необходимую прибыль. Сложные погодные условия, такие как жара и продолжительные периоды отсутствия осадков часто приводят к потерям урожая сельскохозяйственных культур. В результате чего могут полностью погибнуть посевы гороха, кукурузы на зерно, озимых культур или настолько снизить урожайность, когда их использование по назначению становится нецелесообразным [3, с.18-19].

В сельскохозяйственных предприятиях АТО Гагаузия посевы пшеницы, кукурузы и подсолнечника занимают более 4/5 всех посевных площадей. В связи с этим именно данные культуры относятся к ведущим в регионе.

Представляет несомненный интерес специалистов сельского хозяйства изучить динамику производства продукции ведущих культур и оценить сложившиеся тенденции. С этой целью рассмотрим динамику показателей производства продукции ведущих культур в АТО Гагаузия за последние 12 лет (табл.1).

Таблица 1. Показатели производства пшеницы, кукурузы и подсолнечника в АТО Гагаузия за 2011-2022 годы

Год	Площадь уборки, га	Валовой сбор, т	Урожайность, ц/га
Пшеница			
2011	21247	57800	27,2
2012	23018	26987	11,7
2013	28121	85110	30,3
2014	28550	89628	31,4
2015	30613	83549	27,3
2016	34973	123232	35,2
2017	32384	120592	37,2
2018	35795	110401	30,8
2019	38624	103446	26,8
2020	28085	39148	13,9
2021	35864	164244	45,8
2022	34295	74223	21,6
В среднем	30964	89863	29,0
Кукуруза			
2011	12229	26976	22,1
2012	11038	6187	5,6
2013	11452	38632	33,7
2014	12534	33946	27,1
2015	13345	28641	21,5
2016	11969	35815	30,0
2017	13786	54967	39,9
2018	14155	64530	45,6
2019	14471	43873	30,3
2020	5297	4899	9,2
2021	15218	83667	55,0
2022	8297	9686	11,7
В среднем	11983	35985	30,0
Подсолнечник			
2011	17384	27004	15,5
2012	20099	16591	8,3
2013	18161	33038	18,2
2014	21976	38501	17,5
2015	26729	45892	17,2
2016	27691	60423	21,8
2017	31318	73606	23,5
2018	32089	68991	21,5
2019	35750	65556	18,3
2020	28142	23976	8,5
2021	35702	87986	24,6
2022	38610	50495	13,1
В среднем	27804	49338	17,7

Источник: данные управления сельского хозяйства АТОГ

Используя графический метод исследований, выявим темпы роста показателей урожайности (рис.1). Из графика видно, что возделывание всех культур велось на интенсивной основе, что позволило обеспечить восходящие тренды. Так, урожайность пшеницы в соответствии с линейным трендом увеличивалась ежегодно на 0,419 ц/га ($y = 0,419x + 25,53$), кукурузы – на 0,898 ц/га ($= 0,898x + 21,8$), подсолнечника – на 0,248 ц/га $= 0,248x + 15,72$).

Однако, следует отметить, что при анализе динамики экономических показателей за 5 и более лет, важно оценить характер изменения значений в течение всего периода. Так, применение полиномиального тренда на графике позволяет отметить, что в первый период исследований урожайность пшеницы характеризуется восходящим трендом, а во втором периоде наблюдается

тенденция убывания показателя (рис.2). Действительно, как видно из рисунка 3 за первые 6 лет урожайность пшеницы возрастала в среднем за год на 2,511 ц/га ($y = 2,511x + 18,39$), а во втором периоде - убывала на 1,311 ц/га ($y = - 1,311x + 33,94$). Аналогичная тенденция наблюдается и при анализе динамики урожайности кукурузы и подсолнечника (рис.4).

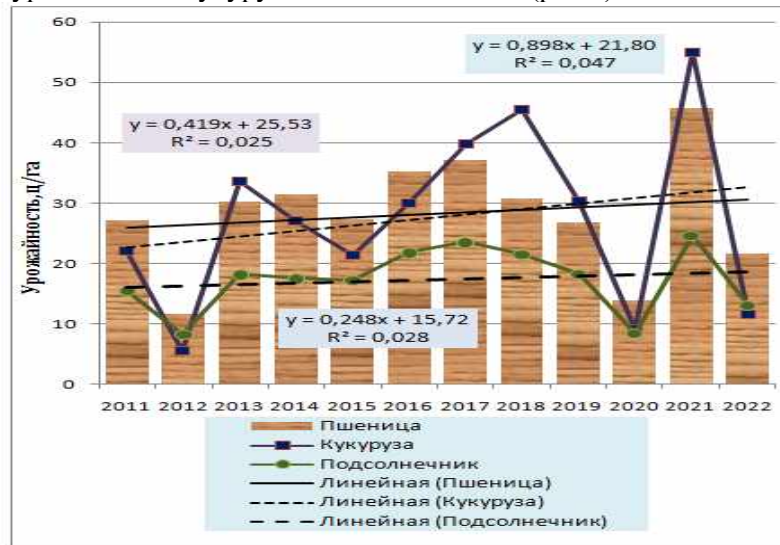

Рисунок 1. Динамика урожайности основных культур АТОГ за 2011-2022 годы
 Источник: таблица 1

За первый период исследований урожайность кукурузы увеличивалась на 2,3ц/га ($y = 2,302x + 15,27$), а во второй наблюдалось падение продуктивности полей со скоростью 3,8 ц/га ($y = -3,825x + 45,34$). Урожайность подсолнечника в первые 6 лет возрастала на 1,6 ц/га в среднем за год ($y = 1,642x + 10,66$), а в последующие 6 лет началось снижение – в среднем за год выход семян с одного гектара посевов снижалось на 1,5 ц/га ($y = - 1,5x + 23,5$).

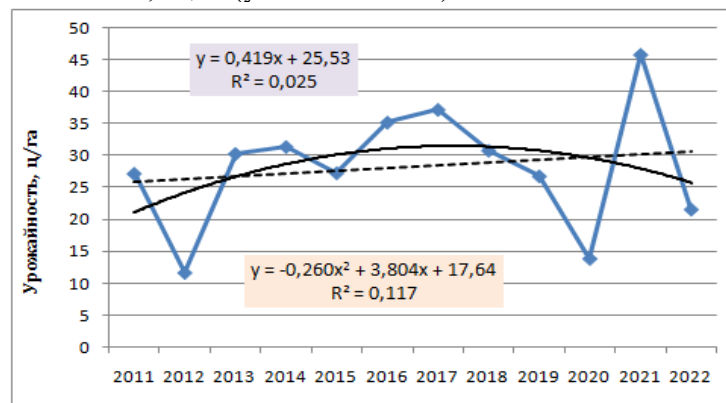

Рисунок 2. Динамика урожайности пшеницы в АТОГ за 2011-2022 годы
 Источник: таблица 1

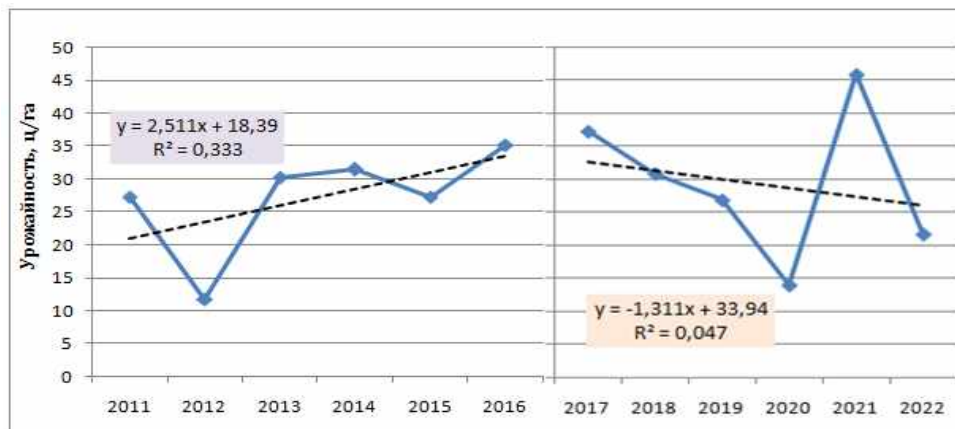

Рисунок 3. Динамика урожайности пшеницы в АТОГ за 2011-2016 и 2017-2022 годы
 Источник: данные таблицы 1

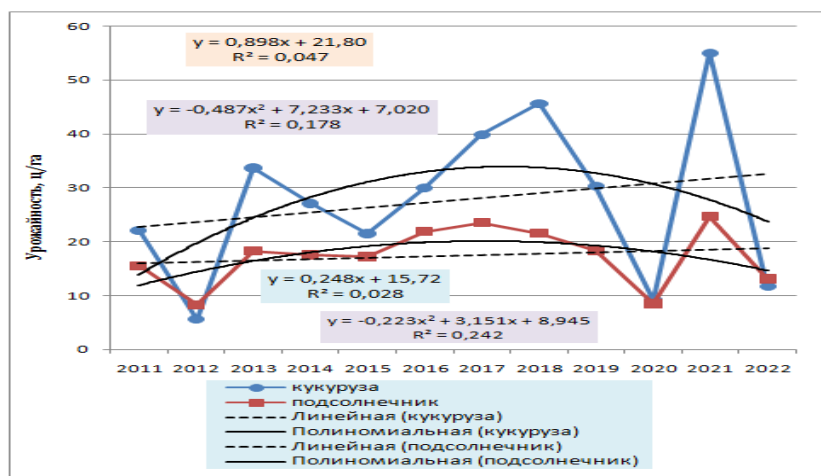

Рисунок 4. Динамика урожайности кукурузы и подсолнечника в АТОГ за 2011-2022 годы
 Источник: данные таблицы 1

В условиях рискованного (неустойчивого) земледелия использование земельных ресурсов во времени имеет неустойчивый, циклический характер, которое отображают особенность потенциала природных ресурсов. В связи с этим, валовые сборы и урожайность сельскохозяйственных культур носят циклический характер с характерными спадами и подъемами. Вот почему в сельском хозяйстве наблюдаются значительные колебания производстве продукции растениеводства [3,с.100].

Стабильность и устойчивость следует рассматривать как сложную экономическую категорию воспроизводственного процесса развития отрасли. Они имеют свои отличительные признаки, к которым относятся почвенно-климатические, биологические, экологические и другие факторы. Обеспечение фазы стабильного и устойчивого развития растениеводства становятся определяющей основой эффективного функционирования сельскохозяйственного производства в целом.

Для сельскохозяйственных предприятий, расположенных в зонах неустойчивого земледелия, следует проводить анализы показателей стабильности или устойчивости производства. По данным таблицы 1 выполним такой анализ, а результаты сведем в таблицу 2. Для оценки нестабильности используем показатель коэффициент вариации, как отношение среднегодовых отклонений к среднему значению, а также размах вариации как разницу между максимальным и минимальным значениями показателя.

Таблица 2. Показатели устойчивости производства продукции ведущих культур в АТО Гагаузия в среднем за 2011-2022 годы

Показатели	Площадь уборки, га	Валовой сбор, т	Урожайность, ц/га
Пшеница			
В среднем	30964	89863	29,0
Среднегодовые отклонения	5352	38207	9,5
Коэффициент вариации, %	17,3	42,5	32,6
Размах вариации	14617	137257	34,1
Кукуруза			
В среднем	11983	35985	30,0
Среднегодовые отклонения	2801	23747	14,8
Коэффициент вариации, %	23,4	66,0	49,4
Размах вариации	6921	73981	49,4
Подсолнечник			
В среднем	33365	59206	20,8
Среднегодовые отклонения	7193	22290	5,3
Коэффициент вариации, %	21,6	37,6	25,6
Размах вариации	21226	71395	16,3

Источник: расчеты авторов

Данные таблицы 2 показывают, что за исследуемые 12 лет существенно изменялась не только площадь возделывания, а что особенно важно урожайность возделываемых культур. Коэффициент вариации выхода зерна с единицы площади достигал значения от 25,6% при возделывании подсолнечника до 49,4% на кукурузных полях. Принято считать, что, если коэффициент вариации превышает значения 20-22 %, то такое производство ведется в зонах неустойчивого земледелия. Отметим также высокие показатели размаха вариации. Колебания показателей урожайности за исследуемые 12 лет (размах вариации) при производстве пшеницы и кукурузы превышал среднегодовое значение.

Практика показывает, что как ежегодные, так и среднегодовые показатели не отражают в полной мере реальное состояние экономики возделывания той или иной культуры. Особенно это заметно в тех отраслях и регионах, в которых показатели производства носят нестабильный характер в силу целого ряда объективных причин.

Для этого следует проводить расчеты скользящих среднегодовых показателей, то есть кроме показателей текущего года использовать данные за последние 3-5 лет. Среднегодовые скользящие показатели позволяют более объективно оценить полученные результаты, в определенной мере нивелировать влияние погодно-климатических условий и иных факторов внешней среды на достигнутые результаты. Другими словами, показатели календарного года не могут отразить влияние факторов внутренней и внешней среды так, как это по силе скользящим среднегодовым данным.

В связи с этим произведем расчеты четырехлетних среднегодовых скользящих показателей по пшенице, кукурузе и подсолнечнику и сопоставим с годовыми данными (табл.3).

Таблица 3. Показатели фактической и четырехлетней скользящей урожайности ведущих культур в АТО Гагаузия в среднем за 2011-2022 годы

Год	Урожайность, ц/га	
	фактическая	среднегодовая скользящая
Пшеница		
2011	27,2	-
2012	11,7	-
2013	30,3	-
2014	31,4	25,7
2015	27,3	25,9
2016	35,2	31,2
2017	37,2	33,0
2018	30,8	32,7
2019	26,8	32,3
2020	13,9	27,7
2021	45,8	30,2
2022	21,6	27,8
Кукуруза		
2011	22,1	-
2012	5,6	-
2013	33,7	-
2014	27,1	22,4
2015	21,5	22,2
2016	30,0	27,8
2017	39,9	29,7
2018	45,6	34,5
2019	30,3	36,6
2020	9,2	35,3
2021	55,0	40,1
2022	11,7	32,8
Подсолнечник		
2011	15,5	-
2012	8,3	-
2013	18,2	-
2014	17,5	14,8
2015	17,2	15,4
2016	21,8	18,8
2017	23,5	20,3
2018	21,5	21,1
2019	18,3	21,2
2020	8,5	18,2
2021	24,6	18,7
2022	13,1	16,5

Источник: расчеты авторов

Среднегодовые скользящие показатели отличаются более высокой стабильностью. Это особенно заметно на графике (рис.5). Из анализируемых 12 лет 3 года урожайность пшеницы опускалась ниже критического уровня, при котором предприятие едва окупало затраты на возделывание или получало убытки. Размах вариации показателей урожайности снизился с 34,1 ц/га при анализе годовых значений до 7,3 ц/га при использовании среднегодовых скользящих, что почти в 4,7 раза ниже.

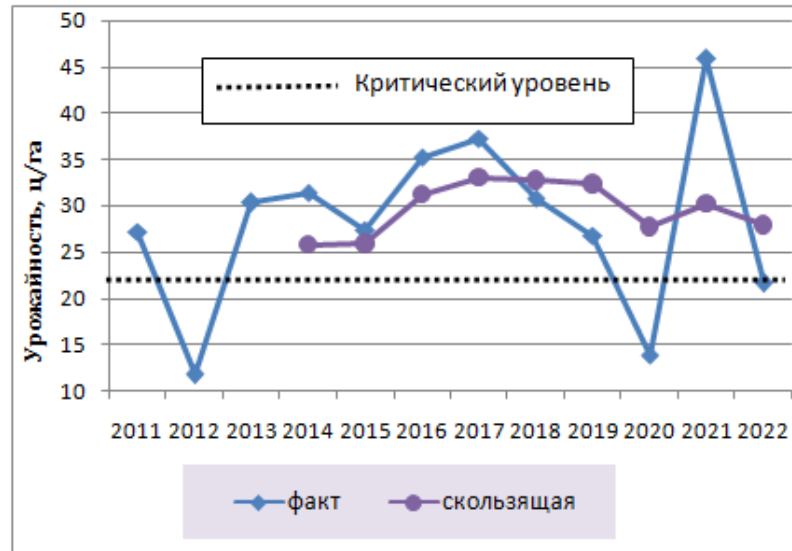

Рисунок 5. Динамика фактической урожайности пшеницы и четырехлетней скользящей величины в АТО Гагаузия за 2011-2022 годы
 Источник: данные таблицы 3

Земля в сельском хозяйстве как любой другой ресурс обладает определенным потенциалом отдачи, способностью производить продукцию. Вполне очевидно, что эффективность использования земель в отрасли должна определяться не столько объемом продукции, получаемой на единицу площади, сколько уровнем реализации потенциала земли как базового ресурса сельскохозяйственного производства.

Под производственным потенциалом земельных ресурсов следует понимать максимально возможный выход продукции по качеству и количеству в условиях наиболее эффективного использования всех имеющихся средств производства и труда. Потенциальные показатели выхода продукции с единицы площади за определенный период, рекомендуется рассчитывать по формуле [4, с.10-11]:

$$q_{\text{пот}} = \sqrt[k]{\Pi}, \text{ ц/га}$$

где: $k = \sqrt{T}$ (T – число лет в анализируемом периоде);

Π – произведение наивысших показателей урожайности за «к» лет.

При определении показателя «к», следует полученные расчетные величины округлять до целой величины. Например из анализируемых 6 лет в расчет принимаем показатели двух из них ($k = \sqrt{6} = 2,45 \approx 2$).

Однако, данный метод можно эффективно использовать при анализе небольшой выборки - до 7 лет. При проведении анализа работы предприятия за период более 7 лет следует выбирать число базовых лет согласно рекомендаций, представленных в таблице 4. Например, при использовании данных урожайности за 12 лет выберем показатели трех из них, добившихся наивысших показателей.

Следовательно, потенциальная урожайность составит:

по пшенице $q_{\text{пот}} = \sqrt[5]{45,8 * 37,2 * 35,2} = 39,1 \text{ ц/га}$

по кукурузе $q_{\text{пот}} = \sqrt[5]{55,0 * 45,6 * 39,9} = 46,4 \text{ ц/га}$

по подсолнечнику $q_{\text{пот}} = \sqrt[5]{24,6 * 23,5 * 21,8} = 23,3 \text{ ц/га}$

Расчеты показывают, что потенциальные показатели урожайности были освоены: при производстве пшеницы на 74,2 % ($29,0 * 100 / 39,1$), кукурузы на 64,7 % ($30,0 * 100 / 46,7$) и подсолнечника на 76,0% ($17,7 * 100 / 23,3$).

Таблица 4. Рекомендованное число лет при обосновании
потенциальных экономических показателей

Число анализируемых лет	Число базовых лет
До 6	2
7 - 16	3
17 – 40	4
Свыше 40	5

Источник: разработано Пармакли Д.М.

Заключение

Представленная в статье методика оценки динамики производимой продукции в зонах неустойчивого земледелия является вполне доступной как для специалистов сельскохозяйственных предприятий, так и для студентов учебных заведений при проведении анализов итогов деятельности субъектов хозяйствования в отрасли.

Литература

1. Пармакли, Д.М. Эффективность использования земли в сельском хозяйстве АТО Гагаузия: теория и практика (монография), Н.-и. центр Гагаузии им.М.В.Маруневич 2019. – 278 р
2. Пармакли Д.М. Эффективность производства и реализации продукции: современные методы анализа и оценки : (учебное пособие) / Д. М. Пармакли, Л. П. Тодорич, Т. Д. Дудогло ; под редакцией: Пармакли Д. М. ; Комратский Государственный университет, Научно-исследовательский центр "Прогресс". –Комрат : Б. и., 2020 (Tipogr. "Centrografic"). – 151 р.
3. Пармакли Д.М. Методологические аспекты экономических исследований в сельском хозяйстве./ Пармакли Д.М., Н.-и. центр Гагаузии им.М.В.Маруневич. 2020. – 185р.
4. Пармакли, Д. М. Алгоритм оценки и прогнозирования экономических показателей деятельности предприятий в динамике: (Учебное пособие) / Пармакли Д. М., Кураксина С. ;Комратский государственный университет, Научно -исследовательский центр "Прогресс". – Комрат : Б. и., 2021 (Centrografic SRL). – 70 р.

IMPORTANȚA EVIDENȚEI CREANȚELOR LA ÎNȚEPRINDERE CU SCOP DE CONTROL ȘI GESTIUNE

THE IMPORTANCE OF KEEPING RECORDS OF RECEIVABLES AT THE ENTERPRISE FOR THE PURPOSE OF CONTROL AND MANAGEMENT

Sofia DONEA

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

E-mail: sdonea@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5479-3788

Rezumat: *Transformările economiei naționale în contextul alinierii la o economie de piață prin procesele globalizării acesteia, evidențiază rolul evidenței contabile în gestiunea eficientă a proceselor economice din cadrul unei întreprinderi. Pentru stabilirea unor strategii orientate spre performanțe optime, întreprinderile trebuie să poseze informații reale aferente situației economico-financiare, care să le orienteze spre posibile resurse financiare, reieșind din evaluarea relațiilor cu creanțele- clienți, privind posibilități sigure de încasare.*

Evidența creanțelor cu scop de gestiune este importantă la întreprindere, întrucât acestea reprezintă elemente de activ retrase prin tranzacții din circuitul economico-financiar. Menținerea creanțelor în cadrul întreprinderii la un nivel corect este rezultatul unor decizii eficiente, rezultate din gestiunea acestora, astfel încât să asigure un flux de numerar suficient pentru o activitate rentabilă. Pentru aceasta, este important să se înțeleagă, că procesul de gestiune a creanțelor se efectuează prin intermediul unui control intern eficient, care are la bază informația contabilă reglementată de norme și reguli, ce asigură credibilitate și temeinicie juridică în tranzacții și în informație.

Cuvinte-cheie: *creanță; evidență contabilă; gestiune; control intern; eficiență decizională.*

Abstract: *The transformations of the national economy in the context of aligning with a market economy through its globalization processes highlight the role of accounting records in the efficient management of economic processes within an enterprise. In order to establish strategies aimed at optimal performance, companies must have real information related to the economic-financial situation, which will guide them towards financial possibilities, resulting from the evaluation of relations with receivables - customers, regarding the safe possibilities of the collection.*

The record of receivables for the purpose of management is important for the company because they are elements of withdrawal through transactions from the economic-financial circuit. Maintaining the receivables within the enterprises at a correct level is the result of effective decisions resulting from their management, to ensure a flow of sufficient numbers for a profitable activity. For this, it is important to understand that the receivables management process is carried out through effective internal control, which is based on accounting information regulated by norms and rules, which ensures credibility and legal basis in transactions and information.

Keywords: *receivables; accounting; management; internal control; decision-making efficiency.*

Introducere

Evidența contabilă este chemată să furnizeze informații corecte și reale pe marginea activității întreprinderii pentru a gestiona activitatea acesteia, sporind eficiența economică prin măsuri decizionale cu impact concret. Tranzacțiile în operațiunile cu clienții au un caracter monetar și scot în esență noțiunea de decontare, care rezultă din sistemele de relații desfășurate într-un mediu economic. Activitatea permanentă a întreprinderii creează sisteme de relații, care se regăsesc prin raporturi de drepturi, stabilite în contractele de colaborare exprimate prin termeni de livrare și achitare.

Conform prevederilor SNC „**Creanțe și investiții financiare**” - creanțele reprezintă drepturile entității ce rezultă din tranzacții sau evenimente trecute și din stingerea cărora se așteaptă înțrări/majorări de resurse care încorporează beneficiile economice [8, p.55]. Noțiunea de drept din definiție, conferă întreprinderii – vânzător, putere juridică în raportul relațiilor economice și cu specific de obligativitate pentru întreprinderea – client, în calitatea sa de debitor.

Astfel creanța reprezintă un drept real de a încasa numerar din operațiunile de vânzare, care au generat un decalaj dintre momentul vânzării bunului sau prestării serviciului și momentul încasării plății pentru acest bun sau serviciu.

Evidența contabilă a creanțelor la întreprinderese efectuează după criteriile de clasificare a creanțelor stabilite de SNC, care facilitează organizarea corectă a evidenței prin concordanța dintre contabilitatea analitică și sintetică a acestora. Documentarea corespunzătoare a creanțelor, reprezintă dovada pentru înregistrarea creanțelor de încasat, permite controlul asupra modificării valorii creanțelor și respectarea regulilor de contabilizare – toate acestea reprezentând criteriile generale pentru evidența creanțelor.

În evidența contabilă creanțele se reflectă la suma stabilită în acordurile cu clienții. Creanțele se află în dependență directă cu volumul vânzărilor, de aceea, creșterea vânzărilor va determina și o creștere adecvată a creanțelor. Astfel este important, ca serviciile financiare ale întreprinderii, să analizeze operațiunile de vânzare și termenul de scadență cu debitorii, pentru a spori respectarea termenilor de încasare, întrucât creanțele reprezintă fonduri deturnate din circulație, care impune o gestiune și un control adecvat asupra acestora.

Desfășurarea unei activități eficiente la întreprindere este posibilă cu ajutorul activelor circulante. Lărgirea activității și sporirea valorii activelor necesită un control permanent asupra activelor pe care le gestionează întreprinderea. Gestiunea activelor pe elemente constitutive creează avantaje economice, întrucât crește eficiența utilizării acestora și permite implementarea deciziilor sub aspect de profitabilitate, rentabilitate și identificare a riscurilor posibile. De aceea este important ca întreprinderea să-și elaboreze politici de analiză asupra creanțelor cu scop de gestiune.

Gestiunea eficientă a creanțelor generează avantaje pentru întreprindere întrucât:

- conduce la respectarea cerințelor părților interesate;
- permite obținerea unei profitabilități în creștere, prin utilizarea eficientă a activelor;
- deciziile formulate și implementate țin cont de aspectele profitabilității, rentabilității, performanței financiare etc.;
- pot fi minimizezate riscurile la care este expusă întreprinderea;
- sporește gradul de satisfacție a clienților;
- stabilizează activitatea de producere;
- îmbunătățește reputația întreprinderii în mediul de afaceri etc.[17, p.60].

Este cunoscut faptul, că resursele din cadrul unei întreprinderi sunt limitate, de aceea este necesar de instituit un proces de gestiune complex, sistematic și eficient. Informațiile oferite de serviciul contabil sunt importante în gestiunea creanțelor pentru luarea anumitor decizii, oferă posibilități de apreciere a unor aspecte privind structura activelor circulante, iar controlul asupra creanțelor poate preveni un șir de efecte negative, inclusiv și apariția creanțelor compromise.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării:

Din literatura economică privind creanțele, constatăm că această noțiune în studiile economice generează termenii de „debitor” și „creditor”, care se cunosc din antichitate, fiind utilizați în tranzacțiile de decontare, care semnificau debit – el datorează, credit – el crede [17]. Astfel prin natura economică, tranzacțiile de decontare rezultă din relațiile de primit, având la bază principiul încrederii la creditor și de plată ca obligativitate la debitor. Încrederea este un factor de bază în tranzacțiile de decontare, care devine mai sigură prin conferirea puterii juridice a acesteia și anume cu ajutorul documentării adecvate a operațiunilor. Drept operațiuni practice care favorizează momente de înregistrare a creanței, pot fi evidențiate următoarele situații:

- Livrarea de bunuri și servicii, cu achitare ulterioară;
- Transferul unui avans către furnizor cu livrare ulterioară;
- Titularul de avans nu a prezentat darea de seamă, privind utilizarea avansului primit sau nu a restituit entității avansul neutilizat;
- Diverse situații de primit de la persoane terțe, când acesta trebuie să restituie entității – creditor o anumită sumă.

Scopul studiului este de a evidenția rolul procesului de gestiune a creanțelor prin respectarea normelor reglementate de evidența contabilă și practicile de contabilitate la întreprindere.

Metodologia de cercetare are la bază abordările generale specifice contabilității, controlului și aspectelor de gestiune. Metodele aplicate au fost cele de cunoaștere precum analiza și sinteza, inducția și deducția, precum și metode specifice științei economice ca documentarea, gruparea, selectarea și

observarea. Drept suport metodologic al investigației au servit lucrările fundamentale în domeniul contabilității, lucrări practice ale specialiștilor din domeniu, cât și actele normative și legislative din domeniul contabilității din Republica Moldova.

Rezultate obținute și discuții

Activitatea oricărei entități desfășurată într-un mediu economic, creează diverse sisteme de relații atât economice, cât și juridice, care se regăsesc în raporturi de drepturi – creanțe rezultate din bunuri, servicii livrate/prestate și încă neachitate. Sistemul de relații există în permanență, datorită activității continue a întreprinderii și regulilor stabilite în contractele de colaborare referitor la termenul de livrare și achitare care nu corespunde în timp.

Creanța, ca noțiune, poate fi precăutată din trei aspecte: juridic, contabil și economic.

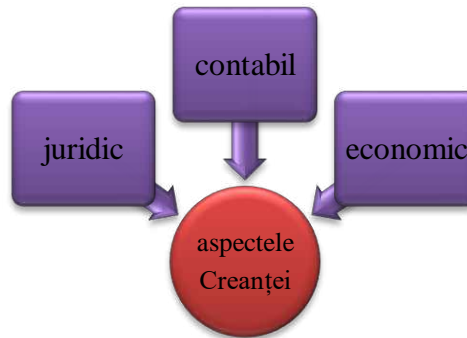

Figura 1. Aspectele multidimensionale ale „creanței”

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei [10, p. 21]

Sub aspect juridic, creanța reprezintă dreptul creditorului de a pretinde la scadență din partea debitorului, un quantum anumit de mijloace financiare, bunuri sau alte valori stabilite în conformitate cu contractele încheiate. De aici rezultă că creanțele sunt drepturi pe care agentul economic le exercită asupra persoanelor terțe pentru activitățile prestate, dar neîncasate. Acest drept este conferit de un șir de acte normative, care obligă respectarea unor reguli documentate între părți.

Sub aspect contabil, creanța înregistrată are echivalentul unui drept de a solicita de la clienți achitarea valorii bunurilor livrate, serviciilor prestate sau lucrărilor executate. Dreptul oferit din creanță are un echivalent valoric înregistrat prin formule contabile, conforme normelor legale ce confirmă acest drept.

Sub aspect economic, creanțele reprezintă valori economice deținute de către titularul de patrimoniu din partea altor persoane fizice sau juridice, urmând să încaseze un echivalent valoric reprezentat prin bunuri, servicii, lucrări sau sume de bani [10,p.21].

Creanțele în cadrul entității sunt o componentă a activelor ce reprezintă dreptul entității față de alte persoane fizice și juridice, care apar ca datorie față de entitatea dată [11, p.269]. Noțiunea de drept, ce figurează în definiția creanțelor, conferă entității – creditor putere juridică în raportul relațiilor economice cu specificație de obligativitate pentru entitatea – debitor.

Clasificarea creanțelor din evidența contabilă se efectuează pe baza unor factori, care facilitează procesul de decizie și gestiune. SNC „**Creanțe și investiții financiare**” clasifică creanțele după următoarele criterii: conținut economic; grad de afiliere și termene de achitare și deținere.

După **conținutul economic**, creanțele pot fi:

- creanțe comerciale;
- avansuri acordate;
- creanțe ale bugetului;
- creanțe ale personalului;
- alte creanțe.

După **gradul de afiliere** al părților, creanțele pot fi:

- creanțe ale părților afiliate;
- creanțe ale părților neafiliate.

După **termenul de achitare** creanțele pot fi:

- creanțe curente;
- creanțe pe termen lung.

Clasificarea creanțelor are un rol important în evidența contabilă, facilitează luarea deciziilor, și permite o gestiune eficientă a fluxurilor entității în baza situațiilor financiare întocmite. Schematic, clasificarea creanțelor conform criteriilor SNC poate fi prezentată sub forma unei figuri astfel:

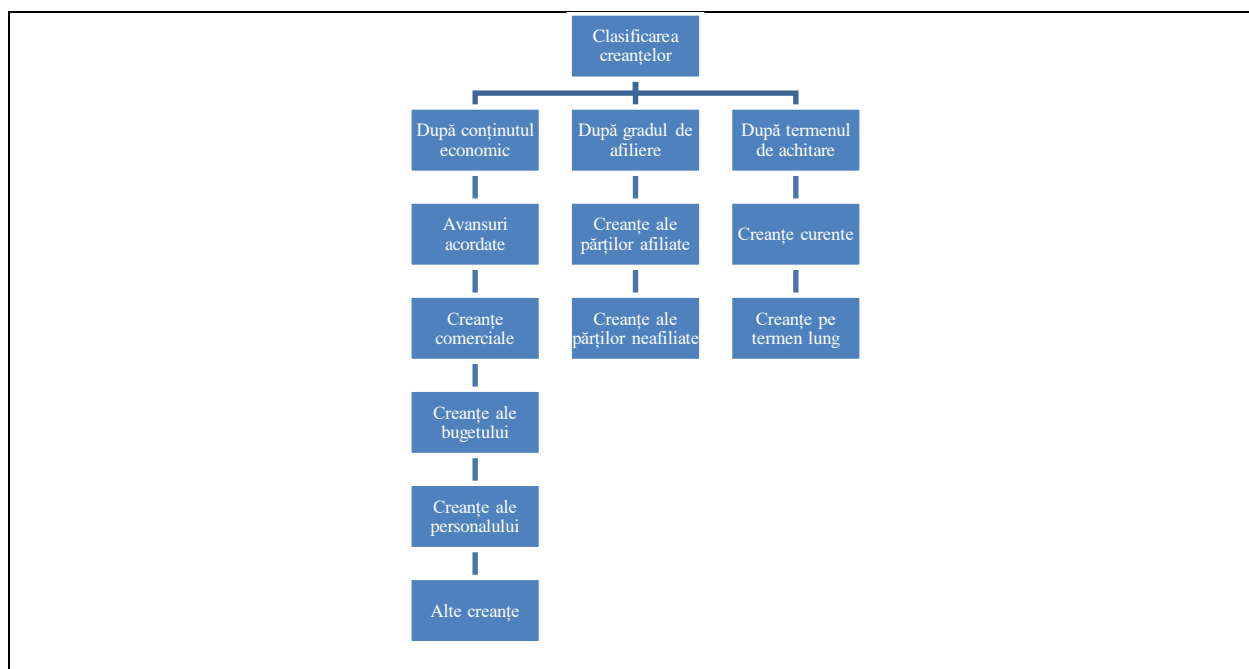

Figura 2. Clasificarea creanțelor conform SNC „Creanțe și investiții financiare”
Sursa: Elaborată de autor în baza sursei [1, p. 56-57]

Evidența contabilă în cadrul entităților se efectuează ținând cont de criteriile de clasificare a creanțelor stabilite de SNC, ce contribuie la organizarea corectă a evidenței prin concordanța dintre contabilitatea analitică și sintetică a creanțelor. Documentarea corespunzătoare a creanțelor reprezintă dovada pentru înregistrarea creanțelor de încasat, permite controlul asupra modificărilor valorilor creanțelor și respectarea regulilor de contabilizare – toate acestea reprezentând criteriile generale pentru evidența creanțelor. În evidența contabilă creanțele se reflectă la suma stabilită în acordurile cu clienții.

Creanțele comerciale au un rol esențial în cadrul întreprinderii, oferind o mulțime de avantaje economice precum:

- *Spoarește volumul vânzărilor* datorită circulației rapide a mărfurilor și serviciilor oferite. Vânzarea acestora se efectuează chiar dacă achitarea acestora se va efectua ulterior. Aceste aspecte permit diminuarea cheltuielilor de depozitare și întreținere a bunurilor în condiții normale.
- *Atragerea de noi clienți și posibilități de formare a clientelei fidele* – situație care va spori încrederea în operațiunile de tranzacție, cât și interesul orientat spre modernizare și calitate.
- *Păstrarea unui nivel stabil al prețului* prin faptul că vânzarea se realizează cu achitare ulterioară – metodă atractivă cumpărătorilor. În caz contrar mărfurile riscă să se deprecieze, demodeze etc. diminuând valoarea acestora (posibil și sub cost) și respectiv se înregistrează pierderi.
- *Sporirea profitului*, datorită creșterii venitului din vânzări și diminuării cheltuielilor legate de depozitarea bunurilor.
- *Micșorarea stocurilor de produse*, datorită accelerării vânzărilor, care va evita procesul de depozitare [15, p.226].

Creanțele – ca element al activelor circulante înglobează trei caracteristici:

- încorporează creșteri de beneficii din încasările viitoare;
- sunt gestionate legal prin dovezi documentate, iar în caz de neplată în termen, vânzătorul nu pierde controlul, însă creanța încetează să mai fie ca un activ;
- punctul cheie pentru ca un element de activ să genereze beneficii este decizia de tranzacție comercială a acestuia și evidența corectă pentru a fi reflectată în compartimentul creanțelor.

Generalizând, putem afirma că creanțele ca elemente de active sunt recunoscute și posibil de evaluat numai atunci când întreprinderea deține un drept real, în baza unui acord confirmat documentar și prin contract, care-i garantează dreptul asupra creanței și valoarea acesteia calculată în bază documentată. Pentru ca relațiile care apar în operațiile cu clienții, să reflecte corect valoarea creanțelor în situațiile financiare, este important să cunoaștem normele legislative specifice Republicii Moldova, care reglementează evidența contabilă a acestora. Codul Fiscal explică modul de calcul, de achitare, de declarare și de contabilizare a obligațiilor fiscale ce rezultă din tranzacțiile operaționale. Astfel, compartimentul impozitului pe venit delimitează recunoașterea veniturilor și cheltuielilor în contabilitate și fiscalitate, referindu-se inclusiv și asupra creanțelor, care la reflectarea acestora generează majorări de venituri, posibile de inclus în obligațiunile fiscale.

Compartimentul TVA, precaută modul de determinare a obligațiilor fiscale privind TVA, inclusiv în operațiunile cu creanțele, cu referire la particularitățile generate.

Creanțele întreprinderii sunt reglementate în conformitate cu acte juridice, precum contracte economice, care conțin clauze ce trebuie respectate de ambele părți cum ar fi: cantitatea și calitatea bunurilor, prețurile și tarifele practicate, termenele de plată etc. Creanțele devin certe în momentul când au fost transferate drepturile de proprietate asupra bunurilor de la vânzător la cumpărător, adică în momentul livrării sau recepției bunurilor și serviciilor.

Contabilizarea creanțelor constituie un element-cheie al conducerii entității. O evidență adecvată și de monitorizare a acestora, duce la o mai bună gestionare asupra activelor cedate prin diverse operațiuni economice, iar o reflectare corectă și la timp în contabilitate, înlătură posibile situații de neachitare, sancțiuni și penalizări de aplicat.

Este important pentru aprecierea eficienței activelor circulante, inclusiv a creanțelor, să analizăm nu numai mărimea acestora sub aspect de structură, dar și sub aspect de intensitate, de aceea întreprinderea trebuie să determine ratele de rotație a acestora. Acești indicatori compară ritmul de modificare a vânzărilor și valorii activelor, reflectând eficiența elementelor de activ utilizate pentru sporirea veniturilor, prin transformarea acestora în lichidități. Indicatorii aferenți activelor circulante sunt utilizați pentru aprecierea performanței financiare la întreprindere. Pentru a aprecia rata de rotație a activelor circulante se utilizează următorii indicatori:

Numărul de rotație a activelor circulante (pe elemente de structură), care exprimă de câte ori vânzările au reînnoit activele.

Durata de rotație a activelor, care reflectă perioada de timp în care venitul din vânzări reînnoiesc activele sau numărul de zile a unei rotații a activelor.

Accelerarea rotației activelor duce la eliberarea activelor din circuitul economic, iar încetinirea – la atragerea (imobilizarea) suplimentară a acestora în circuit. Însă, conform noilor reglementări contabile, informațiile pentru analiză în scop decizional sunt mai limitate. Această limitare se referă și la creanțe, întrucât în situațiile financiare lipsesc informații despre creanțele cu termenul expirat, iar aceasta limitează posibilitatea de a aprecia nivelul de eficiență la întreprindere în acest sens.

Concurența existentă pe piață, impune întreprinderile să accepte și clienții nesiguri, majorând în asemenea situații și termenul de achitare a creanțelor – toate acestea sporesc riscul de neplată și posibilitățile de apariție a creanțelor compromise. Sistemul de control intern din cadrul întreprinderii poate preveni astfel de aspecte negative, dacă sistemul contabil este eficient, dacă toate operațiunile economice sunt documentate și contabilizate corect.

Controlul asupra creanțelor este o parte componentă a politicii financiare la o întreprindere, deoarece asigură activitatea curentă ce ține de procesul de încasare a creanțelor.

Lipsa momentelor de control asupra creanțelor poate să provoace apariția unor nereguli precum:

- prelucrarea cu întârziere a informației privind creanțele și neglijarea analizei în procesele decizionale;

- creanțele restante și solvabilitatea cumpărătorilor nu se vor evalua în practică;

- condițiile contractuale cu clienții nu vor fi detaliate suficient;

- sistemul managerial nu va putea să evalueze corect costurile suportate în relațiile cu clienții etc.

Pentru a spori eficiența controlului asupra creanțelor în cadrul întreprinderii trebuie să se atenționeze asupra următoarelor aspecte importante:

- autorizarea corespunzătoare a operațiilor privind creanțele – clienți,

- stabilirea responsabilităților asupra activelor întreprinderii și înregistrarea tuturor operațiilor,

- înregistrarea tranzacțiilor în documente adecvate, tipizate pentru a spori puterea juridică a tranzacției,
- confruntarea fizică a informației contabile cu activele întreprinderii,
- autorizarea operațiunilor și delegarea responsabilităților asupra mai multor persoane.
- impunerea responsabilității privind controlul și gestiunea creanțelor în seama mai multor structuri administrative, nu numai în obligația serviciului de evidență contabilă;
- elaborarea reglementărilor aferente procedurilor de încasare a creanțelor;
- atragerea și menținerea clienților prin sisteme de vânzare, care să includă și condiții de acordare a reducerilor.

Sistemul contabil al întreprinderilor în practică este preocupat în esență de aspectele controlului intern asupra creanțelor.

Verificarea **operațiunilor aferente vânzării** se execută cu scopul de a evita unele erori posibile precum: înregistrarea unor livrări în registre care în realitate nu s-au efectuat; înregistrarea unei livrări de mai multe ori; efectuarea de livrări către clienți inexistenți și înregistrarea acestor livrări. La nivel intern trebuie de sporit atenția asupra **operațiilor aferente vânzărilor restituite și asupra reducerilor acordate**, de verificat înregistrarea acestor operații și posibile restituiri de numerar din încasarea creanțelor, pentru a preveni o camuflare de restituiri fictive sau rabaturi fictive. Mecanismele instituite de controlul intern asupra operațiunilor cu creanțele delimitează adecvat sarcinile legate de numerar și ținerea evidenței contabile. Operațiunile aferente încasărilor sunt verificate și analizate pe clienți, iar la sfârșit de lună se solicită confirmarea cu clienții. Dacă întreprinderea acordă clienților săi reduceri de preț, atunci acestea trebuie să fie aprobate în conformitate cu politicile întreprinderii. La sfârșitul lunii se confirmă totalurile din evidența analitică a creanțelor - clienți cu totalul din evidența sintetică și soldul din cartea mare.

Problemele din mediul economic autohton sunt scoase la iveală prin existența fraudelor financiare. Frecvența acestor nereguli, denotă specificul de adaptare a întreprinderilor la mediul economiei de piață. Evidența contabilă și controlul intern reprezintă actualitatea problemelor prin realitatea și transparența informațiilor expuse în situațiile financiare. Diversele forme de manifestare duc în realitate la estimări greșite a valorii reale a întreprinderii, deoarece nu se identifică la timp problemele pentru a introduce măsuri necesare. Acțiunile întreprinse în baza unor informații incomplete, deduc ca rezultat modele de decizii subiectiviste și eronate, care deseori sunt insuficiente pentru a face corectări și a propune soluții.

În practica prezentă se observă tendința agenților economici de a subevalua veniturile și de a supraevalua cheltuielile cu scop de diminuare a bazei impozabile. Aceasta se manifestă prin asimetriile la nivel de recunoaștere a activelor circulante la compartimentul creanțe și a pasivelor la compartimentul datorii. Această neconcordanță ulterior se extinde și asupra veniturilor și cheltuielilor, știrbind din realitatea informației contabile, astfel rezultatele devin nesigure iar sursele informaționale utilizate în scop de decizii devin fragmentate. Situația se explică prin atașarea intereselor contabilității de cerințele normative ale fiscalității, care se manifestă prin eschivarea agenților economici de la documentarea totală a tranzacțiilor, diminuând astfel și calitatea măsurilor de control intern. Este nevoie în asemenea situații, ca normele contabile să se detașeze de cele fiscale, astfel redând independența gestiunii informației contabile. La moment, agenții economici simt în practică o influență directă din partea fiscalității, care se răsfrânge și asupra activității economico-financiare, afectând calitatea informației. Planificarea unei tranzacții, documentarea acesteia și momentele de încasare sau plată – toate sunt acțiuni cu tentații spre eschivare provocată de atașarea fiscalității.

Instituirea unui control intern eficient la întreprindere, crește nivelul vânzărilor prin sporirea operațiunilor cu clienții, permisă de gestiunea perfectă asupra creanțelor și posibilităților de oferire a unor înlesniri cu scop de înviore a relației.

Controlul intern trebuie să devină o prioritate în sistemul managerial al întreprinderilor prin sisteme de evaluare a performanței procesului de documentare, astfel încât să permită procedurii de control contabil, să reflecte toate momentele de execuție a operațiunilor economice. Introducerea momentelor de control intern în gestiunea creanțelor vor contribui la limitarea riscurilor de neplată a acestora.

Concluzii și recomandări

Creanțele, sunt elemente de activ care apar în activitățile desfășurate de întreprindere în relațiile cu diverși clienți prin raporturile de schimb, de plată, de credit sau decontare. Aceste relații, care apar în urma tranzacțiilor economice, generează raporturi de drept la vânzători și de obligațiuni la cumpărători. Creanțele au un impact semnificativ asupra rezultatelor financiare la întreprindere, deoarece reprezintă drepturi de

încasat numerar de la debitori. Mărimea, componența și viteza de rotație a creanțelor în cadrul întreprinderii influențează fondul de rulment, asigurând un echilibru financiar și o lichiditate înaltă dacă există o gestiune eficientă. Evidenței contabile în acest sens îi revine o sarcină primordială, ce ține de documentarea operațiunilor economice privind creanțele, înregistrarea, gruparea, urmărirea încasării plății la termenul stabilit și verificarea întregului proces cu scop de gestiune, care scot în esență un șir de indicatori ce remarcă eficiența tranzacției desfășurate.

Deoarece compartimentul „Contabilitatea creanțelor” se consideră componentă importantă a raportării financiare, trebuie de perfecționat în esență procesul de evidență a creanțelor prin îmbunătățirea preciziei procesului de înregistrare, monitorizare și raportare a creanțelor. Creanțele trebuie recunoscute când există un drept contractual de a primi numerar, iar ulterior să fie evaluate corect. Implementarea unui sistem adecvat de evidență a creanțelor, trebuie stabilit prin politicile de contabilitate, care să uniformizeze procesul de înregistrare și raportare a creanțelor, astfel încât să conecteze toate structurile manageriale la procesul de evaluare, înregistrare și urmărire a încasării creanțelor, pentru a facilita monitorizarea și raportarea în timp util a posibilelor riscuri ce țin de neplată.

O atenție deosebită trebuie acordată evaluării continue a capacității de plată a debitorilor, prin instituirea unor proceduri de recuperare a creanțelor, care ar asigura încasarea eficientă a acestora. Este binevenit în acest sens o prezentare clară și detaliată a informațiilor referitoare la creanțe în situațiile financiare și în note explicative, pentru a evalua corect situația financiară a unei întreprinderi. Monitorizarea și evaluarea periodică a contabilității creanțelor sunt esențiale în aprecierea nivelului de risc a creanțelor și sporirea gestiunii asupra gradului de încasare și vechimea creanțelor.

Instruirea și autoinstruirea continuă a personalului întreprinderii atât din departamentul de contabilitate, cât și din celelalte structuri care trebuie să monitorizeze procesul de gestiune asupra creanțelor, în norme și practici de evidență, precum și competențe de utilizare a tehnologiilor noi, pot spori capacitatea echipei de a gestiona eficient și exact compartimentul creanțe. Este necesar colaborarea permanentă între departamentul de contabilitate și secțiile de vânzări și achiziții, care vor contribui în esență la perfecționarea evidenței creanțelor prin: schimbul de informații în procesul comunicării, care poate să evidențieze unele probleme și soluții adecvate de implementat în acest sens.

Îmbunătățirea fluxului de numerar, printr-un control adecvat asupra procesului de colectare bazat pe o evidență exactă a creanțelor, pot contribui la identificarea creanțelor neîncasabile, luarea măsurilor în accelerarea încasărilor și îmbunătățirea fluxului de numerar la întreprindere.

Atragerea clientelei prin îmbunătățirea relațiilor cu clienții - cumpărători, poate fi asigurată prin gestionarea eficientă a creanțelor, întrucât personalul managerial poate oferi clienților facilități atractive, permise de starea financiară a acestora – informație rezultată din gestiunea exactă a tranzacțiilor.

Eficiențizarea proceselor de gestiune a creanțelor, prin perfecționarea acestora, poate contribui la optimizarea resurselor întreprinderii deținute, prin concentrarea angajaților asupra altor activități, care vor spori eficiența resurselor utilizate, prin revizuirea criteriilor de acordare a creditelor comerciale.

Bibliografie:

1. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul nr.1533 din 22/10/2013 a Ministerului Finanțelor. În: Monitorul Oficial Nr. 233-237 art.1533 din 22/10/2013, cu modificările ulterioare. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117850&lang=ro
2. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul ministrului finanțelor nr.119 din 06/08/2013, cu modificările ulterioare. <https://mf.gov.md/ro/content/planul-general-de-conturi-contabile-aprobat-prin-ordinul-nr119>
3. Alvin A. Arens, Audit o abordare integrată, Editura ARC, ISBN 9975-61-290-3
4. Balan A., și alții Economia unităților economice, Chișinău 2016, ISBN 978-9975-75-809-3
5. Bărbulescu C., „Economia și gestiunea întreprinderii”, București, Ed. Economică, 1998, 384p.
6. Bodarev P. Auditul financiar, Chișinău 2003, ISBN 9975-9544-2-1
7. Botnari N. „Finanțele întreprinderii”, Chișinău, ASEM, 2006, 240p, ISBN 978-9975-75-353-1.
8. Bucur Vasile, Contabilitatea impozitelor, Chișinău 2016, ISBN 978-9975-75-830-7
9. Burlea Ec., Management financiar, Editura Economică 2019, ISBN 978-973-709-891-7
10. Collase B. Contabilitate generală, Editura Moldova, ediția a IV-a, Iași, 1982 402 pag ISBN 973-973-709-208-5
11. Grigoroș L., și alții Contabilitatea întreprinderii, Editura Cartier, ASEM, ISBN978-9975-86-4565

12. Nedeiță Al. „Contabilitatea financiară”, Chișinău, ASEM, 2003, 640p, ISBN 9975-9702-1-4
13. Nedeiță, Al., „Corespondența Conturilor Contabile”, Chișinău, ASEM, 2007, 271p, ISBN 978-9975-9546-4-8
14. Sajin I., Nedeiță A., Probleme ale contabilității și auditului decontărilor comerciale, Chișinău, 2010, ISBN 978-9975-75-524-5
15. Țiriulnicova N., și alții Analiza rapoartelor financiare, ACAP; ISBN-978-9975-78-995-0.
16. Țurcanu V., ș.a, Raportarea financiară, ACAP,2015.
17. Бухгалтерскийучет и анализ расчетов с контрагентами организации, disponibil: <https://xn--dlaux.xn--plai/buhgalterskij-uchet-i-ana>
18. Sisteme Informaționale Economice, disponibil: <http://ec.utgjiu.ro> > uploads > 2022/03> Materi
19. Gheorghiu Anda, Vidrașcu Angela, Bazele contabilității, Universitatea Hiperion, București, disponibil:<http://www.conta-conta.ro>>miscellaneous
20. Bajan Maia, Controlul performanțelor entității prin sistemul de bugetare, pag.161, disponibil: <https://old.ase.md>>cae>conf>conf_aprilie_2015
21. Paladi V., Provocările analizei economico-financiare în contextul noilor reglementări contabile, pag.268, disponibil: <https://old.ase.md>>cae>conf>conf_aprilie_2015
22. Borlea N.S., Diagnosticul financiar al afacerii, disponibil: <https://www.conta-conta.20>>miscellaneous

EFICIENTIZAREA CONTABILIZĂRII DATORIILOR CU EFECT ASUPRA ÎMBUNĂTĂȚIRII GESTIUNII FINANCIARE AL LOR

EFFICIENCY OF DEBT ACCOUNTING WITH EFFECT ON IMPROVEMENT THEIR FINANCIAL MANAGEMENT

Iulia VICOL

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

E-mail: iuliaboris@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5675-9994

Irina ȘCHIOPU

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

E-mail: schiopu.irina@usch.md

ORCID ID: 0000-0002-8790-3469

Rezumat: Fiecare întreprindere se creează pentru a activa și a se dezvolta în cadrul unui mediu economic și social. Dar fiind însă, privită din perspectiva ciclului economic și anume de producere, de aprovizionare și de desfacere, întreprinderea cel puțin se încadrează în una dintre cele trei mari grupe: producători, furnizori și cumpărători. Respectiv, pentru desfășurarea activităților întreprinderilor și circuitul bunurilor economice se formează un sistem complex și diversificat de raporturi economice și juridice. Aceste raporturi se concretizează în drepturi de creanțe și datorii. Toate acestea sunt raporturi care reflectă schimbări în patrimoniul întreprinderii și de aceea fac parte din obiectul de studiu al contabilității datoriilor comerciale.

Cuvinte-cheie: contabilitate, datorii, datorii comerciale, eficientizare, întreprindere.

Abstract: Every enterprise is created to operate and develop within an economic and social environment. But viewed from the perspective of the economic cycle, namely production, supply and sale, the company at least falls into one of the three main groups: producers, suppliers and buyers. Respectively, for the conduct of activities of enterprises and the circuit of economic goods, a complex and diversified system of economic and legal relations is formed. These relationships take the form of rights, claims and debts. All these are relationships that reflect changes in the assets of the entity and are therefore part of the object of study of accounting for trade payables.

Keywords: accounting, debts, trade debts, improvement, enterprise.

Introducere

Pe parcursul activității sale, la fiecare întreprindere apare necesitatea realizării decontărilor cu diferite părți, agenți economici, bugetul, personalul, etc. De cele mai dese ori momentul achitării datoriilor nu este corespunzător momentului generării lor, acest lucru duce la apariția unor discrepanțe în perioadele de achitare și în activitatea de tot întreg a întreprinderii, perturbând starea de stabilitate financiară a acesteia.

Pentru aceasta este necesar ca întreprinderile să realizeze o gestiune eficientă și continuă a datoriilor, ceea ce se va reflecta pozitiv asupra structurii financiare și asupra lichidității întreprinderii. Așadar, obiectivul de bază al autorilor reprezintă studiul posibilităților de eficientizare a contabilității și a analizei datoriilor ce va avea un impact pozitiv asupra îmbunătățirii gestiunii financiare a acestora, în special din punct de vedere al perioadei de achitare a lor.

Metodologia cercetării

În procesul realizării cercetării, pentru atingerea obiectivului propus, autorii au aplicat mai multe metode științifice, printre care enumerăm:

- metode de cercetare calitative, precum metoda comparației, analiza și sinteza, inducția și deducția, principiul logicii, de asemenea s-a utilizat metoda observației participative și metoda interviurilor nestructurate cu specialiștii domeniului contabilității pentru a identifica limitele contabilității și analizei practice a datoriilor.
- explorarea arealului documentar atât sub aspect teoretic, cât și sub aspect practic, aceasta a oferit posibilitatea de a analiza particularitățile contabilității datoriilor și posibilitățile de analiză practică a

lor în scop de a determina căile de îmbunătățire și de a eficientiza gestiunea lor în cadrul întreprinderii.

Rezultate

Diagnosticul și gestiunea continuă a datoriilor reprezintă acea posibilitate la întreprindere, ce ar putea preveni majorarea excesivă a acestora și apariția datoriilor dubioase, ce pot conduce la cheltuieli suplimentare pe care va urma să le suporte întreprinderea cu privire la achitarea impozitului pe venit din activitatea de întreprinzător dar și la dezavantajarea imaginii față de terțele persoane.

Pe lângă tradiționalele posibilități de analiză a datoriilor, este necesar ca analiza și gestiunea acestora să fie realizată în funcție de perioada de achitare a lor. Aceasta poate fi realizată ținând cont de gradul diferit de detaliere al termenului de achitare a datoriilor, reieșind din necesitățile întreprinderii, de specificul activității ei și de particularitățile ce apar pe parcurs. Toate acestea au condus autorii să formuleze următoarele recomandări cu privire la gestiunea datoriilor în cadrul întreprinderii, aceasta putând fi realizată conform datelor ce se regăsesc în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Gestiunea datoriilor curente conform termenului de prescripție
 (Model recomandat de autori)

Indicatori	Soldul datoriilor (lei)	Repartizat după termenul de prescripție						Surse informaționale cu privire la termenul de prescripție
		Până la 30 zile (valoarea în lei)	De la 30 zile până la 60 zile (valoarea în lei)	De la 60 zile până la 120 zile (valoarea în lei)	De la 120 zile până la 180 zile (valoarea în lei)	De la 180 zile până la 365 zile (valoarea în lei)	De la 365 zile (valoarea în lei)	
Credite bancare pe termen scurt total, din care:								Graficul de rambursare a creditelor contractate
.....								
Împrumuturi pe termen scurt total, din care:								Contract de împrumut
.....								
Avansuri curente total, din care:								Contract (de executare a comenzii, de prestare a serviciilor, de executare a lucrărilor)
.....								
Datorii față de buget total, din care:								Codul fiscal
.....								
Alte datorii curente total, din care:								Contract (de executare a comenzii, de prestare a serviciilor, de executare a lucrărilor)
.....								

Sursa: adaptat de autori în baza sursei [13, p.301]

Conform tabelului 1, gestiunea datoriilor curente conform termenului de prescripție recomandată de autori, poate fi utilizată la întreprindere în cadrul departamentului de analiză, control și/sau comercial. Aceasta va spori eficiența ținerii sub control riguros a datoriilor curente și a termenului de achitare a lor.

Totodată aceste informații pot servi ca suport informațional pentru realizarea planurilor financiare și comerciale curente ce va spori și o gestiune concomitentă a activelor, în special al stocurilor la întreprindere.

Structura termenului de achitare prezentat de autori în tabelul 1 este una recomandabilă. Fiecare întreprindere o poate adapta în funcție de particularitățile personale.

La orice întreprindere, o atenție sporită se acordă datoriilor comerciale.

Datoriile comerciale reprezintă niște obligații față de furnizori și antreprenori, ce apar ca urmare a operațiunilor de aprovizionare cu bunuri economice și servicii prestate, precum și ca urmare a avansurilor primite în contul livrării ulterioare [4, p.480].

De obicei datoriile comerciale sunt cele care atrag după sine cele mai mari riscuri de neplată la timp sau de neplată în general. Dar uneori neplata lor la timpul oportun conduc la apariția negativităților cu furnizorii, pierderea lor, ratarea unor reduceri comerciale sau financiare avantajoase, eșuarea unor comenzi față de cumpărători din cauza neasigurării la timp cu materie primă sau mărfuri sau în general stoparea livrărilor din partea furnizorilor și în cea mai gravă situație, se ajunge la contradicții în instanțele de judecată sau se poate ajunge în stare de insolvabilitate, la depunerea cererii din partea unui furnizor neachitat. De aceea este foarte important pentru fiecare întreprindere ca aceste datorii să fie gestionate cu maximă rigiditate și obiectivitate [7, p.80-85].

Modul de evaluare, determinare și contabilizare se reglementează de SNC „Capital propriu și datorii”. Evidența analitică a acestor datorii se ține pe fiecare furnizor, antreprenor, creditor, pe termen de stingere și apariție a datoriilor și pe fiecare document de plată a lor [11]. La întreprinderile din Republica Moldova volumul de lucru este foarte mare, colectarea informației privind decontările cu furnizorii este destul de împovăraător. Din această cauză autorii vin cu recomandarea că gestiunea datoriilor comerciale trebuie să fie realizată de asemenea ca și în cazul modelului prezentat la datoriile curente, deoarece aceasta va asigura o imagine obiectivă și reală în fața tuturor celor cointeresați, adică aparatul administrativ, furnizorii, auditorii, etc.

Ținând cont că datoriile comerciale la întreprindere pot fi pe termen lung și curente, autorii în mod primar prezintă gestiunea datoriilor comerciale pe termen lung, în tabelul ce urmează.

Tabelul 2. Gestiunea datoriilor comerciale pe termen lung conform termenului de prescripție (Model recomandat de autori)

Indicatori	Soldul datoriilor (lei)	Repartizat după termenul de prescripție				Surse informaționale cu privire la termenul de prescripție
		De la 1 an până la 2 ani (valoarea în lei)	De la 2 ani până la 3 ani (valoarea în lei)	De la 3 ani până la 4 ani (valoarea în lei)	De la 4 ani până la 5 ani (valoarea în lei)	
Datorii comerciale pe termen lung						Contract (de executare a comenzii, de livrare a materiei prime/ mărfurilor, de prestare a serviciilor, de executare a lucrărilor)
Furnizorul „A”						
Furnizorul „B”						
Furnizorul „C”						
.....						
Furnizorul „Z”						

Sursa: adaptat de autori în baza sursei [13, p. 301]

În tabelul 2, autorii au reprezentat modul de reflectare a datoriilor comerciale pe termen lung după termenul de achitare. Datoriile pe termen lung, din punct de vedere contabil sunt cele care au o perioadă de scadență mai mare de 1 an. Așadar, varianta prevăzută de autori este repartizarea datoriilor comerciale pe termen lung cu perioada de până la 5 ani, deoarece în mare parte aceste datorii reflectă și datoriile privind procurările în leasing, iar cea mai frecventă periodicitate de achitare a bunurilor procurate în leasing este pentru o perioadă de 5 ani, dar în funcție de anumite particularități, întreprinderea poate adapta tabelul în funcție de necesitățile sale.

În continuare, autorii prezintă posibilități de gestiune a datoriilor comerciale curente. Acestea conform evidenței contabile sunt cu o perioadă de scadență de până la 1 an, ceea ce înseamnă că în cazul datoriilor comerciale curente prezente la întreprindere cu termen mai mare de 1 an (365 zile) înseamnă că sunt cu termen de achitare expirat.

Tabelul 3. Gestiunea datoriilor comerciale curente conform termenului de prescripție
 (Model recomandat de autori)

Indicatori	Soldul datoriilor (lei)	Repartizat după termenul de prescripție						Surse informaționale cu privire la termenul de prescripție
		Până la 30 zile (valoare a în lei)	De la 31 zile până la 60 zile (valoarea în lei)	De la 61 zile până la 120 zile (valoare a în lei)	De la 121 zile până la 180 zile (valoare a în lei)	De la 181 zile până la 365 zile (valoare a în lei)	De la 365 zile (valoare a în lei)	
Datorii comerciale curente								Contract (de executare a comenzii, de livrare a materiei prime/mărfurilor, de prestare a serviciilor, de executare a lucrărilor)
Furnizorul „A”								
Furnizorul „B”								
Furnizorul „C”								
.....								
Furnizorul „Z”								

Sursa: adaptat de autori în baza sursei [13, p. 301]

Termenul de repartizare a datoriilor prezentat în tabelul 3, cu privire la gestiunea datoriilor comerciale curente este unul recomandabil, fiecare întreprindere poate adapta periodicitatea în funcție de necesitățile personale și de specificul activității, dar acesta este recomandabil atât pentru întreprinderile de producție, de prestare a serviciilor, de executare a lucrărilor, cât și pentru întreprinderile cu specific sezonier, adică cele agricole.

Recomandările prezentate mai sus de către autori, utilizate fiind în practică vor fi binevenite pentru a facilita și spori obiectivitatea și în momentul verificării de audit. Deoarece gestiunea datoriilor conform celor recomandate mai sus va asigura la maxim evitarea expirării lor din punct de vedere a termenului de achitare și evitarea apariției unor altor riscuri, atât comerciale, cât și financiare.

Așadar, scopul principal în verificarea decontărilor comerciale îl reprezintă controlul veridicității și legătura datelor înregistrate și influența lor asupra solvabilității întreprinderii.

Dacă să vorbim despre oportunitatea recomandărilor de mai sus (datele din tabelul 1, 2 și 3) în cazul auditului datoriilor comerciale, atunci menționăm că auditorii de asemenea au sarcina să aplice procedurile de audit și să depisteze datoriile neînregistrate la timp. Această atitudine rezultă din aplicarea principiului prudenței, potrivit căruia activele nu trebuie supraevaluate, iar pasivele subevaluate.

Pornind de la idea că datoriile comerciale au o importanță semnificativă în contextul situațiilor financiare, auditorul se străduie să obțină un risc cât mai scăzut. Există totuși un risc, atribuit datoriilor

comerciale, legat de factorii care stimulează administrația întreprinderii să prezinte cheltuieli la diferite niveluri față de cele reale. Acești factori pot fi:

- tendințe de subevaluare a datoriilor comerciale, în scopul de a prezenta niveluri mai ridicate de necesarul de fond de rulment, care ar contribui la depășirea problemelor legate de principiul continuității activității;
- presiuni pentru subevaluarea cheltuielilor raportate în mod eronat pentru realizarea performanțelor ridicate.

Auditorii trebuie să fixeze eroarea tolerabilă și riscul inevitabil pentru datoriile comerciale. Iar recomandările prezentate mai sus, sunt cele care vor participa la reducerea riscului de audit și evitarea unor păreri eronate.

Dezvoltarea continuă și avantajoasă a întreprinderii este un rezultat al câtorva factori foarte importanți, printre acești factori se enumeră și informația financiar-contabilă furnizată de compartimentul contabil, sistemul de date ce reflectă transparent și obiectiv situația întreprinderii și prin urmare prezintă un sistem informațional complex ce asigură formularea strategiei și trasarea scopului și obiectivelor de urmat pe o anumită perioadă de timp. Așadar, informațiile generate de compartimentul contabilitate sunt acel fundament al tuturor deciziilor luate de manageri, conducători, șefi de departament, etc. De aici și responsabilitatea majoră a veridicității datelor contabile, obiectivității, dar și oportunității lor, ceea ce înseamnă că „cel care este informat este și înarmat”.

Astfel, contabilitatea datoriilor este unul din compartimentele de bază al contabilității și prezintă foarte mare importanță pentru orice întreprindere, deoarece răspunde de stabilitatea financiară, de asigurarea lichidității la întreprindere și de continuitatea acesteia.

Anterior, autorii au prezentat posibilități de gestiune a datoriilor curente la întreprindere, ținând cont de analiză continuă a lor conform termenului de achitare. Însă prima problemă întâmpinată la întreprindere, este imposibilitatea aplicării ei practice, deoarece datele din evidența contabilă nu sunt cele mai relevante pentru a putea aplica recomandările de mai sus. În acest concept, în cele ce urmează autorii vor veni cu recomandări asupra posibilității perfecționării evidenței contabile a datoriilor în scopul asigurării unui suport informațional pentru analiza și gestiunea lor continuă.

Așadar, datoriile comerciale pe termen lung conform SNC „Capital propriu și datorii” și al Planului general de conturi contabile, se reflectă la contul contabil **421 „Datorii comerciale pe termen lung”**. **La acest cont, conform nomenclatorului de conturi contabile se referă câteva subconturi, altfel zis conturi de gradul II, după cum urmează [6]:**

4211 „Datorii comerciale în țară”

4212 „Datorii comerciale în străinătate”

4213 „Datorii privind leasingul financiar”

4214 „Alte datorii comerciale pe termen lung”

Din subconturile prezentate mai sus, se vede clar că clasificarea subconturilor nu ține de termenul de achitare, ci de natura lor economico-financiară. Aceasta și reprezintă primul impediment al imposibilității furnizării informației utile de către compartimentul contabil către compartimentul analitic, sau economico-financiar.

Datoriile comerciale curente se reflectă la rândul său în contul contabil **521 „Datorii comerciale curente”**. **La acest cont, conform nomenclatorului de conturi contabile se referă câteva subconturi, adică conturi gradul II, după cum urmează [6]:**

5211 „Datorii comerciale în țară”

5212 „Datorii comerciale în străinătate”

5213 „Datorii privind leasingul”

5214 „Alte datorii comerciale curente”

Și de data aceasta vedem, că clasificarea reflectată pe subconturi în nomenclatorul planului de conturi contabile nu ține de caracteristica termenului de achitare.

Reieșind din cele prezentate mai sus, autorii vin cu următoarele propuneri, ca în contabilitate să se ducă evidența pe conturi analitice, așa încât de la fiecare subcont necesar să se desprindă mai multe conturi analitice, astfel după cum se reflectă în figura de mai jos.

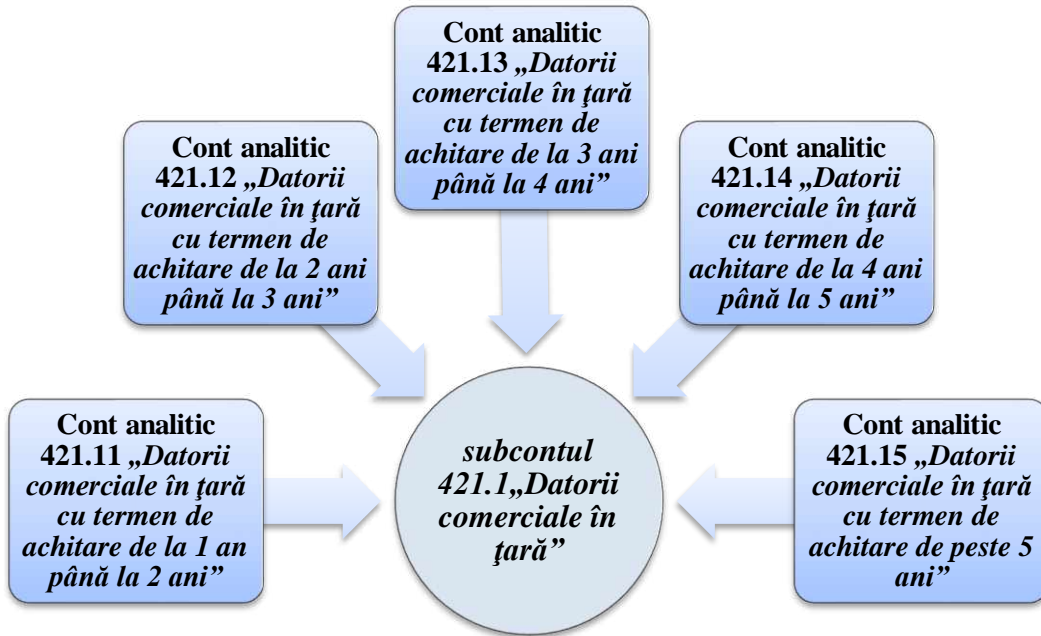

Figura 1. Posibilități de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale pe termen lung în țară, pentru eficientizarea gestiunii lor
Sursa: elaborată de autori

Autorii în figura 1, prezintă posibilități analitice de creare a conturilor analitice la subcontul **421.1** „Datorii comerciale în țară”.

În continuare se va prezenta posibilități de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale pe termen lung generate de tranzacțiile cu partenerii externi

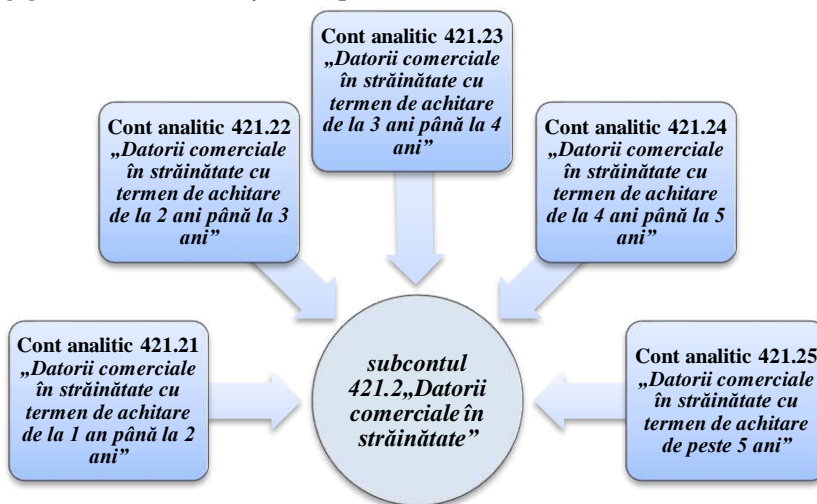

Figura 2. Posibilități de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale pe termen lung în străinătate, pentru eficientizarea gestiunii lor
Sursa: elaborată de autori

Figura 2 reflectă posibilitățile de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale pe termen lung în străinătate, prin crearea de conturi analitice pentru diferite perioade de gestiune comode întreprinderii.

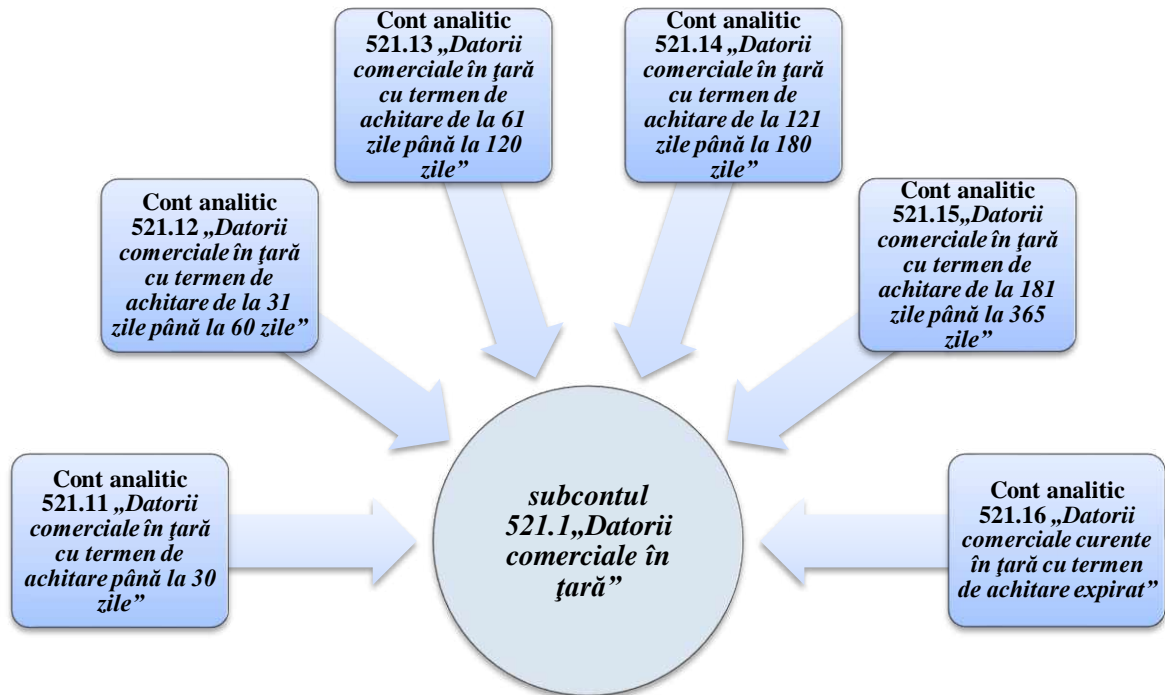

Figura 3. Posibilități de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale curente în țară, pentru eficientizarea gestiunii lor
Sursa: elaborată de autori

În figura 3 sunt reflectate recomandările autorilor cu privire la posibilități de îmbunătățire a evidenței contabile a datoriilor comerciale curente în țară cu scop de a facilita gestiunea achitărilor cu furnizorii.

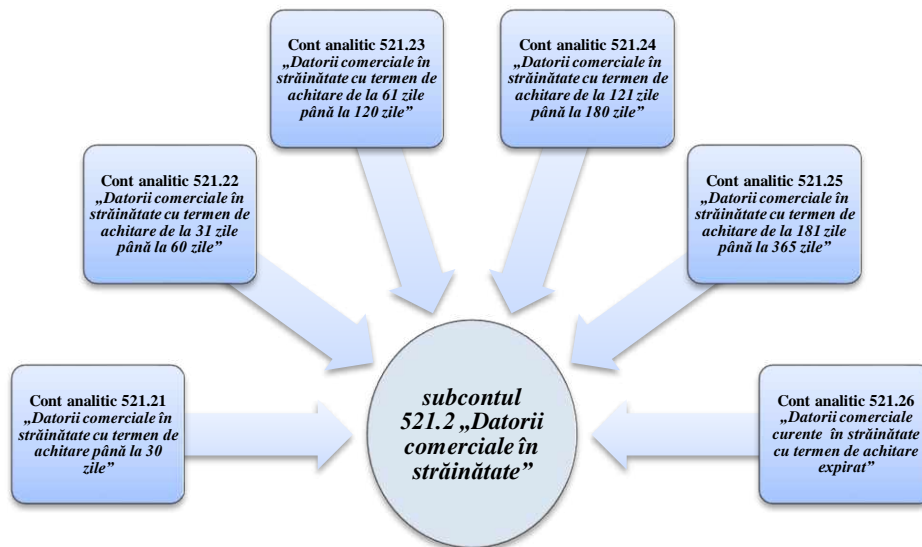

Figura 4. Posibilități de perfecționare a evidenței contabile a datoriilor comerciale curente în străinătate, pentru eficientizarea gestiunii lor
Sursa: elaborată de autori

Conform figurii 4, autorii prezintă posibilități de perfecționare a evidenței datoriilor comerciale curente din străinătate cu efect pozitiv asupra analizei lor.

Aceste propuneri de creare a conturilor analitice la subconturi pot fi la fel de bine aplicate și pe seama altor conturi de datorii, care prezintă interes pentru întreprindere pentru a fi ținute evidența lor din punct de vedere al termenului de achitare.

Concluzii

Sistematizând cele prezentate mai sus, autorii menționează că eficientizarea gestiunii datoriilor este o dilemă care apare în fața fiecărui agent economic, indiferent care este genul de activitate desfășurat. Ignorarea gestiunii datoriilor sau gestiunea ineficientă a lor de obicei are un impact profund negativ asupra întregii situații financiare a întreprinderii, însă gestiunea eficientă a datoriilor poate fi realizată și chiar începe de la o evidență contabilă rațională, obiectivă și oportună. Așadar, autorii au prezentat în articolul dat acele posibilități de îmbunătățire a gestiunii datoriilor pornind de la evidența contabilă și până la posibilități de analiză a lor. Aplicarea practică a recomandărilor și propunerilor poate fi pe larg utilizată la orice întreprindere și poate fi adaptată în funcție de anumite particularități specifice lor. Iar rezultatul va fi simțit chiar din prima perioadă de gestiune a datoriilor în acest sens.

Bibliografie:

1. Bălănuță V. *Analiza gestionară*, ed. ASEM, Chișinău, 2004, 320 p.
2. Botnari, N., Șchiopu I. *Dezvoltarea instrumentarului de implicație a managementului financiar în realizarea obiectivelor financiare la întreprindere*. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Vol.37, 30 octombrie 2020, Iași, România. Iași, România: Performantica, 2020, pp. 49-60. ISBN 978-606-685-742-0.
Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/113659
3. Codul Fiscal al Republicii Moldova. Cod nr. 1163 din 24.04.1997. În: *Monitorul Oficial* nr. 62 art.522 din 18.09.1997, cu modificări și completări ulterioară. <https://www.legis.md>
4. Grigoroși L., Lazari L., Bîrcă A. et. *Contabilitatea întreprinderii*. Manual, Ediția a III-a, rev. Și actualizată. Chișinău: Editura Cartier: ASEM 2021, 800 p.
5. Legea contabilității și raportării financiare, nr. 287 din 15.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1-6/22 din 05.01.2018, modificat la 16.12.2020, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 353-357 din 22.12.2020, disponibil: www.mf.gov.md
6. Plan general de conturi contabile aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013 nr.233-237, art.1534, cu ultimile modificări prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.111 din 13.09.2021, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.219-225 din 17.09.2021, disponibil: www.contabilsef.md
7. Sajin I., Nederiță A. *Probleme ale contabilității și auditul decontărilor comerciale*. Monografie. Chișinău: ASEM, 2010, 231 p.
8. Siminică M. *Diagnosticul financiar al firmei*. Craiova: Editura UNIVERSITARIA, 2012. <https://artsdocbox.com/Humor/75705794-Marian-siminica-diagnosticul-financiar-al-firmei.html>
9. Standardele Internaționale de Contabilitate. <https://monitorul.fisc.md>
10. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013 nr.233-237, art.1533, cu ultimile modificări prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.73 din 10.06.2022, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.187-193 din 24.06.2022, disponibil: www.legis.md
11. Standardul Național de Contabilitate „Capital propriu și datorii”, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013 nr. 233-237, art. 1533, cu ultimele modificări și completări. <https://www.legis.md>
12. Șchiopu I., Cernoivanenco, M. *Evidența cheltuielilor întru facilitarea echivalării lor din punct de vedere financiar și fiscal*. În: *Inovația: factor al dezvoltării social-economice*. Ediția a VI-a, 17 decembrie 2021, Cahul. Cahul, Republica Moldova: Universitatea de Stat „BogdanPetriceicuHasdeu” din Cahul, 2021, pp95-100. ISBN 978-9975-88-086-2
13. Țirușnicova N., ș.a. *Analiza rapoartelor financiare*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, 384 p.

**ASPECTE PROBLEMATICE CU PRIVIRE LA MODERNIZAREA SISTEMULUI DE
MANAGEMENT A CALITĂȚII ÎN AUDIT**

**ISSUES REGARDING THE MODERNIZATION OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM
IN THE AUDIT**

Anatolie IACHIMOVSKI, dr. conf. univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
E-mail: iachimovschi.anatolie.constantin@ase.md
ORCID ID: 0000-0002-5393-0100

Rezumat: Scopul acestui studiu este abordarea problemelor legate de transpunerea prevederilor standardelor de management a calității în practică auditului financiar. În acest sens, s-a luat în considerare capacitățile subiecților activității de audit de a face față noilor cerințe prin prisma provocărilor de racordare la prevederile cadrului profesional actualizat. Informațiile obținute au fost analizate în contextul necesității de ajustare a politicilor interne ale entităților de audit la cerințele ISQM1 și ISQM2. Studiul recomandă ca firmele de audit de toate nivelurile să se conformeze la normele actuale de calitate, iar autoritatea de supraveghere să monitorizeze tranziția la actualele reglementări.

Cuvinte-cheie: activitatea de audit, calitatea misiunii de audit, monitorizarea calității, persoane însărcinate cu guvernarea, proceduri de audit, standarde internaționale de audit.

Abstract: The purpose of this study is to address the issues related to the transposition of the provisions of the quality management standards into financial audit practice. In this sense, an analysis of the capacity of the subjects of the audit activity was carried out through the lens of the challenges of connecting to the new provisions of the professional framework. The information obtained was analyzed in the context of the need to adjust the internal policies of the audit entities to the requirements of ISQM1 and ISQM2. The study recommends that audit firms at all level surgently complywith he current quality standards and that the supervisory authority monitor the transition to the current regulations.

Keywords: audit activity, audit mission quality, quality monitoring, persons in charge of governance, audit procedures, international audit standards.

Rezultate și discuții

Calitatea auditului financiar constituie un subiect cercetat și abordat frecvent în discuțiile organizate de Consiliul pentru Standarde Internaționale de Audit și Asigurare (în continuare IAASB) și organizațiile profesionale naționale. Profesia de auditor are o semnificație importantă în asigurarea credibilității informațiilor raportate în situațiile financiare. Serviciile oferite de firmele de audit oferă un plus de valoare raportării financiare ceea ce se apreciază la luarea deciziilor. Rolul pe care îl are calitatea auditului financiar este determinat de măsura în care acest serviciu asigură credibilitatea informațiilor financiare raportate de entitatea auditată.

Asigurarea calității auditului este o preocupare actuală a utilizatorilor situațiilor financiare dar și a autorităților de reglementare și supraveghere. De aceea, pentru a fi siguri de calitatea auditului este necesar de a înțelege cadrul de reglementare și de supraveghere a serviciilor de audit. În prezent, actul legislativ care reglementează aspectele organizatorice și de exercitare a activității în cauză este Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 din 15.12.2017 (în continuare Legea nr.271 /15.12.2017). Fiind un act legislativ consacrat misiunilor de audit financiar în el se concretizează cerințele specifice auditului entităților de interes public.

Totuși, subiectul reglementării calității auditului este expus mai vast în diverse standarde aferente calității auditului. Aceste standarde ne ajută să înțelegem rolul și condițiile asigurării calității misiunilor. Standardul Internațional privind Managementul Calității ISQM 1 „Managementul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe” abordează atitudinea pe care o entitate de audit trebuie să o ia în privință proiectării, implementării și funcționării sistemului de management al calității. Iar Standard Internațional privind Managementul Calității ISQM 2 „Revizuirea calității misiunilor” precizează condițiile desemnării persoanei responsabile de revizuirea calității misiunii și stabilește responsabilitățile acestuia. În contextul elaborării standardelor

enunțate a fost actualizat și Standardul Internațional de Audit ISA 220 (Revizuit) „Managementul calității pentru un audit al situațiilor financiare” specifică responsabilitățile de asigurare a managementului calității pentru auditul situațiilor financiare.

Tabelul 1. Cadrul de referință privind asigurarea calității în audit

Standardele Internaționale elaborate și aprobate de IAASB	Aria de aplicare
ISQM 1 „Managementul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe”	Abordează responsabilităților unei firme de audit cu privire la proiectare, implementare și funcționare a sistemului de management a calității
ISQM 2 „Revizuirea calității misiunilor”	Tratează cerințele de eligibilitate a revizorului calității și responsabilitățile acestuia
ISA 220 (Revizuit) „Managementul calității pentru un audit al situațiilor financiare”	Specifică responsabilitățile de asigurare a managementului calității pentru auditul situațiilor financiare

Sursa: elaborat de autor

Standardele în cauză reconfigurează și în același timp resetează conceptul de sistem a calității în auditul financiar. La moment este prematur de a pune în discuție în ce măsură firmele de audit au reușit să le implementeze întrucât data de intrare în vigoare este 15 decembrie 2022, iar perioada de implementare este corelată cu anul de raportare financiară pe parcursul căruia se efectuează auditul.

Standardele Internaționale privind Managementul Calității oferă îndrumări de asigurare a calității pentru toți auditorii implicați în misiuni de audit, revizuri a situațiilor financiare și alte misiuni de asigurare sau de prestare a serviciilor conexe. Prevederile acestor standarde se aplică în paralel cu reglementările sau dispozițiile de etică relevante pentru managementul calității din cadrul entității de audit.

ISQM 2 „Revizuirea calității misiunilor” prevede ca o entitate de audit să stabilească politici și proceduri cu privire la criteriile de eligibilitate pentru numirea persoanei responsabile de revizuirea calității misiunii. Această persoană nu poate fi membră a echipei misiunii, trebuie să dispună de experiența necesară pentru realizarea revizurii calității. Totodată, ea trebuie să fie disponibilă și aibă la dispoziție suficient timp pentru revizuire, deține autoritatea corespunzătoare și se conformează cerințelor de etică, în special referitor la independență și obiectivitate. Iar în cazul când anterior a fost în funcția de partener de misiune este necesară o pauză de cel puțin doi ani pentru a fi desemnat revizor al calității misiunii.

De asemenea, pot fi scoase în evidență și alte aspecte legate de desemnarea revizorului misiunii. Este important ca această persoană să-și asume responsabilitatea generală pentru revizuirea calității misiunii, să coordoneze lucrările de revizuire cu persoanele care participă și asistă la acest proces. În cazul apariției circumstanțelor care subminează eligibilitatea revizorului, entitatea de audit trebuie să se asigure că se conformează eticii prin stabilirea măsurilor de înlocuire a acestuia. ISQM 2 sugerează anumite proceduri de revizuire a calității misiunii, precum:

- obținerea pe parcursul misiunii a unei baze adecvate de informații pentru a se expune privitor la calitatea lucrărilor efectuate de membrii echipei misiunii;
- studierea naturii și circumstanțelor misiunii, procesului de monitorizare și remediere a deficiențelor identificate;
- evaluarea raționamentelor semnificative aplicate la planificarea, efectuarea și realizarea misiunii, inclusiv a situațiilor de exercitare a scepticismului profesional;
- examinarea concluziilor formulate de către partenerul misiunii, dacă acestea sunt sprijinite de documente și sunt adecvat formulate;
- stabilirea în ce măsură s-a oferit o consultare adecvată partenerului misiunii referitor la aspectele dificile legate de aspecte discutabile ce țin de exprimarea opiniei;
- verificarea în cazul auditului situațiilor financiare, dacă dispozițiile de etică referitoare la independență au fost îndeplinite.

Ținând cont de importanța acestor proceduri, partenerul de misiune nu are dreptul să dateze raportul misiunii cu o dată ulterioară primirii notificării din partea revizorului referitor la finalizarea misiunii. Pentru auditul situațiilor financiare ISQM 2 prevede proceduri adiționale de revizuire a calității misiunii, inclusiv:

- se evaluează dacă partenerul de misiune s-a condus de raționamente adecvate și a formulat concluzii luându-se în considerare natura și circumstanțele misiunii;
- să revizuiască situațiile financiare, raportul auditorului, aspectele cheie de audit;
- să verifice raportul misiunii pentru alte tipuri de misiuni revizuite.

În noile standarde ale calității se observă mai multă flexibilitate în tratarea calității auditului comparativ cu prevederile standardului ISQC 1 „Controlul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuirii ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe” care a fost retras din data menționată anterior. Astfel, în condițiile prescrise de actualele standarde un sistem de management a calității nu trebuie să funcționeze liniar. Ci dimpotrivă, sistemul trebuie să reacționeze în mod adecvat la schimbările de mediu în care activează firma de audit. Iar adaptarea trebuie efectuată într-o manieră permanentă și repetitivă, în unison pentru toate direcțiile de funcționare a sistemului de management al calității, specificate în figura 1.

<i>Cerințe</i>	<i>Direcțiile de funcționare a sistemului de management a calității</i>
Asumarea responsabilităților	<i>Guvernare, conducere, monitorizare, remediere</i>
Funcționarea continuă	<i>Relații cu clienții, efectuare de misiuni, evaluarea riscurilor</i>
Capacități	<i>Resurse, informații, comunicare, conformarea la dispozițiile de etică</i>

Figura 1. Abordarea sistemului de management a calității prin prisma standardelor internaționale profesionale în domeniu
 Sursa: elaborat de autor

În contextul standardelor profesionale internaționale se cere de luat în considerare abordarea bazată pe risc la elaborarea și aplicarea sistemului de management a calității. Componentele sistemului trebuie să fie de natură interconectată, misiunile trebuie planificate și exercitate într-o manieră consecventă, procesul de monitorizare și remediere va furniza informații utile pentru evaluarea riscurilor, precum și alte cerințe enunțate ceea ce consolidează imaginea de credibilitate în asigurarea calității auditului. Astfel, apare mai multă încredere ca riscul privind obiectivele calității să fie în limitele de rezonabilitate.

Din aceste considerente, aria de responsabilizare nu se limitează doar la faza de proiectare, dar se extinde și la celelalte etape ale procesului de gestionare a calității. Astfel, o firmă de audit va asigura calitatea serviciilor prestate prin promovarea următoarelor politici:

- desemnarea responsabilităților;
- identificarea deficiențelor prin evaluarea constatărilor;
- monitorizarea și remedierea lacunelor de proiectare;
- evaluarea sistemului de management a calității.

Totodată, trebuie să remarcăm faptul că pot apărea anumite deficiențe legate de limitele inerente aplicării sistemului de management a calității. Nu întotdeauna se reușește să fie identificate acele informații care denotă necesitatea modificării naturii și circumstanțelor de realizare a misiunilor și respectiv stabilirea obiectivelor suplimentare referitor la ajustarea riscurilor ce țin de calitate.

Aceste prevederi relevă faptul că racordarea firmelor de audit la noile condiții de asigurare a calității va permite luarea măsurilor adecvate pentru a face față deficiențelor identificate și pentru a le remedia în timp util. Însă în scopul modernizării sistemului de management a calității, firmele de audit sunt în situația de a aloca resurse adiționale pentru a face față cadrului profesional actual. Situația poate fi și mai complexă, în condițiile când în anumite circumstanțe autoritatea de supraveghere poate realiza inspecții, revizuri pe careva subiecte și pe unele aspecte ale misiunilor.

Concluzii

Studiul întreprins vizează o abordare de factură mai recentă a cadrului profesional în ceea ce privește sistemul de management al calității în audit din perspectiva modificărilor survenite la nivel de concept, la nivel de proiectare și funcționare.

Pentru o analiză comparativă, s-a făcut referință la ISQC 1 „Controlul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe” care a fost retras din data menționată. Totuși este de remarcat rolul materialelor privind aplicarea și alte materiale explicative anexate la standarde care oferă lumină în clarificarea dispozițiilor și îndrumărilor în scopul conformării. Cu certitudine, situația dată oferă oportunități pentru modernizarea sistemului de management al calității din cadrul firmei de audit.

Rezultatele obținute relevă faptul că intrarea în vigoare a standardelor internaționale cu privire la managementul calității generează o serie de efecte asupra politicilor și procedurilor interne ale firmei de audit. Odată cu schimbarea standardelor firmele de audit, trebuie să aloce resurse suplimentare pentru a se conforma la noile prevederi.

Bibliografie:

1. Arens A., Loebbecke J. *Audit. O abordare integrată*. Chișinău: ARC, 2003. 972 p. ISBN 9975-71-441-3.
2. Ghid privind auditul calității. București: Irecson, 2010. ISBN 978-973-7694-69-0
3. Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 din 15.12.2017 [online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136835&lang=ro#
4. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.113 din 21.11.2022 privind acceptarea și publicarea ISQM 1 „Managementul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 402-408 art. 1395[online]. Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134542&lang=ro
5. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.113 din 21.11.2022 privind acceptarea și publicarea ISQM 2 „Revizuirea calității misiunilor”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 402-408 art. 1395 [online]. Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134542&lang=ro
6. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.20 din 23.02.2023 privind acceptarea și publicarea Standardului Internațional de Audit 220 (Revizuit) „Managementul calității pentru un audit al situațiilor financiare”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 65-68 art. 239[online]. Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135740&lang=ro
7. Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
8. TIRON TUDOR, Adriana. *Fundamentele auditului financiar*. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2013. 321 p. ISBN 978-973-8915-82-4.

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ
МОЛДОВА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

IN QUEST OF THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION IN THE
REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Алла ЛЕВИТСКАЯ, dr. hab., prof.

Comrat state university

Regional economic development Institute

E-mail: alla.levitskaia@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0520-805X

Researcher ID: AEW-5234-2022

Надежда ЯНИОГЛО

Doctor of Economic Sciences (Ph.D.),

Associate Professor, Comrat state university

E-mail: ianioglo.n@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1784-3824

Rezumat: *Analiza studiilor și publicațiilor recente, în ciuda cercetărilor științifice existente, problemele de asigurare a calității învățământului superior nu își pierd din relevanță și necesită studii suplimentare.*

Scopul acestui studiu este de a evalua critic sistemul de asigurare a calității învățământului superior din Republica Moldova în contextul procesului de integrare europeană. Obiectivele acestui studiu: analiza situației actuale a sistemului de învățământ superior din Republica Moldova; analiza comparativă a asigurării calității învățământului superior în Moldova și țările UE. Rezultatele acestui studiu pot fi utilizate de către părțile interesate pentru a promova dezvoltarea și îmbunătățirea sistemului de asigurare a calității pentru învățământul superior și cercetare în contextul integrării europene a țării, precum și pentru formarea strategiilor de asigurare a calității în universitățile din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *studii superioare; calitatea învățământului superior; calitatea cercetării; asigurarea calității; evaluarea calității educației; integrarea europeană.*

Abstract: *The analysis of recent studies and publications despite the existing scientific research, the issues of quality assurance of higher education do not lose their relevance and require further study. The purpose of this study is to critically assess the quality assurance system of higher education in the Republic of Moldova in the context of European integration process. The objectives of this study: analysis of the current state of the higher education system in the Republic of Moldova; comparative analysis of quality assurance of higher education in Moldova and EU countries. The results of this study can be used by stakeholders to promote the development and improvement of the quality assurance system for higher education and research in the context of the country's European integration, as well as for the formation of quality assurance strategies in the universities of the Republic of Moldova.*

Keywords: *higher education; quality of higher education; research quality; quality assurance; assessment of the quality of education; European integration.*

Введение

Образование является одним из важнейших факторов устойчивого развития общества, конкурентоспособности и национальной безопасности государства. Согласно теории эндогенного роста, образование и наращивание человеческого капитала позволяют более эффективно использовать физический капитал, что в свою очередь приводит к росту ВВП на душу населения.

Интенсивные процессы европейской интеграции, которые происходят в Республике Молдова способствовали присоединению системы высшего образования страны к Болонскому процессу,

реализации проекта рамочного Межправительственного соглашения по признанию дипломов, академической квалификации, навыков и компетенций с 23 государствами Европы. В целях углубления интеграционных процессов системы высшего образования Республики Молдова в Европейское образовательное пространство проведем сравнительный анализ существующих баз данных и эмпирических исследований в данной области.

Исследования вопросов, связанных с анализом качества и оценкой высшего образования Республики Молдова были посвящены работы таких молдавских исследователей как: Moshnyaga V., Turko T., Munteanu A., Codrumanu I., Stratan A., Bordian E., Guslicova N., Belostechnik G., Petrov E. и др. Однако, несмотря на существующие научные исследования, вопросы обеспечения качества высшего образования в Республике Молдова не теряют своей актуальности и требуют дальнейшего изучения.

Цель данного исследования – анализ и критическая оценка системы обеспечения качества высшего образования в Республике Молдова в условиях евроинтеграционных процессов. Задачи данного исследования: анализ текущего состояния системы высшего образования в Республике Молдова; сравнительный анализ обеспечения качества высшего образования Молдовы и стран Евросоюза; обоснование актуальности проектов ERASMUS+ в обеспечении качества высшего образования и исследований в Молдове.

Изложение основного материала

Стратегия «Образование -2030» нацелена на обеспечение качества образования и профессиональной подготовки, установление связи между образовательной сферой и рынком труда, роста качества исследований и эффективности изобретений и инноваций. Данная направленность обеспечит привязку национальной образовательной системы к европейским требованиям и ценностям. Одним из важнейших показателей участия государства в развитии образовательной сферы является процент расходов на образование в ВВП страны.

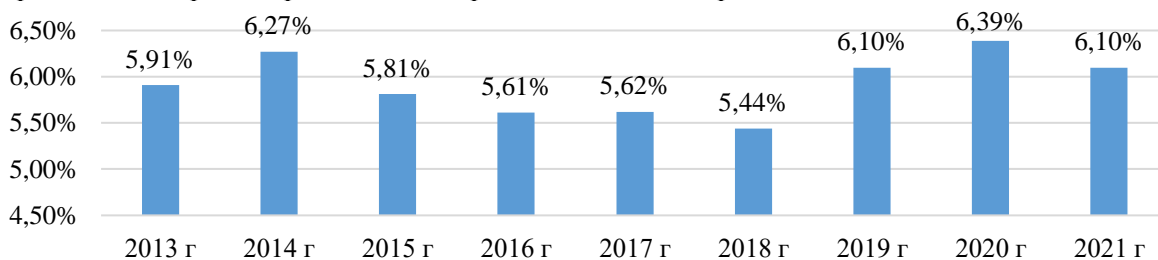

Рисунок 1. Динамика расходов на образование в процентах от валового внутреннего продукта (ВВП) Молдовы в период 2013-2021 гг.

Источник: Moldova: Education spending, percent of GDP. URL: <https://ru.theglobaleconomy.com>

Средний показатель расходов на образование в ВВП Республики Молдова составляет 5,92% (рис. 1). Наименьшее значение этого показателя за период анализа 2013-2021 гг наблюдается в 2018 году – 5,44% наибольшее в 2020 году – 6,39%. В 2021 году расходы на образование составили 13,5 млрд/ лей что составляет 6,1% к ВВП страны. Сравнительный анализ данного показателя со странами Европейского Союза иллюстрирует, что в среднем в европейских странах расходы на образование в ВВП страны составляют 5%. Наибольшая доля расходов на образование в ВВП Исландии – 7,7%, наименьшая доля расходов на образование в ВВП Болгарии – 4%, соседней Румынии – 3,7% и Ирландии – 3,1% (рис. 2.).

Необходимо отметить, что Республика Молдова по доле расходов на образование в ВВП страны превышает среднеевропейские показатели, что позволило занять Республике Молдова 13 место среди 132 экономик согласно Global Innovation Index 2022 относительно вклада в образование [4]. В продолжении исследования качества высшего образования в Молдове проведем анализ динамики изменения количества ВУЗов и численности студентов. Количество высших учебных заведений в 2022/2023 учебном году составило 21 единицу, что на 10 учреждений или 32,2% меньше чем в 2015/16 уч. году и на 3 учреждения меньше по сравнению с 2021/22 учебным годом, что явилось результатом реорганизации ряда государственных высших учебных заведений.

На начало 2022/23 учебного года в высших учебных заведениях обучалось 56,7 тыс. студентов, что на 4,8% меньше, чем в предыдущем учебном году и на 24,9 тыс. студентов или 30,5% меньше, чем в 2015-16 уч. году. Из общего числа студентов 62,7 % обучались по очной форме обучения, а 37,3 % по заочной форме обучения (рис.2).

Что является причиной реорганизации ВУЗов? Каковы причины сокращения количества студентов в образовательных учреждениях? Ответы на эти вопросы продиктованы естественной убылью населения (превышением смертности над рождаемостью), а также миграционными процессами. Также необходимо отметить рост такого явления, как *образовательная миграция*.

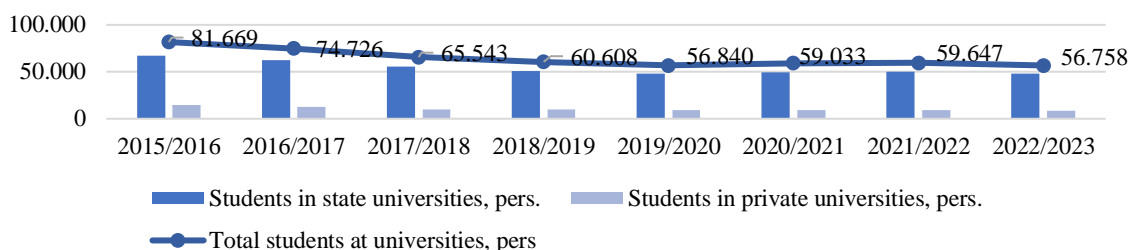

Рисунок 2. Динамика студентов в Молдове в период 2015-2023 гг.

Источник: Research and development activity in 202. URL: <https://www.statistica.gov.md/>

Многие европейские страны сталкиваются с сокращением молодого населения, вследствие чего европейские университеты расширяют список предложений по приему студентов из других стран. Имея более высокий уровень качества высшего образования, возможность предоставления стипендий и привлекательные перспективы для выпускников, европейские вузы успешно привлекают абитуриентов, в том числе и молдавских.

Уже не первый год наблюдается устойчивая тенденция, когда лучшие выпускники лицеев едут на учебу в Румынию, Германию, Болгарию, Францию, Италию и другие страны ЕС. В свою очередь молдавские ВУЗы, привлекая студентов, вынуждены занижать уровень требований к абитуриентам, средний проходной балл, что сказывается в будущем на качестве профессиональной подготовки.

Функционирование ВУЗов включает в себя не только подготовку качественных специалистов и образовательных кадров, но и сотрудников для научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР). Однако финансирование сферы исследований и развития в Республике Молдова находится на низком уровне. Представленные на рисунке 3 данные иллюстрируют долю расходов на исследования и разработки в ВВП страны за последние 10 лет на уровне 0,24% (рис.3).

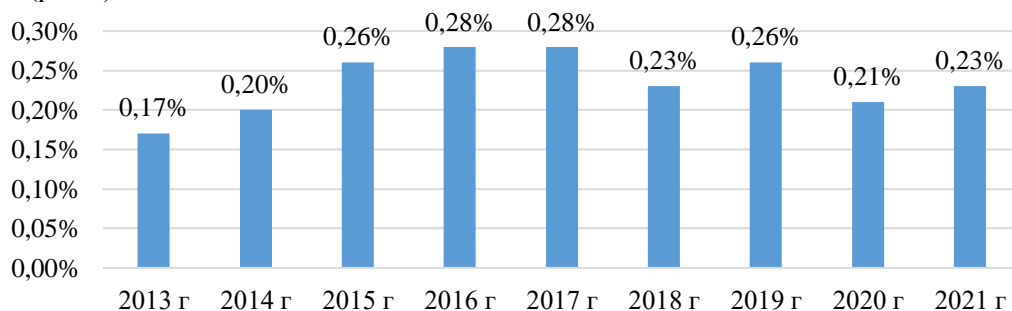

Рисунок 3. Динамика расходов на исследования и разработки в процентах от валового внутреннего продукта (ВВП) Молдовы в период 2013-2021 гг.

Источник: Research and development expenditure (% of GDP) – Moldova. URL: <https://data.worldbank.org>

Если по доле расходов на образование Республика Молдова соответствует среднеевропейским показателям, то по доле расходов на НИОКР в ВВП Молдова отстает от стран ЕС. Средний показатель доли расходов на НИОКР в ВВП стран ЕС составляет 2,3% в 2020 году. Наибольшая доля расходов на НИОКР наблюдается в ВВП Бельгии и Швеции – по 3,5%

соответственно, наименьшая доля расходов на НИОКР в ВВП Румынии – 0,5%, что не является высоким показателем, однако в 2 раза превышает показатели Молдовы [9].

Валовые внутренние расходы в ЕС на НИОКР в процентах к ВВП были относительно стабильными и составляли в среднем 2.03%. Перспективной же целью ЕС является уровень достижения 3 % затрат на НИОКР от общего объема ВВП. Источники инвестиций в R&D в странах-членах ЕС подразделяются по четырем основным секторам: бизнес, правительство, высшее образование и частный некоммерческий сектор. Бизнес-сектор стран - членов ЕС остается крупнейшим источником инвестиций в НИОКР (около 65% от суммарных инвестиций), вклад структур образование – около 24%, государственного сектора – на уровне 12%, некоммерческий сектор – 1% [2].

По данным Национального Агентства исследований и развития Республики Молдова собственные инвестиции в инновационное развитие предприятий за 2022 год составили 4,9 млн. леев, что не достигает уровня финансирования 1% от суммарных затрат на НИОКР. Государственные инвестиции на внедрение исследовательских проектов составили в 2022 году 122,4 млн. леев или 20% от суммарных затрат на НИОКР [10,11].

Необходимо отметить, что существуют отличия в базовой методике исчисления данного показателя в РМ, а именно - отсутствие учета инвестиций трех других источников при учете только государственных затрат, не позволяют корректно говорить об уровне инвестиций в сферу исследований и развития. Также, помимо увеличения государственного финансирования НИОКР в странах ЕС широко используются налоговые льготы, развиваются программы финансирования, в частности, через Рамочную программу ЕС и функционирование структурных фондов.

Согласно данным Национального Бюро Статистики РМ в 2021 г. расходы на исследования и разработки составили 560,5 млн леев, что составляет как было отмечено 0,23% от ВВП. В 2021 г. по сравнению с 2020 г. расходы на научно-исследовательскую и опытно-конструкторскую деятельность увеличились на 90,9 млн (на 19,4%), в том числе государственных учреждениях - на 36,7 млн или 8,8%. (Таблица 1.)

Таблица 1. Расходы на исследования и разработки, в 2020-2021 гг., млн. Леев

	2020 г		2021 г	
	Всего	В т.ч. в государственных учреждениях	Всего	В т.ч. в государственных учреждениях
Расходы всего	469,6	418,6	560,5	455,3
В т.ч. текущие расходы	448,2	400,2	537,3	436,9
капитальные затраты	21,4	18,4	23,2	18,4

Источник: Research and development activity in 2021

https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2021-9454_59408.html

Данные таблицы демонстрируют доминирование в общей сумме затрат на исследования и разработки доли текущих расходов – 95,9%, на капитальные затраты – 4,1%. В текущих расходах преобладают расходы на персонал (394,1 млн леев или 73,3%), материальные расходы в размере 61,1 млн леев (11,4%), прочие текущие расходы в размере 82,1 млн леев (15,3%).

По сравнению с 2020 г. увеличились как расходы на персонал (на 44,6 млн леев или на 12,8%), так и другие компоненты текущих расходов (на 44,5 млн леев или на 45,1%). В капитальных затратах затраты на приобретение оборудования и других основных средств имели наибольшую долю - 78,9%.

Таблица 2. Исследователи по научным направлениям, 2020-2021 гг.

	Исследователи, чел.		Состав, %	
	2020 г	2021 г	2020 г	2021 г

	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины
Исследователи - всего	2907	1430	2920	1459	100	100	100	100
естественные науки	985	487	941	469	33,9	34,0	32,2	32,1
инженерно- технические науки	351	71	336	69	12,1	5,0	11,5	4,7
медицинские науки	402	251	396	240	13,8	17,6	13,6	16,5
сельскохозяйственн ые науки	453	217	464	226	15,6	15,2	15,9	15,5
социальные науки	477	278	535	323	16,4	19,4	18,3	22,1
гуманитарные науки	239	126	248	132	8,2	8,8	8,5	9,1

Источник: Research and development activity in 2021

https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2021-9454_59408.html

Согласно данным GlobalInnovationIndex(GII) 2022 показывают, что Республика Молдова занимает 78-е место по вкладам в инновации, что выше, чем в прошлом году, но ниже, чем в 2020 году. Однако, несмотря на низкие затраты на НИОКР, в 2022 году Республика Молдова демонстрирует лучшие результаты по вкладу в инновации – 46-е место. Эта позиция выше, чем в 2021 и 2020 годах. Линия тренда между уровнями доходов (ВВП на душу населения) и показателями инновационной деятельности (показатель GII) показывает ожидаемую эффективность инноваций в зависимости от уровня дохода.

Основу качества любого образования и науки составляют кадры. Рассмотрим каким количеством исследователей по научным направлениям обладает Молдова. Из таблицы 2 видно, что в период 2020-2021 гг больше всего исследователей работало в области естественных наук (32,2%), а меньше всего исследователей - в области гуманитарных наук (8,5%). При этом в 2021 г. уменьшилась доля исследователей из области естественных наук (на 1,7 п.п.), инженерно-технических наук (на 0,6 п.п.), медицинских наук (на 0,2 п.п.), а доля исследователей из областей социальных наук (на 1,9 п.п.), сельскохозяйственных и гуманитарных наук (по 0,3 п.п.).

Доля женщин-исследователей выше доли мужчин в следующих областях - медицинские науки (60,6%), социальные науки (60,4%) и гуманитарные науки (53,2%), меньшинство в трех других областях - естественные науки (49,8%), сельскохозяйственные (48,7%) и инженерно-технические науки (20,5%). Исследователи с научными званиями (доктор и доктор хабилитат) в 2021 году составили 54,3% от общего числа исследователей. При этом доля научных сотрудников со званием доктора в общем числе исследователей составляет 42,4 %, а со званием доктора хабилитата – 11,8 %. Женщины-исследователи с научным званием доктора составляют чуть более половины всех докторов (50,8%), а женщины-исследователи - доктора хабилитат составляют 30,3%(таблица 3).

Таблица 3. Исследователи с учеными званиями по областям науки, 2020-2021 гг.

	2020 г				2021 г			
	Доктор хабилитат		Доктор		Доктор хабилитат		Доктор	
	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины	Всего	в т.ч. женщины
Состав, %	100	100	100	100	100	100	100	100
естественные науки	29,9	21,0	34,2	35,3	28,9	16,2	34,1	35,9
инженерно- технические науки	6,3	1,2	7,6	2,1	7,2	2,9	7,6	1,9
медицинские науки	20,9	25,9	12,3	15,7	17,3	20,9	10,6	12,7
сельскохозяйственные науки	11,3	6,2	13,0	11,1	10,1	4,8	13,2	11,9
Социальные науки	17,6	24,7	22,4	25,0	22,6	39,0	23,2	25,9

гуманитарные науки	14,0	21,0	10,5	10,8	13,9	16,2	11,3	11,7
--------------------	------	------	------	------	------	------	------	------

Источник: Research and development activity in 2021

https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2021-9454_59408.html

Вызывает настороженность тот факт, что в сравнении с 2020 годом наблюдается сокращение числа научных сотрудников, имеющих ученое звание доктора, как среди женщин, так и среди мужчин (на 3,2% и 2,4% соответственно). Количество мужчин-исследователей, имеющих ученое звание доктора хабилитат, также уменьшилось (на 5,1 %) и только среди женщин-исследователей – доктора хабилитат увеличилось на 29,6 %.

Результаты

Результаты проведенного исследования иллюстрируют достаточно высокий уровень финансирования сферы образования, при одновременно сокращающемся количестве студентов и образовательных учреждений. Показатели финансирования сферы R&D требуют построения системы включения учета частных инвестиций, разработку систем стимулирования финансирования данной сферы.

Исследование системы развития высшего образования в Республике Молдова позволяет отметить, что система высшего образования не может развиваться вне глобальных процессов и тенденций, а также запросов мирового рынка труда. Решая вопросы реформирования и развития ВУЗов страны, невозможно исходить из критериев только национального уровня.

Без изучения и внедрения передового опыта Вузы не смогут готовить специалистов, отвечающих требованиям современного рынка и обеспечивать устойчивое развитие. Необходимо отметить важность усиления международного компонента в организации подготовки компетентного специалиста, развитие интернационализации высшего образования и сферы научных исследований

Заключение

Таким образом, для Республики Молдова одним из самых эффективных путей повышения качества и конкурентоспособности образования является процесс интегрирования в международное образовательное пространство – расширение участия ВУЗов в международных образовательных и исследовательских проектах. Одним из таких проектов является проект QFORTE- Enhanc - ement of Quality Assurance in Higher Education System in Moldova, implemented with the support of the ERASMUS+ funded by the EU[13]. Общая цель. Проект является развитие интеграции Молдовы в Европейское пространство высшего образования (ЕПВО) посредством усиления обеспечения качества в системе высшего образования. Реализация таких проектов как QFORTE для системы высшего образования – это возможность обмена опытом с передовыми европейскими ВУЗами, оптимизация системы обеспечения качества образования и исследований, важный ресурс модернизации образования и внедрения инновационных методов. На пути к интеграции в Европейское образовательное пространство Республике Молдова следует стремиться к формированию образовательных и исследовательских программ, соответствующих самым высоким стандартам качества.

Библиография:

1. Demirguc-Kunt, Asli; Torre, Iván. 2020. Measuring Human Capital in Europe and Central Asia. Policy Research Working Paper; No. 9458. World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/05ac930e-632b-563c-be22-16de768136ce>
2. Education spending as a share of gross domestic product (GDP) in Europe in 2020 URL:<https://www.statista.com/statistics/1073151/education-spending-in-eu-countries/>
3. Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. URL:<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372970>
4. Global Innovation Index 2022. URL:https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/
5. Ianioglo N., Racovchena T. International student mobility as an important process of internationalization of universities and improvement of education quality //Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension:

- collective monograph / edited by W. Musialic, in 3 Vol. // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. – Sofia: VUZF Publishing House “St. Grigorii Bogoslov”, 2019. – Vol. 1. – 258-267 p.
6. Innovation Economic Development: Institutional and Organizational Dimension: International collective Monograph /red. Alla Levitskaia; science council: Michael Oklander [et al.]; Comrat State University (Moldova), National University "Kiev-Mohyla Academy" (Ukraine), Odessa National Polytechnic University (Ukraine) [et al.]. – [Comrat] : S. n., 2021
 7. Levitskaia A., Innovation driven model of increasing entrepreneurship innovative potential. An innovative model for increasing the innovative potential of entrepreneurship. Collective monograph. For zag. Ed. Prof. Khrapkina V.V. VZ "Kiev University of Market Relations" - Kiev. 2018.
 8. Raportul de activitate al Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare pentru anul 2022. URL: <https://ancd.gov.md/ro/content/rapoarte>
 9. R&D expenditure in the EU at 2.3% of GDP in 2020 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211129-2>
 10. Research and development expenditure (% of GDP) – Moldova. URL:<https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?end=2020>
 11. Research and development activity in 2021. URL:https://statistica.gov.md/ro/activitatea-de-cercetare-dezvoltare-in-anul-2021-9454_59408.html
 12. QFORTE- Enhancement of Quality Assurance in Higher Education System in Moldova. Reference number (618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP)URL:<https://qforte.usm.md/>

**РОЛЬ И МЕСТО РЕГИОНАЛЬНОГО АСПЕКТА В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН (НА ПРИМЕРЕ КОМРАТСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА)**

**THE ROLE AND PLACE OF THE REGIONAL ASPECT IN THE PROCESS OF TEACHING
ECONOMIC DISCIPLINES (ON THE EXAMPLE OF COMRAT STATE UNIVERSITY)**

Виталий КЮРКЧУ

преподаватель, соискатель

Комратский Государственный Университет

E-mail: kyurkchu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7218-7121

CZU 378.147:33

Rezumat: În acest articol, autorul are în vedere rolul și locul aspectelor regionale în procesul de organizare a formării specialiștilor economici la Universitatea de Stat din Comrat (USC). Autorul citează rezultatele unui studiu în rândul profesorilor USC, examinează planuri de învățământ pentru specialități și, pe baza datelor obținute, propune modalități posibile de extindere a includerii aspectelor regionale în procesul de predare a studenților de specialități economice.

Cuvinte-cheie: economie regională, aspect regional, disciplina academică, predare, Universitatea de Stat din Comrat.

Abstract: In this article, the author considers the role and place of regional aspects in the organizing education process of economic specialities at the Comrat State University (CSU). The author cites the results of a study among CSU professors, examines educational plans for specialities and, based on the data obtained, propose forward possible ways to expand the inclusion of regional aspects in the process of teaching students of economic specialities.

Keywords: regional economy, regional aspect, academic discipline, teaching, Comrat State University.

Введение

Подготовка специалистов экономических специальностей на современном этапе развития системы высшего образования Республики Молдова обусловлена действием целого комплекса требований. В Комратском Государственном Университете на экономическом факультете в рамках общего плана обучения – Экономические науки (041) в настоящее время подготовка ведется по 3 специальностям первого цикла: Бизнес и управление (0413.1), Финансы и банки (0412.1), Бухгалтерский учет (0411.1), а также по 4 специальностям второго цикла: Деловое администрирование, Управление маркетинговой деятельностью, Бухгалтерский учет и аудит в отраслях, Корпоративные финансы.

В ретроспективе, подготовка специалистов экономического профиля началась с момента основания Комратского Государственного Университета, т.е. с 11.02.1991 года, где экономический факультет по количеству студентов был на лидирующих позициях среди всех факультетов и в то время образовательный процесс был организован по следующим специальностям: «Менеджмент», «Маркетинг и логистика», «Банки и биржевые операции», «Экономика сельского хозяйства». За прошедшие годы изменился перечень специальностей, одновременно и учебные планы постоянно совершенствовались, а также специальности проходили авторизацию и аккредитацию.

Объектом исследования являются аспекты региональной экономики в процессе подготовки специалистов экономических специальностей на экономическом факультете Комратского Государственного Университета.

Предметом исследования являются средства, с помощью которых реализуется включение аспектов региональной экономики в процесс преподавания экономических дисциплин при подготовке студентов экономических специальностей.

Цель исследования заключается в выявлении роли, места и содержания региональных аспектов при выстраивании системы преподавания учебных дисциплин по экономическим специальностям Комратского Государственного Университета, а также выявление возможных

путей и направлений расширения включения региональных аспектов при подготовке специалистов экономического профиля. Тема исследования обозначилась в процессе продолжительной педагогической и научно-исследовательской деятельности автора в Комратском Государственном Университете (КГУ) и работы с 2007 года по 2015 год в качестве начальника Главного управления экономического развития Гагаузии.

Методологическая основа исследования

Методологическую основу исследования, результаты которого использованы при подготовке данной публикации, составляют эмпирические методы: анкетный опрос, измерение и сравнение, а также анализ учебных планов по экономическим специальностям I и II циклов обучения в КГУ, размещенных на сайте www.kdu.md.

Результаты

В рамках подготовки данной статьи, автором было инициировано проведение исследования, посредством анкеты в онлайн формате (Google Form). В анкету были включены 10 вопросов, в том числе 6 вопросов, касающихся темы данной публикации. В результате все 22 преподавателя экономического факультета, которые обеспечивают образовательный процесс для студентов экономических специальностей, заполнили анкету в период с 04.04.2023 года по 15.04.2023 года, чем был обеспечен 100% охват проведенного исследования.

На вопрос 1 «Как Вы считаете, важно ли включать в учебные программы при преподавании экономических дисциплин темы описывающие элементы региональной экономики?» были получены результаты, представленные на (Рис. 1). По представленным ниже данным видно, что абсолютное большинство преподавателей дали ответ «да» 19 человек или 86,36%, ответ «нет» не был выбран ни одним из респондентов, а 3 преподавателя или 13,64% затруднились ответить. Такие результаты свидетельствуют о высоком уровне понимания важности учета элементов региональной экономики при разработке учебных программ согласно утвержденных учебных планов.

Рисунок 1. Важность включения в учебный курс элементов региональной экономики.

Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

На вопрос 2 «В случае, если бы Вы включали в преподаваемые дисциплины аспекты региональной экономики, то какие именно составляющие для Вас наиболее значимы?» были получены следующие ответы, результаты которых систематизированы на (Рис. 2). Респонденты могли указать несколько ответов. В среднем респонденты дали более, чем 2 ответа, а общее количество ответов 64. Вместе с тем, следует также охарактеризовать выбор респондентов: 2 ответа включали все предложенные 7 вариантов выбора в вопросе; 2 ответа по 5 вариантов выбора; 8 ответов включали по 3 варианта выбора в разной комбинации; 6 ответов по 2 варианта выбора в различных сочетаниях; и 4 ответа касались одного варианта – «отраслевое развитие». По итогу (Рис. 2) наибольшее количество по значимости получил аспект «отраслевое развитие» - 20 человек, аспект «стратегия развития» был выбран 14 участниками опроса, аспекты «местное законодательство» и «институциональный аспект» набрали по 8 ответов, аспект «территориальное планирование» отметили 6 человек, аспект «демография» 5 ответов и аспект «география» только 3 ответа. К сожалению ни один из респондентов не указал свой вариант ответа, остановив свой выбор

только на предложенных автором исследования вариантах ответов.

Рисунок 2. Аспекты региональной экономики, значимые для преподавания экономических дисциплин

Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

На вопрос 3 «В преподаваемых учебных дисциплинах Вы включаете аспекты региональной экономики?» ответ дали все респонденты (22 человека) и обобщение полученных ответов дало следующий результат (Рис. 3): 21 человек или 95,45% дали положительный ответ, отметив, что в процессе выстраивания тематического наполнения преподаваемых учебных дисциплин преподаватели включают аспект региональной экономики. Только 1 респондент дал отрицательный ответ.

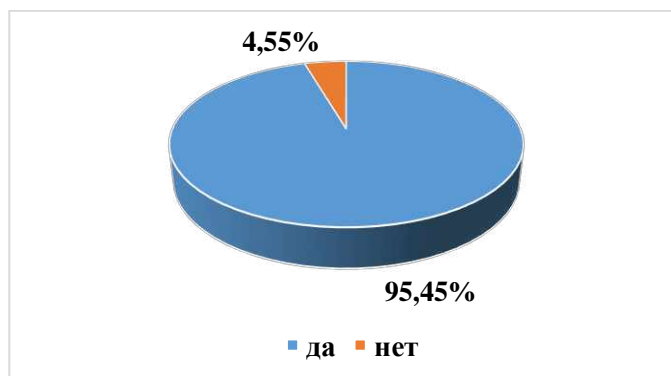

Рисунок 3. Информация о включении преподавателями экономического факультета в преподаваемые дисциплины аспекты региональной политики

Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

Далее респондентам, давшим на предыдущий вопрос положительный ответ было предложено ответить на вопрос «Региональный аспект включается в преподаваемые дисциплины в виде» при котором респонденты могли дать только 1 ответ.

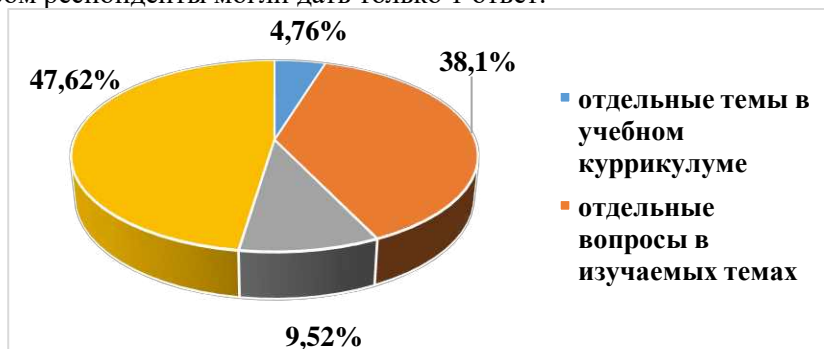

Рисунок 4. Формы включения аспектов региональной политики в учебные дисциплины

Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

Обработка ответов дала следующие результаты (Рис. 4):

- отдельные темы в учебном курсе 1 человек или 4,76%;
- отдельные вопросы в изучаемых темах учебного курса 8 человек или 38,1%;
- отдельные подвопросы в изучаемых темах учебного курса 2 человека или 9,52%;
- практические примеры в изучаемых темах 10 человек или 47,62%.

Почти половина всех преподавателей рассматривают аспекты региональной экономики на прикладном уровне, делая акцент только на приведении студентам практических примеров об развитии экономики региона.

На вопрос «Если Вы включаете аспекты региональной экономики в процесс преподавания, то в каких именно учебных дисциплинах?» было получено 20 ответов, которые систематизированы в форме Таблицы 1.

Таблица 1. Перечень учебных дисциплин, включающих аспект региональной экономики в учебных курсах экономических специальностей в КГУ

Наименование специальности	Название учебной дисциплины	
	Общие	Специализированные
Бизнес и управление (0413.1)		Экономика предприятия Финансы и налогообложение Анализ хозяйственной деятельности Корпоративный менеджмент Менеджмент персонала Планирование на предприятии Маркетинг в отраслях и сферах деятельности Менеджмент качества Товароведение и технология потребительских товаров Менеджмент проектов
Финансы и банки (0412.1)	Экономическая статистика Макроэкономика Микроэкономика Экономическая интеграция РМ в ЕС	Основы банковской деятельности Государственные финансы Финансовый учет Финансы предприятий Финансы некоммерческих организаций Налогообложение Международные валютно-финансовые отношения Основы экономического анализа Основы аудита Финансирование и эффективность инвестиций
Бухгалтерский учет (0411.1)		Государственные финансы Бухгалтерский учет в отраслях Финансовый учет Финансы предприятий Финансы некоммерческих организаций Налогообложение Международные валютно-финансовые отношения Основы экономического анализа Основы аудита Финансирование и эффективность инвестиций

Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

В учебные планы по специальностям включены учебные дисциплины экономического профиля и обязательные учебные дисциплины неэкономического профиля. Так по специальности

«Бизнес и управление» в учебном плане всего 58 учебных дисциплин, в том числе 37 учебных дисциплин экономического профиля или 63,79%, по специальности «Бухгалтерский учет» в учебном плане 57 учебных дисциплин, в том числе 36 учебных дисциплин экономического профиля или 63,16%, по специальности «Финансы и банки» всего 58 учебных дисциплин, в том числе 38 экономического профиля или 65,52%. Систематизировав всю информацию о количестве учебных дисциплин экономического профиля и ответы преподавателей о включении аспектов региональной экономики, получаем, что по специальности «Бизнес и управление» по 14 дисциплинам или 37,84% (от общего количества дисциплин экономического профиля) региональные аспекты присутствуют, по специальности «Бухгалтерский учет» данный процент составляет 38,89% и специальности «Финансы и банка» 36,84%. Таким образом видно, что наибольший процент присутствия региональных аспектов имеет место при подготовке по специальности «Бухгалтерский учет».

В процессе проведения опроса важным направлением стала оценка качественной стороны процесса обучения. Так на вопрос «При организации учебного процесса, какие именно инновационные методы Вы используете в процессе преподавания учебных дисциплин?» было получено 22 ответа, в том числе 2 преподавателя не указали, что используют инновационные методы в процессе преподавания, 1 преподаватель дал ответ «использую традиционные методы обучения» и 1 преподаватель дал ответ «затрудняюсь ответить». Систематизация полученных ответов выявила следующие инновационные методы, которые используют преподаватели экономического факультета Комратского Государственного Университета:

- интерактивные лекции;
- метод критического мышления;
- метод мозгового штурма;
- проектное обучение;
- метод кейс обучения;
- групповая работа и задания;
- смешанное обучение;
- обучение на основе запросов;
- обучение по технологии «перевернутый класс»;
- индивидуально-ориентированное обучение;
- проведение студентами индивидуальных исследований по конкретной теме (статьи, доклады);
- презентации студентов по изучаемым темам учебных курсов;
- дискуссии по разным вопросам;
- использование IT в процессе преподавания;
- он-лайн платформа Moodle;
- электронное тестирование знаний студентов;
- дистанционное обучение;
- многомерная экономика в графиках;
- оценка знаний студентов с помощью тестов.

Приведенные выше интерактивные методы обучения свидетельствуют о том, что преподаватели экономического факультета применяют достаточно разнообразные по содержанию и качеству методы обучения, в большинстве своем ориентированные на потребности студентов, индивидуализируя процесс обучения.

В анкету были также включены вопросы, которые прямым образом не были связаны с главной линией исследования наличия регионального аспекта в процессе преподавания, но которые косвенным образом оказывают влияние на процесс преподавания.

На вопрос «Удовлетворены ли Вы техническим и мультимедийным обеспечением учебного процесса в учебных аудиториях?» 12 человек или 54,5% дали ответ «да», 4 человека или 18,2% ответили «нет» и 6 человек или 27,3% ответили «затрудняюсь ответить».

На вопрос «Удовлетворены ли Вы канцелярским обеспечением со стороны университета для преподавания Вами учебных дисциплин?»: ответ «да» дали 6 человек или 27,3%, «нет» 11 человек или 50,0%, «затрудняюсь ответить» 5 человек или 22,7%.

На вопрос «Удовлетворены ли Вы санитарно-техническим состоянием учебных аудиторий?»: ответ «да» 14 человек или 63,6%, «нет» 5 человек или 22,7%, «затрудняюсь ответить» 3 человека

или 13,6%.

Полученные ответы свидетельствуют, что администрации КГУ и далее следует усовершенствовать материально-техническое и санитарное-гигиеническое обеспечение процесса обучения в университете.

Последний вопрос в анкете касался качеств и характеристик студентов, которые формируются в процессе обучения и воспитания. На вопрос «Какие качества должен развивать университет у студентов в процессе обучения?» респонденты могли выбрать не более 3-х вариантов ответа из 9 вариантов, предложенных в качестве ответов, в том числе привести и свой личный ответ, если предложенные варианты не удовлетворяли выбор. К сожалению, респонденты органичились выбором, предложенным автором исследования. Обобщенная форма ответов представлена на Рис. 5.

Рисунок 5. Качества, которые должны развивать у студентов в процессе обучения в КГУ
Источник: составлено автором по результатам обработки анкет

Абсолютное большинство набрал ответ «желание саморазвития и самосовершенствования», его отметили 20 человек или 90,9% от общего числа респондентов, далее идет «критическое мышление» 14 человека или 63,64% и «профессионализм» 13 человек или 59,1%.

Обсуждение

Научные исследования региональной экономики, реализации региональной экономической политики, начиная со второй половины XX века приобретают все более четкие очертания в рамках экономической науки. Традиционно считалось, что региональным аспектам не стоит уделять отдельное внимание, так как они выражают отдельные особенности и сущностные характеристики общеэкономических процессов. Поэтому при проведении фундаментальных экономических исследований не уделяли внимание детальному изучению проблем на региональном уровне. В связи с этим современная экономическая наука делает акцент на макро или микро уровень, и в меньшей мере изучению региональных проблем. Конечно это отражается и на процессе подготовки специалистов экономических профессий, так как в образовательном процессе находят применение учебники по экономической теории, где вопросам региональной экономики уделяется недостаточно внимания, либо можно говорить о полном игнорировании этих вопросов.

Важность включения аспектов региональной экономики дал в своем учебнике «Основы региональной экономики» академик А.Г. Гранберг «в структуре современной экономической науки и современного экономического образования есть два признанных центра притяжения, или полюса: микроэкономика и макроэкономика. Однако совмещение этих базисных наук и учебных дисциплин не охватывает существенную область региональной экономики. Двухполюсная система не образует замкнутого ядра научных знаний. Региональная экономика может стать третьим полюсом. Тогда ядро экономической науки будет строиться, как трехполюсная система: микроэкономика, макроэкономика и региональная экономика» [2, с. 33].

Традиционным подходом на нынешнем этапе развития экономической науки считается изучение экономики региона, как составной части мезоэкономики. На взгляд автора данной публикации, это размывает региональный аспект, так как в рамках мезоэкономики вместе с экономикой отдельных регионов изучают также развитие экономики в отраслевом срезе на уровне территориально-производственных комплексов. Следовательно, в целях более глубокого и

качественного изучения отдельного региона, возможно выделить изучение региональных аспектов экономического развития в форме отдельного направления – региономика.

Проанализировав учебные планы по экономическим специальностям на I цикле в Комратском Государственном Университете можно подтвердить ранее высказанный тезис, так как ни в одном учебном плане нет отдельной учебной дисциплины «Региональная экономика», и как вытекает из проведенного исследования только по одной дисциплине региональный аспект закреплен на уровне отдельного вопроса в учебном курсе (Рис. 4).

Одновременно следует отметить, что по специальности «Деловое администрирование» на II цикле обучения (магистратура) в учебном плане есть отдельная дисциплина «Региональная экономика» общее количество часов 150, в том числе 40 часов аудиторных занятий (лекционных занятий 20 часов и практических/семинарских занятий 20 часов) и 110 часов индивидуальной работы магистров. Таким образом, можно отметить, что в КГУ, который является региональным университетом изучению региональных аспектов уделяется незначительное внимание, так как студенты первого цикла обучения не получают системных знаний по региональной экономике, а на втором цикле из четырех программ обучения, только по программе «Деловое администрирование» организуется изучение региональной экономики.

Ранее, когда в учебных планах экономических специальностей присутствовали такие дисциплины «Экономическая география», «Демография» изучению региональных аспектов уделялось больше внимания, но после изменений в учебных планах за последние 10 лет, такие дисциплины были исключены.

Изучение «Региональной экономики» и других учебных дисциплин, затрагивающих региональные аспекты, формирует у студентов свой терминологический и категориальный аппарат, специфические методы и приемы регионального анализа, подходы и направления стратегического развития регионов. Отсутствие в учебных планах подготовки специалистов экономических специальностей этого блока учебных дисциплин уменьшает потенциал будущих специалистов-выпускников КГУ.

С 2006 года, с момента, как в Республике Молдова на национальном уровне стала внедряться Национальная политика регионального развития с делением страны на 6 экономических регионов, что выразилось посредством принятия Парламентом РМ закона О региональном развитии, важность изучения региональных аспектов приобретает особый смысл [1]. Вместе с тем, в системе высшего образования Молдовы, за прошедшие 16 лет при подготовке специалистов экономического профиля не пришло осознание необходимости более глубокого изучения вопросов региональной экономики.

Каковы возможные пути расширения включения региональных аспектов в процесс обучения студентов экономических специальностей?

Во-первых, пересмотр учебных планов с включением учебной дисциплины «Региональная экономика» в перечень изучаемых курсов для того, чтобы у студентов сформировать понимание роли и места экономики отдельных регионов в рамках национальной экономики, наряду с макроэкономикой и микроэкономикой.

Во-вторых, в случае, если нет возможности пересмотра перечня изучаемых в настоящее время учебных дисциплин, возможно интеграция вопросов региональной экономики на уровне отдельных тем в учебных курсах или отдельных вопросов в тематическом плане дисциплин.

В-третьих, расширение изучения региональных аспектов на семинарских и практических занятиях через конкретные примеры или практические задания, а также включение тем дипломных и магистерских работ по развитию экономики региона.

В-четвертых, всесторонне применять на практике разработку кейсов на основе развития экономики региона и интеграция их в образовательный процесс.

В-пятых, при изучении экономических дисциплин уделять особое внимание освоению терминов и экономических категорий, связанных с вопросами региональной экономики.

В-шестых, внедрять проведение научных исследований на уровне региональной экономики, как преподавателями КГУ, так и студентами и магистрами, с публикацией монографий, научных статей и докладов, дипломных работ, магистерских диссертаций.

В-седьмых, практиковать организацию и проведение круглых столов по вопросам развития региональной экономики, а также продолжить положительную практику проведения ежегодной Национальной научно-практической конференции на тему: «Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации», которая берет свое начало с 2015 года. Автор данной

публикации выступил на заседании кафедры «Бухгалтерский учет и финансы» в сентябре 2015 года с предложением начать проводить на ежегодной основе в декабре месяце научное мероприятие в формате национальной научно-практической конференции на тему: «Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации». Отрадно, что коллеги единогласно поддержали данное предложение и в декабре 2022 года уже прошла восьмая конференция. В рамках конференции наряду с преподавателями университетов Молдовы с докладами выступают докторанты, соискатели и магистры университетов Республики Молдова, научные сотрудники, специалисты-практики отраслей национальной экономики, представители органов власти всех уровней и предприниматели АТО Гагаузия.

Соединение всех этих предлагаемых подходов позволит обеспечить более углубленное изучение региональных аспектов в экономике.

Заключение

Проведенное исследование среди преподавателей экономического факультета КГУ демонстрирует наличие понимания важности включения региональных аспектов в процесс обучения специалистов экономического профиля, но одновременно и показывает недостаточное присутствие региональных аспектов в учебных куррикулумах и учебных планах по специальностям.

Предложенные автором публикации пути расширения включения региональных аспектов в процесс обучения студентов экономических специальностей могут быть реализованы преподавателями экономического факультета КГУ с внесением изменений в учебные планы и куррикулумы, а также без внесения изменений, если это касается проведения семинарских и практических занятий со студентами, организации научных исследований и проведения научных мероприятий.

Библиография:

1. Закон РМ «О региональном развитии в Республике Молдова» № 438 от 28.12.2006г. Опубликован в 16.02.2007 Monitorul Oficial № 21-24 статья № 68.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. – 2-е изд. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. с. 495.

**MANIFESTĂRILE ȘTIINȚIFICE CA PARTE A EVALUĂRII ȘI ADMINISTRĂRII
CERCETĂRII ÎN ANUL 2022**

**SCIENTIFIC MANIFESTATIONS AS PART OF THE EVALUATION AND ADMINISTRATION
OF RESEARCH IN THE YEAR 2022**

Marina PIȘCENCO

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
E-mail: marina.piscenco@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3858-696X

Vitalie MINCIUNĂ

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
E-mail: vitminciuna2017@gmail.com
ORCIDID: 0000-0002-4812-8885

Valeria VRABIE

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
E-mail: vrabievaleria73@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2651-7150

Aliona DANILIUC

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
E-mail: aliona.daniliuc777@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2766-7919;

Gheorghe CUCIUREANU

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
E-mail: cuciureanu.gheorghe@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2140-0591

Rezumat: În articol se analizează cum s-au desfășurat manifestările științifice în Republica Moldova, utilizând Platforma on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice. Se constată că nu toate manifestările științifice planificate au avut loc, iar unele, în special de nivel național, nu au respectat toate cerințele stabilite în reglementările aprobate de către ANACEC. Concluzia este că platforma menționată contribuie la creșterea calității evenimentelor științifice desfășurate în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: manifestări științifice, platformă, monitorizare.

Abstract: The article analyzes how the scientific events took place in the Republic of Moldova, using the online platform for recording, monitoring and reporting scientific events. It is noted that not all the planned scientific events took place, and some, especially at the national level, did not comply with all the requirements established in the regulations approved by ANACEC. The conclusion is that the mentioned platform contributes to increasing the quality of scientific events held in the Republic of Moldova.

Keywords: scientific manifestations, platform, monitoring.

Introducere

Asigurarea calității comunicărilor și materialelor manifestărilor științifice este un element important al managementului cercetării, având în vedere că lucrările publicate în culegerile conferințelor și altor manifestări științifice sunt luate în considerare la îndeplinirea cerințelor pentru conferirea titlurilor, acordarea premiilor și în alte cazuri ce țin de avansarea în carieră. Modul de evaluare și evidență a manifestărilor științifice este reglementat în Republica Moldova prin Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice, aprobată într-o variantă nouă prin Decizia Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

(ANACEC) nr. 5 din 28.01.2022 [(ANACEC, 2022). În această variantă a documentului a fost prevăzută punerea în aplicare a Platformei on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova, care permite înregistrarea online a evenimentelor, generarea în timp real a unor date/registre privind înregistrarea, organizarea, raportarea evenimentelor științifice, dar au fost menținute și extinse criteriile de eligibilitate privind evenimentele organizate și materialele publicate în baza acestora, expuse în varianta precedentă a regulamentului. Luând în considerare aspectele menționate mai sus, ne-am propus în acest articol să vedem cum a funcționat mecanismul de evaluare și evidență a manifestărilor științifice din Republica Moldova în anul 2022.

Aspecte metodologice

În Regulamentul menționat mai sus este specificat că vor fi contorizate manifestările / evenimentele ce vor fi reflectate în *Registrul manifestărilor științifice recunoscute de către ANACEC*, întocmit în baza registrelor generate în timp real de Platforma on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova (<https://conferinte.stiu.md>), în condițiile respectării cerințelor de eligibilitate și validării datelor preluate de platformă. Având în vedere acest fapt, în acest studiu a fost analizat *Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor organizate în anul 2021*, generat de Instrumentul Bibliometric Național (<https://ibn.idsi.md/>) (gestionat de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale), în baza indexării acestui tip de publicații științifice, în scopul validării congreselor, simpozioanelor, conferințelor științifice organizate în anul de referință. Ipoteza noastră este că acest articol nu va fi recenzat.

Analiza manifestărilor științifice desfășurate în 2022

Contribuind la responsabilizarea organizatorilor de evenimente, platforma analizată susține schimbul automat de date cu alte sisteme din domeniul cercetării-inovării, colectează metadate relevante, care în ansamblu creează o imagine completă a evenimentului, utilă din diverse perspective pentru multiple părți interesate. Platforma contribuie astfel la imparțialitatea evaluării, asigură veridicitatea, trasabilitatea și integritatea informațiilor despre evenimente (Cojocaru, 2022).

Congresele, simpozioanele și conferințele științifice sunt acceptate de ANACEC doar în condițiile editării și prezervării în cadrul Instrumentului Bibliometric Național a culegerilor de materiale publicate în urma evenimentelor organizate. Analiza noastră a arătat că în baza a 233 de congrese, simpozioane și conferințe planificate pentru anul 2021 au fost publicate 64 de culegeri (fig. 1).

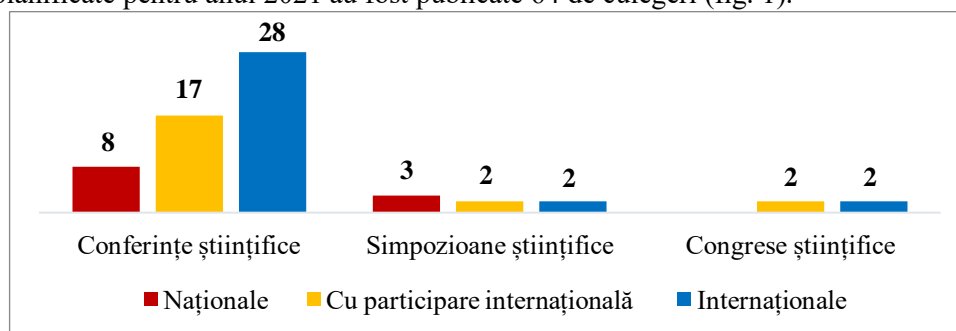

Figura 1. Culegeri ale materialelor editate în baza manifestărilor științifice.

Acest fapt denotă că doar 28% din aceste tipuri de evenimente au fost organizate în corespundere cu criteriile de eligibilitate stabilite. O pondere mai mare a evenimentelor ce corespund criteriilor de eligibilitate se înregistrează în categoria manifestărilor internaționale, fapt ce relatează despre un nivel mai înalt de responsabilitate în raport cu evenimentele organizate (fig. 2).

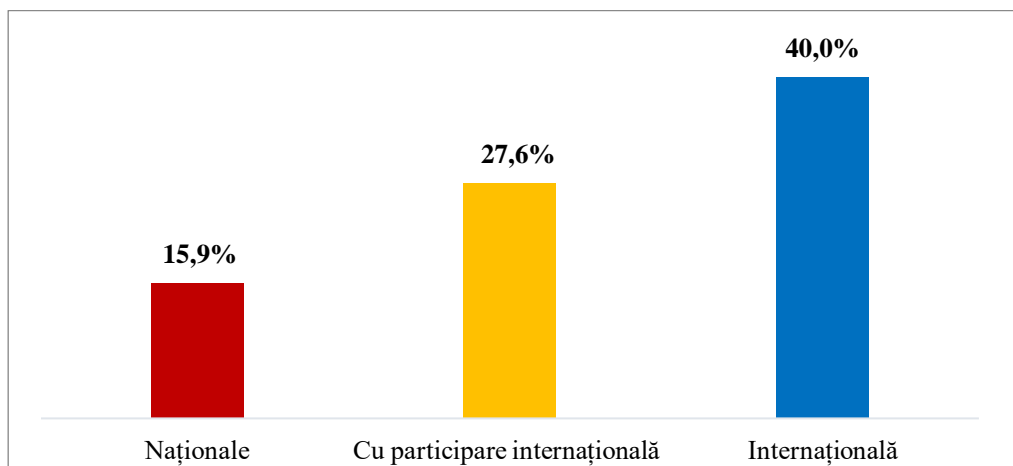

Figura 2. Ponderea evenimentelor care au finalizat cu culegeri ale materialelor editate în baza manifestărilor științifice, după categorie

Necesitatea implementării unor instrumente suplimentare de publicitate a evenimentelor preconizate, dar și de monitorizare mai exigentă a celor în curs de organizare, a servit drept temei pentru elaborarea și punerea în aplicare a platformei menționate mai sus. Funcționalitățile platformei permit prezentarea unor informații în timp real (fig. 3).

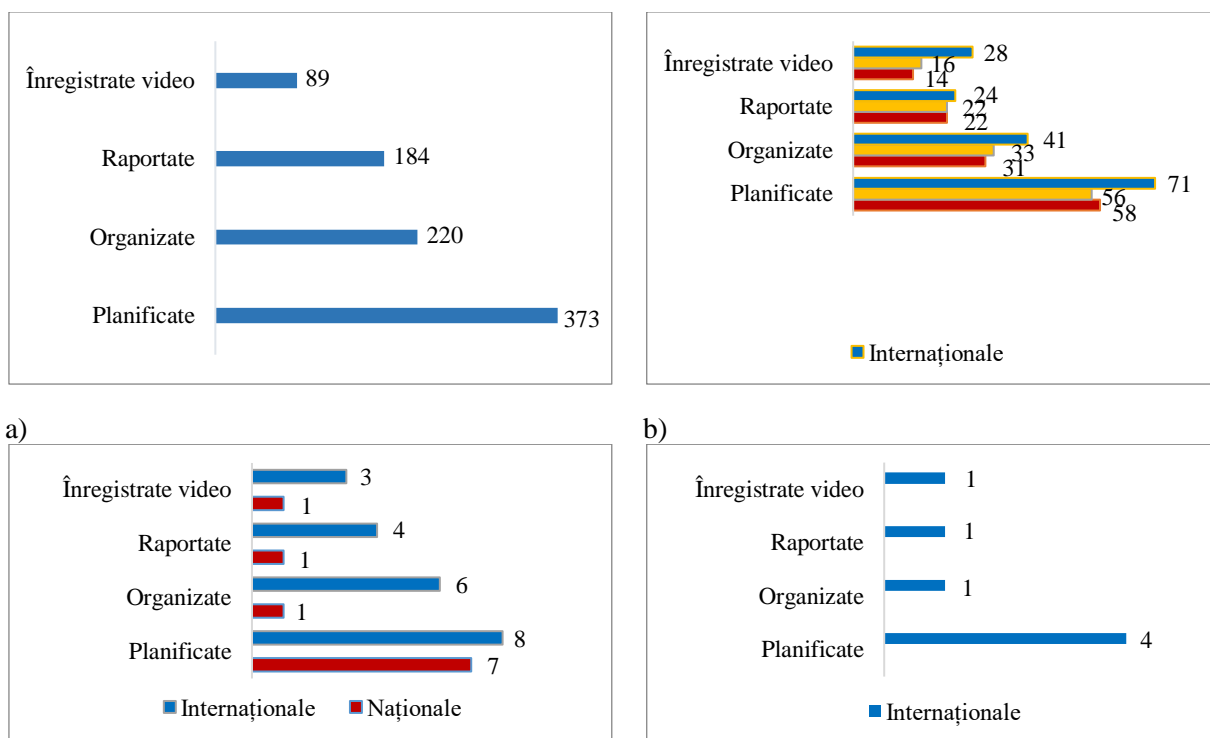

Figura 3. Statistici privind evenimentele științifice planificate/organizate/raportate în anul 2022, generate în timp real: (a) toate tipurile de manifestări științifice; (b) conferințe științifice; (c) simpozioane științifice; (d) congrese științifice

Au fost organizate cca 60% din numărul total de evenimente înregistrate pe platformă, planificate pentru anul 2022. Au fost raportate (prezentată integral informația solicitată privind evenimentul organizat) 84% din numărul evenimentelor înregistrate ca organizate pe platformă. 40% din numărul evenimentelor organizate au depus link-ul către înregistrarea video pe platformă.

O evidență aparte se face pentru congrese, simpozioane și conferințele științifice, dat fiind faptul că publicațiile în urma acestora sunt evaluate în cadrul procedurilor de atestare a personalului științific și științifico-didactic și abilitării acestora cu dreptul de conducător de doctorat. Astfel, reieșind din datele generate de platformă, menționăm că au fost organizate 25% din numărul total al congreselor științifice planificate, 47% – din numărul total al simpozioanelor științifice planificate și 57% – din numărul total al conferințelor științifice planificate.

Au fost raportate (prezentată integral informația solicitată privind evenimentul organizat) 100% din numărul congreselor științifice organizate, 71% din numărul simpozioanelor științifice organizate și 65% din numărul total al conferințelor științifice organizate.

Similar situației stabilite în anul precedent, s-a înregistrat o pondere mai mare de organizare a evenimentelor planificate în cazul evenimentelor internaționale sau celor cu participare internațională – la nivelul a cca 60%, în timp ce în raport cu evenimentele naționale ponderea respectivă este cu 10% mai mică.

Pe platformă au fost depuse, la acest moment, date privind intențiile de organizare a 144 de evenimente în anul 2023 (fig. 4). Menționăm că datele privind evenimentele științifice planificate pot fi depuse pe durata anului, respectând anumite intervale de timp, prevăzute normativ de la depunere și până la derularea evenimentului.

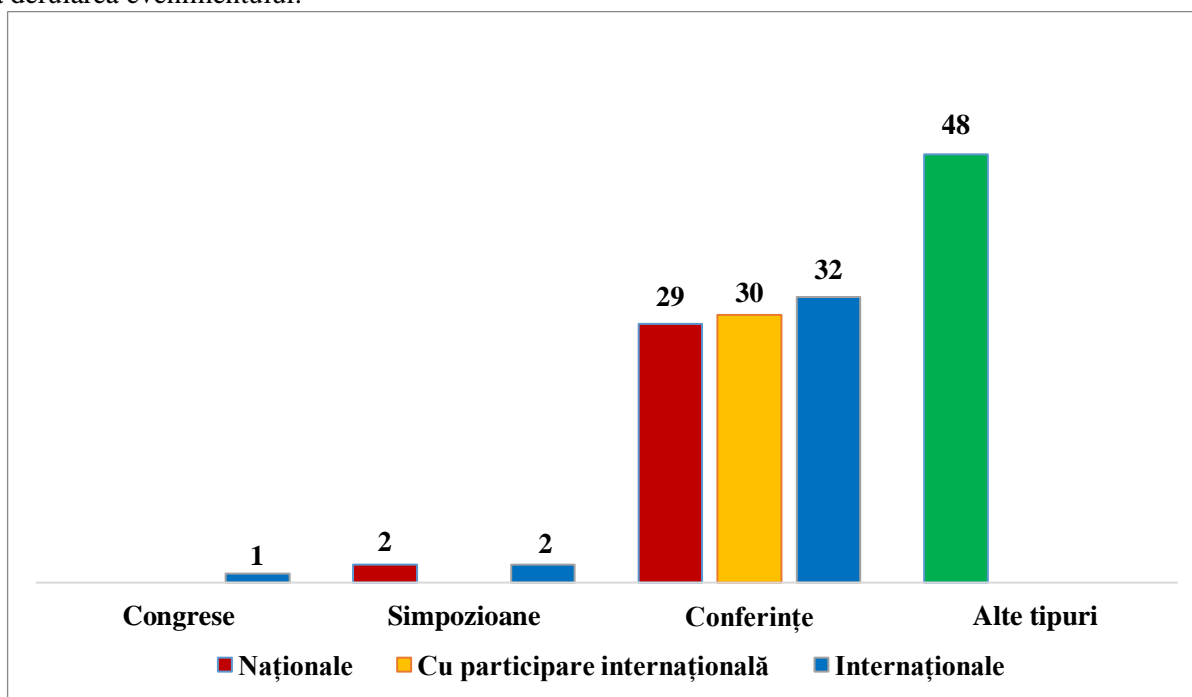

Figura 4. Evenimente științifice planificate pentru anul 2023

2/3 din numărul total al evenimentelor planificate le constituie congresele, simpozioanele, conferințele științifice. Fiecare al treilea eveniment din cadrul acestor trei tipuri de manifestări menționate este de caracter internațional.

Concluzii

Utilizarea Platformei on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova a permis o monitorizare și evidență mai bună a manifestărilor științifice desfășurate în Republica Moldova în anul 2022. Totodată, aceasta a arătat că sunt planificate mult mai multe evenimente științifice decât se desfășoară în realitate, cu respectarea cerințelor reglementare. Considerăm că utilizarea în continuare a acestei platforme și îmbunătățirea funcționalităților și a modului de raportare vor conduce la creșterea calității publicațiilor științifice rezultate în urma desfășurării manifestărilor științifice în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. ANACEC. Decizia Consiliului de conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare cu privire la modificarea Regulamentului cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice nr. 5 din 28 ianuarie 2022 [online]. Disponibil: https://www.anacec.md/files/D5_CC_28.01.2022.PDF (accesat 01.02.2023).
2. Cojocaru, I., Minciună, V., Munteanu, R., Cojocaru, I., Chiciuc, A., Vrabie, V., Pișcenco, M. (2022). Platforma online „Evenimente științifice în Republica Moldova” – vizibilitate și responsabilizare. In: *Știința Deschisă în Republica Moldova*. Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2022, pp. 143-154. ISBN 978-9975-3564-0-4
3. Evenimente științifice în Republica Moldova. IDSI © 2021-2023. Disponibil: <https://conferinte.stiu.md/> (accesat 01.02.2023).
4. Instrumentul Bibliometric Național. IDSI © 2012-2023. Disponibil: <https://ibn.idsi.md/> (accesat 01.02.2023).

O NOUĂ ABORDARE A EVALUĂRII ȘTIINȚEI: UTILIZAREA INDICELUI TIMMY

A NEW APPROACH TO SCIENCE ASSESSMENT: USING THE TIMMY INDEX

Vladimir MOCAN

Universitatea de Studii Europene din Moldova

E-mail: mocanvladimir@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1588-6230

Rezumat: *Evaluarea a devenit o parte esențială a procesului de cercetare, esențială pentru măsurarea obiectivelor politice, luarea deciziilor privind bugetele programelor, selectarea proiectelor, obținerea de fonduri și avansarea în carieră. Acest articol analizează problema evaluării cercetării. Evaluarea trebuie să recunoască atât contribuțiile cantitative, cât și cele calitative, ținând cont de obiective, disciplină și context instituțional. Nu există un singur sistem de evaluare perfect, iar respectul pentru diversitate este crucial. Utilizarea experienței internaționale, în special a celei europene, ar trebui să facă parte din evoluția sistemului din Republica Moldova. Scopul ar trebui să fie introducerea de noi indicatori (sau adaptarea celor vechi) care să contribuie la o mai bună identificare a calității, care să fie transparenți și coerenti cu scopul evaluării, menținând în același timp un sistem specific bazat pe principiul obiectivității. În acest sens, se propune utilizarea unui indicator pentru evaluarea organizațiilor naționale de cercetare.*

Cuvinte-cheie: *evaluare, cercetare, indicatori, Știință deschisă.*

Abstract: *Evaluation has become an essential part of the research process, critical to measuring policy objectives, making decisions about program budgets, project selection, funding awards and career development. The article analyzes the issue of evaluating scientific research. Evaluation should recognize both quantitative and qualitative contributions, taking into account the objectives, discipline and institutional context. There is no single perfect system of evaluation and respect for diversity is crucial. Capitalizing on international experience, primarily European, should be part of the evolution of the system in the Republic of Moldova. The aim should be to introduce new indicators (or adapt old ones) that help to better disclose quality and that are transparent and fit the purpose of the assessment, while maintaining a concrete system based on the principle of objectivity. In this sense, the use of an indicator for the evaluation of national scientific organizations is proposed.*

Keywords: *evaluation, research, metrics, Open science.*

Introducere

Evaluarea a devenit o parte esențială a procesului de cercetare, esențială pentru măsurarea obiectivelor politicii, luarea deciziilor privind bugetele programelor, selecția proiectelor, premiile de finanțare și dezvoltarea carierei. De la criza financiară din 2008, constrângerile economice asupra finanțării publice s-au intensificat, ceea ce a dus la creșterea cererilor politice pentru comunitatea științifică de a măsura impactul mai larg pe care îl are pentru a-și demonstra valoarea pentru societate.

În același timp, există un consens din ce în ce mai mare că sistemul actual de evaluare trebuie regândit pentru o eră a Științei deschise, a datelor mari, a digitalizării și a cererii de metode și competențe interdisciplinare. Există solicitări de îmbunătățire a utilizării indicatorilor de evaluare, de a echilibra mai bine factorii cantitativi și calitativi și de a lărgi sfera evaluării pentru a reflecta întreaga diversitate de intrări, rezultate și practici în știința secolului XXI [6;10; 13].

Scopul urmărit în lume este de a stabili un set mai adecvat de indicatori și abordări pentru a conduce la apariția unui sistem mai echitabil și mai nuanțat. În acest context, Comisia Europeană a desfășurat un exercițiu de consultare și „co-creare” cu părțile interesate din cercetare și inovare pentru a defini principiile și condițiile limită pentru sisteme de evaluare noi, îmbunătățite. În iunie 2022, procesul a fost aprobat de ministrii științei din UE, ceea ce a condus la un plan de acțiune care stabilește liniile principale pe care ar trebui să aibă loc evoluția sistemelor de evaluare [7; 8].

Acordul rezultat privind reformarea evaluării cercetării oferă o cale de schimbare, care va fi susținută de o „coaliție a celor dispuși” care se angajează să desfășoare un ciclu complet de reformă și revizuire a evaluării până la sfârșitul anului 2027. Cu toate acestea, este important ca evaluarea să acopere toate

organizațiile care finanțează cercetarea și performanțele, autoritățile de evaluare și organismele de acordare a premiilor, nu doar lumea universităților.

Obiectivul principal al reformei este să se îndepărteze de la utilizarea inadecvată a metricilor bazate pe reviste și publicații în evaluarea cercetării, către o combinație de metrici și narațiuni care reflectă valoarea rezultatelor cercetării și (activitățile cercetătorilor) într-un mod mai nuanțat. În același timp, provocarea este de a beneficia de obiectivitatea măsurătorilor responsabile, îmbrățișând în același timp varietatea rezultatelor cercetării și adaptarea evaluării cercetării la obiectivele respectivei evaluări.

Inevitabil, întrebarea cheie devine acum: ce urmează în ceea ce privește implementarea? Poate trecerea de la retorică la acțiune să fie condusă de inovație și experimentare autentică, către un set convenit de rezultate definite și pragmatice? Cum să ajungem mai bine dincolo de mediul academic pentru a implica întreaga comunitate din domeniile cercetării și inovării? Și în timp ce Europa se angajează în propria sa transformare, există cu adevărat în Republica Moldova un apetit pentru schimbare și dorința de a alinia abordările?

Metodologia cercetării

Studiul a inclus analiza literaturii relevante în domeniu (studii, rapoarte, dezbateri publice). În urma sintezei acesteia, au fost stabilite principalele probleme existente în evaluarea cercetării științifice în Europa și în Republica Moldova. În urma identificării neajunsurilor principale ale indicatorilor existenți în evaluarea științei, a fost elaborat un indice compozit, care să surprindă diferite impacte ale cercetării științifice și dezvoltării experimentale.

Drept surse empirice au servit datele statistice, aflate în acces deschis de la diferite instituții din Republica Moldova, Biroul Național de Statistică, Academia de Științe a Moldovei, Ministerul Educației și Cercetării ș.a.

Rezultate și discuții

Care este cel mai bun mod de a evalua știința?

În Republica Moldova, ca și în toată Europa, știința trebuie să treacă decisiv într-un punct în care evaluarea se bazează pe o viziune mai amplă a realizărilor cercetătorilor, una care să privească dincolo de numărul de publicații și prestigiul revistelor. Aceasta este subiectul studiilor mai multor cercetători și preocuparea factorilor de decizie [15].

Mattias Björnmalm, secretar general la Conferința Școlilor Europene pentru Cercetare și Educație Avansată în Inginerie, susține că, în sistemul actual, cercetătorii trebuie să-și împartă timpul între „a juca jocul” publicând în reviste potrivite și lucrând la realizări reale. Cercetare. Stephen Curry, președintele Declarației privind evaluarea cercetării (DORA), cere mai puțin accent pe numărul de publicații în reviste prestigioase.

Argumentând că comunitatea academică nu reprezintă societatea pe care pretinde că o servește, prof. Curry subliniază interconexiunea dintre necesitatea reformei evaluării și abordarea inegalităților de gen și rasiale. „Un alt factor, cred, pe care îl văd atât în Marea Britanie, cât și în Europa și în alte părți, este legăturile dintre evaluarea cercetării și eforturile de abordare a inechităților din mediul academic, căruia i sa acordat o atenție din ce în ce mai mare” [1; 9; 14].

De asemenea, inegalitățile regionale persistă, deoarece accesul la finanțarea cercetării variază de la o țară la alta. Oleksandr Berezko, președintele Consiliului European al Doctoranzilor și Tinerilor Cercetători, a remarcat că implementarea științei deschise necesită resurse și fonduri, iar acest lucru creează decalaje între țările europene. De exemplu, în timp ce Franța își implementează al doilea plan pentru știința deschisă, în Ucraina, primul plan tocmai a fost adoptat. „Dacă reforma nu este implementată corect, va crește inegalitățile care există deja”, avertizează el, adăugând că co-crearea ar trebui să fie în centrul reformei [2].

Satisfacerea nevoilor multiplelor părți interesate

O problemă-cheie apărută în evaluarea științei este importanța implicării companiilor care angajează cercetători, în procesul de evaluare și identificarea criteriilor care sunt critice pentru acestea. Totodată, trebuie să avem în vedere și rolul revistelor, al editorilor și al altor furnizori de servicii comerciale în contribuția la îmbunătățirea evaluării cercetării.

Editorii ar putea sprijini punerea în aplicare a principiilor de bază ale reformei și ar putea experimenta cu comunitățile academice idei inovatoare. Drept exemplu poate servi colaborarea lui Elsevier cu vice-rectorul Universității de Tehnologie din Queensland, care a căutat să extindă criteriile de evaluare pentru

contribuția cercetătorilor pentru a include aspecte precum mentorat și circumstanțe personale și timp liber pentru a avea grijă de familie. membrii.

Experții cer încetarea utilizării inadecvate a Journal Impact Factor. „Editorii pot ajuta cu adevărat cu lucruri precum adoptarea sistemului de creditare, care analizează modurile în care cercetătorii contribuie, de exemplu, prin revizuirea articolelor sau prin preluarea diferitelor roluri de autor. Ghidul TOP este un alt mecanism pe care revistele îl adoptă pentru a încuraja transparența și practicile de știință deschisă” [11].

Mai mulți autori subliniază că deservirea societății este printre principalele obiective ale științei, iar contribuția cercetării ar trebui să aibă implicații practice. Thomas Palstra de la Universitatea de Cercetare din Twente menționează importanța interacțiunii cu cetățenii pentru a oferi soluții în domenii care îi deservesc, cum ar fi asistența medicală sau gestionarea ajutorului în caz de dezastre [3].

Referindu-se la ideile practice despre cum să susțină interacțiunea dintre mai multe părți interesate, Michael Arentoft, șeful unității de Științe Deschise din cadrul direcției de cercetare a Comisiei Europene, cere sectorului privat să participe la ateliere și seminarii privind evaluarea cercetării. El este de acord cu că CoARA este „o platformă de învățare” pentru a dota cercetătorii și organizațiile de cercetare cu instrumentele potrivite [4].

Andrew Plume, vicepreședinte pentru evaluarea cercetării la Elsevier, salută, de asemenea, contribuțiile finanțatorilor de cercetare, sugerând că aceștia ar putea finanța în mod direct cercetarea cu privire la întrebările legate de reformă. Centrul Internațional pentru Studiul Cercetării al Elsevier derulează însuși numeroase proiecte de cercetare în colaborare cu cercetători și lideri de universități pentru a oferi o bază solidă de dovezi pe care să se bazeze politici viitoare, de exemplu, cu privire la traseele de carieră ale absolvenților doctoranzi, mobilitatea internațională a cercetătorilor academicieni. și sisteme mai corecte de recunoaștere și recompensă [11;12].

Semnatarii Acordului de reformă se angajează să se asigure că evaluările lor de cercetare vor recunoaște pluralitatea contribuțiilor cercetătorilor, vor respecta diferențele. între domeniile de cercetare și să recompenseze noi dimensiuni de calitate, cum ar fi știința deschisă, integritatea cercetării și relevanța societală.

În plus, noul sistem ar trebui să îmbrățișeze diversitatea și să abordeze inegalitățile legate de gen și rasă, precum și inegalitățile regionale, folosind în același timp excelența științifică ca stea călăuzitoare. Asistarea cercetătorilor aflați la începutul carierei în adaptarea la noul sistem este crucială, dar îmbunătățirea calității cercetării nu ar trebui să fie constrânsă de teama de schimbare.

În cele din urmă, mai multe părți interesate trebuie să fie implicate în evoluția măsurătorilor de evaluare și ar trebui să fie echipate cu instrumentele adecvate pentru a experimenta diverse soluții și pentru a evalua atât beneficiile, cât și costurile modificărilor criteriilor. În cele din urmă, pentru a fi eficace și a se alinia la natura globală a cercetării, activitatea inițiată în Europa ar trebui să beneficieze de contribuții din alte regiuni și va trebui să o extindem și în Republica Moldova.

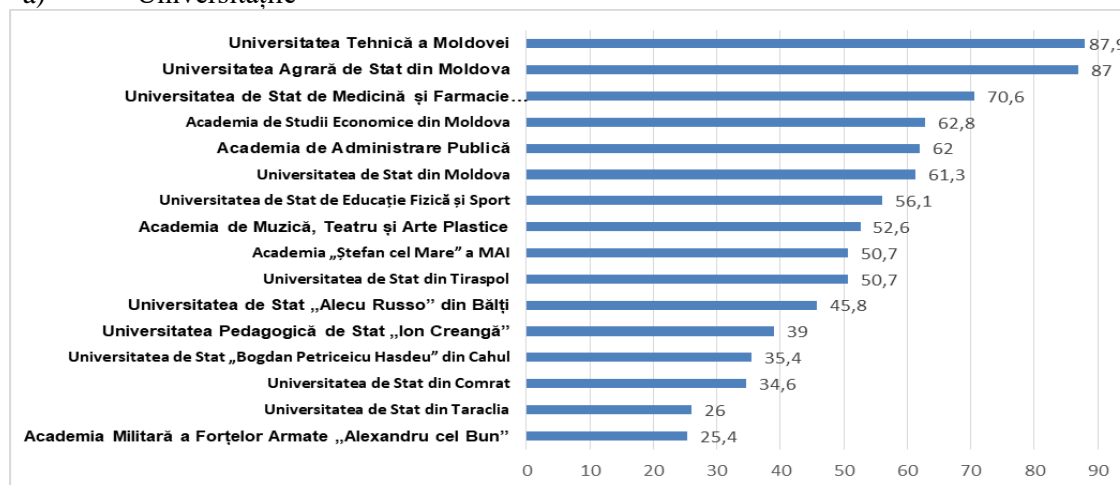
Indicele Timmy – o abordare relevantă și provocatoare

Axarea în Republica Moldova doar pe utilizarea unor indicatori cantitativi (mai ales atunci când punctajul acordat nu ține seama de efortul depus pentru obținerea diferitor tipuri de publicații), fără o evaluare calitativă conduce la goana după publicații, ceea ce se reflectă în așa fenomene ca publicații de calitate joasă, segmentarea unor rezultate obținute în mai multe publicații, evitarea unor cercetări fundamentale, profunde, publicații în ediții pseudoștiințifice (de tip prădător), cu reducerea nivelului general al calității cercetării științifice. Având în vedere aceste constatări, sunt necesare abordări noi, care să surprindă performanța științifică în totalitatea ei. În acest sens, am elaborat un indice nou – indicele Timmy. El poartă numele câinelui meu, care este tânăr, viguros și tare fometos, care măsoară totul în oase. Indicele Timmy arată câte mii de kg de oase pot fi cumpărate din venitul (remunerarea) obținut într-un an de o persoană care lucrează în cercetare. L-am aplicat pe conducătorii organizațiilor din domeniile cercetării și inovării, dat fiind că pentru aceștia, datele sunt publice (fig.1). În opinia noastră, el arată foarte bine performanța științifică a conducătorilor instituțiilor și a instituțiilor în sine. Într-o societate a cunoașterii este evident că cu cât mai multă cunoaștere produce o organizație, cu atât mai mare este remunerarea conducătorilor acesteia de către stat.

În așa mod, nu este necesar de a utiliza indicatori complecși și mulți la număr, care au multe neajunsuri. Este cunoscut, de exemplu, că evaluarea bibliometrică are multe neajunsuri: nu poate capta impactul cercetării în afara comunității academice, în economie sau în educație; nu toate publicațiile valoroase sunt prezente în bazele de date; este dificilă utilizarea indicatorilor bibliometrici pentru compararea cercetătorilor între diferite domenii, deoarece există variații importante între frecvența și

volumul citărilor după discipline etc. Astfel, utilizând doar indicele Timmy, putem dintr-un „singur foc” să rezolvăm multiplele probleme – ne convingem încă o dată că tot ce e simplu este genial.

a) Universitățile

b) Institutele de cercetare

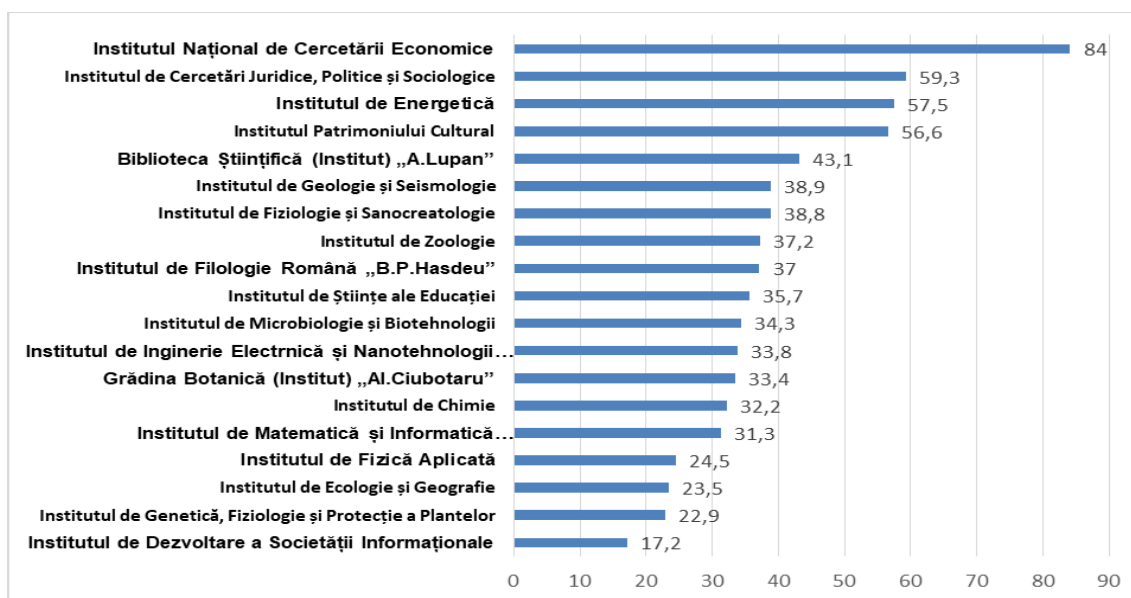

Figura 1. Organizațiile din domeniile cercetării și inovării conform indicelui Timmy
 Sursa: elaborat de autor, după datele AȘM și ANI

Concluzii și propuneri

Studiul nostru a arătat că reforma evaluării ar trebui să reechilibreze utilizarea metricilor, deoarece sistemul actual se bazează prea mult pe publicațiile din reviste prestigioase. Totuși, procesul ar trebui să fie o evoluție, mai degrabă decât o înlocuire completă a sistemului existent cu unul nou.

Nu există un sistem perfect unic, iar respectul pentru diversitate este crucial. Evaluarea ar trebui să recunoască atât contribuțiile cantitative, cât și calitative, ținând cont de obiective, disciplina și contextul instituțional.

Scopul urmărit ar trebui să fie introducerea de indicatori noi (sau adaptarea vechilor) care să ajute la o mai bună dezvăluire a calității și care să fie transparente și să se potrivească scopului evaluării, menținând în același timp un sistem concret bazat pe principiul obiectivității. Întrucât evaluarea nu se poate baza doar pe statistici, evaluarea inter pares bazată pe judecata calitativă va continua să joace un rol important.

Valorificarea experienței internaționale, în primul rând europene, ar trebui să facă parte din evoluția sistemului din Republica Moldova. Tranziția către o utilizare echilibrată în mod corespunzător a inputurilor calitative și cantitative este globală, iar multe țări fac deja pași importanți în acest sens.

Implementarea oricărui cadru nou trebuie să fie măsurată și transparentă, oferind atât cercetătorilor de la începutul carierei, cât și colegilor lor seniori suficient timp pentru a se adapta. Evaluarea ar trebui să încurajeze atingerea obiectivelor de cercetare, mai degrabă decât să creeze provocări.

În acest sens, utilizarea indicelui Timmy respectă toate cerințele stipulate mai sus și îl recomandăm cu căldură și încredere pentru a fi utilizat în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. American Society for Cell Biology. *San Francisco Declaration on Research Assessment*. 2013. <https://sfedora.org/read/>.
2. Bonn, N., Pinxten, W. *Rethinking success, integrity, and culture in research (part 1) — a multi-actor qualitative study on success in science*. In: *Research Integrity and Peer Review*, 2021. <https://doi.org/10.1186/s41073-020-00104-0>.
3. Bazley, P. *Conceptualizing research performance*. In: *Studies in Higher Education Journal*. 2010, 35, Issue 8: 889-903. <https://doi.org/10.1080/03075070903348404>.
4. Campbell, D., Michelle, P., Grégoire, C. et al. *Bibliometrics as a Performance Measurement Tool for Research Evaluation: The Case of Research Funded by the National Cancer Institute of Canada*. *American Journal of Evaluation*. 2010, 31, Issue 1: 66-83.
5. Elsevier. *Factsheet: Salami Slicing*, 2019 - https://www.elsevier.com/_data/assets/pdf_file/0011/653888/SalamiSlicing-factsheet-March-2019.pdf.
6. European Commission. *Open Innovation, Open Science, Open to the World*. A Vision for Europe, 2016. doi:10.2777/061652
7. European Commission. *Next-generation metrics: Responsible metrics and evaluation for open science*. Report of the European Commission Expert Group on Altmetrics, 2017. DOI 10.2777/337729
8. FOSTER. What is Open Science? Introduction. Disponibil: <https://www.fosteropenscience.eu/content/what-open-scienceintroduction> (accesat 06.02.2023).
9. Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L. *Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics*. In: *Nature*. 2015, April 23, 520 (429-431). <https://doi.org/10.1038/520429a>
10. Jonkers, K., Zacharewicz, T. *Research Performance Based Funding Systems: a Comparative Assessment*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2018. doi:10.2791/70120.
11. Moher, D., Bouter, M., Kleinert, S. et al. *The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity*. In: *Plos Biology*, 2020 <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>.
12. OECD. *Making Open Science a Reality*. In: *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*. 2015, No. 25. OECD Publishing: Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>.
13. Priem, J., Hemminger, B. *Scientometrics 2.0: Toward new metrics of scholarly impact on the social Web*. In: *First Monday*, 2010, 15(7). Disponibil: <http://firstmonday.org/article/view/2874/2570> (accesat 09.02.2023).
14. Science Europe. *Position Statement and Recommendations on Research Assessment Processes*, 2020. DOI: 10.5281/zenodo.4916155
15. UNESCO. *Draft text of the UNESCO Recommendation on Open Science*, 2021. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378381.locale=en> (accesat 09.02.2023)

CLUSTERUL TURISTIC VIA CAHUL O NOUĂ PERSPECTIVĂ DE DEZVOLTARE A SECTORULUI DE TURISM ÎN REGIUNEA CAHUL

TOURIST CLUSTER VIA CAHUL A NEW DEVELOPMENT PERSPECTIVE FOR THE TOURISM SECTOR IN THE CAHUL REGION

Ludmila NONI

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: ludmila_noni@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-7474-6580

Rezumat: *Activitatea de turism are un impact semnificativ asupra economiei unei țări, de aceea turismul este unul din domeniile prioritare ale multor țări bogate în resurse turistice, dar și pentru țările în curs de dezvoltare pentru care, turismul devine o prioritate și un declanșator pentru creșterea indicatorilor economici. Cea mai eficientă și durabilă formă de dezvoltare social-economică este asocierea sau cooperarea sub formă de cluster. Clusterul este un model de afaceri care presupune cooperarea între întreprinderi, instituții din domenii similare sau conexe ce urmăresc dezvoltarea, inovarea și sporirea competitivității multidimensionale la nivel local, regional, național sau internațional. Clusterul în turism presupune asocierea de organizații care furnizează servicii în domeniul turismului și oferă destinației turistice o identitate care o deosebește de alte destinații. Clusterul turistic VIA Cahul este o platformă de cooperare dintre afaceri turistice, autorități publice, instituții de cercetare-dezvoltare-inovare și instituții catalizatoare, care are menirea să contribuie la creșterea competitivității întreprinderilor turistice, oferind o nouă perspectivă de dezvoltare sectorului de turism în regiunea Cahul.*

Cuvinte-cheie: *cluster, turism, cooperare, dezvoltare, regiune.*

Abstract: *The tourism activity has a significant impact on the economy of a country, that is why tourism is one of the priority areas of many countries rich in tourism resources, but also for developing countries for which tourism becomes a priority and a trigger for increasing economic indicators. The most effective and sustainable form of socio-economic development is cluster association or cooperation. The cluster is a business model that involves cooperation between enterprises, institutions from similar or related fields that aim to develop, innovate and increase multidimensional competitiveness at the local, regional, national or international level. The cluster in tourism involves the association of organizations that provide services in the field of tourism and give the tourist destination an identity that distinguishes it from other destinations. The VIA Cahul tourism cluster is a cooperation platform between tourism businesses, public authorities, research-development-innovation institutions and catalyst institutions, which aims to contribute to increasing the competitiveness of tourism enterprises, offering a new development perspective to the tourism sector in the Cahul region.*

Keywords: *cluster, tourism, cooperation, development, region.*

Introducere

Această cercetare are ca scop să prezinte rolul turismului ca factor de dezvoltare regională atât pentru țările dezvoltate, cât și pentru țările în curs de dezvoltare, dar care dispun de suficiente resurse turistice naturale și antropice pentru a fi incluse în circuitul turistic regional sau internațional. În acest sens, procesul de clusterizare este cel mai eficient și durabil model în obținerea unor avantaje competitive. Lucrarea prezintă condițiile sau premisele de creare și dezvoltare a clusterelor, tipologia lor, precum și rolul clusterului turistic VIA Cahul ca o nouă perspectivă de dezvoltare a sectorului de turism în regiunea Cahul.

Metodologia cercetării

În procesul realizării acestei lucrări au fost utilizate diverse metode de cercetare: analiza, sinteza, deducția, comparația etc. Au fost cercetate studii în domeniu ale diferitor autori, legislația ce definește conceptul de cluster, a fost elaborată analiza SWOT a sectorului turistic din regiunea Cahul, discuții cu administratorul entității de management a clusterului turistic referitoare la planul de acțiuni a clusterului, precum și pagina de Facebook a clusterului turistic VIA Cahul, care include toate evenimentele la care au participat, dar și organizate de membrii clusterului.

Rezultate și discuții

Cuvântul-cheie pentru a obține succesul este – cooperarea.

Cooperarea presupune competitivitate și promovare reciprocă. Acest model de cooperare și anume, asocieri a mai multor companii și organizații formal independente, situate în aceeași zonă geografică sau regiune, care au domenii de activitate similare sau conexe se numește cluster. Acest concept este definit de mai mulți autori, integrând elementele de bază ale creării și funcționalității unui cluster. *Clusterul* – „asociere de întreprinderi interconectate, amplasate în apropiere geografică, de regulă, aparținând unui sector sau unor sectoare conexe, precum și de instituții de cercetare științifică, universități și alte organizații, activitatea cărora este concentrată pe inovare, iar cooperarea lor permite de a spori avantajele competitive ale întreprinderilor” [3, p. 26].

Legislația din România definește *clusterul* ca fiind o „grupare de producători, utilizatori și /sau beneficiari, în scopul punerii în aplicare a bunelor practici din UE în vederea creșterii competitivității operatorilor economici” [3, p. 26]. Comunicarea Comisiei Europene [5] definește *clusterul* ca fiind un „grup de firme, actori economici conecși și instituții localizate într-o proximitate geografică și care au ajuns la gradul de mărime necesar dezvoltării de expertiză specializată, servicii, abilități și furnizori”. Legislația Republicii Moldova definește acest termen astfel: *clusterul* - este „o concentrare geografică de teritorii, localități, servicii, sau alte activități desfășurate în diferite domenii interconectate, stabilite între instituții asociate într-un anumit domeniu” [4]. **Clusterul este un model de afaceri** care presupune cooperarea între întreprinderi mici și mijlocii / antreprenori pe de o parte și structuri suport din partea autorităților publice [6].

Din punct de vedere al poziției geografice, clusterelor pot fi: *naționale*, concentrate pe rezolvarea unor probleme naționale (ex. infrastructura, mediu, etc); *regionale*, concentrate pe creșterea competitivității în și între regiuni și *internaționale*, punând la dispoziție infrastructura hard și soft corespunzătoare sectoarelor cheie [7]. Din punct de vedere al domeniului, clusterelor pot acoperi orice domeniu: turistic, științific, tehnologic, zootehnic, educațional, vitivinicol, agricol, etc Pentru a fi parte componentă a unui cluster și a beneficia de toate avantajele și oportunitățile, trebuie să conștientizezi că a fi membru înseamnă nu doar a te bucura de rezultate, dar în primul rând, să te implici în crearea și obținerea lor, nu doar ca firmă independentă, ci și ca parte interesată în dezvoltarea și promovarea și celorlalți membri ai clusterului. Fiecare membru reprezintă imaginea clusterului, dacă măcar unul din membri nu își face treaba bine, rămâne pată pe întreaga asociere. Responsabilitatea în cluster este dublă: calitatea propriilor servicii/produse și calitatea funcționării fiecărui membru. Un cluster presupune grija față unul de altul, grija comună față de clienți și regiune. Atunci când părțile eligibile pentru cluster își asumă aceste obligații, aderarea este mai mult decât dorită. Pentru crearea unui cluster este suficient ca să existe un interes comun între companiile cu activități comune și complementare care au competențe în domeniu, să existe deschidere pentru cooperare, promovare și promovare reciprocă. Chiar dacă fiecare din ele au o identitate, la nivel de cluster trebuie creată o identitate comună. Toți membrii trebuie să participe la elaborarea unei strategii comune de dezvoltare. Aderarea la cluster este una voluntară și se bazează pe încrederea între membri. Succesul clusterului va depinde de formarea unei viziuni corecte despre rolul și importanța funcționalității și dezvoltării continue a clusterului, precum și pe înțelegerea corectă a conceptului sau ideii de cluster și promovarea acestuia. Printre motivele sau beneficiile pentru care companiile se asociază în cluster putem enumera:

- Companiile membre ale clusterelor sunt mai inovative decât alte companii;
- Regiunile care au cluster funcționale atrag mai mult capital decât alte regiuni;
- Clusterelor puternice contribuie la creșterea nivelului de antreprenoriat;
- Clusterelor sunt atractive pentru forța de muncă calificată;
- Clusterelor presupune competitivitate și asumarea imaginii;
- Promovarea reciprocă și „schimb” de clienți, sub principiul „de la mine, la tine”
- Clusterelor aduc valoare adăugată companiilor membre;
- Membrii au acces la informații despre context, tendințe, competitori, piețe;
- Acces la formare profesională, educarea și pregătirea forței de muncă
- Acces la servicii de consultanță pentru elaborare proiecte, studii, analize,
- Acces la finanțarea proiectelor proprii, dar și prin prin parteneriate;
- Participarea la evenimente tematice: târguri, expoziții, festivaluri naționale și internaționale;
- Creșterea șanselor de succes prin schimburi de experiențe, vizite de studiu

- Premise pentru a face față noilor provocări economice;
- Șanse sporite de internaționalizare a afacerilor;
- Creșterea cifrei de afaceri prin oferirea de produse în comun;
- Creșterea standardelor de viață a tuturor celor implicați.

Chiar dacă procesul de clusterizare este perceput ca un motor în dezvoltarea socială și economică a regiunii, totuși există și unele percepții sceptice, care creează impedimente în formarea și dezvoltarea lor. De exemplu: neîncrederea în membri, buget redus, concurența neloială, nu toți sunt pregătiți să investească în dezvoltarea propriei afaceri, respectiv creșterea standardelor de calitate, relații neformale complicate, reticență spre inovare, migrația populației, asumarea responsabilităților comune, „împărțirea” clienților, etc

Activitatea de turism are un impact semnificativ asupra economiei unei țări, de aceea turismul este unul din domeniile prioritare ale multor țări bogate în resurse turistice, dar și pentru țările în curs de dezvoltare pentru care turismul devine un criteriu pentru creșterea indicatorilor economici. Conceptul de cluster reprezintă cea mai nouă formă de organizare și cooperare dintre actorii turistici dintr-un teritoriu: pensiuni, agricultori, meșteri populari, centre de divertisment, unități de alimentație publică, muzee, colective artistice, agenții de turism, centre de informare, vinării, case rurale, zone de odihnă etc. Acest lucru le permite antreprenorilor să-și diversifice oferta și să o promoveze individual și reciproc, astfel încât să atragă mai mulți turiști. Un cluster exprimă în mod direct proverbul „Unde-i unul, nu-i putere, unde-s doi, puterea crește” deci, clusterul reprezintă cel mai eficient model de dezvoltare social-economică.

Astfel, putem spune că *clusterul turistic* este „acumularea de resurse și atracții turistice, infrastructură, echipamente, companii prestatoare de servicii, alte sectoare de sprijin și instituții administrative care prin integrarea și activitățile coordonate permit să ofere clienților experiența pe care ei așteaptă să o primească de la destinația pe care o aleg să o viziteze” [8]. *Clusterul turistic* este „o concentrare geografică de companii și instituții interconectate prin activități de turism incluzând: furnizori, servicii, guverne, instituții, universități și concurenți. Un *cluster în turism* este asociat cu un produs turistic și o destinație turistică” [1.p.80]. *Clusterul turistic* oferă destinației turistice o identitate care o deosebește de alte destinații, iar membrii clusterului sunt responsabili de menținerea și dezvoltarea durabilă a acesteia. *Clusterul turistic* este o asociație de organizații care furnizează servicii în domeniul turismului. În compoziția sa, are firme mici și mari care interacționează constant între ele. Acestea sunt situate pe un singur teritoriu din aceeași regiune. Lucrarea se desfășoară atât la nivel intern, adică călătorie în țară, cât și călătorie în străinătate [9].

Premisele dezvoltării clusterelor în turism presupun: [1]

- Existența întreprinderilor competitive;
- Amplasarea geografică favorabilă;
- Existența potențialului natural și antropic;
- Tradiții, obiceiuri, gastronomie, ospitalitate;
- Existența partenerilor în preajmă;
- Diversitatea mare a partenerilor;
- Legăturile formale și neformale între partenerii sunt un beneficiu.

Membrii unui cluster turistic pot fi: tour operatori, agenții de turism, structuri de cazare, structuri de alimentare, catering, companii de transport, companii de servicii și consultanță, autorități naționale și locale, instituții de învățământ și cercetare, asociații profesionale și ONG, unități de agrement, meșteri populari, închirieri de mașini, agenții de evenimente, etc.

La moment în Republica Moldova fost create clustere în diferite domenii: clustere științifico-tehnologice, științifico-educaționale, clustere agroturistice, turistice, clustere vitivinicole, clustere zootehnice, toate contribuind la dezvoltarea acestor domenii. În domeniul turismului, putem menționa Clusterelor agroturistice – aceasta este denumirea unui tip de turism care se dezvoltă în Republica Moldova cu scopul de a atrage cât mai mulți turiști și, totodată, să dezvolte unele segmente ale agriculturii. Încă din 2017, în Republica Moldova au fost create patru astfel de clustere: „Armonia Nordului” ce cuprinde raioanele Soroca și Ocnița, „Drumul Recifelor”, Bălți și raionul Edineț, „VilaDor” include localități din raioanele Fălești, Ungheni, Telenești și Sângerei și „Lunca Prutului de Jos” amplasat în raionul Cahul [10]. De asemenea, la Hîncești a fost lansat Clusterul de Turism Hîncești, „care are ca scop de a promova raionul Hîncești ca destinație turistică, dar și pentru a facilita conexiuni și de a contribui la îmbunătățirea anumitor aspecte atât în domeniul turismului, cât și în domeniul serviciilor” [11].

În 2022, în cadrul Programului „EU4Moldova: regiuni cheie”, finanțat de Uniunea Europeană, în Republica Moldova, în domeniul turismului au fost create două clustere turistice, la Ungheni și Cahul. La 20 aprilie 2022, a fost creat *Clusterul Turistic Regional Ungheni 2030*. **Memorandumul de colaborare privind constituirea Clusterului, a fost semnat de 30 de subiecți: reprezentanți a cinci primării, inclusiv cele din Călărași și Nisporeni, agenți economici, ONG-uri și instituții de învățământ și cercetare.** „Clusterul turistic va contribui la dezvoltarea economică sustenabilă și la crearea unei imagini pozitive a municipiului și raionului Ungheni ca destinație turistică prin stimularea potențialului turistic și promovarea brandului turistic local”, a menționat secretarul de Stat, Andrei Chistol, prezent la ședința de constituire a clusterului [16]. Membrii clusterului fac parte din rândul mediului de afaceri autohton (unități economice de producere, prelucrare fructe și legume, servicii de alimentație cu produse tradiționale și cazare, meșteșugărit/artizanat etc.), autorităților publice locale, instituțiilor publice (universități, primării, cămine culturale, muzee etc.) și organizațiilor obștești, iar unitatea de management a clusterului este reprezentată de o asociație obștească, care reglementează activitatea clusterului.

Scopul clusterului constă în creșterea atractivității și promovarea regiunii prin dezvoltarea unei infrastructuri turistice moderne.

Obiectivele clusterului:

- Asigurarea unui sprijin multidimensional comunității de afaceri la nivel local și regional
- Crearea serviciilor turistice competitive prin intermediul noilor inovații și tehnologii moderne de afaceri [12].

Necesitatea de a crea un cluster turistic la Cahul a fost argumentată de analiza SWOT a acestui sector. Astfel, printre punctele tari putem menționa: potențial turistic valoros și așezare geografică favorabilă, existența și funcționalitatea pensiunilor/hotelurilor și caselor rurale, zone de agrement, colective artistice, tradiții, sanatoriul „Nufărul Alb”, arii naturale, deci există toate ingredientele necesare pentru crearea clusterului turistic: afaceri locale, instituții de cercetare-dezvoltare-inovare, autorități publice deschise spre cooperare. Punctele slabe se referă la promovarea insuficientă a regiunii ca destinație turistică, bugete reduse pentru dezvoltarea infrastructurii generale și turistice, nivel scăzut de competențe în rândul populației cu privire la dezvoltarea și managementul afacerilor turistice, flux redus de turiști. Printre cele mai mari riscuri putem menționa: migrația populației, beneficii reduse din turism, legislație confuză ce reglementează regimul de frontieră în spațiul biosferei „Prutul de Jos” și deteriorarea constantă a mediului natural de pe teritoriul clusterului (secarea lacurilor, înnomolirea râurilor, degradarea vegetației și lumii animale). Oportunitățile ar oferi mari șanse de dezvoltare a acestui sector și anume: parteneriate cu alte clustere turistice, în special cu cele din România pentru transfer de experiență și practici de succes, atragerea investițiilor prin instrumentul de cluster, sinergia cu proiectele UE din regiune: EU4Moldova: regiuni-cheie, Startup City Cahul, etc

Astfel, la 27 aprilie 2022 în cadrul Programului „EU4Moldova: regiuni cheie”, finanțat de Uniunea Europeană, a fost lansat *Clusterul turistic VIA Cahul* (Valori, Inovare, Autenticitate) creat prin semnarea Memorandumului de creare de către 49 structuri/instituții și este o platformă de cooperare dintre afaceri turistice, autorități publice, instituții de cercetare-dezvoltare-inovare și instituții catalizatoare, care are menirea să contribuie la creșterea competitivității întreprinderilor turistice, oferind o nouă perspectivă de dezvoltare sectorului de turism în regiunea Cahul.

La cluster au aderat: 21 afaceri turistice, 11 Autorități publice și instituții de stat, 4 instituții catalizatoare și 13 structuri din sectorul de cercetare-inovare-educare, dintre care 3 parteneri internaționali. Specializarea clusterului „VIA CAHUL” este turismul rural, conectat cu celelalte forme ale turismului: balnear și de sănătate, agroturism, turism cultural, de agrement, aventură, turism vinicol ș.a. Entitatea de management a clusterului este Asociația Obștească „Pro Parteneriat pentru Dezvoltare Durabilă”. Partener al clusterului VIA Cahul este Asociația Clusterelor din România CLUSTERO [13].

Scopul Memorandumului de constituire a Clusterului turistic VIA Cahul, specificat în Articolul 1, „este de a crea și consolida un parteneriat regional pentru înființarea și dezvoltarea clusterului turistic în regiunea Cahul, menit să dezvolte sectorul de turism din regiune, să asigure creșterea competitivității activităților/afacerilor turistice pentru valorificarea și promovarea la scară largă a produsului turistic regional”.

Articolul 4 al memorandumului de constituire a clusterului turistic, definește obiectivele strategice ale clusterului. În urma discuțiilor cu administratorul entității de management a clusterului AO „Pro

Parteneriat pentru Dezvoltare Durabilă [14], Iurie Strelciuc, aceste obiective vor fi implementate prin intermediul măsurilor de realizare incluse în Planul de Acțiuni. Vom menționa doar câteva măsuri pe fiecare obiectiv:

4.1. Consolidarea Clusterului turistic „VIA CAHUL” și dezvoltarea parteneriatelor strategice internaționale.

- Organizarea activităților de schimb de experiență și practici cu clustere similare*
- Participarea membrilor clusterului la activități de formare naționale și internaționale*
- Organizarea unui Info tur a membrilor clusterului la membrii clusterului pentru o cunoaștere mai bună a serviciilor turistice prestate în regiune*
- Aderarea clusterului turistic „VIA CAHUL” la Asociația Clusterelor din România CLUSTERO și participarea la activitățile CLUSTERO*
- Organizarea anuală a Forumului Clusterului Turistic „VIA CAHUL”*

4.2. Crearea și dezvoltarea serviciilor turistice competitive, inovatoare și eficiente în regiunea clusterului Cahul. Printre măsurile de realizare a acestui obiectiv vom menționa:

- Inventarierea obiectivelor turistice și a caselor tradiționale din zonă*
- Elaborarea hărții interactive a obiectivelor turistice și promovarea acestora*
- Dezvoltarea de produse și servicii turistice noi pentru creșterea consumului turistic*
- Amenajarea unui spațiu de camping pe teritoriul regiunii cu asigurarea accesului la servicii publice necesare*
- Crearea a 2 trasee de la sanatoriu: turul mun. Cahul - pentru câteva ore (pentru ziua de sâmbătă) și un traseu în cluster - pentru o zi (pentru ziua de duminică)*

4.3. Modernizarea infrastructurii turistice publice și private, a serviciilor de tranzit și îmbunătățirea accesului către atracțiile turistice din regiune. Printre măsurile de realizare a acestui obiectiv vom menționa:

- Construcția a 1-2 platforme de vizionare a destinațiilor turistice – la Lacul Belevu (Slobozia Mare) și Lacul Nufurilor (la Brânza)*
- Identificarea unei soluții tehnice pentru conservarea porțiunii Valului lui Traian din s. Vadul lui Isac*
- Acordarea suportului membrilor clusterului și IMM din regiune în atragerea de finanțări pentru realizarea lucrărilor de renovare, ecologizare și adaptare a condițiilor pentru primirea turiștilor*
- Renovarea drumului de acces către lacul Manta (din centrul localității Manta)*
- Crearea infrastructurii pentru servicii tranzitare: popasuri, platforme de vizionare a rezervației, târguri meșteșugărești, piețe, etc*

4.4. Dezvoltarea turismului verde în zona clusterului turistic VIA Cahul. Printre măsurile de realizare a acestui obiectiv vom menționa:

- Crearea condițiilor pentru birdwatching/observarea păsărilor pentru turiștii – ornitologi și persoanele interesate de zonă umedă de importanță internațională a lacurilor Prutulului de Jos (construcția unui turn la lacul Manta)*
- Promovarea afacerilor care contribuie la păstrarea și conservarea ecosistemului*
- Dezvoltarea proiectelor de parteneriat transfrontalier și promovarea potențialul turistic existent*
- Asigurarea schimbului de bune practici la nivel regional și internațional pentru dezvoltarea afacerilor sustenabile*
- Instruirea agenților economici cu privire la respectarea principiilor turismului durabil la faza de planificare și realizare a activităților turistice.*

4.5. Marketingul produselor turistice și crearea unei imagini favorabile a regiunii Cahul ca zonă turistică atractivă

- Instruiri pentru operatorii de turism și alți actori, membri ai clusterului privind digitalizarea serviciilor turistice*
- Crearea și dezvoltarea de aplicații mobile pentru promovarea turismului regional*
- Participarea membrilor clusterului la târguri și expoziții naționale și internaționale*
- Instalarea semnelor de informare și ghidare turistică pe întreg teritoriul clusterului*
- Producerea filmelor video grafice de promovare a potențialului turistic*

Membrii Fondatori ai Clusterului, care au semnat Memorandumul de constituire a clusterului [2], sunt reprezentanți ai mediului de afaceri, Administrare publică locală și instituții publice, Sectorul de cercetare-inovare-educare și instituții catalizatoare menționați mai jos.

A) Mediul de afaceri:

1. Sanatoriul „Nufărul Alb” SRL 2. SRL „El-Cairo Cahul (complex hotelier) 3. SRL „Brosis&Co” (agenție de turism) 4. II Capraru Nicolae (zona de odihnă și agrement „La Cotihana”) 5. „Hora Media” SRL (companie de design și marketing) 6. „Step by Step Discovery” (servicii de promovare turistică) 7. SRL „Unicorn Eli” (servicii organizare evenimente și catering) 8. ÎI „Mândru Aeroplus” (servicii zbor cu parapanta) 9. SRL „Voina Grup” (alimentație publică, catering) 10. SRL „MV&Alexandra” (Sala de Ceremonii „Otilia”) 11. SRL Lazăr Agrotur (agropensiune) 12. SRL „Rumix Stil” (Complexul turistic „Eco Village”) 13. VERCOM - JNG SRL 14. SRL „INARTIZ” (atelier de meșteșuguri populare) 15. GȚ „Minciuna Maria” (atelierul gastronomic „La Tanti Masha”) 16. SRL Ar-Lina (atelier de prelucrare artistică a pieilor de oi) 17. Fabrica de vinuri „Vinăria din Vale 18. SRL „Minalia Fowl” (cramă) 19. GȚ „Voina Victor” (cultivarea zarzavaturilor și legumelor)

B) Administrare publică locală și instituții publice

20. APL Cahul 21. APL Văleni 22. APL Slobozia Mare 23. APL Crihana Veche 24. APL Manta 25. APL Colibași 26. APL Vadul lui Isac 27. ÎS Rezervația Biosferei „Prutul de Jos” 28. Palatul de Cultură „N. Botgros” Cahul cu Centrul de Informare Turistică Cahul 29. Teatrul Republican „B. P. Hasdeu”.

C) Sectorul de cercetare-inovare-educare

30. Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul 31. Universitatea de Stat din Moldova 32. Colegiul „Julia Hasdeu” Cahul 33. Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, România 34. Universitatea „Danubius”, Galați, România 35. Asociația Națională pentru Turism Receptor și Intern din Moldova 36. Camera de Comerț și Industrie Cahul 37. Asociația ”Grup de Acțiune Locală ”Lunca Prutului de Jos” 38. Asociația Obștească „Cahul 2030” 39. Centrul de Business din Cahul 40. AO MOLDOX 41. AO ACTIE Cahul 42. Uniunea meșterilor populari din Republica Moldova 43. Persoană fizică Noni Ludmila 44. Persoană fizică Vulpe Olese.

D) Instituții catalizatoare

45. Compania de consultanță și management în afaceri „S&I Project”

Conform articolului 9, Clusterul poate fi extins prin cooptarea de noi membri, la propunerea unuia sau mai mult membri fondatori. Astfel, la 17 mai 2023, ANTRIM a semnat Memorandumul de Înțelegere cu Clusterul turistic „VIA Cahul”, care vizează promovarea destinațiilor turistice, digitizarea și dezvoltarea de noi produse turistice în regiunea Cahul. Angajamentul ANTRIM în acest parteneriat este de a coopera activ cu regiunea Cahul în promovarea și dezvoltarea produselor turistice, posibilitățile de colaborare dintre reprezentanții industriilor, schimb de experiență și bune practici, creștere și dezvoltare durabilă [13].

Printre activitățile Clusterului Turistic VIA Cahul putem menționa:[13, 14]

- Clusterul turistic VIA Cahul participă la ziua națională a Portului Popular, 26 iunie 2022
- Vizită de studiu pentru membrii clusterului turistic, la pensiunile din țară în perioada 16-20 august 2022.
- Vizită de studiu pentru membrii clusterului turistic în România, perioada 3-5 noiembrie 2022.
- Clusterul turistic VIA Cahul participă la Forumul de Durabilitate în Europa de Sud-Est & Regiunea Dunării, 18-19 octombrie 2022, Iași, România. Forumul a avut ca scop dezvoltarea relațiilor economice multilaterale în contextul dezvoltării durabile.
- Lansarea proiectului „Creșterea competitivității turistice în zona Clusterului turistic VIA Cahul”, 20 ianuarie 2023, proiect implementat în cadrul Programului „EU4Moldova: regiuni-cheie” finanțat de Uniunea Europeană. Proiectul își propune să promoveze și să susțină spiritul de cooperare între companiile turistice și entitățile publice din spațiul urban și rural al Clusterului turistic VIA Cahul prin implementarea ideilor inovatoare și crearea de noi locuri de muncă, grant la suma de 100 000 euro, 16 agenți economici vor implementa mini-proiecte.
- Participarea la Cahul Business Summit, 17 mai 2023. În cadrul evenimentului au fost abordate o serie de subiecte de interes pentru regiunea de sud printre care și: Potențialul cultural și turistic de dezvoltare a regiunii Sud (Cahul), Clusterul turistic VIA Cahul reprezentat de Dna Silvia Știrbeț, coordonatoare cluster, a vorbit participanților despre progresul implementării proiectului „Creșterea competitivității turistice în zona clusterului turistic „VIA CAHUL”, finanțat de Uniunea Europeană, rezultatele obținute și pașii următori.

- Clusterul turistic VIA Cahul participă la TURISM&TRAVEL EXPO, 6-9 aprilie 2023- cea mai importantă expoziție internațională specializată pentru sectorul de turism și principalul eveniment pentru cei pasionați de călătorii.
- În cadrul Festivalului – concurs al Turismului „Casa Părintească”- destinație turistică” echipa regiunii Cahul și Clusterului turistic VIA Cahul s-a clasat pe Locul II – „pentru cea mai complexă și atractivă prezentare a potențialului turistic”. Acest festival se desfășoară în cadrul Târgului de Turism din Moldova organizat la Moldexpo.
- Clusterul turistic VIA Cahul a demarat serviciile de proiectare pentru construcția unei platforme de belvedere în s. Slobozia Mare. Prin construcția platformei va fi oferit acces turiștilor, vizitatorilor și oaspeților regiunii Cahul de a admira de la înălțime priveliștile ademenitoare din Rezervația naturală „Prutul de Jos”.
- AO „Pro Parteneriat pentru Dezvoltare Durabilă”, entitatea de management a Clusterului turistic VIA Cahul, a organizat pentru membrii Clusterului turistic un seminar de instruire în domeniul „Managementului proiectelor”, 9 martie 2023
- Clusterul turistic VIA Cahul participă la Târgul de Turism al României ROMEXPO23-26 februarie 2023. Membrii clusterului sunt parte a unei delegații impresionante din Republica Moldova, constituite din crame și vinării, tur-operatori, pensiuni și destinații turistice regionale
- Clusterul turistic VIA Cahul este cel mai inovator program turistic din regiune reprezentanții căruia vor participa la Moldox Festival cu o prezentare despre importanța, scopul și obiectivele Clusterului. [15]

Importanța asocierii sub forma clusterului este o necesitate de dezvoltare nu numai la nivel regional, dar și internațional, lucru demonstrat și de inițiativa creării unui cluster transfrontalier **pentru promovarea și dezvoltarea turismului verde în regiunea dunăreană a bazinului Mării Negre (raionul Cahul, Republica Moldova; județul Galați, România; și Comunitatea teritorială Reni, Ucraina), va fi creat în cadrul proiectului transfrontalier „Dezvoltarea și promovarea turismului verde în sectorul dunărean al bazinului Mării Negre”, inițiativă discutată în cadrul primei ședințe de constituire a clusterului Cahul-Galați-Reni din 6 aprilie la Cahul.** Scopul creării clusterului este consolidarea capacităților furnizorilor de servicii turistice, a autorităților locale și regionale din Cahul, Reni, Galați, dar și dezvoltarea turismului transfrontalier și verde, prin promovarea cooperării și a schimbului de bune practici [17].

Concluzii

Conceptul de cluster turistic a fost definit de mai mulți autori, fiind ca o grupare, concentrare sau asociere dintre diferite entități cu activitate similară sau conexă care au un scop comun. Chiar dacă sunt formulate diferit, conceptul de cluster presupune câteva cuvinte-cheie: entități dintr-un domeniu, proximitate geografică, creșterea competitivității, asociere liberă și voluntară, inovare. Experiența statelor dezvoltate, dar și a celor în curs de dezvoltare, care implementează procesele de clustering au demonstrat că acestea reprezintă o platformă esențială pentru cooperare și dialog constructiv dintre actorii comunitari: administrații publice locale, antreprenori, medii educaționale, de informare, ONG-uri etc. Acesta permite identificarea, evaluarea entităților existente în domeniile comune sau conexe, ducând spre creșterea eficiență a relațiilor de comunicare, cooperare și dezvoltare reciprocă în cadrul proceselor de management, inovare, promovare, dar și educării, instruirii și calificării specializate a personalului. Membrii au acces la informare și formare profesională, la finanțări, schimb de vizite internaționale, promovare comună, schimb de clienți. Participă împreună la evenimente tematice, târguri, expoziții, festivaluri naționale și internaționale, ceea ce de unul singur este mai costisitor. Clusterelor le este atribuită credibilitatea în fața forței de muncă, iar implicarea comună duce la creșterea standardelor de viață a celor implicați, dar și regiunii în general. Multitudinea și diversitatea activităților clusterului VIA Cahul, prezentate mai sus, demonstrează că un cluster turistic funcțional la Cahul era necesar și cu adevărat Clusterul turistic VIA Cahul este o nouă perspectivă de dezvoltare a sectorului de turism în regiunea Cahul.

Bibliografie:

1. Iordache Carmen, Iuliana Ciochină, Mihaela Asandei, Clusterelor – suport al creșterii competitivității activității turistice, în Economie teoretică și aplicată ,Volumul XVII (2010), No. 5(546), p.73-87. accesibil: http://store.ectap.ro/articole/470_ro.pdf

2. Memorandumul de constituire a Clusterului Turistic VIA Cahul din 27 aprilie 2022 în mun. Cahul
3. Noni Ludmila, Clusterul - model inovator de dezvoltare a turismului, Universitatea de stat „B. P. Hasdeu” din Cahul, Conferința științifico-practică Inovația: factor al dezvoltării social – economice, p.26, 3 martie 2016 <https://www.usch.md/wp-content/uploads/2020/05/Conf-3-martie-2016-1.pdf>
4. Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2013-2015 RM, aprobată prin Hotărârea Nr. 685 din 04.09.2013
5. www.clustero.eu
6. <http://b2b-strategy.ro/2015/02/model-de-afaceri-cluster/>
7. https://www.adrnrdest.ro/wp-content/uploads/2022/02/1.-Prezentare-cluster_e_Ovidiu-Savu_-3.02.2022.pdf
8. www.tourism-cluster-romania.com
9. <https://ro-3861.studiovladimirs.cz/turisticheskiy-klaster-eto-cto-takoe-opredelenie-i-ponyatie-18d8d0e8d>
10. <http://moldnova.eu/ro/un-nou-tip-de-turism-moldova-clusterelor-agroturistice-ce-inseamna-acest-lucru-12384.html>
11. <http://curentul.md/stiri/video-clusterul-de-turism-hincesti-lansat-scopul-clusterului-este-de-a-promova-raionul-hincesti-ca-destinatie-turistica.html>
12. <https://www.mc.gov.md/ro/content/fost-constituit-primul-cluster-turistic-regional-ungheni-2030> .
13. <https://www.facebook.com/turismCahul>, Clusterul turistic ”VIA Cahul”
14. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100087561634646>: Asociația Obștească „Pro Parteneriat pentru Dezvoltare Durabilă”
15. <https://moldoxfestival.com/discussions/prezentare-program-cluster-turistic-via-cahul/>
16. <https://ecofm.md/2022/04/22/la-ungheni-a-fost-constituit-clusterul-turistic-regional-ungheni-2030/>
17. <http://www.viitorul.org/ro/content/un-cluster-pentru-promovarea-%C8%99i-dezvoltarea-turismului-verde-%C3%AEn-regiunea-dun%C4%83rean%C4%83-ca>

V. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE LA REZOLVAREA UNOR PROBLEME DE MATEMATICĂ (PROBLEME DE MIȘCARE)

USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES TO SOLVE PROBLEMS IN MATHEMATICS (MOVEMENT PROBLEMS)

Diana BÎCLEA

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

E-mail: biclea.d@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5737-2209

Rezumat: În acest articol se descrie aplicarea tehnologiilor informaționale la rezolvarea unei clase de probleme de matematică și anume a problemelor de mișcare. Sunt indicate principalele aplicații ce pot dezvolta rezolvarea acestor probleme într-un mediu mai clar și bine înțeles de către elevi. Din gama largă de aplicații ce pot fi folosite ca medii de rezolvare, aici se vor descrie cele care sunt gratuite și ușor de utilizat ca: Power Point, GeoGebra, tabla interactivă.

Cuvinte-cheie: tehnologii informaționale, probleme, matematică.

Abstract: This article describes the application of information technologies to solving a class of mathematical problems, namely motion problems. The main applications that can develop the solution to these problems in a clearer and more understandable environment are indicated. From the wide range of applications that can be used as solving environments, there will be described those that are free and easy to apply as PowerPoint, GeoGebra, interactive whiteboard and others.

Keywords: information technologies, problems, mathematics.

Introducere: Rezolvarea problemelor aritmetice reprezintă un capitol important în predarea matematicii din clasele primare și în clasele secundare. Problemele aritmetice simple le întâlnesc elevii în fiecare zi și au nevoie de o gândire logică ca să găsească cele mai corecte idei de rezolvare și de determinare rapidă a soluțiilor.

Rezolvarea problemelor pune la încercare la cel mai înalt grad capacitățile intelectuale ale elevilor, le solicită toate disponibilitățile psihice, în special inteligența, de aceea trebuie să se acorde o mare atenție în programa școlară la dezvoltarea de competențelor de rezolvare a problemelor aritmetice [18, 19] și utilizarea unor instrumente utile, în special cele digitale pentru a atinge aceste competențe.

La unii copii apar dificultăți la rezolvarea problemelor prin neînțelegerea terminologiei, greu de memorat numerele, nu-și pot formula tehnicile de rezolvare, nu pot determina strategiile de rezolvare, nu pot să facă legătura dintre datele cunoscute și necunoscute [12, 21].

Deși după teoriile lui Piaget, copiii la nivelul dezvoltării cognitive (vârsta 7-11 ani) faza operațională concretă, ei sunt pregătiți pentru gândirea logică și pot găsi soluții pentru problemele cu o singură operație și pot continua cu probleme mai complexe [8, 19], ei totuși pot întâlni dificultăți și bariere de rezolvare a problemelor. Se fac diverse studii asupra acestui subiect și se caută factorii care contribuie la apariția dificultăților de rezolvare a problemelor, se caută soluții și metode de depistare la timp a primelor neînțelegeri a rezolvării problemelor [3, 4, 5, 8, 13, 22, 23]. Unii copii care au dificultăți la rezolvarea problemelor aritmetice pot cu ușurință să facă alte exerciții matematice [7], pot să înțeleagă doar unele caracteristici ale problemei fără a ajunge la un rezultat final. Este crucial de depistat problemele și dificultățile ce apar la rezolvarea problemelor de orice tip [9].

Însă ținem cont de ideea că, pentru a putea rezolva o problemă aritmetică, este necesară o gândire mai complexă, formată din mai multe competențe psihice ce necesită unele deprinderi și abilități cu caracter mai general: orientarea către procesele mintale de depistare a datelor problemei, punerea în legătură logică a datelor, capacitatea de a diferenția datele cunoscute și cele ce trebuie de aflat, extragerea cunoștințelor anterioare pe care le poate folosi la rezolvarea problemelor precum și unele deprinderi specifice referitoare la detalii de acțiuni [7, 18]. Dacă până la clasa IV majoritatea copiilor reușesc să înțeleagă algoritmul și metodele de rezolvare a problemelor, trecând la treapta gimnazială ei le văd mai complexe și mai greu de

rezolvat. Dificultățile apărute din nereușita rezolvării problemelor pot duce la anxietate, nesiguranță, lipsă de încredere în sine și la alte stări emoționale negative [21].

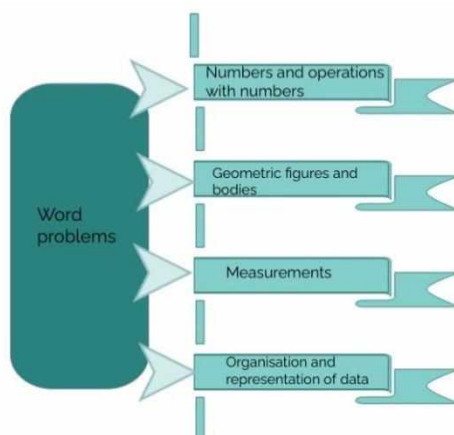

Fig. 1. Domeniile de matematică care sunt cuprinse în rezolvarea problemelor de mișcare

La rezolvarea problemelor elevul pune în mișcare diferite procese psihologice cum ar fi procese cognitive, cea mai solicitată fiind gândirea, având diverse operații logice de analiză, sinteză, comparație, generalizare și abstractizare [19].

Dificultățile de rezolvare a problemelor pot să depindă de fiecare proces psihologic pe care trebuie să-l solicite la rezolvarea lor.

Activitatea de rezolvare a problemelor aritmetice contribuie la fixarea și aprofundarea cunoștințelor, descoperirea unor reguli noi pe baza celor cunoscute, aplicarea tuturor ariilor ce cuprind programa școlară la matematică (Fig. 1).

De asemenea, formează deprinderi intelectuale de îmbogățire a orizontului de cultură generală alcătuiind probleme și determinând căi de rezolvare, ceea ce duce la dezvoltarea abilităților de viață, de practică și experiențe.

Este important de luat în considerare dificultățile de rezolvare a problemelor pe baza dezvoltării intelectuale ale copiilor (Piaget) și de ținut cont de metodele de predare, deoarece lipsa de înțelegere a problemelor poate fi și din cauza metodelor tradiționale de predare [8].

Metodologia cercetării

Pentru rezolvarea problemelor aritmetice avem nevoie de solicitarea a mai multor procese neuronale: memorare, calcul, înțelegere, relaționare între idei, verificare, încredere în sine etc., prin urmare reprezintă un complex de abilități matematice și psihologice [6].

Pentru dezvoltarea acestor abilități și a reduce dificultățile în rezolvarea problemelor în programa școlară, se pune accent pe dezvoltarea a diverselor competențe.

În toate țările din lume în învățământul primar și cel secundar se pune accent pe competența generală de rezolvare a problemelor [11], care duce la dezvoltarea altor abilități. Există mai mulți factori care duc la dezvoltarea competenței de rezolvare a problemelor, cu impact direct a aplicării tuturor deprinderilor și abilităților existente.

Problemele aritmetice și rezolvarea acestora reprezintă un mijloc esențial în dezvoltarea diverselor abilități și competențe necesare unui elev de clasele primare pentru a trece ușor și sigur de la treapta primară la gimnazială.

Unul din rolurile principale a rezolvării problemelor aritmetice în clasele primare este că dezvoltă o abilitate de cercetare, care ulterior le ajută să rezolve alte situații de problemă din viața reală. Această abilitate se dezvoltă treptat, în urma analizei și deducerea unui algoritm de rezolvare și determinare a soluției problemei în clasele primare și continuă cu clasele următoare [22].

De asemenea, prin rezolvarea de probleme putem dezvolta creativitatea și tot mai mult în prezent se pune accent pe rezolvări de probleme creative. Găsirea celor mai originale soluții prin aplicarea diferitor

idei creative și soluționarea lor prin diverse metode duc la un aspect flexibil și distractiv a învățării matematicii elementare încă de la o vârstă fragedă [16].

O altă competență actuală ce trebuie dezvoltată încă din clasele primare este competența digitală, care se cere la nivel internațional pentru orice cetățean, devenind una din competențele necesare pentru o dezvoltare continuă a elevilor în paralel cu dezvoltarea tehnologiilor digitale [12]. Competența digitală a elevilor din clasele primare presupune competența de a accesa și utiliza informația, de a aplica cele învățate și de a fi pregătit pentru diverse schimbări.

Competența digitală poate fi dezvoltată în mod special, aplicând tehnologiile digitale la orele de matematică în clasele primare. Astfel că prin rezolvarea problemelor în clasele primare se poate stabili legătura dintre partea teoretică a conținutului matematic și aplicarea acesteia în viața reală prin prisma tehnologiilor digitale.

Activitatea de rezolvare a problemelor duce la dezvoltarea unei gândiri computaționale, care este organizată în etape [10]: să formuleze o problemă, să ia în considerare sfera de acțiune și detaliile unei probleme din lumea reală; să definească întrebările față de această problemă; să traducă problema în limbajul matematic, crearea sau alegerea unui model matematic adecvat, iar apoi formularea întrebării ca problema matematică să fie în cadrul modelului; să afle soluția, să folosească tehnici matematice pentru a rezolva problema matematică; să evalueze soluția; să interpreteze soluția matematică în contextul original.

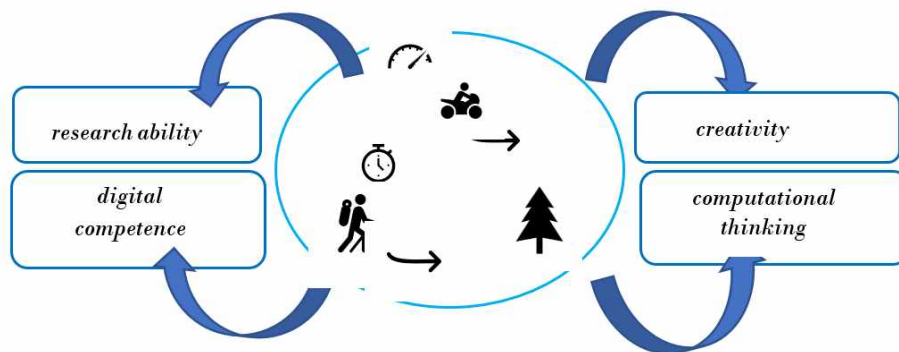

Fig. 2. Abilități dezvoltate prin probleme de cuvinte

Un loc special în problemele aritmetice le au problemele de mișcarea a corpurilor, probleme care pot fi interpretate real și pot fi soluționate cu diverse instrumente digitale, care duc la aplicarea creativității și dezvoltarea abilităților de cercetare [2].

Ca și la alte tipuri de probleme aritmetice, studierea acestor tipuri de probleme are un rol însemnat prin faptul că găsirea soluțiilor la astfel de probleme poate dezvolta și competențe transversale și abilități de rezolvare a problemelor din viața reală. Deși problemele de mișcare au un algoritm special de soluționare și poate deopotrivă să implice și alte rezolvări mai speciale.

Activitatea de rezolvare a problemelor de mișcare ca și alte tipuri de probleme parcurge câteva etape [1, 18]:

1. Cunoașterea enunțului problemei;
2. Înțelegerea enunțului problemei;
3. Analiza problemei și întocmirea planului logic;
4. Alegerea și efectuarea operațiilor corespunzătoare succesiunii ideilor logice în mod logic;
5. Activități suplimentare: verificarea rezultatului, scrierea sub forma de exercițiu, găsirea altei chei sau metode de rezolvare, generalizarea, compunerea de probleme asemănătoare.

Problemele de mișcare se pot clasifica în probleme simple (canonice), atunci când necunoscuta se poate determina din prima operație, sau probleme compuse (necanonic) unde necunoscuta se poate afla din a doua sau din a treia operație.

Toate tipurile de probleme de mișcare în dependență de datele problemei care pot fi: cunoscute și necunoscute, se clasifică în probleme în care [1] sunt date vitezele pentru fiecare obiect și timpul mișcării, unde trebuie de aflat distanța; sunt date vitezele pentru fiecare din corpuri și distanțele, unde trebuie de aflat timpul; sunt date distanțele, timpul și viteza unui obiect, unde trebuie de aflat viteza celui alt obiect.

Înainte de aplicare a unei astfel de probleme din punct de vedere metodic, ar fi bine ca elevii să meargă într-o excursie specială unde să observe mișcarea transporturilor (autobuz, bicicletă, mașină, camion, persoană etc.), să observe traiectoriile și direcțiile de mișcare, care merg mai încet care merg mai repede și care stau pe loc. La revenirea în clasă se poate de realizat un joc didactic în care ei să emită un transport și să descrie mișcările acestuia. De asemenea, se poate realiza o simulare a mișcării elevilor în aer liber, în curtea școlii, un loc unde elevii pot desena cu creta traiectoriile și îi pot exersa rolurile de un transport în mișcare. După experimentarea mișcării ca rol de transport, revine rolul desenului de a reprezenta din propria viziune cum arată mișcarea, direcțiile, obiectele. Desigur trebuie de descris toate situațiile care pot avea loc.

Fie o formă generală a problemei de mișcare de tipul probleme de mișcare a obiectelor în același sens [18]: „Două mobile pleacă în același timp și în același sens din două puncte A și B situate la distanța d unul de celălalt. Cel plecat din punctul B merge cu viteza v_1 km/h și cel din punctul A cu viteza v_2 km/h. După cât timp cel plecat din A îl ajunge pe cel plecat din B (după cât timp se întâlnesc) (Fig. 3)?

Fig. 3. Reprezentarea unei probleme de matematică în PowerPoint

Un alt model de problemă generală de tipul probleme de mișcare a obiectelor în sensuri opuse este [18]: „Două mobile pleacă unul către celălalt din două puncte A și B situate la distanțe de d km. Cel din A are viteza v_1 km/h și cel din B cu viteza v_2 km/h. După cât timp se întâlnesc (Fig. 4)?

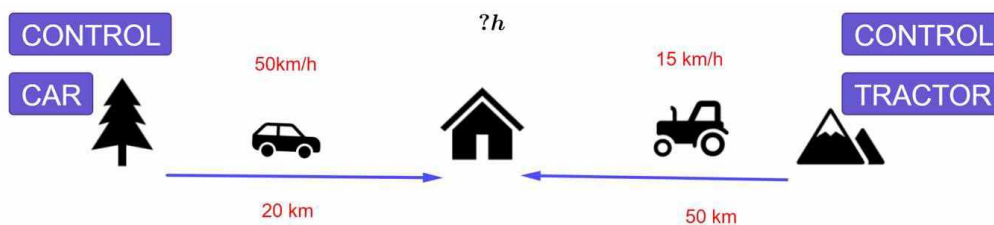

Fig. 4. Reprezentarea unei probleme de matematică în GeoGebra

Pentru pregătire este important să aibă copiii format în imaginație o reprezentare a acțiunilor ce se petrec. Pentru mișcarea a două obiecte în sensuri contrare și care se pot întâlni într-un punct fixat, până la întâlnire ele se vor afla în același timp și vor parcurge toate distanțele între punctele de plecare. Pentru a înțelege elevii aceste idei de bază, trebuie de formulat întrebări ajutătoare din care apoi să deducă rezolvabilitatea problemei generale.

Rezultate

Rezultatele de bază care pun accent pe acest studiu sunt legate de flexibilitatea folosirii tehnologiilor informaționale, care au o serie de avantaje.

Pentru a spori interesul elevilor și a diminua dificultățile de înțelegerea, cât și importanța acestor probleme se aplică tehnologiile informaționale. Există o diversitate de instrumente digitale pe care le putem folosi la predarea-invățarea-evaluarea subiectului legat de rezolvarea problemelor de mișcare. Există o serie de aplicații și platforme care permit direct rezolvarea problemelor sau instrumente care ar permite realizarea întregului scenariu a problemele propuse. Aplicațiile se bazează pe o combinație între o formă de învățare bazată pe clasificare și cealaltă bazată pe reguli. Se încep problemele cu rezolvarea aritmetică clasificată în patru tipuri (Schimbare, Comparare, Combinare și Împărțire-Multiplicare) împreună cu subcategoriile lor, urmată de clasificarea operațiilor (+, -, * și /) legate de diferite subcategorii [15]. De asemenea, aplicații

care au la baza inteligența artificială și pot soluționa problemele verbale mai complexe, având etapele de rezolvare sub forma unui arbore și găsindu-se soluții cu algoritmi din teoria grafurilor [17, 20].

Aplicarea instrumentelor digitale ar reduce factorii negativi a stărilor psihologice care apar încă din clasele primare: cognitive, procedurale, emoționale, legate de comunicare, securitate, legate de recunoaștere [24]. Folosind tehnologiile informaționale implicit se poate utiliza și metoda Singapore sau CPA [2], metodă ce permite elevilor să facă conexiuni între simbolurile abstracte și situațiile din viață reală.

Unele din instrumentele folosite și care pot îmbunătăți condițiile de înțelegere și de rezolvare a problemelor sunt:

1. *Prezentări de video*. Putem folosi tehnici și metode combinate în predare (Blended Learning) utilizând diverse tehnologii digitale pentru orice etapă a lecției. Un instrument interesant și valoros este prezentarea unor video, foarte scurte în care să se reprezinte mișcarea animalelor și insectelor, cele mai lente și cele mai rapide. De exemplu, viteza leopardului comparativ cu a altor feline, viteza melcului față de viteza albinei, viteza unui vultur comparativ cu a unui iepure; fenomene ale naturii viteza luminii sau a sunetului, distanța de la pământ la soare etc. Acestea sunt doar câteva exemple care vor da un interes sporit acestor tipuri de probleme și vor da apel la diverse imaginații ale copiilor.

2. *Tabla Smart*. Cu acest instrument se pot reprezenta obiectele în mișcare, copii singuri își pot alege obiecte ce pot fi în mișcare, își pot crea trasee și stabili vitezele, distanțele pentru obiectele studiate.

3. *Prezentări Power Point*. Aplicație gratuită ce permite crearea animațiilor simple și interesante pentru copii (Fig. 3).

4. *Aplicația softwerului Geogebra*. Cunoscută ca aplicație pentru reprezentare geometrică figurilor și corpurilor geometrice care are posibilitatea să creeze medii de rezolvare a problemelor matematice cu cuvinte cu mișcare a corpurilor (Fig. 4).

Acestea sunt doar câteva exemple ce pot fi folosite la matematică, ca instrumente de înțelegere a problemelor aritmetice și apoi de scriere a algoritmului de rezolvare.

Discuții

Scopul acestei lucrări este de a evidenția importanța aplicării tehnologiilor informaționale la rezolvarea unei clase de probleme de mișcare, aici se pune accentul pe rolul capitolului din programa școlară a problemelor aritmetice și de a evidenția căile de înlăturare a dificultăților ce apar pe parcursul rezolvării lor.

Prin urmare, competența generală „Rezolvarea de probleme în situații familiare” rămâne să fie una foarte importantă și evidențiată în toate programele școlare din clasele primare și secundare. Îi rămâne profesorului să aleagă acele probleme importante legate de viață și diverse situații pe care le vor întâlni. Tot cadrului didactic îi revine rolul de a găsi acele mijloace didactice pentru ca matematica și rezolvarea problemelor la matematică să fie cât mai prietenoase și accesibile.

Mai mult, rezolvarea problemelor de diferite tipuri a devenit unul din subiectele cele mai importante în concursurile internaționale. Prin intermediul lor se pot stabili pregătirea elevului pentru diverse situații reale de viață și implicarea lui în depistarea căilor de soluționare. La rezolvarea acestor de probleme sunt necesare cunoștințe acumulate anterior sau experiențele dobândite, conectarea informației, care se poate realiza prin implicarea tehnologiilor informaționale și diverselor instrumente digitale.

Bibliografie:

1. Bantova M.A., Beltyukova G. V. Methods of teaching mathematics in primary school. Moscow, 1984, 335 p.
2. Canto López M., Machado Porrás M., Piñero Charlo J.C., Mera Cantillo C., Delgado Casas C., Aragón Mendizábal E., García Sedeño M.A. Description of Main Innovative and Alternative Methodologies for Mathematical Learning of Written Algorithms in Primary Education. *Front Psychol.* 2022.
3. Capraro R.M., Capraro M.M., Rupley W.H. Word problem solving with enhanced reading: A theoretical model. *European Journal of Psychology of Education* 27, 2012, 91–114 p.
4. Caprioara D. Problem Solving - Purpose and Means of Learning Mathematics in School. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 191, 2015, 1859-1864 p.
5. Chan W.W.L., Kwan J.L.Y. Pathways to word problem solving: The mediating roles of schema construction and mathematical vocabulary. *Contemporary Educational Psychology*, 65, 2021.

6. Cornoldi C., Carretti B., Drusi S., Encati C. Improving problem solving in primary school students: The effect of a training programme focusing on metacognition and working memory. *British Journal of Educational Psychology*, 85 (3), 2015, 424–439 p.
7. Dowker A. Identificarea timpurie și intervenția pentru elevii cu dificultăți de matematică. *Journal of Learning Disabilities*, 38 (4), 2005, 324–332 p.
8. Fuson K.C. Avoiding misinterpretations of Piaget and Vygotsky: Mathematical teaching without learning, learning without teaching, or helpful learning-path teaching? *Cognitive Development* 24, 2009, 343–361 p.
9. García A.I., Jiménez J.E., Hess S. Solving Arithmetic Word Problems. *Journal of Learning Disabilities*. 39 (3), 2016, 270–281 p.
10. Gasnaș A. Informatics and the STEAM concept. Abordări inter/transdisciplinare în predarea științelor reale (concept STEAM). Ediția a 2-a, 28, Chișinău, 2022, 286-292 p.
11. Houdement C. Problèmes arithmétiques de réinvestissement: une synthèse, des pistes. XXXII colloque COPIRELEM, Besançon, France, Volume: Actes du Colloque sur la Formation des Enseignants, 2015.
12. Kelanang J.G. P., Zakaria E. Mathematics difficulties among primary school students. *Advances in Natural and Applied Sciences*, 6 (7), 2012.
13. Kilpatrick J., Swafford J., Findell B. *Adding It up: Helping Children Learn Mathematics*. Washington: National Academy Press, 2001.
14. Mandal S., Naskar S.K. Clasificarea și rezolvarea problemelor cu cuvinte matematice aritmetice. Un rezolvator inteligent de matematică. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, 14 (1), 2021, 28–41 p.
15. Mare van Hooijdonk, Tim Mainhard, Evelyn H. Kroesbergen, Jan van Tartwijk. *Creative Problem Solving in Primary Education: Exploring the Role of Fact Finding, Problem Finding, and Solution Finding across Tasks*. *Thinking Skills and Creativity*, 37, 2020.
16. Neacșu I. *Metodica predării matematicii la clasele primare I-IV*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1988, 319 p.
17. Piaget J. *The child's conception of numbers*. New York: Norton, 1965.
18. Roy S., Roth D. Rezolvarea problemelor generale a cuvintelor aritmetice. *Proceedings of the 2015 Conference on Empirical Methods in Natural*, 2015.
19. Skemp R.R. *Mathematics in the Primary School*. London: Routledge, 1989, 234 p.
20. Rizayeva L., Kenzhebekova R., Amirova A., Smanova B., Akhatayeva Ulsana Borashkyzy A.U., Uaidullakyzy E. Formation of research skills of students through solving problems in teaching mathematics in primary classes. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 17 (8), 2022.
21. Van Garderen D., Scheuermann A., Jackson C. Examining how students with diverse abilities use diagrams to solve math word problems. *Learning Disability Quarterly*, 36(3), 2012, 145–160 p.
22. Yankovych O., Shorobura I., Binytska O., Binytska K., Czepil M., Karpenko O., Zharkova I., Hladiuk T., Matiash V. Primary School Pupils' Problem Solving Skills Formation. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 12 (2), 2020, 148-168 p.
23. García A.I., Jiménez J.E., Hess S. Solving Arithmetic Word Problems: An Analysis of Classification as a Function of Difficulty in Children With and Without Arithmetic LD. *Journal of Learning Disabilities*, 39 (3), 2006, 270–281 p.

ASPECTE INOVATOARE ÎN PROIECTAREA DE CONCEPT

INNOVATIVE ASPECTS IN CONCEPT DESIGN

Bogdan BUCUR

Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie
„George Emil Palade” din Târgu Mureș, România

E-mail: bogdan.bucur@umfst.ro

ORCID ID: 0000-0002-4979-3510

Rezumat: *Orice produs inițial a pornit de la o idee creativă, mai mult sau mai puțin fezabilă, sau o idee brevetată transpusă într-un produs finit. Această idee prinde contur în urma unui studiu al pieței de marketing. Aceste studii de analiză și a necesității prezintă oportunități tehnologice conturând totodată etapă de etapă varianta de concept-prototip. Varianta de prototip este supusă din nou unei analize sistemice care să definească și să optimizeze produsul final, precum și fluxul tehnologic asociat întregului proces de fabricație aplicat conceptului. Creativitatea este o capacitate complexă. Ea face posibilă crearea de produse reale sau pur mintale, constituind un progres în planul social. Componenta principală a creativității o constituie imaginația, dar creația de valoare reală mai presupune și o motivație, dorință de a realiza ceva nou, ceva deosebit.*

Creativitatea a fost definită ca procesul interpersonal sau intrapersonal al cărui rezultat sunt produse originale, semnificative și de o înaltă calitate.

Lucrarea propune o analiză de sinteză privind proiectarea conceptuală inovatoare, prezentând totodată un studiu de caz aplicat unui produs ce presupune un concept nou pe piață, respectiv un element decorativ, ornament pentru ușă (șild), astfel mânerul ușii să se potrivească cu ușa în stil.

Cuvinte-cheie: *concept inovator, modelare 3D, design, manufacturare 3Dprint.*

Abstract: *All the products started from a creative idea, more or less feasible, or a patented idea translated into a marketable product. This idea takes shape following a study of the marketing market. These analysis it is needs to studies present technological opportunities while outlining step by step the concept-prototype variant. The prototype variant is again subjected to a systemic analysis to define and optimize the final product, as well as the technological flow associated with the entire manufacturing process applied to the concept. Creativity is a complex ability. It makes possible the creation of real or purely mental products, constituting a social progress. The main component of creativity is our imagination, but the creation of real value also requires a motivation, the desire to achieve something new, something special. Creativity has been defined as the interpersonal or intrapersonal process that results in original, meaningful, and high-quality products.*

The paper proposes a synthesis analysis regarding the innovative conceptual design, at the same time presenting a case study applied to a product that involves a new concept on the market, namely a decorative element, ornament for the door (sign), so that the door handle matches the door in style.

Keywords: *innovative concept, 3D modeling, design, 3DPrint manufacturing.*

Introducere

Proiectarea conceptuală inginerescă sau de inovare conceptuală pot fi descrise ca un set de decizii luate pentru a rezolva un anumit set de cerințe asociate produsului. În cadrul procesului de dezvoltare a produsului, există mai multe etape: generarea ideilor, definirea produsului (numită și planificarea produsului), proiectarea conceptuală [9], proiectarea detaliilor și proiectarea funcțională [10, 11]. Proiectarea este o activitate omniprezentă și apreciată de masa de consumatori, proiectanți și sub aspect concurențial. Proiectanții beneficiază de instrumente conceptuale, cum ar fi modele de procese, metode și principii de proiectare avansate pentru a dezvolta un concept inovator încă din faza de inițiere, pornind de la o idee și materializând etapă de etapă întreg procesul de dezvoltare a conceptului. Toate aceste etape sunt cuprinse în diagrama ciclului de viață a oricărui produs, respectiv cuprinde următoarele etape: documentare, prototipare, lansare pe piață, dezvoltare, maturitate și declin [1, 2, 3]. Gândirea inginerescă definește o analiză structurată de idei, asociată structurii procesului de proiectare a produsului considerat. Structura de analiză este prezentată în Fig.1.

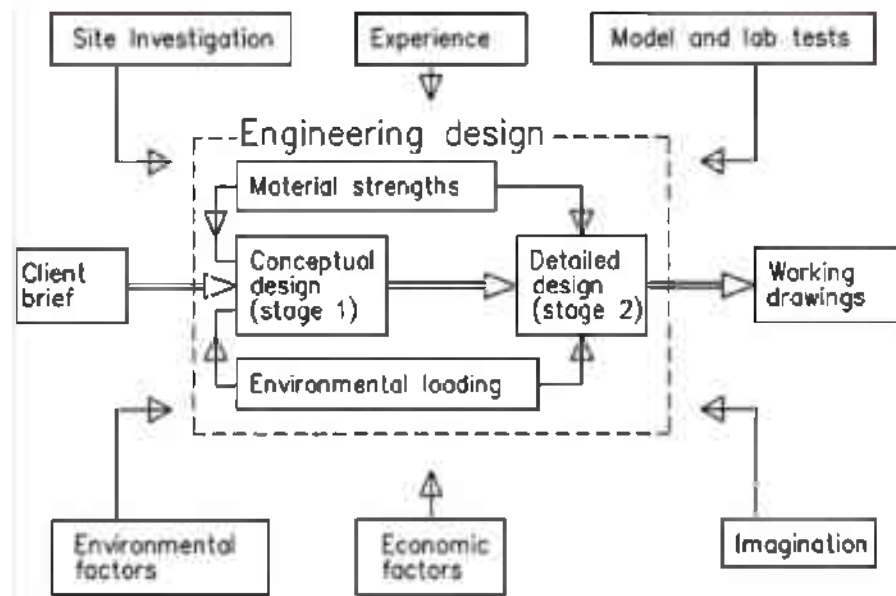

Fig. 1. Planificarea produsului [13]

Faza de proiectare conceptuală este cea mai importantă fază în ingineria concurentă după faza de planificare a proiectului sau definirea produsului. Aproximativ optzeci la sută din costurile ciclului de viață ale unui produs sunt angajate prin analize sistematice, soluții de proiectare, cum ar fi selecțiile de material și procese de fabricație în această fază. Proiectarea conceptuală cuprinde definirea, explorarea, evaluarea și selecția conceptului [1, 4].

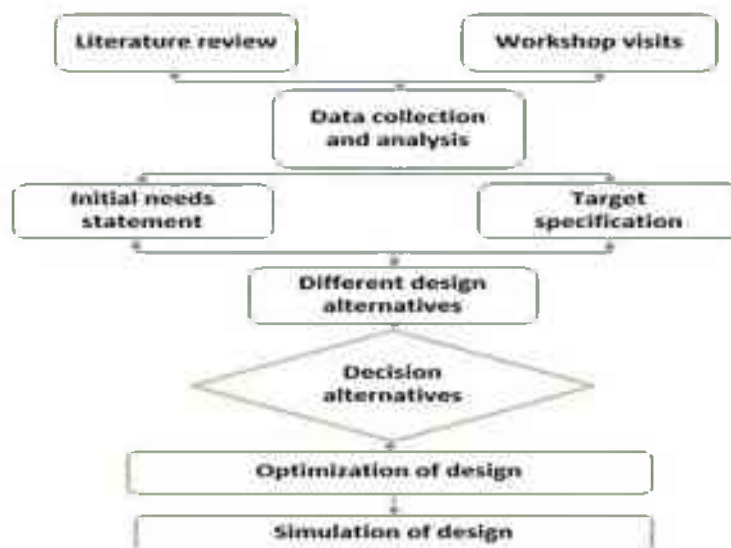

Fig. 2. Analiza de decizii [14]

Unul dintre criteriile de proiectare al produsului este funcționalitatea (o componentă care constă din diferite părți. Partea funcțională este cea care are cu adevărat o atribuție critică care duce la performanța componentei. Partea nefuncțională nu are o muncă majoră în existența produsului, dar are ceva de-a face cu întreținerea, acoperirile, inspecția și valoarea estetică și trebuie redusă la minim pentru a avea un cost de producție scăzut [7]. Particularitatea produsului este definită de problemele de fabricație, complexitate, alegerea și definirea materialelor, precizia de execuție dimensională, toleranțe și finisare a suprafețelor, tratarea suprafețelor; costul procesului; deșeuri rezultate, manipularea și asamblarea. Toate aceste etape de

analiză pot fi cuprinse încă din faza de proiectare prin simulările și analizele de situație abordate (Fig. 2). Inovația în dezvoltarea conceptului este definită și constituită din trei procese principale de inovare:

1. Procesul de creare a cunoștințelor din cercetarea publică sau industrială;
2. Procesul de dezvoltare a noului produs, care transformă cunoașterea într-un produs nou;
3. Succesul produsului pe piață, care depinde de funcționalitatea produsului și competențele organizaționale ale firmei pentru a le produce la un preț și calitate rezonabile și orientate în mod adecvat pe piață.

Metodologia cercetării

Ideile inovatoare sunt generate în principiu de confortul și ergonomia utilizatorului sau de o situație inedită, pornind de la un studiu bazat pe funcțiile de marketing (Fig. 3) [6].

În urma studiului de cercetare privind alternativele și metodele de dezvoltare a proiectului pot fi considerate: brainstormingul, metoda de renunțare și votare (D&R) sau abilitățile intuitive a design-erului pentru a alege cea mai fezabilă și eficientă alternativă pentru a satisface cel mai bine nevoile clienților. Selectarea celei mai bune alternative a fost făcută prin utilizarea matricei de scor ponderat de proiectare inginerescă. Factorii de considerație implică: concepte de proiectare ecologică, eficiență, considerații de proiectare ergonomică și siguranță, estetică și proporții bine definite printre altele [2, 3]. Toate aceste funcții ale analizei de marketing trebuie luate în considerare pentru dezvoltarea structurii inovatoare a produsului considerat.

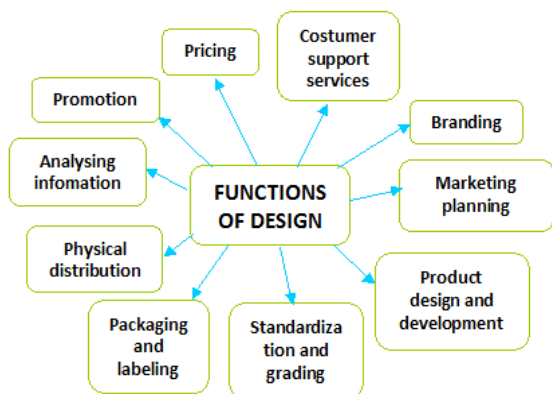

Fig. 3. Funcțiile marketingului [6]

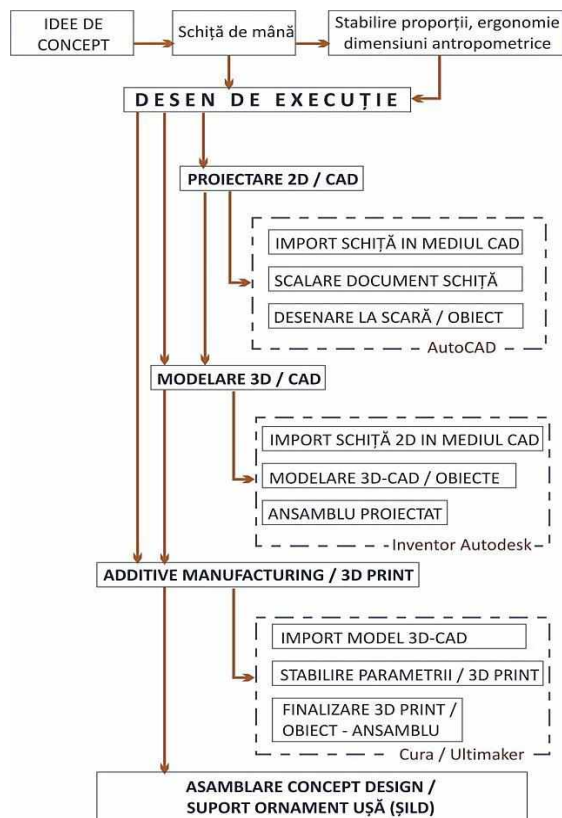

Fig. 4. Schema bloc de analiză sistemică [6]

Lucrarea de față propune definirea unui model de analiză structurată de idei pentru inițierea unui concept inovator, care urmărește definirea unei metode de lucru privind generarea de idei. În lucrare se prezintă un studiu de caz care identifică o soluție inovatoare, analizând soluțiile tehnice propuse prin abordarea multidisciplinară de la simplu spre complex. Metoda propusă, prezintă asimilarea și dezvoltarea de noi abilități creative, stimularea curiozității și motivarea simțurilor estetice pentru a da o direcție eficientă în proiectarea și fabricarea produselor industriale. Astfel, combinația dintre creativitate și tehnologia neconvențională are ca scop dezvoltarea de concepte armonioase integrate din punct de vedere estetic și funcțional. Prin abordarea semantică a metodologiei de lucru [8], se face printr-o trecere gradată de la idee

prin transpunere grafică a schiței de mână, la reprezentarea și modelarea la scară a obiectelor materializate după schițe desenate cu ajutorul programelor și tehnologiei digitalizate, iar în final se propune realizarea întregului ansamblu în format fizic. În Fig. 4 se propune o schemă bloc de analiză sistemică a metodologiei abordate, definind totodată etapele de lucru analizate pe studiul de caz propus.

Schița de mână

Schița de mână reprezintă inițierea și transpunerea pe un suport de hârtie a elementelor grafice care definesc implicit ideea creativă a șildului (produsul considerat) și care permite ulterior concretizarea proiectului, analizând totodată proporția, estetica și ergonomia aplicate conceptului propus. În urma analizei sinoptice a schiței, se identifică dimensiunile de gabarit pentru elementele geometrice definite grafic. În Fig. 5 se identifică schița de mână, care definește linia și forma geometrică de ansamblu pe baza căruia se structurează proiectul. Curbele geometrice sunt liber reprezentate pentru a configura la final semantica ansamblului într-o estetică și armonie bine definită pentru scopul urmărit.

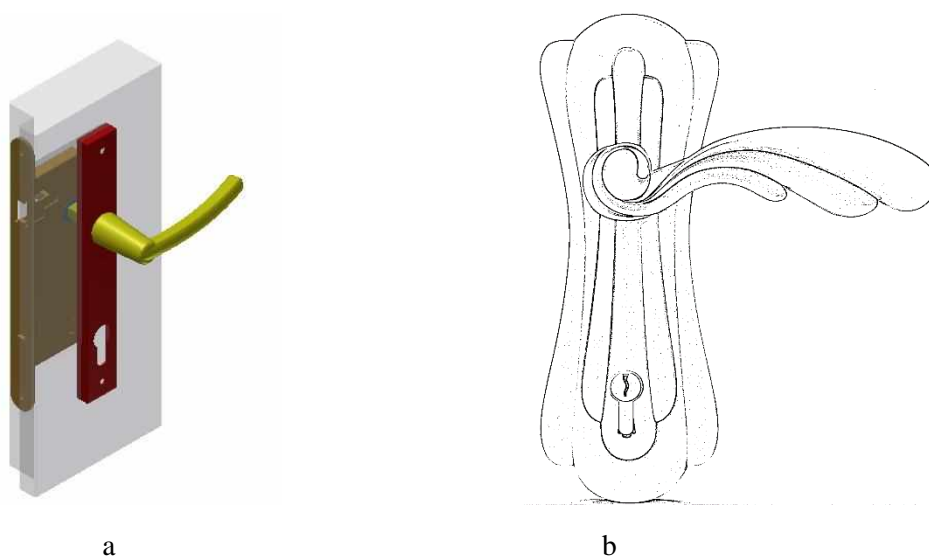

Fig. 5. Detaliul unui șild clasic (a) și schița șildului propus (b)

Ergonomie și proporție

Dimensiunile de gabarit, notate cu litere mari pe schița desenată manual, identifică ulterior analiza de sinteză a proporțiilor dimensionale pentru fiecare reper, precum și ergonomia ansamblului corelată cu antropometria tehnică specifică dimensiunilor antropometrice consumatorilor.

Antropometria tehnică, urmărește să răspundă cerinței adresate consumatorilor de diferite vârste să fie capabili să prindă (să apuce) obiecte, respectiv ca dimensiunile lor să fie integrate în dimensiunile de confort ale obiectelor, conferindu-le totodată un caracter de operabilitate dinamică, iar prin detaliile de proiectarea aplicată pe obiecte să asigure adaptarea dimensională optimă [12].

Proiectarea asistată 2D în mediul AutoCAD

În această etapă se stabilesc detaliile dimensionale a conceptului schițat implicit, pe baza unei scanări sau fotocopieri a schiței de mână, (desenul de schiță este executat la o proporție aproximativă), se importă documentul scanat în mediul de proiectare AutoCAD, vezi Fig. 6.

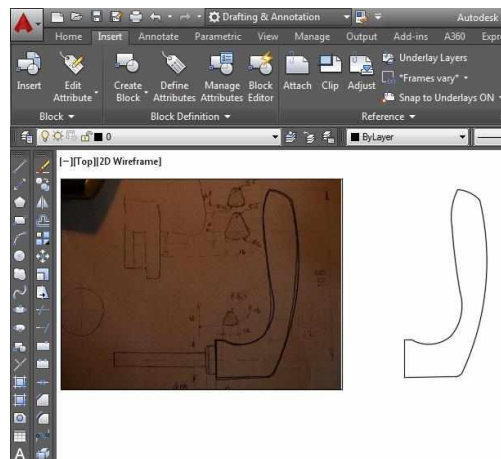

Fig. 6. Mediul AutoCAD: definire geometrie și dimensiuni ergonomice [5]

Procedura de lucru parcurge următoarele etape:

- Scanarea și importul în mediul AutoCAD a schiței de mână;
- Se definește dimensional poziția „A” sau „B” și prin identificarea raportului dintre valoarea scalată și valoarea pentru cota “A”, se identifică un raport unitar sau subunitar, denumit factor de scalare, care prin aplicare definește schița scanată la dimensiunea considerată, iar toate dimensiunile se reconsideră proporționale;
- Se redesenează elementele geometrice prezentate în secțiune pe un Layer diferit, astfel pentru piesele prezentate în secțiune se optin principalele dimensiuni din ansamblul conceptului;
- Pentru fiecare piesă identificată în secțiunea principală, se extrag elementele geometrice reprezentate la scară și ulterior se definesc desenele de profil, cotate pentru fiecare reper, respectiv ansamblu șild-mâner de clanță;
- La final rezultă toate piesele reprezentate la scară.

Proiectarea 2D al ansamblului de piese, reprezintă partea pregătitoare pentru modelarea parametrizată (3D) a pieselor în etapa următoare. Pentru o mai bună optimizare a lucrului în mediul AutoCAD, se definește pentru fiecare piesă un strat diferit (Layer). În această etapă de sinteză, se analizează și se definitivează toate elementele geometrice, se corectează elementele curbilinii, grosimi, dimensiuni și rapoarte dimensionale.

Modelarea parametrizată 3D în mediul CAD

Pregătirea mediului de proiectare 3D, identifică un fișier de lucru „proiect”, care să permit salvarea automată a tuturor pieselor modelate, iar în eventualitatea că se dorește diversificarea / modificarea pieselor, se poate face optimizat, în funcție de constrângerile din ansamblu asociat pieselor.

Mediul de proiectare Inventor este compatibil cu mediul AutoCAD, astfel procedura de lucru se simplifică pentru fiecare piesă componentă din ansamblul schițat. Avantajul utilizării mediului Inventor constă în faptul că modelul 3D poate fi parametrizat, în cazul în care se dorește diversificarea produsului raportat la dimensionare, această particularitate nefiind posibilă în mediul AutoCAD. Importul din mediul AutoCAD se face direct cu extensia „.dwg”, de preferat profilul selectat să fie de tip polilinie (bloc de entități editate grafic).

Pe baza profilelor rezultate din etapa precedentă (vezi Fig. 5.b), precum și respectarea dimensiunilor prezentate în desenele de execuție, se definesc modelele 3D în mediul Inventor, respectându-se geometria și dimensiunile stabilite în ansamblu.

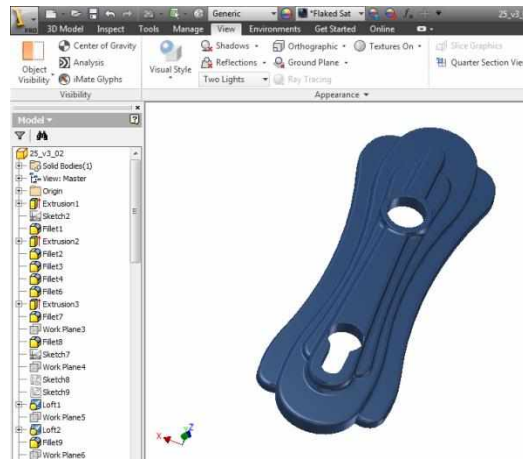

Fig. 7. Mediul Inventor: definire model 3D

În mediul Inventor se identifică schița de bază care definește profilul importat din mediul AutoCAD, definind toate constrângerile dimensionale, iar în mediul 3D se optează pentru procedura de translație sau rotație a profilului definit, rezultând în final obiectul 3D.

Pentru profilul de toartă se procedează în mod identic, importul de geometrie din mediul AutoCAD se face într-un plan axial al corpului 3D generat inițial. Pentru fiecare piesă se identifică un fișier nou de editare. Odată finalizate piesele componente se pot asambla în mediul Assembly / Inventor, inserate și constrânse între ele, rezultând ansamblul prezentat în Fig.7.

Additive Manufacturing

Pentru fabricarea fizică a întregului ansamblu proiectat și modelat, se utilizează tehnologia de fuziune aditivă pentru fiecare piesă considerată (Fig. 8).

Modelele 3D finalizate în mediul Inventor se vor exporta cu extensie “.stl”, în mediul Cura pentru stabilirea parametrilor de printare 3D pentru imprimante de tip Ultimaker. Pentru procedura de lucru se definesc în mod distinct parametrii de lucru, respectiv:

- Orientarea modelului 3D;
- Setarea parametrilor privind structura de țesătură cu densitate de umplere între straturi, precum și viteza de deplasare extruder;
- Reglarea temperaturii este un alt parametru important care trebuie respectat în funcție de tipul de filament utilizat;
- Setarea temperaturii patului de printare, se face în funcție de tipul de filament utilizat;
- Alegerea tipului de filament: PLA / ABS, de culori diferite, preferențiate;
- Codul “G”, sursă de programare asociat pentru fiecare piesă model 3D.

Proiectul finalizat reprezintă un exercițiu creativ de învățare, realizat în echipă, cu scopul de a diversifica activitățile de joacă destinate copiilor. Materializarea ansamblului se face urmărind etapă de etapă finalizarea proiectului: pornind de la o schiță de mână, desen la scară stabilind proporțiile în mediul AutoCAD, modelarea 3D a fiecărui reper în mediul Inventor, stabilirea parametrilor de printare în mediul Cura și la final, realizarea modelului fizic al ansamblului printat, utilizând imprimante Ultimaker.

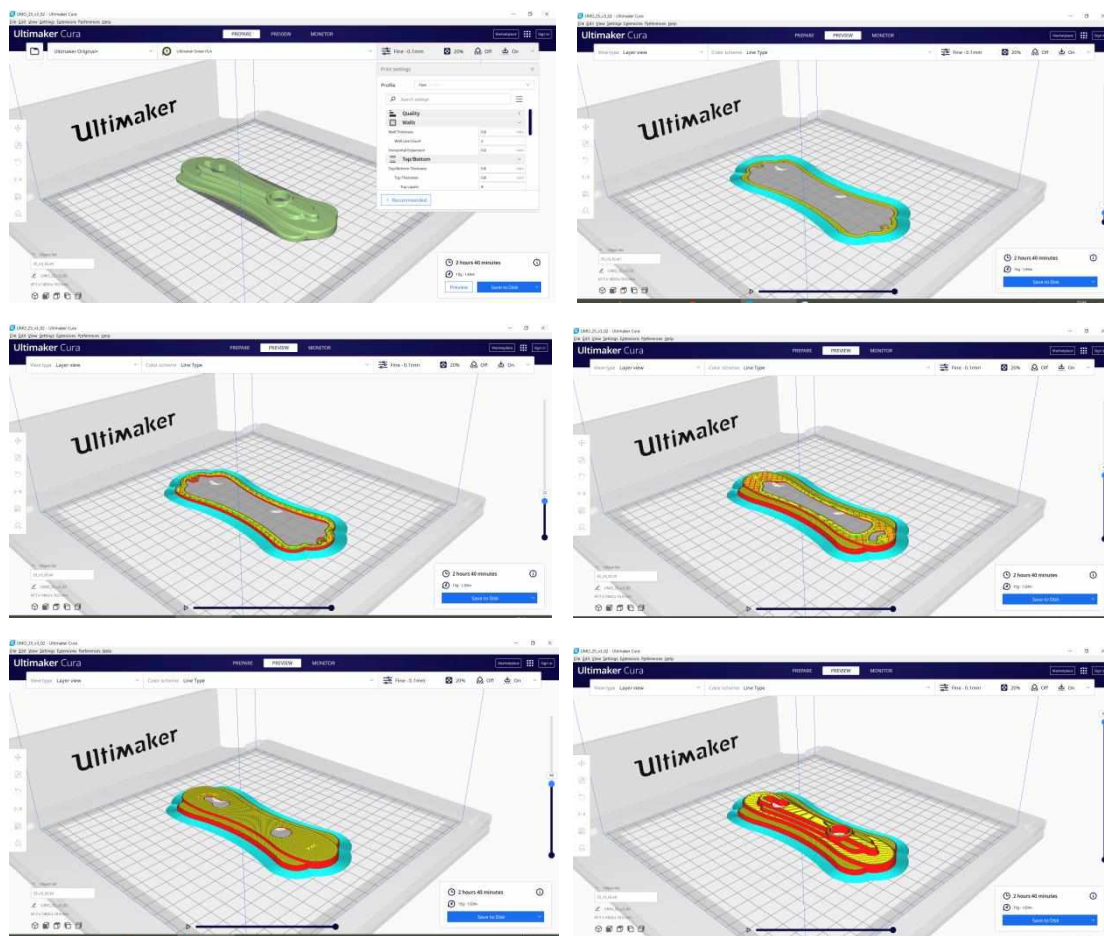

Fig. 8. Mediul Cura: vizualizarea parametrilor de lucru

Rezultate

Lucrarea în ansamblu, oferă un nou domeniu de aplicare pentru gestionarea și aprofundarea proiectării conceptuale inovatoare, precum și exploatarea managementului ingineresc în scopul optimizării sintezei conceptelor inovatoare.

Fig. 9. Modelul rezultat fizic

Această lucrare a prezentat un model integrat al procesului de inovare creativ, cu privire la integrarea estetică a produselor încă din faza de proiectare și materializarea la nivel de prototip, utilizând tehnologii neconvenționale de prototipare rapidă în dezvoltarea produselor. Modelul urmează o abordare a ciclului de viață de la ideea inițială până la exploatarea noii inovații pe piață.

Fig. 10. Ansamblu concept

Discuții

Proiectul finalizat reprezintă un exercițiu creativ de învățare, realizat în echipă, cu scopul de a diversifica procedurile de lucru. Materializarea ansamblului se face urmărind etapă de etapă finalizarea proiectului: pornind de la o schiță de mână, desen la scară stabilind proporțiile în mediul AutoCAD, modelarea 3D a fiecărui reper în mediul Inventor, stabilirea parametrilor de printare în mediul Cura și la final realizarea modelului fizic al ansamblului printat, utilizând imprimante Ultimaker.

Concluzii

Scopul acestui studiu de caz nu este de a oferi dovezi academice ale validității metodologiei, ci mai degrabă pentru a obține experiență practică și surse generatoare de idei de învățare și aprofundare a soluțiilor tehnice inovatoare aplicate produselor.

Această lucrare a prezentat un model integrat al procesului de inovare definind totodată o soluție originală. Modelul urmează o abordare a ciclului de viață de la ideea inițială până la exploatarea noii inovații pe piață.

Cu toate acestea, lucrarea în ansamblu, oferă un nou domeniu de aplicare pentru gestionarea și aprofundarea proiectării conceptuale inovatoare, precum și exploatarea managementului ingineresc în scopul optimizării sintezei conceptelor inovatoare.

Bibliografie:

1. Bogiano A., Achievement and motivation a social development perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
2. Gardner H. Creating Minds. An Anatomy of Creativity, New York: Basic Books, 1993, 19-48, 50-86, 87-131 p.
3. Butterworth G., Harris M. Principles of Developmental Psychology. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1994.
4. Kroll E. Innovative Conceptual Design: Theory and Application of Parameter Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
5. Bucur B. Infografică. Proiectarea plană în mediul AutoCAD. Târgu-Mureș: Editura Universității “Petru Maior”, 2013.
6. Bucur B., Ban A., Vlase S., Modrea A., Creativity and generation of ideas in the design of children’s toys. Children 10 (1), 2023, 129 p.
7. Bilén Sven G., Devon R.F. Innovative engineering Design Education. International Conference on Engineering Design (ICED), Melbourne, August 15–18, 2005.

8. Santosh J. Design creativity: refined method for novelty assessmen. *International Journal of Design Creativity and Innovation*, 7 (1-2), 2019, 99-115 p.
9. Kim I.L., de Weck O.L, Nadir W., Young P., Wallace D. Innovative Modern Engineering Design and Rapid Prototyping Course: A Rewarding CAD/CAE/CAM Experience for Undergraduates. American Society of Engineering Education (ASEE) 2004 Annual Conference & Exposition, Salt Lake City, Utah, June 20–23, 2004.
10. French M.J. *Conceptual Design for Engineers*. London: Springer London Publisher, 1985.
11. <https://www.scribub.com/profesor-scoala/CREATIVITATEA-SI-MOTIVATIAFAC35575.php>
12. https://en.wikipedia.org/wiki/Human_factors_and_ergonomics
13. Arya C. *Design of Structural Elements:Concrete, steelwork, masonry and timberdesigns to British Standards and Eurocodes*. Taylor & Francis, Third Edition, 2009, 4 p.
14. Starovoytova Madara D., Sitati Namango S., Arusei D. Innovative Conceptual Design of Manual-Concrete-Block-Making-Machine. *Innovative Systems Design and Engineering*, 7 (7), 2016, 42 p.

A COMPREHENSIVE REVIEW AND IMPLICATIONS OF NATURAL COMPOSITE MATERIALS FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION

O REVIZUIRE COMPLETĂ ȘI IMPLICAȚIILE MATERIALELOR COMPOZITE NATURALE PENTRU PROTECȚIA MEDIULUI

Iulia PĂDURARU-GRAUR

„Dunărea de Jos” University of Galați, Cross-Border Faculty

E-mail: iulia.graur@ugal.ro

ORCID ID: 0000-0003-1740-4338

Rezumat: *Acest studiu se bazează pe o revizuire a literaturii de specialitate cu privire la implicațiile materialelor naturale compozite în contextul actual al protecției mediului. Materialele naturale compozite sunt o alternativă la materialele convenționale. Acest lucru se datorează, în primul rând, proprietăților lor și, în al doilea rând, efectului lor asupra mediului. Acest studiu bibliografic se concentrează pe utilizarea acestor materiale compozite naturale într-o varietate de industrii, inclusiv ambalaje, industria auto și chiar construcții. Acest studiu examinează impactul asupra mediului al acestor materiale în ceea ce privește emisiile de carbon, reducerea deșeurilor și durabilitatea. Procesului de reciclare i se acordă o atenție specială. Concluziile acestui studiu bibliografic ilustrează problemele utilizării materialelor naturale compozite, precum și beneficiile acestora și oferă câteva idei pentru dezvoltarea lor viitoare.*

Cuvinte-cheie: *protecția mediului, sustenabilitate, materiale compozite naturale.*

Abstract: *This study is based on a review of the literature on the implications of natural composite materials in the present context of environmental protection. Natural composite materials are an alternative to conventional materials. This is due, first and foremost, to their properties and secondly, to their environmental effect. This bibliographic study focuses on the usage of these natural composite materials in a variety of industries including packaging, the automotive industry and even construction. This study examines the environmental impact of these materials in terms of carbon emissions, waste reduction and sustainability. The recycling process is given special consideration. The findings of this bibliographic study illustrate the problems of employing natural composite materials, as well as their benefits, and give some ideas for their future development.*

Keywords: *environmental protection, sustainability, natural composite materials.*

Introduction

A growing number of people are using composite materials with natural reinforcements because of their sustainability and biodegradability. Composite materials with natural reinforcements may be categorised according to their source, chemical composition, and physical properties features. Natural composite materials have implications for environmental protection in a variety of sectors and their usage can help to reduce pollution and promote sustainable development. Environmental effect assessment during the production process of composite materials can be accomplished by implementing the appropriate action based on complex environmental impact analysis. This assessment must provide all the information necessary to establish the best technical, economic and environmental solutions both during the production period and during the exploitation and post-use of the composite materials [1]. Due to climate change concerns and the need for non-petroleum-based alternatives to synthetic fibers and polymers, natural fibers and biopolymers are increasingly of interest for mixed applications [2]. Natural fibers have been used as sustainable materials for the reinforcement of reinforced concrete structures. Different types of natural fiber fabrics, such as hemp and flax, have been studied for their mechanical properties and compared with carbon and glass fiber fabric sheets as reference. In bending tests, the reinforcing approach increases the load-bearing capacity of reinforced structures by 8% to 35% [3]. Because of their low cost, low density, hardness, increased fatigue endurance, superior thermal and mechanical resistance, and environmental friendliness, natural fibers are increasingly being employed as reinforcement in composite materials.

Various agricultural byproducts such as wheat husk, rice husk, straw, hemp fiber, and dry fruit shells have been effectively employed in the production of fiber-reinforced polymer composites [4]. Natural plant

fibers, such as flax, have been used as an alternative to glass fiber reinforced parts in composite materials for structural components in the automotive industry, such as door trim panels or instrument panels [5]. Composite materials based on polymers and industrial waste comply with environmental safety requirements and criteria for "Green building," such as comfort and ecology of the internal environment, energy saving and efficiency, and ecology of creation, operation, and disposal. This reduces the load of construction on urban ecosystems and ensures the creation of a safe and comfortable living environment [6]. Using natural composite materials instead of synthetic ones can have several environmental benefits: Natural fibers can be biodegradable, allowing for a higher profitability of resources and reducing the environmental impact of composite materials [7], have a reduced carbon footprint and are less damaging to the environment than synthetic composites [8].

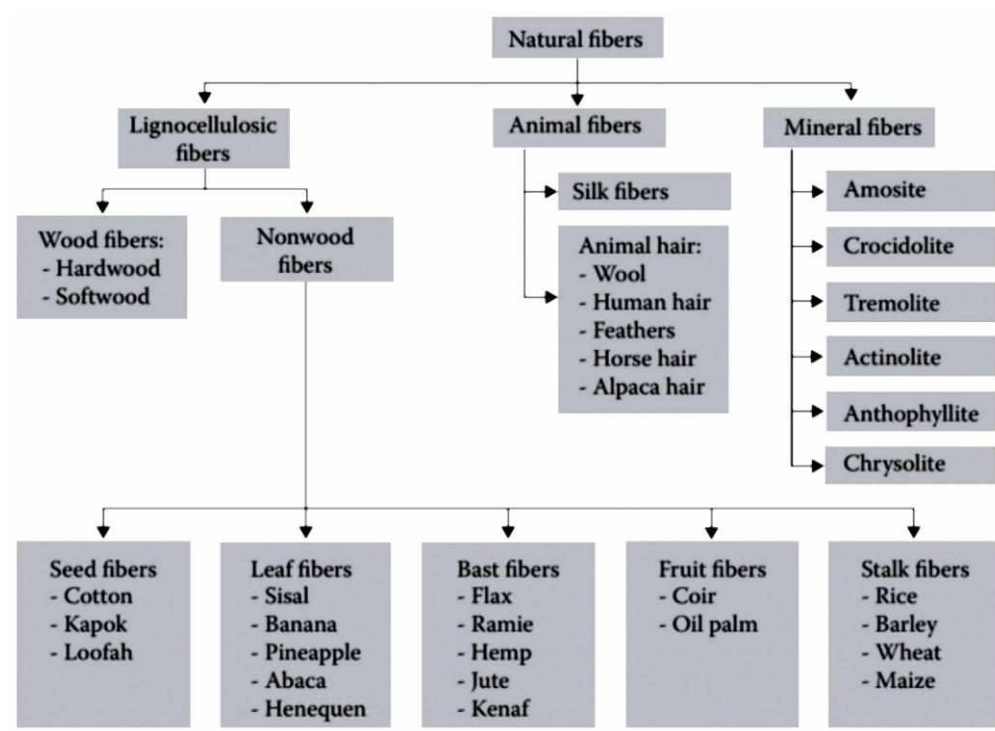

Fig. 1. Natural fibers classification [9].

Life cycle assessment (LCA) [9] approach has only been used to a few case studies, with natural fiber composites demonstrating improved environmental behavior when compared to synthetic ones, as well as the potential benefits of employing recycled carbon or glass fibers [7]. To decrease waste and cut composite material prices, natural fibers can be blended with recycled or post-primary use polymers. The use of recycled engineered plastic in natural fiber-reinforced polymer (NFRP) composites can help reduce waste and costs [10]. The greater use of natural materials in composites has resulted in decreased greenhouse gas emissions and composites with a lower carbon footprint [11].

Working with natural materials in composites presents a number of challenges that must be overcome in order to fully reap the benefits: temperature stability limits their extensive use and remains an issue to be addressed [12], natural fibers have poor compatibility with some polymer matrices, which can lead to poor interfacial adhesion between the matrix and natural fibers [1] and have moderate moisture absorption, which may influence their performance in composite materials [7].

A viable method for the recycling of cut-off carbon-fiber material (CF) has been found, which involves the use of latest laser technologies for fibre removal [14]. Natural composites recycling of materials for the protection of the environment involves multiple steps to guarantee effective waste management and reduce the environmental impact. Natural composite materials, especially ones reinforced with natural fibers, must be separated from other types of waste. Collection measures should be in place to guarantee that these things are properly separated from ordinary waste. The natural composite materials

must be sorted once they have been collected in order to separate the fibers or reinforcement from the polymer framework. This separation can be accomplished by mechanical or manual methods. The polymer matrix obtained during the separation process can also be recycled.

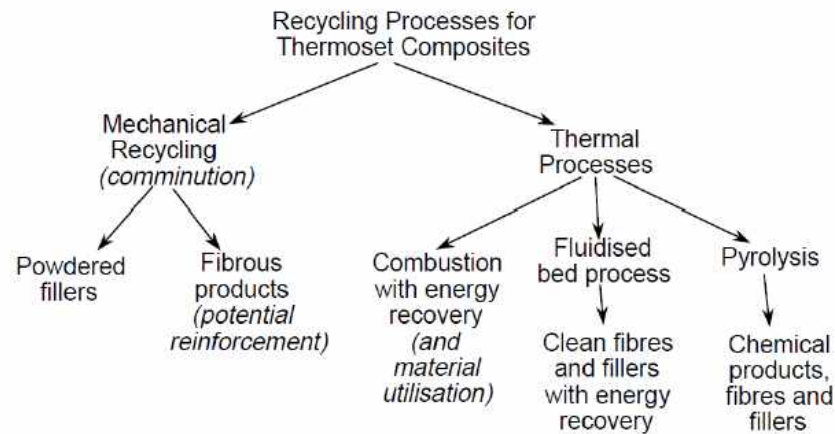

Fig. 2. Composite material recycling techniques [13]

Depending on the type of used polymer, different recycling methods can be employed, including mechanical recycling, chemical recycling, or thermal processes like pyrolysis. When natural composite materials approach the end of their useful life, adequate disposal or composting processes should be used. If the composite components are biodegradable, they can be composted to replenish soil nutrients [15].

Current Status of Natural Composite Materials

Natural composite materials have been the subject of constant study and development, with the goal of enhancing their mechanical qualities, durability, and compatibility with other matrices. Researchers are investigating novel natural fibers as reinforcements in composite materials, such as bamboo, kenaf, jute, and coir. Natural composites are used in a variety of sectors, including automotive, construction, aerospace, packaging, and consumer products. Interior panels, seat backs, door trims, and packing materials have all been made from them. The benefits of natural composites include low density, strong mechanical characteristics, thermal insulation, and vibration dampening. They could, however, be constrained in terms of moisture absorption, dimensional stability, and suitability for particular matrices. Cost factors also come into play because natural fibers might occasionally cost more than their synthetic counterparts. Efforts have been made to establish standards and certifications for natural composite materials to ensure consistent quality and performance.

Table 1: Comparison of ASTM and ISO for Plastics

ASTM Standard	Title	ISO Standard	Title
ASTM D638	Standard Test Method for Tensile Properties of Plastics	ISO 527	Plastics Determination of Tensile Properties
ASTM D790	Standard Test Methods for Flexural Properties of Unreinforced and Reinforced Plastics and Electrical Insulating Materials	ISO 178	Plastics Determination of Flexural Properties
ASTM D570	Standard Test Method for Water Absorption of Plastics	N/A	N/A

N/A	N/A	ISO/TR 21960:2020(en)	Plastics Environmental Aspects
-----	-----	--------------------------	-----------------------------------

Organizations like ASTM International and ISO have developed standards related to testing methods, mechanical properties, and environmental aspects of natural composites. ASTM standards for natural composites are: ASTM D638 - Standard Test Method for Tensile Properties of Plastics, ASTM D790 - Standard Test Methods for Flexural Properties of Unreinforced and Reinforced Plastics and Electrical Insulating Materials, ASTM D570 Standard Test Method for Water Absorption of Plastics. ISO standards for natural composites are: ISO 527 - Plastics - Determination of Tensile Properties, ISO 178 - Plastics - Determination of Flexural Properties, ISO/TR 21960:2020(en) Plastics — Environmental aspects.

Environmental Benefits and Comparative Analysis

Natural fibers have a natural ability to biodegrade, which allows them to break down organically in the environment while leaving behind residual waste. In contrast to synthetic fibers, which may last for hundreds of years, microbes help natural fibers disintegrate. The rate of biodegradation is influenced by elements such fiber type, environment, and processing techniques. Natural fibers, such as hemp, flax, and jute, have been demonstrated in studies to have positive biodegradation qualities in a variety of settings, including soil, water, and composting conditions. This innate biodegradability aids in the prevention of waste build up and contamination, assisting with efforts to maintain the environment. Natural fibers have major benefits over synthetic fibers when comparing their effects on the environment. Petrochemical-derived synthetic fibers have a high energy need and emit greenhouse gases during manufacture. This recurrent method is in line with ecological resource management and sustainable economic principles.

Techniques for life cycle assessment (LCA) offer a thorough analysis of the environmental and financial implications of natural fiber composites. LCA takes into account every stage of the life cycle, from obtaining raw materials to disposing of them at the conclusion of it. Natural fiber composites have a lower environmental effect than their synthetic equivalents, according to studies using LCA. Natural fibers may be consisted of into composite materials to reduce waste production, minimize emissions, and use of energy and resources. These findings highlight how natural fibers are resource-efficient and have the potential to support a more sustainable and circular economy.

Table 2: Environmental Impact of Natural Composite Materials

Environmental Impact Category	Natural Composite Materials
Greenhouse Gas Emissions	Lower emissions compared to conventional materials due to the use of renewable resources and reduced reliance on fossil fuels.
Energy Consumption	Lower energy consumption in the manufacturing process due to reduced processing temperatures and energy-efficient production methods.
Water Usage	Generally lower water usage compared to conventional materials during the production process.
Waste Generation	Reduced waste generation as natural composites often have better recyclability and potential for biodegradability.
Toxicity Potential	Natural composites can have lower toxicity potential due to the absence of harmful additives or chemicals in some formulations.
Resource Depletion	Natural composites utilize renewable resources, reducing the strain on finite resources.
Air Pollution	Lower air pollution during production due to the use of sustainable manufacturing processes and reduced emissions.

Water Pollution	Natural composites generally have lower potential for water pollution, as they often use environmentally friendly processing methods.
-----------------	---

Discussions

The ongoing research, and development efforts, in the field of natural composite materials have led to significant advancements in enhancing their mechanical qualities, durability, and compatibility with different matrices. Various natural fibers have been extensively studied as potential reinforcements in composite materials.

Another challenge associated with natural composites is their compatibility with specific matrices. Each natural fiber has its own unique chemical composition and structure, which can influence its compatibility with different matrix materials. Researchers are exploring surface modification techniques and optimizing processing methods to enhance the bonding between natural fibers and matrices, ensuring improved mechanical properties and long-term durability.

Conclusions

The use of natural composite materials offers a potential path for ecologically benign and long-lasting solutions in a range of sectors. However, to further enhance their functionality, robustness, and end-of-life concerns, continued research, standardization, and recycling activities are required. This bibliographic study provides insights into the current state of natural composite materials, shedding light on their potential drawbacks and suggesting avenues for future development. With further research and advancements, natural composites have the potential to play a significant role in promoting environmental protection and sustainability in various sectors.

Bibliography:

1. Berar C., Roșu D., Spineanu B. Materiale Compozite și Protecția Mediului Înconjurător. Metode de protejare a oamenilor și a mediului la realizarea de piese din materiale composito. Buletinul AGIR, (4), 2016, 98-103 p.
2. Baysal A., Yayla P., Türkmen H. S. A review on engineering biocomposites and natural fiber-reinforced materials. Journal of Sustainable Construction Materials and Technologies, 7 (3), 2022, 231-249 p.
3. Abdallah G. B., Ivanova I., Assih J., Diagana C., Dontchev D. Composite materials based on natural fibres applied for structural reinforcement. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 960 (1), 2022, 1-8 p.
4. Dagade P. C., Shaikh S. M. Fabrication of Composite Materials by using Short Pineapple Leaf Fiber (PALF). IJIERT Journal, 2015, 1-9 p.
5. Mueller D. H. Improving the impact strength of natural fiber reinforced composites by specifically designed material and process parameters. International Nonwovens Journal, (4), 2004, 31-38 p.
6. Tolmacheva N.A., Zelinskaia E.V., Kurina A.V., Garashchenko A.A. New materials for the “green building” of urban areas. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 751 (1), 2021, 1-6 p.
7. Suárez L., Castellano J., Díaz S., Tcharkhtchi A., Ortega, Z. Are natural-based composites sustainable?. Polymers, 13 (14), 2021, 1-17 p.
8. Shewale J., Choudhari, C., Bankoti, A.K.S. Carbon and natural fiber reinforced polymer hybrid composite: Processes, applications, and challenges. Journal of Mechanical Engineering and Sciences, 16 (2), 2022, 8873-8891 p.
9. Campilho, R.D.S.G. Recent innovations in biocomposite products. In Biocomposites for high-performance applications. Woodhead Publishing, 2017, 275-306 p.
10. Păduraru I., Păduraru Graur I., Bălănică Dragomir C.M. Applying Eco-Tribology Principles for Sustainable Management of Natural Resources and Ecosystem Services. The 4rd International Conference on Tribology TurkeyTrib 2023, 25 to 27 May 2023.
11. Chauhan V., Kärki T., Varis J. Review of natural fiber-reinforced engineering plastic composites, their applications in the transportation sector and processing techniques. Journal of Thermoplastic Composite Materials, 35 (8), 2022, 1169-1209 p.

12. Ari A., Karahan M., Ahmed H.A.M., Babiker O., Dehşet R.M.A. A Review of Cellulosic Natural Fibers' Properties and Their Suitability as Reinforcing Materials for Composite Panels and Applications. *AATCC Journal of Research*, 10 (3), 2023, 163-183 p.
13. Pickering S.J., Kelly R.M., Kennerley J.R., Rudd C.D., Fenwick N.J. A fluidised-bed process for the recovery of glass fibres from scrap thermoset composites. *Composites science and technology*, 60 (4), 2000, 509-523 p.
14. Kumar R., Ul Haq M.I., Raina A., Anand A. Industrial applications of natural fibre-reinforced polymer composites—challenges and opportunities. *International Journal of Sustainable Engineering*, 12 (3), 2019, 212-220 p.
15. Păduraru Graur I., Păduraru I., *Polymeric Composite Materials*. London: Lambert Publishing, ISBN 978-620-5-52898-3, 2023.

PROIECTAREA UNUI COLECTOR SOLAR CU AER

DESIGN OF A SOLAR COLLECTOR WITH AIR

Nicolae BALCĂNUȚĂ

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: nbalcanuta@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8850-374X

Rezumat: *Lucrarea prezintă o prezentare a principiului de funcționare a unui colector cu aer, modul de instalare, parametrii de performanță și evaluarea acestora. Lucrarea conține o schemă de funcționare a unui colector solar cu aer la care eficiența acestuia este mărită prin controlarea fluxului fluidului care transmite energia termică captată în colector cu ajutorul unui controler. Energia utilizată în acest scop este primită de la un panou fotovoltaic ce face sistemul absolut autonom din punct de vedere energetic în care se folosește doar energie regenerabilă. Se sugerează ideea că nivelul tehnologic actual poate perfecționa astfel de sisteme încât să se poată obține eficiența maximă în exploatarea a astfel de sisteme, controlându-se nu numai fluxul agentului termic, ci și poziționarea acestuia în direcția soarelui respectându-se unghiurile optime de înclinare.*

Cuvinte-cheie: *colector solar cu aer, eficiență unui colector solar, panouri fotovoltaice.*

Abstract: *The work presents a presentation of the operating principle of an air collector, the installation method, performance parameters, and their evaluation. The work contains a diagram of the operation of an air solar collector, where its efficiency is increased by controlling the flow of the fluid that transmits the thermal energy collected in the collector using a controller. The energy used for this purpose is received from a photovoltaic panel, making the system absolutely energy-autonomous, and only using renewable energy. The idea is suggested that current technological level can improve such systems to obtain maximum efficiency in the exploitation of such systems, not only by controlling the flow of the thermal agent but also by positioning it in the direction of the sun.*

Keywords: *efficiency of a solar collector, photovoltaic panels, solar collector with air.*

Introducere

Energia solară este o sursă inepuizabilă care provine din reacțiile de fuziune nucleară care se produc pe Soare. Toată energia de pe Terra este energie solară, însă când vorbim de energia solară, cele mai dese ori se subînțelege energia radiației solare transformată în energie termică sau energie electrică.

Există două modalități principale de exploatare a energiei solare:

- energia electrică obținută în rezultatul transformării radiației direct în energie electrică;
- energia termică, care este rezultatul transformării radiației direct în căldură.

Comisia Europeană pentru energia regenerabilă a stabilit un obiectiv de creștere a ponderii energiei solare până la 20% în mixul de energie din surse regenerabile, care la rândul său vor contribui cu 20% din consumul de energie în anul 2020 și 50% în 2040. Energia solară nu poluează aerul prin eliberarea de gaze cu efect de seră – impactul asupra mediului este aproape zero, este o alternativă combustibililor fosili, o alternativă curată, nepoluantă și stabilă. Energia solară poate fi folosită în locații izolate, unde racordarea la rețea ar fi complicată și costisitoare. Energia solară este în plină expansiune la nivel mondial. În unele țări precum Spania, Italia, Japonia și în special Germania, energia solară a atins un nivel remarcabil, în sensul de calitate (tehnologie), cantitate și eficiență. Viitorul energiei solare și, la general a surselor regenerabile este promițător, astfel, la scară mondială investițiile în „energia verde” sunt practic în creștere continuă. [1].

Particularități constructive ale unu colector solar cu aer

Un colector solar pentru încălzirea aerului este un dispozitiv care utilizează energia radiației solare pentru a încălzi aerul. Panourile solare termice sunt cele utilizate în colectoarele solare pentru încălzirea aerului. Au la bază un strat de absorbție care captează radiația solară și o transformă în căldură care este preluată de un fluid termic care circulă în interiorul panoului solar. Aerul cald poate fi utilizat pentru a încălzi aerul din interiorul unei clădiri sau pentru a alimenta un sistem de ventilație cu aer cald. Acest tip

de colectoare, la prima vedere, ar părea inferioare altora, în primul rând că fluidul termic este aerul, care are o capacitate termică specifică inferioară apei. Dar acest lucru pare doar la prima vedere. Luând în considerare anumiți parametri de performanță ale acestor tipului de captoare lucrurile se schimbă. Pe lângă toate, costul pentru producerea unui astfel de colector este relativ mic. Cel mai important este faptul că acest tip de captoare nu transferă energia dintr-o formă în alta, ci doar o transmite, iar agentul termic este folosit direct la destinație. Acesta este avantajul de bază.

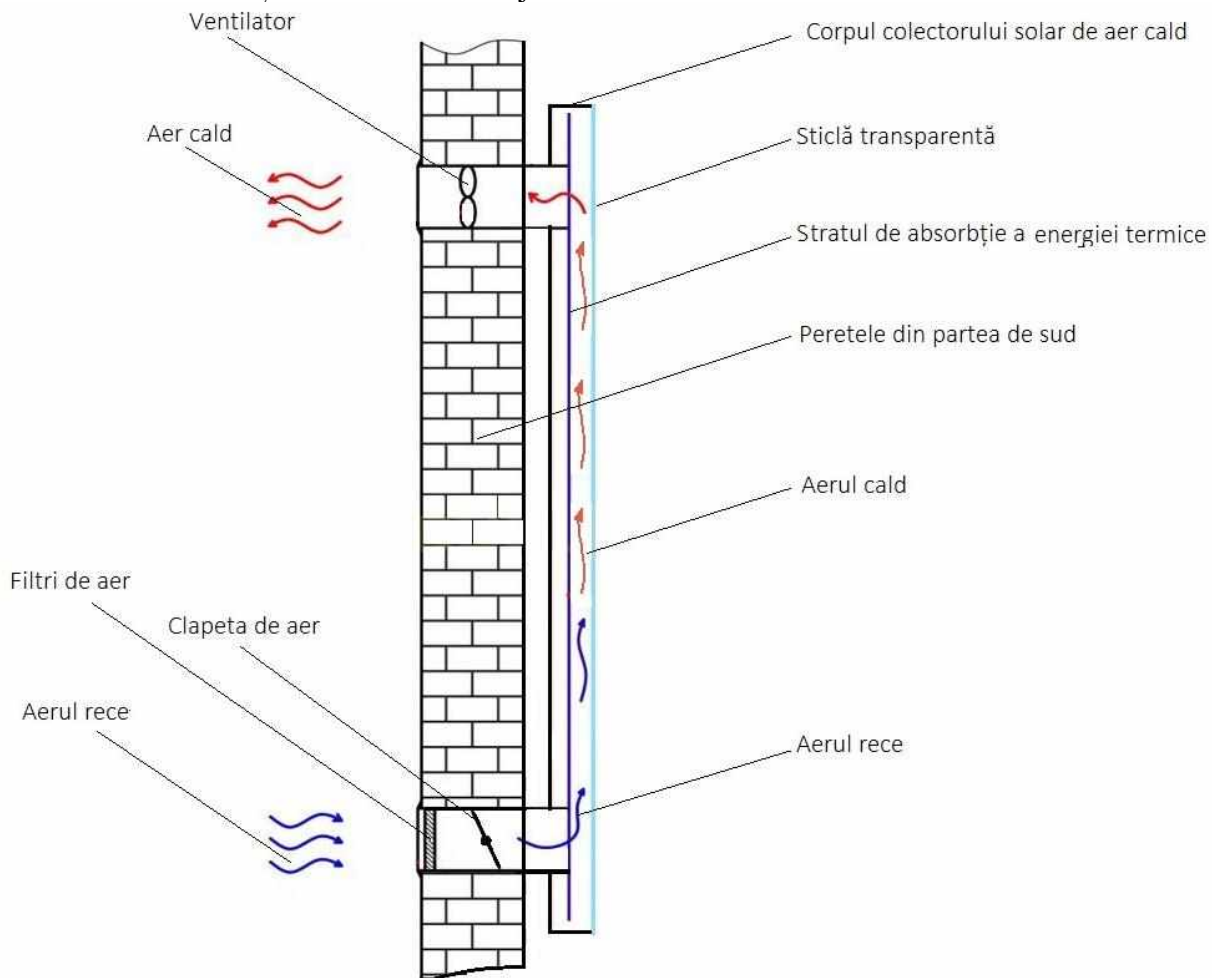

Fig. 1. Principiul de funcționare a colectorului solar cu aer

Colectorul solar cu aer poate fi compus din mai multe componente, cum ar fi:

- *Colectorul solar* - este utilizat pentru a transfera căldura de la *stratul de absorbție* a energiei termice la aerul care trebuie încălzit.
- *Ventilatorul* este utilizat pentru formarea fluxului de aer prin colector. La trecerea aerului prin colector, căldura este transferată de la *stratul de absorbție* în încăperea încălzită.
- *Sistemul de control* este utilizat pentru reglarea rotațiilor ventilatorului și, respectiv a vitezei fluxului de fluid termic ce trece prin colector.

Acesta este un exemplu general de colector solar pentru încălzirea aerului, specificațiile și configurația exactă a sistemului poate varia în funcție de nevoile specificate.

Moduri de instalare a Colector solar pentru încălzirea aerului

Există mai multe modalități de instalare a unui colector solar pentru încălzirea aerului, după cum urmează:

1. *Instalare pe acoperiș*: aceasta este cea mai efektivă modalitate de instalare a colectoarelor solare pentru încălzirea aerului. Colectorul solar este montat pe acoperișul clădirii, iar aerul cald este distribuit în clădire prin intermediul unor pompe de aer.
2. *Instalare pe perete*: aceasta este o alternativă la instalarea pe acoperiș. Colectorul solar este montat pe peretele exterior din partea de sud a clădirii, iar aerul cald este distribuit în clădire prin intermediul unor canale directe cu sau fără pompe de aer.
3. *Instalare la sol*: aceasta este o opțiune pentru clădirile care nu au un acoperiș sau un perete exterior suficient de mare pentru a găzdui colectorul solar. Colectorul solar este montat la sol, iar aerul cald este distribuit în clădire prin intermediul canalelor cu utilizarea unor pompe de aer.
4. *Instalare pe structura de susținere*: colectorul solar poate fi montat pe structura de susținere a clădirii, cum ar fi grinzile sau grinzile de acoperiș, astfel încât să fie orientat către soare.
5. *Instalare pe o structura dedicată* cum ar fi o pergolă sau un acoperiș mobil, astfel încât să poată fi orientat către soare pentru a maximiza captarea radiației solare.

Este important să se ia în considerare aspecte precum orientarea, unghiul și poziționarea colectorului solar pentru a maximiza captarea radiației solare și pentru a asigura o eficiență cât mai mare a sistemului. În general, instalarea se poate face prin intermediul unui profesionist sau se poate achiziționa un kit pentru auto-instalare.

Parametrii de performanță la proiectarea unui colector solar pentru încălzirea aerului

Există mai multe aspecte teoretice importante de luat în considerare atunci când se proiectează un colector solar pentru încălzirea aerului:

1. *Eficiența termică* se referă la proporția de energie solară absorbită de colectorul solar care este convertită în energie termică utilizabilă. Eficiența termică a unui colector solar depinde de mai mulți factori, cum ar fi materialul utilizat pentru acoperirea colectorului, unghiul de înclinare și orientarea colectorului.
2. *Coeficientul de absorbție* se referă la proporția de radiație solară care este absorbită de colectorul solar. Coeficientul de absorbție depinde de materialul utilizat pentru acoperirea colectorului și de grosimea acestuia. Valorile coeficientului de absorbție variază între 0 și 1, cu valori mai mari indicând o eficiență mai bună. Valorile ideale pentru coeficientul de absorbție sunt de obicei de peste 0,8 pentru colectoarele solare pentru încălzirea aerului.
3. *Coeficientul de emisie* se referă la cantitatea de radiație solară care este emisă de colectorul solar. Coeficientul de emisie depinde de materialul utilizat pentru acoperirea colectorului și de grosimea acestuia. De obicei se utilizează unul, două sau mai multe straturi de sticlă plastic sau peliculă. Utilizarea pachetelor de material din mai multe straturi conservează energia termică ridicând eficiența sistemului. Este important de menționat că un coeficient de emisie crescut poate duce la o eficiență termică scăzută a colectorului solar, deoarece o parte din căldura absorbită de colector va fi pierdută prin emisie.
4. *Coeficientul de pierdere de căldură* se referă la proporția de căldură care este pierdută prin pereții colectorului solar. Coeficientul de pierdere de căldură depinde de materialul utilizat pentru construcția colectorului și de grosimea acestuia. Coeficientul de pierdere de căldură a unui colector solar pentru încălzirea aerului se referă la cantitatea de căldură pierdută prin pereții și acoperișul colectorului. Acest coeficient este exprimat ca procent din căldura totală captată de colector. Valorile ideale pentru coeficientul de pierdere de căldură sunt de obicei sub 15% pentru colectoarele solare pentru încălzirea aerului. Valorile mai mici indică o pierdere mai mică de căldură și, prin urmare, o eficiență mai bună a colectorului.
5. *Dimensiunea și forma colectorului solar* au un impact semnificativ asupra eficienței termice a sistemului. Colectoarele mai mari au o eficiență termică mai mare decât colectoarele mai mici, dar pot fi mai costisitoare și mai greu de instalat. Dimensiunea și forma unui colector solar pentru încălzirea aerului poate varia în funcție de aplicație și de nevoile de încălzire. Dimensiunea colectorului solar poate fi determinată în funcție de volumul de aer necesar pentru a fi încălzit și de puterea termică necesară pentru a încălzi acest volum de aer. Forma colectorului solar poate fi ajustată în funcție de orientarea și poziționarea colectorului față de soare. De exemplu, un colector solar poate fi proiectat cu o formă care să maximizeze captarea radiației solare dacă este poziționat

în mod optim față de soare. În general, colectoarele solare pentru încălzirea aerului sunt de formă dreptunghiulară sau pătrată, acestea fiind cele mai ușor de fabricat și cele mai accesibile din punct de vedere economic. Dimensiunile lor variază în funcție de volumul de aer necesar de încălzit și puterea termică necesară pentru a încălzi acest volum de aer.

6. *Regimul de funcționare:* este important să se ia în considerare modul în care colectorul solar va fi utilizat, inclusiv numărul de ore de funcționare pe zi, perioada de funcționare pe an și temperatura aerului ambiant. Regimul de funcționare al unui colector solar pentru încălzirea aerului depinde de diferiți factori, cum ar fi intensitatea radiației solare, temperatura aerului și viteza aerului care trece prin colector. În general, un colector solar pentru încălzirea aerului funcționează prin captarea radiației solare prin intermediul acoperișului colectorului și convertirea acesteia în căldură prin intermediul unui material absorbant. Aerul este apoi introdus prin partea inferioară a colectorului și trece prin materialul absorbant, încălzindu-se în timp ce trece prin colector. Regimul de funcționare poate fi optimizat prin utilizarea unui controler care să regleze viteza ventilatorului care introduce aerul în colector, astfel încât să se obțină o temperatură de ieșire optimă. De asemenea, se poate utiliza un sistem de stocare a căldurii pentru a menține temperatura aerului cald atunci când radiația solară este scăzută sau absentă. Este important de menționat că un regim de funcționare neoptimizat poate duce la o eficiență termică scăzută a colectorului solar.
7. *Design-ul:* Este important să se ia în considerare design-ul colectorului solar pentru a se potrivi cu arhitectura clădirii. Design-ul unui colector solar pentru încălzirea aerului este esențial pentru a asigura o eficiență termică cât mai mare. Există mai multe elemente de design care trebuie luate în considerare atunci când se proiectează un colector solar pentru încălzirea aerului, inclusiv:
 - Acoperișul colectorului trebuie să fie transparent pentru a permite radiația solară să intre în colector. De asemenea, trebuie să fie rezistent la deteriorare și uzură;
 - Materialul absorbant trebuie să fie capabil să absoarbă cât mai multă radiație solară posibil și să o convertească în căldură. De asemenea, trebuie să fie rezistent la uzură și deteriorare;
 - Sistemul de ventilare trebuie să permită aerului să treacă prin colector și să încălzească în timp ce trece prin materialul absorbant. De asemenea, trebuie să fie reglabil pentru a se putea obține o temperatură de ieșire optimă;
 - Sistemul de stocare a căldurii poate fi utilizat pentru a menține temperatura aerului cald atunci când radiația solară este scăzută sau absentă;
 - Dimensiunea și forma colectorului trebuie să fie proiectate astfel încât să se obțină o suprafață cât mai mare pentru captarea radiației solare.

Este important să se ia în considerare toate aceste elemente atunci când se proiectează un colector solar pentru încălzirea aerului pentru a se obține o eficiență termică cât mai mare și o durabilitate cât mai mare.

5. *Costul:* Unui colector solar pentru încălzirea aerului poate varia în funcție de mai mulți factori, inclusiv dimensiunea colectorului, materialele utilizate, sistemul de ventilare și sistemul de stocare a căldurii. De exemplu, un colector mai mare sau unul care folosește materiale mai scumpe va fi mai scump decât unul mai mic sau care folosește materiale mai ieftine. De asemenea, instalarea unui sistem de încălzire solară poate aduce și alte costuri cum ar fi costurile pentru instalare, costurile pentru materialele necesare, costurile pentru personalul calificat. Este important să se evalueze costurile totale asociate cu un colector solar pentru încălzirea aerului, inclusiv costurile inițiale și costurile pe termen lung, cum ar fi costurile de întreținere și costurile energiei economisite, înainte de a lua o decizie de cumpărare.

Evaluarea performanței teoriei colectoarelor solare de aer

Câștigul de căldură util al unui colector poate fi exprimat ca:

$$Q_u = mC_p(T_o - T_i) \quad (1)$$

Și următorul echilibru termic exprimă performanța termică a unui colector în condiții de stare constantă.

$$Q_u = AF_R[\tau\alpha_c - U_L(T_i - T_a)] \quad (2)$$

O măsură pentru performanța colectorului este eficiența acestuia definită ca raportul între câștigul de căldură util și radiația solară incidentă pe același interval de timp.

Eficiența unui colector poate fi astfel definită ca:

$$\eta = Q_u / IA \quad (3)$$

Din ecuațiile 1 și 3 rezultă:

$$\eta = mC_p(T_o - T_i) / IA \quad (4)$$

Și din ecuațiile 2 și 4:

$$\eta = F_R(\tau\alpha)_c - F_R^*U_L(T_i - T_a) / I \quad (5)$$

Unde:

Q_u – Câștigul util de căldură al colectorului [kW];

m – Fluxul de masă [kg/s];

C_p – Entalpia specifică a aerului, [kJ/kgK];

T_o – Temperatura exterioară, [°C];

T_i – Temperatura interioară, [°C];

A – Aria utilă a colectorului utilă a colecționarului [m²];

F_R – Factorul de utilizare, -;

$(\alpha)_c$ – Altitudinea solară, [°];

U_L – Coeficientul de pierdere de căldură al peretelui, [kW/°C m²h];

η – Eficiența optică a colectorului, -;

I – Iradierea, [W/m²];

Procedura generală de testare este de a determina Q_u din ecuația 1 și de a măsura I , T_i și T_a (care sunt utilizate pentru analiză bazată pe ecuația 2 prin operarea colectorului în condiții aproape de stare constantă în facilități de testare (adică fie în interior sau în exterior). Eficiențele instantanee calculate din ecuația 3 sunt plasate împotriva $(T_i - T_a) / I$ și interceptul $(F_R(\tau\alpha)_c)$ și pantă $(-F_R U_L)$ sunt determinate așa cum se arată în ecuația 5. Acești parametri nu sunt constanți: U_L depinde de temperatura și viteza vântului; iar F_R este o funcție ce depinde de U_L . [2]

Efficientizarea unui colector solar cu aer

Un sistem de încălzire cu aer poate funcționa mai eficient dacă cu ajutorul unui controler se va controla viteza fluxului de aer. Acesta monitorizează, reglează cantitatea de aer care circulă prin colector, folosind senzori pentru a măsura temperatura și viteza curentă a aerului. Informațiile obținute sunt utilizate pentru a regla fluxul de aer prin intermediul valvelor sau altor componente mecanice, astfel încât să se optimizeze transferul de căldură din colector către sistemul termic conectat. Acest proces conduce la creșterea eficienței colectorului solar.

În figura 2 este prezentat un colector solar cu aer care are un sistem autonom de alimentare format dintr-un element fotovoltaic de putere mică, un invertor și un acumulator. Elementul fotovoltaic produce energie electrică. Utilizându-se un invertor, energia electrică captată este acumulată pe bateria de acumulator care este utilizată pentru punerea în funcție a pompei de aer, astfel încât să se optimizeze transferul de căldură din colector către sistemul termic conectat. Controlerul arduino nano V-2 monitorizează temperatura și viteza curentă a aerului care circulă prin colector. Acest proces conduce la creșterea eficienței colectorului solar cu aer. Acest sistem poate fi îmbunătățit.

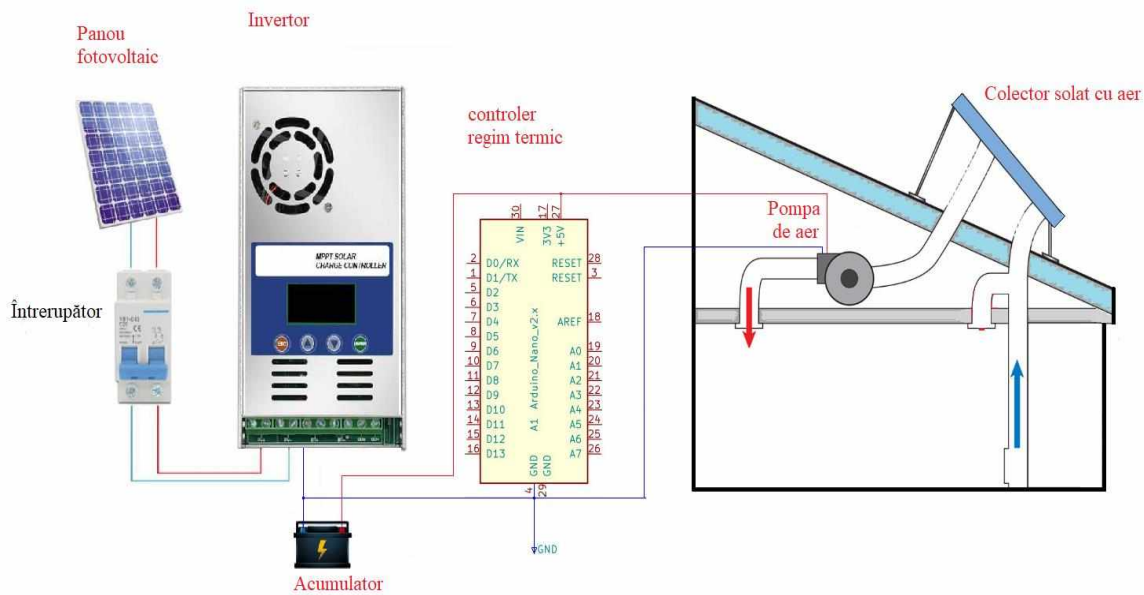

Figura 2. Schema principiului de funcționare a colectorului solar cu aer cu alimentarea electrică autonomă de la un panou fotovoltaic

Materialle utilizate la construcția unui colector solar cu aer

Un colector solar cu aer poate fi construit din următoarele materiale:

1. Sticlă sau material plastic translucid pentru acoperiș și pereți;
2. Rame metalice sau din PVC pentru susținerea materialelor transparente;
3. Izolație termică pentru pereți și acoperiș: spumă de polistiren, vată bazaltică;
4. Pompe de aer sau ventilatoare pentru circulația aerului prin colector;
5. Valvă de control a fluxului de aer sau componente mecanice pentru reglarea acestuia;
6. Țevi sau conducte pentru circulația aerului cald;
7. Senzori pentru măsurarea temperaturii și vitezei curente a aerului;
8. Echipamente electrice, cum ar fi inverterul și acumulatorul, în cazul utilizării unui sistem autonom de alimentare.

Materialle utilizate pentru construcția unui colector solar cu aer pot varia în funcție de specificațiile și cerințele fiecărui proiect individual.

Materialul stratului de absorbție într-un colector solar cu aer este adesea un material cu proprietăți termice și cu o puternică capacitate de absorbție a radiației solare. Cele mai utilizate materiale în acest scop sunt aluminiul sau cuprul, redându-se culoarea „absolut negru” fără luciu, deoarece corpurile „absolut negre” au un coeficient de absorbție a energiei solare foarte mare. În plus, aluminiul și cuprul posedă o bună conductivitate termică. Culoarea materialului absorbant poate avea un impact semnificativ asupra eficienței colectorului solar cu aer. Materialele absorbante de culoare „absolut negre” sunt adesea utilizate pentru a maximiza eficiența colectorului. Este important ca grosimea stratului de material absorbant să fie cât se poate mai subțire. De obicei se folosesc țevi gofrate din aluminiu cu diametru de 60-80 mm. Pe larg se folosesc și dozele din aluminiu cu pereții subțiri, cum sunt cele de bere. Utilizarea acestora este utilă și prin faptul că acestea, astfel, se reciclează.

Colector solar de încălzire a aerului cu instalare fixă. Un colector solar de încălzire a aerului fix este un tip de colector solar care este montat într-o poziție fixă, astfel încât să poată capta cât mai multă energie solară posibilă. Acest tip de colector este compus dintr-un sistem de conducte și tuburi care au un strat absorbant, care atrage căldura din razele solare și o transferă în aerul care circulă prin conducte. Acest aer cald este apoi distribuit în spațiile de încălzire sau utilizat pentru alte scopuri, cum ar fi uscarea produselor.

Colector solar de încălzire a aerului cu conductele de aer de la intrare și ieșire flexibile. Un colector solar pentru încălzirea aerului poate fi echipat cu conducte flexibile la intrarea și ieșirea aerului. Acestea permit orientarea optimă a colectorului pentru a capta cât mai multă energie solară posibilă.

Concluzie

Colectorul solar pentru încălzirea aerului este un dispozitiv care transformă energia radiației solare în căldură prin intermediul panourilor solare termice. Poate fi instalat pe acoperiș, perete, la sol, pe structura de susținere sau pe o structură dedicată, ținându-se cont de orientare spre Soare și unghiul de poziționare. La proiectare, sunt importante eficiența termică, coeficientul de pierdere de căldură, dimensiunea și forma colectorului, regimul de funcționare și design-ul. Instalarea poate fi făcută de un profesionist sau prin intermediul unui kit pentru auto-instalare. Este de menționat faptul că nivelul tehnologic actual poate perfecționa astfel de sisteme, încât să se poată obține eficiența maximă în exploatare controlându-se nu numai fluxul agentului termic, ci și poziționarea acestora în direcția Soarelui respectându-se unghiurile optime de înclinare.

Bibliografie:

1. MANGOS Octavian, Studiul caracteristicilor experimentale ale colectoarelor solare termice, Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor Vol.1, 2019, Chișinău, Moldova, 26-29 martie 2019, pag. 138-142, https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/84329, ultima vizualizare 05.01.2023.
2. Joseba Moreno Mendaza, Solar Collectors for Air Heating Profitability Analysis, University of Gävle, Faculty of Engineering and Sustainable Development, June 2014 pag. 19.

VALORIFICAREA ENERGIEI REGENERABILE PENTRU TEHNOLOGIA DE USCARE A FRUCTELOR

HARNESSING RENEWABLE ENERGY FOR FRUIT DRYING TECHNOLOGY

Nicolae BALCĂNUȚĂ

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: nbalcanuta@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8850-374X

Rezumat: *Lucrarea prezintă o analiză a tuturor surselor de energie regenerabilă și propune o combinație optimă pentru utilizarea eficientă a energiei în procesul de uscare a fructelor la o uscătorie. Printre aceste surse se numără panourile fotovoltaice, captoarele solare cu aer, captoarele solare cu apă, turbinele eoliene și heliostatele. Acestea pot oferi o alimentare stabilă și curată a uscătoarelor de fructe, cu un impact minim asupra mediului înconjurător, dar și pot asigura o eficiență mai mare și pot fi adaptate la nevoile specifice ale uscătoarelor de fructe. Lucrarea prezintă o combinație de surse energetice regenerabile și schema de interconectare a acestor surse de energie cu conectarea lor la rețeaua electrică industrială pentru a ceda surplusul de energie sau pentru a consuma energie din rețea în cazul condițiilor meteo nefavorabile.*

Cuvinte-cheie: *captoarele solare cu aer, captoarele solare cu apă, panourile fotovoltaice, turbine eoliene, uscătorie de fructe.*

Abstract: *The work presents an analysis of all renewable energy sources and proposes an optimal combination for efficient energy use in the fruit drying process in a dryer. These sources include photovoltaic panels, air solar collectors, water solar collectors, wind turbines, and heliostats. They can provide a stable and clean power supply to fruit dryers with minimal environmental impact, and also ensure higher efficiency, and can be adapted to the specific needs of fruit dryers. The work presents a combination of renewable energy sources and a scheme for interconnecting these energy sources with their connection to the industrial electric grid to feed excess energy or consume energy from the grid in unfavorable weather conditions.*

Keywords: *photovoltaic panels, air solar collectors, water solar collectors, wind turbines, fruit drying.*

Introducere

Una dintre cele mai mari probleme actuale în dezvoltarea economică la nivel global este dependența de combustibili fosili, cum ar fi petrolul și cărbunele. Acestea sunt responsabile pentru o mare parte din emisiile de gaze cu efect de seră și contribuie la schimbările climatice. De asemenea, acestea sunt surse finite de energie și au prețuri volatile, ceea ce poate duce la o instabilitate economică. În acest context, sursele de energie regenerabilă devin din ce în ce mai importante pentru a aborda problemele legate de accesul inegal la energie și impactul asupra mediului.

Uscătoriile de fructe, care depind de energie pentru a funcționa, pot beneficia de utilizarea surselor de energie regenerabilă, atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere al mediului. Lucrarea se concentrează pe evaluarea diferitelor surse de energie regenerabilă pentru o uscătorie de fructe și analiza avantajelor și dezavantajelor fiecărei surse de energie. Vom face o comparație între acestea pentru a determina care sunt cele mai recomandate surse de energie pentru o uscătorie de fructe. Sursele de energie care vor fi evaluate includ energia din biomasa forestieră, energia din biogaz, energia din deșeurile organice, energia hidrogenului verde, energia de biomasă, energia geotermală, energia hidroelectrică, energia solară, energia eoliană, captoarele solare cu apă și captoarele solare cu aer, energia potențială osmotica.

Acest articol va fi valoros pentru toți cei interesați de utilizarea surselor de energie regenerabilă în industria uscătorilor de fructe și pentru cei care doresc să înțeleagă avantajele, descrierea și limitările diferitelor surse de energie regenerabilă. Acesta oferă o analiză detaliată și comparativă a diferitelor surse de energie regenerabilă, care poate funcționa ca un ghid pentru luarea deciziilor în ceea ce privește utilizarea surselor de energie regenerabilă în procesul de uscare a fructelor.

Surse regenerabile de energie

Sursele regenerabile de energie sunt surse de energie care se regenerează în mod natural, în contrast cu sursele de energie neregenerabile, care se epuizează și, în plus, produc emisii dăunătoare, care la rândul lor, conduc la schimbări climatice. Sursele regenerabile de energie sunt:

- *Energia eoliană* este o sursă de energie regenerabilă obținută prin transformarea energiei cinetice a vântului în energie mecanică prin intermediul turbinelor eoliene, care este apoi convertită în energie electrică. Energia eoliană este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece nu produce emisii nocive sau reziduuri periculoase, și este regenerabilă, deoarece vântul este în mod constant în mișcare și se poate utiliza din nou și din nou.

Energia eoliană are unele dezavantaje, cum ar fi:

- Necesitatea unui spațiu extins pentru instalarea turbinei eoliene, care poate fi o problemă în zonele dens populate sau în zonele protejate
- Probleme cu privire la efectele turbinei eoliene asupra vieții animalelor sălbatice, cum ar fi uciderea păsărilor și a liliecilor prin impact sau sufocare în rotorul turbinei eoliene.
- Costul ridicat al instalării și întreținerii turbinei eoliene.
- Dependența de vânt, care poate fi imprevizibil și variabil, ceea ce poate afecta stabilitatea furnizării de energie.
- Probleme cu privire la zgomotul produs de turbinele eoliene, care pot fi deranjante pentru comunitățile locale.

Cu toate acestea, aceste dezavantaje pot fi gestionate prin planificarea și proiectarea adecvată a turbinei eoliene și prin aplicarea regulilor și regulamentelor specifice pentru protecția vieții animalelor sălbatice și a mediului.

- *Energia solară* este o sursă de energie regenerabilă obținută din radiația soarelui. Ea poate fi transformată în diferite forme de energie utilizabile, cum ar fi electricitate sau căldură, prin intermediul tehnologiilor specifice, cum ar fi panourile fotovoltaice sau panourile solare termice. Energia solară este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece nu produce emisii nocive sau reziduuri periculoase, și este practic inepuizabilă.

Dezavantajele energiei solare includ:

- Costul inițial ridicat al instalării sistemelor solare care poate fi un obstacol pentru unii proprietari de case sau afaceri;
- Energia solară este disponibilă doar atunci când soarele strălucește, ceea ce poate duce la un deficit de energie în timpul nopții sau în zilele noroase;
- Necesitatea de a stoca energia solară pentru utilizare în timpul nopții sau în zilele noroase este costisitoare;
- Sistemele solare ocupă o suprafață mare, ceea ce poate fi o problemă pentru proprietarii de case sau afaceri cu spațiu limitat;
- Problemele legate de impactul asupra mediului și efectul asupra vieții sălbatice pot fi o problemă în cazul instalării panourilor solare în anumite zone.

- *Energia hidroelectrică* este o sursă de energie regenerabilă obținută din energia apelor curgătoare, cum ar fi râurile sau cascadele. Este obținută prin transformarea energiei potențiale și cinetice a apei în energie mecanică prin intermediul turbinei hidroelectrice, care este apoi convertită în energie electrică prin intermediul unor generatoare. Aceasta poate fi obținută prin utilizarea barajelor sau a centralelor hidroelectrice, care sunt construite pentru a capta energia apei curgătoare și a o transforma în energie electrică utilizabilă. Energia hidroelectrică este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece nu produce emisii nocive sau reziduuri periculoase și este regenerabilă, deoarece apa este în mod constant în mișcare și se poate utiliza în continuu.

Dezavantajele energiei hidroenergetice pot include:

- Impactul asupra mediului: Construirea barajelor și a lacurilor de acumulare au un impact negativ asupra mediului, precum și asupra speciilor care depind de acestea pentru habitatul lor.
- Impactul asupra comunităților: Construirea barajelor poate avea un impact negativ asupra comunităților care depind de râurile afectate pentru activități economice, precum pescuitul sau agricultura.
- Costurile ridicate: Construirea și întreținerea barajelor poate fi costisitoare.

- Dependența de vreme: Productivitatea hidroenergetică este dependentă de cantitatea de precipitații și de curgerea râurilor, ceea ce poate duce la variații în producția de energie.
- Limitarea potențialului: Există o limită la câtă energie hidroelectrică poate fi generată, deoarece numai anumite zone au potențialul geografic necesar pentru construirea de baraje.

• *Energia geotermală* este obținută prin extragerea căldurii din interiorul pământului prin intermediul sondelor geotermale, care sunt adâncite în sol pentru a capta căldura. Aceasta poate fi utilizată pentru a produce electricitate sau pentru a furniza căldură și aer condiționat pentru clădiri sau alte utilizări. Energia geotermală este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece nu produce emisii nocive sau reziduuri periculoase și este regenerabilă, deoarece căldura din adâncimea Pământului este în mod constant produsă prin procese geologice și poate fi utilizată permanent.

Dezavantajele energiei geotermice pot include:

- Costul ridicat al instalării și întreținerii sistemelor geotermale;
- Disponibilitate limitată în anumite zone geografice;
- Riscul de emisii de gaze și substanțe chimice în timpul utilizării sistemelor geotermale;
- Impactul asupra peisajului în jurul sistemelor geotermale;
- Riscul de cutremur în zonele unde se extrage căldura din subsol;
- Sistemele geotermale pot fi limitate în ceea ce privește puterea electrică generată în comparație cu alte surse de energie regenerabilă.

• *Energia mareelor* este o sursă de energie regenerabilă obținută din energia fluxului și refluxului mărilor și oceanelor. Ea este obținută prin transformarea energiei cinetice a apei în energie mecanică prin intermediul turbinei mării sau a unui generator mării, care sunt construite pentru a capta energia fluxului și refluxului apei și a o transforma în energie electrică utilizabilă. Energia mareelor este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece nu produce emisii nocive sau reziduuri periculoase, și este regenerabilă, deoarece fluxul și refluxul apei este continuu.

Dezavantajele energiei mareelor pot include:

- Costul ridicat al instalării și întreținerii echipamentului necesar pentru a genera energie din marea.
- Impactul asupra mediului acvatic, cum ar fi distrugerea habitatelor marine.
- Posibilitatea de a afecta fluxul de apă și de a perturba ecosistemele acvatice.
- Limitarea disponibilității energiei, deoarece energia mareelor poate fi generată doar în zonele cu marea.

• *Energia de biomasă* este o sursă de energie regenerabilă obținută din materii organice, cum ar fi plante, resturi vegetale, deșeuri animale sau deșeuri organice, care pot fi transformate în energie prin procese de combustie, fermentație sau gazeificare. Ea poate fi utilizată pentru a produce electricitate, căldură sau carburanți. Energia de biomasă este considerată o sursă de energie curată și nepoluantă, deoarece emisiile de carbon sunt doar cele eliberate în atmosferă prin procesul natural de creștere a plantelor și nu adaugă carbon în plus în atmosferă. Ea este regenerabilă, deoarece materiile organice pot fi cultivate periodic.

Dezavantajele energiei de biomasă pot include:

- Costul ridicat al instalării și întreținerii echipamentelor necesare pentru producerea energiei de biomasă.
- Necesitatea de a cultiva sau cumpăra materii prime pentru producerea biomasă, care poate fi costisitor sau chiar imposibil în anumite zone.
- Impactul asupra mediului prin cultivarea sau culegerea maselor vegetale necesare pentru biomasă, care poate duce la degradarea solului.
- Emisii de gaze cu efect de seră în timpul procesului de ardere a biomasei.
- Problemele cu stocarea și transportul de biomasă, care poate fi voluminoasă și greu de manipulat.

• *Energia verde* se referă la producția de hidrogen prin intermediul surselor regenerabile de energie, cum ar fi energia solară sau eoliană, în opoziție cu producția de hidrogen din surse non-regenerabile, cum ar fi combustibilii fosili. Hidrogenul verde poate fi produs prin electroliză, care implică separarea moleculelor de apă în hidrogen și oxigen prin aplicarea unui curent electric. Aceasta poate fi realizată utilizând energie solară sau eoliană pentru a alimenta electrolizorul. Hidrogenul verde poate fi utilizat ca sursă de energie pentru a alimenta vehiculele electrice sau pentru a genera electricitate prin combustie sau

prin intermediul celulelor de combustie cu hidrogen. De asemenea, poate fi utilizat ca combustibil în industrie sau pentru alte aplicații, cum ar fi producția de amoniac sau producția de metan. Energia hidrogenului verde este considerată o sursă de energie curată, deoarece hidrogenul nu produce emisii de gaze cu efect de seră atunci când este ars. De asemenea, este considerată o sursă de energie regenerabilă, deoarece poate fi produsă din surse regenerabile de energie.

Dezavantajele energiei hidrogenului verde sunt:

- Producția de hidrogen verde poate fi costisitoare, în special datorită costurilor tehnologiilor necesare pentru producerea acestuia.
- Infrastructură necesară pentru stocarea, transportul și utilizarea hidrogenului verde este încă insuficient dezvoltată, ceea ce poate limita accesul la acest combustibil.
- O problemă importantă este și cea a stocării hidrogenului, acesta fiind un gaz volatil și necesită condiții speciale de siguranță și stocare.
- Transportul hidrogenului poate fi dificil și costisitor, mai ales pe distanțe lungi.
- Investițiile în tehnologii de producere a hidrogenului verde sunt necesare pentru a face acest combustibil mai accesibil și competitiv cu alte surse de energie.

• *Energia din deșeurile organice* se referă la energia care poate fi extrasă din deșeurile organice precum resturile alimentare, paie, rumeguș, frunze sau iarbă. Aceasta poate fi obținută prin intermediul proceselor de compostare sau prin digestie anaerobă. Compostarea implică procesul de descompunere a deșeurilor organice într-un mediu controlat, care generează căldură și biogaz, care poate fi utilizat pentru a produce energie electrică sau termică. Digestia anaerobă implică procesul de descompunere a deșeurilor organice în absența oxigenului, care generează biogaz care poate fi utilizat pentru a produce energie electrică sau termică. Energia obținută din deșeurile organice este considerată o sursă de energie regenerabilă, deoarece se bazează pe resurse naturale neepuizabile și contribuie la reducerea cantității de deșeuri care ar fi trimise la groapa de gunoi. De asemenea, ajută la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, care ar fi produse în cazul în care deșeurile ar fi arse sau ar fi trimise la groapa de gunoi.

Dezavantajele energiei din deșeurile organice sunt:

- Costul ridicat al tehnologiei necesare pentru procesarea deșeurilor organice în energie.
- Necesitatea unei infrastructuri adecvate pentru colectarea și transportul deșeurilor organice la locul de procesare.
- Posibilitatea dezvoltării mirosurilor neplăcute sau a emisiilor poluante în timpul procesului de procesare a deșeurilor organice.
- Dependența de disponibilitatea deșeurilor organice pentru a putea genera energie, ceea ce poate fi o problemă în anumite zone.
- Unii critici susțin că tratarea deșeurilor organice prin procesarea lor în energie ar putea încuraja creșterea producției de gunoi, în loc să se promoveze reducerea sau reciclarea.

• *Energia din biogaz* se referă la energia electrică sau termică care poate fi extrasă din biogaz, care este un amestec de gaze obținute prin descompunerea anaerobă a materiei organice precum resturile alimentare, gunoiul, deșeurile agricole sau excrementele animale. Biogazul este compus în principal din metan (CH₄) și dioxid de carbon (CO₂). Energia din biogaz poate fi extrasă prin arderea acestuia într-o centrală termică sau prin utilizarea într-o turbină de gaze sau o celulă de combustie cu hidrogen, pentru a genera electricitate. Energia din biogaz este considerată o sursă de energie regenerabilă, deoarece este produsă din materie organică și poate fi obținută prin procese naturale.

Dezavantajele energiei din biogaz sunt:

- Procesul de producere a biogazului poate genera mirosuri neplăcute;
- Costul inițial al instalării și întreținerii sistemelor de producere a biogazului poate fi ridicat;
- Este necesară o cantitate mare de deșeuri organice pentru a produce o cantitate semnificativă de biogaz;
- Transportul și stocarea biogazului pot fi dificile;
- Procesul de producere a biogazului poate implica emisii de metan, un gaz cu efect de seră mai puternic decât CO₂.

• *Energia din biomasa forestieră* se referă la energia electrică sau termică care poate fi extrasă din materiale lemnoase precum lemnul, frunzele, frunzele și ramurile provenite din păduri sau alte terenuri acoperite de vegetație. Acestea pot fi arse în centrale termice sau utilizate pentru a produce biogaz prin

digestie anaerobă. Energia din biomasa forestieră poate fi obținută prin tăierea copacilor mături sau prin colectarea deșeurilor forestiere precum frunzele, frunzele și ramurile. Este important să se asigure că utilizarea acestei surse de energie să fie făcută în mod responsabil, astfel încât să nu se afecteze ecosistemele forestiere sau să se reducă numărul de copaci. Energia din biomasa forestieră este considerată o sursă de energie regenerabilă, deoarece se bazează pe resurse naturale neepuizabile și poate fi regenerată prin plantarea de noi copaci. Este important ca această sursă de energie să fie utilizată în mod responsabil, astfel încât să nu se afecteze ecosistemele forestiere sau să se reducă numărul de copaci.

Dezavantajele energiei din biomasa forestieră sunt:

- Impactul asupra ecosistemelor forestiere - extragerea masivă a biomasei poate distruge habitatele animale și poate perturba ciclurile de nutrienți și apă ale pădurii.
- Emisii de gaze cu efect de seră - arderea biomasei forestiere poate elibera cantități mari de dioxid de carbon, contribuind la schimbările climatice.
- Impactul asupra comunităților locale - extragerea biomasei poate afecta accesul comunităților locale la lemn de foc și alte resurse forestiere.
- Conflictul de utilizare a terenurilor - cultivarea plantațiilor de biomasă poate concura cu alte utilizări ale terenurilor, cum ar fi agricultura sau conservarea habitatului natural.
- Costurile logistice și de transport - transportul și procesarea biomasei forestiere poate fi costisitoare și poate avea un impact negativ asupra mediului.

• *Energia potențială osmotică* este energia potențială stocată în diferența de concentrație dintre două soluții care se separă prin o membrană semipermeabilă. Aceasta poate fi convertită în energie mecanică sau electrică prin procesul numit osmoză inversă. Osmoză inversă este procesul prin care se forțează apa să treacă prin o membrană semipermeabilă, împotriva gradientului de concentrație natural. Aceasta necesită o energie de conducere, care este furnizată de energia potențială osmotică, care poate fi convertită în energie mecanică sau electrică. Energia potențială osmotică poate fi utilizată pentru a produce energie electrică în instalații de generare a energiei care utilizează diferența de concentrație dintre apa sărată și apa dulce. Există câteva proiecte în derulare pentru a utiliza energia potențială osmotică pentru a produce energie electrică la scară comercială. Energia potențială osmotică este considerată o sursă de energie regenerabilă, deoarece nu produce emisii nocive și se bazează pe resurse naturale neepuizabile.

Dezavantajele energiei potențiale osmotice este:

- O tehnologie încă în stadiu de cercetare și dezvoltare, deci costurile sunt încă ridicate;
- Necesită o sursă de apă dulce de calitate și o sursă de apă sărată pentru a funcționa, ceea ce poate fi limitat în unele zone geografice;
- Poate avea impact asupra ecosistemelor acvatice dacă nu este gestionată adecvat;
- Poate fi afectată de fluctuațiile nivelului apei și de vremea nefavorabilă.

Ca urmare a scoaterii în evidență a avantajelor și dezavantajelor surselor regenerabile de energie este evidentă importanța energiei solare și a celei eoliene.

Energia solară

Proiectarea unui sistem de conversie a energiei solare în energie termică sau electrică se bazează pe evaluarea corectă a radiației solare în amplasamentul dat și pe cunoștințele privind proprietățile radiației solare. Soarele este cea mai apropiată stea față de Pământ și se află la distanța medie de $1,5 \times 10^{11} \text{ m}$.

Structura schematică a soarelui este prezentată în Figura 1, iar relațiile geometrice în sistemul „soare – pământ” – în Figura 2. Energia soarelui este rezultatul mai multor reacții de fuziune nucleară, principala fiind procesul în care hidrogenul (4 protoni) fuzionează și se formează heliu. Masa nucleului de heliu este mai mică decât masa a 4 protoni, diferența de masă se transformă în energie în conformitate cu formula lui Einstein:

$$E = m c^2.$$

Soarele are diametrul de 110 ori mai mare decât diametrul pământului: $1,39 \times 10^9 \text{ m}$ și, respectiv, $1,27 \times 10^7 \text{ m}$. Nucleul solar cu rază de aproximativ $0,23R$ (R – raza discului solar) și un volum ce constituie 15% din total prezintă reactorul termonuclear natural. Aici temperatura se estimează la $(8-40) \times 10^6 \text{ }^\circ\text{K}$ și se degajă 90% din energie. Nucleul are o densitate de 100 de ori mai mare decât a apei și masa lui constituie 40% din masa totală. La o distanță de $0,7 R$ de la centrul soarelui, temperatura scade până la $130\,000 \text{ }^\circ\text{K}$ și densitatea scade până la 70 kg/m^3 .

Zona cuprinsă între $0,7$ și $1,0R$ se numește zonă convectivă (se consideră că procesele termice convective sunt principale). Temperatura se micșorează până la $5000^{\circ}K$, iar densitatea fiind foarte mică – de circa 10^{-5} kg/m^3 . [1].

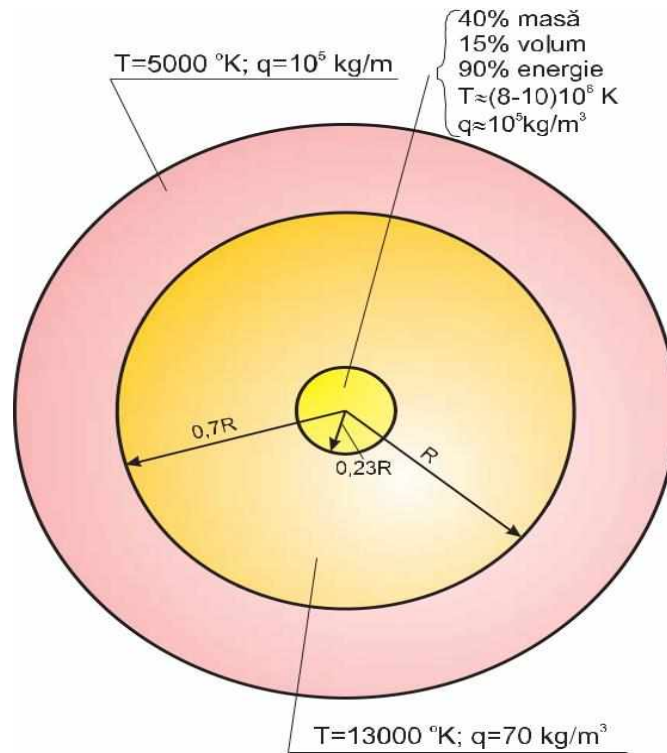

Figura 1. Structura simplificată a soarelui.[1]

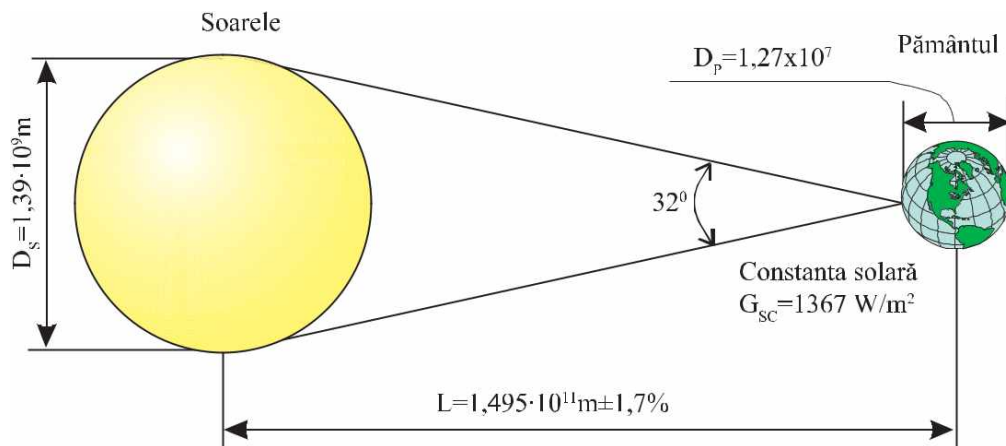

Figura 2. Geometria sistemului „soare – pământ”[3].

Pământul se rotește în jurul soarelui pe o orbită aproximativ circulară (abaterea de la circumferință nu depășește $1,7\%$). Distanța medie dintre soare și pământ (Figura. 2.), numită unitate astronomică, este egală cu $1,495 \times 10^{11} \text{ m}$. Soarele, fiind privit de pe suprafața Pământului, prezintă un disc cu diametrul unghiular de $32'$. Radiația solară poate fi modelată cu cea a unui corp absolut negru cu temperatura efectivă de circa $5777^{\circ}K$ (este un model introdus în fizică pentru a caracteriza spectrul radiației unui corp cu o temperatură constantă T).

Calculul radiației corpului absolut negru și rezultatele măsurărilor demonstrează că $6,4\%$ din energie este transportată de banda ultravioletă de unde electromagnetice ($\lambda = 0 - 0,38 \mu\text{m}$), $48,0\%$ – de

banda vizibilă ($\lambda = 0,38 - 0,78 \mu m$) și 45,6% – de banda infraroșie ($\lambda > 0,78 m$). Este important să cunoaștem spectrul energetic al radiației solare pentru a înțelege efectele atmosferei asupra radiației venite de la soare și pentru a face o alegere corectă a materialelor pentru colectoare solare sau celule fotovoltaice.[3]

Din punct de vedere energetic, prezintă interes radiația solară care, de facto, este un melanj de unde electromagnetice cu lungimea de undă cuprinsă în gama $(0,2-2,5) \mu m$. Energia undelor cu lungimea mai mare de $2,5 \mu m$ poate fi neglijată. Nivelul radiației solare, se măsoară în W/m^2 și prezintă densitatea de putere instantanee a radiației solare. $1 MJ/m^2 = 0,277 kW/h$. Este evident că iradierea este integrală radiației pe o perioadă definită de timp – o oră, zi sau lună. În cele mai multe cazuri, în literatura de specialitate, primul termen este înlocuit cu „densitatea de putere a radiației solare”, iar al doilea – cu „radiația solară orală, diurnă, lunară sau anuală”.

În general, nivelul radiației solare pe suprafața pământului variază în funcție de timp, anotimp și de poziția geografică (latitudinea geografică, altitudinea relativă). În Republica Moldova, nivelul mediu al radiației solare este în jur de 4-5 kWh/m² pe zi, cu variații între 3 kWh/m² pe zi în lunile de iarnă și 7 kWh/m² pe zi în timpul verii.

Există o serie de cercetări cu privire la nivelul radiației solare pe teritoriul Republicii Moldova. Radiația globală se referă la cantitatea totală de radiație solară incidentă pe o suprafață. Acesta este compusă din radiații directe și difuze. Republica Moldova nu în zadar este numită „însorită”. Astfel, durata de insolație teoretică pe parcursul anului este de 4445 – 4452 h/an, durata reală pe teritoriul țării variază de la 2100 până la 2400 ore, vara constituie 60-70 %, iar iarna 30-40 %. Densitatea energiei solare, în condiții de nebulozitate medie, constituie circa 4911 MJ/m² pe an [4].

În Figura 3 este prezentat graficul radiației globale pe plan orizontal (GHI) pentru perioada noiembrie 2017 – octombrie 2018 [4]. Pentru aprecierea radiației solare disponibile, pe teritoriul Republicii Moldova, este suficient de a lua în calcul radiația solară globală pe o suprafață orizontală, care prin definiție este suma radiației difuze și radiației directe.

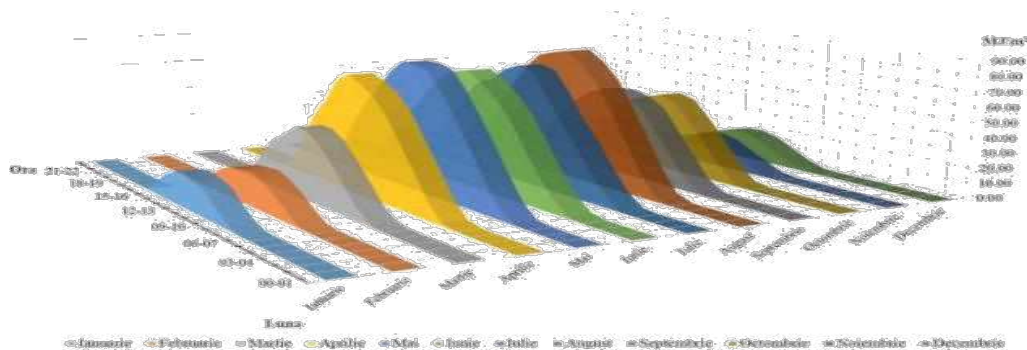

Figura 3. Reprezentarea distribuției lunare a iradierii solare globale, pe o suprafață orizontală, nebulozitate medie, stația Institutului de Fizică Aplicată a AȘM [4]

$$G=B+D \quad (1)$$

unde: G – radiația globală;
 B – radiația directă;
 D – radiația difuză [5].

În acest caz, toate trei componente sunt măsurate pe aceeași suprafață (orizontală), însă măsurătorile făcute pentru radiația solară directă, la stația IFA, sunt pe suprafață normală, adică unghiul de incidență a razelor solare pe elementul sensibil este de 90° , deci unghiul de înălțare a soarelui α_s în sumă cu unghiul de înclinare a elementului sensibil β este de 90° . Astfel, pentru calcularea valorilor radiației solare directe pe o suprafață normală, valoarea radiației solare directe pe suprafață normală se înmulțește cu cosinusul unghiului de înălțare a soarelui α_s sau cu sinusul unghiului de înclinare a elementului sensibil β .

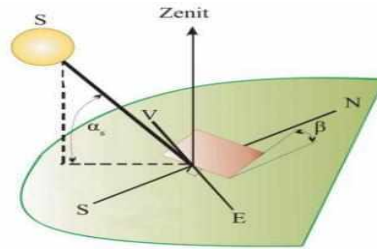

Figura 4. Unghiul de înclinare a elementului sensibil β și unghiul de înălțare a soarelui α_s

$$GHI = DHI + \cos(\alpha_s) \cdot DNI \quad (2)$$

unde:

GHI – radiația globală pe suprafața orizontală;

DHI – radiația difuză pe suprafața orizontală;

DNI – radiația directă pe suprafața normală;

α_s – unghiul de înălțare a soarelui.

Pentru Republica Moldova, unghiul de înălțare a soarelui este aproximativ de 55° , astfel calculul radiației globale, conform datelor, devine:

$$GHI = 1869,53 + \cos(55) \cdot 5261,61 = 4887,47 \text{ MJ/m}^2 \quad (3)$$

În lucrarea [4] sunt prezentate un șir de caracteristici ale radiației solare, necesare pentru calculele de dimensionare și economice ale instalațiilor destinate valorificării acestei forme de energie:

- intensitatea globală a fluxului de radiație;
- unghiul optim de înclinare a suprafeței captatoare și cantitatea disponibilă de energie pentru suprafețe fixe și mobile;
- care urmăresc soarele după una și după două coordonate.

Lucrare prezintă un consistent material util pentru rezolvarea diverselor probleme regionale referitoare la captarea energiei solare.

Un deosebit importanță are unghiul de înclinare optim a captatoarelor solare care poate fi calculate după formula:

$$\begin{aligned} \cos\theta = & \sin\delta \cdot \sin\varphi \cdot \cos i - \sin\delta \cdot \cos\varphi \cdot \sin i \cdot \cos\gamma + \cos\delta \cdot \cos\varphi \cdot \cos i \cdot \cos H \\ & + \cos\delta \cdot \sin\varphi \cdot \sin i \cdot \cos H \cdot \cos\gamma + \cos\delta \cdot \sin i \cdot \sin\gamma \cdot \sin H, \end{aligned} \quad (4)$$

în care:

φ - este latitudinea locului;

δ - declinația soarelui;

H - unghiul orar al soarelui;

i - înclinarea planului (unghiul dintre plan și orizontul locului);

γ - unghiul azimutal al planului (deviația normalei la plan față de direcția sud a meridianului locului, pozitivă către vest și negativă către est).

Formula de calcul a valorii maxime a unghiului optim de înclinare a fost primită prin egalarea cu 0 a derivatei de la formula (4). Rezultatele obținute în funcție de luna anului sunt prezentate în fig.5. Unghiul de înclinare optim variază între 24° în lunile de vară și 70° în lunile de iarnă.

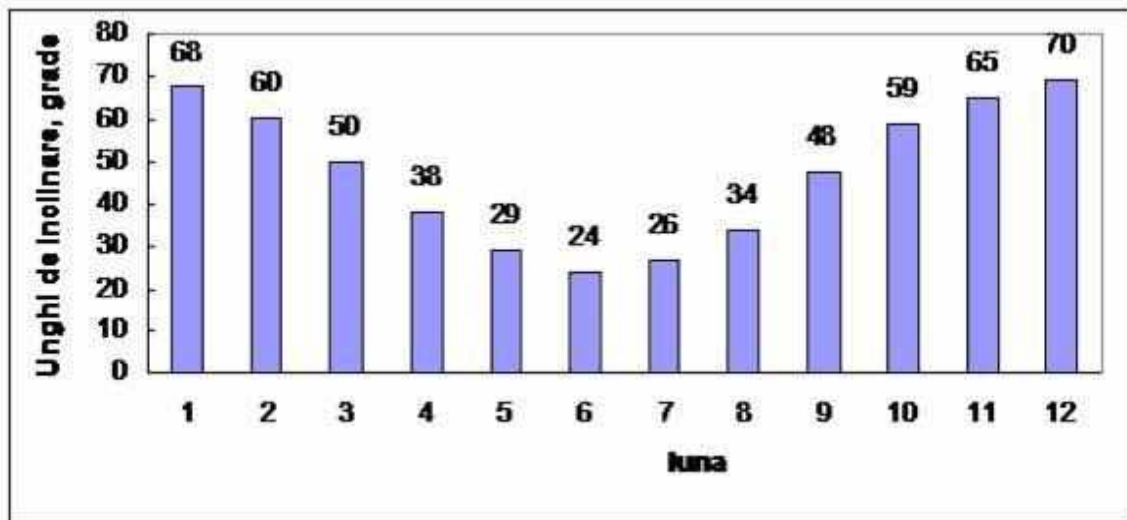

Figura 5. Valoarea unghiului optim de înclinare a captatoarelor solare [2]

Energia eoliană

Pentru instalarea unei turbine eoliene într-o anumită zonă este necesară o evaluare regională a resurselor energetice eoliene, ceea ce înseamnă estimarea potențialului energetic al unui număr mare de turbine eoliene. În acest scop este necesară elaborarea unui *atlas al vânturilor* pentru zona respectivă.

Atlasul sau harta vânturilor conține informații generale despre intensitatea vântului la nivel local sau regional furnizate de la una sau mai multe stații meteo plasate în zona cercetată. O informație mai completă despre intensitatea vântului, dar și de direcția vântului, o poate prezenta *roza vânturilor*. Roza vânturilor este reprezentarea grafică a frecvenței vântului pe cele opt direcții cardinale și intercardinale, într-un anumit punct sau într-o anumită zonă de pe un anumit teritoriu.

În figura 6 este prezentată o hartă a resurselor eoliene din Republica Moldova, la înălțimea de 70 m de la sol. Această hartă are un grad de precizie mai mic, deoarece nu la toate stațiile meteorologice de la care au fost furnizate date, au fost efectuate măsurătorile legate de rugozitate și obstacole. Chiar dacă unele date (măsurători ale Serviciului Hidrometeo) au fost extrapolate la rugozitățile și obstacolele medii de la stațiile cunoscute, harta reprezentată în figura 6 poate servi drept reper pentru evidențierea și aprecierea viitoarelor amplasamente, iar prin măsurătorile ce vor urma, potențialul eolian va putea fi determinat cu un înalt grad de precizie în orice punct dorit [5].

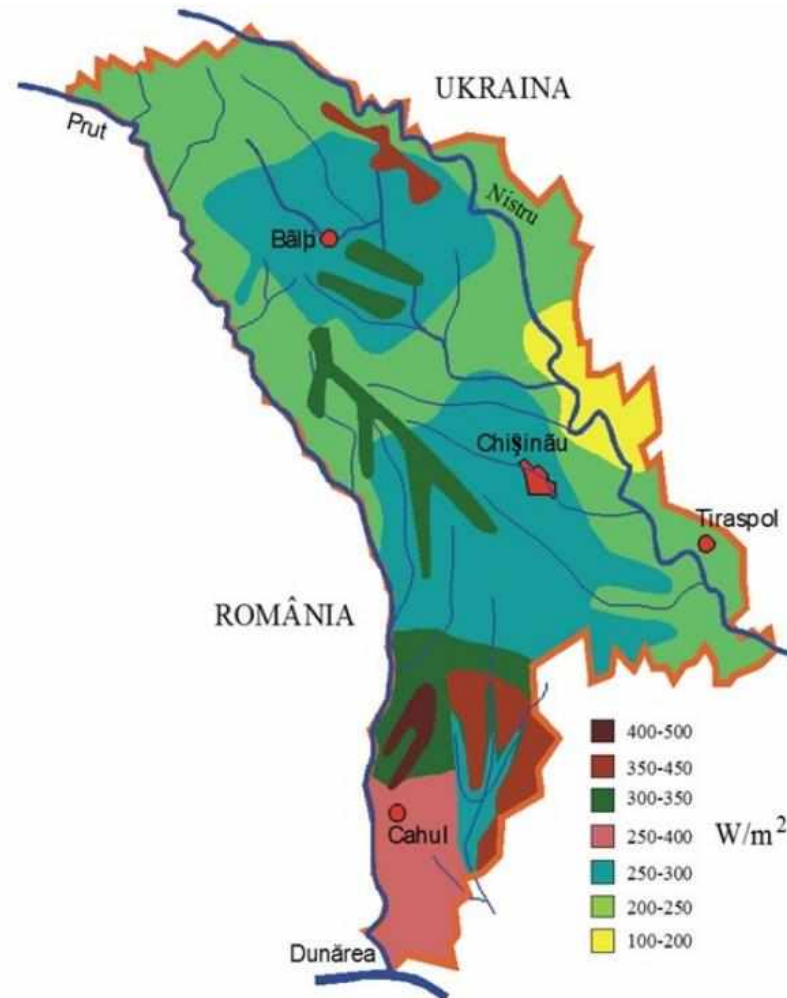

Figura 6. Harta potențialului energetic eolian al R. Moldova la înălțimea de 70 metri de la sol [5]

Există o serie de studii care prezintă starea actuală, perspectivele și mecanismele de suport ale statului privind valorificarea surselor regenerabile de energie. În lucrarea [6] sunt prezentate date cu privire la potențialul eolian în diferite puncte de amplasare a turbinelor eoliene pe teritoriul Republicii Moldova. Acest studiu vă prezintă starea actuală, perspectivele și mecanismele de suport ale statului privind valorificarea surselor regenerabile de energie în diverse instituții de învățământ cuprinzând întreg teritoriul al republicii.

Datele prezentate în lucrarea [6] sunt utile pentru determinarea locului de amplasare a unei turbine eoliene de putere de până la 30kW.

Reieșind din cele menționate mai sus pentru utilizarea eficientă a surselor de energie regenerabile, luându-se în considerație că sezonul de uscare a fructelor este în perioada caldă a anului, este rațional de a utiliza o combinație din următoarele surse regenerabile:

- Panourile fotovoltaice cu acumulare de energie sunt un mod eficient de a utiliza energia solară. Acestea convertesc energia radiației solare în energie electrică și o stochează în baterii pentru utilizare în timpul nopții sau în condiții de vreme nefavorabile;

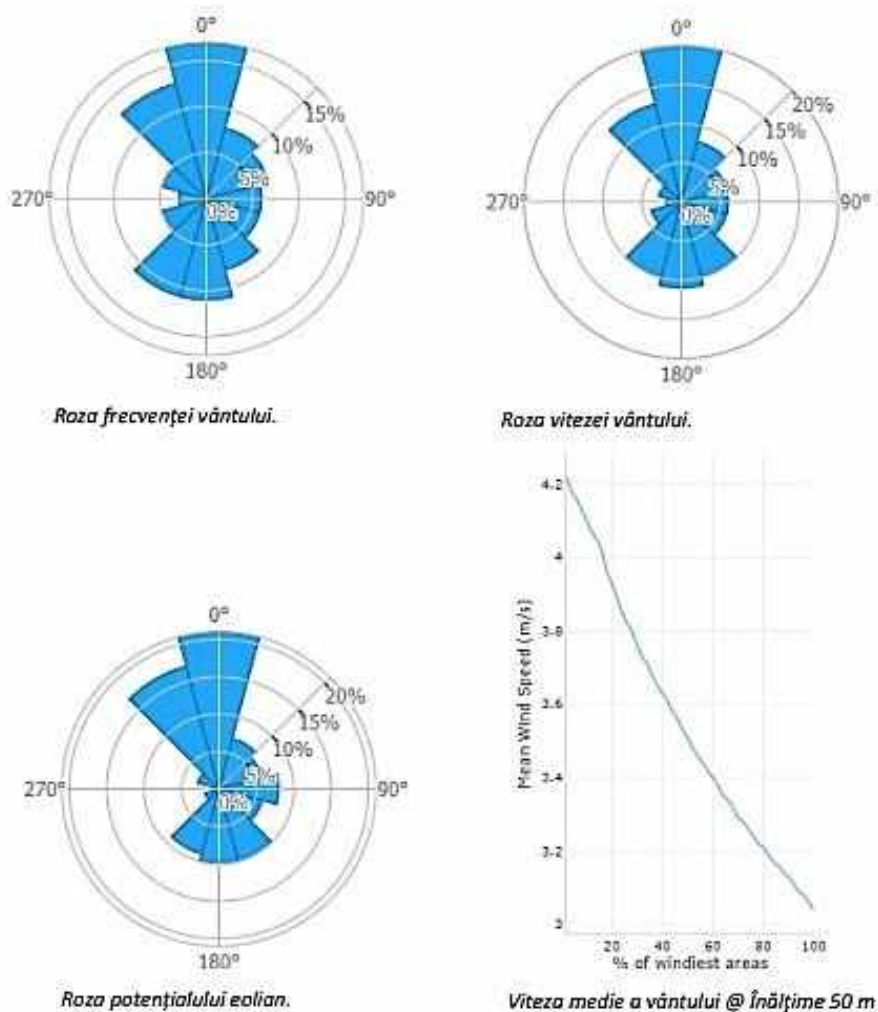

Figura 7. Datele cu privire la potențialul eolian în punctul de amplasare a turbinei eoliene amplasată pe teritoriul Școlii Profesionale nr.2 din mun. Cahul [6]

- Captoarele solare cu apă sunt utilizate pentru a obține apă caldă prin încălzirea apei prin expunerea la radiația solară. Acestea pot fi utilizate pentru a alimenta un sistem de încălzire a apei sau pentru a alimenta uscătoarea de fructe;
- Captoarele solare cu aer sunt utilizate pentru a obține aer cald prin încălzirea aerului prin expunerea la radiația solară. Acestea pot fi utilizate pentru a alimenta un sistem de încălzire a aerului sau pentru a alimenta uscătoarea de fructe;
- Energia eoliană poate fi obținută prin utilizarea turbinei eoliene. Turbinele eoliene pot fi amplasate în zone cu vânt puternic, cum ar fi dealurile sau zonele deschise, unde vântul este constant. Energia eoliană poate fi utilizată pentru a alimenta uscătoarea de fructe direct sau poate fi stocată în baterii pentru utilizare în timpul nopții sau în condiții de vreme nefavorabile;
- Heliostatele sunt oglinzi care reflectă razele solare către un punct focal, unde sunt convertite în energie. Acestea pot fi utilizate pentru a alimenta uscătoarea de fructe sau pentru alte scopuri industriale.

Această combinație de surse regenerabile poate asigura o alimentare stabilă și curată a uscătoarei de fructe, cu un impact minim asupra mediului înconjurător. În plus, aceste tehnologii pot oferi o eficiență mai mare și pot fi adaptate la nevoile specifice ale uscătoarelor de fructe.

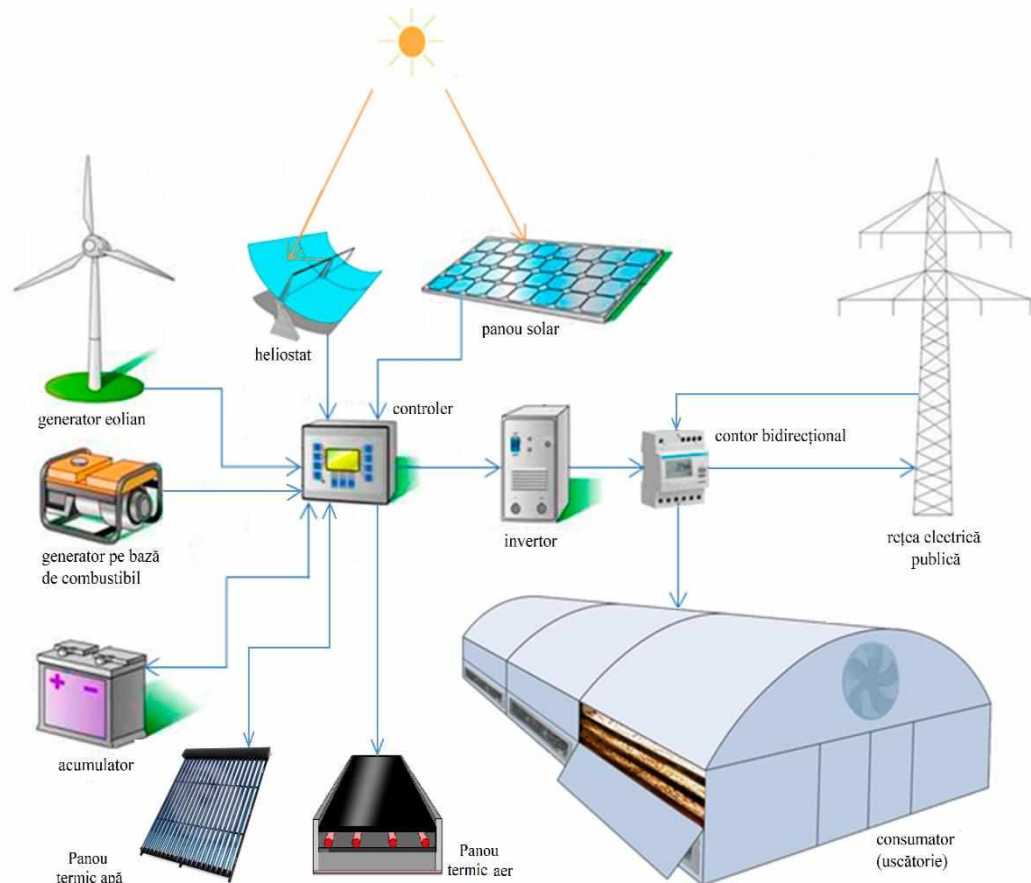

Figura 8. Schema de interconectare a surselor energetice regenerabile pentru alimentarea cu energie a unei uscătorii de fructe cu conectare la rețeaua industrială

În figura 8 este prezentată o schemă de conectare a surselor menționate mai sus, dar care sunt conectate și la rețeaua electrică industrială prin intermediul unui contor bidirecțional în scopul cedării surplusului de energie electrică sau pentru consumul de energie din rețea, în perioade de timp când un timp îndelungat sunt condiții meteo nefavorabile. Pentru a asigura continuitatea proceselor la uscătorie, în cazul întreruperii alimentării cu energie din rețea și a lipsei surselor de energie regenerabilă, este rațional să se conecteze la acest sistem o sursă de energie electrică pe bază de carburanți. O deosebită importanță revine utilizării panourilor solare cu aer. Deși utilizarea aerului ca agent termic poate părea un dezavantaj, datorită capacității termice specifice mai scăzute față de apă, acestea oferă o serie de avantaje, precum:

- Eficiență termică mai mare: Panourile solare cu aer au o eficiență termică mai mare decât alte tipuri de panouri solare, deoarece utilizează aerul ca mediu de transfer termic direct în uscătorii de fructe și nu este nevoie de a transfera energia dintr-o formă în alta;
- Fiabilitate înaltă: Panourile solare cu aer sunt mai puțin expuse la problemele legate de îngheț sau coroziune, deoarece nu au componente care sunt în contact direct cu apa sau alte lichide;
- Mai puțin costisitoare: Panourile solare cu aer sunt mai puțin costisitoare decât alte tipuri de panouri solare, deoarece au o construcție simplă și au nevoie de mai puține componente pentru a funcționa;
- Ușor de instalat: Panourile solare cu aer sunt ușor de instalat și au nevoie de mai puțin spațiu pentru a fi amplasate decât alte tipuri de energie regenerabilă;
- Universalitate: Panourile solare cu aer pot fi utilizate pentru a alimenta sisteme de încălzire a aerului sau a apei;
- Nu necesită întreținere costisitoare: Panourile solare cu aer nu necesită întreținere periodică și au o durată de viață mai lungă decât alte tipuri de panouri solare;
- Pentru uscătoarele de fructe aerul poate fi transmis direct în hala de procesare, în cazul uscătorii de fructe direct către fructele supuse uscării.

Concluzie

În concluzie, combinând surse regenerabile precum panourile fotovoltaice cu sau fără acumulare de energie, colectoarele solare cu apă, colectoarele solare cu aer, energia eoliană și heliostatele, pot asigura o alimentare stabilă și curată a uscătoriilor de fructe, cu un impact minim asupra mediului înconjurător. Aceste tehnologii pot oferi o eficiență mai mare și pot fi adaptate la nevoile specifice ale uscătoriilor de fructe. Este menționată și posibilitatea conectării acestor surse la rețeaua electrică industrială prin intermediul unui contor bidirecțional, pentru cedarea surplusului de energie electrică sau pentru consumul de energie din rețea, în perioade de vreme nefavorabilă.

Bibliografie:

1. Bostan Ion, Dulgheru Valeriu, Sobor Ion, Bostan Viorel, Sochirean Anatolie. Tehnica-Info, Sisteme de conversie a energiilor regenerabile: eoliană, solară, hidraulică Chișinău. 2007, p. 23-30.
2. Guțu-Chetrușcă Corina. Caracteristicile radiației solare pe teritoriul Republicii Moldova. Problemele Energeticii Regionale, nr. 1 (4) 2007 ISSN 1857-0070, pag. 11, https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/9694, ultima vizualizare 15.01.2023
3. John A. Duffie, William A. Beckman. Solar engineering of thermal processes. Secon Edition. New York: 1991, p.53-55.
4. MANGOS Octavian. Studiul caracteristicilor experimentale ale colectoarelor solare termice. Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor Vol.1, 2019, Chișinău, Moldova, 26-29 martie 2019, pag. 138-142. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/84329, ultima vizualizare 05.01.2023.
5. Raport privind activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2019. <http://www.anre.md/raport-de-activitate-3-10>, pag 153.
6. Soloviov Nicolae. Ghid „Utilizarea instalațiilor eoliene de capacitate mică în instituțiile sociale pentru implementarea schemei de sprijin "Contorizarea Netă" și elaborarea unui model de replicare în zonele rurale”. Proiect finanțat de Programul de Granturi Mici al Facilității Globale de Mediu (GEF SGP) – UNDP Moldova și cofinanțat de Agenția pentru Eficiență Energetică, 2021. Proiectul este implementat de către Asociația Obștească Educație pentru Dezvoltare (AED) în parteneriat cu Primăria comunei Tohatin.

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL
EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

**PROSPECTS AND PROBLEMS OF RESEARCH AND EDUCATION
INTEGRATION INTO THE EUROPEAN AREA**

Volumul X, Partea 1

Piața Independenței 1,
Cahul, MD – 3909
Republica Moldova

Tel: 0299 22481

E-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: Aprobat la Ședința Senatului (Proces verbal Nr. 1 din 30.08.2023)

Format: 21 cm x 29,7 cm

Coli de tipar: 43,86

Tirajul: 100 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul

Tel: 0299 25949